ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ LXIX

ISSN 0350–185x
UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LXIX

Уређивачки одбор:

др Јасна Влајић-Поповић, др Даринка Гортан-Премк, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова, др Александар Лома, др Алина В. Маслова, др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Предраг Пипер, др Слободан Реметић, др Андреј Н. Собољев, др Живојин Станојчић, др Срето Танасић, др Зузана Тополињска, др Виктор Фридман

Главни уредник

Предраг Пипер

БЕОГРАД
2013

Први број *Јужнословенскої филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенскої филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ филолог / главни уредник Предраг Пипер. – Год. [1], књ. 1, св. 1/2 (1913) ; год. [2], књ. 2, св. 1/2 (1921) – књ. 11 (1931) ; књ. 12 (1933) – књ. 17 (1938/1939); књ. 18 св. 1/4 (1949/1950)–. – Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1913–1938 ; 1949/1950–. – 24 cm

Годишње

ISSN 0350/185x = Јужнословенски филолог

COBIS.SR-ID 615183

Рецензенти радова који се објављују у LXIX броју *Јужнословенскої филолога*:
др Вера Белокапић, др Јасна Влајић-Поповић, др Дојчил Војводић, др Даринка Гортан-Премк, др Рајна Драгићевић, др Маја Ђукановић, др Верица Копривица, академик Александар Лома, др Биљана Марић, др Алина Маслова, др Софија Милорадовић, академик Предраг Пипер, академик Слободан Реметић, др Живојин Станојчић, др Марија Стефановић, др Срето Танасић

Секретар редакције: др Рајна Драгићевић

Израду и штампање финансирало је Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 18. јуна 2013.

Издаје:
Српска академија наука и уметности
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36

Коректура:
Марија Селаковић

Припрема за штампу: Београдска књига

Штампа:
Чигоја штампа

САДРЖАЈ

Предраг Пипер: Сто година *Јужнословенскої филологіа* 9–11

Студије и расправе

Слободан Реметић: Сто година дијалектологије на страницама *Јужнословенскої филологіа* 13–32

Рајна Драгићевић: О српској славистици на почетку XX века из перспективе прве књиге *Јужнословенскої филологіа* 33–48

Юрий Апресян: Грамматика русского глагола в словаре 49–73

Jarmila Panevová: Slovníková informace a její použití v gramatice (na příkladu českého slovesa).....75–90

Андрея Желе: Между грамматикой и словарем на примере словенского глагола 91–114

Игорь Богуславский: Грамматикализация способов разрешения синтаксических конфликтов: асимметричные конструкции 115–135

Леонид Иомдин: Некоторые микросинтаксические конструкции в русском языке с участием слова *что* в качестве составного элемента 137–147

Ruselina Nicolova: The Derivation of Diminutives from Abstract Noun Bases in Bulgarian 149–168

Rosanna Benacchio: Еще раз о глагольном виде и категории вежливости в императиве: сопоставление славянских языков с новогреческим 169–183

Борис Норман: О прагматической нагрузке грамматических единиц (на материале морфологических категорий болгарского языка) 185–201

Jan Ivar Bjørnflaten: Reflections on the Transformation of the Old East Slavic Verbal System 203–222

Најда Иванова: Фрагменти словеначке језичке слике Србије из последњих деценија 19. века 223–244

Живојин Станојчић: Значење, аналогија
и алтернативност синтаксичких структура 245–253

Слободан Павловић: Теоријске основе Даничићеве
падежне синтаксе (прилог историји српске филологије) 255–276

Мирослав Николић: Именице које у српском књижевном
језику проширују основу морфемом *-ов-* у множини 277–318

Срето Танасић: Временско и узрочно значење везника
пошто у савременом српском језику 319–334

Ивана Антонић: Неке модификације временског односа
у реченици с темпоралном клаузом 335–345

Радослава Трнавац: Катафорски облици заменица
ово, *то*, *оно* у расцепљеним (cleft) реченицама
у српском језику 347–365

Софија Милорадовић: *Општесловенски лингвистички
атлас* и учешће српских дијалектолога –
ентузијазам не мањи од знања 367–390

Снежана Петровић: О значају проучавања турцизама
из предвуковског периода на материјалу *Старих српских
записа и натписа* Љубомира Стојановића 391–399

Радивоје Младеновић: Линеаризација
предикатскофразних енклитика у говорима
јужног Косова и јужне Метохије 401–415

Рада Стијовић: Ширење аналитизма у говору Горње
Ресаве (на примеру статуса инфинитива) 417–428

Зоран Симић: Прилог проучавању међујезичке
интерференције (на примеру говора
Банатске Црне Горе) 429–441

Прикази и критика

Росица Стефчева: Найда Иванова, *Българската преводна
рецепция на Петър II Петрович Негош през XIX век.
„Извлечение из Горский венец”* (1891) *от Петър Иванов*,
Университетско издателство „Св. Климент Охридски”,
София, 2011. – 216 стр. 443–446

Стефан Стојановић: *The Grammar of Possessivity in South
Slavic Languages: Synchronic and Diachronic Perspectives.*
Ed. Motoki Nomachi. Sapporo: Slavic Research Center,
Hokkaido University, 2011. – 143 pp 447–451

Славко Станојчић: Ranko Bugarski, *Evropa u jeziku.* – Beograd: Biblioteka XX vek – Knjižara Krug, 176, 2009. – 246 str. 452–458

Елена Недич: *Теолингвистика. Међународни тематски зборник радова = Теолингвистика. Международный тематический сборник статей.* – Ред. А. К. Гадомски, К. Кончаревић, Београд: Православни богословски факултет – Институт за теолошка истраживања, 2012. – 496 стр. 459–463

Предраг Пипер: Срето Танасић, *Из синтаксе српске реченице*. – Београд: Београдска књига – Институт за српски језик САНУ 2012. – 224 стр. (Библиотека *Пут у речи*) 464–466

Људмила Поповић: Временска граница: Светлана Ћирковић, *Стереотип времена у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије*, Београд: Балканолошки институт САНУ, Посебна издања 119, 2012. – 222 стр. 467–472

Марина Спасојевић: Ка моделовању српске именичке парадигме: Н. В. Супрунчук. *Сербское субстантивное словоизменение.* Науч. ред. Б. Ю. Норман. Минск: БГУ, 2012. – 191 стр. 473–480

Марина Николић: Ђорђе Оташевић, *Фразеолошки речник српског језика*. – Нови Сад: Прометеј, 2012. – 1048 стр. 481–487

Гордана Штрбац: Стана Ристић, *О речима у српском језику (творбени и лексикографско-лексиколошки аспекти)*. – Београд: Институт за српски језик САНУ, 2012. – 192 стр. 488–494

Алина Маслова: *Грамматика и стилистика современного русского языка в синхронии и диахронии : очерки* / Отв. редакторы С. В. Вяткина, Д. В. Руднев. – СПб : Филологический факультет СПбГУ, 2012. – 504 стр. 495–501

Рајна Драгићевић: Марија Стефановић, *Језичка слика породице у руском и српском језику*, Нови Сад: Филозофски факултет, 2012. – 156 стр. 502–508

Хроника

Радмила Жугић: Три научна скупа о дијалекту и дијалекатској књижевности у лесковачком културном центру и три зборника радова са тих скупова 509–524

Библиографија

Ана Голубовић: Библиографија часописа *Јужнословенски филолог* I (1913) – LXVIII (2012) 525–671

Регистри књ. LXIX

Регистар кључних речи 673–675
Регистар имена 676–690

Упутство за припрему рукописа за штампу 691–698

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 050.488 ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ
ID: 199370508
DOI: 10.2298/JFI1369009P

СТО ГОДИНА *ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА*

У историји српске и словенске славистичке периодике часопис *Јужнословенски филолог* имао је и има посебно место и по профилу, и по утицају на развој научне мисли, и по значају предмета радова који су на његовим страницама објављивани, а и по дугом временском периоду у којем се издаје. Ове године навршава се сто година од његовог покретања. У свету славистичке периодике мало је часописа које одликује таква или већа дуговечност.

Када је 1913. године са Љубомиром Стојановићем покренуо *Јужнословенски филолог* и постао његов први главни уредник, Александар Белић, тада четрдесеттрогодишњи професор Универзитета у Београду, већ је био крупно име у славистици, на гласу као стручњак за словенску дијалектологију, упоредну граматику и проучавања српског језика, покретач и главни уредник *Српског дијалектолошког зборника* (1905), академик Српске краљевске академије (од 1906) и Петроградске академије наука (од 1910). У кругу његове богате и разностране научне делатности значајно место имали су организација научног рада, издавачка делатност и уреднички послови. Као слависта широких видика, са одличним увидом у токове лингвистичке славистике и визијом циљева којима треба тежити, Александар Белић је покренуо часописе *Српски дијалектолошки зборник* (1905), *Јужнословенски филолог* (1913) и *Наш језик* (1932).

За разлику од *Српског дијалектолошког зборника* и *Нашег језика*, који су били уже профилисани, *Јужнословенски филолог* је од својих првих књига и до данас концепцијски био и остао отворен за шири круг питања. Он није био строго предметно омеђен, али је у средишту имао теоријску, упоредно-историјску и дијалектолошку проблематику као и питања проучавања српског језика у дијахронији и синхронији, не искључујући ни истраживања из других области словенске филологије, нпр. из историје књижевности или версифи-

кације. Таква концепција часописа *Јужнословенски филолог* у основи се није мењала иако се развој лингвистике, славистике и словенске филологије одразио и у постепеном отварању тог часописа према неким другим проблемским областима, нпр. типологији словенских језика, ареалној лингвистици, интердисциплинарним проучавањима језика.

У периоду од сто година објављено је 69 књига *Јужнословенског филолога* (неке књиге су објављене у две свеске). Иако је редовност излажења била у целини доста висока, ратне године су, у време балканских ратова, те Првог и Другог светског рата, изнудиле прекиде у његовом излажењу.

Први део назива *Јужнословенског филолога* могао би се схватити двојако: као назив часописа посвећеног питањима јужнословенске филологије и као назив часописа Јужних Словена. *Јужнословенски филолог* је по радовима који су у њему објављени несумњиво држао у центру пажње питања јужнословенске, а посебно српске филологије, мада никада није био ограничен искључиво тим оквирима јер је доносио и радове о питањима словенске филологије у ширем смислу.

С друге стране, и по лингвистима и филолозима који су у њему објављивали своје радове, и по саставу уређивачког одбора, и по научним интересовањима уредникâ, *Јужнословенски филолог* је заиста био и остао углавном јужнословенски. Ако се има у виду време у којем је овај часопис покренут, када су идеје о државном уједињењу Јужних Словена биле врло живе, има доста основа да се претпостави да је назив *Јужнословенског филолога* могао настати и као израз таквих стремљења.

У мери у којој је експанзиван развој лингвистике донекле сузио присутност уже схваћене словенске филологије у савременим славистичким истраживањима, ни филолошка истраживања у ужем смислу речи нису толико заступљена на страницама *Јужнословенског филолога* колико су била пре једног века, али је овај часопис и даље остао отворен према радовима филолошке оријентације.

У профилу *Јужнословенског филолога* значајно место има библиографија. Место Александра Белића у историји српске библиографије заслужује посебно истраживање јер је, иако у општим цртама познато, донекле остало у сенци његове делатности у оним областима које су за њега биле примарне. Покренувши у *Јужнословенском филологу* редовно објављивање библиографије дела из српске, словенске и индоевропске филологије, имајући, вероватно,

при томе као пример библиографију нешто старијег, пољског часописа *Rocznik Sławistyczny*, Александар Белић је у српску филолошку библиографију увео текућу библиографију и тиме је подигао на знатно виши научни ниво.

Јужнословенски филолог је од свог настанка имао централно место у српској лингвистичкој периодици, пре свега захваљујући високом научном квалитету радова који су у њему објављивани, а истовремено и високој меродавности аутора тих радова, а такви аутори су, на пример, били, поред других, Х. Барић, Ф. Безлај, Р. Бошковић, М. Будимир, М. Г. Булахов, Л. А. Булаховски, А. Вајан, Ј. Вуковић, Н. Ван Вијк, И. Грицкат, И. Дуриданов, Н. Н. Дурново, П. Ђорђић, М. Ивић, П. Ивић, С. Ившић, Р. Јакобсон, С. Каролак, Б. Конески, С. Куљбакин, И. Леков, Б. Љапунов, М. Малецки, А. Младеновић, Л. Мошињски, Р. Нахтигал, С. Новаковић, К. Њич, М. Павловић, М. Пешикан, Т. Лер-Сплавињски, Ф. Рамовш, М. Решетар, П. Скок, Е. Станкјевич, М. Стевановић, Љ. Стојановић, К. Тарановски, О. Н. Трубачев, А. А. Шахматов…

Садашњи уређивачки одбор *Јужнословенског филолога* настоји да задржи такав његов углед и такав састав сарадника, о чему сведоче и угледна имена више слависта чији се прилози објављују у LXIX књизи.

У стотој години излажења *Јужнословенског филолога*, уређивачки одбор, поносан на часно место које тај часопис има у историји српске филологије, лингвистике и славистике, закључио је LXIX књигу у уверењу да су достигнуте висине одлична основа за његов даљи раст.

Предраг Пипер

СТУДИЈЕ И РАСПРАВЕ

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.163.41’282 ; 050.488 ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ
ID: 199251212
DOI: 10.2298/JFI1369013R
Примљено: 4. априла 2013.
Прихваћено: 5. априла 2012.
Прегледни научни рад

СЛОБОДАН Н. РЕМЕТИЋ*
Академија наука и умјетности
Републике Српске

СТО ГОДИНА ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈЕ НА СТРАНИЦАМА *ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА***

Рад обавештава о континуираном присуству дијалектологије у часопису од његовога оснивања до наших дана. На страницама *Јужнословенског филолога* објављиване су све врсте прилога: од монографских описа појединих говорних идиома до приказа дијалектолошких монографија и расправа. У часопису су објављивани резултати истраживања не само штокавског него и чакавског и кајкавског дијалекатског комплекса. Првих сто година *Јужнословенског филолога* обележено је прилозима наших најугледнијих дијалектолога: А. Белића, М. Решетара, Ј. Вуковића, П. Ивића, М. Пешикана, А. Пеце, Д. Петровића и др.

Кључне речи: *Јужнословенски филолог*, дијалектологија, монографије, чланци и расправе, прикази, полемички текстови.

1. Осам година након штампања прве књиге Српског дијалектолошког зборника покренут је *Јужнословенски филолог*, угледни часопис „којему би“, по речима Љубомира Стојановића и Александра Белића у тексту *Поводом покретања „Јужнословенског филолога“*, „био једини задатак – проучавање нашег језика у вези са осталим јужнословенским и другим словенским језицима и испитивање њихових језичких споменика“. У складу са начелима белићевске (и ивићевске) дијалектолошке школе, по којој две националне, међусобно комплементарне, језичке дисциплине – историја језика и

* profesorremetic@hotmail.com

** Овај рад је резултат истраживања на пројекту 178020: *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

дијалектологија – чине природну целину, странице новог угледног гласила од самог почетка биле су отворене прилозима из домена проучавања народног језичког блага, истраживања усмене језичке баштине. У првом столећу свога постојања *Јужнословенски филолог* је објављивао резултате истраживања свих српских, и не само српских, дијалеката. Међу његовим корицама место су налазиле све врсте научних прилога: монографски описи појединих говорних идиома, чланци и расправе посвећени појединим питањима, обавештења о основним карактеристикама локалних говорних типова, полемички текстови и прикази. *Јужнословенски филолог* је, не случајно, донео и неке капиталне радове из домена српске дијалектологије.

2. Већ у првом годишту часописа из пера А. Белића (стр. 136–143) долази осврт на две године раније објављени *Северноштимочки дијалекат* Станоја Станојевића. „Приказујући корисност рада и истичући његове слабости, даје своје тумачење низу појава или поправља пишчеву интерпретацију“ (Ивић 1956: 125). Уредник часописа у његовом првом броју у кратком прилогу *Чакавско zi–vi* (стр. 110–113) одустаје од свога ранијег мишљења, изнетог 1910. у раду *Заљмтики по чакавскимъ говорамъ*, по коме је префикс *zi-* од *iz-* добијен „контаминацијом предлога – префикса *iz* са почетком глагола у којима се тај предлог – префикс није више осећао јасно, на пр. у глаг. *iselit se*, тако да је добијено *iziselit se* и доцније *ziselit se*“. Нови подаци дали су Белићу ослонац за хипотезу „о могућности постанка чак. *zi* од *zvi*“, добијеног, иначе, додавањем префикса *z-* префиксу *vi-*, сачуваном на чакавском терену. Аутор пандан лику *zvi-* види у удвојеном предлогу *сьс* „у дијалектима ист. и јужне Србије“.

3. *Јужнословенски филолог* је огледало не само лингвистичких токова и праваца, теорија и школа него и наших национално-политичких и државотворних опредељења, стремљења и заблуда у прохујалом столетном периоду. Одмах након победоносних балканских ратова у приоритетном центру пажње српске дијалектологије нашли су се говори „Јужне Србије“, која је, вољом историје, најдуже таворила у турском ропству. У водећем дијалектолошком гласилу (СДЗб VII, 1935, стр. 349) знатно касније ће бити објављена Белићева обимна монографија *Галички дијалекат*, са подробним описом једнога говора из југозападне Македоније.[1] Исте побуде стоје и

[1] „Наши ратови за ослобођење и уједињење многе су започете послове пресекли, па међу њима и објављивање моје дијалекатске грађе. У низу година ја сам проучавао дијалекте предратне Србије, хрватског Приморја, Истре и Македоније. Од свога врло богатог материјала ја сам издао само незнатан део. Сада хоћу

иза обимне расправе Милоша Ивковића *Акценатски системи српско-македонских говора*, објављене у II (стр. 254–271) и IV (46–71) књизи часописа, расправе настале на основу језичке грађе прикупљене у удаљеним идиомима македонског дијалекатског комплекса, међу којима су и говори са простора изван касније Републике Македоније, односно данашње македонске државе. У другој књизи *Јужнословенског филолога* (стр. 147–149) Ивковић успешно оспорава Милетичево тумачење рефлекса некадашњег назала задњег реда у говору Радожде и Вефчана код Охрида.[2]

Неке последице по српску дијалектологију проистекле из расипања времена и снаге најбољега на рачун – како ће се испоставити – других и туђих националних и научних интереса српска наука неће моћи отклонити. Стицај историјских околности дословце ће у други план гурнути неке централне србијанске народне говоре, чије ће истраживање указати на постојање пространих ареала донедавно непознатих, а практично кардиналних особина. Историја је, најкраће речено, данашњој генерацији проследила тежак задатак да, између осталог, одреди границе области фонолошке индивидуалности вокала јат, копаоничког неоакута и префонологизације некадашњег вокалског квантитета у вокалски квалитет (различита судбина старих дугих и кратких вокала *е* и *о*) на простору призренско-јужноморавског дијалекта.

4. У водећем српском лингвистичком часопису (књ. VI, стр. 1–10) објављене су и чувене *Мисли о прикупљању диалекатског матери-*

да изнесем део грађе о македонским говорима коју сам покупио 1912. и 1913. године. То чиним пре објављивања материјала који сам раније скупио зато што је наша научна литература баш најсиромашнија грађом о говорима Јужне Србије“ (СДЗб 1935: 1). Годину дана касније, у XV књизи Филолога у чланку *Галички дијалекат и питања у вези са њим* Белић појашњава садржај термина српско-македонски и староштоковски дијалекат, зашто идиоме типа какав је галички он назива *правим македонским говорима*. Аутор објашњава и зашто наведена и њима суседна македонска подручја не припадају бугарском језичком подручју и зашто он „сматра за *засебан језик* према бугарском *старословенски*“.

[2] „Прва група, коју ћемо у току излагања, ради краткоће, звати групом А, налази се на југоистоку, и обухвата говорне области Кочана, Штипа, Радовишта, Струмице, Дојрана, Ђевђелије, Кукуша, говоре који су сев.-зап. од Солуна и на доњем Вардару, Пазара (Јенице-Вардара), Меглена, Његуша, Водена, и Кајалара.

Друга група обухвата говорне области Костура, Лерина, Мориона и Тиквеша. Краће ћемо је звати костурско-тиквешком или групом Б.

Трећу групу сачињавају сви остали говори на северозападу од поменутих области, те бисмо је могли назвати и северозападном групом“ (ЈФ II: 258).

ала, писмо које је Белић 1911. године упутио Бодуену де Куртенеу, писмо које је, као што је познато, 1912. објављено на руском, а касније на чешком језику.

О статусу дијалектологије у водећем лингвистичком часопису на јужнословенском простору сведочи садржај XXIII књиге, чији први део доноси реферате са Првог конгреса југословенских слависта. У *Првом одељку* штампани су Белићев реферат *О значају западног штокавског говора за историју српскохрватског језика* (стр. 69–75) и кореферат М. Храсте *Značaj zapadnog štokavskog govora za istoriju i dijalektologiju srpskohrvatskog jezika* (77–81).

5. О програмској концепцији *Јужнословенског филолога* и његовог оснивача и вишедеценијског уредника А. Белића сведоче и дијалектолошки прилози монографског обима и карактера, међу којима и докторске дисертације угледних српских лингвиста. Међу њима има и радова који, према оценама даваним са највишег места, улазе у ред најбољих остварења струке. Територија више црногорских племена и зона (Зета с Подгорицом, Пипери, Кучи, Братоножићи, Васојевићи, плавско-гусињски крај) нашла се међу корицама монографије М. Стевановића *Источноцрногорски дијалекат* (ЈФ XIII). И поред „обиља врло интересантног материјала“ на површину није испливала реална представа дијалекатске разуђености истраживањем обухваћене територије. Аутор је уочио многе дотад непознате појаве, али су неједнаког успеха његови покушаји тумачења уочених чињеница. „Његово тадашње неискуство и понекад напорна борба с изразом оставили су трагове у излагању. Будући да између говорних типова у обухваћеној области постоје врло знатне разлике, треба жалити што нису наведена места где су примери записани.“ (Ивић 1956: 170). Следећа књига часописа доноси Белићев опширан осврт, у основи афирмативног садржаја, на Стевановићеву монографију, уз доста примедаба и сугестија. У седамнаестој књизи ЈФ (1–113) штампан је *Говор Пиве и Дробњака* Ј. Вуковића, прилог на чију адресу је са највишег места струке изречена ласкава оцена.[3]

[3] „Најзначајнији од постојећих радова из области штокавских говора са новом акцентуацијом и уједно најуспелија од расправа у нашој науци у којима аутори описују свој матерњи говор полазећи пре свега од сопственог језичког осећања. Солидан материјал и опсервације са много смисла за гласовне нијансе. Обраћајући пажњу на појаве које раније нису запажене писац шири круг проблематике обрађиване у нашој научној литератури. Веома значајна синтаксичка грађа.“ (Ивић 1956:151).

6. По природи ствари, у *Јужнословенском филологу* је до пуног израза дошао и респект струке према питањима из домена прозодије. На његовим страницама светлост дана су угледала озбиљна остварења из области како историјске тако и савремене акцентуације, у чему очекивану превагу односи новоштокавска акцентуација, односно прилике у говорима новоштокавског типа. Часопис не оскудева акценатским прилозима монографског обима. Тако седма књига *Јужнословенског филолога* (стр. 5–68) доноси Московљевићеву студију *Акценти поцерског говора*, у ствари наставак рада *Акценти именица и придева у поцерском говору*, прилога објављеног у СДЗб II (1911). Та два рада су ускоро прештампана у књижици *Акценатски систем поцерског говора*, објављеној у првој књизи Библиотеке *Јужнословенског филолога* (1928). Овамо свакако спада и позната монографија Б. М. Николића *Основи млађе новоштокавске акцентуације* (стр. 122), објављена као прва књига Нове серије Библиотеке *Јужнословенског филолога* 1970. године.

Јужнословенски филолог није остао ни без обимнијих прилога из прозодијске проблематике зетско-сјеничког дијалекатског типа. У XIV књизи (стр. 59–141) објављена је студија В. Томановића *Акценат у говору села Лепетана (Бока Которска)*, у којој је, по Даничићевој класификацији материјала, систематски изложен акценатски систем „у морфологији и лексици, прилично укратко, без нагомилавања примера и без задржавања на интерпретацији појава … Врло је користан одељак о акценту речи романског порекла који, дајући богату лексичку грађу, утврђује акценатске релације при позајмљивању лексике“ (Ивић 1956: 170–171). Томановићева студија је прештампана у 7. књизи Библиотеке *Јужнословенског филолога* (1937. г.).

О месту акценатске проблематике у програмској оријентацији часописа и његових уредника сведоче, између осталог, и следећи радови: М. Пешикан, *О основима штокавске акцентуације* (ЈФ XXVIII, св. 1–2, 107–142); Б. Николић, *Основне дијалекатске акценатске појаве у млађим новоштокавским говорима* (ЈФ XXVIII, св. 1–2, 189–208); Б. М. Николић, *Акценатски системи у штокавким говорима СР Србије* (ЈФ XXIX, св. 1–2, 275–303); Б. М. Николић, *Дијалекатска основа Вукове акцентуације* (ЈФ XXX, св. 1–2, 469–473); Д. Ћупић, *Зашто је Вук у II издању Рјечника задржао дијалекатски акценат на неким ријечима из Црне Горе* (ЈФ XXX, св. 1–2, 625–630). Ту су и интересантни ситнији прилози као што је кратки рад М. Станића *Акценатско путовање по Ускоцима у љето 1980. године* (ЈФ XXXVII, 251–254); М. Драгичевић, *Акценат придјева у говору ијекаваца села Бироваче из источне Лике* (ЈФ XLIV, 73–83).

7. На страницама *Јужнословенског филолога* објављиване су озбиљне расправе, које су шириле научне видике и доносиле озбиљне помаке не само у дијалектологији него и у науци о српском језику у целини, а међу њима предњаче прилози које су писали најбољи представници струке. У XI књизи часописа објављен је, примера ради, познати језгровито писани рад Р. Бошковића *О природи, развитку и заменицима гласа* х *у говорима Црне Горе*, прилог рађен „са много смисла за фонетске тананости и са закључцима који су по правилу тачни“. Разумљиво је жаљење „што обећани наставак ове студије није био објављен“ (Ивић 1956: 169).

8. *Јужнословенском филологу* је припало у део да објави до данас најважнију расправу из домена српске историјске дијалектологије. Реч је о већ култној Ивићевој студији *О неким проблемима наше историске дијалектологије* (ЈФ XXI/1–4, 97–129). На основу тада више него оскудног материјала млади Павле Ивић се ухватио у коштац са темом старом колико и српска дијалектологија. Реч је о питању порекла шумадијско-војвођанског дијалекта. Од тога датума до данас објављено је, између осталог, десетак обимних монографија, струка је добила више од 90% чињеница најнепосредније везаних за ову проблематику. Озбиљно је измењена дијалекатска карта северозападне Србије, а крајњи домет свих тих истраживања, која су се тицала предмиграционе слике северне Србије, у суштини се своди на нова сведочанства у корист већ постављене, а највише Ивићевом заслугом доказане теорије. И откриће простране зоне у којој је стари глас јат сачувао фонолошку индивидуалност и средњовековну гласовну вредност послужило је као крупан доказ, крунски сведок да је Павле Ивић пре шест деценија био у праву када је до танчина разрадио мишљење да је шумадијско-војвођански дијалекат резултат аутохтоног, органског развоја на својој данашњој територији, а никако како се, дуго и са самог врха србистике мислило, мешања домаћег екавског супстрата и из источне Босне донетог икавског адстрата.

9. У основи питањима историјске дијалектологије посвећен је и обимни прилог М. Московљевића *Икавски говор у СР Србији* (ЈФ XXVI/1–2, 471–509). Заведен погрешном перцепцијом, односно неразликовањем затвореног *е* (на месту старог јата у основи речи) и вокала *и*, аутор знатно проширује икавску зону у северозападној Србији тумачећи тако третирану тамошњу икавштину језичким супстратом, видећи у њој особину насталу органским развојем тамошњега говора. Каснија истраживања (о томе детаљно у: Реметић

1981) показала су да највећи део Московљевићеве икавске зоне отпада на територију тзв. незамењеног јата, а да је уски икавски појас у Азбуковици резултат погрешне перцепције миграната, углавном носилаца херцеговачко-крајишког ијекавског идиома, који су у затвореном *е* „чули“ глас *и*. Реметићево тумачење порекла азбуковачке икавштине прихваћено је и на највишем месту струке, и то управо у поновљеном, новим подацима поткрепљеном издању расправе *О неким проблемима наше историјске дијалектологије*.[4]

10. Колико су средњовековни турски извори (дефтери) из XV и XVI в. драгоцено сведочанство о дијалекатским особинама, гледаним у хронолошкој и територијалној перспективи, говори и чланак М. Пешикана *Дијалектолошка сведочанства штокавске историјске ономастике*, објављен у ЈФ XLIII, 49–56.

О комплементарном односу дијалектологије и историје језика сведоче и прилози типа: С. Реметић, *О траговима црквеног језика у народним говорима (потврде именица средњег рода на* -ије) (ЈФ LIII, 75–85).

11. Монографским описима појединих говорних типова, објављиваним најчешће у Српском дијалектолошком зборнику, неретко је претходио сажети преглед основних особина испитиваног идиома. Тако је српска дијалектологија тек недавно из руку П. Ивића, Ж. Бошњаковића и Г. Драгин добила обимну двотомну монографију *Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта* (СДЗб XL, 1994, XLIII, 1997), али су најважније особине и рашчлањеност банатског говорног комплекса познати из Ивићевог језгровито писаног прилога *О говорима Баната*, објављеног у XVIII књ. *Јужнословенског филолога* (стр. 141–156).[5] Пандан наведеном Ивићевом прилогу о банатским говорима чини рад Б. Николића *О говору Срема*, штампан у ЈФ XX (стр. 273–287), претходница његове монографије *Сремски говор*, објављене деценију касније у СДЗб XIV, 1964 (стр. 201–412). Исто се може казати и за његов прилог *Данашњи тршићки говор*, објављен у ЈФ XXIII, 1958 (стр. 263–274), као наговештај будуће монографије *Тршићки говор*, штампане десет го-

[4] „Данас се, међутим, зна да су икавизми у западносрбијанском Подрињу настали тако што су досељени јекавци вокалом *и* замењивали незамењено јат (=*е*[и]), које су чули у говору стариначког становништва“ (Ивић 1991: 106).

[5] Исто годиште часописа (стр. 133–140) доноси краћи чланак Гл. Елезовића *Један оглед нашега говора из Ораховца у Подрими код Призрена*. У говору ораховачког живља аутор бележи дугосилазни акценат, два реда африката и латерале *л* и *љ*, што каснија истраживања нису потврдила. Уп. Ивић и Реметић 1981: 579–585.

дина касније у СДЗб XVII (стр. 367–473). Најављивачког карактера истог смера су још два краћа рада са страница ЈФ XXIII: Л. Вујовић, *Како се развио екавизам мрковићког говора?* (стр. 235–246)[6]; М. Станић, *Глас* ј *у ускочком говору* (стр. 221–226).[7] У истој функцији је и Станићев чланак *О неким неакцентованим дужинама (и краткоћама) у ускочком говору*, објављен у наредној књ. *Јужнословенског филолога* (стр. 307–319), као и Вујовићев кратки прилог *Је ли постојао екавски говор у југоисточној Црној Гори и сјеверној Албанији?* (ЈФ XXVI, св. 1–2, 511–517). Чланак Б. М. Николића *Придевски акценат у мачванском говору (прилог историјској дијалектологији),* штампан у ЈФ XXIV (стр. 321–326), претходи будућој монографији *Мачвански говор* (СДЗб XVI, Београд 1966, 179–313 + карта). Радовима овога типа припадају и следећи прилози: Д. Ћупића *Преглед главнијих особина говора Зете* (ЈФ XXXIII, 265–284); М. Тешић, *Фонетске особине говора азбуковачког села Узовнице* (ЈФ XXXIV, 169–191).

12. Дијалекатској синтакси, стицајем околности најслабије обрађеном сегменту језичке структуре, *Јужнословенски филолог* је радо уступао простор. Двадесета књига доноси два опширна прилога, оба из домена глаголске проблематике. *Историјски пресјек губљења глаголске рекције у црногорским говорима* (стр. 87–126) долази из пера Л. Вујовића, док *Систем значења основних претериталних времена у говору Галипољских Срба* (стр. 229–262) чини део синтаксичке проблематике говора Галипољаца, маестрално урађене докторске дисертације П. Ивића, објављене у СДЗб XII 1957 (стр. I–XXI + 520).

Најслабије обрађена проблематика српског дијалекатског комплекса скривала је и још увек скрива необичне и неочекиване особине, о чему сведочи и садржај радова: С. Реметић, *Конструкције типа* Шта чине с оне ђеце *у говорима источне Босне* (ЈФ XXXVII, 265–272); С. Реметић, *О посесивној конструкцији* у + генитив *личне заменице на источнобосанском терену* (ЈФ LXIV, 391–400). Реч је о конструкцијама типа *Ја кажем у себе Вити* у значењу „ја кажем своме Вити“.

13. Стицајем околности дијалекатска лексикографија је у златном веку српске (и хрватске) дијалектологије, и обимом и квалитетом,

---

[6] Уп. Лука Вујовић, *Мрковићки дијалекат (с кратким освртом на сусједне говоре)*. – СДЗб XVIII, Београд, 1969, стр. 73–398 + карта.

[7] Уп. Милија Станић, *Ускочки говор I* . — СДЗб XX, Београд, 1974, стр. 259.

дуго књижила релативно скромне резултате. Отуда је и *Јужнословенски филолог* с пажњом пратио појаву значајнијих дела тога типа. На његовим страницама је приказано тротомно „kapitalno delo srpskohrvatske dijalektske leksikografije i dijalektologije (pa i filologije) uopšte, delo neprolazne vrednosti“ (M. Nikolić, *Čakavisch-deutsches Lexikon,* ЈФ XLI, 175–184).

Проблематика дијалекатске лексике, односно дијалекатске лексикографије тема је и неколико посебних прилога: П. Радић, *О српско-македонским лексичким паралелама (дијалектолошки аспект),* ЈФ XLIX, 113–136; Р. Жугић, *Једно поређење истих или сродних лексичких јединица у бугарском језику и јужноморавском говору српског језика* (ЈФ LII, 169–174). Овамо спада и прилог Ј. Влајић-Поповић, *Грецизми у српским народним говорима (на територији Војводине)*, објављен у ЈФ LXVII, 197–216.

14. У водећем језичком часопису код Срба објављивани су и вредни прилози из домена лингвистичке географије. У ЈФ XXII, тому посвећеном IV конгресу слависта, одржаном у Москви септембра месеца 1958. године, штампан је (стр. 179–206) чувени реферат П. Ивића *Значај лингвистичке географије за упоредно и историско проучавање јужнословенских језика и њихових односа према осталим словенским језицима*. Овамо свакако спада и приказ досад највећег европског прегнућа из области лингвистичке географије: А. Лома, *Монументалан свеевропски подухват* (*Atlas Linguarum Europae*) (ЈФ LX,199–201).

15. Вук Караџић, трајна инспирација и неисцрпна тема, нарочито је доминирао у тзв. ударним терминима, јубиларним датумима. Тако је и поводом стогодишњице његове смрти у *Јужнословенском филологу* (књ. XXVI, св. 1–2, 1963–1964) објављено неколко прилога непосредно или посредно везаних за делатност великана из Тршића: Б. М. Николић, *Однос данашњег тршићког говора према Вуковом језику* (стр. 151–176); А. Пецо, *Једно поређење Вукова језика са говорима јекавске Херцеговине* (177–218); Ф. Матијашевић, *Акценат глагола у савременом мостарском говору у односу на Вуков и Даничићев систем* (337–368); И. Стевовић, *Један особити акценат придева код Вука, Даничића и у народним говорима* (369–399); З. Павловић-Стаменковић, *Вук као ономастичар* (425–436). Овамо свакако спада и расправа Д. Ћупића *О језику Вукових Српских народних пословица* (ЈФ XXXVII, 125–150).

16. О релативно равномерној заступљености српско-хрватског дијалекатског комплекса у целини на страницама *Јужнословенског*

филолога сведоче и прилози из проблематике икавских и западнијих ијекавских штокавских, односно шћакавских идиома. Основу за овакав суд дају и следећи чланци и расправе: Св. Георгијевић, *Јат (ě) у говору Личког Поља* (ЈФ XIX, књ. 1–4, 133–149); А. Пецо, *Мјесто централнохерцеговачког говора међу осталим говорима данашње Херцеговине* (ЈФ XXV, 295–328); А. Пецо, *Из фонетске проблематике икавскошћакавских говора западне Босне* (ЈФ XXXI, 189–254); M. Okuka, *Sistem zamjeničkih oblika u ramskom govoru* (ЈФ XXXIX, 197–206); А. Пецо, *Једна фонетска специфичност централнобосанске шћакавштине* (ЈФ XLIII, 95–109); М. Драгичевић, *Акценат именица мушког рода у говору Срба Лапачког поља* (ЈФ XLIX, 155–174); А. Пецо, *Из деклинационе проблематике босанско-херцеговачких говора (дативи, инструментал и локатив множине)* (ЈФ L, 51–97); Р. Ј. Ђуровић, *Још о геминацијама у српскохрватском језику с посебним освртом на стање у Босни и Херцеговини* (ЈФ LI, 267–281); С. Реметић, *О шћакавизму какањских и зеничких Срба* (ЈФ LVI/3–4, 931–949); М. Драгичевић, *О прозодијским односима у проклизи у говору Срба Лапачког поља* (ЈФ LVI/3–4, 399–406); М. Драгичевић, *Важније гласовне особине говора Срба из неких насеља у околини Дервенте у северној Босни* (ЈФ LXVI, 231–253); М. Драгичевић, *О морфолошким особинама говора Срба трију насеља из околине Дервенте у северној Босни* (ЈФ LXVII, 217–239).

17. Последњих година у *Јужнословенском филологу* се објављују резултати истраживања говора са терена призренско-јужноморавског дијалекта, међу којима доминирају радови агилног Р. Младеновића везани за терен јужне покрајине, области која је у наше време највећим делом привремено остала без Срба. О својеврсном васпостављању језичких тапија на демографски проређене или сасвим исељене српске области сведоче радови темељени на веома богатом и зналачки обрађеном језичком материјалу: *Треће лице множине презента у српским говорима на југозападу Косова и Метохије* (ЈФ LVIII, 41–63); *Граматичка основа именица са номинативом множине на* -и (мужи, синови, прући, јарићи) *у јужнометохијским и северношарпланинским говорима* (ЈФ LXI, 145–177); *Деклинација заменица ж. р. јд. у говорима југозападног дела Косова и Метохије* (ЈФ LXV, 181–228); *Флексија и аналитизам именица на* -а *у говору јужнокосовског села Гатње* (ЈФ LXVIII, 27–47).

На страницама *Јужнословенског филолога* су објављена сведочанства о интересовању и других српских истраживача за косовско-метохијску дијалекатску тематику: С. Реметић, *Српски народни*

говори Косова и Метохије у светлу језичке и међудијалекатске интерференције (ЈФ LX, 113–123); С. Милорадовић, *Истраженост српских народних говора Косова и Метохије у оквиру пројеката лингвистичке географије* (LX, 125–134); П. Радић, *Глаголске* -ће *конструкције у говорима Косова и Метохије* (LX, 135–156).

Призренско-јужноморавски дијалекат је у последње време све присутнији на страницама *Јужнословенског филолога* захваљујући истраживачким прегнућима Р. Жугић, о чему сведоче и следећи њени радови: *Придеви који се односе на човекове особине у говору околине Лебана* (ЈФ LIII, 135–145); *Еквиваленти адноминалног беспредлошког генитива и генитивних синтагми с предлозима* од *и* у *за исказивање посесивних значења у говору јабланичког краја* (ЈФ LXI, 179–189); *Генитивне предлошко-падежне синтагме просторне и месне семантике у говору јабланичког краја* (LXII, 259–280).

18. У *Јужнословенском филологу* се објављују и прегледни чланци, који информишу о степену испитаности појединих дијалекатских, односно говорних типова, појава и сл.: Ж. Бошњаковић, Д. Радовановић, *Степен испитаности шумадијско-војвођанског дијалекта* (ЈФ LXV, 229–265); Ж. Бошњаковић, М. Н. Радан, *Досадашња истраживања о утицају румунског језика на лексику српских говора румунског дела Баната* (ЈФ LXVI, 135–161); М. Вучковић, *Савремена дијалектолошка истраживања у српској лингвистици и проблематика језика у контакту* (ЈФ LXV, 405–423).

19. У складу са политичком, друштвеном и општом климом у времену оснивања *Јужнословенски филолог* од самог почетка, у складу са општесрпскохрватском језичком концепцијом, отвара врата дијалектолошкој проблематици свих трију наречја.

Crtice o bruškom dialektu М. Храсте, прилог од 35 страна, увеле су чакавско наречје међу корице часописа (књ. VI, стр. 180–214). Изложене су основне фонетске, акценатске, морфолошке и синтаксичке особине говора села Брусја на Хвару. Рад се дотакао и брушког лексичког блага.

Први табаци XIV књиге *Јужнословенског филолога* (стр. 1–56) уступљени су Храстиној још обимнијој студији *Čakavski dijalekat ostrva Hvara. S kartom uz tekst*, прилогу који ће бите прештампан у 8. књизи Библиотеке *Јужнословенског филолога* (1937. г.). У следећем годишту часописа (стр. 251–259) читаоца чека Белићев афирмативно интониран приказ ове Храстине студије.

Четрнаеста (стр. 151–158) и петнаеста (165–169) књ. *Јужнословенског филолога* доносе Белићев садржајни рад *О реченичном акценту у каштавском говору*.

Прилози посвећени чакавском наречју пристизали су уредништву *Јужнословенског филолога* и знатно касније. Тако у ЈФ XXXIII (285–297) имамо рад М. Стакића *Деклинација именица ӣрасловенских* ӣ *основа у врбничком и добрињском говору осӣрва* Крка, а у ЈФ XXXIX (179–196) имамо чланак Светозара Н. Манојловића *O supstantima glasa jat (ě) u Zadarskom lekcionaru i u čakavštini uopće*.

20. На страницама *Јужнословенског филолога* објављени су и озбиљни осврти на резултате испитивања чакавског дијалекатског комплекса. Из пера оснивача часописа добијени су, између осталог, и осврти на резултате истраживања чакавских говора у словачком Подунављу. У VIII књизи *Јужнословенског филолога* рубрика Критика доноси чак три Белићева текста. Уредник часописа је (227–229) приказао монографију Вацлава Важног о говору чакаваца северозападно од Братиславе у близини уливања Мораве у Дунав[8], као и познату монографију Мјечислава Малецког о цакавизму.[9] У трећем тексту А. Белић у прилично оштром тону полемише са К. Х. Мејером поводом његових примедаба и сумњи[10] у начин рада и ваљаност чакавског материјала који је Белић прикупио на терену и обрадио. К. Х. Мејер и Л. Јакобински[11] су, да се подсетимо, практично истовремено управо на основу Белићеве грађе утврдили услове под којима стари глас јат у екавско-икавским чакавским говорима прелази у вокале *е* или *и*.

У XXII књизи часописа (стр. 333–337) М. Павловић приказује монографију тројице хрватских научника (J. Хам, М. Храсте, П. Губерина) *Govor otoka Suska*, објављену у првој књизи Хрватског дијалектолошког зборника 1956. године.

Дуготрајно спорење стручњака (домаћих и страних) око порекла дубровачкога говора имало је одсјаја и у освртима појединаца на нуђена, међусобно покадшто и опречна решења. Тако ЈФ XXV доноси Московљевићев приказ (стр. 418–422) докторске дисертације (одбрањене у Утрехту, а штампане у Хагу 1957. г.) холандског слависте Ch. A. Van den Berka *Y a-t-il un substrat čakavien dans le dialecte*

---

[8] Dr. Václav Vážny, *Čakavské nařečí v slovenském Podunají,* v Bratislavě, 1927, 123–236.

[9] Mieszysław Małecki, *Cakawizm, z uwzględnienim zjawisk podobnych, z mapą.* W Krakowie 1929, 98.

[10] K. H. Meyer, *Beiträge zum Čakavischen,* Archiv für slavische Philologie 40, 1926, 222–265.

[11] L. Jakubinskij, *Die Vertretung des urslavischen ě im Čakavischen.* Zeitschrift für slavische Philologie, 1925.

de Dubrovnik? Contribution à l·histoire de la langue serbo-croate, у којој аутор, супротно – у науци општеприхваћеном – мишљењу М. Решетара, излази са теоријом „да данашњи дубровачки говор има у својој основи супстрат старог чакавског дијалекта који се некад говорио у Дубровнику“. Пореклом дубровачкога говора бавили су се, као што је познато, многи домаћи и страни истраживачи. У основи супротно гледиште од Ван ден Берка заступа Ирмгард Манкен, чију је књигу *Zur Frage der Dialekteigentümplichkeiten des serbokroatischen in Dubrovnik im XIV. Jahrhundert* приказао А. Пецо у ЈФ XXVI, св. 3–4, 581–590.

Да српска наука о језику и даље прати резултате рада на испитивању двају западних наречја некадашњег заједничког језика потврђује и недавно објављени приказ једне студије о чакавском дијалекту: Б. Марковић, *Dunja Jutronić, Splitski govor – od vapora do trajekta* (ЈФ LXVIII, 228–232).

21. У *Јужнословенском филологу* је своје место добило и кајкавско наречје. У трећој књизи часописа (стр. 35–40) Никола Мајнарић доноси „једну занимљиву појаву“ у кајкавском говору Равне Горе у Горском котару. Реч је о глаголу **дат* који се јавља само у презенту (*дам, даш)* и који је настао „од афирмативне партикуле *да* и личних наставака *м, ш* …“.

У XIV књ. главни уредник има приказ рада Dr. Stjepan Ivšić, *Jezik Hrvata kajkavaca. O stogodišnjici našega novoga pravopisa i književnog jezika,* прилога објављеног у Љетопису ЈАЗУ 1936. год. Белић поздравља појаву Ившићевог текста напомињући да је „било заиста и умесно и лепо да се поводом стогодишњице од увођења штокавског дијалекта у хрватску књижевност Југославенска академија сети кајкаваца и њихова дијалекта који је пре стотину година престао бити књижевним језиком хрватским“ (241).

Првих сто страна XVI књиге *Јужнословенског филолога* попунила је расправа Р. Алексића *Прилози историји кајкавског дијалекта*,[12] рад писан на основу текста Пергошићевог (Иван Пергошић) словенског превода *Трипартитума* Стефана Вербеција из 1574. године, превода који је 1909. г. издала Српска краљевска академија. Аутор расправља и *О неколиким спорним питањима кајкавског дијалекта.*

Јужнословенски филолог је уступио простор (књ. XXVI, св. 3–4, 556–580) врло садржајном коментару М. Пешикана уз монографију

[12] Алексићева студија је прештампана у 8. књизи Библиотеке *Јужнословенског филолога* (1938. г.).

J. Jedvaj, *Bednjanski govor*, објављену у I књизи Хрватског дијалектолошког зборника 1956. године.

22. У водећем српском лингвистичком гласилу нашло се места и за проблематику словеначких народних говора. Тако у ЈФ XXIII (35–37) срећемо краћи рад Т. Логара *O izgubi nominalnih končnic v nekaterih primorskih govorih*, XXIV књига (стр. 213–224) доноси прегледни чланак Р. Коларича *Slovenska dialektologija*, а у годишту посвећеном седамдесетогодишњици живота проф. М. Стевановића (ЈФ XXX, св. 1–2, 369–381) налази се и текст Р. Коларича *Govor dveh slovenskih vasi na Madžarskem ob Nežiderskem jezeru.* У ЈФ XIII читамо Белићев приказ: *Ramovš Fran, Dialektološka karta slovenskega jezika, MCMXXI,* str. 72. (202–210).

23. У *Јужнословенском филологу* су објављивани и радови посвећени општесловенској дијалектолошкој проблематици, прилози у којима се третирају шире међујезичке паралеле. Са таквом амбицијом писан је и рад Ц. Јахића *Izoglosa i faktor međujezičkih kontakata (na primjeru sonantne geminacije* dn > nn, dn' > n'n', dl > ll *u dijalektima slovenskih jezika)*, објављен у XL књизи *Јужнословенског филолога* (стр.75–92). Овамо спада и расправа С. Милорадовић *Лексема* *korljь *и континуанти* *tort *на словенској језичкој територији* (ЈФ LXIII, 83–96).

24. Већ је речено (т. 3) да је сплет историјских околности проблематици македонских дијалеката дао ударно место у првим бројевима *Јужнословенског филолога.* О праћењу дијалектолошких истраживања код Македонаца сведочи и веома афирмативно интонирани приказ М. Стевановића узорно урађене монографије Б. Видоеског *Кумановскиот говор* (ЈФ XXVI, св. 3–4, 608–614).

25. На страницама *Јужнословенског филолога* објављивани су дијалектолошки радови изван оквира словенских језика, па се у XX књизи часописа (стр. 333–341) чита рад Тодора Маневића *Прилог проучавању говора Јурука у Македонији*.

26. У уводном тексту *Поводом покретања Јужнословенског филолога*, који су потписали Љ. Стојановић и А. Белић, прецизирана је концепција часописа и у домену критичког праћења релевантне језичке продукције: „Посебне ће пак оцене бити посвећиване сваком иоле важнијем делу о српском језику и његовим споменицима, а осталим славистичким делима и другим – само онда када представљају или општији научни значај или нарочит интерес за наш језик и развитак испитивања о њему.“ Показаће се да је у протеклом столећу српска, и не само српска, дијалектологија дала доста радова

„научног значаја“, прилога од „нарочитог интереса“. Своје осврте на приносе из ове националне дисциплине давали су први научни ауторитети: А. Белић, М. Решетар, П. Ивић и др. Захваљујући тим приказима скретана је пажња српске научне јавности на вредна дијалектолошка остварења у земљи и иностранству. У позицији смо да укажемо на само неке прилоге ове врсте.

а) У VI књ. *Јужнословенског филолога* М. Решетар износи свој суд о садржају III књиге Српског дијалектолошког зборника, у коме су његову пажњу понајвише изазвале „двије заокружене студије“: *Диалекат источне Херцеговине* Д. Вушовића и *Акценатски систем пљеваљског говора*, дело Г. Ружичића, који је, по Решетаровом мишљењу, „много боље успио у својему послу“, показујући на основу чега мисли да „његов посао, не само што је потпунији и прегледнији, него чини утисак да је сасвим поуздан, јер нема у њему ништа с чега би се могло рећи да је Р. био имало несигуран у биљежењу акцената; једино ми се чини сумњиво његово *чȍек-чоѐка* (стр. 126), а очекивали бисмо *чȍек*, како је у Вука.“ Иза једине примедбе, односно сумње великога Дубровчанина, који је толико задужио српску дијалектологију, стоји, разуме се, његова тадашња недовољна обавештеност о приликима у многим српским говорима па и у пљеваљском, чије је прилике Ружичић верно приказао.

б) Десета књига *Јужнословенског филолога* (стр. 197–222) доноси четири Белићева осврта: три се односе на радове М. Малецког: *Przegląd słowiańskich gwar Istrji (z 6 mapami)*. W Krakowie 1930; *O podział gwar Krku (z mapą)*, Prace filologiczne XIV, 1929; *Prasłow. ě w ikawsko-ekawskich dialektach Istrji środkowej*, објављено у Пољској академији наука 1929–1930. Ту је и осврт на рад Карла Х. Мејера на његов рад о чакавштини отока Крка, објављен у Лајпцигу 1928.

в) Четрнаеста књига (стр. 181–235) доноси опширан одговор Гл. Елезовића на необично оштру Барићеву критику његовога *Речника косовско-метохиског дијалекта*. Елезовић је у одговору „показао да је знатан део примедаба неоправдан и да је рецензент сам починио приличан број погрешака“ (Ивић 1956: 107).

г) Петнаеста књига *Јужнословенског филолога* (стр. 246–251) доноси Белићеве приказе студије В. Томановића *Акценат у говору села Лепетана (Бока Которска)*.

д) Међу драгоценим приказима објављеним у *Јужнословенском филологу*, а таквих је доста, посебно место има осврт младог П. Ивића на књигу реномираног румунског слависте Емила Петровичија о „дотада слабо познатом говору Крашована, мале етничке групе

католичких Срба у дубини румунског Баната“ (ЈФ XVIII, 318). Књига је објављена у Букурешту 1935. године. У приказу се посебно наглашава значај чињенице да се стари вокал јат код Крашована „под акцентом чува као *ẹ*, различито од *е* другог порекла, а неакцентовано даје *i*“. Ове чињенице, касније потврђене и у другим пунктовима српског (и хрватског) дијалекатског комплекса имале су озбиљну научну тежину баштинећи, неретко, статус кључног аргумента у решавању неких отворених питања српске историјске дијалектологије.

ђ) Посебно је поучан Ивићев приказ Хамове расправе *Штокавштина Доње Подравине*, објављене 1949. у Загребу (Рад ЈАЗУ 275, стр. 1–70). Приказивач је показао да „богата грађа говора није ниуколико исцрпена – пре би се могло рећи да је тек начета – а ни дискусија онога што је изнесено није онолико плодна колико је могла бити“ (ЈФ XIX, 252). Млади рецензент је успешно попунио многе уочене празнине, кориговао извесне пропусте и тексту приказа обезбедио статус информативнијег штива од рецензиране расправе.

е) У XXII књизи *Јужнословенског филолога* објављена су три приказа учинка хрватских језикословаца. Б. М. Николић се осврнуо (стр. 313–316) на *Bibliografiju radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije, na području hrvatskoga ili srpskoga jezika*, рад М. Храсте објављен у првој књизи ХДЗб 1956. године. Из пера истог аутора добијен је приказ (стр. 316–325) монографије С. Павичића *Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji*, објављене у ЈАЗУ 1953. г. О Павловићевом приказу монографије *Govor otoka Suska* већ је било речи (т. 20).

27. У протеклом столећу углавном је испоштована уређивачка политика дефинисана у првој књизи часописа, у шта спада и опредељеност да се приказују сва важнија дела „о српском језику и његовим споменицима“. Отуда се на страницама *Јужнословенског филолога* ишчитава и приказ првог, уз то веома успешног прегледа српских дијалеката (Берислав М. Николић, *Др Павле Ивић: Дијалектологија српскохрватског језика (Увод и штокавско наречје; Pavle Ivić, Die serbokroatischen. Dialekte, ihre Struktur und Entwicklung. Erster Band: Allgemeines und die štokavische Dialektgruppe),* ЈФ XXIV (1959–1960, 383–386).

У складу са опредељењем за представљање читаоцима угледног часописа важнијих дијалектолошких остварења, написани су бројни прикази дела обимнијег, углавном монографског садржаја пре свега домаћих, а неретко и страних стручњака. Наводимо део радова тога типа: М. Стевановић, *Лука Вујовић, Мрковићки дијалекат* (ЈФ

XXVIII, св. 3–4, 501–511); Д. Ђупић, *Јосип Баотић, Икавскошћакавски говор у околини Дервенте* (ЈФ XLI, 171–174); М. Драгичевић, *Драган Павлица, О говору околине Удбине*, СДЗб XXX, 1984, 357–424 (ЈФ XLII, 211–215); Р. Ђуровић, *Мирослав Николић, Говори србијанског Полимља*, СДЗб XXXVII, 1991 (ЈФ XLIX, 231–237); Р. Ђуровић, *Милисав Вукићевић, Огледи из дијалектолошких истраживања*, Приштина 1993 (ЈФ L, 255–258); Р. Ј. Ђуровић, *Слободан Реметић, Српски призренски говор I* (ЈФ LIV, 231–240); М. Николић, *Драго Ђупић – Жељко Ђупић, Речник говора Загарача*, СДЗб XLIV (ЈФ LIV, 241–246); С. Милорадовић, *Helmut Schaller (Hrsg.), Grundfragen eines Südosteuropasprachatlas* (ЈФ LVIII, 79–86); А. Н. Соболев, *Mihai N. Radan, Graiurile carasovene azi. Fonetica si fonologija; М. Н. Радан, Карашевские говоры сегодня, Фонетика и фонология* (ЈФ LVIII, 89–109); С. Реметић, *Недељко Богдановић, Етнокултуролошке теме* (ЈФ LIX, 182–188); М. Ивић, *Софија Милорадовић, Употреба падежних облика у говору Параћинског Поморавља* (ЈФ LX, 218–220); Д. Петровић, *Дијана Црњак, Терминологија куће и покућства у Лијевчу пољу и Жупи* (ЈФ LXIII, 242–246); Д. Радовановић, *Драгољуб Петровић и Јелена Капустина, Из лексике Качера*, СДЗб LVIII, 1–336 (ЈФ LXVIII, 175–180.

Српско-хрватски дијалекатски комплекс одувек је привлачио пажњу угледних страних слависта. У том смилу посебно је запажен учинак холандских дијалектолога, о чему, између осталог, веома подробно информише текст Драгољуба Петровића *Holandska slavistika i istraživanje srpskohrvatskih dijalekata* (ЈФ XLI, 127–133).

У *Јужнословенском филологу* су објављивани и прикази зборника радова или годишта часописа дијалектолошке тематике, о чему сведоче и следећи редови: М. Стевановић, *Српски дијалектолошки зборник*, књ. XIV (ЈФ XXVI, 3–4, 590–603); M. Moguš, *Ivšićev Zbornik (Zbornik u čast Stjepana Ivšića, izdalo Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 1963)* (ЈФ XXVI, 3–4, 532–537). Овамо свакако спада и прилог: Д. Петровић, *Павле Ивић, Изабрани огледи* (ЈФ XLVIII, 145–161), веома садржајан осврт на трокњижје објављено у нишкој „Просвети“ 1991. године, у коме доминира проблематика српске и словенске дијалектологије. Д. Радовановић се осврнула на садржај *Зборника радова посвећеног Недељку Богдановићу* (ЈФ LXIII, 261–266).

28. На страницама *Јужнословенског филолога* је долазило до полемика и у вези са радовима из области дијалектологије. Тако је, између осталог, Пецин приказ (ЈФ XXXI, 261–270) монографије М. Станића *Ускочки говор*, објављене у СДЗб XX, 1974, настављен и

завршен полемиком двојице сручњака на страницама XXXIV књиге часописа: М. Станић, *Одговор дру Асиму Пеци* (стр. 251–266); А. Пецо, *Неколико напомена уз одговор М. Станића* (267–271). На текст Р. Симића *О тзв. „незамењеном јату“ и около њега* (ЈФ XXXVIII, 131–151) поводом расправе С. Реметића *О незамењеном јату и икавизмима у говорима северозападне Србије* (СДЗб XXVII, 7–105) у истој књизи (стр. 153–172) *Јужнословенског филолога* објављен је и Реметићев одговор *„Стварни послови“ и „диверзије“* (стр.153–172).

29. Добро је познато да је на терену српско-хрватског дијалекатског комплекса вера играла улогу озбиљне кочнице говорном нивелисању. О корелацији између конфесионалне хетерогености и дијалекатске диференцијације говоре и прилози типа: А. Пецо, *Једна дијалекатска паралела* (ЈФ XL, 119–148), у коме се пореде икавско-шћакавски, икавскоштокавски и трећи, прелазни говорни идиом у кругу трију суседних насеља у западној Херцеговини.

30. На страницама *Јужнословенског филолога* објављено је мноштво других, како ситнијих тако и обимнијих прилога различите тематске садржине. Од њиховог таксативног навођења одустало се из сасвим прозирних разлога, а све у уверењу да се и без тога стиче верна представа о заступљености једне националне језичке дисциплине међу корицама водећег српског лингвистичког часописа. Аутор ових редова је убеђен да не би било прикладно прилог привести крају без посебног помена двотомног ЈФ LVI/1–2/ и /3–4/ (2000), посвећеног Павлу Ивићу, у коме је на 1441 страни 140 аутора, из земље и иностранства, на тринаест језика изложило 136 чланака и расправа. Штампање веома обимног годишта водећег српског језичког гласила у крајње тешким, практично нерегуларним условима, у првој години обнове земље порушене у току „хуманитарног бомбардовања“ НАТО алијансе, обележено је и дирљивим односом лингвиста широм света према великану српске, словенске и светске науке о језику, према неприкосновеном научном ауторитету, према своме учитељу, узору и пријатељу. У двотомном *Јужнословенском филологу*, издатом у знак сећања на водећег словенског и европског дијалектолога свога времена, дијалектологији, са 35 прилога, међу језичким дисциплинама у којима се више него успешно огледао професор Ивић, припада челно место. Радове из области у којој је Павле Ивић оставио најдубљи траг карактерише тематска разноврсност. Они се крећу од тема теоретске провенијенције, преко питања општесловенског карактера и значаја, до расправа о конкретним питањима из домена националне дијалектологије.

31. Место резервисано за уобичајена закључна разматрања уступићемо једном подсећању, речима којима се одговорни уредник читаоцима часописа обратио поводом стогодишњице рођења његовог оснивача: „Јужнословенски филолог је био Белићу изузетно драга и важна преокупација. Водио га је с еланом, поуздано, стварајући му и међународни реноме часописа у којем је част сарађивати. Није био само главни уредник (колики распон времена: 1913–1960!) већ и изузетно плодан сарадник. Око сто двадесет Белићевих прилога објављено је само у овом часопису“ (М. И., *Један рођендан који не заборављамо*, ЈФ XXXII, 1976, стр. 1). Речима академика Милке Ивић додајемо податак да је од тих „око сто двадесет Белићевих прилога“ њих 20 из домена дијалектологије, што чини нешто мање од 10% од укупно 210 радова наведене провенијенције објављених у стогодишњем животу *Јужнословенског филолога* и његове Библиотеке. На самом крају, а можда и најважније. Оваква заступљеност дијалектологије последица је континуираног придржавања програмске концепције часописа, о чему, уосталом, сведочи и садржај јубиларнога годишта, за који је писан и овај скромни прилог.

Цитирана литература

Ивић, Павле. *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје*. Нови Сад: Матица српска, 1956, 216 стр. (са картом).

Ивић, Павле. *Изабрани огледи III. Из српскохрватске дијалектологије*. Ниш: Просвета, 1991, 295 стр.

Ивић, Павле и Слободан Реметић. „Orahovac.“ *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Sarajevo, 1981, VIII (непаг.) + 828 стр. + карта. (Posebna izdanja ANUBiH, knj. LV. Odjeljenje društvenih nauka, knj. 9).

Реметић, Слободан. „О незамењеном јату и икавизмима у говорима северозападне Србије.“ *СДЗб* XXVII, 1981: 7–105 (са картом).

Резюме

Слободан Реметич

СТО ЛЕТ ДИАЛЕКТОЛОГИИ НА СТРАНИЦАХ «ЮЖНОСЛАВЯНСКОГО ФИЛОЛОГА»

В работе говорится о непрерывности традиции диалектологии в журнале «Южнославянский филолог» с дня его основания до настоящего времени. На страницах авторитетного издания представлены работы различного профиля: от фундаменатльных описаний отдельных типов говоров до информации о напечатанных в стране и за рубежом диалектологических монографий и дискуссий. Среди исследований, опубликованных на страницах «Южнославянского филолога», преобладают работы, посвященные проблематике штокавского диалектного комплекса, однако при этом печатались и многие работы, посвященные обсуждению вопросов чакавского и кайкавского наречий. В «Южнославянском филологе» свои труды опубликовали наши видные диалектологи: А. Белич, М. Решетар, Й. Вуковић, П. Ивич, М. Пешикан, Д. Петрович и др.

Ключевые слова: «Южнославянский филолог», диалектология, монографии, статьи и дискуссии, информация, полемические тексты.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.16:050.488 ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ „1913“
ID: 199251468
DOI: 10.2298/JFI1369033D
Примљено: 29. јануара 2013.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Прегледни научни рад

РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српски језик

О СРПСКОЈ СЛАВИСТИЦИ НА ПОЧЕТКУ XX ВЕКА ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ ПРВЕ КЊИГЕ *ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА*[**]

У раду се приказују радови објављени у првој књизи *Јужнословенског филолога* и кроз њихову анализу даје се слика српске славистике на почетку XX века. Радови су углавном били посвећени истраживањима најстаријих словенских споменика, словенских дијалеката који чувају особине заједничког словенског прајезика, као и упоредној анализи словенских језика са циљем да се реконструише прасловенски језик. Основна метода проучавања била је компаративно-историјска. У раду се одвајају и они текстови који се по актуелности обрађених тема разликују од свих осталих, указује се на научни ауторитет који је часопис имао још од првог броја, на изразиту критичност ауторâ објављених приказа према делима која су приказана, а скреће се пажња и на цртице из свакодневног живота у Београду на почетку XX века, које се могу назрети из објављених текстова.

Кључне речи: Јужнословенски филолог, славистика, србистика, компаративно-историјска метода.

1. Сто година Јужнословенског филолога. Стогодишњица излажења *Јужнословенског филолога* прилика је да се осмотри слика српске лингвистике са почетка XX века и да се установи колико се и како та слика мењала до данас. Повољан је тренутак да се прегледају и анализирају прилози објављени у првом броју *Јужнословенског филолога* и да се тако стекне увид у историју једног од најважнијих

* rajnad@yahoo.com

** Рад је настао у оквиру рада на пројекту 178021 *Опис и стандардизација савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

српских лингвистичких часописа, а, истовремено, и у развој српске лингвистике.

Покретачи *Јужнословенског филолога* били су, 1913. године, Љубомир Стојановић и Александар Белић.[1] У првом прилогу првог броја, под називом *Поводом покретања „Јужнословенског филолога“*, њих двојица запажају да се широм Европе покрећу славистички часописи и да постоји потреба да се славистика и у Србији што живље развија. Задаци часописа формулисани су у тексту на два места. На стр. 1 стоји да се од часописа очекује да допринесе „општим испитивањима о словенском језику и проучавању многих тамних страна нашега језика“, а на стр. 2, констатује се да је једини задатак овог часописа „проучавање нашег језика у вези са осталим јужнословенским и другим словенским језицима и испитивање њихових језичких споменика“. Из назива часописа могло би се претпоставити да његовој концепцији одговарају само радови у вези са јужнословенским језицима, али наведени циљеви и задаци часописа указују на то да је било предвиђено да се у њему објављују радови о српском језику, о свим словенским језицима и њиховим међусобним односима (а посебно о односима између српског језика и осталих словенских језика). Занимљиво је да се као један од важних задатака наводи и реконструкција прасловенског језика (на првој страни тај задатак је чак наведен на првом месту), као и описи словенских споменика.

2. Панславизам. Оријентација *Јужнословенског филолога* била је, очигледно, изразито славистичка. За овакву поставку није заслужна само чињеница да се компаративна славистика у то време интензивно развијала већ и опште историјске и друштвене прилике. Наиме, време оснивања *Јужнословенског филолога* је време балканских ратова. Србија је након балканских ратова постала најмоћнија држава на Балкану, што није одговарало Аустроугарској. Таква ситуација условила је напетост између Србије и Аустроугарске, што све више окреће Србију према Русији. А. Белић бележи да „за време наших ратова за уједињење, Стојановић је, док је војска ратовала, нарочито 1912. године, био уз њу“ (Белић 1998: 477). Неколико страница даље, А. Белић пише: „Стојановић је био не само слависта него и човек који је веровао у снагу и будућност Словена“ (Белић

[1] Често се занемарује улога Љубомира Стојановића у покретању *Јужнословенског филолога*, а целокупна заслуга приписује Александру Белићу, једном од двојице оснивача и првом уреднику.

1998: 486). Таква лингвистичка, али и политичка оријентација Љ. Стојановића, коју је, сасвим сигурно, прихватао и А. Белић, допринела је, уз друге разлоге, да се 1913. године оснује и конципира први српски славистички часопис.

Панславистичку оријентацију покретача *Јужнословенског филолога* потврђује и извештај А. Белића о оснивању *Савеза словенских академија* у рубрици *Хроника* (ЈФ 1: 144–147). Веома афирмативан однос према овом савезу Белић исказује већ у првој реченици тог извештаја: „Овај одељак нашег часописа не може се отпочети значајнијом темом од ове.“ Године 1912, на позив *Руске академије наука*, већина словенских академија послала је своје представнике у Петроград да, у име својих академија, потпишу статут Савеза. У статуту је стајало да су све академије-савезнице потпуно равноправне и да свака од њих сама одлучује у којим ће делатностима учествовати. Договорено је да пословима Савеза управља академија-председница. Она се бира на сваке три године. Дужност Савеза је да олакша решавање општих научних питања на скуповима специјалиста који ће се чешће сазивати. Према Белићевим речима (ЈФ 1: 145–146), Савез ће решавати питања „из круга славистичких наука, само у ширем смислу него што се те групе наука данас разумеју. Јер у тај круг треба да уђе не само оно што се назива словенском филологијом и што се често разуме као испитивање језика, споменика и културне и политичке прошлости словенских народа, него и све оно што Словене, ма у коме правцу духовнога или материјалног развитка, обележава као националну целину. Веза међу свима словенским народима, која води порекло из њихове некадашње заједнице, даје научну основицу овоме Савезу словенских академија.“ А. Белић је свестан да би се овај савез могао разумети као тело које би управљало свим словенским академијама-чланицама Савеза, па неколико пута наглашава да „само не треба мислити да овај Савез треба да представи још једну засебну институцију која ће бити над осталим академијама-савезницама и која ће сама узети на себе решавање извесних научних питања. Такво разумевање задатка нарочитог положаја Савеза словенских академија – било би сасвим погрешно“ (ЈФ 1: 145). Друга опасност била је у томе да се овај савез протумачи као манифестација потребе Руске императорске академије да управља науком свих словенских народа. Занимљиво је да су Пољаци управо тако схватили замисао о Савезу словенских акедемија, па му нису приступили. Одлуку Пољске академије Белић (ЈФ 1: 144) тумачи овим речима: „У томе треба видети, по свој прилици,

ехо онога општега протеста против заједничког рада са Русима који се опажа у Пољака и у другим правцима.“ Истина је, међутим, да идеја о оснивању Савеза словенских академија уопште није потекла из Русије, већ из Србије. Тек 1930. године, у некрологу Љубомиру Стојановићу, који је објављен у деветој књизи *Јужнословенског филолога*, А. Белић је, образлажући уверење Љ. Стојановића у снагу и будућност Словена, написао и ово: „Није познато, али је истина да је он [Љ. Стојановић] покренуо идеју о стварању Савеза словенских академија“ (Белић 1998: 486). У даљем тексту, А. Белић објашњава да је на ту идеју Љ. Стојановић дошао 1909. године и да је затражио од Белића да што хитније извести о томе А. А. Шахматова, истакнутог члана Императорске академије наука у Петрограду. Идеја о овом савезу коју су тако ватрено заступали Љ. Стојановић и А. Белић никада се није практично реализовала јер су је онемогућили ратови од 1912. до 1918. године.

Вероватно би се тешко могао наћи други разлог осим панславистичке оријентације уредника *Јужнословенског филолога* за објављивање текста Јована Радовића *Митрополит Стефан Стратимировић о општем словенском књижевном језику* (ЈФ 1: 113–122). Чини се недовољно примереним и неочекиваним да у првом броју овог часописа, који је, по именима аутора прилога и по значају тема које се у њему обрађују, претендовао на високу позицију у периодици посвећеној славистици, буде објављен текст у којем се износе филолошка схватања великог Вуковог непријатеља Стефана Стратимировића. Посебан је проблем у томе што су та схватања, по оцени Ј. Радовића, приређивача Стратимировићевог текста, дилетантска: „И он [С. Стратимировић] је сасма дилетантски решавао најтежа питања помоћу етимологисања на основу спољне сличности појединих речи […] Истакнути се, међутим, мора његова велика љубав према словенском језику и најстаријој прошлости словенских народа“ (ЈФ 1: 114). С. Стратимировић написао је чланак 1796. године и у њему је изложио своје идеје о томе „како би се имао створити један књижевни језик за све Словене. И ако се у читавом излагању сретамо на сваком кораку са дилетантизмом, ипак су идеје митрополитове од интереса прво стога, што расправљају о једном врло важном питању, а друго што нам је митрополит овде онде исказао своје назоре и о српском језику и о нагласку у српском говору“ (ЈФ 1: 115). С. Стратимировић се залаже за предност речи из руског језика у заједничком словенском језику. Сматра да се лексички фонд може богатити и кратким речима из других словенских

језика, али и из грчког и латинског. За распростирање једног језика, по Стратимировићу, веома је важан акценат. Наглашавање има толику снагу да утиче на развој народног карактера. Као доказ за то показује разлику између француског и немачког језика. Приређивач текста, у вези са овим схватањима, по други пут понавља да су Стратимировићеви закључци дилетантски. Овај Стратимировићев текст, заједно са мноштвом критика на његов рачун, ипак је објављен у првом броју *Јужнословенског филолога*, вероватно због основне идеје која се у њему промовише.

И у другим радовима објављеним у првом броју *Јужнословенског филолога* одређена питања посматрају се из угла већег броја словенских језика. Разлози за то свакако нису били само идеолошки, већ су се тицали и основне методе филолошких истраживања у 19. веку, а то је историјски и компаративни метод. Такви су, на пример, текстови А. А. Шахматова *Заменички словенски наставак* (ЈФ 1: 21–26) и А. Белића *Промене акцената у прасловенском језику* (ЈФ 1: 38–66).

3. Историјско-компаративна метода. Почетком XX века почиње да се мења владајућа парадигма у лингвистици. „После XIX века у којем је позитивистички оријентисана наука носила историцизам као главни мото својих тежњи, наилази реакција – XX век с изразито супротним карактеристикама научне оријентисаности. Епоху сакупљања факата смењује епоха продубљеније интерпретације стечених знања“ (Ивић 2001: 85). Промене које почетком XX века захватају светску лингвистику, оличене, пре свега, у структурализму, појављиваће се у назнакама, али ће остати још неко време изван главног тока научне мисли која се гајила у првим књигама *Јужнословенског филолога*. А. Белић се бавио претежно дијалектологијом до краја прве деценије XX века, а тек 1949–1950. године, у XVIII књизи *Јужнословенског филолога*, првој послератној, објаснио је да је књига *О језичкој природи и језичком развитку* настала јер га није задовољавало познавање језика схваћено у смислу традиционалне историјске граматике, већ је желео да проникне у унутрашњи живот и у природу језика, који су у извесном смислу за све језике исти. У XX књизи овог часописа, објављеној чак 40 година после прве књиге, И. Грицкат (1953–1954: 329), ученица А. Белића, још увек са приличном дозом сумње, преиспитује могућности структурализма: „Код структурализма се осећа у првом реду брига око метода […] Стога нам он у погледу својих лингвистичких резултата углавном изгледа стерилан […] Структуралисти су унели у предмет својег

интересовања много нових термина, много нових гледишта, форми мишљења, тежње за прецизношћу; то би могло бити веома корисно за нашу науку, кад бисмо били сигурни да је све то ново у стању да је обогати. Међутим, такав се закључак не намеће; а ученост и новост не треба да нас засене. Структурализму […] мора се прво пребацити недовољно озбиљно прилажење резултатима старије науке; а да би се пропагирала нова метода, знање у том правцу треба да буде беспрекорно.“ И док И. Грицкат мери научну дубину лингвистичких истраживања мером залажења у језичку прошлост, дотле, као што се види из изнесеног цитата, М. Ивић тај значај мери дубином залажења у научни проблем, замерајући представницима историцизма на задацима да пописују и описују језичке чињенице, али да се у њих не удубљују. Овако подељени погледи на задатак лингвистичких истраживања задржани су, у одређеној мери, и до данас у српској лингвистици.

Већ први научни рад у првом броју *Јужнословенског филолога* јасно одређује концепцију часописа. У питању је чланак Љубомира Стојановића *Темнићки натпис* X–XI века (стр. 4–21). Тај текст започиње готово драмским описом једне случајности која је донела далекосежне последице у славистици (ЈФ 1: 4): „У селу Горњем Катуну (срез Темнићки, окр. Моравски) […] један сељак (Живко Ђ. Стевановић), риљајући у својој њиви земљиште за виноград, нашао је у дубини 60–80 cm плочу са натписом. Тадашњи учитељ Варваринске школе г. Милан Ст. Недељковић откупио ју је од сељака (за пет динара) и уступио Народном музеју, 21. јануара 1900. године. Тој срећној случајности имамо захвалити што се очувао један од најстаријих споменика словенске писмености.“ У раду се спроводи детаљна палеографска и језичка анализа овог натписа, која се завршава закључком Љ. Стојановића да овај натпис потиче из краја X или са почетка XI века.

У првој књизи *Јужнословенског филолога*, објављено је још неколико радова у којима се детаљно или сажето анализирају словенски споменици: М. Долопко, *Требник београдске Народне библиотеке* Бр. 305 (488), *белешке о палеографији и језику* (ЈФ 1: 72–91); Љ. Стојановић, К. Јиречек, *Гробни натпис требињског жупана Грда* XI–XII века (ЈФ 1: 104–106); Љ. Стојановић, *Благајски натпис* (ЈФ 1: 109–110).

И док је, како се види, Љ. Стојановић, један од оснивача *Јужнословенског филолога*, у првом броју овог часописа у потпуности усредсређен на опис најстаријих словенских споменика, дотле се А. Белић, други оснивач овог часописа, оријентисао на испитивање

дијалеката, посебно оних њихових одлика помоћу којих се могу реконструисати прасловенске језичке црте. Према оцени Бодуена де Куртенеа (1988: 115), дијалектологија је настала у XIX веку као последица „демократизације лингвистике, под геслом да су пред науком равноправни народни говори и књижевни језици“. У првој књизи *Јужнословенског филолога* налазе се два Белићева рада из области дијалектологије: *Промене акцената у прасловенском језику* (ЈФ 1: 38–66) и, у рубрици *Прилози*: *Чакавско zi–vi* (ЈФ 1: 110–113). Ево како М. Стевановић (1988: 29–30) оцењује ову фазу у Белићевом раду: „Белићеве дијалекатске студије нису само синхронично дати описи њихови у пресеку, него је он дијалекатске појаве посматрао у историјском развоју и објашњавао их лингвистичким законитостима, дакако, али и склоностима под којима су настајале и развијале се. У свима тим дијалектима, нарочито у архаичним говорима источне и јужне Србије, а још и више у, исто тако архаичним, чакавским говорима, који су привлачили Белићев научни интерес, и које је он такође, теренски испитивао, открио је много елемената, врло значајних за историју језика. […] У овим говорима, посебно у каставском, као једном од њих, Белић је открио елемената на којима ће засновати своју чувену теорију о метатонији прасловенских акцената, изнету прво у расправи с насловом *Промена акцената у прасловенском језику*.“[2]

На основу тема радова двојице оснивача *Јужнословенског филолога* види се како је била замишљена концепција часописа, али и посебности истраживачких интересовања ове двојице лингвиста. У фокусу су теме из историје словенских језика, али, чини се да је Љ. Стојановићу тежиште интересовања било на детаљном попису и опису старих споменика са циљем који није био само лингвистички већ, можда, и историјски и културолошки, док је жижа Белићевих интересовања усредсређена на упоредну славистику и дијалектологију са циљем да опис језичких факата не буде самом себи сврха, већ да се проникне у природу и суштину језика.[3]

---

[2] И данас се на страницама *Јужнословенског филолога* негује дијалектологија. Оно што из Белићевих радова објављених у првом броју *Јужнословенског филолога* може послужити као узор данашњим дијалектолозима јесте тежња да описани дијалекат или нека језичка црта у њему не проналазе смисао у набрајању чињеница, већ у идеји да се оне сместе у неки шири контекст који би допринео проучавању историје језика и језичких законитости.

[3] Од И. Грицкат (2007: 74) сазнајемо једну недовољно познату појединост – Белић је намеравао да своје дело *О језичкој природи и језичком развитку* наслови

4. Историја књижевности. Лингвистика XIX века била је у снажној вези са филологијом и историјом књижевности. То показује и садржај првог броја *Јужнословенског филолога*. Данас изгледа неочекивано да се у овом часопису нашло места и за текстове А. Стојићевића *Допуна академијском издању Марулићеве 'Јудите'* (ЈФ 1: 91–103), В. Ћоровића *Једна народна пјесма забиљежена с краја XVIII столећа* (ЈФ 1: 108–109), као и критички Ћоровићев приказ једног рада Јована Томића *О српским народним песмама о одласку Св. Саве у калуђере* (ЈФ 1: 130–136). Занимљиво је колико је енергије потрошено у XX веку да се лингвистичка истраживања што више одвоје од књижевничких. У тексту који је написао 1900. године, Бодуен де Куртене (1988: 124), завршавајући списак од 17 тачака, у којима се представља 17 задатака лингвистике XX века, експлицитно наглашава: „Да би лингвистика могла да испуни сва та очекивања у најближој будућности, мора да се ослободи од сталног савеза са филологијом и историјом књижевности. Пре свега, универзитетске катедре за лингвистику треба да се осамостале и да се приближе више социолошким и природно-научним него филолошким катедрама.“ Требало би истражити колико је користи, а колико стварне штете имала наука о језику од своје дугогодишње блиске везе са науком о књижевности, али и без те оцене јасно је да лингвистичка истраживања не би требало да су затворена и да је веза са другим наукама неопходна и корисна.

5. Зачеци модерне лингвистике. У првој књизи *Јужнословенског филолога* објављена су два рада која одударају од осталих. То су радови А. Мусића *Значење перфективнога презента у негативним питањима у хрватском или српском језику* (ЈФ 1: 27–34) и М. Ивковића *О звучним сугласницима на крају речи у српском језику* (ЈФ 1: 66–72). И док се у скоро свим радовима у часопису аутори труде да открију неку нову појединост структуре прасловенског језика тако што пореде словенске дијалекте и анализирају старе споменике, ова два рада посвећена су савременом језику. Истраживање А. Мусића, и по теми, и по начину њене обраде, највише од свих текстова личи на оне какви се данас објављују у *Јужнословенском филологу*. Милош Ивковић извршио је фонетско истраживање у лабораторији за експерименталну фонетику Универзитета у Паризу и тиме постао један од зачетника, у то време врло модерне и сасвим

нешто другачије: *О природи и суштини језика – лингвистичка истраживања и размишљања*.

младе науке – експерименталне фонетике. Ова два рада би и неупућенима у време објављивања првог броја *Јужнословенског филолога* указала на то да је часопис објављен у XX, а не у XIX веку (како би се могло закључити на основу осталих текстова).

И истраживања А. Белића представљала су увод у нови приступ лингвистици. То се у првој деценији XX века не види толико у темама Белићевих радова, већ у методама, анализама и закључцима. Због тога и не чуди што „његове [Белићеве] погледе на методологију прикупљања дијалекатске грађе и њену обраду, које је у приватном писму изложио J. Бодуену де Куртенеу 1911. године, Руска императорска академија објављује као упутство за теренски рад у дијалектологији“[4] (Пипер 2011: 29).

6. Научни ауторитет *Јужнословенског филолога.* После свих историјских, економских и друштвених потреса које је Србија преживела у XX веку, у условима срозавања моралних и научних критеријума, из перспективе прилично дубоке периферије у којој се Србија налази у односу на центре научних збивања, данас је тешко разумети како је било могуће на почетку XX века основати у Београду лингвистички часопис чији је већ први број, по значају тема и интернационалном угледу ауторâ радова, представљао пример врхунске међународне славистичке публикације. У првој књизи *Јужнословенског филолога* своје радове објавили су А. А. Шахматов, П. А. Лавров, М. Долопко, К. Њич, С. Куљбакин. Према важности тема које су ови аутори обрадили, може се закључити да су се они с пуним поштовањем односили према новооснованом часопису и да су радове приложили са очигледном идејом да ће они бити читани широм Европе. Тако се, рецимо, А. А. Шахматов одлучује да у *Јужнословенском филологу* објави рад о заменичком словенском наставку gen. sing. masc. и neutr. (ЈФ 1: 21–26), док се К. Њич определио да, кроз приказ првог броја часописа *Polonica*, детаљно и отворено опише лоше стање у полонистици у самој Пољској (ЈФ 1: 147–157). Овај текст је необично користан и могао би и данас послужити као инспирација и модел за прегледне радове које би писали угледни страни слависти о науци о свом матерњем језику и о научницима

[4] Кратку белешку о томе читамо и у првој књизи *Јужнословенског филолога*, на стр. 159. Познато је да су неке идеје Бодуена де Куртенеа послужиле Де Сосиру као основица његове структуралистичке теорије (исп. о томе Ивић: 2001: 134–135), чиме се показује колико је и А. Белић био модеран и другачији у својим схватањима чим је успео да методологијом својих дијалектолошких истраживања привуче пажњу иновативног Бодуена де Куртенеа.

који се баве различитим областима те науке. Тако бисмо добијали податке о страним славистима, њиховим интересовањима и најважнијим радовима, што би допринело учвршћивању веза међу колегама, покретању заједничких пројеката и јачању славистике.

И сами покретачи часописа храбро су кренули у подухват његовог покретања. У уводном тексту они констатују да се славистика све више развија у европским земљама и набрајају осам славистичких часописа (данас можемо рећи – само осам) који су до тада покренути у Аустрији, Русији, Пољској и Чешкој. Угледајући се на стање у Европи, узимајући у обзир оно најнапредније што је у славистици до тада урађено, упоређујући Београд са највећим славистичким центрима, полазећи са позиција активних учесника у главним славистичким токовима, Љубомир Стојановић и Александар Белић покретањем *Јужнословенског филолога* показали су одлучност да и Србија треба да се прикључи том главном току, а не да га посматра са стране. Такав приступ може нам данас послужити за наук и углед.

О томе колико је *Јужнословенски филолог* од самог почетка био уважаван, пише М. Стевановић (1973–1974: 26): „А да је наша лингвистичка наука од појаве *Јужнословенског филолога* јаче повезана с лингвистичком науком код других словенских, па и европских народа, најречитије говори факат што се радови објављени у *Филологу*, управо од првих његових бројева, као већ добро познати третирају и цитирају у даљим лингвистичким радовима и у научно развијеним научним круговима лингвистичким, као и широка сарадња страних слависта, најпре руских, с којима је уредник А. Белић још из својих студентских дана – како са друговима из клупа тако и са својим учитељима – сачувао најбоље пријатељство и узајамно уважавање.“

7. Критичност. У првом броју *Јужнословенског филолога*, у рубрикама *Критика* и *Белешке* представљено је много књига које су објављене крајем прве деценије XX века у словенским земљама и земљама немачког говорног подручја (у рубрици *Критика* објављено је пет приказа, а у рубрици *Белешке* кратко се указује на објављивање дванаест књига и радова). Може се претпоставити да ниједна значајна књига из области славистике, објављена било где у Европи у време припреме прве књиге *Јужнословенског филолога*, није остала без коментара на њеним страницама. Посматрано из данашње перспективе, необично је колико су аутори тих оцена били критични према радовима које су представили. Експлицитну оштрину показали су и аутори радова у другим, главним, рубрикама часописа.

И док се данас, у условима пољуљаног научног самопоуздања у нашој земљи, понекад чини да све што је дошло из иностранства заслужује само похвале (бар из учтивости, ако нема нарочитог квалитета), поучно је суочити се са чињеницом да ниједном великом европском слависти није било лако да добије само похвале на страницама *Јужнословенског филолога*.

Посебну пажњу у том смислу привлачи кратак приказ који је написао А. Белић (ЈФ 1: 143), поводом опсежног рада Гаврила Јовановића *Из историје српског књижевног језика* (Из Годишњице Н. Чупића, књ. XXXI, стр. 67–106). А. Белић оштро критикује мишљење Гаврила Јовановића да је Вуков језик заснован на реформисаном Ћириловом језику и граматици и да је, стога, Ћирилов језик у основици савременог српског књижевног језика. Белић запажа: „Погрешка је г. Јовановића што он тамо размишља где треба проучавати. Јер данас више нема потребе, а још мање разлога, нагађати о нашем народном језику, када се његов развитак може пропратити (по споменицима и дијалектима) од XII века до данас. И тај развитак говори немилосрдно против г. Јовановића. Г. Јовановић из тачне поставке, да је старословенски језик могао утицати на српски, изводи сасвим нетачан закључак, да је он на њ и заиста утицао. Јер за такав закључак требало је навести и доказа. Њих г. Јовановић не наводи. Тако нам је г. Јовановић дао расправу о српском језику без икаквих испитивања вршених у том правцу и цео низ тврђења без икаквих доказа. А шта вреде у науци таква тврђења – није потребно нарочито истицати.“

А. Белић у овој оцени износи типичну грешку која се јављала крајем XIX и почетком XX века у историјским лингвистичким истраживањима, а то је задирање у прошлост и изношење закључака без грађе и без доказа. Бодуен де Куртене (1988: 118), прилично грубо, о томе пише: „Не сме се заборавити ни то да је током читавог XIX века, упоредо са нормалном науком, постојало и много људи бујне маште, људи који су сањали на јави, који су се ослањали на случајну сличност у звучању […]. ‘Учена’ дела таквих ‘научника’ спадају, пре свега, у психијатрију, као објекат за одговарајућа испитивања, или у хумореску.“ Данас, када историјска истраживања нису доминантна у лингвистици, нема ни толико прилика за грешке овог типа.[5] Поред тога што ова Белићева критика илуструје један од

[5] У Белићево време, радови су углавном писани са неком идејом коју је аутор аргументовано или неаргументовано доказивао у свом раду. Текстови у првом

недостатака радова писаних историјско-компаративном методом, она је занимљива и по томе што у њој Белић не износи ниједну позитивну оцену истраживања Гаврила Јовановића. Таква одлика стила писања приказâ свакако заслужује пажњу, а може се вредновати негативно и(ли) позитивно. Поставља се питање да ли има смисла писати и објавити приказ о раду о којем се не може изнети ниједна похвална реченица.

До које мере су аутори морали бринути о суду критике када објаве неко истраживање, показује текст С. Куљбакина (ЈФ 1: 123–128) о трећем тому Енциклопедије словенске филологије, чији је највећи део потписао В. Јагић (Энциклопедія славянской филологіи. Вып. 3й, III. И. В. Ягичъ. Глаголическое письмо, 1911). На почетку приказа, Куљбакин даје општу оцену о стању у славистичким истраживањима и запажа да је ћирилска палеографија веома добро описана, али да глагољска палеографија представља „једну од најзабаченијих области словенске филологије“. Зато се он захваљује В. Јагићу што посвећује пажњу глагољици и назива га најзаслужнијим од свих савремених слависта. Ове похвале и изрази захвалности ипак нису спречиле Куљбакина да изрази неслагање са два од три поглавља ове књиге. У другом поглављу Јагићеве књиге даје се преглед глагољских споменика, али се Куљбакин не слаже са учињеним груписањем споменика. Треће поглавље посвећено је резултатима палеографског развитка, али Куљбакин не може да прихвати многе Јагићеве оцене.

И готово сви преостали прикази садрже више критика него похвала на рачун радова који се приказују. У сличном духу, у рубрици *Хроника*, К. Њич, у већ помињаном чланку, критикује неке радове из области полонистике. Један шестотомни речник Карловича, Њич оцењује као неметодичан и небрижљиво израђен, па корисник мора да проверава податке у изворима. Као најбољу граматику средњег обима, Њич оцењује ону коју је написао А. Крињски, али сматра да је наука о гласовима у њој обрађена са много недостатака. За Брикнерову *Историју пољског језика*, Њич каже да је написана „непопуларно, хаотично, са великим бројем тврђења даваних произвољно и без доказа“. О Розвадовском, у вези са једном његовом

броју *Јужнословенског филолога* на то јасно указују. Један од типичних недостатака данашњих лингвистичких истраживања лежи у томе што ауторима понекад није јасно због чега су се одлучили за избор неке теме, па се у неким радовима обилато износи данас, углавном, лако доступна грађа, која се описује и сортира, али се смисао тих описа понекад не види.

расправом, аутор примећује: „Његови су докази, у колико их уопште даје, веома сумњиви, може бити и само због својствене њему несистематичности излагања, која често шкоди његовим оригиналним и проницљивим погледима, основаним на великом познавању факата.“

Могло би се навести још много оваквих запажања објављених у првој књизи *Јужнословенског филолога*. Оштра критика је добродошла у науци, али чини се да има и оних негативних оцена овде изнесених (посебно у раду Казимира Њича) које су уопштене и нису поткрепљене конкретним примерима.

8. Цртице из живота у Србији на почетку XX века. Читајући први број *Јужнословенског филолога*, запажамо, узгредно, и неке занимљивости из свакодневног живота из времена објављивања прве књиге *Јужнословенског филолога*. Те цртице дознајемо захваљујући архаичном стилу писања научних радова у то време, у којем се каткад формални научни стил комбиновао са неформалним стилом.

Тако, на пример, у тексту Љубомира Стојановића *Темнићки натпис* (ЈФ 1: 5), дознајемо како је, након открића овог споменика (о чему је већ било речи), професор Љубомир Стојановић, лично, заједно са извесним господином Васићем, чуваром Народног музеја, отпутовао у село Горњи Катун и у винограду у којем је пронађен споменик, копао унакрсни ров, у потрази за још неким споменицима. Нису имали среће да пронађу било шта од онога што су тражили, али ће упамћена остати слика уваженог београдског универзитетског професора са почетка прошлог века који у неком сеоском винограду копа ров са чуваром Народног музеја.

Прва реченица у тексту П. А. Лаврова *Нова служба цару бугарскоме Петру* (ЈФ1: 34) буди носталгију према Београду од пре сто година: „У Народној библиотеци у Београду, богатој рукописима, у којој је тако пријатно радити уз шум живог народног кретања на Великој пијаци, има доста пергаментских бугарских рукописа.“ Ова реченица нас подсећа на чињеницу да је Народна библиотека Србије од 1864. до 1914. године била смештена у Капетан-Мишином здању. Велика пијаца налазила се на месту где се данас простире парк на Студентском тргу. Имајући у виду ток историјских збивања, ова реченица делује као идилична слика којом често отпочињу филмови или књиге застрашујуће тематике. Само годину дана након објављивања текста, „шум живог народног кретања“ замениће ратни хук, многи од тих рукописа из којих су и странци упознавали сопствену историју и културу, заувек ће нестати у бројним недаћама које су снашле Народну библиотеку у Првом светском рату, а и оно

што је преостало углавном ће бити уништено 6. априла 1941. године, за време бомбардовања Народне библиотеке на Косанчићевом венцу.

У рубрици *Белешке*, А. Белић објавио је информацију да је 1911. године Стојан Новаковић објавио своју *Библиографију*. Наду да ће С. Новаковић наставити да вредно ради Белић је исказао овим речима: „Желимо седом научнику да и у будуће настави свој користан рад са оном свежином снаге и духа која га у прошлој педесетогодишњици није никад напуштала“ (ЈФ 1: 158). Стојан Новаковић поживео је још само четири године након објављивања своје *Библиографије*, али, и поред тога што је имао 70 година у време када је Белић писао ову белешку, из данашње перспективе звучи необично што га је назвао „седим професором“ и у кратком приказу његове *Библиографије* исказао поштовање према њему на прилично неформалан начин.

9. Уместо закључка. Читајући текстове у првој књизи *Јужнословенског филолога*, читалац осећа изванредну енергију, пре свега двојице оснивача часописа, а затим и ауторâ објављених прилога. Књига зрачи ентузијазмом, лидерством у области славистичких публикација, научним и личним самопоуздањем уредника, панслованским заносом, високим стандардима и великим плановима, најављујући тако почетак једног новог доба славистике у којем ће и србистика имати значајно место. Уместо тога, следеће године, почео је Први светски рат. Ни у једној реченици не наслућује се да ће 1914. година донети највећи рат и најпотресније страдања која је свет до тада видео. А. Белић ће другу књигу *Јужнословенског филолога*, објављену 1921. године, започети текстом у којем описује да је и „Јужнословенски филолог поделио судбину своју са целим нашим народом, измученим и тешко оштећеним светским ратом.“ Белић се осврће и на имена истакнутих сарадника и пријатеља *Јужнословенског филолога*, који су умрли у току рата – Стојан Новаковић, А. А. Шахматов, Ф. Ф. Фортунатов, А. Лескин, К. Јиречек. На крају овог тужног сећања, А. Белић примећује: „Колико је славних имена забележио ’Јужнословенски филолог’ на првим странама свога издања, и како му је тешко да се већ у другој књизи својој са њима опрашта!“ Међутим, *Јужнословенски филолог* се подизао и одржавао свој квалитет и у послератним књигама. Највећу заслугу у томе имао је Александар Белић, који је и после Првог и после Другог светског рата, успевао да смогне довољно снаге да одржи постојање и квалитет овога часописа. И зато текст завршавамо речима захвално-

сти његовог ученика Михаила Стевановића (1988: 33): „Иако је [Белић] знао окупити на сарадњу у *Филологу* најзначајнија имена европске науке о језику, и иако је широко отворио ступце свога часописа свим озбиљним радницима на тој науци, *Јужнословенски филолог* је стално носио печат снажне Белићеве научне фигуре, а његови се ученици који после Белићеве смрти сарађују у његову *Филологу* труде да очувају реноме који му је његов оснивач, први и дугогодишњи главни уредник, створио. Ако у овоме успеју, они ће се тако најбоље одужити успомени свога знаменитог учитеља.“

Цитирана литература

Белић, Александар. „Јужнословенски филолог“, *Јужнословенски филолог* 2, 1–3, 1921.

Белић, Александар. *О великим стваралоцима*. Изабрана дела, књига 6, приређивач А. Младеновић. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1998.

Бодуен де Куртене, Јан. „Језикословље или лингвистика у XIX веку.“ *Лингвистички списи*. Превео и приредио П. Пипер. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, 1988: 106–125.

Грицкат-Радуловић, Ирена. „Поводом једног покушаја примене структуралистичког метода на проблеме словенског глагола.“ *Јужнословенски филолог* XX. Књ. 1–4, 1953–1954: 307–332.

Грицкат-Радуловић, Ирена. „Наука о језику у делатности Академије.“ *Шездесет година Института за српски језик САНУ*, зборник радова I, 2007: 19–106.

Ивић, Милка. *Правци у лингвистици* 1. Девето издање. Београд: XX век, 2001.

ЈФ 1: *Јужнословенски филолог* 1, 1–2. Уредник Александар Белић. Београд, 1913.

Пипер, Предраг. „Александар Белић.“ *Прилози историји српске славистике*. Београд: Чигоја штампа, 2011.

Станојчић, Живојин. „Јужнословенски филолог.“ *Наш језик*, књ. XX, св. 1–5, 1973–1974: 37–40.

Стевановић, Михаило. „Језички часописи Института.“ *Наш језик*, књ. XX, св. 1–5, 1973–1974: 23–31.

Стевановић, Михаило. „Научно дело Александра Белића.“ *Од Вука до Белића и даље*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1988: 27–38.

Summary

Rajna Dragićević

ON SERBIAN SLAVIC STUDIES FROM THE EARLY 20TH CENTURY FROM THE PERSPECTIVE OF THE FIRST VOLUME OF *JUŽNOSLOVENSKI FILOLOG*

This paper analyzes the articles published in the first volume of *Južnoslovenski Filolog* which gives the clear picture of Serbian Slavic studies from the early 20th century. The articles mostly delt with the research of the oldest Slavic written documents, Slavic dialects which preserve the characteristics of the mutual Slavic proto-language, and they also delt with the comparative analyses of the Slavic languages in order to be able to recreate proto-Slavic language. The main method of resaerch was comparative historical one. It is noticable that some of the articles were more topical than others, that reviewers were very critical, and that it is possible to get a picture of everyday life in Serbia from early 20th century from those articles.

Keywords: Južnoslovenski Filolog, Slavic studies, comparative historical method.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.161.1’374’367.625(038)
ID: 199262220
DOI: 10.2298/JFI1369049A
Примљено: 13. фебруара 2013.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Оригинални научни рад

Ю.Д. АПРЕСЯН*
Институт русского языка им. В.В. Виноградова РАН
Институт проблем передачи информации им. А.А. Харкевича РАН
Москва

ГРАММАТИКА РУССКОГО ГЛАГОЛА В СЛОВАРЕ**

В статье рассматриваются факты взаимодействия лексических значений русского глагола (а) с грамматическими формами вида, времени, залога, наклонения и некоторыми другими и (б) со значениями отдельных граммем (таких, как НЕСОВ) в случае многозначности последних. Примером взаимодействий типа (б) являются ограничения, налагаемые лексическим значением глагола на возможность реализации данной глагольной лексемы в тех или аспектуальных значениях НЕСОВ (актуально-длительном, настоящем историческом и т.п.). Предметом детального анализа являются лишь нетривиальные, т.е. лексикализованные взаимодействия, которые могут быть описаны исчерпывающим образом только в словаре, но ни в каких существующих толковых словарях русского языка не описываются. Все взаимодействия разбиваются на две большие группы: парадигматические (типа тех, что указаны в (а) и (б)) и синтагматические. В последней группе наиболее интересны факты взаимодействия видов русского глагола с различными синтаксическими способами реализации его семантических актантов, а также с такими факторами контекста, как модальность, отрицание и вводность.

Ключевые слова: Грамматика глагола в словаре, лексическое значение и время, лексическое значение и залог, лексическое значение и наклонение, лексическое значение и вид, вид и управление, вид и модальности, вид и отрицание, вид и вводность.

---

* juri.apresjan@gmail.com

** Работа выполнена при финансовой поддержке гранта РГНФ № 13-04-00307а, гранта НШ-6577.2012.6 для поддержки научных исследований, проводимых ведущими научными школами РФ, и Программы фундаментальных исследований Отделения историко-филологических наук РАН «Язык и литература в контексте культурной динамики».

Эта работа будет представлена на XV Международном съезде славистов в Минске на тематическом блоке “Грамматика в словаре и словарь в грамматике”.

В данной работе рассматривается, на существенно обновленном материале, тот же круг вопросов, что и в недавней статье Апресян 2012, посвященной грамматической информации в Активном словаре русского языка[1]. Однако, как показывает само ее название, она не связывается так жестко, как раньше, со спецификой именно Активного словаря. Со временем стало ясно, что теоретические проблемы, с которыми мы сталкивались и сталкиваемся в ходе работы над ним, представляют определенный интерес для толковой лексикографии вообще.

Прежде чем приступить к рассмотрению материала, напомним основное лингвистическое понятие, которым мы пользуемся, и основной принцип лингвистических описаний, которому мы следуем.

1. Понятие лексемы

В Московской семантической школе лексемой называется слово, рассматриваемое в одном из имеющихся у него лексических значений, но во всей совокупности существенных для этого значения свойств. Существенными признаются свойства, «чувствительные» к грамматическим и иным правилам языка, т.е. непосредственно в них упоминаемые. В их число входят: семантика и ее регулярные видоизменения, просодические особенности лексемы, ее грамматическая парадигма, управление и специфичные для нее невалентные синтаксические конструкции, лексико-семантическая сочетаемость, а также парадигматические семантические связи данной лексемы в словаре, т.е. ее синонимы, аналоги, конверсивы, антонимы и дериваты.

Отдельная лексема данного слова усматривается в том случае, когда для какого-то круга употреблений этого слова набор Si его семантических, грамматических и иных свойств из числа перечисленных выше нельзя вывести с помощью достаточно простого правила из набора свойств Sj какого-либо другого круга его употреблений.

Рассмотрим упрощенный пример – глагол *бегать*, представленный следующими двумя кругами употреблений: (а) *Хотелось бегать и смеяться, Дети бегали по двору, Куры бегали туда и сюда <взад и вперед>* VS (б) *Она бегала с работы на курсы <в детский сад>, По утрам он бегал за газетой <купаться>, Девушки бегали из общежития в клуб <на танцы>*. Перечислим некоторые различия в наборах свойств глагола *бегать* в кругах употреблений (а) и (б).

[1] См. о нем Апресян и др. 2010; первый выпуск словаря в настоящее время готовится к печати.

1. В (а) *бегать* обозначает разнонаправленное перемещение, часто не имеющее определенной цели, а в (б) – двунаправленное перемещение с возвращением в исходную точку, всегда с определенной целью и часто предполагающее, что цель достигнута.

2. В (а) *бегать* может употребляться в актуально-длительном значении, а в (б) – нет. Ср. *Видишь, как мыши бегают по огороду* VS **Видишь, как он бегает в детский сад за ребенком.*

3. В (б) *бегать* имеет (неточную) форму СОВ (*сбегай за хлебом*), а в (а) – не имеет.

4. В (б) у *бегать* есть валентности начальной точки (*бегать с работы <из общежития>*), конечной точки (*бегать в детский сад <в клуб>*) и цели (*бегать за газетами <на занятия>, бегать купаться*), а в (а) этих валентностей у *бегать* нет; ср. неправильность **Он бегал туда и сюда купаться*.

5. В (а) у *бегать* есть валентность «разных направлений» (*туда и сюда, туда-сюда, туда и обратно, из конца в конец, от письменного стола к книжному шкафу* и т.п.), а в (б) ее нет; ср. неправильность **Девушки бегали в клуб туда и сюда*.

6. В (а) *бегать* допускает употребление в абсолютивной конструкции, особенно в сочетании с наречиями оценки (*хорошо <плохо> бегает*), а в (б) абсолютивное употребление невозможно.

7. Синонимы *бегать* в (а) – *носиться, летать,* разг. *гонять*; синоним *бегать* в (б) –*ходить*.

8. Дериваты *бегать* в (а) – *беготня, бегающий* [*бегающие птицы моа*], *забе^гать,* и ряд других; у *бегать* в (б) названных дериватов нет.

Очевидно, что нельзя предложить общее правило, отличное от полного списка различий 1–8, с помощью которого можно было бы получить из свойств употреблений типа (а) все свойства употреблений типа (б), или наоборот. Следовательно, в (а) и (б) представлены разные лексемы глагола *бегать* – **бегать 1.1** и **бегать 1.2** соответственно.

Как ни странно, все толковые словари русского языка усматривают в контекстах (а) и (б) одно и то же лексическое значение глагола *бегать*.

2. Принцип интегральности лингвистических описаний

Интегральным называется такое лингвистическое описание, в котором два его основных компонента – грамматика и словарь – со-

гласованы друг с другом по типам помещаемой в них информации и по формальным языкам ее записи. При этом «грамматика» в данной работе понимается максимально широко – как свод всех правил языка, включая семантические; под словарем понимается совокупность слов данного языка, каждое из которых представлено множеством своих лексем.

Хорошо выполненное интегральное описание должно обеспечивать эффективное взаимодействие грамматики со словарем, т.е. совокупности правил с совокупностью лексем.

Оба компонента лингвистического описания равноправны в том смысле, что ни тот, ни другой не могут быть до конца разработаны без постоянной оглядки друг на друга. Из этого вытекают два вывода для практической лингвистической работы.

Грамматист должен – в идеале – работать на всем пространстве лексем и учесть в правилах все формы их поведения, не учтенные непосредственно в их словарных статьях. Тогда оказывается, что грамматическая информация в большой степени лексикализована, т.е. что очень многие правила должны включать ссылки на отдельные лексемы.

Лексикограф должен – тоже в идеале – работать на всем пространстве правил и приписать лексемам все свойства, упоминаемые в существенных для нее правилах. Тогда оказывается, что словарная информация в большой степени грамматикализована и что многие правила надо помещать в словарные статьи отдельных лексем.

Возникает вопрос о том, какие правила должны описываться в грамматике, а какие – в словаре. Самый общий ответ на него очевиден: чем шире лексическая область действия правила и чем более оно мотивировано семантически, тем больше оснований для его включения в грамматику; чем она у’же и чем менее оно мотивировано семантически, тем вероятнее, что его место в словаре. Ниже мы рассмотрим четыре группы явлений, начиная с тех, которые бесспорно принадлежат грамматике, и кончая теми, которые бесспорно принадлежат словарю.

2.1. Бесспорно грамматика

Посмотрим на следующий пример:

(1) *Побежденные парфяне и мидяне стерпят новое религиозное господство персов без возмущения, но армяне восстанут и добровольно примут чужое христианство, лишь бы не принимать насильно чужой зороастризм* (С. Смирнов).

Здесь представлены формы БУД СОВ (*стерпят, восстанут, примут*), но описывают они исторические события более чем полуторатысячелетней давности, т.е. употреблены в значении ПРОШ. Это нарратив (вторичный дейксис), притом книжный. Аналогичным образом могут употребляться и формы БУД НЕСОВ. Функцию обеих рядов форм, по аналогии с прототипическим настоящим историческим, естественно именовать «будущим историческим». Очевидно, что эта функция форм БУД должна быть предметом грамматического описания, потому что она охватывает, в сущности, всю глагольную лексику. Однако академические грамматики русского языка (Грамматика 60, Грамматика 70 и Грамматика 80) ее не фиксируют, да и в специальных аспектологических работах она не выделяется среди других функций БУД в значении ПРОШ достаточно отчетливым образом.

2.2. Скорее грамматика

Рассмотрим другой случай, когда правило охватывает не всю глагольную лексику, а более или менее компактную группу глагольных лексем. Речь пойдет о глаголах типа *брать (книгу в руки), бросать (камень в воду), выпускать (птицу из клетки), касаться (оголенного провода), пересекать (красную линию), прыгать (с бортика в воду), стрелять (в подброшенную монетку)* и т.п.

На первый взгляд, между ними нет ничего общего. Если, однако, присмотреться внимательней, можно обнаружить, что в значение всех глаголов так или иначе входит идея контакта одного объекта с другим, причем вся полнота обозначаемого ими действия имеет место в тот единственный момент, когда контакт либо возникает, либо утрачивается. Например, в случае (динамического) *касаться* действие имеет место в тот момент, когда контакт между пальцами и проводом возникает, а в случае *прыгать* – в тот момент, когда ноги пловца утрачивают контакт с бортиком.

Такие глаголы можно было бы назвать слабомоментальными. В отличие от канонических моментальных глаголов типа *приходить, прибегать, приезжать, прилетать, привозить* и т.п., которые ни при каких обстоятельствах не допускают употребления в актуально-длительном значении, одна и та же слабомоментальная лексема в разных синтаксических условиях может либо допускать, либо не допускать такое употребление. Напомним в связи с этим (с некоторой адаптацией и в переводе на русский язык) пример из Vendler 1967, показывающий роль числовой формы подлежащего как фак-

тора, ограничивающего спектр видо-временных осмыслений глагола *пересекать* в роли сказуемого:

(2) а. *Бегун пересекает финишную черту*,
б. *Бегуны пересекают финишную черту.*

В случае (2а), с подлежащим в форме ЕД, каноническое актуально-длительное значение невозможно: пересечение финишной черты бегуном – мгновенный акт, наличие которого мы можем констатировать в тот единственный момент, когда его нога коснулась поверхности беговой дорожки по ту сторону финишной черты.

В случае (2б), с подлежащим в форме МН, возможно и каноническое актуально-длительное значение, например, в ситуации, когда бегуны вытянулись в цепочку и один за другим пересекают финишную черту.

Анализ З. Вендлера интересен, но в двух отношениях неполон.

Во-первых, фраза (2а) может быть осмысленно произнесена, правда, с некоторым опережением событий, в ситуации, когда бегун уже оттолкнулся от дорожки по эту сторону финишной черты и у говорящего не остается никаких сомнений в том, что он благополучно приземлится по ту сторону. Назовем такие употребления «псевдоактуально-длительными». Они характерны для всех слабомоментальных глаголов. Так, во фразе

(3) *Посмотри, наш биатлонист стреляет*

глагол *стрелять* имеет псевдоактуально-длительное значение в ситуации, когда говорящий, видя, что спортсмен уже выхватил ружье из-за спины, приложил приклад к плечу и прицеливается, делает свое высказывание в уверенности, что последуют и все остальные фазы действия, хотя пуля еще не покинула канал ствола и, значит, выстрела как такового еще не было.

Во-вторых, оппозицию (2а) – (2б) нельзя жестко связывать с противопоставлением форм ЕД и МН подлежащего. Как показывают примеры (4а) – (4г), здесь действует более общая закономерность, чем думал З. Вендлер.

(4) а. *Первая группа бегунов пересекает финишную черту*,
б. *Он стреляет по танку бронебойными патронами*,
в. *Он стреляет по танку из пулемета <из автомата>*,
г. *Автомобиль пересекает осевую линию*.

В (4а) подлежащее выражено формой ЕД, но поскольку в функции подлежащего выступает собирательное существительное, слабомоментальный глагол может иметь каноническое актуально-дли-

тельное значение в той же ситуации, что в (2б), т.е. когда бегуны вытянулись в цепочку и один за другим пересекают финишную черту.

В (4б) форму МН имеет не подлежащее, а одно из дополнений глагола, – с тем же эффектом. В (4в) и подлежащее, и инструментальное дополнение выражены существительными в форме ЕД. Возможность актуально-длительного понимания обеспечивается здесь чисто прагматическим фактором, а именно устройством автоматического стрелкового оружия, которое производит серию мгновенно следующих друг за другом выстрелов. В (4г) условием канонического актуально-длительного осмысления вновь является прагматический фактор, а именно, наличие у автомобиля четырех колес, которые при движении поочередно пересекают осевую линию шоссе: сначала левое переднее колесо, потом левое заднее или правое переднее и т.д.

Итак, условия для употребления слабомоментального глагола в каноническом актуально-длительном значении создаются любым способом плюрализации любого из его актантов, в том числе самыми неожиданными прагматическими факторами.

Рассмотренный материал скорее должен быть предметом грамматического описания: хотя сферой действия сформулированных правил является далеко не вся глагольная лексика, а достаточно компактный класс глагольных лексем, правила имеют единую семантическую мотивацию и прагматическую мотивацию.

2.3. Скорее словарь

Проиллюстрируем этот случай на материале глаголов *смотреть* и *глядеть* в эвиденциальном и нарративном значении ‘неожиданно для себя стать наблюдателем какого-то интересного факта’; оно идентично значению частицы *глядь*:

(5) а. *Вышел на опушку, смотрю <гляжу, смотрит, глядит> – заяц бежит*;
б. *Вышли на опушку, смотрим <глядим, смотрят, глядят> – заяц бежит*.

Обычны для них формы НАСТ 1-Л и НАСТ 3-Л обоих чисел, но не НАСТ 2-Л в «определенно-личном» значении:

(5) в. ??*Вышел на опушку, смотришь <глядишь> – заяц бежит*;
г. ??*Вышли на опушку, смо’трите <глядите> – заяц бежит.*

Это не случайно. Нарративность глагола в этом случае, как и во многих других (ср., например, частицу *было*, см. Апресян 2012:

48), несовместима с режимом нормального диалога; см. также ниже, раздел 3.3.1.

Относительно обобщенно-личного значения правильность восстанавливается, потому что становится возможно нарративное понимание:

(6) д. *Вышел <выйдешь> на опушку – смотришь <глядишь> – заяц бежит.*

Смотреть и *глядеть* – глаголы т.н. активного восприятия, это – действия. Так же ведет себя и глагол *видеть*, хотя он обозначает пассивное зрительное восприятие, т.е. состояние: *Вижу <видит> – заяц бежит.*

Для типов восприятия, отличных от зрительного, такое употребление, наоборот, возможно только с пассивными глаголами *слышу <слышит>, чую <чует>, чувствую <чувствует>,* но не *слушаю, нюхаю.* Как видим, правила распределения форм лица в настоящем времени нарратива в данном случае сложным образом лексикализованы и поэтому скорее должны помещаться в словарных статьях соответствующих лексем.

2.4. Бесспорно словарь

Посмотрим, наконец, на следующие серии примеров:

(7) а. *– А ты кто такой будешь? – Я буду ночной сторож. А ты кто?,*
б. *Вы какой, извиняюсь, будете нации?* (С. Довлатов);

(8) а. *Один плюс один в двоичной системе счисления будет десять*,
б. *– Как по-французски будет лягушка? – Лягушка будет grenouille.*

В обеих сериях примеров представлен глагол *быть* в формах БУД, которые в вопросительных предложениях, а иногда и в утвердительных имеют значение настоящего времени. Удивительным образом это свойство глагола *быть* описывается в академических грамматиках русского языка, но не в толковых словарях, хотя оно предельно лексикализовано: никакой другой глагол русского языка им не обладает.

На самом деле лексикализация форм БУД в значении НАСТ в случаях (7) – (8) и, следовательно, ее право на описание в словаре, а не в грамматике носит более глубокий характер, чем может показаться на первый взгляд. Дело в том, что в этих двух случаях представлены разные лексические значения глагола *быть* – связочное в (7) и идентифицирующее в (8). Эти два *быть* различаются не только семантически, но и еще тремя существенными свойствами – морфологическими, синтаксическими и стилистическими.

В связочном значении используются все личные формы БУД (*буду, будешь, будет, будем, будете, будут*), а в идентифицирующем – только одна (*будет*). В связочном значении формы БУД в значении НАСТ используются преимущественно в специальных вопросах и в ответах на них. Между тем в идентифицирующем значении форма *будет* свободно используются и в утвердительных предложениях (см. (8а)). Наконец, в связочном значении формы БУД носят обиходный или просторечный характер, а в идентифицирующем значении они сохраняют свой нейтральный стилистический статус.

В сущности, в рассмотренном материале представлены две разные лексемы глагола *быть*, и «правильное» место для их описания – словарь.

* * *

Всякий словарь включает два слоя грамматической информации – стандартный, лексически не связанный (часть речи, род существительного, вид глагола, ключевые грамматические формы и т.п.) и нестандартный, лексически связанный (например, отсутствие формы МН у некоторых лексем данного существительного, отсутствие кратких форм у некоторых лексем данного прилагательного, отсутствие видового коррелята у той или глагольной лексемы и т.п.).

Предметом внимания в данной работе является только нестандартный материал по грамматике русского глагола. Более точно, нас будут интересовать случаи нетривиального взаимодействия грамматических категорий глагола друг с другом, с синтаксическими конструкциями и с лексическими значениями слов. При этом мы будем заниматься лишь такими взаимодействиями, которые характеризуют отдельные лексемы, но в существующих словарях русского языка не описываются или описываются неполно.

Весь рассматриваемый материал естественно разбивается на две части: парадигматические взаимодействия и синтагматические взаимодействия.

3. Грамматика глагола в словаре: парадигматика

3.1. Время

3.1.1. Лексема *бежать 2.3*, форма НАСТ

В словарной статье глагола *бежать* выделяется двувидовая лексема *бежать 2.3* со значением ≈ ‘покидать / покинуть какое-то

место, где человеку по какой-то причине было неприятно или опасно оставаться, и направляться / направиться в другое место’:

(9) а. *бежать из больницы <из госпиталя, из психушки>,*
б. *бежать от наводнения <от лесных пожаров>,*
в. *Крестьяне бежали из деревни в город.*

Для этой лексемы характерны два круга употреблений в форме НАСТ.

В первом круге употреблений подлежащее имеет форму ЕД, как во фразе

(10) *В 1943 году Нильс Бор бежит из Дании.*

Нетрудно заметить, что в этой фразе форма *бежит* употреблена в настоящем историческом значении, притом результативном.

Во втором круге употреблений подлежащее имеет форму МН, как во фразе

(11) *Жители бегут от войны в горы.*

В данном случае форма *бегут* допускает и дуративную интерпретацию (значение «широкого настоящего»)[2]. Этот факт представляет безусловный лексикографический интерес, хотя ни в каких толковых словарях не описывается.

3.1.2. *Выигрывать, брать верх, побеждать, проигрывать, терпеть поражение, держаться* и т.п. в форме ПРОШ НЕСОВ

Перечисленные выше глаголы и их эквиваленты имеют общее значение успеха / удачи или неуспеха / неудачи. Оказывается, что форма ПРОШ НЕСОВ всех этих и других лексических единиц с похожим общим значением может обозначать ирреальное условие – обычно в контексте конструкций типа *при* ПР, *в случае* РОД или деепричастного оборота.

(12) а. *Белые выигрывали <брали верх> при ходе Фе3*,
б. *Белые выигрывали <брали верх>, делая ход Фе3,*
в. *При ходе Фе3 преимущество белых сохранялось*,
г. *Белые сохраняли преимущество, делая ход Фе3*.

(13) а. *При ходе Фе3 белые проигрывали*,
б. *Делая ход Фе3, белые проигрывали,*

[2] Отметим семантическое сходство оппозиции ЕД – МН в примерах (2а) – (2б), с одной стороны, и (10) – (11), с другой, и, следовательно, сходство семантического эффекта плюрализации в этих двух случаях.

в. *При ходе Фе3 белые теряли качество,*
г. *При ходе Фе3 черные ставили мат в два хода.*

(14) а. *Белые держались при ходе* Фе3,
б. *В случае рокировки игра уравнивалась.*

(15) *На метро я вполне поспевал в театр (но дернуло меня поехать на машине!).*

В высказываниях (12) – (15) сообщается, что на самом деле в партии был сделан другой ход, я выбрал другой вид транспорта и т.п.

Поскольку указанная закономерность работает на весьма компактном лексико-семантическом и даже прагматическом материале (в основном, это мир шахмат), разумнее всего описывать ее в словаре.

3.1.3. *Видать* и *слыхать*: формы НАСТ и БУД

Оба глагола постепенно вытесняются из литературного языка в обиходную речь или даже в просторечие их более сильными конкурентами, а именно глаголами *видеть* и *слышать* соответственно. Это сказывается не только на снижении их стилистического статуса, но и на сокращении их грамматической парадигмы. Две еще функционирующие грамматические формы – ПРОШ и ИНФ, причем последняя лексикализуется в просторечии в модальном значении ‘можно видеть <слышать>’ или (под отрицанием) ‘нельзя видеть <слышать>’:

(16) а. *– Газету не видел? – Где-то видал, кажется, в прихожей валяется,*
б. *Он не слыхал шума в соседних комнатах* (Д. Мамин-Сибиряк).

(17) а. *Давай сюда, отсюда лучше видать <слыхать>,*
б. *Отсюда ничего не видать <не слыхать>.*

Что касается формы НАСТ, то у *слыхать* ее нет вовсе, а у глагола *видать* она явно устаревает, хотя приписывается ему во всех значениях всеми толковыми словарями русского языка. На самом деле она сохраняется, да и то как уходящая, преимущественно в значении ‘неоднократно встречаться, видеться с кем-л.’:

(18) а. *Как-нибудь напиши, — кого видаешь из знакомых* (В. Короленко),
б. *Денег не шлют. Видаю мало кого* (М. Кузмин).

В основном значении физического восприятия форма НАСТ используется скорее в игровом режиме (19), а в значении ‘неоднократно испытывать’ не встречается совсем (20):

(19) *Я ложусь на столе балкона, видаю легкие тучки, видаю Eisenbahn* (Р. Гуль)[3].

(20) а. *Она видала немало горя на своем веку*, но не
б. **Она видает немало горя на своем веку.*

Прокомментируем, наконец, форму БУД. В НКРЯ она встретилась всего 9 раз, притом ни разу в значениях ‘неоднократно встречаться, видеться с кем-л.’ и ‘неоднократно испытывать’. Независимо от оценки качества примеров типа *Отсюда ты будешь видать всю долину*, формы БУД для двух других значений в нормативном словаре должны быть запрещены.

3.2. Залог, СТРАД

3.2.1. Глаголы принуждения *заставлять 1*, *вынуждать 1*, *принуждать 1*

Толкование: ‘Желая, чтобы человек А2 сделал А3, и зная, что А2 не хочет делать А3, человек А1 воздействует на человека А2 способом А4 так, что А2 не может этого не сделать’:

(21) а. *Выстрелом полицейский заставил <вынудил, принудил> его остановиться;*
б. *Вынуждаемый <принуждаемый> к отказу от сотрудничества со своим учителем, он решил вообще уйти с работы* [СТРАД].

Интерес представляет то обстоятельство, что у *заставлять* нет никаких форм СТРАД. Их отсутствие нельзя объяснить семантически, поскольку у его синонимов, как показывают примеры (21б), формы СТРАД есть. Нет для запрета на образование СТРАД и морфонологических оснований, поскольку от омонимичного глагола *заставлять (комнату мебелью)* она образуется вполне свободно. Следовательно, отсутствие форм СТРАД в грамматической парадигме глагола *заставлять* совершенно не мотивировано, идиосинкратично и должно описываться в его словарной статье.

3.2.2. Глагол *принимать*

По МАС’у и БАС’у, *приниматься* является формой СТРАД к *принимать* во всех случаях, кроме нескольких специально выде-

[3] Любопытно, что в этом игровом примере форма *видаю* имеет актуально-длительное значение, что для *видать* в значении физического восприятия в норме невозможно. Это характерное ограничение тоже отличает *видать* от его синонима *видеть*.

ленных, где *принимать* – непереходный глагол. В число лексем, которым она приписана, попадают и те, что представлены в (22):

(22) а. *Река Кубань приняла массу паводка,*
б. *Поезд принимал пассажиров,*
в. *Его лицо приняло печальное выражение*,
г. *Вода принимает ярко-зеленый цвет*,
д. *Дело принимало серьезный оборот*,
е. *Наш бивак принял теперь другой вид* и т.п.

В соответствии с описанием МАС'а и БАС'а фразы *Масса паводка принимается рекой Кубанью, Пассажиры принимались поездом, Печальное выражение принимается его лицом, Ярко-зеленый цвет принимается водой, Серьезный оборот принимается делом, Теперь другой вид принимается нашим биваком* и т.п. следует считать правильными, – оценка, с которой трудно согласиться. Возвратные формы СТРАД для всех перечисленных лексем должны быть запрещены, и этот запрет должен быть сформулирован именно в словаре.

3.3. ДЕЕПР на *-учи*, *-ючи*

Формы ДЕЕПР на *-учи, -ючи* свойственны глаголам двух неравных по объему классов. В первый из них входит только глагол *быть,* причем форма ДЕЕПР *будучи* возможна только в трех его значениях – связочном, локативном и служебном (в составе аналитического пассива):

(23) а. *Он прославился, будучи еще студентом;*
б. *Он умер внезапно, будучи еще в Петербурге;*
в. *Три самолета, будучи подбитыми, повернули назад.*

Во всех этих случаях она стилистически нейтральна.

Во второй класс, семантически очень неоднородный, входят глаголы *глядеть, гулять, ехать, идти, кидать, сидеть* и ряд других. Формы ДЕЕПР *глядючи, гуляючи, едучи, идучи, кидаючи, сидючи* и т.п. имеют три отличия от обычных форм ДЕЕПР, не считая стилистических (последние подробно описываются в грамматиках и словарях и здесь не комментируются).

Первое: они возможны только в основных значениях перечисленных глаголов.

(24) а. *Глядючи как-то в окно, я увидел на улице странный экипаж*, но не
б. **Глядючи на вещи просто, он не придавал значения должностям и званиям.*

Второе: они возможны только с человеком в роли Агенса:

(25) а. *Едучи в Москву, я на два дня остановился в Твери*, но не
б. **Едучи в Москву, поезд ненадолго остановился в Твери.*

Третье: они нарративны и, значит, невозможны в каноническом диалоге.

(26) ??*Едучи в Москву, ты в Твери выходил?*

По поводу связи нарративности с антидиалогичностью см. также выше раздел 2.3.

3.4. Вид

3.4.1. Набор видовых форм (грамматическая парадигма)

Толковые словари допускают для глагола *держать* только форму НЕСОВ во всех лексических значениях. Трудно, однако, отказать в наличии формы СОВ лексеме *держать 9*, представленной в словосочетаниях *держать слово <обещание>*. Аспектуальная пара *держать – сдержать* семантически похожа на аспектуальные пары других глаголов (в частности, моментальных типа *приходить – прийти,* речевых типа *приказывать – приказать* и интерпретационных типа *ошибаться – ошибиться*), у которых форма НЕСОВ всегда имеет результативное значение; ср.

(27) *Он всегда держит слово <обещание>, сдержал и на этот раз.*

Сдерживать как видовой коррелят *сдержать* и, следовательно, как альтернатива лексеме *держать 9* в форме НЕСОВ явно не выдерживает конкуренции со *сдержать*.

Во-первых, фразы вида *Он всегда сдерживает слово <обещание>* в современном русском языке воспринимаются как искусственные. Во-вторых, по употребительности форма *сдерживать* в словосочетаниях этого типа намного уступает форме *сдержать*: в НКРЯ *сдерживать слово* встретилось всего 3 раза, а *сдержать слово* – 96 раз.

Еще один пример – форма СОВ от глаголов *идти* и *ходить* в значении ‘делать ход в игре’:

(28) а. *идти <пойти> конем <тузом>*,
б. *ходить <пойти> конем <тузом>*.

В подавляющем большинстве значений глаголы *идти* и *ходить* обозначают действия, складывающиеся из более элементарных по-

следовательных квантов (например, шагов), и не имеют форм СОВ. В отличие от этого, лексемы в (28) обозначают ровно один точечный акт. Иными словами, даже в форме НЕСОВ их значение результативно. Именно это обстоятельство и делает для них возможной форму СОВ.

Из всех толковых словарей русского языка только МАС допускает для этого значения формы СОВ, однако разные для разных глаголов: *пойти* для *идти*, и *сходить* для *ходить*. Можно усомниться в корректности *сходить* как видового коррелята *ходить* в значении ‘делать ход’: в НКРЯ встретился всего один пример такого употребления – *Там не сходишь конем через всю доску* (В. Левашов), – да и стилистически разрыв между нейтральным *ходить* <*пойти*> *конем* и просторечным *сходить конем* чересчур велик.

3.4.2. Набор видовых значений («семантическая парадигма»)

Лексема разг. *бежать 3.4* = ‘переливаться через край при кипении’ [о жидкой пище], в современном русском языке, по-видимому, уже устаревающая, употребляется преимущественно в форме НЕСОВ НАСТ в актуально-длительном значении.

(29) *Куда ты смотришь, у тебя молоко бежит!*

Другие видо-временные значения у *бежать 3.4* реализуются с трудом. В частности, в узуальном и общефактическом многократном предпочтителен СИН *убегать*:

(30) а. *Молоко у нее всегда убегает* <*убегало*>,
б. *Молоко у нее не раз убегало.*

Много хуже

(31) а. ?*Молоко у нее всегда бежит* <*бежало*>,
б. ?*Молоко у нее не раз бежало.*

Посмотрим еще на нарративные лексемы *плыть 4.1* и *плыть 4.2*; ср. *Над рекой (А2) плыла 4.1 луна (А1), Навстречу (А2) плыли 4.2 белые украинские хаты (А1).*

(32) а. *А1 плывет 4.1 над А2* = ‘Наблюдателю кажется, что неподвижный объект А1 плавно перемещается в пространстве А2 над его головой, обычно из-за перемещения какого-то другого объекта’ [например, облаков];
б. *А1 плывет 4.2 навстречу А2* = ‘Перемещающемуся наблюдателю кажется, что неподвижный объект А1 плавно перемещается в направлении А2’.

Обе лексемы, в силу специфики своей семантики (указание на наблюдателя), тяготеют к употреблению в актуально-длительном значении.

Закрепление лексемы в актуально-длительном значении – наиболее частый тип аспектуальных ограничений на лексическое значение глагола.

Другой распространенный тип – тяготение к употреблению в результативных значениях. Вернемся к глаголам *идти* и *ходить* в значении ‘делать ход в игре’. Как известно, *идти* – моторно-некратный глагол, а *ходить* – моторно-кратный, и это различие между ними сохраняется, правда, в преломленной форме: для *идти* в форме НЕСОВ естественна реализация главным образом в настоящем историческом результативном значении (ср. лексему *бежать 2.3* в разделе 3.1.1), а для *ходить* вполне возможны, кроме того, узуальное и многократное значения:

(33) а. *Он идет <ходит> конем и выигрывает*,
б. *Он всегда ходит <?идет> конем* (узуальное),
в. *В этой партии он три раза подряд ходил <??шел> конем* (многократное).

Можно допустить, что здесь мы имеем дело с феноменом «прорастания» свойств основного значения глагола в его производных значениях. В основном значении *ходить* обозначает многократное действие; эта идея оказывается семантическим инвариантом всех его производных значений и обеспечивает, в частности возможность (33б) и (33в).

Тот же эффект прорастания свойств основного значения в производных можно наблюдать в парах синонимичных лексем *видеть 2.1 – смотреть 2.1* ≈ ‘быть зрителем’ и *видеть 2.2 – смотреть 2.2* ≈ ‘бегло знакомиться’:

(34) а. *Мы уже видели <смотрели> этот фильм*,
б. *Я видел <смотрел> его книгу, ничего интересного*.

В форме ПРОШ обе лексемы употребляются в общефактическом результативном значении. Для лексем *видеть 2.1* и *видеть 2.2* – это единственное значение НЕСОВ, в котором они могут реализоваться. Между тем лексемы *смотреть 2.1* и *смотреть 2.2* имеют в форме НЕСОВ гораздо более полную семантическую парадигму: у них есть актуально-длительное (35а), дуративное (35б), настоящее предстоящее (35в) и узуальное (35г) значения (для краткости ниже иллюстрируется только «зрелищное» значение):

(35) а. *Мы как раз сейчас смотрим <*видим> этот фильм по телевидению,*
б. *Мы уже два часа смотрим <*видим> этот фильм,*
в. *Завтра мы смотрим <*видим> другой фильм,*
г. *Мы каждый день смотрим <*видим> этот сериал.*

Следует добавить, что у *видеть 2.1* и *видеть 2.2* нет и форм БУД:

(36) а. *Завтра мы будем смотреть <*видеть> другой фильм,*
б. *Завтра я буду смотреть <*видеть> другую его книгу.*

В конечном счете эти различия в поведении двух близких синонимов объясняются одним системным фактором, а именно тем, что их основные значения принадлежат к двум разным классам фундаментальной классификации предикатов. *Видеть 1.1* (*освещенное окно*) обозначает (физическое) состояние, а *смотреть 1.1* (*на освещенное окно*) – действие. Действия обладают наиболее полным набором видо-временных значений формы НЕСОВ, и это свойство основного значения *смотреть* сохраняется, «прорастает» в той или иной мере и в большинстве его производных значений. Между тем глаголы состояния даже в основном значении имеют существенно редуцированный набор видо-временных значений в форме НЕСОВ, который еще больше сокращается при переходе к производным значениям.

4. Грамматика глагола в словаре: синтагматика

4.1. Вид и управление

В своем первом значении *ехать, лететь, плыть* и некоторые другие (но далеко не все) глаголы неавтономного перемещения управляют двумя формами со значением транспортного средства:

(37) а. *ехать в Париж на поезде* (*на* ПР),
б. *ехать в Париж поездом* (ТВОР).

В контексте предложно-именной группы *на* ПР все они свободно употребляется в актуально-длительном и процессном (дуративном) значениях, между тем как в контексте второй такие употребления отклоняются от нормы:

(38) а. *– Ты где? – Еще еду на автобусе; Пока я ехал на автобусе, я успел прочитать всю газету;*
б. *– Ты где? – *Еще еду автобусом; *Пока я ехал автобусом, я успел прочитать всю газету.*

Запрет вполне объясним: в (37а) – (38а) в фокусе внимания процесс перемещения, а в (37б) – (38б) – способ перемещения; очевидно, что способ выполнения действия труднее мыслить в процессе его разворачивания, чем само действие.

Однако сформулировать на этой основе общее семантически мотивированное правило, т.е. правило грамматики, не удается ввиду чересчур большого количества ограничений на лексико-семантические классы глаголов, которые входят в сферу его действия. В частности, оно неприложимо: а) к большинству приставочных глаголов ввиду разного рода семантических сдвигов, смещающих фокус внимания и с самого процесса перемещения, и со способа его осуществления; б) к каузативным глаголам неавтономного перемещения типа *доставлять, отправлять, посылать* и т.п. Один показательный пример.

(39) а. *Я выезжаю в Париж на автобусе*,
б. *Я на автобусе въезжаю в Париж*;
в. *Я выезжаю в Париж автобусом*,
г. **Я въезжаю в Париж автобусом.*

Фраза (39а) не имеет никаких процессных значений, а фраза (39б) может иметь актуально-длительное значение, особенно с меной порядка слов; фраза (39в) по крайней мере грамматически правильна, хотя и не имеет процессных значений, а фраза (39г) утрачивает даже грамматическую правильность.

4.2. Вид и модальность

4.2.1. Лексемы *оправдывать 1 (убийцу)* и *оправдывать 2 (свой поступок)*

(40) а. *Суд оправдывает 1 <оправдал> убийцу* (форма СОВ – без ограничений);
б. *Напрасно он оправдывает 2 <*оправдал> свой поступок* (форма СОВ в данном случае отклоняется от нормы).

(40’) *Оправдывать 2* = ‘Человек А1 совершил поступок А2, который он сам или другие люди оценивают как плохой; А1 или говорящий, с целью снять с А1 часть ответственности за А2, ссылается на обстоятельства А3, которые вынудили А1 к этому’.

На самом деле форма СОВ есть и у этой лексемы, но только в контексте модальных слов или в модальных конструкциях. Ср.

(41) а. *Ваше поведение можно <трудно, нельзя> оправдать,*
б. *Он хотел как-то оправдать свой поступок,*
в. *Ему не оправдать этого поступка.*

4.2.2. Лексема *выбрать 1.4* (*недельку для отдыха*)

Толкование: *А1 выбрал 1.4 А2 для А3* ‘Из немногих периодов или моментов времени, когда он может сделать А3, человек А1 с трудом выбрал 1.1 период или момент А2 для того, чтобы сделать А3’.

Обычно эта лексема употребляется в утвердительных предложениях. Употребление в отрицательных предложениях в форме СОВ требует, как правило, модального контекста:

(42) а. *Никак не могу выбрать время, чтобы навестить стариков в деревне;*

(42) б. *Он так и не выбрал время, чтобы навестить своих стариков.*

4.3. Вид, ПОВЕЛ и отрицание

Известно, что глаголы состояния (стативы) неохотно употребляются в форме ПОВЕЛ. Таковы, например, глаголы *видеть* и *слышать*; см. пометы о затрудненности или неупотребительности форм *видь(те)* и *слышь(те)* в словарях Ушаков 1934, Зализняк 1977, Орфоэпический словарь 1983.

Однако от глаголов некоторых семантических классов, в частности, от глаголов эмоционального состояния типа *возмущаться, завидовать, радоваться, стыдиться* и т.п. формы ПОВЕЛ образуются вполне *свободно.*

(43) а. *Возмущайся сколько хочешь, а делать придется* (= ‘можешь возмущаться’),
б. *Завидуйте, я побывал на концерте Ростроповича!* (=‘можете завидовать’),
в. *Радуйся, ваши выиграли* (= ‘можешь радоваться’),
г. *Стыдись, ты обидел ребенка* (= ‘должен стыдиться’).

Поскольку перечисленные глаголы обозначают не действия, а эмоциональные состояния, формы ПОВЕЛ от них не могут иметь своего обычного значения побуждения к действию. Получается семантическое противоречие при сохранении грамматической правильности и осмысленности высказывания. Такие напряжения разрешаются в языке за счет сдвигов в лексических или грамматических значениях, обычно в сторону модальности. Легко заметить, что в (43) есть именно такие модальные сдвиги (‘можешь’ и ‘должен’).

В отрицательном императиве в форме НЕСОВ, очень для них характерном[4], глаголы эмоционального состояния взаимодействуют с отрицанием вполне предсказуемым образом:

(44) а. *Не возмущайся, то ли еще будет* » ‘не следует возмущаться’,
б. *Не радуйся раньше времени* » ‘не следует радоваться’,
в. *Не стыдись, ты ничего плохого не сделал* ≈ ‘можешь не стыдиться’.

Значение форм ПОВЕЛ СОВ гораздо более интересно, а их взаимодействие с отрицанием непредсказуемо:

(45) а. *Обрадуйся, если она тебе это скажет* » ‘сделай вид, что обрадовался’,
б. *Не обрадуйся (ненароком), если она тебе это скажет* » ‘не прояви радости’.

(46) а. *Удивись <возмутись>, если увидишь ее там* » ‘сделай вид, что удивился <возмутился> …’,
б. *Не удивись <не возмутись> (ненароком), если увидишь ее там* » ‘не прояви удивления <возмущения>’.

Императивы в (45а) и (46а) призывают имитировать чувство, которого Адресат не испытывает, а императивы в (45б) и (46б) предостерегают от проявления чувства, которое он испытывает. Это, конечно, материал для словаря.

4.4. Вид и отрицательная поляризованность

4.4.1. Слабая поляризованность: *спустить 8, пальцем шевельнуть*

Употребление глагола *спустить 8* (по определениям толковых словарей – ‘оставить (кого-л.) без наказания за проступок’) подчиняется ряду морфологических и синтаксических ограничений. Во-первых, наиболее естественными для него являются формы СОВ БУД или (реже) СОВ ПРОШ. Во-вторых, в указанных грамматических формах этот глагол вполне свободно употребляется в отрицательных (47а), вопросительных (47б), условных (47в) и «сомнительных» (47г) предложениях, а чисто утвердительные предложения типа

[4] Например, в сплошной выборке из 100 употреблений глагола *удивляться* в форме НЕСОВ ПОВЕЛ лишь один раз он встретился в утвердительном предложении.

(47д) для него по крайней мере нестандартны или вовсе грамматически неправильны.

(47) а. *Он никому такого не спустит*;
б. *Вы думаете, он вам это спустит?*;
в. *Если он вам это спустил, значит, он сильно сдал*;
г. *Сомневаюсь, что он вам это спустит;*
д. *?Он вам это спустит, *Он вам это спустил.*

Иными словами, *спустить 8* демонстрирует синтаксическое свойство, получившее название слабой отрицательной поляризованности.

Оно мотивировано смыслом, который входит в состав его лексического значения, хотя и не фиксируется в толковых словарях. Это модальная рамка следующего вида: ‘исходя из своих представлений о субъекте действия, говорящий считает невозможным или маловероятным, что он не накажет виновника’. Она противоречит общей чисто утвердительной установке высказывания (47д), а такие противоречия, как было показано в Апресян 1978, избегаются языком: в той мере, в какой это в его силах, язык заставляет говорящего быть искренним по крайней мере в пределах одного высказывания.

Наличие такого указания на ожидания говорящего дает похожие условия употребления форм СОВ и в других случаях. Ср. фразеологическую единицу *пальцем шевельнуть:*

(48) а. *Он пальцем не шевельнет <не пошевельнет>, чтобы помочь тебе;*
б. *Ты думаешь, он хоть пальцем шевельнет, чтобы помочь тебе?;*
в. *Если он хоть пальцем шевельнет, чтобы помочь тебе, значит, он сильно изменился;*
г. *Сомневаюсь, что он хоть пальцем шевельнет, чтобы помочь тебе.*
д. **Я уверен, что он пальцем шевельнет <шевельнул>, чтобы помочь тебе.*

По-видимому, большой круг лексических единиц, демонстрирующих свойство отрицательной поляризованности, содержит в своих значениях аналогичные указания на ожидания говорящего. В частности, в случае *пальцем (по)шевельнуть* ‘….говорящий считает невозможным или маловероятным, что субъект действия сделает хоть что-нибудь’.

Однако наличие такого семантического компонента еще не гарантирует, что свойство отрицательной поляризованности будет представлено у соответствующих лексем и фразем в одном и том же объеме.

4.4.2. Сильная поляризованность: *не давать спуску, бровью не шевельнуть*

(49) а. *И в большом и в малом он никогда никому не давал спуску* (А.С. Боровик-Романов),
б. *Она и старым не дает спуску* (Н.С. Лесков);
в. *Виктор бровью не шевельнул, когда у него под носом стрельнули из пистолета* (А. Волков),
г. *Но Ефим хотя бы бровью шевельнул: на его дерзком лице не изобразилось-даже тени благодарности* (А.И. Эртель) [ср. более современное *Но Ефим хоть бы бровью шевельнул*].

Обе фраземы жестко отрицательно поляризованы: в (49а) – (49в) они стоят под эксплицитным отрицанием, а в (49г) формально отсутствующее при фраземе отрицание выражается имплицитно: совершенно очевидно, что Ефим и бровью не шевельнул.

Можно допустить, что между двумя очерченными здесь полюсами – слабой отрицательной поляризованностью и сильной отрицательной поляризованностью – есть большая промежуточная область. Она предположительно заполнена единицами, которые обладают не всеми четырьмя свойствами слабой отрицательной поляризованности, а какими-то тремя, какими-то двумя или даже каким-то одним, так что переход от одного полюса к другому происходит относительно плавно. Существенно, однако, что предсказать, какой набор свойств будет присущ конкретной лексической единице, на основании чисто семантических соображений нельзя. Значит, полное описание лексических единиц, обладающих свойством отрицательной поляризованности в том или ином объеме, возможно только в словаре.

4.5. Вид и вводность

4.5.1. Лексема *видеть 2.3*

Она представлена в примерах типа

(50) а. *Итак, мы видим, что все попытки прочитать эту надпись были неудачны,*
б. *Автор, как мы видели выше, не хочет быть судьей своих героев.*

Эта лексема используется преимущественно в книжном стиле в ситуации, когда автор текста полагает, что он привел достаточно аргументов, чтобы читатели могли убедиться, что его суждения истинны.

Отметим мимоходом, что она употребляется преимущественно в формах ПРОШ НЕСОВ и НАСТ НЕСОВ, а в форме БУД употребляется только форма СОВ *увидеть*:

(51) *Как мы увидим ниже, скорость усвоения информации зависит от навыков чтения.*

Ее лексикографически интересное синтаксическое свойство состоит в том, что она тяготеет к употреблению в составе вводной конструкции, иногда в контексте модального слова *можно*:

(52) *Как можно видеть из этих данных, объем иностранных инвестиций в нынешнем году сократился.*

4.5.2. Лексема *видать 4.1*

Эта просторечная лексема представлена в примерах

(53) а. *Видать, перенапрягся, переборщил,*
б. *А ты, видать, мастер на такие дела,*
в. *Но малый, видать, не промах, глазки-угольки так и горят* (Ю. Давыдов),
г. *Серьёзная была девушка, строгая, хорошо, видать, хорошими родителями воспитанная* (В. Астафьев).

Она имеет только форму НЕСОВ ИНФ и, как свидетельствуют примеры (53), используется исключительно как вводное слово. Эта синтаксическая специфика прямо обусловлена ее значением, которое можно истолковать следующим образом:

(53') *Видать, А1* 'Думая о наблюдаемом положении вещей, говорящий делает вывод, что могла или может иметь место ситуация А1, и одновременно допускает, что он может ошибаться'. Семантика вводности состоит именно в том, что она смягчает безапелляционность простого утверждения.

5. Заключение

На первый взгляд, рассмотренные факты производят впечатление капризов языка, которые теоретического интереса не представляют. На самом деле почти в каждом из казалось бы разрозненных примеров виден отсвет какого-то системного явления. Такова, в частности, кровная связь между свойствами нарративности и антидиалогичности, прослеживаемая на материале глаголов *смотреть, глядеть, слышать* и других, на материале деепричастий ДЕЕПР на *-учи, -ючи*, на материале частицы *было*. Другой ряд примеров показывает системную роль модальностей как демпфирующего фактора в случае семантического конфликта; третий ряд – роль плюрализа-

ции при выборе того или иного аспектуального значения НЕСОВ и т.п.

Из рассмотренных фактов можно извлечь один еще более общий урок. Грамматика глагола складывалась в значительной мере на прототипах. Материалом для формулировки правил служили главным образом основные лексические значения главного класса глаголов – глаголов со значением действия. Из-за этого в той или иной мере вне поля зрения лингвистов оказался интереснейший массив фактов. Такова была цена отрыва грамматики от словарного дела и словарного дела от грамматики. Тренировка грамматического зрения у лексикографа и лексикографического у грамматиста открывает новые перспективы для лингвистики в целом. Очень вероятно, что на этом пути нас ждут новые открытия.

Литература

Апресян, Ю. Д. 1978. *Языковая аномалия и логическое противоречие* // Mayenowa, M. R. (ed).

Tekst. Język. Poetyka. Zbiór studiów, 127–151. Wrocław, Kraków, Gdańsk: Ossolineum.

Апресян, Ю. Д. 2012. *Грамматика глагола в активном словаре русского языка* // Смыслы, тексты и другие захватывающие сюжеты. Сборник статей в честь 80-летия Игоря Александровича Мельчука. Под ред. Ю.Д. Апресяна, И.М. Богуславского, Л. Ваннера, Л.Л. Иомдина, Я. Миличевич, М.-К. Л'Омм, А. Польгера.

Апресян, Ю. Д., В. Ю. Апресян, Е. Э. Бабаева, О. Ю. Богуславская, И. В. Галактионова, М. Я. Гловинская, Б. Л. Иомдин, Т. В. Крылова, И. Б. Левонтина, А. В. Птенцова, А. В. Санников, Е. В. Урысон. 2010. *Проспект активного словаря русского языка*. Отв. ред. академик Ю.Д. Апресян. Москва: Языки славянских культур.

БАС – *Большой академический словарь русского языка*. М., Санкт-Петербург, 2004– .

Грамматика 1960. *Грамматика русского языка. Том II. Синтаксис. Часть вторая*. Москва.

Грамматика 1970. *Грамматика современного русского литературного языка*. Москва.

Грамматика 1980. *Русская грамматика. Том I.* Москва.

Зализняк, А. А. 1977. *Грамматический словарь русского языка. Словоизменение*. Москва.

МАС – *Словарь русского языка*. М., 1981–1984.

Орфоэпический словарь 1983. *Орфоэпический словарь русского языка. Произношение, ударение, грамматические формы*. Под редакцией Р. И. Аванесова. Авторы: С. Н. Борунова, В. Л. Воронцова, Н. А. Еськова. М., 1983.

Ушаков, Д. Н. 1934. *Толковый словарь русского языка. Под редакцией Д. Н. Ушакова. Том I.* Москва.

Vendler, *Z.* 1967. *Verbs and Times.* In: Linguistics in Philosophy. Ithaca, N.Y.

Summary

Jurij D. Apresjan

VERBAL GRAMMAR IN THE RUSSIAN EXPLANATORY DICTIONARY

The subject of the present paper are interactions of the lexical senses of Russian verbs (a) with the grammatical forms of aspect, tense, voice, mood and the like and (b) with the meanings of certain grammemes (such as IMPERF) in cases of their polysemy. An instance of the latter are constraints imposed by the given lexical sense of a verb on the possibility of its use in certain aspectual meanings (progressive, praesens historicum and the like). The focal point of the paper are non-trivial, i.e. lexicalized interactions. Dictionary is the only place where such interactions can be described exhaustively, yet they are completely ignored in most authoritative explanatory dictionaries of Russian. All such interactions are broken into two large groups – paradigmatic (like the ones pointed out in (a) and (b)) and syntagmatic. In the latter group aspect turns out to be the most active grammatical category capable of multifarious interactions with a number of syntactic phenomena, especially with various syntactic forms of implementing the verb's semantic actants, and also with such contextual factors as modality, negation, and parenthesis.

Keywords: Verbal grammar in a dictionary, lexical senses and tense, lexical senses and voice, lexical senses and mood, lexical senses and aspect, aspect and verbal government, aspect and modalities, aspect and negation, aspect and parenthesis.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.162.3'36
ID: 199262988
DOI: 10.2298/JFI1369075P
Примљено: 1. марта 2013.
Прихваћено: 5. марта 2013.
Оригинални научни рад

JARMILA PANEVOVÁ*
Karlova univerzita v Praze
Matematicko-fyzikální fakulta
Ústav formální a aplikované lingvistiky

SLOVNÍKOVÁ INFORMACE A JEJÍ POUŽITÍ V GRAMATICE (NA PŘÍKLADU ČESKÉHO SLOVESA)**

Na dílčích jevech spojených s morfologií a syntaxí českého slovesa se ilustrují požadavky gramatického komponentu popisu na slovníkovou informaci. Vychází se z rámce Funkčního generativního popisu a pojetí valence a valenčního rámce v něm prezentovaných. Demonstrují se systémové příčiny povrchového vypouštění obligatorních valenčních členů, kompatibilita slovesa a modality na něm závislých obsahových klauzích, účast slovesa na lexikálně-sémantických konverzích, vztah valence a syntaktické reciprocity. Do morfologického systému českého slovesa se včleňují vedle pasiva také další gramatické diateze (rezultativní, recipientní, dispoziční, deagentizační) a popisují se jejich morfologické a syntaktické vlastnosti. Do lexikálního komponentu je třeba zavést příslušné indexy rozčleněné do slovníkových zón, jimiž se vyjadřují omezení na tvorbu příslušné kategorie nebo naopak požadavky na přítomnost jistých rysů u slovesa nebo v jeho užití (koreference aktantů, přítomnost jistého typu adverbií, zevšeobecnění aktantu apod.). Souhra mezi slovníkovými údaji a požadavky na uplatnění gramatických pravidel je exemplifikována příklady rezultativní a recipientní podoby vybraných sloves.

Klíčová slova: Slovník, gramatika, valence, valenční rámec, modalita, koreference, diateze pasivní, rezultativní, recipientní, dispoziční.

1. Úvod

Současné lingvistické modely jsou stavěny na dělbě práce mezi základní složky jazykového popisu: slovník a gramatiku. Jednotlivé mo-

---

*panevova@ufal.mff.cuni.cz

** Vznik stati byl podpořen projektem GA ČR P406/10/0875. Bylo využito jazykových zdrojů vyvinutých v rámci projektu LINDAT-Clarin (MŠMT ČR LM2010013).

Tato stať je příspěvkem autorky, který bude prezentován v tematickém bloku „Gramatika ve slovníku a slovník v gramatice“ na XV. kongresu slavistů v Minsku.

dely se pochopitelně liší v tom, v kterém z nich leží jejich těžiště. Pro Bloomfielda (BLOOMFIELD 1933) hraje hlavní roli gramatika, slovník má pouze pomocnou úlohu. Také v první fázi vývoje generativní gramatiky v Chomského přístupu (CHOMSKY 1957) převládal komponent gramatiky, teprve později (CHOMSKY 1970) stojí lexikalistický přístup proti přístupům nelexikalistickým. Centrální role slovníku je základem modelu ´smysl – text´ (viz např. (APRESJAN, BOGUSLAVSKIJ ad. 2010; MEL´ČUK 1988: 8; MEL´ČUK 2012: 13)). Také modely „tree adjoining grammar" (ABEILLÉ, RAMBOW 2000) a HPSG model (POLLARD, SAG 1994) jsou silně lexikalizované.

Funkční generativní popis (dále FGP), viz (SGALL 1967; SGALL, HAJIČOVÁ ad. 1986) byl od počátku zaměřen především na gramatický komponent, s jeho vývojem se však postupně vyjasňovala nepostradatelná úloha lexikonu. Impulsem pro studium výstavby lexikálního hesla bylo studium valence, vlastností valenčních doplnění, gramatická koreference mezi členy valenčního rámce, poté pak rozšířené pojetí morfologického významosloví (zejména u slovesa). Stranou výzkumu zůstává popis významu lexikální jednotky, protože pro něj nebyl vyvinut dostatečně formalizovaný metajazyk. Lexikální jednotky jsou proto v našem rozboru reprezentovány „povrchovou" podobou lexému (případně doprovázeného číslem naznačujícím, že je popisován jeden z významů víceznačné lexikální jednotky).

V odd. 2 – 8 představujeme některé typy požadavků na informaci ve slovníkovém hesle, která je vyžadována gramatickým komponentem (jeho morfologickou a syntaktickou složkou). Nenavrhujeme zde celkové uspořádání všech slovníkových informací; v každém oddíle pracujeme jen s těmi údaji, které jsou pro výklad souvislostí gramatiky a slovníku v tom kterém bodě potřebné. Pro celkovou konstrukci slovníkového hesla bude třeba navrhnout odpovídající slovníkové zóny. O 6 slovníkových zónách se mluví i v modelu ´smysl – text´ a jeho aplikacích (APRESJAN, BOGUSLAVSKIJ ad. 1989: 237n.), kde jsou však už do detailů rozpracované.

2. Valence sloves

Slovesné slovníkové heslo obsahuje valenční rámec v podobě názvů valenčních členů a jejich formální (morfologické) podoby.[1] Do valenčního rámce (dále VR) vstupují doplnění slovesa klasifikovaná jako ak-

[1] Viz (LOPATKOVÁ, ŽABOKRTSKÝ ad., 2008). Tento slovník je nyní dostupný na adrese http://ufal.mff.cuni.cz/vallex/. Odchylky od našeho pojetí zde najde čtenář v úvodu VALLEXu. Pokud je zde použito sloveso, které má ve VALLEXu vlastní heslo,

tanty (ACTor, PATient, ADDResát, ORIGo, EFFekt) a ta volná doplnění, která jsou pro daný slovesný význam určena jako obligatorní (kritéria třídění viz (PANEVOVÁ 1974-75), úplný seznam možných doplnění slovesa viz (MIKULOVÁ, BÉMOVÁ ad. 2005)). Aktanty jsou dále tříděny na obligatorní a fakultativní; tento rys je vyznačen ve slovníkovém hesle jako index příslušného aktantu. Totožné slovesné lexémy s odlišnou valencí se liší i svým významem (odrážejícím se zde v případě potřeby číslicí za lemmatem).

Do slovníku je třeba doplnit další doplňující rysy spojené s valencí a vlastnostmi valenčních členů, zejména pak:

(A) povrchovou vypustitelnost valenčního doplnění, aniž je slovesná konstrukce negramatická a aniž je aktuální elipsou (*přijet – ACT (Nom), DIR3*$_{omit}$)[2]

(B) odlišnost ve valenčním chování členů čistě vidové dvojice (*kreslit/nakreslit-1 – ACT (Nom), PAT*$^{(opt\text{-}impf)}$ *(Akuz)*[3]

(C) lexikalizace některých slovesných významů ovlivňující valenci:

pít/vypít-1 ACT (Nom), PAT (Akuz)- příklad: *Vypijte sklenici vody nalačno!;*

pít-3-impf tantum (= alkohol, být alkoholik) ACT (Nom)-příklad: *Jeho otec hodně pije;*

zavěšovat/zavěsit-1 ACT (Nom), PAT (Akuz) – příklad: Pavel zavěsil/zavěšoval lampu;

zavěsit-2 (=sluchátko) ACT (Nom), PAT^{opt} *(Akuz)* – příklad: *(Když vstoupil otec,) Pavel rychle zavěsil;*

(D) možnost zevšeobecnění aktantu: *prodávat-1 ACT (Nom), PAT*^{GEN} *(Akuz), ADDR*^{GEN} *(Dat*)- příklad *Otec.ACT prodává domek.PAT sousedům.ADDR; Táňa prodává u Bati. (obvyklé zboží)(zákazníkům).*[4]

---

odpovídá pořadová číslice vypovídající o jeho významu ve VALLEXu; tam je uvedena i lexikální charakteristika. V jiných případech zavádí číslici vztahující se k významu autorka stati.

[2] Dolní index "omit" označuje možnost povrchového vypuštění valenčního doplnění. Horní index "opt" je užíván pro fakultativní člen valenčního rámce; horní index GEN označuje možnost zevšeobecnění aktantu (s výjimkou ACT, o něm viz odd. 7.5).

[3] Valence je pokládána za vlastnost lexikální jednotky jako celku. Valenční omezení nebo její vázanost na určitý tvar slova není jev běžný: objevuje se u členů některých vidových dvojic, u adjektiv se objevuje valenční pozice u komparativu, o vlivu aktuálnosti děje na interpretaci povrchově nevyjádřených pozic viz i pozn. 4. Ve slovníkovém zápisu je vázanost valenčního rysu na tvar vyznačena jako součást horního indexu. Rysy takto neoznačené jsou platné pro všechny tvary lexému.

[4] Viz též poznámku 3: U aktuálního užití nelze rys GEN (zevšeobecnění) použít (*Co Táňa právě dělá? *Prodává).* Jiná situace je u rozdílu aktuálního a neaktuálního

3. Valence slovesa a modalita závislé (obsahové) klauze

Některé valenční členy slovesa (PAT, EFF, ACT) mohou být vyjádřeny závislou klauzí, která má povahu klauze obsahové. V notaci slovníku VALLEX (LOPATKOVÁ ad. 2008) je tato možnost zapisována jako dolní index valenčního členu *„cont"*, v naší pracovní notaci je mezi formami vyjadřujícími aktant v povrchové podobě zapsán jako *Clause*. Použití formálních prostředků připojení těchto *cont-klauzí* je velmi různorodé, je však spojeno jak se sémantickými vlastnostmi řídícího slovesa, tak s modalitou závislé klauze. Tyto souvislosti ilustrujeme příklady (i) – (iii):

(i) Pavel oznámil, že přijede v sobotu.
(ii) Pavel se ptal, zda/kdy/kam matka přijede.
(iii) Pavel požadoval, abych přijela v sobotu.

Příklady (i) – (iii) jsou ovšem transparentní z hlediska sémantiky řídícího slovesa a jeho kompatibility s valenčním doplněním po řadě s oznamovací, tázací a rozkazovací/ přací klauzí. Podrobná analýza sloves řídících obsahovou klauzi ukazuje, že obecně není situace takto průzračná; je však zřejmé, že rys kompatibility řídícího slovesa s modalitou závislé klauze musí být součástí slovníkové informace. Podle výzkumů uvedených v (KETTNEROVÁ 2008) a na ni navazující analýzy v (ŠEVČÍKOVÁ ms.) je uvedeno třídění sloves (převážně sloves komunikace v širokém slova smyslu) na slovesa vyžadující modalitu indikativní (1), imperativní (2), interogativní (3).[5] V anotovaném korpusu se vyskytuje překvapivě málo sloves „neutrálních" spojitelných se všemi typy modality (viz (1), (2), (3)):

(1) Dohodli jsme se, že smlouvu neuveřejníme. (PDT 2.0)[6]
(2) Přijel se s trenérem dohodnout, aby hráče uvolnil na sobotu. (PDT 2.0)
(3) Musí se dohodnout, komu který klient patří. (PDT 2.0)

---

užití slovesa *číst:* při neaktuálním užití má generalizovaný EFF interpretaci „čte cokoli/umí číst", při aktuálním užití (*Neruš otce, on čte*) generalizovaný EFF znamená „čte něco, co je ke čtení, na konkrétní lexikální hodnotě nezáleží".

[5] Tyto číslice jsou součástí formy *Clause* ve VR.

[6] Příklady pocházející z elektronických korpusů češtiny jsou označeny ustáleným odkazem na příslušný korpus (PDT 2.0 a PCEDT jsou syntakticky anotované korpusy vytvořené v Ústavu formální a aplikované lingvistiky MFF UK v Praze, SYN 2000, 2005, 2006PUB jsou textové a morfologicky označkované subkorpusy Českého národního korpusu vytvořené v Ústavu Českého národního korpusu FF UK v Praze.

Mnohem četnější je seznam sloves s jedinou modalitou (zejména pak s indikativní, např. *akceptovat, dodávat*, *myslet, líčit, popřít, prohlašovat;* s imperativní modalitou se pojí např. *dovolit, doporučit, navrhnout, přinutit, svolit*; s interogativní modalitou jsou doložena např. řídící slovesa *optat se, posoudit, řešit*).[7] Spojitelnost slovesa s obsahovou klauzi s určitou modalitou nevede vždy k jednoznačnému výběru spojovacího výrazu,[8] viz např. pro *divit se* (4), (5), (6), *představit si* (7), (8):

(4) Není se co divit, že kupci jsou teď opatrní. (PDT 2.0)
(5) Nedivil bych se, kdyby domácí vyhráli. (PDT 2.0)
(6) Diví se, když v jejich výrocích vidí antisemitismus. (PDT 2.0)
(7) Je obtížné si představit, že by rolníci takové celkem příjemné prostředí dobrovolně opouštěli. (PDT 2.0)
(8) Neumím si představit, jak kluby na žádost asociace přiznají vše špatné, co v minulosti provedly. (PDT 2.0)

Předmětem dalšího výzkumu bude, zda existují významové nuance mezi užitím různých spojek při téže modalitě u stejného řídícího slovesa, nebo zda jde vždy/někdy o synonymii. Výzkum případů konkurence spojky a explicitního modálního slovesa ukázal na další problémy (*Navrhli mu, ať tam jde/že tam má jít*.), viz (KETTNEROVÁ 2008). Nemalým problémem je zachycení rozdílu závislých otázek zjišťovacích a deliberativních (*Ještě nepotvrdil, že přijde/zda přijede*.)

Pro účely této studie vystačíme se závěrem, že formu závislé predikace v roli PAT, EFF, ACT příslušných sloves je třeba doplnit údajem o modalitě závislé klauze (***Clause***-*ind/imper/inter*).

4. Lexikálně-sémantické diateze (alternace slovesných rámců)

Součástí VR jsou i další informace o jednotlivých jeho členech. K nim patří i účast slovesa srzních sémantických diatezích. Jejich pomocí se sdružují slovesa s velmi blízkým lexikálním významem, v jejichž valenčním chování byly zjištěny systémové korespondence ve strukturaci jejich valenčních polí. Pro češtinu je nejnověji popsala (KETTNEROVÁ 2012), tam je uvedena i bohatá literatura o tomto tématu a argumenty, proč je vhodné tyto systémové vztahy do popisu zahrnout.

[7] Existují ovšem i slovesa pojící se se dvěma typy modálnosti: *poradit* – ind., imper.; *uvažovat* – ind., inter.

[8] Necháváme tu stranou variabilitu příslovcí, vztažných a tázacích zájmen jako spojovacích prostředků. Jejich výběr je dán sémanticky a ve slovníkovém zápisu je možné je nahradit proměnnou, která pak nabývá hodnot *kdy/kam/jak/proč* atd. podle požadavků sémantiky.

Jako příklad slovesných dvojic s „vytvářením souvýskytu“ uvádí (KETTNEROVÁ 2012: 140n.) sloveso *doplnit-2* s VR *ACT (Nom), PAT$_{I}$ (Akuz), DIR3$_{II}$*, kde aktantu PAT (pro účely tohoto výkladu označeného I) odpovídá situační participant „obsah“, doplnění DIR3 (označeného II) je obsazeno situačním participantem „kontejner“. Toto sloveso „vytváření souvýskytu“ vstupuje do lexikálně-sémantické konverze s příbuzným slovesem *doplnit-1* s VR *ACT (Nom), PAT$_{II}$ (Akuz), EF-F^{opt}$_{I}$(Instr)*- příklad: *Řidič doplnil-2 vodu$_{I}$ do chladiče$_{II}$/ Řidič doplnil-1 chladič$_{II}$ (vodou$_{I}$).*

Jiný typ lexikálně-sémantického vztahu nazvala (KETTNEROVÁ 2012: 167) typem „Nositel děje – Místo“. Jako příklad mohou sloužit slovesa *šumět* a *třpytit se:*

šumět-1 ACT$_{I}$ (Nom), LOC$_{II}$
šumět-2 ACT$_{II}$ (Nom), PAT^{opt}$_{I}$ (Instr) – příklad: *V kavárně šuměl-1 tichý hovor/Kavárna šuměla-2 tichým hovorem.*
třpytit se-1 ACT$_{I}$ (Nom), LOC$_{II}$
třpytit se-2 ACT$_{II}$ (Nom), PAT^{opt}$_{I}$ (Instr) – příklad: *Na keřích se třpytila-1 jinovatka/Keře se třpytily-2 jinovatkou.*

Do jejich slovníkových hesel je třeba údaj o typu konverze doplnit (*conv_souv, conv_loc*).

5. Reciproční diateze

Dalším potřebným údajem u členů valenčního rámce je možnost jejich vstupu do recipročního vztahu. Užitím slovesa *líbat/políbit-1 VR ACT^{Rcp} (Nom), PAT^{Rcp} (Akuz)* v jeho základním (nereciprocním) rámci vznikne např. věta *Pavel políbil Táňu*.

Užití recipročního rámce (indexu *Rcp*) dá s příslušnou gramatickou přestavbou (viz níže) vznik větě *Pavel a Táňa se políbili* (s interpretací *Pavel políbil Táňu a zároveň Táňa políbila Pavla).* Použití indexu *Rcp* má u této věty tyto syntaktické důsledky:

(i) valenční pozice PAT je zlikvidována,
(ii) lexém, který ji obsazoval, se přesune do pozice koordinovaného subjektu (Sb),
(iii) vytvoří se reflexivní podoba slovesa (pokud reflexivní částice *se/si* nebyla součástí lexému jako třeba u slovesa *setkat se*),
(iv) fakultativně může být dodán lexém *vzájemně/navzájem/spolu/jeden-druhý.*[9]

[9] Tyto lexémy nejsou libovolně zaměnitelné. Studium jejich distribuce a synonymie je zvláštní problém, na kterém se podílí patrně i pragmatika, a zde není předmětem zkoumání.

U slovesa *slíbit-1* s VR *ACT^{Rcp} (Nom), PAT (Akuz/Clause$_1$/Inf), ADDR^{Rcp} (Dat)* realizace reciprokalizovaného valenčního rámce může vypadat takto: *Pavel a Táňa si slíbili věrnost. (=Pavel slíbil Táně věrnost a zároveň Táňa slíbila Pavlovi věrnost).*

U slovesa *mluvit-1* s VR *ACT ^{Rcp} (Nom), PAT^{Rcp} (o + Loc), ADDR ^{Rcp} (s + Instr)* může být operace reciprokalizace užita pro dvojici aktantů (ACT a ADDR) – *Pavel mluvil o politice a (zároveň) Táňa mluvila o politice*,viz (a); ACT a ADDR z této věty mohou být navíc reflexivizovány, viz (b), nebo může být do reciprokalizace zapojen i PAT, viz (c):

(a) *Pavel^{ACT} a Táňa^{ADDR} spolu mluvili o politice^{PAT}.*
(b) *Pavel ^{ACT}a Táňa^{ADDR} spolu mluvili (každý) o sobě^{PAT}(= Pavel mluvil ssobě (= o Pavlovi) a zároveň Táňa mluvila s Pavlem o sobě (o Táně).)*
(c) *Pavel ^{ACT}a Táňa^{ADDR} spolu mluvili o sobě^{PAT} (navzájem). (= Pavel mluvil s Táňou o Táně a zároveň Táňa mluvila s Pavlem o Pavlovi.)*

Otázky reciprocity (lexikální, gramatické popř. jiné) nejsou samozřejmě tímto stručným oddílem vyčerpány, zabývali jsme se jí podrobněji jinde (PANEVOVÁ 2007; PANEVOVÁ, MIKULOVÁ 2010), k obsáhlosti problematiky viz i (NEDJALKOV, ed. 2007). Zde jsme chtěli jen naznačit, že konstrukci syntakticky reciproční odvozujeme od základního slovesného rámce slovesného protějšku nereciprocního, jehož valenční členy tuto operaci (prostřednictvím indexů *Rcp*) dovolují.

6. Slovesa kontroly

Použití infinitivu v jistých syntaktických pozicích je vázáno na koreferenci mezi některým valenčním členem řídícího slovesa a zapuštěného predikátu ve funkci PAT nebo INTT (Záměru). V generativní gramatice byl pro tento jev zaveden termín kontrola. Ve VR řídícího slovesa je třeba vyznačit člen, který funguje jako „kontrolor“ (dolní index “*c-er*”). Infinitivní konstrukce může být po něm použita (po některých slovesech kontroly obligatorně, po jiných fakultativně), pokud je (potenciální) subjekt (Sb) infinitivu s takto vyznačeným valenčním členem kontroloru totožný (koreferenční). Podrobně se rozborem českých sloves kontroly zabýváme v (PANEVOVÁ 1996).

Jako sloveso s kontrolou ACT$_{c\text{-}er}$ – Sb může sloužit sloveso *odvážit se-1* s VR *ACT$_{c\text{-}er}$ (Nom), PAT (Inf/Gen/k + Dat)*- příklad: *Pavel se odvážil přeplavat bazén.*

Pro ilustraci sloves s typem kontroly ADDR $_{c\text{-}er}$ – Sb použijeme sloveso *doporučit-1* s VR *ACT (Nom), PAT (Akuz/Clause$_3$/Inf), ADDR $_{c\text{-}er}$ (Dat)*- příklad: *Profesor doporučil studentovi číst knihy v originále.*

Sloveso *poslat-2* slouží jako příklad, kdy kontrolorem je jeho PAT; VR slovesa *poslat-2* vypadá takto: *ACT (Nom), PAT $_{c\text{-}er}$ (Akuz), INTT (Inf)*- příklad: *Ředitel poslal mluvčího obhajovat koncepci podniku.*

Nuance v chování kontrolovaných infinitivních konstrukcí (i v dalších větných funkcích infinitivu) jsou probrány v (PANEVOVÁ 2011a; PANEVOVÁ 2011b).

7. Gramatické diateze

Pojetí diatezí rozšiřující klasickou opozici aktivum – pasivum o další morfologické významy slovesa (*rezult, disp, recipient*) vyžaduje rozšíření morfologického komponentu o nové členy slovesného paradigmatu.[10] Kategorie rezultativu prostého a posesivního, dispoziční a recipientní diateze pokládáme na jedné straně za dostatečně gramatikalizované, aby navržené zařazení do systému popisu bylo nosné, na druhé straně jsme si vědomi, že jejich produktivita je nižší, než je tomu např. v tvoření i užití opisného pasiva. Avšak ani produktivní opisné pasivum se netvoří bez omezení. Je proto třeba slovníková hesla opatřit indexem (příznakem), že daný typ diateze tvoří. Společnou vlastností gramatických diatezí je, že je lze tvořit jako paradigmatické složené tvary slovesné (zřetelné je to u *rez*(ultativu) a *recipient*(ního) tvaru), ale zároveň vyžadují syntaktickou přestavbu povrchového uspořádání aktantů v porovnání s výchozí konstrukcí aktivní.

7.1 Opisná forma pasiva

I u této paradigmatické slovesné kategorie je třeba se zaměřit na omezení v jeho tvorbě. Omezení mají zčásti povahu formální (nepasivizují se slovesa reflexivní), zčásti sémantickou (nepasivizují se slovesa stavová). Tato forma se pravidelně tvoří od předmětových sloves s akuzativní vazbou, navíc se ovšem tvoří i od sloves s genitivním předmětem (*cíle bylo dosaženo),* popř. i od sloves s jinou předmětovou vazbou (*bylo jim uvěřeno, nebylo ničím hnuto, bylo o tom debatováno*), ale nemožné je např. **bylo o tom přemýšleno, *je s ním bojováno* (viz HAVRÁNEK a JEDLIČKA 1960: 205).

[10] Formální morfologií se zde zabývat nebudeme.

Bude proto účelné index „možnost pasivizace“*(pas)* do příslušné slovníkové zóny zachytit. Syntaktické důsledky pasivizace jsou dobře známy, probíráme je zde proto velmi stručně: S pasivizací je spojeno odsunutí ACT z pozice povrchového Sb (s možností vyjádřit jej jinou formou: instrumentálem, předložkovou vazbou *od* + *Gen*, nepravou předložkou *ze strany* + *Gen*, viz (9), (10), (11)). Do pozice povrchového Sb se dostává předmětové doplnění vyjadřované v aktivním protějšku Akuzativem, v ostatních případech je pasivní věta neosobní.

(9) Mluvčí německé Strany demokratického socialismu HH byl v pátek odsouzen berlínským zemským soudem. (PDT 2.0)

(10) Tito lidé byli od zahraničních firem běžně zváni na oběd či večeři do Ženevy. (PDT 2.0)

(11) Včera bylo o jeho osudu ze strany žalobce rozhodnuto.

7. 2 Rezultativní diateze

Za produktivní pokládáme v češtině konstrukce typu *je uvařeno/má uvařeno*, na které upozornili již (MATHESIUS 1925) a (ŠMILAUER 1947). Diskuse o příslušnosti těchto forem ke kategorii času, slovesného rodu nebo vidu ukončil (HAUSENBLAS 1963) postulováním samostatné kategorie výsledného stavu.[11]

7.2.1 Prosté rezulativum (res1)

Typ *Dnes je zavřeno* (tvořený od přechodných sloves) nazývá (GIGER 2003: 70) objektovým rezultativem.[12] U věty *Okno je otevřeno* jde buď (i) jde o pasivní diatezi (*pas*) se všeobecným konatelem (a možností tuto pozici obsadit – *Okno je otevřeno větrem.*) a s PAT v pozici podmětu, nebo (ii) jde o prostý rezultativ (*res1*), kde PAT v pozici Sb je nositelem stavu. Ve většině případů je sémantický rozdíl (i) a (ii) zanedbatelný, v jistých kontextech však hraje roli (viz (12), (13), méně jasný už je u (14) a (15)):

(12) Autor zemřel dřív, než bylo jeho stěžejní dílo dokončeno. (*pas)*

(13) Když byla příprava nové inscenace dokončena (*res1*), herci se začali připravovat na premiéru.

(14) Dítě jí bylo soudem svěřeno (*pas)* po rozvodu s jugoslávským občanem. (PDT 2.0)

---

[11] Produktivnost této kategorie pro polštinu a kašubštinu prokazují (PISARKOWA 1964) a (NOMACHI 2006).

[12] Gigerovo subjektové rezultativum (GIGER 2003) typu *Je zamilován* zde pro naše účely necháváme stranou.

(15) Budoucímu uživateli je uspořádání interiéru ušito (*res1*) přímo na míru. (PDT 2.0)

Z hlediska formální morfologie jsou tvary *res1* totožné s tvary opisného pasiva dokonavých sloves. Zlediska morfologického významosloví (funkční morfologie) nastávají temporální posuny mezi tvarem a významem (formálně prézentní rezultativ může být výsledkem jak přítomného, tak minulého děje – *vaří/uvařili – je uvařeno).* Možnými omezeními při tvorbě diatezí se zabývá (SKOUMALOVÁ 2001).

7.2.2 Posesivní rezultativ (res2)

Posesivní rezultativní diateze je formálně tvořena pomocným slovesem *mít (Aux)* a participiem pasivním *(-n/-t part*). Jeho zařazení mezi produktivní slovesné diateze vede k obohacení slovesného paradigmatu o tyto formy. Syntaktické posuny participantů u *res2* se projevují dvěma způsoby: (i) v pozici povrchového Sb zůstává ACT (viz (16), (17)), nebo (ii) do pozice povrchového Sb se přesouvá ADDR, popř. Beneficient (dale BEN) (viz (18), (19)). Mnohé konstrukce s *res2* jsou víceznačné (viz (20)):

(16) Učitelé budou mít absolvovány kurzy z psychologie vzdělávání a ze vzdělávací filozofie. (PCEDT)
(17) Snad mám někde založenu kopii toho dopisu. (PCEDT)
(18) Brazilská vláda oznámila svým producentům, že nebudou mít povoleno vyvážet cukr. (PCEDT)
(19) Hlavní třídy a náměstí jsem měl v neděli zakázány. (SYN 2000)
(20) Již jsme mohli mít sklizenu spoustu hektarů. (SYN2006PUB)

Některé doklady věcně vylučují chápání Sb jako ACT (viz (21)), jiné vylučují, že by subjektem mohl být ADDR nebo BEN (viz (22)), jiné jsou víceznačné (viz (20) výše a (23)):

(21) Pacient měl zasaženy vnitřní orgány. (SYN 2005)
(22) Ruce měla schovány pod róbou. (SYN 2005)
(23) K jeho úlevě neměl finančník zablokován provoz tlačítkem Nerušit. (SYN 2005)

Oba podtypy této konstrukce sémanticky sdílejí fakt, že rezultativní formou se vyjadřuje (posesivní) vztah subjektu k výslednému ději, ať ho Sb vykonal nebo ne. Při rozhodování, zda jde v těchto dvou podtypech o víceznačnost či vágnost, bereme v úvahu, že konatel tam, kde není subjektem, může být nesubjektovou pozicí vyjádřen (viz (24)). Pro syntaktickou strukturu odpovídající vágnosti bychom museli u *res2* zvolit pro Sb takový valenční člen, v němž je obsažena neutralizace mezi ACT a ADDR; taková struktura by ale odporovala požadavkům valence.

Kloníme se proto spíše k chápání *res2* konstrukce jako v obecném případě víceznačné (věta (23) má dva strukturní popisy, (21) a (22) má každá jeden popis, s BEN v pozici Sb u (21), s ACT v pozici subjektu v (22).

(24) Student už má termín zkoušky děkanátem posunut.

Posesivní rezultativ (*res2*) tvoří slovesa přechodná od dokonavých podob sloves. Existují však frazeologizovaná užití od sloves nepředmětových jako *má namířeno/nahnáno/ našlápnuto/nakročeno* vyskytující se převážně v podobě neutra sg. (viz (25)).

(25) Litvínov má skvěle našlápnuto. (PDT 2.0)

Schopnost slovesa tvořit *res2* je třeba zachytit u příslušného hesla ve slovníku. Okrajově se tato forma tvoří i od sloves imperfektivních a obouvidových, takže je třeba slovníková hesla ošetřit individuálně.[13]

7.3 Recipientní diateze

Přechod mezi *res2* (viz 7.7.2) a recipientní diatezí (*recipient*) není ostrý. Omezení na tvoření této diateze jsou lexikální povahy (třídění českých sloves podílejících se na této diatezi do 4 sémantických skupin nacházíme v (DANEŠ 1985: 33n.)). Strukturní podmínkou pro její užití je přítomnost valenčního členu vyjádřeného Dativem ve VR slovesa (zpravidla je to ADDR, někdy PAT), viz příklady (26), (27), (28).

Protože se domníváme, že jde o částečně gramatikalizovanou konstrukci, je třeba s recipientní diatezí počítat v paradigmatice slovesných tvarů: Jako pomocné sloveso (*Aux*) se používá sloveso *dostat* (někdy mu konkuruje sloveso *mít*, což pak vede k nejasné hranici mezi *res2* a *recipient*, viz (29))[14] a *–n/-t* pasivní participium. Syntaktická přestavba základové konstrukce spočívá v přesunu ADDR (popř. PAT u 2 z Danešových sémantických skupin) do pozice Sb. Ve slovníkovém hesle je třeba schopnost slovesa vstupovat do této diateze zachytit.

(26) Tento most je pojištěn pro případ „ztráty zisku“, aby investor dostal uhrazen únik příjmů v případě přerušení provozu mostu. (PCEDT)

(27) Výrobci nedostanou zaplaceno dříve než v březnu, dubnu, nebo dokonce v květnu. (PCEDT)

---

[13] Podrobnou korpusovou sondu výskytu těchto forem provedla (NAČEVA-MARVANOVÁ 2010). Podle jejích dat má *res2* od nedokonavých sloves v korpusu SYN 2000 podíl 1,99% na celkovém počtu *res2* v tomto korpusu.

[14] Sloveso *dostat* v analyzované konstrukci ukazuje jednoznačně na recipientní strukturaci, sloveso *mít* v těchto kontextech pokládáme za *recipient,* pokud je nahraditelné slovesem *dostat* (jako v (29)), aniž dojde k významovému posunu.

(28) Když si během té doby s někým povídá nebo si hraje, nedostane vynadáno, nedostane poznámku ani pětku. (SYN 2006PUB)
(29) V domově budou mít obyvatelé zajištěno nejen stravování, ale i … (SYN 2006PUB)

7.4 Dispoziční diateze

Typ konstrukce nazývané někdy mediopasivem je v češtině strukturně velmi produktivní. Její použití je vázáno na přítomnost hodnotícího adverbia (*snadno, dobře*, *lehce/lehko, skvěle, výborně, uspokojivě, obtížně* apod., popř. předložkovými výrazy s podobným významem jako *s potěšením, bez obtíží*). ACT dispozičních konstrukcí je buďto vyjádřen tzv. dativem subjektu, nebo je všeobecný. Predikát má formu reflexivní (viz i 7.5). Lexikální omezení na použití této diateze nebyla zjištěna. Tvoří se i od sloves stavových a nepřechodných, viz (30), (31), (32), (33):

(30) Ta kniha se na českém trhu dobře prodává.
(31) Matematika se Pavlovi studuje bez obtíží.
(32) O tom se nám špatně mluví.
(33) U nás se mu dobře spí.

7.5 Deagentní diateze

Deagentní diateze (s všeobecným konatelem) je použitelná u sloves, která připouštějí lidského konatele, ale ten je generalizován (zevšeobecněn). Jiná lexikální omezení na tvoření této diateze (nazývané dříve v české tradici reflexivním pasivem) nebyla zjištěna. Sloveso má podobu reflexivní a obsazení pozice ACT je v této struktuře vyloučeno. Do pozice Sb se posouvá PAT (36), popř. ADDR, nebo je konstrukce neosobní (bezpodmětová) (34), (35):

(34) Sáhlo se tedy k historikům, jimž se měl dialog svěřit. (PDT 2.0)
(35) V těchto dnech se hovoří o propojení mezi ODS a deníkem Telegraf. (PDT 2.0)
(36) Návratnost zateplení se počítá na řadu let. (PDT 2.0)

8. Příklady kooperace slovníkových údajů a gramatických pravidel (*pro res2* a *recipient*)

V tomto oddíle chceme na vybraných příkladech posesivní rezultativní a recipientní diateze exemplifikovat využití údajů ve slovníkovém hesle pro vytváření příslušných diatezí pomocí syntaktických pravidel: v části (A) jde o vytvoření *res2*, v (B) o vytvoření recipientní diateze:

Část (A) pro sloveso *připravovat/připravit* a jeho použití pro vytvoření posesivního rezultativu (*res2*): *Referent už má připraveny slidy na prezentaci./Pavel už má od matky večeři připravenu.*

Část (B) pro sloveso *nařizovat/nařídit* recipientní diateze pro věty *Pavel dostal nařízeno od majitele bytu do týdne se vystěhovat. Pavel dostal od soudu nařízenu exekuci.*

Pomocí dolních indexů *i* a *j* je naznačeno, kde je zdroj shody pro jednotlivé části analytického přísudku.

(A) VR: *připravovat-2-impf/připravit-2-pf*$^{pas,\ res1,\ res2}$ *ACT (Nom), PAT (Akuz), EFF*^{opt} *(k + Dat,na + Akuz)*

Syntaktická pravidla:

(i) PRED → *Aux-mít*$_i$ + *-n participium V*$_j$ *(připraveny, připravenu)*
(ii) ACT → Sb$_i$ *(referent)*/ Adv (od + Gen) *(od matky)*
(iii) ADDR → Ø (*pro první variantu věty: VR bez ADDR*)
ADDR → Sb$_i$ (*Pavel*) (*pro druhou variantu věty*)
(iv) PAT (N$_j$ – Akuz) → Obj$_j$ (*slidy/večeři*)

(B) VR: *nařizovat-impf/nařídit-pf*$^{pas,\ res1,\ res2,\ recipient}$ *ACT (Nom), ADDR*$_{c\text{-}er}$*(Dat), PAT (Akuz, Inf, Clause*$_3$*)*

Syntaktická pravidla:

(i) PRED → *Aux-dostat*$_i$ + *-n participium V-neutrum sg pf* (*nařízeno*) za podmínky (iv)
PRED → *Aux-dostat*$_i$ + *-n participium V*$_j$ (*nařízenu*) za podmínky (v)
(ii) ACT → Adv (od + Gen) (*od majitele bytu/od soudu*)
(iii) ADDR → Sb$_i$ (*Pavel*)
(iv) PAT (Inf) → Obj (Inf)[15] (*vystěhovat*)
PAT (N$_j$ – Akuz) → Obj$_j$ (*exekuci*)

9. Závěry

O skutečnosti, že popis jazyka je tvořen dvěma komponenty, slovníkem a gramatikou, málokdo pochybuje. Na rozdíl od lexikálního komponentu, který se neobejde bez zpracování jednotlivých položek

[15] Pravidlo (iv) je použito podle zásad stanovených v odd. 6 o kontrole, zde je uvedeno pro kontrast s konstrukcí se substantivním PAT jakožto zdroji kongruence pro *–n/-t* participium. Dolní index *i* nese morfém osoby a čísla, *j* rodu, čísla a pádu.

slovníku individuálně, v gramatickém komponentu očekáváme zobecnitelná zjištění. Cílem našeho příspěvku bylo ukázat, že většina gramatických pravidel je více nebo méně lexikálně vázána. V rámci FGP vycházejícího primárně z popisu gramatické stavby jsme demonstrovali příklady, kdy použití navrhovaného strukturního pravidla (např. pro gramatické diatéze) je vázáno na lexikum určité povahy. Ukázala se také silná vázanost povrchových syntaktických struktur a možností jejich transformací na slovesnou valenci. Valenční rámce jednotlivých lexikálních položek se jeví jako nepominutelná základna jak pro teoretický popis jazyka, tak pro automatické zpracování textů.

Studium valence lexikálních jednotek je spojeno s konfliktem mezi sémantickými požadavky jednotek a jejich povrchovou realizací/absencí poskytující jak struktury negramatické, tak struktury gramatické (odd. 2). Lexikální významy polysémních sloves mohou sdílet stejné „situační participanty“, ale v různém strukturním uspořádání; blízkost jejich lexikálního významu je vhodné postihnout pravidly o lexikálně-sémantických diatezích (odd. 4). Také reciproční konstrukce a gramatické diateze jsou založeny zčásti na změně slovesného tvaru, z větší části na syntaktických přesunech aktantů u lexikálních jednotek označených příslušnými indexy (odd. 5 a 7). Výběr formálního vyjádření některých aktantů závisí na vlastnostech lexikální jednotky vyznačených ve valenčním rámci (odd. 6), popř. na dalších kontextových podmínkách (odd. 3, 7.4 a 7.5).

Citovaná literatura

ABEILLÉ, Anne, RAMBOW, Owen. *Tree Adjoining Grammars: Formalisms, Linguistic Analysis and Processing*. Stanford: Centre for the Study of Language and Information, 2000.

APRESJAN, Jurij D., BOGUSLAVSKIJ, Igor´M. ad. *Lingvističeskoje obespečenije sistemy ETAP-2.* Moskva: Nauka, 1989.

APRESJAN, Jurij D., BOGUSLAVSKIJ, Igor´M. ad. *Teoretičeskie problemy russkogo sintaksisa. Vzaimodejstvie grammatiki a slovarja*. Moskva: Jazyki russkoj kul´tury, 2010.

BLOOMFIELD, Leonard. *Language*. New York: Henry Holt, 1933.

DANEŠ, František. *Věta a text.* Praha: Academia, 1985.

GIGER, Markus. *Resultativa im moderen Tschechischen.* Bern/Berlin/Bruxelles/Frankfurt a.M./New York/Oxford/Wien: Peter Lang, 2003.

HAVRÁNEK, Bohuslav a JEDLIČKA, Alois. *Česká mluvnice*. Praha: SPN, 1960.

CHOMSKY, Noam. *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton, 1957.

CHOMSKY, Noam. „Remarks on Nominalizations“.*Readings in English Transformational Grammar* (eds. R. A. Jacobs & P. S. Rosenbaum). Waltham, Mass.: Ginn and Company, 1970, 184–221.

KETTNEROVÁ, Václava. „Czech Verbs of Communication with Respect to the Types of Dependent Content Clauses“. *Prague Bulletin of Mathematical Linguistics 90,* 2008, 83 – 108.

KETTNEROVÁ, Václava. *Lexikálně-sémantické konverze ve valenčním slovníku.* Doktorská disertace. Praha: Univerzita Karlova, MFF, 2012.

LOPATKOVÁ, Markéta, ŽABOKRTSKÝ, Zdeněk ad. *Valenční slovník českých sloves*. Praha: Karolinum, 2008.

MATHESIUS, Vilém. „*Slovesné časy typu perfektivního v hovorové češtině“. Naše řeč* 9, 1925, 200 – 202.

MEL´ČUK, Igor´A. *Dependency syntax.* Albany: State University of New York, 1988.

MEL´ČUK, Igor´A. *Semantics. From Meaning to Text*, Amsterdam/Phialdelphia: John Benjamins Publ. House, 2012.

MIKULOVÁ, Marie, BÉMOVÁ, Alla ad. *Anotace na tektogramatické rovině Pražského závislostního korpusu.* Technická zpráva 2005-28. Praha: Ústav formální a aplikované lingvistiky Matematicko-fyzikální fakulty UK, 2005.

NAČEVA–MARVANOVÁ, Mira: *Perfektum v současné češtině*. Praha: Nakl. Lidové noviny, ÚČNK, 2010.

NEDJALKOV, Vladimír P. (ed.). *Reciprocal Constructions.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publ. House, 2007.

NOMACHI, Motoki. „Polska konstrukcja rezulatywno-poseswna *mam to zrobione* a kaszubskie *jô móm to zrbioné*“. *Język polski* 86, 2006, 173–183.

PANEVOVÁ, Jarmila.“On Verbal Frames in Functional Generative Desciption“. *Part I. Prague Bulletin of Mathematical Linguistics*, No 22, 1974, 3–40, *Part II,* No 23, 1975, 17–52.

PANEVOVÁ, Jarmila. „Znovu o reciprocitě“. *Slovo a slovesnost* 68, 2007, 91–100.

PANEVOVÁ, Jarmila. „Infinitiv ve funkci atributu“. *Kapitoly z české gramatiky* (ed. F. Štícha), Praha: Academia.2011a, 945–960.

PANEVOVÁ, Jarmila a MIKULOVÁ, Marie. „A Few Czech Additions to Nedjalkov’s Typology of Reciprocals and Reflexivem“. *Problemy grammatiki i tipologii*, Moskva: Znak, 2010, 253 – 261.

PISARKOWA, Krystyna. „Składniowa funkcja imiesłowów s czasownikiem „mieć““ *Język polski* 44, 1964, 231 – 237.

POLLARD, Carl, SAG, Ivan A. *Head-driven phrase structure grammar*. Chicago: University of Chicago Press, 1994.

SGALL, Petr. *Generativní popis jazyka a česká deklinac*e. Praha: Academia, 1967.

SGALL, Petr , HAJIČOVÁ, Eva ad. *The Meaning of the Sentence in Its Semantic and Pragmatic Aspects*. Dordrecht Holland: Reidel, 1986.

SKOUMALOVÁ, Hana. *Czech Syntactic Lexicon*. Doktorská disertace. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2001.

ŠMILAUER, Vladimír. „Slovesný čas“. *Druhé hovory o české jazyce*. Praha: Kruh přátel českého jazyka, 1947, 149–165.

Summary

Jarmila Panevova

APPLICATION OF LEXICAL INFORMATION IN GRAMMAR (ON THE DATA OF CZECH VERBS)

The interplay between lexical information and the rules of grammar is demonstrated by selected morphological and syntactic phenomena from the domain of Czech verbs. The application of some grammatical rules is based on the data stored in the lexicon. The information about valency is a substantial part of a lexical entry and it contains a great deal of supplementary information about this item. Systemic surface omissions of the obligatory valency positions are indicated in the valency frame in the lexicon (Sect. 2). Conditions for the choice of the formal expressions of the valency members (e.g. conjunctions in content clauses, infinitive forms of participants) depend on the features given in the corresponding lexical item of their governing verb as well (Sect. 3 and 6). Two types of semantic conversions are demonstrated in Section 4 with regard to the distinctions in their valency frames. The relation of reciprocity is understood here as a syntactic diathesis (Sect. 5). The introduction of the new types of grammatical diatheses is discussed in Sect. 7: The morphologhy and syntax of resultative, recipient and dispositional diatheses are described here together with the requirements of the grammatical component regarding the shape of lexical items of the verbs participating in these diathesis (Section 8).

Keywords: lexicon, grammar, valency, valency frame, resultative diatheses, recipient diatheses, dispositional diatheses.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.163.6’36
ID: 199263500
DOI: 10.2298/JFI1369091Z
Примљено: 9. децембра2012.
Прихваћено: 5. априла 2012.
Оригинални научни рад

АНДРЕЯ ЖЕЛЕ*
Философский факультет
Университет в Любляне

МЕЖДУ ГРАММАТИКОЙ И СЛОВАРЕМ** НА ПРИМЕРЕ СЛОВЕНСКОГО ГЛАГОЛА

Словенский материал подтверждает, что вид и аспектуальность зависят от морфологических, лексических и синтаксических свойств и специфики конкретного языка. Словарное отражение глагольной валентности, в том числе валентности как развивающейся категории, является изменение одновалентных глаголов в двухвалентные.

Ключевые слова: грамматика, словарь, лексика, глагольный вид, валентность.

Целостное описание языка охватывает грамматику, как свод всех языковых правил, и словарь, как собрание лексики (Апресян 1967, [2]1995, 2000; Храковский 2007: 76, 77). Грамматика и словарь должны функционировать комплементарно – чем шире распространено языковое явление, тем более оно интересно грамматисту, и наоборот, чем менее оно распространено, тем более как специфическое явление интересно лексикографу, т. е. должно описываться в словаре.[1] У каждой лексемы есть свой грамматический потенциал; напр., вид любого глагола обусловлен его семантикой, т.е. его функциональными свойствами, такими, как возможность префиксации и ее сосуществование с различными аспектно-временными обстоятельствами. При описании глагольной лексемы в основе существенны четыре параметра, т. е. функциональные константы: семантический

* andreja.zele@ff.uni-lj.si

** Эта работа будет представлена на XV Международном съезде славистов в Минске на тематическом блоке “Грамматика в словаре и словарь в грамматике”.

[1] Пожалуй, наиболее эксплицитно о категориальности лексем между словарем и грамматикой для словенского языка писала А. Видович Муха (Vidovič Muha 2000, 2006).

класс, или семантическое поле, аспектуальный/онтологический класс, актантное строение с диатезой, таксономия актантов.

Описание глагола охватывается описанием вида и валентности – эти две категориальные семантические составляющие входят в ядро словарного значения. Можно говорить о грамматическом, лексическом и синтаксическом виде и о грамматической, лексической и синтаксической валентности.

Для составления т.н. лексикографического портрета лексем необходимо a) исходя из вида учитывать, связь глагола со временем, залогом и наклонением, b) а исходя из глагольной валентности учитывать также валентность неотглагольных существительных и прилагательных.

Каждый активный словарь, имеющий своей целью текущее отражение актуального употребления, должен актуальные вопросы объединить в несколько проблемных групп (переработано по Апресяну): 1) ограничения в использовании определенных грамматических форм при выражении определенных лексических значений (лексемы), напр., *treba (нужно) – potreba (нужда, необходимость) – potrebno (нужно, необходимо)*: *Je treba delati (Нужно работать)* по отношению к *Je potreba, da se dela (Есть необходимость, чтобы осуществлялась работа)* по отношению к *Ni potrebno več delati (Не нужно больше работать)*, 2) при отдалении от основного/исходного значения ограничивается, сокращается грамматическая парадигма глагола, напр., у двувидовых глаголов на -irati: *Eno leto je moral abstinirati (Он должен был один год воздерживаться [от употребления алкоголя])* по отношению к *Abstinirali so volitve (воздерживаться от участия в выборах/бойкотировать выборы)* по отношению к *Ljudje so se abstinirali od glasovanja (Люди воздержались от голосования)* и т. п., либо суживается/специализируется глагольное значение, напр., *povoziti datoteko (записать новую информацию поверх файла, букв., задавить файл)*, *polniti telefon (заряжать телефон)*, *sprehajati se po internetu («гулять» по интернету, копаться в интернете)*, 3) замещение прототипического значения определенной лексемы, напр., *nadgraditi znanje (расширить,* букв. *надстроить знания)*, *klikati po straneh (кликать по сайтам)*, *piratizirati programe (делать пиратские копии программ)* и т. п.

1.0. Вид – о слиянии лексического и синтаксического вида

Категория вида, несомненно, одно из доказательств того, что именно в соотношении между грамматическим и семантическим

стоит искать одну из движущих сил в развитии языка в целом (Исаченко 1960a: 9). Отрезюмировав имеющуюся лингвистическую литературу, можно заключить, что глагольный вид – это не только грамматическая категория (т. н. морфологический вид),[2] но тесное пересечение с т. н. лексическим видом и временными рамками; совершенный вид имеет свое значение, а несовершенный – свое: для совершенного характерно ‘тотальность/всеобъемлемость, целостность, ограниченность, результат’, а для несовершенного – ‘длительность, неограниченность’; совершенный вид (как целостность действия) находится в противоречии с независимостью от времени, в которое происходит действие, несовершенного вида (Mønnesland 2006: 146–148).[3] В рамках высказывания-предложения оказывается, что если бы вид был исключительно грамматической категорией, то уже само использование морфологического совершенного или несовершенного вида (т. н. глагольное морфологическое видовое качество) оказывается достаточным, однако понимание в предложении зависит от лексического значения глагола – т. е. т. н. лексический или грамматический вид (как часть ингерентного значения глагола) в дальнейшем является решающим для синтаксического определения значения (Mønnesland 2006: 152),[4] что позволяет говорить также о синтаксическом виде.

Своеобразную семантическую и морфологическую парность относительно «характера глагольного действия», т. е. различные процессы по направлению, способу, времени, обозначают пары в рамках глаголах движения, типа *iti – hoditi (идти – ходить)*. Соот-

[2] Исаченко (Исаченко 1960a: 136) дает простое исходное определение глагольного вида как грамматической категории, которая формой выражает грамматическое значение, квалифицирующее, т. е. определяющее основное значение глагола (в видовой паре значение должно остаться неизменным).

[3] По Исаченко (Исаченко 1960a: 130), оппозиция НСВ/СВ основана на свойстве «семантического минимума», семантически маркированным является совершенный вид, обозначающий процесс в его целостности, СВ – говорящий находится вне происходящего действия, НСВ – говорящий включен в происходящее действие. Помимо этого возможны и другие смысловые модификации глагольного действия, такие как кратность, начальная фаза, результативность и т. д.

[4] Семантически глаголы делятся на одномоментные (*skočiti – прыгнуть*), длительные (продолженные) законченные терминативные/финальные/теличные (*graditi – строить*), повторяющиеся (*skakati – прыгать*) и длительные незаконченные нетерминативные/нефинальные/нетеличные (*spati – спать*). Дополнительные значения, типа ингресивности (моментальности, начала действия), инхоативности, конечности, прерванности действия традиционно относятся к т. н. «aktionsart» (т. е. к акциональности, или способам глагольного действия).

ношения *iti – hoditi (идти – ходить)*, следовательно, различают однонаправленность и разнонаправленность, а *priti–prihajati (прийти-приходить)* видовая отнесенность, однако обе пары могут создать новое соотношение => *iti – hoditi (идти – ходить)* ≠ *priti – prihajati (прийти – приходить)*, выражающее грамматическую и семантическую асимметрию (Исаченко 1960а: 338); от смысловых однонаправленных/разнонаправленных пар глаголов движения *nesti – nositi (нести – носить), iti – hoditi (идти – ходить), teči – tekati* при помощи префиксации достигается видовая парность, напр., *prinesti – prinašati (принести – приносить), doteči – dotekati (добежать – добегать)*. Вышеприведенные примеры показывают, как категория /не/однонаправленности, т. е. /не/детерминированности, пересекается с видом, и таким образом подтверждается их соотношение, особенно это касается степени совершенности и детерминированности (Bezlaj 1948: 209), напр., *Vsak dan gre na pokopališče (Каждый день он идет на кладбище)* СВ, т. е. совершенность и целевая направленность (по отношению к: *Navadno gre po prehodu za pešce (Обычно он идет /переходит дорогу/) по пешеходному переходу), Kdaj gre vlak? (Когда идет /отправляется/ поезд?)*, *Kam gre vlak? (Куда идет /направляется/ поезд)*. В словенском языке напр., форма настоящего времени глаголов совершенного вида в значении будущего используются для детерминированных/однонаправленных глаголов движения с приставкой *po-*: *pojdem (пойду), poletim (полечу), popeljem (повезу)*, напр., в известной народной песне *Jaz pa pojdem na Gorenjsko (Я пойду /отправлюсь/ в Верхнюю Крайну)*. Совершенное действие в будущем может быть выражено также формой настоящего времени глагола несовершенного времени, напр., *Jutri plačam račun (Завтра я плачу /оплачу/ счет)*; при комбинации двух временных рамок – повторяемости и прошедшего времени, можно встретить и такие примеры, как *Vsak dan je kupoval časopis (Каждый день он покупал газету) – Vsak dan je kupil časopis (Каждый день он купил /покупал/ газету)* (ср. [Mønnesland 2006: 155–156]).

В рамках основного различения **морфологического вида, лексического вида** (словарный вид), **способов глагольного действия** («aktionsart» – акциональность, называемые также подвид глагольного действия или видовой подвид, způsob slovesného děje, на словенский язык переводится также как «notranji ustroj glagolskega dejanja» (внутреннее устройство глагольного действия), ср. [Jakopin 1966]) и **синтаксического вида** использование глагольного вида

проявляется как комплексное взаимодействие грамматики и значения – т. е. вид как грамматическая категория находится в тесной связи с синтаксисом и всей речевой ситуацией. Наиболее ясно соотношение и одновременное объединение лексемного и синтаксического вида выражено у двувидовых непроизводных глаголов, таких, как, напр., *barati (спрашивать, расспрашивать), jamčiti (гарантировать), voliti (голосовать)* и т. п.

1.1. Морфологический, лексемный и синтаксический вид

– Соотношение между морфологическим, лексемным и синтаксическим видом в словаре должно наиболее ясно выражаться в описании непроизводных и производных глаголов несовершенного и непроизводных и производных глаголов совершенного вида.

– При выборе вида определенную роль играют также валентность и одновременное использование глаголов, напр., НСВ: *Filmal je ves prizor (Он снимал всю сцену), S premično kamero sledimo predmetu, ki ga filmamo (Подвижной камерой отслеживаем предмет, который снимаем)* по отношению к СВ: Roman so filmali in dramatizirali (По роману сняли фильм и поставили спектакль), НСВ: *Njena odločnost se mi je dopadla (Ее решительность мне нравилась /понравилась/)* по отношению к СВ: *Dopadel se ji je na prvi pogled (Он ей понравился с первого взгляда)*; НСВ: *Kako se temu reče* (также: *pravi*) *po nemško*? *(Как это говориться /называется/ по-немецки?)* по отношению к СВ: *Mož prikima in reče* (также: *pravi*) *(Муж кивнул и сказал /кивает и говорит/)* и т. п.

– Потенциально чистый вид и параллельная семантическая подобность (синонимия) лексем, выражающаяся в повторении большей части, а зачастую и всей словарной статьи. Большая или меньшая склонность к образованию видовых пар, и это можно доказать, зависит также от семантической группы глаголов – также в русском и в словенском языках подтверждается, что, например, глаголы, выражающие чувства, регулярнее образуют видовые пары, чем глаголы понимания, напр., *razburjati (se) – razburiti (se) (волновать(ся), выводить/выходить из себя – взволновать(ся), вывести/выйти из себя), razveseljevati (se) – razveseliti (se) (радовать(ся) – обрадовать(ся)), opravičevati (se) – opravičiti (se) (извинять(ся) – извинить(ся))* по отношению к *znati, vedeti – *zvedeti (уметь, знать – *узнать)* и т. п.

– Потенциальная двувидовость и потенциальная семантико-синтаксическая частичная пересекаемость глагольных соответствий:

darovati (дарить) – maševati (проводить службы) – žrtvovati (жертвовать), birmati (конфирмовать) – krstiti (крестить) – kronati (короновать) – križati (распинать) – linčati (линчевать), voliti (избирать) – glasovati (голосовать), roditi (родить/рожать) – jagniti (окотить ягненка), jamčiti – garantirati (гарантировать), *ocenjevati – točkovati (оценивать)*

1.2. Вид и время

В отличие от вида, время намного реже лексикализуется, напр., в *gledati (смотреть)* (Samo gledam ‘čudim se’, kaj se dogaja (Я просто смотрю ‘удивляюсь’), что происходит), *odnehati (прекратить; сдаться, опустить руки)* (Sem odnehala ‘popustila’ (Я прекратила ‘уступила’)), *praviti (говорить)* (Pravim, da …’trdim’ (Говорю, что… ‘утверждаю’)), *držati (держать)* (Drži se! = pozdrav (Держись! = при прощании)), *paziti (наблюдать, обращать внимание, быть осторожным)* (Pazi! = opozorilo (Будь осторожен! Осторожно! = предупреждение)), *reči (сказать)* (Temu se reče … ‘se poimenuje’ (Это называется, букв. *Этому говорится)), *zdeti se* (Zdi se, da … (Кажется, что …)) и т. п.

Использование или только функционирование вида зависит от т. н. временного плана и выбранного видового контекста в конкретном тексте – т. е. временной план с функциональной точки зрения, в зависимости от выбранного контекста, отражает влияние выбранного текстового времени на использование вида.[5]

Так как категория вида формировалась параллельно с распадом старой временной системы, ей удалось сохранить многие свойства исчезнувших временных граммем – вид как категория морфологически и семантически максимально обобщил соотношения между глагольными временами и лексическим значением определенного глагола, а в дальнейшем также между глаголом и текстом в целом.[6]

Учитывая различия между славянскими языками уровень грамматичности оппозиции СВ–НСВ очень высок. Высокий уровень

[5] Ядро темпоральности составляет глагольное время, а ядро аспектуальности – глагольный вид (ср. Бондарко 1971).

[6] С точки зрения устойчивых постоянных, повторяющихся сопоставлений вида и времени, также для славянских языков, привожу мнение Ф. Безлая (Bezlaj 1948: 209), считавшего, что необоснованно в славянских языка связывать аспект с временной системой, поскольку каждая видовая пара имеет свою полную конфигурацию.

грамматичности видовой оппозиции обеспечивает более высокий уровень нейтральности использования совершенного или несовершенного вида, не зависимо от семантики текста. Совершенный вид (как целостность действия) независим от времени, в которое совершается, а несовершенный из-за своей бесконечности и длительности локализирован во времени (Mønnesland 2006: 146–148), напр., *To mi danes ne tekne (Сегодня мне этого не хочется есть)* (НСВ) по отношению к *Večerja je vsem teknila (Ужин всем понравился, пришелся по вкусу)* (СВ), *Tvegal je za prijatelja (Он рисковал ради друга)* (СВ) по отношению к *S tem tvega posmeh (Этим он рискует вызвать насмешки)* (НСВ), *Ni ubogal nasveta (Он ни послушался совета)* (СВ) по отношению к *Rad uboga (Он охотно слушается)* (НСВ). Одни глаголы совершенного вида в зависимости от способа образования совершенности (одни образуют чистовидовые пары, другие нет) и от типа совершенности могут включаться только в один какой-то временной план, а другие в несколько (Аркадьев 2008: 30, 31), глаголы несовершенного вида семантически совершенно независимо могут образовывать аналитические формы будущего времени и сочетаться с фазовыми глаголами.[7] В словенском языке также отмечались случаи т. н. видового соперничества, связанные с временной организацией предложения, напр., в предложениях типа *Sem že večerjal (Я уже ужинал) – Sem že povečerjal (Я уже поужинал), Vedno smo k obstoječemu doprinesli tudi nekaj novega (Мы всегда к существующему добавляли /добавили/ нечто новое) – Vedno smo k obstoječeti doprinašali tudi nekaj novega (Мы всегда к существующему добавили нечто новое)* и т. п. (Merše 2006: 167). О возможном различном поведении глаголов несовершенного вида в прошедшем и будущем времени свидетельствуют такие примеры: *Temperatura se je dvigovala (Температура поднималась)* ‘višala, padala in spet višala’ (‘повышалась, падала и снова повышалась’), *Temperatura se bo dvigovala (Температура будет подниматься)* ‘vedno samo navzgor, brez nihanja’ (‘постоянно только повышалась, без колебаний’) (Падучева 2007: 71); несовершенный вид в будущем времени только подтверждает важную роль также наблюдателя,[8] с отправной точкой в настоящем

[7] Подробнее об этом, исходя из русского языка, писал П. М. Аркадьев (2008: 32).

[8] В своем сопоставительном итальянско-словенском исследовании Т. Миклич (Miklič 2007: 100) подтверждает, что вид, т. е. видение наблюдателя в словенском языке обращено на длительность или нахождение в каком-либо состоянии (т. е. несовершенность) либо на актуальную фазу перехода в новое состояние (совершенность) – это целевое видение типа «куда», а в романских языках от-

времени, и одновременно близость времени наблюдателя ко времени темы. Актуальное состояние может быть выражено также формой прошедшего времени глагола совершенного вида, напр., *Stric se je že vrnil iz Ljubljane (Дядя уже вернулся из Любляны)* (Toporišič 1982: 256), а совершенное действие может выражаться формой прошедшего времени глагола несовершенного вида, напр., *Me je kdo klical danes? (Мне сегодня кто-нибудь звонил?)* (Toporišič 2000: 350).[9]

1.3. Между одновидовостью и двувидовостью

В славянских языках нет чистовидовых префиксальных аффиксов. Чистовидовые формы совершенного вида, образованные префиксальным аффиксом, могут быть выделены только в зависимости от конкретного значения непроизводного глагола, поэтому в примерах, типа *pisati – napisati (писать – написать), kuhati – skuhati (готовить – сготовить), zidati – pozidati (строить – построить, застроить)* нельзя говорить о чисто грамматическом значении префиксальных аффиксов. Только глагольной грамматической характеристикой совершенности/несовершенности различаются члены видовой пары, напр., *oddati/oddajati (сдать/сдавать)*. Чистовидовые пары в словенском языке, по результатам проведенных до настоящего времени исследований, можно встретить только среди префиксальных глаголов совершенного вида и образованных от них вторичных имперфективов.[10]

Приведем несколько общих тезисов о видовой парности, которые подтверждаются также для словенского языка: a) определение видовой парности до сих пор частично зависит от языкового чутья, b) образование видовых пар возможно далеко не для каждого глагола, c) в видовой паре все еще остается возможность абсолютной синонимии.[11]

правным является видение типа «откуда», где основное количество охваченного видом, или видением.

[9] П. Адамец (Адамец 1978: 9) в связи с обстоятельствами, или модификаторами пишет о спецификаторах вида, фазовости и времени.

[10] По Р. Ницоловой (Ницолова 2007: 92), болгарский отличается от других славянских языков своим видовым уровнем грамматикализации при имперфективации – т. е. от каждого глагола совершенного вида может быть образован глагол несовершенного вида. Существуют глаголы с десемантизированными пустыми префиксальными аффиксами. Всегда при выборе вида решающим оказывается последний видовой аффикс; первичный несовершенный вид используется в настоящем актуальном времени, а вторичный несовершенный вид из-за приставочных аффиксов – в настоящем многократном или настоящем историческом времени.

[11] Данные выводы в своих различных работах повторяет А. В. Исаченко (1960a: 159, 168, 172).

У одновидовых глаголов, типа *biti (быть), brati (читать), mazati (мазать), rezati (резать), pisati (писать), trgati (рвать)*, которые преобладают, категория вида в смысле СВ/НСВ последовательно грамматически реализована. Поэтому глаголы в зависимости от (обще)семантической возможности или невозможности приставочного образования делятся на такие, которые могут сохранять линеарность действия («lineární děj»), напр., *pomoči (помочь), oditi (уйти), zarjoveti (зареветь, зарычать)*, и на глаголы с приставочно-аффиксальной нелинеарностью действия («nelineární děj»),[12] когда непроизводное действие переходит уже в иную семантическую область в смысле результативности, напр., у глаголов типа *kuhati (варить, готовить), pisati (писать), delati (делать), molčati (молчать)*. Тут необходимо отметить одновидовость многих глаголов только несовершенного вида, т. н. imperfectiva tantum, типа *molčati (молчать), ležati (лежать), spati (спать), ribariti (рыбачить), biti (быть), rezati (резать), žalostiti se (печалиться)* и т. п.; обычно это глаголы, не имеющие семантических склонностей к каким либо изменениям и как следствие не проявляют склонности к образованию глагольных видовых пар (Авилова 1976). Абсолютными имперфективами или imperfectiva tantum (и как следствие безвидовыми) могут считаться только глаголы с модальным синтаксическим значением, напр., *morati (быть должным), moči (мочь), utegniti (успевать)*, а также *službovati (служить, быть на службе, работать где-л.), delovati (функционировать), pogojevati (обусловливать)* (по отношению к двувидовым *darovati (донорствовать), dedovati (наследовать)*), в роли абсолютных имперфективов выступают также два примитивных глагола *biti (быть)* и *imeti (иметь)*.[13] Абсолютными перфективами или perfectiva tantum являются глаголы *črhniti (обмолвиться, пискнуть, в смысле 'сказать'), deti (сказать положить, засунуть), okrevati (выздоравливать, поправляться), planiti (вскочить, броситься), šiniti (умчаться; вскочить; неожиданно появиться)* и т. п. (Ramovš 1952: 126), которые своей (синхронной) непроизводностью только подтверждают тесную связь между видом и значением.[14]

---

[12] Об этом см. в том числе (Исаченко 1960b: 14).

[13] А. В. Исаченко (1960a: 174–175) особо упоминает глаголы, имеющие только форму несовершенного вида (imperfectiva tantum), типа непарных imeti (иметь), biti (быть) …

[14] В словенской грамматике Й. Топоришича (Toporišič [4]2000: 348, 350) в связи с видом приводятся только следующие примеры: двувидовые глаголы, не на -irati:

1.3.1. Распространенность глагольных производных на -irati

Как раз у глаголов, точнее производных глаголов[15] на *-irati*, склонным к видовой нейтрализации, при реализации конкретного глагольного значения яснее, чем обычно, проявляется лексическое и синтаксическое влияние на определение вида. В словенском языке это преимущественно новообразованные глаголы с заимствованными существительными в производящей основе/базе, а сами заимствованные существительные путем образования глаголов получают более широкую синтаксическую и текстовую функциональность.

Двувидовость у глаголов допускает определенное лексемное значение, которое может выражать процессуальность, а в зависимости от синтаксического значения также результативность процессуальности.

1.3.1.1. Примеры собранной современной лексики, которая не могла быть представлена в «Словаре словенского литературного языка» (ССЛЯ), свидетельствуют, что использование конкретного значения влияет на выбор формы несовершенного или совершенного вида глагола, и не случайно тут преобладают глаголы на *-irati*, которые не зависимо от типа частотно использующихся существительных (по большей части заимствованных) и не взирая на широту видовых возможностей, имеют наиболее оптимальный потенциал образования глаголов. В конце концов возможность образования

rodim, ubogam, teknem, darujem, žrtvujem, hasnem, okrevam, telefoniram и т. п.; неприставочных двувидовых глаголов мало: *blagoslovim, dejem, dobim, javim, jenjam, končam, kupim, ležem, lotim se, neham, padem, pičim, plačam, posodim, ranim, rečem, rešim, sedem, sežem, skočim, snamem, spremim, srečam, stopim, storim, trčim, treščim, udarim, velim, vržem, vzamem, zmagam*; глаголы только НСВ (imperfektiva tantum): модальные глаголы: *morati, smeti, moči*; глаголы состояния: *sedeti, ležati, stati, imeti*; глаголы целостного действия: *delati, iti, čakati, svetiti, ljubiti, plesti, gnati, brati*; глаголы, описывающие привычные действия: *hojevati, videvati se*; глаголытолько СВ (perfektiva tantum) глаголы моментального действия, напр., *jekniti, počiti, pokniti*; особый тип представляет глагол *zaslišati (услышать)* (по отношению к *zaslišati (допросить) : zasliševati (допрашивать)*).

[15] В случае производных глаголов: между глагольными префиксальными аффиксами и глагольными суффиксами имеется важное различие – так как роль префиксов всегда словообразующая, то и выражаемая таким образом форма совершенного вида относится только к (глагольным) производным (Vidovič Muha 1993: 163). Роль префиксов грамматико-категориальна – видовая и словообразующая, включающая также и обозначение способов глагольного действия. Ф. Миклошич, напр., образование итератива относит к т. н. основообразованию, как части изменяемого слова перед флексией, а Шелландер способы глагольного действия относит к уровню лексической семантики (Vidovič Muha 1993: 162).

чистовидового перфектива (СВ), с любым суффиксом и обычно с суффиксальным аффиксом, зависит только от конкретного значения непроизводного глагола, напр., Abonirati (Абонировать)/Naročiti se na hrano (Заказать доставку еды)/v gledališču (в театре) ('vnaprej plačati abonma – заранее оплатить абонемент'), Adresirati (Адресовать) /Nasloviti pismo (Адресовать письмо), Aklimatizirati (Акклиматизировать)/Prilagoditi sobne rastline (Приспособить комнатные растения), Alarmirati (Поднять тревогу)/Obvestiti gasilce (Оповестить пожарных), bandažirati (наложить бандаж/повязку)/obvezati roko (перевязать руку); возможная омонимия снимается в контекстном употреблении, напр., *kadrirati film (кадрировать фильм)* по отношению к *kadrirati/kadrovati* (реже: *kadrirati*) *nove ljudi (отбирать новые кадры)* и т. п.

Производные на *-i(zi)rati* все чаще образуются при помощи префиксальных аффиксов. Изначально основное значение несовершенного вида узнается по тому, что позволяет, а порой просто требует использования префиксального аффикса (Korošec 1972: 205), напр., *defeminizirati, deinstitucionalizirati, dekofeinizirati, dokapitalizirati, preanalizirati, prediskutirati, sfabricirati, sfrizirati, zabetonirati, zablefirati, zadebatirati se, zbombardirati, zlobirati, zrelaksirati* и т. п., который таким образов вводит также и определенный способ глагольного действия или т. н. акциональность (aktionsart), что подчеркивает лексемное и синтаксическое влияние, а последнее подчеркивает т. н. временные рамки или структуру предложения.

Возрастающая двувидовость выражает не только грамматическую экономичность языка, но и высший уровень обобщенности в подходе рассмотрения глагольного действия. Возможно ли, таким образом, связать возрастающую или соразмерно частотную двувидовость с все менее личным или обобщенным подходом? – Возможно, если учитывать тезис, что глагольный вид можно трактовать также как и то значение глагола, которое выражает наше субъективное понимание выраженного глаголом действия или состояния, т. е. значение, выражающее, имеется ли в виду действие (состояние) в его ходе, наступлении или завершении (Ramovš 1952: 124).

1.4. Различные примеры синтаксического использования вида – семантико-синтаксические и внеязыковые факторы

Вид в высказывание или в тексте пересекается с категорией времени и наклонения, а в контексте взаимной зависимости также и с другими элементами аспектуальности; вид вместе со способами глагольного действия характеризует временн´ые обстоятельства, та-

кие как, напр., динамичность, терминативность, фазовость, результативность (Ницолова 2007: 95).[16]

В большинстве текстов наиболее обычным является такой порядок времен: настоящее, прошедшее, будущее, настоящее время благодаря своему преимущественному положению допускает использование как несовершенного, так и совершенного вида.[17]

В приведенном ниже обзоре функционирования совершенного и несовершенного вида в словенском синтаксисе были учтены многие работы и выводы, сделанные до настоящего времени словенскими лингвистами (Jakopin 1966, Toporišič [4]2000, Derganc 2010a,b), в основу методологии легла классификация по А. В. Бондарко и Л. Л. Буланину (Бондарко и Буланин 1967: 51–76):

1.4.1. Использование совершенного вида (СВ)

1) Форма настоящего времени глагола в «физическом» подходе (т. е. бытийно-гносеологический аспект) не выражает длительности, а лишь только само соотношение с моментом речи, а в грамматическом подходе форма настоящего времени глагола выражает длительность, частью которой является и момент речи (Потаенко 1984: 45). Только совершенный вид глаголов говорения выражает действие настоящего в момент речи (Toporišič [4]2000: 348), напр., *Prisežem (Клянусь), Predlagam, da se umaknemo (Предлагаю отойти)* и т. п.; в высказываниях с перформативным глаголом зачастую используется форма настоящего времеми совершенного и несовершенного вида, напр., *Obljubim/obljubljam (Обещаю) / Prisežem/Prisegam (Клянусь)* / *Povabim/Vabim (Приглашу/Приглашаю)* (СВ/НСВ), или только форма совершенного вида, напр., *Izvolite sesti/vzeti (Извольте сесть/взять)* или только форма несовершенного вида, напр., *Jamčim zanj (Я ручаюсь за него)* и т. п.

2) В словенском языке форма настоящего времени СВ[18] *napišem (напишу)* главным образом имеет значение абстрактного или неак-

[16] Потаенко Н. А. (1984) различает человеческое восприятие временной конструкции определенной реальности – т. е. т. н. «гносеологический аспект» (43) и вербализацию своего видения временной конструкции определенной реальности как т. н. «коммуникативный аспект» (44); общественная форма движения материи имеет свои пространственно-временные характеристики, что берет на себя определение «онтологического аспекта» (44).

[17] Использование глагольных форм настоящего времени широко рассматривается в Грамматики словенского языка (Toporišič [4]2000: 389–405).

[18] По Ф. Рамовшу (Ramovš 1952: 129), форма настоящего времени СВ выражает настоящее (моментальные глаголы) и будущее, историческое настоящее и

туального настоящего и различные модальные значения, лишь маргинально значение будущего (Toporišič 2000: 390–394), напр., толкования предложения *Koliko strani **napišeš** v enem dnevu? (Сколько страниц ты **напишешь** за один день)* СВ обычно такие: ‘po navadi napišeš (обычно пишешь), lahko napišeš (можешь написать), si sposoben napisati (ты способен написать)’.

3) Использование настоящего времени СВ от глаголов *popiti (попить), pojesti (поесть), najesti se (наесться)*, вероятно, связано с несуществованием вторичного глагола несовершенного вида, по крайней мере, не общеупотребительного или устоявшегося (Dergganc 2010a):

*Zjutraj **popijem*** (СВ) *skodelico kave in **pojem*** (СВ) *dve žemlji (Утром **выпиваю,** букв. **выпью** чашку кофе и **съедаю,** букв. **съем** две булочки).*

*On se vselej **naje*** (СВ) *do sitega (Он всегда **наедается** досыта).*

4) Конкретное фактическое отдельное действие: *Kaj bi vi **naredili**, če bi **zmagali**? (Что бы вы **сделали**, если бы **победили**?)*

5) Иллюстративное повторяющее действие: ***Uspe** se mu **naspati**, potema pa **zbežati** na lepše*. (Ему удается **выспаться**, а потом **сбежать** в тепленькое местечко)

6) Потенциальное значение, которое может реализоваться в любой момент: *Kaj vse ženska **naredi** samo za to, da bi **ujezila** svojo sovražnico! (Чего только женщина не **сделает**, чтобы **разозлить** свою противницу!)*

7) Сумма однократных конкретных действия: *V temi je **našel** cigaretnico, **prižgal**, **potegnil** dvakrat in **spustil** roko … (В темноте он **нашел** портсигар, **закурил**, **затянулся** два раза и **опустил** руку …)*

1.4.2. Использование несовершенного вида (НСВ)

1) Об обобщенно-фактическом использовании НСВ в Грамматике словенского языка написано следующее: «Глаголы несовершенного вида по отношению к глаголам совершенного являются немаркированными, в том смысле, что первые используются в некоторых случаях вместо последних. /…/ *Ta sod je delal res dober sodar. (Эту бочку сделал действительно умелый бочар) – Me je kdo klical danes dopoldan? (Мне сегодня до полудня кто-нибудь звонил?) – Kdo je vabil tega človeka na svobodo? (Кто звал этого человека на*

прошедшее выражает в повествовании; и вневременье в рефлексиях, пословицах и поговорках.

свободу?) – Si ti to res pisal? *(Ты действительно это писал?)* Имеется в виду: ‘napravil (сделал)’, ‘poklical (позвонил)’, ‘povabil (пригласил, позвал)’, ‘napisal (написал)’». (Toporišič 2000: 350–51).

2) Конкретные процессы в непрерывном совершении: *Tu te* ***bova čakala*** *(Мы тебя* ***будем ждать*** *здесь), Kaj to* ***lepite****? (Что это вы* ***лепите****?),* ***Veselite se****! (****Радуйтесь****!),* ***Sedimo*** *in* ***bomo govorili, govorili*** *… (****Сидим*** *и* ***будем говорить, говорить****…)*

3) Иллюстративное повторяющееся действие: *Vsak večer* ***se odpravlja*** *k stari koči (Каждый вечер он* ***отправляется*** *к старой хижине)*.

4) Краткое (с неограниченным числом повторений) действие: *Обвремяпо* ***se je*** *z visoke skale* ***odkrival*** *pogled na morje (Время от времени с высокой скалы* ***открывался*** *вид а море)*.

5) Краткое (с ограниченным числом повторений) действие: *Že dvakrat* ***so*** *ga* ***odpuščali*** *z univerz (Его уже дважды* ***отчисляли*** *из университетов)*.

6) Потенциальное значение, которое может реализоваться в любой момент*: Odlično* ***je plesal*** *in izvrstno* ***plaval*** *(Он отлично* ***танцевал*** *и превосходно* ***плавал*** *)…*

7) Обобщенное фактическое значение – сигнализирует о самом существовании факта действия: *Svoj čas* ***sem*** *mu* ***pisal*** *(В свое время я ему* ***писал****)…*

1.4.3. Конкуренция совершенного и несовершенного видов

1) Конкретное или обобщенное фактическое действие: *Enkrat* ***je zvonil/pozvonil*** *po telefonu (Один раз* ***он звонил/позвонил*** *по телефону)*.

2) Иллюстративное повторяющееся (с неограниченным числом повторений) действие: *Znala je* ***pomiriti/pomirjati*** *ljudi (Она умела* ***успокоить/успокаивать*** *людей)*.

3) Иллюстративное повторяющееся действие: *Tja* ***pridejo/prihajajo*** *svati, kaj* ***spijejo/pijejo, sedejo/sedijo*** *… (Туда ходят, букв.* ***придут/приходят*** *сваты, выпьют/выпивают что-нибудь, сядут/сидят…)*

4) Потенциальное значение, которое может реализоваться в любой момент: *Javnosti je prijetno* ***razkazovati/razkazati*** *talente, kot npr., kaj* ***igrati/zaigrati****, kaj* ***peti/zapeti****, kaj* ***risati/narisati*** *(Приятно* ***демонстрировать/продемонстрировать*** *общественности свои таланты, напр., что-нибудь* ***играть/сыграть****, что-нибудь* ***петь/запеть****, что-нибудь* ***рисовать/нарисовать*** *)…*

5) Иллюстративное повторяющееся (с ограниченным числом повторений) действие:[19] *Dvakrat je živčno* ***tekel/stekel*** *in* ***mahal/pomahal*** *mimo turistov (Дважды он нервно* ***бежал/пробежал*** *и* ***махал/помахал*** *мимо туристов)*.

1.4.3.1. Семантические различия при возможном двойном или заместительном использовании НСВ/СВ:

1) В параллельных предложениях с совершенным и несовершенным видом также и в словенском языке возможно заметить эффект ‘ожидаемости’ употребления совершенного вида (Derganc 2010a):

Si ***bral*** (НСВ) *ta članek? (Ты читал эту статью)*
Si ***prebral*** (СВ) *ta članek? (Ты прочитал эту статью?)*

Второй пример можно понимать так, что прочтение статьи уже имелось в мыслях или упоминалось в разговоре участников речевого акта, или же что говорящего интересует, было ли прочтение статьи доведено до конца по какой-либо причине, напр., потому что он тоже хочет взять ее почитать. Однако, по всей вероятности, разница в употребления не столь очевидна, и во многих случаях выбор совершенного или несовершенного вида является, вероятно, случайным.

2) В высказываниях с перформативным глаголом часто используется форма настоящего времени совершенного вида, напр., *Obljubim/obljubljam (Обещаю) / Prisežem/Prisegam (Клянусь)* (СВ/НСВ), da ti bom pomagal (что буду помогать тебе). Однако возможно также: ***Prosim (Прошу)*** (НСВ) *vaše vozovnice (ваши билеты),* ***Želim*** *vam srečo (****Желаю*** *удачи),* ***Kesam se****, da sem to naredil (Я* ***раскаиваюсь*** *в том, что сделал это)* и т. п. Бонадрко (1967) отмечает, что между перформативными высказываниями с несовершенным и с совершенным видом имеется семантическое различие – НСВ выражает

[19] На контрастивное употребление обращает внимание А. Дерганц (Derganc 2010a): в словенском языке повторяющиеся или многократные действия выражаются совершенным или несовершенным видом: To se pogosto *zgodi /dogaja* (Это часто **произойдет/происходит*) (СВ/НСВ). Ta vlak *pride/prihaja* ponavadi z zamudo (Этот поезд обычно **опоздает/опаздывает*) (СВ/НСВ).

А в следующих примерах помимо, вероятно, более употребительного совершенного видо, возможен и несовершенный, возможно потому, что контекст позволяет понять, что имеется в виду однократное целостное действие: *Koliko stane ta knjiga? Ne vem,* ***kupil/ kupoval*** *jo je brat. (Сколько стоит эта книга? Не знаю, ее брат купил/покупал.) Kdo je danes* ***kupil/kupoval*** *kruh? (Кто сегодня купил/покупал хлеб?).*

актуальное настоящее, а СВ несет дополнительный модальный элемент и поэтому выражает неактуальное настоящее.

1.5. В качестве заключения

Таким образом, словенский материал подтверждает, что вид и аспектуальность зависят от морфологических, лексических и синтаксических свойств и специфики конкретного языка. Тот факт, что вид в основе определяется семантикой конкретного глагола и рамками его структуры, а также семантико-синтаксическими возможностями, относит категорию вида к существенным системно-языковым характеристикам каждого языка. Специфика аспектуальности в смысле ее связи с отдельной языковой системой подтверждают проведенные сопоставительные исследования, позволяющие отметить некоторые более общие общеязыковые аспектуальные черты – одна из наиболее значимых, без сомнения, это то, что внутри каждой языковой системы выделяется грамматическая (морфологическая), лексическая и синтаксическая аспектуальность, а в тексте нельзя оставить без внимания соотношение между видом и временем в рамках отдельного языка, а также в рамках межязыковых сопоставлений.

2.0. Валентность – грамматическое и словарное отражение

Валентность также демонстрирует, что видовое значение не определяется только самим глаголом, полностью понять его можно только и определенного положения в предложении (из его т. н. временного устроя), т. е. из глагола в сказуемом и его возможных ролей в предложении. Совершенный вид направляет внимание на ситуацию в целом, а несовершенный – только на часть ситуации, объективный вид – только на начало ситуации. Каждый глагол как словарная единица имеет собственную видовую маркировку, которая не может быть определена на основе его сочетаемости.

При отражении сочетаемости, т. е. в построении семантико-иерархической сочетаемостной сети глаголов представляются семантико-иерархические соотношения примитивный глагол : базовый глагол : специализированный глагол. Представление сочетаемости идет в направлении специализированный глагол > базовый глагол > примитивный глагол, а следовательно, направлена на базовые глаголы *biti*, *imeti*, *delati* (*быть, иметь, делать*), которые по сочетае-

мости покрывают все глаголы. Поясняющими словами и в то же время сочетаемостными классифицирующими семантическими компонентами в лексикологическом смысле (т. е. также в плане выражения) являются определенные несущие фундаментальные глаголы *bivati (жить, проживать, существовать), čutiti (чувствовать); govoriti (говорить), misliti (мыслить), gledati (смотреть)*; *delovati (действовать), deti (положить, засунуть), vzeti (взять), igrati (se) (играть(ся)); spreminjati (se) (изменять(ся)); iti (идти), hoditi (ходить)*, которые из-за широкого семантического поля сохраняют разрядность состояния/действия/процесса (с/д/п) и поэтому одновременно являются также основными представителями отдельных глагольных сочетаемостных групп.

В рамках теории сочетаемости для словенского языка уже была представлена постоянная линеарная классификация ролей в направлении постепенного редуцирования агенсовости: агенс, получатель, пациенс. Определение ролей в предложении (членов предложения), с которыми связывается отдельная словарная единица, является преимущественно или исключительно вопросом семантики. Семантические категории и способы определения ролей в предложении, которые используются в связи с этим, свойственны всем человеческим языкам, и поэтому их определяет теория языка, а не, напр., словенская грамматика. Сочетаемостная классификация глаголов (Orešnik 1992: 161–182) показала, что семантически родственные (синонимы и гиперонимы) глаголы имеют зачастую одинаковую или, по крайней мере, очень схожую сочетаемость.

Определение семантической сочетаемости логически независимо от того, как в записях словарных единиц распределяются роли в предложении по падежам. Порядок распределения ролей в предложении по падежам обусловлен порядком следования ролей в предложении, с которыми связана определенная лексема, и порядком восприятия роле в предложении различными падежами. При распределении ролей в предложении по падежам в первую очередь идут те, которые в предложении всегда являются одним членом, а потом уже те, которые в предложении могут быть разными членами.

Соотношение участники : члены предложения/роли в предложении : дополнения (+ обязательные дополнения) – особенности

– Т. н. составные члены представляют собой сочетаемостную, а как следствие также и обязательносочетаемостную особенность, так как обычно по причине высокой степени своей агенсовости один компонент составного сказуемого берет на себя ведущую роль в

предложении – агенса/носителя действия, а второй выступает в роли обязательного компонента – обстоятельства образа действия /которое в приведенных ниже примерах дано в косых скобках/, напр., *Božal ga je /z očmi/ (Он ласкал его /глазами/)* (как? => *z očmi (глазами)*) – возможное в таких случаях преобразование *Njegove oči so ga božale (Его глаза ласкали его)* только подтверждает часть тела, т. е. орган в качестве действующей части подлежащего.

– В рамках обязательных дополнений необходимо подчеркнуть, что в зависимости от определенной специфики семантического состава глаголов в сказуемом, на основе которого глаголы распределяются по семантическим группам, обычно обязательное образованное от прилагательного наречное дополнение имеют глаголы обращения, состояния (наступления состояния), хода/процесса и движения с подчеркнутыми семантическими компонентами ‘поведения‘ или ‘условия‘; главным образом ‘ условие‘ прогнозирует член предложения ‘обстоятельства действия‘, а оба выделенных компонента ‘поведения‘ и ‘условия‘ вместе с надкомпонентом ‘отношения‘ прогнозируют и включают обязательный способ, который определят ‘поведение‘ и ‘условие‘ по их свойствам (, качественно, количественно, причинно) или категориально и сопоставительно, а так же относительно (посредством средства/орудия, сопоставительным/относительным участником-членом).

2.1. Учет типологии обязательной сочетаемости в словарном иллюстративном материале

Типология обязательной сочетаемости является основой для типологии словенских моделей предложений. С точки зрения семантической модели предложения семантическое интенционное поле глагола имеет определенное число свободных мест (для определенного количества участников – членов высказывания), связанных с определенными семантическими функциями в предложении, т. е. членами предложения.

С точки зрения модели предложения или синтаксиса простого предложения можно утверждать, что участники, для которых глаголы в сказуемом открывают синтаксически валентные места, которые заполняют количественно ограниченные сочетаемостные дополнения (по отношению к синтаксически несвязанным участникам-членам, которые представляют собой количественно неограниченные несочетаемостные несвязанные/необязательные дополнения).

Количество моделей (V) и подмоделей (PV) предложений раскрывает также наиболее частотное и одновременно наиболее типичное семантико-синтаксическое использование глаголов также с точки зрения построения высказываний: a) односоставные предложения: первично безличные невалентные Глаг. (1V), напр., *Sneži (Идет снег)*, *Zmrzuje (Холодает)*, *Temni se (Темнеет)*, и вторично безличные одно-/двухвалентные Глаг. (8V, 1PV), напр., *Prasketa v kaminu (Потрескивает в камине)*, *Nagiba se k nevihti (Приближается гроза)*, *Boli ga v hrbtu (У него боли в спине)*, *Govori se / Govorijo vse mogoče (Ходят всевозможные слухи)*; b) двусоставные предложения: одновалентные Глаг. (2V, 1PV), напр., *Spi (Спит)*, (*Dež*) *lije ((Дождь) льет)*, *Smrad se širi (Распространяется смрад)*, двухвалентные Глаг. (10V, 9PV), напр., *Vozim avto (Вожу машину)*, *Mati ziba otroka (Мать качает ребенка)*, *Stanuje v bloku (Он живет в многоэтажном доме)*, *Dobrika se* (*ljudem*) *(Он заискивается (перед людям))*, трехвалентные Глаг. (27V, 7PV), напр., *Nameril je puščico v tarčo (Он прицелился стрелой в цель)*, *Počesala je lase* (*v rep*) *(Она расчесала волосы (собрала их в хвост))*, *Izpustili so ga iz kletke (Его выпустили из клетки)*, *Silil ga je k pretepu (Он заставлял его драться)*, *Zdravil se je* (*v toplicah*) *(Он лечился на термальном курорте)*, четырехвалентные Глаг. (4V), напр., *Učitelj je spraševal učence podrobnosti o knjigi (Учитель спрашивал учеников о подробностях книги)*, пятивалентные Глаг. (1V, 1PV), напр., *Zdravnik je bolniku vbrizgnil zdravilo v žilo* (*z injekcijo*) *(Врач ввел больному лекарство в вену (шприцом))*.

2.2.0. Словарное отражение глагольной валентности. Валентность как развивающаяся категория

1) Наиболее частотно изменение одновалентных глаголов в двухвалентные. Возрастает частотность глагольных производных и сложных слов, образованных от существительных.[20] Некоторые одновалентные глаголы постепенно, при более частотном использовании стали двухвалентными, напр., *abstinirati (abstinirati glasovanje) – воздерживаться (воздерживаться от участия в выборах/ бой-*

[20] Глаголы, не включенные в «Словарь словенского литературного языка», взяты из дополнения к словнику, изданному Институтом словенского языка имени Франа Рамовша (под ред. М. Хумар, 1994). Заново из расписного материала, собранного после 1990 года, собственноручно выписала 1861 глагол, образованный главным образом от существительных. В этом материале преобладают сложные слова (их 61,42 %).

котировать выборы), blefirati (blefira veselje) – блефовать (разыгрывать, изображать радость.

Только одновалентными остаются некоторые производные глаголы (суффиксальные, сложения), напр., *diskati (diskati cel večer) – танцевать на дискотеке (целый вечер), klošariti (klošariti po mestu) – побираться (побираться по городу), razkomotiti se (razkomotiti se na kavči) – удобно устроиться (на диване), samoohranjati se (dobro se samoohranjati) – самосохраняться (хорошо самосохраняться)*.

1.1) Своего рода сочетаемостной особенностью являются глаголы с преимущественно левыми дополнениями, вместо более обычной предложноморфемной связи с правыми (предложными) дополнениями они все чаще сочетаются также с прямыми винительными дополнениями. Так, напр., у глаголов движения типа *teči/skočiti/plavati/voziti (бежать/прыгнуть/плавать/ездить, водить)* в *teči maraton (бежать марафон), skočiti raznožko/skrčko (прыгнуть ноги врозь, сгруппировавшись), plavati žabo/metulja (плавать по-лягушачьи/ баттерфляем), voziti reli/formulo ena/slalom (ездить в ралли/формуле один/слалом), voziti tovornjak/avto (ездить на грузовике/машине, водить грузовик/машину)* винительные дополнения (особенно для спортивных видов деятельности) обозначают и семантически подчеркивают главным образом содержательных участников. Винительное дополнение семантически подчеркивает содержание деятельности также и в производных глаголах типа: *diplomirati /magistrirati/doktorirati slavistiko (получить диплом/защитить магистерскую/кандидатскую диссертацию по славистике)* и т. п.

2) С введением сочетаемости вводится новая предметность, напр., *igrati (se)* (*igrati (se) na računalnik*) – *играть (играть на компьютере)* в смысле ‘разбираться в устройстве‘, *surfati* (*surfati po/v mreži*) – сёрфать (сёрфать Интернет/в Интернет(е)) в смысле ‘просматривать данные‘ и т. п.

2.1) С добавлением новой сочетаемости новые значения добавляются, напр., у глаголов *kuhati (готовить)* в сочетании *kuhati s kisom (готовить с уксусом)* в смысле ‘готовить что с чем‘, или исчезают, напр., *cvikati* в жаргонном смысле ‘бояться‘ (по отношению к, напр., *cvikati karte (играть в карты)*.

2.2) Все более частотным становится неполносмысловое использование предложноморфемных глаголов движения с новым/необычным участником, напр., *hoditi v* (*hoditi v škornjih*) – *ходить в (ходить в сапогах)*, *iti k/podati se k* (*Krilo gre/se poda k majici*) – *идти к/подходить к (юбка идет/подходит к майке)*, *nositi se z/s* (*Jakna se nosi s korisо*) – *носить с (куртку носят с капюшоном)* и т. п.

3) Возрастает употребительность глаголов типа *zaasfaltirati*, *zamoralizirati, zamuzicirati, zmasakrirati*, где словенские префиксальные аффиксы в основном сохраняют только фазовость.

2.3.0. Учет валентности неотглагольных существительных и прилагательных

2.3.1. Наиболее типичны существительные с интенцией, т. е. валентностью, зависимой от потенциального высказывания, в котором обычно используются, напр., *prispevek (доклад), honorar (гонорар), donacija (пожертвование), pokojnina (пенсия), nagrada (награда), nakazilo (перевод, перечисления), denarna podpora (финансовая поддержка)*; все перечисленные существительные сначала требуют определить источник/агенса, потом содержание, адресата и цель. Такие существительные в качестве прямого дополнения сочетаются с глаголами типа *dati (дать), dobiti (получить), prejeti (принять, получить), vzeti (взять)*, от которых получают необходимую детерминированность своего содержания.

2.3.2. Валентность неотглагольных прилагательных является следствием динамического значения семантически родственных глаголов, с которыми они взаимозаменяемы в рамках отдельного высказывания. Речь идет главным образом о прилагательных состояния с преобладающим синтаксическим значением условия и состояния (которое дополнительно подтверждает свободнопредложноморфемное использование): a) измерения/меры: *biti oddaljen od (koga/česa) – быть удален от (кого/чего), biti prisoten (pri kom/čem) – присутствовать (при ком/чем), biti skupen (komu/čemu) – быть общим (для кого/чего), biti prost/poln (koga/česa) – быть свободен/полон (кого/чего), biti dovolj dober (za koga/kaj) – быть достаточно хорошо (для кого/чего)*; b) сравнения: *biti isti/enak (kot kdo/kaj//s kom/čim) – быть таким же (как кто/что)*, *biti enak za (koga/kaj) – быть одинаковым для (кого/чего), biti odvisen od (koga/česa) – быть зависимым от (кого/чего), biti podoben (komu/čemu*) – *быть похожим (с кем/чем)*; и c) оценки свойства/состояния: *biti očiten/jasen/znan (komu) . быть очевиден/ясен/известен (кому/чему), biti zmožen (česa) – быть способен (на что), biti nagnjen k (komu/čemu) – быть склонным к (кому/чему), biti radoveden za (koga/kaj) – быть любопытным, biti ponosen na (koga/kaj) – быть гордым за (кого/что), biti nujen/obvezen/primeren/upravičen/pomemben za (koga /kaj) – быть необходим/обязателен/подходящим/важен для кого/чего / иметь право на (кого/что), biti izkušen/zadovoljen/nepošten/pravi-*

čen/ljubezniv s (kom/čim) – иметь опыт / быть /довольным/нечестным/справедливым/любезным с (кем/чем).

Перевод на русский язык со словенского: Татьяна Филимонова

Литература

Авилова, Наталия С. *Вид глагола и семантика глагольного слова*. Москва: Издательство Наука, 1976.

Адамец, Премысл. *Образование предложений из пропозиций (в современном русском языке)*. Praha: Univerzita Karlova, 1978.

Апресян, Юрий Д. *Экспериментальное исследование семантики русского глагола.* Москва: Наука, 1967.

Апресян, Юрий Д. *Лексическаја семантика.* – 2-е издание. – Москва, 1995.

Аркадьев, П. М. „Уроки литовского языка для славянской аспектологии.“ *Славянское языкознание*. XIV Международный съезд славистов, Охрид. Москва: ИНДРИК, 2008, 28–43.

Бондарко, Александр В., Буланин, Л. Л.: *Русский глагол* (Пособие для студентов и учителей). Ред. Ю. С. Маслова. Ленинград: Издательство Просвещение, 1967.

Бондарко, Александер В. *Грамматическая категория и контекст*. Ленинград: Издательство «Наука», 1971.

Исаченко, Александер В. „Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким.“ *Морфология*. Часть вторая. Братислава: Издательство словацкой академии наук, 1960а.

Никулеску, Р. И. „От безвидового языка к видовому.“ *Вопросы языкознания* 2, 1984, 115–121.

Ницолова, Руселина. „Темпоральная специфика имперфективных глаголов с «пустыми » приставками в болгарском языке.“ *Зборник Матице српске за славистику* 71–72. Нови Сад, 2007, 92–102.

Падучева, Елена В. „Зеркальная симметрия прошедшего и будущего.“ *Зборник Матице српске за славистику* 71–72. Нови Сад, 2007, 63–71.

Потаенко, Наталия А. „К языковому освоению временной структуры действительности.“ *Вопросы языкознания* 6, 1984, 43–53.

Храковский, Виктор С. „Грамматический потенциал глагольной лексемы.“ *Зборник Матице српске за славистику* 71–72. Нови Сад, 2007, 76–91.

Apresjan, Jurij D. *Systematic Lexicography*. Translated by K. Windle. New York: Oxford University Press, 2000.

Bezlaj, France. „Doneski k poznavanju glagolskega aspekta.“ *Slavistična revija 1*, 1948, 199–220.

DERGANC, Aleksandra. „Nekatere razlike v rabi dovršnega oz. nedovršnega vida v ruščini in slovenščini.“ *Slavistična revija* 51, kongresna št., 2003, 67–79.

DERGANC, Aleksandra. „Še nekatere razlike v rabi glagolskih vidov v ruščini in slovenščini.“ *Slavistična revija* 58/1, 2010a, 73–80.

DERGANC, Aleksandra. „Dve zanimivi obravnavi razlik v kategoriji glagolskega vida v slovanskih jezikih.“ *Izzivi sodobnega jezikoslovja*. Ur. V. Gorjanc, A. Žele. Ljubljana: Založba FF, 2010b 185–191.

ISAČENKO, Aleksander V. „Slovesný vid, slovesná akce a obecný charakter slovesného děje.“ *Slovo a slovesnost* 21/1, 1960b, 9–16.

JAKOPIN, Franc. „K tipologiji slovenskega in ruskega jezika.“ *Jezik in slovstvo* 11/6, 1966, 176–182.

KOROŠEC, Tomo. „Nekateri slovenski nedovršni glagoli v dovršni funkciji.“ *VIII. Seminar SJLK*, 1972, 202–215.

MERŠE, Majda. „Glagolski vid v povezavi z drugimi glagolskimi kategorijami v knjižnem jeziku 16. stoletja.“ *Slavistična revija – Slovensko jezikoslovje danes*, posebna številka, 2006, 159–173.

MIKLIČ, Tjaša. „Metafore o способih gledanja na zunajjezikovna dejanja v obravnavanju glagolskega vida.“ *Slavistična revija* 55/1–2, 2007, 85–103.

MØNNESLAND, S. „Je li glagolski vid sintaktička kategorija.“ *Sintaktičke kategorije*. Ur. Branko Kuna. Osijek: Filozofski fakultet, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje, 2006, 145–157.

RAMOVŠ, Fran. *Morfologija slovenskega jezika*. Skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. Fr. Ramovša v l. 1947/48, 48/49. Ljubljana: DZS založila za Univerzitetno študijsko komisijo,1952.

SCHELLANDER, Anton. „Glagolski vid v luči sodobnih teoretskih razmišljanj in kali njegovega zapažnja v Bohoričevi slovnici.“ *Slavistična revija* 32/3, 1984, 223–230.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) I–V, 1970, 1975, 1979, 1985, 1991. Ljubljana: DZS.

TOPORIŠIČ, Jože. *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: DZS, 1982.

TOPORIŠIČ, Jože. *Slovenska slovnica*. Četrta prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Obzorja, [4]2000.

VIDOVIČ MUHA, Ada. „Glagolske sestavljenke – njihova skladenjska postava in vezljivostne свойства (Z normativno slovensko-nemškim vidikom).“ *Slavistična revija* 41/1, 1993, 161–192.

VIDOVIČ MUHA, Ada. 2000. *Slovensko leksikalno pomenoslovje*. *Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

VIDOVIČ MUHA, Ada. „Kategorialnost leksemov med slovarjem in slovnico.“ V: VIDOVIČ MUHA, Ada (ur.) *Slovensko jezikoslovje danes*, (Slavistična revija, letn. 54, pos. št.). Ljubljana, 2006, letn. 54, posebna št., [23]–42, [377]–399.

Summary

Andreja Žele

BETWEEN GRAMMAR AND DICTIONARY
(WITH SPECIAL REFERENCE TO SLOVENE VERB)

Slovene resources confirm that verbal aspect and aspectualness depend on the morphological, lexical, syntactic, and other characteristics of a particular language. Since verbal aspect is directly connected to the meaning of a particular verb, as well as its structural and semantic-syntactic abilities, it is considered to be an essential characteristic in terms of the language system of every language. The specific features of aspectualness, especially if we take into account its connectedness to a given language system, are confirmed by various contrastive studies, which also place considerable emphasis on a number of general aspectual characteristics that can be applied to all languages. Within every language system, for example, the grammatical (morphological), lexical, and syntactic aspectualness are distinguished from one another, whereas in the case of a particular text, the relationship between aspect, time, and mood cannot be overlooked. What remains central in both current and future discussions is establishing the relationship between aspectualness and temporality within a particular language or languages.

Cases of 'aspectual competitiveness', related to the temporal structure of a given sentence, have been noted in Slovene as well, especially in examples like *Sem že večerjal – Sem že povečerjal* ('I already had dinner – I already finished my dinner'), *Vedno smo k obstoječemu doprinesli tudi nekaj novega – Vedno smo k obstoječemu doprinašali tudi nekaj novega* ('We always contributed something new to the existing condition – We always used to contribute something new to the existing condition'), etc. That the behavior of the imperfect may vary in the past and future is shown by examples like *Temperatura se je dvigovala* 'višala, padala in spet višala' (*The temperature kept rising* 'rising, falling, and rising again'), *Temperatura se bo dvigovala* 'vedno samo navzgor, brez nihanja' (*The temperature will keep on rising* 'it will rise without falling').

It is also important how a particular dictionary presents verbal valency as a developmental category. The most common is the change from monovalent verbs to bivalent or governed verbs. When considering the valency of non-deverbal nouns and adjectives, it must be noted that especially in the case of non-deverbal adjectives, valency is the consequence of the dynamic meaning of semantically similar verbs, which can replace non-deverbal adjectives in a particular sentence.

Keywords: grammar, dictionary, lexicology, aspect, valency.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.161.1’367
ID: 199263756
DOI: 10.2298/JFI1369115B
Примљено: 13. фебруара 2013.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Оригинални научни рад

И. М. БОГУСЛАВСКИЙ*
Институт проблем передачи информации им. А.А. Харкевича РАН
Москва

ГРАММАТИКАЛИЗАЦИЯ СПОСОБОВ РАЗРЕШЕНИЯ СИНТАКСИЧЕСКИХ КОНФЛИКТОВ: АСИММЕТРИЧНЫЕ КОНСТРУКЦИИ**

Рассматриваются сочинительные конструкции, содержащие неодноместные союзы и союзные соединения типа *и…и, или…или, не только…но и, не…а* и пр. Они способны образовывать асимметричные конструкции, имеющие двойственную природу. С одной стороны, предложение не выходит за рамки языковой системы. С другой стороны, его структура подверглась деформации, которая оставила на ней шов. Асимметричная конструкция представляет собой грамматикализованный, узаконенный системой языка путь разрешения некоторых конфликтов, возникающих при сочинении. Получив права гражданства в качестве аварийного приема, конструкция расширяет сферу своей применимости и начинает использоваться в нейтральной и в художественной речи. В силу своей нестандартности конструкция приобретает некоторую экспрессивность и придает речи эффект спонтанности и разворачивания на наших глазах.

Ключевые слова: синтаксический конфликт, прагматика, синтаксис, сочинение, неодноместные союзы.

1. Что такое синтаксический конфликт?[1]

Синтаксическим конфликтом мы будем называть ситуацию, когда реализация некоторой синтаксической конструкции вступает

* igor.m.boguslavsky@gmail.com

** Подготовка этой статьи была частично поддержана грантом РФФИ 11-06-00405.

Эта работа будет представлена на XV Международном съезде славистов в Минске на тематическом блоке “Грамматика в словаре и словарь в грамматике”.

[1] Более развернутое изложение концепции синтаксических конфликтов при сочинении содержится в гл. 2.7 книги Ю.Д. Апресян, И.М. Богуславский, Л.Л. Иом-

в противоречие со свойствами каких-либо единиц предложения. Простейшим примером может служить деепричастная конструкция, которая требует, чтобы субъект деепричастия совпадал с подлежащим главного предложения. Так, предложение (1а) правильное, а (1б) нет, поскольку в нем имеется конфликт между этим требованием и строением главного предложения.

(1а) *Услышав это, он подумал, что настойчивость – это не главное.*

(1б) **Услышав это, ему пришло в голову, что настойчивость – это не главное.*

Систематическим источником синтаксических конфликтов является фактор линейного развертывания предложения от начала к концу.

Хорошо известно, что в реальной речевой практике человек часто начинает говорить, не зная еще точно, во всех деталях, что именно он собирается сказать. Пока он произносит начало предложения, он одновременно додумывает то, что должно быть сказано дальше. Имеется даже целый комплекс языковых средств, – вспомним хотя бы ситуацию экзамена, – которые помогают говорящему “потянуть” время, необходимое для поиска даже не формы выражения, а самого содержания.

Признавая в теории существование этого и подобных явлений, на практике синтаксисты от них отвлекаются. Анализируя синтаксическую структуру предложения, исследователи почти полностью абстрагируются от реальной ситуации общения, в которой эта структура строится говорящим. Сейчас нас интересует, в первую очередь, тот аспект ситуации общения, который связан с разворачиванием речи во времени. Принято исходить из того, что этот аспект не оказывает влияния на синтаксическое строение предложения. И это в очень значительной степени справедливо. Действительно, если мы изучаем уже готовое правильное предложение с точки зрения того, что оно значит и как оно синтаксически построено, мы вправе абстрагироваться от того факта, что произнесение предложения говорящим занимает некоторое время, которое он может использовать для формирования и уточнения своего замысла. Это позволяет нам иметь дело с уже полностью готовым смысловым заданием и ориентировать весь процесс построения синтаксической структуры

дин, В.З.Санников «Теоретические проблемы русского синтаксиса: взаимодействие грамматики и словаря», Издательство «Языки славянских культур», 2010, с. 226–280.

лишь в одном направлении – “снизу вверх” (“от глубины к поверхности”), отвлекаясь от разворачивания речи во времени. Такая абстракция оправдана в той мере, в какой указанное обстоятельство не накладывает отпечатка на готовый результат. В большинстве случаев это, действительно, так.

Однако, как и все лингвистические дихотомии, противопоставление языковой компетенции и употребления языка не следует абсолютизировать. Имеются языковые факты, свидетельствующие о том, что описание синтаксического строения предложения – классическая задача языковой компетенции – предполагает обращение к процессу реального производства текста говорящим, а именно – к фактору линейного развертывания предложения, который накладывает свой отпечаток на синтаксическую структуру. Дело в том, что, двигаясь от начала предложения к его концу и одновременно конкретизируя его содержание, говорящий может сталкиваться с затруднениями: то, что уже произнесено, иногда оказывается в том или ином конфликте с тем, что он планирует сказать далее. Эти затруднения могут иметь три исхода.

Первый из них состоит в том, что говорящий находит такое продолжение начатого предложения, которое полностью согласуется со всеми языковыми нормами. Широкие возможности для этого предоставляет перифрастическая система языка. Одну из таких возможностей – трансляцию, т.е. перевод слова из одной категории в другую – обнаружил и подробно исследовал еще Л.Теньер в своих “Элементах структурного синтаксиса”: “Человек, хорошо владеющий каким-либо языком, всегда сумеет завершить начатое им предложение и никогда не окажется в тупике только из-за того, что нужное ему слово относится к такой категории, синтаксические возможности которой не согласуются с возможностями уже произнесенных слов. Дело здесь в том, что как бы ни начал говорящий свое предложение, он всегда найдет способ его завершить, прибегнув в нужный момент к трансляции. Если слово, которое просится ему на язык, синтаксически не соединимо с тем, что уже было сказано, с помощью трансляции всегда можно так изменить его категорию, чтобы это несоответствие исчезло” (Tesnière 1976, ch.153, 3–4).

Для слушающего такие предложения могут быть неотличимы от тех, которые построены по заранее готовому плану. При изучении таких предложений мы имеем полное право абстрагироваться от этого аспекта их происхождения, поскольку он никак не отразился на их строении. Именно на основе таких предложений и составляется обычно синтаксическое описание.

При втором исходе говорящий не находит способа снять возникший конфликт, оставаясь в рамках нормальных синтаксических средств. Тогда он либо бросает неполучившееся предложение и начинает новое (это характерно преимущественно для письменного языка, где можно что-то зачеркнуть), либо завершает его как получится, жертвуя языковыми нормами. Последний случай в изобилии встречается в разговорной речи с ее спонтанным и одновременно окончательным характером. Такие построения известны под названием “хезитация-самоперебив” (РРР 1983: 67):

(2а) *Одно стихотворение я им на… посвятила.*

(2б) *И там была такая солистка / причем… две солистки у них.* [примеры из РРР 1983].

(2в) *А у него не было никакого отношения к лингвистике он не имел.* [пример из Левин 1976: 154].

В этих примерах намерения говорящего изменились в процессе самого говорения – тогда, когда часть высказывания уже произнесена и не может быть взята обратно. В результате этого самоперебива структура деформируется таким образом, что становится абсолютно несовместимой с синтаксической нормой. Такие структуры не могут и не должны систематически каталогизироваться в синтаксическом описании.

Третий исход компромиссен и совмещает в себе предыдущие два. С одной стороны, предложение завершается благополучно. Оно не выходит за рамки языковой системы. С другой стороны, структура подверглась деформации, которая оставила на ней шов. Явственно ощущается отклонение от стандартных синтаксических моделей. Именно такие факты рассматриваются в настоящей работе. Они будут продемонтрированы на материале асимметричных построений, которые возникают на базе сочинительных конструкций русского языка, содержащих неодноместные союзы и союзные соединения. Нас интересуют единицы трех типов: (а) союзы, образованные воспроизведением одного и того же или функционально близких компонентов (*и… и…, или… или…, то… то… а то…, либо… либо… или… , или… или… а может быть…* и др.), (б) союзы и союзные соединения, составленные из разнородных элементов. В их состав наряду с союзами могут входить также частицы и наречия (*как… так и…, не столько… сколько…, насколько… настолько…, не… а…, не только… но и…, если не… то…* и др.), (в) конструкции с союзом *а*, в которых соединяемые им компоненты содержат тематически соотнесенные слова или сочетания (*с одной*

стороны, А, а с другой стороны, Б; дома А, а на работе Б; утром А, а после обеда Б и т.п.). Будем называть все эти виды выражений выражениями с союзными соединениями.

Союзные соединения указанного типа обладают одной чертой, делающей их актуальными для целей настоящей работы и одновременно отличающей их от одноместных союзов: они маркируют первый элемент сочиненного ряда. В самом деле, если предложение начинается так:

(3) *Иван поедет в горы или…,*

то единственное, что можно сказать о его продолжении, это то, что после союза должен идти элемент, имеющий ту же синтаксическую функцию, что и одно из слов, стоящих левее *или*. Какое именно из этих выражений – *Иван, поедет* или *в горы* – открывает сочиненный ряд, пока сказать невозможно. Предложение (3) допускает (при соответствующей интонации) любое из продолжений (4а) – (4в) (сочиненные члены заключены в скобки):

(4а) *Иван поедет [в горы] или [к морю].*

(4б) *Иван [поедет в горы] или [останется дома].*

(4в) *[Иван] поедет в горы или [Петр].*

Таким образом, одиночное *или*, как и любой другой одноместный союз, однозначно определяет положение лишь второго члена: тот должен следовать (с точностью до вставных элементов) непосредственно за союзом. Что же касается первого сочиненного члена, то его положение относительно союза никак не конкретизировано.

Другое дело – союзные соединения. Если мы заменим в (3) одноместный союз *или* ближайшим к нему неодноместным союзом (*или… или…*), то нам придется поставить первый компонент союза перед элементом, открывающим сочиненный ряд, и неопределенность, которая была в (3), сразу исчезнет. Возможное продолжение предложения будет предопределено практически однозначно:

(5а) *Иван поедет или в горы, или к морю.*

(5б) *Иван или поедет в горы, или останется дома.*

(5в) *Или Иван поедет в горы, или Петр.*

Если первый и второй компоненты союза окажутся перед элементами, имеющими разные синтаксические функции, предложение станет аномальным:

(6а) **Иван поедет или в горы, или останется дома.*

(6б) **Иван или поедет в горы, или Петр.*

То же самое можно наблюдать и тогда, когда первым компонентом союзного соединения служит не союз, а частица или сочетание частиц (как в (7а–в)) и даже тогда, когда союзное соединение образовано союзом *а* и парой тематически соотнесенных выражений (как в (8а–в)):

(7а) *Он плавает не только в бассейне, но и в пруду.*
(7б) *Он не только плавает в бассейне, но и играет в городки.*
(7в) **Он плавает не только в бассейне, но и играет в городки.*
(8а) *Он плавает зимой в бассейне, а летом в пруду.*
(8б) *Он зимой плавает в бассейне, а летом играет в городки.*
(8в) **Он плавает зимой в бассейне, а летом играет в городки.*

Положение первого из тематически соотнесенных элементов, подобно первому компоненту союзного соединения, однозначно задает левую границу сочиненной группы. Сходство предложений с союзными соединениями (типа (5) и (7)) и предложений с союзом *а* и тематически соединенными элементами (типа (8а–б)) идет дальше, чем это непосредственно видно из приведенных примеров. Поэтому для удобства дальнейшего изложения мы условно объединим их под шапкой “предложения с союзными соединениями” и будем рассматривать совместно.

То обстоятельство, что в предложениях с союзными соединениями маркируется первый член сочиненного ряда, накладывает дополнительное ограничение на сочинительную конструкцию в целом. Она становится более жесткой, в ней остается меньше степеней свободы. Ведь чем больше ограничений, тем больше мыслимых способов их нарушить. Иными словами, появляется новая точка, в которой можно ожидать отклонения от канонической синтаксической конструкции. Рассмотрим открывающиеся здесь новые возможности.

2 Неканонические сочинительные конструкции с союзными соединениями.

Каноническая сочинительная конструкция с двухместным союзным соединением имеет вид:

(9) *a1 X...a2 Y*,

где *a1* и *a2* – компоненты союзного соединения, стоящие непосредственно перед словами или словосочетаниями *X* и *Y*, имеющими

одинаковые синтаксические функции. В случае предложений с союзом и тематически соотнесенными элементами под *a1* и *a2* мы будем понимать сами тематически соотнесенные элементы.

Возможны два типа отклонений от структуры (9), различающиеся положением первого компонента союзного соединения относительно *X*. Этот компонент может быть сдвинут относительно *X* влево или вправо.

Сдвиг *a1* влево

a1 X…a2 Y ⇒ a1… X…a2 Y

Примеры:

(10а) *Деление по значению основано не* [a1] *на наблюдении над* [X] *языком, а* [a2] *над* [Y] *чем-то, не имеющим к языку непосредственного отношения.*

(10б) *Актуальное членение активно взаимодействует с другими аспектами структуры предложения, что заставляет либо* [a1] *признать гораздо большее число* [X] *"дефектных" АЧ-парадигм, либо* [a2] *гораздо большую степень* [Y] *абстрактности того объекта, который является инвариантом АЧ-парадигмы.*

(10в) *Соотносительной видовой парой глагола считаются не только* [a1] *формы, образованные суффиксацией* [X], *акцентуацией, меной тематического гласного и другими общепризнанными способами видообразования, но и* [a2] *префиксацией* [Y].

Сдвиг *a1* вправо

a1 X…a2 Y ⇒ X…a1 a2 Y

Примеры:

(11а) *Межзвездный газ в диске распределен* [X] *не* [a1] *равномерно, а* [a2] *сосредоточен* [Y] *преимущественно в ветвях спиралей.*

(11б) *Все это сотворено* [X] *не* [a1] *природой, а* [a1] *представляет собой* [Y] *позднее и преходящее создание человеческой воли* (Г.Гессе, в пер. Д. Каравкиной и Вс. Розанова).

(11в) *Межзвездный газ в диске распределен* [X] *не* [a1] *равномерно, а* [a2] *сосредоточен* [Y] *преимущественно в ветвях спиралей.*

(11г) *В этой семантической концепции подобные лексические параметры отсутствуют* [X] *не* [a1] *по недосмотру, а* [a2] *исключены* [Y] *вполне сознательно.*

(11д) *[Песню начинал голосистый дуэт, и сотни голосов подхватывали ее дружным хором…] пели* [X] *ее то* [a1] *как торжественный и устрашающий гимн, то как песню печали, тоскуя о погибших, то* [a1] *снова звучала* [Y] *в ней вера в победу.*

Конструкции типа (10) и (11) мы будем в дальнейшем называть рассогласованными.

Перейдем теперь непосредственно к обсуждению синтаксической природы рассогласованных конструкций. Естественно исходить из предположения о том, что они возникают в результате некоторого возмущающего преобразования над структурой, в которой рассогласования нет. Важный вопрос состоит в том, что представляет собой структура, исходная для такого преобразования.

3 Асимметричное сокращение

Обратимся прежде всего к каноническому сочинительному сокращению, с тем, чтобы на его фоне отчетливее представить рассогласованные конструкции.

Как известно, для того чтобы сочиненную конструкцию можно было сократить, должны выполняться, в частности, следующие условия (подробнее см. Падучева 1974: 161–192):

(а) сочиненные компоненты должны содержать лексически или референционно тождественные составляющие;

(б) эти составляющие должны быть синтаксически однотипны и грамматически тождественны (под грамматическим тождеством здесь понимается совпадение значений семантически наполненных грамматических категорий);

(в) сочиненные компоненты должны допускать членение на синтаксически однотипные компоненты, следующие в одинаковом порядке, то есть первая, вторая и т.д. составляющая первого сочиненного компонента должна быть однотипна соответственно первой, второй и т.д. составляющей второго компонента.

Всем этим условиям удовлетворяет, например, структура

(12) *[Иван поедет] [в горы] или [Иван поедет] [к морю].*

Здесь в сочиненных предложениях имеется лексически, синтаксически и грамматически тождественная составляющая *[Иван поедет]*. Оба предложения делятся на две составляющие (заключенные в скобки), причем как первые, так и вторые составляющие в этих предложениях однотипны.

При выполнении указанных условий одна из тождественных составляющих опускается. При этом опущении должно соблюдаться свойство сочинительной проективности. Оно состоит в том, что слово, связанное по смыслу с обоими сочиненными членами, находится либо слева, либо справа от сочиненной группы, но не внутри ее. Именно в силу этого условия неправильно предложение

**Это омрачило мою жизнь и моей дочери*. В случае (12) опущение повторяющейся составляющей с сохранением сочинительной проективности дает

(13) *Иван поедет в горы или к морю.*

В случае неодноместного союза сокращение происходит несколько иначе. Обратимся еще раз к предложению

(5а) *Иван поедет или в горы, или к морю.*

Если (13) получено из (12), то (5а) естественно получать из

(14) *Или [Иван поедет] [в горы], или [Иван поедет] [к морю].*

Как мы уже говорили, первый компонент союзного соединения является левой границей сочиненных элементов. Это значит, что левее этого компонента не может оказаться элементов, семантически связанных лишь с одним из сочиненных членов. Предложения, в которых это требование не выполнено, обычно отклоняются от нормы, например:

(15) *?На метроном нужно не смотреть, а слушать* (М. Цветаева).

Сочетание *на метроном*, оказавшееся здесь левее сочиненных членов *смотреть* и *слушать,* необходимо воспринимается как относящееся к ним обоим, в то время как по своей форме оно может относиться лишь к первому из них. Это несоответствие между позицией управляемого сочетания и управляющей способностью глагола можно снять двумя способами – возвращением управляемого сочетания внутрь сочинительной цепочки (см. (16а)) или выравниванием управляющих свойств сочиненных глаголов (см. (16б)).

(16а) *Нужно не смотреть на метроном, а слушать (его).*
(16б) *На метроном нужно не смотреть, а молиться.*

Из сказанного следует, что при преобразовании (14) ⇒ (5а) необходимо не только устранить второе вхождение повторяющейся составляющей *Иван поедет*, но одновременно и перенести первое вхождение этой составляющей левее первого *или*.

В схематическом виде этот процесс можно изобразить как переход от исходной структуры (17) к результирующей структуре (18):

(17) *a1 [P][X] a2 [P][Y]*
(18) *[P] a1 [X] a2 [Y]*

Этот переход складывается из двух преобразований:

А. Второе вхождение составляющей *P* опускается.

Б. Первое вхождение этой составляющей переносится влево и ставится перед *a1*.

Итак, каноническая сокращенная конструкция с неодноместным союзом возникает из структуры, в которой он связывает целые пропозиции, в результате одновременного выполнения двух преобразований – А и Б – затрагивающих обе соединяемые пропозиции.

Отдельно следует рассмотреть сокращение таких конструкций, в которых в качестве союзного соединения выступает союз *а* в сочетании с парой тематически соотнесенных членов типа *днем – ночью, дома – на работе* и т.п. (см. выше примеры (8а–б)). Такие члены имеют двойственнную природу, сказывающуюся и на характере сокращения.

С одной стороны, оба члена такой пары сохраняют значение и (в определенной степени) синтаксические свойства, присущие им в тех предложениях, в которых они выступают не в паре, а порознь. Благодаря этому они имеют более свободное положение в предложении, чем неодноместные союзы. Например, обстоятельства места и времени типа *днем <ночью>*, *дома <на работе>* обычно располагаются в начале и в конце предложения: *Днем <на работе> он спит. Он спит днем <на работе>*. В соответствии с этим допустимы сочиненные предложения

(19а) *Днем <на работе> он спит, а ночью <дома> работает.*

(19б) *Он спит днем <на работе>, а работает ночью <дома>.*

С другой стороны, вхождение в состав союзного соединения придает тематически соотнесенным членам ряд новых свойств, сближающих их с неодноместными союзами. В частности, они приобретают способность находиться в позициях, исконно им не свойственных. Так, например, в предложении (20а) порядок слов явно не нейтральный и требует интонационной компенсации, в то время как предложение (20б) вполне стандартно.

(20а) *?Он пьет дома кофе.*

(20б) *Он пьет дома кофе, а на работе чай.*

Соотношение предложений в этой паре осложняется следующим. Если во втором из сочиненных предложений не опущены повторяющиеся слова, то постановка слов типа *дома <на работе>* в то место, в котором они допустимы в (20б), окажется невозможной, несмотря на то, что тематически соотнесенные пары налицо:

(21) **Он пьет дома кофе, а он пьет на работе чай.*

Чтобы сделать предложение (21) с неопущенным подлежащим правильным, необходимо изменить порядок слов:

(22) *Дома он пьет кофе, а на работе он пьет чай.*

Двойственный характер членов тематически соотнесенных пар приводит к тому, что при сокращении сочинительных конструкций возможны два пути, эксплуатирующие разные ипостаси этих членов.

Во-первых, можно проводить сочинительное сокращение так, как сокращаются предложения с одноместными союзами или бессоюзные, то есть, просто устраняя повторяющиеся составляющие. В этом процессе элементы тематически соотнесенных пар участвуют на правах соответствующих членов предложения (в наших примерах – обстоятельств). Такой путь приводит к предложениям типа (19).

Во-вторых, можно проводить сокращение по образцу предложений с союзными соединениями, т.е. по схеме (17) ⇒ (18). Тогда члены тематически соотнесенных пар будут играть роль компонентов союзного соединения. Пусть, например, исходная структура имеет вид

(23) *Дома* [a1] *он пьет* [P] *кофе, а на работе* [a2] *он пьет* [P] *чай.*

Обратим внимание на то, что в обоих простых предложениях слова *дома* и *на работе* занимают нормальную для подобных обстоятельств – начальную – позицию. В ходе применения к (23) преобразования (17) ⇒ (18) второе вхождение составляющей *он пьет* опускается, а первое переносится влево и ставится перед *дома*. Тем самым мы получили предложение (51б) и одновременно объяснили, каким образом слово *дома* оказалось в необычной для себя позиции. Теперь совершенно ясно и то, почему предложения (20а) и (21) неправильны в отличие от (20б). Положение слова *дома* между *пьет* и *кофе* может возникнуть только в результате преобразования (17) ⇒ (18). Если этого преобразования не было, то такой порядок слов не получает оправдания.

Таким образом, объяснение необычной позиции тематически соотнесенных элементов автоматически вытекает из предложенного описания структуры предложений с союзными соединениями, что является серьезным дополнительным доводом в пользу этого описания.

Перейдем теперь к возможным неканоническим сокращениям конструкций с союзными соединениями.

Как говорилось выше, каноническое преобразование (17) ⇒ (18) складывается из двух элементов – опущения (А) и переноса (Б). Представим себе, что осуществляется лишь одна из этих процедур. Про полученную конструкцию будем говорить, что она сокращена асимметрично. Если проведено опущение и не проведен перенос (т.е. А без Б), структура примет вид

(24) *a1 P X a2 Y*

Если же, наоборот, осуществлен перенос и не осуществлено опущение (т.е. Б без А), структура примет вид

(25) *P a1 X a2 P Y*

В случае (14) результат этих двух видов асимметричного сокращения выглядит следующим образом:

(14) *Или [Иван поедет] [в горы], или [Иван поедет] [к морю].*
(26а) *?Или Иван поедет в горы, или к морю.*
(26б) **Иван поедет или в горы, или Иван поедет к морю.*

Оба эти предложения, очевидно, нельзя признать правильными, однако, как мы убедимся, имея другое лексическое наполнение и, главное, более развернутую структуру, предложения аналогичного строения вполне могут оказаться приемлемыми.

Прежде чем переходить к рассмотрению таких предложений, необходимо провести важное различие между асимметричным и неполным сокращением. Асимметричное сокращение состоит в том, что вместо двух разных преобразований – опущения и переноса – проводится только одно. Отсюда ясно, что оно возможно только в предложениях с союзным соединением, так как при одиночном союзе или бессоюзии осуществляется только опущение. Неполное сокращение характеризуется тем, что некоторое преобразование (неважно, опущение или перенос) распространяется не на все те элементы предложения, к которым оно могло бы примениться, а лишь на некоторые из них, например:

(27) *Ребенок все видит и все слышит.*

Здесь в исходных сочиненных пропозициях – ‘ребенок все видит’ и ‘ребенок все слышит’ – есть два общих элемента (‘ребенок’ и ‘все’), но опущению подвергся только один из них.

Из сказанного следует, что свойства асимметричности и неполноты не зависят друг от друга и что, в частности, можно ожидать существования как полного, так и неполного асимметричного сокращения.

Рассмотрение асимметрично сокращенных предложений начнем с первого типа – “Опущение без переноса”.

3.1 Асимметричная конструкция типа “Опущение без переноса”

Структуру вида (24) имеют предложения (10). Так, предложение (10а) получено из структуры (28) посредством опущения второго вхождения сочетания *на наблюдении.*

(10а) *Деление по значению основано не* [a1] *на наблюдении* [P] *над* [X] *языком, а* [a2] *над* [Y] *чем-то, не имеющим к языку непосредственного отношения.*

(28) *Деление по значению основано не* [a1] *на наблюдении* [P] *над* [X] *языком, а* [a2] *на наблюдении* [P] *над* [Y] *чем-то, не имеющим к языку непосредственного отношения.*

Каноническое (симметричное) сокращение в предложениях с союзными соединениями предполагает, что переносу через *a1* подвергаются все повторяющиеся элементы. “Чистое” асимметричное сокращение требует, чтобы ни один из повторяющихся элементов не был перенесен через *a1*. Между этими крайними ситуациями располагаются случаи неполного сокращения, когда одни повторяющиеся элементы перенесены, а другие нет. Чем более полно был осуществлен перенос, тем ближе предложение к каноническому образцу. В предложении (10а), например, общим для обоих сочиненных членов является сочетание *деление по значению основано на наблюдении,* часть которого подверглась переносу. И только тот факт, что сочетание *на наблюдении* осталось правее *не,* придает сокращению в этом предложении асимметричность и отделяет его от канонического.

3.2 Асимметричная конструкция типа “Перенос без опущения”

Обратимся теперь ко второму типу асимметрично сокращенных конструкций. Они построены с помощью “Переноса без опущения”, то есть имеют вид (25). Наиболее прозрачные построения этого типа можно наблюдать в недосокращенных предложениях, таких, как (29):

(29) ***Все это сотворено не природой****, которая может не торопиться, создавая, ибо она творит веками и на тысячелетия,* ***а сотворено человеческой волей****, создающей хрупкое и преходящее.*

Первая часть предложения (29) строится “по сценарию” сочинительного сокращения: некоторый элемент (*все это сотворено*)

переносится налево от первого компонента союзного соединения (частицы *не*). Тем самым он семантически распространяется и на ту часть предложения, которая следует за вторым компонентом. Между тем, после него он частично повторяется еще раз. Одним из важных стимулов для повтора является синтаксическая громоздкость предложения. Чем дальше друг от друга отстоят сочиненные члены, тем в большей степени говорящий вправе прибегнуть к повтору, как бы помогая слушающему не утерять нить синтаксической связности.

Такой же механизм можно видеть и тогда, когда буквального повторения нет, как это происходит в предложениях (11). Ср., например, предложение

(11б) *Все это сотворено не природой, а представляет собой позднее и преходящее создание человеческой воли* (Г. Гессе, в пер. Д. Каравкиной и Вс. Розанова).

Очевидно, что такое построение возможно лишь тогда, когда первая и вторая части предложения содержат тождественные или очень близкие смысловые компоненты. Именно это дает основания “запланировать” сочинительное сокращение. Величина этого семантического сходства в значительной степени определяет приемлемость всей конструкции. Чем ближе по смыслу соответствующие элементы, тем конструкция более допустима. Чем они дальше, тем труднее слушающему, по выражению А.М.Пешковского, “подвести их под общую рубрику”, тем более рискованным и авторским становится все построение. Отсюда – возможные различия в оценке приемлемости тех или иных предложений разными носителями языка.

Рассмотрим подробнее, какие типы предложений здесь возможны. При этом, естественно, наибольший интерес представляют предложения, в которых сокращение не только не доведено, но и не может быть доведено до конца. Это бывает лишь тогда, когда требования (а) – (в) (см. начало раздела 3), нормально предъявляемые к структуре (17), подвергающейся сокращению, в данном предложении выполнены не полностью. Ослабление этих требований может касаться двух аспектов – семантического и синтаксического.

Расшатывание структуры (17) в семантическом аспекте состоит в том, что опускаемый элемент *P* в составе второй части конструкции перестает быть лексически тождественным переносимому влево элементу *P* в первой части (ср. требование (а)). Синтаксический аспект расшатывания заключается в нарушении синтаксического параллелизма между первой и второй частями сокращаемой конструкциии, в частности, в несовпадении синтаксической функции двух вхождений *P* (ср. требования (б) и (в)).

Предложения, в которых представлено лишь семантическое расшатывание структуры (17), имеют вид

(30) *P a1 X a2 P‘ Y*

где *P* и *P‘* – лексически не совпадающие, но сходные по смыслу и синтаксической функции составляющие, а *X* и *Y* – элементы, выполняющие относительно *P* и *P‘* одинаковые или близкие синтаксические функции.

(31) *Не только* [a1] *административные реформы* [X] *первого консула всегда приводили* [P] *(и продолжают приводить) в восторг буржуазных идеологов во Франции и вне Франции, но* [a2] *их восхищает* [P‘] *также и создание* [Y] *условий, обеспечивающих спокойное наживание денег в торговле, в промышленности…* (Тарле)

В этом примере семантически близки глагольные выражения *P* и *P‘* : *приводить в восторг – восхищать.* Слова и сочетания, помеченные символами *X* и *Y*, выполняют относительно этих выражений одну и ту же синтаксическую функцию – функцию подлежащего. Несмотря на то, что выражения *P* и *P‘* не тождественны, можно утверждать, что выражение *P‘* почти опустимо в следующем смысле: если его опустить, то в силу своей синтаксической однотипности элементы *X* и *Y* вступят в сочинительную связь, синтаксическая правильность предложения только возрастет (так как сочинительная конструкция станет канонической), а его значение изменится лишь в той мере, в какой *P* и *P‘* различаются по смыслу.

Имеются, однако, и такие предложения – и здесь мы переходим к синтаксическому аспекту расшатывания структуры (17), – в которых нельзя выделить пары *P – P‘* и *X – Y*, обеспечивающие допустимость подобного преобразования. Иначе говоря, в этих предложениях первая и вторая части конструкции синтаксически не параллельны. Такие предложения имеют вид

(32) *P a1 X a2 Q*

где семантическая близость характеризует сочетания *P + X* и *Q* в целом. Например:

(33) *Слова в языке живут* [P] *не* [a1] *изолированно* [X], *а* [a2] *вступают* [Q] *в определенные отношения между собой, уточняющие их функции и значение.*

В этом примере, так же, как и в примере (31), легко обнаружить “общую рубрику”, под которую подводится содержание первой и второй части конструкции. Как мы уже говорили, чем труднее уста-

новить такую общность, тем дальше предложение отклоняется от нормы. Таковы, например, строки

(34) *Что поле во ржи и пшенице Не только зовет к молотьбе, Но некогда эту страницу Твой предок вписал о тебе* (Б. Пастернак).

3.3 Конструкция “Перенос без опущения” как способ разрешения синтаксического конфликта.

Формально говоря, синтаксическое описание асимметричных конструкций можно было бы ограничить теми сведениями, которые были сообщены выше. Мы охарактеризовали класс союзных средств, формирующих данные конструкции, указали вид исходной структуры, лежащей в их основе, и то асимметричное преобразование, которое строит из нее эти конструкции. Было отмечено, в частности, и семантическое условие, необходимое для того, чтобы это преобразование могло быть применено – подводимость под единую рубрику содержания первой и второй части исходной структуры. Тем самым сочинительные конструкции с союзными соединениями укладываются в следующую картину.

Имеется основная, каноническая, продуктивная модель, построенная с помощью симметричного сокращения и сохраняющая свойство синтаксической однофункциональности сочиненных членов. Наряду с ней имеются и другие, неканонические, периферийные, непродуктивные модели, образующиеся с помощью двух типов асимметричного сокращения. Эти асимметричные типы характеризуются тем, что в них применяется лишь одно из двух преобразований, составляющих в совокупности симметричное сокращение – перенос влево или опущение. Такое сокращение, естественно, приводит к рассогласованию синтаксических функций элементов, вводимых союзным соединением.

Это описание, формально вполне правомерное и достаточное, представляется все же искажающим действительное соотношение симметричных и асимметричных конструкций. Во всяком случае это можно утверждать про асимметричные конструкции типа “Перенос без опущения”, на которых мы в дальнейшем и сосредоточимся. Возможно, что сказанное (с соответствующими изменениями) будет справедливо и для конструкций типа “Опущение без переноса”.

В самом деле, это описание по существу означает, что мы постулируем разные самостоятельные модели построения сочинительных конструкций. Между тем, кажется более адекватным не считать мо-

дель “Перенос без опущения” синтаксически самостоятельной (хоть и непродуктивной) моделью. Скорее, она представляет собой не дошедшую до конца попытку реализации основной, симметричной модели.

Для обоснования этого утверждения следует обратиться к более общей перспективе синтаксического описания. Если оставить в стороне черты, различающие существующие синтаксические модели, то можно утверждать, что во всех них синтаксическая структура предложения предстает как результат последовательного применения к некоторой исходной структуре ряда преобразований, ответственных за появление конкретных синтаксических конструкций данного языка. С каждым преобразованием связаны определенные условия, без выполнения которых оно не может примениться. Таков обычный механизм осуществления всех синтаксических, да и не только синтаксических, преобразований: невыполнение хотя бы одного из требований, накладываемых на преобразование, делает это преобразование безусловно неприменимым.

В асимметричных сочинительных конструкциях типа “Перенос без опущения” картина принципиально другая. Условия, необходимые для сочинительного сокращения, явно не выполнены: сочиненные члены не содержат тождественных составляющих. А тем не менее часть работы по сокращению – перенос влево через первый компонент союзного соединения – была осуществлена. Правдоподобным выглядит предположение о том, что преобразование начало проводиться в жизнь до того, как были проверены все накладываемые на него ограничения. Проследим этот процесс на одном наглядном примере.

(35) *[Овальный пруд обступили кольцом старые ветлы, такие густые и поникшие, что сквозь их зелень не мог пробиться лунный свет, – он играл далеко на середине пруда,] где в скользящей стеклянной зыби плавала не то утка, не то грачонок еле держался на распластанных крыльях – нахлебался воды* (А. Толстой).

Очевидно, что первая часть конструкции (*плавала не то утка*) построена в предположении о том, что после второго компонента союза будет указан объект, в некотором отношении равноправный с уткой. А именно, про него также можно было бы сказать, что он плавает по воде (например, *не то утка, не то чайка*). Это было бы построение в соответствии с основной, симметричной моделью. Однако дойдя до второго *не то,* говорящий как бы спохватывается: он обнаруживает, что утверждать про грачонка, что он плавает, как

это вытекает из постановки глагола *плавала* левее первого *не то,* было бы неправильно. О нем нужно сказать иначе, чем об утке. Возникает конфликт между уже выбранной синтаксической конструкцией и смыслом, подлежащим выражению, конфликт, который в данном случае разрешается за счет искажения наполовину готовой конструкции.

Нормальное продолжение начатой конструкции требует опущения глагольной группы при слове *грачонок*, поскольку на грачонка уже распространяется действие глагола *плавать*. Однако это противоречит намерению говорящего сказать про грачонка нечто иное – то, чего он не учитывал в тот момент, когда строил первую часть конструкции. Это намерение оказалось для говорящего важнее, чем требования синтаксической нормы, и он отказался от симметричного построения. Таким образом, на синтаксическом строении предложения непосредственно сказалось то обстоятельство, что, принимая решение о выборе данной конструкции, говорящий имел лишь общее, довольно приблизительное представление о том, что он собирается сказать. Это представление конкретизируется по ходу продвижения от начала предложения к его концу, и говорящий все время должен считаться с тем, что часть предложения уже произнесена.

Подчеркнем, что предложенная интерпретация не претендует на отражение реального процесса порождения предложения (35). Утверждается лишь, что это предложение построено (возможно, намеренно) так, как если бы говорящий действительно додумывал предложение на наших глазах.

Отклонение от стандартной структуры, наблюдаемое в асимметричной конструкции, не произвольно – в том смысле, в котором произвольны синтаксические разрывы в примерах (2а–в). Предложения с асимметричной конструкцией образуют достаточно компактную и однородную группу, чтобы можно было утверждать, что в них применен один и тот же прием, который тем самым является достоянием всех говорящих на русском языке. По-видимому, каждому языку свойственна определенная совокупность способов оперативного выхода из синтаксически трудных ситуаций. Асимметричная конструкция представляет собой грамматикализованный, узаконенный системой языка путь разрешения некоторых конфликтов, возникающих при сочинении.

Грамматикализация приводит к тому, что асимметричная конструкция появляется не только тогда, когда конфликт возник неожиданно для говорящего и он реально менял свои намерения по ходу

произнесения предложения. Такие ситуации, по нашему мнению, действительно лежат в основе конструкции, мотивируют ее возникновение в языке, но никоим образом не исчерпывают всех случаев ее употребления. Получив права гражданства в качестве аварийного приема, конструкция расширяет сферу своей применимости.

Первое направление экспансии асимметричной конструкции связано с тем, что она позволяет говорящему, не строя симметрично сокращенной конструкции, частично воспользоваться ее плодами. А именно: асимметричная конструкция дает возможность в какой-то степени сохранить семантическую связь между элементом, вынесенным за пределы сферы действия союзного соединения, и вторым сочиненным членом. Например, в предложении (35), с одной стороны, грачонок непосредственно характеризуется сочетанием *еле держался на распластанных крыльях.* С другой стороны, наличие глагола *плавать* слева от первого *не то* заставляет нас видеть где-то на заднем плане сообщения значение ‘грачонок плавает’.

Второе направление обусловлено тем, что в силу своей нестандартности конструкция приобретает некоторую экспрессивность и придает речи эффект спонтанности и разворачивания на наших глазах.

Следующая ступень грамматикализации конструкции проявляется в том, что возникают и относительно стертые, стилистически нейтральные употребления; ср. например, (11а–г).

И все же, это следует подчеркнуть, грамматикализация не дошла до конца. Конструкция не стала полностью автоматической. Пользоваться ею надо умеючи. Отсюда – определенная поляризация предложений с асимметричной конструкцией и их стилистическая дифференциация. На одном полюсе разговорная речь – естественный источник асимметричных построений. Предложения, сохраняющие живую связь с разговорной речью, в письменном языке нередко производят впечатление небрежности стиля и нуждаются в редакторской правке, например:

(36) *Метод позволяет не только увеличить урожай грибов, но и значительно облегчает их сбор.*

На другом полюсе – художественный текст, в котором стилистически сомнительное построение превращается в изысканный анаколуф. В промежуточной между этими полюсами области располагаются предложения нейтрального стиля.

Заключение

Подведем итоги. Был представлен класс синтаксических конструкций – так называемые асимметричные конструкции – интересные в нескольких отношениях. Они близко родственны сочинительным конструкциям, хотя и не сохраняют их важнейшее свойство. Они занимают промежуточное положение между стандартным синтаксисом и языковой неправильностью. Предложено синтаксическое описание, эксплицирующее их сходства и отличия от стандартных – симметричных – сочинительных конструкций. Из двух преобразований, необходимых для построения симметричных конструкций, в асимметричных используется только одно. Отсюда возникает два подкласса асимметричных конструкций – конструкции типа "Опущение без переноса" и типа "Перенос без опущения". Подкласс "Перенос без опущения" ярко окрашен прагматически. Ядро этого подкласса составляют "неполучившиеся" симметричные конструкции. Говорящий начал реализовывать конструкцию как симметричную, но столкнувшись с препятствиями, не довел свой замысел до конца. Конструкции типа "Перенос без опущения" – легализованный языком способ преодоления синтаксических конфликтов.

Литература

Левин 1976: Ю.И. Левин. Некоторые замечания о применении трансформаций для описания синтаксиса русской разговорной речи. // *Семиотика и информатика*. Вып.8, М., 1976.

Падучева 1974: Е.В. Падучева. *О семантике синтаксиса*. М.:Наука, 1974.

РРР 1983: *Русская разговорная речь: Фонетика. Морфология. Лексика. Жест*. М.: Наука, 1983.

Tesnière 1976: L. Tesnière. *Elements de syntaxe structurale*. P., 1976.

Summary

Igor M. Boguslavsky

GRAMMATICALIZATION OF SYNTACTIC CONFLICT RESOLUTION: ASYMMETRIC CONSTRUCTIONS

We consider Russian coordinative constructions with paired conjunctions, such as и…и ‘both…and’, или…или ‘either…or’, ни…ни ‘neither…nor’, не только…но и ‘not only…but also’, не…а ‘not…but’, etc. The paper presents a class of syntactic constructions, so-called asymmetric constructions, which are interesting in several respects. They are closely related to coordinative constructions, although they do not share their principal property – the identity of syntactic functions of coordinated elements. They take up an intermediate position between standard syntax and ungrammaticality. On the one hand, the sentence is within the grammatical norm. On the other hand, its structure underwent a deformation that left a trace. We propose a description that accounts for their closeness to and difference from standard – symmetric – constructions. Symmetric constructions with paired conjunctions are convenient to describe as a result of two transformations occurring in the semantic structure: Deletion and Transfer. Asymmetric constructions are obtained when only one of these transformations is applied. Accordingly, two subclasses of asymmetric constructions can be distinguished – “Deletion-Without-Transfer” constructions and “Transfer-Without-Deletion” constructions. The latter class has a strong pragmatic marking. The core of this class are “failed” symmetric constructions. The speaker begins to build a symmetric construction but faces an obstacle of syntactic nature, which prevents him from completing this plan. “Transfer-Without-Deletion” constructions constitute a legalized way of overcoming syntactic conflicts.

Keywords: syntactic conflict, pragmatics, syntax, coordination, paired conjunctions.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.161.1’367
ID: 199265036
DOI: 10.2298/JFI1369137I
Примљено: 3. априла 2013.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Оригинални научни рад

Л.Л.ИОМДИН*
Институт проблем передачи информации им. А.А. Харкевича РАН
Москва

НЕКОТОРЫЕ МИКРОСИНТАКСИЧЕСКИЕ КОНСТРУКЦИИ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ С УЧАСТИЕМ СЛОВА *ЧТО* В КАЧЕСТВЕ СОСТАВНОГО ЭЛЕМЕНТА**

В работе рассматривается несколько русских синтаксических фразем, в состав которых входит лексическая единица *что* (союз или местоименное существительное). В фокусе внимания находятся синтаксические и сочетаемостные свойства этих языковых единиц и их семантика. Затрагиваются проблемы адекватного представления этих единиц в задачах автоматической обработки естественно-языковых текстов. Основная трудность состоит в надежной идентификации этих единиц, позволяющей отличить их от ситуаций, когда словесные элементы фраземы выступают в тексте независимо друг от друга. Подробно исследуется одна многозначная синтаксическая фразема – *только что*, которая противопоставляется многозначной частице *только.*

Ключевые слова: русский язык, микросинтаксис, синтаксические фраземы, словесные единицы

Вводные замечания

Настоящая работа продолжает исследования автора в области микросинтаксиса русского языка. Так автор предпочитает называть большую область языковых явлений на стыке грамматики и словаря, которая именно вследствие своего промежуточного положения часто оказывается обделенной вниманием как лингвистов-теоретиков

* iomdin@gmail.com

** Автор выражает благодарность Российскому фонду фундаментальных исследований, который частично поддержал данную работу (гранты № 12–07–00663–а и 13–06–00756).

Эта работа будет представлена на XV Международном съезде славистов в Минске на тематическом блоке “Грамматика в словаре и словарь в грамматике”.

(в первую очередь, синтаксистов), так и лексикографов. Микросинтаксический подход к описанию языковых явлений, развиваемый автором независимо, идейно близок к лингвистической теории, получившей название грамматики конструкций (см., например, Fillmore et al. 1993, Рахилина 2010), хотя и отличается от него в нескольких существенных отношениях. В частности, по мнению автора, он затрагивает не весь синтаксис языка, а лишь его периферийную часть, которая противопоставляется базовому, «большому», синтаксису.

Область микросинтаксиса состоит из двух основных типов языковых элементов высокой степени идиоматичности – 1) мало или совсем не лексикализованных **нестандартных синтаксических конструкций** и 2) сильно лексикализованных **синтаксических фразем**. Примерами первых могут служить различные инфинитивно-модальные конструкции с дательным падежом субъекта типа *вам скоро выходить* ≈ ‘вам предстоит выходить’ или *мне с ним не справиться* ≈ ‘отсутствует перспектива, что я с ним справлюсь’. Примерами вторых являются выражения типа ***не до*** (как в *мне было не до шуток*), единицы типа ***всё равно*** в трех разных значениях (ср. *ему всё равно, что о нем подумают, я всё равно стану лётчиком, “Стремиться в правительство всё равно что стремиться на “Титаник”* – Д. Быков), ***чёрта с два*** *(ты от него чего-нибудь добьешься*) и многие другие. Некоторые из этих единиц были подробно изучены автором ранее (см., в частности Иомдин 2003, 2006a,b, 2008, Iomdin 2005, 2007; Апресян и др. 2010).

В настоящей работе рассматривается еще несколько синтаксических фразем, в состав которых входит слово *что* (союз или местоименное существительное; впрочем, в некоторых таких единицах надежно определить частеречный статус словесного элемента *что* не удается).[1] Подобных синтаксических фразем в русском языке на удивление много. Помимо хорошо известных союзов *потому что, оттого что* и *так что*, к ним относятся, в частности, такие разноструктурные единицы, как

1) ***пока что*** и ее более редкие варианты ***покамест что*** и ***покуда что*** (*Вагнера поют к сорока годам.* ***Пока что*** *нам восемнадцать* – Л. Петрушевская, *Позвонил Борис Ливанов, он тоже одинешенек, ну решили встретиться* ***пока что*** (Вс. Иванов), *А* ***пока что****, пока еще не все кончилось, она понемногу крадет* (В. Шкловский), *Но*

[1] Большая часть использованных в работе примеров почерпнута из Национального корпуса русского языка (далее НКРЯ, см. www.ruscorpora.ru).

сия единственная здравая мысль ***покуда что*** *в головы их не вселялась.* (Б. Васильев). ***Покамест что*** *подмоги нет* – А.Твардовский);

2) ***благо что*** (*Нужна страшная по силе политическая воля, чтобы Россия занялась внутренним обустройством,* ***благо что*** *пространствами не обижена* – А Яковлев);

3) ***только что*** (в разных значениях, ср. *Я только что встретил директора*; *Они вдвоём только что оттуда* – В. Маканин; *Он* ***только что*** *из окна не выпрыгивает*; *Окружали ее, хвалили не* ***только что*** *мужчины, но и женщины* – Неизвестный автор, «Истинное приключение благородной россиянки», 1803);

4) ***почти что*** (*А я–то сам* ***почти что*** *зам* – А.Галич; *Что же касается адреса, которого Константин не сообщал, то Людмила его* ***почти что*** *знала — в смысле дом и подъезд*. – О. Зайончковский);.

5) ***правда что*** (*А про плуг это я и правда что ненароком сказала…* – К. Букша; *А он* ***правда что*** *простофиля* – В. Распутин);

6) ***едва что*** (*…курган этот конической своей высотой был выше следовательского письменного стола, едва что не заслоняя от меня самого следователя* – А. Солженицын).

7) ***кроме что*** (*Завладал Живорезов моим прииском, а у меня,* ***кроме что*** *на себе, — ничего нет…* – Д. Н. Мамин-Сибиряк,1883; *Это ничтожное возмущение не может иметь иных следствий,* ***кроме что*** *будет некоторая помеха рекрутскому набору* (В. Я. Шишков, 1939).

8) ***даром что*** (*Мой Николай Иванович, даром что инвалид войны, раньше курил запоем –*. И. Грекова).

9) ***разве что*** (*На одном уровне по масштабности с ним [Толстым]* ***разве что*** *Фёдор Михайлович Достоевский* – К.Кедров, *Женя… играла, как играют дети,* ***разве что*** *без плавающих пластмассовых уточек* – Л. Улицкая);

10) ***что за*** (***Что*** *он* ***за*** *человек?*; *Ах,* ***что за*** *муку я вытерпел…* – И. А. Гончаров). Эту конструкцию подробно исследовала В.И. Подлесская в недавней работе Подлесская 2007;

11) ***что ли*** (Не смеют **что ли** командиры чужие изорвать мундиры о русские штыки? – М. Ю. Лермонтов; *Кто–то по дурости,* ***что ли,*** *или по озорству … и направил их к бабке Фимке* – Ю. Домбровский; *Сходи к матери,* ***что ли*** – Д.Быков),

12) ***что же*** с вариантом ***что ж*** (*Ну*, ***что же***, *Дмитрий*, *я все знаю*, *— с решительностью сказала Наташа*, *взглянув на него*. – Л. Н. Толстой); ***Что ж****, спасибо товарищ генерал, надо только выполнить задание и вернуться* – Василь Быков).

Большинство таких синтаксических фразем употребляются повседневно, хотя часть их них и довольно экзотична (*правда что,* устаревшее и используемое сейчас лишь в стилизациях *кроме что* и почти авторское солженицынское *едва что*[2]).

В некоторых из этих синтаксических фразем (1–9) элемент *что* занимает явно подчиненное положение и в той или иной степени факультативен (1–7), т.е. в языке наряду с синтаксической фраземой существует и лексическая единица с тем же или близким значением, в которую *что* не входит (*пока, благо, только, почти, правда, едва*); в других синтаксических фраземах элемент *что* является главным и обязательным.

В одних случаях синтаксическая фразема со *что* достаточно хорошо идентифицируется в тексте[3] (*пока что, благо что, даром что, разве что, что ли*), в других случаях (*только что, что за, что же*) определить, имеем ли мы делом с цельной единицей или нет, может оказаться очень непросто. Так, из первых 100 вхождений цепочки *что за*, выданных поисковой системой НКРЯ, 25 представляют упомянутую синтаксическую фразему, а в 75 случаях оказавшиеся рядом элементы *что* и *за* не образуют никакой цельной сущности (ср., например, фразу *Тосты произносятся разве что за упокой ведомства* – И. Пылаев, где элемент *что* не входит в синтаксическую фразему *что за,* но входит в другую единицу рассматриваемой группы – *разве что*).

Все эти синтаксические фраземы по-своему интересны, однако в данной работе мы сосредоточимся на одной из них: ***только что.***

Синтаксическая фразема *только что*: a case study.

Если обратиться к материалу, легко заметить, что значения синтаксической фраземы *только что* синонимична некоторым значе-

[2] Заметим, что эквивалент этой единицы *ледве що* в украинском языке употребляется достаточно часто, ср. Ледве що *почало сходити сонечко, він, не говорячи нікому й слова, рушив в дорогу* ‘Едва начало восходить солнышко, он, не говоря никому ни слова, двинулся в путь’ (из воспоминаний о Т. Шевченко). Интересно, что в Интернете встречаются и в русских текстах употребления *едва что*, явно навеянные украинским образцом: *Дочь же ее совсем потеряла ум от своего итальянца и* едва что *не запустила* дела (перевод на русский язык рассказа львовского автора); *Ее едва что сегодня кто и замичае.*

[3] Особенно в тщательно отредактированном письменном тексте с правильно расставленными запятыми.

ниям частицы *только*, в первую очередь ее временному значению ‘недавно’.

(1) *Отец только пришел*: = *Отец только что пришел.*

Рассмотрим сначала это первое, временное значение *только что.* По нашему мнению, семантика и сочетаемость частицы *только* и фраземы *только что* в этом значении различаются довольно значительно. Существуют как случаи, когда *только* во временном значении нельзя заменить на *только что*, так и противоположные случаи, когда *только что* не допускает сокращения до *только*. Рассмотрим примеры обеих ситуаций.

• *Только,* но не *только что*:

(2) а. *Отец только недавно пришел <отец пришел только минуту назад>,*
но не
б. **Отец только что недавно пришел <отец пришел только что минуту назад>.*

(3) а. *Он хотел сесть, но только оторвал голову от подушки, как опять страшная головная боль свалила его.* (Ю. Домбровский),
но не
б. … **но только что оторвал голову от подушки, как опять страшная головная боль свалила его.*

(4) а. *Как раз комедия только и начнётся с этой ночи* (В. Аксенов).
б. **Как раз комедия только что и начнётся с этой ночи.*

• *Только что,* но не *только*:

(5) а. *Только что объявили по радио о запуске искусственного спутника земли,*
но вряд ли
б. ?*Только объявили по радио о запуске искусственного спутника земли*

(6) а. *Вспомнить, с кем она только что говорила и о чём, она не могла…* (Л. Улицкая),
но не
б. **Вспомнить, с кем она только говорила и о чём, она не могла…*

(7) а. *На месте только что горевшего огня Новенькая заметила не золу, не угли, а лёгкий серебристый прах, который на глазах смешался с песком.* (Л. Улицкая),
но не
б. **На месте только горевшего огня Новенькая заметила не золу…*

(8) а. *Они приходили только что и придут опять* (Л.Чуковская),
но не
б. **Они приходили только и придут опять.*

На наш взгляд, разное поведение единиц *только* и *только что* соответствует различиям в их семантике. Если прибегнуть к сентенциальной форме толкования, принятой в модели «Смысл – Текст» И. А. Мельчука (см. например, Мельчук 1974), примерные схемы толкований *только* и *только что* могли бы выглядеть следующим образом:

Только Р ≈ ‘’событие Р предшествует моменту речи[4]; отрезок времени между событием Р и моментом речи мал’

Только что Р ≈ ‘событие Р предшествует моменту речи; отрезок времени между событием Р и моментом речи мал; событие Р завершилось, в результате чего возникла новая ситуация’.

Тем самым, значение временного *только что* оказывается заметно богаче, чем у временного *только*. Во временном *только* основной компонент значения – краткость временного отрезка между событием и моментом речи (или временем говорящего), служащим точкой отсчета. *Только что* тоже передает идею краткости временного отрезка, но важнее, что он оказывается маркером смены ситуации. Так, в (7а) семантический вклад *только что* состоит в указании на то, что горение огня прекратилось, и тем самым возникла новая ситуация. Несовершенный вид прошедшего времени причастия *горевший* сам по себе не может указывать ни на окончание процесса, ни на возникновение другой ситуации.

Добавим, что *только что,* в отличие от *только*, употребляется почти исключительно **ретроспективно**. Если валентность Р при *только* может заполняться глаголом будущего времени без особого напряжения, как в 9а, ср.

(9) а. *Завтра утром директор только приедет, нет смысла сразу же проситься к нему на прием,*

то для *только что* это практически исключено:

(9) б. **Завтра утром директор только что приедет, нет смысла сразу же проситься к нему на прием.*

В НКРЯ встречается ряд предложений, в которых Р выражено глаголом будущего времени, однако в подавляющем большинство случаев мы имеем дело с ситуацией, когда будущее время используется в несобственном смысле – вместо прошедшего: *Только что за-*

[4] Возможно, точнее будет говорить не об абсолютном моменте речи, а об относительном времени наблюдателя; ср. *В 10 часов уставший отец только пришел и не стал обсуждать мои проблемы.*

крою глаза, как ко мне наклоняется лицо в очках и бубнит: “Возьми”, а я повторяю только одно: “Нет, не возьму”. (М. Булгаков); *Только что задремлешь, и как будто кто раскаленную иглу воткнет в тело* (В. Вересаев); *Представляете, только что заходит директор филиала нашего и говорит мне: ты такая красивая мама будешь.*

Характерно, что еще в XIX веке ретроспективная ориентация временного *только что* не была такой обязательной, ср. *Все были рады, а кормщик обещал, только что приедет он, повестить о том всех божьих людей* (П. И. Мельников-Печерский, 1875–1881). В переводе на современный русский соответствующий фрагмент звучал бы … *как только он приедет*…. Впрочем, даже у этого автора встречается употребление будущего времени глагола при *только что* в значении прошедшего:

Еще одной семантической особенностью временной синтаксической фраземы *только что* является ее тяготение к **рематичности**: на наш взгляд, практически во всех ситуациях предложение с участием *только что* можно произнести так, что эта единица окажется акцентносителем. В этом нетрудно убедиться, если проинтонировать приведенные выще примеры (5а–8а). Это свойство вполне согласуется с тезисом о том, что в смысл *только что* входит указание на возникновение новой ситуации.

Рематичность *только что* противопоставляется **ингерентной нерематичности** одиночной временной частицы *только.* Возможно, именно этим обстоятельством объясняется неправильность или сомнительность предложений (5б–8б), в частности с *только* в конце предложения, а также допустимость отрицания *только что* при его сомнительности перед временным *только,* ср. *Я не только что появился на свет; «Да вы с ума сошли, Жюльетт, мы только что вошли! » — «Не только что, а десять минут тому назад. Дольше купаться вредно*… (М. А. Алданов); *И ничего непонятно, будто не только что покинула сей бренный мир, а вечность где–то скиталась, пытаясь сбросить с себя коростой наросшие воспоминания.* (Р. Полищук).

Обратимся теперь к синтаксическому устройству фраземы *только что* и к ее сочетаемостным особенностям. По нашему мнению, структурно эта единица достаточно проста: она представляет собой синтаксический конгломерат[5], приближающийся к единому

[5] Идея синтаксического конгломерата и сам этот термин были предложены в свое время Ю.Д. Апресяном и автором на материале отрицательных единиц типа *негде* (см. Апресян – Иомдин 1989, Апресян и др.. 2010).

слову, но все еще не превратившийся в таковое из-за того, что между элементами фраземы может находиться частица, ср. *Не* ***только ли что*** *мы вырвали у Него Его достояние, чтобы уйти и прожить его согласно нашей злой или безумной воле?* (митрополит Антоний Блум); *Ему, во-первых, разъяснили, что он* ***только же что*** *приехал и, следовательно, не мог знать, каково это общее мнение.* (П. С. Романов). Синтаксическую структуру единицы *только что* в дереве зависимостей можно представить так: в вершине стоит частица *только*, которая по локутивной (фразовой) синтаксической связи подчиняет элемент *что*:

локут
только *что*

В целом этот элемент ведет себя как приглагольная частица, подчиняющаяся реальному (или элидированному) глагольному слову по ограничительному синтаксическому отношению. Эта частица может подчинять (опять-таки по ограничительному отношению) другие частицы: *ли*, *же* и *не* (см. примеры выше). Словесный элемент *что* является терминальным: от него не может зависеть никакое слово предложение.[6]

Заметим, наконец, что фонетически данная единица ведет себя как единое слово с ударением на первый элемент, при котором второй элемент является энклитикой.

Охарактеризуем теперь коротко другие, невременные, значения синтаксической фраземы *только что.* Этих значений мы видим два.

[6] Вопрос о том, какой частеречный статус имеет этот элемент, мы не рассматриваем детально. Заметим лишь, что, по нашему мнению, это союз. Косвенные доводы в пользу данной гипотезы состоят в следующем: Во-первых, некоторые из перечисленных синтаксических фразем с концевым *что* явно произошли от союза (скажем, *благо что* или *кроме что = кроме того что).* Во-вторых, концевое *что* всегда безударно (в отличие от фразем *что за, что ли* и *что же*), что скорее свидетельствует о его союзном происхождении В-третьих, *что* в *только что* нельзя заменить в просторечии на *чё* , что было бы возможным, если бы это *что* имело местоименное происхождение. Этот далеко не научный и даже экзотический тест оказывается довольно полезным, поскольку позволяет идентифицировать *что* как местоимение в целом ряде ситуаций, в частности в упоминаемых синтаксических фраземах *что за, что ли и что же.* С другой стороны, типологические данные тут довольно противоречивы. Если в украинском и белорусском языках эквиваленты *только что* также содержат амбивалентный элемент (ср. укр. *тільки що* и бел. *толькі што*), то польский эквивалент *dopiero co* указывает на местоименный характер второго элемента.

Первое значение – разговорная частица, по семантике близкая к предложному обороту *за исключением* и употребляющаяся в ситуациях, когда необходимо отсечь крайние случаи девиантного поведения*: они только что из окон не выпрыгивали*, *На мартовской встрече в Кремле с творческой интеллигенцией руководитель государства* (Хрущев – Л.И.) только что матом не ругался и т.п. Как и основная временная единица *только что*, эта фразема также употребляется в основном ретроспективно. Подчиняется она глагольной форме с отрицанием.

Второе значение *только что* – это вариант первого элемента парного сочинительного союза *не только, но и* (возможно, правильнее следовало бы говорить о единице *не только что*); ср. *И мне не только что жалко, но вот я чувствую, что присутствую при какой-то громадной трагедии души* (А.И.Куприн). Похоже, что это значение из языка уходит: в НКРЯ современных бесспорных примеров его употребления почти нет. Семантическая специфика этой единицы, в отличие от варианта без *что*, состоит на наш взгляд в непременной иерархизации членов сочинительной цепочки: вторая из них выступает как более сильная и неожиданная, чем первая. Автор не встретил реальных примеров, где бы с помощью такого союза сочинялись совершенно равноправные элементы: *не только Вася, но и Петя пришел* звучит безупречно, а *не только что Вася, а и Петя пришел* отражает явное неравноправие двух людей и требует сильной контекстной поддержки.

Отметим в заключение, что всем трем значениям рассмотренной синтаксической фраземы свойственна крайне низкая степень идентифицируемости в задачах автоматической обработки текстов: вычленить эти единицы из текстов, где словесные элементы *только* и *что* стоят рядом по тем или иным причинам, равно как и отличить значения фраземы друг от друга, можно лишь с помощью глубокого семантического анализа. Компьютерная лингвистика к этому пока не готова.

Литература

Ю. Д. Апресян, И. М. Богуславский, Л. Л. Иомдин, В. З. Санников (2010). Теоретические проблемы русского синтаксиса: Взаимодействие грамматики и словаря // Отв. ред. Ю Д. Апресян. М.: Языки славянских культур, 408 с.

Ю. Д. Апресян, Л. Л. Иомдин (1990). , Конструкции типа НЕГДЕ СПАТЬ в русском языке: синтаксис и семантика // Семиотика и информатика. М.. Вып. 29. С. 3–89

Л. Л. Иомдин (2003). Большие проблемы малого синтаксиса // Труды международной конференции по компьютерной лингвистике и интеллектуальным технологиям Диалог'2003. Протвино, 2003. С. 216–222.

Л. Л. Иомдин (2006a). Многозначные синтаксические фраземы: между лексикой и синтаксисом // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии. Труды Международной конференции «Диалог–2006». Москва: Изд–во РГГУ. С. 202–206.

Л. Л. Иомдин (2006b). Новые наблюдения над синтаксисом русских фразем // Obecność. Red. Bożena Chodźko, Elżbieta Feliksiak, Marek Olesiewicz. Białystok: Uniwersytet w Białymstoku. S. 247–281.

Л. Л. Иомдин (2008). В глубинах микросинтаксиса: один лексический класс синтаксических фразем // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии. По материалам ежегодной Международной конференции "Диалог" (Бекасово, 4–8 июня 2008 г.) М.: РГГУ. Вып. 7(14). С. 178–184.

И. А. Мельчук. (1974). Опыт теории лингвистических моделей «Смысл <–> Текст». М., Наука. (2–е изд., Москва, Языки русской культуры 1999).

Подлесская В.И. (2007). Многозначность конструкции «что плюс за плюс именная группа» в свете данных Национального корпуса русского языка: что же это за конструкция?! // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии. По материалам ежегодной Международной конференции "Диалог" (Бекасово, 30 мая –3 июня 2007 г.) М.: РГГУ. Вып. 6(13), С. 460–469.

Рахилина Е.В., ред. (2010). Лингвистика конструкций. М.:, Азбуковник. 584 с.

Fillmore Ch., Kay P. and O'Connor C. (1988). Regularity and Idiomaticity in Grammatical Constructions: The Case of let alone, Language 64: 501–38.

Leonid Iomdin (2005). A Hypothesis of Two Syntactic Starts // Восток – Запад: Вторая международная конференция по модели «Смысл – Текст». Отв. ред. Ю. Д. Апресян, Л. Л. Иомдин. М.: «Языки славянской культуры». С. 165–175.

Leonid Iomdin (2007). Russian Idioms Formed with Interrogative Pronouns and their Syntactic Properties // Meaning – Text Theory 2007. Proceedings of the 3rd International Conference on Meaning – Text Theory. Wiener Slawistischer Almanach. Sonderband 69. München – Wien, 2007. S. 179–189.

Summary

L. L. Iomdin

CERTAIN MICROSYNTACTIC CONSTRUCTIONS IN RUSSIAN WHICH INCLUDE THE WORD *ČTO* AS A CONSTITUENT ELEMENT

The paper reports a study of several Russian syntactic idioms in which one of the lexical units is *čto* (a subordinating conjunction or relative pronoun): The study is focused on syntactic and combinatorial properties of these linguistic entities and their meaning. The issues of adequate treatment of these entities in natural language processing tasks are discussed. The main difficulty here is reliable identification of these entities which could distinguish them from cases where the constituent elements of the idioms appear in the text independently of one another. A case study of one polysemantic syntactic idioms is presented – *tol'ko čto* 'just; only' in contradistinction to the polyseomous particle *tol'ko* 'just'.

Keywords: Russian, microsyntax, syntactic idioms, wordlike entities.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.163.2'373.611 ; 811.163.2'367.622.22
ID: 199265548
DOI: 10.2298/JFI1369149N
Примљено: 28. фебруара 2013.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Оригинални научни рад

RUSELINA L. NICOLOVA*
Sofia University St. Kliment Ohridski

THE DERIVATION OF DIMINUTIVES FROM ABSTRACT NOUN BASES IN BULGARIAN

The paper reviews the formal and semantic characteristics of the formation of diminutives in Bulgarian, where the process affects nouns, adjectives, numerals, adverbs, verbs and pronouns. The derivation of diminutives from abstract nouns is analyzed on the basis of material excerpted from blogs and forums in the Bulgarian Google, in which significant activation of the process in the language practices of young speakers is observed. The factors which facilitate or constrain the derivation of diminutives from abstract nouns are studied, as well as the semantic interaction between diminutive suffixes and certain semantic components (both denotative and connotative) of base words.

Key words: abstract nouns, diminutive-formation, morphology, semantics of diminutives, Bulgarian.

1. 0. **Nature of diminutive-formation.** The formation of diminutives is a process characterized in numerous diverse ways in linguistics: as inflection, as derivation, as inflection in some cases and as derivation in others or as a third type of affixation, parallel to derivation and inflection.

In the Russian linguistic tradition, one finds V.V.Vinogradov's claim that diminutive suffixes are inflectional morphemes (Vinogradov 1972: 98 and so on). Notwithstanding, diminutives have been traditionally analyzed under the heading of word-formation even to the present day. In Bulgarian linguistic circles some authors share the opinion of diminutives as form-formative elements (e.g. Andrejčin (1944: 109–112, 133), Encheva (1988).

Zidarova (2008), who has published on nomination in diminutives in Bulgarian, distinguishes in Bulgarian substantive lexemes 'diminuti-

* nitsolova@abv.bg

ve forms' and 'diminutive words'. In the former case the diminutive expresses diminution of the basic denotative class or is associated with the expression of an evaluative attitude to the class, thus representing simply a variant of the referent of the base word, for example *râka* ('hand') – *râč-**ičk**-a.* In the latter case, the diminutive develops its own nomination, different from the one of the base word, for example *zvezda* ('star') – *zvezd-**ičk**-a* ('a small star-like symbol, an asterisk').

In Scalise's generative morphology the formation of diminutives is a third type of affixation, which is considered to run in parallel with derivation and inflection (Scalise (1984: 131-133), a similar opinion s. in Dimitrova (1959: 265).

In Bulgarian linguistic research and more generally in the Slavonic tradition, the formation of diminutives is considered derivation (Stojanov (1964: 175–178), Maslov (1982: 95–97), Krâstev (1976) and others).

In our opinion, the formation of diminutives in Bulgarian and in the other Indo-European languages is a process converging more with derivation than with inflection. We fully share Dressler and Merlini-Barbaresi's understanding that diminutive suffixes are 'non-prototypical representatives of derivational morphology' (Dressler, Merlini-Barbaresi 1994: 111, also Manova 2009).

2.1. **The formation of diminutives in Bulgarian**. Formal properties. One of the most important characteristics of diminutives in Bulgarian is that they violate Aronoff's (1976) 'Unitary Base Hypothesis', since they are formed from bases which belong to different part-of-speech categories:

a) from nouns: *hljab* ('bread') – *hleb-**če**, hleb-**ec***; *gora* ('forest') – *gor-**ičk**-a*, *gor-**ic**-a*; *vino* ('wine') – *vin-**c**-e*;

b) from adjectives: *rus* ('blond') – *rus-**ičâk***; *sin* ('blue') – *sin-**ičâk***; *mil* ('kind') – *mil-**ičâk***;

c) from adverbs: *bârzo* ('quicky') – *bârz-**ičk-**o*; *silno* ('strongly') – *siln-**ičk-**o*; *utre* ('tomorrow ') – *utr-**ička***; *tuk(a)* ('here') – *tuka-**čk**-a*; *sega* ('now') – *seg-**ičk**-a, seg-**ink**-a***;**

d) from few verbs: *tičam* ('run') – *tič-**k**-am*; *plača* ('cry') – *plač-**k**-am*; *igraja* ('play') – *igra-**jk**-am*; *običam* ('love') – *obič-**k**-am*; *papam* ('eat') – *pap-**k**-am*; *lapam* ('swallow') – *lap-**k**-am*;

e) from cardinal numerals in the range 1 to 4: *edin* ('one' masculine) – *edn-**ičâk***, *edna* ('one' feminine) – *edn-**ičk**-a, edno* – ('one' neuter) – *edn-**ičk**-o*; *dve* ('two'- these indicate the number of inanimate entities, children or women) – *dve-**čk**-i, dve-**nki*** // *dvama* ('two' – this indicates the number of male persons or of a man and a woman – the masculine personal form) – *dvam-**k**-a, dvam-**c**-a*; *tri* ('three') – *tri-**čk**-i, tri-**nk**-i*;

trima ('three' masculine personal form) – *trim-**c**-a*; *četiri* ('four') – *četir-**k**-i*;

f) from some pronouns: *moj* ('my') – *mo-**ičâk***; *naš* ('our') – *naš--**ičâk***; *nešto* ('something') – *nešt-**ičk**-o, nešt-**ic**-e***;*** *ništo* ('nothing') – *ništ-**ičk**-o.*

The derivational morphemes in the formation of diminutives are the suffixes: *-k- , -jk-, -čk-*, *– ičk-*, *– ičâk*, *-nk-, -če, -c-, -ec-, -ic-, – čic-, -enc-, -e, -le,* with their allomorphs resulting from morphophonological changes.

A diminutive interfix *–c-* can be detected only in some nouns, but only in the forms for plural, for example *list* ('leaf") – *list-**ec***, *list-ove – list-ov-**c**-e*, *grad* ('town') – *grad-**ec***, *gradove – grad-ov-**c**-e.* It should be noted that this element can be considered an infix from a synchronic point of view only, as in the proto-language the morpheme *–ov-* was part of the stem which only later, after a process of decomposition, came to be considered as part of the inflection into which the diminutive suffix *–c-* merged.

2.2. **Number defectiveness with diminutives**. Not all diminutives with suffix *–ec-* have plural forms.

Compare: *brat* ('brother') – *bratja* (Pl.), *brat-**ec*** (DIM) – *ø*; *hljab* ('bread') – *hljab-ove* (Pl.), *hleb-**ec*** (DIM) – *ø* ; *narod* ('a people') – *narodi* (Pl.), *narod-**ec*** (DIM) – *ø*.

A few masculine and a number of neuter diminutive nouns in Bulgarian display reverse defectiveness – they have *only* plural forms. These nouns have regular singular and plural forms but with different suffixes, so that in the plural there are two diminutive variants.

Compare: *morkov* ('carrot') – *morkov-i* (Pl), *morkov-**č**-e* (DIM) – *morkov-**č**-e-ta* (Pl, DIM) // *ø – morkov-**k**-i* (Pl, DIM*); krak* ('leg') – *krak--a* (Pl.), *kra-**č**-e* (DIM) – *kra-**č**-e-ta* (Pl, DIM) // *ø – kra-**čk**-a* (Pl, DIM); *uho* ('ear') – *uši* (Pl.), *uš-**e*** (DIM) – *uš-**e**-ta* (Pl, DIM)// *ø – uši-**čk**-i* (Pl, DIM).

These instances of defectiveness violate the basic morphological principle of derivational rules applying before inflectional ones. The differences between the regular and the defective plural forms are both semantic and syntactic: the defective plural masculine diminutives have a collective meaning and cannot be combined with numerals, while regular plural diminutives readily combine with numerals as they have singulative meaning (for a detailed account see Deržanski 2002, 2005, who offers typological parallels to the phenomenon in Bulgarian.)

2.3. **Gender changes with diminutives**. Gender changes in nouns occur in diminutive-formation. Often masculine nouns change their gen-

der to neuter, for instance: *stol* ('chair') – *stol-**če***; *zakon* ('law') – *zakon-če*; *vojnik* ('soldier') – *vojni-**če***, however some preserve their masculine gender, for example: *vjatâr* ('wind') – *vetr-**ec*** (M), but also *vjatâr-**če*** (N). Feminine nouns preserve their gender or only rarely change it to neuter, for instance: *počivka* ('rest') – *počivč-**ic**-a*; *žena* ('woman') – *žen-**če*** (N), but: *žen-**ičk**-a, žen-**ic**-a* (F). Neuter nouns preserve their gender, for example: *selo* ('village') – *sel-**c**-e.* It is obvious from the examples provided that there exists a direct correlation between the gender of the base word, the diminutive suffix and the gender of the diminutive derivative.

2.5. **The place of diminutive suffixes in the structure of the word**. Diminutive suffixes occupy the final position in a word in cases of zero inflection or they appear immediately before inflections. Some diminutive suffixes allow the addition of another diminutive of the second grade, for instance: *brat* ('brother') – *brat-**č**-e – brat-**č-enc**-e*. This accumulation of diminutive suffixes is typical of Slavonic languages. When emphasis is the aim, it is possible to use a given diminutive suffix a number of times in a single diminutive lexeme, for example: *brat-**č-enc-enc--enc**-e.*

3.1. **Meaning of diminutives**. As the examples reveal, in numerous cases in Bulgarian there are synonymous diminutive suffixes. Andrejčin voices the opinion that some suffixes, for instance the suffix *-č-* in nouns, have the meaning 'small', while diminutive derivatives with other suffixes, for example in nouns with the suffix *-c-*, connotative meanings prevail (Andrejčin 1944: 109–112). This claim needs further corroboration and analysis.

3.2. **Denotative and connotative features in the meaning of diminutives**. The literature on the semantics of diminutives in different languages is astounding with diverse opinions voiced. However, space considerations prevent us form a critical discussion of these opinions. (Detailed literature surveys are available in the fundamental work of Dressler and Merlini-Barbaresi (1994), Jurafsky (1996) and others). Despite the numerous differences among separate authors in defining the semantic invariant of diminutives (and here it is only appropriate to raise the question whether it actually exists?), nobody denies the existence of two types of semantic components in the meaning makeup of diminutives – denotative and connotative features. The issue of the interplay between these two sets of semantic features is extremely complex. It is very difficult to determine whether both types of features are always jointly expressed in diminutive lexemes, or whether only one of the sets gets fo-

regrounded, with the second one sometimes not even present at all. Thus for example in the meaning of the diminutive *vanička* ('tub') the denotative meaning with the feature 'small' takes the upper hand, together with the functions of the object dependent on its size in contrast to *vana* ('bathtub'), while in other cases the central element of meaning is the connotative set in words such as *zajavlenie* ('application') – *zajavlenij-ce,* where the denotative feature 'small'is not expressed at all (see also ZIDAROVA 2008).

The prototypical denotative meaning of diminutives is related to gradational quantification of objects and events in all three spatial dimensions and sometimes even in the fourth one – time (when animate entities or events are named). What is more, the basic quantificational feature 'small' is unquestionably related to the feature 'child' due to the uniquely important role that children have in human life. It is not mere coincidence that the major use of diminutives is typical of the speech behavior of adults in their communication with children and of the speech of children in relation to the objects and activities from their immediate surroundings. This is the reason why many authors among whom WIERZBICKA (1984), JURAFSKY (1996) and numerous others believe that at the center of the widely extended polysemy of diminutives, where it is very difficult to establish an invariant core, lies the prototypical concept 'small/ child'. It is due to the general positive attitude to children that the prototypical connotative meaning of diminutives is positively marked.

Diminutives derived from adjectives can have the denotative meaning 'little (low) intensity' of a property, for example: *Nina e pâlni-**čk**-a* 'plumpish (DIM)', but more often than not they express the speaker's positive attitude to the referent of the word with which the adjective is associated, or to the listener, when connotative meaning comes to the fore, for instance: *Anna beše rus-**ičk**-a* 'blondish (DIM)' ; *Ela, mili-**ičk**-a*' (Come here my darling/dearest DIM)' (compare Zidarova (2008). It would be preposterous to claim that *rus-**ičk**-a* means 'slightly (little) blond', as the diminutive only marks the positive attitude of the speaker to *Anna*, while the diminutive suffix ***-ičk-*** in *mili-**ičk**-a* from *mila* ('dear'), an adjective with inherent positive connotations, only reinforces the positive connotations so that the diminutive does not mean 'only a little dear', but just the opposite – 'very dear', that is the scale has been reversed – a phenomenon which has long been commented on in the literature on diminutives.

The diminutives derived from adverbs have more or less the same characteristics as the ones defined for de-adjectival diminutives.

Numerals which make up a fully systematized quantification normally denote an exact number or quantity of objects. With them gradational quantification is impossible – it is impossible for the denotative feature 'small' in a quantitative interpretation to combine with an exactly defined number or quantity denoted by the numeral. The denotative feature 'small' relates exclusively to qualitative characteristics of the entities with which the numeral is associated – most often the named entities are children, for instance *Imaha dve-**čk**-i deč-**ica*** ('They had two-DIM) kids-DIM'). Moreover, the positive connotation in relation to the entities quantified by the numeral is frequently the only meaning of the diminutive, for example: *Elate tri-**čk**-i-te* ('Come the three-DIM of you') – what is referred to by the diminutive are three children or three little girls.

Diminutive verbs are used predominantly in the speech of adults in their communication with children or in children's speech. Such verbs do not express quantification of processual features resulting from the feature 'small'. This feature relates exclusively to the agents of the denoted activities who are prototypically children.

The few pronominal diminutives, derived from pronouns-nouns, pronouns-adjectives and pronouns-adverbs express predominantly connotations, most frequently positive ones. Only the diminutives derived form the pronoun-noun *nešto* ('something') – *nešt-**ičk**-o, nešt-**ic**-e* are more often associated with the expression of the denotative feature 'small'.

By using Lakoff's Radial Category model (Lakoff 1987), Jurafsky defines all basic meanings of diminutives as deriving from the prototypical meaning 'small/ child'. He assumes that the following mechanisms are at play in the semantic changes of diminutives: metaphor (for example the metaphor relating to grammatical gender: in many non-Indo-European languages it is the feminine gender, but in Bulgarian the neuter also plays a role as it is related to children), inference or contextually-determined reinterpretation, for example: *škaf* ('drawer') – *noštno škaf-**č**-e* ('bedstand'), *škaf-**č**-e za banja* ('bathroom drawer'), generalization or bleaching, for instance: *râka* ('hand') – *râč-**k**-a* (of a machine) ('handle'), specification through lambda-abstractions in cases when the diminutive produces second order predicates, for example in the formation of singulative words from mass nouns, compare: *snjag* ('snow') – *snež-**ink**-a* ('snowflake'), *zaxar* ('sugar') – *zaxar-**č**-e* ('a sugar cube') (Jurafsky 1996: 544 and others).

The connotative meanings of diminutives, as Volek illustrates, express two types of relations:

1. The expression of an "emotive attitude […] toward the phenomenon named in the base of the diminutive derivative, e.g.

Oj, kakoj sup-čik vkusnyj! (Russian)
Oh what a soup-DIM delicious
'Oh, what a nice delicious soup!'

2. The expression of an "emotive attitude … toward a phenomenon not named in it", particularly the addressee, as in:

Nu vypij vod-ički! (Russian)
Now drink water-DIM
'Now drink some nice water!'

(VOLEK 1987: 149–175, quoted after DRESSLER, MERLINI-BARBARESI 1994: 89).

Connotative meanings can be expressed in parallel to denotative meanings, but they can also surface as the only meaning of the diminutive when it does not represent as a defining feature of the referent the feature 'small' (see the examples above). Pragmatically speaking, connotative features are realized in different speech acts produced for diverse communicative purposes: to express tenderness – in conversations with children, members of the family and close relatives, in maintaining contact with favorite pets; to express politeness or a friendly attitude towards the interlocutor; to mark humbleness or shyness; to put mildly in euphemistic terms a negative attitude towards something; to impart disregard or slight (for instance: *pisatel-**č**-e* ('writer-DIM'), to express irony, sarcasm, etc.

3.4. **Diminutives as 'key' in speech**. It is difficult to establish a common invariant for all connotations of diminutives since their functions vary widely, broadly speaking from a fully positive to an absolutely negative connotation depending on the nature of the communicative event and the type of speech act as has been brilliantly demonstrated in DRESSLER, MERLINI-BARBARESI (1994). The scope of diminutives ranges over the totality of the speech act. L. Spitzer offers a very precise characterization of diminutives from a pragmatic point of view:

"The ludic instinct is a mood of the speaker's which creates the ground of the sentence, the key: the playfully attached suffixes originally do not correspond to any logical express need, they do not stick to that specific single word, and this is why I called them sentence diminutives and today I would like, perhaps, to call them in a less grammatical way, impressionistic diminutives". And in a note, he expands on tonality, "Suffixes (sc. diminutive) work like key signatures in music, determining the „key" of human speech." (SPITZER 1921: 201-202, quoted after DRESSLER, MERLINI-BARBARESI (1994: 86).

4. 0. **Google as a data source**. Diminutives occur naturally in spontaneous everyday dialogic speech. This motivated our choice to collect data from the Bulgarian Google where very few of the texts are literary prose. Texts from forums and blogs predominate. What is more, stylistically they are representative of the contemporary informal oral speech habits of the young generation. The authors of blogs and in forums do their best to write in a manner maximally resembling the way they speak, absolutely spontaneously, discussing all types of topics – from mundane to very serious ones. The attitude of the author towards both text and reading audience is natural, friendly and devoid of any degree of formality. One of the most important means for the adequate expression of such an attitude is the use of diminutives, which in this particular case should be classified as 'impressionistic diminutives' according to Spitzer's definition.

In the speech of contemporary youngsters in Bulgaria one can easily observe a tremendous boost in the use of diminutives from both concrete and abstract nouns. This boost is first signaled by the high frequency of diminutives in texts in Google, compare for instance an announcement in the high life section: *Alarm-**ičk**-a za apartament-**č**-e s bezplatno montaž-**č**-e* ('home-DIM alarm system-DIM with free installation-DIM') and second by the widening of the list of abstract lexemes which are used as bases for the formation of diminutives, for example: *krasot-**ičk**-a* ('beauty'), *psuvn- **ičk**-a* ('swear-word'), *svatb-**ičk**-a* ('wedding'), *borb-**ičk**-a* ('fight'), *obosnov-**čic**-a* ('grounding'), *grabež-**č**-e* ('robbery'), *bezumi-**jic**-e* ('lunacy'), *obrazovan- **jic**-e* ('education'), *izjav-**k**-a* ('performance') and numerous other ones.

5.0. **Focus of the study**. The paper focuses on the comparatively peripheral, atypical diminutives from abstract nouns which are far from numerous in works of literature.

Abstract nouns denote static or dynamic attributes, properties, relations or events, as well as concepts.

6.0. **Two groups of abstract nouns according to their status as bases for the formation of diminutives.** The detailed review of abstract nouns represented in the Reverse Dictionary of Contemporary Bulgarian (ORSBE) (1975) showed that depending on the formation of diminutives abstract nouns in Bulgarian neatly divide into two groups: abstract nouns which do not build diminutives and abstract nouns which do.

A. Abstract nouns that do not give rise to diminutives contain derivational suffixes which block the appearance of diminutive suffixes. These are the three groups with the following suffixes:

1. – *n – oran* ('ploughing'), *prodan* ('selling'), *kopan* ('digging'), *dan* ('tribute; toll'), *pridan* ('dowry'), *bran* ('war'). This is a small group of almost obsolete words with a verbal root and a non-productive suffix meaning human activities.

2. – *stv-o.* This is a very large group with a productive suffix and diverse bases: verbal (*proizvodstvo* 'production'), substantive (*vinarstvo* 'winery', *bratstvo* 'brotherhood'), adjectival (*ravenstvo* 'equality') and with divergent meanings: static and dynamic attributes and events (*pokorstvo* 'obedience', *svojstvo* 'property' , *prijatelsvo* 'friendship', *ribarstvo* 'fishing', *zârnoproizvodstvo* 'corn production').

3. – *lâk – daskallâk* ('teaching') *hadžilâk* (' pilgrimage'). This small group with an unproductive suffix contains Turkish borrowings which are considered archaic.

B. Abstract nouns which form diminutives. These are the groups with the following suffixes: *-štin-a, itb-a, -izâm, -otevic-a, -a, -ot, -b-a, -in-a, -ot-a, -otij-a, -ij-a, n'-a, -ic-a, -ost/-est, -ne, -ni-e, -i-e, -da, -ež, -k-a, -ovk-a, -tv-a, -až, -cij-a.*

It is worth mentioning that for some of the groups (e.g. with the suffixes *-štin-a, – itb-a, -izâm, -otevic-a*) only a single lexeme with a diminutive was found in the Google data. However, the diminutive in question has high frequency of use, for instance: the diminutive *čoveštin-**k**-a* ('human trait'), which is commonly used to denote human infirmities and foibles. In most of the remaining groups the lexemes from which diminutives are built do not make a large percentage, but single diminutives are frequently used, for instance: *radost-**čic**-a* ('joy'), *glupost-**čic**-a* ('stupidity'), *hitrost-**čic**-a* ('cunning'), *svatb-**ičk**-a* ('wedding'), *krasot-**ičk**-a* ('beauty'), *borb-**ičk**-a* ('fighting').

Few are the groups in which the lexemes with a diminutive are significantly larger in numbers, for example in the groups with the suffixes: *-in-a, -ni-e, -ež, -k-a, -ovk-a*, *-otij-a.* In view of the established differences in the data it would be interesting to investigate:

1. whether there are more general factors which are conducive to the formation of diminutives from abstract nouns or ones that constrain such formations;

2. what types of semantic interaction occur between the base or certain elements of it (root, 'the abstract' suffix) and the diminutive suffix.

7.1. **Factors which activate or constrain the formation of diminutives from abstract nouns**. In the formation of diminutives the membership of the abstract noun to the basic stock of vocabulary and its frequency of use are of extreme importance. The higher the frequency of

use of an abstract noun is in spontaneous oral speech, the greater the probability for it to function as a base for the formation of diminutives. This is a necessary but far from sufficient condition.

Let us review an example: in Bulgarian the group of abstract nouns denoting properties, ending in the suffixes *-ost/-est* is exceptionally productive. In ORSBE the members of this group exceed 2200 and new lexemes from the discourses of the hard sciences, literary and art studies and various other areas of human knowledge are constantly added to the group. Notwithstanding, only four lexemes from this huge group have been registered as bases for diminutives in Google: – *radost* ('joy') – *radost-**čic**-a* , *glupost* ('stupidity') – *glupost-**čic**-a*, *hitrost* ('cunning'), *hitrost-**čic**-a*, *hubost* ('beauty') – *hubost-**čic**-a.* While most of the lexemes in the group are of academic, formal character, the above four lexemes are frequently used in everyday speech as they denote basic human qualities and properties.

Another example is the group of abstract nouns with the suffix *-tb-a* in which the nouns predominantly denote agricultural activities. In this group just one of the nouns has high frequency of use due to its lexical meaning and it is the only one which yields a diminutive – *ženitba* ('marriage'), напр. *ženitb-**ic**-a po smetka* ('marriage-DIM for money').

Abstract nouns that are not part of the basic vocabulary stock, that is archaisms, scientific terms and all academic and literary vocabulary items, which are not frequently used in everyday speech, if at all, can naturally not be expected to function readily as bases for the formation of diminutives, compare for instance: *provodimost* ('conduction'), *валентност* ('valency'), *veličie* ('grandeur'), *kipež* ('agitation'), *letež* ('flying') and many other ones.

7.2. **Another constraint.** Yet another factor constrains the formation of diminutives and it is of a formal nature. This is the greater length of complex abstract nouns, for example: *svetouseštane* ('worldview'), *vodonepronicaemost* ('water resistance'), *zakononarušenie* ('breach of law'), *energoemkost* ('energy consumption') and so on. This factor frequently pairs off with the low frequency of use of such lexemes in everyday speech.

7.3. **Semantic interrelations between diminutive suffixes and denotative or connotative components in the meaning of the base word**. The most influential factor in the formation of diminutives is the lexical meaning of abstract nouns. Some components of meaning are highly compatible with the meanings of diminutive suffixes (even though idiosyncrasy cannot be easily dismissed), while others are fully in-

compatible. The relevant meaning components of both denotative and connotative character are the following:

1. denotative components relating to features which allow quantification along a gradient scale and as a consequence readily associate with the denotative meaning 'small' of diminutive suffixes;

2. denotative components relating to the positioning of the respective abstract noun along the scale of abstraction from nouns with the most concrete to the most abstract possible meaning;

3. connotative elements, expressing the positive attitude of the speaker to the referent of the naming unit;

4. connotative elements expressing the pejorative attitude of the speaker towards the referent of the naming unit (see NITSOLOVA 2009).

7.4. **Analysis.** Let's begin with the denotative components which allow quantification along a scale, which guarantees compatibility with the denotative meaning 'small' of diminutive suffixes. When the noun denotes a static or dynamic property which can be represented with variations of gradational intensity and/or gradational temporal extension, as well as with variable evaluative marking (axiological variants) along a given scale, the formation of diminutives is regularly licensed. The resulting derived diminutives usually designate a property of low intensity and/ or short temporal duration or lower evaluative marking. The existence of such types of quantification is further supported by the modifiers naturally accompanying the diminutive, for example: *leka gorčiv-**ink**-a* ('slight bitterness'), *malka radost-**čic**-a* ('a little joy'), *leko/ malko upražneni-**jc-**e* ('an easy/short exercise'), *drebna medijna izjav-**k**-a* ('a tiny media appearance '), *kratka vražd-**ičk**-a* ('short-lasting animosity'), *malko/ leko/ bârzo masaž-**če*** ('a little/slight/quick massage'), *mizerno udovolstvi-**jc**-e* ('miserable pleasure'), *taja leka prepirn-**ičk**-a* ('this little quibble'), *edna malka glupost-**čic**-a* ('one little folly').

It is important to emphasize that in all these cases the meaning of the diminutive is far from exhausted by features of quantification, since besides the quantifying denotative meaning the diminutives also carry connotative meanings most frequently associated with a positive attitude to the referent of the naming unit or to the participants in a communicative act. It is only rarely that the diminutive expresses a negative or contemptuous attitude towards the referent of the naming unit on the part of the speaker, as for example in *mizerno udovolstvi-**jc**-e* ('miserable pleasure'). Such cases deserve a separate, detailed study.

Surprisingly, the existence of a quantifying component allowing gradation along a scale in the meaning of an abstract noun does not always

and automatically condition the expression of the denotative meaning component 'small' in the diminutive suffix. The semantics of event nominals is extremely complex. With nouns naming events the number of semantic components significantly increases: participants in the event, the particular relations among the participants, place, time, etc. All these components are associated with semantic features that can be gradationally quantified.

Let's analyze as an example the diminutive *svatb-**ičk**-a* from *svatba* ('wedding'). A wedding is a multifaceted event celebrating the marriage of two persons. The participants in such an event are at least the following: the bride, the groom, the witnesses, the best man, the maids-of-honor, the officer leading the ceremony, relatives, guests and so on. Prototypically the event includes a feast with dancing and other festivities. *Svatba* can be ascribed attributes such as *goljama* ('big'), *malka* ('small'), *bogata* ('rich'), *skromna* ('simple'), etc. relating to the number of guests and the amount of financial expenses. Obviously these two features are readily graded (for brevity we leave aside all gradable axiological features associated with *svatba*). The data we gathered, however, reveals that in too few of the cases the diminutive svatb-***ičk**-a* denotes 'a small wedding with few guests' or *skromna svatba* (modest wedding – one that is not expensive to organize'), for example *malka/ mâânička svatb-**ičk**-a* ('a little tiny weeding'). More frequently young speakers of Bulgarian use the diminutive not to specify the gradational quantification of the event but only to express their positive attitude to it, especially in cases when the speaker/writer has been a participant in the event, for instance *mojata/ našata svatb-**ičk**-a* ('my/our wedding'). What is more, there are numerous examples in which the diminutive is used to describe not a small but a very big wedding, as in the example here: . …*i ako mi platjat edna svatbička ot 300–400 duši*… ('and if they pay for me a wedding of 300–400 guests'), which illustrates that the basic meaning component of the diminutive is not quantification, but the expression of positive connotations. This phenomenon accounts for the fact that very often the diminutive tends to replace the base word in naming the event.

7.5. **Denotative components relating to the degree of abstractness of the abstract noun.** Abstract nouns denote concepts, static and dynamic properties and qualities, without directly naming objects relating to those properties and qualities, as well as relations and events. The classification of nouns into abstract and concrete according to features such as 'existence/non-existence', 'tangibility/intangibility' of their referent, or 'completeness/ incompleteness' thereof poses serious diffi-

culties in the application of these criteria for the classification of the specific lexical material (see also Burov 2004: 231–253). This is accounted for with the lack of a Chinese wall between the two types of nouns, since abstract and concrete are two extremes which delimit a gradual space within which nouns are positioned along a fine-grained cline. A perceptible tendency can be established in the formation of diminutives and the positioning of the base noun along the cline – the closer a noun is to the concrete extreme, the greater the possibility and probability for the formation of diminutives from it; respectively the closer a noun's positioning is to the abstract extreme, the lower the probability for forming diminutives from that noun. Admittedly, due to a high degree of idiosyncrasy, this tendency has an indicative, not a predictive power.

The group of nouns with very low propensity for functioning as bases for the derivation of diminutives includes those that name a static or dynamic property or quality without referring it to an extra-linguistic object and many that denote concepts. These make up the large group of de-verbal nouns ending in the suffix *-ne*, which denote processes named by verbs in the imperfective aspect, for example: *hodene* ('walking'), *tičane* ('running'), *pisane* ('writing'). Other similar groups include lexemes of the type: *letež* ('flying'), *vârvež* ('stepping'), *pojava* ('appearance'), *kositba* ('scything') or lexemes denoting static properties or qualities of objects as is the case in *divaština* ('savagery'), *ambicija* ('ambition'), *krotost* ('meekness'), *belota* ('whiteness'), *uverenost* ('confidence'); as well as lexemes naming concepts, for example: *otnošenie* ('relationship'), *taksonomija* ('taxonomy'), *kačestvo* ('quality'), *količestvo* ('quantity'), *priznak* ('property') and others.

Nouns denoting events are less abstract since events are bound not only via the participants involved in them but also in specified spatial and temporal dimensions. This is the reason why the probability of forming diminutives from them is much higher, for instance: *sâstezanie* ('competition') – *sâstezani-**jc**-e, borba* ('fight') – *borb-**ičk**-a*, *prodažba* ('sale') – *prodažb-**ic**-a*, *razhodka* ('walk') – *razhodč-**ic**-a.*

A third set comprises those abstract nouns that name not only a static or dynamic property but also denote objects associated with these properties. In this set, if a diminutive is formed it is based on the 'concrete' meaning associated with the object associated with the respective property, for example: *jadene – jaden-**c**-e* ('eating, meal'), *prane – pran-**enc**-e* ('washing'), *molitva – molitv- **ičk**-a, molitv-**ic**-a* ('prayer'), *molba – molb-**ičk**-a* (' application'), *besotija – mojata besotij-**k**-a* ('my naughty dare-devil' – thus a mother calls her beloved little daughter), *visočina*

('height') – *visočin-* ***k****-a* ('mole'). Such lexemes are most frequent in the groups with the suffixes *–ni-e* and *–i-e*, for instance: *zajavlenie – zajavleni-****jc****-e* ('application'), *otsâstvie – otsâstvi-****jc****-e* ('absence' at school), *bezumie – bezumi- ****jc****-e* ('folly'), *obrazovanie – obrazovani-****jc****-e* ('education'), *predpisanie – predpisani-****jc****-e* ('prescript'), *obeštanie -obeštani-****jc****-e* ('promise'), *vâznagraždenie – vâznagraždeni-****jc****-e* ('remuneration'). Thus the abstract noun *stroež* (building) names a construction site besides its processual meaning of a type of activity. The diminutive derived from it, *stroež-****č****-e,* means a smaller construction site, unless in a specific context the emphasis is expressly put on the connotative semantic feature 'non-important' as a metaphoric extension of the semantic features 'small'.

In some cases, the derived diminutives have more restricted meaning than the base nouns from which they are derived. This meaning can preserve the processual features, for example: *ritanica* ('kicking') – *ritanič-****k****-a* ('a children's dance'), or it could acquire a more object-like meaning denoting the concrete results of a given activity, for instance: *bârkanica* ('medley') – *bârkanič-****k****-a* ('a meal prepared by mayonnaise, cheese and onion').

7.6. **Ameliorative connotative components in the meaning of the base word.** Due to their prototypical positive connotations, diminutive suffixes combine very successfully with abstract nouns which in their base form display positive connotations. In such cases the role of the diminutive is to intensify the already present positive connotations which are most often directed towards the referent of the name or express mutual empathy on the part of the participants in the speech event. It is worth noting that not infrequently the diminutive suffix "chooses" from the whole group of nouns only those lexemes which are characterized with positive connotations. Thus, for example, the majority of nouns in the group marked by the suffix *štin-a* have pejorative meanings which block the formation of diminutives, for example: *divaština* ('savagery'), *tvârdoglavština* ('stubbornness'). The only diminutive from a noun belonging to this group registered with numerous uses in Google and in everyday speech is *čoveštinka* ('human weakness, foible'), whose base lexeme bears positive connotations.

There is a large group of nominal lexemes ending in *–ost/-est* which do not typically serve as bases for the production of diminutives. However four lexemes from this group are used to derive diminutives. Positive connotations are detectable in the meanings of three of these four base words, compare: *radost* ('joy') – *radost-****čic****-a*, *hitrost* ('cunning') – *hi-*

*trost-**čic**-a*, *hubost* ('prettiness') – *hubost-**čic**-a.* Within the other groups of abstract nouns that rarely, if ever, serve as bases for the derivation of diminutives cases of diminutive formation have been registered from lexemes with positive connotations, for instance: *naslada* ('delight') – *naslad-**k**-a, udovolstvie* ('pleasure') – *udovolstvi-**jc**-e, počivka* ('rest') – *počivč-**ic**-a, pečalba* ('profit') – *pečalb-**ic**-a, krasota* ('beauty') – *krasot-**ičk**-a, čistota* ('cleanliness') *čistot-**ičk**-a* and a few other ones.

7.7. **Pejorative connotations in the meaning of the base word.** An even more active process has been observed of diminutives being formed from base lexemes with pejorative meanings. These lexemes can be classified into two types. One of the types is characterized by the root or stem of the lexeme carrying the pejorative meaning, for example: *psuvnja* ('swearing') – *psuvn- **ičk**-a, zaguba* ('loss') – *zagub-**ičk**-a, vražda* ('animosity') – *vražd- **ičk**-a, prepirnja* ('squabble') – *prepirn-**ičk**-a, grabež* ('robbery') – *grabež-**če***, *tupanica* ('thrashing') – *tupanič-**k**-a.* In the second type, the pejorative connotations are carried by the suffix – *otij-a*, where in some derived diminutives both the suffix and the root carry pejorative connotative meanings, for instance: *lošotija* ('evilness'), *tâpotija* ('stupidity'), *mrâsotija* ('filth, dirt'), etc. In terms of connotative meanings, the group of nouns with the suffix *–otij-a* contrasts with the group of nouns with the suffix *-ot-a.* Both groups typically denote static properties and sometimes dynamic qualities. The nouns with the suffix *–ot-a*, which belong to the more formal register express the positive or neutral attitude of the speaker towards the described property, while nouns with the suffix *-otij-a,* which are used exclusively in everyday speech and belong to the informal register express the pejorative attitude of the speaker towards the property denoted by the lexeme.

Only two lexemes from the first group with the suffix *–ota* are used as bases for diminutives: *krasota* ('beauty') – *krasot-**ičk**-a* and *čistota* ('cleanliness') *čistot-**ičk**-a.* The derived diminutives are typical of the speech of the youngest generation of Bulgarian speakers. The second group of nouns with the suffix *–otij-a* boasts highly active diminutive formation, for example: *V Ruse njama evtinij-**k**-a, a ima bednotij-**k**-a* ('You can't find cheap staff-DIM in Rousse, only poverty-DIM'). Abstract nouns ending in the suffix *-ij-a* have the same meanings as the ones ending in the suffix *-otij-a*; *lošotija* ('evilness') – *lošotij-**k**-a*, *tâpotija* ('stupidity') – *tâpotij-**k**-a*, *mrâsotija* ('dirt') – *mrâsotij-**k**-a, prostotija* ('simplicity') – *prostotij-**k**-a* and many other ones.

What is of importance in diminutive derivation in the latter case is the combination in a single lexeme of contrasting elements with pejora-

tive and prototypically ameliorative connotations coming from the diminutive suffixes. As a terminal suffix, the diminutive suffix becomes the most powerful derivational element with the widest scope of influence – over all suffixes to the left of it, compare: '…if we assume that suffixation proceeds sequentially from the innermost base to the periphery, then the order whereby meaning is diagrammatically added proceeds from denotative via connotative (semantic) to pragmatic meaning.' (Dressler, Merlini-Barbaresi 1994: 101). The diminutive suffix minimizes the negative connotations of the preceding suffixes and can even 'override' them, since in such cases the morpho-semantic feature 'non-important', formulated by Dressler and Merlini-Barbaresi (1994: 144) comes into full play. They interpret the morpho-semantic feature as a metaphoric extension of the denotative feature 'small' and associate it with the debatable pragmatic feature 'non-serious' characterizing the nature of the whole speech event in which diminutives are used.

In the reviewed cases, the connotative feature 'non-important' affects both the denotative and connotative meanings of the base noun which denotes some event or property with negative connotations, but these negative connotations are considered insignificant by the speaker. Due to all factors described above, the positive connotations carried by the diminutive suffix become extremely powerful, compare: *kražba* ('theft') – *kražb-**ičk**-a*, *kražb-**ic**-a, blâskanica* ('hustle') – *blâskan-**ičk**-a*, *tesnotija* ('crowdedness') – *tesnoti-**jk**-a.*

In the majority of cases the connotative meanings of the diminutive overpower the denotative meaning thereof with its basic feature 'small', so that the diminutive lexeme and phrasal combinations of the base noun with the attribute *malâk* ('little, small') are not fully synonymous. Let us look at an example which clearly illustrates these complex correlations. In a documentary article on the life of prisoners, one prisoner says that he has been arrested just for *edno grabež-**č**-e na 1000 leva* ('one little robbery to the amount of 1000 BGN'). Commenting on the statement, the author of the article remarks that prisoners tend to talk about their crimes excessively using diminutives. This can only be due to the morpho-semantic feature 'non-important' of the diminutive, which parallels the denotative feature 'small', as well as to the strong positive connotations generally carried by diminutive suffixes. Unlike prisoners, law enforcement authorities do not use diminutives in describing crimes in court settings, and if the need arises to specify the severity of a crime, their only choice is the phrase *malâk grabež* ('little robbery'). They would never use the diminutive *grabež-**č**-*e to avoid minimizing the pejorative meaning of the lexeme denoting the nature of the crime *grabež*.

The diminutive suffixes in the reviewed abstract nouns with negative connotations often function as means for the euphemization of speech, especially for the expression of politeness in cases when the speaker restrains from direct expression of a strong negative attitude towards something – in this case the referent of the abstract noun. We can find an illustration of this phenomenon in the following negative comment on a musical performance, in which the author has chosen the diminutive *šumotevič-**k**-a* in order to minimize his negative evaluation: *Po-bezdarna i bezmozâčna šumotevič-**k**-a, pretendirašta da bade black metal*...('a more incompetent and brainless clamor-DIM that is trying to pass itself off as black metal…').

For the sake of brevity we here present only the most frequent cases of minimization of the pejorative connotations of the base word by the addition of a diminutive suffix. .

Conclusions. In Bulgarian, as in all other Slavonic languages, the formation of diminutives through affixation is a process which comes closer to derivation than to inflecting. Derivational suffixes are 'non-prototypical representatives of derivational morphology' (Dressler, Merlini-Barbaresi 1994: 111). This non-prototypicality of diminutive suffixes is first revealed in the violation of Aronoff's (1976) 'Unitary Base Hypothesis', as diminutives can be formed from six different parts of speech: nouns, adjectives, adverbs, numerals, verbs and pronouns. What is more, in the cases of defectiveness – the formation of diminutives from nouns in their plural forms only – the basic principle of applying derivational rules prior to inflectional ones is also violated.

Diminutives have two basic sets of meaning components: a denotative set with the basic feature 'small' and a connotative one with a prototypical positive attitude of the speaker towards the referent of the diminutive lexeme or towards the participants in the speech event. In some cases, through metaphorical extension of the feature 'small', the feature 'non-important' is added to the set. The denotative and connotative components in the meaning of diminutives are represented in variable combinations in different diminutive lexemes: they can be both present to equal degrees, one of them can be foregrounded at the expense of the other, and it is also possible for only one of them – the denotative or the connotative – to be activated.

Generally speaking, the formation of diminutives from abstract nouns is a peripheral phenomenon of low frequency. That is why the activation and the expansion in the formation and use of diminutives in the speech of the young generation of Bulgarian speakers as represented in

Google is of such interest to linguists. From a pragmatic point of view diminutives function as impressionistic means which determine the key to the music of speech as aptly defined by L. Spitzer.

Depending on their propensity for forming diminutives or lack of such, abstract nouns are divided into different groups: one whose members do not form diminutives at all, one among whose members only a few lexemes form diminutives and a third one whose members freely form diminutives and their formation can safely be considered active.

In the present paper an attempt was made to review some of the major factors that are conducive to or prohibitive of the formation of diminutives from abstract nouns. Among the most important such factors, which usually have a joint, complex influence, are the positioning of the abstract noun along the cline of abstractness, the membership of the abstract noun to the basic vocabulary stock of the language, the frequency of use of the abstract noun in speech and the peculiarities of its unique lexical meaning. This lexical meaning combines denotative and connotative features which combine with the meanings of diminutive suffixes. Most relevant are the following meaning components: 1. denotative components which allow for gradational quantification of certain properties, so that the denotative feature 'small'can be expressed; 2. denotative components relating to the position of the abstract noun along the cline enclosed by the two extremes *abstract* and *concrete*; 3. ameliorative connotative components; 4. pejorative connotative components.

Some semantic changes conditioned by the correlation between the semantics of the base word or certain of its meaning components and the diminutive suffix were reviewed. Exhaustive analysis of the semantics of diminutives can be accomplished only if purely theoretical reflections are combined with detailed pragmatic, stylistic and socio-linguistic accounts of the use of diminutives in different types of speech acts and in different kinds of texts as produced by different types of native speakers of the language under study.

Bibliography

ANDREJČIN, Ljubomir 1944. *Osnovna bâlgarska gramatika.* Sofia: Hemus. [Basic Bulgarian Grammar]

BUROV, Stojan 2004. *Poznanieto v ezika na bâlgarite. Gramatično izsledvane na konceptualnata kategorizacija na predmetnostta.* V. Târnovo: Faber. [Knowledge in the language of Bulgarians. A grammatical study of the conceptual categotization of objecthood]

DERŽANSKI, Ivan 2002. *Za kategorijata umalitelnost i množestvenoto čislo.* BAN, IBE. *Bâlgarskijat ezik – istorija, nastojašte, bâdešte (jubilejna naučna konferencija), Sofija, 3–7 oktomvri г.* (in press). [On the category diminutive and plural number]

DERŽANSKI, Ivan 2005. On Diminutive Plurals and Plural Diminutives – In: G Booij, E. Guevara, A. Ralli, S. Sgroi & S Scalise. *Morphology and Linguistic Typology*: *On-line Proceedings of the Fourth Mediterranean Morphology Meeting* (MMM4), Catania, 21–23 September 2003, Università degli Studi di Bologna, 2005.

DIMITROVA, Milka 1959. Umalitelnite imena v knižovnija bâlgarski ezik. *Izvestija na Instituta za bâlgarski ezik,* kn. 6, 263-319. [Diminutive lexemes in standard Bulgarian]

DRESSLER, Wolfgang & Merlini-Barbaresi, Lavinia 1994: *Morphopragmatics: diminutives and intensifiers in Italian, German, and other languages*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.

ENČEVA, Nikolina 1988. Kâm morfologičnata xarakteristika na bâlgarskite umalitelni sâštestvitelni. *Ezik i liiteratura,* № 6, 12-17. [Towards a morphological characterization of Bulgarian nominal diminutives]

JURAFSKY, Daniel 1996. Universal Tendencies in the Semantics of the Diminutive. *Language*, Vol. 72, No. 3, 533-578.

KRÂSTEV, Borimir 1976. *Umalitelnostta v bâlgarskija ezik.* Sofia: Narodna prosveta [Diminutive-formation in Bulgarian]

LAKOFF, George 1987. *Women, fire, and dangerous things*. Chicago: Chicago University Press.

MANOVA, Stela 2009 *A cognitive approach to SUFF1-SUFF2 combinations. 2nd Vienna Workshop of Affix Order, 5-6 June 2009.*

MASLOV, Jurij S. 1981. *Grammatika bolgarskogo jazyka.* Moskva: Vysšaja škola. [Bulgarian grammar]

ORSBE 1975: BAN. Institut za bâlgarski ezik. *Obraten rečnik na sâvremennija bâlgarski ezik.* Sofia: Izdatelstvo na BAN. [Reverse Dictionary of Modern Bulgarian]

SCALISE, Sergio1984. *Generative morphology.* Dordrecht: Foris.

SPITZER, Leo 1921. Das Suffix *-one* im Romanischen. – In: Gamillscheg, E., L. Spitzer (eds.), *Beiträge zur Romanischen Wortbildungslehre*, 1, Genève, 183–205: Olschki.

STOJANOV, Stojan 1964. *Gramatika na bâlgarskija knižoven ezik.* Sofia: *Nauka i izkustvo* [Grammar of modern standard Bulgarian]

VINOGRADOV, Viktor, V. 1972. *Russkij jazyk (grammatičeskoe učenie o slove).* 2nd ed. Moskva: Vysšaja škola.

VOLEK, Bronislava 1987. *Emotive signs in language and semantic functioning of derived nouns in Russian.* Amsterdam: Benjamins.

WIERZBICKA, Anna 1984. Diminutives and depreciatives: Semantic representation for derivational categories. *Quaderni di Semantica*, № 5, 123-130.

ZIDAROVA, Vanja 2008. Deminutivi i leksikalna nominacija (on line http://www.belb.net/personal/zidarova/deminutiva_lex.htm) [Diminutiva and lexical nomination]

Резюме

Руселина Ницолова

ДЕРИВАЦИЯ ДЕМИНУТИВОВ ОТ АБСТРАКТНЫХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В БОЛГАРСКОМ ЯЗЫКЕ

В настоящей работе рассматриваются формальные и семантические характеристики образования деминутивов в болгарском языке, в случаях, когда этот процесс оказывает влияние на свойства существительных, прилагательных, числительных, наречий, глаголов и местоимений. Деривация деминутивов от абстрактных существительных анализируется на материале, собранном на блогах и форумах болгарской версии поисковой системы Гугл, при этом большое внимание уделяется данному явлению в речи молодежи. Проанализированы факторы, способствующие или препятствующие деривации деминутивов от абстрактных существительных, а также семантическая интеракция между уменьшительно-ласкательными суффиксами и некоторыми семантическими компонентами мотивирующих слов (и денотативными, и коннотативными).

Ключевые слова: абстрактные существительные, образование деминутивов, морфология, семантика деминутивов, болгарский язык.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.16’366.593 : 811.14’06’366.593
ID: 199265804
DOI: 10.2298/JFI1369169B
Примљено: 20. марта 2013.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Оригинални научни рад

ROSANNA BENACCHIO*
Università di Padova
Dipartimento di Studi linguistici e letterari

ЕЩЕ РАЗ О ГЛАГОЛЬНОМ ВИДЕ И КАТЕГОРИИ ВЕЖЛИВОСТИ В ИМПЕРАТИВЕ: СОПОСТАВЛЕНИЕ СЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКОВ С НОВОГРЕЧЕСКИМ

В работе проводится сопоставительный анализ употребления глагольного вида в императиве в славянских языках и в новогреческом языке, где категория вида также выражается грамматически. Анпализ подтверждает функционирование прагматического механизма соблюдения (или сокращения) дистанции, основанного на употреблении СВ (или НСВ), как одного из главных механизмов, регулирующих употребление глагольного вида в императиве: в греческом языке так же, как и в славянских языках (например, в сербском и чешском), побуждение, выраженное СВ (или темой аориста) является более нейтральным, корректным, формальным по сравнению с побуждением, выраженным НСВ (или темой презенса), который, разумеется, кроме случая выражения значения многократности, является неформальным, «прямым», и вследствие этого воспринимается как грубый.

Ключевые слова: глагольный вид, императив, категория вежливости, русский, сербский, чешский, новогреческий языки.

В монографии, посвященной употреблению глагольного вида в утвердительных формах императива в славянских языках (Бенаккьо 2010), а также в предшествующих работах, посвященных как русскому (Бенаккьо 1997, 2002), так и другим славянским языкам (Бенаккио 2004, 2005, 2006, Benacchio 2005), мы установили, что глагольный вид в императиве, кроме известных первичных грамматических функций, имеет определенные вторичные функции прагматического характера.

Точнее говоря, нами было замечено, что выбор того или иного вида по-разному действует на интерперсональную дистанцию ме-

* rosanna.benacchio@unipd.it

жду участниками побудительного речевого акта и, следовательно, на категорию вежливости. Совершенный вид (далее СВ), фокусирующий иллокутивную силу побуждения прямо на достижении предела, абстрагируется от конкретного осуществления действия и, что еще более важно, от внутренней диспозиции исполнителя к требуемому действию. Именно поэтому СВ является формальной, дистанцированной и в связи с этим корректной, вежливой (т.е. выражающей негативную вежливость) формой[1]. Несовершенный вид (далее НСВ), наоборот, предполагает более тесный межличностный контакт между требующим и исполнителем. В связи с этим, императивные формы НСВ в разных ситуациях могут выступать то как формы чрезвычайно вежливые, то как подчеркнуто грубые. Это зависит от того, соответствует ли требуемое действие желаниям исполнителя или нет[2]. И в самом деле, если требующий обращается к исполнителю, непосредственно побуждая его немедленно приступить к совершению действия, которое считается соответствующим желаниям последнего, то и само побуждение получит подчеркнуто вежливую окраску. Это вежливость иного рода по сравнению с той, которая выражается с помощью СВ и о которой говорилось выше. Ее можно назвать не формальной, а реальной, не дистанцированной, а солидарной, т.е. позитивной вежливостью. Мы заметили также, что славянские языки ведут себя по-разному: восточно-славянские языки широко пользуются НСВ в императиве, и не считают неуместным употребление глагольной формы, которая сама по себе не гарантирует соблюдение интерперсональной дистанции, в то время как южно- и западно-славянские языки считают употребление НСВ признаком излишней фамильярности и допускают его только в фамильярных контекстах.

В ходе исследования нами было выявлено также значительное сходство между функционированием глагольного вида в славянских языках и в новогреческом языке, т.е. в языке, где категория глаголь-

---

[1] Идея о различии между дистанцирующей и недистанцирующей функциями глагольного вида в императиве, опирается на известную работу П. Браун и С. Левинсона о категории вежливости и, в частности, о различении между негативной и позитивной вежливостью (negative and positive politeness) (Brown, Levinson 1987). Для более подробного толкования данного вопроса см. Бенаккьо 2002: 158–160, 2010: 33–48.

[2] Пользуясь терминологией Дж. Лича, приносит ли действие его исполнителю “выгоду” или содержит для него некоторые “затраты” (Leech 1983: 123). См. подробнее Бенаккьо 2002: 161–162, 2010: 34–35.

ного вида также выражается грамматически (Бенаккьо 2010: 157–176, Бенаккио 2011).

В данной статье нам бы хотелось углубить сравнение с новогреческим языком, сосредоточивая наше внимание на сербском и чешском языках, которые были нами выбраны в качестве «образцов», соответственно, для южно- и западнославянских языков. Исходным языком послужит русский язык, на основе которого мы будем представлять анализируемые языковые явления[3].

При анализе как славянских языков, так и новогреческого, мы будем анализировать только утвердительные формы императива и только предельные глаголы, принадлежащие к лексическим классам *accomplishments* и (хотя и в меньшей мере) *achievements*. Оставим вне нашего описания непредельные глаголы (*states* и *activities*), то есть глаголы, называемые *imperfectiva tantum,* которые не допускают никакого выбора вида и, значит, не представляют интереса для анализа.

Кроме того, мы будем рассматривать, прежде всего, примеры с обращением “на Вы” к одному лицу. Однако в тех случаях, когда использование НСВ при обращении “на Вы” недопустимо, будет проверяться возможность его употребления при обращении к одному лицу “на ты” или же при неформальном обращении ко многим лицам. Анализ проводится на материале, полученном главным образом при опросе информантов – носителей языка.

Прежде, чем перейти непосредственно к анализу следует также сделать несколько замечаний о глагольном виде в новогреческом языке. Новогреческий язык располагает двумя видовыми вариантами для всех глагольных форм: одна построена на основе аориста, а другая на основе презенса. Эти формы с семантической точки зрения соответствуют СВ и НСВ в славянских языках: в целом, они выражают оппозиции «процесс/результат» и «многократность/однократность» (Mirambel 1959: 132–142, Seiler 1952: 74–75, Bakker 1965: 89–103 и 203–210, Mackridge 1985: 104–106). Глубокое семантическое сходство между славянской и греческой аспектуальными системами хорошо описано в типологических исследованиях (Mirambel 1960, Galton 1975, Koschmieder-Schmid 1967). Основываясь на этом сходстве, некоторые ученые (см., напр., Mackridge 1985, Hesse 2003), говоря о новогреческом языке, прибегают к терминологии, выработанной в славянской лингвистической тра-

[3] Русский язык послужит также эталоном для всех восточнославянских языков.

диции, и употребляют термины «совершенный» (perfective) и «несовершенный» (imperfective) вид. Вслед за ними мы тоже будем говорить о СВ и НСВ для основы «аориста» и «презенса» соответственно.

Несомненно, имеются некоторые различия между новогреческим и славянскими языками, но они проявляются, в основном, на уровне морфологии. Прежде всего, в новогреческом языке существует целый ряд глаголов, которые в повелительном наклонении имеют только одну видовую форму СВ или НСВ, тем самым не предоставляя возможности выбора вида (Seiler 1952: 52–54).

Кроме того, в новогреческом языке формы повелительного наклоненя употребяются гораздо реже, чем в славянских языках: более употребительными являются сослагательные побудительные формы, построенные при помощи побудительной частицы *να*, которые воспринимаются как более вежливые по сравнению с императивными формами (Seiler 1952: 48, Hesse 2003: 49).

Перейдем непосредственно к сопоставительному анализу.

1. Как нами было отмечено ранее (Бенаккьо 2002: 154–155) в русском языке, в императивных (повторим, утвердительных) формах, СВ употребляется, в соответствии с его основным чисто видовым значением, тогда, когда иллокутивная сила сфокусирована на конечной фазе (единичного) действия, т.е. на достижении предела и на начале нового, результативного состояния. Так, в примере

(1) рус. *Откройте*^{СВ}*, пожалуйста, дверь!*

в русском языке говорящий выражает пожелание, чтобы дверь перешла из одного состояния в другое, т.е. чтобы она, будучи закрытой в момент высказывания, стала открытой. Все, что может касаться предшествующих фаз действия (например, конкретное осуществление действия, внутренняя установка исполнителя и т.д.), не принимается во внимание. Ср. также:

(2) рус. *Прочитайте*^{СВ} дома этот короткий рассказ!
(3) рус. У ребенка прекрасный слух. *Отдайте*^{СВ} его в музыкальную школу! (пример из Падучева 1996)

Мы видели также, что поскольку каждый побудительный речевой акт, по крайней мере в случае предельных глаголов, по определению является побуждением к изменению, переходу из одного состояния в другое, и поскольку СВ указывает именно на такой переход, то более естественной и более частотной формой для императива, выраженного «на Вы», является именно СВ.

Более того, нами было отмечено, что из этого первичного, грамматического, значения, вытекает вторичное значение прагматического характера: это функция, которая состоит в соблюдении интерперсональной дистанции между участвующими в речевом акте. Следовательно, в русском языке, для императива СВ характерны обращения “нейтральные”, “корректные”, “вежливые” (в формальном смысле).

Та же самая ситуация встречается в остальных славянских языках, в том числе в сербском и чешском: везде более естественной (и более частотной) формой для императива, выраженного «на Вы», является именно СВ. Ср., например:

(1) серб. *Отворите*[СВ] врата, молим!
(2) серб. *Прочитајте*[СВ] код куће ову кратку причу!
(3) серб. Дечак има одличан слух. *Пошаљите*[СВ] га у музичку школу!

(1) чешск. *Otevřte*[СВ] dveře, prosím!
(2) чешск. *Pročtěte*[СВ] doma tu krátkou povídku!
(3) чешск. Ten kluk má dobrý sluch. *Zapište*[СВ] ho na konzervatoř!

Как мы и предполагали, та же самая ситуация характеризует и новогреческий язык. Ср. соответствующие примеры:

(1) новогр. *Ανοίξτε*[СВ] την πόρτα, σας παρακαλώ!
(2) новогр. *Διαβάστε*[СВ] στο σπίτι αυτό το μικρό διήγημα!
(3) новогр. Το παιδί έχει εξαιρετικό αυτί. *Στείλτε*[СВ] το στο ωδείο!

Разумеется, во всех приведенных примерах, как в славянских языках, так и в новогреческом, СВ является предпочтительной формой также и в случае неформальных обращений «на ты» или ко многим лицам.

2. Перейдем теперь к несовершенному виду и к его значению многократности (и узуальности). В русском языке (и вообще в восточно-славянских языках) это самое обыкновенное, тривиальное, значение НСВ (не только в императиве, но и вообще), которое не допускает конкуренции с формой СВ, являясь тем самым абсолютно нейтральным также с точки зрения интересующей нас категории вежливости. Ср.:

(4) рус. Каждый день *открывайте*[НСВ] это окно!
(5) рус. *Пишите*[НСВ] нам что-нибудь каждый день!

В других славянских языках встречается немного иная ситуация: в то время как в языках восточно-славянской группы НСВ, в

целом, является обязательной, единственно употребительной формой, в южно-, а также в западнославянских языках можно употребить и СВ, особенно если иллокутивная сила повелительного высказывания сфокусировапна на достижении предела. Ср.:

(4) серб. Svaki dan *otvarajte*^{НСВ} (*otvorite*^{СВ}) ovaj prozor[4]!
(5) серб. *Napišite*^{СВ} (*Pišite*^{НСВ}) nam koji red svaki dan[5]!

(4) чешск. Každý den *otvírejte*^{НСВ} *(otevřete*^{СВ}*)* to okno!
(5) чешск. *Napište*^{СВ} (*Pište*^{НСВ}*)* nám něco každý den!

В данных случаях, однако, конкуренция видов не отражается на категории вежливости, по отношению к которой она является нейтральной. Поэтому анализ значения многократности менее релевантен для нашего исследования: он лишь дает интересные сведения о различиях в кодификации категории глагольного вида в славянских языках.

В данном случае новогреческий язык примыкает к слявянским языкам восточной группы: в целом он придерживается правила обязательного употребления НСВ в присутствии временных наречий, передающих как «неограниченно-кратное», так и «ограниченно-кратное» значение. Те случаи экспансии СВ за счет сокращения употребления НСВ, которые мы обнаружили в разных славянских языках, не встретились нам в новогреческом языке[6]. Ср.:

(4) новогр. Κάθε μέρα *ανοίγετε*^{НСВ} (**ανοίξτε*^{СВ}) αυτό το παράθυρο!
(5) новогр. *Γράφετέ*^{НСВ} (**Γράψετε*^{СВ}) μας κάθε μέρα ένα γράμμα!

3. Кроме случая выражения значения многократности, в русском языке так же, как и в других славянских языках, НСВ употребляется тогда, когда иллокутивная сила сфокусирована на срединной фазе

[4] В данной работе, приводя прмеры конкуренции (или колебания) между формами СВ и НСВ, мы придерживаемся следующего критерия: вариант в скобках без дальнейшего указания (“*”, “??” или “?”) является второстепенным, также допустимым, но менее употребительным, чем первый, стоящий вне скобок. Вариант же, поставленный после “/”, является вполне (или почти) равноправным с первым, стоящим перед ним.

[5] В данном примере, в обоих языках, СВ является даже предпочтительной формой, видимо из-за ярко выраженной результативной семантики рассматриваемого глагола. См. подробнее по этому поводу Бенаккьо 2010: 89.

[6] Единственным исключением, как нам кажется, является случай выражения “общих инструкций” (general instructions), при котором происходит нейтрализация двух видов в императивных формах (Hesse 2003: 52).

осуществления действия, т.е. на самом процессе. Это происходит, прежде всего, в случае побуждения продолжить (или возобновить) уже начатое, но затем прерванное действие. Однако в данном случае, в основном употребляются непредельные глаголы (или предельные, но функционирующие в качестве непредельных, т.е. без прямого дополнения), то есть глаголы, не допускающие никакого выбора вида и, значит, не представляющие интереса для нашего анализа. Ср.:

(6) рус. *Курите*^{НСВ}, *курите*^{НСВ}! Вы мне не мешаете.
(7) рус. *Что вы делаете?* Пишете письмо? *Пишите*^{НСВ}, *пишите*^{НСВ}! *Я буду* ждать, пока не напишете.

(6) серб. *Пушӣте*, *пушӣте*! Мени не смета.
(7) серб. Шта радите? Пишете писмо? *Пишӣте*, *пишӣте*! Ја ћу да чекам да га напишете.

(6) чешск. Jen *kuřte*, *kuřte*! Mně to nevadí.
(7) чешск. Co děláte? Píšete dopis? *Píšte*, *píšte*! Počkám, až ho dopíšete.

Та же самая ситуация, как предполагалось, наблюдается в новогреческом языке. Ср.:

(6) новогр. *Καπνίζετε*^{НСВ}, *καπνίζετε*^{НСВ}! Δεν με ενοχλείτε.
(7) новогр. Τι κάνετε; Γράφετε το γράμμα; *Γράφετε*^{НСВ}, *γράφετε*^{НСВ}! Θα περιμένω μέχρι να τελειώσετε.

4. Более интересный и показательный случай фокусирования иллокутивной силы на срединной фазе (иными словами, на процессе) наблюдается при побуждении к единичному действию, когда акцент делается на том, каким образом должно совершаться действие.

Как мы видели, в русском (и вообще в языках восточно-славянской группы) НСВ в данном случае – это, безусловно, самая употребительная и естественная форма. Ср.:

(8) рус. *Открывайте*^{НСВ} дверь медленно! Ведь она скрипит, и дети могут проснуться.
(9) рус. *Входите*^{НСВ} осторожно! Пол мокрый и скользкий.

Правда, в русском языке те же самые требования можно выразить и формами СВ (“*Откройте* дверь медленно! Ведь она скрипит, и дети могут проснуться”, “*Войдите* осторожно, поскольку пол мокрый и скользкий”). Однако они встречаются гораздо реже и считаются маловероятными.

При переходе к южной и, далее, к западной группам, картина меняется и, за некоторыми исключениями, самой употребительной

и нейтральной в данных контекстах становится форма СВ. НСВ воспринимается как маркированная форма, сильно подчеркивающая (а не просто выражающая) длительность действия. Это особенно заметно в сербском языке, где форма НСВ в данных случаях может ощущаться информантами прямо как неприемлемая, грубая форма[7].

В чешском же языке, как видно в примерах, НСВ сильно конкурирует с СВ и употребляется почти с той же частотностью, что и СВ. Этот факт можно хорошо объяснить тем, что в чешском языке НСВ в большой степени (даже в большей, чем в русском) маркирован признаком процессуальности (см. Петрухина 2003: 430–431). Ср.:

(8) серб. *Otvorite*^{СВ} *(*$^{??}$*Otvarajte*^{НСВ}*)* полако та врата, зато што шкрипе. Деца се могу пробудити.

(9) серб. *Uđite*^{СВ} ($^{??}$*Ulazite*^{НСВ}) пажљиво, јер је под мокар и клизав.

(8) чешск. *Otevřete*^{CB}*/Otvírejte*^{HCB} ty dveře pomalu, protože vržou, a děti by se mohly vzbudit.

(9) чешск. *Vstupte*^{CB}*/Vstupujte*^{HCB} opatrně, protože podlaha je mokrá a kluzká a mohl byste uklouznout.

Новогреческий язык оказывается здесь близок не к русскому, а к сербскому и чешскому языкам: в данных ситуациях, как правило, употребляется СВ. Точнее говоря, НСВ почти исключается в примере (8), в то время как в (9), охарактеризованном более подчеркнутой длительностью действия, НСВ не является столь неприемлемым: его употребление как бы «оправдано» ярко выраженной процессуальностью (хотя несомненно такая форма ощущается как эмоционально маркированная и едва ли уместна). Ср.:

(8) новогр. *Ανοίξτε*^{CB} *(*$^{??}$*ανοίγετε*^{HCB}*) την πόρτα σιγά, γιατί τρίζει. Μπορεί να ξυπνήσουν τα παιδιά.*

(9) новогр. *Μπείτε*^{CB} ($^{?}$*μπαίνετε*^{HCB}) σιγά, το πάτωμα είναι βρεγμένο και γλιστράει.

---

[7] Тенденция сербского языка употреблять НСВ при настойчивом тоне речи, а не в нейтральном стиле, станет еще более очевидной при выражении значения «приступ к действию», о котором будет идти речь ниже. Об этой характеристике, не чуждой чешскому и другим славянским языкам, но выраженной в сербском языке, возможно, в самом ярком виде, см. интересные наблюдения Д. Войводича о том, что НСВ в императиве выражает негативные эмоции (например, нетерпеливость) по отношению к адресату, в то время как СВ выражает эмоции в меньшей степени (Војводић 2003: 148). См. подробнее по этому поводу Бенаккьо 2010: 69–70.

Следует отметить, что проявляющаяся в данных случаях конкуренция видов мало отражается на категории вежливости: большинство информантов толковали выбор НСВ и СВ в рамках чисто видовой оппозиции «процесс/результат». Только некоторые из них предложили и интерпретации прагматического типа, связывая употребление формы НСВ с выражением настойчивости, грубости.

5. Чаще всего в русском языке НСВ употребляется, когда иллокутивная сила фокусируется на начальном моменте действия и императивная форма обозначает побуждение приступить к действию. Можно даже сказать, что это основное значение НСВ в русском императиве. Более того, при выражении этого значения НСВ наиболее ярко проявляется переход от первичного, чисто аспектуального, грамматического, значения к значению прагматического характера, касающегося категории вежливости.

В самом деле, в данном случае иллокутивная сила фокусируется именно на той (повторим, начальной) фазе осуществления действия, которая предполагает максимальное сближение говорящего и слушающего: максимальной является временна́я близость между побуждением и выполнением действия, а также субъективная близость между говорящим и слушающим, который призывается к немедленному выполнению действия (точнее, немедленно начать выполнять действине). Показательна следующая пара примеров (взятых из Рассудова 1982):

(10) рус. *Включите*^{СВ} телевизор, сегодня интересная передача.
(11) рус. *Включайте*^{НСВ} телевизор, уже семь часов. Передача начинается.

В примере (10), построенном с СВ, иллокутивная сила сфокусирована на результативном моменте и высказывание звучит как нейтральное, дистанцированное, формально-вежливое побуждение совершить действие. Во втором (построенном с НСВ), иллокутивная сила сфокусирована на начале действия и высказывание обозначает побуждение приступить к непосредственному выполнению действия. По сравнению с предыдущим побуждением, это побуждение является менее дистанцированным[8]. Оба высказывания в русском языке являются вполне приемлемыми.

[8] Отметим, что в данном случае, благодаря «нейтральной» позиции требуемого действия на шкале «затраты/выгоды» (см. сноску 2), побуждение остается «нейтральным» с точки зрения категории вежливости, не порождая ни (позитивной) вежливости, ни грубости.

Ситуация меняется в других славянских языках. Именно здесь наиболее очевидным образом проявляется существенное различие в поведении разных славянских языков по сравнению с русским. Можно сказать, что, за исключением языков восточнославянской группы (и отчасти болгарского и польского), в славянских языках намечается следующая тенденция: НСВ может употребляться только при неформальном обращении ("на ты" к одному лицу или к нескольким собеседникам). В остальных случаях, т.е. в формальных контекстах, предусматривающих вежливое обращение "на Вы" (или в польском языке – конструкцию с *pan*, *pani*), формы НСВ недопустимы. По свидетельству информантов, они носят сниженный характер и считаются признаком излишней фамильярности. Другими словами, занимают периферийное место в языковой системе и воспринимаются как грубые, практически неупотребительные формы, чуждые литературному языку. Таким образом, СВ обязательно появляется в обоих примерах: не только в первом (10), где он действительно «на своем месте» (в данном примере иллокутивная сила сфокусирована на результате и побуждение является «нейтральным» призывом выполнить действие), но также и во втором (11), в котором иллокутивная сила сфокусирована на начале уже названного действия и побуждение является призывом немедленно приступить к его выполнению. Ср.:

(10) серб. *Укључите*[СВ] телевизор! Данас ће бити добар филм.
(11) серб. Седам је сати. *Укључите*[СВ] (**Укључујте*[НСВ]) телевизор! Филм почиње.

(10) чешск. *Zapněte*[СВ], prosím, televizi. Dnes je pěkný film.
(11) чешск. *Zapněte*[СВ] (**Zapínejte*[НСВ]), prosím, televizi. Je sedm hodin. Film už začíná.

В то же время при обращении «на ты»[9] в примере (11) НСВ, конечно, допускается (наряду с более употребительным, предпочтительным СВ):

$(11)_1$ серб. Седам је сати. *Укључи*[СВ] (*Укључуј*[НСВ]) телевизор! Емисија почиње.
$(11)_1$ чешск. *Zapni*[СВ] (*Zapínej*[НСВ]), prosím, televizi. Je sedm hodin. Film už začíná.

[9] Здесь и дальше мы приводим только примеры обращений «на ты», так как примеры обращений ко многим лицам являлись бы полностью омонимичными основным примерам «на Вы».

В новогреческом языке существуют те же самые ограничения на употребление НСВ. При «формальных» обращениях «на Вы» самая допустимая форма для выражения значения «приступа к действию» – это СВ; в то время как НСВ воспринимается как излишне фамильярный и имеет сниженный характер. Он употребляется с большей частотносью при неформальных обращениях «на ты» к одному лицу или к нескольким собеседникам. Ср.:

(10) новогр. *Ανάψτε*^{СВ} την τηλεόραση! Σήμερα έχει μια ενδιαφέρουσα εκπομπή.

(11) новогр. *Ανάψτε*^{СВ} (**Ανάβετε*^{НСВ}) την τηλεόραση! Είναι ήδη επτά η ώρα, η εκπομπή αρχίζει.

Как видно из примеров, в новогреческом языке, точно так же, как в сербском и чешском языках, СВ обязательно появляется не только в первом примере (10), но и во втором (11), где побуждение является призывом немедленно приступить к выполнению действия.

В случае же непринужденных отношений между собеседниками, при обращении “на ты” или ко многим лицам, употребление формы НСВ для побуждения к немедленному выполнению действия считается информантами вполне допустимым, иногда даже более естественным, особенно при употреблении глагольной формы *έλα*, выступающей в качестве побудительной частицы. Однако, разумеется, и в данном случае СВ остается более употребительной и нейтральной формой. Ср.:

$(11)_1$ новогр. (*Έλα,) άναψε*^{СВ} *(άναβε*^{НСВ}*)* την τηλεόραση! Είναι ήδη επτά η ώρα, η εκπομπή αρχίζει

То же самое можно сказать и о следующем примере с НСВ, зафиксированном в русском языке:

(12) рус. Хватит проветривать. *Закрывайте* ^{НСВ}окно!

В то время как в русском языке (и вообще в языках восточнославянской группы) это высказывание в НСВ, хотя и выражает настойчивое побуждение, употребляется свободно и не ощущается как невежливое, в других славянских языках чаще всего употребляется форма СВ, по крайней мере, при формальном обращении к одному лицу «на Вы». Ср.:

(12) серб. Доста проветравања. *Затворите*^{СВ} (**Затварајте*^{НСВ}) прозор!

(12) чешск. Už bylo dost toho větrání. *Zavřete*^{СВ} (**Zavírejte*^{НСВ}) okno!

НСВ можно употребить только при обращении «на ты» или же ко многим лицам. И в данных случаях, однако, СВ является более употребительной, более вежливой формой.

(12)$_1$ серб. Доста проветравања. *Затвори*^{СВ} (*Затварај*^{НСВ}) прозор!

(12)$_1$ чешск. Už bylo dost toho větrání. *Zavři*^{СВ} *(Zavírej*^{НСВ}*)* okno!

Та же самая картина наблюдается в новогреческом языке. Ср.:

(12) новогр. *Μην αερίσετε άλλο. Κλείστε*^{СВ} *(*Κλείνετε*^{НСВ}*) το παράθυρο!*

Здесь тоже единственно допустимая форма (еще раз подчеркнем, при формальном обращении к одному лицу «на Вы») – это СВ. НСВ, придающий высказыванию нетерпеливый, настойчивый тон, можно употребить только при обращении «на ты» или же ко многим лицам (наряду, естественно, с более вежливым, предпочтительным СВ). Ср.:

(12)$_1$ новогр. *Μην αερίσεις άλλο. (Έλα,) κλείσε*^{СВ} *(κλείνε*^{НСВ}*) το παράθυρο*!

Немного иная ситуация представлена в примерах из сербского и чешского языков, соответствующих следующему русскому примеру:

(13) рус. *Запишите* мой адрес! *Записывайте*^{НСВ}, пожалуйста, я тороплюсь.

И здесь, как и в примерах (11) и (12), повторное побуждение, призывающее сразу приступить к действию, чаще всего выражается СВ. Однако в данном случае НСВ полностью не исключается. Видимо, лексический состав высказывания, описывающий ситуацию явной настойчивости, способствует появлению видовой формы, выражающей именно настойчивое побуждение к действию, в какой-то мере «позволяет», «оправдывает» употребление НСВ. Ср.:

(13) серб. *Запишите* моју адресу! *Запишите*^{СВ} (?*Записујте*^{НСВ}), молим, жури ми се.

(13) чешск. *Zapište* si mou adresu. *Zapište*^{СВ} (?*Zapisujte*^{НСВ}) si rychle, prosím, pospíchám.

Естественно, и в данном случае НСВ может появляться еще чаще при неформальном обращении к одному лицу или ко многим лицам. Ср.:

(13)$_1$ серб. *Запиши* моју адресу! *Запиши*^{СВ} (*Записуј*^{НСВ}), молим, жури ми се.

(13)$_1$ чешск. *Zapiš* si mou adresu. *Zapiš*^{СВ} (*Zapisuj*^{НСВ}) si rychle (prosím), pospíchám.

То же самое соотношение характеризует и новогреческий язык. И здесь, при формальном обращении к одному лицу «на Вы», во втором, повторном, побуждении чаще всего употребляется СВ. Однако в данном случае, судя по ответам информантов, НСВ полностью не исключается. Ср.:

(13) новогр. *Σημειώστε* τη διεύθυνσή μου! *Σημειώστε*^{СВ} (?*Σημειώνετε*^{НСВ}) την, σας παρακαλώ, βιάζομαι.

Разумеется, при неформальном обращении к одному лицу или ко многим лицам НСВ появляется еще чаще. Ср.:

(13)$_1$ новогр. *Σημείωσε* τη διεύθυνσή μου! (Ελα,) *σημείωσε*^{СВ} (*σημείωνε*^{НСВ}) την, σας παρακαλώ, βιάζομαι.

Итак, проведенный сопоставительный анализ прежде всего показал, что глагольный вид в императиве в новогреческом языке имеет те же самые первичные значения, которые наблюдаются в славянских языках: СВ обозначает однократное действие с фокусом на достижении предела, в то время как НСВ обозначает многократность, процессуальность и имеет значение «приступ к действию».

Кроме того, выяснилось, что в новогреческом языке присутствуют те же ограничения на употребление НСВ в императиве, которые характеризуют в целом южно- и западнославянские языки: формы НСВ употребляются гораздо реже, чем в русском языке. Они занимают периферийное место в языковой системе и воспринимаются как сниженные формы, чуждые литературному языку.

Итак, сопоставительный анализ подтвердил функционирование выделенного нами на материале славянских языков прагматического механизма соблюдения или сокращения дистанции, основанного на употреблении СВ или НСВ как одного из главных механизмов, регулирующих употребление глагольного вида в императиве.

Использованная литература

Бенаккьо, Розанна. “Выражение вежливости формами повелительного наклонения несовершенного и совершенного вида в русском языке.”, *Труды аспектологического семинара филологического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова*. 3. Москва, 1997: стр. 6–17.

Бенаккьо, Розанна. “Конкуренция видов, вежливость и этикет в русском императиве.” *Russian Linguistics*. 26. 2002: стр. 149–178.

Бенаккио, Розанна. “Глагольный вид в императиве в южнославянских языках.” *Сокровенные смысли. Слово. Текст. Культура*. Сб. статей в честь Н.Д. Арутюновой. Москва, 2004: стр. 267–275.

Бенаккио, Розанна. “Глагольный вид в императиве в чешском и словацком языках.” *Язык. Личность. Текст*. Сборник статей к 70-летию Т.М. Николаевой. Москва, 2005: стр. 191–200.

Бенаккио, Розанна. “Глагольный вид в императиве в нижне- и верхнелужицком языках.” *Микроязыки. Языки. Интерязыки*. Сборник в честь ординарного профессора Александра Дмитревича Дуличенко. Тарту, 2006, стр. 82–89.

Бенаккио, Розанна. *Вид и категория вежливости в славянском императиве. Сравнительный анализ*, München, O. Sagner Verlag [Slavistische Beitrage, 472], 2010. Бенаккио, Розанна. “Глагольный вид в императиве в греческом языке.” *Слово и язык*. Сборник статей к восьмидесятилетию академика Ю.Д. Апресяна.Москва, 2011, стр.: 623–632.

Војводић, Дојчил. „О видско-временској ‘конкуренцији’ у српском и другим словенским језицима.“ *Зборник радова са научног скупа ‘V лингвистички скуп Бошковићеви дани’*. Научни скупови. Књ. 61. Одјељење умјетности. Књ. 22, 2003, стр. 139–164.

Падучева, Елена. “Семантика и прагматика несовершенного вида императива.” *Семантические исследования*. Москва, 1996, стр.: 66–83.

Петрухина, Елена. “Доминантные черты русской языковой картины мира (в сравнении с чешской).”// *Русское слово в мировой культуре* (X Конгресс международной ассоциации преподавателей русского языка и литературы. Санкт-Петербург 30 июня – 5 июля 2003 г.). Том I. Sankt-Petersburg, 2003, стр.: 426–432.

Рассудова, Ольга. *Употребление видов глагола в современном русском языке*. Москва, 1982.

Bakker, Willem “The Aspect of the Imperative in Modern Greek.” *Neophilologus*. N. 49/2–3, 1965.

Benacchio, Rosanna “Aspetto verbale e imperativo in polacco.” *Per Jan Ślaski*. Scritti offerti da magiaristi, polonisti, slavisti. Padova, 2005, стр.: 5–19.

Brown, Penelope, Stephen Levinson. *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge, 1987.

Galton, Herbert “Verbalaspect im Griechischen und Slavischen.” *Folia linguistica*. VIII, 1975, стр.: 147–156.

Hesse, Rolf. *Syntax of the Modern Greek Verbal System.* Copenhagen, 2003.

Koschmieder-Schmid, Käthe. *Vergleichende Griechisch-Slavische Aspektstudien*. München, 1967.

LEECH, Geoffrey. *Principles of Pragmatics*. London − New York, 1983.

MACKRIDGE, Peter. *The modern Greek language. A descriptive Analysis of Standard Modern Greek*. Oxford, 1985.

MIRAMBEL, André. "Aspect verbal et système. Essai d'une typologie." *Revue des études slaves*. XXXVII, 1960, стр.: 71−88.

SEILER, Hansjakob. *L'aspect et le temps dans le verbe néo-grec*. Paris, 1952.

Summary

Rosanna Benacchio

ONCE MORE ON THE VERBAL ASPECT
AND LINGUISTIC POLITENESS IN THE SLAVONIC
IMPERATIVE: A PARALLEL WITH GREEK

In the present paper the results from previous research on aspect in the imperative, done first for Russian and subsequently for the remaining Slavonic languages, are applied to another, non Slavonic language that also expresses the category of verbal aspect with morphological means, ie. modern Greek.It is confirmed that in imperative forms the verbal aspect may have pragmatical implications as regards preserving or cancelling distance and, more generally speaking, as regards (im-) politeness. That is, in Greek, similar to what was observed in some Slavonic languages (i.e. Serbian and Czech, but not in Russian) requests for actions that are expressed with the perfective aspect (ie. with aorist stem) are more neutral, "correct", formal, while those expressed with the imperfective (ie. with the present stem) are more informal, direct and therefore potentially impolite. The latter can be used at most in informal contexts in which the imperative, directed at a person, is expressed by means of the allocutive pronoun of the second person singular.

Keywords: verbal aspect, imperative, politeness, Russian, Serbian, Czech, Greek.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 81–115 ; 811.163.2’366
ID: 199266316
DOI: 10.2298/JFI1369185N
Примљено: 28. фебруара 2013.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Оригинални научни рад

БОРИС Ю. НОРМАН*
Белорусский государственный университет
Кафедра теоретического и славянского языкознания
Минск

О ПРАГМАТИЧЕСКОЙ НАГРУЗКЕ ГРАММАТИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ

(на материале морфологических категорий болгарского языка)

В статье исследуется использование грамматических форм (репрезентантов морфологических категорий) для выражения дополнительных значений – таких, как симпатия, ирония, сомнение, недоверие, восхищение, возмущение и т.п. Все они составляют сферу языковой прагматики. В качестве объекта для наблюдений выбрана грамматическая система современного болгарского языка. Приводятся примеры прагматически обусловленного употребления форм вокатива, множественного числа, остатков падежей, различных глагольных времен и наклонений. Делается вывод, что всё, что в грамматике вариативно, не нейтрально, стилистически окрашено, имеет особую обусловленность личностями говорящего и слушающего, а также всё, что редко, – всё составляет потенциальную сферу прагматики.

Ключевые слова: *прагматика, грамматическая форма, грамматическое значение, болгарский язык, вокатив, число, время, наклонение.*

Лингвистическая прагматика – одно из наиболее популярных и перспективных направлений современного языкознания. Она вобрала в себя, охватила своими рамками целые разделы риторики и стилистики, теорию актов речи, вопросы эффективности общения, сферу модальности, в значительной степени – проблематику психо- и социолингвистики и т.д. Естественно, такой «всеядный», экспансионистский характер лингвистической прагматики ставит языковедов в тупик. «…Каковы ее границы? Можно ли усмотреть в когнитивной

* boris.norman@gmail.com

деятельности, например, в означивании какого-либо фрагмента действительности, прагматику? Несомненно. Но тогда из этого следует, что любой факт означивания действительности может быть отнесен к прагматике. Отсюда мы приходим к мысли, что прагматике подчинены и синтаксис, и семантика, что они вторичны по отношению к ней. Границы прагматики, таким образом, расплываются и теряют очертания» (Конюшкевич 2000: 67).

Если понимать под прагматикой аспекты значения, отражающие условия употребления языковых единиц и регулирующие отношения между говорящим и слушающим, то, действительно, любая языковая единица может иметь в речи прагматический аспект. Просто иногда он более очевиден (как в случаях с оценочной лексикой, словообразовательными окказионализмами, побудительными предложениями и т.п.), а иногда – скрыт. Можно сказать, что составляющие плана содержания языкового знака – семантика, синтактика, сигматика и прагматика – не только «поддерживают» друг друга, но в каком-то смысле и конкурируют между собой. Чем значительнее в этом содержании доля семантики или сигматики, тем, по-видимому, меньше места остается для прагматического аспекта, и наоборот (ср.: Апресян 1995: 141–142).

Но с грамматикой вопрос особый. Ведь прагматический аспект подразумевает некоторую возможность выбора языковой единицы. Говорящий может предпочесть оценочную номинацию нейтральной (или наоборот), окказиональную конструкцию – узуальной (или, опять-таки, наоборот)… А грамматические значения и отличаются от лексических тем, что сильно ограничивают свободу выбора соответствующей языковой единицы. Заданная коммуникативной интенцией структура текста довольно жестко обусловливает выбор конкретной синтаксической модели, а та, в свою очередь, определяет для говорящего диапазон используемых грамматических форм. Поскольку грамматические значения имеют массовый, «классный» характер (принадлежат целому классу слов), не «опускаются» до уровня отдельного референта, то они с максимальной степенью обобщения отражают человеческий опыт. По словам когнитивиста Л. Талми, «грамматические характеристики в предложении обеспечивают концептуальную рамку, образно говоря, скелет или строительные леса для концептуального материала, выраженного лексически» (Талми 1999: 91–92).

И все же «нежесткий» характер языковой системы оставляет для носителя языка определенную возможность варьирования и в

том, что касается грамматических единиц. Конечно, это варьирование несопоставимо со свободой выбора слов, и потому грамматика значительно «менее прагматична», чем лексика. И, тем не менее, морфологические формы могут использоваться для передачи «посторонних» значений, обслуживающих отношения говорящего и слушающего или выражающих отношение говорящего к тем фактам, о которых идет речь.

Как отмечал Ч. Филлмор, следует различать три вида прагматических знаний: а) основанные на понимании того, почему именно такой смысл представлен именно в такой ситуации; б) основанные на конвенции о том, какого рода смыслы вообще могут выражаться людьми в подобном контексте; и в) заложенные в грамматических структурах языка (Fillmore 1966: 68). Первый вид прагматической информации можно было бы условно назвать контекстуальным (индивидуальным), второй – общеязыковым (коммуникативным) и третий – структурным (грамматическим). Вот этот третий вид прагматических значений и будет нас в данном случае интересовать. Скажем сразу: практически любая грамматическая категория на своей периферии – среди форм и значений, маркированных новизной или архаичностью, той или иной степенью окказиональности или же особо жесткой лексической ограниченностью и т.д. – содержит элементы, обслуживающие социальные функции речи. Всё, что в грамматике не нейтрально, стилистически окрашено, имеет особую обусловленность личностями говорящего и слушающего, в конце концов, всё, что редко, всё – прагматика.

В качестве объекта для своих наблюдений мы выберем грамматическую систему современного болгарского языка. Надо сказать, что материал болгарской грамматики уже не раз анализировался под данным углом зрения (см.: Ницолова 1984; Иванова, Ницолова 1995; Ницолова 2008; Димитрова 2009, Норман 2009, Норман 2009а и др.) Однако богатство прагматических оттенков в данной сфере трудно может быть исчислено. И в данном случае мы обратим внимание только на некоторые особенности функционирования морфологических категорий в болгарском, выделяющиеся на фоне сопоставления с русским языком.

Практически любой факт избыточности парадигмы, предполагающий альтернативу выбора, таит в себе возможность прагматического использования. Язык не любит форм, семантически дублирующих друг друга и старается их «развести»; одна из них, а то и обе, приобретают дополнительные оттенки.

В частности, если носитель болгарского языка хочет позвать кого-то, обратиться к собеседнику по имени или по статусу т.п., то у него есть две основные возможности: употребить специальную морфологическую форму (вокатив) или же так называемую общую форму имени. Допустим, к женщине по имени *Здравка* можно обратиться *Здравке*, а можно – *Здравка*. Слово *приятел* 'друг, приятель' может использоваться при обращении именно в такой, общей форме (свидетельствующей о некоторой дистанции или даже антипатии по отношению к адресату), а может – в специальной звательной форме: *приятелю* (сигнализирующей, как правило, симпатию и дружелюбие). Уже целое столетие болгарские языковеды дискутируют по поводу судьбы звательной формы и тенденций ее развития, и в целом сходятся в мнении, что она обречена. На это косвенно намекает и судьба вокатива в других славянских языках. Но вот совсем свежее признание: «В разговорной речи обращения, представленные собственными личными именами, чаще выбирают звательную форму. Интуитивная смена формы в соответствии со сферой речи даже у информаторов, которые являются ее [звательной формы – Б.Н.] противниками, показывает, что кое-кто из ученых поторопился с языковыми прогнозами, предрекая полное исчезновение звательных форм в недалеком будущем. Это недалекое будущее длится уже более века» (Радева 2012: 68– 69).

По большому счету, звательная форма как элемент языка неэкономна: она обслуживает сравнительно редкие речевые ситуации, образуется от весьма ограниченного круга лексики, плохо совместима с граммемой множественного числа и т.п. В то же время из речевой практики известно, что в отсутствие специального морфологического показателя обращение к другому человеку может эффективно сигнализироваться при помощи иных средств: интонации, просодики, мимики, жестикуляции и т.п. Это служит своего рода оправданием для постепенного «ухода» вокатива из морфологической системы славянских языков. Однако в каждом языке этот процесс характеризуется своими особенностями (см.: Ницолова 1984: 45).

В современном болгарском «выдавливание» звательной формы общей формой существительного наиболее очевидно происходит применительно к женским именам на *-а* (*Елена, Мария, Райна, Калина, Маргарита* и т.п.). Звательные формы вроде *Елено, Марийо, Райно, Калино, Маргарито* кажутся носителям языка «грубыми», «низкими», «деревенскими», а представители молодого поколения

используют их в основном в шутливом или ироническом ключе (см.: Първев 1978: 230). Но и мужские имена типа *Иван, Борис, Боян, Александър, Димитър* и т.п. нередко употребляются именно в такой – общей – форме вместо в принципе возможных вариантов *Иване, Борисе, Бояне, Александре, Димитре*. Общая форма считается при этом более «интеллигентной» и престижной. А от изначально свойственной вокативу неофициальности и интимности – один шаг до «простецкости» и грубости. В целом же считается, что окончанию вокатива *-е* в меньшей степени присущ грубый или пренебрежительный оттенок, чем окончанию *-о* (что можно объяснить с фонологической точки зрения).

Разумеется, в позиции обращения может оказаться и существительное, обозначающее не лицо, а предмет или отвлеченную субстанцию, как, например, в следующем контексте:

Той не се докачи много-много, а пристъпи към нас и запита:

– Кой ти е тебе тука, **класо** селска и непросветена, авангарда? (К. Атанасов. Сага за селото).

Но и в такой ситуации форма вокатива активно теснится общей формой имени (вместо *класо* можно сказать *класа*).

Кроме звательной и общей формы имени, в позиции обращения в болгарском языке может также употребляться членная форма (с постпозитивным артиклем). На эту особенность в свое время обратил внимание С. Иванчев. По его свидетельству, к кондуктору можно обратиться по-болгарски трояким образом: *кондукторе, кондуктор* и *кондуктора*. Причем последний способ (с артиклем) употребляется обычно применительно к человеку, «которого мы не знаем, как зовут по имени, и к которому у нас нет какого-то особого, прямого и близкого отношения» (Иванчев 1978: 217). С одной стороны, данный факт по-своему подтверждает внутреннюю связь, которая существует в семантике между вокативностью и идентификацией (см.: Гаравалова 2004: 142). А с другой стороны, мы видим, что у говорящего тем самым появляется дополнительное формальное средство обращения, имеющее некоторую социальную мотивировку.

Добавим также, что в болгарском существует некоторое количество специальных лексико-грамматических средств, использующихся в качестве обращения. Это касается, в частности, ситуации внутрисемейного общения, в которой естественны обращения типа *татко, тате, тейко* – к отцу, *мамо, майче, маме, мамче* – к матери, *бате, батко, батьо, бати* – к старшему брату, *како* – к старшей сестре и т.д. Все они, естественно, маркированы уменьшительно-ласкатель-

ным оттенком. Особо стоит сказать о так называемых «обратных» обращениях, в которых говорящий именует адресата (ребенка), опираясь на свой собственный статус. Так, мать (*майка, мама*) может обратиться к сыну или дочери с помощью одного из слов: *маминото, мама, мами, мамо* и т.п.; точно так же тетя (*леля*) обращается к племяннику или племяннице с помощью *лелиното, леля, лели* и т.п. И это тоже прагматически насыщенные номинации.

Таким образом, при выборе той или иной формы обращения в современном болгарском языке играют роль по крайней мере следующие разнородные факторы:

– женский или мужской пол лица (адресата) и, соответственно, женский или мужской род существительного;

– знакомость (для говорящего) или незнакомость адресата;

– официальный или «интимный» характер обращения, статус адресата и адресанта, общая «модальная рамка» речевой ситуации;

– «родное» или иностранное (заимствованное) происхождение имени существительного;

– нарицательный или собственный тип семантики имени;

– морфонологические особенности имени (суффикс основы).

Но для нас важно то, что, будучи не вполне необходимой со строго грамматических позиций, форма вокатива, как мы видим, принимает на себя неграмматическую, «постороннюю» смысловую нагрузку. Речевая «расшатанность» ситуации обращения позволяет говорящему в каждом случае выразить дополнительную эмоцию, и диапазон этих оттенков простирается от презрения, иронии, грубого вызова до прочувствованной симпатии и умиления. Таким образом, на базе грамматической функции вырастает целый букет прагматических коннотаций. Можно утверждать, что звательная форма в современном болгарском языке выполняет не столько собственно вокативную, сколько квалификативно-оценочную, субъективно-модальную функцию (ср.: Ницолова 1984: 43–44, 65–66; Радева 2012: 68).

Обратимся теперь к другим грамматическим категориям имени. Категории падежа в современном болгарском языке нет; синтаксические отношения имени выражаются в основном с помощью порядка слов, предлогов и других аналитических средств. Однако в грамматической системе представлены следы склонения: это отдельные падежные формы существительного, сохранившиеся в составе цитат, крылатых выражений и пословиц, например: *Петима* ***Петка*** *не чакат* (пословица); *Гарван* ***гарвану*** *око не вади* (послови-

ца); *Мама* ***Стояну*** *думаше* (народная песня), *Блазе* ***човеку*** *като мен* (эстрадная песня), ***Майце*** *си* (стихотворение Христо Ботева) и т.п. Как и любые некротизмы (мертвые, отжившие формы), они несут определенную прагматическую нагрузку. Отсылая носителя языка к прошлой эпохе, они, вместе с тем, предполагают некоторую его толерантность по отношению к отклонениям от нормы. Можно сказать, что использование некротизмов формирует определенного (образованного) пользователя и несет на себе печать личностной ориентации языкового знака.

Небезразлична к выражению прагматических значений в болгарском языке оказывается и категория числа. В этой сфере следует отметить, во-первых, бóльшую, чем в русском, регулярность оппозиции «единственное число – множественное число». Количество существительных, относимых к подклассу pluralia tantum, представляется в болгарском меньшим, чем в русском (ср. такие двучисловые имена, как *шейна* ‘сани’, *ножица* ‘ножницы’, *часовник* ‘часы’, *люлка* ‘качели’, *помия* ‘помои’, *каймак* ‘сливки’, *парфюм* ‘духи’, *панталон* ‘брюки’, *менгеме* ‘тиски’ и т.п.). В то же время такие существительные, как *малина, смях, критика, техника, борба, отговорност, съществуване,* легко приобретают в текстах значения и формы множественного числа. Сравним с ними русские слова *малина, смех, критика, техника, борьба, ответственность, существование,* которые остаются в рамках singularia tantum. И приведем два примера.

Просълзените му очи издаваха мъката на душата му. Мрачен, неспокоен, той си отиваше и се търсваше така от **отговорностите**, които действително не трябваше да тежат върху него (Султана Р. Петрова. Из моите спомени).

Отвътре, откъмто залите и тремовете на двореца ми, се носеше висок говор, **смехове** и музика (В. Мутафчиева. Случаят Джем).

По-видимому, у нас нет оснований говорить о «большей грамматичности» числа в болгарском языке в сравнении с русским. Однако сокращение количества «одночисловых» существительных работает на универсализацию данной категории и ментальное «освоение» понятия множественности. Возможно, в связи с этим стоит упомянуть и регулярность образования в болгарском языке форм множественного числа от заимствованных из европейских языков слов: *кино – кина, палто – палта, кенгуру – кенгура, такси – таксита* и т.п.

Напомним еще, что любой факт избыточности парадигмы, создающий для говорящего альтернативу выбора, чреват прагматиче-

скими коннотациями. Некоторые болгарские существительные испытывают колебания в образовании плюральных форм. И особенно интересны в этом отношении народно-просторечные формы множественного числа типа *нивя, женуря, къщя, книжа* (обычно от существительных женского рода, часто с экспрессивным суффиксом), но также *даскаля, турча, професоря* и т.п. Кроме указания на собирательность и «народность», эти формы обычно содержат некоторый пренебрежительный или иронический оттенок (см.: Dimitrova (red.) 1997: 67). Одна иллюстрация:

Наподире ни нагази миграцията… Вземаха хората да се изселват! Почнаха **къщя** да се затварят (К. Атанасов. Сага за селото).

Яркие примеры прагматического использования грамматических форм в болгарском языке связаны с глагольной категорией времени. Мы уже отмечали, что «разветвленность и богатство темпоральной системы болгарского языка обусловливает и даже прямо способствует развитию разнообразных модальных значений, в том числе граммем, специфических на общеславянском языковом фоне» (Норман 1994: 180).

Действительно, семантически сложные времена вроде «будущего в прошедшем» или «будущего предварительного в прошедшем» не просто соотносят между собой в рамках высказывания различные действия или состояния, но и отражают точку зрения говорящего на эти действия и состояния, т.е. сочетают в себе таксисные и модусные значения. Их прямое, основное значение – это действие, которое должно было произойти после некоторого момента в прошлом. Отсюда вытекает семантический оттенок намерения или готовности субъекта что-то сделать. А это значение столь же естественно переходит в более общий план возможности или долженствования. Не случайно глагольные формы типа *щях да чета* или *щях да съм прочел* являются для болгаристов предметом давних дискуссий: представители ли это времени или наклонения? Справедливость этого вопроса можно продемонстрировать на одном примере.

Разнообразието на пътуването, рисковете, възбудата, която го обземаше при допир с други мошеници, подобни на него, **щяха да го изтръгнат** от това състояние, да запълнят отново съществуването му (Д. Димов. Осъдени души). Здесь выделенная форма будущего в прошедшем переводится на русский как ‘должны были вывести его’ или ‘должны были бы вывести его’ или ‘могли бы вывести его’ и т.п.: во всех вариантах перевода эксплицируется та или иная модальность.

Но даже простые темпоральные формы, в частности, настоящего, будущего времени или аориста, не всегда нейтральны в прагматическом отношении.

В этикетном общении (в формулах приветствия, знакомства и т.п.) настоящее время выглядит слишком «прямым», бесцеремонным. Правила вежливости допускают или даже рекомендуют в такой ситуации замену формы презенса имперфективной. Так, в непринужденном болгарском общении возможны замены вроде *Вие как се казвахте?* вместо *Вие как се казвате?* ‘Как вас зовут?’ или *Вие откъде бяхте?* вместо *Вие откъде сте?* ‘Вы откуда?’. Один литературный пример.

– И все пак нали е офицер?

– Е, да, но той не е истински офицер, той е фармаколог…

– **Това пък какво беше?**

– Нещо като аптекар (П. Вежинов. Дъх на бадеми).

Выделенная часть означает: ‘А это еще что такое?’ – вопрос касается ситуации в настоящем. По мнению Й. Пенчева, таким образом «спрашивающий намекает, что он уже знал ответ на вопрос, но теперь не знает; не знает также и о том, как изменился мир, знакомый ему с точки зрения прошлой ситуации, потому и запрашивает информацию» (Koseska-Toszewa [et al.] 1996: 182). С нашей точки зрения, дело здесь в другом. «Сдвигая» ситуацию в план прошлого, говорящий пытается «смягчить» свой вопрос, облегчить установление контакта. И, по-видимому, данная тенденция носит более или менее универсальный характер, ср. вопросы в сфере обслуживания типа *Что вы хотели?* вместо *Что вы хотите?* и т.п.

В сочетании с показателями грамматической пассивности или безличности формы настоящего времени изъявительного наклонения легко принимают оттенок волитивной или дебитивной модальности. Покажем это на следующих примерах.

Туй търпи ли се бе! Че оставете тъмното, него кой му гледа – ама резил пред сърбите станахме (А. Константинов. Бай Ганю). Выделанная часть цитаты – это возмущенный вопрос: ‘Разве это можно стерпеть?…’

Цветко така силно реве: «Джермане-е-е, пренеси го-о-о», че **жилите** на якия му врат **се броят** (Д. Жотев. Джерман). Здесь *жилите на якия му врат се броят* означает ‘что можно сосчитать [набухшие] жилы на его крепкой шее’. Форма настоящего времени страдательного залога *се броят* содержит в себе оттенок потенциальной возможности действия.

Старият човек беше клекнал като момченце и държеше в ръката си налъм. Той наистина чукаше кокички, навярно от кайсии.

– За какво ви е това? – запита тя учудено.

– **Ядат се** – отвърна смутено той (П. Вежинов. Рожденият ден на Захари). Старик лаконично отвечает на вопрос, зачем он раскалывает абрикосовые косточки. И используемая им форма настоящего времени *ядат се* означает ‘их можно есть’ или ‘они съедобные’. Сам по себе глагол *ям* в своем значении такого оттенка возможности не содержит, но данная форма его с очевидностью приобретает.

Как известно, в русском языке значение потенциального действия, наставления, рекомендации в принципе заложено в формах настоящего времени глаголов несовершенного вида (см.: Гловинская 2001, 210–214). Особенно наглядны эти оттенки в неопределенно-личных конструкциях (ср.: *Цыплят по осени считают; Деревья пересаживают ранней весной; Ферзем так не ходят*). Но в болгарском языке неопределенно-личный тип предложений неупотребителен, зато пассивные и безличные конструкции, образуемые с помощью возвратной морфемы *се*, чрезвычайно популярны. Они-то, при участии граммемы настоящего времени, и берут на себя часть модальной нагрузки.

Развитие примерно тех же оттенков долженствования или возможности можно наблюдать также у глагольных форм будущего времени. Свидетельством тому служат и переводы соответствующих фрагментов на русский язык.

– Защо **ще те приемат** с разтворени обятия? Кой си ти? Какъв си им? (А. Константинов. Бай Ганю). ‘Почему они должны тебя принимать с раскрытыми объятиями?…’

– Абе какво сте направили вие!

– Как какво? – попитахме ние и той рече:

– Ами утрепали сте ми вепърро!

– Как така **ще утрепеме** твоя вепър! – възразяваме ние, а Пъшо клати глава и настоява (И. Радичков. Матрьошки). ‘Как это мы могли убить твоего кабана?…’

– Тяхната кожа! – изруга офицерът, като стъпка цигарата си в снега. – **Ще се шегуват** със службата! (В. Попов. Това красиво човечество). ‘…Они мне будут шутить со службой!’ или ‘…Как они смеют шутить со службой!’.

Особое место в инвентаре прагматических средств занимают формы перфекта (в болгарской терминологии – «прошедшего неопределенного времени»). Перфект означает прошедшее действие,

которое говорящий не считает нужным связать с определенным моментом в прошлом. Вместе с тем, важнейшая составляющая его семантики – это «состояние как результат некоторого действия в прошлом». Покажем это на примере.

– **Станах лъв** – заяви Петканов. Тази нощ. Не виждате ли?

Докторът сложи очилата си, погледна Петканов и поклати глава.

– Не – каза той. – **Вие не сте лъв**. **Не сте станали**. Казвам ви го като на приятел (Ст. Стратиев. Лъв стори). Здесь в одном контексте одно и то же событие (мысленное превращение пациента в льва) рассматривается с разных точек зрения: *станах* (аорист), *не сте* (настоящее время), *не сте станали* (перфект). В последнем случае ситуация представлена именно как состояние-результат.

А отсюда, из результативной семантики перфекта, вытекает возможность передачи несвидетельского отношения к изображаемому событию. Недаром некоторые исследователи рассматривают перфект в одном ряду с другими средствами модальности. По мнению В. Маровской, в основе данной граммемы находится оценочное, квалифицирующее отношение говорящего к грамматическому лицу (Маровска 1991: 53–57). Как известно, именно формы перфекта создали в болгарском языке основу – материальную и семантическую – для специфического наклонения, которое называют несвидетельским, или пересказывательным. Этому наклонению посвящена богатейшая литература, которой мы здесь не будем касаться (см.: Куцаров 1994 и др.).

Употребляя формы пересказывательного наклонения, говорящий тем самым снимает с себя ответственность за достоверность передаваемой информации: это лишь его предположение или же отсылка к чужому мнению, чужим словам. Причем формы пересказа в значительной своей части попросту совпадают с перфектными образованиями. Но в данном случае нам хотелось бы только отметить, что формы пересказывательного наклонения выражают не только «несвидетельское» отношение говорящего к изображаемому событию, но и целую гамму прагматически окрашенных значений: предположение, умозаключение, удивление, сомнение, недоверие, восхищение, возмущение и т.п. Приведем иллюстрации только к последнему из перечисленных оттенков. Для выражения категорического несогласия со сказанным или возмущения по поводу сказанного в болгарском есть стандартный способ: повтор «возмутительной» реплики в пересказывательном наклонении. Несколько примеров.

– Слушай – казах аз. Мислиш ли, че Евгени е бил влюбен някога в мен?

– Да, разбира се – отвърна той веднага. <…>

– Никак не му личеше! – казах аз недоволно.

– Брей, **не му личало**! – възкликна Владо кой знае защо заядливо (П. Вежинов. Процесът).

– Гледам, много ти спадна апетитът, откакто спря да ходиш на кариерите…

Апетитът ми **бил спаднал**! Що не си гледаш, Яно, плетчицата, ами ме отклоняваш от моите, както понякога ми се струва, глупости?! (К. Атанасов. Сага за селото).

– …Ние пълзяхме като сянка, па пак… – озъби се Стефчо.

– **Пълзели сте** като няма нищо тук – красноречиво се почука по челото отдельонният на мотоциклистите (К. Грозев. Службата си е служба).

Изначальная предрасположенность перфекта к «впитыванию» разнообразных модальных оттенков и повлияла на судьбу этого времени. Ю.С. Маслов в свое время высказал догадку, что именно дополнительная семантическая нагрузка (основа для несвидетельского наклонения) позволила перфекту сохраниться в системе болгарских глагольных времен и не слиться (как это произошло в других славянских языках) с простыми формами претерита – аористом, имперфектом (Маслов 1964: 200).

Действительно, многообразные примеры типа *Аз му вярвах! – Вярвала му!* ‘Я ему верила! – Она, видите ли, ему верила!’; *Бил съм я подмамил!* ‘Я, видите ли, ее соблазнил!’; *Писал си писма!* ‘Так ты, оказывается писал письма!’ и т.п. не только уточняют диктальную ситуацию (о которой ведется разговор), но и регулируют отношения между собеседниками. Болгарские ученые активно дискутируют по поводу того, можно ли все упомянутые выше прагматические оттенки объединять «под крышей» одной граммемы.

Добавим к сказанному, что в болгарском языке существуют и другие типы транспозиции временных форм – в частности, применение формы аориста для обозначения ситуации в настоящем, характеризуемой с высокой степенью категоричности и эмоциональности, типа: *Убих те! Изядох те!* (см. Ницолова 1984: 173; Koseska-Toszewa [et al.] 1996: 183).

Говоря о прагматических оттенках временных форм, мы то и дело затрагивали область смежной грамматической категории – категории наклонения. Использование каждого наклонения, естественно,

следует рассматривать на фоне других функционально близких форм в том же языке. В болгарском отсутствует инфинитив и не распространены неопределенно-личные предложения. Зато там очень активны конструкции конъюнктива (по-другому, «*да*-конструкции») и безличные обороты. Это налагает свой отпечаток на использование в речи форм повелительного наклонения для выражения просьб, распоряжений, рекомендаций и т.п. – тех речевых актов, которые в современных классификациях получают наименования реквестивов, инъюнктивов, адвисивов и т.п. (см.: Богданов 1990: 55–58).

Движимый побудительной интенцией, говорящий должен по возможности точно разместить конкретный речевой акт на широкой шкале: «необходимость» (приказ) – «возможность» (просьба) – «желательность (рекомендация)»; при этом он учитывает частные признаки, связанные со статусом коммуникантов, общественными условиями и т.п. И. Васева, исследовавшая в сопоставительном плане письменные инструкции на болгарском и русском языках, обнаружила в них в равной степени тенденцию к устранению говорящего и слушающего. Однако для болгарских текстов стандартными формами «инструктивного императива» оказались конструкции возвратного пассива, а для русских – инфинитивные и неопределенно-личные конструкции. При этом выявилась и ориентация на обобщенную личность адресата: «в русском языке в руководствах для специалистов, в паспортах машин, лекарственных индикациях и т.д. выступают обычно неопределенно-личные формы, в кулинарных рецептах – чаще инфинитив, в инструкциях по эксплуатации хозяйственных приборов – императив» (Васева 1991: 11). Очевидно, что перед нами – чисто прагматическая информация.

Для выражения вежливой просьбы в болгарском языке регулярно используются глагольные формы сослагательного наклонения с частицей *ли*: ***Бихте*** *ли ми* ***направили*** *едно кафе* (букв. ‘Вы бы сварили мне кофе’); ***Бихте ли дошли*** *за малко при мен* (букв. ‘Вы зашли бы ко мне ненадолго’); ***Бихте ли искали*** *да прочетете тоя текст?* (букв. ‘Вы хотели бы прочитать этот текст?’). В русском языке в подобных ситуациях скорее всего была бы выбрана другая форма – повелительного наклонения или же будущего времени с отрицанием (*Сварите мне, пожалуйста, кофе* или *Вы мне не сварите кофе?* и т.п.). Стандартная коммуникативная ситуация автоматически «вычеркивает» у данной формы в болгарском языке гипотетическое значение и заменяет его на этикетно-дезидеративное.

Кроме аналитических форм условного наклонения, в болгарском в принципе существуют и так называемые простые формы, образующиеся суффиксальным способом (*пиввам, ядвам, търпявам* и т.п.). Им тоже присущи дополнительные семантические оттенки – «готовности» или «предрасположенности» к действию. Образуются эти формы с помощью суффиксов *-а-, -ва-, -ава-,* в первичной своей функции состоящих на службе у имперфективации, т.е. у процесса перевода глагола в несовершенный вид. (Таким образом, и здесь мы наблюдаем, как общая система видо-временных форм глагола обусловливает развитие модальных значений – см.: Норман 1994: 182–183.) Главное же для нас – то, что простые формы «эвентуалиса» свойственны болгарской народной речи и, тем самым, употребление их маркирует говорящего в социолингвистическом плане.

Еще одна прагматически насыщенная грамматическая форма в болгарском языке – это деепричастия на *-ейки/-айки*, которые несут на себе печать демонстративной книжности (*мислейки, питайки, бидейки*). За пределами научного или делового текста данные формы часто употребляются с иронической или диалектной окраской. Б. Николаев, специально исследовавший функционирование деепричастий в болгарских художественных текстах, обнаружил, что из 10 обследованных писателей у двух деепричастия вообще не встречаются, а у остальных употребляются только в авторской речи, но не в речи персонажей (Николаев 1974: 119–121).

Кроме рассмотренных случаев, определенную прагматическую нагрузку в болгарском языке несут и некоторые другие грамматические средства, в частности, постпозитивный артикль (член). Это проявляется наиболее очевидно при образовании прозвищ и кличек (*Бомбето, Македонеца, Мартеничката, Патерицата* и т.п.), но также и в некоторых особых ситуациях. Приведем в качестве примера одну цитату, в которой разъясняется различие между употреблением слова *затвор* в прямом и переносном значении. Прямое его значение ʻтюрьмаʼ предполагает использование существительного в членной форме; переносное значение ʻзаключение, арестʼ такого условия не требует. Если этого не учитывать, у читателя может сложиться неправильное представление:

Авторът (пише Илчев) заявява, че Галилей умира в затвора. <…> Едно е, когато се каже «затвора» (както е у Илчев) – тогава е ясно, че става дума за истински затвор, а друго е «затвор». Както сам Илчев обяснява, Галилей умира във вилата си, «където действително е бил под надзор на инквизицията», което нищо друго не

означава, освен че собствената му вила е била превърната от инквизицията в «затвор» – в преносния, пък ако щете и в буквалния смисъл на думата (Н. Хайтов. С лека ръка).

О других прагматически окрашенных явлениях болгарской морфологии – таких как обусловленное использование местоименных форм, *да*-конструкций и т.п. – см. обзор в (Ницолова 2008).

Рассмотренные примеры утверждают нас в мнении, что прагматические смыслы могут быть «упакованы» в содержание грамматической единицы. Грамматическая семантика отражает – в самом обобщенном виде – модусные ценности, выработанные обществом, и предлагает применить их к конкретным событиям и их участникам.

Цитированная литература

Апресян, Ю.Д. *Избранные труды. Т. II. Интегральное описание языка и системная лексикография*. Москва: Языки славянской культуры, 1995.

Богданов, В.В. *Речевое общение. Прагматические и семантические аспекты*. Ленинград, 1990.

Васева, И. Инструктивен императив в българския и руския език. *Съпоставително езикознание*. Год. XVI. 1991, кн. 3. С. 11–17.

Гаравалова, И. За организацията на морфологическата категория «вокатив» и характера на тъй нар. звателни форми в съвременния български книжовен език. *Български език.* LI (2004). кн. 2–3. С. 137–142.

Гловинская, М.Я. Многозначность и синонимия в видо-временной системе русского глагола. Москва: Институт русского языка им. В.В. Виноградова РАН, 2001.

Димитрова, Ст. *Лингвистична прагматика*. Велес, 2009.

Иванова, К., Ницолова, Р. *Ние, говорещите хора*. София: Университетско издателство «Св. Климент Охридски», 1995.

Иванчев, Св. Една неописана употреба на членуваната форма (Към въпроса за формата на обръщението в български език). *Помагало по българска морфология. Имена.* София: Наука и изкуство, 1978. С. 212–222.

Конюшкевич, М.И. Модальность в свете прагматики. *Вопросы функциональной грамматики.* Сб. научн. трудов. Выпуск 3. Гродно, 2000. С. 58–78.

Куцаров, И. *Едно екзотично наклонение на българския глагол.* София, 1994.

Маровска, В. Субективните граматикализирани значения на глагола в съвременния български език. *Съпоставително езикознание*. 1991, № 2. С. 51–58.

Маслов, Ю.С. К утрате простых форм претерита в германских, романских и славянских языках. *Проблемы сравнительной филологии. Сборник статей к 70-летию В. М. Жирмунского.* Москва-Ленинград: Наука, 1964. С. 192–201.

Николаев, Б. Деепричастието в книжовната ни реч. В: Андрейчин Л. (съст.) *Проблеми на българската книжовна реч.* София: Наука и изкуство, 1974. С. 117–125.

Ницолова, Р. *Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език.* София: Народна просвета, 1984.

Ницолова, Р. К вопросу об общей характеристике болгарской морфологии. In: Nagórko, A. [et.al.] (Hrsg.) *Sprache und Gesellschaft. Festschrift für Wolfgang Gladrow*. (Berliner Slawistische Arbeiten. Bd. 33). Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 2008. С. 181–190.

Норман, Б. Модальность в болгарском языке. In: Jachnow H. [et al.]. (Hrsg.) *Modalität und Modus. Allgemeine Fragen und Realisierung im Slavischen.* Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 1994. С. 170–193.

Норман, Б.Ю. Прагматический аспект грамматики славянских языков. *Вестник Московского университета. Серия 9. Филология*. 2009, № 5. С. 76 – 85.

Норман, Б.Ю. *Лингвистическая прагматика (на материале русского и других славянских языков.* Минск: БГУ, 2009а.

Първев, Хр. Звателни форми на собствените женски лични имена. *Помагало по българска морфология. Имена.* София: Наука и изкуство, 1978. С. 223–237.

Радева, П. *Динамика в синтаксиса на съвременния български език.* Велико Търново, 2012.

Талми, Л. Отношение грамматики к познанию. *Вестник Московского университета. Сер. 9. Филология.* 1999. № 1. С. 91–115.

Dimitrova, St. (red. naukowy) *Български език* (seria «Najnowsze dzieje języków słowiańskich»). Opole. 1997.

Fillmore, Ch. J. The pragmatics of constructions. In: Slobin, D. I. [et al.] (eds.) *Social Interaction, Social Context, and Language. Essays in Honor of Susan Ervin-Tripp.* Mahwah, New Jersey, 1996. P. 53–69.

Koseska-Toszewa, V., Maldžieva, V., Penčev, J. *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska. 6. Modalność. Problemy teoretyczne.* Warszawa, 1996.

Резиме

Борис Ј. Норман

О ПРАГМАТИЧКОМ САДРЖАЈУ ГРАМАТИЧКИХ ЈЕДИНИЦА
(на примеру морфолошких категорија бугарског језика)

Флексибилна природа језичког система пружа носиоцу језика одређену могућност варирања, између осталог, и при избору граматичких јединица. Наравно, ово варирање се не може упоредити са слободом избора речи, стога је граматика много „мање прагматична“ него лексика. Али ипак, морфолошки облици се могу користити за исказивање „спољашњих“ значења која карактеришу однос говорника и слушаоца, или изражавају став говорника о чињеницама о којима се говори. Скоро свака граматичка категорија на својој периферији – у облицима и значењима који су маркирани као иновативни или архаични, или су у одређеној мери оказионални, или су веома строго ограничени лексичким факторима итд. – садржи елементе који су у служби социјалне функције говора. Све што у граматици није неутрално, или стилски обојено, условљено је личношћу говорника и слушаоца, дакле све што представља ретку појаву – све је прагматика.

За предмет разматрања у овом раду изабран је граматички систем савременог бугарског језика. Наиме, показује се да на избор одређене форме обраћања (поред три могућности: општи облик, вокатив, одређени облик именице) утиче низ фактора: мушки или женски пол особе (адресата) и, сходно томе, мушки или женски род именице; обраћање непознатом или познатом адресату; званични или „интимнији“ начин обраћања, статус адресата и адресанта, општи „модални оквир“ ситуације разговора; „домаће“ или страно порекло именице; општи или властити тип семантике именице; морфонолошке особености именице (суфикс основе).

У раду се такође анализира употреба облика множине именица, остатака падешких облика, одређеног облика именице, различитих глаголских времена (садашњег и будућег, аориста, перфекта), глаголских начина (погодбеног и приповедачког), као и глаголских прилога и др.

Наведени примери потврђују наш став да различита прагматичка значења могу бити „упакована“ у садржај граматичке јединице. Граматичка семантика одражава – у најопштијем облику – модусне вредности које је друштво формирало, и сугерише да се оне примене у односу на одређене ситуације и одређене учеснике тих догађаја.

Кључне речи: прагматика, граматички облик, граматичко значење, бугарски језик, вокатив, број, време, начин.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.161.1'367.625(091)
ID: 199267340
DOI: 10.2298/JFI1369203B
Примљено: 4. фебруар 2013.
Прихваћено: 5. април 2013.
Оригинални научни рад

JAN IVAR BJØRNFLATEN*
University of Oslo
Department of Literature, Area Studies and European Languages

REFLECTIONS ON THE TRANSFORMATION OF THE OLD EAST SLAVIC[1] VERBAL SYSTEM

This contribution treats the overall issue of the transformation of the system of past tenses that occurred in the development of Old East Slavic to modern Russian. The divergent opinions concerning the relative as well as the absolute chronology of these changes are discussed briefly. It is argued that the actual recordings of imperfects and aorist in large numbers of texts make it reasonable to assume that the transformation is observable in late mediaeval texts. The attention is directed towards the development of the perfect in terms of the *l*-participle. It is focused on how the *l*-participle looses its meaning of current relevance and how it replaces the aorist. In this way several steps in the transformation of the past tenses can be observed, allowing for a detailed interpretation of how this radical change in the history of the Russian language proceeded.

Key words: Russian historical grammar, morphological change, past tenses, aorist and imperfect, perfect, current relevance, *l*-participle.

Some of the major changes in the Russian language, as it developed from Old East Slavic to the modern language, concern the verbal system. The verbal system underwent a drastic transformation that above all involved the past tenses and the emergence of the category of aspect. A majority of the Slavic languages underwent similar and closely related changes. In many Slavic languages, the original past tenses disappeared and were replaced by an erstwhile perfect. This structural transformation in several Slavic languages seems to be part of a larger context, as a number of other European languages underwent similar changes. In large parts of the German language area, the perfect turned into a single

* j.i.bjornflaten@ilos.uio.no

[1] In this paper, the term 'Old East Slavic' will be used in lieu of the traditional term 'Old Russian,' i.e. *drevnerusskij*.

past tense and the original past tense was lost. In the Romance languages French and Italian, there are varieties in which one of two past tenses were replaced by a one-time perfect. All of these changes took place across a large linguistic area in Europe, and the general pattern is that a perfect acquired a new past time reference and replaced, completely or partially, the original past tenses. These comparable changes occurred in a number of contiguous languages, irrespective of genetic affiliation and makes it possible to define a European linguistic area. Within this linguistic area, the modifications of the tense system ran parallel to a number of other changes, which in recent years have made it possible to interpret common features and changes in European languages[2] within a broader framework. Notwithstanding the similar and comparable developments that can be understood as shared characteristics of a linguistic area, the changes themselves have to be investigated within the context of each single language. In this article,[3] an investigation of the transformation of the past tenses in Russian will be undertaken, leaving out data from other Slavic languages, while at the same time keeping in mind that many of the changes that occurred in Russian correspond closely to the changes that took place in other Slavic languages, transformations that were partially reflected even in a broader European context.[4]

As a brief introduction, a few basic facts will have to be recapitulated. For Old East Slavic, a system of past tenses[5] that more or less correspond to the system used in Old Church Slavic must be posited. Altogether, four past tenses can be identified: the synthetic tenses of aorist and imperfect, and the analytic tenses of perfect and pluperfect. For all of these tenses, complete paradigms for all three persons in all three numbers are illustrated in Table 1.

---

[2] For a further discussion of the changes dealt with and the term 'European linguistic area' with further references, see Heine, Kuteva (2006: 36–48).

[3] This article is a revised and extended version of a paper presented November 16, 2012, at the 44th Annual Convention of the Association for Slavic, East European & Eurasian Studies in New Orleans.

[4] A concise presentation of relevant data pertaining to past tense loss in a European context, including Slavic, can be found in Breu (1994: 56–58).

[5] A condensed exposition of the original Old East Slavic verbal system is found in Ivanov (1982: 25–34).

Table 1: Past Tenses in Old Church Slavic.

	Aorist	Imperfect	Perfect	Pluperfect
1sg	*viděchъ*	*viděachъ*	*jesmь vidělъ*	*běachъ vidělъ*
2sg	*vidě*	*viděaše*	*jesi vidělъ*	*běaše vidělъ*
3sg	*vidě*	*viděaše*	*jestь vidělъ*	*běaše vidělъ*
1du	*viděchově*	*viděachově*	*jesvě viděla*	*běachově viděla*
2du	*viděsta*	*viděašeta*	*jesta viděla*	*běašeta viděla*
3du	*viděste*	*viděašete*	*jeste viděla*	*běašete viděla*
1pl	*viděchomъ*	*viděachomъ*	*jesmъ viděli*	*běachomъ viděli*
2pl	*viděste*	*viděašete*	*jeste viděli*	*běašete viděli*
3pl	*viděšę*	*viděachǫ*	*sǫtъ viděli*	*běachǫ viděli*

The most widely used past tense was the aorist. The second most used tense was the imperfect. The perfect was, however, far less used and can even be characterized as a rare tense in Old Church Slavic and in Old East Slavic. This is even more the case with regard to the pluperfect.[6]

In Russian and several other Slavic languages,[7] the past synthetic tenses aorist and imperfect have been replaced by one single tense that is a simplified perfect tense based on the *l*-participle as shown in Table 2. The main query focuses on how aorist forms like *pridoša* was replaced by *prišli* and imperfect forms like *idjachu* were replaced by *šli*. This simplification process can be illustrated in following way.

[6] The same could be said about the future perfect (Ivanov 1982: 32), i.e. *a kto budetь načalъ*. Since this is not a past tense, it will not be discussed any further here.

[7] Similar and closely related changes have occurred in all the East Slavic languages. In the West Slavic languages, the original synthetic past tenses have been preserved only in Upper and Lower Sorbian, despite observations of their loss in Lower Sorbian and some dialects of northern Upper Sorbian. The aorist and imperfect are best preserved in South Slavic. In Bulgarian and Macedonian, these tenses have been preserved fully intact. Serbian and Croatian have kept the synthetic past tenses to a lesser degree, while in Slovenian they are only found as remnants in some dialects, e.g. in Resian in northeastern Italy (Benacchio 2002: 34–35, Lencek 1982: 115).

Table 2: Simplification of past tenses in Russian

(Aorist	Imperfect)	Replaced by	New Past Tense
ja pridoch	*idjach*	}	*prišel/šel*
ty pride	*idjaše*		*prišel/šel*
on pride	*idjaše*		*prišel/šel*
my pridochom	*idjachom*		*rišli/šli*
vy pridoste	*idjašete*		*prišli/ šli*
oni pridoša	*idjachu*		*prišli/šli*

The following observations can be made while considering these changes: The erstwhile four preterit tenses that declined in accordance with a verbal morphology – i.e. in person and number – were replaced by a single participle, the *l*-participle, which as a nominal declined in accordance to a nominal morphology – i.e. in gender and number. Consequently, Russian has developed a somewhat odd typological finite past tense that is not declined for person.

The emergence of the verbal category of aspect coincided to some extent with the transformation and simplification of the past tenses since fairly simultaneously with these changes, the category of aspect expanded from a lexically encoded category to a morphologically expressed category as well. There is, apparently, no reason to believe that the expansion of the category of aspect caused the transformation of the past tenses (Maslov 1984: 255), since no direct link between these two sets of changes can be established. In addition, Bulgarian and Macedonian developed the category of aspect just as pervasively as Russian and other Slavic languages, while preserving fully intact the synthetic past tenses aorist and imperfect. The emergence of the morphologically expressed category of aspect in Russian will therefore not be dealt with explicitly here.

The aim of this article is to observe how the transformation of the past tenses took place. The present analysis is therefore above all an empirical study aiming at tracing as detailed as possible how the past tenses were replaced by the nominally declined *l*-participle, as observed in a set of texts from the 15th to the 17th centuries.

In selecting texts from these two centuries, a certain position on the question about the chronology of the transformation of the past tenses has been adopted. It should nonetheless be made clear that opinions on this question differ vastly. Without delving into the research history of

the subject, it seems reasonable to mention the two main sets of opinion. The first maintains that the actual occurrences of all four past tenses in the earliest texts prove that these tenses have been a part of Old East Slavic. This means that the transformation of the past tense system must have taken place during the historical recorded period, since all four past tenses are widely documented in large numbers of Old East Slavic texts. If this assumption is correct, it implies, at least theoretically, that the transformation of the verbal system in some way or other should be observable in extant texts. This point of view was put forward by Russian scholars in the first half of the 20th century. KARSKIJ (1929: 24–25) considers the four past tenses genuine features of Old East Slavic at the time of the composition of the *Primary Chronicle* in the early 12th century. A similar assumption about Old Russian[8] formed the basis for van Schooneveld's well-known study of the finite preterit system in Old Russian. In his work, van Schooneveld (1959: 19) refers to the definitions of the aorist given by KARSKIJ (1929) and ISTRINA (1923)[9]. The aorist is defined as denoting an action taking place once in a limited, homogeneous interval of time in the past with no reference to durativeness or non-durativeness: the aorist is the main narrative tense. The imperfect signals an action taking place in the past with some duration and possible repetition, very often denoting a background for another action in the past (VAN SCHOONEVELD 1959: 34–36).

The second point of view is that an original situation with four past tenses did not exist in the Old East Slavic vernacular. Sobolevskij (1907) noted that the imperfect seldom occurs in early legal texts. And since legal texts were considered to reflect the Old East Slavic vernacular to a higher degree than other texts, the conclusion has been that the imperfect – even at a very early stage – had vanished from the spoken language. According to SOBOLEVSKIJ (1907: 234), the imperfect must have disappeared from the spoken language before the 13th century. Later scholars have claimed that the restricted use of the aorist in various types of charters, *gramoty,* and above all in the birch bark letters, suggests that the aorist cannot have been a part of the Old East Slavic even in its earliest stages (USPENSKIJ 1987: 144).[10] The imperfect and aorist, consequently,

[8] 'Old Russian' is used by van Schooneveld as equivalent to 'Old East Slavic'.

[9] This work of Istrina (1923) has not been available to me.

[10] Zaliznjak, on the basis of the birch bark letters, adopted a somewhat less radical point of view, claiming that the aorist was eliminated from Old East Slavic no later than during the 12th century, being preserved passively in Novgorod until the 14th century (Zaliznjak 2004: 173–174).

must already have been lost, or must have been in the process of being eliminated and replaced by the perfect *l*-participle in the earliest texts. The actual recordings in a large number of texts up until the 17th century are deemed to be due to Church Slavic influence or belonging to the Church Slavic register. In this way, the aorist and the imperfect are claimed to be part of the Church Slavic variety while their replacement by the *l*-participle were expressions of the Russian vernacular. It is evident that this interpretation fits excellently with the conception of *diglossia* in Rus and later in Muscovy, since the high and low varieties can be neatly distinguished by two different sets of past tenses, considered to be in complementary distribution. The more far-reaching consequence of this position is that it renders research of extant texts more or less irrelevant as the observable data are more or less stripped of significance, since they are claimed to be upheld solely by tradition and not linked to, or related to, the vernacular or the native grammar of the scribes.[11] This point of view has met with considerable opposition. Many scholars have refused to accept the two-language situation in Rus. The distribution of the past tenses has not been linked to the existence of two distinct languages or varieties, but to the *character* of the texts themselves. The restricted use of the aorist and the imperfect in legal texts and different types of *gramoty* can be ascribed to the non-narrative character of this kind of texts. In pure narrative texts dealing with complex past events, the whole set of past tenses is used. According to Lunt (1988/1989: 300),[12] the original past tense system persisted until the turn of the 15th and the 16th centuries. So, if a late dating of the transformation of the past tense system is assumed, the observed variations in the texts are not due to a situation where one variety forced out another, but rather to changes in the language of the scribes. Klenin (1993) demonstrated convincingly that this was the case in the development of the perfects, the *l*-participle, throughout the Laurentian Manuscript (1377), where 'a gradual change across the whole text may reflect, albeit indirectly, a gradual implementation of an historical change' (Klenin 1993: 332)[13]. This paper

[11] For a detailed discussion of this and related issues, see Živov (1995).

[12] Lunt's conclusion, with its polemic twist, goes like this: 'It seems to me wrong-headed – even perverse – to claim that the early Russian authors were using a foreign system of verbal categories […] it is more natural to accept that the narratives were written by East Slavs in their own language […] The old verbal system was not lost by other Slavs until well after 1300: why assume, in face of copious and eloquent evidence, that a new system evolved in Rus' before 1200, let alone 1050?' (Lunt 1988/1989: 301).

[13] See Timberlake (1995: 36) for a related opinion.

will therefore claim that the massive occurrences of aorists and imperfects during centuries, for almost half a millennium, in thousands of texts, hardly can be attributed merely to the observance of bookish rules. For instance, when the main manuscript of the First Pskovian Chronicle, *Tichanovskij spisok*, almost exclusively uses aorist as the narrative tense, it is hard to believe that this was entirely due to the simple observance of bookish convention.

Table 3[14]

Pskovskaja pervaja lětopisь:*Tichanovskij spisok* 1470		
Occurrences of word-forms in the past tense: 2016		
Aorist	1702	88,42%
l-participle	177	8,77%
Imperfect	137	6,79%

In addition to these considerations, evidence seems to support the assumption that the aorist to some extent was a productive morphological category, as possibly proved by aorist forms like *potčesja* in the Laurentian Chronicle *sub anno* 1015: the slaughter of Boris and Gleb, *na poli potčesja konь vъ rvě*, 'his horse stumbled in a ditch on the plain' (Cross 1930: 216). This suppletive simple aorist was formed from the verb *potъknuti* by means of a *nu*-drop and the first palatalization, cf.**po-tk-e* rendering the recorded form *potčesja*[15] and testifying to the productivity of the aorist.

The main claim of this article is therefore that the transformation of the past tense system in Russian took place well after the earliest recordings of East Slavic in the 11th century. The transformation of the past tense system should therefore be expected to be observable in texts produced during the first half millennium of written culture in the East Slavic and Russian lands. It will also be claimed that relatively later texts can provide valuable data as they seem to contain patterns of language usage preserved from earlier manuscripts and their protographs.

[14] This table is based on the findings of Slettnes (2012).

[15] Aorist forms of this kind are not unique. Otten (1973: 235–236) lists several aorist forms of the same type, cf. *umolče* < **umъlk-e* < *umъlknuti.*

When exploring the transformation of the past tenses in East Slavic and Russian texts, the crucial issue in the process is the replacement of the past tenses of aorist and imperfect by the *l*-participle, which formed the basis for the perfect tense. While there is considerable disagreement about the absolute chronology of the disappearance of the imperfect and aorist, the relative chronology remains uncontroversial. The imperfect clearly disappeared earlier than the aorist. There is reason to assume that the imperfect was substituted by the *l*-participle well before the *l*-participle replaced the aorist. Consequently, the *l*-participle must have taken over for the imperfect well before the composition of the texts investigated below. Granted that this is the case, the investigation of the transformation of the past tense in texts from the 15th to 17th centuries turns out to be a question of how the aorist was replaced by the *l*-participle. In order to do that, we should take a closer look at the aorist and the *l*-participle. The aorist was, as mentioned above, the main past tense in Old Church Slavic as well as in Old East Slavic and in more recent texts. The aorist was used "to present a happening in the past in the simplest possible way" (VAN SCHOONEVELD 1959: 20). The aorist was the narrative tense *per se* in that sense. It located events in the past with no regard to duration or repetition.

So, in order to explore how the perfect, the *l*-participle, came to replace the aorist, we need to consider the nature of the perfect and how it must be supposed to have differed from the aorist. As already mentioned, the perfect seems originally to have been a rather rare verbal form (IVANOV 1982: 92). Consequently, it seems appropriate to ask how this rare, infrequent form came to replace the most frequent of all past tense forms. How did this rare perfect become the single past tense form in Russian? The perfect must necessarily have undergone an extensive fundamental semantic expansion in order to acquire a meaning synonymous or nearly synonymous with the aorist in order to be able to replace it and become the single past tense form. The most conspicuous morphological change in the perfect is the loss of the copula *byt'*. The loss of the copula is obviously linked to theevolution of the meaning of the perfect. The presence or absence of the copula is instrumental to the transformation of the erstwhile non-finite nominal *l*-participle into a finite verb form. Further, the loss of the copula can be considered as a process of synthetization of the perfect (Maslov 1984: 253). With regard to the Slavic languages, the synthetization of the perfect, or some degree of it, has taken place in all the languages that have lost the synthetic past tenses aorist and imperfect. In contrast, Bulgarian and Macedonian have pre-

served the analytic perfect and the synthetic past tenses aorist and imperfect. The process leading from a non-finite *l*-participle with copula to a finite *l*-participle without copula seems to have lasted for a number of centuries after the earliest recordings of Old East Slavic. Initially, the copula was present, and it was apparently omitted only when an expressed subject was at hand. At a later period, vacillation in the use of the copula cannot be linked to the presence or absence of an expressed subject, but must be linked to changes in the meaning of the *l*-participle. As a point of departure, however, I will not distinguish between perfects with or without copula, considering that the meaning of the perfect is expressed by the *l*-participle with as well as without copula.[16]

A closer look at the perfect is therefore called for. The first point to emphasize is that the perfect – in contrast to the aorist – is a complex tense, since an understanding of the perfect has to take into account that the perfect involves two temporal planes, the past and the present. The aorist, on the other hand, involves just one temporal plane, the past. The perfect encodes an action or event in the past that has relevance to the present. The perfect is thus detached from other events located in the past only and is therefore non-narrative since the perfect denotes current relevance of a past event. Current relevance, can, however, mean different things. While the meaning of the perfect proper just indicates the continuing present relevance of a past situation (Comrie 1976: 52), current relevance can be resultative in the sense that 'a state exists as a result of a past action' (Lindstedt 2000: 327). This distinction of the perfect's meaning as resultative and perfect proper illustrates that the perfect can shade into several meanings, making up a set of meanings. In Old East Slavic texts, the perfect has been assumed to have had or to have acquired – in addition to its perfect and resultative meaning – also a backgrounding meaning. The perfect makes up a frame within which other events have taken place. This backgrounding meaning could have developed in Old East Slavic as a consequence of the replacement of the imperfect by the *l*-participle, since one of the basic features of the meaning of the imperfect was that of accompanying another fact or action (van Schooneveld 1959: 34).[17] This backgrounding meaning might

[16] These are considerations that are valid independently of the chronology that might be assigned to the disappearance of the aorist.

[17] This meaning of the imperfect was originally formulated by Havránek (1939: 227), who considers that the aorist was an unmarked past tense as opposed to the marked past tense of the imperfect: "Cette marque complémentaire de l'imparfait doit être cherché dans ce qu'il exprime un fait, une action accompagnant un autre fait ou une

also be related to an experimental meaning of the perfect that had developed from the meaning of current relevance (LINDSTEDT 2000: 369). Comrie and Lindstedt define experimental meaning as "a given situation [that] has held at least once during some time in the past leading up to the present" and which typically occurs in questions and negative constructions (COMRIE 1976: 58, LINDSTEDT 2000: 369). This paper will focus on the following two meanings of the perfect: the resultative/perfective and the backgrounding/experimental.

If the perfect originally or at some point had these two meanings, it means that the perfect also must have developed a third narrative meaning in order to be able to replace the aorist. I have therefore explored the interplay between the aorist and the *l*-participle through an investigative perusal of the text of the famous *Zadonščina*: 'The Tale of the Battle Beyond Don,' which took place in 1380. This is a relatively short text preserved in 5 manuscripts, representing two versions, one short version and one extended version. The oldest manuscript, No. 1, is the short version, while No. 2 is based on a fragment of the extended version. The remaining three manuscripts all are versions of the extended version. The present investigation takes into account the oldest manuscript, No. 1, from 1476; No. 3 from 1550; and the most recent, No. 5, dating from the end of the 17th century (Table 4).

Table 4

'The Tale of the Battle Beyond Don': *Zadonščina* – the manuscripts[18]:
1. *Kirillo-Belozerskij spisok*, (short version), 1476
2. *Spisok istoričeskogo muzeja* 1, fragment of extended version, turn of 15th and 16th centuries
3. *Spisok istoričeskogo muzeja* 2, extended version, end of 16th, beginning of 17th century.
4. *Undol'skij spisok*, extended version, mid 17thcentury
5. *Sinodal'nyj spisok,* extended version, second half of 17th century, with Belorussian features

autre action." The replacement of imperfects with this meaning by *l*-participles was also adumbrated by Kleinin (1995: 87) and is obviously an issue that deserves more detailed study.

[18] All references to the manuscripts of *Zadonščina* are based on the edition prepared by Adrianova-Peretc 1947 and Adrianova-Peretc 1948. Further analysis and research on the manuscript tradition of *Zadonščina* is found in Frček (1948), Jakobson & Worth (1963) and Vaillant (1967).

Table 5

Zadonščina: Kirillo-Belozerskij spisok, (short version) 1476		
Occurrences of word-forms in the past tense: 37		
Aorist	21	56,75%
l-participle	11	29,72%
Imperfect	3	8,10%
Conditional	2	5,04%

In Table 5, the results of the investigation of the past tenses in the oldest manuscript of *Zadonščina* are presented. The main past tense used is the aorist with almost 60 % of all past-tense occurrences. Below, all 11 extant *l*-forms will be analyzed according to the following meanings:

Table 6:

Meanings of the perfects/*l*-participles:

a) Conditional
b) Resultative/perfective
c) Backgrounding/experimental
d) Narrative

Conditional:

(7,1) *Slavii ptica, čto* ***by esi vyščekotal*** *sia dva brata*
'O, nightingale, bird of summer, if only you […] could glorify with your song the two brothers…'(Jakobson& Worth 1963: 57)[19]

(7.2) *lučši by* ***esmja*** *sami na svoi meči* ***naverglisja***
'Il vaudrait mieux pour nous nous jeter nous-mêmes sur nos épées (Vaillant: 1967: 26)
'It would have been better for us if we had thrown ourselves on our swords' (JIB)

[19] Some of the translations are taken from Jakobson & Worth (1963). Since their aim is to present a reconstructed protograph for the extant manuscripts of *Zadonščina*, the actual recorded text does not always coincide with the reconstructed one. Translations from Jakobson & Worth (1963) are therefore used only in cases when their reconstructed text is identical with the extant text. In some cases, Vaillant's translations to French are adduced. In all other cases, the author's own translations have been adduced and annotated JIB.

Resultative/perfective:

(7.3) '*Togdy aki orli slětošasja so vseja polunoščnyja strany. To ti ne orli slětošasja,* ***sъěchalisja*** *vsě knjazi russkyja k velikomu knjazju Dimitriju Ivanoviču na posobь, arkuči takь*'
'Then like eagles flew from all of the northern land. But not eagles flew, all Russian princes have gathered to help Dimitriji Ivanovič, speaking thus:'(JIB) (resultative –the princes are here now)

(7.4) *Gnězdo* ***esmja byli*** *edino knjazja velikago Ivana Danil*
'We have been one breed of Grand Prince Ivan Danil' (JIB) (resultative: we still are)

(7.5) *Dosjudy* ***esmja byli****, brate, nikudy izobiženy*
'So far we have not been offended' (JIB)(resultative: we still are not)

(7.6) *Done, Done, bystrii Done,* ***prošel esi*** *zemlju poloveckuju*
'Don, Don, swift river, you have cut through the Polovtsian land' (JIB), (clearly resultative, underlined by present tense copula)
'Don, Don, Don rapide, tu as traversé la terre des Polovtses' (Vaillant 1967: 26)

(7.7) ***probil esi*** *berezi charaužnyja.*
'you have broken the iron riverbanks' (JIB), (resultative)

Backgrounding/experimental:

(7.8) *zaneže ich* ***bylo*** *mužestvo i želanie za zemlju Russьkuju i věru*
'pour la vaillance qu'ils ont eue et leur passion pour la terre russe (Vaillant 1967: 23)
'for which has been their courage and passion for the Russian land and the Christian faith' (JIB)

(7.9) *Zemlja esi russkaja kak* ***esi byla*** *za carem za solomon*
'The Russian land you are, as you have been since the time of Czar Salomon' (JIB) (Backgrounding/experimental)

(7.10) '*to ti byli ne serye volci* '
'but they were not grey wolves' (JIB)

Narrative:

(7.11) *Ni odina mati čada* ***izostala***,
'Many a mother/not one mother lost their offspring' (JIB)

(7.12) *i ženy boljarskyja mužei svoich i ospodarev* ***ostali****, glagoljušče k sebě:*
'and the wives of the boyars left behind their husbands and lords, saying to themselves:' (JIB)

(7.13) *Oni bo* ***vznjalisj****a kak sokoli so zemli russkyja na polja polovetcija*
'Car eux se sont élevés comme des faucons de la terre russe… ' (Vaillant 1967: 24)
'For they ascended like falcons from the Russian land to the plains of the Polovetsians' (JIB)

In the *Kirillo-Belozerskij* manuscript, only three cases can be found in which an *l*-participle has acquired a narrative meaning and replaced an aorist. The remaining cases show that the non-narrative meaning of the *l*-participles is still intact in the large majority of the recorded cases.

Table 7

Zadonščina: Kirillo-Belozerskij spisok, (short version) 1476		
Occurrences of perfects/*l*-participles: 16		
Non-narrative/resultative	8	38,46%
Narrative	3	23,07%
Backgrounding	3	23,07%
Conditional	2	15,38%

We now move on to the younger, extended versions of *Zadonščina.*

Table 8

Zadonščina: Spisok istoričeskogo muzeja 1, (extended version) 1550		
Occurrences of word-forms in the past tense: 108		
Aorist	53	49,07%
l-participle	47	43,51%
Imperfect	7	6,48%
Conditional	1	0,92%

The manuscript from the historical museum contains the longest of the extended versions of this tale. The number of past-tense occurrences is consequently much larger, altogether 108 of which a little less than half – 47 – are *l*-participles. The *l*-participles were analyzed according to the same meanings as above.

a) Resultative/perfective
b) Backgrounding/experimental
c) Conditional
d) Narrative

Let us first consider a typical narrative use of the aorist and of the *l*-participles, then go on to the non-narrative/resultative use of them, and finally look into possible instances of backgroundin uses of this verb form.

In (9.1) a string of past events succeed each other, encoded by aorist. In (9.2) a similar string of past events is encoded by *l*-participles.

Narrative aorist:

(9.1) '*Dmitrej Ivanovič i brat ego knjazъ Vladimer Ondrěevič…**poostriša** serdca svoja mužestvom i **napolnišas** ratnago ducha i **ustaviša** sebe chramnyja polъky v russkoj zemli i **pomjanuša** praděda svoego…*

'Dmitrij Ivanovič and his brotherVladimer Ondrěevič…tested their minds with firmness, sharpened their hearts with manliness and were filled with martial spirit and drew up their battalions in the Russian land, recalling their grandsire…' (Jakobson&Worth 1963: 56)

Narrative *l*-participle:

(9.2) *sovolě i krečety za Don **perevezlis** i **naěchali** rustii synove na silnuju ratь tatarъskoju, **udarišas** kopi charaužničьnymi o dospechy tatarъskyja, **vъzgreměli** meči bulatnyja* (all prefixed)

'….the falcons moved to the other side of Don and the sons of Rus' attacked the strong army of the Tatars, with lances of iron the Tatars' armor were hit, swords of steel sounded'(JIB).

Non-narrative *l*-participle:

(9.3) *Done, Done, bystraja reka **priryla esi** gory kamennyja, tečeši v zemlju poveckuju*

Don, Don, swift river, you have cut through the stone mountains, you flow into the Polovtsian land' (Jakobson& Worth 1963: 61); (clearly resultative, underlined by present tense verb)

(9.4) *Čemu **esi** u nas muží naši **zalelějala** v zemlju poloveckuju*

'Why did you lure our husbands to the land of the Polovtsians' (JIB), (and they are still there)

(9.5) ***Položili este** golovy za ruskuju zemlju i za věru chrěstъjanьskuju*

'You have laid (down your) heads for the Russian land and the Christian faith' (JIB) (resultative)

Backgrounding/experimental:

(9.6) ***Otpalo** mužьstvo ich i pěnie ich*

'faded their courage and their song' (JIB)

(9.7) *Iz utra **bilis** do poludьni v subotu na rožestvo svjatii bogorodicy*

'They fought from morning to midday the Saturday of the birth of the Holy God's mother' (JIB)

(9.8) *.knjaz…pobedil i povorotil…knjazi padoša…trupi polja nasejaša, a kroviju* ***protekli*** *rěky*
'the prince vanquished and turned… the princes fell… bodies sowed the fields… rivers flew like blood' (JIB)[20]

Table 9

Zadonščina: Spisok istoričeskogo muzeja 2, (extended version) 1550		
Occurrences of perfects/*l*-participles: 49		
Non-narrative/resultative	12	24,48%
Narrative	23	46,97%
Backgrounding	11	22,44%
Pluperfect/Conditional	3	6,11%

The investigation of the behavior of the *l*-participles in the historical museum manuscript shows that roughly half of the *l*-participles recorded are used in a narrative sense. Manuscript No. 3 shows a considerable increase in the use of *l*-participles in the narrative sense compared to that of the manuscript No. 1, which is generally considered to be close to the original version of the *Tale*. The significant number of *l*-participles with a backgrounding sense seems, nevertheless, to have become more stable, probably reflective of the use of the *l*-participle at the time of the composition of the very first text of the *Tale*. This also concurs with observations of the *l*-participle made in other Old East Slavic texts.

The *Sinodal'nyj spisok* is the youngest of the five manuscripts of the *Tale*, and has clearly West-Russian or even Belorussian features. As can be seen from the table, approximately one half of the recorded past tenses are *l*-participles.

Table 10

Zadonščina: Sinodal'nyj spisok,(extended version) 17th century		
Occurrences of word-forms in the past tense: 91		
Aorist	41	45,05%
l-participle	45	49,45%
Imperfect	5	5,49%

[20] In the *Undol'skij spisok*, which has not been discussed here, the *l*-participle without a prefix has a clear backgrounding meaning; while all these things were happening, 'Don flew with blood three days': *a Don tri dni kroviju* ***tekla***.

The 45 perfects can be further subdivided into:

Narrative perfects/ *l*-participles:

(11.1) ***Govoril*** *knjaz Dmitrej Ivanovič bratu svoemu*
'Dmitrej Ivanovič said to his brother' (JIB)

(11.2) *Togda knjaz Dmitrij* ***zaplakal*** *garko i reče:*
'Then prince Dmitrij burst into bitter tears and said' (JIB)

(11.3) *...****vzjal*** *meč svoj v pravuju ruku i pomolisja bogu*
'…took his sword in the right hand and prayed to God' (JIB)

(11.4) *Togda gusi* ***vozgagatali*** *i lebedi* ***vozpleskali*** *krilami svoimi.*
(Nr. 3: *vozgagataša, vozplekaša*)
'Then the geese began to cackle and the swans to slash with their wings' (Jakobson & Worth 1963: 58)

(11.5) *i mnogija ordy* ***pogibli*** *i glavy svoi* ***poterali***
'and many from the Horde perished and lost their heads' (JIB)

(11.6) **vosplakali** knegini i bojaryni izbiennych mužej
'princesses and bojarinas burst into tears for their killed husbands' (JIB)

(11.7) ***položyli*** *golovy svoja ot svjatyja božyja cerkvi*
'laid down their heads for God's holy church' (JIB)

Non-narrative resultative perfects:

(11.8) *paganyi Mamaj* ***prišel*** *i voevodstvo* ***privel***
'the heathen Mamaj has come and brought his commanders' (JIB)

(11.9) *Done, Done, bystraja reka* ***proryla est*** *kamenьja gory i* ***tečešy*** *v zemlju Poloveckuju*
'Don, Don, swift river! You have cut through the stone mountains, you flow into the Polovcian land' (Jakobson & Worth 1963: 61)

(11.10) *Moskva, Moskva, bystraja reka, čemu* ***esi zoleléeli*** *mužej našichъ ot nasъ v zemlju Poloveckuju*
'Moskva, Moskva, swift river! Why did you cradle our husbands away from us into the Polovcian land?' (Jakobson & Worth 1963: 61)

Backgrounding/experimental:

(11.12) *I* ***bilisja*** *iz utra do poludnja v sobotu na rožestvo svjatyja bogorodica*
'They fought from morning to midday the Saturday of the birth of the Holy God's mother' (JIB)

(11.13) *Uže nam solnce* ***pomerklo*** *vo slavnom grade Moskve.*
'and the sun had already grown dark for us in the glorious city of Moscow' (JIB)

(11.13) *šibla slava k morju i k Varnovičom i k železnym vratom*
'Fame has struck… across the sea… toward the Iron Gates and Ornač…' (Jakobson & Worth 1963: 60)

The basic fact about the *Sinodal'nyj* manuscript is that it shows what had to be expected: a clear increase in the number of narrative *l*-participles. It should also be noted that these narrative *l*-participles are prefixed to a much larger extent than is the case in the other, older manuscripts, e.g., *porazilsja, izmolvil, vyechal, vozkripeli, zaplakal, vzjal, pogibli, poterali, pribili, vozruli, vozgrimeli*. In several cases, we see how a narrative aorist in No. 3 is replaced by a prefixed narrative *l*-participle in No. 5, cf. *vosgogotaša* vs. *vosgogotali*, *vъspleskaša* vs. *vъspleskali*, *plakašas* vs. *vъsplakali*. This may indicate that prefixation was one possible mechanism that caused a non-narrative *l*-participle to turn into a narrative one.

Table 11

Zadonščina: Sinodal'nyj spisok, 17th century		
Occurrences of perfects/*l*-participles: 43		
Non-narrative/resultative	13	30,23%
Narrative	26	60,46%
Backgrounding	4	9,30%

This paper has discussed the replacement of the synthetic past tenses aorist and imperfect by the *l*-participle, which originally served as the basis for the Slavic perfect. In the replacement process, several evolutionary steps have been discerned. The first step, apparently, was the substitution of the imperfect by the *l*-participle, giving rise to the backgrounding meaning of the *l*-participle. The major part of the paper has, however, dealt with the replacement of the aorist. The attention has been on the mutation of the non-narrative perfect into a narrative past tense; and how the perfect's basic meaning of current relevance was lost. I think that at least two evolutionary steps can be observed. First of all, the present tense copula used to link the verbal action denoted by the *l*-participle to the present. The loss of the copula diminished this link to the present and weakened the current relevance of the action expressed by the *l*-participle. This may be the reason why – in cases in which a clear perfect meaning is intended – the copula has been preserved in all three manuscripts along with a present tense verb that underlines the *l*-participle's meaning of current relevance. In other cases in which the aorist has been replaced by an *l*-participle – as seen in the most recent manuscript – the replacement is made by prefixed *l*-participles. The prefixation can

undoubtedly be understood as a morphological expression of the perfect aspect. However, we should keep in mind – granted that we exclude the conception of empty prefixes – that prefixation involves both modification and specification of the semantics of a verb. The specification added by the prefixes to the verb implies that the meaning of current relevance is further weakened and eventually lost. In these cases, the one-time non-narrative *l*-participle has been turned into a narrative past tense, able to substitute for the aorist. In this way, discernible patterns of the behavior of the past tenses can hopefully be established and sought identified like those in the texts investigated here. And if discernible patterns of behavior of the different tenses – above all the aorist and the perfect in terms of the *l*-participle – are identified, this may lend credence to the assumption that the transformation of the past tenses was the result of the grammar of the those who composed these texts and not of a mere observance of bookish rules. It could thus be possible to argue for and support the view that the transformation of the past tense system occurred in historical times well after the first recordings of East Slavic. This point of view also implies that later texts contain valuable data which have to be taken into due account in order to understand how the original and complex system of past tenses in Russian were transformed into an utterly simple one, based exclusively on one morphological form, the *l*-participle.

Bibliography

ADRIANOVA-PERETC, V.P. 1947. 'Zadonščina. Tekst i primečanija', in: *Trudy otdela drevne-russkoj literatury*. V. Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR: Moscow–Leningrad

ADRIANOVA-PERETC, V.P.1948. 'Zadonščina' (Opyt rekonstrukcii avtorskogo teksta) in *Trudy otdela drevne-russkoj literatury*. VI. Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR: Moscow–Leningrad

BENACCHIO, R.: 2002. *I dialetti sloveni del Friuli tra periferia e contatto*. Udine: Società Filologica Friulana.

BREU, W. 1994. 'Der Faktor Sprachkontakt in einer dynamischen Typologie des Slavischen' in *Slavistische Linguistik 1993. Referate des XIX. Konstanzer Slavistischen Arbeitstreffens Kiel 21. – 23.9.1993*. Slavistische Beiträge 319. Herausgegeben von Hans Mehling. Munich: Verlag Otto Sagner

COMRIE, B. 1976. *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press

CROSS, S.H. 1930. *The Russian Primary Chronicle*. Cambridge: Harvard University Press

DAHL, Ö. (Ed.). 2000. *Tense and Aspect in the Languages of Europe:* Empirical Approaches to Language Typology. Eurotyp 20–6. Berlin–New York: Mouton de Gruyter

FRČEK, J.: 1948. *Zádonština. Staroruský žalozpěv o boji rusů s tatary r. 1380*. Rozprava literárně dějepisná. Kritické vydání textů. V Praze: Nakladem slovanského ústavu.

HAVRÁNEK, B. 1939. 'Aspect et temps du verbe en vieux slave' in *Mélanges de linguistique offerts à Charles Bally*. Geneva: Librairie de l'Université

HEINE, B., KUTEVA, T. 2006. *The Changing Languages of Europe*. Oxford: Oxford University Press

ISTRINA, E.S. 1923. 'Sintaksičeskija javlenija Sinodal'nija spiska I Novgorodskoj letopisi'. *Izvestija Otdelenija russkago jazyka i slovesnosti rossijskoj akademii nauk.* XXIV, 2

IVANOV, V.V. 1982. 'Vremennye formy glagola v ischodnoj morfologičeskoj sisteme',in *Istoričeskaja grammatika russkogo jayzka. Morfologija. Glagol*. Pod red. R.I.Avanesova, V.V.Ivanova. Moscow: Izdatel'stvo „Nauka".

JAKOBSON, R.& D. Worth. 1963. *Sofonija's Tale of the Russian–Tatar Battle on the Kulikovo Field*. The Hague: Mouton & Co

LENCEK, R.L. 1982.*The Structure and History of the Slovene Language*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers.

LUNT, H.G. 1988/1989. 'The Language of Rus' in the Eleventh Century: Some Observations about Facts and Theories' in *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. XII/XIII

KARSKIJ, E.F. 1929. 'Nabljudenija v oblasti sintaksisa Lavrent'evskogo spiska letopisi' in *Izvestija po russkomu jazyku i slovesnosti*. Tom II. Leningrad: Izdatel'stvo AN SSSR

KLENIN, E. 1993. 'The perfect tense in the Laurentian Manuscript of 1377' in Maguire, R.A. & A. Timberlake (eds.): *AmericanContributions to the Eleventh International Congress of Slavists*.Columbus, Ohio, pp. 330–343

KLENIN, E. 1995. 'The Verbal System of a Seventeenth Century Icon Legend: Morphology and Discourse Function', *Russian Linguistics* 19, pp. 77–89

LINDSTEDT, J. 2000. 'The Perfect–Aspectual, Temporal and Evidential' in Dahl 2000

MASLOV, J.S.: 1984, *Očerki po aspektologii*. Leningrad: Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta

OTTEN, F.: 1973.*Die finiten Verbalformen und ihr Gebrauch in der Stepennaja kniga carskogo rodoslovija*. Veröffentlichungen der Abteilung für slavische Sprachen und Literaturen des Osteuropa-Instituts (Slavisches Seminar) an der freien Universität Berlin. Wiesbaden: Otto Harrassowitz

SCHOONEVELD, G.H. van.1959. *A Semantic Analysis of the Old Russian Finite Preterite System*. The Hague: Mouton & Co

SLETTNES, K. 2012.*Verbalsystemet i Første Pskov-krønike. En analyse av Tichanovskij Manuskriptet*. Masteroppgave i russisk språk ved ILOS/HF. Universitetet i Oslo

TIMBERLAKE, A. 1995. 'Avvakum's Aorist', *Russian Linguistics* 19, pp. 25–43

SOBOLEVSKIJ, A.I. 1907. *Lekcii po istorii russkogo jazyka*. Izdanie četvertoe. Moscow: Universitetskaja tipografija, Strastnoj bul'var

USPENSKIJ, B. 1987. *Istorija russkogo literaturnogo jazyka (XI–XVII vv.)*. Munich: Verlag Otto Sagner

VAILLANT, A. 1967. *La Zadonščina. Épopée russe du XVe siècle*. Institut d'études slaves. Paris

ZALIZNJAK, A. A. 2004. *Drevnenovgorodskij dialekt*. Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury

ŽIVOV, V. M. 1995. 'USUS SCRIBENDI. Prostye preterity u letopisca-Samoučki', *Russian Linguistics* 19, pp. 45–75

Резюме

Ян Ивар Бьёрнфлатен

МЫСЛИ О ПРЕОБРАЗОВАНИИ ДРЕВНЕВОСТОЧНОСЛАВЯНСКОЙ ГЛАГОЛЬНОЙ СИСТЕМЫ.

В статье обсуждается вопрос о преобразовании форм прошедшего времени в истории русского языка. Оцениваются вкратце противоположные менения как об относительной, так и об абсолютной хронологии этих изменений. В статье придерживаемся, однако, того мнения, что массовые фиксации имперфектов и аористов даже в поздних текстах свидететельствуют о том, что данное преобразование произошло сравнительно поздно и что его можно интерпретировать на основе того материала, который предоставляют тексты позднего средневековья. Внимание обращается далее на развитие перфекта и *л*-причастия. В центре внимания стоит потеря *л*-причастием своего основного значения текущей релевантности (current relevance). Устанавливаются разные степени в процессе преобразования форм прошедшего времени. Это постепенное преобразование прошедшего времени способствует подробному толкованию обсуждаемого радикального изменения в истории русского языка.

Ключевые слова: историческая грамматика русского языка, морфологическое изменение, прошедшее время, аорист и имперфект, перфект, текущая релевантность, *л*-причастие.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 316.72(497.11):81’42„189“ ; 316.7 Безеншек А.
ID: 199268364
DOI: 10.2298/JFI1369223I
Примљено: 28. фебруара 2013.
Прихваћено: 4. априла 2013.
Оригинални научни рад

НАЈДА ИВАНОВА*
Софијски универзитет „Св. Климент Охридски“
Катедра за словенске језике

ФРАГМЕНТИ СЛОВЕНАЧКЕ ЈЕЗИЧКЕ СЛИКЕ СРБИЈЕ ИЗ ПОСЛЕДЊИХ ДЕЦЕНИЈА 19. ВЕКА

У чланку се истражује улога језика приликом структурисања слике Србије у научнопопуларном делу *Bolgarija in Srbija* (1897) словеначког стенографа, публицисте, преводиоца, педагога и писца Антона Безеншека (1854–1915). Анализирају се главни чиниоци који одређују принципе селекције и механизме употребе имаголошки релевантних језичких средстава. Поставља се питање о месту лингвистичког приступа у интердисциплинарној парадигми имагологије.

Кључне речи: имагологија, слика Србије, Антон Безеншек.

Последњих деценија имагологија проширује свој методолошки и тематски опсег изван оквира компаративне књижевности ступајући у интеракцију с осталим хуманистичким наукама. Новија имаголошка истраживања различитих типова социјалне и културне активности у појединим друштвима и епохама мењају представе о механизмима културних контаката а исто тако о принципима обликовања стереотипа у социјалној свести (SMOLEJ 2002, JEZERNIK 2011, ПЕКОВИЋ 2001, ЗАИМОВА 2001, ЧЕРНОКОЖЕВ и др. 2001). Намеће се закључак да слику другога у сваком периоду карактеришу специфичне реализације у различитим формама културе (архитектура, ликовна уметност, музика, вербалне врсте – књижевни језик, разговорни језик, фолклор и сл.). Истовремено, долази до изражаја динамичка променљивост слике другога и на дијахроној оси – у различитим историјским раздобљима културног развоја датог народа.

Крајем 19. и почетком 20. века у књижевнојезичкој историји јужнословенских народа, поред лепе књижевности и публицистике, главну улогу у структурисању слике другога игра научнопопуларна

* naida_iv@yahoo.com

литература. Налазећи се на размеђу „високе“ књижевности и строго научних радова, научнопопуларна дела доприносе формирању стереотипних представа младих јужнословенских нација у контексту последњег таласа активизирања међусловенских привредних и културних веза под утицајем идеолошких модела неославизма и словенофилства (GANTAR GODINA 1994, ЛАЗАРОВА 1997). Повољне тенденције у том погледу прекинуте су у првим деценијама 20. века услед измењене политичке ситуације. Споменути период појачаног интересовања јужнословенских народа једних за друге карактеришу својеврсне имаголошке реализације које су вредне детаљнијег истраживања.

Овде ће бити анализирана слика Србије у књизи *Bolgarija in Srbija*. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu (1897) познатог словеначког стенографа, публицисте, преводиоца, педагога и писца Антона Безеншека (1854–1915). Пишчева концепција заснива се на књизи *Slovanstvo* (1879), чији су аутори познати словеначки интелектуалци А. Мајцигер, М. Плетершник и Б. Раич. То је најзначајније словеначко научнопопуларно дело посвећено друштвеном и културном развоју Јужних Словена, које уопштава резултате славистичких истраживања током 19. века[1]. У стилистичком погледу *Bolgariju in Srbiju* карактерише изразит жанровски синкретизам будући да поред научних информација, спис садржи публицистичко-полемичке, аутобиографске и путописне фрагменте. Безеншекова књига дочекана је у Словенији с великим интересовањем – тираж књиге од 71 540 примерака одмах је распродат, у штампи се појављују похвалне оцене, па су поједини одломци – *Značaj srbskega plemena* и *Moba pri Srbih* укључени у *Slovensku čitanku* (1925) J. Вестера (J. Wester), која је деценијама коришћена као приручник у словеначким средњим школама (BOLHAR 1934: 193–197, 229–230). Поред тога, А. Безеншек је побудио интересовање према историји и култури Јужних Словена с југоисточног Балкана код својег пријатеља и истомишљеника – словеначког песника Антона Ашкерца, који у путопису *Izlet v Carigrad* (1893) не само што описује утиске о својем путовању по Оријенту него и открива нове могућности упознавања „јужне браће“, њихових језика и култура[2].

---

[1] Са своје стране, на садржину и идеје *Slovanstva* извршила је утицај прва чешка енциклопедија *Slovnik naučný*. Praha, 1869, под уредништвом Ф. Л. Ригера (F. L. Rieger) и, тачније, чланак *Slováné* (VIII (12): (589–632), VIII (13): (633–644)), чији су аутори J. Перволф (J. Perwolf) и J. Гебауер (J. Gebauer).

[2] У словеначкој путописној литератури се и почетком 20. века наставља интересовање за Јужне Словене а нарочито за Србију (уп. на пример Knific, Ivan. Od

Међутим, ваља истакнути да А. Ашкерц, као и аутори славистичког компендијума *Slovanstvo*, упркос симпатијама према панславизму, потчињују своју делатност остварењу националне ствари. А. Безеншек је једини међу наведеним словеначким интелектуалцима који претвара идеју јужнословенске узајамности у свој главни циљ[3]. Јужнословенска идеологија аутора несумњиво утиче на стварање слике Србије у књизи *Bolgarija in Srbija*.

Својом разноврсном садржином и стилистичким обликовањем дело може бити објекат анализе историјске стилистике словеначког књижевног језика, јужнословенске етнографије и културне антропологије, историје и других хуманистичких наука, али од посебне је важности у имаголошком погледу. Конкретније, овде ће бити поклоњена пажња *улози језика* приликом конструисања слике Србије.

Основни чиниоци који одређују принципе селекције и механизме употребе језичких средстава при вербализацији слике другога у вези су са социокултурним дискурсом настанка дела, са спецификом пишчевог стваралачког потенцијала и идеолошке усмерености, исто тако и са тематским, жанровским и стилистичким параметрима текста.

Поглавље о Србији (133–237) садржи детаљне информације о географским особинама, историји и уређењу савремене српске државе, преглед народне културе, привредног и финансијског развоја земље. Информацијски садржај у наведеним поглављима пренет је помоћу (експресивно неутралне) опште лексике и јединица терминолошких подсистема одговарајућих тематских подручја из језика

Save do Bospora. – *Dom in svet* (1902): 31–42, 102–109, 167–170, 227–233, 282–286, 341–347, 402–408, 465–473; Ivan Lah. Balkan. – *Zvonček*, letn. 14, št. 7 (1.07.1913); Rudolf Dostal. Spomini na Beograd. – *Učiteljski tovariš*. dne 7. januarja 1920: 12; P. B. Dojmovi iz Srbije. – *Učiteljski tovariš*. letnik 62, številka 3 (19.01.1922) и др.) (Осолник 2001).

[3] У духу идеја Јана Колара, аутор развија свестрану активност на оживљавању веза међу Јужним Словенима, ствара оригиналан интерлингвистички пројекат заједничке јужнословенске азбуке и правописа на основу стенографског писма, издаје међународни часопис за стенографију и културу *Jugoslavjanski stenograf* (1876–1878 и 1880–1896) на четири језика – словеначком, хрватском, српском и бугарском, преводи лепу књижевност и популарну литературу, учествује у оснивању друштва *Славянска беседа* у Софији, постаје утемељивач и први председник *Савеза југославјанских пјевачких друштава* у Пловдиву, доприноси активној размени словенске литературе преко књижаре „Пчела“, као педагог истиче се својим иновативним лингводидактичким погледима о учењу словенских језика (уп. Иванова 2008).

посматрајуће и посматране културе. Истовремено, популаризациони циљеви текста претпостављају отвореност према елементима карактеристичним за публицистички и уметнички стил словеначког језика дате епохе.

I. У одређеним тематским пољима текста (као што су поглавља о географским особинама, трговини, финансијама и др.) оцртава се тенденција коришћења претежно словеначке терминологије. Уколико се употребљавају синонимијски називи, најчешће се формирају лексички парови у којима је једна лексема ограниченије регионалне распрострањености, док је друга општесловеначка. Уз то, једна од дотичних лексема по правилу има кореспонденцију у неком од осталих јужнословенских језика (slive (češplje) (223)). Јављају се и синонимијски парови у којима је једна реч словенског а друга – интернационалног порекла – што је одраз ауторових пуристичких погледа (уп. primanjkljaj (deficit) (234), republika (ljudovlada) (168), v strategičnem (vojnem) oziru (156)).

Истовремено се издвајају тематске целине у којима је уведен знатан број српских назива који чине самосталне подсистеме – уп. поглавља о административном, војном и црквеном уређењу, а исто тако поједине теме из етнолошког поглавља књиге. Већи део употребљене српске терминолошке лексике припада групи тзв. безеквивалентне лексике.

Српске лексеме уводе се у словеначки текст на неколико начина који упућују на одређене типове лексикографске праксе.

1. Приликом тзв. *глосирања*, поред српске речи јавља се и њена словеначка кореспонденција (turški vladi (visoki porti) (176), zlatarski mojstri (kujumdžiji) (224)), при чему би на основу лексичких парова формираних на наведени начин могао бити састављен мали двојезички речник. Словеначке кореспонденције српским лексемама већим делом представљају хипониме (čilimi (preproge) (222), „kalfe“ (pomočnike) (121), „šegrte“ (učence) (225), zlate denarje (dukate) (198), minaret (stolp) (160), plašči (gunje) (196)). У појединим примерима се као кореспонденције јављају и називи словеначких реалија (vile (rojenice, divje žene) (203), gostilnice (hani) (215) и сл.).

Поред тога, запажају се и примери увођења српских терминолошких назива без одговарајућих тумачења њиховог значења које читалац конструише у форми хипонима из ширег контекста:

Po vseh teh krajih so bili nastavljeni Dušanu pokorni namestniki, ki so nosili različna imena: „kralji, despoti, cezari, sebastokratori“ itd. 169;

Leta 1837. se je storila znatna preobrazba v vojnem oziru; vsi državni uradniki so imeli opravljati razun uradniških še določene vojaške poslove

ter so bili čisto po vojaško urejeni: praporščiki, poručiki, podkapetani, kapetani itd. 180.

Издваја се и група лексичких парова који, условно речено, представљају примере *псеудоглосирања* будући да нема разлога за примену принципа глосирања српских речи општег језика које у конкретном контексту имају своје словеначке кореспонденције (dug pas iz kože (usnja) (196), „šarene“ (pisane) nogavice (197), središče vrvarske (užarske) obrtnosti (154), „košulja“ (srajca) (196)).

2. Друга стратегија тумачења српске неконгруентне лексике своди се на *описни приказ* информација о референту у складу са начелима састављања чланака енциклопедијског речника:

zadušbina: Imeli so namreč lepo navado, sporočati za pokoj duše takozvane „zadušbine“, ktere obstojé še do današnjega dne kot cerkve in samostani, da se opravlja v njih molitev za dušo pokojnega osnovatelja. Dosti takih samostanov so Turki razrušili, a Srbi so jih v novejši dobi zopet postavili (203–204);

zapis: Kakor ima vsaka srbska hiša (zadruga) svojo slavo, tako jo ima tudi vsaka vas, vsaka občina. Va š k o s l a v o praznujejo pod kakim drevesom, imenovanim „zapis“. Na drevesu je izdolben v skorjo velik križ. To drevo je sveto vsakemu vaščanu; greh bi bilo plezati nanje, greh klatiti sadje z njega, ako ga ima, a posekati ga bi bilo hudodelstvo. (212)

Наведени начин увођења јединица језика посматране културе доследно је спроведен у етнолошком поглављу па због тога уз минималну редукцију експресивно-аксиолошких наслага описи могу бити систематизовани у један енциклопедијски речник српске народне културе.

Као што је већ речено, неки терминолошки подсистеми целовитије су приказани укључујући и дијахрону перспективу. На пример, у поглављу о административној подели Србије наведени су стари називи административних јединица: župa (v starih srbskih časih) – knežina (v turškuh časih), nahija па и називи њихових управника: „zemaljski knezovi“, „nadknezovi“, „spahije“, односно за кнеза Милоша – „nahijski knezovi“, „kneževinski knezovi“, „vaški (selski) knez“. Прокоментарисан је назив „nadknez“ и његов синоним „oberknez“, при чему је употреба префикса *ober-* протумачена немачким језичким утицајем из периода аустро-турских ратова. Такође је пропраћена и промена назива административних јединица после ослобођења Србије када се „nahija“ преименује у „okrug“, „knežina“ у „srez“, „občina“ остаје непромењена. Аналогно се мењају и називи управника наведених структура: „nahijski knez“ у „okružni načelnik“, „knežinski knez“ у „srezki načelnik“ (178), истиче се улога „občinskog zbora“

(179). Тако се у садржајне информације којима се у историјској перспективи приказују административно-територијална структура српских земаља и функције управних органа уграђују и дијахрона лексиколошка запажања о динамичном развоју самог терминолошког подсистема. На тај се начин строго лингвистичке информације о променама у сфери терминолошке номинације укључују као битна компонента сазнајног садржаја.

3. Истовремено је и *етимолошка карактеристика* одређених ономастичких и других безеквивалентних српских речи искоришћена као средство експлицирања специфичних културних информација – претежно у географском поглављу. На пример, преко тумачења унутрашње форме назива појединих подручја и насеља експлицирана је мотивациона продуктивност семантичких поља везаних за посебности терена и занатску делатност у номинацијском чину:

Mačva: Ta je tako ravna, da se reke po njej komaj premičejo; zato je ondi nastalo dosti močvirja, odkoder je dobila ta pokrajina bržkone svoje ime (146);

Svilanjac: Tukaj je glavno središče za gojitev sviloprejk in za izvoz svilenih mešičkov, od česar je dobilo mesto svoje ime (161).

На сличан начин објашњени су називи популарне врсте српске минералне воде (bukovička kisla voda – према селу Буковик недалеко од Аранђеловца, одакле извире (162), као и специфичне врсте инсекта (golubačka muha – према Golubac, где је инсект распрострањен (164–165)).

4. Текст, исто тако, садржи *објашњења о особинама српске антропонимије*, тачније, о творби презимена помоћу суфикса *-ić* или *-ović*, који се додају на лично име оца. Истиче се формирање презимена (сталних породичних имена) од основе назива родног места/подручја (Piročanac (iz Pirota), Valjevac (iz Valjeva) или занимања/заната којим се отац бавио (Kovačević (kovač), Tkalčić (tkalec), Kolarić (kolar)), при чему је изражено неодобравање тенденције да странци који се стално насељавају у Србију мењају своја имена према наведеном творбеном моделу (Ozerović, Walterić 220).

По свему судећи, коментар о посебностима номинације код српских антропонима повезан је са принципима фонетске адаптације српских речи у тексту. С једне стране, приликом прилагођавања топонима и антропонима оцртава се тенденција ка замени /đ/ са /dž/ (Arandželovac (162)), односно – ка недоследнијој замени /ć/ са /č/ (Čuprija (232))[4]. Поред тога се суфикс *-ić* српских презимена скоро

[4] Имена познатих личности српске историје која карактерише већа фреквенција у словеначкој литератури и штампи адаптирана су у складу са словеначком

без изузетка исписује графемом за глас /ć/ (Ristić, Belimarković, Protić (176), Tit Dugović (144)). То правописно решење усмерава ка Безеншековом интерлингвистичком пројекту, тачније ка јужнословенској азбуци, коју је у својем делу *Югославянска стенография* (1896) аутор створио на основу стенографског писма. У њему Безеншек уводи стенографске ознаке које истовремено служе за бележење /đ/ и /dž/, односно за /ć/ и /č/. Изгледа да словеначки филолог не искључује могућност да у словеначку правописну норму буду интегрисане одређене правописне особине других словенских језика, што би представљало једну од стратегија за њихово међусобно упознавање и зближавање.

5. А. Безеншек истовремено поклања посебну пажњу језику посматране културе као извору информација о традиционалној култури и етнопсихологији Срба. У ауторовом приступу долази до изражаја његова романтичарска словенофилска идеологија, која у језику препознаје реализацију „духа народа“, али уз то се примењују поступци анализе који су сазвучни с данашњим лингвокултуролошким, прагматичким и когнитивним истраживањима.

У дело су укључени српски *прецедентни текстови* који представљају оригиналне и преведене крилатице приписиване угледним политичким фигурама из најновије историје (уп. на пример, проглашење почетка устанка из 1815. године у Такову речима Милоша Обреновића: „Evo mene, a evo vam i rata s Turcima“. (Tukaj sem jaz, in tukaj je tudi boj s Turki.) (150) У словеначком преводу наведене су историјске *легенде* о средњовековним владарима (о смрти цара Стефана Душана (170), о судбини Вукашина, убице Уроша (171) као и *анегдоте* (194), текстови *здравица* изговараних за време славе (211–212), *ритуални дијалог* међу сватовима и домаћинима у свадбеном обреду (217) и сл.).

Приказивањем народне психологије спроводи се лингвокултуролошка анализа српске паремиолошке грађе (уп. тумачење *пословице* Uzdaj se u se i u svoje kljuse као фигуративне представе о самосталности Срба у савладавању тешкоћа која је формирана стицајем историјских околности (186), препознавање њихове емпатичности (milosrčnost ali dobrosrčnost) преко односа према просјацима вербализованог у изразу Prosjačka palica in torba sta dana od Boga (194).

правописном нормом, на пример: Štefan (Nemanja) (166); лично име Đorđe јавља се у два варијантна облика: pod vodstvom Kara-Džordžija (Črnega Jurija) (174), vodja tega ustanka Kara-Džordžij (Črni Jurij) (167), Jurij Branković (162), и као име свеца: dan sv. Jurija (Džurdžev dan) (213), krasna cerkev sv. Jurija (162).

Издвојене су комуникативне ситуације у којима се употребљавају *фраземи* и *прагматички изрази* мотивисани речју „бог“ као аргумент при образложењу дубоке религиозности Срба („Ako bog dá!“, „Storim to, ako bo po božji volji“, „Ako je božja volja“, „Kuda ako Bog“, „V slavo Božjo“ (198–199)). Наведени примери истовремено пружају представу о посебностима језичких правила свакодневне комуникације дотичне епохе формирајући тако минијатурни речник разговорних израза који би олакшао евентуално комуницирање Словенаца с носиоцима српског језика.

Недостатак рашчлањеније вертикалне социјалне хијерархизације и изразито демократско уређење српског друштва доказују се прагматичком анализом употребе *родбинских назива у ословљавању* – пред личним именом (brate, strino (216)) или самостално (brate, striče, sestro, snaho (187)).

Пропраћене су и језичке пројекције односа мушкарац/муж – жена у патријархалном друштву. Према аутору, неравноправни положај жене испољава се у одређеним типским ситуацијама у којима муж употребљава императивне облике („Daj, žena, ručak (obed)!“, „Donesi vode!“, „Daj vatre (ognja)!“, „Idi pozovi Ivana!“ (190)) а исто тако именује жену заменичким обликом *ona* док га она зове *moj človjek* (190).

При томе, нису занемарене ни *паралингвистичке посебности* анализираних типова говорних чинова и ситуација (уп. опис модела понашања везаних за религиозност Срба (198–199), поштовање старих људи (195), односе снахе према свекрви и свекру (219) и сл.).

У књизи су такође садржане карактеристичне *парафразе* у којима се вербализују елементи цивилизацијске вредносне оријентације Срба (уп. појашњења у вези са настанком устаљеног израза „српски Цариград“ за Призрен (168) и „српска Света Гора“ за манастирски комплекс Фрушка гора (140)).

Укључивање језика посматране културе приликом приказа предметне садржине текста помоћу јасно препознатљивих лексикографских поступака глосирања, енциклопедијског, етимолошког и творбеног описа, елемената двојезичног речника свакодневне комуникације, увођење јединица српског паремиолошког фонда, парафраза, прагмема и сл. изазива сложене значењске трансформације у одређеним лексичким подсистемима језика посматрајуће културе.

Семантичка структура „туђих“ лексичких јединица подложна је битним променама. Ради илустрације може се навести рецепција

речи *gunj* (назив за један типичан елемент српске традиционалне ношње): Ako je slabo vreme, ali če se poda Srb na daljno pot, obleče povrh še lepo obšit naprsnik in se ogrne s širokim plaščem (gunjem), obšitim z mnogimi vrvicami; prek pleč pa obesi puško (196). Лексема *plašč* укључује се у појашњење својом целовитом полисемантичком структуром, која садржи знатан број терминолошких значења из области одела, архитектуре, зоологије, ботанике и геометрије, формирана углавном помоћу метафоризације појединих функција именованог предмета[5]. Са своје стране, елементи енциклопедијског описа речи *gunj*, садржани у ближем контексту, омогућују да се реконструишу семе, које су, према аутору, повезане са безеквивалентном садржином лексеме – ‘традиционално одело‘, ‘одело широког кроја‘, ‘одело опшивено везом‘ (тј. нису експлицирана обележја денотата, релевантна за формирање изведених значења лексеме у српском језику, која се односе на материјал од којег је одело израђено, боју и крој – уп. РСХКЈ: 597). На тај начин долази до обликовања нове дефективне семантичке структуре српске речи у оквиру језика посматрајуће културе. С једне стране – успостављањем саодноса између описаних значења речи *gunj* и *plašč* читалац утврђује заједничке семе њихових семантичких структура на основу којих се формира кореспонденција међу њима – ‘горње одело за лоше време’. Поред тога, *gunj* губи асоцијативни потенцијал који има у полазишном језику, при чему семантичка обележја која је Безеншек истакао (‘сеоско одело‘, ‘на специфичан начин орнаментирано одело‘) блокирају њену компатибилност са значењима речи *plašč*. Истовремено, фонетско-графијска форма *gunj* стиче сему која означава припадност имаголошкој категорији „српскост“ (тј. релација *gunj* – *plašč* у словеначком језику представља једну когнитивно „искривљену“ верзију односа *gunj* – *mantil* у српском језику).

Приликом приказа елемената српског паремиолошког фонда (пословица, изрека, легенда, здравица, крилатица и сл.), парафраза или особина вербалне етикеције, у буквалном словеначком преводу читалац ишчитава могућа културно-маркирана значења иначе

[5] **pláščˇ**, *m.* 1) der Mantel; p. ogrniti, den Mantel umnehmen; p. po vetru obračati, den Mantel nach dem Winde drehen; — mašni p., die Casula; veliki m. p., das Pluviale, *Cig.*; — der Mantel (zool.), *Cig. (T.)*; — 2) der Feldschoppen, *V.-Cig.*; das Seitendach bei Getreideharfen, unter welchem Wagen stehen, *Z.*, *DSv.*; — 3) die Wölbung des Kalkofens, *M.*; — 4) eine Art Schleuse, *Notr.*; — 5) die Mantelfläche (eines Cylinders, Kegels u. dgl.), *Jan.*, *Cig. (T.)*, *Cel. (Geom.)*, *DZ.*; — 6) d. Marije p., der Frauenmantel (alchemilla), *Z.* (PLETERŠNIK 2006).

заједничких лексема двају језика (на пример, из текстова здравица стиче знања о симболима плодности у српској традиционалној култури). Преко преведених текстова преносе се само садржајне информације а губе се компоненте које формирају експресивну обележеност фразеолошких и паремиолошких јединица као што су рима, асонанце, алитерације, експресивна синтакса.

У Безеншековој књизи се у целини запажа тенденција ка преекспонираном присуству језика посматране културе, чему доприноси и знатан број примера псеудоглосирања. У том поступку изражена је пишчева интенција да међујезичке кореспонденције буду не само један од начина за стицање нових културних информација него да се и чин номинације моделира као чисто лингвистички спознајни чин (што представља елемент наставе страних језика). Наведена посебност текста може се протумачити словенофилским идејама Безеншека. У својим бројним текстовима и подухватима аутор се залаже за то да Јужни Словени интензивно уче своје језике на основу модерних лингводидактичких начела која су превазишла своје време, а која су развијала дискурсивну компетенцију странаца преко читања с разумевањем. Није случајно што се и у његовом уџбенику бугарског језика за Словенце у адаптираним текстовима примењује иста стратегија псеудоглосирања.

II. Размотрени начини структурисања језичке слике Србије примењују се претежно на нивоу преноса садржајних информација – тј. служе приказу знања о посебностима посматране културе. Истовремено, од посебног је значења утврдити језичке принципе употребе средстава за изражавање оцене о имаголошки релевантним предметима и појавама са денотативног семантичког поља текста.

1. У том контексту ваља скренути пажњу на немогућност доследног разграничења језичких јединица за истицање појмовне садржине од средстава за вербализовање емотивно-аксиолошког односа субјекта говора према стварности. То потврђује постојање амбивалентних језичких јединица које у тачно одређеним контекстима врше функцију својеврсних *маркера имаголошке релевантности садржине на коју се односе*. У споменуту групу спадају лексеме и изрази преко којих се приказани објекти и појаве одређују као популарни, познати, значајни (код Безеншека – доследно са позитивном маркираношћу) (уп.: znan, znamenit, sloveč, sloveti, biti na glasu: Dobro znana je srbska slivovica (223); Negotinska vina so slavna ne le po vsej Srbiji, nego tudi daleč po svetu. Pošiljajo se v sosedne dežele, pa tudi da-

leč na Francosko (166); (Paračin) Tamošnji semenj za volno je na dobrem glasu (160)).

Исту функцију обављају лексеме и изрази који означавају говорну активност – на пример: omeniti, biti omembe vreden, še nekaj besed и сл. (Omeniti gre tudi novodobno belograjsko stolno cerkev, ktera je po svoji notranjosti, kakor po zunanjosti dostojna glavnega mesta (204)).

Посебну групу са наведеном маркирајућом функцијом чине лексеме и изрази који у својој семантичкој структури садрже сему за позитиван однос, као на пример: biti priljubljen, častiti, čislati, ceniti, hvaliti, občudovati, čuditi se и сл. (Pri vsaki jedi pa mora biti paprika, ktero Srbi zeló čislajo (192); Kot najzanimivejše omenjam najprej srebrne in zlate izdelke za okrašenje, kteri so napravljeni s tako točnostjo ter toliko natančno, da moramo res občudovati trud in spretnost dotičnih zlatarjev (224); Tudi te izdelke so hvalili na pariški razstavi. Mnogi obiskovalci srbskega oddelka (paviljona) so se kar čudili, ko so našli med razstavljenimi rečmi tako krasnih, da bi mogla vsaka napredna država biti ponosna na nje (229)).

Употреба лексема које у својем значењу садрже сему супротне негативне оцене веома је ретка (уп. глагол grajati: Grajati moramo to, da se moški včasi robato obnašajo proti ženam, ktere so tako pridne (190)). Знатно фреквентнији су прагмеми žal, žalibog, škoda за изражавање сажаљења заснованог на ублаженој негативној оцени приказаног објекта или појаве (V novejši dobi so se začeli po vaseh krčme odpirati, kjer se moški žalibog le preradi shajajo (220); Pa na žalost postaja narodna obleka po mestih od leta do leta bolj redka (196)).

Размотрена језичка средства (која према терминологији Вјежбицке спадају у тзв. метатекстовне операторе – Вежбицкая 1978) врше и функцију маркера за увођење имаголошки релевантних информација али сами по себи не конкретизују чији аксиолошки став приказују (српски, ауторов, словеначки или општеевропски) нити прецизирају критеријуме за изражени став. Ти параметри имаголошке интерпретације имају различиту реализацију која се најчешће реконструише из контекста.

2. У експлицитном изражавању вредносне оријентације приликом структурисања слике другога посебну улогу игра *основна евалуативна лексика* (типа *dober, lep – slab, hud*) помоћу које предметна садржина стиче позитивну или негативну аксиолошку маркираност (о експресивности у лексичком систему – в. Ристић 2004). Спајање одређене основне евалуативне лексеме са називима објеката и појава конкретног семантичког поља отвара могућност употребе и

других одредаба чија је семантичка структура компатибилна са семантичком структуром дотичног назива и истовремено садржи сему позитивне или негативне оцене.

На пример, аутор повезује добар географски положај објеката (lepa lega (226)) једино с могућностима развијене инфраструктуре којом се стимулишу трговинске и културне везе. На основу тога, сваки сличан тип географског положаја одређује се синонимијски и као ugodan (135–136, 140). Међу облицима рељефа позитивна оцена се приписује великим равничарским теренима са плодним тлом (без мочвара насталих услед бујања река) и густом насељеношћу, док тешко приступачни планински предели са неплодним или необрађеним тлом а с малобројним живљем стичу негативну оцену (у оквиру наведене аксиолошке схеме издваја се група системски употребљених придева позитивне маркираности: ravnina: lepa (226), rodovitna (136), rodovitna in vedno gosto naseljena (154), precej široka in zelo rodovitna (156), polje: rodovitno (137–138), (149), po jako rodovitnih in lepo obdelanih poljih (162), njiva: prostrana in rodovitna (139), Srbska Posavina – ravna in jako rodovitna (146), ravni, rodovitni Banat (140) и сл.). Наравно, у тексту се јављају и примери конструисања сложенијих аксиолошких схема помоћу негативних конструкција, прагмема, лексичких антонима и сл.

Уп.: Drinska dolina je v gornjem delu prav ozka; čim bolj se širi, tem lepša postaja. (= горњи део Дринске долине није (врло) леп) Gornje Podrinje je bregovito in komaj 8 do 10 kilometrov široko. (= негативна оцена особина ‘брдовитост‘ и ‘тесан терен’) V njem se pase mnogo ovac in goved, kar daje poleg gospodarstva edini preživetek tamošnjemu prebivalstvu, ktero je sploh precej siromašno in stoji na precej nizki stopnji omike v razmeri z drugimi kraji Srbije. (= ограничен број привредних делатности, сиромаштво становништва и мањак образованости су негативне појаве) V dolnjem Podrinju so pa razmere drugačne (= терен није брдовит и тесан, привредне делатности су разноврсне, становништво је богато и образовано, при чему се све те посебности позитивно оцењују). Tukaj se nahajajo rodovitna polja (= постојање плодног земљишта је позитивна особина), kjer raste posebno lepa koruza in dober tobak. Precej veliki del dolnjega Podrinja je bregovit, pa vendar so naselbine povsod goste (= ако је дато подручје брдовито, али густо насељено, то је позитивна особина). Podrinje je bogato na rudah, posebno na svincu (148).

Објекти који немају привредну вредност добијају позитивну оцену једино ако су повезани са културном прошлошћу земље (Nekaj

kilometrov pod Čačkom se izliva v Moravo na levi strani Čemernica, v ktero se izteka reka Despotovica. Ob njej leži malo mesto Gornji Milanovac v planinski siromašni okolici. Ne bi ga inače niti omenil, da ne leži tam blizu vas Takovo, ktera ima zgodovinsko ime (150).) Сликовити планински облици рељефа (као на пример долина и клисура реке Нишаве) не привлаче пажњу аутора, који их доследно квалификује као (divje) romantične (154, 156).

У целини, оцена географског положаја и природних одлика Србије заснива се на модерним научним критеријумима привредне и културне географије. Аналогно се позитивно вреднују објекти савремене (европске) архитектуре у градовима, стварање и функционисање нових просветних институција, постојање развијених и профитних грана пољопривреде, заната и трговине, вредности традиционалне културе. С друге стране, остаци турске архитектуре и савремена политика велесила негативно су маркирани, а поред тога изражена је пожељност да се образовање, пољопривреда, индустријска производња па финансијска активност и даље унапређују (будући да тренутно стање изазива ублажену негативну оцену).

3. При формирању слике другога одлучујућу улогу имају *експресивна средства језика посматрајуће културе*, нарочито *процеси метафоризације* на различитим језичким нивоима – у основном лексичком значењу речи, у семантичкој деривацији, приликом оказионалне употребе лексема, преко различитих врста устаљених израза са препознатљивом унутрашњом формом, употребом алегорија, симбола и других стилских фигура. Норма научнопопуларног стила претпоставља отвореност према експресивним изражајним средствима која настају у лепој књижевности и публицистици, чији је првобитни експресивни учинак ослабљен због повећане фреквенције. У току њиховог конвенционализирања она испадају из стилистичког фонда „високе“ књижевности и укључују се у формирање појединих стереотипних представа масовне културе.

Фигуративна интерпретација имаголошки релевантне садржине карактеристична је за одређена тематска поља текста – она је слабо присутна у географском, етнолошком и привредном поглављу, где се најчешће оцена изриче евалуативном лексиком. Претежна употреба експресивних изражајних средстава јавља се у поглављима посвећеним историјском развоју и савременом административном уређењу Србије.

У опису епохе османлијских најезда актуализује се доњи положај просторне метафоре „горе – доле“ са карактеристичном негативном

аксиолошком маркираношћу (Propad Srbije (170); narod je propadal (153), Kosovska bitka, ki je pokopala srbsko neodvisnost (204)). Разматрани период концептуализује се као предмет – тешка направа за упрезање животиња па, уколико ограничава слободу кретања стоке, она изазива асоцијативну представу с насилним карактером османлијске владавине (поред robstvo (173), (190) у тексту су синонимијски употребљена експресивна значења речи jarem (174), jarmo (173), укључујући устаљене изразе: pod težkim turškim jarmom (173), Težavni jarem (174), se ... otresti težkega jarma (175) и сл.).

У једном коментару А. Безеншек заступа став да би са својим природним датостима и позитивним цртама српског националног карактера Србија могла да буде развијена европска држава, али је тај процес био отежан управо османлијском најездом, која је израз неповољног стицаја околности. На основу изнесене тезе, разматрани период је концептуализован као судбина, тј. као ирационална предодређеност, због чега се приказани историјски догађаји коментаришу преко опозиције sreča – nesreča (Kosovo: usodepolna bitka (152–153), nesrečna bitka (173), Ustanek srbske raje proti Turkom se je namreč izvršil nesrečno ... (167), Prvi poskus leta 1876. se ni posrečil ... (158), Ustaja se je izvršila srečno ... (150–151), S pomočjo Rusije se je vojna srečno končala ... (176)).

У описима оружаних сукоба с Турцима употребљен је и устаљени експресивни израз krvav boj, чији атрибут означава ‘повезан с крвопролићем, жесток’: Beograd: Zgodovina pripoveduje o celi vrsti krvavih bojev, ki so se bili zanj in okoli njega (140), Leta 1862. so se pobili Srbi in Turki v Belem gradu do krvavega; ... (142), Za avstrijsko-turških bojev v XVII. in XVIII. veku je bilo okoli Užic nekoliko krvavih bojev (149) и сл. Безеншек наводи и извор који је утицао на формирање тог типа концептуализације битака међу Србима и Турцима у доба ропства, а наиме – словеначка фолклорна традиција: Težko je najti drugo mesto, za ktero bi se bili razni narodi tako rovali, kjer bi bilo toliko krvi prelite, ktero bi bilo tolikokrat razdejano in sezidano, kakor ravno Beli grad. Saj <u>še naše slovenske narodne pesni pripovedujejo</u>, kako teče pod Belim gradom rudeča kri, „da bi gnala kamne mlinske tri“ (140).

Разматрани период нашао се и у тамном спектру симболике боја (temen oblak, ki je prinesel točo od strani Turkov-Osmanlijcev (169), strašne priče mračne prošlosti (Ćele kula) (158)).

Аксиолошки став о целовитом развоју Србије, као и о појединим објектима и појавама везаним за дотичну епоху метафоризира се и на основу аналогија из изворног домена негативних емоција

индивидуума, а наиме преко придева žalosten, tožen (tožna usoda (212–213), žalostni nasledki (169), tožen položaj (174), v tako žalostnem položaju (175), žalostno vplivati (Kosovska bitka) (204), žalostni spomin (Deligrad) (159), žalosten spomenik (156)).

Насилничка и ратоборна природа освајача описана је метонимијски помоћу израза turška kopita (Ako ne bi priropotala turška kopita (132)), tujčeva peta (stoče pod tujčevo peto (202)). Деструктивност непријатеља фигуративно је приказана и на основу аналогије са елементарном непогодом – тучом (toča) експлицирајући разорну моћ и шкодљивост природне појаве. Том поступку придружује се и употреба пејоративно конотиране лексеме druhal 169 [уп. PLETERŠNIK 2006: **druhâł**, *f.* eine Volksmenge; — (nav. zaničlj.) der Pöbelhaufe, der Pöbel, das Gesindel].

Аутор посебно истиче и један типичан пример вербализовања негативног односа освајача према поробљеним Србима у пејоративном називу „raja“ tj. čreda (173), (167). Истовремено, српски народ у османској империји приказан је метафором ‘народ је човек’ услед чега се актуализују аналогије из појмовне области чулних и емоционалних реакција насталих у резултату физичке повреде (v stiskah in trpljenju (199–200), njegove muke in rane (199–200), trpi (173)). На основу тога се надграђују асоцијативне представе о акустичким параметрима осећања бола (stoče pod tujčevo peto (202), so vzdihali Srbi pod turškim jarmom (190)).

Супротно томе, Срби су као борци за ослобођење доследно приказани помоћу позитивно конотиране лексике чији један део припада фолклорним конвенцијама за идеализацију епског јунака (junak, junaški, junaštvo, hraber, pogumen, vrl, odličen). У истом циљу се актуализирају структурне семантичке сличности међу изворним појмовним пољима зоонимије и фитонимије и циљним доменом човек: cvet naroda (175), cvet in upanje naroda, kakor divji levi (173).

На макротекстовном нивоу долази до супротстављања двају верско-цивилизацијских симбола – крста и полумесеца. Полумесец је присутан у тексту као знак на турској застави, која се пак симболички појављује у три различита контекста структурисана у својеврсној градацији. Најпре је застава протумачена као симбол победничког продирања османске војске у Европу до бечких бедема (173); три века касније, приликом описа борби за ослобођење Србије, та иста застава, постављена на Београдској тврђави, доживљава се као последњи знак формалног турског присуства (senca turške oblasti (142)) да би се коначно дошло до описа савремене епохе, у

одломку посвећеном Саборној цркви у Београду, у оквиру којега је независност српске државе фигуративно приказана ситуирањем двају симбола – крста и полумесеца дуж вертикалне осе просторне метафоре „горе – доле“: Padli so tudi oni mnogobrojni minareti (okrogli stolpiči pri turških bogomolnicah) s polmesecem vred, kteri se je lesketal na njih vrhu. Namesto njih se vzdiguje sredi mesta proti nebu zvonik stolne cerkve s svojim velikim, pozlačenim križem (143).

Намеће се закључак да у концептуализацији српске историје из периода османске најезде, Безеншек прати поетске конвенције словеначке поезије посвећене борбама Срба и Бугара за ослобођење од османске власти у делима J. Стритара (1836–1923), J. Паљаруција (Крилана) (J. Pagliaruzzi) (1859–1885), С. Грегорчича (1844–1906), а исто тако стилистику тадашње словеначке штампе, која информише о дотичним догађајима. Не сме се пренебрећи ни утицај словеначког (као и јужнословенског) фолклора.

Како је речено, аутор се одлучује за експресивно-емоционалну интерпретацију имаголошки релевантне предметне садржине и у оквиру теме о стању и развоју савремене српске државе. Поред истицања одређених позитивних тенденција у духу европске модернизације, Безеншек оцењује негативно бирократију чиновника, коју приказује стилистиком памфлета (181–183).

III. У целини, у историјском поглављу књиге имаголошка категорија „турскост“ (спорадично и неке друге имаголошке категорије као „циганскост“) стиче једнозначну негативну аксиолошку обележеност. Категорија „српскост“ наведеног тематског поља је доследно позитивно конотирана. У осталим поглављима експлицитно формулисан негативни однос при реализацији категорије је реткост (уп. већ споменуто проблематизирање положаја жене у традиционалном друштву). Уместо тога преовлађује изражавање *еуфемистичке негативне оцене* применом неколико текстовних стратегија.

1. Негативна ауторова оцена садржинских информација везаних за актуелну српску стварност по правилу остаје имплицитна. На површини текста те исте информације интерпретиране су у оквиру *хипотетичког дискурса са позитивном аксиолошком маркираношћу*. Услед тога, читалац реконструише актуелну, стварну, изванјезичку ситуацију са негативном аксиолошком маркираношћу елиминисањем језичких маркера потенцијалности, нефактичности и позитивног вредновања (форме потенцијала, футура, одговарајуће прагматичке маркере) па их замењује одричним конструкцијама и антонимијским лексемама:

Lahko bi bila reja sviloprejk bolj razširjena v deželi, ker je podnebje ugodno in je ondi dosti murbnega drevja, in tedaj bi imele žene za svoje delo več svile pri rokah. Razun tega bi dajala trgovina s svilo deželi lepega dobička (222) (= тренутно свиларство није распрострањено, његов развој је ограничен, жене немају довољно сировина, трговина доноси слабе приходе, што није добро).

Niš: Tukaj se nahajajo tudi vsi pogoji za razvitek obrtnije, zakaj sredi mesta teče Nišava dosti brzo, da bi mogla goniti največje stroje, ako pa bi se postavili parni stroji, je v okolici tudi obilo premoga za kurjavo (158–159) (= пуноводност реке Нишаве не искориштава се за покретање великих машина, а нема ни парних машина упркос налазиштима угља, што није добро).

2. Еуфемизирана негативна оцена изриче се исто тако у оним микротекстовним целинама у којима се комбинује *употреба назива конкретних објеката и појава с евалуативном лексиком и са вербализаторима имаголошких категорија* типа „српскост“, „турскост“, „словеначкост“, „рускост“, „бугарскост“ и сл. Међу те три групе језичких јединица формирају се систематски односи, при чему се одговарајућем објекту или појави из сфере предметне садржине приписује тачно одређена културно-цивилизацијска припадност и дотична аксиолошка маркираност. Ако су у конкретном контексту употребљене јединице двеју од наведених трију језичких група, њихова кореспонденција из треће групе се подразумева. До еуфемизације долази ако недостаје лексема која означава имаголошку категорију при чему је употребљена језичка јединица за негативну оцену и обрнуто. На пример, Безеншек позитивно оцењује српско традиционално одело, док његову постепену замену западноевропском модом вреднује као негативну тенденцију (na žalost). Нигде у одговарајућем пасусу не износи се оцена о модерном оделу, али тврдња да се неке жене још увек облаче са укусом по домаћој моди омогућава да се реконструише имплицитна оцена о новој моди као неукусној (тј. у наведеном садржајном сегменту категорија западноевропскост стиче еуфемизирану негативну маркираност): Pa na žalost postaja narodna obleka po mestih od leta do leta bolj redka. Uradniki in trgovci so se začeli že od več let oblačiti po zapadno-evropskem kroju; v novejših časih posnemajo njih vzgled tudi žene iz boljših stanov, če tudi se mora priznati, da je med njimi še mnogo takih, ki se prav okusno oblačijo le po domačem kroju (196–197).

Аналогно, не спомињући да је турска архитектура у Нишу према његовим критеријумима рђава, аутор конструише систематске

односе међу садржинским, имаголошким и аксиолошким компонентама у два паралелна низа:

садашњост (независна Србија) широке, равне улице, нове куће	„српскост“ позитивна оцена
прошлост (поробљена Србија) тесне улице, дотрајале куће	„турскост“ имплицитна негативна оцена

Dandanes sicer Niš ne šteje toliko prebivalcev, kakor tačas, ko je bil pod Turki, ker so se izselili vsi mohamedanci, a drugače je mnogo olepšan in brzo napreduje. Šteje 21.524 prebivalcev, tako da je prvi za Belim gradom. Z malo izjemo so vsi Srbi /.../ Starih tesnih ulic v Nišu ni več, in le redke so borne koče, v kterih so prej stanovali ljudje. Dandanes vodijo široke, ravne ulice na vse strani; glavna ulica gre proti železnici. Videti so večjidel nove hiše in hišice, kterih je vseh skupaj 2986. Samo v predmestjih je še ostalo nekaj koč in podrtin iz prejšnjih časov (158).

Могло би се поставити питање због чега у наведеном примеру имаголошка категорија „турскост“ стиче еуфемизирану негативну оцену будући да је тај тип оцене карактеристичан претежно за категорију „српскости“. У описаном прелазном историјском периоду, објекти нове и старе архитектуре ситуирани су у оквиру метафоричке просторне схеме центар – периферија, на коју се надовезује и темпорална оса садашњост – прошлост. У конкретном случају категорија „турскости“ не функционише самостално, него као периферна семантичка компонента категорије „српскости“ па управо то одређује еуфемистичку негативну оцену турске архитектуре[6].

У Безеншековој књизи словеначки и српски језик играју специфичну улогу приликом структурисања слике Србије. Словеначки језик, као језик посматрајуће културе, заступљен је у његовој си-

[6] Аналогно у горе наведеном пасусу посвећеном тенденцијама у савременој моди категорија европскости стиче еуфемистичку негативну оцену пошто функционише као компонента категорије „српскости“. Супротно томе, у приказу привредне политике велесила према Србији преко метафоре ‘држава је човек’ изнета је негативна оцена самостално представљене категорије европскост, остварене преко поткатегорија енглескост, аустријскост и немачкост на основу актуализације асоцијативних представа о негативним моделима понашања индивидуума (Anglija, ktera je do sedaj tudi od morske strani donašala obilo blaga balkanskim narodom, gleda z zavistjo, kako se začenja Nemčija tod šopiriti. Da Avstriji to tekmovanje ne dé prijetno, to je samo ob sebi razumljivo; vendar se ji pa ni treba plašiti dotlej, dokler živi s Srbijo v prijateljskih razmerah (230)).

стемско-структурној целини и у широком али тачно одређеном спектру функционалних реализација. Српски језик, као језик посматране културе, присутан је у знатно окрњеном облику, при чему је селекција елемената који се налазе у тој специфичној дефективној реализацији имаголошки мотивисана.

Оба језика учествују у преношењу два главна типа информација – садржајних и емотивно-аксиолошких (експресивних) па у зависности од тога ступају у различите врсте међујезичких контаката. Због тематских и стилских особина научнопопуларне литературе језик посматране културе учествује активније у приказу садржинских информација. При томе се увођење српских језичких јединица у словеначки текст често остварује помоћу лексикографских матрица двојезичког, енциклопедијског и етимолошког описа који проузрукују тзв. когнитивна искривљавања приликом структурисања слике другога. Долази се до сложених семантичких трансформација услед којих један део језичких јединица чува семе које сачињавају семантику њихових словеначких хипонимијских кореспонденција, губи оне компоненте своје значењске структуре којима учествују у формирању српске наивне слике света, стиче додатне семе које носе специфичне културне информације из перспективе носилаца посматрајуће културе. Услед тога, функционисање новонасталих лексема у словеначком језику по правилу је краткотрајно и ограничено на нивоу узуса. За друге лексеме које су најчешће укључене у текст преко енциклопедијске дефиниције под условом њихове веће фреквенције постоје претпоставке њиховог продирања у словеначки лексички систем као назива културних реалија.

Истовремено, стратегије псеудоглосирања, лингвистичких појашњења у духу историјске лексикологије и антропонимије, инфилтрирање графијско-правописних српских особина у словеначки текст осликавају одређене аспекте индивидуалног Безеншековог интерлингвистичког пројекта за зближавање јужнословенских језика.

Приступе А. Безеншека приликом разоткривања кодираних културних информација у српској језичкој грађи (који карактеришу савремену лингвокултурологију) примењују и други аутори научнопопуларних, путописних и публицистичких текстова из разматраног периода (А. Ашкерц, И. Книфиц). На основу тога може се закључити да су висока филолошка култура и освешћеност изразите идеолошке улоге језика у формирању не само националног идентитета него и хетеростереотипних представа специфична генерацијска посебност представника словеначке интелигенције с краја 19. века.

У преношењу аксиолошко-емотивних информација одлучујућу улогу игра језик примајуће културе. Структурисање слике другога зависи од тога који се тачно стилски регистри актуализују као извор постизања аксиолошке маркираности имаголошких категорија у различитим предметним сферама. На пример, период османске владавине у српској историји концептуализован је на основу словеначког (и јужнословенског) фолклора као и словеначке поезије и штампе тематски везане за антиосманске борбе јужнословенских народа. Савремена политика велесила према Србији, као и деловање бирократског чиновничког апарата, фигуративно су приказани на основу аналогија са негативним моделима понашања индивидуума у стилистици политичке сатире.

Посебне су пажње вредни случајеви изражавања еуфемизираног негативног односа према реализацији категорије „српскост“ који, уз експлицитну негативну маркираност категорије „турскост“ у историјском дискурсу, потврђују словенофилску идеологију аутора. Битно је истаћи да је наведени лични став карактеристичан и за друге Безеншекове савременике, што даје разлога да та идеологија буде разматрана као израз стереотипних представа у масовној култури разматране епохе. На основу тога могу бити истражене и упоређене како специфике у реализацији стереотипних представа у другим типовима културе из последњих деценија 19. века тако и тенденције у претходним и наредним периодима.

Намеће се и општије питање у којој мери би било оправдано издвојити лингвоимаголошка истраживања као самостално научно подручје и какав би био њихов статус међу осталим сличним правцима. Будући да језичко конструисање слике другога пре свега одређују функцијска припадност, тематске и стилистичко-жанровске особености текстова, лингвоимаголошка проучавања морала би се развијати као део лингвостилистике уз примену метода лингвистике текста, когнитивне лингвистике, анализе дискурса и лингвокултурологије. Управо на основу целовите стилистичке анализе датог текста или групе текстова могу се апстраховати они језички елементи помоћу којих имаголошке категорије и њихова реализација у одређеним концептуалним сферама стичу одговарајућу аксиолошку маркираност.

Цитирана литература

Аретов, Николай (съст.). *Балканските идентичности в българската култура*. Том 4. София: Институт за литература – БАН, Кралица Маб, 2003.

Вежбицкая, Анна. Метатекст в тексте. – *Новое в зарубежной лингвистике, Вып. VIII. Лингвистика текста*. Москва: Прогресс, 1978: 402–421.

Заимова, Рая (ред.). *Да мислим другото – образи, стереотипи, кризи XVIII–XX век*. София: Кралица Маб, 2001.

Иванова, Найда. *Южнославянските езици между националната индивидуалност и славянската взаимност в съчиненията на Антон Безеншек (1854–1915)*. Велико Търново: Фабер, 2008.

Лазарова, Емилия. *Славянското движение в България*. София: Славянското дружество в България, 1997.

Осолник, Владимир. Путописи о јужнословенским земљама у словеначким часописима почетком 20. века. – *Књига о путопису*. Зборник радова [Уредник Слободанка Пековић]. Институт за књижевност и уметност, Годишњак XVIII. Серија Б: Историја књижевности, 4. Београд: Институт за књижевност и уметност САНУ, 2001: 425–439.

Пековић, Слободанка (ур.). *Књига о путопису*. Зборник радова. Институт за књижевност и уметност, Годишњак XVIII. Серија Б: Историја књижевности 4. Београд: Институт за књижевност и уметност САНУ, 2001.

РСХКЈ. *Речник српскохрватског књижевног језика*. Књига прва. А–Е. Нови Сад – Загреб: Матица српска, Матица хрватска, 1967, Друго фототипско издање. 1990.

Ристић, Стана. *Експресивна лексика у српском језику. Теоријске основе и нормативно-културолошки аспекти*. Институт за српски језик, Монографије, књ. 1., Београд: Институт за српски језик САНУ. 2004.

Чернокожев, Николай и Николай Аретов (съст.). *Балканските идентичности в българската култура от модерната епоха XIX–XX век*. София: Издание на Института за изследване на интеграцията, 2001.

Bolhar, Alojzij. *Anton Bezenšek. Njegovo življenje in delo*. Celje: Odbor za proslavo osemdesetletnice rojstva A. Bezenška, 1934.

Jezernik, Božidar. *Divja Evropa*. Ljubljana: Slovenska matica, 2011.

Gantar Godina, Irena. *Neoslavizem in Slovenci*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1994.

Pleteršnik, Maks. *Slovensko-nemški slovar (1894–1895).* [Elektronsko izdajo na CD-ju uredile: Metka Furlan, Helena Dobrovoljc, Helena Jazbec], Ljubljana: Založba ZRC SAZU, Računalniška priprava Amebis, d.o.o. [2006].

SMOLEJ, Tone (ur.). *Podoba tujega v slovenski književnosti. Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti. Imagološko berilo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, 2002.

Summary

Najda Ivanova

FRAGMENTS OF THE SLOVENIAN LINGUISTIC PICTURE OF SERBIA FROM THE LAST DECADES OF THE XIXTH CENTURY

In recent article the role of the popular science book *Bolgarija in Srbija* (1897), written by the Slovenian stenographer, journalist, translator, pedagogist and writer Anton Bezenšek (1854–1915), for the formation of Slovenian stereotypical attitudes towards Serbia in the last decades of the XXth century is examined. We analyze the principles of selection as well as the mechanisms of using elements, belonging to both the language of obesrving culture and the language of the observed one, for verbalizing the image of the Other, which are related to the sociocultural discourse, the individual and ideological orientation of the author, and last but not least, to the tematic and genre-and-stylistic features of the text itself. In this context, the necessity of systematic introduction of linguistic methods for exploring the imagological categories and their implementation in different types of text is emphasized.

Keywords: imagology, image of Serbia, Anton Bezenšek.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.163.41’367.332.8
ID: 199269132
DOI: 10.2298/JFI1369245S
Примљено: 10. новембра 2012.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Оригинални научни рад

ЖИВОЈИН С. СТАНОЈЧИЋ*
Београд

ЗНАЧЕЊЕ, АНАЛОГИЈА И АЛТЕРНАТИВНОСТ СИНТАКСИЧКИХ СТРУКТУРА

На грађи из Његошевог језика и каснијих писаца са ширег подручја, а на теоријским ставовима когнитивне лингвистике и методолошким поставкама трансформационе граматике, аутор разматра синтаксичко-семантичке елементе који омогућују алтернирање везника *где, што, како* и *да* – међусобно и са другим везницима зависних реченица чија је семантичка основа појам „узрок“, „место“, „начин вршења радње“, „квалитет ствари“ и „објекат радње“. По аутору, уз деловање унутарјезичких значењских и аналошких чинилаца, у датоме процесу значајну улогу има идиолекатско искуство говорника (читаоца) и његово знање о језичким јединицама општег језика дате заједнице.

Кључне речи: формална ознака, зависна реченица, везници, узрочна реченица, месна реченица, експликативна реченица, релативна реченица, партицип, допуна, одредба, трансформ.

Полазећи од врло основаног теоријског става когнитивне лингвистике да су „граматичка значења апстрактне природе“, а да је „за многа граматичка значења... утврђено, и мање или више исцрпно доказано, да су организована као метафоре просторних односа који су им у основи“ (Пипер 2008: 309), очигледно је да је чинилац *значења* са пратећим елементом *аналогије* – одлучујући и у процесу који доводи до међусобне заменљивости везника као лексичко-морфолошких ознака односа делова сложене реченице. У овоме погледу, модерна когнитивна лингвистика враћа у методологију лингвистике, на новом, системском нивоу и са прецизнијим инструментима анализе, и оне приступе традиционалне граматике који су у својим анализама језичког материјала – или интуитивно, или на основама дотада изграђених система анализе – уважавали улогу семантичких односа у синтаксичким структурама.

* z.stanojcic@sezampro.rs, stanojcic2002@yahoo.com

Посматрано на конкретној грађи, и представници наше традиционалне граматике су констатовали да су посебне врсте „а у нечему ипак сродне узрочне реченице с везником *где*“ као што је реченица: *Благо Андри ђе* [књ. гдје] *је погинуо, / дивне ли га очи оплакаше, / дивна ли га уста ожалише*, која се из Његошевог стиха 1305–1306 у Горском вијенцу наводи у најобимнијој дескриптивно-нормативној граматици XX века (Стевановић 1986: 898). Њен аутор, наиме, налази сродност ових реченица са оним зависним узрочним реченицама у којима је формална ознака њихове везе са вишом, главном реченицом у овако сложеној или везник *да*, или везник *што*, којима се „упућује на неизречен корелатив који би могао да се да у облику заменице *то* или именице *чињеница* (везнику *што* више одговара први корелатив, а везнику *да* више други)“, с којима „ове реченице не би, истина, престале бити узрочне, али би с њима биле још и односне – у првом случају, а изричне зависне од именице... – у другом“ (Стевановић 1986: 897). Овај синтаксичар, констатујући дату сродност, мисли на реченице као што је она са типичним изричним везником *да*, али који може бити и везник зависне узрочне реченице каква се налази у примерима:

> Њега је тиштало *да* је његова отаџбина могла осудити на смрт свог најбољег сина. – Али је зло *да* се узрујаваш,

– из језика писаца и са ширег подручја. Он их наводи – „као доказ да се везник *да* употребљава и у функцији спојног знака везе узрочне реченице с управном“, уз напомену „да је у функцији везника зависних реченица за узрок више на своме месту *што* него *да*“. При томе, такође, он експлицитно истиче да се у оваквим везничким конструкцијама везник *што* заправо своди на изворни односни (релативни) везник а тиме цела зависна узрочна реченица, у морфосинтаксичком аспекту – на односну (релативну) реченицу (Стевановић 1986: 820, 897).

Поступком трансформационе граматике показано,[1] можемо закључити да би, као што би садржина ових двеју реченица могла бити исказана формама са корелативима (1) демонстративном заменицом *то* и (2) именицом *чињеница*, које наводи М. Стевановић, дакле (конструисаним) реченицама:

(*1) Њега је тиштало *то да / што* је његова отаџбина могла осудити на смрт свог најбољег сина. – Али је зло *то да / што* се узрујаваш,

[1] Ознакама (*1), (*2), (*3)..., (*а), (*б), (*в)... – означени су *конструисани* примери приказаних реченица.

(*2) Њега је тиштала *чињеница да / што* је његова отаџбина могла осудити на смрт свог најбољег сина. – Али је зло *чињеница да / што* се узрујаваш,

– исто тако и садржина оригиналне Његошеве реченице *Благо Андри ђе* [књ. гдје] *је погинуо, / дивне ли га очи оплакаше, / дивна ли га уста ожалише* могла би бити исказана формом:

(*1) Благо Андри *што* је погинуо, / дивне ли га очи оплакаше, / дивна ли га уста ожалише,

или формом:

(*2) Благо Андри *да* је погинуо, / дивне ли га очи оплакаше, / дивна ли га уста ожалише.

С тим што би у тако добијеним реченицама зависне реченице означене са *што* односно *да*, са *синтаксичког аспекта*, биле експликативна допуна исказу – непотпуној реченици *Благо Андри...* јер откривају значењски садржај прилога *благо* (стање), којим се оно приписује субјекту у дативу. По своме *значењском садржају*, наравно, оне би биле у категорији зависне узрочне реченице у којој оба ова везника имплицирају вредност или типично узрочног везника *јер*, или евентуално корелативно-везничке конструкције која садржи демонстративно *то – зато што*, односно конструкције која као корелативну лексему садржи именицу – *због чињенице што* / *да*, а такође открива информацију о узроку стања означеног управном реченицом.

На морфосинтаксичком нивоу, уз увођење дубинске категорије значења, заправо, ова алтернација је – mutatis mutandis – аналогна оној у којој се појављује везник *ђе* (*гдје*) као морфолошка ознака зависне реченице која никако није – *месна* зависна реченица, него је *изрична* зависна реченица онога типа какве су и реченице у којима су морфолошке ознаке везници *да* и *како*. Ја сам о унутарјезичком процесу који омогућује алтернирање овога везника са везницима *како* и *да* већ писао и понудио своје тумачење – у чланку *О морфосинтаксичким и семантичким условима синтаксичких трансформација везника* (где, како, да). – *Јужнословенски филолог*, LXVI, у част академика Ирене Грицкат, Београд, 2010, стр. 431–438. Зато ћу овде само дефинисати *чињенице семантике*, уз описану чињеницу готово механичке *аналогије* коју видимо и овде, на нивоу морфосинтаксе управо као што је видимо и на другим нивоима језика, на фонолошком и на морфолошком нивоу.[2]

[2] "Most linguists distinguish at least three levels of structure in their analysis of sentences: the phonological, the syntactic and the semantic. To these three they may

Уосталом, теоријска семантика и указује, управо на примерима реченичне (обличке) структуре, да су традиционални граматичари били у праву када су, да применим на њих речи Џ. Лајонса, констатовали да „површински *различите* реченице и изрази могу бити изведени из *исте* структуре која им је у основи и обрнуто да површински *идентичне* реченице и изрази могу бити изведени из *различитих* структура које су им основа“.[3]

Узимајући у обзир напред наведен теоријски став когнитивне лингвистике, заправо, може се закључити да је за елеменат *семантике* са пратећим елементом *аналогије* као одлучујући у процесу који доводи до употребе везника *где* (и његове заменљивости са везницима *како* и *да* у реченицама овога типа, какву сам описао у поменутом чланку у *Јужнословенском филологу*) – врло илустративан пример:

(а) Команданта сам нашао у једној проширеној рупи *где* седи са ордонансима

– из језика једног писца из средине XX века (Ст. Јаковљевић, Српска трилогија, III, Delta Press, Београд, 1986, стр. 162).

Нема сумње да, са семантичког аспекта, ова реченица може имати као свој први трансформ и облик:

(*а) Команданта сам нашао у једној проширеној рупи *у којој* седи са ордонансима,

– са зависном релативном реченицом као одредбом именице у предикатској синтагми управне реченице.

Али, такође, нема сумње да би сваки говорник српског језика као матерњег могао да формира ову реченицу и са *како* и *да* уместо с везником *где*, дакле, да исти значењски садржај пренесе слушаоцу (читаоцу) и реченицом коју овде конструишемо као форму с везником *како*:

(*б) Команданта сам нашао у једној проширеној рупи *како* седи са ордонансима,

као и реченицом коју конструишемо као форму с везником *да*:

---

or may not add morphology to serve as a bridge between the syntax and the phonology in particular languages” (Лајонс 1990: 373).

[3] Теоретичар семантике Џон Лајонс, повезујући многе системе синтаксичке анализе у врло широком домену трансформационе граматике и каже да те различите системе управо уједињује “... their acceptance of the view that superficially distinct sentences and phrases may be derived from the same underlying structure and conversely that superficially identical sentences and phrases may be derived from distinct underlying structures, and this is, up to a point, a view that many traditional grammarians have held” (Лајонс 1990: 394).

(*в) Команданта сам нашао у једној проширеној рупи *да* седи са ордонансима.

Али је сваком говорнику српског језика у тумачењу значења у варијанти (а) близак и елеменат везе *просторног* значења именице *рупа* и *просторног* значења везника *где*, као што му је блиска и могућност да се везник *где* веже и директно за глагол у предикату:

(*а) Команданта сам нашао *где* седи са ордонансима [у једној проширеној рупи],

– чиме се сада квалификовање зависном реченицом помера из сфере приписивања ситуације именици (*командант*) и премешта у сферу непосредне везе са глаголом у предикату главне реченице (*наћи*), чиме је, дакле, добијена (права) зависна *месна* реченица – јер се може подразумевати месно прилошко значење:

(*аа) Команданта сам нашао [*т а м о*] *где* седи са ордонансима...

Такође, блиска је у томе осећању и могућност да се везник *како* веже директно за глагол у предикату:

(*б) Команданта сам нашао *како* седи са ордонансима [у једној проширеној рупи],

– чиме је, дакле, добијена зависна *изрична* реченица, али и реченица која може имплицирати начин на који се врши радња гл. *седети* у зависној реченици:

(*бб) Команданта сам нашао [*о н а к о*] *како* седи са ордонансима [у једној проширеној рупи].

И најзад, блиска је и могућност да се везник *да* веже непосредно за глагол у предикату управне реченице:

(*в) Команданта сам нашао *да* седи са ордонансима [у једној проширеној рупи],

чиме је, и у овом случају формално – такође добијена зависна *изрична* реченица, дакле, синтаксички допунске (објекатске) природе, али са значењског аспекта одредбене (квалификативне) природе, која имплицира могућност употребе релативног везника (и релативне реченице) – онда када промењен ред речи то омогућује:

(*вв) Нашао сам команданта *који* седи са ордонансима [у једној проширеној рупи].

Њоме се, наравно, открива (у овом случају привремен) квалитет појма означеног именицом (*командант*) којој је ова зависна релативна реченица, са синтаксичког аспекта – одредба. Као аргумент за

ову констатацију довољно је само подсетити да се у старијим фазама српскога језика, па и у неким довуковским језицима књижевних дела, ова синтаксичка ситуација решавала употребом партиципа, што би значило формом типа који реконструишемо као исказ: **Нашао сам команданта седећег са ордонансима* – у којем овај облик има функцију кондензатора релативне реченице (СУБОТИЋ 1998: 95–102).

Дубински посматрано, дакле – са семантичког аспекта, у случају (б) при извршењу радње гл. *наћи* имамо – елеменат уочавања чињенице „седења – па тиме и *начина* седења команданта“ а да на то указује прилошка начинска семантика везника *како*, а у случају (в) при извршењу радње гл. *наћи* – имамо уочавање чињенице „субјектовог *седења* као *објекта* радње уочавања“ а да на то указује експликативна функција везника *да*, као што и у случају (а), од којег смо пошли као реализованог у пишчевом дискурсу, извршење радње *наћи* имплицира исто уочавање ситуације „седења“ у њеном локационом елементу – везано с *местом*, на шта упућује прилошка локациона семантика везника *где*.

Баш као што је Његош употребио у основи *везник месне реченице* (*ђе* [књ. гдје]) – са вредношћу *узрочног везника*, тако су, како сам у томе раду већ рекао, и два најпознатија српска преводиоца текстова са енглеског језика у 20. веку, Боривоје Недић и Живојин Симић – употребили тај везник као везник зависне *изричне реченице* (непосредно) везане за именицу која је директни објекат глагола у предикату главне (управне) реченице, дакле:

(1) Аргонаути *видеше* у даљини стадо оваца *где пасе*, што у њих изазва неодољиву жељу за печеном овчетином.

(Р. Гревс, Златно руно – роман, превели Боривоје Недић и Живојин Симић, Београд 1966, стр. 571)

Уз промену места појединих сегмената реченице, трансформи ове реченице могли би бити:

(*1) Аргонаути *видеше где пасе* стадо оваца у даљини, што у њих изазва неодољиву жељу за печеном овчетином,

дакле – форма зависне изричне реченице, као објекта глагола *видети* у управној реченици, у којој *где* има синтаксичку вредност *изричног* везника;

(*2) Аргонаути у даљини *видеше да пасе* стадо оваца, што у њих изазва неодољиву жељу за печеном овчетином,

≈

Аргонаути у даљини *видеше како пасе* стадо оваца, што у њих изазва неодољиву жељу за печеном овчетином,

дакле – форма зависне изричне реченице, као објекта глагола *видети* у управној реченици, у којој *да* односно *како* имају синтаксичку вредност *изричног* везника;

(*3) Аргонаути у даљини *видеше* стадо оваца *које пасе*, што у њих изазва неодољиву жељу за печеном овчетином,

дакле – форма зависне односне (релативне) реченице, као одредбе именици *стадо* у управној реченици, у којој везник *који* има синтаксичку вредност *односног* везника.

У светлу аналогије коју сам поменуо као значајан фактор стварања алтернација у језику, и ову реченицу, као и почетну Његошеву и друге анализиране, ставио бих у контекст типа примера које даје велики *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ. Тај речник, наиме, у свакој од одредница које дефинишу значења и функције ова три везника, као типичне примере њихове изричне („исказне“, како се тамо именује) функције – било из језика фолклора који је био грађа за Вуков период књижевног језика, било из језика писаца који се чврсто држе вуковске традиције – наводи примере као што су

(1) – за везник *гдје* као изрични везник реченице:

Ал’ му књига доста грдно каже, | Књига каже, *ђе* га куне мајка (НП Вук 2, 265). – А кад се пробуди, осети *где* му је лакше (Том. J. 2, 30),

у којима је он синониман (и заменљив) – са везницима *да, како, е*;

(2) – за везник *гдје* као изрично-начински/временски везник реченице:

У твојој башти те видех јуче, | *Гдје* береш крупне распукле гранате (Шант. 3, 29).

у којима је он синониман (и заменљив) – са везницима *како, да, док, кад, е*.

У свима њима битан генерички моменат њиховог алтернирања (и трансформационих потенцијала) јест *значење са аналогијом као његовим пратећим елементом*, наравно – везано за идиолекатско искуство, (сасвим) индивидуално поседовање знања о контексту у којем је говорник (читалац) дату јединицу већ срео у општем језику наше заједнице.

У вези с тако дефинисаном категоријом идиолекатског искуства као елемента језичког избора које врши појединац говорник, напо-

менућу да сам већ, у једном раду читаном на симпозијуму посвећеном стогодишњици рођења Романа Јакобсона (СТАНОЈЧИЋ 1996: 171–178), у тумачење сложеног комплекса односа који су садржина лингвистичког појма „језичко осећање“ – увео појам (и термин) *временска коцка*. Рекао сам тада да узимајући у обзир, у анализираним примерцима микроконтекста утврђено, симултано укрштање језичких особина које се, иначе, јављају у *дијасистему*, дакле – као јединице временски / просторно различитих слојева језика, (такав) језички исказ, заправо, није линеарна категорија, која, природно, подразумева дводимензионалност. То је – истакао сам тада цитирајући Лајонса – заправо оно што лингвистика назива и „diachrony-in-synchrony“, тј. фактом да је, „у истој тој заједници, језик једне генерације, ...значајно различит међу истојезичним, а по годинама различитим генерацијама,... као и да у неко одређено време, одређени облици, лексеме или изрази падају у очи просечног говорника језичке заједнице као старинске, док друге они перципирају као нове и још недовољно устаљене“ (LYONS 1990: 621). Дакле, сваки (такав) језички исказ је стварно тродимензионална категорија – „временска коцка“ језичких црта, које слушалац / читалац спонтано, у зависности од својих језичких навика, перципира као монолитну јединицу, одн. која се у његовом језичком осећању реализује као јединствена, иако комплексна, целина.

Можда би појам *временске коцке*, са квалитетима тродимензионалности (уместо линеарности као уобичајене сосиријанске слике језичког исказа) – био некакав сигурнији елеменат одговора на одређивање трансформационих потенцијала оваквих исказа и овог, морфосинтаксичког нивоа, који је иначе смештен у домен стилски обележених исказа? У одговору на овакво питање, природно, морала би се узети и чињеница аксиоматског карактера – да је та *временска коцка* апсолутно лично искуство и као такво – апсолутно лично – врло условна категорија језичког израза, дакле, да је – потпуно у домену стилског инвентара који је на располагању говорника (писца) датога језика.

Цитирана литература

ПИПЕР, Предраг. „Граматика границе.“ *Јужнословенски филолог* LXIV, 2008: 307–322.

СТАНОЈЧИЋ, Живојин. „Из поетског језика М. Црњанског – у светлу Јакобсонових учења.“ *Наш језик*, н. с., књ. XXXI/1–5, 1996: 171–178.

Станојчић, Живојин. „О морфосинтаксичким и семантичким условима синтаксичких трансформација везника (*где, како, да*).“ *Јужнословенски филолог*, LXVI, 2010: 431–438.

Стевановић, Михаило. *Савремени српскохрватски језик, II. Синтакса*. Београд: Научна књига, 1986.

Суботић, Љиљана. „Употреба партиципа у књижевном језику Јована Стерије Поповића.“ *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XLI, 2, 1998: 95–102.

Lyons, John. *Semantics*, Volume 2, Cambridge – New York – Sydney, 1990.

Summary

Živojin S. Stanojčić

SEMANTICS, ANALOGY AND ALTERNATION CAPACITY OF SYNTACTIC STRUCTURES

Departing from examples found in the language of Njegoš and later writers from a broader area, and on the theoretical premises of cognitive linguistics as well as on transformational grammar methodology, author is discussing the syntactic and semantic elements that enable the alternations of conjunctions *gde, što, kako* and *da* – mutually and with other dependent clauses conjunctions the semantic basis of which are the notions “cause”, “space”, “manner of an action” and “object of an action”. According to author, in the given process, with inner linguistic semantic and analogical factors, the idiolectal experience of speaker / writer (listener / reader) and his/her knowledge of language units in the common language of the given society – have the most important role in the event of language perception.

Keywords: formal mark, dependent clause, conjunctions, causal clause, explicative clause, spacial clause, relative clause, participle, complement, determinant, transform.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.163.41’367„1858“ ; 811.163.41’366.54
ID: 199299596
DOI: 10.2298/JFI1369255P
Примљено: 31. марта 2013.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Оригинални научни рад

СЛОБОДАН Ј. ПАВЛОВИЋ*
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српски језик и лингвистику

ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ ДАНИЧИЋЕВЕ ПАДЕЖНЕ СИНТАКСЕ (ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ СРПСКЕ ФИЛОЛОГИЈЕ)**

У раду се разматрају теоријске и методолошке основе Даничићевог приступа падежу у *Србској синтакси* (1858). Прва српска синтакса настаје у време успона компаративне граматике, која у сфери синтаксичких истраживања трага за изворним и општим значењем падежâ, да би се већ током прве половине XIX века стабилизовале две супротстављене падежне теорије, и то локалистичка и логичко-граматичка. Даничићева *Србска синтакса* настаје као израз компромиса између ових двеју теорија.

Кључне речи: српска синтакса, Ђура Даничић, локалистичка падежна теорија, логичко-граматичка падежна теорија, граматички падежи, просторни падежи.

1. Увод. Непосредно након појављивања Даничићеве *Србске синтаксе* (1858) Ф. Миклошич (1858: 381) у *Србским новинама* објављује врло позитиван критички приказ истичући да у овом делу „не само [да] нема ни єднога правила непосведочена, него су и примери изъ литературе узети“, при чему „ни єданъ періодъ србске литературе ніє прескоченъ, него су споменици нѣзини одъ дванаестога века до наших дана съ марльивошћу, коіой се доиста дивити треба, испытани и за синтаксу поцрпени“. Будући да се у уводном делу приказа истиче да научну синтаксу одликује управо поткрепљеност језичких правила примерима из литературе, и то како савремене тако и оне најстарије, најпозванији слависта онога времена (Ивић 1990а: 61) првој српској синтакси падежа приписује научни карак-

* slobodanpavlovic@sbb.rs

** Рад је настао у оквиру пројекта *Историја српског језика* (178001), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

тер. Ф. Миклошич у свом осврту, међутим, не даје информације о теоријско-методолошким захтевима који се стављају пред научну синтаксу његова времена, већ само најављује да ће у својој будућој упоредној синтакси словенских језика из Даничићеве књиге, осим примера, „поцрпсти много оштроумни примедаба опште вредности“ (1858: 381). Мада М. Ивић (1990а[1981]: 66) примећује да „правог доказа нема да се то и обистинило“, те да је општу теоријско-методолошку концепцију пре преузео Даничић од великог слависте него обрнуто, Ф. Миклошич се у четвртој књизи своје *Упоредне граматике словенских језика* (1883[1868–1874]) – при образлагању локалистичког приступа словенском инструменталу – позива управо на Даничића.[1] Будући да је и А. Шлајхер, истакнути теоретичар међу компаратистима (уп. Ivić 1990б: 53; Ивић 1990а: 62), изнео похвалну оцену *Српске синтаксе*,[2] већ су у србистици XIX века препознате историјско-компаративне теоријске основе у Даничићевом приступу језичким фактима. Тако, на пример, Ј. Бошковић, који се и позива на Шлајхеров приказ (1888: 86–87), истиче да се у Даничићевим делима „јасно огледа *историјски и поређени правац новије филологије уопште*“, тј. учење Ф. Бопа, Ј. Грима, А. Ф. Пота, Ф. Миклошича и осталих компаратиста (1888: 101–102). Како је познато да већ први компаратисти попут Ф. Бопа – оснивача компаративне граматике (Ivić 1990б: 50) – у тумачењу падежног значења полазе од просторних односа (уп. Bopp 1833: 136), а како се Миклошич у свом локалистичком приступу позива управо на *Српску синтаксу*, локализам ће врло брзо и у србистици бити уочен као одлика Даничићевог приступа падежима. Тако П. Ђорђевић (1889б: 48–49; уп. и 67–68) и Миклошича и Даничића експлицитно сврстава у локалисте, да би А. Белић – уз више различито интонираних оцена *Српске синтаксе*, о чему детаљно говори М. Ивић (1990а) – своју главну замерку ставио на Даничићев локалистички теоријски оквир (1947: 175). М. Ивић (1990а: 64) сматра, међутим, да је локалистичка теоријска основа „недовољно приметна у ауторовом излагању“.[3] С обзиром на

[1] Уп.: „wenn ich die locale bedeutung allen übrigen zu grunde lege, so glaube ich hierin nur einen vorgänger zu haben, G. Daničić, der in seiner serbischen syntax gleichfalls von der localen function des instr. ausgeht.“ (Miklosich 1883: 683).

[2] Исп.: „dem leserkreise unserer beiträge liegt das werk zwar ferner, für die Slawen aller stämme ist es aber von grosser bedeutung, da es unseres wissens das erste derartige werk ist, wie denn die slawische syntax bis auf die neuere zeit nur stiefmütterlich behandelt zu werden pflegte“ (Schleicher 1861: 247).

[3] Критички став према локализму у србистици још крајем XIX века заузима П. Ђорђевић у уводу своје студије *О падежима без предлога* приговарајући Ј. Жи-

такве оцене, чинило се да би за историју србистике било корисно размотрити теоријски оквир Даничићеве падежне синтаксе и осветлити епистемолошке основе под чијим је утицајем тај оквир развијан. То, у начелу, значи позиционирати Даничићеву *Србску синтаксу* у научни контекст у коме је настала без процењивања њене вредности из перспективе данашњег стања науке о језику.

Мада Ђ. Даничић не даје општетеоријска образложења својих аналитичких синтаксичких поступака, на основу иницијалне функције, односно значења сваког појединачног падежа и редоследа у низању значењских категорија, сасвим је јасно да он разликује падеже с примарно граматичком функцијом од падежа с изворно локалним, односно просторним значењем. У том смислу, Даничићева презентација језичке грађе може се размотрити из перспективе диференцирања „граматичких“ и „просторних“ падежа, премда он ту разлику експлицитно не формулише.

2. Даничићев приступ „граматичким“ падежима. Реченичне функције као примарна синтаксичка својства Даничић приписује номинативу, генитиву и акузативу.

2.1. Номинатив је одређен као падеж којим се исказује реченични субјекат и именски део предиката, односно предикатив. Значењским типовима субјекта Даничић се не бави (1858: 7), док примере предикативног номинатива класификује према типу глагола у позицији предиката (1858: 7–11), испољавајући на тај начин свест о значају синтагматских веза у синтаксичким описима падежа.

2.2. Све функције и значења српског генитива Ђ. Даничић групише у шест категорија и у том смислу говори о 1) генитиву припадања, 2) објекатском генитиву, 3) генитиву каквоће, 4) градивном генитиву, 5) временском генитиву и 6) генитиву целине, тј. деоном генитиву.

У оквиру присвојног генитива (1858: 11–23) диференциране су права, тј. отуђива (*сину сабља Јакшића Тодора*) и деона, тј. неотуђива посесија (*ето царе заточника главе*), али су у ову категорију

вановићу оштрим речима: „жалити је, што се г. Живановић није забавио мало опширније овом теоријом посебице и ‘науком о падежима’ уопште, јер би, надамо се [...] нашао начина да изиђе на пут, бољи од Лангеовог локализма“ (1889а: 121). Такав став – обликован под очигледним утицајем младограматичара – опстаје и у србистици XX века, да би тек читаво столеће после П. Ђорђевића М. Ивић (1990а: 64), као представник српског структурализма, правдала Даничићев дискретни локализам његовом незаинтересованошћу „за општелингвистички аспект проблема“.

сврстани и примери експликативног (*не могох се примакнути од висине вите јеле*) и субјекатског генитива (*орање Марка Краљевића*), те генитива социјалних односа (*ја сам љуба Змаја Огњенога*). Критеријум класификације примера јесте, дакле, семантички тип везе који се остварује између посесума и посесора. Оваквим приступом као и уочавањем чињенице да је субјекат посесије по правилу исказан именицом с одговарајућом одредбом (1858: 22) Даничић истиче значај сагледавања синтагматских релација у синтаксичким анализама. Разматрањем комутабилности присвојног генитива с присвојним придевом, односно присвојном заменицом (1858: 23–49) испољен је осећај за парадигматске везе у синтакси.

Објекатски генитив (1858: 49–53) дефинисан је као израз предмета управне радње исказане глаголском именицом у својству управног члана синтагме. Примери су разврстани синтаксички, према рекцији глаголског еквивалента управне именице на спојеве у којима генитив уз глаголску именицу корелира 1) са објекатским акузативом (*зидање Раванице*), 2) са генитивом (*обично се говори у игрању прстена*), 3) са дативом (*сви сватови ником поникоше || и у црну земљу погледаше || ја од чуда лијепе ђевојке*), те 4) са инструменталом (*господар мој узима од мене управљање куће*). Оваквим начином класификације примера Даничић јасно испољава свест о значају парадигматских веза међу синтаксичким јединицама.

Категорија квалификативног генитива (1858: 53–59) илустрована је примерима у којим се генитивом идентификује карактеристична појединост као својство (*коњ лијепе длаке*), као стање (*цвијет лијепога мириса*), али и као порекло (*добре пасмине овца*) управног појма. Даничић притом не раздваја атрибутивну од предикативне употребе квалификативног генитива, али осећај за синтаксичку синтагматику ипак долази до изражаја кроз напомену о нужности употребе одговарајуће одредбе уз именицу у генитиву (1858: 53).

За градивни генитив Даничић просто констатује да „у другомъ падежу речь показує ода шта є нешто начинѣно“ (1858: 59) примећујући да се и овде уз именицу у генитиву по правилу јавља атрибутска одредба (*сува злата Смедеревски кључи*).

Временски генитив (1858: 60–63) је идентификован као показатељ симултаног временског односа између детерминисаног управног члана и временског периода исказаног генитивом. И овде је истакнуто да именице у генитиву „имаю іошъ какву речь, коя време ньима изречено разликує одъ другога времена истогъ имена“ (1858: 61). Примери су класификовани семантички, према инхерентном лексичком значењу именице као ознаке временског одсека.

Партитивном генитиву као индикатору целине којој припада експлицирани или имплицирани део Даничић поклања највише пажње (1858: 63–132) схватајући га као оквир у који се уклапа читав низ секундарних генитивних значења. Као примарни класификациони критиријум узета је управо експлицираност, односно имплицираност дела чија је целина идентификована генитивом, па су у том смислу раздвојени примери деоног генитива уз експлицирани квантификатор од спојева овог падежа са глаголском управном речју. Потврде партитивног генитива уз експлицирани квантификатор груписане су даље према морфолошком типу управне речи, па се разматра генитив 1) уз прилошке квантификаторе (*колико људи толико ђуди*), 2) уз именичке партикуларизаторе (*и у чаши једна груда снијега*), 3) уз именичке дистрибутиве (*отуд лети јато соколова*), те 4) уз бројне квантификаторе (*погибе ти хиљада сватова*). Партитивни генитив без експлицираног квантификатора подељен је према рекцијском потенцијалу управног глагола уз који се реализује на 1) објекатски деони генитив реализован уз глаголе који „могу значити што му драго, само треба да су прелазни“ (*свега имаш у бијелу двору*) (1858: 83) и 2) субјекатски деони генитив остварен уз глаголе „бываньъ“ (*па ће бити вина и дувана*) (1858: 89). Без посебног образложења у категорију деоног генитива Даничић сврстава 1) објекатски генитив реализован уз сативне глаголе, којима префикс *на-* даје обележје квантификованости, (*ко би мене воде напојио*), 2) објекатски генитив уз глаголе који садрже семантичко обележје конексије (*да се овога посла примим*; *допануо ропства и тамнице*), 3) објекатски генитив уз глаголе са инхерентном семантичком нијансом одвајања (*избави се таме и гудуре*; *избави ме муке песијанске*), 4) словенски генитив уз негирани управни глагол (*ви Груице ни видели нисте*; *нема љета без Ђурђева дана*), 5) узрочни генитив уз глаголе емотивних стања (*ја се бојим Бога и Јована*; *не стиде се цара ни ћесара*), 6) генитив „игре“ (*genitivus ludi*) (*кад би се игре поиграли*) и 7) генитив поређења реализован уз придевске компаративе (*Сунчанице сунца дражa*).

Даничић за разлику од Ф. Миклошича, који га је по свему судећи и упознао с основама синтаксичких истраживања,[4] не испољава

[4] У време када Даничић ради на својој синтакси Миклошич је – као шеф новоосноване бечке катедре за словенску филологију – свакако најпозванији познавалац словенске синтаксе и тешко је веровати да се млади Даничић у свом раду није консултовао са старијим ауторитетом, под чијим је утицајем и отпочео проучавање српске филологије.

свест о двојној природи словенског, односно српског генитива који формално обједињује индоевропски генитив и аблатив, па у том смислу и значењски обухвата изворну аблативност, тј. одвајање (*apādāna*, *trennung*) и примарну генитивност, односно повезивање (*sambandha*, *coniunctio*) (MIKLOSICH 1883: 448). Ово је и разумљиво, ако се има у види Миклошичева напомена да су му као показатељи за диференцирање ова два значењска концепта, концентрисана у словенском генитиву, послужиле две студије о староиндијским падежима (DELBRÜCK 1867, SIECKE 1869) настале читаву деценију после Даничићеве *Српске синтаксе*. Ако су Миклошичеве мисане опсервације о словенском генитиву заиста биле инспирисане Делбриковом анализом староиндијског аблатива и Зикеовом студијом о староиндијском генитиву, он у овом правцу и није могао усмерити Даничићеву синтаксичку анализу српских језичких факата у време када је она настајала. У Даничићевом опису доминирају значењске категорије процењене као изрази изворног генитивног везивања – према Миклошичу (1883: 448), примарно генитивним се могу сматрати посесивно, партитивно и (вероватно) временско значење, те објекатска функција словенског генитива. Све остале значењске категорије – као што су просторно и(ли) пренесено одвајање, компаративност, порекло, материја, узрок и квалификација – Миклошич (1883: 448) изводи из примарне аблативне сепарације. За дефинисање Даничићевог теоријског приступа значајно је приметити да он и категорију сепарације и категорију конексије везује за партитивност, чиме се удаљава од локалистичког приступа падежним значењима. Ваља подсетити да се за Ф. Вилнера (1831: 271), радикалног локалисту (уп. FÓNAGY 2001: 521), генитивна значења базирају на изворном значењу просторног одвајања, док је за Миклошича одвајање само један од два примарна значења словенског генитива. Даничићу, дакле, није својствен ни Вилнеров радикални ни Миклошичев „ублажени“ локалистички приступ – према начину излагања, могло би се рећи да је за њега генитив одредбена категорија, односно један од непросторних граматичких падежа.

2.3. Српском акузативу Даничић приписује 1) објекатску функцију, 2) значење мере, 3) временско и 4) просторно значење, што је у начелу блиско Миклошичевом виђењу словенског акузатива (уп. 1883: 370–394).

Разумљиво, највише простора посвећено је опису објекта, који се третира као примарна функција акузатива. Полазећи од степена везаности објекта за глаголску радњу, Даничић даје прву типологију

ове синтаксичке категорије у српском језику. Он не нуди терминолошка решења за издвојене значењске типове, али груписањем примера и одговарајућим тумачењем испољава свест о њиховој посебности. Даничић, дакле, разликује 1) резултативни објекат који настаје реализацијом глаголске радње (*град градила три браћа рођена*), 2) унутрашњи објекат као врсту резултативног објекта исказаног акузативом именице која се етимолошки и(ли) значењски поклапа с управним глаголом (*бој не бије свијетло оружје*), 3) преиначени објекат који се реализацијом глаголске радње само модификује (*затворићу скеле око мора*), 4) непреиначени објекат, постојан и при реализацији транзитивне глаголске радње (*бисер Мара по језеру брала*), 5) неизмењени објекат остварен уз префиксиране глаголе кретања (*да ме мимоиђе чаша ова*), 6) неизмењени објекат остварен уз непрефиксиране глаголе истог типа (*зелену гору ходила*), 7) односни, тј. неправи објекат комодалног типа (уп. Ђорђевић 1889а: 195) остварен уз глаголске ознаке природних појава (*на мору га јутро освануло*), 8) односни, тј. неправи објекат повода (уп. Ђорђевић 1889а: 194–195) остварен уз глаголске ознаке емотивних стања (*тужи млада ђевера Андрију*) и 9) двоструки објекат остварен уз дворекцијске глаголе чија радња обухвата истовремено и предмет и лице. Даничићева типологија објекта представља хијерархијски устројен фазични низ (уп. Радовановић 2009) који иде од типичног објекта, насталог као продукт глаголске радње, ка нетипичном објекту, немодификованом реализацијом глаголске радње, од правог ка неправом објекту, од чешће реализованог ка ређем. Слична типологија сусреће се и у Миклошичевој упоредној словенској синтакси (1883: 373–389), али и у синтаксичкој студији П. Ђорђевића (1889а: 180–196), с тим што овај последњи аутор донекле мења редослед објекатских типова прилагођавајући га новим теоријским поставкама по којима је развој акузатива уско везан за развој глаголске транзитивности (уп. 1889а: 180–184).[5] У оквиру категорије објекатског акузатива Даничић разматра и 1) односни акузатив као индикатор

[5] П. Ђорђевић крајем XIX века у србистику уводи идеје о типолошком кретању индоевропских језика од активног ка номинативном типу, које је у наше време актуализовала Ј. Грковић-Мејџор (2010а, 2010б). Инспирацију Ђорђевић налази у студији рано преминулог руског филолога А. В. Попова (1881), који врло успешно разрађује Курцијусове идеје (1867: 68) о протоакузативу као општем праиндоевропском падежу, што је током XX столећа темељно образлагано истраживањима А. В. Десницке (1946), Г. А. Климова (1977), Т. В. Гамкрелидзеа и В. В. Иванова (1984), В. Лемана (1996), В. Б. Криска (1997) и др.

сфере реализовања радње или стања (*Пауна нам ноге боле*) (уп. Ђорђевић 1889а: 173–175), који се у савременим синтаксама третира као логички субјекат (уп. Антонић 2005: 195–196), и 2) предикативни акузатив (*учини нас цареве и свештенике*), што је такође блиско Миклошичевом приступу овом падежу.[6]

Количински акузатив Даничић концептуално не образлеже, али констатацијом да се њиме исказује „оно што мера обузима“ (1858: 411) он га имплицитно доводи у везу са појмом објекатске обухваћености глаголском радњом. Осим тога дата је и типологизација количине по величини (*мореузъ, који є широкъ милю*), тежини (*тежи једну оку*), вредности (*што ваљају стотину дуката*) и времену (*ја сирота сву недељу сама*).

Временски акузатив доведен је у генетску везу са акузативом мере времена (1858: 413) и притом је истакнута неопходност одредбеног актуализовања именованог временског одсека (1858: 415).

Просторно значење овде је третирано као периферна категорија која се за акузатив везује на бази просторно-временске спознајне узајамности – „помисли *кадъ* и *овде* често се говоре єднако, и она се прва скоро свагда управља по другой“, истиче Даничић (1858: 415) закључујући, „као што се четвртимъ падежемъ казує кадъ, тако бы се ньимъ могло казати и где“. Оваквом констатацијом он јасно испољава локалистички приступ вези простора и времена, али значењски капацитет просторног акузатива ограничава на месно значење илуструјући га попредложеним акузативним обликом *страну* (*с горњу страну града до самога Дунава виде се зидине*). Перлативни (*прођох гору*) и адлативни (*твоју ћемо походити мајку*) потенцијал акузатива Даничић, за разлику од Миклошича (1883: 391–392), не одваја од његове објекатске функције. Ова се разлика може тумачити као израз Даничићевог умеренијег локализма, али и као показатељ сазревања локалистичких идеја Ф. Миклошича. Третирајући објекат као примарно својство акузатива, Даничић и овом падежу имплицитно додељује непросторни, граматички статус.

3. Даничићев приступ „просторним“ падежима. Од просторних значења циља, пута и места као изворних семантичких категорија

[6] Миклошич (1883: 383–384; 388), за разлику од Даничића, односни и предикативни акузатив нумерички издваја, али односни акузатив распоређује између односног објекта комодалног типа (*на мору га јутро освануло*) и резултативног објекта чија се ознака етимолошки или значењски поклапа са глаголском ознаком радње (*бој не бије свијетло оружје*), док предикативном акузативу непосредно претходи анализа двоструког објекта.

Даничић полази при идентификовању синтаксичког профила датива, инструментала и локатива, а просторно значење узето је као примарно и за велику већину предлошко-падежних конструкција.

3.1. Иницијалном формулацијом Даничић дативу приписује уопштено везивно својство – „у трећемъ падежу речь показує да нешто ступа у свезу съ онимъ што она собомъ значи“ (1858: 321). Међутим, спецификовањем појма „свеза“ тврдњом „кадъ се *иде кући*, ходу је крај у кући, по чему се довољно може разумети речена свеза“ (1858: 321) он датив недвосмислено идентификује као падеж просторне циљности и управљености, која се шири и на непросторне односе. Овакав приступ одредио је и груписање језичке грађе око 1) категорије просторне циљности, 2) категорије индиректног објекта и 3) категорије саображености. Мада ове категорије нису експлицитно рашчлањене, у основи редоследа по коме се примери презентују може се препознати фазични низ (уп. Радовановић 2009) који иде од просторног, чулно доступног, конкретнога ка непросторном, чулно недоступном, односно апстрактном, што је и суштина локалистичког приступа падежу.

Примери просторног датива разврстани су према типу управног глагола на 1) циљни датив уз интранзитивне глаголе кретања (*она иде своме винограду*; *идем оцу својему*) и 2) циљни датив уз транзитивне глаголе кретања (*гони Марка бијелу Звечану*; *вози је двору својему*), чиме се успоставља „меки, фазични прелаз“ ка категорији индиректног објекта.

Датив индиректног објекта рашчлањен је такође према врсти глагола у позицији управног предиката на 1) индиректни објекат уз глаголе давања (*цар пашама даде спахилуке*) и 2) индиректни објекат уз глаголе говорења и обраћања (*мајка Марку стаде бесједити*; *сестрица се брату кунијаше*).

У категорији саображености препознаје се Миклошичев *dativ der angemessenheit* (уп. 1883: 570, 579), који – по значењском капацитету – одговара појму класичног *дативa интереса*. Овим би се појмом условно могао објединити велики број примера комодалности, симпатетичности, припадања, али и намере и узрока, које Даничић међусобно не рашчлањује.

3.2. Инструментал је за Даничића падеж правца којим се исказује „мицаню путъ или простираню место“ (1858: 553), а из базичне просторне просекутивности он изводи сва остала значења и функције ове падежне форме, легитимишући се као локалиста. Од синтаксичко-семантичких категорија исказаних инструменталом

Даничић идентификује експлицитно 1) просекутивност, 2) време, 3) оруђе, 4) носиоца радње исказане пасивном глаголском формом и 5) предикативност, а имплицитно (груписањем одговарајућих примера) још и 6) пратећу карактеристику, 7) лимитативност, 8) узрок и 9) начин.

Просекутивни инструментал илустрован је примерима у којима је предикат исказан глаголима кретања (*он отиде земљом и свијетом*), док се евентуалним „бывањм“ уз овај падеж (*кад су били пољем широкијем*) имплицира кретање или простирање (1858: 554). Временски инструментал је за Даничића метафора пута – „овако простиранѣ кадъ се пренесе на време показує да што бива докъ време трає“ (1858: 554), чиме је јасно истакнуто семантичко обележје процесуалности као његова специфичност.

Семантичка категорија оруђа схваћена је као метафоризована просекутивна спона између носиоца и подносиоца радње – „овако радня прелази преко оруђа и свачега што є између овога одъ чега се радня починѣ, коє може быти и оно што є ради, и онога на што радня излази, коє може быти и станѣ коє настає кадъ се радня врши“ (1858: 556). Изнијансираним семантичким груписањем примера, према инхерентној лексичкој семантици речи у инструменталу, Даничић разликује 1) органе (*грнуо би ватру рукама*) и предмете (*сабљом јој сандук сатесаше*) као оруђа, 2) радње и стања као оруђа (*проговори грмовитим гласом*) и 3) материју као градивно, тј. резултативно средство (*залише је лојем и катраном*). Овом значењском категоријом Даничић обухвата и низ генерички и(ли) контекстуално пасивних актаната који су обухваћени радњом као (не)типични објекти (*да га ми женимо танком Подунавком; кад је Ђорђе Србијом завлад'о; главом маше, зубима шкргуће*).

За категорију носиоца радње исказане пасивним глаголским облицима (*стијешњени врагом и ђаволом*) Даничић (1858: 571) само констатује „радня у пасивной форми изречена прелази преко онога ко бы є вршио да є у активной форми“, чиме се и агенсу приписује статус метафоризоване просекутивности.

Предикативни инструментал је формулисан као израз „кои управо єдначи оно о чему се говори съ онимъ шта се у прироку о нѣму каже“ (1858: 578), а примери се диференцирају према инхерентној лексичкој семантици глагола уз који се ова синтаксичка категорија реализује.

Типове семантичке категорије пратеће карактеристике, и то 1) инструментал обличја (*горица листом листала*), 2) дистрибутивни инструментал (*киша пада капљицама, па напада локвицама*) и 3)

инструментал узраста, односно статуса (*свака је добра девом*) Даничић значењски не обједињује нити експлицитно формулише као засебне семантичке категорије, будући да му је, изгледа, једино битно груписање значењски сродних примера и њихово предочавање као пута „у пренесеномъ смислу“. На сличан начин „као да є то путъ коимъ валя проћи“ презентовани су и примери лимитативног (1858: 572–574), узрочног (1858: 575–576) и начинског инструментала (1858: 576–577).

Из свега реченог сасвим је јасно да је у *Србској синтакси* инструментал схваћен као просторни падеж чија се просекутивност метафорички преноси на непросторне семантичке и синтаксичке категорије. Исти став својствен је и Миклошичу (уп. 1883: 683), који свој локалистички приступ и образлаже управо позивањем на Даничића.

3.3. У недостатку одговарајућих примера синтаксичко-семантички профил локатива, као типично локалне падежне форме,[7] објашњен је преко временских адвербијала *лети*, *зими*, *ономадне*, *лане*, *ономлане*, попредложених именских форми *врху*, *међу*, *среде*, *меште* и синтагматског потенцијала локатива с предлозима. Даничић уочава да се „примицанѣ“ својствено предлошком акузативу замењује „бавлѣнѣмъ“ уз локативне конструкције (1858: 610), чиме се локативу приписује статус типичног падежа места. Том је приступу концепцијски блиско и Миклошичево виђење локатива (уп. 1883: 636–653), с тим што је он у својој анализи имао много више словенских примера, што му је омогућило и идентификацију више значењских типова.

4. Гносеолошко-филолошки контекст Даничићевог локализма. Мада Даничић не даје општетеоријска образложења свог описа српских падежа, из његовог приступа сасвим је јасно да он концепцијски раздваја номинатив, генитив и акузатив као граматичке падеже од датива, инструментала и локатива као просторних падежа. Док се граматичким падежима примарно исказују граматичке функције субјекта (номинатив), објекта (акузатив) и одредбе (генитив), просторним падежима изворно се означавају одговарајуће просторне релације, и то циљ кретања, тј. „примицанѣ“ (датив), правац кретања, тј. „мицаню путъ или простираню место“ (инструментал) и „бавлѣнѣ“ (локатив). Почетак кретања, тј. „место съ коєга се што миче“ као четврти члан просторне парадигме Даничић не везује за слободни падеж, већ за генитивне предлошке конструкције – примере гени-

[7] И П.Ђорђевић (1889б: 64), мада критичар локализма, локатив сматра правим локалним падежом.

тива сепарације који би се могли третирати и као трагови просторне аблативности он разматра у оквиру категорије партитивности. Основно, или како Даничић каже „просто“ значење просторних падежа и предлошко-падежних конструкција мисаоно се шири – тако је, на пример, за генитив с предлогом *до* истакнуто: „у пренесеномъ смислу место коє се примицанѣмъ докучує може се заменити временом коє се докучує траянѣмъ“ (1858: 156). Место је овде за Даничића, очигледно, изворни домен, а време (као и остале перцептивно недокучиве категорије) циљни домен на који се „просто“ значење метафорички преноси (уп., на пример, LAKOFF 1993).

Управо такав филолошки концепт Даничића сврстава међу локалисте, који свој филолошки приступ падежима и предлошко-падежним конструкцијама разрађују од самих почетака развоја филологије као засебне хуманистичке науке, досегавши зенит у оквиру немачке компаративне филологије током прве половине XIX столећа. Локалистичка падежна теорија XIX века настаје као резултат, с једне стране, утицаја теорије спознаје немачке класичне филозофије и, с друге стране, развоја упоредне граматике, у почетку класичних, а доцније и других индоевропских и неиндоевропских језика. Мноштво различитих језичких факата тражило је у филозофији спознаје одговарајући теоријски приступ и тумачење, док је сама теорија спознаје у језичким фактима трагала за мисаоним продуктима људског ума. Укрштањем ова два пута настаје немачки локализам XIX века као особен приступ синтакси падежа који у србистику уводи Ђ. Даничић, а у славистику Ф. Миклошич.

4.1. Кључну улогу у конституисању гносеолошке основе немачког локализма имао је И. Кант (уп. HJEMSLEV 1972[1935]: 37–38) са својим учењем о чулности, разуму и уму као моћима сазнања. Свако сазнање по И. Канту почиње искуством, а за развој локализма посебан значај има његово виђење односа чулности и разума, односно опажаја и појмова. „Предмети нам бивају дати посредством чулности и она нам једина пружа *опажаје* и помоћу разума предмети се замишљају и од њега произилазе *појмови*“, истиче И. Кант (1932[1781]: 45), „али зато што нам ниједан предмет не може бити дат друкчије, мора се свако мишљење односити, било непосредно (директно) било посредно (индиректно), помоћу извесних ознака, на опажаје, код нас дакле на чулност“.[8] Пошто предмети стоје у од-

[8] Уп. и: „без чулности не би нам ниједан предмет био дат, а без разума не би се ниједан замислио. Мисли без садржаја јесу празне, опажаји без појмова јесу слепи. Отуда је исто тако нужно учинити своје појмове чулним (т.ј. придодати им

говарајућим односима у простору и времену – ове две категорије представљају чисте елементе чулности: „простор и време јесу два извора сазнања, из којих се могу a priori црпсти разна синтетична сазнања [...] узети обоје заједно они су наиме чисте форме свега чулног опажања, и тиме омогућују синтетичке ставове a priori“ (Кант 1932: 56). Таквим промишљањем И. Кант даје спознајну основу локалистичком приступу падежу као синтаксичком изразу одговарајућег просторног односа доступног чулности.

Кантовим промишљањем аналошких веза између чулно доступних односа и симболичких хипотипоза створена је гносеолошка база за локалистичко тумачење метафоричког модификовања примарног, просторног значења падежа у секундарно непросторно. „Немачки језик [у оригиналу *unsere Sprache*] је пун таквих приказивања према некој аналогији, услед чега израз не садржи праву шему за појам, већ само неки симбол за рефлексију“, примећује И. Кант (1975 [1790]: 233–234), па „тако речи као што су *основ* (ослонац, база), *зависити* (бити држан одозго), *ићи* из нечега (место излазити) [...] и безброј других речи нису шематске, већ симболичке хипотипозе и представљају изразе за појмове не посредством неког непосредног опажаја, већ само по аналогији са њим, то јест сходно преношењу рефлексије о неком предмету опажања на неки сасвим други појам, коме можда никада не може директно одговарати неки опажај“.

Како Кантова теорија спознаје представља критичку синтезу енглеског емпиризма и континенталног европског рационализма (уп. Petrović 1962: V–VII), у епистемолошке основе немачког локализма уткане су – директно или индиректно – и идеје Џ. Лока и Г. В. Лајбница.

По Г. Петровићу (1962: VIII), Лок је „оснивач спознајне теорије и спознајнотеоријске оријентације у нововјекој филозофији“, а његово уверење да је „моћ запажања та која прибавља нашем разуму сав материјал мишљења – било да се бави спољашњим чулним предметима или да ми сами посматрамо унутрашње операције нашег духа, и размишљамо о њима“ (Lok 1962: 94) значило је актуализацију емпиристичке максиме *nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu*.[9] „Све идеје потичу из осета или рефлексије“, сматра

предмет у опажању), као што је нужно учинити своје опажаје себи разумљивим (т.ј. подвести их под појмове). Обе моћи или способности не могу измењати своје функције: разум не може да опажа, а чула не могу да мисле. Сазнање може да постане само кад се оне споје“ (Кант 1932: 65–66).

[9] О пореклу и употреби ове идеје в. Cranefield 1970.

Лок (1962: 93), при чему просте идеје, тј. идеје сензације, које разум добија готове из искуства преко осета, представљају основ за развој сложених или комплексних идеја, насталих поређењем, односно апстраховањем простих (1962: 111) – „наш дух често мења идеју добивену осетом у идеју добивену расуђивањем, тако да прва служи само да изазове другу, а да ми то уопште не примећујемо“ (1962: 142). У локалистичким простим,[10] тј. просторним значењима падежа могу се препознати управо Локове просте идеје, док се пренесена, тј. непросторна значења – настала „преносом“ простих – врло лако повезују са Локовим комплексним идејама.

Мада рационалиста по основној оријентацији, Г. В. Лајбниц дограђује Локов доминантни емпиризам између осталог и у сфери значајној и за историју филологије. Поменуту емпиристичку максиму он надограђује својим рационалистичким аксиомом „nihil est in conceptu quod non fuerit in perceptione; seu nihil cogitamus, cui non aliquid simile fuerimus experti saltem intra nos“ (1999[1677–1678]: 57). Из перспективе филолога локалиста суштина остаје очувана, при чему Лајбниц – као филозоф с одговарајућим филолошким искуствима – иде у лингвистичком смислу и даље тврдећи да „omnes praepositiones proprie significant relationem Loci“ (1999[1685]: 645), при чему се ти, просторни односи могу преносити и на друге непросторне категорије (уп. 1999[1685–1686]: 647; 1999[1687–1688]: 890). Лајбниц својим учењем антиципира модерну когнитивну теорију метафоричке пројекције конкретних значења на апстрактна чак и у сфери граматичких речи какви су предлози. Транспарентно је, у том смислу, умовање Лајбницовог Теофила (1986[1765]: 232), који примећује „биће добро размотрити ову *аналогију између чулних и нечулних ствари*, која је послужила као основа *тропима*; у том смислу је најбоље размотрити један веома распрострањен пример, као што је употреба предлога, попут *у*, *са*, *из*, *испред*, *изван*, *путем*, *за*, *о*, *ка*“, и то зато што су „сви узети од места, растојања и кретања и потом пренесени на све врсте промена, поретка, последица, разлика сличности“. Та Лајбницова промишљања језика сасвим су препознатљива у Вилнеровој локалистичкој тврдњи да ‘сви прави предлози имају заједничко то што изворно означавају просторне односе’ (1827: 7), али и у Даничићевом тумачењу синтаксичког профила предло-

[10] Даничић, очигледно не случајно, просторно значење падежа, односно предлошко-падежних конструкција назива управо „простим значењем“, док непросторна значења третира као „пренесена“.

шко-падежних конструкција.[11] У Лајбницовом образложењу локалистичког приступа предлогу може се наћи чак и просторно тумачење самог индиректног објекта – „честица *на* се једнако примењује на објекат: каже се да је човек усредсредио своје мисли на неку ствар, некако, као што се човек налази на дрвету које сече, или на камену који обрађује“ (1986: 232). Такве идеје компаратисти природно уносе у филолошка истраживања као епистемолошку основу градећи на њој локалистички приступ језичким фактима, па и локалистичку падежну теорију која у трагању за примарним, изворним, основним значењем конкретног падежа посеже за чулно доступним просторним релацијама, тј. за просторном аперцепцијом (*Raumanschauung*).

4.2. Теодор Румпел (Rumpel 1845: 92), један од водећих критичара локалистичког приступа падежу (уп. Hjemslev 1972: 47–50), међу зачетнике немачког локализма ставља Вилхелма Делекеа, који још пре Франца Вилнера (1827; 1831) почетком XIX века изјављује да падеж означава просторне односе – „die Casus drücken Raumverhältnisse aus“ (Doeleke 1814: 8). У разради ове идеје В. Делеке ипак одваја номинатив и акузатив, као падеже субјекта и објекта, од генитива, датива и локатива, као просторних падежа, којима се примарно исказује почетак и циљ кретања, односно место борављења.[12] Просторни односи се даље могу реплицирати као метафоре, па падеж уз реално (*wirkliche*) има и пренесено, односно метафоричко (*metaphorische*) значење.[13] В. Делеке (1814: 7) притом своје опсервације образлаже и позивањем на енглеског филолога Џејмса Хариса, који још средином XVIII века генитив и датив просторно дефинише као стартну и циљну падежну категорију.[14]

---

[11] Таква промишљања семантике језичких јединица код нас актуализује П. Пипер (1997) теоријом семантичких локализација у којој „се исказивање појединих граматичких и лексичких значења описује и објашњава у светлу изоморфности и изофункционалности семантичких категорија, чији су облици испољавања многобројни случајеви изражавања непросторних значења средствима с примарно просторним значењима“ (Пипер 2006: 22–23).

[12] В. Делеке своју поделу формулише на следећи начин: „etwas als handelnd, entspricht dem Nom., als bloss leidend, dem Acc., insofern etwas an (u. s. w.) ihm dargestellt wird, dem Localis, insofern etwas von ihm, dem Genit., und insofern etwas zu ihm, dem Dat.“ (1814: 9).

[13] Тако, на пример, за датив (wohin Casus) В. Делеке каже „wohin [Dativ] hat auch eine doppelte Bedeutung, *eine wirkliche, und eine metaphorische* (1814: 12, курзив С. П.).

[14] Уп.: „Now it is here we behold the Rise of the antient Genitive and Dative, the Genitive *being formed to express all Relations commencing* from *itself*; the Dative, *all Relations tending* to *itself*“ (Harris 1825[1751]: 285).

Локалистички приступ падежу врло брзо добија додатна научна образложења конституисањем компаративне граматике као научне дисциплине, па тако Франц Боп, зачетник овог научног правца (уп. Ivić 1990б: 50), у својој чувеној *Упоредној граматици* (1833) недвосмислено констатује да се падежним наставцима заправо изражавају просторни односи који се потом преносе на време и узрок.[15] Овакав тоналитет компаративним проучавањима синтаксе даје, међутим, још пре Бопа његов ученик Франц Вилнер, за кога су датив, генитив и акузатив падежне ознаке места (*wo*), старта (*woher*) и циља (*wohin*) (уп. Wüllner 1827: 7), односно просторних релација, који стоје у основи свих апстрактних категорија.[16] Готово у исто време Јохан Адам Хартунг сасвим у духу теорије когнитивне метафоре (антиципирајући је свакако) констатује да народ попут песника гради језик кроз метафору – „denn das Volk bildet, wie die Dichter, die Sprache durch Metaphern weiter“ (Hartung 1831: 4). J. A. Хартунг притом уочава конкретне аналошке везе између просторног концепта и одговарајућих непросторних категорија.[17]

Тешко је утврдити да ли је и колико је локалистички приступ првих компаратиста – осим епистемолошким ставовима класичне немачке филозофије – био инспирисан и учењем византијског граматичара Максима Плануда (XIII–XIV век), чији трактат *О синтакси* публикује Лудовик Бахман (Bachmannus 1828: 103–166) управо у време деловања Ф. Вилнера и J. A. Хартунга. Идејно подударање између М. Плануда и првих компаратиста је очигледно. Наиме, и М. Плануд, попут Ф. Вилнера и J. A. Хартунга косе падеже – генитив, датив и акузатив – дефинише упитним просторним прилозима *одакле*, *где* и *камо*, приписујући им примарно просторно значење (Bachmannus 1828: 122.23–27).[18] На М. Плануда се позива Карл

[15] Исп.: „Die Casus-Endungen drücken die wechselseitigen, vorzüglich und ursprünglich einzig räumlichen, vom Räume auch auf Zeit und Ursache übertragenen, Verhältnisse der Nomina, d. h. der Personen der Sprachwelt zu einander aus“ (Bopp 1833: 136).

[16] Илустративна је у том смислу Вилнерова констатација (1831: 272): „Alles und jedes, das unser Geist als ein seiendes denkt, verkörpert er und denkt es in demselben Augenblicke, wo er es als seiendes denkt, mit Notwendigkeit im Räume seiend“.

[17] Уп.: „Von Raume werden diese Beziehungen analog auf andere Begriffe übergetragen, Zunächst steht dem Raume die Zeit, als das zweite Element sinnlicher Anschauung, in welchem das Wo zum Wann, das Woher zum Seit wann, und das Wohin, oder der Ort über und an welchen die Thätigkeit geht, zum Wie lange und Bis wann wird“ (Hartung 1831: 8).

[18] Уп. у енглеском преводу: „here it is also to be noticed how by some sort of natural agreement the three questions ‘whence?’, ‘where?’ and ‘whither?’ have had assig-

Шмит (SCHMIDT 1847: 71), али и чувени Георг Курцијус (CURTIUS 1864: 45) – овај други на мајсенском конгресу немачких филолога – чиме локализам нововековних компаратиста бива и експлицитно доведен у везу са њиховим средњовековним претходником.

Локалистичка падежна теорија врло рано добија противнике (антилокалисте), од којих је један од најагилнијих био Теодор Румпел (1845: 85–95), који мане локалистичког приступа падежу види – између осталог – у немогућности просторног дефинисања свих падежа (номинатив и вокатив, по правилу, узмичу локалистичким интерпретацијама), у полиморфности истих просторних релација (исто просторно значење може се исказати различитим падежима, односно предлошко-падежним конструкцијама), али и у запостављању логичког аспекта језика као израза мисаоних субјекатско-предикатских релација. Т. Румпел се може сматрати представником логичко-граматичке падежне теорије, која падеже идентификује према примарној синтаксичкој улози приписујући номинативу субјекатску функцију, акузативу објекатску, генитиву одредбену, а дативу модалну (уп. RUMPEL 1845: 130–303).

Кроз спорења између представника локалистичке и логичко-граматичке падежне теорије стабилизује се у неку руку компромисна подела падежа на граматичке, који функционишу као примарни изрази синтаксичких функција, и просторне, односно локалне, којима се изворно изричу одговарајући просторни односи. Мада се та подела може пратити још од В. Делекеа (1814: 9), она је и формално озваничена на конгресу немачких филолога у Мајсену 1863. године. Тако, на пример, Хејман Штајнтал (STEINTHAL 1864: 75–82) разликује реалне падеже (номинатив, акузатив и вокатив) и падежне изразе просторних релација (сви остали падежи) – што се, у начелу, поклапа и са виђењем Г. Курцијуса (1864: 45–50), док Хајнрих Аренс (AHRENS 1864: 56–57) одваја логичке падеже (генитив, датив и акузатив) од топикалних падежа (аблатив, локатив и инструментал).[19] Диференцирање падежа на „граматичке“ и „семан-

ned to them the three oblique cases, ‘whence?’ having the genitive, ‘where?’ the dative and ‘whither?’ the accusative“ (ROBINS 1993: 218).

[19] Лингвистици XX века ова је подела позната првенствено преко Јесперсеновог диференцирања *граматичких* и *конкретних* (*просторних*) *падежа* (1924: 185), односно Куриловичеве (1964: 179–193) опозиције *примарно синтаксички (апстрактни) падежи* (номинатив, акузатив, генитив) ~ *примарно семантички (конкретни) падежи* (инструментал, аблатив, локатив). У најновије време – из суштински исте преспективе – говори се о опозицији *граматички падеж* ~ *адвербијални падеж* (уп., на пример, HEWSON – BUBENIK 2006: 21).

тичке“ основ је Даничићеве синтаксичке идентификације српских падежа.

4.3. Када се све речено има у виду, може се закључити да је прва српска синтакса модерна и у епистемолошком и у филолошком смислу јер прати идејна струјања науке о језику XIX века. Остаје међутим отворено питање да ли је њен млади аутор (у време објављивања књиге Даничић има 33 године) директно усвајао те идеје или је у њиховој рецепцији посредовао дванаест година старији шеф бечке катедре за славистику Ф. Миклошич, по примарном образовању филозоф, који у филологију улази управо критиком Бопове *Упоредне граматике* с јасно артикулисаним локалистичким идејама (уп. Ворр 1833: 136). Осим тога, Даничићев приступ падежу могао би се одредити, с једне стране, као панхроно-синхрони и, с друге стране, као синтаксичко-семантички. Панхрони приступ долази до изражаја у чињеници да се падежни типови илуструју примерима из свих периода развоја српског језика, док се синхрони приступ огледа у тумачењу језичких појава из перспективе времена у коме је Даничић деловао. Дакле, примери из старог српског језика протумачени су из перспективе српског језика XIX века. Семантичка интерпретација грађе доминира у тумачењу падежа с примарно просторним значењем (датив, инструментал, локатив), док синтаксички или функционални приступ преовладава у тумачењу падежа с примарно граматичком функцијом (номинатив, генитив, акузатив), чиме Даничић у својој синтакси компромисно спаја локалистички и логичко-граматички теоријски приступ падежу.

Цитирана литература

Антонић, Ивана. Синтакса и семантика падежа. Милка Ивић (ур.). *Синтакса савременога српског језика. Проста реченица* [Прилози граматици српскога језика]. Београд: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска, 2005.

Белић, Александар. *Вук и Даничић. Чланци и расправе*. Београд: Просвета, 1947.

Бошковић, Јован. *О српском језику. Скупљени списи у осам свезака. Свеска II.* Београд: Штампарија Краљевине Србије, 1888.

Гамкрелидзе, Тамаз Валерианович, Вячеслав Всеволодович Иванов. *Индоевропейский язык и Индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры. I.* Тбилиси: Издательство Тбилисского университета, 1984.

Грковић-Мејџор, Јасмина. „Когнитивни аспекти развоја транзитивности.“ Јасмина Грковић-Мејџор, Милорад Радовановић (ур.). *Теорија дијахронијске лингвистике и проучавање словенских језика*. Београд: САНУ, 2010а.

Даничићъ, Ђ[уро]. *Србска синтакса. Део првый*. Београд: у Државной штампаріи, 1858.

Десницкая, Агния Васильевна. *Развитие категории прямого дополнения в индоевропейских языках* [Докторская диссертация]. Ленинград: Институт языкознания, 1946.

Ђорђевић, Пера. „Прилози за синтаксу српскога језика. I. О падежима без предлога.“ *Гласник Српског ученог друштва* 68 (1889а): 110–198.

Ђорђевић, Пера. „Прилози за синтаксу српскога језика. II. О падежима без предлога.“ *Гласник Српског ученог друштва* 69 (1889б): 1–96.

Ивић, Милка. *О језику Вуковом и вуковском*. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, 1990а.

Кант, Имануел. *Критика чистог ума* [превео и поговор написао Никола М. Поповић]. Београд: Издавачка књижарница Геце Кона, 1932.

Климов, Георгий Андреевич. *Типология языков активного строя*. Москва: Академия наук СССР, Институт языкознания, 1977.

Крысько, Вадим Борисович. *Исторический синтаксис русского языка. Объект и переходность*. Москва: Индрик, 1997.

Миклошићъ, Фр[анц]. „Књижевность. Србска синтакса. Написао Ђ. Даничићъ. Део првый. У Београду у државној штампаріи 1858. 8. XII, 643.“ *Србске новине* XXV/97 (1858): 381.

Пипер, Предраг. „О когнитивнолингвистичким и сродно усмереним проучавањима српског језика.“ Предраг Пипер (ур.). *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика*. Београд: САНУ, 2006.

Попов, Александр Васильевич. *Синтаксические исследования.* Воронеж: Типография В. И. Исаева, 1881.

Радовановић, Милорад. *Увод у фази лингвистику*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2009.

Ahrens, [Heinrich]. „Debatte darüber“. *Verhandlungen der zweinundzwanzigsten Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner in Meissen vom 30. September bis 2. October 1863.* Leipzig: B. G. Teubner, 1864, 56–57.

Bachmannus, Ludovicus. *Anecdota Graeca. Volumen secundum*. Lipsiae: Sumptibus J. C. Hinrichs, 1828.

Bopp, Franz. *Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischen, Lateinischen, Litthauischen, Gothischen und Deutsch*. Berlin: Akademie der Wissenschaften, 1833.

Cranefield, Paul. „On the origin of the phrase *nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu*“. *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences* 25/1 (1970): 77–80.

CURTIUS, Georg. „Über die localistische Auffassung der Casus.“ *Verhandlungen der zweinundzwanzigsten Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner in Meissen vom 30. September bis 2. October 1863*. Leipzig: B. G. Teubner, 1864, 45–50.

CURTIUS, Georg. *Zur Chronologie der indogermanischen Sprachforschung*. Leipzig: S. Hirzel, 1967.

DELBRÜCK, Bertholod. *Ablativ, Localis, Instrumentalis im altindischen, lateinischen, griechischen und deutschen. Ein Beitrag zur vergleichenden Syntax der indogermanischen Sprachen*. Berlin: Harrwitz und Gossmann, 1867.

DOELEKE, W[ilhelm] H[einrich]. *Versuche philosophisch-grammatischer Bemerkungen. Ueber die Casus, die Tempora, das Pronomen und das Verbum Substantivum. Nebst Excursen, besonders über die griechische Sprache, in Beziehung auf die genannten Gegenstände*. Leipzig: Joh. Ambrosius Barth, 1814.

FÓNAGY, Ivan. *Languages within Language: An Evolutive Approach*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2001.

GRAFFI, Giorgio. *200 Years of Syntax: A Critical Survey* [Studies in the History of the Language Sciences 98]. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 2001.

GRKOVIĆ-MAJOR, Jasmina. „The Role of Syntactic Transitivity in the Development of Slavic Syntactic Structures“. Björn Hansen, Jasmina Grković-Major (eds.). *Diachronic Slavonic Syntax. Gradual Changes in Focus. Wiener slawistischer Almanach. Sonderband* 74. München – Berlin – Wien: Otto Sagner, 2010b, 63–74.

HARRIS, James. *Hermes or a Philosophical Inquiry Concerning Universal Grammar*. London: J. Collingwood, 1825.

HARTUNG, Johann Adam. *Ueber die Casus, ihre Bildung und Bedeutung, in der griechischen und lateinischen Sprache*. Erlangen: J. J. Palm und Ernst Enke, 1831.

HEWSON, John, Vít BUBENÍK. *From Case to Adposition: the Development of Configurational Syntax in Indo-European Languages*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2006.

HJEMSLEV, Louis. *La catégorie des cas. Étude de grammaire générale*. München: Wilhelm Fink Verlag, 1972.

IVIĆ, Milka. *Pravci u lingvistici 1.* Beograd: Biblioteka XX vek, 1990b.

JESPERSEN, Otto. *The Philosophy of Grammar.* London: George Allen & Unwin, 1924.

KANT, Imanuel. *Kritika moći suđenja* [preveo Nikola Popović]. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1975.

KURYŁOWICZ, Jerzy. *The Inflectional Categories of Indo-European.* Heidelberg: Carl Winter, 1964.

LAKOFF, George. „The Contemporary Theory of Metaphor“. Andrew Ortony (ed.). *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

LEHMANN, Winfred. *Theoretical Bases of Indo-European Linguistics*. London – New York: Routledge, 1996.

LAJBNIC, Gotfrid Vilhelm. *Novi ogledi o ljudskom razumu*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1986.

LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm. *Sämtliche Schriften und Briefe. Sechste Reihe. Philosophische Schriften. Vierter Band. 1677 – Juni 1690. Teil A*. Berlin: Akademie Verlag, 1999.

LOK, Džon. *Ogled o ljudskom razumu* I–II [predgovor Gajo Petrović]. Beograd: Kultura, 1962.

MIKLOSICH, Franz. *Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen*. Wien: Wilhelm Braumüller, 1883.

PETROVIĆ, Gajo. „Znanje i mnjenje u filozofiji Džona Loka [predgovor].“ Džon Lok. *Ogledi o ljudskom razumu* I. Beograd: Kultura, 1962, V–LXXVI.

PIPER, Predrag. *Jezik i prostor*. Zemun–Beograd: Biblioteka XX vek – Čigoja štampa, 1997.

ROBINS, Robert H[enry]. *The Byzantine Grammarians. Their Place in History*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1993.

RUMPEL, Theodor. *Die Casuslehre in besonderer Beziehung auf die griechische Sprache*. Halle: Eduard Anton, 1845.

SCHLEICHER, Aug[ust]. „Srbska Sintaksa. Napisao Dj. Daničitj. (Serbische syntax von Dj. Daničitj) I. theil, Belgrad 1858. gr. 8. XII und 643 p.“ *Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung auf dem Gebiete der arischen, celtischen und slawischen Sprachen* II (1861): 247.

SCHMIDT, [Karl Ernst August]. „Zur Erklärung und Würdigung der grammatischen Kunstausdrükke“. *Zeitschrift für die Wissenschaft der Sprache* 2/1 (1847): 57–75.

SIECKE, Ernestus. *De genetivi in lingua sanscrita imprimis vedica usu*. Berolini: Formis academicis, 1869.

STEINTHAL, [Heymann]. „Vortrag: über die Beziehung der Psychologie zur Philosophie“. *Verhandlungen der zweinundzwanzigsten Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner in Meissen vom 30. September bis 2. October 1863*. Leipzig: B. G. Teubner, 1864, 75–83

WÜLLNER, Franz. *Die Bedeutung der sprachlichen Casus und Modi*. Münster: Theissigsche Buchhandlung, 1827.

WÜLLNER, Franz. *Über Ursprung und Urbedeutung der sprachlichen Formen*. Münster: Theissigsche Buchhandlung, 1831.

Резюме

Слободан Павлович

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ПАДЕЖЕЙ В »СЕРБСКОМ СИНТАКСИСЕ« ДАНИЧИЧА (К ИСТОРИИ СЕРБСКОЙ ФИЛОЛОГИИ)

В настоящей работе рассматривается теоретические и методологические основы исследования падежей в *Сербском синтаксисе* (1858) Джуры Даничича. Первый сербский синтаксис был написан в период развития сравнительно-исторического языкознания, когда лейтмотивом падежного синтаксиса являлось требование обнаружения общего значения падежа. До середины XIX века в изучении падежной семантики доминировала локалистическая теория падежей, согласно которой падежное значение выводилось из локальных отношений, доступных непосредственному наблюдению. Локалисты основной акцент делали на выявлении пространственных значений падежей. Даничич, очевидно, были знаком с их постулатами, а также с логико-грамматической теорией, объясняющей падеж посредством синтаксических функций. Он имплицитно разграничивал грамматические падежи (именительный, родительный и винительный), первичной функцией которых является синтаксическая, и локальные падежи (дательный, творительный и предложный), которые в первую очередь обозначают пространственные отношения.

Ключевые слова: сербский синтаксис, Джура Даничич, локалистическая теория падежей, логико-грамматическая теория падежей, грамматические падежи, пространственные падежи.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.163.41’367.622.11
ID: 199301132
DOI: 10.2298/JFI1369277N
Примљено: 24. марта 2013.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Оригинални научни рад

МИРОСЛАВ Б. НИКОЛИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српски језик

ИМЕНИЦЕ КОЈЕ У СРПСКОМ КЊИЖЕВНОМ ЈЕЗИКУ ПРОШИРУЈУ ОСНОВУ МОРФЕМОМ -*ОВ*- У МНОЖИНИ**

У овом раду аутор покушава да утврди које именице у српском књижевном језику проширују основу морфемом -*ов*- у множини и који све фактори и околности утичу на то. У раду се, такође, говори о томе у којим позицијама се јавља морф -*ов*-, а у којима аломорф -*ев*-.

Кључне речи: српски књижевни језик, граматика, морфологија, именице, основе.

0.1. Како је то још давно истакао М. Пешикан, „уметак[1] -*ов*- (-*ев*-) проширио се под утицајем некадашњих основа на ŭ“. Тој деклинацији припадале су, како наводи Пешикан (позивајући се на Куљбакина), следеће именице: „*сынъ*, *медъ*, *врьхъ*, *волъ*, *ѿлъ*, *садъ*, а можда и *даръ*“ (1956: 270).[2] Како су све наведене именице мушког

* nikmir@eunet.rs

** Рад је настао у оквиру рада на пројекту 178021 – *Опис и стандардизација савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

[1] По ауторовом мишљењу, овде није реч о „уметку“, одн. „ин(тер)фиксу“, јер се морфема *ов* не ’умеће’ између основе и наставака, већ је то граматичка морфема којом се проширује флексивна основа, на коју се онда додају наставци.

[2] То значи да је само неколико именица успело да наметне свој модел множинске основе стотинама других именица у српском језику. Још драстичнији случај представља српско(хрватско) -*м* у 1. л. јд. презента, које је некада имало само пет атематских глагола: јесмь, ѣмь, вѣмь, дамь, имамь. Та „важна“, „моћна“ мањина успела је да наметне своје презентско -*м* свим другим глаголима осим *могу* (:моћи) и *хоћу* (:хт(ј)ети), који су такође били важни и моћни, тј. фреквентни. То важи и за дијалектизме: *виђу* (:вид(ј)ети) и *вељу* (:*велѣти).

рода и једносложне, то је разумљиво зашто данас проширену основу у множини имају искључиво именице мушког рода с нултим наставком у ном. јд.,[3] тј. именице које се у граматикама сврставају у прву врсту (а коју бисмо према наставку ген. јд. могли назвати *а*-врстом), и што су међу именицама с таквом множинском основом једносложне најбројније.[4]

0.2. Да би, с овим у вези, утврдио фактичко стање у савременом српском књижевном језику, аутор је прочитао преко 330 књижевних дела (највише прозних, изворних и преведених, пре свега из XX века, посебно из друге половине, и с почетка XXI века) и тридесетак других извора, односно више десетина хиљада страница текста из различитих функционалних стилова, највише, наравно, књижевног.[5] И поред тога, он не може за сваку од наведених именица категорички тврдити да се јавља (а још мање да се може јавити) само у наведеном облику[6], док за неке именице није у грађи засведочен ниједан множински пример.[7] Упркос томе, аутор се према

---

[3] Уп., ипак, *шȕреви* у нар. поезији (посебно у песми „Бановић Страхиња“), који се у РМС третирају као песничка множина од *шȕра*. Осим тога, данас неретко имамо и однос *вȉтло* (ср. р. јд.) – *вȉтлови* (м. р. мн.), према примарном *вȉтао* (м. р. јд.) – *вȉтлови* (мн. м. р.), што, бар у некој мери, важи и за *свр̏дао / свр̏дло*.

[4] Према наводима М. Самарџије из чланка Р. Орландија („Il plurale breve e lungo in serbo-croato“, *Ricerche slavistiche*, sv. XI, str. 3–33), „najraniji podaci o dugoj mn. potječu već iz XII. st., od XIV. st. je znatno češća, dvosložna [треба: dvosložne] im. zahvatila je u XVIII. st., a kod jednosložnih prevladava tek u XIX. st.“ (1988: 130).

[5] До грађе за свој рад о дугој и краткој множини у хрватском књижевном језику М. Самарџија је дошао на други начин. Он је „iz Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika, odn. Rečnika srpskohrvatskog književnog jezika Matice hrvatske i Matice srpske … ispisao … sve *jednosložne* im. m. r. i *dvosložne* s ø u N jd.“ (1988: 130–131).

[6] Колико би то могло бити рискантно, види се из чињенице да се и им. као што су *син* или *врх*, које су још у прасловенском језику имале дугу множину, јављају с непроширеном основом, прва са потврдама из народне, а друга с потврдама из (савремене!) уметничке поезије (и старије прозе). С друге стране, у „Српској митологији“, књ. I, С. Петровића (из које је грађа ексцерпирана, али није унета у овај рад због бројних цитата других аутора и обиља стихова из народне поезије) наводе се стихови из нар. песме у којој се јавља проширена основа у мн. им. *јад:* „...И то би им доста јада било / Но да видиш Јарила Ђурима, / А са својим побро Даворaном, / Те просуше по земљи *јадове*“.

[7] Самарџија у своме раду наводи податке (израчунате у стоту децималу!) који проценат именица (из грађе добијене на претходно наведени начин, в. нап. 4) има у хрватском књижевном језику проширену основу, који непроширену, а ко-

грађи коју је скупио односио као према репрезентативном корпусу, с тим што је у систематизацији те грађе и коментарима извесног удела имала и чињеница да је аутор изворни (компетентни) говорник српског језика.[8]

Како је род и деклинациони тип именица ирелевантан за презентацију и класификацију корпусних примера (јер су све именице једног, мушког рода и истог деклинационог типа, *а*-врсте), то је као основни, полазни критеријум (из дијахронијских и синхронијских разлога) узет број слогова неке именице у ном. јд.

1. Једносложне именице

Као једносложне понашају се и именице с ијекавским континуантом дугог јата типа *вȉјек*, *грȉјех*, *мȉјех*, *снȉјег* итд., потом именице типа *вѐо-вѐла*, *дѐо-дѐла (-дѐла)* ј. *дȉо-дȉјела (-дијѐла)* и сл.,[9] као и им. типа *ду́бл*, *жа́нр* и *жа̀нр*, *ка́бл*, *рѐст̄л*, *сѝнгл*[10], па се зато и разматрају заједно с њима.

ји обухвата именице и с проширењем и без проширења основе, што заснива на консултовању граматика, подацима „koje uz poneke ovakve imenice donose hrvatski i srpski jednojezičnici“ и на додатном анкетирању о појединим „dvojbenim potvrdama“ (1988: 131). Због свега тога, као и неких других разлога, наши се резултати у приличном броју детаља разликују од Самарџијиних.

[8] Прилике у народним говорима, које су још компликованије од оних у књижевном језику, овде нису разматране, а понегде се помињу само ако су имале директног утицаја на појаву појединих облика и у језику књижевности, ретко у другим функционалним стиловима.

[9] Полазећи од данашњег облика ном. јд. и држећи се круто синхронијског приступа у обради језичког материјала, Самарџија сврстава овакве именице у двосложне (1988: 134).

[10] Самарџија, из фонолошких и прозодијских разлога, овакве именице сврстава у двосложне (1988:131 и 134). Што се разматране морфолошке особине тиче, оне се, међутим, понашају као им. *блок* или *бокс*, а не као им. *мо̀мак* или *на́п̄(ј)ев*. Иначе, наведеним примерима типа *дубл* можемо додати и: *сѐрклови* 1, *т̄и́глови* 2, *т̄и̏п̄лови* 1, *т̄и̏т̄лови* 3, *џѝнглови* 2, *ша̀т̄лови* 3. Ово значи да за српски језик не важи констатација изнета у Хрв. грам. (1997: 258) да „дуге множине немају … именице с једносложном основом које на крају имају скупину од сугласника и сонанта“. Истина, именице које се наводе као потврда те констатације (*шницли*, *кнедли*, *кифли*, *крагни*) у српском књижевном језику су женског рода (*шни̏цла*, *кне́дла* итд.), док *мет̄ри* не спадају ту ни по облику ном. јд., ни по значењу (мерне јединице). Уз то, према дублетизму „рестли, рестлови“, наведеном у истој граматици као изузетак, имамо у грађи потврђену само ову другу форму.

1.1. Само „дуга множина“[11] засведочена је у неколико стотина именица, од којих наводимо већину:[12]

а́мови (ха́мови) 38[13], *а̏сови* и *а́сови* 17, *ба́нови* 8, *ба́рови* 56, *ба̏сови* 25, *ба́шови* 8, *би́кови* и *бѝкови*[14] 66, *бѝчеви* 86, *бли̏цеви* 17, *бло̀кови* 131, *бо́дови* 24, *бо̏јеви* и *бо̀јеви* 65, *бо̀кови* 173, *бо̏ксови* 16, *бо́нови* 32, *бра́кови* и *бра̏кови* 75, *бре̏гови* 135 (+ топоним *Бре̏гови* 1) (РСАНУ: ређе брêзи), *бри́дови* 15 (РСАНУ: брȉди[15], бри́дови; РМС: бри́дови), *брдо̀јеви* 239, *бро̀шеви* 20, *бру́сови (бру́севи)* 7 (РСАНУ: бру́севи, бру̏сови[16], бру̂си),

---

[11] Термин „дуга множина“ користи се као економична замена за именице које у множини имају проширену основу морфемом *ов*, а „кратка множина“ за им. које у множинским облицима не проширују основу наведеном морфемом.

[12] Уштеде ради, примери се наводе само у номинативу.

[13] Бројке иза примера означавају тачан или приближан (у већини случајева вероватно најмањи) број извора у којима се дотична именица појављује, а не укупан број забележених примера, који је готово код сваке именице већи (често и вишеструко) од наведеног. У случајевима у којима је таква информација ирелевантна – она се не наводи. Значај тога податка умногоме је релативизован разним факторима, као што су, између осталих: 1. различита величина, одн. број страница ексцерпираних извора – као један извор рачунају се, нпр., „Уста пуна земље“ Б. Шћепановића (86 стр.) и „Деобе“ Д. Ћосића (914 стр.) и различита (за ово истраживање) релевантна лексика; 2. равноправан бројчани израз имамо и у случају када се једна форма употреби више пута, а друга само једном (мада је то неки пут истакнуто у тексту); 3. чињеница да се под једним извором подразумева сваки том неког дела који има посебну пагинацију (нпр. Толстојев „Рат и мир“ се рачуна као четири извора, а „Сеобе и Друга књига Сеоба“ М. Црњанског као један, јер издање које аутор поседује има континуирану пагинацију у оба тома, тј. 1074 стр.). Упркос тим и другим мањкавостима, бројка која стоји уз одређени пример у већини случајева представља прилично поуздан податак стања у српском књижевном језику у целини.

[14] Врло су компликоване акценатске прилике у множини једносложних именица с проширеном основом, које овде поједностављено представљамо као: 1. тип а) *сшâн-сшâна-сшáнови* и б) *грâд-грâда-грâдови;* 2. тип а) *брôј-бро̏ја--бро̏јеви* и б) *крôв-кро̏ва-кро̀вови;* 3. тип *грôм-гро̀ма-гро̀мови* (регуларно је и *гро̏м-гро̀ма-гро̀мови*); 4. тип *кљу̂ч-кљу́ча-кљу́чеви;* 5. тип *зе̏шт-зе̏шта-зе̏шови;* 6. тип *гр̏ч-гр̀ча-гр̀чеви*. Постоје честа укрштања типова и многобројни дублетизми и они овде нису (у потпуности) наведени. Аутор је акценат стављао углавном „из главе“; полазећи од чињенице да се, кад је акценат у питању, „свијету не може угодити“, аутор није систематски консултовао речнике и стручну литературу.

[15] Ова им. може бити и ж. рода (РСАНУ: *бри̂д* м (ређе ж)), тако да није јасно да ли је ово множина од ж. или м. рода (или и једног и другог). Узгред, у наведеним примерима има пет потврда за мн. *бридови*, а нема ниједне за мн. *бриди*.

[16] Чудна је и тешко објашњива ова разлика у акценту између форме с *ев* и оне с *ов*. Иначе, оба су акцента регуларна.

бу́кови 6, *бу̏шови* 9, *ве́зови*[1] (: везати) 27, *ве́зови*[2] (: вести) 20, *ве́кови* ј. *вијѐкови (в(ј)ѐкови)* 243 (РСАНУ: ретко в(ај)еци)[17], *вѐлови* 52, *вѐрглови* 6, *ви́дови* 73, *ви́сови* 87 (РСАНУ: ви̑сови (ви̑си м и ж), РМС: и ви̑си), *вѝцеви* 71, *вла́кови* и *вла̏кови* 8 (РСАНУ: вла̏кови и вла̑ци), *во̀дови* 49, *во́зови (во̀зови)* 154, *во̀лови* 135 (РСАНУ и РМС: мн. во̀лови и во̀ли [?!]), *вра̏шови* 160, *га̏дови* 65 (РСАНУ: га̏дови (га̏ди)), *га́зови* 6, *га́јеви* 36 + топоним *Га́јеви* (РСАНУ: и га̑ји, га́ји, као ређе), *га́сови* 68 (1х арх. *га́зови*), *га̏фови* 7, *гло̀гови* 7, *го̀дови* 21, *го́лови* и *го̀лови* 22, *гу̏нгови* 8, *гра̀бови* 7, *гр̏бови* 41 (РСАНУ: песн. и гр̏би), *гр̏мови* 44, *гро̀бови* 213, *гро́здови* 98, *гро̀мови* 130, *гр̏чеви* 129 (РСАНУ: ређе гр̏чи), *гу́зови* 31, *гу́њеви* 42, *д(ј)ѐдови* (дијал. ј. *ђедови*) 99 (РМС: и дѐди, РСАНУ: ређе дѐди), *де́лови* ј. *дијѐлови (д(ј)ѐлови*[18]*)* 303[19], *ди̏вови* 58 (РМС и РСАНУ: и ди̏ви), *ди̏мови* 123, *ди̏скови* 32, *до̀кови* 57, *до̀лови* 19 (+ топоним *До̀лови* 2), *до̀мови* 164, *дрѐнови* и *дре́нови* ј. *дријѐнови* 6, *дрѐсови* 17, *дро́здови* 17, *ду̏гови* 158, *ду̀дови* 36, *ђѐмови* 12, *ђо̀нови* 111, *е́пови* 15, *жа́нрови* и *жа̏нрови* 25, *жбу́нови (џбу́нови)*[20] 79 (+ дијал. *жбу̏њеви* 1), *жи́гови* 31, *жи́реви* и *жи́рови* 11, *жлѐбови* и *жле́бови* ј. *жљѐбови* и *жлијѐбови* 40 (РСАНУ: „ређе жлѐби ијек. жли̏јеби“)[21], *жу̏љеви* 65 (РСАНУ: „ређе жу̏љи“), *жу́реви* 6, *за̏рови* 7, *зб(ј)ѐгови* 38 (код Лалића и *збијегови* 1х), *зби́рови* 5, *збо̀рови* 44, *згло̀бови* 151 (РСАНУ: „ређе … згло̀би“), *зѐшови* 25, *зи̏дови* 356, *зма̏јеви* 78, *зно̀јеви* 8[22], *ја́зови* 18 (+ 1х *ја́зеви*) (РСАНУ: и ја̑зи, као ређе), *је́жеви* 33 (+ *је́жови* 1) (РСАНУ: некњ. јежи), *ка́блови* (: кабл)[23]

---

[17] Не узимају се у обзир црквенословенске конструкције типа: во *вјеки* вјеков, до *вјеки* вјеков, за *вјеки* вјеков, за *вјеки* вјекова, на *вјеки вјека*, на *вјеки* вјеков, одсад па на *вјеке* и сл. У два примера имамо и екавски лик: Камен да сам на *веки* (АСП-МП – Настасијевић), Праведници на *веки* живе (М. Кашанин).

[18] Овај акц. навођен је због јекавског рефлекса јата, а карактеристичан је посебно за југозападне говоре, посебно за говоре Црне Горе. Према Прав2010 то је стандардни лик, равноправан са *дијелови*. То важи и за двојство *лијѐкови* / *љѐкови*.

[19] Истина, у Историји Југославије имамо цитат прогласа Анте Старчевића: „Stranka će prava sljubiti ta dva velika življa i njihove sve diele“ (311), али то није ни савремени, ни српски књижевни језик.

[20] Форме са *џ*, данас архаичне или дијалекатске, забележене су у језику И. Ћипика, Б. Станковића, М. Ускоковића, Р. Петровића, М. Црњанског, О. Давича, М. Маркова (поред оних са *ж*) и преводиоца Ј. Максимовића.

[21] Форме типа *жљебови* забележене су и у екавским текстовима М. Видојковића, Г. Скробоње, А. Тишме и др., у Просветиној Малој енциклопедији, као и у неким преводима.

[22] Засведочено у делима М. Глишића, О. Давича, М. Лалића, М. Павловића, М. Савића, Р. Б. Марковића, А. Тишме и у једном преводу с руског. Ова именица показује како и градивне именице могу имати множину. То потврђују и бројне потврде за мн. им. *крѐм*, *ла̏к*, *ли̏м*, *ши̏оф* и др. У стручним текстовима јављају се и *пе́скови*, *у̏гљеви*, *чѐлици*, *шѐћери* и сл., кад значе различите врсте одређене материје.

[23] Зачудо, Прав2010 наводи као основни облик *кабел*, ген. *кабела*, прид. *кабелски*, за шта се у српском језику једва може пронаћи тек покоја потврда. Тако,

51, *ка̏мпови* 16, *ка́нови* 8, *ка̏пови* 8, *ква́рови* 21, *ква̏рпови* 53, *ви́зови* 7, *ке̏јови* 21, *ке̏рови* 47, *ке́чеви* и *ке̏чеви* 16, *ки́пови* 93, *ки̏пови* 37, *кла́нови* 16, *кла̑сови* и *кла́сови* 18 (РСАНУ: „ређе кла̑си“), *кле̏нови* 18 (+ *кљѐнови* ј. 1) (риба и дрво), *кли̏нови* 63 (РСАНУ: ређе кли̏ни), *кли́пови* 59, *кло́внови* и *кло̏внови*[24] 24, *клу̏бови* 90, *кљу́нови* 66, *ко́дови* 21, *ко̏пови* 12, *ко́сови* 25, *ко̀шеви* 39, *кра̏јеви*[25] 334 (РСАНУ: ретко кра̏ји)[26], *кра̏мпови* 10, *кра́нови* 16, *кре́мови* 9, *кри́нови (кри̏нови)* 18, *кро̀вови* 269 (РСАНУ: некњ. крови), *кро̏јеви* 16, *ку̀кови* 167 (РСАНУ: нераспр. ку̀ци), *ку̏лпови* 28, *ку̏мови* 69 (РСАНУ: необ. ку̑ми[27]), *ку̏рсеви* 58, *ла̀кови* 16, *ла̏фови* 8[28], *ле́кови* ј. *лијѐкови (лѐкови* ј. *љѐкови)* 204, *ле́пови* 49, *лѐшеви* 209[29], *ли́кови* 196, *ли̏мови* и *ли̏мови* 12, *ли̏фпови* 50, *ло̀вови* 18[30], *ло́зови* 14, *ло̀мови* 21, *ло̏рдови* 20, *ло̏сови* 7, *лу́бови* 5, *лу́чеви* 11[31], *ма̀кови* 13, *ма́љеви* 25, *ма̏ршеви* 69, *ма́хови* 140 (најчешће у синтагмама: *на махове* и *(у) неколико (више) махова*), *ме́хови* ј. *мијѐхови (м(ј)ѐхови)* 49, *мѐчеви* 20, *ми́пови* 58 (РСАНУ: ређе ми̏ти), *мла́зеви (мла́зови)* 153 (РСАНУ: мла́зови и мла̑зеви … ретко мла̑зи), *му̏фови* 8, *на́рови (на́реви)* 16, *ни́зови* 103, *но̏јеви* и *но̀јеви* 8, *но̏севи (но̏сови)* 119, *па́дови* 55, *па́жеви* 16, *па̏кпови* 7, *па́њеви* 91, *па̏ркови* 131, *па́сови* 8, *пѐшеви* 42, *пи́рови* 8, *пла́нови* 262, *пла́спови* 40, *пла̀цеви* 22, *пла́шпеви* и *пла́шпови* 20, *пле́сови* 26, *плѐхови* 11, *пли́кови* 46, *пло̏дови* 188, *пло̏пови* 81, *плу̏гови* 35, *по̏дови* 91 (+ топоним *Подови* 1), *по́лови* 57 (+ *спо́лови* 2), *по̏пови* 131, *пра̏гови* 95, *при̏нчеви* 52, *при́шпеви* 8, *пру́пови* 30, *пу́бови* 6, *пу́жеви* и *пу̏жеви* 67 (+ *спужеви* 1)[32],

---

нпр., у Корпусу савременог српског језика (2013) Математичког факултета у Београду постоји само једна једина потврда за ном.-ак. јд. *кабел*, а 265 за *кабл* (12. II 2013). И у грађи којом аутор располаже врло је мало потврда за препоручену форму *кабел*.

[24] Акц. у РСАНУ *кло̑вн* и *кло̏вн (кло́вн)*, у РСЈ *кло́вн* и *кло̏вн*, а у РМС само *кло́вн*.

[25] У РСАНУ и РМС акц. *кра̀јеви;* у РСЈ (2011) *кра̀јеви* и *кра̏јеви;* Вуков (и ауторов) акценат је само *кра̏јеви*.

[26] Није узет у обзир назив „земље“ на западу средњовековне Босне *Доњи Краји* (СЕ-I/1 72).

[27] Са потврдом из дела хрв. писца Ј. Драженовића.

[28] Уп., ипак, Његошеве стихове: „Српској капи свуд име погибе; / постадоше лафи ратарима“ („Горски вијенац“, стихови бр. 258–259)

[29] С. Куленовић и М. Лалић и *љешеви*.

[30] Помало неочекивана множина, будући да се ради о глаголској именици (изведеној нултим суфиксом), засведочена је у делама Д. Великића, В. Деснице, Д. Киша, С. Куленовића, Б. Пекића, В. Петровића, Р. Петровића, Љ. Симовића, Д. Ћосића и др. (код М. П. Аласа јавља се и мн. *риболови*). Чешћа је и обичнија мн. им. *лом*, али она има и знатно више значења, од којих су многа конкретна. То не важи за мн. од им. *пла̏ч-пла̀чеви* 4 (Андрић, И. В. Лалић, М. Павловић, Љ. Симовић).

[31] Им. *лу̑ч* може бити и ж. р. (ген. *лу̑чи*, мн. *лу̑чи*, ген. *лу́чпи*), али ређе него м. р.

[32] Вук Рј.: pl. спу́жи u[nd] спу́жеви.

пу̏лтови 14, *пу̏нктови* 31, *пу̏пови* 12, *пу̀хови* 7, *ра́дови* 223, *ра̏јеви* (sic!) 8, *ра̏мови* 82, *ра̏нгови* 8, *ра̏тови* 227, *ра̏фови* 45, *ре́зови* 19 (РМС: рѐзови), *ре̏пови* 144, *ри̏сови* 23 (и хомонимно *ри̏с* ’горњи део стопала’ – *ри̏сови* 1, одн. ’пакет хартије…’ – *ри̏сови* 1), *ри́тови* 37, *ро̀вови* 110, *ро̀дови* 49, *ро̏јеви* 99, *ро̀кови* 51, *ро̀мбови* 6, *ро̀тови* 16, *ру́бови* 111, *са́гови* 9, *са́дови* 5, *св(ј)е̏тови* 154 (1х *свијѐтови* ј.), *сво̀дови* 105, *сѐфови* 16, *си̏мсови* 6, *ска̏лпови* 5, *си̏нови* 280, *си̏реви* 46, *сквѐрови* 14, *скѐчеви* 16, *склѐкови* 11, *склѐпови* 24, *ско̀тови* 31, *ску̏пови* 116, *сла̏јдови* 9, *сла́пови* 70, *слѐтови* 7, *сли̏вови* 9, *слѝкови* 9, *сло̀гови* 76, *сло̏јеви* 186, *сло̀мови* 12, *сло̀нови* 73, *см(ј)ѐрови* 45, *смѐтови* 54, *смра́дови* 22, *сму́ђеви* 5, *сму́кови* 7, *сно̀бови* 22, *со̏јеви* 8, *со̀кови* 125, *со̀мови* 22[33], *со̀сови* 19, *сп(ј)ѐвови* 14, *спла̏вови* 49, *сплѐтови* 34, *спо̏јеви* 33, *спо̀рови* 67, *спо̀ртови* 34 (+ *шпо̀ртови* 1), *спра̀тови* 128, *спрѐјеви* и *спрѐјови* 7, *спру́дови* 45 (+ арх. *пру́дови* 4 + топоним *Пру́дови* (J. Веселиновић)), *срѐзови* 23, *сро̏пови* и *сро́пови* 36 (РМС: „песн. српи“), *ста̏вови* 124, *ста́нови* 185, *ст(ј)ѐгови* 16 (РМС: стѐгови и ређе стêзи), *сти̏лови* 45, *стѝхови* 219, *сто̀гови* 47, *сто̀лови* 274 (+ планина *Сто̀лови* 2), *стра́хови* 111, *стре́сови* 12, *стрѝпови* 37, *стри́чеви* 58, *стро̏јеви* 21 (РМС: стро̀јеви), *стру́гови* 10, *сту́бови* и *сту̏бови* 247 (+ *сту́пови* 22, често у саставу назива цркве Ђурђеви ступови), *су́дови* (: су̂д, су́да) 136, *та̏ктови* 38, *та̏нкови* 7, *та́сови* 25, *тво̀рови* 13, *те́гови* 62, *тѐкстови* 132, *тѐнкови* 98, *тѐстови* 49, *тѝкови* 13, *ти́мови (ти̏мови)* 39, *ти́пови* 143, *то̀кови* 99, *то́мови* и *то̀мови* 57, *то́нови* 133, *то̀пови* 185, *то̀рови* 52, *тра̀пови* (: тра̏п) 21[34], *тра̀чеви* 31, *тр̀гови* 107, *трѐмови* (е. и ј.) и *тре́мови* ј. *тријѐмови* 28, *трѐндови* 23, *трѐнови* 7, *трѝкови* 94, *тр́нови* 9, *тро́нови* 7, *тру́дови* 21 (најчешће у значењу ’порођајни болови’), *тру́пови* 20, *тру̏стови* 7, *тру̀тови* 17, *ту́рови (ту́реви)* 10[35] *ту̀шеви* 22 (+ *ду̀шеви* 1), *ћѐфови* 7, *ћу́кови* 8, *ћу̀пови* 40, *у́мови* 83, *фа̏ксови* 8, *фа́рови* 92, *фѐсови* 32, *фи̏лмови* 163, *фјо̏рдови* 10, *флѐшеви (флѐшови)* 7, *фо̏ндови* 61, *фра̀кови* 34, *фро̏нтови* 53, *ха́нови* 31, *хи́рови* 32, *хѝтови* 21, *хла́дови* 5, *хлѐбови* ј. *хљѐбови* 56, *хо́лови* 17, *хо́рови* 55, *хра́мови* 113, *хра́стови* 97 (+ топ. *Хра́стови* 1), *ху́мови* 8, *цв(ј)ѐтови* 206, *цѐрови* 6, *цѐхови* 10, *ци̏љеви* 184, *ци̏ркови* 5, *црѐпови* 59 (1х *цријѐпови*), *ча̏јеви* 53, *чво̀рови* 113, *чѐкови* 34, *чѐпови* 21, *чѝкови* 10, *чи́нови* 108[36], *чи̏реви* 42, *чла̏нови* 263 (+ *члѐнови* 2), *чу́нови* 19, *чу̏њеви* и *чу́њеви* 10, *ца́кови* 105, *цѐмови* 5, *цѐпови* 268, *цѝпови* 18, *ша̏вови* 90, *ша̏лови* 61 (2х *шалеви*), *шѐфови* 89, *ши́пови* 14, *шка̏ртови* 9, *шлѐпови* 41, *шмр́кови* 25, *шо̀кови* 12, *шо̀рови* 7, *шо̏ртсеви* 3 и *шо̏рцеви* 5 = 8[37], *шѝцеви*

[33] Међутим, у значењу новчанице од 1000 динара јавља се уз квантификаторе у ген. мн. и кратка множина: пет *сома* 1, али и дуга: девет *сомова* 1.

[34] Према *тра̂п* имамо *тра́пови* 2.

[35] И према *ту̂р*[2] (’изумрло дивље говече’) имамо *ту́рови*[2] 2.

[36] У значењу: ’дело, акт, поступак’, потом ’војни ранг’ и др. Друго су *чи̂ни* ж (м) мн. ’чари, чаролије’.

[37] Прав2010: „шортс, боље него шорц“. Колико је аутору познато, то би била једна од ретких апелативних именица у српском језику (ако не и једина) са фи-

7, *шпрѝцеви* 23, *шра̀фови* 21, *штáбови* 52, *штѐндови* 13, *штáпови* 149, *штúтови* 70, *штѝхови* 8, *штóсови (штóсеви)* 14, *штѝфови* 28, *штра̏јкови* 33, *шýљеви* 13, *шýмови* 122 итд.[38]

1.2. Код многих именица дуга множина је уобичајена, немаркирана, а краћа ретка и временски, регионално или, најчешће, стилски маркирана (јавља се пре свега у књижевним,често песничким делима).

1.2.1. Код неких од таквих именица облици множине без морфеме *ов* су изразито маркирани (иако не сви у истој мери),[39] нпр.:

бáлови 63 / *бâли* 1 (В. Десница), *бéсови* ј. *бијѐсови* (*бјѐсови*) 30 / *бêси* ј. *бѝјеси* 4, *бо̀гови* 200 / *бо̀зи* 3 (никад у ген. и ак.) (РСАНУ: заст. бози),

---

налном групом -*тс*, па није јасно по чему је, осим по етимологији, *шортс* боље него *шорц*, поготову ако се има у виду чињеница да је у енгл. *shorts* крајње *s* граматичка морфема за множину, док је у српском *шортс/шорц* једнина. У Корпусу савременог српског језика (2013) Математичког факултета у Београду имамо однос 15 *(шорцеви)* : 20 *(шортсеви)*, што су резултати само за ном. мн. (14. II 2013).

[38] Изван овога списка остало је више примера именица с проширеном основом у множини, међу њима и неке сасвим обичне, као што су: *а̀лтови* 2, *бѐкови* 2, *блѐфови* 3, *гáтови* 5, *гѐгови* 3 (енгл. gag), *гѐмови* (у тенису) 5, *дýбови* и *дȳбови* 4, *мúгови*[1] 3 (и *мúгови*[2] ’тип борбених авиона’ 1), *пȳчеви* 1, *ра̏нчеви* 6, *рѝнгови* 1, *сѐтови* 5, *сȳпови* 3, *стáртови* 1, *ха̀лфови* 3, *хýкови* 4, *чѐнови* 3, *чмáрови* 2, *шѝфови* 5, *шлѝцеви* 1, *шпѝлови* (карата) 2, *шпáгови* 5 и др. Овакву множину имају и готово све најновије позајмљенице (међу којима је највише оних из области рачунарства и интернета, скоро без изузетка из енгл. ј.), као што су: *ба̀јтови* 3, *бѐндови* 11, *бѐцеви* 10 (+ *бѐцови* 1), *бúтови* 4 (али у ген. и: *бȋта̄*, нпр. 16 бита), *бло̀гови* 2, *бо̀сови* 3, *брѐндови* 5, *wа̀sp-ови* 1 (написано *waspovi*, Басара), *гра̀нтови* 1 (енгл. grant), *дѐскови* 1, *дúлови* 2, *дра̏јвови* 5 (енгл. drive), *дрѐдови* 1 (енгл. dread), *дронови* 1 (’беспилотне летелице’; енгл. dron ’трут’; „Политика“), *дро̀тови* 1 (жарг. полицајци), *дȳксеви* 3, *ка̏јлови*, *квáдови* (’мотоцикли са четири точка’; енгл. quad), *ква̏ркови* 3, *клѝкови* 1, *ла̏јкови* 1, *мѐјлови* 13, *клѝпови* 1, *клóнови* 5 (ове речи нема ни у РСАНУ, ни у РМС), *лѝнкови* 7, *лóгови* 1 (рач., уп. улоговати се), *мóдови* 1, *ńузови* (’вести’) 1, *пáбови* 16, *по̀стови* 2 (рач., енгл. post), *са̏јтови* 12, *сѐмплови* 1, *со̀нгови* 3, *спúнови* 2, *спáмови* (А), *спо̀тови* 13, *стрѝнгови* (А), *тáбови* (А), *твѝтови* 1, *трѝпови* 4 (жарг.), *фа̏јлови* 19, *фáнови* 9, *фѐјвови* 1, *фѐнови* 2, *фла̏псови* 1, *фóлови* 2, *фо̀нтови* 2, *фрејмови* 1, *фрѐндови* 2, *фрúзови* 4, *фрѝкови* 1, *чѝпови* 7 (у електроници), *цѐтови* 1 (уп. џамбо-џет), *шо̀пови* 2. Уп. и нову, жаргонску твореницу *смо̀рови* 2 и скраћеницу *КӮД-ови* (’културно-уметничка друштва’). Дуга множина јавља се чак и код (страних) личних имена: *Крејгови* („Превише Кирсти и *Крејгова*, сматрала је Изабел; побркали су јој се у глави.“, у прев. романа A. Mekol Smita, *Prijatelji*, *ljubavnici*, *čokolada*).

[39] То важи и за све краће форме наведене из РСАНУ и РМС у претходном одељку, укључујући и оне које су у тим речницима третиране као равноправне са дугом множином.

бо́лови 226 / *бо̑ли* 6 (?)[40], *бо̀рови* 142 / *бо̏ри* 1 (Дучић; РСАНУ: борови и бори), *бро̀ддови* 215 / *бро̏ди* 2 (Нушић, из нар. песме, одн. Андрић: „'Броди у порту, солди на конту', говорили су стари Дубровчани"; РСАНУ: бродови и броди), *ви́рови* 76 / *ви̑ри* 1 (у преводу Хомеровог спева; РСАНУ: ви́рови и ви̏рови, песн. ви̏ри), *вр̀шови* 162 / *вр̀ши* 1 (Дучић; РСАНУ: ређе врти), *вр̀хови* 278 / *вр̀си* 2 (Ћипико x2, М. Тешић x1; РСАНУ: ређе вр̀си), *вр̀чеви* 20 / *вр̀чи* 1 (Ћипико; РСАНУ: вр̀чеви и вр̀чи), *гѐшови* 75 / *гѐши* 3(?)[41], *гла̏сови* 333 / *гла̑си* 14, *гра̏дови* 291 / *гра̑ди* 2 (један пример је цитат из старог књижевног текста, а други у песми), *гро̀фови* 42 (+ *гра̀фови* 2) / *гро̀фи* 1[42], *да̏рови* 165 / *да̑ри* 3 (2 у поезији; РСАНУ: да̑ри и да̏рови), *да́хови* и *да̀хови* 19 / *да̑си* и *да̀си* 2, *дла̏нови* 251 / *дла̏ни* 8, *дру̏гови* 313 / *дру̑зи* 11 (у поезији или, најчешће, уз квантификаторе), *дру̀мови* 138 / *дру̀ми* 2 (у цитатима стихова из нар. поезије), *ждра́лови* и *ждра̏лови* 30 / *ждра̑ли* и *ждра̏ли* 2 (И. Секулић, Р. Б. Марковић), *зѐчеви* 124 + *зѐцови* 5 + *за̏јцови* 1 / *зѐци* 1 (у песми; РСАНУ: зечеви, ређе зецови, дијал. зецеви и зеци)[43], *кљу́чеви* 213 / *кљу́чи* 7 (углавном у поезији; РСАНУ: кључеви (кључи)), *кмѐшови* 60 / *кмѐши* 4 (РСАНУ: кмѐтови и кмѐти), *кнѐжеви* 44 и *кнѐзови* 52 / *кнѐзи* 2[44], *кра́љеви* 160 / *кра́љи* 5 (готово све у поезији), *кре́сови* ј. *кријѐсови* 8 / *кре̑си* ј. *крѝјеси* 2, *кр̀шови* 131 / *кр̀ши* 2, *кру̏гови* 256 / *кру̑зи* 1 (В. Петровић у песми „Репатица"), *ку́шови* 53 / *ку́ши* 3 (од тога два примера у поезији), *ла̏вови* 100 / *ла̏ви* 2 (Дучић и М. Н. Ђурић у преводу „Илијаде"), *лу́гови* 32 (+ топоним *Лу́гови* 1 + у једном од Мокрих *Лугова* (М. Ђурђевић)) / *лу́зи* 3[45], *лу́кови* 113 / *лу̑ци* 6 (РМС и РСАНУ: лу́кови, лу̏кови и лу̑ци), *ма́гови* 7 / *ма̑ги* 1 (Пекић)[46],

---

[40] Ова им. може бити, истина ређе, и ж. рода, па није увек лако установити да ли се ради о регуларној множини ж. р. или секундарној мн. м. р., и то кад се им. налази у ном. мн. без атрибута и дат.-инстр.-лок. мн. Несумњиве су потврде за м. р. мн. *вечӣши боли* и *шӣ ваши боли* (Ђ. Јакшић, „Проза"), *сви моји боли* (М. Црњански, „Дневник о Чарнојевићу") или *Сви боли* света скупе се у мени (М. Црњански у песми „На улици"), као и оне у ген. и ак. мн., нпр. *због срчанијех бола* (Вес. 249 ГЛ), Тако се помоли он, и Феб Аполон га чује, / *боле* му згаси одмах и црну му осуши крвцу (из Хомерове „Илијаде" у преводу М. Н. Ђурића), али такве су врло ретке.

[41] Како постоји и варијанта *гесшa* (ж. р.), то је краћа множина м. р. сигурно утврдива (само) у ном. и дат.-инстр.-лок. мн.

[42] „Изјахаше кнези, *грофи* / А за њима топографи." (из Толстојеве приповетке „Севастопољ у августу 1855. године")

[43] Књижевни множински облик је само *зечеви*.

[44] Од *књаз* имамо у „Сеобама" II М. Црњанског и *књажеви* и *књази*. Прва форма засведочена је и код Д. Ћосића.

[45] Два од та три примера су из нар. песме.

[46] Ово је једна од ретких апелативних именица у којој изостаје алтернација *г* ~ *з* у ном., дат.-инстр.-лок. мн. (уп. и фаги). РСАНУ и Прав2010: *магови* и *маги*. У Корпусу савременог српског језика (2013) Математичког факултета у Београду однос је 38 *(магови)* : 4 *(маги)*, што су резултати само за ном.

ма̀чеви 117 / *ма̀чи* 2 (М. Н. Ђурић у преводу „Илијаде“ и М. Вуксановић-Пуовић; РМС: ма̀чи и ма̀чеви, РСАНУ: ређе ма̀чи), *млѝнови* 52 / *млѝни* 3 (2х Ћопић, 1х М. Кашанин), *мо̀сто̄ви* 181 / *мо̀сто̄* 1 (М. Ковач, у говору личности, Дубровчанина), *мра̏зеви (мра̏зови)* 53 / *мра̏зи* 1 (Р. Б. Марковић), *му̏жеви* 171 / *му̑жи* 2 (Б. Станковић, у говору личности, Р. Петровић), *но̀жеви* 219 / *но̀жи* 9 (од тога 6 у поезији), *пу̏кови* (војн.) 66 / *пу̑ци* 1 (у преводу „Илијаде“), *пу̏то̄еви (пу̏то̄ови)* 359 / *пу̏то̄и* 22 (највише у поезији, особито старијој, а у прози из стилских разлога), *ра̏кови* 62 / *ра̏ци* 2 (В. Јелић, В. Петровић), *ро̏гови* 201 / *ро̏зи* 2 (Р. Б. Марковић, Тохољ), *снѐгови* ј. *сњѐгови* 81 / *снѐзи* е. 1 (Р. Б. Марковић), *сно̀по̄ви* 94 / *сно̀по̄и* 1 (В. Десница), *сто̄во̀рови* 85 / *сто̄во̀ри* 1 (у преводу „Илијаде“), *сто̄ру̏кови* 42 / *сто̄ру̑ци* 4 (С. Ранковић, Д. Максимовић, Р. Б. Марковић, Тохољ)[47], *су̏дови* (’посуђе’) 170 / *су̑ди* 1 (М. Вуксановић-Пуовић; РМС: мн. су̏дови и су̑ди [?!], али у ген. само *судова*), *то̄ра̏гови* 316 / *то̄ра̑зи* 1 (Настасијевић), *у̏дови* 211 / *у̑ди* 3 (све у поезији)[48], *хр̀то̄ви* и *хр̀то̄ови* 30 / *хр̀то̄и* и *хр̀то̄и* 1 (М. Тешић), *ца̏реви* 115 / *ца̏ри* 1 (Лубарда: наши ~)[49], *ча̀сови* 306 / *ча̏си* 10 (најчешће у поезији; РМС: ча̀сови и ча̏си), *ци̏нови* (: цин ’див’) 46 / *ци̏ни* 1 (Д. Стојиљковић, у „муслиманској пословици“), *шлѐмови* ј. *шљѐмови* 103 / *шлѐми* е. 1 (у преводу „Илијаде“).[50]

1.2.1.1. Посебну подгрупу чине именице двоструко маркиране краће множине: прво тиме што су такви облици у језику савремене

[47] У два случаја имамо ген. с квантификатором.

[48] С обзиром на то да постоји и форма *удо* (ср. р.), мада много ређа, није јасно да ли ту спада *удима* (са брадом и крвавим *удима*) из Ремарковог романа „Црни обелиск“ (прев. Б. Петровић).

[49] Уп. из Његошевог „Горског вијенца“: Наши цари закон погазише (стих 200).

[50] Много примера маркиране краће множине јавља се у нар. поезији, код понеких им. само у ген. мн. уз квантификаторе (уп. *броди* стр. 247, *гласи* стр. 280, 381, 443, *дари* стр. 312, 345, *друзи* 467 (тридесет … друга), 522 (дв’је стотине друга), *друми* стр. 577, 617, 655, *клини* стр. 615, 655, *кључи* стр. 256, 370, 402, 446, 555, 556, 559, 615, *краљи* стр. 203, *лави* стр. 245, *мачи* стр. 275, 434, 472, 498, *ножи* стр. 201, 203, 254, 295, 396, 397, 487, 635, *по̄пи* 329 (двјеста попа), *сини* стр. 266, 485 (девет сина), 353 (сине ак.), *то̄пи* стр. 210, 421, *хани* стр. 314, *хр̀то̄и* стр. 570, *цари* стр. 212, *це̄пи* стр. 633 – „Антологија народних јуначких песама“ В. Ђурића, СКЗ, Бгд. 1977) и уметничкој (нарочито романтичарској) поезији (уп. *беси* е. стр. 182, *бози* стр. 68, 69, *боли* стр. 125, 203, *бори* стр. 156, *броди* стр. 118, *веци* е. стр. 68, *вр̀то̄и* стр. 120, *кључи* стр. 156, *ку̀то̄и* стр. 131, *лави* стр. 148, *пу̀то̄и* стр. 130, 153, 156, 197, 198, 206, *снези* е. стр. 110, *то̄рази* стр. 218, 222, *цари* стр. 68, *цвето̄и* е. стр. 118, *часи* стр. 140, 142, 168 – „Антологија српског песништва“ М. Павловића, СКЗ, Бгд. 1978; *брези* стр. 37, *крузи* стр. 133, *мрази* стр. 37, *пуци* (’народи’) стр. 77 и др. „Антологија српске поезије“ З. Мишића, Нолит, Бгд. 1963), најчешће из метричких разлога, понекад и због риме. Стевановић (1975: 201) наводи и *зиди* (Шеноа), *млази* (из старије српске поезије).

књижевности, а поготову штампе, публицистике, науке и разговорном језику образованих људи врло мале фреквенције и, друго, што је облик краће множине блокиран тако што је везан за само један падеж – генитив – и што је обавезно праћен неким квантификатором (бројем или количинским прилогом). У такве именице спадају:

бре́сто̄ви ј. *бријѐсто̄ви* 45 / **бре́сти* ј. *бријѐсти* 1 (пет-шест бријеста, В. Десница) (РСАНУ: бре́стови (бре́сти)), *ли̑сто̄ви* 295 / **ли̑сти* 1 (пет-шест листа – Сремац), *рѐдови* 289 / **ре̑ди* 10 (у ген. *ре́дӣ* / *ре́да̄*), *ро̀бови* 151 / **ро̀би* 1 (М. Лалић: пет роба), *ско̀кови* 137 / **ско̀ци* 1 (Р. Петровић: двадесет скока), делом и претходно наведена им. *сто̄ру̑к*.[51]

1.2.1.2. За разлику од претходних, краћа множина им. *па̄р* није маркирана својом фреквенцијом, већ тиме што се јавља само у генитиву *па̄ра̄*[52] 51 иза квантификатора, а испред именица које значе нешто што иде у пару, нпр. *рукавице*, *ципе̄ле*, *цокуле*, *чарапе̄*, *чизме* и сл. или што се упарује, нпр. *волови* или *коњи*. У том случају то је регуларан, књижевни облик. У другим случајевима употребљава се дуга мн. *па̏рови* 149, и то у свим падежима.

1.2.1.3. Овде бисмо могли поменути и *зв(ј)ѐрови* 45 / *зве̑ри* е. 1 (у преводу Толстојевог романа „Рат и мир“ (прев. М. и С. Глишић) ген. мн *звера*, прид. *зверовој*, али и *она звер*, *свака звер* и сл.), углавном код писаца рођених у Србији, иако је у једнини ова им. врло ретко мушког рода, па тако имамо необичан однос: *зве̑р/зви̏јер*, -и ж. р. – *зв(ј)ѐрови*, -о̄ва̄ м. р. Иначе, укупно узевши, убедљиво преовлађује мн. ж. р. *зве̑ри* ј. *зви̏јери*.

1.2.2. У мањој мери обележена је или ређа кратка множина код следећих именица:

бѐгови 43 / *бѐзи* 2 (Ћопић и Лубарда), *бр̏кови* 274 / *бр̑ци* 74[53], *ва́лови* 61 / *ва̑ли* 22, *вра̏гови* 27 / *вра̑зи* 7, *вȕкови* 141 / *вȕци* 73[54], *дво́рови* 76 / *дво́ри* 50, *дȕждеви* 6 / *дȕжди* 1 (мало примера!), *дȕхови* 217 (и редовно *Дȕхови* 25 ’Тројице’) / *дȕси* 30[55], *кр̏шеви* 18 / *кр̏ши* 5 (+ топоним *Крши*),

[51] У појединим народним говорима то је случај и са им. *па̄ла̑сто̄*, *сно̏до̄*, *ца̑к* и још понеком, нпр. *пе̄то̄ пласта*, *десето̄ снопа*, *пе̄то̄ цака брашна* и сл., али такви примери нису забележени у нашој грађи.

[52] У РМС под одредницом *па̑р* стоји да је мн. *па̏рови*, мада се као потврда основног значења наводи пример: пет *па̄ри* ципела.

[53] Ретко у генитиву. Често у изр. *омастӣти брке*.

[54] Често у изр. *и вуци сити и овце на броју* или сл. Без потврде за ген. и ак.

[55] Понекад у наслову романа Ф. М. Достојевског „Зли дуси“; и у другим примерима често с атрибутом „зли“. Без потврде за ген. и ак.

мȉшеви 177 / *мȉши* 9, *мра̏кови* и *мра̏кови* 9 / *мра̑ци* 3 (Давичо)[56], *ѝдсѿови* 21 / *ѝдсѿи* 3, *сва̏ѿови* 115 / *сва̏ѿи* 9, *снȍви* 325 / *снȉ* 15 (обично у поезији; без потврде за ген.), *ѿрсови* 3 / *ѿрси* 1 (мало потврда!).[57]

1.2.3. Код невеликог броја именица јављају се обе форме као релативно или потпуно равноправне и неутралне. Међу такве именице спадају:

а̏ѿови 17 / *а̏ѿи* 7[58], *ба̏рдови* 4 / *ба̏рди* 5, *вра̏чеви* 25 / *вра̑чи* 14, *Вра̏чеви* 5 (од тога 1x *Свеѿи* ~) / *Вра̑чи* 3 (од тога 1x *Св.* ~), *гре̏хови* j. *гријѐхови* 134 / *гре̑си* и *гре̏си* j. *грȉјеси* j. *гријѐси* 156, *жа̏лови* 3 / *жа̑ли* 2 (мало потврда), *звȕкови* (често у ген.) 153 / *звȕци* 256 (али без потврде за ген.), *зна̏кови* 212[59] / *зна̑ци* 284, *кра̏кови* 44 (често у ген.) / *кра̑ци* 49 (ретко у ген.), *ску̏ѿови* (1x *скуѿеви*) 47 / *ску̏ѿи* 48.

1.2.4. Насупрот именицама наведеним у претходним двема групама, постоје и оне, малобројне, у којима је дуга множина ређа или (изразито) маркирана:

жбȉрови 1[60] (Давичо) / *жбȉри* 11, *жре̏чеви* 2 (у ген.) / *жре̏ци* 12, *зра̏кови* 38 (најчешће у ген.) / *зра̑ци* 227[61], *кȅксови* 1 / *кȅкси* 10, *кри̏кови* 44 (обично у ген.) / *кри̑ци* 172 (ретко у ген.), *ср̏хови* и *ср̑хови* 1 / *ср̑си* 11.

---

[56] За аутора неочекивана множина им. *мрак* засведочена је у чак 12 извора. Уп., нпр.: Од свих *мракова*, највише волим мрак биоскопске дворане (Великић), кроз вјечности и *мракове* мокре земље (М. Лалић), у неолитским *мраковима* (Симовић) и сл., одн. Све [је] хладније кад се по *мрацима* враћа кући (Давичо), Улазио ми је у зенице / *мрацима* (Давичо), Ту душу … ни колубарски тусти *мраци* … заклонити не могаху (Р. Б. Марковић). Једну потврду имамо за мн. *смехови* (В. Пиштало) и *мирови* (А. Гаталица: Јануар четврте ратне године означио је почетак нуђења сепаратних мирова).

[57] Да је подела на поједине групе у приличној мери условна, показују им. попут *гласи* и *часи*, које су могле бити сврстане и овде, а *брци*, *вали*, *врази* или *двори* у наредну групу.

[58] У већем броју извора јавља се некњ. *хаѿ(ов)и* (уп. тур. at).

[59] Нешто чешће у ген. (уп. *знаци* и *знаци-знакова* у прев. романа У. Ека „Име руже“). У већини извора јављају се обе форме, некад и на истој страници.

[60] Овакву форму налазимо и у Речнику САНУ из језика хрватског писца В. Калеба (s.v.). Насупрот томе, Његош, Љубиша и С. Јаковљевић имају краћу форму (такође Нехајев и С. Михалић).

[61] Чак ни однос 38 *(зракови)* : 227 *(зраци)* не илуструје у потпуности превагу ове друге форме. Тако, рецимо, у „Другој књизи Сеоба“ М. Црњанског имамо само једну потврду за *зракови* (у ген.), а 11 за *зраци;* слично и у преводу „Саге о Форсајтима“ Џ. Голсвордија, где се прва форма јавља такође само једанпут (и такође у ген.), а друга девет пута. Додајмо овоме податак да се мн. типа *зраци* јавља у Сабраним делима Д. Киша 13 пута, а она типа *зракови* ниједном. Краћа множина

1.3. Коначно, постоји известан број једносложних именица које се јављају без проширене основе у множини, што се, с обзиром на укупан број оних које ту основу проширују, може сматрати изузетком.[62]

1.3.1. Етноними – готово без изузетка:

Ѐнти, *Бѐски*, *Бу̏ри*, *Влѐси* (и *влѐси* у другим значењима), *Гѐти*, *Гр̀ци*, *Кѐлти*, *Кмѐри*, *Кѐти*, *Ку̏рди*, *Ку̏чи*, *Рѐци*, *Рѐми*, *Ру̏си*, *Сѐси*, *Ски̏ти*, *Срѐби*[63], *Ту̏рци*[64], *Ху̏ни*, *Чѐси*, *Шкѐти*.[65]

1.3.2. Мерне јединице (најчешће у ген., уз квантификаторе):

а̂ри, *ва̏ти* и *ва̂ти*, *во̏лти* и *во̂лти*, *и̏нчи*, *ја̂рди*, *ку̂ли*, *ну̏тни*, *о̂ми*, *ра̂ди* (јединица за меру, ниво озраченості), *фи̏ти* (0,3048 м, стопа), *флу̏кси*, *хѐрци*, *цу̂ли*, али *гра̂ди* (=степени) 4 / *гра́дови* 1 (Љ. Симовић), *гра̏ми* 10 (најчешће у ген., уз квантификаторе) / *гра̏мови* 1 (у преводу једне песме), *дра̏мови* 2 (у ак.) / *дра̏ми* 1 (десет драма), *мо́лови* (МЕП3 571 ’граммолекули’), *пу̂ди* 2 / *пу́дови* 10, *хва̂ти* 22 (у ген. мн. уз квантификаторе) / *хва́тови* 4 (кад *хват* значи сложену хрпу дрва од четири кубна метра), *цо̂ли* 1 / *цо́лови* 1.

Да је значење мерне јединице у већини случајева битно, најбоље показује именица *са̂т*, која у књижевном језику има увек (а у пракси готово увек) множину *са̂ти* кад значи 60 минута (или двадесет четврти део дана)[66], а *са́тови* кад значи ’часовник’ (потврђено у 112 извора) и ’школски час’ (за шта имамо само једну потврду). Ово, међутим, не важи за лексему *чвор*, која има проширену основу у множини и кад значи ’јединицу мере за брзину кретања пловних објеката’. Овде је значење мере секундарно и везано пре свега за поморство.

готово је редовна у синтагматским терминима типа *бета зраци*, *гама зраци*, *икс зраци* (или *х-зраци*), *рендген зраци* и сл. (врло ретко *бета зракови* и сл.).

[62] Према Самарџији, 1,85% једносложних именица необично је у множини, 4,32% употребљавају се само „с кратком множином“, 6,17% „с објема множинама“, а 87,65% „само с дугом множином“ (1988: 133).

[63] Засведочено је, међутим, и *Срѐбови* (Кочић, В. Петровић, у говору личности). Уп. и стих из нар. песме: Намах пуче од триста *Србова*, / намах пуче триста џевердана („Бој на Чокешини“).

[64] Основа је у *Турци* (као и у *Срби*) једносложна јер је скраћена у множини за суфикс -*ин* (*Срб-ин – Срб-и*, *Турч-ин (< *Туркин) – Турц-и < *Турки*).

[65] Изузетак у књижевном језику могли би бити *Шдо̏пови* (П. Влаховић), *шдо̀пови* (В. Стевановић), чему се, узгред буди речено, не зна тачна етимологија; в. Skok, *Etimologijski rječnik;* Клаић 1990.

[66] Форма *са̂ти* у овоме значењу засведочена је у преко 250 извора (уз несистематско бележење), а *са́тови* (’часови’) само у три, и то само по један пример (В. Десница, М. Лалић, Црњански).

1.3.3. Новчане јединице (најчешће у ген., уз квантификаторе):

злȍти, *јêни*, *лêви* (1x *лѐвови*, Ж. Павловић), *сȕи*, *цѐнти*, али **грȍши* 27 (са потврдама само за ген., уз бројеве или количинске прилоге) / *грȍшеви* 12.

Од значења, али на други начин, зависи и облик мн. им. *акт*. Када значи 'службени спис, документ', им. *акт* јавља се с непроширеном основом – *акти* 11[67], врло ретко (и данас архаично) *актови* (Глишић)[68], а с проширеном – *актови* 12 – у вајарству и сликарству. За значење 'чин, дело, радња, поступак' имамо само три сигурне потврде, обе с непроширеном основом.

1.3.4. Малобројне једносложне изведенице чија се творбена основа састоји само од сугласника:

псâри (пс-ар-и), *псȉћи* (пс-ић-и), *птȉћи* (пт-ић-и[69]), *ткâчи* (тк-ач-и).

1.3.5. Остале именице:

Âнди, *Âлпи*[70], *брâви* (РМС и брȁвови), *влâси* (много чешће женског него мушког рода), *вȍђи* (: вȍђ), *дâни*[71], *гвѐлфи*, *гêни*, *гнóми*, *гȍсти*, *ђáци*, *зȕби*[72], *јȁди*, *квȁнти*[73], *кȍњи*, *лâри* (лат.), *љȕди*, *мрâви*, *нѐрви (нêрви)*,

---

[67] Поред чешћег *акта* ср. р. мн. У ген. *(аката)* и дат.-инстр.-лок. мн. *(актима)* не може се знати ради ли се о м. или ср. роду, па такви примери нису узимани у обзир.

[68] „И решише да се *актови* баце у архив" (прип. „Ни око шта").

[69] „Са окрњеном основом" (Клајн 2003: 109). У цитираној Клајновој књизи не помињу се *псар* и *ткач*.

[70] Могућан је, али много ређи, ж. р. *Âлпе*.

[71] Уз један једини изузетак: Сећа ли се неко *Данова* школе (М. Ђурђевић). РСАНУ квалификује овакву множину, која је позната и неким народним говорима, као застарелу. Као застарели означени су и многи други облици, међу њима и ген. јд. *днева* и мн. *дневи*. У нашој грађи имамо три потврде за форму *дневи* (Веселиновић, М. Вуксановић-Пуовић, Настасијевић; уп. и код Његоша у „Горском вијенцу", стихови 2509, 2673 и др., као и у нар. поезији, нпр. у песмама „Марко Краљевић и Арапин" и „Жендиба Максима Црнојевића"). Иначе, ова именица није наведена међу „мерним јединицама" јер је њено основно значење 'време од изласка до заласка Сунца', а тек секундарно, 'мера времена од 24 сата'. Узгред, по Маретићу, „nema nijedne imenice koja bi imala toliko mnoštvo različnih oblika koliko ih ima imenica *dan*" (Маретић 1963: 147).

[72] Самарџија наводи ову именицу међу онима које „imaju obje množine, dugu i kratku" (1988: 131). И у појединим српским народним говорима јављају се *зȕбови*, али то није књижевни облик.

[73] „У физици најмања количина извесних физичких величина" (МЕП2 220).

пр̏сти, *пси̏*, *си̏си*, *тро̏пи* и *тро̑пи* (pl.t.), *фа̑ги* (СЕ-I/1 477: „Најдетаљније су изучени фаги са двочланим ДНК геномом…“), *цр̑ви*.[74]

2. Двосложне именице једносложне примарне основе[75]

Овој групи именица припојене су и оне типа *кошао-кошла*, *посао-посла*, *угао-угла* и сл., јер и оне имају једносложну примарну основу (која се узима из ген. јд.), као и им. типа *појам*, *трошак* и сл.

2.1. У грађи којом аутор располаже јавља се само дуга множина код следећих именица:

ви́скови 2, *ви́шкови* 25, *во̏скови* 4, *зв̏рчкови* 1, *ма́њкови* 3, *ма́чкови* 1, *ме́шкови* ј. *мијѐшкови* 2, *мо̀згови* 70, *му́ћкови* 5, *пу̏пкови* 4, *ру́чкови* 74, *тдчкови* 266, *трѐскови* 3, *тро̀шкови* 192, *ту̏чкови* 8, *ћу̏ркови* (’кожуси’) 5, *ћу́ркови* (’ћурани’) 1, *хр̏чкови* 8, *ча̏ркови* 1 (: ча̏рак тур.; Матавуљ), *шљу́нкови* 1 (СЕ-I/2 27), *шу́пкови* 1;[76]

прѐгљеви 3 (РМС: прѐгљеви и прѐгљи), *ро̀гљеви* 8 (РМС: ген. мн. ро̀гāљā и ро̀гљēвā), *ўгљеви* 4 (МЕП2 270, МЕП3 384 447, СЕ-I/1 155, СЕ-I/2 407), *чѐшљеви* и *чѐшљеви* 36, *шта́гљеви* 1 (Ољача), *штр̏кљеви* 1;

до́јмови 4, *ђе́рмови* 15, *ја́рмови* 8, *јѐчмови* 4, *на́јмови* 1, *по́јмови* 144, *ри̏тмови* 42, *са́јмови* 28;

о̀внови и *о́внови* 55;

а́рњеви (pluralie tantum, хунгаризам који можда и не спада овде) 36, *ба̀дњеви* 3 (РМС: ба̀дњи и ба̀дњеви, при чему је краћи облик потвр-

---

[74] У Петровић–Гудурић 2010: 482 издвојени су у посебне групе: а) етноними, б) лица, в) животиње, г) делови тела и д) мерне јединице, при чему су, према нашој грађи, као класификациони критеријуми релевантни само први и последњи.

[75] „Основу за уравнавање односа између типова *врх* и *трошак* треба тражити у чињеници да се они у једнини увек остварују као двосложни *(врха – трошка)*, а у множини као тросложни *(врхови – трошкови)* или четворосложни *(врховима – трошковима)*.“ (Петровић–Гудурић 2010: 483). То, ипак, не може бити довољан разлог да се ове и овакве именице припоје једносложнима, као што чине многи граматичари (уп.: „Među jednosložne imenice treba ubrajati i imenice s nepostojanim *a*, kao *ručak*, *ritam*, *kadar*, čija se osnova gubitkom toga *a* svodi na jedan slog, odakle *ručkovi*, *ritmovi*, *kadrovi*“ (Клајн 2005: 52)), јер се ни морфолошки, ни творбено, ни прозодијски ове именице не понашају исто као једносложне и не треба их с њима изједначавати. С друге стране, није оправдано ни разматрати их заједно с двосложним именицама двосложне основе, као што то чине поједини дијалектолози или граматичари (уп. Прањковић–Силић 2005: 103). Мада их обрађује у оквиру исте тачке, Самарџија уважава специфичности сваке од ових двеју група (1988: 133–134).

[76] „Нешто слабије се [у односу на именице које се завршавају на -*ац* – М. Н.] опиру ширењу уметка -*ов*- именице са завршетком -*ак* (< ькъ)“ (Пешикан 1956: 272).

ђен примером из дела Дубровчанина И. Војновића), *гȉбњеви* 3, *ȍгњеви* 27, *рѐжњеви* 19 (РМС наводи на првом месту рѐжњи, рêжњи), *чȕчњеви* 11 (РМС: чȕчњи и чȕчњеви), *шȕшњеви* 2;

ка̀блови (: кабао) 4 (РСАНУ и ка̀бли, потврђено примером из дела хрв. књижевника Ј. Драженовића), *ко̀тлови* 64, *свр̏длови*[77] 4 (уп. у РМС примере из дела Ј. Веселиновића, Д. Радића, С. Крањчевића, И. Андрића и В. Назора), *смȉслови* 4, *ȕглови* 228, *ȕзлови* 5;

а̏бови 7, *да̏бови* 11 (РМС: да̏бри и да̏бови), *зȕбови* (’бизони’) 1, *ка̀дрови* 57, *тȉгрови* 58;

во̀лтови (: волат ’свод’) 2, *хр̀птови* (: хрбат) 1;

сȉрчеви (: сирац ’груда сира’) 1 (Л. Лазаревић)[78], *сто́чеви* (: столац) 1 (Матавуљ).

За многе од наведених именица може се претпоставити и могућност употребе без проширења основе. Та могућност најмања је код им. које се употребљавају само у множини, као што су, *аброви*, *арњеви*, потом код им. на *-(а)м* типа *појам* и им. на *-(а)р* типа *кадар*, као и код фреквентних им. попут *овнови*, *ручкови*, *точкови*, *трошкови*, *ћошкови* (уз један изузетак), *углови* и сл. Додајмо к томе да се им. *мозак* не може ни теоретски јавити у множини с непроширеном основом, јер би у том случају ном. гласио **мози* (< *моззи* < *мозги*), а дат.-инстр.-лок. **мозима*.

2.2. Краћа форма маркирана (у врло неједнакој мери) или знатно ређа:

за́мкови 52 / *за́мци* 8, *ле́пкови* ј. *лијѐпкови* 8 / *ле́пци* ј. *лијѐпци* 1 (РМС: ле́пци, РСАНУ двојако), *па́ткови* 3 / *па́ци* 1 (написано „патци“; РМС па́ткови и па́ци, Прав2010 „необ. паци“), *пе́скови* ј. *пијѐскови* 4 (+ *пјѐскови* 1) / *пе́сци* ј. *пијѐсци* 1, *пȉскови* (: писак) 9 / *пȉсци* 2, *пљȕскови* 44 / *пљȕсци* 2, *пра́шкови* 38 / *пра́шци* 3, *спȉскови* 101 / *спȉсци* 1 (М. Миланковић: Зграбих већи од тих двају списака.), *ћо̀шкови* 100 / *ћо̀шци* 1[79];

чȕкљеви 16 / *чȕкљи* 1;

за́јмови 35 / *за́јми* 1 (у преводу песме, у ак.; в. и пр. В. Богишића у РСАНУ);

бȕбњеви 90 / *бȕбњи* 4, *глѐжњеви* 52 / *глѐжњи* и *глêжњи* 5, *ра́жњеви* 26 / *ра́жњи* 1 (у преводу „Илијаде“), *свѐжњеви* 58 / *свѐжњи* и *свêжњи* 4, *стȕпњеви* 40 / *стȕпњи* 3 (без потврде за ген.), *то́рњеви* 93 / *то́рњи* 1[80];

---

[77] Засведочено је у једном преведеном делу: *свр̏длима* (инстр. мн.). Међутим, ова им. и им. *вȉтао* могу бити и средњег рода *(свр̏дло*, *вȉтло*, мн. *свр̏дла*, *вȉтла)*. Могућна је, стога, и хибридна комбинација, најчешће са обликом ср. р. у једнини, а обликом м. р. *(свр̏длови*, *вȉтлови)* у множини.

[78] Засведочено и у неким народним говорима.

[79] У стиху *Од ћошака и ћепенака* из песме „Ој Ужице, мали Цариграде“, чији је један део наведен у „Дошљацима“ М. Ускоковића.

[80] Једини пример кратке множине засведочен је у Игоовом роману „Богородичина црква у Паризу“ (превод Д. Ђокић). У истом делу дуга множина јавља се 26 пута.

вȉтлови 12 / *вȉтли* 1, *ȍрлови* 98 / *óрли* 2, *пȍслови* 351 / *пȍсли* 4 (Ћипико 2х, Матавуљ – у говору личности, Р. Трифковић – у говору личности; РМС: пȍслови, пȍсли)[81];

вѐпрови 34 / *вѐпри* 1 (цитат превода Хомера), *в(ј)ѐтрови* 228 / *в(ј)ѐтри* 12 (10 у поезији, без потврде за ген.), *кѐдрови* 13 / *цѐдри* 1 (Десница[82]), *чȁброви* 23 / *чȁбри* 1 (1х);

лȁктови 204 / *лȁкти* 80 (13 у значењу мере)[83];

шȁнчеви 38 / *шȁнци* 4.

2.3. Обе форме неутралне и/или приближно заступљене:

блѐскови ј. *бљѐскови*[84] 31 / *блêсци* ј. *блȉјесци* и *бљêсци* 16, *врȉскови* 11 / *врȉсци* 19, *вр́шкови* 10 / *вр́шци* 20, *дáшкови* 1 / *дáшци* 1[85], *дѐњкови* 16 / *дѐњци* 7, *зглȁвкови* 19 / *зглȁвци* 35, *јáркови* 34 / *јáрци* (: јáрак) 24, *лѐвкови (лéвкови)* ј. *љѐвкови (лијѐвкови)* 7 / *лêвци (лéвци)* ј. *лȉјевци (лијѐвци)* 9, *прȁскови* 6 / *прȁсци* 6, *чи́чкови* 12 / *чи́чци* 11, *чȕнкови* 9 / *чȕнци* 4;

жр̏вњеви 3 / *жр̑вњи* 1[86], *пȕцњеви* 59 (често у ген.) / *пȕцњи* 101, *сѐжњеви* 1 / *сѐжњи* 2[87];

---

[81] Од им *посао* јавља се у одређеним конструкцијама множински облик *посла* (ср. р.), нпр. гледати своја *посла*, имати / немати друга (важнија, паметнија и сл.) *посла*, петљати се у туђа (ћорава и сл.) *посла*, ћорава *посла* манути (радити и сл.), то (ту и сл.) нису (била) чиста *посла*, петљати се у туђа *посла* и сл. Уп. и дијалог из романа „Дуге ноћи…“ Д. Стојиљковића: *„Шта вас доноси овде?” „Извесна посла, брате.” „Посла... каква су то посла због којих сте морали да се преруши-те…?* И у реченици: Имао је он пречих *посала* (М. Вуксановић-Пуовић) вероватно имамо ген. мн. од *посла* (ср. р.), али се то не може са сигурношћу утврдити.

[82] Уп. и: „Све смо ливанске срезали кедре да подигнемо дворе ти ведре“ (Л. Костић, РМС, s. v.)

[83] У значењу мере употребљава се само краћа множина. Краћа множина јавља се и када је ова лексема у основном значењу, али готово редовно у генитиву с предлогом, и то обично с предлогом *до* (као и *од*, *изнад*), можда и под утицајем нар. поезије; уп.: осјећ ћу јој руке до *лаката* („Женидба Душанова“), засукала бијеле рукаве, / засукала до бели *лаката* („Косовка девојка“), бијеле му савезаше руке, / од *лаката* тенеф до ноката („Од Хорвата Мато“). Форма *лакти* може се, по томе, сматрати у великој мери блокираном, будући да се јавља практично само у генитиву с предлогом; то је разлог зашто је она у овоме тексту сврстана међу маркиране.

[84] Променом групе *бл>бљ* јавља се форма *бљескови* и код екаваца (нпр. Ж. Павловића, Д. Ћосића и др.) или код писаца који пишу екавски (нпр. код В. Пиштала).

[85] РСАНУ и РМС наводе само ген. *дȃшāкā*, а међу наведеним примерима нема ниједног у множини.

[86] Напомињемо, ипак, да се у РСАНУ (s.v. жр̑вањ) налази шест примера са кратком и само два са дугом множином (оба из дела хрватских писаца).

[87] С обзиром на значење мере (’хват’), очекивала би се само кратка множина.

пе́шлови ј. *пијѐшлови* 109 / *пе́шли* ј. *пијѐшли* (без потврде за ген.) 32, *ȳблови* 1 / *ȳбли* 1 (’бунар; чатрња’);

ко́чеви 37 / *ко́ци* 19 (од тога 5х *ко́лци*)[88], *па̀лчеви* 64 (само 1 у значењу мере) / *па̂лци* 25 (од тога 10 у значењу мере) (РМС: мн. па̂лци), *ра́нчеви* 21 / *ра́нци* 24.

Овде би се могла навести и двојака множина им. *отац*, при чему, по правилу, дуга има једно, а кратка друго значење:

о̀чеви (о̀цеви) 210 (најчешће у основном значењу) / *о̀ци* 75 (најчешће у секундарним, фигуративним значењима, обично у синтагмама типа: *духовни*, *свети*, *црквени*, *часни* и сл. *оци*, потом *општински*, *градски оци*, у значењу ’творци нечега’ или ’преци’ и др.).[89] Двојак је облик народног и црквеног празника посвећеног оцу (који пада у последњу недељу пред Божић): *О̀ци* 2 / *О̀чеви* 2[90].

2.4. Дужа форма маркирана или знатно ређа:

ва́љкови 1 / *ва́љци* 18[91], *жи́шкови* 1 / *жи́шци* 12, *ја̀рчеви* 9 / *ја̂рци* (: јарац) 25, *ку́шкови* 1 (прев.) / *ку́ци* (: кутак) 8, *мѐшкови*[92] 2 / *мѐци* 145, *чла́нкови*[93] 1 / *чла́нци* 122, *чво́ркови* 1 (С. Ранковић) / *чво́рци* 19 (РМС: чво́рци и чво́ркови), *ши́љкови* 6[94] / *ши́љци* 39;

псàлмови 1 (Ђ. Јакшић) / *псàлми* и *псâлми* 19 (РМС: псàлам);

сȳжњеви 4 / *сȳжњи* и *сȳжњи* 28;

фрàшрови 1 (Кочић) / *фрâшри* 20 (најмање);

---

[88] У РСАНУ је ова лексема граматички небрижљиво обрађена: „мн. ко́(л)ци и ко́(л)чеви, ген. ко̀лāцā, ко́лца [?!] и ко́лчēвā“.

[89] То значи да у наслову Селенићевог романа „Очеви и оци“ немамо никакву таутологију.

[90] РМС наводи само *Оцеви*, *Очеви* (s. v. отац, т. 7), иако Вук упућује *О̀цеви* на *О̀ци*, које је, вероватно, најраспрострањеније; РСАНУ: *Оци*, *Оцеви*, *Очеви*. У РСЈ је то, као и код Вука, посебна одредница, с тим што се овде *Оци* упућују на *Очеви* (боље да је обрнуто), и то са квалификацијом црквено и етн(олошко), док у РМС и РСАНУ стоји само „црквено“, иако је то, у суштини, народни празник (као и Материце и Д(ј)етинци).

[91] У РСАНУ се, као равноправни, наводе *ва́љци* и *ва́љкови*, али међу наведеним примерима налазимо форму типа *ваљци* 12 пута, а ону типа *ваљкови* само једном (А. Прибићевић).

[92] Уобичајено у говорима југозападне Србије, Шумадије и другим крајевима. Тако и у роману „Колона“ И. М. Ђурића.

[93] Наведена форма, која се јавља и у неким народним говорима, послужила је М. Јосићу Вишњићу као стилско средство. Није узета у обзир иста форма коју је С. Селенић употребио за маркирање говора Енглескиње која не зна добро српски, као што то није урађено ни у случају мн. *коњови*, којим се у једном преводу маркира говор Аустријанца који не влада добро енглеским.

[94] Тако и у роману „Колона“ И. М. Ђурића.

ла́нчеви 4 (Л. Лазаревић, М. Ускоковић, Р. Петровић, Д. Баранин) / *ла̑нци* 197, *ста̏рцови* 1 (Ћопић) и *ста̏рчеви* 1 (М. Лалић) / *ста̑рци* 138 (најмање).

2.5. Само кратка множина засведочена је у ауторовој грађи код следећих именица:

– етноними: *Да́нци*, *И́рци*, *Ма̑ври*, *Млѐци*, *Не́мци* ј. *Нијѐмци (Ње́мци)*, *Сре́мци*, *Ӯгри*, *Фи́нци*, *Фра̏нци*, *Шо̀кци*, *Шпа́нци;*

– мерне и новчане јединице (готово сви засведочени примери налазе се у ген., праћени неким квантификатором): *ла̑кти*, *лѝтри* и *ли̑три*, *мѐтри* и *ме̑три, па̑лци*, *пѐдљи; фра̏нци;*

– им. на -*(а)к: а̏рци*, *ви́вци*, *вру́ци* (: врутак), *дре́нци* и *дре́њци* ј. *дријѐнци* и *дријѐњци*, *дро́њци*, *дро́шци* (: држак), *жи́шци*, *жма́рци* (pl. t.), *за́ци* (: задак), *зра́чци* (: зрачак), *ка̀пци*, *кла́сци* (: класак), *кр̀мци*, *ку́ци* (: кутак) *лѐци*, *мо̀мци*, *па́пци*, *пи́љци*, *пи́пци*, *пи̑сци* (: писак), *пло́вци*, *пра̑сци* (: прасак), *прѐци*, *ре́ци* (: редак), *са́нци* (: санак), *свѝци* (: свитак), *си́нци* (: синак), *сме́шци* ј. *смијѐшци*, *сни́мци*, *ста́лци*, *сте́ћци*, *стру́чци*, *тра́чци*, *ћо́рци*, *ћу́ци* (: ћутак), *цвр̀чци*, *ча̀нци* 14, *ча́сци*, *чва́рци*, *чми́чци*, *ши́љци*, *ши́пци*;

– им. на -*(а)ц: бе́лци* ј. *бијѐлци*, *бу́пци*, *бо́рци*, *ве̑нци* ј. *вѝјенци* 101[95], *ве́шци*, *вра́нци*, *вра́пци*, *га̀чци*, *глу́мци*, *гњу́рци*, *дво́рци*, *до́мци*, *дри́пци*, *жа́пци*, *ждре́пци* ј. *ждријѐпци*, *жи́вци*, *зде́нци*, *зна̑лци* и *зна́лци*, *зна̑нци* и *зна́нци*, *зу̀пци*, *ја̑њци* ('јагањци'), *је̑мци* и *је́мци*, *ју̑нци* и *ју́нци*, *кла́нци*, *кли̑нци*, *ко̑нци*, *ко̀пци*, *ко̀сци*, *кри́вци*, *ку́кци*, *ку́пци*, *ли́сци*, *ло́вци*, *ло̑нци*, *ма́мци*, *мо́љци*, *мравци*, *пе́вци* ј. *пијѐвци* 18, *пи́сци* (: писац), *по́јци*, *по̀пци*, *пра̀вци*, *пра́мци*, *пра́сци*, *про̀сци*, *ро̀вци* и *ро́вци*, *са́мци*, *све́ци*, *сви́њци*, *сви́ци* (: свитац), *сле́пци* ј. *слијѐпци*, *стра́нци*, *стре́лци* ј. *стријѐлци*, *сту̀пци* (: стȕбац), *сту̀пци* (: стȕпац), *тво́рци*, *тр̀нци*, *тру́пци*, *хѝци* и *хѝци*, *цр̀нци*, *ча́мци*, *цу́кци*, *шко́лци*, *шко̀пци*, *шкри́љци*, *шкр̀ци* итд.;[96]

– остале им.: *ча̑вли; ѐстри*, *сѐбри*, *спѐктри*, *цѐнтри; но̀кти*, *фа̀кти*[97].[98]

---

[95] Зачудо, РСАНУ даје као равноправне облике *в(иј)енци* и *в(ј)ѐнчеви*. Форма *в(ј)енчеви* засведочена је у примерима који се наводе у РСАНУ (s. v. венац) два пута (из Његошевог и Матавуљевог језика), а *в(иј)енци* 25 пута.

[96] „Пада у очи да именице које се завршавају на -*ац* (< *ьць*) немају уметка… изузетно код *отац* имамо и *оци* и *оцеви* са диференцијацијом значења.“ (Пешикан 1956: 272). Отпор ширењу дуге множине код именица на -*ац* Пешикан објашњава њиховом бројношћу и, у већини случајева, мотивисаношћу (стр. 273). Да и овај други фактор игра важну улогу у формирању множинске основе, потврђују не само Пешиканови примери *оцеви* и *палцеви* (данас *о̀чеви* и *па̏лчеви*), него и *ша̏нчеви* (ретко *ша̏нци*), *ко́чеви* (и *ко́ци*), *ра́нчеви* (и *ра́нци*), које су данас све немотивисане именице.

[97] Ова именица јавља се, ређе, у Nsg и с непроширеном основом *фа̀кт* (мн. *фа̀кти*), а у множини и у ср. роду: *фа̀кта* (NA_{pl}).

[98] Према Самарџији (1988: 133), 21,92% оваквих именица може имати дугу множину.

3. Двосложне именице двосложне примарне основе

3.1. Међу двосложним именицама двосложне примарне основе које проширују (или могу проширивати) основу морфемом *ов*/*ев* убедљиво преовлађују оне прозодијског типа *го̏лӯб-го̏лӯба*, односно *ка̏мēн-ка̏мена*.[99] Иначе, као двосложне именице овога типа понашају се и оне с рефлексом дугог јата типа *ко̏ријен*.[100]

3.1.1. Начелно, свака именица овога типа која у множини проширује основу може се употребити и без тога проширења, али фреквенција једнога или другог облика може бити врло различита. То што је засведочена само дуга множина у *пла̏јвазови* 1, *сло̏жајеви*[101] 1 и *сте̏чајеви* 3, последица је премалог броја потврда.

3.1.2. Дуга множина чешћа или знатно чешћа од кратке:

ве̏тезови 101 / *ве̏тези* 18, *га̏лебови* 84 / *га̏лēби* 6[102], *го̏лубови* 167 / *го̏лӯби* 11, *ја̀бланови* 55 / *ја̀блāни* 14, *ја̀сенови* 19 / *ја̀сени* 1[103], *ја̀стребови* 24 / *ја̀стрēби* 5, *ка̏менови* 70 / *ка̏мени* 2, *ко̏лутови* 99 / *ко̏лӯти* 26, *ла̏будови* 51 (+ *лабедови* 1) / *ла̏бӯди* 4 (+ *лабеди* 1), *ли̏мунови* 32 / *ли̏мӯни* 5, *ли̏шајеви* 33 / *ли̏шāји* 14, *пла̏менови* 107 / *пла̏мени* 7 (од тога 4 потврде из поезије), *по̏јасеви* 76 / *по̏јāси* 17, *пра̏менови* 153 / *пра̏мени* 8, *пр̏стенови* 66 / *пр̏стени*[104] 5, *пр̏шљенови* 40 / *пр̏шљени* 3, *слу̏чајеви* 265 / *слу̏чāји* 1[105], *стр̏шљенови* 15 / *стр̏шљени* 5, *те̏чајеви* 13 / *те̏чāји* 1.

---

[99] Ову очигледну чињеницу не наводе српске, а ни неке консултоване хрватске граматике. Тако Клајн изричито каже: „Za imenice s dvosložnom osnovom nije moguće dati pravilo kada imaju produžetak“ (2005: 52), док Силић и Прањковић само констатују да „ima i nešto dvosložnih imenica koje dobivaju morfem -*ov*- ili -*ev*-“ (2005: 103). То је за школске граматике унеколико разумљиво, али је чудно за оне општег типа или универзитетске, поготову ако се има у виду да је још Т. Маретић констатовао да „veliki dio tih imenica ima u nom. i u gen. sing. na prvom slogu brzi akcenat, a na drugom duljinu“ (1963: 145). Уп. и: „Dugi plural mogu imati i imenice: jàvōr (gen. jàvora), jàsēn (jàsena)…“ (стр. 146). Чудно је, такође, да овакве именице Стевановић назива вишесложним (1975: 202).

[100] Уп. и *процје̏пови* (: про̏цијеп) у Вуковом Рјечнику (под *Ѝвањ да̂н*).

[101] „Сложај дрвета, огревно дрво и сви сортименти за хемијску обраду дрвета … слажу се у сложајеве (суре, камаре)…“ (МЕП3 249).

[102] Међу двосложним именицама које проширују (одн. могу проширивати) основу у множини има доста назива за птице, као што су *галеб*, *гавран*, *голуб*, *ја̀стреб*, *лабуд*, *паун*, *соко*, *те̏тр(иј)еб*.

[103] Уп. и *јасени* у R. Kuzmanović, „Košulja“, Čigoja štampa, Beograd, 2005.

[104] У многим крајевима (пре свега југозападним, посматрано у односу на Београд) постакценатска дужина код им. типа *пр̏стēн*, *пр̏шљēн*, *стр̏шљēн* и сл. остаје и у осталим падежима.

[105] Стевановић (1975: 202) наводи као равноправне форме *слу̏чāји* и *слу̏чајеви*. Међутим, краћа множина толико је ретка да се једва може пронаћи. Један је-

Овде бисмо могли навести и *багремови* 26 (+*багренови* 3) / *багреми* 12 (+*багрени* 2), иако се по речницима наводи акц. *ба̏грем* / *ба̀грем* и *ба̀грен* / *ба̀грен*[106]. Широко је, међутим, распрострањено и *ба̏грēн*, настало вероватно аналогијом према *ја̏сēн*, *ка̏мēн*, *кѐштēн*, *крѐмēн*, *пла̏мēн* и сл.[107]

3.1.3. Обе форме немаркиране (што не мора значити и подједнако фреквентне):

бу̏сенови 11 / *бу̏сени* 8, *га̏вранови* 57 / *га̏врāни* 47, *гру̏менови* 7 / *гру̏мени* 4, *ду̏варови* 10[108] / *ду̏вāри* 10 (акц. у РСАНУ ду̏вāр (ду̀вāр), у РМС ду̏вāр и ду̀вāр), *ја̏ворови* 7 / *ја̏вори* 13, *кѐштенови* 38 / *кѐштени* 31, *ко̏шурови* 22 / *ко̏шу̏ри* 15, *крѐменови* 5 / *крѐмени* 2, *лѐжајеви* 28 / *лѐжāји* 42[109], *лѐпшировови* 47 / *лѐпшпри* 108, *м(ј)ѐхурови* 27 / *м(ј)ѐху̏ри* 38, *пāукови* 24 / *пāу̏ци* 51, *шѐшребови* 4 (1x ј. тетријебови) / *шѐшрēби* ј. *шѐшријеби* 10.[110]

Издвајамо, због двојаког акцента (*со̏кō*, *со̏кола* и *со̀кō*, *соко̀ла*), *со̏колови* и *соко̀лови* 26 / *со̏коли* и *соко̀ли* 26 (у значењу ’чланови соколског друштва’ редовно непроширена основа). Уп. и: *пāунови* 20 / *пāуни* 10 (акц. код Вука и у РМС *пāун*, али код Анића и у ауторовом завичају *пāу̏н*).

3.1.4. Непроширена основа чешћа или знатно чешћа:

а̏мбареви и *а̏мбарови* 5 / *а̏мбāри (ха̏мбāри)* 59, *гу̏шшерови* 10 / *гу̏шшēри* 75, *д(ј)ѐверови* 2 / *д(ј)ѐвери* 16, *кло̏букови* 2 / *кло̏бу̏ци* 10,[111]

дини наведени пример нашао је аутор случајно, читајући („у часовима одмора“) криминалистички роман А. К. Дојла „Баскервилски пас“ (у преводу З. Ј. Костића), који је само због тога и уврштен у грађу за овај чланак. Но, и у томе делу *случаји* се јављају само једанпут, а *случајеви* више пута.

[106] Тако у РМС; у РСАНУ имамо: *ба̀грем (ба̏грем) = ба̀грен (ба̏грен)*.

[107] Узгред напомињемо да је лик *багрен* у РСАНУ и РМС изједначен с *багрем*, док га Прав2010 проглашава некњижевним (уп. „багрем (не багрен))“, што је у складу са стањем у језику књижевности (али не и са оним у народним говорима). Није јасно да ли су некњижевне и изведенице мотивисане варијантом *багрен: багрење* (Ђ. Јакшић, М. Јакшић, М. Бојић, М. Ускоковић, С. Сремац, С Краков, М. Црњански), *багрењак* (И. Секулић, О. Давичо, Б. В. Радичевић) и *багрењар* (А. Ђурић, С. Винавер), пошто се оне не наводе у Прав.

[108] Овако и у: П. Тодоровић, „Дневник једног добровољца“.

[109] У Корпусу савременог српског језика (2013) Математичког факултета у Београду: *лежајеви* 27 : *лежаји* 55 (подаци од 14. II 2013. само за ном.).

[110] Премало је потврда за *вр̏шајеви* 1 / *вр̏шāји* 1, *рѐменови* 1 / *рѐмени* 3, *ѝгљенови* 1 / *ѝгљени* 1. У грађи су се нашле, такође, само две потврде за *мра̏морови*, али у РСАНУ има потврда и за *мра̏мори* (s.v. *мрамор*). Насупрот томе, имамо само потврде за *мо̏су̏ри* (Андрић, Тешић), а и у Речнику САНУ („мн. мо̏су̏ри и мо̏сурови“) ова форма убедљиво преовлађује.

[111] Друго су *кло̏буци* (’шешири’).

ко̀р(ј)енови 14 / *ко̀рēни* ј. *ко̀ријени* 85 (од тога 1х *корјени*), *о̀бручеви* 10 / *о̀брӯчи* 53.

3.1.5. Дуга множина маркирана и/или некњижевна:

бо̀гаљеви 1 (В. Петровић; тако и у „Вечитом младожењи“ Ј. Игњатовића; у РСАНУ је ова форма наведена као равноправна са краћом) / *бо̀гāљи* 34, *бо̀журови* 2 / *бо̀жӯри* 8, *бӯмбареви* 1 / *бӯмбāри* 20 (РСАНУ: бӯмбāри, бӯмбареви и бӯмбарови), *грѐбенови* 4 / *грѐбени* 61, *ко̀сшурови* 6 / *ко̀сшӯри* 69, *о̀блакови* 1 (Лазаревић)[112] / *о̀блāци* 280, *пӣјукови* 1 (Р. Б. Марковић) / *пӣјӯци* 31 (: пӣјӯк ’алатка’), *шāласеви* 1 (Л. Лазаревић) / *шāлāси* 247, *чāрдакови* 2 (М. Јосић Вишњић) / *чāрдāци* 10, *чо̀кошови* 1 (В. Петровић) / *чо̀коши* 19, *чо̀порови* 1 (М. Јосић Вишњић) / *чо̀пори* 55. У коришћеном корпусу само је *о̀бāди* 21, али се у језику књижевности срећу и *о̀бадови* (нпр. у прип. „Љубав у касаби“ И. Андрића; РСАНУ: „мн. о̀бāди и о̀бадови“).

Издвајамо посебно:

бӯнарови 2 (М. Лалић)[113] / *бӯнāри* и *буна́ри* 49, *кāјасеви* 1 / *кāјāси* и *кај́аси* 9, *ко̀шареви* 1 / *ко̀шāри* и *кошāри* 5, *сāлашеви* 1 / *сāлāши* и *сала́ши* 2, јер, према РСАНУ одн. РМС, имају двојак акц.: *бӯнāр*, *кāјāс*, *ко̀шāр*, *сāлāш* и *бӯнāр*, *кāјāс*, *ко̀шāр*, *сāлāш*.[114]

У РСАНУ имамо акц. *лāгум (лāгум* и *лāгӯм)*. Последњи прозодијски лик можда потврђују *лагумови* 1 (М. Ускоковић), али је чешће *лагуми* 4, којима можемо додати и четири примера из РСАНУ.[115] Према дијал. *до̀кшӯр* (’доктор’) имамо код Ћопића *до̀кшурови* 1 / *до̀кшори* 47, где краћа множине није систематично бележена.

У им. *бокор* и *вихор* ултима може бити дуга и кратка. Од прве је засведочена само кратка множина (*бо̀кори* 36), а од друге – *вӣхорови* 5 (од тога чак у четири примера имамо цитат или парафразу познатог Његошевог стиха „једна сламка међу вихорове“) / *вӣхори* 23[116].

---

[112] Познато и појединим народним говорима.

[113] *Бунарови* или *бунареви* засведочени су у многим народним говорима, најчешће паралелно са *бунари*.

[114] Имамо само једну потврду за *ко̀пунови* (В. Петровић), која се наводи и у РСАНУ, у којем је наведена и једна потврда за *копуни*. Према РСАНУ, акц. је двојак: *ко̀пӯн* и *ко̀пӯн*.

[115] РСАНУ има *бр̏шљан*, а РМС *бр̀шљан*. Сходно томе, имамо у мн. *бршљани* (Д. Васић, С. Куленовић, Ђ. Балашевић). Мн. *бршљанови* (Слав. Марковић) претпоставља *бр̏шљāн*.

[116] РСАНУ: *вӣхор* и *вӣхōр*, -ора; мн. *вӣхори* и *вӣхорови*. Ова друга форма потврђена је не само поменутим Његошевим стихом већ и примерима из дела М. Шапчанина и В. Пелагића.

3.1.6. Укупно узевши, већи део именица прозодијских типова *слȕчāј-слȕчāја* и *кȁмēн-кȁмена* нема у множини проширену основу.[117]

3.1.6.1. Ради се, прво, о називима мерних и новчаних јединица: *м(ј)ѐсēци*, *хѐкт̄āри; дȉнāри*, *дȍлāри*, *мȁрјāши*. Ипак, поред *ст̄ѐп̄ени* 81 (најчешће у ген., уз квантификаторе), засведочено је и *ст̄ѐп̄енови* 3[118] (од тога 2 код Деснице).

3.1.6.2. Кратку множину има, потом, огромна већина творбено мотивисаних именица, и то изведеница које све, осим им. *говор* и *очух*, припадају подтипу *гȍлȕб-гȍлȕба:*

– с нултим суфиксом: *гȍвори*, *дȍвп̄ци*, *дȍглēди*, *дȍдп̄ри*, *зȁдāси*, *зȁмāси*, *зȁп̄āси*, *звȉждȕци*, *ȉзглēди*, *ȉздāси* (РМС и ѝздах), *ȉсп̄āди*, *јȁȕци*, *јѐцāји*, *јȕрп̄ши*, *кȉкōт̄и*, *клȍкōт̄и*, *кȍрāци*, *крѐкēт̄и* (Давичо), *ȍбзп̄ри*, *ȍблп̄ци*, *ȍбрēди*, *ȍбрт̄и* (акц. и *ȍбрт̄и*), *ȍбрȕби* (акц. и *ȍбруби*), *ȍглāси*, *ȍдјēци*, *ȍдрāзи* (РСАНУ и ȍдраз), *ȍдрēди*, *ȍдсјāји*, *ȍквп̄ри*, *ȍкрȕзи*, *ȍсврт̄и* (РСАНУ и ȍсврт), *ȍсмēси* ј. *ȍсмијеси*, *п̄ȉјȕци* (: пијукати), *п̄ȍвп̄ци*, *п̄ȍдсмēси* ј. *п̄ȍдсмијеси*, *п̄ȍглēди*, *п̄ȍклп̄ци*, *п̄ȍклп̄чи*, *п̄ȍклōни*, *п̄ȍкрēт̄и*, *п̄ȍт̄ēзи*, *п̄рѐдāси*, *п̄рȍбāди*, *п̄рȍглāси*, *(с)ȕдāри*, *ȕдāси*, *ȕзвп̄ци*, *ȕздāси*, *ȕкрāси*, *ȕрлп̄ци*, *ȕсклп̄ци*, *фȉјȕци*, *цвȍкōт̄и*, *цврȍкȕт̄и*, *шȁп̄āт̄и* и сл.;

– са суфиксом -*āј: брѐкт̄āји*, *вȁп̄āји*, *грȁкт̄āји*, *грȕцāји*, *гȕт̄љāји*, *дрȕхт̄āји*, *клȉкт̄āји*, *кȕцāји*, *плȁмсāји*, *т̄ȉт̄рāји*, *т̄рѐп̄т̄āји*, *т̄рȕзāји*, *шљȁп̄т̄āји*, *шт̄ѐкт̄āји;*[119]

– са суфиксом -*āк* (-*јāк* и сл.): *бȍжјāци* (РСАНУ и бȍжјāк), *вȍђњāци*, *вȕчјāци*, *дȉмњāци*, *мȕжјāци*, *ȍчњāци* (РМС и ȍчњāк), *п̄āшњāци*, *п̄рȍсјāци*, *рȉбњāци*, *рȍђāци*, *цв(ј)ѐт̄њāци* и *цв(ј)ѐћњāци* (акц. и *цвѐт̄њāци* ј. *цвȉјет̄њāци* и *цвȉјећњāци*); у грађи имамо само краћу множину *бȁдњāци* 11, мада у нар. говорима постоји и дужа – *бȁдњакови* (РСАНУ и РМС наводе ову форму као ређу);

– са суфиксом -*āр: бȁчвāри*, *брȁвāри*, *вȍскāри* (РМС и вȍскāр), *вȍђāри* (акц. и вȍђāр), *врȍт̄(л)āри* (РСАНУ и врȍт(л)āр), *глȍдāри* (РСАНУ и глȍдāр), *грȍбāри* (РСАНУ и грȍбāр), *гȕсāри*, *гȕслāри*, *жȁбāри*, *зглȁвкāри* (РМС и зглȁвкāр), *кȁчāри*, *кȍжāри* (РМС и кȍжāр), *кȍлāри*, *кȍцкāри*,

[117] Насупрот томе, у Хрв. грам. 1997: 106 стоји: „Од већине двосложних именица с дужином у задњем слогу, као што су нпр. *гȁврāн*, *јȁблāн*, употребљава се подједнако и кратка и дуга множина“. Нетачно је, као што смо видели, да се од већине таквих именица „употребљава … подједнако и кратка и дуга множина“. Осим тога, ваљало је рећи да је на првом слогу таквих именица краткосилазни акценат (јер им. типа *јȕнāк* или *рȁднīк* никад не проширују основу у множини); ово се не помиње ни у Петровић–Гудурић 2010: 483.

[118] Тако и у роману „Бремасони“ М. Ђурђевић.

[119] Једини засведочени изузеци су претходно наведени *лѐжајеви* (поред нешто чешћег *лѐжāји*), *слȍжајеви* (са једном потврдом) и *т̄ѐчајеви* (ретко *т̄ѐчāји*), али сумњамо да данашњи говорник српског језика доводи ову именицу у везу с глаголом *т̄ећи*. *Лȉшајеви*, *слȕчајеви* и *ст̄ѐчајеви* су данас немотивисане именице.

кȕвāри, *лȉмāри* (РМС и лȉмāр), *мȉшāри*, *млȉнāри*, *пȁпкāри* (акц. и пȁпкāр), *пѐкāри*, *пȍштāри*, *пти̏чāри*, *пчѐлāри* (РМС и пчѐлāр), *рȁтāри*, *рȁшљāри* (ове им. нема у РМС), *рȉбāри*, *свȁдбāри* (РМС и свȁдбāр), *сȉсāри*, *слȉкāри*, *сȍбāри*, *стȍлāри* (РМС и стȍлāр), *шȕмāри* и сл.;

– са суфиксима *-ȉк*, *-нȉк: в(ј)ѐснȉци* (РМС и в(ј)ѐснȉк), *влȁснȉци*[120], *вȍднȉци*, *глȁснȉци* (РМС и глȁснȉк), *грѐшнȉци*, *злȁтнȉци*[121], *лѐднȉци*, *лѐшнȉци* ј. *љѐшнȉци*, *нȕжнȉци*, *чȁснȉци*, *чѐтнȉци;*

– са суфиксом *-ȕх: ȍчуси* и *ȍчȕси*.

3.1.7. Овако се, у књижевном језику, понашају и неке (уопште или данас) немотивисане именице или именице страног порекла, као што су:

ȁтāри, *бȁȕци*, *бȕдāци*[122], *гѐāци*, *грмāљи*[123], *дȉјāци*, *жȍхāри*, *јѐрēси*, *кȁнтāри* (РСАНУ: кȃнтāр и кȁнтāр), *кȁплāри*, *кȍкоти* 5[124], *кȕлāци* (рус.; према РСАНУ, акц. је кȕлāк и кȕлак), *кȕрјāци* 56[125], *лȁхори* 1, *мȉрȉси*, *мȑгȕди*, *пѐхāри* (РМС и пѐхāр), *пȍдвизи* (РМС и пȍдвиг), *пȍжāри*, *рȁдāри*, *рȁтāри*, *скѐлети* 33 (РСЈ: скѐлет и скѐлēт), *стȍжери*, *ȕжāси*, *ȕјāци*, *хȁнгāри*, *хȍднȉци*, *хȕсāри* (РМС и хȕсāр), *чȁȕши* 6, *шѐстāри* и др.[126]

3.2. Иако нису претходно навођеног прозодијског типа, дугу множину могу имати и неке друге именице, претежно оријенталног порекла.

3.2.1. У три именице оријенталног порекла таква множина јавља се паралелно са краћом:

кȁишеви 88 / *кȁиши* 47 (понекад написано кајиш(ев)и), *кȁлемови* 24 / *кȁлеми* 15, *ћȉлимови* 37 / *ћȉлими* 98.[127] Уп. и англицизам *кȁучеви* 3 / *кȁучи* и *кȁȕчи* 7 (РСАНУ исто; акц. у РМС и РСАНУ: *кȁуч*, али је распрострањено и *кȁȕч*).

3.2.2. У другим именицама дуга множина је некњижевна:

---

[120] У РСАНУ *влȁснȉк*, *влȁснȉк* и *влȃснȉк*, али у РМС и РСЈ само *влȁснȉк*.

[121] Акц. у РМС и *злȁтнȉк (злȃтнȉк)*, али у РСАНУ само *злȁтнȉк*.

[122] У РСАНУ имамо један стари пример са проширеном основом – *бȕдакови* (Новић), а вероватно и у појединим народним говорима.

[123] Према Клајну, „у *грмаљ* мотивација је изгубљена“ (2003: 38). Ова именица била је мотивисана највероватније именицом *грм* у значењу ’велико разграната дрво’ (у ауторовом завичају увек је то храст).

[124] РСАНУ и РМС: мн. *кокоти* и *кокотови*. Међутим, ни у једном од ова два речника међу наведеним примерима нема потврда за овај други облик, иако се он не може искључити.

[125] У нар. говорима и *курјакови*.

[126] У *ђȁвō* је дужина секундарна, па отуда редовна множина *ђȁволи*.

[127] Овима бисмо могли додати и *ȁлемови* 1. Тако и код Шапчанина (РСАНУ, s. v. алем), али *алеми* код И. Војновића (РМС, s. v. алем).

ба̏демови 1 (Црњански) / *ба̏деми* 25, *га̀јшанови* и *га̏јшанови* 1 (Б. Станковић) / *га̀јшани* и *га̏јшани* 53, *зу̀мбулови* 1 (Б. Станковић), *љи̏љанови* 1[128], *ши̏мширови* (Б. Станковић) 1 / *шѝмшири* 1, *ша̀торови* 1 (М. Лалић) / *ша̀тори* 94. Није систематски праћена мн. им *минус*, па отуда само две потврде: *ми̏нусеви* (што је некњижевни облик који се појавио у синтагми „плусеве и минусеве“) 1 / *ми̏нуси* 1 (у истом преведеном делу)[129].

3.2.3. И код именице *јелен*, која није оријенталног порекла, имамо: *јеленови* 3 (све у ген.)[130] / *јѐлени* 31, при чему ваља имати у виду да кратка множина није ексцерпирана систематски, тј. не пре него што се појавила дуга. Ово важи и за *младежи* 6 / *младежеви* 1 (В. Петровић) (РСАНУ: *мла̏деж* и *мла̀деж* (*мла̏деж*)).

3.2.4. Именице *ћеиф* (тур.) и *фаул* (енгл.) понашају се као једносложне, јер се у њима вокалска група изговара практично као дифтонг. Отуда имамо мн. типа *ћѐифови* 1 (Андрић), *фа̀улови* 2. Једну потврду имамо и за *а̀ушови* (у спорту).

3.3.1. Дугу множину често имају стране праве или скраћеничке сложенице са другим делом који са̂м има такву множину или је фонемским склопом подударан с неком таквом именицом:

workshop-ови 2 (енгл. workshop, написано work-shopovi – М. Ђурђевић, workshop-ovi – „Политика“), *имејлови* 7 (од тога 2x *и-мејлови*, 1x e-mailovi, 1x email-ovi) (енгл. email, e-mail), *iPad-ovi* 1, *лапшо̀пови* 5 (1x написано као полусложеница) / *ла̀пшопи* 2 (енгл. laptop), *маркгра̀фови* 2 / *ма̀ркграфи* 1(нем. Markgraf), *пи̏шбулови* 1 (написано *пиш булови* – М. Петровић) (енгл. pit bull), *сѐкс-шо̀пови* 1, *скејшбо̀рдови* 1 (написано у извору *скејш-бордови*) (енгл. skateboard), *флешбѐкови* 4 (енгл. flashback), *чипсѐшови* 1, *ха̂рд-ди̏скови* 4, *џу̂боксови* 2 (енгл. jukebox),[131] јер су то именице које се најчешће изговарају с два акцента, тј. као полусложенице. Засведочено је, такође, *бајпа̏сови* (З. Ћирић) (уп. енгл. by-pass).[132]

3.3.2. Логично је, онда, што множину имамо код полусложеница и полусложеничких скраћеница типа:

ба̂р-ко̏дови 3, *бо̏кс-мѐчеви* 3, *вѐб-са̏јшови* 1, *гѐј-ба̏рови* 1, *ди̂-џѐјеви* 2, *ѐко-ши̏пови* 1, *ѐр-ба̀севи* 1, *пи̂-а̏рови* 2, *ски̂-ли̏фшови* 1, *снѐк-ба̏рови* 2, *ши̏к-ша̏кови* 1 (код Ђ. Јакшића *шики-шакови*, в. у РМС), *фри̂-шо̏пови* 1.[133]

---

[128] Забележено у једној од последњих ексцерпираних књига, због чега аутор није претходно обраћао пажњу на форму *љиљани*.

[129] Уп. из РСАНУ: „Све су то минуси у конзервативном билансу…“ (НИН 1958, 382/2).

[130] Дуга множина *јеленови* могла би се објаснити прозодијским ликом *јѐлēн*, који у своме раду (као једини) наводи Самарџија 1988: 134.

[131] Уп. и: *CD-ови* 3, али и *це-деи* 1.

[132] У Прав2010: „*бајпас*, мн. бајпаси-бајпаса итд.“

[133] Дуга множина јавља се чак и код узвика употребљених у именичкој функцији: *аахови* (М. Ђурђевић).

3.4. Префиксална образовања. Генерално, ако је код таквих образовања једносложна именица у основи сама по себи редовно или најчешће с проширеном основом у множини, имаће проширену основу и кад је с префиксом.

3.4.1. Именице с домаћим префиксом:

на̏дцинови (звезде) 1, *не̏другови* 1[134], *нѐчланови* 1, *по̄дгра̀фови* (ОРР 92), *По̏длугови* 2, *по̄дрѐдови* 1, *по̄дсв(ј)е̄тови* 1, *по̏дскуп̄ови* 2, *по̄дт̄и́п̄ови* 1, *по̄дшѐфови* 1, *по̄тка̀т̄ови* 1, *по̄тк̄ље́чеви* (ОРР 361), *п̄ра̀д(ј)едови* 48 (од тога 2х *п̄рађедови*), *п̄рами́т̄ови* 1, *ра̀сп̄оп̄ови* 1, *сукра́љеви* 1[135]; *са̏другови* 3 / *са̏дрӯзи* 1.

Редовно је, међутим:

не̏м̄при 2 (није уобичајен множински облик основне им.); *п̄а̏звӯци* 1, *п̄ри̏звӯци* 8, *п̄ре̏дзна̄ци* 23, *п̄ри̏зра̄ци* 1, *п̄ро̏зра̄ци* 1.[136]

3.4.2. Именице са страним префиксом:

бѝграфови (ОРР 24), *екскра́љеви* 1, *ексшѐфови* 1.

3.5. Сложенице и комбинована творба:

дво̏гле̄ди (комбинована творба), *дво̏ре̄ди*, *т̄ро̏ре̄ди;*
т̄ро̏кӯт̄ови 1 / *т̄ро̏кӯт̄и* 1; *шѝшмишеви* 1 / *шѝшмиши* 8.[137]

4. Тросложне и вишесложне именице

Међу тросложним и вишесложним именицама дугу множину могу имати творенице са основом у другом делу мотивисаном речју која сама проширује основу у множини морфемом *ов (ев)*[138]. То су,

---

[134] У РСАНУ се наводи пример Г. Божовића са кратком множином: *недрузи* (s.v. недруг).

[135] Према Клајну (2002: 189) „*п̄редео/п̄редио* … данас [је] немотивисана реч“, што доказује и чињеница да је њена множина само *п̄ре́дели* ј. *п̄ријѐдјели*. То би могло важити и за *п̄ро̏до̄*, мн. *п̄ро̏доли* (у РМС и ж. р.).

[136] Према Скоку, и *облик* је префиксална именица с основом *лик;* мн. редовно гласи *о̏блп̄ци*.

[137] Према Самарџији, само 0,98% двосложних именица „без непостојаног *а*“ има дугу множину (1988: 134). Из разлога наведених у нап. 4–7, као и из одређених других разлога, у које овде нећемо улазити, све Самарџијине статистичке податке треба третирати као релативне, али не и као неинформативне уопште.

[138] Једини забележени изузеци су изведеница *завр̄т̄ањ*, од које имамо: *завр̄т̄ањи* 1 (В. Терић), *завр̄т̄њеви* 1 (Ж. Павловић) и књижевну форму *за̏вр̄т̄њи* 20, као и твореница *т̄ѐт̄рапакови* 1 / *т̄ѐт̄рапаци* 1, код које се други део – *п̄ак* (: паковати, паковање) – не јавља као самостална реч.

дакле, полусложенице и именице настале слагањем, комбинованом (сложено-суфиксалном) творбом и префиксацијом.

4.1. Полусложенице

Други део полусложенице понаша се као самостално употребљена именица:

а̀вио-а̀сови (-а́сови) 1, *а̀вио-пу̀кови* 1, *а̀еро-клу̏бови* 2, *а̀удио-фа̀јлови* 2, *а̀уто-де́лови* ј. *а̀уто-дијѐлови* 6, *а̀уто-клу̏бови* 2, *а̀уто-пу́теви* 23 (због различитих правописних решења често написано као *аутопутеви*), *ви̂део-клѝпови* 3, *ви̂део-фа̀јлови* 1, *ви̂део-фи̏лмови* 1, *ди̏ско-клу̏бови* 3, *ка̀ури-пу̏жеви (-пу́жеви)* (CE-I/1 691), *ки̏ловат-ча̀сови* 3, *ки́но-клу̏бови* 3, *ки́но-фи̏лмови* 1, *ко̀мпакт-ди̏скови* 4, *кро̀мпир-ба́лови* 1, *лу́на-па̀ркови* 4, *ми̏ни-ба́рови* 1, *мо̀то-клу̏бови* 1, *на̀рко-бо̀сови* 1, *па̀ркинг-са́тови* 1, *по̀рно-фи̏лмови* 3, *по̀рно-са̀јтови* 1, *по̀рно-шо̀пови* 1, *стри̏пти̏з-клу̏бови* 1, *то̀тем-кла́нови*[139], *фѝтиљ-бр̀кови* 1, *ца̀мбо-цѐтови* 4[140], *шо̀пинг-мо́лови* 1;

ра̂дио-то́рњеви 1;

ди̏в-ви̏тезови (Домановић).[141]

4.2. Сложенице

4.2.1. Други део сложеница с *полу*- понаша се као самостално употребљена именица:

по̀луакто̀ви 1, *полубо̀гови* 17, *полуве́кови* е. 1, *по̀лувукови* 1, *полужбу́нови* 1, *по̀лузмајеви* 1, *по̀лукругови* 3, *полусво̀дови* 1, *по̀луснови* 4, *полусту̀хови* 1, *полусту́бови* и *по̀лусту̏бови* 2, *полуто́нови* 4;

по̀лув(ј)етрови 1, *полуо̀рлови* 1;

по̀лупрстенови 2 / *по̀лупрсте̏ни* 1.

4.2.2. Малобројни засведочени примери тзв. императивних сложеница релевантних за нашу тему понашају се двојако:

ва̀дичепови 1, *пла̏чидругови* 1, *по̀двирепови* 1;

ло̀миврати 1, *по̀дджмирепи* 1, *про̀бисвети* ј. *про̀бисвијети* 1, *ско̀чимиши* 1.

4.2.3. Сложенице с интерфиксом -*о*-:

---

[139] С обзиром на интенцију Правописа МС да именице у атрибутској функцији пише потпуно одвојено од именице уз коју стоје, вероватно би ово требало третирати као синтагму: *тотем кланови*.

[140] У два примера написано спојено *(ца̀мбоцетови)*, без цртице, али у Прав2010 само *ца̀мбо-цет*.

[141] Уп. и QR-ко́дови 1 (читај: кјуар-кодови).

вѝногради, *дрворе̄ди*, *једнѐрози* 3, *мѝлодари*, *носѐрози* и *нѐсорози* 5, *паробро̀ди* 8, *сла̏вопи(ј)еви*, *су̏возпи̏ди* (Десница), *хва̏лопи(ј)еви;*

генопи́пови 1;

чѐтворорѐди 2 / *чѐтвороредови* 1;

в(ј)ѐтропаркови 1 (кованица, „Политика“); *водопо́рњеви* 4; *двѐуглови* 1, *петѐуглови* 1, *трѐуглови* 25; *четворѐуглови* 2;

правѐугли 1, *трѐугли* 6; *четворѐугли* 1;

дѝвојарци 1.

4.2.4. Сложенице с нултим интерфиксом:

из турског језика: *а̀лајбегови* 2, *бѐглербегови* 8, *са̀нџакбегови* 6 (често написано као полусложеница); из немачког језика: *вѐндеркиндови* (са пуно потврда на интернету, али не и у нашој грађи) / *вѐндеркинди* 1, *генералшта́бови* 4; из енглеског језика: *музикхо́лови* 1;

цѐнтархалфови, *цѐнтаршутеви* (лат.-енгл., ауторове потврде);

чѐтврпв(ј)етрови 1.

4.2.5. Сложено-суфиксалне творенице с нултим суфиксом:

рудѐкопи 1, *угљенѐкопи* 1, *га̏соводи* 1, *вѐдоводи* 1, *далекѐводи* 4, *ја̏јоводи* 2; *брѐдоломи* 5, *крѐстоломи* 1 (М. Лалић), *на̏фтоводи* 1; *вѐдопа̏ди* 21; *ба̏крорѐзи* 2, *дрѐворѐзи* 2, *дѐуборѐзи* 2; *вѐдоскоци* 12, *рѝболови* 1, *самѐкреси* 1;

водопѐкови 6 / *вѐдопоци* 1.

4.3. Творенице са префиксима и префиксоидима[142]:

– мотивисане једносложном именицом која сама има редовно или готово редовно дугу множину: *акростѝхови* (А), *а̏нтисв(ј)етови* 3, *антипи́пови* 1, *архети́пови* 6, *аутого́лови* и *аутогѐлови* 3, *биопи́пови* 1, *биочѝпови* 1, *вѐлеградови* 2, *вицекра́љеви* 2, *ѐврокупови* 1, *експрако́дови* 1, *електровѐдови* 1, *електрока́блови* 1, *електрошѐкови* 10, *кѐнтрабасови* 2 / *кѐнтрабаси* 1, *кѐнтрапунктови* 1, *литопи́пови* 1, *мѐђуста̏вови* 1, *међучи́нови* 1, *микрогрчеви* (Киш, Homo poeticus), *мѝкротрагови* 1, *мѝкрофилмови* 6, *микрофѝшеви* 1, *микрочѝпови* 2, *мѝмосв(ј)етови* (Б. Пекић, написано као полусложеница јер је оказионализам), *мѝнибусеви* 1, *ѐберкнезови* 2 и *ѐборкнезови* 5, *палинто́нови* 1 (уп. грч. pálin ’натраг’), *противте́гови* 2, *протопи́пови* 15 (1x *прѐтопипи*), *псѐудоглејеви* 1[143]

---

[142] „Закључујемо да се ни помоћу семантичких ни помоћу обличких критеријума префиксоиди не могу недвосмислено разграничити од префикса“, каже Клајн у својој „Творби речи“ (2002: 147). Упркос томе, Клајн обрађује творенице с префиксоидима у оквиру поглавља „Слагање“, а оне с префиксима у поглављу „Префиксација“.

[143] *Српска енциклопедија I/2*, стр. 411. Нису засведочени *глејеви*, нити је аутору познато шта значе *псеудоглејеви* (уп. „Најплоднија су колувијална илимеризована земљишта на силикатима, као и дубља дистрична смеђа земљишта. Њима се

(CE-I/2 411), *псеудоми̏тови* 1, *ретрожа́нрови* и *ре̏трожанрови* 1 (CE-I/2 254, написано као полусложеница), *су̏пераутопу̏теви* 1, *су̏пермишеви* 1, *су̏перцинови* 1, *те̏летенкови* 2, *те̏рмоспрегови* 2, *фо̏тогегови* 1; *чу̀кунд(ј)едови* 9, *чу̀кунчукунд(ј)едови* (Куић: чукун-чукун дедови)[144],

или *стереоти̏пови* 4 / *сте̏реотипи* 2,

на̏нодрајви 1, *ги̏габајти* 3, *ки̏лобајти* 2, *ки̏лобити* 1, *ме̏габајти* 2, *те̏рабајти* 1;[145]

– мотивисане једносложном именицом која сама има у множини двојаку форму:

и̏нфразвӯци 1, *у̏лтразвукови* 1 / *у̏лтразвӯци* 2;

– мотивисане двосложним именицама једносложне примарне основе:

биорѝтмови 2, *ме̏ђустуњеви* 1, *поти̏ојмови* 1, *преду̏јмови* 1.[146]

5. Дистрибуција аломорфа *ов* и *ев*

5.1. У дугој множини морфи [-*ов*-] и [-*ев*-] понашају се као нека врста комбинаторичних варијаната, будући да су у највећем броју случајева позиционо условљени, па их третирамо као аломорфе морфеме /-ов-/. С тим у вези, могу се успоставити два генерална правила, са мање или више изузетака.

5.1.2. По првом правилу, на основу која се у ген. јд. завршава тврдим, непредњонепчаним сугласником или сонантом долази -*ов*-:

бло̀кови, *бре̏гови*, *бро̀дови*, *во̀лови*, *вр̀хови*, *ди̏мови*, *гра̏дови*, *гро́мови*, *дру̀мови*, *ду̀гови, зи̏дови*, *ли́стови*, *па̏ркови*, *пло̀дови*, *ро̀бови*, *ро̀гови*, *ско̀кови*, *си̏нови*, *сно̀пови*, *ста̏вови*, *ста́нови*, *сто̀лови*, *тр̀гови*, *хра́мови*, *шта́пови*, *шу́мови* и сл.; *ве̏трови*, *в(ј)е̏трови*, *ви́шкови*, *за́јмови*, *ко̀тлови*, *по́јмови*, *по̀слови*, *тѝгрови*, *то̀чкови*, *тро̀шкови*, *у̏глови* и сл.; *га̏вранови*, *го̀лубови*, *ја̏бланови*, *ко̀лутови*, *ла̏будови*, *пла̏менови*, *пра̏менови*, *пр̏шљенови* итд. Некњижевна је (и тешко објашњива) форма *шалеви* 2 (са више потврда на интернету) / књ. *ша̏лови* 59.

5.1.3. Од овога правила постоји известан број категоријских или појединачних изузетака.

могу прикључити и дубљи псеудоглејеви, односно акрични варијетети илимеризованих земљишта на кречњацима.“)

[144] Није јасно како треба читати ген. мн. *наврдеда* 1 и *чукундеда* 1 (из превода Т. Штрбац једног романа Ж. Сарамага), као множину од *наврдед*, *чукундед* или као множину од *наврдеда*, *чукундеда*.

[145] Редовно је, наравно, *киловати*, *килохерци*, *мегавати*, *мегахерци*, *микроинчи*, *миливолти*, *хексацули* и сл. (: вати, херци, инчи, волти, цули).

[146] Тросложно је, по томе како се изговара, *ultrabook-ovi* 1. То важи и за скраћеницу *SMS-ови* 2 или, ћирилицом, *СМС-ови* 1. Уп., међутим, *BMW-и* 2.

5.1.3.1. Именице с основом на сибилант *-ц* имају (у књижевном језику) у дугој множини најчешће *-ев-*:

– уз алтеранацију *-ц* ~ *-ч:*

зѐчеви, *ке́чеви* и *кѐчеви*[147], *ко́чеви*, *пȁлчеви*[148], *прѝнчеви*, *ра́нчеви*, *стри́чеви*, *шȁнчеви* и сл.[149];

– без ове алтернације (у речима страног порекла, какве су у претходно наведеним примерима *принц*, *ранац* и *шанац*):

блѝцеви, *вѝцеви*, *плȁцеви*, *фрѝцеви* (’погрдни назив за Немце, одн. немачке војнике’), *шлѝцеви*, *шпѝцеви*, *шпрѝцеви;* уп. и *шдрцеви* 5, па и, по Правопису, „боље“ *шдртсеви* 3;

– двојако, али не и једнако по фреквенцији и статусу:

о̀чеви 185 / *о̀цеви* 24.[150]

Дијалекатског су карактера:

зецови 5 (1 х *зајцови* Р. Б. Марковић) и *старцови* (Ћопић), али *старчеви* (Лалић).

Код основа на *-ц -ов-* је засведочено у неким речима страног порекла:

пѐлцови (крзна) 1 (Капор), *тȁнцови* 1 (прев. М. Ђорђевић), *штȕцови* 1 (нем., ’врста кратке пушке’, Лубарда), поред *штȕцеви* 1 (Тохољ).

5.1.3.2. Аломорф *-ев-* јавља се у множини неких именица с основом на сибиланте *-з* и *-с*, често (дакле, не и обавезно) паралелно са *-ов-*, али у различитом омеру:[151]

---

[147] Форма *кецови*, коју РСАНУ наводи као паралелну са *кечеви*, није засведочена. У РСАНУ потврде за *кецови* су из језика Б. Радичевића и А. Шеное.

[148] Пешикан (1956: 273) *палцеви*, за шта у нашој грађи нема потврда. Стога је логично што се у Прав2010 наводе само *палци* и *палчеви*. Чудна је мн. *пȁлцеви* (поред *пȁоци*) наведена у РМС под *пȁлац*[2], пȁоца (’жбица’), за шта, такође, немамо ниједну потврду.

[149] Дијалекатска је форма *зецови*.

[150] Лик *оцеви*, који је за данашње говорнике српског језика архаичан (у РСАНУ означен као некњ(ижевни)), употребљавао се, такорећи, „до јуче“, што потврђују примери из дела П. Кочића, М. Ускоковића, Б. Нушића, Б. Станковића, В. Петровића, Р. Петровића, Д. Максимовић, С. Јаковљевића, И. Андрића, М. Црњанског, М. Кашанина, О. Давича и старијих преводилаца (посебно је познат наслов Тургењевљевог романа „Оцеви и деца“, у преводу М. Московљевића). У Белићевом Правопису (1950) имамо „о̀чеви = о̀цеви = о̀ци“, али већ у Прав1960 *оцеви* се квалификују као покрајинизам, док се у Прав2010 наводе само *очеви (оци)*.

[151] Појава аломорфа *-ев-* код основа на *-з* и *-с* објашњава се њиховом сродношћу са *ш* и *ж* (уп. Стевановић 1975: 203). Има, међутим, мишљења да је она оказионална (уп. Симић–Остојић 1996: 235–237).

мла́зеви 131 / *мла́зови* 22, *мра̏зеви* 49 / *мра̏зови* 4;[152]

бу̏севи 1, *бру́севи* 2 / *бру́сови* 5, *гна̏јсеви* 3, *ду̏ксеви* 4, *ку̏ксеви* (ауторова потврда), *кни̏ксеви* 1, *ку̏рсеви* 58, *ми̏нибусеви* 1, *но̏севи* 112 / *но̏сови* 7, *пу̀севи* 4 / *пу̀сови* 1, *по̏јасеви* 76, *пу̏лсеви* 2, *ро̀лсеви* (: ролс-рojс) 2, *што́севи* 4 / *што́сови* 10.

У већини именица јавља се само -*ов*-:

ве́зови[1] (: везати), *ве́зови*[2] (: вести), *во́зови*, *га́зови*, *гу́зови*, *ја́зови* (1x *ја́зеви*), *кви́зови*, *ло́зови*, *ни́зови*, *ре́зови*, *срѐзови; ви̏тезови* и сл.;

а̏сови (а́сови), *ба̏сови*, *бе́сови* ј. *бијѐсови (бјѐсови)*, *бо̏ксови*, *бо̏сови*, *ви́сови*, *га́сови*, *гла̏сови*, *кла̏сови* и *кла́сови*, *ко́сови*, *ло̏сови*, *па́сови*, *пле́сови*, *ри̏сови*, *со̀сови*, *сто̏ре́сови*, *та́сови*, *фѐсови*, *си̏мсови*, *ча̀сови* итд.[153]

5.1.3.3. Код именица с основом на -*р* имамо:

редовно (и очекивано) -*ев*- у: *ца̏реви* 115 (уп. инстр. јд. *цар-ем*), али и у *журеви* 6, *си̏реви* 46, *чи̏реви* 42 (Вук: чи̏рови, РМС: чи̏рови и чи̏реви) и слабо засведоченим им. *бу̏мбареви* 1 (Андрић) и *ко̏тареви* 1 (Сијарић);

двојако (у различитом омеру): *а̏мбареви* 3 / *а̏мбарови* 2, *жи́реви* 5 / *жи́рови* 6, *на́реви* 2 / *на́рови* 14, *ту́реви* 2 (Капор, Црњански) / *ту́рови*[1] (задњи део панталона, шалвара или задњица) 8, али само *ту́рови*[2] (зоол.) 2;[154]

само -*ов*-: *ба́рови*, *бо̀рови*, *ви́рови*, *да̏рови*, *дво́рови*, *жа́нрови* и *жа̏нрови*, *за̏рови*, *збу́рови*, *збо̀рови*, *ква́рови*, *кѐрови*, *па̏рови*, *пи́рови*, *сквѐрови*, *см(ј)ѐрови*, *сто̀рови*, *сто̏тво̀рови*, *то̏тво̀рови*, *то̀рови*, *фа́рови*, *хи́рови*, *хо́рови*, *цѐрови*, *чво̀рови*, *шо̀рови; а̏брови*, *вѐпрови*, *да̏брови*, *ка̀дрови*, *кѐдрови*, *ти̏грови*, *ча̀брови; гу̏шперови*, *д(ј)ѐверови*, *ко̏турови*, *лѐптирови*, *м(ј)ѐхурови* итд.[155]

---

[152] Друкчијег је поркла -*з* у *кнез* (уп. *кнег*-иња), чија множина гласи *кнѐжеви* 44 и *кнѐзови* 52.

[153] „У неким случајевима, као у именица *курс* и *плац* …, облици са -*ов* одвећ необично звуче“ (Стевановић 1975: 205). Данас бисмо то могли рећи и за неке друге именице, као што су *мра̏зови*, *но̏сови* или, поготову, *по̏јасови*, за које (уз *млазови* и *брусови*) Стевановић тврди да „се њихови облици множине употребљавају напоредо са онима на -*ев*“ (стр. 205). И иначе су данас ретке именице чије се обе такве форме равноправно употребљавају. Изузетак би могли бити, бар кад се форме тиче, двојаки облици множине им. *кнез* (*кнѐжеви* и *кнѐзови*), мада се сфере њихове употребе не поклапају увек.

[154] У РСАНУ се наводи, као ређа, и форма *ду̏вареви* (в. пр. Ср. Л. Поповића из XIX в.), али ми имамо потврде само за *ду̏варови* 10. Наведени примери (а поготову *си̏реви* и *чи̏реви*) показују да Стевановић није био сасвим у праву кад је тврдио да „од именица с основом на сугласник *р* овај уметак [*ев* – М. Н.] има једино именица *цар (ца̏реви)*“, а да „све друге именице иза тога сугласника а испред завршетка множине имају, наравно, слог -*ов*“ (1975: 302).

[155] Као што се из наведених примера види, *ов* је обавезно ако се испред њега налази слог са *е* (нпр. *кер-ов-и*).

5.1.3.4. „Аналогијом према облику инструментала једнине *(пу-тем)* … стао се, поред обичног *пу́тови*, јављати и облик ном. множине *пу́теви*, који се с првим обликом напоредо употребљава у књижевном језику“ (Стевановић 1975: 205). У ауторовој грађи однос је, по броју извора, 327 (*пу́теви*) : 32 (*пу́тови*)[156], док за полусложеницу *ауто-пу́теви* 20 нема потврда са *-ов-* (највероватније због недовољности те грађе). Од именица с основом на *-т* аломорф *-ев-* јавља се у множини, сада аналогијом према *путеви*, у *шу̀т – шу̀теви* 5[157] (ретко *шу̀тови* 1)[158] и врло ретко у *ску́теви* 1 (: *ску́тови* 46). У нашој грађи нема потврда за *кутеви* (које помиње Стевановић 1975: 205), већ само за *ку́тови* 53.

И у другим именицама с основом на *-т* имамо само *-ов-* (међу којима су и све им. на *-ет*), нпр.:

а̀тови, *ба́тови*, *бре́стови* ј. *бријѐстови*, *бу̀тови*, *вра̀тови*, *вр̀тови*, *зѐтови*, *ка̀тови*, *ква̀ртови*, *кѝтови*, *кмѐтови*, *кр̀стови*, *ку̀лтови*, *ле́тови*, *ли́стови*, *ли̏фтови*, *ми́тови*, *мо̀стови*, *пла́стови*, *пло̀тови*, *пру́тови*, *пу̀лтови*, *пу̀нктови*, *ра̀тови*, *ри́тови*, *р̀тови*, *са́тови*, *сва̀тови*, *св(ј)ѐтови*, *ско̀тови*, *слѐтови*, *смѐтови*, *сплѐтови*, *сто̀ртови*, *спра̀тови*, *та̀ктови*, *тѐкстови*, *тѐстови*, *тру̀тови*, *фро̀нтови*, *хѝтови*, *хра́стови*, *хр̀тови* и *хр̀тови*, *цв(ј)ѐтови*, *шти́тови; ла̀ктови; ко̀лутови* итд.

5.2. По другом правилу, именице с примарном основом која се завршава предњонепчаним сугласником, одн. сонантом проширују основу у множини аломорфом *-ев-*, нпр.:

сму́ђеви; бо̀јеви и *бо̀јеви*, *бро̀јеви*, *га́јеви*, *змо̀јеви*, *кра̀јеви*, *ро̀јеви*, *сло̀јеви*, *слу̀чајеви; жу́љеви*, *кра́љеви*, *ма́љеви*, *ци́љеви*, *чѐшљеви* и *чѐшљеви; бу̀бњеви*, *глѐжњеви*, *гу́њеви*, *о̀гњеви*, *па́њеви*, *рѐжњеви*, *свѐжњеви*, *то́рњеви;*

му̀жеви, *но́жеви*, *па́жеви*, *пу̀жеви* и *пу̀жеви; бѝчеви*, *вр̀чеви*, *гр̀чеви*, *кљу́чеви*, *ма̀чеви*, *о̀бручеви*, *тра̀чеви; бро̀шеви*, *ка̀шеви*, *ко̀шеви*, *кр̀шеви*, *ма̀ршеви*, *ми̏шеви* (1x *ми̏шови*, у роману „Госпођа Олга“ Р. Б. Марковића), *ту̀шеви* и сл.

---

[156] Уз то, готово ни у једном од прочитаних извора форма *путови* није једина, по правилу ни чешћа од оне са аломорфом *-ев-*.

[157] У инстр. јд. ове именице јавља се аломорф *-ем – шу̀тем* (поред *шу̀том*). Ако су претходно изнете претпоставке основане, имали смо процес: *путем* → *путеви* → *шутеви* → *шутем*, чиме је затворен круг који (још једном) показује моћ аналогије у морфологији (и, наравно, не само у њој).

[158] У штампаним и електронским медијима и разговорном језику уобичајено је, такође, *центаршу̀теви*, мада су граматичари предност давали форми са *-ов-* (уп. Стевановић 1975: 206).

5.2.1. Две једносложне им. страног порекла на -*еј* имају, из дисимилационих разлога, дугу множину с -*ов*-, и то *кѐјови* 21 само тако (бар према грађи којом располажемо), а *сӣрѐјеви* 4 / *сӣрѐјови* 3 двојако.[159] Од енгл. скраћенице DJ (disc jockey) имамо, према енглеском изговору, две потврде за *дӣ-џѐјеви* (како стоји у изворима).[160]

Остале засведочене именице на *е+ӣредњонеӣчани сугласник* имају у облицима множине само или најчешће аломорф -*ев*-:

слѐђеви 2; *бѐџеви* 10 / *бѐџови* 1, *јѐжеви* 33 / *јѐжови* 1, *мѐчеви* 20, *скѐчеви* 16, *лѐшеви* 209, *ӣѐшеви* 42, *флѐшеви* 6 / *флѐшови* 1.

5.3. По трећем правилу, именице на -*жд* и -*шт̄* имају у множини дублетне форме, што у ауторовој грађи потврђују само *дȁждеви* 2 / *дȁждови* 2 и *ӣлáшт̄еви* 10 / *ӣлáшт̄ови* 11. Насупрот овоме, засведочено је само: *дȕждеви* 6[161] и *ӣрѝшт̄еви* 8, с једне, а *вȍждови* 3, с дуге стране.

6. Завршне напомене

6.1. Као што се може закључити из примера наведених у раду, на то да ли ће се нека именица употребити у множини с основом проширеном морфемом *ов* или не, утичу многи фактори, од којих су неки увек удружени (као што је граматички род и облик номинатива једине):

6.1.1. Род именица. Тзв. дугу множину имају или могу имати само именице мушког рода, нпр. *сȋн-сȉнови*.

6.1.2. Тип деклинације и облик номинатива једнине. Основу проширену морфемом *ов (ев)* имају или могу имати само именице I врсте с нултим наставком у ном. јд., нпр. *грȃд-грȁдови*.

6.1.3. Број слогова. Међу именицама с проширеном множинском основом највише је једносложних (нпр. *зȋд-зȉдови*), потом следе двосложне именице једносложне примарне основе (нпр. *ӣо́јам-ӣо́јмови*), па двосложне именице двосложне примарне основе (нпр. *слȕчāј-слȕчајеви*), док међу тросложним и вишесложним такву

[159] У Корпусу савременог српског језика (2013) Математичког факултета у Београду такође имамо двојство *сӣрејеви* (15) / *сӣрејови* (9), а само *кејови* (9) (резултати само за ном.)

[160] Univerzalni englesko-srpski rečnik (Klett, Beograd 2010) такође *di-džej* (под DJ), што, с обзиром на уобичајени изговор са два акцента *(дȋ-џе̂ј)* изгледа логично.

[161] Уп., међутим, „…млетачких дуждова…“ (Д. Митриновић) у У РСАНУ (s.v. дужд).

основу могу имати само мотивисане именице с мотивном речју на крају која и самостално употребљена има само или често дугу множину (нпр. *тро̀угао-тро̀углови*). Међу једносложним именицама убедљиво преовлађују оне с дугом множином, и то у толикој мери да се оне које у множини имају основу једнаку по броју слогова примарној основи могу сматрати изузецима. Међу двосложним именицама малобројније су, али не и малобројне, оне с дугом множином, а најмање их је међу тросложним и вишесложним именицама.

6.1.4. Функционални стил. У песничким делима (лирским, епским и драмским, нарочито старијим) употребљавају се облици краће множине попут *в(ј)е̏три*, *вр̏си*, *кљу́чи*, *кра́љи*, *пу́ти*, *сн(ај)ези*, *ца̏ри*, *ча̀си* и сл., најчешће из метричких и ритмичких разлога (понекад и због риме). Такви облици употребљавају се каткад и у прозним делима, обично ради архаизације текста, давања патине тексту (в., нпр., романе Р. Б. Марковића), маркирања говора личности и др.

6.1.5. Значење. Етноними имају данас у књижевном језику само кратку множину, а најчешће је то случај и с називима за мерне и новчане јединице, нпр. *Гр̏ци*, *а̂ри*, *је̂ни; Да́нци*, *ме̏три* и *ме̂три*, *па̂лци*, *фра̏нци; хе̏кта̂ри*, *ди̏на̂ри*, *ма̏рја̂ши*.[162]

6.1.6. Граматички број. Претходно наведене именице чешће се употребљавају у множини него у једнини. То, у неједнакој мери, важи и за именице као што су *ге̂ни*, *гно́ми*, *го̏сти*, *ђа́ци*, *зу̂би*, *ја̏ди*, *ква̏нти*, *мра̂ви*, *не̏рви (не̂рви)*, *пр̏сти*, *цр̂ви* и др. Такве именице обично се успешније одупиру иновативном проширењу основе у множини од оних које су уобичајеније (или подједнако уобичајене) и у једнини.[163]

---

[162] Према Пешикану, на чување краће множине код именица „*прсти*, *брци*, *власи* [најчешће ж. р. – М. Н.], *зуби* … и *нокти*“ утицала је њихова припадност семантичкој категорији именица које значе делове тела (1956: 274). Томе, међутим, противречe *бркови*, који су више него троструко фреквентнији него *брци*, затим им. *врати*ови, *дланови* (ретко *длани*), *зглобови*, *кукови*, *носеви*, *удови*, као и *лакти*ови (знатно ређе и облички блокирано *лакти*).

[163] На ово је скренуо пажњу још М. Пешикан: „Именице *брав*, *брк*, *зуб*, *мрав*, *прст*, *црв* (овамо иде и људи) много се чешће употребљавају у множини него у једнини. Ово је могло бити врло значајно за одупирање ширењу уметка.“ (1956: 275). Овоме иде у прилог и чињеница да етноними, који се најчешће употребљавају у множини (у РМС је код таквих именица и одредница у множини), немају облике дуге множине. Ипак, кад су у питању апелативи, значај овога „семантичког момента“ (како га назива Пешикан) унеколико релативизују не само поменути *бркови* (које Пешикан неоправдано разматра заједно са им. *брави*, *зуби*, *мрави*, *прсти*, *црви* и *људи*), већ и *сватови* (знатно ређе *свати*), *трудови* (најчешће у значењу ’порођајни болови’), односно *аброви* (код двосложних им. једносложне примарне основе).

6.1.7. Мотивисаност. Код двосложних именица једносложне примарне основе и код двосложних именица двосложне примарне основе које имају проширену основу у множини преовлађују синхроно немотивисане именице (уп., нпр., *очеви*, *галебови* и сл.). С друге стране, већина двосложних изведеница има само (или најчешће) кратку множину. Насупрот томе, тросложне и вишесложне именице које проширују множинску основу увек су мотивисане, али то су само оне које су настале слагањем, комбинованом творбом и префиксална образовања.

6.1.8 Прозодија. Међу двосложним именицама двосложне примарне основе које проширују (или могу проширивати) основу морфемом *ов*/*ев* убедљиво преовлађују оне прозодијских типова *го̀лӯб-го̀лӯба*, односно *ка̏мēн-ка̏мена*. Никад не проширују основу им. типа *ју̀нāк*, *мла̀дӣћ*, *хѐрōј*, *ӣу̂тнӣк*, *ра̂днӣк*, *на́бōј* и многе друге.

6.1.9 Падеж.[164] У игри је најчешће генитив, и то у потпуно различитим улогама. а) Именице с наставком -*и* у ген. мн. (а то су најчешће називи мерних јединица типа *ар*, *ва̄т*, *са̄т*, *месец*, *сте̄пен* и сл.) никад немају проширену основу. То значи да се у српском књижевном језику наставак -*и* и дуга множина међусобно искључују (уп. и однос *неколико ӣарова̲ : неколико ӣари̲*). б) Поједине именице (попут *вук*, *дух*, *звук*, *сан*, *в(ј)е̄тар*, *ӣ(ӣ)е̄тао*) имају у нашој грађи у ген. само облик дуге множине, а она је чешћа и код многих других именица (као што су, нпр., *грех*, *крак*, *крик*, *ӣуцањ* и др.).[165] в) Насупрот томе, неке именице (као што су *ӣар*, *ред*, *роб*) могу имати облике кратке множине само у овоме падежу. Форма *лакте̄ӣ* такође се употребљава скоро увек у овоме падежу, и то обавезно с предлогом.

Што се акузатива множине тиче, у њему се, бар према ауторовој грађи, не употребљавају облици краће множине им. *вук* и *дух* (можда и неких других).

---

[164] На значај падежа, али и на многе друге факторе који утичу на облик разматраних именица у множини указују се у Ивић 1990: 295–300. Уп. и: „Неке именице у различитим падежним облицима могу имати различиту позицију формантских проширења“ (Петровић–Гудурић 2010: 482).

[165] Употребом дуге множине отклања се у одређеним контекстима могући кодни шум у писаном језику, одн. због хомографије, нпр. *ӣспа̄шта̄ӣи због греха : ӣспа̄шта̄ӣи због грехова*, *љубавни ӣлес ӣауна : љубавни ӣлес ӣаунова*, *обра̄ӣӣӣи ӣажњу на кликта̄ње галеба : обра̄ӣӣӣи ӣажњу на кликта̄ње галебова*, *ӣлестӣ мрежу ӣоӣӯӣ ӣаука : ӣлестӣ мрежу ӣоӣӯӣ ӣаукова* и сл. У супротном, остаје каткада нејасно о којем се граматичком броју ради, уп. Под модрим сјајем *ӣламена* људи личе на авети (Д. Стојиљковић).

6.1.10. Завичајни говор. У некој мери облик множине именица о којима се говори у овоме раду условљен је и регионално. Тако, рецимо, не може бити случајно да у прози само Ћипико (рођен код Трогира) има *вр̀си* (= врхови) и *вр̀чи* (= врчеви), а Десница (рођен у Задру) *ба̂ли* (= ба́лови), *бријѐсти* (пет-шест бријеста) и *снȍпи* (у ак.!). Завичајни су и Ћопићеви *мли̏ни*, *дȍктурови* и *стȁрцови*, као и Лалићеви *стȁрчеви* или синтагме типа *пе̂т ро́ба*. Код Бачвана (Сомбораца) засведочено је *богаљеви*, *чокотови* и *младежеви* (В. Петровић), односно *чопорови* (М. Јосић Вишњић), код Ужичанина Љ. Симовића *мѐткови*, а С. Ранковића (В. Моштаница) *чво́ркови* (да поменемо само неколико карактеристичних примера).[166]

6.1.11. И поред свега наведеног, многи односи остају потпуно нејасни (бар аутору овога прилога). Наиме, тешко је објаснити зашто, рецимо, код им. *голуб* имамо однос *гȍлубови* 167 : *гȍлӯби* 11, а код им. *гавран – гȁвранови* 57 : *гȁвра̄ни* 47; или однос *јȁсенови* 19 : *јȁсени* 1, а *кѐстенови* 38 : *кѐстени* 31.

6.2. На крају, можемо констатовати да је током историје српског језика дошло до велике експанзије облика множине с основом проширеном граматичком морфемом *ов* (али прилике још увек нису стабилизоване), као и до делимичне експанзије аломорфа *ев*, који се јавља и код тврдих основа (уп. *млазеви*, *мразеви*, *дуксеви*, *носеви*, *пӯлусеви*, *по̄јасеви; журеви*, *сиреви*, *чиреви; пӯтеви*, *шӯтеви* итд.).

---

[166] У данашњем књижевном језику евентуалне дијалекатске разлике (које су овде само наговештене, и то без навођења дијалектолошке литературе, иначе врло обимне) увелико су неутралисане, па у овом погледу нема никаквих већих разлика између појединих писаца, што се види ако се упореде, нпр., прилике у делима В. Јелића (рођеног у Книну) и С. Цунића (рођеног у Пироту). При томе, ипак, не треба сасвим занемарити лекторске и/или уредничке интервенције. Нажалост, њих има и кад је то оправдано и када није. Тако, рецимо, приређивачи овде коришћеног издања „Романа о Лондону“ М. Црњанског истичу како су „све оне необичности или ’неправилности’ које се налазе у рукопису а дају му одређену стилску или језичку боју овде … – за разлику од првог издања – доследно поштоване“. Међу те ’необичности’ и ’неправилности’ спадају, по њима, између осталог: „… ’талијански’ уместо ’италијански’, ’јефтин’ уместо ’јевтин’, ’несретник’, ’сретан’, ’сретна’ уместо ’несрећник’, ’срећан’, ’срећна’ … ’сух’ уместо ’сув’ и сл.“ (Милош Црњански, „Роман о Лондону“, Просвета, Београд 1996, Напомене приређивача, стр. 735; Приредио Светозар Кољевић у сарадњи са Зораном Мутићем и Ивом Славнићем).

Цитирана литература и речници

ANIĆ, Vladimir. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Liber, Zagreb, 1998.

ВУК: *Српски рјечник*, скупио га и на свијет издао Вук Стеф. Караџић, у Бечу 1852.

ИВИЋ, Павле. *О језику некадашњем и садашњем*. БИГЗ (Београд) – Јединство (Приштина), 1990.

KLAIĆ, Bratoljub. *Rječnik stranih riječi*. Matica hrvatska, Zagreb, 1990.

КЛАЈН, Иван. *Творба речи у савременом српском језику*, *Први део*, *Слагање и префиксација*. Београд, 2002.

КЛАЈН, Иван. *Творба речи у савременом српском језику*, *Други део*, *Суфиксација и конверзија*. Београд, 2003.

KLAJN, Ivan. *Gramatika srpskog jezika*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005.

MARETIĆ, prof. Dr T. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Matica hrvatska, Zagreb, 1963.

ПЕТРОВИЋ, Драгољуб, Снежана Гудурић. *Фонологија српскога језика*. Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска, Београд, 2010.

ПЕШИКАН, Митар. „О уметку -*ов- (-ев-)* у множини именица прве врсте.“ *Наш језик*, н. с., књ. VII, Београд, 1956: 270–275.

ПРАВ2010: *Правопис српскога језика*. Матица српска, Нови Сад 2010.

РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–VI. Матица српска (прве три књиге и Матица хрватска, Загреб), Нови Сад, 1967–1976.

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. I–. САНУ, Београд 1959–.

РСЈ: *Речник српског језика*. Матица српска, Нови Сад 2011.

SAMARDŽIJA, Marko. „Duga i kratka množina u hrvatskom književnom jeziku.“ *Jezik*, god. 35, br. 5, 1988: 129–136.

SILIĆ, Josip, Ivo Pranjković. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb, 2005.

СИМИЋ, Радоје, Бранислав Остојић. *Основи фонологије српскохрватскога књижевног језика*. Београд, 1996.

SKOK, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. JAZU, Zagreb, 1971.

СТЕВАНОВИЋ, М. *Савремени српскохрватски језик*, I. Научна књига, Београд, 1975

ХРВ. ГРАМ. 1997: Eugenija Barić i dr., *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga, Zagreb, 1997.

Извори[167]

I. ИЗВОРНА ДЕЛА

Проза

Албахари Д. 1, Андрић И. 9, Арсенијевић В. 1, *Антологија српских приповедача XIX и XX века* (М. Јосић Вишњић) 1, *Антологија савремене српске сатире* (М. Егерић) 1;

Балашевић Ђ. 2, Баранин Д. 3, Басара С. 3, Божовић С. 1, Булатовић М. 2, Булић В. 1;

Ваљаревић С. 1, Васић Д. 2, Великић Д. 2, Велмар Јанковић С. 2, Веселиновић Ј. 1, Видојковић М. 3, Витезовић М. 1, *Време непролазно. Приповетке о рату и револуцији* (П. Џаџић) 1, Вуковић Ч. 1, Вуксановић-Пуовић М. 1, Вучковић Р. 1, Вучо А. 1;

Гаталица А. 3, Глишић М. 1;

Давичо О. 2, Десница В. 2, Деспотовић Ћурчић Т. 1, Домановић Р. 1, Драгићевић Р. 1, Драшковић В. 1;

Ђурђевић М. 3;

Живковић З. 1;

Исаковић А. 3, *Историја српске културе* (група аутора) 1;

Јаковљевић С. 3 (*Српска трилогија*, I–III), Јакшић Ђ. 1, Јакшић З. 1, Јанић Л. 1, Јанковић М. 1, Јелић В. 1, Јосић Вишњић М. 1, Југовић А. 1;

Капор М. 4, Киш Д. 3, Ковач М. 2, Косорић В. 2, Косиер Б. 1, Костић Д. 1, Кош Е. 1, Краков С. 1, Крстић С. 1, Куић Г. 1 [одломци из осам романа преузети са ауторкиног сајта], Кузмановић Р. 2, Куленовић С. 1;

Лакићевић Д. 1, Лалић М. 5, Лазаревић Л. 1, Лубарда В. 2;

Маринковић Н. 1, Мариновић В. 1, Марков М. 1, Марковић Р. Б. 2, Марковић Слав. 3, Матавуљ С. 2, Мијоковић З. 1, Милићевић В. 1, Михаиловић Д. 1, Мићић Димовска М. 1;

***Н**а трагу. Српска крими прича* (прир. В. Павковић и Д. Илић) 1, Ненадић Д. 2, Николић В. 1, Николић Д. 3, Нушић Б. 1;

Олујић Г. 3, Ољача М. 2;

Павић М. 1, Павловић Ж. 2, Пекић Б. 4, Петковић Р. 1, Петровић В. 2, Петровић Г. 1, Петровић М. 1, Петровић Р. 1, Пиштало В. 1, Поповић Д. 1, Поповић Милан 1, Поповић Мир. 1;

Радановић Н. 1, Радичевић Б. В. 1, Радовановић С. 2, Ранковић С. 2, Рисојевић Р. 1, Ротковић Р. 1;

---

[167] Како комплетни библиографски подаци о коришћеним изворима износе готово трећину самога рада, то је аутор био принуђен да наведе само имена аутора ексцерпираних дела или наслов колективног дела, као и број извора.

***С**абрана дела Вука Караџића*, књ. 3: *Народне српске приповијетке* (1821) – *Српске народне приповијетке* (1853) 1, Савић М. 1, Савковић Д. 1, Самоковлија И. 1, Секулић И. 1, Селенић С. 2, Селимовић М. 3, Сијарић Ћ. 1, Симовић Љ. 1, Симоновић Д. 1, Скоко О. 1, Скробоња Г. 1, Смиљанић Р. 1, Сремац С. 2, Станковић Б. 2, Стевановић В. 2, Стојиљковић Д. 2, Стојшин В. 1;

***Т**амни вилајет 2* (приредио Бобан Кнежевић) 1, Терић В. 1, Тишма А. 2, Тишма С. 1, Тохољ М. 1, Трифковић Р. 1;

Ћипико И. 2, Ћирић З. 1, Ћопић Б. 5, Ћосић Д. 8, Ћупић М. 2;

Угринов П. 1, Угричић С. 1, Ускоковић М. 2;

Филиповић Д. Р. 1;

Хумо Х. 1;

Црњански М. 4;

Чолановић В. 1;

Џунић С. 1;

Шћепановић Б. 1.

Драма

Ковачевић Д. 1.

Поезија

***Ан**тологија српске поезије* (З. Мишић, од В. Илића до М. Павловића) 1; *Антологија српског песништва (XIII–XX век)* (М. Павловић, од В. Илића до Ј. Христића) 1; *Антологија српске поезије за децу* (Д. Радовић) 1;

Давичо О. 1, Драинац Р. 1;

Максимовић Д. 1, Миљковић Б. 1, Митић С. 1;

Павловић М. 1, Попа В. 1;

Раичковић С. 1;

Симовић Љ. 1;

Тешић Мил. 1.

Наука (укључујући и популарну)

Антонић В. 1;

Влаховић П. 1;

Глишић Б. 1;

***Ис**торија Југославије* (група аутора) 1;

Кашанин М. 1;

***М**ала енциклопедија Просвета* 3, Миланковић М. 2;
Павловић М. 1, Петровић М. (Алас) 1;
***С**рпска енциклопедија* 2 (том I, св. 1 и 2), *Српски митолошки речник* (група аутора) 1.

Остало

Новачић Д. 1.
Станковић В. 1

ЧАСОПИСИ

***PC** press* 1

ШТАМПА

***V**reme* (недељник) 5;
НИН (недељник) 1;
***П**олитика* (дневне новине) 6.

II. ПРЕВОДИ

Проза

Бајрон 1, Балзак 1, Баркер К. 1, Бељајев А. 1, Бери С. 2, Болањо Р. 1, Борн С. 2, Брајсон Б. 1, Браун Д. 1, Бронте Е. 1, Буковски Ч. 1, Булгаков М. 1;
Верн Ж. 1;
Гемел Д. 1, Гогољ 1, Голсворди Џ. 1, Гонзалес Х. 1;
Д‘Аже А. 1, Далквист Г. В. 1, Де Мил Н. 2, Де Мисе А. 1, Дикенс 3, Дима А. 1, Дојл А. К. 1, Достојевски 3, Доуч Р.;
Еко У. 1, Енгер Л. 1;
Зола 1;
Ивашкјевич Ј. 1, Иго 1, Инголич А. 1;
Јурсенар М. 1;
Калвино И. 2, Ками А. 1, Каслер К. и Д. 1, Кејси К. 1, Келерман Џ. 1, Корољков Ј. 1, Крејс Џ. 1, Купер Џ. Ф. 1;
Ладлам Р. 2, Лондон Џ. 1, Луис Е. 1, Луис С. 1;
Љоса М. В. 3;
Малапарте К. 1, Ман Т. 4, Мараи Ш. 1, Маркес Г. Г. 1, Мало Х. 2, Мекол Смит А. 3, Мичел М. 3 *(Прохујало са вихором I–III)*, *Монголске народне бајке* (Д. Мићновић) 1, Монгомери Р. 1, Морел Д. 1;

Набоков В. 1, Најт Е. 1, Невил К. 1, Нотебом С. 1;
Обрехт Т. 1;
Палма Ф. 1, Патерсон Џ. 1, По Е. А. 1, Пратолини В. 1, Пуиг М. 1;
Расел К. 1, Рај Б. 1, Ремарк Е. М. 1, Робертс Н. 2, Робертс Ч. 1, Робинс Х. 1;
***С**авремена словеначка приповетка* (Р. Његуш) 1, Сандерсон Б. 1, Сасман П. 1, Сарамаго Ж. 3, Сафон К. Р. 1, Семјонова М. 2, Сигел Џ. 1, Силберт Л. 1;
Толстој 6 (*Рат и мир I–IV* + 2), Тургењев И. 1;
Фалконер К. 1, Флобер Г. 1, Фокнер В. 1, Фолет К. 1, Франс А. 1;
Харис Р. 1, Харпер Т. 2, Хислоп В. 1;
Шевалије Т. 1, Шолохов М. 2 *(Тихи Дон I–II)*.

Драма

Гогољ 1 (*Ревизор* и приповетка *Шињел*).

Поезија и друга дела у стиху

Антологија новије француске лирике (И. В. Лалић) 1;
Данте А. 1;
Гете 1;
Јесењин 1;
Хомер 1 [одломци *Илијаде*].

Остало

Бајт А. 1;
***Г**лобализација – аргументи против* (група аутора) 1; Гревс Р. 1;
***Д**ечје свезнање*, *Велика илустрована енциклопедија за децу* 2;
***О**ксфордски речник рачунарства* 1;
Пупин М. 1;
Рампа Л. 1.

Резюме

Мирослав Николич

СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ С РАСШИРЕНИЕМ ОСНОВЫ -*ОВ*- ВО МНОЖЕСТВЕННОМ ЧИСЛЕ В СЕРБСКОМ ЛИТЕРАТУРНОМ ЯЗЫКЕ

В настоящей работе автор сделал попытку выявить, какие существительные в сербском литературном языке расширяют основу морфемой -*ов*- во множественном числе, а также рассмотреть все факторы и обстоятельства, влияющие на данный процесс. В работе также говорится о том, в каких позициях выступает морф -*ов*-, а в каких – алломорф -*ев*-.

По аналогии с существительными на ŭ (которых в праславянском языке было немного) в истории сербского языка произошла значительная экспансия форм множественного числа с основой, расширенной грамматической морфемой *ов* (причем данная ситуация до настоящего времени не стабилизировалась). На то, будет ли какое-либо существительное употребляться во множественном числе с основой, расширенной грамматической морфемой *ов,* или нет, оказывают влияние многие факторы, при этом некоторые из них всегда выступают вместе (такие, как грамматический род и форма именительного падежа единственного числа).

Дистрибуция морфо̄в -*ов*- и -*ев*- обусловлена преимущественно природой конечного звука первичной основы (ср. *град-ов-и* : *крај-ев-и*, при наличии различных исключений в обоих случаях). Констатируется факт экспансии алломорфа *ев*, который появляется и у так наз. твердых основ (ср. *млазеви*, *мразеви*, *дуксеви*, *носеви*, *ӣлусеви*, *ӣојасеви; журеви*, *сиреви*, *чиреви; ӣӯтеви*, *шӯтеви* и т.д.).

Ключевые слова: сербский литературный язык, грамматика, морфология, существительные, основы.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.163.41’367.355.2 ; 811.163.41’367.634
ID: 199302412
DOI: 10.2298/JFI1369319T
Примљено: 4. априла 2013.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Оригинални научни рад

СРЕТО З. ТАНАСИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

ВРЕМЕНСКО И УЗРОЧНО ЗНАЧЕЊЕ ВЕЗНИКА *ПОШТО* У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ**

У раду се говори о реченицама с везником *пошто*. Циљ рада је да се испита да ли постоје могућности да се утврде неке формалне разлике међу реченицама са временским и узрочним значењем тог везника. Анализа грађе из различитих функционалних стилова показала је да у највећем броју случајева постоје синтаксичке разлике међу временским и узрочним реченицама с везником *пошто*.

Кључне ријечи и изрази: савремени српски језик, синтакса, зависносложена реченица, везник *пошто*.

У нашој граматичкој литератури за везник *пошто* се наводи да може повезивати просте реченице (клаузе) у сложеним реченицама с временским и узрочним значењем. То читамо у великој Стевановићевој граматици, а и у граматици Ж. Станојчића и Љ. Поповића се овај везник јавља и међу везницима узрочних реченица. Да у реченицама с овим везником временски однос међу клаузама може бити потиснут у корист узрочно-посљедичног, наводи се и у граматици Р. Симића и Ј. Јовановић. И Павица Мразовић наводи овај везник и међу узрочним везницима; а и међу узрочним везницима наводи га и Ж. Станојчић у својој граматици. Поред тога, у монографији о исказивању узрока Милош Ковачевић наводи везник *пошто* с другим везницима узрочних реченица.

У овом раду ја ћу се позабавити питањем употребе везника *пошто* у временским и узрочним реченицама. Циљ рада је да се утврди

* sreto.tanasic@isj.sanu.ac.rs

** Рад је настао у оквиру пројекта 178021 – *Опис и стандардизација савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

има ли и каквих синтаксичких посебности по којима се разликују временске и узрочне реченице с овим везником. У том циљу описаће се временске и узрочне реченице с тим везником и потражити такве посебности. Колико ми је познато, досад у нашој стручној литератури није постављано овакво питање[1].

Као што је наведено, везник *пошто* није споран као синтаксичка ознака временских реченица. И његово значење ту није спорно: овај везник уводи зависне временске клаузе у сложеној реченици којим се исказује вријеме послије кога се дешава радња исказана предикатом управне клаузе. Такве радње се могу односити на прошлост, а то илуструју сљедећи примјери.

[1]

1. Тако, *пошто* су у први мах скоро сви полегали, под шаторима, по рупама, на слами, све их је више било који су подизали главе (Црњански 1, 24).
2. Исакович, сав надувен од немоћног беса, *пошто* је наредио да се позове фелчер и да прићу кола на која ће га после, као мрцину, натоварити, познаде свог војника, јер их је све лично знао (Црњански 1, 37–38).
3. Прођоше парк до осветљених степеница дворца, као сабласти, *пошто су*, један за другим, били пришли бискуповој руци (Црњански 1, 41).
4. Отерали су га, наравно, на робију и изашао је на слободу **тек** *пошто* је Анте Павелић основао Независну државу Хрватску (Капор, 344).
5. Тих дана се са Дрине вратио везиров ћехаја Сулејман-паша Скопљак, *пошто* је, како се у Конаку говорило, потпуно разбио српске устанике (Андрић, 54).
6. Тек *пошто* је устао и отресао се, спази стару жену како тетура и посрће уз ограду шљивика (Ћопић, 174).
7. *Пошто* је без покрета и промене на лицу саслушао Давилове речи у Давнином преводу, он је одмах, не губећи речи о мртвима, прешао на судбину и делање живих (Андрић, 379).
8. Сјекао их је посебном сјекиром у шуми, изнад њиве која најбоље рађа, **тек** *пошто* би их засуо црним конављанским вином (Братић 2, 53).

[1] Истина, Ксенија Милошевић разматра у једном раду улогу вида и времена у (свим) узрочним реченицама (Милошевић 1985), али се не бави питањем идентификације везника *пошто* с узрочним и временским значењем, па није овакво питање ни поставила.

9. Када бих дошао у неку западну земљу, домаћин би најпре проверио да ли се налазим у *Бијелој књизи* и **тек** *пошто* би се уверио да сам у њој, обасипао би ме свим почастима и гостопримством (Капор, 346).
10. *Пошто* још неко време поразговарасмо, ... извиним ... се и пођем (Антонић 2001: 131; Домановић).
11. И једне ноћи, пред свитање, *пошто* је дуго бдео мучен тим мислима, дечак се дигао из дрињака у којим је спавао ... (Андрић, 115).

Михаило Стевановић истиче да се у реченицама с овим везником исказује постериорност: радња управне клаузе врши се послије радње зависне временске клаузе. Напомиње да се у зависној клаузи најчешће јављају глаголи свршеног вида, али да може доћи и глагол несвршеног вида и наводи два конструисана примјера, један је: *Пошто* једно време шета, он после неуморно ради (Стевановић 1991: 873–874). Скрећем пажњу на синтагму *једно време*: она ограничава трајање имперфективне радње. Овдје није битно што се ради о садашњости; увијек је у питању начин исказивања сукцесивности у реченици с овим везником. Павица Мразовић у својој граматици истиче да је овај везник једнак везнику *чим*, једино нема компоненту истицања непосредног вршења радње управне по завршетку радње временске клаузе. За везник *чим* рекла је да повезује клаузе чије радње могу припадати прошлости или будућности, те да у тим временским реченицама радња из временске клаузе мора бити перфективна – што, дакле, важи и за реченице с везником *пошто* (Мразовић 2009: 593–594). Ивана Антонић наводи Стевановићеве примјере с имперфективним глаголима у временским клаузама (Антонић 2001: 133). Такав примјер је овдје наведени, једанаести – прошла радња исказана несвршеним глаголом опет је на неки начин ограничена прилогом *дуго* (види и Антонић 2001: 130).

Примјери који су овдје наведени за прошлост дозвољавају да се изведу неки закључци о временским реченицама с овим везником, чије радње карактерише претериталност. Најчешће (овдје сем једанаестог примјера) у предикату временске клаузе јавља се свршени глагол, док се у предикату управне клаузе јављају и свршени (2–7, 9–11) и несвршени глаголи (1 и 8). У оваквим реченицама могу се исказивати прошле референцијалне (1–7, 10 и 11) и нереференцијалне (8 и 9) радње. Кад су у питању нереференцијалне радње, сукцесивност се тиче појединачних у оквиру неограниченог мноштва прошлих радњи. У неким примјерима (4, 6 и 9) уз везник *пошто* јавља се и партикула *тек*, која се јавља и уз временски везник *кад*, нпр: *Тек кад* кад неки људи практично нестану, ви почињете да до-

бијате праву слику шта су они значили за ту средину (НИН, 28. 7. 2011, 50): *Тек кад* је у Цариграду дошло до мајског преврата и промене на престолу, престале су наредбе за упућивање официра у Турску (Андрић, 43).

Могућност јављања партикуле *тек* уз временске везнике треба имати у виду у разматрању питања којим се бави овај рад.

Везник *пошто* јавља се и у временским реченицама код којих се предикатима зависне и управне клаузе исказује будућност. Тако је у сљедећим примјерима.

[2]

1. Они ће за њим касније *пошто* наћу Блажа (М. Стевановић 1991: 874; М. Божић, *Курлани*).
2. *Пошто* будем прогутао два бруфена и залио их шампањцем, бар ћу моћи све да преспавам (Оташевић; Д. Тушевљаковић)[2].
3. Јеремића ћу имати прилике да коментаришем током посете Србији, *пошто* будем разговарао с њим, рекао је Бан (Оташевић; Прес 2012).
4. ... и тако ће, чини ми се, звучати још дуго *пошто* будем изашао (Оташевић; Б. Пекић).
5. *Пошто* будем изнео проблем, покушаћу да укажем на то шта се може урадити на његовом решењу (Оташевић; Блиц, 2013).
6. *Пошто* будем поново изабран, моћи ћу да будем флексибилнији, рекао је Обама (Оташевић; Блиц, 2013).
7. Комисија ... свој рад ће започети **тек** *пошто* буду затворене све оптужбе против Владе (Оташевић; Блиц, 2013).
8. Рече ми да, *пошто* будем смирио мисли, морам држати очи отворене и гледати жбуње на југоистоку (Оташевић; К. Кастанеда).
9. **Тек** *пошто* буду урађене социјалне карте и утврђен нови тарифни систем, може се разговарати о поскупљењу струје (Оташевић; Блиц, 2013).
10. *Пошто искочи* из авиона, падобранац треба над самим језером да се ослободи падобрана ... (Антонић 2001: 133; Политика, 1951).
11. И у градском већу очекују да одговорни буду кажњени и то *пошто* буду утврђене све околности инцидента (Оташевић; Блиц, 2013).

За ове реченице је карактеристично да у зависној клаузи долази перфективни глагол. Значење сукцесивности подразумијева да се у временској клаузи јавља перфективни глагол, у облику футура другог (2–5) или перфективног презента као његове замјене (1), док

[2] Примјере са ознаком Оташевић уступио ми је из свог електронског корпуса колега Ђорђе Оташевић из Института за српски језик САНУ. И овом приликом најљепше му се захваљујем.

је у управној футур први или имперфективни презент као његова замјена. И у примјерима 6 и 7 ради се о презенту, само је овог пута ријеч о пасивној дијатези. Футур други би гласио: Пошто *будем био* поново *изабран*... (6). Знамо да и при активној дијатези перфективни презент често замјењује облик футура другог, а при пасивној то је још чешће, може се рећи да је пасивна форма футура другог веома ријетка[3]. И сљедећи примјери су слични претходним иако нема футура првог у управним клаузама. Уз модални глагол у презенту (8, 9 и 10) допунски глагол има будућу временску перспективу и понашају се као самостално употријебљени глаголи у футуру првом. Модални глагол у овим примјерима би могао бити и у облику футура првог. Слично је и у једанаестом примјеру: глагол *очекивати* тражи допуну у облику презента, који се у временској реченици понаша као футур први кад је од свршених глагола. Овдје не може доћи футур други, ни у активној ни у пасивној форми (уп. очекују да одговорне казне). Кад је допуна у виду имперфективног глагола, постоје двије могућности: да глагол допунске реченице уз глагол *очекивати* исказује садашњу или будућу радњу[4].

У анализираној грађи има и примјера временских реченица с овим везником код којих се предикатима временске и управне клаузе исказују садашње радње. Такви су сљедећи примјери.

[3]

1. *Пошто* се сабере љетина и снопље жита поређа на гувну, на врх наклађаја се *стави* посуда с водом да се ђаво утопи, ако дође (Братић 2, 24).
2. Одрастао у сиротиштима, песник се никада није одвикао од обичаја да *пошто* ујутру устане (а устајао је рано, у шест) аутоматски спреми свој кревет ... (Капор, 361).
3. На потесу, *пошто* се усев дигне, остаје само стрњика (Стевановић 1991: 873; Јединство, 1873).
4. Ови други, напротив, носе цео свет на својим зеницама, и умру ***тек*** *пошто* су све на овој земљи видели и пребројали (Дучић, 35).

За све ове примјере је карактеристично да се глаголима у облику презента у предикатима исказују нереференцијалне садашње радње. Не могу се временским реченицама с овим везником исказивати садашње референцијалне радње. То је вјероватно и био разлог

[3] О томе в. Танасић 2003: 77.

[4] Тако је и кад су посриједи други глаголи који траже овакве допунске реченице: тражити/затражити, наредити/ наређивати итд.

што Павица Мразовић у својој граматици истиче да предикати обје клаузе с везницима *чим* и *пошто* исказују прошле или будуће радње (Mrazović 2009: 593, 594)[5]. Она није узимала у обзир чињеницу да се глаголским облицима исказују и референцијалне и нереференцијалне радње, с чим се у славистичкој литератури посљедњих тридесетак година рачуна при изучавању функционисања временских глаголских облика (в. Ивић 1983, Танасић 1996, 2005). И у овим реченицама по правилу је у временској клаузи перфективни глагол[6], а у управној може бити и имперфективни глагол (3). У четвртом примјеру је у временској клаузи перфективни перфекат, који би сасвим регуларно могао бити замијењен презентом; ради се о (ријетким) случајевима кад се перфективним перфектом исказују прошле нереференцијалне радње – преко појединачног се исказује опште.

Ово што је речено о временским реченицама с везником *пошто*, довољно је и, по моме мишљењу, значајно је за разматрање узрочних реченица с тим везником, што у наставку рада слиједи.

Прије преласка на анализу грађе потребно је рећи да је употреба везника *пошто* у узрочним реченицама одавно позната у нашој литератури. Још је Томо Маретић у својој граматици забиљежио примјере ових реченица и нагласио да их нема код Вука и Даничића у списима, а ни у народним умотворинама (Маретић 1931: 470). И у првом броју *Нашег језика* Маретић наводи да се према Рјечнику ЈАЗУ види да те ријечи у узрочном значењу нема прије 19. вијека, те да и сам не одобрава њену употребу с таквим значењем (Маретић 1933: 166). На ово се осврнуо Данило Вушовић исправно истичући начелно да не мора бити погрешно све чега нема у народним умотворинама. Он оправдава употребу овога везника с узрочним значењем уз напомену да се и у другим словенским језицима временски везници јављају и с узрочним значењем, нпр. у руском (Вушовић 1939: 174). Слично коментарише Маретићев став и М. Стевановић у својој великој граматици (Стевановић 1991: 895–896)[7].

---

[5] М. Стевановић се овим није бавио, како видимо, он има такав примјер и само каже да је посриједи сукцесивност. Ни И. Антонић се није овим бавила; и од ње је преузет један примјер с модалним глаголом у презенту.

[6] М. Стевановић наводи два примјера са имперфективним глаголима, које преузима и И. Антонић. И из тих примјера се види да је глаголу у облику презента овдје потребна помоћ у виду адекватне лексеме.

[7] И у граматици Ж. Станојчића и Љ. Поповића такође се овај везник јавља и међу везницима узрочних реченица, без посебног коментарисања (Станојчић и Поповић 2005: 319). И Павица Мразовић наводи овај везник и међу узрочним ве-

И овдје ће се примјери разврстати у неколико група, нешто другачије него код разматрања временских реченица: сад ће се разврставати према глаголском облику у зависној клаузи пошто у управној избор глаголских облика није идентичан оном у временској реченици.

[4]

1. Сматрао је да је пук одличан и, *пошто* је добио упутства да буде мек, решио се да забашури оно што је ноћас било (Црњански 1, 36).
2. *Пошто* је он био у војсци испредњачио, а најбоље међу њима знао немецки, браћа су га изабрала да он у њихово име – ако буде потребно – говори (Црњански 2, 23).
3. *Пошто* су путници били, то јутро, рано пробуђени, почео је да их хвата неки пријатни дремеж, и, кроз тај дремеж путовали су дуго (Црњански 2, 138).
4. А *пошто* је био оставио отворена вратанца, која су водила, иза ормана у соби, на доксат, био се освежио (Црњански 2, 238).
5. А можда се уплашила да не пропадне овогодишња Гуча, те да не дође до физичких обрачуна малинара и мештана Драгачева, *пошто* су малинари претили блокадом пута ка Сабору трубача ... (НИН, 11. 8. 2011, 23).
6. *Пошто* је Исакович, у недоумици, седео поред ње, као скамењен, она му, дрско, прошапта ... (Црњански 2, 146).
7. *Пошто* је лежао тако, данима, у мраку, и ноћу, широм отворених очију, у тој соби својој, код госпоже Хумл, почео је да сања будан... (Црњански 2, 230).
8. *Пошто* ме је Зуко неумерено хвалио пред Андрићем, он рече да се познајемо из удружења (Капор, 257).
9. *Пошто* се распитивао на све стране, рекоше му да у Билећи живи један столар, неки Лазо Капор... (Капор, 363).
10. Како било, *пошто* смо се ипак колико-толико разумно понашали, нису ништа учинили ... (НИН, 28. 7. 2011, 67).
11. П*ошто* је раније цена угља за широку потрошњу била депласирана, у претходне две године повећали смо је за око 30 посто... (НИН, 29. 9. 2011, 73).
12. *Пошто* Павле, крај свег јахања у битке и ратове, на бојишта у иностранству, није познавао друге земље хришћанства, и Европе, он је,

---

зницима (Мразовић 2009: 599), а наводи се и у граматици Симић и Јовановић 2002 (стр. 1318). Ж. Станојчић у својој граматици наводи овај везник, као нетипични везник узрочних реченица (Станојчић 2010: 409). У тим граматикама се ово питање не коментарише. Такође, како је напоменуто у уводу, у монографији о исказивању узрока Милош Ковачевић наводи везник *пошто* међу везницима узрочних реченица (Ковачевић 1988). Наводи га и Ксенија Милошевић (нпр. Милошевић 1985), а Ивана Антонић запажа да је овај везник у временским реченицама у повлачењу и да се шири у семантичком пољу узрочности (Антонић 2001: 134).

као цела фамилија Исаковича, мислио да је Вијена Содома и Гомора (Црњански 2, 230).

13. *Пошто* је ређе могао да је води на балове у Брод и Осечки град, водио је чешће жену у лов, на лисице (Црњански 1, 74).
14. Звао ју је Гуја *пошто* је мало која умела као она да палаца језиком (Вуксановић, 110).
15. Да не би понављао, *пошто* између Зврндаре и Зврцаљке нема никакве разлике, најбоље је да скупиш значења, да отвориш речнике и нанижеш све што су написали испод глагола *зврцати* ... (Вуксановић, 187).
16. *Пошто* му је у глави био непрестано говор који је имао да одржи, једнако је вадио из џепа велики омот упута за одашиљање војске ... (Црњански 1, 35).
17. *Пошто* је Ладон био опасност за обојицу, Херакле ће га на превару устријелити (Братић 1, 193).
18. *Пошто* смо положили писмени испит, припремамо се за усмени.
19. Зевс ће у провалије Тартара срушити стијену за коју је био везан Прометеј. *Пошто* је Прометеј остао жив, поново га је приковао на Кавказу (Братић 2, 191).
20. *Пошто* је Исакович цео дан провео у згради Комесара, заповедништво преузе најстарији капетан, Пишчевич, из Шида (Црњански 1, 40).
21. Очекујемо да, након што смо финансирали Коридор у северном и јужном делу, добијемо и послове који се финансирају из средстава Светске и Европске банке, јер би једноставно било коректно да добијемо ове деонице *пошто* смо доказали да и технолошки и финансијски можемо да носимо велике пројекте (НИН, 28, 7. 2011, 73).
22. Краљ је имао намеру да је посети, али је посета отказана *пошто* је полиција открила да је Мехмедбашић минирао читав ресторан желећи да убије краља (Капор, 344).

У прва четири примјера у оба предиката су свршени глаголи, постоји сукцесивност радњи зависне и управне клаузе. Међутим, у реченицама се не јавља у првом плану временска семантика: није међу њима успостављен чвршћи темпорални однос. У првој реченици би темпорална семантика избила у први план кад би се уз везник појавила партикула *тек*, а у остала три примјера та партикула не би ни пристајала. У посљедња четири примјера (19–22) није могуће са сигурношћу утврдити о каквим реченицама се ради: временски след је присутан и није искључен из информације, али се осјећа и узрочно-посљедична веза међу радњама са таквим слиједом.

У примјерима 5–11 у узрочној клаузи је несвршени глагол, а у управној свршени. У првих седам примјера не постоји изражено

значење сукцесивности међу радњама два предиката. Дакле, везник *пошто* је изгубио то своје специфично значење које има међу временским везницима. И у посљедњем, једанаестом, примјеру значењу сукцесивности доприносе временске одредбе у клаузама управне и зависне клаузе, а не везник.

У примјерима 12 до 16 у обје клаузе су имперфективни глаголи. И овдје је потпуно избрисана временска граница међу предикацијама једне и друге, чак се ради о истовремености, што се на плану прошлости без помоћи других језичких средстава не остварује кад су посриједи временске реченице с овим везником. У седамнаестом примјеру у управној клаузи је приповједачки футур, а могао би доћи и претеритални облик – перфекат или аорист. У осамнаестом примјеру у управној клаузи је презент. Овакав однос могао би се успоставити и међу предикацијама управне и зависне клаузе у зависносложеној временској реченици.

А сад да видимо како се остварују узрочне реченице кад се у зависној клаузи исказује будућа радња.

[5]

1. Прво, што није ред да девојка тако дубоко у ноћ седи, а друго, што ће морати сутра, *пошто* ће јој мати бити неиспавана, она да порани и спреми и почисти кућу (Оташевић; Бора Станковић: *Нечиста крв*).
2. Прибележићу само, *пошто* ћу вероватно заборавити, неколико ставки о том тексту (Оташевић; Данило Филиповић: *Пукотине*, Алма, Београд).
3. Него, ја сад идем, зове ме неко друштво, па се видимо сутра, вероватно, пошто ћу доћи касно, у ствари рано, како год! (Оташевић; Душица Беланчић: *Рађање лептира*, Алма, Београд).
4. Помислио сам, навратићу другог дана, *пошто* ћу у Кареји бити неколико дана у обиласку околних манастира. (Оташевић; Лазар Дашић: *Распућа*, Алма, Београд).
5. *Пошто* ћеш имати јаке мишиће, захтеваће од тебе да носиш теже терете (Оташевић; Курир 2013).
6. Наш главни проблем биће фонд тренинга и уигравање *пошто* ћемо прикључити неколико играча рођених 1995. године (Оташевић; Курир, 2013).
7. То је добро решење *пошто* ћете у свакој продавници моћи да докупите нове ако останете без енергије када вам је најпотребнија (Оташевић; Курир, 2013).
8. Купи нам хлеба и млијека *пошто* сутра продавнице неће радити.

И овдје имамо сасвим другачију ситуацију у односу на временске реченице. Док се у временској реченици у зависној временској

клаузи јавља искључиво облик футура другог или његов еквивалент – перфективни презент, у узрочној реченици у зависној клаузи јавља се футур први или његов еквивалент – имперфективни презент (3). У седмом примјеру у управној клаузи предикација има садашњу временску вриједност, као што је то могуће и кад су други узрочни везници у питању. Такође, и у осмом примјеру везник *пошто* се понаша као и други узрочни везници: у управној клаузи јавља се облик императива, чија радња има будућу временску перспективу. Дакле, ради се о сасвим другачијим могућностима комбинације глаголских облика од оне кад је везник *пошто* са временским значењем.

Са везником *пошто* јављају се и узрочне реченице код којих предикација у зависној клаузи припада садашњости. То илуструју сљедећи примјери.

[6]

1. *Пошто* форма *сви* заузима друкчије место у систему, у ту сврху се употребљавају множински облици показних придева ... (И. Грицкат, Наш језик XXXII/1–2, 1).
2. *Пошто* Италија, Аустрија и земље ЦЕФТА трпе кризу, а то су наша извозна тржишта, лако може да се деси да пресахне ионако лош извоз (НИН, 18. 8. 2011, 8).
3. Али, сада видимо да је „мама“ у стању да, такорећи, саму себе прода, *пошто* је реч о друштву у којем је све на продају (НИН, 28. 7. 2011, 60).
4. *Пошто* је највећи број Рома без посла, то нови закон предвиђа укидање социјалне помоћи онима који одбију било какав понуђени посао (НИН, 21. 7. 2011, 9).
5. Свако од нас види свој случај, а он види тај случај у контексту неког политичког прегруписавања, *пошто* познаје структуре те мафије (Капор, 349)
6. *Пошто* је љубав тако бедна, она ће живети без љубави уз овог, сухог, жутог човека... (Црњански 1, 78).
7. *Пошто* не могу накнадно да уведу ограничење *онда* су решили да уводе таксе за инвеститоре и да тако потрошачима поскупљење буде мање (НИН, 13. 10. 2010, 32).
8. *Пошто* се на целом Балкану не ради толико колико у Србији, јер *нема* толико инвестиција *пошто је* криза *глобална* – видимо шта се дешава у Грчкој, Шпанији, Италији, то је условило да се на нашим просторима појављују неке озбиљне стране фирме... (НИН, 28. 7. 2011, 75).
9. *Пошто* је наша општина највећи извозник у Моравичком округу, то је био разлог да се изборимо за поновно враћање царине у Горњи Милановац (НИН, 25. 8. 2011, 74).

10. *Пошто* више не верујем у личну могућност наших срећа појединачно, желео бих да поверујем да се и овако кроз неки посао може осетити мало астралне музике (Милошевић 1985: 24; Писмо М. Црњанског).
11. *Пошто* немам ту књигу, донеси ми је из библиотеке.
12. (*Пошто* познајеш стотине, који имају надимке, о њима пишеш како најбоље умеш, као Вук у *Српском рјечнику* испод речи надимак – што су други преузимали, уграбили пре тебе – трудиш се, доводиш слова навоице, никад одумице, никад наопачке, морам мало да те хвалим, одвише се посипаш пепелом, можда понекад машеш шареном марамом да би се боље видело чиме се бавиш, у какав си казан умочио кашику, *пошто* си окупио људе посебних особина, необичне и сличне истовремено, нашао заборављене надимке, доста мање честих међу њима, по навици да откопаваш реткости, шлимански, као што ти је рекао професор који говори неколико језика, а свој није као ти савладао, *пошто* толико страница пуниш надимцима, прозваће те Надимак ...) (Вуксановић, 311).

Ови примјери нам свједоче да се и на овом временском плану узрочне реченице разликују од временских са истим везником *пошто*. Код временских реченица на плану садашњости употребљава се презент за исказивање нереференцијалне садашњости, при чему се између појединачних радњи управне и зависне клаузе успоставља однос сукцесивности, а референцијална садашњост се у пракси ријетко исказује и за то је потребна сарадња неких других реченичних чланова. У случају узрочних реченица презентом се, кад је он у обје клаузе, може исказивати како нереференцијална тако и референцијална садашњост и не чува се однос сукцесивности (1–5). Остали примјери илуструју могућности комбинација глаголских облика и односа међу радњама какви нису могући у временским реченицама: да се у предикату управне клаузе исказује будућа (6) или прошла радња (7–9), односно да се исказује модалност потенцијалом (10) или императивом (11).

Посљедњи примјер наведен је и зато да се покаже како се и с овим везником уз једну управну клаузу може везати више зависних клауза, што је једна од карактеристика зависне сложене реченице у српском језику (нешто више о овоме у раду Танасић 2012: 111–126). Понекад, посебно када је посриједи умјетнички текст, као што је у овом случају, таква сложена реченица се може усложњавати већим бројем клауза. Ипак, трипут употријебљен везник *пошто* главни је носилац веза ове сложене реченичне конструкције.

И у овом случају, како се види, постоји велика разлика међу реченицама у којим везник *пошто* има узрочно и временско значење.

Видјели смо да се у временским реченицама с везником *пошто* у предикату може јавити облик потенцијала, у једној или у обје клаузе; ту потенцијал има временско значење. Тај глаголски облик се може јавити у предикату и кад се ради о узрочним реченицама с овим везником. Да наведемо неколико таквих примјера.

[7]

1. Наиме, *пошто* би је њене дуге ноге вукле ка дну, жирафа би морала свој дуги врат да држи хоризонтално, а глава би јој била готово под водом (Оташевић; Блиц, 2010).
2. Зар не би било то лепо? И нама и женама. Мање би радиле, *пошто* би их било више (Оташевић; Глас јавности, 2010).
3. Он би окуражио и наложио војску песмама боље него Филип Вишњић. Очас посла би добили Турке, а пошто би их наложио баш добро, освојили би пола Европе (И).
4. Хтео бих овај лаптоп са неком слабијом конфигурацијом (читај јефтинијом) пошто бих га користио као други лаптоп, за сурфовање, музику, филм (И).
5. Да овде говоримо само о Јовану Илићу, или било ком другом фронтмену, вероватно би број гостовања по свету био већи, пошто би их тамо сачекао неки други добар домаћи састав који би их пратио. Као бенд – немогућа мисија (И).
6. Научници се не усуђују да се успротиве теорији еволуције *пошто* би их онда њихове колеге напале, па би изгубили посао и не би могли да објаве своје текстове (И).
7. Највећа опозициона странка морала је да изађе на изборе *пошто* би је изборна апстиненција исувише коштала (Оташевић; Време, 12. 8. 2000).
8. Морам ти објаснити ја, јер економисти то неће учинити, *пошто* би их то одвело к ... Карлу Марксу, а то ни случајно не желе (Оташевић; Глас јавности, 2010).
9. *Пошто* барон са својим узаним панталонама са штруфнама не би могао на миндерлук сести нити ноге опружити, на Поповићеву сугестију, кнегиња нареди да се донесу две столице (ВН, 11. 4. 2013, 24).

У прва четири примјера у оба предиката је облик потенцијала, али јасно је да је посриједи модална употреба његова. (Исказивање модалности је примарна функција овог облика, а за секундарну функцију потребна је помоћ неког средства.) По овоме се разликују узрочне од временских реченица с везником *пошто*. Интересантно је да се у узрочним реченицама с везником *кад* у предикату јављају временски глаголски облици, а потенцијал је резервисан за условне реченице с тим везником. У управној клаузи може се наћи презент

за садашњост (6), перфекат (7) или други облик за прошлост (9) или футур (8).

Види се да се и у овом случају узрочни везник *пошто* јавља у реченицама какве су и оне узрочне реченице с типичним модалним везницима.

На крају, речено се може свести на сљедеће. Везник *пошто* у савременом српском језику поред временског врло често има и узрочно значење. Значење овог везника у највећем броју случајева се може утврдити у оквиру саме сложене реченице. Кад је у питању временска реченица, на плану прошлости се предикатом зависне клаузе по правилу исказују прошле свршене радње и увијек се чува однос сукцесивности међу радњама зависне и временске клаузе. Да би се појавио несвршени глагол у тој позицији, у реченици мора постојати средство којим се обезбјеђује такав однос. Овдје се уз претериталне глаголске облике често јавља и потенцијал у временској функцији. Кад се везник *пошто* употријебљава са узрочним значењем, онда нема ограничења у погледу глаголског вида у зависној клаузи: јављају се и свршени и несвршени глаголи, однос сукцесивности више није у првом плану, нити мора постојати; често се ради о паралелности ситуација исказаних предикатом управне и зависне клаузе ако је и ова из управне прошла. Уз везник *пошто* не може доћи партикула *тек*, што такође помаже да се препозна временска реченица кад је распоред глаголских облика који долази и у временским и у узрочним реченицама. Осим тога, према предикату зависне клаузе могу се у управној клаузи исказивати и садашње и будуће радње. Евентуална појава потенцијала на плану прошлости у узрочним реченицама не утиче на проблем разграничавања будући да се овај глаголски облик у примарној, модалној, функцији ипак лако препознаје.

На плану садашњости опет у највећем броју случајева јавља се формална разлика међу временским и узрочним реченицама с везником *пошто*. Временске реченице су сведене само на случај кад се ради о нереференцијалној садашњости, по правилу су са свршеним глаголом у зависној клаузи и исказују однос сукцесивности међу радњама. Кад су посриједи узрочне реченице, исказује се и референцијална и нереференцијална садашњост, а према предикату зависне клаузе у управној клаузи може доћи предикат са временском вриједношћу садашњости, прошлости или будућности, као и оба модална глаголска облика.

Посебно је изражена разлика кад се зависном клаузом исказује будућа радња. Код временских реченица с овим везником у зависној

клаузи јавља се или футур други или његов еквивалент у виду перфективног презента, а у управној је футур први или његов еквивалент у виду имперфективног презента. Кад је посриједи узрочна реченица с овим везником, у зависној клаузи никад не може доћи футур други ни његов еквивалент, већ долази футур први или његов еквивалент. У управној клаузи се може појавити футур први, презент или неки претеритални облик, као и модални глаголски облици.

У узрочним реченицама се у зависној клаузи јавља и облик потенцијала, а у управној клаузи тада може стајати опет потенцијал или неки временски глаголски облик који исказује садашњост, прошлост или будућност. Будући да се примарна функција потенцијала у реченици утврђује без потребе посебних средстава, односно уз најмању помоћ таквих средстава, то се у пракси овакве узрочне реченице не мијешају са временским у чијем предикату се јавља потенцијал за исказивање прошлости и онда кад је и у управној клаузи облик потенцијала.

Дакле, у савременом српском језику везник *пошто* јесте везник временских и узрочних реченица. Његово значење се најчешће утврђује у оквиру саме реченице јер постоје разлике у структури временске и узрочне реченице с тим везником. Ријетки су случајеви кад реченица својом структуром не омогућује препознавање значења овог везника и кад се ради утврђивања његовог значења и типа зависносложене реченице мора потезати за средствима изван саме реченице, како то бива и у другим случајевима синтаксичке хомонимије.

Цитирана литература

Антонић 2001 – Ivana Antonić. *Vremenska rečenica*, Sremski Karlovci – Novi Sad, 2001.

Вушовић 1934 – Данило Вушовић. „О узрочном значењу свезице ’пошто’“. *Наш језик* II/4, Београд,103–105.

Ивић 1983 – Milka Ivić. „Načini na koje slovenski glagol ovremenjuje ponavljanu radnju“, у књ. Milka Ivić, *Lingvistički ogledi,* Beograd.

Ковачевић 1988 – Miloš Kovačević. *Uzročno semantičko polje*, Sarajevo.

Маретић 1931 – Tomislav Maretić. [2]*Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb.

Милошевић 1985 – Ксенија Милошевић. „Аспектуално-временска конфигурација у систему сложених реченица с каузалном клаузом у срп-

скохрватском језику“. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 14/ 2, Београд, 21–35.

Милошевић 1986 – Ксенија Милошевић. „Језички и ванјезички сигнали каузалне зависности између простих реченица у сложеној“. *Књижевни језик* XV/3–4, Сарајево, 280–296.

Мразовић 2009 – Pavica Mrazović (u saradnji sa Zorom Vukadinović). *Gramatika srpskog jezika za strance.* Sremski Karlovci – Novi Sad.

Симић и Јовановић 2002 – Радоје Симић и Јелена Јовановић. *Српска синтакса I–II,* Београд.

Станојчић 2010 – Живојин Станојчић. *Граматика српског књижевног језика*, Београд.

Станојчић и Поповић 2005 – Живојин Станојчић и Љубомир Поповић. *Граматика српскога језика*, десето издање, Београд.

Стевановић 1991 – Михаило Стевановић. *Савремени српскохрватски језик II. Синтакса*, пето издање, Београд.

Танасић 1996 – Срето Танасић. *Презент у савременом српском језику*, Београд.

Танасић 2003 – Срето Танасић. „*Допринос Михаила Стевановића изучавању пасивне дијатезе у српском језику“*. ЦАНУ, Гласник Одјељења умјетности 21, Подгорица, 73–79.

Танасић 2005 – Срето Танасић. „Синтакса глагола“, у књ. Предраг Пипер и др. *Синтакса савременога српског језика: проста реченица*. Београд – Нови Сад.

Танасић 2012 – Срето Танасић. „О координираној вези зависних клауза у сложеној реченици“, у књ. Срето Танасић. *Из синтаксе српске реченице*. Београд, 111–126.

Извори

Андрић – Иво Андрић. *Травничка хроника*, Нолит, Београд, 1981.

Братић 1 – Радослав Братић. *Трг соли*, Просвета – Филип Вишњић, Београд, 2012.

Братић 2 – Радослав Братић. *Страх од звона*. Просвета и Филип Вишњић, Београд, 2012.

ВН – *Вечерње новости*, дневни лист, Београд.

Вуксановић – Миро Вуксановић, *Семољ људи*, Београдска књига, Београд, 2011.

Грицкат – Ирена Грицкат. Поводом заменице сав, сваки (и сродних речи), *Наш језик* 32/1–2, Београд, 1997–1998.

Дучић – Јован Дучић. *Градови и химере*, Политика, Београд, 2005.

Капор – Момо Капор. *Исповести*, Српска књижевна задруга, Београд, 2008.

НИН – *НИН*, Недељне информативне новине, Београд.

Црњански 1 – Милош Црњански. *Сеобе*, прва књига, Нолит, Београд, 1973.

Црњански 2 – Милош Црњански. *Сеобе*, друга књига, Нолит, Београд, 1973.

Ћопић – Бранко Ћопић. *Башта сљезове боје*, Просвета и др., Београд и др., 1983.

Резюме

Срето Танасич

ВРЕМЕННОЕ И ПРИЧИННОЕ ЗНАЧЕНИЕ СОЮЗА *ПОШТО* В СОВРЕМЕННОМ СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

В настоящей работе речь идет о предложениях с союзом *пошто*. Цель исследования – показать, имеются ли возможности потвердить наличие формальных различий между предложениями с временным и причинным значением данного союза. Анализ, проведенный на материале различных функциональных стилей, показал, что в современном сербском языке союз *пошто* часто встречается и в причинных предложерниях. В большинстве случаев имеются синтаксические различия между временными и причинными предложениями, в которых есть данный союз. Эти различия чаще всего проявляются в различном выборе глагольных форм и в сочетаемости глагольного вида в предикатах сочинительной и зависимой клаузы во временных и причинных предложениях с этим союзом; однако, имеются также и другие различия между данными предложениями. Редки случаи, когда предложение своей структурой не обеспечивает возможность распознавания значения данного союза. В таких случаях данную проблему следует разрешать в более широком контексте.

Ключевые слова и выражения: современный сербский язык, синтаксис, временное предложение, причинное предложение, союз *пошто*.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.163.41’37 ; 811.163.41’367
ID: 199302668
DOI: 10.2298/JFI1369335A
Примљено: 28. марта 2013.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Оригинални научни рад

ИВАНА Н. АНТОНИЋ*
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српски језик и лингвистику

НЕКЕ МОДИФИКАЦИЈЕ ВРЕМЕНСКОГ ОДНОСА У РЕЧЕНИЦИ С ТЕМПОРАЛНОМ КЛАУЗОМ**

Рад се бави неким модификацијама временског односа у реченици с темпоралном клаузом. На корпусу функционално различите језичке грађе уочавају се следећи типови модификоване темпоралности: ексцептивна, ситуациона, ексцептивно-ситуациона, ситуационо-концесивна, ситуационо-условна, а спорадично и супституитивна и консекутивно--адверсативна, као и формалне особености темпоралних реченичних структура с тим значењским модификацијама.

Кључне речи: лингвистика, српски језик, синтакса и семантика сложене реченице, темпорална / временска клауза, модификација временског односа.

Временски односи, релативног и апсолутног типа, у реченици с темпоралном клаузом својевремно су представљени детаљно, на обимном корпусу језичке грађе у Антониħ 1995/6, 2001, а рецентно потврђени и допуњени релевантним детаљима у Антониħ 2011, 2012. Разуђеност релативних временских релација исказаних таквом реченичном структуром и разноврсност сентенцијалних облика (различите могуће аспекатске конфигурације предикација које улазе у њихов састав те бројност везника и везничких израза), као и обимност дијахроно постављеног корпуса, утицали су на то да у анализу, том приликом, не буду укључене оне реченичне структуре у којима однос темпоралне детерминације између предикације матричне ре-

* iantonic@ff.uns.ac.rs

** Резултат рада на пројекту 178004 *Синтаксичка, семантичка и прагматичка истраживања стандардног српског језика* који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Владе Републике Србије из програма Основних истраживања.

ченице и темпоралне клаузе бива на одређени начин модификован.[1] Овом приликом размотрићу неке од најчешћих могућих модификација појединих типова релативног временског односа у реченици с темпоралном клаузом. Основни циљ јесте да се такве семантичке варијације региструју те да се утврде непосредне формалне јединице, лексичке или евентуално граматичке, које у одговарајућем синтаксичко-семантичком моделу утичу на то да се успостављени темпорални однос више или мање преобликује. Притом ваља нагласити да ће овде предмет пажње бити само они случајеви значењског варирања који подразумевају да семантички однос између матричне и зависне предикације остаје доминантно темпорални било у сфери субпоља темпоралне идентификације било у сфери субпоља темпоралне квантификације, те да изван домена ових разматрања остају они случајеви у којима се однос између две предикације фокусира као категоријално другачијег типа иако нужно заснован на одређеном типу временског односа матричне и зависне предикације као што је, на пример, случај код каузално-консекутивних релација које су нужно засноване на сукцесивном темпоралном односу антериорности / постериорности.

Поједине временске релације између реченичне предикације и предикације зависне темпоралне клаузе, према потврдама у посматраном корпусу, могу бити модификоване у: ексцептивном, ситуационом, ексцептивно-ситуационом, ситуационо-концесивном, ситуационо-условном, супституитивном или консекутивно-адверсативном смислу. Притом су првих пет наведених типова модификације свакако најчешћи, а преостала два би се могла окарактерисати само као спорадична с обзиром на број потврда у корпусу, али системски свакако могућа. Да би до таквих семантичких модификација, иначе доминантног темпоралног односа, уопште могло доћи, нужан услов јесте да су две предикације које се постављају у одговарајући временски однос такве по својој природи да могу једна према другој бити постављене и у ексцептивни, ситуациони, ексцептивно-ситуациони, ситуационо-концесивни, ситуационо-условни, супституитивни или консекутивно-адверсативни однос. Формални показатељи таквог преобликовања јесу лексички модификатори – лексичке

[1] О синтаксичко-семантичком односу модификације писано је досада у српској лингвистичкој литератури најподробније у вези са начинским прилозима (Ристић 1990) и различитим другим лексичким модификаторима (Ристић, Радић-Дугоњић 1999; Ристић 2009). Ови извори пружају и добар увид у осталу релевантну литературу.

јединице примарно различите категоријалне припадности, најчешће прилози, предлози, партикуле, па и координирани везници, који се појављују у позицији испред зависног везника или у позицији испред кореферента, уколико је његово присуство могуће, и везника, или модификаторску улогу обавља номинална лексема одговарајућег значења у позицији кореферента темпоралне клаузе.[2] Уз то ваља нагласити да се у бази модификације основног темпоралног односа између матричне предикације и темпоралне клаузе, као уосталом и у бази модификације уопште као синтаксичко-семантичког односа, налази, у начелу, прагматички циљ, тј. један вид субјективног процењивања говорника, у овде посматраном случају, међусобног темпоралног односа две предикације.[3]

Ексцептивна темпоралност. – Темпорални однос реченичне и зависне предикације може бити модификован у ексцептивном смислу уколико се у позицији испред везника КАД(А) / ДОК појаве лексички модификатори са значењем изузимања САМО[4] / ЈЕДИНО, ОСИМ / СЕМ, ИЗУЗЕВ. Нпр.

• Ексцептивна локациона симултаност потпуна или делимична:

САМО КАД наилазе посетиоци гробља, он *зажмури* и забогоради неким језивим мумлањем (АСП: Д. Васић). Скела *је радила САМО КАД су* ток и висина реке *били обични или нешто мало повишени*, (...) (Андрић). Пажљиво угаси велику, зелену лампу на дрвеном сталку и ситним старачким кораком, каквим *хода САМО КАД је у својој соби* и само овако пред спавање, пође да легне (Андрић). Квесић (...) са жељом да буде угодан свакоме, *неугодан [је] САМО КАД је у питању интерес партије* (...) (Selimović). То је чика Андрина шупа за дрва па *долазим САМО КАД знам* да је он већ био и да више није ту (АСП: Д. Михаиловић). То *радим САМО КАД је мрак и не могу да ме виде* (АСП: Д. Михаиловић). Неким особама *смо потребни САМО КАД немају никог другог* (Интернет).

Волите нас *ЈЕДИНО КАД гласамо* (Интернет). Руку на енглеском *дигнем ЈЕДИНО КАД* професорица *броји* кечеве (Интернет)! Димитријевићи из Ојковице код Нове Вароши годинама муку муче с фиксним телефоном, који добро *ради ЈЕДИНО КАД угреје* сунце (Интернет).

Речи *немају моћ* да нас повреде, *ОСИМ КАД* нам превише *значи* онај ко их изговори (Интернет). Свима *су пуна уста* Косова, *ОСИМ КАДА треба* нешто конкретно, макар и симболично *урадити* за јужну српску покрајину (Интернет)!

---

[2] О партикулама и њиховим функционалним еквивалентима в. Ристић 1993.

[3] О таквом, прагматичком циљу у бази модификације в. Ристић 1999: 39.

[4] О партикули *само* в. Ристић, Радић-Дугоњић 1999: 128–139.

Конвенција о хемијском оружју у члану 2, став 1 дефинише хемијско оружје као *[да су]* бојне отрове и њихове прекурзоре, *ИЗУЗЕВ КАД су намењени* за сврхе које нису забрањене овом конвенцијом (Конвенција о хемијском оружју, Интернет). Заступник *не може пренети* своја овлашћења на другог, *ИЗУЗЕВ КАД му је то дозвољено законом или уговором* (Закон о облигационим односима, Интернет).

• Ексцептивна локационо-оријентациона постериорност:

Бабијан је увео свога госта у горњу кућу, с терасом, и са две големе собе, које *су се отварале САМО КАД* гости *наиђу* (АСП: В. Петровић). *САМО КАД се окрене* на страну гдје је бијен, он *зајеца* али се не буди (Андрић а). Бројали су испаљене метке, иако нису знали колико метака младић има, али *је* он *пуцао* уретко, *САМО КАД би видео* нешто у оквиру подрумског отвора (Selimović). Људи *су спремни да изврше* изузетан чин *САМО КАД надрасту* своју приземност (...) (Selimović). *Одговарала је САМО КАД сам је питао* воли ли ме још (АСП: М. Булатовић). „Бога ти“, каже уз широк осмех, „*долазиш САМО КАД* неки *умре*“ (АСП: Д. Михаиловић).

Кореферентни локализатор ОНДА позиционира се између ексцептивног модификатора и временског везника, уп.

Неким особама *смо потребни САМО ОНДА КАД немају никог другог. Волите* нас *ЈЕДИНО ОНДА КАД гласамо.* Свима *су пуна уста* Косова, *ОСИМ ОНДА КАДА треба* нешто конкретно, макар и симболично *урадити* за јужну српску покрајину. Заступник *не може пренети* своја овлашћења на другог, *ИЗУЗЕВ ОНДА КАД му је то дозвољено законом или уговором.*

• Ексцептивна локациона симултаност / ексцептивна терминативност:

ПРИЧЕКАЈ ме (...) *САМО ДОК се* три пута *прекрстим*: па ме ето одмах (Ненадовић). Мислио сам да ти нешто кажем о идејама. Оне ти, синко, *вреде САМО ДОК се шапућу* (Ћосић). Љубав *је лепа САМО ДОК се чека* (...) (Д. Максимовић). *Мислио је САМО ДОК не би елиминисао* осуђенике који нипошто у обзир нису долазили, јер су били познати или им кривице беху нарочите, (...) (АСП: Б. Пекић).

С и т у а ц и о н а т е м п о р а л н о с т. – Временски однос локационе симултаности, потпуне или делимичне, може бити ситуационо модификован уколико се у позицији кореферента испред клаузе с везником КАД(А) место заменичког прилога – темпоралног локализатора ОНДА експлицира номинални кореферент – ситуациони локализатор типа У СИТУАЦИЈИ, У СЛУЧАЈУ, што је, по правилу,

одлика специјалних функционалних стилова, а посебно правног стила. Уп. пр.:

Како *поступити У СИТУАЦИЈИ КАДА је* особа лишена пословне способности *склапала* уговоре? (Интернет). *У СИТУАЦИЈИ КАД фали* на све стране, *дижу се* споменици неспособним политичарима који арче ионако сиромашну градску касу (Дневник). Тиме ће, како каже, *бити сачувана* средства (...) и поверење клијента *У СИТУАЦИЈИ КАД* представници републичке администрације константно *нападају* ту банку и њену докапитализацију (Дневник). *У СИТУАЦИЈИ КАД постоји* светска економска криза, код нас *се дешава* да одбијамо инвеститоре да с озбиљнијим капиталом уђу у Србију (Дневник). *У СИТУАЦИЈИ КАДА* незапосленост *премашује* 25 одсто, а инфлација износи 11 одсто, градња Јужног тока, као и руски кредит од 800 милиона долара, уз поменутих 200 милиона, *[је]су озбиљна подршка* (НСПМ, сајт). Како ће сада (...) као осведочено крајње неспособни преговарач унутар владајуће коалиције у Србији, којој и сам припада, у Бриселу *преговарати* о интересима Србије *У СИТУАЦИЈИ КАДА* на супротној страни формално *има* Немачку (НСПМ, сајт).

Један од организатора протеста (...) слаже се да се *не могу укинути* стечена права инвеститору *У СЛУЧАЈУ КАД је поштован* закон у целом поступку, (...) (Дневник). Да ли *се плаћа* порез на наслеђе *У СЛУЧАЈУ КАДА* оставиоца, који иза себе од законских наследника првог наследног реда остави супругу и три кћерке, *наследи* супруга оставиоца, јер су се кћерке одрекле наслеђа? (www.mfp.gov.rs). *Обавеза [је]* обрачунавања и плаћања ПДВ *У СЛУЧАЈУ КАДА* обвезник ПДВ – носилац одобрења за поступак царинског складиштења робе (добара) *пренесе* то одобрење другом лицу (www.mfp.gov.rs). *Обавеза [је]* евидентирања промета преко фискалне касе *У СЛУЧАЈУ КАДА* за пружену здравствену услугу физичком лицу – пацијенту цену услуге *плаћа* правно лице коме се фактурише девизно (www.mfp.gov.rs). *Обавеза [је]* евидентирања промета преко фискалне касе *У СЛУЧАЈУ КАДА* пољопривредни произвођач који је уписан у Регистар пољопривредних газдинстава *врши продају* робе сопствене производње у објекту – радњи, ван пијачног простора (www.mfp.gov.rs).

Ексцептивно-ситуациона темпоралност. – Ситуациона темпоралност може бити модификована и у ексцептивном смислу. Уп. пр.:

Процена штете се врши на целој територији Србије у Ауто мото савезима. За пријаву штете *је неопходан* записник *ИЗУЗЕВ У СЛУЧАЈЕВИМА КАДА је штету начинило НН лице* (Интернет).

Ситуационо-концесивна темпоралност. – Темпорални однос реченичне и зависне предикације може бити модификован у ситуационо-концесивном смислу уколико се у позицији испред за-

висног везника КАД(А) појави И као ситуационо-концесивни модификатор. Реченична предикација остварује се у ситуационо-темпоралном оквиру на који упућује зависна предикација иако то с обзиром на природу две предикације, или говорниково уверење, није очекивано, или је, по природи ствари, чак и контрадикторно. Истовремено, И је и пресупозитор пошто упућује на пресупозицију да се реченична предикација остварује и ван временског оквира означеног клаузом / зависном предикацијом, и то, по правилу, на снази је континуирано, тј. ван је сваког временског ограничења. Због улоге пресупозитора, И у таквом синтаксичко-семантичком окружењу не функционише само као партикула већ задржава и особености координираног везника. Примери регистровани у корпусу илуструју претежно локациону симултаност потпуну или делимичну. Нпр.

Ту нема никада воде, овај крај никад лед не туче: бунар ми је дубок, воде *[је] у њему И КАД је суша*, (...) (АСП: В. Петровић). Он *ради И КАД га не терају* на рад; он је такав, тражи, сам *измишља посао И КАД га нема* (АСП: Д. Васић). Логаритми нас уче да *мислимо логично И КАДА изгубимо битку* (Црњански). А од Абидаге жив ост'о не бих, јер тај *види* све *И КАД спава* (Андрић). Па и тај Шефко, који преводећи окреће очигледно речи онако како је најгоре по старчеву занесену главу и који *воли да њушка и доставља И КАД ништа од тога нема*, у стању је да каже или да потврди рђаву реч (Андрић). Он доста пута једном смелом речи *обори или подигне* цену шљиви или кукурузу, *И КАД то није у његову корист*, само за инат (Андрић). И то, на крају, није никога сметало, јер људи *се помире* са чистећом *И КАД није поникла* из њихових навика и потреба; наравно под условом да не морају они лично да је одржавају (Андрић). Не играју се они и *не дангубе НИ КАД спавају*, него гледају свој посо (Андрић). Јер, заљубљена жена *И КАД је* потпуно *разочарана*, *воли* своју љубав као несуђено дете (Андрић). (...) *сећам га се И КАДА хоћу да мислим на нешто веселије*, на живот и будућност (АСП: В. Стевановић). Она *рађа некако*, *И КАД је суша И КАД је поплава* (АСП: М. Јосић Вишњић). *И КАДА* то *не потпишу*, састављачи *се труде* да у изборима обавезно имају одређена имена, по списку (АСП: М. Јосић Вишњић). *Био је* у праву *И ОНДА КАДА сам* ја *мислио* да није (говорни језик).

Уколико се испред везничког споја И КАД(А) појави и интензификатор ЧАК додатно се појачава превазилажење говорниковог очекивања да се реченична предикација остварује у временском оквиру одређеном датом зависном предикацијом. Уп. пр.:

По њему, избор је показао „да приповедачи и критичари *говоре* различитим језиком *ЧАК И КАДА говоре* о истим проблемима“ (АСП: М. Јосић Вишњић). А како се људи *не придржавају* ни најспасоноснијих упутстава, *ЧАК НИ КАД потичу* од божјег Посланика, (...) (Андрић).

Ситуационо-условна темпоралност. – Темпорални однос реченичне и зависне предикације може бити модификован у ситуационо-условном смислу уколико се у позицији испред везника појави прилошка лексема ТЕК као модификатор. Нпр.

• Ситуационо-условна локационо-оријентациона постериорност:

ТЕК КАД наломи сувих гранчица од плота и наложи испод сијена, *прими се* уокруг пласта ватра која се све више пењала, док се коначно не претвори у велик ступ пламена који се на вјетру ширио и наличио на огњено једро. (Андрић б). *ТЕК КАД је* као плод тога напора *искрснуо* велики мост, људи су *почели да се сећају* појединости (...) (Андрић). *Тек кад померише и претурише* оба турска топа (...), Швабе *обуставише* паљбу (...) (Андрић). *ТЕК КАД је стигао* један болничар, *нађоше* клешта, (...) (Андрић). ТЕК КАД *је чуо* реч „опасно“, он *учини* један ироничан покрет руком (Андрић). Пришао је тихо, *чуо сам* га *ТЕК КАД је зашкрипао* пијесак под ногама (Селимовић). Мислио сам да и он пише историју нашег доба, али сам посумњао, јер су у њему догађаји и људи *добијали* размјере величине и значаја *ТЕК КАД су били мртви* (Селимовић). Ја сам се само бојао, па је Корошецов захтев *добио* у мојој глави праве размере и смисао *ТЕК КАДА сам* га *поновио* хладној и сабраној Елизабети (Селенић). *ТЕК КАДА је* Туна *стигао* до винограда и викнуо: „ ..Ваљен Исус, баћа-Бабијане!“, он *се исправи*, закрили дланом очи, (...) (АСП: В. Петровић). *ТЕК КАД је стигао* својој кући, *пао је* у несвест (АСП: М. Црњански). Имао сам много ружних и непријатних ствари да јој кажем. Неких *сам се присетио ТЕК КАД је почела губити* дах и добијати чудан сјај у очима (АСП: М. Булатовић). *ТЕК КАД* им *се приближим*, (...), *видим* зелене, бледозелене круне око салаша (АСП: М. Јосић Вишњић). Постоји реч која *вреди ТЕК КАД се одћути* (Интернет). *ТЕК КАД* изгубиш некога, *схватиш* колико ти значи (Интернет). Откривен је *ТЕК КАД је остао* без новца и својих војника (Интернет).

У случају да се појављује и кореферент, његова позиција ће бити између ситуационо-условног модификатора и везника КАД(А), нпр.

Тражио је да му се, као бившем намеснику, да засебна ложа, и *дошао је ТЕК ОНДА КАДА је* цела сала *била пуна* (Јовановић). *Заслужују* то они ТЕК ОНДА КАД у нашим чулима *обамре* пркосна моћ сведочења (Медаковић I).

• Ситуационо-условна оријентациона постериорност:

А *ТЕК ПОШТО се разиђе* јека од блиске експлозије, они *проговарају* ромењивим гласом и *уверавају* један другог да је та граната пала посве близу (...) (Андрић). *ТЕК ПОШТО је* вест *била објављена* црно на бело у новинама, *било је извесно* (...) (НИН, 22. X 1993). *Сазнали смо* да је

авион припадао Турској *ТЕК ПОШТО је оборен* (Интернет). Републички фонд здравственог осигурања захтева (...) да коригују цене лекова упркос захтеву (...) представника фармацеутске индустрије да *се* овај поступак *обави ТЕК ПОШТО* Влада Србије *коригује* обрачунски курс евра (...) (Интернет). Ипак, о тој методи *ћемо* детаљније *говорити ТЕК НАКОН ШТО прође* тест времена (Интернет).

• Ситуационо-условна оријентациона квантификована постериорност:

(...) наш брак *је почео* сада, *туце година после црквеног обреда*, *ТЕК ПОШТО је* треће преобличење *истрошило* нашу незрелу снагу (...) (Селенић).

• Ситуационо-условна терминативност:

И ето тако *[је] СВЕ*[5] *ДОК не отпочне* борба, (...) (АСП: Д. Васић). (...) он *оста* у затвору *СВЕ ДОК* топови на фронту *не огласише* почетак новог крвављења (АСП: Д. Васић). Неколико кутија конзервисаног млека што их је добио у Љум Кули од управника болнице, свога познаника, и у замену за цигарете, биле су још једина храна с којом се *имало живети СВЕ ДОК се не дође* до савезничких бродова са храном, о којима се толико говори и тврди (Д. Васић). Ту *су чекале* као окамењене и неосетљиве за глад, жеђ и студен, *СВЕ ДОК не би* на другој обали реке још једном *угледале* отегнуту поворку коња и коњаника како замиче ка Добруну, и у њој још једном наслутиле рођено дете које им гине из очију (Андрић).

Ситуационо-условна терминативност нарочито је изражена у реченицама са обе негиране нереализоване предикације, реченична у футуру 1 (ретко у презенту који упућује на будућност) или као структура с модалним глаголом, а зависна предикација у футуру 2 или перфективном презенту:

НЕћеш добити посао *(СВЕ) (ДОТЛЕ) ДОК НЕ завршиш* школу (говорни језик). / *НЕ можеш добити* посао *(СВЕ) (ДОТЛЕ) ДОК НЕ будеш завршио* школу (говорни језик). *НЕће сарађивати* с тобом *(СВЕ) (ДОТЛЕ) ДОК* му *НЕ вратиш* стари дуг (говорни језик). / *НЕ може сарађивати* с тобом *(СВЕ) (ДОТЛЕ) ДОК* му *НЕ будеш вратио* стари дуг (говорни језик).

Супституативна темпоралност. – Темпорални однос реченичне и зависне предикације може бити модификован у супсти-

[5] О разноврсним семантичким вредностима партикуле *све* в. Ристић 2009: 49–68.

тутивном смислу уколико реченична предикација има два временска детерминатора, и то први у прилошкој, номиналној па и сентенцијалној форми, а други у форми зависне клаузе испред чијег везника стоји предлог УМЕСТО / МЕСТО. Нпр.

• Супституитивна локациона симултаност:

Боље *сврати* предвече *УМЕСТО КАД се враћаш* с посла (говорни језик).

Консекутивно-адверсативна темпоралност. – Темпорални однос реченичне и зависне предикације може бити модификован у консекутивно-адверсативном смислу уколико временска клауза стоји у препозицији, а основна реченица започне секвенцом А (ОНДА). Нпр.

• Консекутивно-адверсативна локационо-оријентациона постериорност:

Бјеше у њега друг, заједно су истјерани из трговачке школе, па *КАД се напије жилавке* (мало је слична овоме !), *А* он насред мостарске ћуприје *развезује* кравату, „вријеме је ʻкажеʼ да се спава“. (Андрић в)

Цитирана литература

Антонић, Ивана. Релативна темпорална детерминација у Андрићевим приповеткама из Аустроугарског периода. У: Branko Tošović (Hg./Ur.), *Die k. u. k. Periode in Leben und Schaffen von Ivo Andrić (1892–1922) / Austrougarski period u životu i djelu Iva Andrića (1892–1922)*. Andrić-Initiative 4. Graz, Beograd: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz, Beogradska knjiga: 2011, 455–471.

Антонић, Ивана. Синтаксичко-семантичка формализација релативног времена у језику Меше Селимовића. У: *Аспекти времена у књижевности*, Зборник радова. Ур. др Лидија Делић. Београд: Институт за књижевност и уметност: 2012, 81–115.

Ристић, Стана. „Партикуле и њихови функционални еквиваленти (лексичко-семантичке и функционалне карактеристике).“ *Јужнословенски филолог*, XLIX, 1993: 75–93.

Ристић, Стана. *Начински прилози у савременом српскохрватском књижевном језику. Лексичко-граматички приступ*. Београд: Институт за српскохрватски језик [Библиотека Јужнословенског филолога. Нова серија, књ. 9], 1990.

Ристић, Стана. *Модификација значења и лексички модификатори у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ [Монографије 10], 2009.

Ристић, Стана, Радић-Дугоњић, Милана. *Реч. Смисао. Сазнање. (Студија из лексичке семантике)*. Београд: Филолошки факултет Београдског универзитета, 1999.

Antonić, Ivana. *Vremenska rečenica u standardnom srpskom jeziku.* Doktorska disertacija. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet [010018590; Biblioteka Matice srpske D 3167], 1995/6.

Antonić, Ivana. *Vremenska rečenica.* Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2001.

Извори

Андрић, Иво. *На Дрини ћуприја.* Сабрана дела – књига прва. Београд, 1967, 59–113.

Андрић, Иво а. Ћоркан и Швабица. *Јелена, жена које нема.* Приповетке. Сабрана дела – књига седма. Београд, 1967, 199–216.

Андрић, Иво б. Пут Алије Ђерзелеза. *Знакови.* Приповетке. Сабрана дела – књига осма. Београд, 1967, 9–31.

Андрић, Иво в. Дан у Риму. *Знакови.* Приповетке. Сабрана дела – књига осма. Београд, 1967, 33–40.

АСП: *Антологија српских приповедача XIX и XX века*. Приређивач Мирослав Јосић Вишњић. Београд: Филип Вишњић, 1999.

Јовановић, Слободан. *Портрети из историје и књижевности: Александар Обреновић. Обраћање краљице Наталије у католичанство. Стојан Новаковић – личне успомене*. – Нови Сад – Београд: Матица српска – Српска књижевна задруга, Библиотека: Српска књижевност у сто књига, књ. 60, 1963, 163–194; 197–227.

Медаковић, Дејан. *Ефемерис I–II – хроника једне породице.* Београд: БИГЗ, 1991.

Ненадовић, Љубомир П. *Одабрана дела: Писма из Италије.* – Нови Сад – Београд: Матица српска – Српска књижевна задруга, Библиотека: Српска књижевност у сто књига, књ. 24, 1959, 51–101.

Селеније, Слободан. *Очеви и оци.* Београд: БИГЗ, 1990, 117–200.

Селимовић, Меша. *Дервиш и смрт*. Београд: Слобода, 1976.

Selimović, Meša. *Krug.* Beograd: BIGZ, 1983.

Ћосић, Добрица. *Време смрти 1.* Београд: Просвета, 1972, 7–77.

Црњански, Милош. *Сербиа. Сеобе. Ламент над Београдом: Сеобе.* – Нови Сад – Београд: Матица српска – Српска књижевна задруга, Библиотека: Српска књижевност у сто књига, књ. 71, 1965, 15–64.

Примери су преузимани и из дневних и недељних новина: *Дневник*, Нови Сад, Интернет издање, НИН 22. X 1993, и са интернета (Закон о

облигационим односима, Конвенција о хемијском оружју), сајтова: www.mfp.gov.rs Министарство финансија и привреде Владе Републике Србије и www.nspm.rs *Нова српска политичка мисао*, као и из говорног језика образованих одраслих говорника који говоре стандардним језиком.

Summary

Ivana N. Antonić

SOME MODIFICATIONS OF TEMPORAL RELATION
IN THE SENTENCE WITH THE TEMPORAL CLAUSE

The subject matter of this paper is the modification of temporal relation in the complex sentence with the temporal clause. At the functional different Serbian language corpus the author notices the next types of modified temporality: excepted locational simultaneity complete or partial, and excepted locational-orientational posteriority formalized by the structure V SAMO / JEDINO / OSIM/SEM / IZUZEV (ONDA) KAD V_{Sub}, and excepted locational simultaneity / excepted terminativity formalized by the structure V SAMO DOK (Neg) V_{Sub}; sutuational locational simultaneity complete or partial formalized by the structure V U SITUACIJI / U SLUČAJU KAD V_{Sub}, with the posibility to be exceptivly modified in the structure V IZUZEV U SITUACIJI / U SLUČAJU KAD V_{Sub}; situational-concessive locational simultaneity complete or partial formalized by the structure V (ČAK) I (ONDA) KAD V_{Sub}; situational-conditional locational-orientational posteriority formalized by the structure V TEK (ONDA) KAD V_{Sub}, and situational-conditional orientational posteriority formalized by the structure V TEK POŠTO V_{Sub} or V TEK NAKON ŠTO V_{Sub} and situational-conditional orientational quantified posteriority formalized by the structure V Quant TEK POŠTO V_{Sub}, and finaly situational-conditional terminativity formalized by the structure (Neg) V SVE DOK Neg V_{Sub}. It can ocure sporadically supstitutiv temporality formalized by the structure V Det_{Temp} (U)MESTO KAD V_{Sub}, and consecutive-adversative temporality formalized by the structure KAD V_{Sub} A (ONDA) V.

Keywords: linguistics, Serbian language, syntax and semantics, complex sentence, temporal clause, modification of temporal relation.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.163.41'367.626
ID: 199303692
DOI: 10.2298/JFI1369347T
Примљено: 28. марта 2013.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Оригинални научни рад

РАДОСЛАВА М. ТРНАВАЦ*
Универзитет у Ванкуверу „Сајмон Фрејзер“
Програм за когнитивну науку

КАТАФОРСКИ ОБЛИЦИ ЗАМЕНИЦА *ОВО*, *ТО*, *ОНО* У РАСЦЕПЉЕНИМ (CLEFT) РЕЧЕНИЦАМА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду су анализиране неутралне општепредметне заменице *ово, то, оно* са становишта њихове катафорске употребе и различите дистрибуције у оквиру правих и привидних расцепљених (cleft/pseudocleft) реченица. Неутралне општепредметне заменице у контексту ових конструкција су разматране као семантички пунозначни облици. Њихова катафорска употреба је објашњена на основу одговарајуће удаљености и јединства – параметара теорије доступности (Accessibility Theory, Ariel 1990, 2001) док је њихова дистрибуција у расцепљеним реченицама мотивисана различитим когнитивним статусима референта (Gundel, Hedberg и др. 1993) у свести говорника и слушаоца.

Кључне речи: катафора; неутрална општепредметна заменица; расцепљена реченица; теорија доступности (Accessibility Theory), когнитивни статус.

I. Увод

Савремени српски језик, као и многи други језици, потврђује граматичност конструкције у којој је анафора кореферентна са именицом која следи у случају када се анафора налази у синтактички зависној реченици, али иста кореферентност није могућа када анафора из главне реченице линеарно претходи именици која је у зависној реченици (Langacker 1969; Lasnik 1976; Reinhart 1981, 1983; Ross 1969). У примеру (1) нулта анафора не може бити кореферентна са именицом која следи док је у примеру (2) кореферентност анафорског елемента и именице после ње у потпуности прихватљива:

* rtrnavac@sfu.ca

(1) *$Ø_i$ *уста̄ла је са сто̄лице када је Марина$_i$ по̄чела да пе̄ва.*
(2) *Када је $ø_i$ уста̄ла са сто̄лице, Марина$_i$ је по̄чела да пе̄ва.*

У овом раду се разматра проблем катафорских заменица *ово, то̄, оно* у оквиру расцепљених (cleft) реченица. Карден (Carden 1982) дефинише катафору узимајући као главни параметар њено окружење:

- $NP^1{}_1$… $Pro^2{}_1$... NP_2
- Pro_1 … NP_1

У првом случају је потребно тестирати да ли је NP_1 антецедент заменице или је то NP_2. Уколико се ради о случају праве катафоре, онда је то NP_2 док се у случају NP_1 може говорити о реидентификацији референта (Bolinger 1979). У другом случају је представљен тип референта који се први пут појављује у дискурсу[3]. Синтаксичко и контекстуално окружење катафоре у тексту представља и данас интригантну тему у лингвистичкој и когнитивној литератури с обзиром на формално нарушавање принципа линеарности.

Класични генеративни радови указују на доминацију синтаксичке структуре у одређивању система кореферентности. Заменице су генерално референтне са елементима који су на вишој позицији на дијаграму фразне структуре (C-command). Рајнхарт (Reinhart 1983: 42) истиче да, када две именске фразе или именска и заменичка фраза нису у домену једна друге, онда C-команда не делује. У том случају питање кореферентности зависи од прагматичког а не синтаксичког домена. С друге стране, у оквиру когнитивно-функционалног приступа систему кореферентности, издвојили бисмо два правца која су међусобно повезана. Према првом, употреба анафоре у позицији која линеарно предњачи у односу на кореферентну именску фразу је условљена њеном присутношћу у позадинској реченичној клаузи (Harris & Bates 2002). Према другом, само катафора која се помиње први пут у тексту захтева јаку кохезивну релацију са антецедентом, док референти који се понављају дозвољавају слабију кохезивну везу између анафоре и антецедента, те и већу просторну удаљеност између ова два елемента (Ariel 1990). Циљ овог рада представља утврђивање механизама који омогућују употребу

[1] NP (noun phrase) је абревијатура која представља именску фразу.

[2] Pro (pronoun) представља заменицу.

[3] У српском језику анафорски елемент, као и антецедент, могу бити изражени нултом формом. Интересантан би био за даље проучавање пример из народне епике наведен у монографији Пипера (2001: 25). Поменути пример садржи „скривени“ антецедент: *Зар не видиш с њима не гледао*.

катафоре у расцепљеним реченицама као и оних који утичу на различит избор у употреби између заменица *ово, то, оно* у овим реченицама са становишта когнитивно-функционалне теорије.

У наредном одељку је представљена класификација расцепљених (правих и привидних) реченица на материјалу српског језика уз опис корпуса коришћеног у раду. У одељку 3 су анализирана два когнитивно-функционална приступа која обрађују проблем катафоре на примерима расцепљених реченица. Одељак 4 илуструје окружење у којем се појављују заменице *ово, то, оно* у комбинацији са пуним или окрњеним обликом расцепљене реченице на основу хијерархије датости (Givenness Hierarchy, GUNDEL, HEDBERG и др. 1993). Закључак интегрише идеје теорије доступности (Accessibility Theory, ARIEL 1990, 2001) и хијерархије датости у смислу објашњења које оне нуде у вези са дистрибуцијом заменица у расцепљеним реченицама у српском језику.

II. Расцепљене реченице и корпус рада

Термин „расцепљене“ (cleft) реченице припада англосаксонској лингвистичкој традицији[4]. Први пут је термин увео Ото Јесперсен 1927. године[5], а у српском и хрватском је ова категорија реченица описана као посебна у радовима Половине (1983), Иваса (2001), Суботић & Ружић (2008)[6] и Халупке-Решетар (2011). Употребивши расцепљену реченицу, говорник „цепа“ садржај основне реченице (просте пропозиције) – *Тај редитељ је освојио прву награду на фестивалу у Берлину* – са циљем да се пажња слушаоца фокусира на расцепљени (cleft) конституент (*редитељ* у реченици (3)):

(3) *Ово је тај редитељ који/што је освојио прву награду на фестивалу у Берлину.*

Расцепљивањем основне реченице добија се перифрастична конструкција у којој је фокусирани елемент дислоциран и чија оба

[4] Анализе расцепљених реченица постоје и у другим словенским језицима (видети GUNDEL 1977, KING 1993, JUNGHANS 1997 и REEVE 2010 у руском; MIESZEK у пољском; BYTEL 1994 у чешком и словачком).

[5] Видети СУБОТИЋ и РУЖИЋ (2008).

[6] У српској и хрватској лингвистичкој традицији се о овим реченицама пише у оквиру поглавља о односним/релативним клаузама (видети о томе више KORDIĆ 1995, MRAZOVIĆ & VUKADINOVIĆ 1990, СТАНОЈЧИЋ & ПОПОВИЋ 2000, СУБОТИЋ & РУЖИЋ 2008).

дела реченице имају сопствени предикат. Предмет овог рада представљају катафорски облици *ово, то, оно* у тзв. „правим“ и „привидним“ расцепљеним реченицама у позицији заменице расцепљене реченице (cleft pronoun). Праве расцепљене реченице које су у фокусу овог истраживања имају четири конституентска елемента: општепредметне заменице[7] *ово, то, оно*[8], копулу у виду глагола *јесам/бити,* расцепљени (cleft) конституент и расцепљену клаузу. У многим се студијама заменице у расцепљеним реченицама сматрају семантички празним/плеонастичким елементом, тзв. експлетивом, али постоје радови који оспоравају такву анализу (Bolinger 1972, Borkin 1984, Gundel 1977, Hedberg 2000, Reeve 2010). У каснијем делу рада ја ћу илустровати то на примеру српског језика, због чега се слажем са ауторима који сматрају да заменице у расцепљеним реченицама нису семантички празни елементи. Следећи класификацију расцепљених реченица коју је предложила Хедберг (1990, 2000) и која је дефинисана информационо-структуралном терминологијом, праве расцепљене реченице су у корпусу овог рада подељене на две категорије: реченице са топик клаузама[9] и реченице са коментар клаузама[10]. У првој категорији расцепљених реченица

[7] Облици заменица типа *ово, то, оно* су у српској и хрватској научној литератури обележени следећим терминима: показне заменице, показне заменице средњег рода, предметне показне заменице, неутрални облици показних заменица, показне честице, деиксе, заменице за догађај, везнички прилози, „neutrum“ и сл. (видети опширније Peti 2005, као и Klajn 1988, Kordić 1997, Пипер 1983, итд.). Међутим, недавно су те заменице анализиране као посебна парадигма (безлично-безродне заменице у хрватском код PETI 2005, неутралне општепредметне заменице у српском код Радић 2010). Ова парадигма је настала од личних и показних заменица неутрализацијом трећег лица и средњег рода и употребљава се уз предикатске глаголе у свим лицима у једнини и у множини. У овом раду користићу термин Радић (2010).

[8] О природи трочланог система заменичких демонстратива у српском језику погледати подробније Тополињску (1981).

[9] У овом раду прихватамо дефиницију топика коју је понудила Гундел (1988: 210): „Ентитет E је топик у реченици S ако, користећи S, говорник намерава да повећа ниво знања слушаоца о E, или да затражи информацију о E, или да на неки други начин примора слушаоца да делује у вези са E. Предикација P је коментар у реченици S ако, изразивши реченицу S, говорник намерава да окарактерише P у односу на топик E.“

[10] Нешто раније Принс (1978) је предложила сличну поделу расцепљених реченица која обухвата расцепљене реченице са наглашеним фокусом (stressed focus) и расцепљене реченице са информативном пресупозицијом (informative presupposition).

информација је представљена линеарним редоследом „коментар – топик“[11] што значи да је топик у расцепљеној клаузи, а коментар је у оквиру расцепљеног конституента. Тиме расцепљени конституент уводи нову или контрастирану информацију док расцепљена клауза представља „диксурсивно-стару“ информацију (Prince 1992).

(4) *Ово је та књига* (коментар) *коју сам хтео да прочитам* (топик).

Примарни акценат у реченици (4) пада на расцепљени конституент, а не на расцепљену клаузу.

У другој категорији расцепљених реченица редослед реченичних делова је „топик-коментар“. Расцепљени конституент представља топик реченице, док расцепљена клауза садржи коментар и дискурсивно нову информацију. Расцепљена клауза носи реченичну логичку пресупозицију која је у овом случају нова у односу на претходни дискурс и која мора постати део заједничког комуникативног простора говорника и слушаоца.

(5) *О тој одлуци он је размишљао целе недеље.*
И управо је то одлука (топик) *која му је променила живот у наредних годину дана* (коментар).

Трећи тип реченица у корпусу овог рада представљају „привидно расцепљене“ реченице, у којима пресупозиција претходи новој информацији, а предикат из основне реченице је обгрљен са леве стране катафорском/анафорском заменицом, док је са десне стране повезан копулом и именском фразом, чиме је створена еквативна конструкција. Функција фокуса, односно коментара, приписује се именском елементу реченице. Такав тип реченице је веома фреквентан у корпусу овог рада. Привидно расцепљене реченице обично започињу заменичким елементом *оно*:

(6) *Каже се: „Какве су ти мисли, такав ти је живот“. Али, не дословно. Човек је емоционално биће. Оно што нас дефинише као људе јесу емоције.* (Политика онлајн, 16. септембар 2012)

Корпус овог рада представљају текстови Политике онлајн сакупљени у периоду од априла 2011. до новембра 2012. године као и конструисани примери наведени ради илустрације теоретских појмова. У оквиру корпуса Политике онлајн је анализирано укупно 975 реченица. Дистрибуција заменица у расцепљеним реченицама је следећа:

[11] Према теорији Гундел (1988) топик може да следи после фокуса ако има активиран статус (Hedberg 2000). О когнитивним статусима заменица у расцепљеним реченицама ће бити речи у одељку 4.

Табела 1. Дистрибуција заменица *ово, то, оно* у правим и привидним расцепљеним реченицама (текстови из онлајн издања Политике)

Заменице	*Праве расцепљене реченице*	*Привидно расцепљене реченице*
Ово (укупан број: 325)	32	–
То (укупан број: 325)	6	–
Оно (укупан број: 325)	–	83

Корпус реченица базиран на примерима из Политике онлајн показује да заменица *ово* преовлађује у оквиру правих расцепљених реценица, док заменица *оно* доминира у привидно расцепљеним реченицама.

III. Употреба катафорских заменица у расцепљеним реченицама

У овом одељку ћемо анализирати понашање катафорских заменица у расцепљеним реченицама на основу две когнитивно-функционалне теорије које настоје да објасне феномен катафорске прономинализације – (1) теорија позадинске структуре (Harris & Bates 2002) и (2) теорија когнитивне доступности (Ariel 1990).

Према истраживању Харис и Бејтс (2002), катафорска прономинализација је условљена њеном присутношћу у „позадинском“ (субординираном) делу реченице[12], као и њеном локализацијом у деловима реченице са прогресивним аспектом (у германским и романским језицима). С обзиром на специфику словенског аспекта који је морфолошке природе, за нас је интересантан први случај – употреба катафоре у субординираном делу реченице. Као што је демонстрирано у претходном одељку, права расцепљена реченица је подељена на две клаузе – једну са копулативним/именским предикатом и другу са предикатом који је задржан из основне просте реченице. Клауза са неутралном општепредметном заменицом и копулативним/именским предикатом представља главни део расцепљене реченице.

(7) *То су општа места која су позната и свакој баби на пијаци.* (Политика онлајн, 15. април 2011)

[12] Делимично се поклапа са класичним генеративним приступом (C-command, Reinhart 1983).

И заменица у привидно-расцепљеним реченицама припада комплексу главне клаузе:

(8) *Оно што ми њима поручујемо јесте да могу слободно бити неодговорни и посвећени властитом хедонизму.* (Политика онлајн, 30. јун 2012)

На основу овог дела анализе, можемо закључити да заменице у расцепљеним реченицама не испуњавају услов локализације у позадинском (субординираном) делу реченице[13]. Теорија која ће бити изложена у наредном делу текста може појаснити овакву употребу катафорских заменица у расцепљеним реченицама.

Други когнитивно-функционални приступ који представља предмет интересовања овог рада описује шири спектар употребе катафоре, укључујући реченичну и дискурсивну катафору. Овај правац истиче да је главна функција заменица да указују на референте у дискурсу који су високо рангирани у хијерархији доступности (Accessibility) заснованој на подацима сачуваним у радној меморији (Ariel 1990; Givón 1983; Gordon, Grosz и др. 1993; Prince 1981). У страним радовима посвећеним анафори општеприхваћена је теза да редукованији облици анафоре указују на истакнутије и слушаоцу доступније антецеденте. Често је доступност повезивана са улогом референта у претходном дискурсу (Arnold 2010). Аријел истиче да облик анафоре представља „маркер“ дискурсивног статуса референта, који доприноси томе да слушалац идентификује локацију референта у својој менталној представи. Хијерархија експлицитности референцијалних елемената (Givón 1983; Ariel 1990; Gundel, Hedberg и др. 1993; Almor & Nair 2007; Arnold 1998; Arnold 2010) обухвата семантички богате јединице, као што су то именске фразе, које сигнализирају мање доступне референте, затим демонстративе, као и заменице и нулте форме које рефлектују референте

[13] У радовима Табоада и Трнавац (2012), Трнавац и Табоада (2012), као и Трнавац и Табоада (у припреми), однос позадинских структура и употребе катафоре је анализиран на нивоу дискурса уз помоћ реторичке дискурсивне теорије (Mann & Thompson 1988) на материјалу енглеског језика. Резултат ових истраживања је био да катафора не захтева позадинску структуру на нивоу дискурса. Прелиминарна анализа показује да би одговор на ово питање био негативан и у српском језику јер већина расцепљених реченица (са топик клаузама) формира следећа два дискурсивна односа: ПИТАЊЕ–ОДГОВОР и КОНТРАСТ (упоредити са резултатима Oberlander, Knott и др. (1999)). Оба поменута дискурсивна односа подразумевају постојање две нуклеарне структуре у којима је заменица део главног, а не позадинског дела дискурса.

истакнутије и доступније меморији слушаоца. У примеру (9), постоји конфликт иницран статусом доступности: *он* је рангиран на вишој позицији према хијерархији доступности јер је у питању заменица у субјекатској позицији, односно референт који је одраније познат слушаоцу, него *Петар*, властита именица, која је, према теорији доступности, новији концепт у меморији слушалаца:

(9) *Он је позвао мајстора пре него што је Петар дошао са посла.*

Због тог конфликта између одговарајућег статуса доступности и принципа линеарности *он* и *Петар* у примеру (9) по референцијалној хијерархији теорије доступности не могу да указују на исту личност.

Примењујући когнитивно-лингвистичке параметре теорије доступности на катафору (датост, јединство и удаљеност), Аријел (1990) тврди да генерално постоје два типа катафоре која захтевају различита окружења. Чврста кохезивна веза између структуре у којој се налази катафора и структуре у којој се налази антецедент је потребна само у случају када катафора представља први пут поменути референт у дискурсу. Када је у питању поновљени референт (NP_1 … Pro_1 … NP_2), оваква чврста кохезивна веза између структуре у којој је катафора и оне у којој је антецедент није потребна, те катафора и њен антецедент могу бити у две независне реченице[14]. Поновљени референт изражен катафором често се налази и у синтаксички субординираним структурама где је релативно већа удаљеност између анафоре у зависној и антецедента у главној реченици (видети пример 2 у овом раду). У случају заменица *ово, то, оно* у расцепљеним реченицама, постоји чврста кохезивна веза између анафоре и именске фразе те оба елемента могу представљати нови референт у тексту, као што је то случај у топик клаузама. Кохезивна веза између анафоре и именице је јака (параметар јединства) док су они на минималној удаљености у оквиру исте клаузе (параметар удаљености), што спречава конфликт изазван степеном доступности између заменице и именске фразе који постоји у (9) и који онемогућава кореферентност између ова два елемента.

У закључку овог одељка може се истаћи следеће: теорија Бејтс и Харис (2002), која истиче значај позадинског (субординираног) дела реченице као услов за употребу катафоре, не покрива све аспекте њене реченичне употребе. Теорија доступности (Аријел

[14] Наведена особина катафоре може бити илустрована следећим примером:

(1) *Он ми је био добар пријатељ. Па ипак, Марко ме је издао.*

1990) истиче значај дискурса у разумевању катафоре као феномена. По овој теорији, минимална просторна удаљеност и јака кохезивна повезаност између заменице и антецедента представљају услов који омогућује катафори да сигнализира први пут поменути референт у тексту. Ови јој параметри такође омогућавају да буде интуитивно доступна слушаоцу и поред тога што је принцип линеарности нарушен.

У следећем одељку биће приказана теза по којој заменице у расцепљеној реченици не представљају празне семантичке елементе. Могућност избора различитих заменица у оквиру расцепљених реченица, као и њихов различит когнитивни статус у меморији слушаоца, указује на ту чињеницу. У наредном одељку биће описани механизми хијерархије датости (Gundel, Hedberg и др. 1993) који утичу на избор ових заменица.

IV. Хијерархија датости и избор катафорских заменица у расцепљеним реченицама

У претходном одељку укратко је описана теорија доступности (Ariel 1990) која одређује да су нулте форме и заменице високо рангиране у хијерархији референцијалне доступности, док су именске фразе на ниској позицији у истој хијерархији. Ова теорија је базирана на информацији о степену доступности неког референта слушаоцу. У овом одељку илустроваћу тезу по којој заменице у расцепљеним реченицама не представљају нереференцијалне и празне семантичке елементе. Да бих анализирала разлику у употреби заменица, те начин на који је информација о когнитивном статусу референта доступна слушаоцу, послужићу се сродном хијерархијом датости (Givenness Hierarchy, Gundel, Hedberg и др. 1993).

Идеја да заменица у расцепљеним реченицама није плеонастична постоји више деценија. Гундел (1977: 543), на пример, анализира демонстратив расцепљене реченице у енглеском као заменички референт који се односи на топик расцепљене реченице и који је референтан на сличан начин као и заменичка копија десно дислоциране именске фразе у реченици типа *Ја га волим, шај йасуљ* (*га* и *шај йасуљ* су кореферентни као *шо* и *редишељ* у реченици (3)). Хедберг (2000) пак сматра да постоји корелација у односу између заменице и расцепљене клаузе, с једне стране, и члана и именског елемента у референтној детерминантској фрази, с друге стране.[15] У

[15] Пример одређене детерминантске фразе у енглеском може бити *the girl*.

наредном одељку биће представљене основе хијерархије датости. Класификација когнитивних статуса која диктира употребу различитих заменичких облика биће примењена на корпус расцепљених реченица са заменицама *ово, то, оно.*[16]

Основе хијерархије датости се заснивају на идеји да заменице у свом конвенционалном значењу укључују информацију коју говорник поседује о когнитивном статусу референта у свести слушаоца. Хијерархија претпоставља однос импликације између шест когнитивних статуса. Они су у различитим језицима изражени различитим заменичким елементима. Сваки виши статус у хијерархији укључује нижи. Хијерархија датости у српском језику је представљена на материјалу показних и личних заменица у Табели 2:

Табела 2. Когнитивни статуси референта

Статус	*У фокусу* (центру пажње слушаоца)	*Активиран* (у радној меморији слушаоца)	*Познат* (у меморији слушаоца)	*Јединствено препознатљив*	*Референтан*	*Препознатљив по врсти*
Српски језик	Ø, он, она, оно/Овај N[17]/ овај, тај, онај	Овај N/ овај, тај, онај	Тај N, онај N	Ø N	Овај (један) N	Ø N

Даље излагање ћемо пропратити кратким описом сваког од статуса наведених у Табели 2 да бисмо затим илустровали начин на који хијерархија датости функционише на примеру избора неутралних општепредметних заменица *ово, то, оно* у расцепљеним реченицама.

Два статуса заменица уз одговарајућу именицу, „препознатљив по врсти“ и „јединствено препознатљив“, не разликују се по форми с обзиром да у српском језику, као и у осталим словенским језицима, формално није обавезно стално обележавати разлику између

[16] Видети такође Пипер (2001) о општој дистрибуцији катафорских ОВ-, Т-, ОН- заменица у српском језику.

[17] N обележава било коју именицу.

именице која упућује на врсту објекта и представу конкретног објекта коју би слушалац могао да има у својој свести (захваљујући већ постојећој менталној репрезентацији тог објекта или садржају који је присутан у самој имениці). У германским језицима, на пример, таква разлика се обележава присуством одређеног/неодређеног члана.

Статус „референтан“ упућује на чињеницу да говорник указује на конкретан референт који није познат слушаоцу и очекује да слушалац створи представу тог ентитета пре него што је обрада реченице у свести слушаоца завршена:

(10) П: *Нисам могао да радим.*
Н: *Зашто?*
П: *Ма ова (једна) девојчица из комшилука ми није дала мира.*

Овај статус се изражава придевском заменицом *овај* (у значењу „непознат слушаоцу“) уз одговарајућу именицу. Заменица *овај* у том контексту се може наћи уз број *један*.

Статус „познат“ се изражава у српском језику показним заменицама *тај*/*онај* уз одговарајућу именицу и указује да је ентитет познат слушаоцу одраније или из претходног дискурса, те је забележен у меморији слушаоца:

(11) П: *Нисам могао да радим.*
Н: *Зашто?*
П: *Ма та*/*она девојчица из комшилука ми није дала мира.*

Статус „активиран“ указује да је ентитет доступан свим учесницима говорног акта јер се налази у непосредном дискурсу, те је активиран у радној меморији слушаоца. Активацију референта врши сам говорник док референт може бити изражен придевском заменицом *овај* као и показним заменицама *ова, та, она*.

(12) П: *Нисам могао да радим.*
Н: *Зашто?*
П: *Ма ова девојчица*/*ова, та, она (из комшилука) ми није дала мира.*

Статус „у фокусу“ указује да је одређени ентитет у центру пажње учесника говорног акта. Изражава се личним заменицама или нултом формом. Генерално, облик овог статуса представља топик из претходног дискурса, који ће највероватније бити топик и у наредним реченицама.

(13) П: *Нисам могао да радим целог дана због буке коју прави девојчица из комшилука.*
Н: *Знам је – она је ћерка мога колеге.*

Пошто сваки од наведених когнитивних статуса у хијерархији датости обухвата претходни статус, референтност изражена одређеним обликом такође укључује могућност изражавања облицима који су карактеристични за ниже статусе.[18] У корпусу нашег рада употреба општепредметних заменица карактеристична је за расцепљене реченице које постоје у оквиру четири когнитивна статуса приказана у Табели 3:

Табела 3. Дистрибуција расцепљених реченица у оквиру когнитивних статуса (текстови из онлајн издања Политике)

Расцепљене реченице / Статус	Јединствено препознатљив (*то*+ јесам + расцепљени конституент + расцепљена клауза)	Познат *Оно (што) / то (што)* + расцепљена клауза + *јесте* + расцепљени конституент	Активиран Ово/То/Оно + јесам + расцепљени конституент + расцепљена клауза	У фокусу (*То* + окрњена расцепљена реченица)
Ово (топик клауза)			7	
Ово (коментар клауза)			25	
То (топик клауза)	1		5	
То (коментар клауза)			1	
Оно (топик клауза)				
Оно (коментар клауза)		83		

У наредном делу овог одељка ја ћу илустровати употребу неутралних општепредметних заменица у расцепљеним реченицама, која се заснива на претходној класификацији когнитивних статуса. Почећемо од расцепљених реченица које имају статус „у фокусу“ јер, према теорији датости (HEDBERG 2000), ове реченице имају најшири спектар заменичке употребе.

Статус „у фокусу“ се изражава најчешће „окрњеним“ расцепљеним реченицама, које се појављују у елиптичном облику јер им не-

[18] Употреба облика из нижих статуса није увек могућа, већ је регулисана прагматичким статусом, тзв. Грајсовом максимом квантитета (видети подробније GUNDEL, HEDBERG и др. 1993).

достаје расцепљена клауза чији је садржај поменут у претходном тексту/реченици:

(14) *Мислио сам да је Марко куцао на врата.*
Али то је Петар (који је куцао на врата).

Садржај расцепљене клаузе је могуће реконструисати на основу претходног контекста пошто је пажња слушаоца усмерена на тај садржај. Статус „у фокусу“ најчешће имају реченице са заменицом *то* која није плеонастична. У овом случају она функционише у хијерархији датости слично личној заменици која означава неки објекат[19], те дескриптиван садржај није неопходан а и може се наћи у изостављеној расцепљеној клаузи. Уколико би се у овом случају употребиле заменице *ово* и *оно*, оне би могле диктирати промену реченичног коментара (те се не би више радило о особи која је куцала на врата у примеру (14)).

Реченице које имају „активиран“ статус могу бити активиране од стране говорника, слушаоца или на основу екстралингвистичке ситуације. У реченици (15) говорник активира статус референта у расцепљеној реченици:

(15) *Голубовић кога ускоро очекује премијера новог филма „Кругови“ уступио је нашем листу своју листу, уз објашњења зашто се баш ових 10 дела нашло на његовој листи најбољих свих времена. – Мој избор је личан и крајње субјективан, у њему нема никакве естетске ни идеолошке нити која повезује филмове на листи. Напротив, ови филмови су потпуно различити и сваки од њих је на другачији начин утицао на мој доживљај света и умености. Ово је тај интимни водич кроз филмове који су на мене највише утицали. „Седам самураја“ (Акира Куросава). Античка драма у жанру вестерна. Филм о губитницима који добијају шансу да постану хероји. “Седам самураја” је есенција Куросавиног моралног и естетског света.* (Политика онлајн, 7. септембар 2012)

Облик заменице који је изабран у случају примера (15) је *ово*, а не *то* у оквиру окрњене расцепљене реченице јер је садржај расцепљене клаузе само активиран те још увек није у фокусу пажње читаоца. Пуна расцепљена реченица са заменицом *то* би била могућа јер когнитивни статус са вишим степеном датости по правилу укључује форме нижег статуса (у овом случају „активиран“ статус

[19] У енглеском би ту улогу у расцепљеним реченицама играла заменица *it* (Hedberg 2000). Употреба заменице *it* се великим делом поклапа са употребом општепредметне заменице *то* у српском језику, која изражава највећи облик неутралности међу општепредметним заменицама.

укључује форму „јединствено препознатљивог статуса“ о коме ће бити речи нешто касније). Употреба целе реченице са расцепљеном клаузом и заменицом *ово* уместо заменице *то* олакшава разумевање јер неутрална општепредметна заменица *ово* сигнализира промену топика у односу на смисао исказан у реченици *Мој избор је личан и крајње субјективан* (...). Заменица *оно* би у контексту „активираног“ статуса била могућа јер односом импликације на основу Грајсове максиме квантитета (Grice 1975) ова заменица може да изражава „активиран“ статус док се њена припадност везује за хијерархијски нижи „познати“ статус.

„Активиран“ статус такође може бити иницран екстралингвистичком ситуацијом као у следећем конструисаном примеру:

(16) *Оно је твоја слика што (видиш да) виси на зиду.*

Статус „познат“ у корпусу овог рада је изражен привидно расцепљеним реченицама. Референт је познат и говорнику и слушаоцу:

(17) *Пре него што је основан Битеф на нашим просторима није се знало да Немци имају тако добро позориште. Случајно сам боравећи шездесетих година прошлог века у Берлину открио сву лепоту и значај овог театра. Издваја га интелектуална димензија, а оно што је такође приметно и лако уочљиво јесте да је код њих забава на споредном колосеку... објашњава Јован Ћирилов, селектор и уметнички директор Битефа.* (Политика онлајн, 15. септембар 2012)

Пошто је овај статус мање доступан, те се слушаоци, да би схватили информацију, обраћају дуготрајној меморији, расцепљена клауза је неопходни део конструкције. Окрњене реченице нису могуће са овим когнитивним статусом. С обзиром на то да се саговорници обраћају дуготрајној меморији ради идентификације референта, није могуће употребити привидно расцепљену реченицу са заменицом *ово*. Расцепљене реченице са заменицом *то* су могуће у овом контексту, али не сигнализирају слушаоцу да би информацију требало тражити у дуготрајној меморији.

Статус „јединствено препознатљив“ је карактеристичан за реченице у којима говорник презентује нову информацију слушаоцу. Говорник претпоставља да ће слушалац да се сложи са овом информацијом и да се она потенцијално уклапа у претходни информативни простор, који обе стране деле:

(18) *Остаје да се види још једна ставка у косовској политици, а то је та* (...) *платформа коју чекамо.* (Политика онлајн, 1. октобар 2012)

У случају „јединствено препознатљивог“ статуса употребљава се само пуни облик расцепљене реченице са заменицом *то* као најне-

утралнијим обликом у хијерархији облика којима се изражавају референтни статуси. Сви остали облици расцепљене реченице обрађени у овом раду (пуни и окрњени облици са заменицама *ово* или *оно*) користе се за статусе који су у хијерархијском смислу на вишој позицији од „јединствено препознатљивог“ статуса.

Представљена хијерархија когнитивних статуса на материјалу расцепљених реченица указује на важну улогу које заменице играју у обележавању начина на који слушалац обрађује садржај реченица. Док хијерархија доступности описана на почетку овог поглавља сигнализира корелацију између семантички празнијих форми (заменица) и већег степена доступности референта које оне маркирају, теорија когнитивних статуса (датости) дефинише како и у ком контексту заменичке форме могу бити активиране у свести слушаоца.

V. Закључак

У овом раду је представљена употреба неутралних општепредметних заменица *ово, то, оно* у правим и привидним расцепљеним реченицама. Заменице у расцепљеним реченицама су анализиране као елементи који имају своје пуно семантичко значење. Појава катафорског облика заменице у овим реченицама се објашњава теоријом доступности (Ariel 1990). На основу параметара удаљеност и јединство, нарушавање линеарног поретка између заменице и антецедента у тексту је омогућено њиховом минималном удаљеношћу и њиховом јаком кохерентном повезаношћу. Дистрибуција неутралних општепредметних заменица *ово, то*, *оно* је одређена когнитивним статусом расцепљених реченица које су у српском језику обележене у оквиру четири когнитивна статуса повезана односом импликације. Овај однос омогућава употребу сва три облика заменица у оквиру тзв. статуса „у фокусу“ са расцепљеним реченицама у пуном или окрњеном облику док статус „јединствено препознатљив“ дозвољава једино употребу неутралне општепредметне заменице *то* са пуним обликом расцепљене реченице. Анализирани случај неутралних општепредметних заменица *ово, то, оно* у оквиру расцепљених реченица потврђује идеју да се дистрибуција катафоре и избор заменица у конкретном окружењу заснива на принципима когниције.

Цитирана литература

Радић, Јованка. „Који, неки..., овај... – придевске или именичке замениће?“ *Српски језик – студије српске и словенске* XV, св. 1–2 (2010): 625–643.

Станојчић, Живојин и Љубомир Поповић. *Граматика српскога језика.* Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2000.

Суботић, Љиљана и Владислава Ружић. „Расцепљене (клефт) реченице у српском језику (дијахроно-синхрони план)“, *Зборник Матице српске за славистику* 74 (2008): 415–431.

Тополињска, Зузана. „Семантичка и синтаксичка дистрибуција заменичких корена *т, ов, он* у српскохрватском језику.“ *Научни састанак слависта у Вукове дане* 7, 297–307.

Almor, Amit & Veena Nair. “The form of referential expressions in discourse.” *Language and Linguistic Compass* knj. 1, sv. 1, (March, 2007): str. 84–99.

Ariel, Mira. *Accessing Noun Phrase Antecedents.* London/New York: Routledge, 1990.

Ariel, Mira. “Accessibility theory: An overview.”Text representation. u: Ted Sanders, Joost Schliperoord and Wilbert Sooren (ur.), John Benjamins (Human cognitive processing series), 2001: 181–197.

Arnold, Jennifer. *Reference form and discourse patterns*. Stanford University: Unpublished doctoral dissertation, 1998.

Arnold, Jennifer. “How speakers refer: The role of accessibility.” *Language and Linguistics Compass* knj. 4, sv. 4 (2010): 187–203.

Bolinger, Dwight. “A look at equations and cleft sentences.” *Studies for Einar Haugen*. Evelyn Firchow (ed.), The Hague: Mouton, 1972: 96–114.

Bolinger, Dwight. “Pronouns in discourse.” *Syntax and Semantics: Discourse and Syntax.* Talmy Givon (ed.), New York/London: Academic Press, 1979: 289–309.

Borkin, Ann. *Problems in Form and Function*. Norwood, NJ: Ablex, 1984.

Bytel, Antonín. “Towards the Syntactical Interpretation of the so called Cleft Sentences.”*East European Studies* 3 (March 1994): 93—125.

Carden, Guy. “Backwards anaphora in discourse context.” *Journal of Linguistics*.18, 2 (September 1982): 361–387.

Gordon, Peter, Barbara, Grosz, and Laura Gilliom. “Pronouns, names, and the centering of attention in discourse.” *Cognitive Science* 17, 4 (October–December 1993): 311–347.

Grice, Paul. “ Logic and conversation.” *Syntax and semantics III. Speech acts*. u: P. Cole and J. Morgan (ur.), New York: Academic Press, 1975, 41–58.

GUNDEL, Jeanette. “Where do cleft sentences come from?” *Language* 53, sv. 3. (September 1993): 543−559.

GUNDEL, Jeanette. 1988. “Universals of topic−comment structure.” *Studies in Syntactic Typology.* u: Michael Hammond, Edith Moravcsik and Jessica Wirth (ur.), Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1988, 209−239.

GUNDEL, Jeanette, Nancy Hedberg and Ron Zacharski. “Cognitive status and the form of referring expressions in discourse.” *Language* 69, 2 (June 1993): 274–307.

HALUPKA-REŠETAR, Sabina. *Rečenični fokus u engleskom i srpskom jeziku*. E-disertacija (http://www.ff.uns.ac.rs/biblioteka/digitalna/e−disertacija/edis01_Halupka−Resetar.pdf), 28. 03. 2013.

HARRIS, Catherine & Elizabeth, BATES. Clausal backgrounding and pronominal reference: A functionalist approach to c-command. *Language and Cognitive Processes*, 17 (2002): 237−269.

HEDBERG, Nancy. *Discourse pragmatics and cleft sentences in English*. Minneapolis: University of Minnesota dissertation, 1990.

HEDBERG, Nancy. ”The Referential Status of Clefts,” *Language* 76, 4 (Jesen, 2000): 891−920.

JUNGHANS , Uwe. “On the so-called èto−cleft construction.” *Proceedings of the Sixth Annual Workshop on Formal Approaches to Slavic Linguistics.* Martina Lindseth & Steven Franks (ed.), Stanford: CSLI Publications, 1997, 166−190.

KING, Tracy. *Configuring topic and focus in Russian*. Ph.D. dissertation, Stanford University, 1993.

KLAJN, Ivan. „O sintaktičkim osobinama pokaznih zamenica srednjeg roda.“ *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor* 51−52, 1−4 (1988): 63−71.

KORDIĆ, Snježana. *Relativna rečenica*. Zagreb: HFD − Matica hrvatska, 1995.

LANGACKER, Ronald. “Pronominalization and the chain of command.” *Modern studies in English: Readings in transformational grammar.* David Reibel and Sanford Schane (eds.), Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1969, 160−200.

LASNIK, Howard. “Remarks on coreference.” *Linguistic Analysis* 2*,* (1976): 1−22.

MANN, William & and Thompson, Sandra. “Rhetorical structure theory: Towards a functional theory of text organization.” *Text* knj. 8, sv.3 (1988): 243−281.

MIESZEK, Aleksandra. “Focus Constructions: Cleft Sentences in English and Their Counterparts in Polish”. *Papers and Studies in Contrastive Linguistics* 9, 1979, 113−126.

MRAZOVIĆ, Pavica i Zora, Vukadinović. *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance.* Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1990.

OBERLANDER, Jon, Alistair Knott, Mick O'Donnell, and Chris Mellish. "Beyond elaboration: Generating descriptive texts containing it−clefts." *Text representation*. Ted Sanders, Joost Schliperoord and Wilbert Spooren (eds.), John Benjamins (Human cognitive processing series), 2001: 181−197.

PETI, Mirko. „Bezlično-bezrodne zamjenice." *Zbornik o sedamdesetpetoj godišnjici akademika Dalibora Brozovića.* ur. August Kovačec, Zagreb: HAZU, 577−586.

PIPER, Predrag. *Zamenički prilozi: gramatički status i semantički tipovi.* Novi Sad: Institut za strane jezike i književnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, 1983.

PIPER, Predrag. *Jezik i prostor.* Izd. 2. dopunjeno. Beograd: Biblioteka XX vek: Čigoja štampa, 2001.

POLOVINA, Vesna. „Pseudokleft rečenice u engleskom i njihovi ekvivalenti u srpskohrvatskom jeziku". *II Simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja. Zbornik radova.* Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu. Filozofski fakultet, 1983.

PRINCE, Ellen. "A comparison of wh-clefts and it-clefts in discourse." *Language* 54, 4 (December 1978): 883−906.

PRINCE, Ellen. "Toward a taxonomy of given-new information." *Radical pragmatics*. Peter Cole (ed.). New York: Academic Press, 1981: 223−56.

PRINCE, Ellen. "The ZPG Letter: Subjects, Definiteness, and Information-status." *Discourse Description. Diverse linguistic analyses of a fund-raising text*. William C. Mann and Sandra A. Thompson (eds), 2005, 295−326.

REEVE, Matthew. *Clefts*. PhD thesis, UCL, 2010.

REINHART, Tanya. "Definite NP anaphora and c-command domains." *Linguistic Inquiry* 12, 4 (1981): 605−635.

REINHART, Tanya. *Anaphora and Semantic Interpretation*. London: Croom Helm, 1983.

ROSS, John. "On the cyclic nature of English pronominalization." // W. Reibel and S. Schane (eds.), *Modern studies in English.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

TABOADA, Maite and Radoslava Trnavac. "Cataphoric *it* and backgrounding from the point of view of coherence relations". *Linguistic Society of America (annual conference)*, Portland, USA, January 2012.

TRNAVAC, Radoslava and Maite Taboada. "Backwards anaphora marking in coherence relations". *11th Conceptual Structure, Discourse and Language Conference.* Vancouver, Canada. May 2012.

TRNAVAC, Radoslava and Maite Taboada (u pripremi) "Backward anaphora and backgrounding in natural discourse."

Summary

Radoslava Trnavac

CATAPHORIC USE OF SERBIAN IMPERSONAL GENDERLESS PRONOUNS *OVO, TO, ONO* IN CLEFT SENTENCES

The objective of the paper is to analyze Serbian impersonal genderless pronouns *ovo, to, ono (this, it, that*) from the perspective of their cataphoric use and different distribution within clefts and pseudoclefts. The author argues that the above pronouns have full semantic meaning in these constructions. Their cataphoric use is based on the parameters of minimal Distance and strong Unity (Accessibility Theory, Ariel, 1990, 2001), while the difference in distribution within clefts/pseudoclefts is triggered by various cognitive statuses (Gundel, Hedberg et al. 1993) that they create in the mind of conversational participants.

Keywords: cataphora; impersonal genderless pronoun; cleft sentence; Accessibility Theory; cognitive status.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.163.41’282(06) ; 811..16/.17(06)
ID: 199304716
DOI: 10.2298/JFI1369367M
Примљено: 4. априла 2013.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Прегледни научни рад

СОФИЈА Р. МИЛОРАДОВИЋ*
Институт за српски језик САНУ, Београд
Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

ОПШТЕСЛОВЕНСКИ ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС И УЧЕШЋЕ СРПСКИХ ДИЈАЛЕКТОЛОГА – ЕНТУЗИЈАЗАМ НЕ МАЊИ ОД ЗНАЊА**

У раду је дат преглед петодеценијског рада српских дијалектолога на *Општесловенском лингвистичком атласу* (ОЛА) – досад највећем и најсвеобухватнијем лингвистичком научном подухвату у словенском свету. Послови на домаћем сектору овог лингвогеографског пројекта одвијају се у оквиру Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе при САНУ. Рад на пројекту ОЛА састоји се из више сегмената: сакупљање дијалекатске грађе и њена обрада, израда карата и пратећих материјала, учешће на домаћим радним састанцима, као и на међународним радним и пленарним заседањима. Предочене су и обавезе које у садашњем тренутку стоје пред Српском националном комисијом за ОЛА, као и проблеми са којима се домаћа комисија суочава у извршавању тих обавеза.

Кључне речи: *Општесловенски лингвистички атлас*, српска дијалектологија, мрежа пунктова, фонетско-граматички и лексичко-творбени томови ОЛА, заседања МК ОЛА.

Најмање три разлога постоје због којих се аутор овога текста одлучио за овакву прегледну тему. Најпре, то је изванредно значајан јубилеј *Јужнословенског филолога* – навршена стота годишњица од изласка његовог првог броја. Потом, прошло је педесет и пет година од одлуке донете на IV међународном конгресу слависта, одржаном у Москви септембра 1958. године, да се започне са радом на *Општесловенском лингвистичком атласу*, а двадесет пет

* sofija.miloradovic@sanu.ac.rs

** Овај рад је резултат истраживања на пројекту 178020: *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

година откако су у Москви и Београду 1988. године објављени први томови двеју серија Атласа – лексичко-творбени том *Животный мир* и фонетски том *Рефлексы *ě*. И, при свему томе, међу оснивачима *Општесловенског лингвистичког атласа*, уз Р. И. Аванесова и С. Б. Бернштејна из Москве, В. Дорошевског и З. Штибера из Варшаве, уз Б. Хавранека из Прага и С. Стојкова из Софије, стајао је и Александар Белић, који је управо далеке 1913. године, заједно са Љубомиром Стојановићем, покренуо часопис Јужнословенски филолог, а потом га од његове друге књиге, изашле 1921. године, уређивао заједно са Уређивачким одбором све до 1959–60. године, када је изашла његова XXIV књига.

I

„Стицајем околности српски дијалектолози су у другој половини двадесетог века конкретне резултате у области лингвистичке географије остварили радећи углавном на међународним пројектима“ (Реметић 1997: 120), а вероватно најважнији међу њима, онај у који су домаћи дијалектолози уложили највише знања и ентузијазма јесте *Општесловенски лингвистички атлас*, без икакве двојбе – досад највећи и најсвеобухватнији лингвистички научни подухват у словенском свету. Р. И. Аванесов ће 1980. године, у једноме допису упућеном московском издавачу „Наука“, поменути *Атлас* као труд уникатан у историји славистике и лингвистике у целини, подржан од стране Унеска. Или пак, како је то у обраћању Савету академија наука и уметности СФРЈ записао 19. јануара 1967. године проф. др Ј. Вуковић, тада организациони секретар Југословенског комитета за дијалектолошке атласе, *Општесловенски лингвистички атлас* треба да представља „огромну научну грађевину“.

Израда лингвистичких атласа, као што је познато, представља највиши домет лингвогеографије. Велики општи значај графичког представљања језичких вредности бива недвосмислено јасан, једнако као и многострука примена језичких атласа. У њима се налази превасходно лексика традиционалне материјалне и духовне, али и социјалне културе појединих народа. Они су својеврсна језичка слика света, у великој мери потпуна и изузетно погодна за упоредни преглед. „Науци су потребне три врсте великих, исцрпних радова: опсежне монографије о граматичком систему у говору неког места или краја, систематски речници сваког дијалекатског типа и дијалекатски атласи који ће приказати како појаве варирају у

простору. (...) А управо то треће, дијалекатски атласи, треба да крунише целокупан посао и да му да ону неопходну географску перспективу иза које се назиру и историјска кретања. Савремена дијалектологија у свету не без разлога сматра језичке атласе својим централним инструментом; они данас спадају у ризницу фундаменталних тековина културе цивилизованих народа“ (Ивић 1990: 209–210). Лингвистички атласи могу бити национални, регионални, а могу бити и резултат мегапројеката, тј. међународне сарадње научника из већег броја земаља. За разлику од националних атласа, који кориснику предочавају дијалекатске разлике у оквиру једног језика, управо због тога што су оне од значаја за дати национални језик, у оквиру *Европског лингвистичког атласа* или *Општесловенског лингвистичког атласа* картографишу се разлике у оквиру целе индоевропске групе или словенске породице језика. Тако, *Општесловенски лингвистички атлас* за предмет свога истраживања има породицу сродних језика, а не неки појединачни словенски језик, при чему се картографише све оно што је од значаја на општесловенском нивоу. То је највећи свесловенски пројекат, који пружа могућност да сваки словенски језик, тј. народне говоре који припадају сваком појединачном словенском језику, осмотримо као део једне веће целине – словенског језичког простора.[1]

Рад на *Општесловенском лингвистичком атласу* (у даљем тексту – ОЛА) отпочео је на основу одлуке IV међународног конгреса слависта, одржаног 1958. године у Москви. Најпре је при Међународном комитету слависта оформљена Комисија за ОЛА, која је потом основала међународну радну групу. Комисију за ОЛА сачињавали су тада најугледнији слависти из неколико словенских земаља; оснивачи ОЛА били су – и то овим редом наведено – Р. И. Аванесов (Москва), А Белић (Београд), С. Б. Бернштејн (Москва), Б. Хавранек (Праг), В. Дорошевски (Варшава), С. Стојков (Софија), З. Штибер (Варшава). У петнаесточланом Редакционом колегијуму Упитника за ОЛА (*Вопросник Общеславянского лингвистического атласа*), изабраном у Пољској 1963. године, били су и П. Ивић и Б.

[1] Заинтересовани могу посетити интернет страницу *Општесловенског лингвистичког атласа*: http://slavatlas.org. Тамо се, поред описа пројекта (насловна страна), могу наћи и следеће веб-странице: *Географија* – мрежа насељених пунктова, *Публикације* – штампани и онлајн материјали, *Догађања* – заседања Међународне комисије (ту су постављени и текстови протокола са заседања), *In memoriam*, *Галерија* – фотографије са појединих заседања, и *Базе података* – дијалекатски материјали.

Видоески, који су активно учествовали и у раду на сачињавању публикације *Общеславянский лингвистический атлас. Вступительный выпуск*: *Общие принципы. Справочные материалы*.

Упитник за ОЛА сачињен је 1965. године и садржи 3.454 питања којима су обухваћени сви језички нивои – од прозодије до синтаксе, а мрежа истраживаних пунктова обухвата 853 насеља у свим словенским земљама, али – у невеликом броју – и на њима суседним државним територијама. У оквиру упитника постоје питања тзв. гушће мреже и тзв. ретке мреже (свако четврто насеље гушће мреже), при чему ових првих има безмало три хиљаде, док других има свега неколико стотина. У изради ОЛА данас учествују академије наука из дванаест словенских земаља и, као тринаести, Српски институт из Будишина (Бауцен) у Немачкој, те исто толико националних комисија: Бугарска, Белорусија, Босна и Херцеговина, Македонија, Пољска, Русија, Словачка, Словенија, Србија, Украјина, Хрватска, Чешка и Лужички Срби. Тимски, колективни рад има одређене мане, а неусклађености у интерпретацији материјала и увек могући неспоразуми који рад успоравају бивали су неминовно умножени услед распада трију државних заједница – СССР-а, Чехословачке и СФРЈ, што је собом донело и велике финансијске потешкоће у реализацији и иначе скупог подухвата.

Колектив ОЛА преузео је на себе обавезу да прикупи теренску грађу која би омогућила решавање двају различитих проблема – историјско-упоредног и синхроно-типолошког. Типолошки проблем постаје важан задатак за ОЛА, значајан за све нивое језичког система, јер Атлас обухвата целу породицу блискосродних језика, који су пак знатно различити по својој структури.

Општесловенски лингвистички атлас припрема се у две серије – фонетско-граматичкој (фонетика и фонологија, морфологија, синтакса) и лексичко-творбеној (лексика, творба, семантика). Досадашњи томови тих серија садрже фонетске и лексичке карте, а у будућности се предвиђа и израда морфолошких, синтаксичких и семантичких карата. И управо сходно двема поменутим серијама Атласа, колектив ОЛА ради у оквиру двеју комисија – фонетско-граматичке и лексичко-творбене. Такође, организациона структура ОЛА обухвата и Поткомисију за уопштавајућу транскрипцију. Та поткомисија припрема, на основу морфонолошке анализе материјала, уопштавајуће легенде за лексичко-творбене карте. Пре неколико година отпочела је са радом и Поткомисија за компјутеризацију, у чијој је надлежности припрема електронске верзије Атласа.

Након и за југословенске слависте обавезујуће одлуке да се приступи изради *Општесловенског лингвистичког атласа*, донете 1958. на IV међународном славистичком конгресу у Москви, основан је године 1959. Југословенски комитет за дијалектолошке атласе, касније реорганизован и преименован у Међуакадемијски одбор за дијалектолошке атласе (на старању Одељења језика и књижевности САНУ), у оквиру кога ће се у потоњим деценијама одвијати рад на југословенском сектору трију великих међународних пројеката: *Европски лингвистички атлас*, *Општесловенски лингвистички атлас* и *Општекарпатски дијалектолошки атлас*, и на националном пројекту под називом *Српски дијалектолошки атлас* (раније *Српскохрватски* / *Хрватскосрпски дијалектолошки атлас*). Председник Одбора је до 1999. године био академик Павле Ивић, потом академик Александар Младеновић, а од 2010. године на том месту је академик Александар Лома.

Ради ефикаснијег обављања послова на наведеним пројектима, при Одбору су својевремено основане комисије. Комисију за ОЛА данас чине следећи стручњаци: Драгољуб Петровић (Нови Сад), Мато Пижурица (Нови Сад), Слободан Реметић (Београд), Недељко Богдановић (Ниш), Софија Милорадовић (Београд), Гордана Драгин (Нови Сад) и Жарко Бошњаковић (Нови Сад). У оквиру међународних радних састанака, условно узев, након 2000. године у лексичкој секцији налазили су се М. Пижурица и С. Реметић, а у фонетској секцији – Д. Петровић, С. Милорадовић, Ж. Бошњаковић и Г. Драгин. Годинама је представник ЦАНУ у раду на ОЛА био Драго Ћупић, који је био и дугогодишњи директор Института за српски језик САНУ, те је на Атласу радио заједно са својим колегама из београдског и новосадског центра. Такође, Асим Пецо и Драган Вујичић били су у време постојања државне заједнице СФРЈ представници АНУБиХ у ОЛА,[2] да би се на седници Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе при САНУ, одржаној у Београду 25. децембра 1992. године, академик А. Пецо и др Д. Вујичић захвалили председнику Одбора, академику Павлу Ивићу, и Српској академији наука на могућности да и даље сарађују на заједничким пословима, док се академик Ивић њима захвалио на спремности да помогну у даљем раду на пројектима Одбора.

Током претходних пет деценија, југословенски дијалектолози, па једнако и српски, радили су на најмање два лингвогеографска

[2] Године 1979. усвојен је предлог да уместо пок. Ј. Вуковића представник Босне и Херцеговине буде Д. Вујичић, већ дуже активан у раду на ОЛА.

„колосека“ – на међународним и на националним лингвистичким атласима, уз готово редовне текуће проблеме кадровске и финансијске природе. Свакако, многа важна питања, на пример – она везана „за диференцијацију у словенском језичком свету као целини“, била су сувишна када је требало сачињавати упитнике за атласе појединих језика, а тако и обрнуто: тек су се понеки подаци сакупљени на домаћем терену могли искористити као подаци неопходни за слање у централну ОЛА картотеку. Такође, мрежа пунктова начињена за потребе *Општесловенског лингвистичког атласа*, а поготово за *Европски лингвистички атлас*, превише је била ретка за представљање свих значајнијих појава у нашим народним говорима. И, дакле, тај окаснели почетак рада на дијалектолошким атласима „обележен је, опет, једном специфичном инверзијом у редоследу потеза: пре и самог планирања рада на атласу својих дијалеката Срби (као и Хрвати и Македонци) су се укључили у један велики међународни, дотад највећи пројекат у области лингвистичке географије у свету“ (Реметић 1997: 116). Главни задатак – израда и објављивање атласа „трију југословенских језика“ (српскохрватског, словеначког и македонског) – ипак је морао бити скрајнут, јер ни стручњака ни средстава за два велика паралелна подухвата није било, не рачунајући још и доцније укључивање у рад на *Европском лингвистичком атласу* и на *Општекарпатском дијалектолошком атласу*. Теренско испитивање за ОЛА завршено је у Југославији пре више од тридесет пет година (око 1975), а многи национални атласи остали су у великом заостатку до данашњих дана. Бројни и веома комплексни задаци на међународном плану израде лингвистичких атласа, постављени пред ипак веома ограничен број за ове послове заинтересованих и стручно оспособљених домаћих дијалектолога, којима притом рад на атласима углавном није био „главни научни задатак“, узели су свој данак. Као и када је реч о много чему другом у лингвистичким и филолошким пословима, П. Ивић је добро предвидео да је за рад на домаћим атласима потребан „нов кадар дијалектолога, знатно бројнији од поколења које је за последњих четврт века носило главни терет посла и које се ближи завршним етапама своје активности“ (Ивић 1991: 65–66), али је и скренуо пажњу на неопходност озбиљног менторског рада са генерацијама које долазе.

И тако, у пет протеклих десетлећа – „национални и научни значај који нам је доносило исцртавање географије релевантних српских дијалекатских појава на картама ОЛА приморао је домаће лингвисте да првенство дају изради словенскога атласа“ (Станковић 2008:

45). Као својеврстан мини омаж екипи врсних стручњака који су у бившој Југославији, кроз више деценија, носили бројна и озбиљна задужења, везана пре свега – када је о лингвистичкој географији реч – за рад на *Општесловенском лингвистичком атласу*, поменућу овом приликом имена најугледнијих међу њима, од којих је већина већ настањена у нашем сећању: Тине Логар из Словеније, Далибор Брозовић, Божидар Финка и Антун Шојат из Хрватске, Јован Вуковић, Асим Пецо и Драгомир Вујичић из Босне и Херцеговине, Лука Вујовић и Драго Ћупић из Црне Горе, Божидар Видоески и Зузана Тополињска из Македоније. Надаље бих управо желела да представим немали допринос српских дијалектолога из двају универзитетских центара – београдског и новосадског, а касније и нишког, који су под руководством Павла Ивића и под окриљем САНУ отпочели рад на пројекту *Општесловенског лингвистичког атласа*, истрајавши на њему – уз све „екстралингвистичке“ препреке које им *на пут бе-ху* – до данашњих дана. Тада када се почињало, па и много година доцније, графичка реализација лингвистичке карте подразумевала је само графитну оловку и тзв. лињејку, војни лењир са барем трима геометријским фигурама у различитим величинама, да би се најпре стигло до појединачних довијања при „тачкању“ карте у програмима Corel Draw или Photoshop, а потом, у неколико последњих година, и до усавршене верзије тзв. MAPola, компјутерског програма за израду лингвистичких карата.

Рад на пројекту ОЛА састојао се из више сегмената: сакупљање дијалекатске грађе и њена обрада, израда карата и пратећих материјала, превасходно коментара – као изузетно синтетичке форме уочених и представљених на карти језичких проблема, учешће на домаћим радним састанцима, на међународним радним и пленарним заседањима, где је требало учествовати у дискусијама везаним за ауторске карте и општелингвистичке проблеме који су настајали током картографисања, као и организовање тих заседања када би то долазило на ред, и по тим сегментима ће рад на овоме пројекту, у основним цртама и према најзначајнијим моментима, бити овде и представљен.

II

У мрежи *Општесловенског лингвистичког атласа* налази се двадесет и један пункт са територије Републике Србије, а „покривене“ су све српске дијалекатске формације. Осим тога, српски језик

је заступљен и са два пункта у Румунији (Клокотич[3] и Свиница) и са једним пунктом у Мађарској (Ловра).

На територији Републике Србије данас имамо, дакле, двадесет један пункт ОЛА (2000. г. са ознаком СРЈ – РС), а будући да Црна Гора још увек није послала своје представнике у Међународну комисију за ОЛА, из архиве Одбора достављају се подаци и за седам пунктова са територије Црне Горе (2000. г. са ознаком СРЈ – РЦГ):

пп. 53−55, 62−64, 67−70, 78−88: Сивац, Јазак, Башаид, Осладић, Неменикуће, Уљма, Крива Ријека, Паковраће, Глибовац, Кула, Тријебине, Тучеп, Србовац, Дренча, Велика Крушевица, Буковац, Ораховац, Пљачковица, Доњи Душник, Кална, Јасеница;

пп. 71−77: Радовићи, Режевићи, Горана, Његуши, Голубовци, Требаљево, Анџелат.

Да би се стекла барем оквирна слика о количини посла везаног за припрему материјала на основу кога се израђују карте за ОЛА, предочићу овде податке везане само за фонетске и лексичке томове који су објављени након 2000. године. Тако је само за израду индекса за лексеме које ће бити картографисане, дакле – не рачунајући припрему некартографисаног материјала, наш тим требало да испише и пренесе у електронску форму, уз поштовање принципа ОЛА фонетске транскрипције, те да провери и прокоментарише преко 17.000 облика за преко 550 питања-лексема из тридесет једног пункта. На пример, Д. Петровић, С. Реметић и С. Милорадовић су само у 2007. години припремили 66 индекса за бугарски лексички том *Родбински односи*, односно – 2.046 података, 50 индекса за словачки морфолошки том, тј. 1.550 података, и 33 индекса за белоруски **а* том, односно – 1.023 податка; дакле, преко 4.500 дијалекатских ликова тражених лексема.

Мешање политике у лингвистичке послове довело је, између осталог, до тога да се Бугарска, због непризнавања македонског језика, повуче из рада на сва три помињана међународна лингвогеографска пројекта (званично, 1984. године). Очигледна је штета која је настала и по међународне научне пројекте и по саму заједницу која се из таквих послова искључила. На срећу, бугарски дијалектолози су се 2005. године изнова укључили у ове заједничке послове. Проблем

[3] У фонетским томовима објављеним од 2006. године до данас и у лексичким томовима објављеним од 2007. године до данас, Клокотич се у списку пунктова даје латиничном графијом, те са називањем *Румуњска* као са именом државе на чијој се територији налази, док се Свиница наводи ћирилицом и уз њу стоји државно име *Румунија*.

који је разматран у оквиру рада на ОЛА, али и на седницама Издавачког комитета Атласа европских језика, јесте проблем разврставања пунктова у односу на новонастале језике након распада некадашње државне заједнице Југославије. Тако је на трима годишњим заседањима ОЛА – у Струги, Будишину и Сарајеву покренута расправа о истим проблемима. Закључено је да не треба мешати социолингвистички и дијалектолошки ниво рада, и поред покушаја да се аспекти осматрања замене, као и да не треба мењати принципе на којима су пројекти засновани, јер је реч о вишедеценијском међународном научном пројекту, чији се резултати рада већ поодавно публикују, па би било упутно држати се израније утврђених принципа, оних који су постављени у темеље ових послова, и то од стране најзначајнијих имена индоевропеистике и славистике. Договорено је, такође, да се у списку истраживаних пунктова сваки од њих нађе под именом државе којој припада, тако да не изостаје потребна информација. Међутим, државне границе по правилу нису и никада неће моћи бити и границе појединих дијалеката, а убицирање одређених језичких датости не значи и претендовање на нечију територију, уколико није реч о „извртању“ научних чињеница да би се тиме поткрепиле неке тежње друге врсте.

III

Први том Фонетско-граматичке серије *Општесловенског лингвистичког атласа – Рефлексы *ě* објављен је у Београду 1988. године (гл. и одг. редактори: Б. Видоески и П. Ивић), а 2003. године је САНУ била суиздавач Македонској академији наука и уметности за 4б том – *Рефлексы *ъ, *ь. Вторичные гласные*, објављен у Скопљу (гл. и одг. редактори: З. Тополињска, Д. Петровић). Приликом расподеле преосталих томова лексичко-творбене серије по националним комисијама додељен нам је том *Пастушество и горное овцеводство* (2016), с освртом на чињеницу да неколико чланова нашег тима (Д. Петровић, М. Пижурица, С. Реметић) има богато искуство у изради *Општекарпатског дијалектолошког атласа*. Домаћи састанци одржавани поводом припреме поменутих двају томова за издавање имали су на дневном реду следеће тачке: утврђивање концепције тома који се издаје (инвентар, редослед карата и некартографисаног материјала), преглед свих теренских записа, легенди и коментара, сравњивање података у сводним индексима и на картама, сачињавање и редиговање уводних текстова, дискусију о тзв.

критичком апарату тома (списак пунктова, сводна легенда, јер је у питању фонетски том, фонетска транскрипција), дефинитивну ревизију текста и компјутерске верзије карата. Разнородни проблеми најчешће су проистицали из различитог интерпретирања истих појава на појединачним картама, у коментарима.

У досад објављених осам фонетских и седам лексичких томова ОЛА, дијалектолози из три поменута центра у Србији аутори су или коаутори чак 82 карте, које ће надаље бити поменуте по томовима и по ауторима. Многе од урађених карата још увек чекају на објављивање, јер је у питању замашан и скуп дугорочан пројекат. Треба истаћи и чињеницу да је П. Ивић бивао ангажован на изради морфонолошких транскрипција, на сачињавању концепције одређених томова, те при њиховој завршној редакцији. Такође, у првом, 2а и 2б фонетском тому налазе се три сводне карте (у свакоме од ових томова их има по пет) које је П. Ивић урадио у коауторству са Т. Логаром: *Влияние вокального количества на рефлексы *ě*, *Влияние вокального количества на рефлексы *ę* и *Влияние вокального количества на рефлесы *ǫ*. Научне лингвистичке карте, поготово оне проблемски компликованије и тзв. сводне, раде се у коауторству (у питању су најчешће два, ређе три коаутора).

У осам ф о н е т с к и х т о м о в а налази се 56 карата аутора из Србије.

*Рефлексы *ě* (Београд, 1988) – први том

Укупно 65 карата, од чега 5 карата наших аутора: Д. Петровић – пет карата (три карте у коауторству са Т. Логаром, једна у коауторству са М. Пижурицом), М. Пижурица – једна карта (у коауторству са Д. Петровићем).

*Рефлексы *ę* (Москва, 1990) – 2а том

Укупно 41 карта, од чега су 3 карте наших аутора: П. Ивић – једна карта (у коауторству са Т. Логаром), Д. Петровић – две карте (једна у коауторству са М. Пижурицом), М. Пижурица – једна карта (у коауторству са Д. Петровићем).

*Рефлексы *ǫ* (Вроцлав / Варшава / Краков, 1990) – 2б том

Укупно 39 карата, од чега 4 карте наших аутора: Д. Петровић – три карте, С. Реметић – једна карта (у коауторству са К. Пеевим).

*Рефлексы *ьr, *ъr, *ьl, *ъl* (Варшава, 1994) – трећи том

Укупно 54 карте (38 карата *ьr, *ъr* и 16 карата *ьl, *ъl*), од чега су 4 карте наших аутора: Д. Петровић – две карте (у коауторству са Ж. Бошњаковићем и Г. Драгин), Ж. Бошњаковић – једна карта (у ко-

ауторству са Д. Петровићем), Г. Драгин – једна карта (у коауторству са Д. Петровићем), М. Пижурица – једна карта, С. Реметић – једна карта.

*Рефлексы *ъ, *ь* (Загреб, 2006) – 4а том

Укупно 61 карта, од чега 14 карата наших аутора: С. Реметић – пет карата (три у коауторству са Б. Видоеским и З. Тополињском, једна у коауторству са Д. Петровићем, једна у коауторству са Н. Богдановићем и Д. Брозовићем), М. Пижурица – три карте (једна у коауторству са Т. Токарем, једна у коауторству са Д. Петровићем), Д. Петровић – пет карата (две у коауторству са Љ. Зелепукином, једна у коауторству са С. Реметићем, једна у коауторству са М. Пижурицом), Г. Драгин и Ж. Бошњаковић – две коауторске карте, Н. Богдановић – једна карта (у коауторству са С. Реметићем и Д. Брозовићем).

*Рефлексы *ъ, *ь. Вторичные гласные* (Скопље, 2003) – 4б том

Укупно 53 карте, од чега 16 карата наших аутора: П. Ивић – две карте (обе у коауторству са С. Реметићем),[4] Д. Петровић – пет карата (једна у коауторству са Л. Зелепукином), С. Реметић – пет карата (четири у коауторству са П. Ивићем, Н. Богдановићем, Ј. В. Закревском), М. Пижурица – три карте (једна у коауторству са Д. Вујичићем), С. Ракић (Милорадовић) – једна карта, Г. Драгин – две карте (једна у коауторству са З. Тополињском), Ж. Бошњаковић – једна карта.

*Рефлексы *о* (Москва, 2008) – пети том

Укупно 52 карте, од чега 4 карте наших аутора: Д. Петровић – једна карта (у коауторству са Г. Драгин), Г. Драгин – једна карта (у коауторству са Д. Петровићем), С. Милорадовић – једна карта, М. Пижурица – једна карта (у коауторству са Б. Финком), С. Реметић – једна карта.

*Рефлексы *е* (Москва, 2011) – шести том

Укупно 70 карата, а 6 карата наших аутора: С. Реметић – две карте, Д. Петровић – једна карта, М. Пижурица и С. Милорадовић – једна карта у коауторству, Ж. Бошњаковић – једна карта, Г. Драгин – једна карта.

У седам л е к с и ч к и х томова налази се 26 карата аутора из Србије.

---

[4] На свакој карти су као други или трећи коаутор били потписани колега или колегиница из Македоније који су цртали карту.

Животный мир (Москва, 1988) – први том

Због послова на првом фонетском тому, све снаге су биле усмерене у том правцу, те су од свих југословенских дијалектолога само Д. Вујичић и Д. Брозовић имали три карте у првом лексичком тому ОЛА, који је иначе садржао 48 карата.

Животноводство (Варшава, 2000) – други том

Укупно 77 карата, од чега су 4 карте наших аутора: С. Реметић – четири карте.

Растительный мир (Минск, 2000) – трећи том

Укупно 57 карата, од чега је 6 карата наших аутора: М. Пижурица – две карте (једна у коауторству са Д. Вујичићем, једна у коауторству са Д. Ћупићем), С. Реметић – четири карте (једна у коауторству са Ј. Баотићем, једна у коауторству са Г. У. Арашонкавом, Ф. Д. Климчуком, А. А. Кривицким и Т. М. Труханом).

Сельское хозяйство (Братислава, 2012) – четврти том

Укупно 106 карата, од којих су неке уопштавајуће творбене или номинационе, или пак оне на којима су представљене позајмљенице из несловенских језика, а 5 карата потписали су наши аутори: С. Реметић – три карте, М. Пижурица – две карте (једна у коауторству са Д. Петровићем), Д. Петровић – једна карта (у коауторству са М. Пижурицом).

Домашнее хозяйство и приготовление пищи (Москва, 2007) – шести том

Укупно 78 карата, међу којима има и уопштавајућих творбених, номинационих, мотивационих, као и оних на којима су представљене позајмљенице из несловенских језика, а 3 карте израдили су наши аутори: Д. Петровић и Г. Драгин – једна коауторска карта, Ж. Бошњаковић – једна карта, С. Реметић – једна карта.

Професии и общественная жизнь (Варшава, 2003) – осми том

Укупно 67 карата, од чега су 3 карте наших аутора: Н. Богдановић и С. Реметић – једна коауторска карта, Г. Драгин и Д. Петровић – једна коауторска карта, М. Пижурица – једна карта.

Человек (Краков, 2009) – девети том

Укупно 78 карата, од чега је 5 карата наших аутора: С. Реметић – једна карта (у коауторству са Ј. Сјатковским), С. Милорадовић – једна карта (у коауторству са Ј. Сјатковским), М. Пижурица – једна карта (у коауторству са Ј. Сјатковским), Г. Драгин – једна карта (у

коауторству са И. Долињским), Ж. Бошњаковић – једна карта (у коауторству са И. Долињским).

Треба напоменути да се за потребе појединачних фонетских томова ОЛА у оквиру фонетско-граматичке секције израђује и разрађује тзв. уопштавајућа легенда за карте целе серије, која садржи симболе / ознаке за вокалски део картографисаних рефлекса. У оквиру лексичко-творбене секције утврђују се само опште смернице рада на лексичким томовима, а најважније је указивање на етимон. Међутим, и код израде лексичких карата, поготово код оних које су у некој врсти ближе везе, треба водити рачуна, колико је то могуће, о унификацији знакова одговарајућег типа. Такође, треба водити рачуна о уважавању хијерархије језичких проблема приликом њиховог представљања на карти.

IV

Првом радном састанку југословенских дијалектолога, који је одржан у Загребу 26. септембра 1959. године, присуствовао је П. Ивић.[5] Тада је одлучено да се приступи остваривању прве радне фазе – теренског рада са упитницима, односно, сакупљању дијалекатске грађе за два лингвистичка атласа – „југославенски и општеславенски“, како је забележено у записнику са тог састанка. Године 1963, на терену у Србији и Црној Гори је седморо испитивача сакупило материјал из 12 пунктова. У извештају који је за ту годину Ј. Вуковић упутио Одељењу литературе и језика САНУ стоји: „Напомињемо да су нам у току ове (као и у току претходне) године тешкоће проистицале нарочито отуда што и поред овако малог броја људи који могу да се баве овим послом, стручњаци који раде у институтима нису могли учествовати у нашем раду (и кад су били вољни да то чине) зато што би на тај начин потпуно остали без годишњег одмора (било их је који су и ту жртву учинили). Надамо се да ће нам убудуће Академија помоћи да се питање учешћа у нашем раду повољније реши.“ Године 1966. праве се измене у мрежи пунктова, ради се општа нумерација пунктова и коректура тзв. основне карте ОЛА.

Прва седница Комисије ОЛА одржана је 20. и 21. јануара 1967. године у Загребу, и њој су присуствовали: академик Јован Вуковић,

[5] Према записнику, томе су састанку присуствовали и Ј. Вуковић, Ј. Хам, Д. Брозовић, Р. Коларич и К. Тошев, а одсутни су били: Р. Алексић, М. Храсте, М. Павловић, Т. Логар и Б. Видоески.

проф. др Радомир Алексић, проф. др Божо Видоески, проф. др Тине Логар, проф. др Далибор Брозовић и др Божидар Финка. Из здравствених разлога био је одсутан проф. др Павле Ивић, који се стога није могао прихватити поверене му дужности председника Комисије. Тако је на неколико седница, у својству организационог секретара, председавао Ј. Вуковић. Тада је, између осталог, направљен преглед попуњених упитника и испланирано је да се сав посао заврши закључно са 1970. годином, а обављане су и припреме за састанак у Братислави. Већ је другој седници, у мају исте године, присуствовао П. Ивић, а те су године у Београду и Љубљани одржане још две седнице. У мају 1970. године за председника Одбора за лингвистичке атласе, који је као и сви међуакадемијски одбори морао бити у надлежности Савета академија, а на старању Српске академије наука, предложен је П. Ивић, а за председника (југословенске) Комисије за ОЛА – Б. Видоески. Године 1971. у рад Комисије за ОЛА укључује се Д. Ћупић, уместо покојног Л. Вујовића, као представник Црне Горе у Комисији за ОЛА.[6] Тада је утврђиван начин на који ће сваки обрађивач одређеног пункта представити материјал по унапред прописаним правилима и унети га у за то предвиђене свеске, уз пратеће податке. Рађени су и демографски описи и фонолошки описи пунктова, стављени на дневни ред 1975. године. Крајем те године први пут се у записнику прецизира да у форми индекса треба припремити 30 фонетских питања из серије *јаш*, иако је још 1972. г. у Минску главна тема била припрема првог тома ОЛА и питања везана за његов састав и структуру карата, а у Москви се на заседању одржаном 1976. већ радило на картама и легенди за серију *јаш*. Рад је успорен због мењања начина израде индекса, а било је битно задовољити критеријуме прегледности, информативности и упоредивости података по језицима и пунктовима, као и због дилеме око употребе одређених симбола, у вези са чиме су и издавачке куће имале своје захтеве. Већ након 1973. године, поред П. Ивића, као представници Србије на међународним заседањима учествују и Д. Петровић и С. Реметић (тада асистент и секретар Југословенске комисије за ОЛА), а касније им се прикључује и М. Пижурица. Није сувишно, сматрам, скренути пажњу и на један технички детаљ који сведочи и о приступу послу на овоме пројекту –

[6] Драго Ћупић, тада референт за просветна питања из Титограда, кооптиран је након покретања иницијативе од стране Одбора, будући да у Црној Гори није било одговарајуће институције која би га предложила.

на податак да је, на пример, записник са заседања Комисије за ОЛА, одржаног у Љубљани и Порторожу 1977. године, имао чак 24 (машински) куцане стране, док готово ниједан записник са седница одржаваних половином осамдесетих година није имао мање од десет страна. Иначе, у десет регистратора који се налазе у архиви Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе при САНУ похрањено је на стотине страна записника, извештаја, преписке везане само за рад на *Општесловенском лингвистичком атласу*. На заседању Међународне радне групе ОЛА, одржаном фебруара 1980. у Москви, где су учествовали и Д. Петровић и С. Реметић, разматрано је и питање сводних карата и њихових коментара за том *Рефлекси јата*. У октобру 1985. године, у Москви је закључено да је, и поред послова који су се искомпликовали, југословенска комисија отпочела са припремама за штампу првог фонетског тома. Један од закључака Међународне комисије, Редколегијума и Међународне радне групе ОЛА гласио је: „Одобрить работу ЮС комисии над I фонетическим томом. Принять общий макет тома. Считать работу над томом завершенной.“

Заседању Фонетске секције за ОЛА, одржаном у Аранђеловцу у мају 1985. ради прегледања и редиговања карата и пратећих материјала Првог фонетског тома ОЛА, први пут присуствују и Гордана Драгин и мр Жарко Бошњаковић, а на другом радном заседању југословенског колектива ОЛА, одржаном у марту 1988. године, а посвећеном завршним пословима на овоме тому, тиму из Србије (П. Ивић, Д. Петровић, М. Пижурица, С. Реметић) прикључена је и С. Ракић-Милојковић. Година 1989. је једна од кључних година за рад српских дијалектолога на ОЛА. Тада је у Аранђеловцу, од 22. до 31. маја, одржано заседање Међународне комисије ОЛА (МК ОЛА), уз учешће 18 гостију из словенских земаља (СССР – 9, Пољска – 7, Луж. Срби – 2), као и 22 дијалектолога из тадашње заједничке државе. Представници Србије су били: П. Ивић, Д. Петровић, С. Реметић, М. Пижурица, Н. Богдановић, Г. Драгин, Ж. Бошњаковић, С. Ракић-Милојковић. Догађај од великог научног и политичког значаја – свечана промоција првих томова ОЛА – одиграо се 29. маја.

Српски дијалектолози (П. Ивић, Д. Петровић, С. Реметић, М. Пижурица) учествују на заседањима 1990. (Братислава, Москва) и 1991. године (Марбург, Москва). Већ маја 1992. године у Москву на заседање засебно иду представници Словеније (Ф. Бенедик), Македоније (Б. Видоески), Хрватске (Б. Финка и А. Шојат) и СРЈ (Д. Петровић). У октобру ће у Москви бити и С. Реметић и М. Пижу-

рица, и тада ће у план ући да се састанак МК ОЛА одржи у Југославији 1995. године, што се неће остварити због ратних сукоба, који ће се проширити и распламсати. Тада се говори и о обнављању уговора међу академијама земаља-учесница о раду на ОЛА, и због промене државних граница и због финансијских потешкоћа, и наглашава се неопходност очувања динамике послова, но сасвим ће се убрзо показати да су то била нереална очекивања. Заседања у Варшави и Минску, године 1993. и 1994, одржавају се без наших представника (у јесен 1994. у Москву иде само Д. Петровић), а тако бива и 1996. г. у Брну и 1997. г. у Будишину – због проблема са добијањем виза, док заседање планирано за 1998. г. у Москви није ни одржано из финансијских разлога. Србија је имала своје представнике на заседањима у Охриду 1995. (П. Ивић, Д. Петровић, С. Реметић), у Москви 1999. (Д. Петровић и М. Пижурица), у Струњану (Словенија) 2000. (Д. Петровић, М. Пижурица и С. Реметић), у Кијеву 2001. (Д. Петровић и С. Реметић), док 2002. године наши представници у Задар нису ишли из финансијских разлога.

Такође, једна од веома важних година за српско учешће у пројекту ОЛА била је и 2003. година, када је у Аранђеловцу одржано заседање Међународне комисије, уз учешће чак 30 колега из свих словенских земаља и 10 домаћих дијалектолога, а присуствовао је и М. Драгичевић као представник Републике Српске. Фонетска секција је радила у проширеном саставу: С. Милорадовић, Г. Драгин, М. Пижурица, Ж. Бошњаковић, Ј. Марковић, Р. Младеновић, Д. Петровић, а у Лексичкој секцији су били: Н. Богдановић, Ј. Марковић, М. Пижурица, С. Реметић (редоследи преузети из Протокола). На овом заседању је за председника МК ОЛА изабрана Т. И. Вендина (наместо В. В. Иванова).

Године 2004. имали смо представнике на заседању МК ОЛА у Братислави (Д. Петровић, С. Реметић), али 2005. се у Пољску није ишло због проблема са прибављањем виза. На заседању у Струги 2006. године (представници: С. Реметић, М. Пижурица, С. Милорадовић и Ж. Бошњаковић) упућена је молба од стране руководства ОЛА да се у Српску националну комисију укључи и А. Лома, као неопходни консултант за етимолошке проблеме. Тада је размотрено и питање спорне класификације словенских говора, припремљене за Предговор хрватском тому, посвећеном рефлексима јерова. На спорне моменте класификације скренуо је пажњу С. Реметић, па се Комисија обратила хрватским колегама са молбом да се одрекну предлога за нову класификацију словенских дијалеката и да се при-

државају оне која се традиционално примењује у ОЛА. Донета је и одлука о изради нове електронске бланковке, која ће одражавати савремену геополитичку ситуацију. Године 2007. у Будишину (/ Бауцену, Немачка), наши су представници (А. Лома и С. Милорадовић) изразили неслагање са термином *средњејужнословенски дијалекти*, који је уведен у текст тома *Рефлекси *ъ, *ь*, и једна од одлука закључног пленарног заседања МК ОЛА била је и та да ће се овај термин третирати као ауторски став хрватске националне комисије ОЛА, који не деле остали учесници у овом пројекту, те су стога све националне комисије замољене да се убудуће придржавају класификације словенских дијалеката прихваћене у Атласу. На заседању у Сарајеву 2008. године (представници: С. Реметић, М. Пижурица, С. Милорадовић) донета је одлука да Граматичка група прерасте у Морфолошко-синтаксичку секцију ОЛА, у којој ће се наћи по један представник из сваке националне комисије (представник Српске комисије је С. Милорадовић). Нашој комисији додељен је тада на израду лексички том *Горное овцеводство*. Србија је имала своје представнике на заседањима одржаним у наредне три године: у Минску 2009. г. (С. Милорадовић), у Софији 2010. г. (С. Реметић, С. Милорадовић и етимолог Марта Бјелетић, слависта по основном образовању, придружена нашој комисији на предлог А. Ломе), у Звењигороду код Москве 2011. г. (С. Реметић, С. Милорадовић, М. Бјелетић). Године 2012, у Шлапаницама код Брна одржано је заседање Међународне комисије без наших представника, јер по други пут заредом нису одобрена средства за учешће у раду међународних радних тела од стране надлежног министарства.

Као што се може уочити из претходно реченога, почев од 1966. године, заседања Међународне комисије ОЛА одржавала су се редовно – два пута годишње, при чему једном у Москви, а други пут или у Москви или у некој од земаља-учесница на пројекту. Међународна радна заседања била су понекад седмодневна, најчешће десетодневна, па и у трајању од дванаест дана. Почев од године 1996, заседања МК ОЛА, услед погоршаних финансијских прилика у академијама наука свих земаља-учесница, одржавала су се по новом распореду – једном годишње, и то у трајању од седам дана. На радним заседањима разматрају се припремљене карте и пратећи материјали (сводни индекси, легенде, коментари), као и сва питања која су везана за рад на наредним томовима ОЛА. Такође, у последњим деценијама прошлог века одржавана су два пута годишње и десетодневна или седмодневна заседања домаћег ОЛА колектива. На тим се заседањима

радило двократно, а неретко су многи чланови домаћег ОЛА колектива драговољно одлазили у радне просторије и у „трећу смену“. У архиви Одбора налази се и податак да Ј. Вуковић, извештавајући Савезни фонд за научни рад, Савет академија, САНУ и још неке институције о одржаном састанку Међународне комисије за ОЛА у Сарајеву 1964. године,[7] пише о веома интензивном раду учесника и радних група, те помиње редовни двократни, али и повремени трократни рад – до касно у ноћ.

Рад Одбора, па тако и рад на ОЛА, био је током деведесетих година знатно редукован, а у неким сегментима и потпуно заустављен због низа неповољних околности – хроничних материјалних потешкоћа, дугогодишње политичке и економске изолације, као и због НАТО агресије извршене на нашу земљу 1999. године. Ипак, радне обавезе на овоме пројекту одржаване су на „егзистенцијалном“ минимуму – извршаване су све текуће обавезе проистекле из раније донетих одлука међународних форума Атласа. Тако, индекси сачињени на основу дијалекатског материјала из ОЛА пунктова који су носили ознаку СРЈ редовно су, заједно са коментарима и другим траженим пратећим информацијама, слати националним комисијама у словенским центрима задуженим за редиговање и објављивање појединих томова ОЛА, те је барем на тај начин очуван континуитет нашег учешћа у овоме пројекту и, што је за науку још важније, подаци из српског дијалекатског корпуса нису изостали ни у једноме тому Атласа. Поред тога, темељито је разматрана проблематика 4б тома на домаћим радним састанцима Комисије за ОЛА и на македонско-српским радним конференцијама 2000, 2002. и 2003. године (Д. Петровић и С. Реметић), а у међувремену се радило на припреми карата и свих пратећих материјала за овај том.

---

[7] Томе заседању присуствовали су страни учесници из СССР-а, Пољске, Чешке, Бугарске, Аустрије, Мађарске, Италије, НДР-а, а њихова имена заслужују помињање у овоме прегледу: Р. И. Аванесов, В. Дорошевски, З. Штибер, З. Тополињска, В. Помјановска, Ј. Басара, Б. Фалињска, К. Фелешко, Б. Хавранек, С. Утјешени, А. Хабовштјак, Ј. Хам, П. Кирали, З. Михалк, Р. Леч и др. Из Југославије су били присутни: М. Храсте, М. Стевановић, Р. Коларич, Р. Алексић, Ј. Вуковић, Б. Видоески, Д. Брозовић, Б. Финка, Ј. Риглер, Л. Вујовић, К. Тошев, М. Станић и М. Могуш. Само занимљивости ради наводим неколико речи из писма Ј. Хама, упућеног из Беча марта 1964. године академику Илији Ђуричићу, тадашњем председнику САНУ: „А чекати ме не треба: био сам у Сарајеву девет месеци у војсци, а и после сам онамо долазио као члан Правописне комисије, па ћу се већ снаћи.“

Србија је два пута била домаћин годишњег заседања Међународне комисије и Међународне радне групе ОЛА – 1989. и 2003. године, а према распореду за наредни период, наша земља треба да буде организатор овога заседања и 2016. године, што је у вези и са преузетом обавезом издавања лексичког тома *Пастушество и горное овцеводство*.

V

Институт за руски језик Академије наука СССР-а покренуо је 1965. године у Москви једну драгоцену едицију – *Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования*, у чијим се свескама објављују прилози рађени на материјалима ОЛА, али и на материјалима других лингвистичких атласа (нпр. *ALE*, *Дијалектолошки атлас руског језика*). У нашим лингвистичким гласилима, пионирски прилог Д. Ћупића (1994) о ареалима лексеме Pinus silvestris (L 381 *сосна*, ОЛА) у словенским језицима остао је, нажалост, за дуги низ година – и једини, да би аутор овога прегледног рада 2007. године објавио анализу засновану на материјалу за фонетску карту **korljь* (Милорадовић 2007), будући да је питању развоја прасловенских група типа **tort, *tolt*, као једном од питања значајних за диференцијацију у оквиру целине словенског језичког света, посвећен посебан том фонетске серије ОЛА (сада у припреми за штампу код Чешке националне комисије за ОЛА).

Неколико релевантних публикација, објављених у последњих десетак година у словенском научном свету,[8] па можда и један текст овога типа, на сличан начин као и анализа материјала прикупљеног за израду неке лексичке или фонетске карте, могу послужити и као позив новим генерацијама слависта да искористе обимну и драгоцену грађу похрањену на страницама лингвистичких атласа.

Сматрам важним да се овом приликом помене нарочит труд П. Ивића, Д. Петровића и С. Реметића у настајању једне публикације

[8] Реч је о следећим публикацијама: (1) Barbara Falińska, *Leksyka dotycząca hodowli na mapach ogólnosłowiańskiego atlasu językowego. Cz I. Substantiva*, *Cz II. Verba i adiectiva*, Białystok, 2001; (2) Janusz Siatkowski, *Słowiańskie nazwy wykonawców zawodów w historii i dialektach*, Warszawa, 2005; Janusz Siatkowski, *Studia nad wpływami obcymi w ogólnosłowiańskim atlasie językowym*, Warszawa, 2005; Б. Видоески – З. Тополињска, *Од историјата на словенскиот вокализам*, Скопје, 2006; *Татьяна Вендина, Русские диалекты в общеславянском контексте (лексика)*, Москва, 2009; *Janusz Siatkowski, Słowiańskie nazwy części ciała w historii i dialektach*, Warszawa, 2012.

– својеврсне *колатералне добити* при раду домаћих дијалектолога на ОЛА – позамашне и вишеструко корисне књиге *Фонолошких описа*, објављене 1981. године у Сарајеву,[9] у којој су, између осталих, представљени и фонолошки описи (инвентар, дистрибуција и историјски извод) свих наших пунктова заступљених у мрежи ОЛА.

* * *

Обавеза Српске националне комисије за ОЛА, као и сваке друге националне комисије, јесте да приреди индексе материјала у складу са општесловенском фонетском транскрипцијом, снабдевши их интерпретацијом именовања, а потом да проверава ауторске варијанте карата и сводне индексе својих језичких ареала. У вези с претходним је и стално истицање неопходности присуства етимолога из Србије на радним заседањима ОЛА, јер морфонолошка супкомисија ради на индексима и решавању проблема у вези са интерпретацијом материјала за наредне томове.

Српској националној комисији додељене су након заседања одржаног 2011. године карте за белоруски **а* том, као и за руски том *Народные обычаи*, при чему се очекује да и за преостале фонетске и лексичке томове, раздељене међу националним комисијама, чланови наше комисије буду аутори или коаутори још неколико карата, поготово с обзиром на чињеницу да за неке од томова у раду нисмо досад преузели обавезу израде ниједне карте (нпр. у морфолошком тому *Заменице*, или у лексичком тому *Родбински односи*), рачунајући на обавезе које домаћи дијалектолошки колектив очекују у изради националног атласа. Преузети материјал за припрему карата за наредне томове мора се обрадити благовремено, а ради утврђивања принципа картографисања материјала за сваки том.

Морфолошке или морфосинтаксичке карте, са чијом се припремом отпочело у последњих неколико година, изискују особен, опширнији тип коментара но што је то било уобичајено у раду на фонетским томовима, у вези са чим је и неопходно разматрање концепције лингвогеографске интерпретације флексије на морфолошким картама. Разноврсна питања искрсла су при тумачењу материјала из одређених словенских дијалеката, уз закључак да карте ове врсте превасходно треба да одражавају типолошке различитости.

---

[9] *Fonološki opisi srpskohrvatskih-hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, knj. LV, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 9, Sarajevo: ANUBiH, 1981.

Пре више од десет година је оперативно руководство ОЛА дало препоруку да национални колективи уз објављивање одређеног тома Атласа припреме и неку врсту допунског тома, који би био информативно-интерпретативног типа, или да се пак припреми низ ауторских чланака, а све у сврху својеврсне промоције овога пројекта. Наиме, на тај начин би се информације похрањене на картама појединих томова приближиле научној и стручној јавности, потенцијалним корисницима, а материјал који је на картама представљен могао би се продубљеније сагледати и интерпретирати.

Као што постоји уопштавајућа транскрипција ОЛА, тако се у једном тренутку показала и потреба за посебним фонтом који би користиле све националне комисије при изради индекса, те за јединственим системом картографских симбола у електронској верзији – јединственим фундусом знакова за израду ОЛА. Такође, новина је и израда прве варијанте карата које се раде по тзв. аутоматском режиму, која подразумева да аутор попуни таблицу дату у програму Excel, у оквиру које треба у одређену колону убацити симболе помоћу којих се кодира легенда за дату карту, а који су заправо ознаке одређених исходишних ликова лексема и уз које, уколико је нужно, треба додати и ознаку за упућивање на материјал или коментар. Уз то, неопходно је припремити и одговарајуће легенде, користећи тзв. *библиотеку значков*. Компјутерска секција (формирана 2000. г. на заседању у Струњану), у којој наша комисија нема званичног представника, бави се новом верзијом програма MAPola за аутоматско картографисање материјала ОЛА и нових фонтова MAPola, чија је употреба обавезна у изради карата за наредне томове. Такође, начињена је јединствена табела за обраду националних индекса ОЛА, односно – електронске таблице за дигитализацију материјала националних индекса. Проширење и подмлађивање колектива, чак запошљавање младог истраживача са једином обавезом припремања материјала у дигиталној верзији за ОЛА, неопходно је, дакле, ради праћења и разматрања инструкција везаних за компјутерски систем графичких знакова и иновирања фонта ZRCola, у коме се сада израђују сводни индекси за сваку карту, а посебно ради израде електронске верзије целокупног националног ОЛА материјала (по Упитнику), у сврху формирања националне базе података по јединственом обрасцу, на шта смо обавезани још у 2010. години.

*

На комплексне и добро познате узроке изузетно великог кашњења наше земље у раду на лингвистичкој географији указивао је у

више наврата Павле Ивић. Као прве разлоге за то кашњење наводио је следеће: „За разлику од германистике и романистике, славистичка наука није имала великих традиција на пољу лингвистичке географије. Осим тога, нас су задржавали и уназадили пустошни ратови“ (1991: 49). Такође, проф. Ивић није никада пропуштао да помене да су за послове овакве врсте неопходна знатна финансијска средства и стручно оспособљен кадар, лапидарно и јасно потом закључујући: „Велики друштвени задаци изискују и одговарајуће друштвено старање“ (Ивић 1991: 66). Не тврдећи да је реч о промишљеном, систематском старању државе, сва је прилика да српски дијалектолози данас ипак могу рећи да студијски програми акредитовани у последњих неколико година на државним универзитетима у Србији имају барем једну компаративну предност у односу на некадашње студије лингвистике, а то је чињеница да се на мастер и докторским студијама у три универзитетска центра слуша Лингвистичка географија или Ареална лингвистика.[10]

На самоме крају остаје да се још понешто каже о ономе чиме се текстови овога типа обично закључују, а што се у овоме случају заправо не би смело назвати планом за будућност или перспективом због ненадокнадиве доцње у коју ћемо у том случају ући. Наш би се тим за рад на пројекту *Општесловенског лингвистичког атласа* морао и проширити и подмладити, а већ је по други пут направљен размак од *целог једног пунолетства*[11] међу онима који се у послове на овоме пројекту укључују, с тим да овога пута још нема ни најаве младога сарадника који би се почео уводити у међународне лингвогеографске послове, а уз више него важну напомену да се послови који наш национални тим очекују у наредне четири године, од којих је један, али најобимнији и најкомплекснији – лексички том *Пастушество и горное овцеводство*, неће моћи опослити

[10] Наиме, предмет *Српска лингвогеографија и стандард* изучава се на докторским студијама Филололошког факултета у Београду, предмет *Лингвистичка географија* предаје се на основним студијама Филозофског факултета у Нишу (пријављен за мастер студије у плану за реакредитацију студијских програма овога факултета), а предмет под називом *Ареална лингвистика* – на мастер студијама Филозофског факултета у К. Митровици и на докторским студијама Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу.

[11] Како то покаткад зна да напомене С. Реметић, алудирајући на неповољну чињеницу да је тек 1988. године за послове на атласима у Одбор успео да буде доведен један двадесетпетогодишњи сарадник. Такође, синтагме *полетни јуниори* и *заслужни сениори*, као концизне и стога погодне за ову прилику, била сам слободна да преузмем из казивања С. Реметића о раду на националном атласу.

без *полетних јуниора* (множина!), уз неспорно осмишљавање, усмеравање, редиговање од стране *заслужних сениора*. Дакако, полетност сама по себи није довољна за овакву врсту послова, једнако као што само знање неће дати жељене резултате без полета који би га „окрилатио“.

И додатно, или управо прво, поред реченога: уколико се за барем неке од наведених проблема у раду националног тима на *Општесловенском лингвистичком атласу* не буду у сасвим блиској будућности пронашла одговарајућа решења, уколико посве изостане оно *друштвено старање* које је помињао и зазивао га проф. Ивић, један *велики друштвени задатак* остаће заувек недовршен. Ипак, онима чији ентузијазам у неколико протеклих деценија није бивао мањи од знања дугујемо барем покушај да – ако друкчије и не буде дато, макар *с мало руку*, па тако и *с малим снагама* – прегнемо да довршавамо тај задатак значајан за науку о српскоме језику и њено место на мапи словенскога света.

Цитирана литература

Ивић, Павле. *О језику некадашњем и садашњем*. Београд: БИГЗ / Приштина: Јединство, 1990.

Ивић, Павле. „Рад на лингвистичкој географији у Југославији.“ У: *Из српскохрватске дијалектологије*, Изабрани огледи III, Ниш: Просвета, 1991, стр. 49–66.

Милорадовић, Софија. „Лексема **korljь* и континуанти групе **tort* на словенској језичкој територији“. *Јужнословенски филолог* LXIII (2007): стр. 83–96.

Реметић, Слободан. „Српски језик у лингвистичким атласима.“ *Славистика* књ. I (1997): стр. 116–120.

Станковић, Станислав. *Границе призренско-тимочких говора у власотиначкоме крају*. Монографије Института за српски језик САНУ 5, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2008.

Ћупић, Драго. „Ареали лексеме *Pinus silvestris* у словенским језицима.“ *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* књ. XXXVI (1994): стр. 616–621.

Извори

Архива Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе при САНУ.

Личне забелешке аутора текста са седам заседања Међународне комисије ОЛА, начињене 2003. године у Аранђеловцу и у периоду од 2006. до 2011. године у Струги, Будишину, Сарајеву, Минску, Софији и Звењигороду

http://slavatlas.org

Резюме

София Милорадович

ОБЩЕСЛАВЯНСКИЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АТЛАС
И УЧАСТИЕ СЕРБСКИХ ДИАЛЕКТОЛОГОВ –
ЭНТУЗИАЗМ НЕ МЕНЬШЕ ЗНАНИЯ

В настоящей работе дается обзор многодесятилетней работы сербских диалектологов над *Общеславянским лингвистическим атласом* (ОЛА) – несомненно, до сих пор, самым крупным и самым всеобъемлющим лингвистическим научным начинанием в славянском мире. Работа в отечественном секторе международных лингвогеографических проектов развертывалась, а разветывается и в настоящее время, в рамках Межакадемического комитета по диалектологическим атласам при Сербской академии наук и искусств. В начале здесь предлагаемой работы представлен сам проект *Общеславянского лингвистического атласа* – краткая история, сеть пунктов, структура вопросника, две серии томов. Затем представлена сеть пунктов на территории Республики Сербии, с учетом пунктов в Венгрии и Румынии, в которых используется сербский язык, а также пунктов, расположенных на территории Черногории, о которых имеются данные в архиве Комитета, так как Черногория все еще не направила своих представителей в Международную комиссию ОЛА. В каждом имеющемся томе материалов отмечано участие сербских диалектологов – речь идет о восьми фонетических и семи лексических томах ОЛА. Уделяется также внимание большинству важных моментов из работы ОЛА, начиная с первого рабочего заседания югославских диалектологов, проведенного в Загребе в 1959 году и кончая последним заседанием Международной комиссии ОЛА, проведенным в 2012 году в Шлапаницах, недалеко от г. Брно. В заключительной части настоящей работы излагаются обязанности, стоящие в настоящее время перед Сербской национальной комиссией при ОЛА, а также проблемы, на которые отечественная комиссия может наткнуться при выполнении очередных задач.

Ключевые слова: Общеславянский лингвистический атлас, сербская диалектология, сеть пунктов, фонетико-грамматические и лексико-словообразовательные тома, заседания Международной комиссии ОЛА.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.163.41’373.45 ; 091=163.41„11/17“
ID: 199305740
DOI: 10.2298/JFI1369391P
Примљено: 4. априла 2013.
Прихваћено: 5. априла 2012.
Оригинални научни рад

СНЕЖАНА М. ПЕТРОВИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

О ЗНАЧАЈУ ПРОУЧАВАЊА ТУРЦИЗАМА ИЗ ПРЕДВУКОВСКОГ ПЕРИОДА

на материјалу *Старих српских записа и натписа* Љубомира Стојановића**

Да би се указало на значај проучавања историјских потврда турцизама за етимологију и историјску лингвистику и данас, у овом раду се даје најпре преглед расположивих студија и приручника за српски језик који у свом материјалу садрже лексику из предвуковског периода, а након списка речи из *Старих српских записа и натписа* Љубомира Стојановића које у тим изворима недостају, на примеру речи *дешерме* ‘данак у крви’ илуструје се значај који проучавање турцизама из раних извора може имати за комплетирање њиховог корпуса у српском језику, историјску граматику и дијалектологију турског језика, као и за проучавање правне и културне историје.

Кључне речи: српски језик, дијахронија, етимологија, турцизми, *дешерме*, Љубомир Стојановић.

Љубомир Стојановић, српски историчар и филолог, сакупио је и издао у шест томова грађу из старих српских записа и натписа закључно са 1830. годином. Томови су објављени између 1902. и 1926. године, а 1982. и 1988. године Српска академија наука и уметности, Матица српска и Народна библиотека Србије објавиле су фототипско издање уз стручне поговоре. Како стоји у предговору аутора првој књизи, план је био да грађа буде издата у три тома, али су због обима публикована још три наставка. У овим књигама велики број

*snezzanaa@gmail.com

** Овај чланак је резултат рада на пројекту „Етимолошка истраживања српског језика и израда *Етимолошког речника српског језика*“ (бр. 178007), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

записа и натписа штампан је први пут, а објављени су и сви они који су се до тог времена појавили у домаћим и страним публикацијама. Како се ради о делу широког захвата, као и о рукописима нимало лаким за рашчитавање, у издању се појављује известан број грешака. Њих је уочио још сам Стојановић и намеравао је да изда исправљено и допуњено издање, што се, нажалост, није догодило, али се примерак са његовим забелешкама чува у Архиву САНУ.

Турцизми посведочени у књижевно-историјским списима из предвуковског времена у српском језику значајни су као документ о најранијим писаним поменима ових позајмљеница, али и за проучавање хронологије и историје језичких и културно-цивилизацијских контаката Срба и Турака током владавине Османског царства на простору Балкана. Да би се имали ваљани подаци о хронологији појављивања турцизама у српском језику и евентуално сачинио историјски речник ових позајмљеница неопходно је имати свеобухватне и поуздане историјске лексикографске приручнике самог српског језика. Нажалост, у овом погледу турцизми деле судбину свих осталих лексичких слојева у српском језику: таквих приручника има мало, а грађа у њима је недовољно систематично ексцерпирана и некомплетна (Влајић-Поповић 2011: 323–324). То значи да свеобухватан корпус турцизама из ранијих раздобља још увек није сачињен иако се подаци о њима могу наћи у радовима мањег обима публикованим у часописима, али и у општим (RJA) и специјализованим лексикографским приручницима (Stachowski 1967; Михаљловић I–II). Два велика речника тезауруса *Рјечник хрватскога или српскога језика ЈАЗУ* (RJA) и *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (РСА) имају различит методолошки приступ дубини захвата у лексичку прошлост. Поред тога што још увек није завршен (тренутно се ради почетак слова *ѝ*), доња временска граница РСА досеже углавном до епохе Вука Караџића (Михаљловић I: III), те стога он није релевантан за датирање првих потврда. RJA је комплетан, публикован у двадесет и три тома, и обухвата грађу од почетака српске писмености до савременог доба. Међутим, ни у његов корпус нису ушли сви релевантни књижевно-историјски извори, нити је ексцерпција, како ће показати наш узорак, доследно спроведена чак и онда када се дела налазе на списку извора. То је случај и са речима турског порекла из *Старих српских записа и натписа* Љубомира Стојановића, којима се овај рад и бави. Лексички материјал из овог обимног дела уврштен је у грађу RJA тек од седмог тома, пошто су ранији издати или били припре-

мљени за штампу пре објављивања одговарајућих књига *Записа и натписа*. Стога се чак ни овај речник не може сматрати репрезентативним за датирање првих потврда на основу ових књига, како за турцизме, тако и за друге позајмљенице и речи словенског порекла.

Проучавање хронологије турцизама у српском језику нема традицију у домаћој средини. Том темом најозбиљније се бавио пољски слависта и оријенталиста Станислав Стаховски, који је поред неколико чланака (Stachowski 1967a; 1968; 1969; 2000) објавио за сада једину студију под насловом *Studia nad chronologią turcizmów w języku sersko-chorwackim* (Stachowski 1967). Имплицитно, премда не и исцрпно, турцизми су са тог аспекта обрађени и у двотомном речнику Велимира Михајловића под насловом *Грађа за речник страних речи у предвуковском периоду*, издатом 1972. и 1974. године (Михајловић I–II). Оба аутора у уводима истичу потребу да се истраживања ове врсте систематски обаве и свој рад виде као допринос утврђивању најранијих потврда презентованих речи у српском језику. Не само из разлога што су једине, ове студије, иако објављене пре пет, односно пре четири деценије, драгоцени су и незаобилазни приручници за проучавање историјског аспекта позајмљеница у српском језику и данас.

У три речника који доносе најраније потврде турцизама (RJA; Stachowski 1967; Михајловић I–II) недостаје један, невелики али ипак значајан број турцизама из *Записа и натписа* Љубомира Стојановића. Издвојили смо њих шеснаест и разврстали их према критеријуму посведочености односно непосведочености у наведеним приручницима:

Речи које не бележи ниједан од приручника:[1]

аршин ‘стара мера за дужину (трговачки ≈ 0,68 м, грађевински ≈ 0,75 м)’: аршинь: ꙗ ѥѹ дадо ·в҃· аршина платна ... дадо (недатиран податак, један од пет записа на рукопису из XV в., вероватно млађи, *х* се изгубило у дадо) (Стојановић VI 9367°); од тур. *arşın* ‘id.’ (EPCJ 1: 221).

дешерме ‘сакупљање, регрутовање деце за јаничарску војску (данак у крви)’ 1647: Ѿнилошадше лето бише рати велїке на югъ и на север҃: на югъ на Ѿалътꙋ, на северъ на Ѕадаръ. Тꙋрци воеваше ·г҃· лета, и ничтоже ꙋспеше, и ѥногн Тꙋрци погибоше и ѥногє дешерѥє бишн (!) ·в҃н· тисꙋщъ србснкнѣ (!) ѥо(ѥа)ка похваташе и ꙋ Царнградъ ѿведоше (Стојановић IV 6397°); од тур. *devşirme*, *değşürme* ‘id.’.

[1] Осим речи *машрапа* и *милћ* у RJA нису ни могле бити наведене потврде из *Старих српских записа и натписа* стога што су цитирани томови овог дела објављени након публиковања одговарајућих свезака RJA.

јузели ‘сто педесет’ 1761: беше ѕло господаръ ѿ Београда нами, Мацаръ Асань, нскаше ѿ насъ юѕъели [1850] гроша на монастир (Стојановић VI 10303°); од тур. *yüz* ‘сто’ и *elli* ‘педесет’ (Škaljić 375; 267).

кеса ‘врећа, новчаник’ 1755: Да се ѕна када се расѹ Треблеса и тѹ би каквге (!) и погибе Тѹрака више од деве(де)сет, и имала ѕа нладѹ кеса и Треблаши нниа ѹѕеше два днела ѕемле и имини (Стојановић VI 10286°); од тур. *kese* ‘id.’ (Škaljić 406).

мал ‘имовина, стока, благо’ 1755: Да се ѕна када се расѹ Треблеса и тѹ би каквге (!) и погибе Тѹрака више од деве(де)сет, и имала ѕа нладѹ кеса и Треблаши нниа ѹѕеше два днела ѕемле и имини (Стојановић VI 10286°); од тур. *mal* ‘id.’ (Škaljić 444).

машрапа ‘чаша, посебно она са украшеним стаклом; суд за воду’ 1637: а коńдера тврѣдних ·в҃і· а ·д҃· ѕлаа, и седамъ маш҃рапа коснтирних, и пак҃ снмат~нница ·ѕ҃·, и една ѹ чемѹ (с)е масло свети запис у рукопису манастира Раковца (Стојановић I 1300°); од тур. *maşraba* ‘id.’ (Škaljić 448).

милћ ‘имовина, имање у приватној својини, земљиште на коме се налазе кућа и окућница; богата летина’ 1778: при[ложи] свои милкъ (Стојановић II 3482°; VI 10337°); од тур. *mülk* ‘id.’ (Škaljić 463–464).

тефтер ‘свеска; регистар; трговачка књига’ XV–XVI в.: Свѣдоци протопопа по$^{\omega}$пь Новакь (те)фтере [...] на ноѥник Калоѥань свѣдокѹю и писах. (Стојановић II 9685°); од тур. дијал. *tefter* ‘id.’ (Петровић 2012: 278).

Речи које не бележе Stachowski 1967 и RJA:

ракија 1612: ни ѡ(к)ѹснъ вина ни ракне, манастир Житомислић (Стојановић I 999°); од тур. *rakı* ‘id.’ (Škaljić 530).

шиник, шинић ‘стара запреминска мера за жито и друге течне материје, различите величине’ 1558: И то лето беше великъ гладь по ѕемли и ве~лика скѹпоћа житьна: шиннићь пшенице нѕинде по ·т҃·, а ражи и хеледе и проса по ·с҃· и ·н҃·; шиннићь ѡпьса по ·р҃· и ·к҃· (Стојановић I 594°); од тур. *şinik* ‘id.’ (Škaljić 589–590).

Речи које не бележи Stachowski 1967:

кавга ‘свађа, сукоб; оружана борба’ 1755: Да се ѕна када се расѹ Треблеса и тѹ би каквге (!) и погибе Тѹрака више од деве(де)сет, и имала ѕа нладѹ кеса и Треблаши нниа ѹѕеше два днела ѕемле и имини (Стојановић VI 10286°); од тур. *kavga* ‘id.’ (Škaljić 402).

капичија ‘чувар капије, службеник високог ранга на двору или у конаку’ 1602: ѡвогда капичїе, ѡвогда чаѹше, овогда іаничаре дочекѹюћи Херцеговина, *капиција* из 1792 (Стојановић VI 10087°);[2] од тур. *kapıcı* ‘id.’ (Škaljić 393).

***кујунџија, кујунжија** ‘занатлија који израђује накит и друге предмете од злата и сребра’ 1564: вь мѣстоу Сараевѣ вь благочьстиваго христїа~

[2] Михајловић I: 244 у напомени наводи овај пример.

нина дѡмоу Мнханла кѹюнїе Деснсалн [мало више: Дѣснсалнча] писао дијак Дмитар (Стојановић I 645°); од тур. *kuyumcu* ‘id.’ (Škaljić 422–423).

ортак ‘сарадник, пословни партнер; пријатељ’ 1619: сїю книгѹ приложн ермонах Мардарїе и ѡртакь Їоаннь манастир Житомислић (Стојановић I 1071°)[3]; од тур. *ortak* ‘id.’ (Škaljić 503).

чауш ‘водник’ 1602: ѡвогда капнчїе, ѡвогда чаѹше, овогда ꙗнничаре дочекѹюћи Херцеговина, *kapixija* iz 1792 (Стојановић VI 10087°);[4] од тур. *çauş* ‘id.’ (Петровић 2012: 305).

чоха ‘врста вунене тканине’ XVIII в.: пар алнна еднинѹ горнѹ ѿ цаика, дрѹгѹ ѿ чое фине запис из манастира Лепавине (Стојановић VI 9673°); од тур. *çoha* ‘id.’ (Škaljić 179).

Као најилустративнији пример значаја даљих истраживања турцизама из историјских извора издвојили смо *дешерме*, другу реч на нашем списку, у значењу ‘сакупљање, регрутовање деце за јаничарску војску (данак у крви)’. Она је забележена у рукопису из 1647. године у следећем примеру: Прошлог лета били су велики ратни походи на југ и на север: на југ на Малту, на север на Задар. Турци су ратовали 3 године, и ништа не успеше, и многи Турци погинуше, и многе су **дешерме** биле12 хиљада српских момака похваташе и у Цариград одведоше.

Ова реч није посведочена ни у једном од речника српско-хрватског језика, нити описном нити етимолошком.[5] Значај ове потврде, поред тога што представља прво и једино писано сведочанство о њеном постојању у старијем српском језику може се сагледати на још неколико нивоа.

На балканолошком нивоу ова реч представља потврду у још једном, трећем по реду језику, што овом турцизму доноси статус лексичког балканизма. Осим у српском она је посведочена још у новогрчком ντουσουρμές ‘припремни контингент јаничара’ и албанском *devshirme* ‘хришћанска деца сакупљена за јаничарску војску’ (Dizdari 2006: 212).

Са аспекта историје и дијалектологије турског језика, српски облик може сведочити о једном архаичнијем облику турске речи од

[3] Михаиловић II: 437 ову потврду наводи у напомени.

[4] Михаиловић II: 752 у напомени наводи исти пример али га погрешно датира у 1603. годину.

[5] Иако реч *девширме* не бележе лексикографски приручници српског језика, она се као правни термин може наћи у стручној, оријенталистичкој и историографској литератури, као и у савременој публицистици.

које је непосредно позајмљен. Поред стандардног и најраспрострањенијег облика *devşirme*, пореклом од глагола *devşirmek* ‘сакупљати (цвеће, јагоде)’ у турском је посведочена и старија варијанта *düşürme(k)* ‘(из)бацити’. Овај облик глагола и глаголске именице стоји најближе новогрчком облику. Обе турске форме глагола воде порекло од још старијег облика који је гласио *değşürmek* (Tietze 1: 605 s.vv. *devşirme*; стосм. *devşür-*; ib. 578 s.vv. *değşür-* I, *değşür-* II). С обзиром на то да се глас *-ğ-* регуларно губи у турцизмима, турски предложак најприближнији српској потврди био би *değşürme*. Стога би овај српски пример, иако хапаксан, могао сведочити да се и старији облик *değşürme* у турском језику XVI и XVII века користио као правни термин.

Ова потврда је значајна и из перспективе правне и културне историје. То што се она више не јавља у српском језику од друге половине XVII века наовамо није необично. Наиме, систем *девширме* већ крајем XVII века практично је замро, а почетком XVIII и званично је укинут. Тиме је и престала потреба да се тај термин користи. Међутим, као историјски феномен, тај је појам остао да живи у народу, другачије именован као *данак у крви*. У облику идентичне синтагме овај термин посведочен је у бугарском, румунском, македонском, словеначком и још неким другим језицима. Расположиви српски извори, међутим, не показују његову велику старину као ни то да се ради о народној речи. Са друге стране, као народни термин, до XIX и XX века очували су се само називи за особу која је у службу доведена системом *девширме* или *данка у крви*: *ѐџами-оглан*, *ѐџеми-оглан*, *ѐџамоглан*, *аџемѐглан*, *џамоглā̄н*. Ове речи воде порекло од тур. *acamoğlan*, *acamī oğlan* ‘јаничар’ и представљају балкански турцизам, уп. рум. *agemoglán*, *azamolián*, *iamoglán*, нгр. άτζαμογλάνιδες. Овај термин посведочен је и у мађарском *acsamoglàn*, *ancsàr csamoglan*, *acsemoglán* и пољском *adziamogłan* (Сухачев). Пошто је систем *данка у крви* био примењиван готово искључиво на простору Балкана, разумљиво је што и сама реч представља балканизам. Међутим, занимљиво би било испитати када је и зашто страни термин замењен домаћом синтагмом, док је назив за појединца сачуван у изворном облику, чак и раширен ван граница Балкана.

На основу наведених речи и анализираног примера може се закључити да је проучавање турцизама из књижевно-историјских извора из предвуковског периода и даље актуелно и значајно за датирање првих помена ових позајмљеница и праћење историјата њихових

фонетских и семантичких особености. Потврде појединих речи, попут *дешерме*, које не бележе чак ни стандардни лексикографски извори, могу допринети лингвистичким истраживањима и из шире области туркологије и балканистике, као и културне историје. Поред тога, оваква анализа указује и на потребу израде специјалистичког лексикографског приручника. Подаци о хронологији и првим потврдама речи турског порекла у словенским језицима углавном се налазе у оквиру општих речника тезауруса. У новије време појавио се *Slownik historyczny turcizmów w języku polskim* Станислава Стаховског (Stachowski 2007), где су подаци о турцизмима у пољском језику ексцерпирани из историјских извора дати много исцрпније и прегледније него у стандардним речницима. Такав поступак показује да издвајање одређених слојева лексике у засебне историјске речнике омогућава њихово сагледавање у много јаснијој културноисторијској перспективи. Речник сличног профила није сачињен ни за један од јужнословенских језика, чији је контакт са турским народима био и дуготрајан и вишеслојан. За српски језик биће га могуће саставити тек када, ако не сав, а оно барем већи део релевантне историјске грађе буде доступан и на адекватан начин лексикографски обрађен.

Цитирана литература

Влајић-Поповић, Јасна. „Српска етимологија између дијахроније и дијалектологије“, *Граматика и лексика у словенским језицима*, Матица српска / Институт за српски језик САНУ, Нови Сад – Београд, 2011: 323–336.

Михаиловић, Велимир, *Грађа за речник страних речи у предвуковском периоду* I–II, Нови Сад, 1972–1974.

Петровић, Снежана. *Турцизми у српском призренском говору*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2012.

Стојановић, Љубомир. *Стари српски записи и натписи*, Београд I 1902 (1°–2086°), II 1903 (2087°–4725°), III 1905 (4726°–6082°); Сремски Карловци IV 1923 (5984°–7277°), V 1925 (7279°–9322°), VI 1926 (9329°–10522°).

Сухачев Н. Л. и А. Х. Гирфанова, Ю. А. Лопашов. Тюркизмы в языках Юго-Восточной Европы. (Опыт сводного описания историко-лексикологических и этимологических данных). Ред. Н. Л. Сухачев. Рукопис.

DIZDARI, Tahir *Fjalor i Orientalizmave në Gjuhën Shqipe*, Tiranë: Instituti Shqiptar i Mendimit dhe i Qytetërimit Islam / Organizata Islame per Arsim, Shkencë dhe Kulturë, 2006.

RJA: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* JAZU I-XXIII, Zagreb 1880–1976.

STACHOWSKI, Stanisław *Studia nad chronologią turcizmów w języku serbsko-chorwackim*, Kraków 1967.

STACHOWSKI, Stanisław „Турцизмы в словарье Я. Микали.“ *Этимология* 1965, Москва, 1967a: 196–210.

STACHOWSKI, Stanisław „Die Turcizmen in dem “Slavenosrbskij leksikon” aus dem J. 1790“. *Slavica* VII, Debrecen, 1967б: 231–236.

STACHOWSKI, S. „Przyczynek do chronologii turcizmów w języku serbsko-chorwackim“. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej* 8, Warszawa, 1969: 303–309.

STACHOWSKI, Stanisław „Żródła węgeierskie do chronologii turcyzmów w języku serbsko-chorwackim“. *Јужнословенски филолог* LVI/3–4, 2000: 1091–1101.

STACHOWSKI, Stanisław *Słownik historyczny turcyzmów w języku polskim*. Kraków: Księgarnia akademicka, 2007.

ŠKALJIĆ, Abdulah. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. – 4. izd. Sarajevo: Svjetlost, 1979.

TIETZE, Andreas, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, İstanbul – Wien, 2002– .

Summary

Snežana Petrović

ON THE IMPORTANCE OF STUDYING TURCIZMS FROM THE PRE-STANDARD EPOCH OF THE SERBIAN LANGUAGE

(On the selected material from *Stari srpski zapisi i natpisi* by Ljubomir Stojanović)

Turcizms attested in written sources from the pre-standard epoch of the Serbian language are significant for studying the chronology of this type of loanwords, as well as for the insight into the history of language and cultural contacts between the Serbs and the Ottoman Turks. Ljubomir Stojanović's six volume book *Stari srpski zapisi i natpisi* often presents the first written evidence of turcizms in the Serbian language. Relevant lexicographic resources including this material in its corpora, and thus offering the historical linguistic data for the Turkish loanwords in the Serbian language, are very few (RJA, STACHOWSKI 1967 and МИХАЈЛОВИЋ) and not always reliable. The paper analyzes

sixteen Turkish loanwords from the Stojanović's book, not included in these three manuals: *aršin*, *dešerme*, *juzeli*, *kesa*, *mal*, *mašrapa*, *milć*, *tefter* (absent from all the manuals), *rakija*, *šinik* (absent from RJA and STACHOWSKI 1967), *kavga*, *kapičija*, *kujunžija*, *ortak*, *čauš*, *čoha* (absent from STACHOWSKI 1967). The importance of studying Turkish loanwords from the pre-standard epoch is presented through the etymological analysis of the word *dešerme*, hitherto not mentioned in a single dictionary of the Serbian language, descriptive nor etymological.

Keywords: Serbian language, diachrony, etymology, Turkish loanwords, *dešerme*, Ljubomir Stojanović.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.163.41’282.3(497.115) ; 811.163.41’342.8
ID: 199306764
DOI: 10.2298/JFI1369401M
Примљено: 4. марта 2013.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Оригинални научни рад

РАДИВОЈЕ М. МЛАДЕНОВИЋ*
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за српски језик

ЛИНЕАРИЗАЦИЈА ПРЕДИКАТСКОФРАЗНИХ ЕНКЛИТИКА У ГОВОРИМА ЈУЖНОГ КОСОВА И ЈУЖНЕ МЕТОХИЈЕ**

У раду се разматра линеаризација глаголских и заменичких енклитика које су морфолошки или синтаксички везане за предикатску фразу (предикатскофразне енклитике) у призренско-јужноморавским говорима јужног дела Косовске и Метохијске котлине.

Тежња ка проклитизацији предикатскофразних енклитика довела је до елиминације базичног правила словенске линеаризације о постфронталном положају енклитике, па енклитике могу бити на самом почетку клаузе у говорима оба анализирана ареала.

Преобликовање наслеђене линеаризације у јужнокосовском и јужнометохијским говорима ишло је ка јачању синтаксичког / синтагматског принципа, који се остварује кроз груписање енклитика око синтагматског центра. Јачање синтагматског принципа довело је или до одсуства варијантности у кластерима, или је варијантност сведена на минимум.

Промена наслеђених принципа линеаризације предикатскофразних енклитика у раду објашњава се контактом са линеаризацијом несловенских контактних језика, али и линеаризацијом граничних македонских говора, у дужем временском раздобљу.

Кључне речи: линеаризација, предикатскофразне енклитике, кластери, синтаксичко калкирање, јужнометохијски, јужнокосовски.

Увод

1. У прилогу се разматра линеаризација глаголских и заменичких енклитика које су морфолошки или синтаксички везане за преди-

---

* radivoje.mladenovic@gmail.com

** Рад *Линеаризација предикатскофразних енклитика у говорима јужног Косова и јужне Метохије* урађен је у оквиру научног пројекта „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“ (број пројекта 178020), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Владе Републике Србије.

катску фразу (предикатскофразне енклитике), у призренско-јужноморавским говорима јужног дела Косовске и Метохијске котлине. Изван интересовања остале су именскофразне и реченичне енклитике, које су – судећи према расположивом материјалу – очувале наслеђену постфронталну позицију.

Периферијски положај и контакт са другим балканским језицима, чија је линеаризација реченичних конституената другачија од словенске, имали су за последицу удаљавање од наслеђених дистрибуционих правила употребе предикатскофразних енклитика[1].

1.1. Изразита дијалекатска разуђеност ширег ареала, коме припадају јужнокосовски и јужнометохијски говори, генетска и типолошка различитост, лингвогеографски контакт са различитим језичким системима словенског или несловенског типа – били су предуслови за настанак различитих линеаризација предикатскофразних енклитика.

На територији која је предмет интересовања у овом прилогу, формирано је више призренско-јужноморавских говора знатне подударности. У сливу Неродимке и Ситнице, на југу Косовске котлине, формиран је јужнокосовски говор (ЈКГ), који се неким иновацијама удаљава од јужнометохијских, а приближава централнокосовском говору. У јужној Метохији оформљено је више говора: у градовима Призрену и Ђаковици, у Подгору, у Подрими. С обзиром на високу подударност у линеаризацији предикатскофразних енклитика, сви ови говори биће дефинисани као јужнометохијски (ЈМГ).

После протеривања српског становништва 1999. године са Косова и Метохије, на овој територији знатно је смањен број носилаца ЈМГ и ЈКГ.

1.2. Када се посматра линеаризација морфосинтаксичких енклитика балканословенског ареала, уочава се да се у централном, северозападном и источном делу боље чува старије стање у линеаризацији, док југ познаје више иновација (Соболев 2003: 94–107).

Овакав распоред словенских ареала је начелан, пошто су наслеђени принципи словенске линеаризације енклитика унеколико поремећени у говорима различите дијалекатске припадности у Банату, у којима је – под утицајем румунског језика, дошло до знатних

[1] О правилима линеаризације енклитика у старосрпском језику в. Павловић С. 2011.

иновација, непознатих већем делу српске дијалекатске области[2]. И овај случај, какав је и иначе у ЈКГ и ЈМГ, потврђује да је за промену принципа линеаризације у балканословенским говорима од пресудног значаја контакт са линеаризацијом несловенских контактних језика. А управо дуготрајни мултилингвизам различитога типа карактерише област Косова и Метохије и суседних области[3]. За формирање српских говора у Метохијској и Косовској котлини, па и садашњег типа линеаризације морфосинтаксичких енклитика, од пресудног је значаја српско-влашки контакт, са стапањем Влаха у Србе пре доласка Турака[4].

С обзиром на лингвогеографску припадност ЈМГ и ЈКГ јужном балканском ареалу, од интереса је праћење линеаризације ових говора и линеаризације језика са којима су ови говори били у контакту у дужем временском раздобљу – са романским системом у средњем веку, арумунским, албанским у каснијим вековима. На судбину линеаризације ЈМГ и ЈКГ, али и осталих говора на југозападу Косова и Метохије, свакако је утицала и линеаризација западномакедонских и северозападномакедонских говора, који су настали у процесу снажне словенско-романско-албанске симбиозе (Илиевски 1963: 84–85). Утицај говора овога типа оствариван је посредством северношарпланинских словенских говора[5], чије се становништво вековима кретало ка низијским пределима Метохијске и Косовске котлине.

Када се иновације у српским (словенским) говорима на ширем ареалу око ЈМГ и ЈКГ упореде са линеаризацијом језика са којима су ови говори били у вишевековном контакту, са свим последицама по синтаксичку структуру које вишејезичност доноси, уочава се одређена блискост па и подударност са румунском, арумунском, албанском и грчком линеаризацијом предикатскофразних енклитика

[2] О значају миксоглотије за линеаризацију енклитика говори и чињеница да је у контактним зонама са румунским језиком у банатским говорима шумадијско-војвођанског дијалекта укинуто фонетско дистрибуционо правило да се енклитике као атоне речи не могу наћи у фронталној позицији (Ивић, Бошњаковић, Драгин 1997: 403–404). Попис литературе о румунском утицају на линеаризацију енклитика у српским банатским говорима в. у Симић З. 2012: 173–174.

[3] Детаљније о дуготрајном мултилингвизму у Метохијској и Косовској котлини и суседним областима в. у Младеновић 2012: 162–165.

[4] Најкомпактнија влашка популација у средњовековној Србији била је на Косову и Метохији и суседним областима (Урошевић 1965: 68).

[5] На северној страни Шар-планине формирана су два говора који су под мањим или већим македонским упливом – горански говор (Младеновић 2001) и сретечки говор (Павловић 1939).

(Собољев 2003: 94–107; Бара, Каљ, Собољев 2005: 275–277; Јули, Собољев 2003: 261–264). За разумевање сродности треба истаћи да се у словенским говорима не остварује дословно пресликавање појединих модела, пошто оно и није могуће због различитих морфолошких структура, тј. различитог инвентара енклитика и клитика у овим језицима. Преузимање места заменичке односно глаголске енклитике у кластерима, међутим, очигледно је ако се на месту клитике еквивалентног глагола или личне заменице у несловенским структурама нађе енклитика у словенској. На тај начин се преузети структурни модел попуњава словенским материјалом. Попуњавање структурног модела другачијим језичким материјалом смањује али и искључује значај фонетског правила словенске структуре о постфронталној позицији енклитика, а у први план – као релевантан принцип – уводи правило синтаксичке позиције енклитике у односу на глагол.

Новом дистрибуцијом предикатскофразних енклитика ЈМК и ЈКГ, али и говори на Шар-планини, представљају посебан ареал унутар говора призренско-тимочке дијалекатске области.

Преглед грађе

2. Најзначајнија иновација у линеаризацији предикатскофразних енклитика у ЈМГ и ЈКГ је слабљење и брисање базичног правила познопрасловенске, старосрпске линеаризације и линеаризације највећег дела савремених српских дијалеката, да дистрибуција енклитика представља комбинацију фонетског (са постфронталном позицијом енклитике) и синтаксичког принципа (са позиционирањем енклитике у односу на глаголско језгро). У ЈМГ и ЈКГ старо правило замењено је новим, чије је основно начело да је место енклитике примарно условљено њеном синтаксичком позицијом, уз истовремену елиминацију фонетског принципа, који – иначе – како сведоче описи говора призренско-тимочке дијалекатске зоне, и даље важи у већем делу ове дијалекатске области[6]. Напуштање фонетског принципа у линеаризацији довело је и до другачијег интонационог наслањања енклитика на тоничну реч у односу на наслеђене интонационе блокове[7]. Ова промена имала је далекосежне последице,

[6] Богдановић 1987: 163–170, 198; Видоески 1962: 237–238; Ћириић 1983: 73–74; Марковић 2000: 139–147, 236; Јуришић 2009: 134–150.

[7] Расположиви простор, нажалост, не дозвољава анализу овако насталих интонационих блокова унутар клаузе.

пошто је у ЈМГ и ЈКГ унет и редослед енклитика са интонационим наслањањем енклитика на акцентогену реч, непознат највећем делу српске дијалекатске области.

Само контактно позиционирање предикатскофразних енклитика према личном глаголском облику подстакнуто је средњовековним романитетом (Павловић С. 2011: 45), а овакво позиционирање својство је и савременог румунског и албанског језика, затим бугарског језика.

Слабљење и брисање фонетског принципа у дистрибуцији предикатскофразних енклитика омогућава семантичка и синтаксичка једнакост клитике и енклитике (*ње́му* = *му*, *је́сам* = *сам*). Приближавању енклитичких и клитичких еквивалената доприноси и одсуство највећег дела српских (словенскобалканских) заменичких и глаголских енклитика у контактним несловенским језицима. Оваква неподударност у инвентару енклитика језика у контакту у први план поставља помоћни глагол / заменицу као лексему, независно од њене морфолошке структуре, што доводи до тога да се успостави однос по принципу: заменичка / глаголска клитика + глагол (несловенски балкански идиоми) = заменичка / глаголска енклитика + глагол (словенски балкански идиоми).

3. Глаголске енклитике, као део глаголских облика, припадају предикатскофразним енклитикама. У ЈМГ и ЈКГ неке су позициониране увек испред основног глагола, неке су претежно испред основног глагола.

3.1. Доследно испред основног глагола налазе се *ће* у футуру I и *би* у потенцијалу. Стабилизацији доприноси довршен аналитизам у овим личним глаголским облицима, са *ће* и *би*, који су – без морфолошких разновидности условљених лицем и бројем – само ознака за обележавање глаголског облика.

а) *Ч’[е] и́дем ч’е* ти *уло́вим* ри́бе, *ч’е ӣо́ч’не*, *ч’е се́ди* та́мо до́л’е; Што́ *ч’е је́в* о́ни, *ч’е је́м* и ја́. *Не́ ч’е умре́мо*; ка́фу *ч’е ӣије́мо*, *ч’е иде́мо* у Богослови́ʲу, сла́му *ч’е ӣросне́мо*, *ч’е* те *ува́ӣив*^{Ф} ЈМГ;
ч’е оӣи́днем, *ч’е сва́рим* два́ кромпи́ра, и *ч’е је́м*, како́ *ч’е* га *доне́сем* мр́тво, *ч’е ӣла́ч’им*, а *ч’е го́ниш*, *ч’е сакри́ʲе*, Божи́ч’ *ч’е би́не* са́г, *ч’е оӣи́дне* у бу́ре, ал *ч’е сми́ʲе* по́сле, не́што *ч’е је́мо* ЈКГ.

б) Та́ко о́на *би ӣрич’а́ла*, кад *би до́шла* у́веч’ер, ту́ј *би изе́л’е* л’е́ба, кад *би до́шла*, та́ко *би доне́ла* до́ма, *би се јана́л’е* ми на вˀрте́шку, та́ко *би би́ље* обич’а́и, *би до́шл’е* да мо́гл’е, *би ӣосе́дел’е* куд на́с ЈМГ;

би отишла да жи́вим доле́ко, *би мо́га* да ми доне́се, *би косија* и ја́, *би шила* за се́бе, и ти́ *би мо́га*, и ти́ *би има́ла* стра́, *би требало* да ра́ди, кад *би се*ʲ*а́ла* попри́ке ЈКГ.

3.2. Енклитика помоћног глагола „јесам“ у потврдном перфекту најчешће је проклитизована. Присуство постглаголске позиције глаголске енклитике потврђено је нешто већим бројем примера у ЈМГ него у ЈКГ. Највећи део примера са енклитиком у постглаголској позицији упућује на то да је оваква употреба средство за истицање у нарацији. Однос маркираног / немаркираног сведочи о сусрету старе и нове тенденције у дистрибуцији енклитика глагола „јесам“. Дужи опстанак постпозитивне позиције ове енклитике може се довести у везу са морфолошки обележеним облицима помоћног глагола у перфекту, али и чињеницом да је фонетски принцип стабилан у контактном северометохијском говору (Букумирић 2003: 262–264).

а) *Сам и́шла* неве́стом[8], *сам остана́ла* сас кра́ву, *смо има́л'е* црепу́ље, *смо ч'у́ле* што се удеси́ло, *сам обања́ла* де́цу, *смо дава́л'е* рукаве́де, ја́ *сам има́ла*, додол'и́це *смо игра́л'е*; Кат *сам* се уда́ла, *сам* забра́ила; Тол'и́ко годи́не *смо живе́л'е*, *смо се меша́л'е*; Куд о́ца *сам седа́ла*, *сам* ч'ека́ла мо́мка; и ја́ ста́ра *сам се испл'е́ла* ту́ја; Ми́ п[ѕ]рво кат *смо побегна́л'е*, *смо издоне́л'е* де́цу; *Сам* пушти́ла и сто́ку; Е, тад[т] *сам* иска́ла да полу́дим, и *сам* плака́ла ЈМГ;
сам му *ре́ка* за њега, *сам роди́ла* си́на, *сам истре́са* сли́ве, *си дари́ла* да́ре, *смо носи́ле* за на сва́дбу, *сте покупува́ли* ста́нове, *сте побе́гле* о[д] терори́сте, *сте носи́ле* до ре́ке, и ја́ *сам мо́га*, кат *сам оти́ша* до́ле, да *сам обу́ка*, и *сам пора́са*, и *сам држа́ла*, ја́ *сам би́ла* уда́та, кат *сам ч'ува́ла*, ти́ *си испе́ка*, баш *си оти́ша*, ми́ *смо носи́ли*, сви́ње *смо ч'ува́ле*, поред ре́ке *смо би́ле*, ви́ *сте мо́гле*, и ка́ко *сте мо́гле*, и ви́ *сте побе́гли* ЈКГ.

б) Кат сам се уда́ла, *мора́ла сам* да се описме́ним; ал'и *забраи́ла сам* то́ј, *лу́тала сам* по сока́це, *уда́ла сам* се; *Има́л'е смо* о́вде код му́жа ми, *има́л'е смо* ч'е́зе, *и́шл'е смо* ч'и́к у Братоти́н; *До́шл'е смо*. Та́мо *смо* ости́л'е све́. *Не́ смо мога́л'е* ни́што да узе́мо; бо́жем *уложи́л'е смо*, *седе́ла сам* вере́на три́ годи́не ЈМГ;
ч'е́зе *има́ле смо* ми́, *има́ле смо* ми и фија́кер; Божи́ч' *слави́ле смо*, кола́ч' *меси́л'е смо*; *Наје́ли смо се*, *напи́ли смо се* на сва́дбу; *има́ле смо* и ми́ да да́мо, тако́ *бра́л'е смо се* по по́друме ЈКГ.

в) Не наводе се примери из 3л. јд. и мн. потврдног перфекта, пошто из ових лица у ЈМГ и ЈКГ испада гл. енкл.

[8] Наводи се мањи број расположивих примера, тако да број илустрација не сведочи о снази проклитизације.

4. Као и гл. енкл., и зам. енкл. најчешће су проклитизоване, независно од тога да ли је енклитика у фронталној или постфронталној позицији. Позиција иза глагола најчешће је подржана истицањем у нарацији, како је и у позицији енкл. гл. „јесам“ (в. т. 3.2.б). Више је потврда са постглаголском позицијом у ЈМГ.

Пошто ће редослед енклитика у кластерима бити разматрен у т. 6–8, на овом месту наводе се примери у којима се не комбинује више енклитика.

а) Примери са зам. енкл. испред глагола:

Гу рани́л’е у но́гу, *ни да́вав* ма́сло; Сте́во, *ѿе избу́л’е*; Кэд *ми оѿи́ша* у́нук у во́јску, *ни ѿушѿи́ле* ви́ја де́ца касе́те; *гу узима́ʲа* та́ко, *ѿе дару́је*, и *гу ски́немо*, и *ни ѿрич’а́ла*, да *не изе́дew* куч’и́ч’и, о́фце *ми до́несе*, да *ѿи ро́ди* жи́то, па *ги ѿушѿа́л’е* у бу́нар; И ʲе́ну *гу брцна́л’е* овде́на у гу́шу. *Гу боднáл’е* ма́ло; и *ми дадо́ше* је́но арти́ч’е, и *ни ви́кав*, о́на *ме гл’еда́ла*, па *ѿе дару́ʲе*, све́што *ни дава́л’е*, о́ни *га изне́су*, та́ко *ме уда́л’е*, да *ги да́деш* не́што ЈМГ;

ме о́дведе у Свети-Са́ву, *ги ра́де* о́на ова́ко, *га изму́ѿимо*, *га сѿре́�*, *ми докрви́ле* гумењач’е, *га ѿу́шѿи* до́ле; кэт пому́зе, *га у́зе*; *гу умре́ше* три́, да *ѿе изе́ду*, ни́ти неку-штéту *ни да́доше*, и о́на *ме и́сѿраѿи*; кад *га ѿе́ѿамо*, мо́га да *га задр́жи*, не́ка *ѿи се́ди*, такó *га зва́шоше*, да *гу ц̑ели́вају*, је́н пу́т *га исѿера́ше*, кад *ми ре́кну*, ву́ци *ги изе́ле*, те́шко *му и́деше*, и *ги ѿокри́ва*, и *гу узи́ма*, и *гу ски́да*, ма́ма *гу да́ла*, и *га изму́ѿимо*, *ѿи у́мре* је́трва ти ЈКГ.

б) Примери са зам. енкл. иза глагола:

Удари́ше га, *оѿвори́w ни* вра́та; И *донесо́ше га*, бо́гме. Не́мци оти́шл’е и *узе́л’е га*; *л’еч’и́л’е не*; *ѿокри́ʲе га* у шами́ʲу и *одне́се га* та́мо; *Уби́ше га* Шипта́ри. У засе́ду *га*, *ч’ека́л’е га*; *Оѿера́л’е ги*. Та́д отера́л’е *ги*... То́ *ѿреѿера́л’е ги*; *узе́л’е ни* сто́ кома́та, сна́а Јо́ву *урани́л’е гу*; Те́ на ле́ц̑’а ма́ло *ву́кл’е гу*, *гу* доне́л’е ЈМГ;

Окре́ч’у *га,* та́ко пене́су *га*, ма́стимо *га* у јо́вине, по́беже *ми*, у́теч’е *ми*, *ләжа́ла ги*, *дарува́ја гу*, и ја́ *о́сѿави га*, сло́му *га* и ста́ву ви́но, *ѿозо́ву гу*, *да́ју ѿи* си́то; Па тако́ *у́зну га* и *но́су га* по се́ло, *дару́је ги* ЈКГ.

5. а) Заменичка енклитика – речца *се*, употребљена у различитим функцијама, у ЈМГ и ЈКГ најчешће је позиционирана испред глагола[9].

Продадо́w те́ј о́wце по́сл’е. *Се ѿодел’и́смо* по́сл’е; *се* п^{ѕ}рска жи́то, ви́л’е *не́ се зборе́л’е*, *се ѿребацува́ʲа* та́ко, *се избу́јем* до́бро, *се оба́ньам* па и́дем, по ма́ло

[9] Уп. са таквим положајем ове и других енклитика у румунском језику, у коме је таква позиција уобичајена и обавезна: *se* ară cu plugul; Mâncarea *se* pune în frigider; *se* povesteşte prin sat.

– *се уч'ини́ше* сто́, да *се пу́штимо*, мо́ј све́кар *се туца́ʲа*, де́ца *се рац'а́ле*; Па да *се кро́пиш*, па да све́ *се уч'и́ниш* го́ла во́да, *се* кро́пиш сəс во́ду; би *се окəнач'и́л'е*, да *се се́ʲе*, да *се о́ре*; Је́дан пу́т *се ста́л'а* на кол'е́пку. Кəт *се до́ц'е* оᵀ цᵏркве, ку́му *се да́ва* по три́ да́ра; у неде́л'у *се игра́ло*, што *се и́гра* по но́ч'у, и́ма љеба да *се је́де* ЈМГ;

се напра́ву сно́пљи, *се сте́гне* сно́п, *се у́даде* за Ла́лета, *се купува́ло* воло́ве, *се покри́ʲе* ле́по жи́то, те́шко *се обрч'а́ле* на криви́ну; Ру́ч'но *се работа́ло*. Све́ *се работа́ло* ру́ч'но; Обе́д *се носи́ʲа* тəдᵀ. Тəт *се но́се* гра́; да *се пока́жеw*, кла́јси *се ка́жу*, и та́ко *се живе́ло*, кама́ре *се зва́ло* то́ што *се прави́ло*; Кəт *се завр́ше* то́, по́сле па да *се бе́ре* гра́; та́ла *се осу́ше*, то́ *се прави́ло*, ова́ко *се сəста́ви*, о́пце *се му́зле*, веч'е́ра *се је́*, кат *се вра́тише*, у про́леч' *се ра́стури* ЈКГ.

б) У већини примера постглаголска позиција *се* јавља се као средство истицања, што упућује на то да је проклитизација *се* основни модел у ЈМГ и ЈКГ:

Кəт *се* ослободи́ло, до́ша и *жени́ʲа се*; Не́ би́ло та́ко тро́шак, *нема́ло се*; *Весел'и́мо се*, *радува́мо се* за Вел'и́гдəн; *Радува́мо се* то́ј. По́ ра́но *спрема́мо се*; *Заравни́ло се* све́; *Сабе́реw се* у је́ну л'ива́ду... *Спрема́л'е се* је́ну неде́л'у на́прет... *Обу́ч'еw се* у но́шн'у; Ми́ сви́ *дигне́мо се* на но́ге, *упа́л'и се* све́ч'а, *ста́ви се* на кᵊрва́јч'е ма́сло, рукави́ца *напу́ни се* сəсᵊ жи́то; Кəт *се* ста́ви со́вра, *упа́л'и се* ва́мо све́ч'а на со́вру; Ако *се* узи́ма косе, то́ʲ *ка́же се* од на́прет; *Помена́ло се* а *не врати́ло се*; *Пролази́ло се*; *Игра́ло се*. *И́шло се* у До́м; А́ *па́л'иф се* ку́ч'е ЈМГ;

По́сле *скр́шу се* ја́јца, па и ма́ло си́рен'е дода́ʲе *се*... И ка́ко *се* запеч'у́ʲе ... Са са́ч' *запе́ч'е се*; И са́мо *се* окре́не ко́н', *окре́не се* ра́ло ова́ко; *деси́ло се* ви́ше пу́та, бо́гами; *упла́шу се* же́не, па не сми́ʲу ја́дне; *у́ч'ину се* три́ го́дине; *раздəни́ло се*, *роди́ло се* су́нце („свануло је“); *пода́висмо се* у во́з, *умори́ла се* играу́ч'и, *сəкри́ла се* у куч'у ЈКГ.

6. У позиционирању енклитика у кластеру /*пом. гл.* + *зам. енкл.* (+ глагол)/ уочава се тежња ка проклитизацији енклитичког блока. У футуру I енклитички блок је увек испред основног глагола, чиме се остварује корелација са доследним положајем *ч'е* испред основног глагола (в. т. 3.1.а). Поред знатне стабилизације проклитизације енклитика у перфекту и потенцијалу, у ЈМГ и ЈКГ потврђени су и ретки примери са енклитичким блоком иза глагола. Без обзира на место кластера у односу на глагол, енклитике остају у истом редоследу (Ја́ *сам му ре́кла* / *Сам му ре́кла* / *Ре́кла сам му*).

Сам ти помеч'а́ла све́, *смо ги осети́л'е*, *сəм ги извади́ја* о́wце, *смо му дава́л'е* рукаве́де, ри́бе *сəм ти доне́ʲа*, до́кл'е *сəм гу има́ја*, ти *си гу изе́ла*, ац'а-Бо́шко *смо га вика́л'е*, ја́ да *сəм гу би́ла* де́те; *ч'е му ви́кне* је́на же́на, то́ј *ч'е ги при́ч'ам*, о́на *ч'е ни запове́да*; о́на *би му прич'а́ла*, а о́н *би не оси́ја*, *би ми се ожени́ʲа*,

до́шла сам ги на го́сти, *ш̄ура́ʲа сам ги* ја́, обаве́зно *вика́л'е смо га* ку́ма, намаза́ла *сам му* то́ј ЈМГ,

смо ги крстува́ле де́цу, ру́ч'ак *смо га зва́ле*, *смо га вика́ле* нагрч'а́ње, а *смо га гура́ле* у ни́зове, коломбо́ч' *смо га се́ʲале*, псе́ *смо ги зва́ле* ми́, бу́ди *сам га рани́ла*, Кото́рч'евич' *сам се п̄резивља́ла* дево́јком, на во́ *сам гу виде́ла*; *ч'е ме изла́же*, *ч'е гу ка́жем*, *ч'е изла́замо* на пу́т, све́ *ч'е ги ка́жем*, са́кʳ *ч'е гу цели́ва*; *би ми каза́ʲа*, *би гу да́ʲа*, што́ *би ми да́ја*, и ви́ *би ги ч'инели*, *би ги одне́ла* и њи́ма, *би му ме́ла* по обо́ру,

п̄ому́зла би ги, *п̄ењу́ле смо му* сно́пове, *раздани́ле смо се* тако́ ЈКГ.

7. У негираним исказима опстаје редослед енклитика из потврдних, са одричном речцом испред енклитичког низа /*не* + *зам. енкл.* (+ глагол)/. Нешто мало примера са негацијом уз глагол потврђено је у ЈМГ.

Линеаризација /*не* + *зам. енкл.* (+ глагол)/ карактерише шири словенско-несловенски балкански ареал[10]. У јужном делу призренско-јужноморавског дијалекта таква линеаризација је стабилисана (Белић 1905: 402–403; Барјактаревић 1977: 293; Барјактаревић 1977а: 300–302; Ђуровић 2000: 129), а има је и изван ове области, у говорима у којима је дошло до српско-румунског контакта (Симић З. 2012: 174).

Синтаксичко калкирање није морало бити остварено само према румунском моделу (*nu-l* chema „не га зови“), пошто се интерполирање заменице између одричне речце и основног глагола среће на ширем балканском простору – како сведочи дијалекатски материјал – у македонским, бугарским, албанским, грчким пунктовима (Собољев 2003: 96–99). Исто је и у арумунском говору Пинда (*nu* ***lu***-*a 'vem*ᵘ, *nu* ***mi*** *dip 'unu*; Бара, Каљ, Собољев 2005: 276).

Приближавање негираних конструкција огледа се како у акцентовању одричне речце *не* и онда када она није траг сажетог одричног глагола *не́је/ни́је*, тако и у интерполирању заменице између одричне речце и помоћног глагола у одричној копули /*не*/*ни* + *зам. енкл.* + глагол/. Тежња ка проклитизацији морфосинтаксичких енклитика које ће се наћи уз глаголски центар доприноси позицији одричне речце испред синтаксичког блока, пошто одрична речца негира истинитост читавог блока.

а) Примери са линеаризацијом уз просте гл. облике, потенцијал и футур I:

[10] Уп. са редоследом у румунском језику: *nu-l* chema „не га зови“, *nu-mi* spune, *nu-i* da, *n-o* iubea.

Не́ ги по̄новýјем, óни *не́ ни да́вав*, а мýж *не́ ми ка́же*; *не́ ч'е му ýземо* са́ʲн'е, *не́ ч'е не изéдеw*; *не́ гу гл'éдај* два́пут, ни се́ме *не́ ни óсте̄ʲ*, óфце *не́ ми до́несе*, *не́ гу по̄гина* мýжш, док *не́ те̄ позóве* ни́коʲ, да *не ми искóч'иw*, ако *не́ те̄ ви врáте̄мо*, да *не́ те̄ вӣресконч'и*, *не́ ми дóц'е* óтац, *не́ ми дадów*, понáпре *не́ му бéше* дóбро, синówи *не́ ч'е и́маф*; *не́ би оте̄и́шл'е*, да *не́ би* би́ло тáко, Муште́ште *не́ би би́ло* протерáно ЈМГ,

не́ се врáч'ам у рóд, *не́ те̄ нýду* с раки́ʲу, *не́ га мр̀зе* тó, *не́ ми те̄рáжеше* пáре, *не́ га исте̄рýју*, да *не́ те̄ ӣостӣáне*, ако *не́ га по̄ште̄ш*, ви́ *не́ би дóшле*, кýм *не́ се по̄ште̄а*, а сáг *не́ ми сéде* онá кути́ʲица, *не́ гу те̄éч'у* ни сýзе, они́ *не́ би кте̄éле* да не кажњáву, пó *не́ би знáла* од мéне, *не́ ч'е гý кажем* ЈКГ.

Примери са негацијом уз глагол потврђени су у севернијем делу јужне Метохије. Ови примери могу бити траг дужег опстанка старије линеаризације под утицајем севернометохијских говора:

А кáко да *ги не́ однéсе*, затвóри врáта да *ги не по̄ште̄ш*, да *му не ка́же* за тóј, ни́коʲ *те̄ не ди́ра*, ни́кој ни́што *те̄ не ка́же* ЈМГ.

Речца *не* у оваквим примерима није акцентована.

б) Линеаризација у 3л. јд. и мн. перфекта

У 3л. јд. одричног перфекта остварено је сажимање *не́је/ни́је* у *не́/ни́*, са ширењем овако добијеног облика и у 3л. мн. Зам. енкл. остаје на месту на коме је и иначе у примерима са несажетим помоћним глаголом у 1. и 2 л. оба броја.

Овде треба истаћи да је у ЈМГ стабилизација *не́* од *не́је/не́су* довршена, док је у ЈКГ ситуација сложенија, пошто се напоредо срећу *ни́/не́* и *ни́је/не́је*, с напоменом да је у 3л. мн. перфекта продро и облик *ни́је/не́је*[11]. За разумевање везе у процесу преобликовања одричног перфекта у ЈМГ и ЈКГ, треба навести чињеницу да се пун одрични облик помоћног глагола у ЈКГ јавља у перфекту у коме нема интерполације зам. енкл. између елемената перфекта (дивóјка *ни́ʲе носи́ла*, крáве *ни́ʲе давáле* млéко), док је услов за присуство сажете форме у овом говору интерполација зам. енкл. између негације и глаголског придева. У ЈМГ таквог двојства нема.

Óна *не́ се кри́ла* по пýту, Лáза *не́ га имéло*, ни́коʲ *не́ те̄ рекнáја*, *не́ ми би́ја* мýж, *не́ му би́ʲа* бэ́ш брáт, Лазари́це *не́ се слави́ло*, си́н *не́ те̄ ради́ја*, *не́ му оди́ло*, сéстра *не́ гу се удáла*, *не́ га ви́дела* млáдица, ни јéно *не́ га роди́ла*, *не́ ги носи́ла* ни́шта; *не́ не по̄шч'ал'е*, Шиптáри *не́ не уби́л'е*, ни сéстре *не́ му збóрив*, дéвери *не́ гу донéле* дáр, *не́ гу за̄пољи́ље*, *не́ му однéл'е*, *не́ ми дóшл'е* ЈМГ,

ни́кат *ни́ гу викáʲа* на и́ме, óна *ни́ му родила, ни́ гу те̄ребáло* да рáц'а, *ни́ му давáла* мáма, у ч'éрке *ни́ се мешáла*, ни́кат *ни́ га рéкла*, ако *ни́ те̄ стасáʲа*, да

[11] Више о овоме в. у Младеновић 2012 а: 454–459.

ни́ ѿи се исѿе́ка, *не́ ми ре́ка*, *не́ га доѝла*, ни́кат *не́ гу вика́ʲа*, ако *не́ ѿи сѿаса́ʲа*, да *не́ ѿи ѿо́може*, *не́ гу интересува́ло*, *ни́ ми дола́зила*, се́стра *ни́ ми се уда́ла*, да *не́ ми га укра́ја* не́ки, на́ше *ни́ ги шара́ле*, стри́цу *ни́ му ѿраја́ле* де́ца ЈКГ.

Оваквој линеаризацији у оба говора прикључује се и *не́*, које – у додуше другачијем синтаксичком склопу – алтернира са *немој(ѿе)* + да: *Не́ гу му́ч'иѿе*, *не́ ги оѿва́рајѿе* ЈМГ, *не́ му оно́ди*, *не́ ги ѿе́ѿајѿе* ЈКГ.

7.1. Линеаризација предикатскофразних енклитика са негацијом у 3л. јд./3л. мн. пренета је и у конструкције са копулом „нисам“:

Не́ ми ʲе зо́р да у́зем, *не́ ми би́ло* за му́ку, *не́ ми ʲе* бо́лна ма́ти, те́бе *не́ ѿи ʲе* до́ста, *не́ му су* до́бре де́ца, *не́ ми су* уда́дене ове́ј старе́ʲе, *не́ ми ʲе* за ч'у́до, ка да *не́ му је* бра́т, о́н *не́ ми ʲе* ку́м, *не́ му су* одељаци ЈМГ,

те́бе *ни́ ѿи ʲе* жа́о, о́на *ни́ гу ʲе* жа́о, *ни́ ми би́ло* стра́, *не́ ни ʲе* ло́шо, ме́не *не́ ми ʲе* ма́ли ста́н, и *не́ му ʲе* страмо́та, ка *ни́ ми ʲе* ту́ ма́јка, ни́ *му је* и́ме То́мица; *не́ ми су* по́знате, о́н *не́ му ʲе* брат, а о́на – *ни́ гу ʲе* бри́га ЈКГ.

У ЈМГ, уз одричну заменицу *ни́шѿа*, забележени су и ређи, факултативни примери без интерполирања заменице између негације и помоћног глагола:

Мо́ре, ни́шта *ми не́ʲе*; ни́шта *му не́ʲе* ка́ко па́ја; ка́ко мо́гло, ни́шта *ги не́ʲе*.

И у оваквим конструкцијама основни модел је Ни́шта *не́ ми ʲе*...

8. У кластерима са помоћним глаголом и двема енклитикама, потврђена је линеаризација /*ѿом. гл.* + *даѿивска енкл.* + *акузаѿивна енкл.*/, својствена српском дијалекатском ареалу, а која упућује на редослед појављивања заменичких енклитика у српском језику. Могућност фронталне позиције енклитика подразумева и присутност линеаризације типа *Сам му га* пока́зала.

Јодва́ *сам му га доне́ла*; па *си гу га ч'ува́ла* де́те, па *си гу га рани́ла*, па *си гу га ожени́ла*; *би му га да́ла*, *би му гу напраи́л'е* ку́ч'у, *ч'е ги гу исѿл'е́ѿем*, *смо му гу ѿожње́ље*, *сѿе му гу да́л'е*, и њему *би му гу узе́ја* ЈМГ,

ја́ *са́м му га ѿоказа́ла*, и *смо му ги ѿому́зле* о́пце, *смо му гу одне́ле,* па *смо му гу ч'ува́ли*, а́л *сѿе му ги одне́ле*, све́ *смо му гу направи́ли*; *ч'е му гу ѿока́жем*; ја́ *би му гу узе́ла*, ми́ *би му гу рани́ле* ЈКГ.

9. У оба анализирана говора уз императив зам. енкл. може бити у контактној препозицији односно постпозицији. Чешћи су примери са проклитизацијом енклитике. Када је императив употребљен

као модус, зам. енкл. је чешће испред глагола, док је уз приповедачки императив нешто више потврда са зам. енкл. иза.

Да про́ц'ew у те́ј пути́не, дал'е́ко би́ло, *уте́пај ги* три́ же́не, *исе́ч'и ги* си́се, *ту́ри ги* у у́ста; *одне́си гу* на во́ду *оба́њај ги*; Па ја́ *изне́си ги* та́мо, *одво́ј ги* до́бро, *ка́жи му*; та́мо *гу ски́ни*, о́фце *ми доне́си*, *ги спре́ми* и н'и́, *ни до́ц'и* на сла́ву ЈМГ,

Ка́жи му; *помо́гните му*; *поко́сите гу* л'ива́ду, *уси́рите га* мле́ко, *испру́жи му* се на пу́т, и о́н – *ба́ци гу*, *дрш се* за сто́лице; *За́ц'и гу*, *про́ц'и гу* и не́ *гу ди́рај*; *ги поме́ти* обо́р, *ги тра́жи* док не на́ц'еш, *ги пока́ни* с раки́ју, ти́ *му наздра́ви* ЈКГ.

9.1. У дводелном императиву зам. енкл. налази се у двема позицијама: иза другог глагола или испред другог глагола. Овакво двојство у корелацији је са позицијом зам. енкл. у једноделном императиву.

И́ди му одне́си до ку́ч'е; *и́дите ги ка́жите* за неде́љу; *и́ди сабе́ри гу* тра́ву; *и́ди напра́ви му* во́љу ЈМГ,

и́ди, житија́, *ми доне́си*, *и́ди му ка́жи*, *и́ди ту́шти ги*, *и́ди отво́ри ги* вра́та, *и́ди опе́ри га*, *и́дите га доне́сите* се́но ЈКГ.

10. Ограничени простор не дозвољава могућност детаљнијег разматрања употребе зам. енкл. у удвојеним формама које чине /*зам. енкл.* и *зам. клитика/именица*/.

Удвајање слободног датива и слободног акузатива нешто је чешће у ЈМГ него у ЈКГ. Редупликација зам. енкл. и клитике нити је доследна нити је честа. Уколико има редупликације, онда се најчешће удвајају зам. енкл. и именица. Иако има више модела линеаризације, зам. енкл. се скоро увек налази уз глаголски центар.

И да *ги скло́ниw* оне́ʲ гребе́не, *пл'ач'ка́л'е ги* о́wце, о́н *ги да́ја* зо́р жена́ма, *гурна́ја ги* же́не, *одне́семо гу* додоља́цу у је́ну во́ду, му *гу изе́ла* ме́ч'ка кра́ву; да ги *гу опе́рим* ше́рпу; *одне́си ги* брач'и́ма; а до[к] *ги спре́миш* н'и́, *му ка́жем* н'е́му, и *опл'ач'ка́л'е га* н'е́га, *одне́л'е гу* код лека́ра н'у́ ЈМГ,

а Мила́на *га те́ра*, мо́ʲе свекрве *гу крсти́ʲа* де́цу, двои́цу *ги узо́ше*, *му да́ш* да́р де́веру, диво́јку *гу у́зну* под ру́ку, *ги срши́ʲа* ора́се, *гу одне́соше* Ми́лку, о́н *ги гу́ра* же́не; *да́ј ги* деца́ма; ње́му да *му да́ју*; по́сле ме́не *ме узе́ле*, и о́ни ме́не *ме да́ле*, *га доч'ека́ле* ње́га до́бро, ме́не *ми поте́коше* су́зе ЈКГ.

Закључак

11. У ЈМГ и ЈКГ линеаризација предикатскофразних енклитика показује изразиту сличност. Смањење броја могућих варијација,

најчешће на један модел, механизам је који и иначе постоји у срединама дуготрајне вишејезичности.

Предикатскофразне енклитике – заменичке или глаголске – позиционирају се непосредно уз глаголски центар реченице, тежећи да се избегне тонична реч између енклитике и глаголског центра.

Изразита проклитизација предикатскофразних енклитика елиминише базично правило словенске линеаризације о постфронталном положају енклитике, доводећи енклитике на сам почетак клаузе у оба анализирана говора.

Преобликовање наслеђене линеаризације у ЈМГ и ЈКГ ишло је ка смањењу значаја фонетског а јачању синтаксичког / синтагматског принципа, који се остварује кроз примарно груписање око синтагматског центра. Јачање синтагматског принципа довело је или до одсуства варијантности у кластерима, или је варијантност знатно редукована.

Ремећење основног модела позиционирања зам. и гл. енкл. испред глаголског центра најчешће је маркирано потребом за истицањем. Овако мотивисано постпозиционирање говори да је примарни принцип, заправо, проклитизација енклитика.

11.1. Линеаризација морфосинтаксичких енклитика у ЈМГ и ЈКГ део је низа маркантних особина, које ове говоре, заједно са централнокосовским говором, издвајају у посебан метохијско-косовски поддијалекат у оквиру призренско-јужноморавског дијалекта.

Цитирана литература

Бара, М., Каль Т., Соболев А. Н. *Южнорумынский говор села Турья (Пинд). Синтаксис. Лексика. Этнолингвистика. Тексты.* – Bara M., Kahl T., Sobolev A. N. *Die südaromuische Mundart von Turia (Pindos). Syntax. Lexik. Ethnolinguistik. Texte.* Münhen – Biblion Verlag, 2005.

Барјактаревић, Данило. „Говорне особине Гњилана.“ *Дијалектолошка истраживања*. Приштина: Јединство, 1977, стр. 11–135.

Барјактаревић, Данило. „Прешевско-бујановачка говорна зона.“ *Дијалектолошка истраживања*. Приштина: Јединство, 1977а, стр. 300–372.

Белић, Александар. *Дијалекти источне и јужне Србије*. Изабрана дела Александра Белића. Девети том. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1990.

Богдановић, Недељко. „Говор Алексиначког Поморавља.“ *Српски дијалектолошки зборник* XXXIII: стр. 1–302.

Букумирић, Милета. „Говори северне Метохије“. *Српски дијалектолошки зборник* L: стр: 1–356.

Видоески, Божидар. *Кумановскиот говор*. Скопје: Институт за македонскиот јазик, 1962.

Ђуровић, Радослав. *Летнички говорни тип*. Врање: Филолошки факултет Приштина, 2000.

Ивић, П., Бошњаковић, Ж., Драгин Г. „Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта. Друга књига: морфологија, синтакса, закључци, текстови.“ *Српски дијалектолошки зборник* XLIII, 1997: стр. 1–584.

Илиевски, Петар Хр. „Прилог кон хронологијата на еден балканизам во македонскиот јазик.“ *Македонски јазик* XIII–XIV, кн. 1–2, 1963: стр. 67–85.

Юллы, Джеляль (Xhelal Ylli), Соболев, Н. Андрей. *Албанский гегский говор села Мухурр (краина Дибыр). Синтаксис. Лексика. Этнолингвистика. Тексты.* München – Biblion Verlag, 2003.

Јуришић, Марина. *Говор Горње Пчиње (гласови и облици)*. Монографије 6. Београд: Институт за српски језик Српске академије наука и уметности, 2009.

Марковић, Јордана. „Говор Заплања.“ *Српски дијалектолошки зборник* XLVII, 2000: стр. 7–307.

Младеновић, Радивоје. „Говор шарпланинске жупе Гора.“ *Српски дијалектолошки зборник* LXVIII, 2001: стр. 1–606.

Младеновић, Радивоје. „Пасивне конструкције метохијско-косовских говора призренско-јужноморавског типа.“ *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* LV/2, 2012: стр. 153–167.

Младеновић, Радивоје. „Преобликовање 3л. јд. и 3л. мн. одричног перфекта актива у призренско-тимочким говорима Косова и Метохије.“ *Језици и културе у времену и простору. I. Тематски зборник (уредник проф. др Снежана Гудурић)*. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет, 2012а: стр. 453–461.

Павловић, Миливој. „Говор Сретечке жупе.“ *Српски дијалектолошки зборник* VIII, 1939: стр. 1–352.

Павловић, Слободан. „Дистрибуција енклитика у старосрпским повељама и писмима XII и XIII века.“ *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* LIV/2, 2011: стр. 31–52.

Симић, Зоран. „Неке особине линеаризације у говорима Банатске Црне Горе и Рекаша.“ *Зборник за филологију и лингвистику* LV/2, 2012: стр. 169–181.

Соболев, Андрей. *Малый диалектологический атлас балканских языков. Пробный выпуск* (под редакцией А. Н. Соболева). München: Biblion Verlag, 2003.

Ћирић, Љубисав. „Говор Лужнице.“ *Српски дијалектолошки зборник* XXIX, 1983: стр. 7–119.

Урошевић, Атанасије. „Косово.“ *Српски етнографски зборник*, *књига* LXXVIII. *Насеља и порекло становништва*, књига 39. Београд, 1965. Приштина: НУБ „Иво Андрић“, Београд: Завод за издавање уџбеника и наставна средства, 2006.

Résumé

Radivoje Mladenović

LA LINEARISATION DES ENCLITIQUES LIES AU PREDICAT DANS LES DIALECTES DE LA PARTIE MERIDIONALE DU KOSOVO ET METOCHIE

Ce travail se propose d'analyser les enclitiques verbaux et pronominaux qui sont liés morphologiquement ou syntaxiquement au prédicat dans les dialectes de la partie méridionale du bassin du Kosovo et Métochie.

Dans ces dialectes, la tendance des enclitiques liés au prédicat à se grouper devant ce prédicat a pour conséquence l'annulation de la règle slave de linéarisation interdisant qu'un enclitique se trouve au début de la phrase.

La substitution de la nouvelle linéarisation à l'ancienne dans les dialectes étudiés a entraîné une absence de variabilité dans les groupes d'enclitiques, ou une variabilité réduite au minimum.

La nouvelle linéarisation des enclitiques liés au prédicat s'explique par le contact avec la linéarisation des langues non-slaves et des langues slaves de Macédoine sur une longue période.

Mots-clés: linéarisation, enclitiques liés au prédicat, groupes d'enclitiques, calque syntaxique, de la Métochie méridionale, du Kosovo méridional.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.163.41’282(497.11)
ID: 199311116
DOI: 10.2298/JFI1369417S
Примљено: 25. марта 2013.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Оригинални научни рад

РАДА СТИЈОВИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

ШИРЕЊЕ АНАЛИТИЗМА У ГОВОРУ ГОРЊЕ РЕСАВЕ (НА ПРИМЕРУ СТАТУСА ИНФИНИТИВА)**

У раду се, на основу грађе из рукописа М. Ивковића о горњоресавском говору (1911), монографије *Ресавски говор* А. Пеце и Б. Милановића (1968) и грађе коју је аутор рада снимио током 2012. године у Горњој Ресави, прати ширење да-конструкције на рачун инфинитива, кога је пре сто година, по Ивковићу, било „још доста“, седамдесетих година XX века, по Милановићу и Пеци, његова „фреквенција ... је доста мала“, док је данас, по нашој грађи, он сасвим нестао из говора Горње Ресаве. Замењен је да-конструкцијом (ôн *ће да седû, мȍже д-ȉде*) или само презентом глагола који се мења без речце да (*не смê рѐкне* „нéћу“, *мû ће(мо) дôђемо*).

Кључне речи: говор Горње Ресаве, косовско-ресавски дијалекат, да-конструкција, инфинитив, аналитизам.

1. У Архиву Српске академије наука и уметности налази се рукопис Милоша Ивковића[1] *Гласовне особине горњоресавскога говора и*

---

*stijovicr@yahoo.com

** Овај рад је настао у оквиру пројекта 178020: Дијалектолошка истраживања српског језичког простора, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

[1] Лингвиста, преводилац и дипломата Милош Ивковић задужио је нашу науку и културу сакупљањем дијалекатског материјала из разних крајева Србије, затим прикупљањем српских народних приповедака и песама, као и прикупљањем материјалних и духовних вредности српске културе у новоослобођеним српским крајевима у оквиру делатности Друштва за проучавање ослобођених српских области, чији је секретар био. Ивковић је био издавач и уредник Српског гласника и један од покретача Прилога за књижевност, историју и фолклор. Значајан је и његов рад као техничког секретара Лексикографског одсека Српске краљевске академије, где је организовао рад а и сам радио на ексцерпирању грађе за Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ. О животу и раду М. Ивко-

акценат са облицима номина[2]. Ово је рад који је Ивковић одбранио 1911. године приликом полагања професорског испита пред комисијом, у којој су, између осталих, били и А. Белић и Ј. Скерлић, који су уједно били и писци реферата[3]. За проучавање ресавског говора с почетка XX века могу, осим овога рада, да послуже и приповетке које је Ивковић записао у Свилајнцу[4] и горњоресавском селу Стрмостену (1903–1905) и, поуздано акцентоване, објавио у Српском етнографском зборнику 1927. године.[5]

У Институту за српски језик САНУ налазе се три збирке речи из Ресаве с краја XIX и почетка XX века, чија грађа се уноси у Речник САНУ. Међутим, према концепцији Речника лексика народних говора треба да послужи само као лексички потенцијал за богаћење књижевног језика и зато примери често не дају аутентичну слику говора (реконструише се инфинитив чак и призренско-тимочким говорима, глас х се пише тамо где би требало да стоји у књижевном језику итд.). Зато, нажалост, ову богату грађу нисмо могли да искористимо.[6]

вића в. Зоран Живковић Христић: Милош Ивковић и његово проучавање ресавских говора – посебно у области Горње Ресаве. – *Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности II : зборник радова са научног скупа „Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности“* [у оквиру] Дани српскога духовног преображења XVIII, Деспотовац, 2011: 169–196.

[2] А САНУ, бр. 15050/II–1–а.

[3] Рукопис има 102 руком писане стране и мапу Ресаве са уцртана 22 села (поред осталих) која је Ивковић обишао током својих испитивања (1910. године), а то су: Балајнац, Брестово, Буковац, Вирине, Војник, Деспотовац (тада варошица), Двориште, Јеловац, Кованица, Липовица, Ломница, Медвђа, Милива, Пањевац, Плажане, Велики и Мали Поповић, Поповњак, Роанда, Седларе, Стрмостен и Трућевац (Рукопис, 2). За овај рад Ивковић је добио награду Одбора задужбине Нићифора Дучића при САНУ.

[4] У Свилајнцу су забележене последње четири приповетке, које нисмо ексцерпирали, јер то припада Доњој Ресави.

[5] *Српски етнографски зборник*, књ. XLI, Београд–Земун (СКА) 1927. По суду Павла Ивића реч је „о двадесетак добро записаних и акцентованих текстова“ (Ивић 1985: 108).

[6] Збирке су сачинили Ђорђе Мелентијевић (1899–1900), Дамњан Митровић (1899) и Никола Даничић (1900). Као илустрацију навешћемо неколико примера који су унети у Речник САНУ. *Инфинитив*: Немој се дербећити. Све ћу ја то теби навасати. Слободно ти је архимандрисат у својој кући, ал не у мојој. Око светог Николе окупише дрче да ниси могао из куће макнути. Ко ће још горолом у кућу узети. Бије далга обалу не можеш јој прићи (Мелентијевић). *Да-конструкција*: Неће да кљуцне [риба]. Виноград је почео да ластри. Ти си се нешто на мене озлачио, али би боље било да мирујеш. Немој да ме врлометаш (Мелентијевић). Не могу да дијаним цео дан. Јао жљебо једна, и ти смеш да псујеш некога. Кад се замеље не уме да стане. Хоћу да љуснем од муке. Неће да умре да одрљамчим и ја што (Даничић). Треба да се вардиш да те не ухвате (Митровић).

У Ивковићевом рукопису налазимо податак да је инфинитив у горњоресавском говору „облик с ређом употребом, али га има још доста, и то без крајњег *-и*, и с њим“ (81). Примери нису дати у контексту. Доносимо их у облику забележеном у рукопису:

а) копа̀ти, тка̀ти, зва̀ти, нагну̀ти, простре́ти, застре́ти, да̄ва̀ти, ва̄ља̀ти, кашља̀ти, врѐти, желѐти, жи̏вѐти, возѝти, ра̄ди̏ти, ка̄за̀ти, смѐти, подупре́ти, сатре́ти, умре́ти;
б) га̀зит, спа̄си̏т, зѝнут, погѝнут, ки̏снут, тр̏гнут, ку̀ват, грѐат, су̂нчат, па̂нтит;
в) сѐћи, ву́ћи, вре́ћи (< врхти = врћи), и́сти и и̂с (< ићи).

Ивковић у рукопису не говори о да-конструкцији. Не помиње је ни када говори о грађењу футура. Као илустрацију за футур наводи следеће облике:

- га̀зићу, бра̀ћу, зва̀ћу, кова̀ћу, ку̀ваћу, да̄ва̀ћу, брѝнућу, има̀ћу, ва̄ља̀ћу, смѐћу, волѐћу, жи̏вѐћу, нагну̀ћу, трпа̀ћу, ура̄ди̏ћу, зна̀ћу, ка̄за̀ћу, грѐаћу, па̂нтићу, простре̂ћу, грѐпћу, кла̏ћу (< клати), млѐћу (< млети), има̀ћу; и̂ћу, до̂ћу, до̂ће, отѝћу, мога̀ћу (= моћи ћу); бо̀ћу, цр́пћу, довѐћу, озе́пћу, грѝћу, па̀ћу.

Нема, дакле, примера у којима је енклитички облик помоћног глагола испред главног глагола. У приповеткама, међутим, налазимо илустрације и за такве ситуације. У њима, додуше, не налазимо потврде за облике које Ивковић наводи у рукопису, али ће такве примере пола века касније потврдити Пецо и Милановић у монографији о овом говору.

У народним приповеткама које је Ивковић забележио у Ресави богато су засведочени и инфинитив и да-конструкција.

Инфинитив

а) Ја̂ за то̀бом мо̂рам *умре́ти* (19, 58)[7]. Ца̀р је мо̄ра̀о за̄клѐтву *исӯни̏ти* (19, 58). До̂ђе ца̀ру на̀ сан да му нѐки чо̀век ка̂за у̏ сну да би се са̀мо Јо́ва мо̀го *одржа̀ти* на стра̂жу (19, 58). Ти̏ то̂ *учини̏ти* с мо̀у жѐну не мо̀жеш (81, 293). Ни̏шта од тѐбе *би̏ти* не мо̀же (94, 318). А̀јде с мо̀ном ако о̀ћеш занâт *учи̏ти*! (25, 93). Не смѐм а̀га, о̀ћу с *уда̄ви̏ти* (84, 302). За мѐсец нѐћеш ку̀ћи *до́ћи* (81, 293). А̀јде сло̀бодно, нѐћеш се *уда̄ви̏ти* (25,93). Нѐћемо ни̏шта ми̏ *чи̏ни̏ти* (47, 175). О̀на ће те сву̀д *ти̏ра̄жи̏ти*, али ту̂ те нѐће *мо̀ћи на́ћи* (19, 58). Ја̂ не смѐм *ска̄ча̀ти* у во̀ду (25, 93). Немо̂ *сӯди̏ти* у ту́ћи ку̀ћи (84, 301). Немо̂, си̂нко, *и́сти*, ку̀д ћу ја̂ бес тѐбе! (25, 93). Ја̂ ћу те *обога̀ти̏ти* (101, 336). Ка̀ко ћемо *и́сти* кад ми̏ ни̏шта нѐмамо? (25, 94).

[7] Први број означава број под којим је означена приповетка у СЕЗб-у, а други је број стране на којој се налази пример.

б) Не мо̀гу се лѐбем *ра́нит* (92,315). А ђа̀во се зарѐче да га ви̏ше *ди̏рат* нѐће (167, 405). Нѐће *би̏т* ма̂јко зго̀рега (84, 300). Ка̀д ста̀не галѝа, тѐбе ѝма ку̂ј *ви̏кат* (47, 175). Бѝ ли *мо̀ђ ѝдзнат* тво̀ега му̂жа? (84, 303). Су̀тра-дан до̀ђу њо̂јна бра̀ђа да ви̏де на ко̀га ће *о̀стат* ца̂рство (47, 176). Ја̂ ћу се, о̀цу, *напра̀вит* јѐдан ко̂њ ко̀ега не мо̀же сва̀ки *ку̏пит* (25, 94). Ту̂ ће мо̂ј ма̂јстор *до̀ћи*, и о̂н ће ме *ку̏пит* (25, 94). Колѝко па̀ре ѝскаш, толѝко ће ти *да̀т* (25, 94). Ти̂ ћеш ула̂р *скѝнут* с мѐне, па ћеш *уда̀рит* о̀ земљу! (25, 94).

Да-конструкција

И ова̂ је мо̄ра̀о *да послу̏ша* за̀повес (19, 57). Мо̀жемо л *да преноћи̏мо*? (58, 224). Мо̀жете тӯна̂ код гра̂да *да преноћи̏те* (58, 224). Тѐрај галѝу до̀кле мо̀же *д-ѝде* уз мо̂ре (47, 175). Да га пи̏тамо ка̀ко то̂ мо̀же *да бу̏дне*! (89, 311). Дѐвет го̀дина лежи̂ у болѐсти, па не мо̀же *да у̏мре* ни *да се ди̏гне*! (58, 224). Не мо̀же вако̀ *да се жи̏ви̂* без нѝкаког зана́та (25, 93). Дѐвет го̀дина како лежи̂, *да с излѐчи* не мо̀же! (58, 223). Не мо̀же *да на̂ђе* (83, 299). Не мо̀гу *да жи̏ви̂м* нѝкако (102, 337). Честѝти ца̀ре, о̀ћемо *д-ѝдемо* по свѐту *да ви̏димо* ка̀ко свѐт жи̏ви̂ (58, 224). Ê, о̀ћемо л *да ѝдемо* на пѝац да тра̂жимо ца̀ра? (92, 315). Ê, о̀ће *да пола̀зи* чо̀век (83, 299). О̀ћу нѐшто *да те пи̏там*, да ми ка̂жеш (83, 299). О̀ћу *да сврнем* па и нека бѝе (83, 299). О̀ће *д-ѝде* да тра̂жи зана̂т (25,93). А што̀, ка̂же, нѐће *да гово̀ри*? (83, 299). Али о̂н *нѐ да рѐкне* до̀ста (83, 300). Немо̂ *да ме ди̏раш* (120, 374). Немо̂ *да на̂дничиш* ску̂по (58, 223). Немо̂ *да на̂дничиш* јѐвтино, него ску̂по да на̂дничиш! (58, 223). Немо̂ *да су̂диш* у ту̂ђе ку̂ће (83, 299). А̀јде *да прѐђемо* тӯна̂к на ову̂ во̀ду (83, 299). А̀јде *да ѝдемо* (25, 94). Д-ѝдеш *да ра̂диш*, *да тргу̏еш* (47, 175). По̀шо сам *да тра̂жим* слу̏жбу (58, 223). По̀шо сам *да тра̂жим да у̏чим* зана̂т (25,93). Кад је отѝшо у мо̂ре *да ва̀та* рѝбу, о̂н је ба̄цѝо а̄ло̂в у мо̂ре (47, 175). И о̀ни се врнѝули *да пи̏тау* ста̂рца (89, 311). Отѝшли у дру̀гу зѐмљу *да на̀дниче* (58, 223). Во̀лим *да бу̏дем* [богат] у̏ старос ... ка̂д до̀ђе врѐме да не мо̀гу се лѐбем ра́нит (92, 315). Јели во̀лиш *да те посѐчѐм*, јели во̀лиш да ско̀чиш сас то̀га дво́ра ...? (58, 224). Во̀лим *да ско̀чим* да се са̂м убѝем (58, 224). Молѝо о̀ца *да га пу̏шти да ѝде* на зана̂т, *да у̏чи* какигѐ̀ђ зана̂т (25,93). Што ће ба̀ба *да ти ка̂же*, оно̀ *да ра̂диш*, ако мѝслиш *да се вр̂неш* иѐпет на̀траг ка бѐлем свѐту (25,93). О̂н је ка̄за̀о *да умѐ* да набѐре ђӯрђѐвску ро̀су (58, 223). О̀на ће *да до̂ђе* до гро̀ба (19, 59). Јо̂во, са̀д ће о̀на пр̂во иза пѐвнѝцу *да те тра̂жи*, а ти̂ ћеш *да се сакрѝеш* испод пр̂ви а̄ста̂л (19, 59). Са̀д ће а̀ла *да иза̂ђе* (19, 58). Ти̂ ће *да чу̂ваш* ова̂ гро̀б (19, 58). Ја̂ ћу *д-ѝдем да-пи̏ем* во̀ду (89, 311). О̂н ће *да ме ку̏пи* (25, 94). О̂н ће *да ка̂же* шта тра̂жиш тӯна̂ у му̀ столѝцу, па ће *да зама̂ши* са̀бљом (79, 292). А ја̂ ћу ру̀ку, па му *нѐ да̂м да одсѐчѐ* гла̂ву (79, 292). Ја̂ ћу њу̂ *да облежи̂м* (81, 293). Ја̂ ћу тѐбе *да про̄да̂м*, па ћу сво̂ј но̀вац да изва̀дим (94, 318). Па му о̀нда заповѐди да напу̀шти шиљбо̂чно мѐсто, и *да уви̂ђе* код њѐ у со̀бу (19, 57). Ти̂, Јо̂во, нѐма шта̀ да̀њу *да ра̂диш* (58, 19). Зар нѐма̀де ти̂ нѝђе *да на̂ђеш* дево̂јку по мо̀е зѐмље...? (47, 176). Испод зво̀но

нѝе се сѐтила *да ш̄ра̑жи* (19, 58). Штѐ ти је, ка̑же ца̏ре, те пла̏чеш, кад ће *да ос̄та̀не* ца̑рство на тѐбе? (79, 292). Во̀лим *да вѐруем* нѐго да мѐрим (79, 292). Па кад се ôн умо̀ри, ôн ће *да седи̑* (79, 292). Обѐћа му да ће му жѐну су̀традан *да доведе̑* (101, 336). Ја̑ ћу *да гово̀рим* (83, 299). Лѐго *да сп̄а̑ва* (102, 338). На̑ђе њего̀ву жѐну *да сп̄а̑ва* (101, 337).

Облици без речце *да*

Ја̑ ћу *га држи̑м* за но̀гу (102, 338). Кад ме пи̑таш, пра̀во *ћу ш̄ти ка̑жем* (84, 303). Да ми ка̑жеш шта ко̑шта ова̑ мо̀ј ко̀нак, ѐл *ћу ш̄те посѐчѐм*? (79, 292). Ѐна *ће пос̄та̀не* као што је би̑ла прѐ (19, 59). Ѐна *ће ш̄те мо̀ли* бо̑зна ка̀ко да се ди̑гнеш (19, 59). Ка̀ко *ћемо се* лѐбем *ра̑нимо*...? (92, 315). Ôн свѐ ви̑че „да̑јте“, *не смѐ рѐкне* „не̑ћу“ (83, 299).

2. Примери показују далеко већу заступљеност да-конструкције од инфинитива. Међутим, релативно је велик и број потврда за употребу инфинитива, и то како његове пуне форме тако и облика без *-и*. Број примера није довољан да би се са сигурношћу могло рећи које су то категорије посебно „везивале“ инфинитив. Понајвише је потврда његове употребе уз модалне глаголе (мо̑рам *умре̑ш̄ти*, не мо̀же *ку̑пиш̄*) и у футуру (Ја̑ ћу те *обога̀ш̄ити*, ôн ће ме *ку̑пиш̄*), као и у императивним реченицама с одричном речцом немо̑ (немо̑ *сӯди̏ш̄ти*, немо̑ *и̑ст̄и*).[8]

На основу приповедака закључујемо да се футур у Г. Ресави на самом почетку прошлога века градио уз помоћ енклитичких облика помоћног глагола хтети и инфинитива (Ѐна ће те *ш̄ра̄жи̏ш̄ти*, Ти̑ ћеш ула̑р *ски̏нуш̄*) и енклитичких облика гл. хтети и конструкције да+презент (Ја̑ *ћу да гово̀рим* и с уопштавањем облика *ће*: Ти̑ *ће да чу̑ваш* ова̑ гро̀б). Инфинитив је у неким случајевима замењен само презентом одговарајућег глагола без речце да (Ја̑ *ћу га држи̑м*), али, према наведеној грађи, у далеко мањој мери него што је то случај у данашњем говору.

Забележени су и примери типа: Ôн *нѐ да рѐкне*, који могу имати и футурско и волунтативно значење.

---

[8] Модалне конструкције и футур, уз неке друге категорије, добро чувају инфинитив и у зетско-сјеничким говорима. В. Рада Стијовић, Прилог познавању употребе инфинитива у данашњем говору Васојевића. – *Зборник за филологију и лингвис̄тику*, Нови Сад: Матица српска, 2007, књ. L, 875–885 (за неке друге говоре овог дијалекта в. напомену бр. 8). Рада Стијовић, Употреба инфинитива у данашњем говору Бјелопавлића. – *Зборник Инс̄тӣтӯта за срп̄ски језик САНУ* I, Београд, 2008: 579–585.

Пола века касније Пецо и Милановић ће исказити извесну дозу резерве када је у питању репрезентативност информатора због великог броја потврда за инфинитив у Ивковићевим приповеткама.[9] Изразиће и сумњу у то да приповетке одражавају стање у целом ресавском говору, јер је „Ивковић имао за информаторе само три старија човека“ (Пецо–Милановић 1968: 107). Пошавши трагом ове сумње, потражили смо потомке Ивковићевих информатора Миладина и Милана Живковића и Милана Бошковића из Стрмостена (Свилајнац, који припада Доњој Ресави, није тема овога рада, како је већ речено).

Познато је да су миграције доносиле у ове крајеве и становништво из зетско-сјеничког и херцеговачко-крајишког говорног подручја (у којима се инфинитив понајбоље чува) и да се трагови тих дијалеката и данас срећу у говору Ресаваца.[10] Према етнографској литератури Стрмостен је насељаван са територије Црне Горе и Косова.[11] Према сведочењу Миодрага Живковића, Живковићи су се доселили у Ресаву пре Првог српског устанка из околине Пећи, а на основу информације коју нам је дао потомак Бошковића Веса Ђокић сазнајемо да су Бошковићи у Ресаву дошли из Црне Реке, а у Црну Реку са Косова. Дакле, ни једна ни друга породица Ивковићевих информатора није непосредно са подручја говора у којима се инфинитив и данас добро чува. Када се узму у обзир и Ивковићеви наводи у рукопису о ресавском говору, с којим нису били упознати Пецо и Милановић (рукопис је недавно доспео у Архив САНУ), можемо устврдити да је инфинитив почетком двадесетог века међу говорницима косовско-ресавског дијалекта у Горњој Ресави био релативно добро очуван.[12]

---

[9] „Интересантно је да је Ивковић, пре скоро пола века, забележио толики број примера за инфинитив за који смо ми констатовали да је доста редак, нарочито са завршетком на *-ти* (*-ћи*)“ (Пецо–Милановић 1968: 107).

[10] Најупечатљивији траг је промена двосложних мушких хипокористика типа *Перо – Пера* (*Перов*), затим трагови ијекавског јотовања типа *ђе, ђео* и сл. (и у Ивковићевим приповеткама је забележено *нѝђе*), морфолошки ијекавизми: *код нашија старија* и сл. О овоме в. Светозар Стијовић, Ијекавски трагови на развођу Ресаве и Млаве. – *О српским народним говорима: Зборник радова са научног скупа О српским народним говорима* [у оквиру] Дани српскога духовног преображења IV, Деспотовац, 1997: 121–124.

[11] В. Станоје М. Мијатовић, Ресава. – *Српски етнографски зборник* XLVI, *Насеља и порекло становништва*, књ. 26, Београд: СКА, 1930: 235–236.

[12] То чување је свакако потпомогнуто непосредним контактима са говорницима зетско-сјеничког дијалекта из Црне Горе.

3. Савремена дијалектолошка литература такође бележи постојање инфинитива у косовско-ресавском дијалекту, коме припада говор Г. Ресаве. Он, према наводима С. Реметића, „узмиче (нарочито у источном рубу дијалекта) и зна углавном само за краћу форму (нâћ, дôћ, прȁвит), док аналитизам осваја све више терен у творби футура (уопштавање *ће* у свим лицима, често уз елиминацију *да* (ће дôђем, ће се потпи̂шем)“.[13] Слично констатује, нешто раније, и П. Ивић: „Употреба инфинитива је сужена ... инфинитивни облици су без *-и*: јѐс (јести), *дôћ*“ (1985: 104). Ивић ће у једном нешто каснијем раду поменути и „потискивање или *искорењивање* (курзив Р. С.) инфинитива и продор конструкције као *ће ӣȁдне*, па и *ће ӣȁднемо*“, и то нарочито „у пределима око Велике Мораве ... и области одатле ка истоку, све до бугарске и румунске границе“.[14]

У монографији о ресавском говору А. Пеце и Б. Милановића потврђено је такође постојање инфинитива, и то и краће и дуже форме. „Фреквенција инфинитива у овом говору данас је доста мала; нарочито је употреба његовог пуног облика ретка ... У новије време књижевни језик средствима јавне информације знатно утиче на обнављање његове употребе. То потврђује и појава пуног инфинитивног облика, на ти“ (Пецо–Милановић 1968: 346).

Доносимо неке од Пециних и Милановићевих примера за инфинитив:

а) кр̂в ће пролѝти (Гр.), трѐба њѐга убѝти (С.), ми̂ нѐћемо дȁти ре́ку за фȁбрику (С.), Мѐже бѝти (Ми.) (353).

б) нѐће га вȁтит (Кш.), рачу̂н ћете дѐбит (Д.), та̂ј ће свѐ прѐдат (Се.), кѐји не знȁју плѝват (Кш.), не мѐре га заустȁвит нѝко (Л.), свѐ ћу ти учѝнит (С.), не́ћу га ве́зат (С.), лѐпо ће се измѐрит (Ц.), не́ћу прѐдат (Гр.), бојȁли се да ће подѝгнут бу́ну (Гл.), мѐжеш нâћ (С.), од лѐба се не мѐже жи́вет (Л.), кѝј тô мѐже знȁт (Ми.), кȁко га мѐгли дѝгнут (Ми.), не знȁју се пȁзит (В.), трѐба се привȁтит (В.) (346).

Пецо и Милановић о да-конструкцији говоре у оквиру излагања о футуру, уз поједине уопштене напомене, као: „... а да + презент и иначе замењује инфинитив“ (353). Наводимо неке примере (353–354):

а) шта ће да ра̂ду (С.), ћу д ӯзнем (Л.), ôн ће да ӯзне ова̂ј кромпи̂р (Ц.), ја̂ ћу да товȁрим пи́ће (Д.), нѐћеш д ѝдеш (Вј.), нѐ да ра̂ди (Кп.), нѐ да

[13] Слободан Реметић, Језик Моравског слива. У књизи групе аутора: *Морава*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006: 677.

[14] Павле Ивић, Разлике међу говорима косовско-ресавског дијалекта. *О српским народним говорима*. Деспотовац: Народна библиотека „Ресавска школа“, 1997: 42.

слу̑жи (Стр.), не̑ да до̑ђу (М.), ћеш да ви̏ш (Се.), ће да ви̏димо (М.), ја̑ ћу да ви да̑м и по че̏тири сто̏тине (Зл.).

б) ће ти да̑м педе̏се(т) ба̏нке (С.), ће те ка̏зни (Ц.), ће се пого̏стимо (М.), не̏ћу се же̏ним (Се.), о̀ни ће ме те̏пу (Стр.), па ћу те пи̏там не̏што (Гл.), ја̑ ћу пла̑тим (Ц.), за бада́ва ћу ти да̑м (Се.).

Футур се може исказивати и облицима типа:

- да̀ћемо кад мо̑рамо (Д.), бра̀ћемо шљи̏ве (Гл.), пребѝћу те (М.), не бо̑ј се, пла̄ти̏ћу ти (Ђ.), до̑ћу ... вече̏рас (Се.), на̑ћу га ја̑ (Кп.), прода̀ћу ја̑ све̏ (Ро.), разгова́раћемо (Д.) (353).

4. Нешто више од сто година после Ивковића и педесет после Пеце и Милановића обишли смо села Г. Ресаве (2012). Од двадесет и два места у којима је био Ивковић, ми смо посетили осамнаест: Труђевац (Тр), Балајнац (Бл), Витанце (Вт), Богава (Бг), Буковац (Бк), Липовица (Лип), Милива (Мил), Златово (Зл), Стрмостен (Стрм), Брестово, Војник (Вој), Двориште (Двор), Медвеђа (Мд), Плажане, Роанда, Ломница и Вирине[15]. Располажемо и грађом из Великог Поповића (ВП), коју нам је љубазно уступила Марина Спасојевић, сарадник Института за српски језик.[16] У целокупној грађи коју смо забележили или чули на терену нисмо нашли ниједан пример инфинитива. Њега је у потпуности потиснула да-конструкција (а), а у футуру, поред ње и облици без *да*, само са помоћним глаголом хтети и презентом глагола који се мења (б), с тим што се облик *ће* понекад уопштава за сва лица (в) – према нашој грађи чешће него што то налазимо код Ивковића. У футуру неретко изостаје лична заменица испред глагола енклитичког облика хтети: Ћу да обе̏рем кру̑шку чим по̏чне да зрѝ (Бл), Ћу да ви̏дим (Зл), Ћу доне̏сем столи̏цу ја̑ (Мил). Осим тога, када се речца *да* нађе испред глагола који почиње вокалом, она се елидира: Те̏ла сам д-ѝдем. Су̀тра ће д-ѝдемо. Што сам ја̑ воле̏ла д-ѝграм сас ње̏га! Ће д-ѝдемо у Бога̀ву на игра̑нку. Ти̑ ће ула̑р да ски̏неш па ће д-уда̀риш.

Доносимо овде део богате грађе. Настојали смо да она буде што разноврснија, да буду заступљене и конструкције с модалним глаголима, и конструкције с пунозначним глаголима, и упитне конструкције, и императивне реченице, и облици футура првог итд.

[15] Из места за које нисмо дали скраћенице, нисмо навели грађу.

[16] Деспотовац је од некадашње омање варошице постао општинско место, у коме је становништво из различитих крајева Ресаве, а и ван ње.

Примери:

а) Мôрам да ти спрêмим ка́фу ујўтру (Стрм). Мôра да се закòпа под рòдно дрѐво (Стрм). Пòсле мōра̀ла и дрўги пу̂т да се аперѝше (Стрм). Мôраш да жѝвѝш (Лип). Такô мôра да бўде (Лип). Ка̀ко ку̂м ка̂же такô мôра да оста̀не (Лип). Мôра ма̀ло да се ра̂ди (Лип). Вѝ мôрате са̀д да изнѐсете до дѝнара шта ѝмате (Зл). Мòра да пр̂скаш е ће да осу̂ши дрѐво (Мил). Ма̂јка те мāнўла, отѝшла, отѝшла, мōра̀ла е да ѝде (Стрм). Тѝ мôраш да ѝдеш у Ћўприју (Стрм). Прê мôраш да ѝмаш гòсти (Бк). Мôра да попр̂скаш ма̀ло (Мил). Мôра да се глѐда напрêд (Мил). Мôраш тежињáци да нòсиш (Мил). Кўвано мôра да бўде (Лип). Мôраш да га премêсиш, мôраш да га тўриш у тепцѝју (Лип). Тô мōра̀ло да бўдне (Лип). Мôра чòвек сва̀шта кроз жѝвот да претрпѝ (Бл). Нàковаља мôра да бу̂де дòбро твр́да (Зл). Ôн нѝје тѐо да јê (Лип). Тѐла сам д-ѝдем код овѝ мòи у Двòриште (Бл). Нêће да попѝје (Бк). Нêће да ра̂ди (Стрм). Нêће да кòпу (Стрм). Нéћу да да̂м нѝкем вѝше (Стрм). Нéћу ка̂ да пр̂љам кўћу (Стрм). Нава̄лѝо нáрод ѐ̀ да ку̂пи (Стрм). Ѐ̀ћу да се наврâтим код њѐга да га пѝтам (Стрм). Ѐ̀ћу да ти прòдам (Стрм). Ма̂јко, јел ѐ̀ћеш да ѝдемо у вáшар ил ѐ̀ћеш да ѝдемо код кўће (Стрм). Ѐ̀ће мòја сна̀ја и си̂н да ѝму мўзику и да ѝму гòсти (Лип). Мòја сна̀ја ѐ̀ће да пра̀ви си̂ну сва̀дбу (Лип). Нêће да га слўша (Зл). И дрўги си̂н ма̂јчин нêће да убѝје чòвека (Зл). Пòсле нêће да јѐде (Мил). Кад је врўћина нêће да нòсе (Мил). Да јој угòдиш свѐ лéпо. Ако нѝје нêће да јê (Мил). Нêће дрўги да̂н да сла̀ве (Мил). Нéћу д-ѝдем ни ја̂ с мушкáри (Мил). Нêће да бу̂де дòбро (ВП). Зато̂ нѝсам тѐла ни да до̂ђем та̀мо (Лип). Ѐ̀ће да ўчи шко̂лу (Бал). Нêће нѝшта да ра̂де (ВП). Нéћу да бѐрем крўшку док не опа̀дне (Бл). Нêће о̂н да ѝде на кўлук док га не вѝкну (Тр). Јѐл ѐ̀ћете вѝ да ра̂дите код мѐне? (Зл) Ѐ̀дма мòжеш да га јѐдеш (Бк). Не мòже да се разлишћўје (Лип). Оно̂ прê мòж да рѝбаш (Бк). Мòжеш да га мѐриш како ѐ̀ћеш (Бк). Ја̂ не мòгу да ѝдем (Стрм). Не мòгу да јêм (Стрм). Не мòже да ку̂пи (ВП). Не мòгу то̂ нѝкад да прежа̀лим и да забора̀вим (Лип). Не мòже да жѝвѝ у за̀једници (Зл). Мòже о̂н да се жѐни, мòже ѐ̀на да се удāјê (Зл). Кад се то̂ загорѝ, не мòжеш вѝше да ѝграш (Мил). Не мòгу ја̂ да и пу̂стам (Мил). Да̀њу не мòж да ра̂диш (Мил). Су̂зе ми ѝду како је лéпа, а не мòгу да је ўзмем (Зл). Покрѝјеш земљо̂м и не мòже да прокѝсне (Зл). Данàс мòж да убѝјеш чòвека (Зл). Ја̂ то не мòг да вѐрујем (Зл). Ја̂ нѝшта не мòгу да ка̂жем (Зл). Ѐ̀на не мòж да зна̂ тê ѐ̀бичаје (Мил). Не мòгу да скитам по сѐлу (Зл). Нѝси мòгао да га спрêчиш (Бк). И не мòже да се не пр̂ска (Мил). Не мòг да стѝгнем (Мил). Мòж да ка̂жеш како ѐ̀ћеш (ВП). На кра̂ј не мо̂ж да се издржѝ (Мил). Не мòж да ла̀же нѝко да нѝје пр̂скано (Мил). Кад би ујўтру трѐбо да уста̀неш да нѐшто пора̂диш, не мòжеш (Мил). Мòгла сам и да плетêм, и да прéдем, и да ткâм, и да вéзем (Лип). Мòгли би да прѝчамо (Мед). Са̀д мòжеш да отѝднеш и да му испрѝчаш свѐ (Тр). Не мòгу ја̂ да отѝднем код њѐга кад не разгова̂рамо (Бл). Мòгло да стоѝ (Мил). Зато̂ ме са̀д болѝ ру́ка па не мòгу с њо̂ј нѝшта да ра̂дим (Лип). Смêм ја̂ сва̀шта да ура̂дим ал нéћу (Бл). Ôн не смê да мр̂дне (Зл). Не смêм да ска̂чам (ВП). Трѐба да зна̂ш кој óвде старѐји (Бг). Трѐбам да

плетêм ал нѝкако да пȍчнем (Тр). Ако ȍћеш да бȕдеш дȍбар косâч, прво трѐба да знâш дȍбро кȍсу да урêдиш, да е накȍвеш (Зл). Тô трѐба чȍвек дȍбро да знâ (Зл). Немô да рâдиш (Двор). Немô да кȕпиш шљѝве (Бк). Немô да трâжиш (Двор). Немô по два́пут да пѝјеш е ћеш се облѝзниш (Стрм). Немôј да запêваш (Стрм). Ȁј пȍсле да је́мо (Зл). Немô да ми долȁзиш (Стрм). Немô да се перѝшеш (Мил). Да ме пѐреш немô (Зл). Дâј ми брê да ти помȍгнем, немô да се пекљâш сâм (Вт). Ру́чак немô да ми спрêмаш (Зл). Дȍђу да ме трâже да ѝдем на комѝсију (Стрм). Он пȍшо да га вѝди (Лип). Ѝдемо да се кȕпамо (Стрм). Штȍ си долȁзио да седѝш ту́на? (Стрм). Пȍшла сам да ȕзмем сѝра мȁло из фрѝжидера (Стрм). Дȍшла сам да жѝвѝм у стȁрачки дôм (Лип). Мȍже ȍни да држê де́те (Лип). Отѝшли смо неки ћȕмур да бâцамо (Зл). Отѝшо сам да рâдим (Зл). Кад накȍвеш лêпо па отѝднеш да кȍсиш, ȍна сēчê као бријâч (Зл). Ка дȍђе Ђȕрђевдан млâди, ми ѝдемо бѐремо очи Ђȕрђевдана цвêће (ВП). Тȁм имȁли виногра́ди, ѝдемо кȍпамо (ВП). Прê је би́ло друкчѝје кат се мȍмак жѐни. Ѝде прȍси девôјку, ѝде му ȍтац и мâјка да испрȍсе снȁју (ВП). Ми од пȍднê јѐдва чѐкамо д-ѝдемо да се кȕпамо и да залêвамо бâчу (ВП). Пре имȁли [шљива́ри] па ѝдемо да кȕпимо шљѝве по цѐо дâн (ВП). Сȕтра ће д-ѝдемо да натовȁримо онô сêно (Тр). Дȍђу да се нарећȕју њѐгов ȍтац и мâјка сас мојêм ȍцем (Мил). Кад пȍђу на мȍбу да кȍсе, тô се спрēмȁло (Мил). Ама пȍчео да прѝча па заборȁвио шта тѐо (Бг). Јâ сам прва ȕзела да плетêм (Стрм). Пȍчнем мȁло да дрȕљим, да плȁчем (Зл). Ја почѝњем да плȁчем (Пл). Он скȍчи и пȍчне ногȁма да ме гȁзи (Зл). То сȁд пȍчели да купȕју пȍклон (Мил). Е сȁт пре јѐдно гȍдину-двê дāнâ пȍчели јȍпет мȁл да нȍсе летѝје (ВП). Кад изѝшла плѐкана [корита], пȍчели мâјстори да прȁве (ВП). Што не престȁне једа́нпут да трабуњâ (Вт). Умê он свȁшта да урâди кад ȍће (Бг). Ел умêш тѝ да дȍђеш кот кȕће једа́мпут? (Вт). Тô си умѐла да гѝљаш (Мил). Помâжем и јâ њѐму да кȍси (Вт). Мѐн мȍја мȁти нѝје научѝла да прēдêм (Тр). Што сам јâ волѐла д-ѝграм сас њѐга! (Вт). Знâм да зовêм на телефôн (Мил). Знâм да читâм (Вој). Ôн кȕћу рѐко да дâ мѐне (Стрм). Вȍлим ка́фу да пѝем (Мил). Јā заборȁвим вȍду да понѐсем (Стрм). Нêма кȕј да ме чȕва (Бк). Она знâ свѐ да спрêми (Бк). Не вѝдим да плетêм ни дȁњу, а кȁмоли у су́тон (Бг). Што ôн знâ да исклѐпље кȍсу! (Вт). Тѐбе ѝма кȕј да вѝче (ВП). Педѐсет, шездѐсет брāвâ јѐдан ѝма да рâни (Зл). Штȁ ћу да рâдим (Пл). Штȁ да рâдим? (Мил). Кад сѐднемо да вечѐрамо (Мил). Нѐго, штȁ да рâдимо? (Мил). Јâ сам би́ла рѐкла овô лѐто тô да урâдим (Лип). Пȍсле мâне да јѐде (Мил). Ни́сам дȍкона да скѝтам по сѐлу (Зл). Жȁо ме да и потѐрам (Зл). Кȁко ћу да ȕзмем лѐба? (Зл) Тȁмо он ѝма мѐста ге ћеш да однѐсеш (Зл). Нêмам нȍге да увȁтим пȕт до Ресȁве и да рѝпнем тȁмо у Ресȁву (Лип). Ја вȍлим код моје кȕће да вѝдим моје де́те (Стрм). Кад пȍсле штȁ ће да рâди (Стрм). Ни́сам имȁла иш чѐга да пѝјем вȍде ни да окȕпљем де́те (Стрм). Сѐстра мôра да бȕде дѐвер, сѐстра од ȍца (Лип). Тѐра те нѐшто да заспѝш (Стрм). Нêма кȕј да ме глѐда (Стрм). Не смêм, ћу се удâвим (ВП). Сȁд ће бѝде у субȍту гȍдина како је ȕмрла зâова (Мил). Мѝ смо млâди, мѝ ћемо јȍш дѐцу да ѝмамо (Стрм). Штȁ ћемо да рâдимо с детѐтем (Стрм). Дѐца нê да зна́ду (Лип). Она ће да рâни њȍјно

де́те (Стрм). Ја̂ ћу да да̂м моје Душа̂нке ку̏ћу (Стрм). Ја̂ ћу овѐма да пи̑шем (Зл). Ти̑ ћеш свѐ да ви̏диш (Мед). Са̀ ћу ја̂ да на̂ђем бо̀љу (Зл). Ту̂ ће о̂н да до̂ђе (ВП).

б) Мо̂раш понѐсеш докумѐнти (Стрм). Тѐжено се мо̄ра̀ло тка̂ (Мил). Не мо̀г се покрѐнем, не мо̀г се почѐшем (Стрм). Штà је ко̀ме су̂ђено, не мо̀ж побѐгнеш од то̀га (Мил). И залѐпи̏ла се за њѐга и ни̏је се тѐла одлѐпи (Стрм). Нѐћеш се уда̂виш (ВП). Кад зи̑мско вре́ме па па̀дне снѐг, ми и̏демо и̏грамо се шарѐно ко̀ло (ВП). Ми оти̑днемо, исцѐдимо те ву̏нене чара̀пе, па се су̂шимо, па по̀сем обу̏емо се, па о̀пет и̏демо кли̏замо се, са̂нкамо се низ ре́ку (ВП). Си̑н ће ми до̂ђе (Стрм). Ја̄ ћу те повѐдем до Дѐспотовца (Стрм). Ћу на̂ђем неко пи̏ле (Зл). Ми̑ ће до̂ђемо (Зл). И о̂н ће га ку̂пи (ВП).

в) Ка̀ко ће да ка̂жемо овѐ трѐће и̏ме? (Лип) Ми̑ ће да око̀памо вино̀град чи̏м тр̀гне (Бг). Ће д-и̏демо у Бога̀ву на игра̂нку чи̏м до̂ђе Јелѐни Коста́ндил (Бл). Ће се сви̏ пресѐле ова̀мо (Лип). Ми̑ ће до̂ђемо (Зл). Ти̑ ће ула̂р да ски̏неш па ће д-уда̀риш (ВП).

5) Изложена грађа показује да је у распону од нешто више од сто година једна аналитичка појава – губљење инфинитива и његово замењивање да-конструкцијом или само презентом, сасвим преовладала у говору Горње Ресаве. На самом почетку XX века, судећи по подацима из Ивковићеве грађе, инфинитив је био у повлачењу, али га је било још доста у испитиваном подручју, и то и краће и пуне форме, седамдесетих година XX века Пецо и Милановић налазе мање потврда него Ивковић, опет обе форме, а почетком XXI ми нисмо пронашли ни један пример инфинитива, без обзира на утицај школе и средстава јавног информисања.

Цӣтӣрана литера̄тӯра

Ивић, Павле. *Дијалекто̄логија српскохрва̄тског језика. Увод и што̄кавско наречје.* Нови Сад: Матица српска, 1985, 215 стр. + дијалектолошка карта штокавског наречја.

Пецо, Асим и Бранислав Милановић. „Ресавски говор.“ *Српски дијалекто̄лошки зборник* XVII, 1968: 241–366 + карта Ресаве.

РСАНУ: *Речник српскохрва̄тског књижевног и народног језика.* Београд: САНУ и Институт за српски језик, 1959–2010, књ. I–XVIII.

Резюме

Рада Стийович

РАСШИРЕНИЕ АНАЛИТИЗМА В ГОВОРЕ НАС.П. ГОРНЯ-РЕСАВА (НА ПРИМЕРЕ СТАТУСА ИНФИНИТИВА)

В работе на основании анализа рукописи М. Ивковича, посвященной говору нас.п. Горня-Ресава (1911), монографии «Ресавский говор» А. Пецо и Б. Милановича (1968), а также материалов, записанных автором статьи в 2012 году в нас.п. Горня-Ресава, рассматриваются факты расширения употребления конструкции с *да,* вытеснившей инфинитив, который, по данным Ивковича, сто лет назад употреблялся «еще достаточно», в то время как в семидесятые годы XX века, по данным Б. Милановича и А. Пецо, — «в достаточно незначительной степени», и, наконец, сегодня, согласно нашим данным, инфинитив в говоре нас.п. Горня-Ресава полностью утрачен. Он заменяется конструкцией с *да* (ôн *ће да седû, мȍже дȕде*) или только спрягаемыми формами настоящего времени без частицы *да* (*не смê рȅкне* „нéћу“, *мû ће(мо) дôћемо*).

Ключевые слова: говор нас.п. Горня-Ресава, косовско-ресавский диалект, конструкция с *да*, инфинитив, аналитизм.

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 811.163.41’282.4(498.5)
ID: 199312396
DOI: 10.2298/JFI1369429S
Примљено: 4. фебруара 2013.
Прихваћено: 5. априла 2013.
Оригинални научни рад

ЗОРАН М. СИМИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ МЕЂУЈЕЗИЧКЕ ИНТЕРФЕРЕНЦИЈЕ (на примеру говора Банатске Црне Горе)**

Овај рад прилог је проучавању иновационих процеса у виду балканистичко-аналитичких појава уочених у билингвалној средини. На прикупљеној дијалекатској грађи из исељеничког говора Банатске Црне Горе у Румунији извршена је анализа трију феномена регистрованих у испитиваном говору – прономинално редупликације, временске транспозиције перфективног презента у будућност и употребе футура I уместо футура II – у циљу употпуњавања списка (морфо)синтаксичких особености интерференцијског, аналитичког типа и у циљу продубљивања знања о њиховом функционисању у српским периферним говорима.

Кључне речи: српски језик, дијалектологија, синтакса, интерференција, балканистичко-аналитички процеси, прономинална редупликација, транспозиција перфективног презента у будућност, футур I уместо футура II, Банатска Црна Гора.

1. Увод

Разлог нашег интересовања за дијалекатску синтаксу лежи у чињеници да се српска дијалектологија врло мало задржавала на описима синтаксичког система у српским народним говорима. Такође, бављење говорима у дијаспори завређује научну пажњу из најмање два разлога. Први је: екстремна географска и лингвистичка периферност или изолованост исељеничких српских говора претпоставља присутност најразличитијих архаичних појединости у њима па њихово проучавање представља драгоцен допринос у реконструкцији

* zosim04@yahoo.com

** Рад је настао у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* (бр. 178020), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

предмиграционе слике на балканском простору и тако доприноси српској, односно општесловенској историјској дијалектологији (уп. Милорадовић 2004: 863; 2006: 90). Други се тиче иновационих процеса у виду балканистичко-аналитичких појава уочених у билингвалној средини, пре свега разноврсних морфосинтаксичких и синтаксичких особености чији је списак данас далеко од коначног, а његова потпуност „представља нужан предуслов за продубљенију разраду прикупљеног материјала и, потом, за опсежан и детаљан преглед стања са аспекта језичког аналитизма“ (Милорадовић 2007а: 361). Није занемарљива чињеница да се изучавањем иновација овог типа у српским периферним говорима, односно овако оријентисаним дијалектолошким истраживањима, наслањамо и на лингвистичку контактологију[1] (контактну лингвистику), а нису искључени ни закључци општелингвистичког карактера (уп. Vescu 1976: 119; Милорадовић 2006: 90; Вучковић 2009: 416).

Бреговити предео између Рекаша (Recaş) и Липове (Lipova), на североистоку од Темишвара (Timişoara), назива се Банатском Црном Гором (Muntenegru Bănăţean), а ту је смештена група села са српским живљем и чине је Петрово Село (Petrovasela), Краљевци (Cralovăţ), Станчево (Stanciova) и Лукаревац[2] (Lucareţ) [уп. Milin 1998: 125]. На основу расположивог материјала[3] у овом раду представљамо неколике особености говора двају испитиваних села – Петровог Села (ПС) и Краљеваца (К) – као валидних представника банатскоцрногорског говора.

Сасвим очекивано, и на ово српско језичко острвце, одвојено од своје компактне масе, деловала је језичка интерференција с румун-

[1] Многи термини који су незаобилазни у овако оријентисаним радовима истовремено су предмет лингвистичке контактологије, између осталих *билингвизам*, *језички контакти*, *сви облици интерференције*, *позајмљенице*, *калкови*. Овакви и слични појмови узимани су као кључни у једној од две периодизације развоја ове лингвистичке дисциплине, док је друга, хронолошка, базирана на пет деценија развоја теорије језика у контакту. У зависности од периода варира и значај таквих појмова, као и њихова дефиниција (Ајдуковић 2003: /1–3/ и тамо цит. лит.).

[2] Српски говор у Лукаревцу, онолико колико је у употреби, пошто су се тамо Срби асимилирали са многобројнијим Румунима, идентичан је с говором Краљеваца (Vescu 1976: 122).

[3] Теренско истраживање, на основу којег је формиран корпус и потом ексцерпирани релевантни примери, извршено је у лето 2005. године, када је за потребе *Српског дијалектолошког атласа* попуњен I лексички том за пунктове Петрово Село, Краљевци и Рекаш, што је првенствено и био разлог одласка на терен. Том приликом забележено је и нешто слободног спонтаног разговора.

ским језиком на свим језичким нивоима[4], па тако и на синтаксичком, али и на морфолошком нивоу, који је, према неким мишљењима, иначе доста конзервативан и отпоран према страном утицају (RADAN 1979: 532). Констатација да многе од балканистичких иновација које су последица румунског утицаја у досадашњим описима српских говора у Румунији нису довољно испитане (в. о томе нпр. VESCU 1976: 121; СИКИМИЋ 1994: 232), један је од разлога за истраживање (морфо)синтаксичке интерференције с румунским језиком, а на основу грађе из говора Банатске Црне Горе. Од широке синтаксичке проблематике за ову прилику су издвојена три феномена регистрована у испитиваном говору. Први се тиче иновација у аргументско-предикатским структурама везаних за начин исказивања аргументских израза, а други и трећи феномен спадају у домен синтаксе глаголских облика и односе се на извесну модификацију транспозиције временских значења, уско повезану и са морфолошком категоријом глаголског вида.

2. Анализа грађе

2.1. Незаобилазна у сваком раду који се дотиче балканистичко-аналитичких, односно контактнолингвистичких процеса у периферним говорима јесте прономинална редупликација (= удвајање, копирање, реплика, реприза). Она подразумева појаву енклитичких облика личне заменице, и то у трима случајевима – као прономинална реплике логичког субјекта, реплике директног објекта и реплике индиректног објекта, иначе исказаних заменичком или именичком лексемом / синтагмом (МИЛОРАДОВИЋ 2007а: 366–367; 2009: 287–288). Употреба ненаглашеног облика личне заменице уз наглашени окарактерисана је као најважнији синтаксички балканизам (ИВИЋ 1990: 196), а уз истицање функције удвајања објекта, као једне од синтаксичких функција наставака,[5] ова појава се сврстава међу најважније особине балканског језичког савеза (NEWEKLOWSKY 2000: 380).

[4] Указујући на неке специфичности прозодијског система у говору Банатске Црне Горе (тј. наших испитиваних села, Петровог Села и Краљеваца) и говору Рекаша, Павле Ивић говори и о резултату румунског утицаја на овом нивоу (1956: 152).

[5] Ова констатација Невекловског, како примећује Софија Милорадовић (2009: 290), могла би бити валидна само у вези с призренско-тимочким говорима у којима је дошло до редукције деклинације, док су другачије природе разлози за редупликацију објекта у другим српским говорима.

Уочен, али не и регистрован у већем броју примера, овај феномен у истраживаном банатскоцрногорском говору обухвата различите појавне случајеве, а од напред поменутих појавних облика, бележимо удвајање логичког субјекта исказаног заменицом, уп. *мѐне би ми бȋло срамо̀та ѿакȏ д-ѝдем* (ПС), удвајање директног заменичког објекта, уп. *о̀на мѐне јȃко ме во̀ли* (ПС), те удвајање индиректног објекта исказаног синтагмом, уп. *ње̏говому бȃбе смо му дȃвали ру̏во* (К).

У прилог запажању које је изнео Павле Ивић (1990: 198), везаном за употребу удвојених облика у говорима југоисточног Баната под јаким утицајем румунског језика, да ова појава нигде није постала обавезна, те да исти појединци употребљавају често и наглашене облике личне заменице у дативу и акузативу без пратеће енклитике, говори и ситуација у говору Банатске Црне Горе. Занимљиво је да овај феномен, тачније објекатска редупликација, чак ни у призренско-тимочкој дијалекатској области ни у ком случају није нити обавезна нити превише честа, а још интересантнија јесте чињеница да су у тим говорима данас мањег домашаја аналитичке црте попут ове него раније „када је југоисточном Србијом ходио Александар Белић“ (Милорадовић 2009: 288; 292).

У сваком случају, прономинална редупликација је појава регистрована широм румунског Баната. Тако Веску (1975: 521) констатује њену присутност у свим српским говорима тамишког и карашко-северинског округа, а то потврђује и у засебном истраживању говора Банатске Црне Горе (1976: 156–157). Поред овога говора североисточно од Темишвара, ова појава се наводи међу обележјима и у другим истраживаним говорима с простора Румуније – на крајњем северу у поморишком селу Саравола (Бошњаковић/ Вареника 2009: 145), затим западно и југозападно од Темишвара, као што је говор Српског Семартона (Мирјанић 1979: 399), говор Рудне (Бошњаковић/Вареника 2008: 272) и, даље према граници са Србијом, говор Малог Гаја (Бошњаковић/Радовановић 2009: 162), у јужнијим, карашевским говорима[6] (Radan 1979: 534), говорима клисурских села Радимне (Томић 1987: 432) и Белобрешке (Милорадовић 2007б: 577), те у говору Свинице (Томић 1984: 76) на крајњем југу ове простране румунске територије настањене говорницима српског језика. Распрострањеност редупликације, али и њена даља екстензија на српске дијалекте, јесте компензација за то што бива реги-

[6] Како наводи Радан (2009: 298), Петрович у својој монографији не спомиње ову појаву у карашевским говорима, те стога претпоставља да је овај процес српске банатске говоре захватио вероватно средином прошлог века.

страована у невеликом обиму у појединачним говорима (уп. Милорадовић 2009: 292), па тако и у нашем истраживаном говору Банатске Црне Горе.

Како досадашња испитивања ове појаве у српским народним говорима показују, вид копирања заменичког објекта јесте распрострањенији, но примери с терена више српских дијалеката говоре да ни копирање именичког објекта није тако ретко[7] (Милорадовић 2009: 289–290). Ипак, већина истраживача говори само о истовременој употреби дугих и кратких облика заменица или томе додаје да се такви облици јављају у функцији директног и индиректног објекта, наводећи понекад међу таквим примерима и случајеве прономинално редупликације логичког субјекта. Ради што јаснијег осветљавања природе овог балканистичко-аналитичког феномена у српским говорима, неопходно је засебно идентификовати сваки појавни тип удвајања, а потом их и међусобно упоредити[8], онако како се поступа у: Милорадовић 2007а и у: Милорадовић 2009. Језичка грађа с терена Банатске Црне Горе којом тренутно располажемо не пружа нам могућност поређења појавних облика редупликације у погледу њихове фреквентности у испитиваним говорима.

2.2. Синтаксичка интерференција с румунским језиком учинила је да дође до својеврсних модификација и у домену синтаксе глагола у проучаваном говору. У том домену вредна помена била би употреба перфективног презента уместо футура I. И ова појава је давно констатована, како за посматрани говор тако и за друге говоре румунског Баната, али и за места с друге стране границе (уп. Ивић 1956: 154, напомена 8; 1958: 340; 1990: 197; Ивић, Бошњаковић и др. 1997: 372–373; 476; Бошњаковић/Вареника 2008: 269). Међу свим српским говорима у румунском Банату, употребом презента уместо футура нарочито се истичу говори централног и северног (равничарског) Баната (Радан 2009: 299).[9] На основу анализе примера из више наведених извора у којима се даје податак о овој по-

[7] Чињеница о ширењу овог вида редупликације истиче се и за један српски говор у Румунији, говор Рудне (Бошњаковић/Вареника 2008: 272).

[8] Дијалектолошки радови, на пример, упућују на то да је датив у прономиналној репризи доминантнији у односу на акузатив, док је знатно мање примера редупликације у генитивном односу (Милорадовић 2007а: 367; 2009: 290).

[9] Ова појава је илустрована примерима *дођем ѿосле ѿодне, идем суѿра* (Радан 2009: 299). Овде презент није експлицитно ограничен на перфективни вид, а други наведени пример свакако је чест и у српском стандарду, тако да га не бисмо могли сматрати репрезентативним примером присутне балканистичке појаве.

јави у говорима изложеним румунском утицају, у монографији о банатским говорима запажа се да је употреба презента у футурском значењу код појединих глагола (нпр. *бити*, *доћи*, *наћи* и *добити*) много чешћа него код осталих (Ивић, Бошњаковић и др. 1997: 373). У нашој грађи пак налазимо следеће примере, уп.

> *да нас однесеш до Тимишвâр, ти* ***дâмо*** *пêт стдтине ољаде* [= *даћемо* ти...] (К); *те* ***истèрам*** *нâпоље* [= *истераћу* те напоље] (К); *трêба да с чȕваш јер ôн те* ***ујê*** [= јер *ће* те он *ујести*] (К).

Одбачена је могућност да се овакве конструкције тумаче словенским архаизмом, а тумачење румунским калком подржано је додатном појавом у говорима румунског Баната – слабљењем осећања за глаголски вид (Ивић 1994а: 169–170). Неразликовање глаголског вида, нарочито код млађих генерација, Радан (2009: 298) убраја у најновије балканистичке процесе који су захватили српске говоре у румунском Банату услед све јачег утицаја румунског језика. Имајући у виду чињеницу да је сасвим уобичајено временско транспоновање презента у будућност у румунском језику, онако како је то случај са облицима несвршеног презента у српском језику којим се исказује будућа радња,[10] јасна је улога нарушене употребе глаголског вида у овом типу релативне употребе глаголских облика. Ипак, треба нагласити да транспозиција перфективног презента у будућност није довела у питање постојање морфолошког облика футура I у говору Банатске Црне Горе, чак ни у његовом изворном, небалканизованом облику.[11]

---

[10] У оквиру проведене анализе конкурентности, тј. релативне синонимности перфективног презента, футура I и футура II у савременом српском језику, М. Ковачевић засебно посматра и међуоднос перфективног презента и футура I, унеколико коригујући досадашњи став србистичке литературе која указује само на конкурентност имперфективног презента и футура I. Наиме, аутор наводи део примера који су потврда распрострањености употребе перфективног презента као релативног синонима футуру I у српском књижевном језику (посебно у публицистичком стилу), како у простој реченици или некој од независносложених реченица у којима је нужан услов семантичке еквивалентности употреба модалног прилога *можда*, тако и у зависним клаузама различитих значењских типова у којима претходни услов не постоји (Ковачевић 2008: 197–199).

[11] Није занемарљив број регистрованих примера футура I у којима се чува инфинитив, ако знамо за снагу конструкције *да+презент*, која широм територије захваћене балканизмима заузима његово место. Овај својеврсни архаизам јавља се и у већини зетско-сјеничких говора, изузев неких контактних зона (Милорадовић 2007а: 366).

2.3. Још један феномен из домена синтаксе глаголских облика за који се узрок може тражити у румунском језику јесте релативна употреба футура I уместо облика футура II, што је довело до губљења једног глаголског облика у овим говорима. Тако Веску констатује да у ПКС (=Петрово Село, Краљевци, Станчево) говору постоји само један облик за изражавање будућности – футур I (Vescu 1976: 154), док се у другим српским говорима у Румунији примећује да је у току процес губљења облика футура II; тако се за карашевске говоре уочава да је „при издисају“ (Милин/Радан 2003: 58), а за говор Радимаца је речено да је футур II сачуван, али да се осећа извесна тенденција његове замене облицима футура I (Томић 1987: 436).

Пошто оваквих тенденција нема ни у стандардном језику[12], нити у дијалектима и народним говорима, изузев оних који су под утицајем румунског језика, Војислава Стојановић (1977: 454; 456–457) присуство оваквих примера у језику публикација на нашем језику у Румунији тумачи румунским језиком као директним и јединим узроком ове појаве, те стога што је изражавање антериорности у односу на неку другу будућу радњу једно од релативних значења будућег времена у румунском језику. При том, треба имати у виду и то да је румунски облик предбудућег времена (рум. *viitorul anterior*) застарела и књишка глаголска форма, те да је у свакодневној употреби замењен једном од форми правог футура (рум. *viitorul propriu-zis*) [GLR: 446]. Међутим, док се за језик публикација на српском језику констатује да футур I у овом значењу замењује не само облик футура II већ и његову синонимну конструкцију са овим значењем, тј. презент перфективних глагола (Stojanović 1977: 456), а наведени примери из говора Радимаца садрже облике футура I перфективних глагола (Томић 1987: 435), у нашој грађи је забележена употреба свршеног презента на месту футура II свршеног глагола,

[12] Употреба футура I уместо облика футура II у српском стандарду ипак је могућа, али тада у првом плану није антериорност као битно семантичко обележје футура II. Иманентна футуру II јесте и *неизвесност*, *несигурност* субјекта па прикључивањем ове семантичке компоненте контексту у којем се остварује футур I неутрализује се увереност субјекта у извршење будуће радње, коју по правилу подразумева употреба футура I, а у први план долази сама реализација будуће радње и тако се стичу услови за еквивалентност двају футура. Потврде за изнесено тумачење Ковачевић илуструје примерима с трима парадигматичким контекстима, мењајући тако гледишта раније лингвистичке литературе која је одрицала конкурентност двају футура не само у простој и независносложеној реченици већ и у било ком типу зависносложене реченице (Ковачевић 2008: 199–202).

уп. *нѐ знам шта̄ ће би̏ти ако ôн не* ***дôђе*** (ПС).[13] Синтаксички калк из румунског језика присутан је пак у случају имперфективног глагола, уп. *како* ***ће*** *ми* ***трѐбат̄*****,** *т̄акô ћу и[х] кла̏т̄* [= како ми *буде т̄ребало*...] (К), чији облик футура II у српском стандарду данас нема алтернативну глаголску форму[14] (Танасић 2005: 451, напомена).

3. Закључак

Будућа, продубљенија истраживања о представљеним појавама евидентираним у говору Банатске Црне Горе обавезно се морају заснивати на опширнијем дијалекатском корпусу.

Иако давно уврштена у списак синтаксичких особености, као најважнија из реда балканистичких аналитизама, прономинална редупликација реченичних аргумената, из разлога разноврсности својих појавних облика, захтева да и даље буде предметом дијалектолошких расправа. Имамо ли у виду да у обзир долази копирање трију аргументских израза – логичког субјекта, директног и индиректног објекта, затим да ови изрази могу бити исказани не само заменицом већ и именицом или синтагмом, те да се, у зависности од аргументске позиције, појављују датив, акузатив или генитив, јасно је да имамо богат репертоар конкретних случајева, чијим међусобним поређењем можемо доћи до занимљивих резултата, који би помогли расветљавању детаља у вези с појављивањем и функционисањем овог балканизма у српским народним говорима.

И у домену синтаксе глаголских облика неопходна су минуциознија проучавања, и то у делу који се односи на транспоновање временских значења, тачније у вези са перфективним презентом транспонованим у будућност. Детаљније бављење овом проблематиком, уз подразумевану обимнију теренску грађу, требало би да резултира потврдама или корекцијама досадашњих запажања, према којима је употреба презента у футурском значењу код појединих гла-

[13] То што се у савременом српском језику често јавља свршени презент уместо футура II свршених глагола (и у временским и у условним реченицама), објашњава чињеницу да је футур II релативно редак у савременом српском језику (Танасић 2005: 451).

[14] У случају самосталне употребе, у простој и независносложеној реченици, за шта је услов и присуство модалног прилога *можда* или пресупозитивне партикуле *(н)и*, футур II и од перфективних, али и од имперфективних глагола конкурентан је футуру I (Ковачевић 2008: 200–201), па се према томе као алтернативна глаголска форма имперфективном футуру II може појавити футур I.

гола много чешћа него код осталих (Ивић, Бошњаковић и др. 1997: 373). Такође, анализе би могле указати на околности под којима овај презент има предност над морфолошким обликом за обележавање будућности, обликом чије постојање у говору Банатске Црне Горе, и то и у свом изворном, небалканизованом облику, јесте чињеница која се никако не сме занемаривати, имамо ли у виду да је реч о српском говору високо изложеном утицају инојезичке средине.

Како је у ранијим изучавањима углавном само даван увид у систем глаголских облика у испитиваним народним говорима, констатације о изостанку неког од њих или о тенденцијама замене једног облика другим, као нпр. у нашем случају футура II обликом футура I, нису праћене напоменама о транспозицији временских значења глаголских облика, а поготово такве транспозиције, иначе непознате српском језику, нису тумачене међујезичком синтаксичком интерференцијом. Стога је, у циљу комплетирања листе балканистичко-аналитичких феномена присутних у српским (периферним) говорима, потребно у радовима с овом проблематиком истицати и синтаксичке особености глаголских облика које се подударају с особеностима доминантног језика средине.

Заступљеност таквих и сличних синтаксичких интерференцијских појединости указује на степен удаљености изолованих периферних српских говора од матерњег језика будући да такве аналитичке појаве често доводе до поједностављивања њихове граматичке структуре па отуд и важност бављења таквим феноменима. Међутим, с истом пажњом треба посматрати и оне појаве балканистичко-аналитичког типа које нису заступљене у очекиваном обиму пошто оне истичу још један битан фактор – структурну разлику између језика у контакту.

Литература

Ајдуковић, Јован. „Контактема – основна јединица лингвистичке контактологије.“ [*Славистика* VII (Београд), 2003]. <http://www.rastko.rs/rastko-ru/jezik/jajdukovic/jajdukovic-kontaktema_c.pdf> 21.03.2012.

Бошњаковић, Жарко. „О понављању реченичних конституената.“ *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XLIII (Нови Сад), 2000: 65–72.

Бошњаковић, Жарко, Светлана Вареника. „Напомене о морфосинтаксичким особинама српског говора села Рудне у Румунији.“ *Српски језик* XIII/1–2 (Београд), 2008: 261–279.

Бошњаковић, Жарко, Светлана Вареника. „Дијалекатски текстови из поморишког села Сараволе у Румунији.“ *Прилози проучавању језика* 40 (Нови Сад), 2009: 143–159.

Бошњаковић, Жарко, Михај Н. Радан. „Досадашња истраживања утицаја румунског језика на лексику српских говора у румунском делу Баната.“ *Јужнословенски филолог* LXVI (Београд), 2010: 135–161.

Бошњаковић, Жарко, Драгана Радовановић. „Теренски записи из Малог Гаја (Румунија).“ *Прилози проучавању језика* 40 (Нови Сад), 2009: 161–178.

Вучковић, Марија. „Савремена дијалектолошка истраживања у српској лингвистици и проблематика језика у контакту.“ *Јужнословенски филолог* LXV (Београд), 2009: 405–423.

Ивић, Павле. „Једна доскора непозната група штокавских говора: говори са незамењеним јатом.“ *Годишњак Филозофског факултета* I (Нови Сад), 1956: 146–160.

Ивић, Павле. „Место банатског херског говора међу српским дијалектима.“ У: *Банатске Хере.* Нови Сад: Матица српска, 1958: 326–353.

Ивић, Павле. „Балканизми у настајању у српским говорима Баната.“ У: *О језику некадашњем и садашњем*. Београд–Приштина: БИГЗ–Јединство, 1990: 189–198.

Ивић, Павле. *Српскохрватски дијалекти. Њихова структура и развој. Општа разматрања и штокавско наречје*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1994а.

Ивић, Павле. „О српском говору у Батањи.“ *Јужнословенски филолог* L (Београд), 1994б: 33–49.

Ивић, Павле. „Српски дијалекти и њихова класификација (II).“ *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XLII (Нови Сад), 1999: 303–354.

Ивић, Павле. „Балкански језички савез и лингвистичка географија.“ *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XLV/1–2 (Нови Сад), 2002: 7–12.

Ивић, Павле, Жарко Бошњаковић, Гордана Драгин. „Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта (друга књига: морфологија, синтакса, закључци, текстови).“ *Српски дијалектолошки зборник* XLIII (Београд), 1997.

Ковачевић, Милош. „Конкурентност двају футура и перфективног презента у савременом српском језику.“ *Зборник Матице српске за славистику* 73 (Нови Сад), 2008: 195–211.

Милин, Живко, Михај Радан. „О заједничком пореклу архаичних српских говора са подручја румунског Баната.“ *Romanoslavica* XXXVIII (Bucureşti), 2003: 41–68.

Милорадовић, Софија. *Употреба падежних облика у говору Параћинског Поморавља. Балканистички и етномиграциони аспект*. Београд, 2003.

Милорадовић, Софија. „Српска етнолингвистичка популација у Мађарској: нека запажања.“ *Теме* XXVIII/2 (Ниш), 2004: 859–864. <http://teme.junis.ni.ac.rs/teme2-2004/teme2-2004-08.pdf> 20.12.2011.

Милорадовић, Софија. „Употреба падежних облика у говору Радимње и Параћинског Поморавља – једно поређење.“ *Probleme de filologie slavă* XIV (Timişoara), 2006: 89–98.

Милорадовић, Софија. „Дијахрони и синхрони аспект аналитичких појава у српским народним говорима.“ *Зборник Матице српске за славистику* 71–72 (Нови Сад), 2007а: 357–375.

Милорадовић, Софија. „И ракију пијем сас медом. Дијалекатска скица Белобрешке (Румунија).“ *Probleme de filologie slavă* XV (Timişoara), 2007б: 573–580.

Милорадовић, Софија. „Статус објекатске редупликације у српским народним говорима.“ *Годишњак за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу*. Година XXII, број 9, 2009: 287–295.

Мирјанић, Ђока. „О неким особинама говора села Српског Семартона.“ *Actele Simpozionului de raporturi culturale, literare şi lingvistice româno-iugoslave (Bucureşti, 21–25. X 1976)*. Bucureşti, 1979: 395–402.

Радан, Михај Н. „Иновације у српским говорима у румунском Банату у светлу језичке интерференције (са посебним освртом на карашевске говоре).“ *Научни састанак слависта у Вукове дане* 38/1 (Београд), 2009: 289–302.

Ракић-Милојковић, Софија. „Синтаксички упитник за говоре косовско-ресавске и призренско-тимочке зоне.“ *Српски дијалектолошки зборник* XLI (Београд), 1995: 521–570.

Сикимић, Биљана. „Проучавања језика Срба у Румунији.“ *Темишварски зборник* I (Нови Сад), 1994: 229–237.

Симић, Зоран, Маца Царан. „О румунском утицају у говору Банатске Црне Горе.“ *Probleme de filologie slavă* XIV (Timişoara), 2006: 151–163.

Степанов, Љубомир, С. Марков, Ј. Перинац, С. Перинац, Ј. Поповић. *Из села у село*. Букурешт, 1984.

Степановић, Предраг. *Говори Срба у Мађарској*. Будимпешта: Самоуправа Срба у Мађарској, 2000.

Танасић, Срето. „Синтакса глагола.“ Милка Ивић (ред.). *Прилози граматици српскога језика: Синтакса савременога српског језика – Проста реченица*. Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска, 2005, 345–476.

Томић, Миле. „Говор Свиничана.“ *Српски дијалектолошки зборник* XXX (Београд), 1984: 7–265.

Томић, Миле. „Говор Радимаца.“ *Српски дијалектолошки зборник* XXXII (Београд), 1987: 303–474.

Чешљар, Мирјана. „Из лексике Иванде (румунски Банат).“ *Прилози проучавању језика* 19 (Нови Сад), 1983: 107–148.

GLR: *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*. Bucureşti: Academia Română, Institutul de Lingvistică “Iorgu Iordan”, 2005.

Milin, Jiva. *Studii de slavistica.* Timişoara: Editura Mirton, 1998.

Neweklowsky, Gerhard. „O jezičkim kontaktima u jugoistočnoj Evropi.“ *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XLIII (Нови Сад), 2000: 379–384.

Radan, Milja. „Rumunski uticaj u karaševskim govorima iz SR Rumunije.“ *Actele Simpozionului de raporturi culturale, literare şi lingvistice româno-iugoslave (Bucureşti, 21–25. X 1976).* Bucureşti, 1979: 529–537.

Stojanović, Vojislava. „Uticaj rumunskog jezika na književni srpskohrvatski jezik u SR Rumuniji (na osnovu publikacija „Banatske novine“ i „Književni život“).“ *Radovi Simpozijuma o jezičko-dijalektalnim interferencijama i filološkim paralelizmima (Zrenjanin, 9–13. X 1974).* Pančevo–Zrenjanin, 1977: 451–463.

Stoianovici, Voislava. „Kalkovi prema rumunskim modelima u temišvarskim publikacijama na srpskohrvatskom jeziku.“ *Actele Simpozionului de raporturi culturale, literare şi lingvistice româno-iugoslave (Bucureşti, 21–25. X 1976).* Bucureşti, 1979: 579–582.

Ţaran, Maţa, Zoran Simić. „Despre sintaxa cazurilor în graiul sârbesc din Muntenegrul bănăţean.“ *Interferenţe lingvistice în zona multietnică a Banatului*. (GRANT), Timişoara, 2006: 75–84.

Vescu, Victor. „Împrumuturi româneşti în graiurile sîrbeşti din judeţele Timiş şi Caraş-Severin.“ *Lumina* XXIX/7–8 (Pančevo), 1975: 518–522.

Vescu, Victor. „Govor Banatske Crne Gore.“ *Зборник за филологију и лингвистику* XIX/1 (Нови Сад), 1976: 115–172.

Р е з ю м е

Зоран Симич

К ИЗУЧЕНИЮ МЕЖЪЯЗЫКОВОЙ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ
(на материале говоров Банатской Черной горы)

С целью углубления знаний о функционировании инновационных явлений и дополнения перечня морфосинтаксических и синтаксических особенностей интерференционного балканского аналитического языкового типа, наблюдаемых в сербских периферийных говорах билингвальных контактных зон, из диалектного корпуса, сформированного на основе данных переселенческого говора Банатской Черной горы в Румынии, были выделены и проанализированы три феномена. Первый охватывает инновационные процессы в аргументно-предикативных структурах, связанные со способом выражения аргументных значений, в частности, речь идет о местоименной репризе логического субъекта, а также прямого и косвенного объектов под системным влиянием румынского синтаксиса. Второй и третий феномены принадлежат области синтаксиса глагольных форм и касаются определенного способа транспозиции временных значений под влиянием употребления румынских глагольных форм. При этом данные транспозиции тесно связаны с морфологической категорией глагольного вида и тенденцией неразличения аспектуальных значений сербских глаголов, особенно когда речь идет о втором рассматриваемом явлении – транспозиции перфективного презенса в будущее время. Выражение предшествования по отношению к какому-либо другому действию в будущем формой основного будущего времени в румынском языке привело к употреблению форм футура I вместо футура II и в исследуемом говоре, что представляет собой новое явление, добавленное к перечню балканских аналитических инноваций в периферийных говорах.

Ключевые слова: сербский язык, диалектология, синтаксис, интерференция, балканские аналитические процессы, местоименная реприза, транспозиция перфективного презенса в формы будущего времени, футур I вместо футура II, Банатская Черная гора.

ПРИКАЗИ И КРИТИКА

Найда Иванова, *Българската преводна рецепция на Петър II Петрович Негош през XIX век. „Извлечение из Горский венец“ (1891) от Петър Иванов*, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 2011. – 216 стр.

Књига *Бугарска преводна рецепција Петра II Петровића Његоша у 19. веку. „Извлечение из Горский венец“ (1891) Петра Иванова* представља монографско истраживање у којем се осветљавају транслатолошки аспекти бугарске рецепције *Горског вијенца.*

Монографија садржи: Увод, седам тематских поглавља (I–VII), Закључак (стр. 192–204), Библиографију (стр. 204–209), Резиме на српском језику (стр. 209–213) и Резиме на енглеском језику (стр. 213–216).

У уводном делу (стр. 7–12) исцрпно је приказан развојни пут који је прошла његошологија: од првих коментара *Горског вијенца* до модерних структуралистичких и компаративистичких студија интердисциплинарне оријентације.

У првом поглављу „Транслатолошки аспекти Његошеве рецепције код словенских народа“ (I. *Транслатологични аспекти на Негошевата рецепция сред славянските народи*, стр. 12–16) Н. Иванова прави преглед преводилачке традиције у словенским језицима усредсређујући се на нека од најрепрезентативнијих руских и пољских преводних остварења и осветљавајући релевантну проблематику. Будући да се у већини аспеката преводне рецепције одсликавају битне карактеристике оригинала, у средиште пажње стављени су специфична вишеслојност Његошевог језика и жанровско-композицијске особине *Горског вијенца* (*Езикът на „Горски венец“*, стр. 20–27, *Жанрово-композиционна специфика на „Горски венец“*, стр. 27–30). Позивајући се на низ истраживања, ауторка констатује да управо жанровско-стилска, језичка и метричка јединственост

Његошевог текста чине преводну и критичку рецепцију тако захтевном и компликованом. С тим у вези проблематизује се примереност досадашњих критичких приступа бугарским преводима Његошевог дела који често немају чврсту теоријску подлогу и полазе од неуједначених естетских критеријума не водећи рачуна о релевантним информацијама у транслатолошком погледу. Ове „смернице“ као да антиципирају теоријска расправљања у наредним поглављима, нпр. упознавање са личношћу и језичком компетенцијом првог бугарског преводиоца *Горског вијенца* (*Възрожденският книжовник Петър Иванов* (стр. 30–34), *Езиковата компетентност на първия преводач на „Горски венец“* (стр. 34–36)) те образложење нужности примене дискурсног приступа у проучавању преводног текста (*Необходимост от прилагане на дискурсния подход при изследване на превода на „Горски венец“*, стр. 36–43).

У поглављима која следе за уводним делом Н. Иванова приказује трансформације којима се подвргавају главни конституенти текста (сижејно-композицијска структура, особине стиха и реда речи итд.) и дефинише основне поступке преводне реинтерпретације: додавање, одузимање, преобликовање. Анализа тежи максималној прецизности и студиозно осветљава скривене механизме текста и преводилачких стратегија.

У поглављу „Композицијске трансформације *Горског вијенца*“ (*Композиционни трансформации на „Горски венец“*, стр. 43–81) анализира се процес преобликовања различитих текстуалних целина и констатује да наведени поступак води успостављању нових кохезивних веза и преструктурисању семантичких поља. Скраћивање појединих сижејно-композицијских целина рефлектује се на прерасподелу сижејних и композицијских језгара у тексту и на формирање потпуно другачијег макротекстуалног оквира: нпр. редуковању подлежу описи црногорске народне културе повезани с паганским веровањима. Изостављање ових епизода узроковано је чињеницом да њихово симболичко значење није релевантно у контексту бугарске просветитељске културе. С друге стране, њихов изостанак неутралише могућност проспективне интерпретације неких сцена и води поједностављивању нпр. семантичке маркираности мотива сна. Систем ликова такође доживљава трансформације у смеру једнозначнијих конотација и прилагођавања бугарској препородној књижевности. Редуковани су и битни фрагменти лирско-рефлексивног слоја дела, а кључни монолози владике Данила и игумана Стефана, којима се остварује апстрактни филозофски слој поеме,

подвргавају се стилској трансформацији у складу с конвенцијама дидактичко-родољубиве популарне поезије. У закључку ауторка констатује да, упркос бројним интервенцијама, приликом превођења остају константни главни тематски и композицијски елементи, што омогућава делимична преобликовања тематске, сижејно-композицијске и стилске структуре текста.

У наредном поглављу „Редуковање појединих стихова“ (*Отпадане на отделни стихове*, стр. 58–69) разматрају се ритмичко-интонационе, лингвопрагматичке трансформације и трансформације у дескриптивним и наративним структурама које служе глобалној преводилачкој стратегији симплификације семантичких и композицијских веза на нивоу макротекста. Редуковањем стихова ограничава се примена синтаксичког паралелизма и анафоре, померају се илокутивне карактеристике појединих фрагмената текста у правцу колективизације лирског субјекта, постиже се доминација дескриптивног над фигуративним смислом. Трансформације у дескриптивним и наративним структурама тичу се средстава индивидуализације ликова: на пример, фолклорно стилизована портретизација игумана Стефана уступа место доминантној просветитељској концепцији стилизације ликова у бугарској књижевности.

У поглављу „Промене реда речи“ (*Словоредни трансформации*, стр. 81–97) истражују се инверзије у вишестиховним структурама, у оквирима стиха (хипербатон), у именичким и глаголским синтагмама. Ауторка наглашава да преобликовање из неутралног у обележени ред речи, као и обрнуто, јесте једно од основних средстава деструкције ритмичко-интонационе организације текста.

Међу истраживачким преокупацијама Н. Иванове издвајају се такође преводна интерпретација устаљених експресивних израза (*Превеждане на устойчивите експресивни изрази в „Горски венец“*, стр. 97–121), декодирање експресивне и неекспресивне лексике (*Експресивна и неексپресивна лексика*, стр. 121–144) и адаптација лексике различитог порекла (*Лексика от различен произход*, стр. 144–169).

Анализа различитих трансформација омогућава да се изведу закључци и битна запажања како о конкретним преводилачким поступцима (нпр. употреба ширег регистра прагматичких фразема води интензивирању субјективне модалности квалификовања и вредновања у складу са поучно-дидактичким дискурсом), тако и о етнокултурним разликама које генеришу специфично вербализовање националних стереотипа. У најширем смислу трансформације сужавају богати регистар стилских подсистема и истовремено потврђују филолошке

компетенције аутора, који успева да преточи стилистику високог обрасца књижевности у нижу жанровску форму популарне поеме с историјском тематиком, нпр.: употребом деминутивног облика *искрица* ствара се експресивна конотација и блокира апстрактно--симболичка семантика *искре* као кључног појма у Његошевом стваралаштву; уклањањем високе стилске маркираности црквенословенских лексема као стилогених средстава високих жанрова потенцира се вербални хумор и постиже „прелаз“ у епистоларне или ниже сентименталистичке жанровске регистре; увођењем турцизама изван њихове уобичајене стилске специјализације исказују се ироничност и негативно вредновање. При преводу различитих реалија примећује се тежња ка „побугаривању“ као и продирање српских језичких особина, што практично показује незавршеност процеса формирања новобугарског књижевног језика (*Сърбизми и побългаряване*, стр. 169–175).

У последњем поглављу „Коментари уз превод *Горског вијенца*“ (*Коментарите към превода на „Горски венец“*, стр. 175–192) посвећује се посебна пажња белешкама преводиоца, које, иако не одговарају научнопопуларном типу метатекста, доприносе адекватнијој интерпретацији Његошевог дела. Преко њих се екстериоризирају и конгнитивни процеси који се одвијају у циљном језику и служе формирању преводилачких стратегија.

Да закључимо. Монографија Најде Иванове темељи се на респектабилној теоријској подлози и несумњиво представља значајан допринос његошологији. Студија је концепцијски и методолошки кохерентно дело, у којем се први пут нуди комплексан дискурсни приступ транслатолошкој проблематици. Истраживачки резултати унапређују критичку анализу преводне рецепције у више научних области, а студиозно обрађена проблематика инспиративна је за даља историјскојезичка, књижевнотеоријска и компаративистичка проучавања.

*Росица Н. Сѫтефчева**
Софијски универзитет „Св. Климент Охридски“
Катедра за словенске језике

* rosica_stef@abv.bg

The Grammar of Possessivity in South Slavic Languages: Synchronic and Diachronic Perspectives. Ed. Motoki Nomachi. Sapporo: Slavic Research Center, Hokkaido University, 2011. – 143 p.

Посесивност је појам који врло тешко подлеже дефинисању, што већ у самом уводу[1] констатује уредник овог зборника Мотоки Номачи (Motoki Nomachi). Постоји спектар значења која се могу сматрати посесивнима у различитој мери, док се сама посесивност на синтаксичном новоу изражава разноврсним средствима. Поред тога, типично посесивне конструкције обично могу да изразе и друга значења. Стога ни не чуди што на ову тему и поред дуге историје њеног проучавања још увек има доста новог да се каже.

Након садржајног увода уредника зборника, у коме се може наћи основна информација о истражености предмета овог зборника – посесивности у јужнословенским и словенским језицима уопште, као и о садржају књиге, следи укупно шест радова, који су груписани у три поглавља, од којих свако има за предмет друкчији вид посесивности: 1) *Nominal possession in synchrony and diachrony* – номиналну посесивност (нпр. *Владина књига*, *његова књига*); 2) *Predicative possession and its structural changes* – предикатску посесивност (типа *Влада има књигу*); и 3) *External possession and its unity and diversity* – екстерну посесивност (нпр. *Влади су украли књигу*).

Прво поглавље почиње радом Ранка Матасовића (Ranko Matasović) под насловом *Slavic possessive genitives and adjectives from the historical point of view*. У овом краћем чланку аутор даје основну информацију о пореклу и историјском развоју двају конкурентних морфолошких средстава за изражавање номиналне посесивности у

[1] "There is a tendency to consider the notion of possession as something universal and self-evident, but in fact it is notoriously difficult concept to define." (Foreword, стр. 1).

словенским језицима – посесивних придева и посесивног генитива. С обзиром на то да у данашњим словенским језицима присвојни придеви углавном испољавају низ ограничења у употреби и грађењу, аутор представља њихове некад знатно шире синтаксичке могућности на основу старијег словенског језичког материјала, махом западно- и источнословенског, премда истиче да им је и тада сфера употребе била нешто ужа него код присвојног генитива (присвојни придеви нису се, на пример, градили од именица које не означавају бића, од именица у множини итд.) Па ипак, аутор закључује да присвојни придеви нису словенска иновација, с обзиром на то да је од три оригинална суфикса за њихово грађење (*-ov*/*-ev*, *-in -i*/*-jь*) барем суфикс **-i*/*-jь* наслеђен из праиндоевропског језика. Такође, с обзиром на то да се генитив користио за исказивање посесивности у свим индоевропским језицима, као и то да се сви словенски посесивни суфикси могу довести у везу с генитивним наставцима, аутор закључује да је и генитив морао бити изворно средство за изражавање номиналне посесивности, наслеђено из праиндоевропског. Аутор ипак не даје одговор на питање које је од двају конкурентних средстава за изражавање посесивности старије, и закључује да је могуће да су оба постојала паралелно и односила се на различите типове номиналне посесивности.

Затим, у оквиру првог поглавља, следи рад Софије Милорадовић под насловом *Способы выражения притяжательности в сербских народных говорах на фоне аналитизации*. У овом раду аутор се бави двема конструкцијама, нетипичним за српски стандард: конструкцијом с предлогом *од* и конструкцијом с посесивним дативом. Значајно за овај рад је то што аутор, осим што даје преглед географских области у којима се ове конструкције јављају, даје и интересантне примере семантичког и синтаксичког контекста њихове појаве, те тако попуњава празнину везану за слабију проученост балканизама и аналитизма у српском језику као периферном члану балканског језичког савеза.

Друго поглавље почиње радом *The development of predicative possession* аутора Јасмине Грковић-Мејџор. Чланак има за предмет развој трију прасловенских конструкција за изражавање предикативне посесивности – оригиналне индоевропске *mihi est* (типа *Он ми је брат*), *habeo* (*Имам брата*) и локативне *у* + *ген.* (нпр. руски *У меня есть брат*). Аутор претпоставља да је услед прелаза прасловенског језика у тип активног језика дативна конструкција почела да сужава употребу, тако да су словенски језици морали да изаберу

једну од две преостале посесивне конструкције. У руском је данас доминантна локативна конструкција, док се за глагол *иметь* може рећи да је задржао своју оригиналну употребу, и изражава апстрактну посесивност и користи се у фразеологизмима, тако да је стандардни руски данас једини остао језик *esse* у домену предикативне посесивности. У западним и јужним словенским језицима доминантну улогу преузима конструкција *habeo*, која постепено почиње да се користи и за власништво. Украјински и белоруски представљају прелазне типове с подједнако заступљеним обема посесивним конструкцијама. Аутор подвлачи ареалне утицаје несловенских језика у овом избору (германских језика на западнословенске, балканских језика, пре свега латинског и романских дијалеката, на јужнословенске, као и конвергентни развој локативне конструкције у источном Балтику).

Следећи чланак у оквиру овог поглавља јесте чланак Мотокија Номачија под насловом *From possession to passive: the Slovenian recipient passive through the prism of grammaticalization theory*. Појава пасива с глаголом *добити*, односно дативног пасива (енгл. *dative passive* или *recipient passive*), досада је забележена и обрађивана у многим западнословенским језицима, док се њом у словеначком језику до објављивања овога рада нико није бавио (стр. 60–63). Конструкција се састоји од субјекта у номинативу, коме у активу и пасиву одговара реципијент у дативу, глагола *добити*, пасивног партиципа и директног објекта у акузативу, коме у активу одговара такође директан објекат у акузативу, а у пасиву граматички субјекат у номинативу (нпр. словеначки *On je dobil vrnjeno le puško* ‘Враћена му је пушка’). На формалном плану словеначки језик углавном још чува конгруенцију између трпног партиципа и објекта; аутор, међутим, наводи и ретке примере где такве конгруенције нема, што указује на известан степен граматикализације. На семантичком плану пасивни партиципи само неких глагола могу улазити у састав ове конструкције – оних који имају значење преноса власништва, док субјекат може бити само именица која означава живо биће или персонификовани неживи појам, што указује на то да глагол *dobiti* још у великој мери чува своје лексичко значење, односно да још увек није постао прави помоћни глагол. Поредећи словеначки језик са западнословенским језицима, аутор долази до закључка да је ова конструкција у њима граматикализована у далеко већем степену, што је у складу с дужим утицајем немачког језика на западнословенске језике, из ког је, како се сматра, ова конструкција и продрла у словенске језике.

Треће поглавље књиге, које се бави интерном посесивношћу, започиње чланак Љиљане Митковске (Лилјана Митковска) *Competition between nominal possessive constructions and the possessive dative in Macedonian.* У овом раду аутор се бави односом интерне посесивне конструкције (с предлогом *на*, односно њеног еквивалента с посесивном заменицом) и конкурентне екстерне посесивне конструкције с дативом личне заменице. Аутор долази до закључка да, премда је у македонском несумњиво високо развијена, конструкција с дативом превасходно служи за изражавање прототипске посесивности (делови тела, власништво, сродство), док се нешто периферније значења чешће изражавају интерном посесивном конструкцијом, која је и иначе у македонском језику чешћа, поготово у формалнијим стиловима. Аутор сматра да је за избор дативне конструкције најважнији фактор емпатија говорника с посесором. Осим тога, дативна конструкција смешта посесора у тему реченице, а такође може изражавати ситуацију у којој радња има ефекат на посесора.

Рад *The meaning of EPCs: possessive dative and possessive locative juxtaposed* Франчишке Липовшек (Frančiška Lipovšek) бави се сферама употребе двеју конкурентних екстерних посесивних конструкција у словеначком језику: посесивне дативне и посесивне локативне конструкције (типа српски *Разбио му је нос*, односно *Ударио га је по носу*). Аутор се ограничава на онај контекст у коме могу да се користе обе конструкције – случајеве у којима постоји метонимичан однос између посесора и објекта поседовања, и закључује да те две конструкције никако нису синонимичне. Дативна конструкција је више уобичајена кад се врши променама објекта поседовања, док је локативна више уобичајена када су у питању радње које не изазивају промене објекта поседовања – пре свега површински контакт. Премда екстерна посесивна конструкција у целини (за разлику од интерне) ставља у фокус посесора, дативна конструкција мало више истиче објекат посесивности, који је цео обухваћен радњом, док се локативна конструкција ограничава на место контакта, које путем метонимије представља у ствари целог посесора.

У чланку *Possessor and possessum as arguments of the nonpossessive predicate realized as nominative and accusative NPs in possessive relation 'body / body' part (Macedonian ~ Polish)* аутор Соња Миленковска бави се посебном врстом екстерних посесивних конструкција – конструкцијама с прелазним динамичним глаголима (типа *Мара је показала ноге*, где се каже не само да је Мара ноге показала већ се имплицира и да су ноге Марине), у којима се посесор (особа) и

објекат посесивности (део тела) типично изражавају номинативном и акузативном синтагмом (у раду се под „падежима“ мисли на функције које именичке синтагме врше у реченици, а не на морфолошке падеже). Аутор пореди два словенска језика која се типолошки налазе на различитим половима на скали аналитизам – синтетизам: македонски и пољски. Аутор утврђује три типа ситуација: 1) и у македонском и у пољском посесор се исказује номинативном синтагмом, док се објекат посесивности углавном исказује акузативом, али је могућ и инструментал (типа српски *Мара је млаштарала ногама*), поготову у пољском; 2) у ситуацији незгоде која се догодила посесору у номинативу, у македонском се опционо употребљава дативна повратна клитика *си*, док је одговарајућа заменица *sobie* у пољском обавезна; пољски такође уместо акузативне синтагме дозвољава локативну (типа српски *по ногама*); 3) у случајевима када посесор нема контролу над својим деловима тела или пак делови тела преузму контролу над њим, посесор и објекат посесивности могу заменити места у оба језика – посесор може бити исказан акузативом, а део тела номинативом (типа српски *Ноге су га довукле кући*). Аутор закључује да ове ситне разлике не могу бити типолошке природе, већ су везане за семантичку структуру одговарајућих предиката.

Зборник *The Grammar of Possessivity in South Slavic Languages: Synchronic and Diachronic Perspectives* представља леп допринос истраживању семантичке категорије посесивности у словенским језицима, поготову кад се има у виду да су теме појединих радова обухватиле и неке од мање обрађиваних посесивних конструкција, као и да интерпретација појава везаних за посесивност одражава резултате најновијих научних истраживања и теоријских претпоставки.

*Стефан Б. Стојановић**
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику

* stefanst1@gmail.com

Ranko Bugarski, *Evropa u jeziku*, Beograd: Biblioteka XX vek – Knjižara Krug, 176, 2009. – 246 str.

1. Материја ове књиге истакнутог истраживача у домену опште лингвистике проф. Ранка Бугарског разврстана је у три дела. Прва два садрже дванаест глава, од којих све имају низ тематски повезаних поглавља. Трећи део – чини глава под насловом *XII. Селективна библиографија социолингвистике* 2005–2008 (219–244). Већ и сама дата структура ове књиге, уз сам укупан садржај, који је научна обрада тематике, указује на чињеницу да је она конципирана да буде систематизован преглед најактуелнијих питања законитости употребе стандардних језика уопште. У сразмерној мери, књига је и – посебно анализа употребе српског стандардног језика у оквирима актуелних друштвено-политичких прилика балканског дела европске културе, а у светлу приступа инструментаријем савремене социолингвистике.

Несумњиво „ударним“, са аспекта социолингвистике, поглављем с насловом *I. Европска језичка политика између разноликости и глобализације* (11–36), у делу књиге с насловом *Први део*, и иначе најобимнијим у књизи (9–117), аутор указује на праву природу односа вишејезичности са феноменом глобализације, који је врло много – како пише аутор – „посматран и расправљан као један од најважнијих економских и политичких догађаја последњих петнаестак година“ и који је „имао ... као свој главни језички сигнал убрзану експанзију енглеског широм света“ (15–16). Проф. Бугарски анализом обимне теоријске литературе посвећене овоме односу, и оригинално, међутим, указује и на оно што назива *парадоксалним* управо у контексту експанзије енглеског језика – на чињеницу „да ширење енглеског заправо подстиче вишејезичност на плану друштава и појединаца, и то у ситуацији у којој се укупни број језика на светском плану непрекидно смањује“ (17). Поредећи схватања

више теоретичара (J. Mauraisa, E. Haugena, I.-J. Calveta, П. Пипера, J. Cenoz /U. Jessnera, I. Aronina, D. Singletona и других, чија дела наводи у селективној библиографији), аутор дефинише и ситуацију која доводи до опште сагласности о чињеници „да за већину људи у највећем броју заједница по свету није више довољан ни билингвизам (да и не говоримо о монолингвизму)“, да зато нова норма „било већ постојећа или потенцијална, предвиђа три језика за свакога, а не само један или два“, те да се, „пошто ће ... један од ових обично бити енглески, ово, чини као природан пут превазилажења тензије између превласти енглеског и језичке разноликости“ (22). Ово поређење ставова теоретичара природно је довело аутора до закључка да је – у прагматици примене идеја које дата политика формулише – „неопходно ... акције планирања језика подићи са нивоа националне државе, на који су досад биле ограничене, на интернационални ниво“, као и да ће бити „потребно да се развију систематске лингвистичке геостратегије (какве још увек постоје тек у заметку) у сврху планирања језичке разноликости у контексту узајамне повезаности унутар општих глобализационих тенденција“ (22). На овим основама, аутор приказује, у најдужем поглављу ове главе, основне карактеристике европске језичке политике (под истоименим поднасловом), као и евентуалне њене перспективе, запажајући да се оне налазе у домену (1) језичког образовања за грађане Европе (24–25), (2) у статусу и употреби језикâ у европским институцијама и (3) у заштити мањинских језика (25–33). Објективност ауторових запажања свакако потврђују и његови закључни ставови о томе да „Европа није више скуп самодовољних језика већ комплексан и интерактиван комуникацијски простор, снажно обележен како социјеталном тако и индивидуалном вишејезичношћу“, као и да је Европа „највећим делом испољила свест о овој новој стварности“. То га је довело и до закључка да је сигурна перспектива дате језичке политике заправо само она политика која ће бити заснована на уважавању и чувању „националних и језичких посебности, оне разноликости која чини драгоцени темељ интеграционих процеса“ (33–34).

2. Ауторово формулисање и разрада овако изнете идеје о пожељном темељу датих интеграционих процеса видљиви су и у наредној глави књиге *II. Европска повеља о регионалним или мањинским језицима* (37–56). Пошто је историјски, у кратким тезама, приказао политичке податке о настанку Повеље (37–39), аутор посвећује пажњу њеној структури (39–42). У њеној целини опет истиче као њену битну особину чињеницу да „Повеља – као једини постојећи ин-

тернационално обавезујући инструмент ове врсте – представља један систематизован правни оквир, скуп стандарда препоручених чланицама Савета Европе у циљу заштите и унапређивања регионалних и мањинских језика на њиховим територијама, обухватајући под овим заглављем и мање коришћене језике у службеној употреби“ (41). Природно, највећи део главе заузимају описи *процедуре* која треба да реализује дату идеју (42–44), *проблеми* који проистичу из датих норми, било да проистичу из објективне методологије примене у језичкој пракси, било да су у психолошкој сфери говорника (44–51) и, најзад *достигнућа* Повеље у времену од око деценије њеног постојања, за која аутор сматра да се могу „оценити као задовољавајућа, бар за почетак“, узимајући да је „реч о дугорочном и заправо временски неограниченом пројекту и процесу“ (51–53).

3. Појам (и назив) „језичке и културне разноликости“, који аутор књиге употребљава у поглављу с насловом *III. Шта нам значи енглески језик* (57–75), заправо је црвена нит која се провлачи кроз све одељке целокупног текста. Тај појам препознајемо и у појмовима „социјетална и индивидуална вишејезичност“, „националне и језичке посебности“, „вишејезичност на плану друштава и појединаца“ и др. које налазимо и у првом поглављу књиге, као – како сам рекао – „ударном“ са аспекта социолингвистичких разматрања. Зато је сигурно корисно што се у целини текста књиге нашло и ово питање, чије разматрање доводи до ауторовог закључка, аргументованог и бројкама, да је енглески језик, упркос чињеници „да се знање енглеског може везати за мало мање од једне четвртине свих становника земље“ (58), „током векова – а нарочито у XX столећу – израстао у истински глобални језик“ (60), али да при томе, стварањем и развитком својих сопствених варијетета и „нативизацијом у другим језичким културама“ – макар колико то на први поглед било апсурдно – бива „углавном ослобођен идеолошког оптерећења чији печат још увек носе британска и нарочито америчка варијанта енглеског“, те да чак и даје импулс вишејезичности одређених заједница (61). Улазећи, у једном сасвим уопштеном прегледу, у квалитете варијетета тзв. „интернационалног / светског / глобалног енглеског“ (61, 68), аутор описује не „само комуникацијске него и идентитетске функције“ (61) тога језика „и то како за изворне тако и за неизворне говорнике“ (61). При томе, дефинише идентитет као „вишеслојни комплекс различитих компоненти – етничких, конфесионалних, културних, професионалних, генерацијских, родних и, не на последњем месту, језичких“ (64) – уз опаску да се „језички

идентитет ... никако не би смео поистовећивати само са једним, матерњим језиком“ јер је идентитет „и сам сложена појава која у једном модернијем и адекватнијем виђењу укључује све језике и језичке варијетете које неко познаје“ (64). То, бар кад је реч дефинисању идентитета појединца, свакако има својих реалних основа. Посебно у светлу ауторове закључне констатације у овом поглављу која питање са његовог почетка – о томе да „разматрање насловне теме очито мора да почне од утврђивања референта на који се упућује: ко су управо ти ’*ми*‘?“ (57) – своди на одговор да се „подразумевани субјекат *ми* своди на *ја* као најмањи могући референт“ датога исказа (73).

4. И – баш ова последња констатација о идентитету „најмањег основног референта“ упутиће на то да се у пуној мери разуме зашто аутор у структури своје књиге, као прво после управо приказаног, смешта поглавље с насловом *IV. Теоријске основе урбане дијалекатологије* (77–101). И природно је то: проф. Р. Бугарски је међу првим нашим лингвистима у домену социолингвистике који од средине XX века и надаље усмерава пажњу на потребу и значај проучавања језика градова, посебно градова центара културе – „урбаних средина изразито обележених диглосијом“ (78). А у социолингвистици сигурно је први од предмета њених проучавања однос најмањег могућег референта са језичком реализацијом која је основана на процесима „социјалног и функционалног раслојавања језика у градским срединама“ (77), процесима који су право тло стварања диглосије. Ова глава књиге садржи осим кратког уводног поглавља (77–78), још четири поглавља, у којима аутор анализира процесе појаве урбане дијалектологије, као научне дисциплине која стоји према традиционалној дијалектологији заснованој на географској (територијалној) раслојености конкретних језика (78–84), принципе социолингвистичког проучавања језичке материје која је предмет урбане дијалектологије, са конкретизованим примером евентуалне анализе говора Новог Сада као примера међујезичких односа (84–91) и типове језичких варијетета, са појмовима какви су *идиом*, *вернакулар*, *социолекат*, *народни језик*, *књижевни језик*, *стандардни језик*, *жаргон*, *сленг* и сл. (91–96). Ауторов закључни осврт, у шестом поглављу са управо тим насловом (96–99), синтетизује његове ставове о лингвистичким приступима датој језичкој материји, са нагласком на томе да „се у урбаној дијалектологији“... мора „имати у видокругу све што постоји у вербалној продукцији дате средине“ (98), с тим што је – по аутору – диференцирање „неопходно али утемељено континуално

и аналитички, а не категорички и вредносно“. То значи – тако што „ће се, на пример, констатовати да ће образован свет у пажљивом говору рећи једно, необразовани у неформалним приликама нешто друго, старији ће чешће говорити овако а млађи онако; и аналогно код мушкараца и жена, старинаца и досељеника, етнички различитих припадника истог језика, итд.“ (98–99).

5. После кратког поглавља *V. Пола века лингвистике: рефлексије о једној годишњици* (103–117), у којем аутор анализира појмове *лингвистика*, *синтакса*, *култура* и *структура* – све у вези са појавом „двеју значајних и утицајних књига које су током протеклих пола века признате ... као изворишта моћних токова модерне лингвистичке мисли“ – *Синтаксичких студија* Н. Чомског (1957) и *Лингвистике кроз културе* Р. Ладоа (1957) (103–117), текст књиге под насловом *Други део* доноси нам ауторова схватања језичке ситуације у Србији после 1990. године, са гледишта социолингвистике – као своју обраду екстралингвистичке проблематике стандардног језика у једном друштву, али и ауторову анализу неких унутарјезичких процеса на које имају утицаја објективне прилике друштва у којима је језик средство комуникације. Наравно, све то – на материји српског језика и, методолошки – највише у виду скица које би могле усмерити студиозније приступе анализи (конкретног) језичког материјала. Тако аутор у поглављу *VI. О старом језику и новим језицима* (121–127) разматра појаву коју дефинише као „вештачко инсистирање на ‘националним’ језичким маркерима“, закључујући да би, заправо, могли и „да ставимо знаке навода око обају атрибута у наслову овог огледа“ (127), као што и у поглављу *VII. Језичка политика и језичка стварност у Србији после 1990. године* (129–146) разматра законско и практично регулисање језичке материје, у чијем се закључном делу истиче објективна чињеница српске нормативистичке праксе у којој „промена службеног назива већинског језика није била праћена покушајима да се циљано утиче на његов лингвистички профил, не би ли се он јасније разликовао од других наследника ранијег српскохрватског“, као што се то чини у неким другим срединама (145).

6. Поглавља *VIII. Како се рађају суфикси: граматикализација у српском жаргону* (147–154), *IX. Жаргон као чинилац модернизације српског језика* (155–165) и *X. Нови улов жаргонизама и сливеница* (167–205) – скице су анализе конкретне језичке материје са гледишта дериватологије, наравно – увек уз подразумевање и екстралингвистичких чинилаца (законитости употребе, деловања принципа

језика у контакту и других категорија које и иначе проучава социолингвистика). При томе, како би дате анализе модела по којима се речи одомаћују у српском језику разумели и читаоци који немају специјализованих стручних лингвистичких знања о „укупном творбеном и лексичком систему језика“ (147), дата су и основна обавештења о творби у српском језику, посебно – именичкој, уз констатацију „да је жаргон језик у малом – то јест, да се у њему, захваљујући његовим особеностима у поређењу са стандардизованим језичким варијететима, често могу лакше уочити и пратити појаве и промене које су иначе својствене целини датог језика, али се тамо теже региструју управо због притиска конвенцијом задатих норми“ (147–148). Тако се у поглављу VIII, као грађа из домена жаргонизма, анализирају особине деривата са суфиксом *-ица* (148–150), деривата са суфиксима *-ација* и *-анција* (151), са формантима *-ус* и *-ос* (152), деривата са „квазисуфиксом *-оје*, ‘скинутог’ са личних имена која је жаргон преобразио у опште именице“ и дериватима формираним завршетком који аутор дефинише као ... ‘варварски’ формант *-ензи*, коме би мало ко озбиљно признао суфиксални статус“, који је – како аутор каже – „склепан од немачког наставка за инфинитив и немачке заменице 2. лица учтиве једнине, а по моделу вероватног прототипа *calenzi* (новац – од нем. *zahlen Sie* ’платите’)“ (153) итд. Исте квалитете уочавања процеса везаних за утицаје међу језицима налазимо и у поглављима *IX. Жаргон као чинилац модернизације српског језика* (155–165) и *X. Нови улов жаргонизама и сливеница* (167–205), у којима аутор бележи велики низ лексема образованих и страним формантима типа енглеског *-инг* (*допинг, пресинг, консалтинг*) и *-ер* (*хакер, сурфер, шмекер, шминкер*), шпанског *-ос* (*алкос, дебос, кафањерос*), али и домаћег типа као што је *-ка* (*срчка, дремка, рокерка, вијетнамка, старке*), који су описани у поглављу IX, односно попис од 64 било суфикса, било форманта домаћег и страног порекла који се даје у поглављу X (168–176) а којем следи *Дискусија* са уводом, поделом по подручјима, творбеним моделима и додатком – списком *сливеница* (енгл. *blend*), под којим термином аутор разуме „речи настале сливањем двеју речи или њихових делова у нову целину“ (176–205). Део књиге с насловом *Други део*, који се може сматрати централним, завршава се поглављем *XI. Говор мржње и ћутња мржње* (207–215), које је ауторов интервју у недељнику „Време“, а завршни *Трећи део* књиге садржи поглавље с насловом *XII. Селективна библиографија социолингвистике 2005–2008*, са више од двеста педесет библиографских јединица, и кратку *Библиографску белешку* (217–244).

И детаљна обрада појединих питања у поглављима, која су настајала, како се и у уводној напомени књиге каже, у трогодишњем периоду ауторових истраживања социолингвистичке тематике до 2009. г., када је ова књига издата, и целина ове књиге – сигурно могу носити атрибуте корисних прилога науци, прилога који знатно унапређују наша теоријска сазнања о процесима језичког развоја и у комуникацији међу говорницима једне исте језичке заједнице и у комуникацији међу различитим језичким заједницама, што је све прави предмет социолингвистике као једне од дисциплина лингвистике уопште.

*Славко Ж. Сшанојчић**
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Одсек за филологију

* slstanojcic@gmail.com

Теолингвистика. Међународни тематски зборник радова = Теолингвистика. Международный тематический сборник статей. – Ред. А.К. Гадомски, К.Кончаревић, Београд: Православни богословски факултет – Институт за теолошка истраживања, 2012. – 496 стр.

В конце XX – начале XXI века различные проблемы теолингвистики, такие как религиозный язык, подходы к изучению религиозного языка, сакральные жанры, лексикология, фонетика, словообразование, грамматика религиозного языка и др., оказались в центре повышенного внимания и интереса у филологов-лингвистов в славянской науке.

Теолингвистика – это «наука, возникшая на стыке языка и религии и исследующая проявления религии, которые закрепились и отразились в языке»[1].

Второй выпуск сборника *Теолингвистика. Международный тематический сборник статей* (*Теолингвистика. Међународни тематски зборник радова = Теолингвистика. Международный тематический сборник статей*, Београд, Православни богословски факултет – Институт за теолошка истраживања, 2012) был издан Институтом богословских исследований при Православном богословском факультете Белградского Университета с целью поощрить интерес к проблемам взаимодействия филологии и богословия и расширить существующие научные представления в этой области (первый выпуск был издан как результат сотрудничества украинских и польских теолингвистов, при участии авторов из России и Сербии)[2].

---

[1] Гадомский А. К. *О лакунах в системе лингвистической науки: проблема взаимодействия языка и религии* // Культура народов Причерноморья. – № 49. – Т. 1 – 2004, с. 166.

[2] А. К. Гадомский, Ч. Лапич. *Хрестоматия теолингвистики.* Симферополь: Универсум, 2008. – С. 352.

В сербской лингвистике данный сборник является первым обширным исследованием из рассматриваемой области, поскольку теолингвистика здесь не изучалась систематически, а лишь фрагментарно.

Главными редакторами сборника являются Александр Казимирович Гадомский (кандидат филологических наук, доцент кафедры русского, славянского и общего языкознания Таврического национального университета им. В. И. Вернадского и кафедры украинской филологии РВУЗ «Крымский инженерно-педагогический университет», г. Симферополь, Украина) и Ксения Кончаревич (доктор филологических наук, ординарный профессор Православного богословского факультета Белградского Университета). Сборник включает в себя избранные статьи и исследования теолингвистов из России, Украины, Польши, Болгарии, Греции, Республики Сербской, Черногории и Сербии и делится на три тематических раздела: 1. Сакральный язык, дискурс, социолект, стиль, 2. Сакральный текст и жанр, 3. Проблемы перевода. Нам удастся уделить особое внимание только некоторым работам из каждого раздела.

Открывает сборник работа А. К. Гадомского, посвященная истории и теории вопроса, *Польская Теолингвистика на рубеже XX–XXI столетий* (с. 14–27). В статье описываются основные этапы становления польской теолингвистики и ее основные направления, представлены и проанализированы работы известных польских исследователей в этой области.

Многие теолингвистические термины и понятия до сих пор остаются спорными, поэтому являются актуальными для исследований. Одной из таких проблем является выделение религиозного стиля как функциональной разновидности языка. Так, в первом разделе помещена статья польской исследовательницы Марии Войтак, посвященная проблеме религиозного стиля (Maria Wojtak *Styl religijny we współczesnej polszczyźnie – uwagi filologa*, с. 181–191). Автор рассматривает язык, связанный с религиозной сферой коммуникации, как стилистический вариант современного польского языка. Она обращает внимание на его зависимость от других функциональных стилей, которые в совокупности образуют единую систему.

В первом разделе, также, поднимаются темы, посвященные вопросам грамматики религиозного языка. Так, И. В. Бугаева в статье *Грамматические особенности современной речи православных верующих на русском языке* (с. 92–101) описывает архаические грамматические черты имен существительных, имен прилагательных, местоимений, глаголов и глагольных форм, характеризующие речь

современных православных верующих и объясняет активизацию церковнославянских грамматических категорий и форм.

Вообще, церковнославянский язык как язык, употреблявшийся славянскими церквями и до сих пор являющийся языком православной церкви восточнославянских народов, занимает важное место в исследованиях теолингвистов. Г. А. Николаев предлагает рассматривать церковнославянский язык древнерусского извода как объект теолингвистики (*Церковнославянский язык: функционирование и развитие*, с. 28–37), Б. Е. Хлебников и В. И. Супрун рассматривают церковнославянские грамматические формы, с помощью которых выражаются важные богословские идеи, на примере глагольных и причастных форм синоптических Евангелий (*Богословские аспекты церковнославянской грамматики*, с. 38–48), Арлета Шульц рассуждает о релевантных примерах морфо-фонемной модификации в ранних версиях церковнославянкских переводов Псалтири (Arleta Szulc *Uwagi o modyfikacji morfofonetycznej we wczesnych cerkiewnosłowiańskich tłumaczeniach Księgi Psalmów*, с. 66–77).

Также в разделе уделяется внимание словообразованию (в статье *О сакралној семантици српскословенских сложеница високог стила* (с. 49–65) Зорица Никитович анализирует сложные слова, являющиеся продуктивной словообразовательной категорией в сербскославянских литературных произведениях сакрального характера), фонетике (О. А. Прохватилова в статье *Интонационно-звуковая организация современной духовной речи* (с. 78-90) рассматривает просодический строй православной молитвы и проповеди как важнейших жанровых разновидностей современной духовной речи), лексикологии (Елена Йованович-Симич исследует лексемы «Бог», «дьявол», «ангел», «евангелие» в сербских народных пословицах как ключевые религиозные понятия (*О лексемама ‘Бог’, ‘ђаво’, ‘анђео’ и ‘јеванђеље’ у српским народним пословицама*, с. 175–181) и многим другим вопросам религиозного языка.

Во втором разделе помещены работы, посвященные некоторым особенностям конкретных религиозных жанров и другим аспектам сакрального текста и жанра. Жанру проповеди, одному из наиболее важных религиозных жанров, посвящена работа Т. И. Ицкович, в которой рассматривается экспликация категории темы в жанре православной проповеди и описываются ее типичные способы (*Категория темы в православной проповеди*, с. 286-301). Жанр проповеди также рассматривает Н. Н. Ничик в статье *Система доминант в языке проповедей архимандрита Иоанна (Крестьянкина)* (с. 314–

317), где утверждает, что ведущими компонентами семантики и структуры проповеди являются ключевые слова, которые становятся доминантами текста, и благодаря им создается образная и структурная завершенность, композиционная завершенность и семантико-стилистическое единство текста.

М. Н. Голик занимается лексической системой и стилистическими особенностями акафиста как жанра церковной гимнографии (*Лексические особенности современного акафиста*, с. 279–285), Анетта Люто-Каминьская рассматривает жанр польских рождественских колядок как литературное и музыкальное произведение, излагает их историю и развитие от появления до настоящего времени.

Третий раздел открывает статья Н. Г. Николаевой, посвященная историческому развитию религиозного текста на фоне истории перевода на примере главы одного из выдающихся святоотеческих творений, «Точного изложения православной веры» Иоанна Дамаскина (*Диахрония религиозного текста на фоне истории перевода*, с. 365–376). Исследование касается вопросов техники и искусства перевода и представляет собой подробный анализ лексико-семантических особенностей избранного фрагмента текста в сопоставлении с оригиналом и другими переводами.

З. Ранкович и М. Вешович в статье *Семантика лексеме τύπος у посланицама светог апостола Павла: однос грчког извора према латинском и словенским преводима* (с. 377–381) анализируют значение лексемы *τύπος* в посланиях апостола Павла и излагают варианты ее перевода на латинский, сербский и сербско-славянский язык и показывают богатство данной лексемы.

Также в третьем разделе помещена статья, занимающаяся лексикографией религиозного языка, а конкретно лексикографической обработкой сакральной лексики в двуязычных (русско-сербских и сербско-русских) словарях (Милан Радовановић / Ксенија Кончаревић *Сакрална лексика као предмет лексикографске обраде у преводним речницима: лингвокултуролошки аспекти*, с. 229–441). Авторы показывают, что характер комментариев и степень адаптации словарных единиц находится в непосредственной зависимости от типов трудностей, связанных с восприятием лексики с культурным компонентом из сакральной сферы.

Одна из статей третьего раздела представляет краткую историю переводов Корана на украинский язык, рассказывает о трудностях, связанных с созданием точного перевода, передающим полноту смыслов, для создания которого недостаточно быть лингвистом и

переводчиком, но необходимо быть и специалистом в целом ряде шариатских наук (Наталія Данилюк *Переклади Корану українською мовою*, с. 475–481).

Заключает сборник Послесловие одного из редакторов, К. Кончаревич, на тему: *Сербская теолингвистика сегодня*, где представлен обзор актуального состояния сербской теолингвистики в славянском контексте и разрабатываются пути развития данной дисциплины в сербской среде.

Данный сборник, хотя и является плодом трудов множества авторов и охватывает теоретические, исторические, лингвистические и прикладные аспекты исследуемой области, представляет собой не только многостороннее, но и целостное исследование, поскольку соединяет различные направления и подходы изучения теолингвистики, позволяя при этом углубиться в интересующий вопрос. Сборник *Теолингвистика*, безусловно, вносит значительный вклад в изучение и развитие данной дисциплины.

*Елена В. Недич**
преподаватель Кафедры филологии
Православного богословского факультета
Белградского университета

* barberini336@rambler.ru

Срето Танасић, *Из синтаксе српске реченице*.
– Београд: Београдска књига – Институт за српски језик САНУ,
2012. – 224 стр. (Библиотека *Пут у речи*, 19)

Када се зна да је проф. др Срето Танасић, аутор књиге *Из синтаксе српске реченице*, првенствено синтаксичар, мада су његова укупна лингвистичка интересовања знатно шира и комплекснија, и то један од водећих савремених стручњака за српску синтаксу, онда је већ та чињеница добра препорука за његову најновију књигу *Из синтаксе српске реченице.*

Као што и наслов сугерише, пред читаоцем је књига о одабраним питањима српске синтаксе, дакле не фронтално истраживање, у којем се одређена синтаксичка појава монографски исцрпно систематски обрађује, него књига вишеструко проблемске природе, у којој се пажња усмерева на предмете о којима је донекле и раније писано, али који се сада сагледавају из специфичног, новог угла, и за које се у исходу прецизне анализе предлажу нова и релевантна решења.

Та питања су размотрена у оквиру следећих глава: „Безличне реченице са конструкцијом *до* + генитив“ (стр. 7–16), „Безличне реченице са уопштеним агенсом“ (стр. 17–34), „Безличне реченице с фазним глаголима у предикату“ (стр. 35–48), „Један случај везе између значења глаголске лексеме и типа реченице“ (стр. 49–59), „Међуоднос између рефлексивне пасивне и обезличене реченице“ (60–72), „Из проблематике безличних реченица: реченице са глаголом *имати*“ (стр. 73–85), „Упрошћавање везничких скупова у сложеној реченици“ (стр. 86–110), „О координираној вези зависних клауза у сложеној реченици“ (стр. 111–126), „Из проблематике реченица с везницима *кад, док* и *чим*“ (стр. 127–144), „Временска одредба зависне временске реченице“ (стр. 145–156), „Везничка и прилошка употреба спојева *тек што, само што, таман што*“ (стр. 157–165),

„Супротне реченице с везницима *него* и *већ*“ (стр. 166–180), „Узрочне реченице с везником *ако*“ (стр. 181–194), „Зависне контрастне реченице“ (стр. 195–210). Књига је опремљена библиографским подацима о радовима који су у њој објављени, списком извора, библиографијом цитиране литературе и белешком о аутору.

Поједини делови књиге *Из синтаксе српске реченице* настали су у оквиру рада на научном пројекту Института за српски језик САНУ „Опис и стандардизација савременог српског језика“, којим Срето Танасић руководи, а објављени су у различитим научним часописима и зборницима или саопштени као реферати на међународним скуповима. У књизи се доносе у мање или више прерађеним и допуњеним верзијама.

Као што се већ из наведених наслова може оквирно закључити, а што потврђује пажљивији увид у садржај књиге *Из синтаксе српске реченице*, питања која се у њој обрађују односе се и на синтаксу просте реченице (највећим делом на различите аспекте безличних реченица) и на синтаксу сложене реченице, како независносложене тако и зависносложене, што говори о ширини и разноврсности тема које су у књизи заступљене.

Као искусан истраживач и дугогодишњи универзитетски професор српске синтаксе, Срето Танасић, поред одличног увида и у грађу и у литературу о питањима о којима пише, има истанчано осећање да запази проблем који још није добио адекватно објашњење, а који није језичка чињеница периферног значаја. То, поред осталих, вероватно најбоље илуструје његов рад „Зависне контрастне реченице“ (стр. 195–210), посвећен статусу реченица типа *Док Србија бележи све мању зараду од туризма, српски туристи у иностранству остављају све више новца* у систему сложених реченица српскога језика. Пажљиво анализирајући аргументе с којима други аутори такве реченице убрајају (на различите начине) у независносложене или у зависносложене, а затим пажљиво испитујући на језичкој грађи граматичке одлике таквих реченица, аутор долази до закључка да је ту реч о посебној групи зависносложених реченица (стр. 208–209), односно о посебном типу реченица (209). Њихова специфичност је у књизи убедљиво доказана, а истовремено су имплицитно отворена теоријска питања, која додуше нису у фокусу датог истраживања, али из њега свакако проистичу, и то је посебна вредност рада: да ли је ту у питању посебна врста зависносложених реченица, или „групу“ одн. „тип“ треба схватити као подврсту одређене врсте и које, да ли је скуп специфичних граматичких одлика неке

групе зависносложених реченица довољан основ да се оне издвоје у засебну врсту ако та врста нема и специфичан везник, а ако није засебна врста, којој би врсти те реченице могле припадати као подврста када је несумњива њихова семантичка специфичност у односу на временске реченице, колико лексички састав таквих реченица учествује у њиховом значењу контраста, а колико њихова граматичка својства, колико подела сложених реченица на независносложене и зависносложене допушта, а колико искључује прелазне случајеве и да ли би размотрене реченице могли бити у тој групи итд. Другим речима, тај рад у књизи *Из синтаксе српске реченице*, као мање или више и други радови у њој, поред прецизног описа синтаксичких појава, свакако је подстицајан и за формулисање и решавање теоријско-методолошких питања синтаксичких истраживања.

Књигу *Из синтаксе српске реченице*, као и претходне радове Срете Танасића, краси једнако добра утемељеност и на репрезентативној језичкој грађи и на провереним достигнућима савремене синтаксичке теорије, као и способност аутора да уочи раније незапажена или недовољно испитана питања синтаксе српске реченице и да језичким појавама дâ тачан опис и убедљиво објашњење. Поред тога, научни стил којим пише Срето Танасић одликује се јасношћу и прегледношћу излагања.

Зато ће та књига Срете Танасића свакако бити читана и узимана у обзир у стручним круговима истраживача у области српске и словенске синтаксе, а морала би бити и незаобилазно штиво студената и професора српског језика, као и свих других који желе да о српском језику нешто ново сазнају из меродавног и поузданог извора.

*Предраг Ј. Пипер**
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику

* ppiper2828@gmail.com

ВРЕМЕНСКА ГРАНИЦА

Светлана Ћирковић, *Стереотип времена у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије*, Београд: Балканолошки институт САНУ, 2012, – 222 стр. (Посебна издања 119)

Проблем условне категоризације времена све чешће постаје предмет лингвистичких истраживања, почев од 70-их година 20. века, од када се са упориштем у когнитивној лингвистици приступа феномену лабилности граница споља и унутар сваке од категорија, па и времена схваћеног као део човекове субјективне представе о свету који га опкољава. Ако се питање временске границе код граматичара првенствено своди на однос између оног што је дефинисано као момент говора и догађаја, где се момент говора узима као апсолутни локализатор који је примаран у односу на друге референтне тачке које се такође могу јавити на временској скали као локализатори догађаја, за когнитивисте је кључни задатак да уоче и одреде референтну тачку која помера апсолутни локализатор у други план, „засењује“ момент говора и на одређени начин профилише граматичке структуре. Уколико је референтна тачка на временској стрели условљена личним искуством (дељење живота на „пре“ и „после“ у односу на један догађај), може се говорити о личном искуству које лежи у основи индивидуалне категоризације стварности, уколико се пак исти маркер среће код већег скупа људи, он представља део њихове језичке слике стварности и као такав је уткан у концептуалне структуре које, између осталог, одређују и граматички израз језика.

У монографији Светлане Ћирковић *Стереотип времена у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије,* која представља скраћену и прерађену варијанту истоимене докторске дисертације одбрањене на Филолошком факултету у Београду, поставља се хипотеза о

томе да је појам временске границе одређен колективним и индивидуалним људским искуством, што релативизује употребу граматичких средстава за исказивање временских односа, доводи до честе транспозиције времена у језику и истиче у први план лексичка и контекстуална средства исказивања појмова садашњости, прошлости и будућности. У складу са теоријским поставкама когнитивне лингвистике ауторка потврђује полазну хипотезу аргументујући своје излагање аутентичним примерима из оригиналног корпуса.

Монографија има 222 странице текста лингвистичке анализе, која је спроведена на транскриптима аудио-грађе забележене у оквиру пројекта *Истраживање словенских говора на Косову и Метохији*, чији је носилац у периоду од 2002. до 2003. године био Институт за српски језик у сарадњи са Балканолошким институтом САНУ. У основне циљеве Пројекта спадало је формирање звучног архива говора на Косову и Метохији од 500 сати материјала, снимање језичке ситуације у условима ратних и послератних миграција на Косову и Метохији, одређивање језичког статуса појединих говора, као и подстицање интердисциплинарног приступа теренским истраживањима.

Текст монографије је садржајно и структурно подељен на увод и два дела. У уводу (стр. 9–20) ауторка износи најопштије податке о теми, полазној хипотези, корпусу и структури рада. Први део рада *Теоријско-методолошки оквир* (21−80) садржи опис корпуса и теоријско-методолошких претпоставака истраживања, док се у другом делу *Време у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије* (81−192) излажу резултати анализе прикупљене грађе. На крају монографије следи резиме на енглеском језику (193−198) и списак коришћене литературе (199−211), док метатекстуалну функцију оријентира у ткању монографије обављају два регистра – ауторски (212−216) и појмовни (217−222).

Ауторка почиње опис теоријских оквира истраживања представљањем пројекта *Истраживање словенских говора на Косову и Метохији (2002− 2003)*. С обзиром на чињеницу да је пројекат обухватао теренска истраживања током којих је створена звучна архива аудио-записа разговора, у одељку *Теренска истраживања у лингвистици и другим хуманистичким наукама* (22−26) Ћирковићева даје преглед теренских истраживања и образлаже њихов значај за интердисциплинарна проучавања језика. У том одељку ауторка наводи све релевантне аудио-корпусе српског језика – и представља методологију која се примењује у истраживањима те врсте, посебно истичући

значај успостављања односа између истраживача и саговорника као комуникацијског пара. Даље ауторка разматра специфичне одлике одабраног корпуса образлажући да је за потребе рада првенствено користила оне делове разговора са расељеним лицима у којима је доминирала тема рата, укључно са аутобиографским причама, личним исповестима, али и разговорима који се тичу традицијске културе, као и причама везаним за недавну прошлост и тренутно стање.

С обзиром на то да је транскрибовала аудио-записе из звучне архиве пројекта *Истраживање словенских говора на Косову и Метохији* као грађу за свој рад, ауторка је морала да се детаљно упозна са принципима и правилима тог сложеног процеса. У одељку *Транскрипција – инструмент за анализу и репрезентацију усменог језика* (27–29) Ћирковићева даје преглед основних поступака који се примењују приликом транскрибовања аудио-грађе и издваја различите врсте транскрипата с обзиром на усмереност истраживања.

Монографија је првенствено заснована на когнитивнолингвистичкој анализи колективне представе о времену која је нашла свој израз у лексичко-граматичком континууму језика, што је условило претежну оријентацију истраживача на методолошке поступке когнитивне лингвистике. У одељку *Когнитивна лингвистика* (30–51) ауторка даје преглед теоријских одредница когнитивне лингвистике и теоријско-методолошких поступака који су разрађени од стране бројних страних и домаћих лингвиста. Као основне теоријске појмове когнитивне лингвистике који су релевантни за њено истраживање ауторка издваја контекст, језичку слику стварности, стереотип, категоризацију, теорију погледа, перспективу, профилисање и тачку гледишта. Одељак *Таксисне конструкције као одраз временске локализације у језику* (49–51) веома сажето указује на везу између темпоралне локализације у полипредикативној реченици када се зависна ситуација локализује у односу на главну која наступа у функцији локализатора и концептуализације хронолошког следа у стварности када се мање значајан догађај локализује у односу на својеврсну концептуалну константу.

У наставку првог дела следе поглавља *Анализирани корпус* (52–56), *Наратив или дискурс* (57–59) и *Примењени аналитички приступ* (60–64), у којима Светлана Ћирковић скреће пажњу да је први пут у домаћој лингвистици као корпус за когнитивнолингвистичко истраживање одређен везани дискурс, што изискује од истраживача комплексну примену поступака конверзационе анализе и анализе говорних чинова. Ауторка показује предност коришћења

дискурса као грађе за истраживања колективних представа и њихове реализације у језику и упућује на примењене истраживачке методе у оквиру когнитивне лингвистике, конверзационе анализе и дискурс анализе, које су, по њеном мишљењу, подесне са истраживања сличне проблематике.

С обзиром на то да је тема монографије време и начини његове концептуализације и изражавања у језику, у поглављу *Теоријска размаш̄рања о времену* (65–80) ауторка излаже преглед литературе која као фокус има овај феномен. Узимајући у обзир интердисциплинарни приступ раду, као и плурализам аналитичких приступа, преглед литературе везане за време као природни филозофски, лингвистички феномен обухвата анализу како лингвистичких радова тако и осврт на литературу из других хуманистичких дисциплина.

Други део рада, симетрично првом, подељен је у пет поглавља. У првом поглављу *Временска граница* (81–114) образлаже се основна полазна хипотеза истраживања да се на временској линији расељених лица појављује граница која дели прошлост од садашњости, те да је та граница наметнута политичким догађајима који су и проузроковали расељавање, при чему се у оквиру теме која дефинише анализирани дискурс у овом раду – рат, бомбардовање, расељавање – време представља линеарно. Светлана Ћирковић детаљно описује вербализацију појма временске границе у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије истичући да се појам временске границе концептуализије као процес. Приликом описа језичких средстава реализације појма временске границе ауторка полази од принципа теорије функционално-семантичких категорија, те посматра категорију временске границе као поље у чијем се центру налазе глаголи кретања. На поставкама функционално-семантичке теорије заснован је и опис полипредикативних синтаксичких структура са девербативима *рат̄* и *бомбардовање,* те се разматра принцип конструисања и исказивања антериорности и постериорности у односу на поменуте референтне тачке. Разматрањем питања временске границе Ћирковићева отвара питање категоризације садашњости, прошлости и будућности.

У поглављу *Појмовна кат̄егорија садашњост̄и и њена реализација у језику* (115–135) садашњост се дефинише као фрагмент на временској линији који обухвата период од одласка из завичаја до тренутка говора. У екстензивној категорији садашњости уочена је смена перфекта и презента у зависности од променљиве референтне тачке концептуализатора, али се примећује да се тај временски

фрагмент састоји од мноштва радњи које се обављају у посебном временском интервалу. Полазећи од језичке грађе, ауторка показује да, узимајући у обзир екстензивни карактер појмовне категорије садашњости, која у реалном времену обухвата и временски фрагмент прошлости, употреба глаголских времена за изражавање појма „сада“ не разликује се битно од њихове употребе у оквиру појмовне категорије прошлости. Неутрализацијом глаголских облика за исказивање садашњости и прошлости функцију основног маркера појма садашњости, према мишљењу ауторке, преузима на себе прилог *сад(а)*.

Концептуализацији прошлости у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије Ћирковићева посвећује поглавље *Појмовна категорија прошлости и њена реализација у језику* (136–181). Прошлост је дефинисана као фрагмент на временској стрели који је само с десне стране омеђен расељавањем, што наводи ауторку на закључак да је временски фрагмент који обухвата категорија прошлости недефинисан. Централно средство исказивања темпоралног плана прошлости представља глагол у перфекту, а заступљени су и транспоновани презент, као и футур први у функцији исказивања хабитуалних радњи у прошлости и за давање инструкција. Истичући доминантно хронолошко навођење догађаја у дискурсу расељених лица који се односи на прошлост, у овом поглављу Ћирковићева наводи и дискурсне маркере који указују на сукцесивни след догађаја у прошлости.

У поглављу *Појмовна категорија будућности и њена реализација у језику* (182–185) ауторка показује да је појам будућности на временској линији ограничен референтном тачком периода у којем је лоцирана говорна ситуација, те сви догађаји и ситуације који су смештени после момента говора припадају појмовној категорији будућности. Као и појам прошлости, будућност је дефинисана једном границом. Светлана Ћирковић показује да се схватање будућности изражава глаголом у облику футура првог, који уопштено измешта радњу у будући план, не везујући је за одређени хронолошки маркер. Будућност се тако види као разливена и неодређена појмовна категорија.

На крају рада налазе се *Закључна разматрања* (стр. 187–192), у којима ауторка језгровито излаже најбитнија запажања до којих је дошла у свом раду.

Трагичан догађај који се узима као референтна тачка одбројавања садашњости, која је омеђена с једне стране бомбардовањем и с друге говорном ситуацијом, претвара га у неку врсту међустања између идеализованог прошлог, у којем се време одбројава циклично, и магловитог будућег, у које временска стрела готово не досеже. Ли-

неарно представљена садашњост као период од расељавања до момента говора супротставља се циклично представљеној прошлости. Анализом таксисних конструкција, транспозиције глаголских времена, прилога, предлога и других језичких средстава у функцији хронолошких маркера показује се како се коришћењем језичке грађе може стићи до релевантних лингвистичких закључака који би потврдили наведене когнитивне претпоставке.

Недостатак наведеног издања видимо у томе што у књигу нису ушли транскрипти разговора вођених са расељеним лицима са Косова и Метохије које је ауторка користила у свом истраживању. Надамо се да ће транскрибовани материјал ипак постати доступан читаоцима у одређеном облику и сачинити део не тако великог корпуса српског разговорног језика. Објављивањем транскрибованог дела аудио-грађе из звучног архива који је прикупљен у оквиру пројекта *Истраживање словенских говора на Косову и Метохији (2002–2003)* пружила би се могућност и другим истраживачима да користе наведени корпус за даља лингвистичка проучавања – почев од дијалектолошких и до интердисциплинарних, какво је истраживање чији су резултати изложени у монографији *Стереотип времена у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије.*

Радови сличне проблематике су веома комплексни и захтевају од аутора оријентисање у токовима лингвистичких, филозофских и других научних истраживања. Светлана Ћирковић илуструје изврсно познавање методолошких поступака бројних лингвистичких теорија које се користе у когнитивној лингвистици, конверзационој анализи, дискурс анализи, као и функционалној граматици. Сви истраживачки поступци су логично повезани у једну целину, узајамно се допуњују и стварају утисак комплексне анализе којом се одговара на постављене задатке и циљеве. Ауторка даје преглед бројних истраживања темпоралности у језику и показује да се радом на комплексној грађи, какву представља дискурс забележених разговора, може доћи до нових сазнања која проширују наше представе о начинима и средствима концептуализације стварности.

*Људмила В. Поповић**
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику

* ljudmilapopovic@yahoo.com

КА МОДЕЛОВАЊУ СРПСКЕ ИМЕНИЧКЕ ПАРАДИГМЕ

Н. В. Супрунчук. *Сербское субстантивное словоизменение*. Науч. ред. Б. Ю. Норман. Минск: Белорусский государственный университет, 2012. – 191 стр.

1. Књига *Сербское субстантивное словоизменение* Никите Викторовича Супрунчука, објављена прошле, 2012. године, настала је из рукописа ауторове кандидатске дисертације и посвећена је именичкој парадигми. Наиме, научно интересовање за именичку промену у српском језику није мало. С једне стране, граматичке и морфолошке категорије именица у српском језику до сада су углавном систематизовано представљане у граматикама, најчешће, у оквиру традиционалног нормативно-дескриптивног приступа. С друге стране, у бројним студијама описивани су и обрађивани (појединачно, додуше, у различитој мери) скоро сви аспекти именичких категорија, и то у оквиру различитих теоријско-методолошких приступа (од дескриптивног, преко структуралистичког, па до моделовања). Међутим, како данашњи развој науке намеће потребу да се граматички и семантички описи језика формализују како би се могли преносити у дигитални облик, користити за рачунарско превођење, разне рачунарсколингвистичке анализе и сл., неопходно је систематизовати описе и устројити поступке, тј. направити алгоритме за конструисање облика неке речи. Управо је у књизи Н. В. Супрунчука српска именичка парадигма разматрана и представљена у оквирима функционалне морфологије са циљем строгости и експлицитности описа, у контексту језичке типологије, као и уз уважавање актуелне социолингвистичке ситуације.

2. Постављени циљ: „построить формальную модель словоизменения сербского существительного“ (7) подразумевао је да се сагледају досадашњи резултати моделовања именичке промене у

словенским језицима, специфичности нормирања српског језика и формализације његовог описа, да се разјасне појмови који се користе у опису именичке промене (род, број, падеж, деклинација и сл.) и предложи исцрпнији опис (искључујући властита имена), затим да се опишу алтернације које се при промени јављају и, на крају, да се предложи алгоритам за конструисање облика именице. Своју анализу аутор је спровео на корпусу сачињеном од именица ексцерпираних из *Обратног речника српскога језика* М. Николића, као и српско-руског речника Н. И. Толстоја и руско-српског речника Б. Станковића, али и примера из електронских корпуса српскога и хрватскога језика. Након предговора и увода („Предисловие“ (3–4) и „Введение“ (5–8)), анализа је изложена у оквиру четири поглавља, издељена на више потпоглавља, а она даље на одељке, а после закључка („Заключение“ (145–147)) налазе се прилози („Приложения“ (148–153)) са списковима именица pluralia tantum и именица са двојаким родом или колебањем у роду, затим индекс („Указатель слов“ (154–164)), веома садржајан списак литературе (165–185) и резимеи на енглеском (186–187) и на српском језику (188–189).

3. У прва два поглавља аутор је поставио терминолошке и теоријско-методолошке темеље своје анализе. Поглавље под насловом „Опыт изучения сербской морфологии (в контексте славянской грамматики)“ (9–34) тиче се терминолошких одређења и резултата досадашњег формалног и функционалног приступа морфологији у словенским језицима.

3.1. Најпре у потпоглављу „Терминологические замечания“ (9–22) у одељку насловљеном „Определение некоторых лингвистических понятий“ (9–16) аутор сучељава и коментарише различита схватања и дефиниције основних лингвистичких појмова важних за ову тему: р е ч („слово“), те однос реч–морфема и реч–лексема, и п р о м е н а („словоизменение“ или синонимно „формообразование“), разграничавајући је од творбе („словообразование“). Поимање категорија рода, броја, падежа и парадигме предмет су централног дела рада, а овде се аутор у једној реченици изјашњава да род, број и падеж посматра према Мељчуковом схватању, а парадигму према Зализњаковом. С друге стране зацртанога циља стоји појам модел, о коме је расправљано у одељку „О термине ’модель’“ (16–22).

3.2. Резултати моделовања именичке промене у руском језику, као и покушаји моделовања у српском, изнесени су у другом потпоглављу „Некоторые результаты моделирования славянской морфологии“ (22–34). Наиме, моделовање у српском језику отежавају саоднос

граматичког и лексичког значења, бројност граматичких категорија и њихов састав, гласовне алтернације у парадигми, а посебно дублети унутар језичког стандарда.

4. Иако се аутор опредељује за термин с р п с к и још у своме предговору, он има нешто шири поглед на језичку ситуацију на бившем југословенском простору, што износи у другом поглављу – „Поливариантность постьюгославского языкового пространства“ (35–43). Наиме, Супрунчук издваја четири аспекта варијантности: социолингвистички (по коме су српски, хрватски, бошњачки и црногорски посебни језици или варијанте), искључиво лингвистички (по коме су варијанте), металингвистички (по коме су различите интерпретације језичких факата) и екстралингвистички (по коме су варијантни називи једног заједничког језика, ако се заједнички језик призна). Овакво поглавље би у књизи једног србисте, са оваквом или сличном темом, представљало дигресију, али ако имамо у виду чињеницу да је то књига једног страног слависте, оно је и те како оправдано и потребно.

5. Срж анализе именичких категорија и облика у српском језику представљају наредна два поглавља. У трећем поглављу, „Грамматические категории сербского имени“ (43–106), аутор систематизује сазнања о именичким категоријама роду, броју и падежу у словенском свету, те анализира њихове особености у српском језику на основу оформљеног корпуса и досадашњих истраживања. Поред именичких категорија које се наводе у традиционалним граматикама српског језика – падежа, рода и броја, аутор овде прикључује и категорију аниматност/инаниматност („одушевленность/неодушевленность“), која је у српском језику, за разлику, рецимо, од руског, на периферији граматичког система и о њој се уобичајено говори када су посреди облици акузатива једнине именица мушког рода на консонант, *-о* и *-е*.

5.1. Свакако, на првом месту је потпоглавље „Категория падежа“ (43–56), у коме аутор, поред систематизације теоријских ставова о падежима, даје и своје виђење српског падежног система. Супрунчук се у одељцима „Общая характеристика“ (43–44) и „Выделение падежей“ (44–47) бави општим питањима падежа и њихове поделе – износи противречна мишљења научникâ о томе имају ли падежи значења, једно или више, или су они пука форма, а значење добијају у контексту итд. У одељку „Утраченные и приобретенные падежи“ (47–56) до изражаја долазе ауторови ставови и виђења српског падежног система, где се осврће на датив, вокатив и паукал

(облик који иде уз бројеве 2, 3, 4, оба). Према његовом мишљењу, опозиција између датива и локатива је неутралисана у корист локатива, пре свега облички (иако она постоји код неких именица на супрасегментном нивоу типа *гра̑д – гра̑ду* : *гра́ду*, *ӣдȕглēд – ӣдȕглēду* : *ӣдȕглēду* и *ӣогле́ду*; *реч – речи* : *речи* и сл.), а то се може учинити и на семантичком нивоу: правац и мировање могу се објединити месним значењским комплексом, а многа значења која је датив изражавао преузели су други падежи. Такође мисли да беспредлошка употреба овако оформљеног падежа не мора бити противаргумент за њихово спајање, јер је у историјском развоју језика постојао беспредлошки локатив. Ипак, како и аутор примећује, иако неки научници тврде да је ово црта балканских језика, дијалектологија може дати и другачију слику – у јужноморавском говору датив је очуван, док се локатив изгубио. Други падеж који се доводи у питање јесте вокатив, пошто он има комуникативну, несинтаксичку функцију. Међутим, када је реч о промени, он се не може искључити. Треће, што аутор сматра делом падежног система српског језика, јесте „бројни“ падеж („счетный“) – облик који стоји уз бројеве 2, 3, 4 и бројеве који се на њих завршавају, а који је још Даничић 1850. године назвао падежом на *-а*. Супрунчук одбацује паукал или тзв. малу множину као члан категорије броја и наводи да је то допунска падежна грамема, јер једнако стоји, рецимо, уз 2 и 122. Према његовом мишљењу, то је једнинска форма, што аргументује облицима именица на *-ин* (*два Србина*), именице *јаје* (*два јајеӣа*), именица средњег рода са неједнакосложном основом и суплетивном множином (*два дугмеӣа*, *два јагњеӣа*, *две вечери*, *два човека*) уз овакве бројеве, док конгруенцију са предикатом у множини у реченицама са оваквим конструкцијама сматра семантичком.

5.2. Друго потпоглавље, „Категория числа“ (56–77), тиче се броја. Насупрот оним лингвистима који сматрају да је број творбена категорија, за Супрунчука је то, како износи у одељку „Сущость категории числа“ (56–59), чиста морфолошка категорија, заснована на опозицији „једно : више“ и испољена кроз облике једнине и множине. Као што је у претходном одељку показао, овај аутор двојину или паукал сматра падежном формом, а сингулатив и збирност сматра лексичко-творбеним категоријама, што је образложио у одељку „Собирательность и множественность“ (69–72). Посебну пажњу је посветио именицама singularia tantum и pluralia tantum у одељку „Число у существительных singularia tantum и pluralia tantum“ (59–69) и понудио њихову систематизацију по лексичко-граматичким

групама, а на крају књиге навео и њихов списак према роду: „Существительные pluralia tantum в сербском языке“ (148–151). Именице средњег рода са неједнакосложном основом, код којих је, према речима М. Николића, све спорно – од тога шта је основа, а шта наставак, до облика множине – разматрају се у одељку „Квантификация существительных с неравносложной основой“ (72–77). Овде у анализу укључује и категорију аниматност/инаниматност, јер од ње зависи да ли ће именице имати и системску множину или само суплетивну (нпр. *дугмета*, поред *дугмад* и *дугмићи*, али *пилад* и *пилићи*).

5.3. Потпоглавље „Категория рода“ (77–93) показује сву сложеност појма род. Аутор за поједностављење поимања и одређивања рода у одељку „Парадигматическое и синтагматическое понимание рода“ (77–82) предлаже раздвајање на „морфолошки род“, који показује наставак у номинативу једнине, и „конгруенцијске класе“, које се одређују у синтаксичкој вези са придевском и глаголском речју. Питање рода представља проблем код именица страног порекла, јер се оне у српском, за разлику од руског, морфолошки адаптирају и на основу завршетка укључују у парадигму, а притом њихов род још може варирати и у зависности од броја, што је представљено у одељку „Конкуренция мужского и среднего родов у заимствований“ (82–87). Осим код именица страног порекла, род је занимљив и код именица домаћег порекла које могу мењати род, тј. конгруенцијску класу типа: *пијаница*, *слуга*, *војвода*, *блебетало*, *пискарало* и сл., што је аутор размотрио у одељку „Родоизменяемые существительные“ (87–90). Међутим, код ових именица, за разлику од именица на *-ист(а)*, множина не варира, па се неће наћи *они кукавици*, *они судији*, како мисли аутор (уп. стр. 88). Такозваним дворoдним (па понеким трородним) именицама, као *глад*, *гар*, *бол*, *хрид* итд. Супрунчук даје простора у одељку „Колебания в роде“ (90–91), али и у прилогу „Существительные с нестандартными родовыми показателями в сербском языке“ (152–153). На крају, у одељку „Формальное определение рода сербских существительных“ (91–93), аутор резимира ког рода су именице које се завршавају на сугласник, на вокале *-и* и *-у*, на *-е* и на *-о*, укључујући и именице pluralia tantum и именице страног порекла.

5.4. Под насловом „Категория одушевленности/неодушевленности“ (93–98), разматра се испољавање ове, према неким ауторима лексичке, а према некима лексичко-граматичке категорије. У српском језику она је највидљивија у мушком роду, и то, као што је речено, у облику акузатива, али и код адаптације именица на *-е* и *-о* кратко,

па тако инаниматне именице типа *бијенале*, *финале* и сл. улазе у класу именица средњег, а аниматне типа *фламинго*, *кабаљеро* и сл. у класу именица мушког рода. У средњем роду, као што смо видели, ова категорија огледа се у исказивању множине – системске или суплетивне, дакле, сведена је на периферију, док је код именица женског рода неутрализована и једва видљива у неколико именица са алтернацијама *к* : *ц* у дативу типа *Бачванки* : *бачванци* 'врста игре' и сл. Такође, у оквиру полисемне структуре именица мушког рода типа *годишњак*, *дух*, *жир* итд. ова категорија се може различито испољавати и утицати на облик акузатива једнине. На крају овог, трећег поглавља под насловом „Грамматические категории во взаимодействии" (98–106), аутор резимира повезаност ових категорија и њихову узајамност.

6. Четврто поглавље носи наслов „Основы синтеза субстантивных словоформ" (107–144) и посвећено је деклинацији, и то деклинационим типовима, тј. именичким врстама, потом падежним наставцима и њиховој дистрибуцији у именичкој парадигми и алтернацијама. Његова потпоглавља су „Типы склонения существительных" (107–126), „Чередования" (123–141), „Построение субстантивной парадигмы" (141–144).

6.1. Када говори о типовима деклинације, у одељку „Классификации склонений: род vs окончания родительного падежа единственного числа" (107–112). Супрунчук, посматрајући досадашње поделе у граматикама и студијама, најпре издваја критеријуме по којима се именице групишу у врсте: род, завршетак у номинативу једнине, алтернације у основи, при чему код граматичара срећемо различит број деклинационих врста. Аутор се залаже за што економичнију класификацију именица и поједностављивање парадигме, те издваја именичку промену са две врсте (у првој су све именице, осим именица женског рода на консонант и именице *кћи*), што је предложио у одељку „Новая классификация типов склонения" (112–116). И у овом случају, јасно је да је једна врста – прва – оптерећена подгрупама, а критеријуми су и даље род именице и наставак у номинативу једнине.

6.2. С обзиром на чињеницу да су наставци полифункционални, њихова дистрибуција се систематизује у одељку „Дополнительные окончания" (116–121). Међутим, бројни дублети промену чине веома шароликом и неуједначеном. У деклинацији именица, осим наведене две врсте, аутор издваја и придевску промену – „Адъективное склонение" (122–124), која ипак нема много чланова, али се среће

код категоријалне полисемије, и нулту промену – „Нулевое склонение“ (124–126), која, такође, није продуктивна с обзиром на висок степен адаптираности страних именица у српском, али је ипак могуће направити списак недеклинабилних именица у српском језику.

6.3. Веома исцрпно аутор у потпоглављу „Чередования“ наводи алтернације које се јављају у именичкој промени. Осим гласовних алтернација типа *л* : *о*; *к*, *г*, *х* : *ц*, *з*, *с* итд., он овде укључује и алтернације именичке основе типа *ø* : *-еш̄-* и сл. код именица средњег рода, *ø* : *-ов-*, *-ев-* код именица мушког рода у множини, *ø* : *ј* код именица типа *ш̄такси* : *ш̄таксија* итд. Све ово, према Супрунчуковом мишљењу, представља регуларне алтернације – „Регулярные чередования“ (128–138). Исто тако, он издваја и посебне случајеве – „Особые случаи“ (139–140), где су место нашли суплетивни множински облици типа *човек* : *људи*, *ш̄еле* : *ш̄елад* или дублетни облици множине који су семантички диференцирани типа *зуби* : *зубови*, *п̄арови* : *п̄ари*, па чак и случајеви који се никако не могу уврстити у флексију, типа *радио* : *радио-ап̄арат̄и*, *аут̄о* : *аут̄омобили* (пошто сматра да су облици множине *аут̄а* и *радија* ретки) и сл.

6.4. Након овако исцрпно изложених специфичности, неуједначености, дублетности, па, можемо рећи, и непредвидивости именичке промене, Супрунчук ипак успева да предложи алгоритам конструисања неког именичког облика у одељку „Построение субстантивной парадигмы“ (141–144). Дакле, неопходно је знати: 1. канонички облик речи, 2. могуће алтернације у промени и правила дистрибуције наставака, 3. систем наставака одговарајућег деклинационог типа, 4. да ли именица припада аниматним или инаниматним и да ли је pluralia tantum.

7. Књига *Сербское субстантивное словоизменение* представља синтезу именичке промене у српском језику, са акцентом на отвореним и нерешеним питањима. У њој су именичке категорије представљене и сагледане у својој узајамности и повезаности, а у покушају моделовања. Њега, како смо видели, отежавају различити фактори: род и његово варирање, варирање основа, фонетске и морфолошке алтернације, граматичка позиција, лексичко значење, с једне стране, суплетивност, дублетност, изузеци итд., с друге. Међутим, све то није омело аутора да предложи пут за конструисање неког именичког облика. Осим што је детаљно анализирао све категорије, аутор је изложио и свој покушај редефинисања падежног система и деклинационих типова. У сваком случају, овако представљена српска именичка промена значајна је како за славистику, тако и за срби-

стику. Између осталог, што није нимало неважно, монографија Н. В. Супрунчука је пример високог нивоа изучавања србистике у свету.

*Марина Љ. Спасојевић**
Институт за српски језик САНУ
Београд

* marina.spasojevic@isj.sanu.ac.rs

Ђорђе Оташевић, *Фразеолошки речник српског језика*, Нови Сад: Прометеј, 2012. – 1048 стр.

Публика у Србији је с радошћу дочекала *Фразеолошки речник српског језика* Ђорђа Оташевића у издању новосадске издавачке куће *Прометеј*. Овим речником Оташевић попуњава велику празнину у области фразеологије, која је до сада испуњавана углавном краћим студијама и ужим истраживањима, изузимајући две књиге Драгане Мршевић-Радовић, монографију и збирку сабраних радова,[1] и неколико обимнијих контрастивних истраживања.[2] Осим Ђорђа Оташевића, српска лингвистика нема другог лексикографа који се ужестручно бави фразеологијом,[3] а пада у очи и то да је последњи

[1] Д. Мршевић-Радовић *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*. Београд: Филолошки факултет Београдског универзитета, 1987; Д. Мршевић-Радовић *Фразеологија и национална култура*. Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд, 2008.

[2] А. Мушовић, *Фразеолошки адвербијали (На материјалу руског и српског језика)*, Приштина: Универзитет у Приштини, 1997. (Монографија); *Соматске фразеолошке јединице за изражавање емоција и њихова синтаксичка функција. (На материјалу руског и српског језика)*. Косовска Митровица: Филозофски факултет, 2002. (Лексикон-монографија); L. Razdobudko-Čović, *Semantika i pragmatika somatizma u srpskom i ruskom jeziku*, Beograd: Vedes 2003; Д. Дракулић Пријма, *Фразеосемантическое поле лжи и обмана в русском языке на фоне сербского языка* (у штампи); Г. Ристић, *Соматизми у немачкој и српској фразеологији (контрастивна истраживања)*, Нови Сад, 2013. (необјављена докторска дисертација).

[3] Ђорђе Оташевић је тренутно најпродуктивнији лексикограф који се бави српским језиком, не само када је реч о фразеологији него и уопште у српској лингвистици. Углавном се српски лексикографи баве капиталним пројектима, што подразумева дуг период и сложенији пут до објављивања. Уколико је реч о двојезичној лексикографији, на пољу фразеологије најбоље су пописани и описани српско-енглески фразеологизми (Ж. Ковачевић: *Енглеско-српски фразеолошки речник*. Београд (четири издања), Б. Косановић, *Спремите се за састанке и преговоре*. Београд: Привредни преглед 1995), али има и речника фразеологизама

једнојезички фразеолошки речник српског, односно српскохрватског језика објављен пре више од тридесет година.[4] Иако је Оташевићев речник обимом мањи од свог давнашњег претходника, он је важан зато што обухвата новије фраземе, савременији је и, коначно, то је фразеолошки речник српског језика.

Треба поменути да је Ђорђе Оташевић 2007. године објавио још један фразеолошки речник, *Мали српски фразеолошки речник*, у издању београдске издавачке куће *Алма*. Као што се из наслова види, *Мали српски фразеолошки речник* обимом је мањи. Може се претпоставити да је он био део припрема за израду *Фразеолошког речника српског језика*.

Поред поменутих, извори за грађу овог речника били су и бројни други описни речници, *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, т. 1–18 (САНУ, Београд, 1959–), *Речник српскохрватског књижевног језика*, т. 1–6 (Матица српска, Нови Сад, 1967–1976), али се у изради аутор користио и бројним другим приручницима, монографијама и научним радовима. Грађа која је новија и које нема у поменутим речницима потиче из обимне ауторове грађе за капитално вишетомно дело, *Велики речник нових и незабележених речи*, чије су већ две књиге објављене док је трећа у штампи.

Фразеолошки речник српског језика резултат је рада на пројекту Опис и стандардизација савременог српског језика Института за српски језик САНУ, па се на основу тога, али и на основу угледних рецензената, професора Даринке Гортан-Премк, Данка Шипке и

из других језика које си пореде са српским (нпр. П. Мразовић, Р. Приморац, *Немачко-српскохрватски фразеолошки речник*. Београд: Научна књига, 1991; О. И. Трофимкина, *Сербохорватско-русский фразеологический словарь*. Москва: Восток/Запад, 2005. Б. Головић, *Фразеолошки српско-италијанско-француски речник*. Албатрос плус, Београд, 2010; Mile Tomici: *Dictionar frazeologic român – sârb (55.500 de frazeme româneşti)*. Timişoara: Uniunea Sârbilor din România, 2012) итд.

[4] Реч је о *Фразеолошком речнику хрватскога или српског језика* Јосипа Матешића (Загреб, 1982). Иначе, упоређујући ситуацију у српском и другим словенским језицима (посебно источнословенским и западнословенским), примећује се велика диспропорција у изучавању фразеологије и фразеолошким лексикографским остварењима (о томе в. у Јелена Јанковић, Лексикографска обрада фразеолошких јединица са лексемом *језик / język* у дескриптивним и фразеолошким речницима српског и пољског језика, *Савремена проучавања језика и књижевности*, год. IV, књ. I, 2013, 195–213; Snežana Linda Popović, Struktura a výběr hesel budoucího česko-srpského frazeologického slovníkú, *Славистика*, XV, 2011, 237–245; Rajna Dragićević, O problemima identifikacije frazeologizama // Südslavistik. Online. – ISSN 1868-0348. – Nr 1, Januar (2009), 35–44. (http://www.suedslavistik-online.de/01/dragicevic.pdf) и др.

Рајне Драгићевић, може претпоставити да је реч о квалитетно урађеном лексикографском приручнику.

Фразеолошки речник српског језика састоји се из краћег предговора, списка условних знака, скраћеница и речника. Предговор је штур, аутор нажалост не доноси превише информација о свом речнику, не даје број обрађених фразеологизама, не описује структуру речника и структуру речничког чланка, нема дефиниције фразеологизма, што је уобичајено за фразеолошке речнике овог типа. Што се предметног термина тиче, Оташевић користи у свом речнику термин *фразеологизам*, који изједначава с терминима *идиом* и *фразем*, без додатног објашњења шта он под тим подразумева.

Из предговора сазнајемо да је речник окренут првенствено савременом стандардном језику, али је, према речима аутора, своје место у њему нашао и један број покрајинских и застарелих фразеологизама из тог разлога што се могу наћи у многим значајним делима српске књижевности. Оташевић наглашава да речник нема нормативне претензије, већ да само пописује и описује фразеологизме (стр. 8), међутим у списку скраћеница (стр. 11) и уз неке фразеологизме у речничком делу налазимо квалификаторе: вулг. (вулгарно), жарг. (жаргонски), заст. (застарело), покр. (покрајински), фам. (фамилијарно), који упућују на то да је реч о фразеологизмима који не припадају српском стандарду, док је изостајање ових маркера знак да фразеологизам припада стандардном језику, односно стандардној лексици. С друге стране, употребом квалификатора: ад. (административно), експр. (експресивно), еуфем. (еуфемистички), ирон. (иронично), погрд. (погрдно), полит. (политички), разг. (разговорно), рел. (религијски), спорт. (спортски) маркира се стилистичка (или жанровска) и употребна вредност фразеологизма, јер је фразеологија, као посебан лексички слој једног језика, обележена природом језичког слоја и раслојава се зависно од функционалног стила. Изостајање ових функционалних квалификатора упућује на то да је фразеологизам стилски немаркиран и да припада општем лексичком фонду.[5]

У предговору су још изложена и упутства за руковање речником, како би се корисници лако сналазили и користили ово несумњиво језичко благо (о томе в. ниже).

Фразеологизми који садрже опсцену лексику (уз понеки изузетак) нису ушли у речник. То сматрамо оправданим из разлога што

[5] Јанковић, стр. 205.

у стандардном српском језику опсцена лексика није прихватљива. Такође, с аспекта теорије језичке културе и стандардног језика, мишљења смо да је Оташевић исправно поступио одлучивши се да из речника изузме и фразеологизме који припадају колоквијалном говору, иако би они били занимљиви и корисни за оне који се речником служе. Када је реч о потенцијалним корисницима, Оташевић не изриче прецизно коме је речник намењен, но прегледом се може закључити да ће се овим речником моћи служити сваки говорник српског језика, а не само они који се језиком темељније баве, попут лингвиста, наставника, преводилаца, лектора, новинара, ученика и студената, и сл. Говорници којима српски језик није матерњи такође се могу користити овим речником, с једним ограничењем. Наиме, може се десити да они којима је српски страни језик без контекста, тј. примера употребе, тешко могу разумети одређени фразеологизам, зато што се помоћу примера илуструје употреба фразеологизма и тумаче његове семантичке могућности. Одсуство информације о изворима сматрамо извесним недостатком овога речника. Наравно, укључивање извора знатно би повећало обим (а у савременој лексикографији, најчешће из економских разлога, увек постоји тежња за што већом уштедом простора), а то би значило да се ова публикација ни не би могла уврстити у *Прометејеву* едицију *Мали речници* у оквиру Лингвистичке едиције *Популарна лингвистика*, која има за циљ популаризацију српског језика и комерцијални ефекат. А управо је добро то што се један овако вредан речник нашао међу издањима *Прометеја* – ова издавачка кућа има агресивнију медијску, маркетиншку и промотивну кампању, њихова издања, посебно важнија попут *Фразеолошког речника* или ранијег *Великог речника страних речи и израза* И. Клајна и М. Шипке, бивају запажена, позната јавности и лако доступна. Комерцијализација не мора имати негативан призвук уколико се тржишту понуде ваљани производи, па и научно-истраживачки лингвистички подухвати.

Структура речника је веома прегледна, а пошто је речник намењен ширем кругу читалаца, једноставан је за коришћење, па се до значења траженог фразеологизма долази брзо и лако.

Речнички чланак се састоји од надодредничке речи, одреднице (фразеологизма) и дефиниције (објашњење фразеологизма).

Надодредничка реч обележена је масним верзалним словима. Увек је у основном облику, што значи да када је реч о именици, придеву или броју, они се налазе у номинативу једнине, док, ако је у питању глагол, он је у инфинитиву, нпр. *АМЕРИКА открити*

Америку; БРЗ на брзу руку; ДВА једним ударцем <убити> две муве; ИЋИ иди ми дођи ми, и сл.

Одредница је наведена малим (осим ако правопис захтева другачије) масним словима. Факултативни делови фразеологизма смештени су у изломљене заграде, док су синонимне речи (које могу заменити претходну реч без промене значења, а врло често их има) дате у обичним заградама, нпр. *изнети (извући) <живу (читаву)> главу*.

Видски парњаци глагола наведени су тако што је прво наведен свршени, а затим несвршени вид, а раздвојени су косом цртом, док су ознаке рекције, која представља ознаку повезивања фразеологизма у контекст, дате између угластих заграда, нпр. *пасти/падати [некоме] на терет*.

Фразеологизми нису акцентовани, за разлику од, на пример, Матешићевог речника, где је обележен и акценат и квантитет.

Семантичке идентификације или, једноставније речено, објашњења фразема дата су парафразама, које, по речима аутора, садрже високофреквентне (уобичајене) лексеме, морфосинтаксичке конструкције и семантичке везе савременог стандардног језика (стр. 7), како је то и уобичајено у модерној лексикографији. Дефиниције фразеологизама означене су ситним штампаним словима, а уколико фразеологизам има више од једног значења, она су одвојена бројевима. Треба рећи да су дефиниције изузетно прецизне и јасне и да је то вероватно и био најтежи део великог ауторовог посла.

Оташевићев речник био би још бољи да је аутор навео критеријуме на основу којих одређује фразеологизме које обрађује исцрпно, а у којим случајевима прибегава селекцији, тј. које (класе) речи у оквиру фразеологизма наводе аутора да се њима темељније бави (стр. 8).

Као и Матешић, и Оташевић у *Фразеолошком речнику српског језика* фразеологизме наводи онолико пута колико аутосемантичних чланова (компонената), тј. речи, садржи, што би значило да се они често понављају. И не само то. Пренебрегавајући начело економичности, уместо да фразеологизме обради и протумачи под једном одредницом, а да на другим местима даје само упућивање, Оташевић понавља и семантичку идентификацију, па се тако фразеологизми наводе и дефинишу уз све именице, придеве, прилоге, глаголе и бројеве које садрже, што иде наруку кориснику речника, али увећава обим. Уз непунозначне речи (предлоге, речце и везнике) Оташевић наводи фразеологизам само у случајевима када он почиње том речју (нпр. *од главе до пете*), када се састоји од само две речи (нпр.

форме ради) и ради лакше употребе, с циљем да помогне кориснику у случају када постоји реална могућност да корисник потражи фразеологизам баш под том речју (*бити изван себе*) (стр. 8). Међутим, дешавају се и одређене недоследности у навођењу одредница.[6]

За разлику од неких новијих фразеолошких речника, *Фразеолошки речник српског језика* не поседује индекс фразеологизама, што би корисницима олакшало претраживање. Добро би било где је то могуће, дати информације и о пореклу фразеологизама, односно неке основне историјско-етимолошке напомене, јер би то дало бољу слику о фразеолошком благу српског језика.

Оташевићев речник несумњиво има велику вредност за српску лингвистику.[7] На првом месту, ово је први велики и модерно конципирани једнојезички фразеолошки речник српског језика. Корист од њега је многострука. Осим тога што служи као приручник те помаже говорницима да српски језик боље разумеју и прошире свој лексички фонд, *Фразеолошки речник српског језика* представља ризницу националног блага српског народа: „Српска фразеологија нарочито је занимљив прилог очувању културне разноликости наше планете, како због онога што је својствено само српској култури, тако и по ономе што је веже за ближе или даље културно окружење (првенствено за културе заједничког српскохватског језика, а онда и за културе ширег европског, словенског, бившесоцијалистичког и

[6] „Тако фразеологизми са лексемом *језик* су наведени на неколико места, са истим дефиницијама, међутим не доследно, нпр. ФЈ *без длаке на језику* наведена је под одредницама *длака* и *језик*, али није под *без*, или *имати (носити) тајну под језиком* наведена је под *имати*, *носити*, *тајна* и *језик*, али није обрађена у одредници *под* (иако, у речнику постоје одреднице *без* и *под*).“ Јанковић, стр. 201.

[7] По обиму знатно је већи у односу на *Hrvatski frazeološki rječnik*, Antica Menac, Željka Fink-Arsovski, Radomir Venturin, Zagreb: Naklada Ljevak, 2003. (više o rečniku: *Hrvatski frazeološki rječnik*, Ivana Vidović Bolt http://www.hrvatski-plus.org/index.php?option=com_content&view=article&id=479:hrvatski-frazeolokirjenik&catid=39:prikazi-kritike&Itemid=73; *Frazeološki* izazovi, Branka Tafra, *Jezik*, 52, 2005, 48–61), а мањи у односу на словеначки *Slovar slovenskih frazemov*, Janez Keber, Ljubljana: Zalozba ZRC, ZRC SAZU, 2011. Према нашем истраживању фразеолошке лексикографије суседних језика, бугарски језик је добро описан: Анкова-Ничева, Кети, Спасова-Михайлова, Сийка, Чолакова, Кристалина. *Фразеологичен речник на българския език*. Т. 1-2. София: БАН, 1974; Анкова-Ничева, Кети. *Нов фразеологичен речник на българския език*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1993; Вътов, Върбан. *Малък фразеологичен речник на българския език*. Велико Търново: „Слово“, 1998; Ничева, Мира. *Фразеологичен речник на българския език*. Пловдив: „Хермес“, 2002.

православног круга).“[8] Поред свега наведеног треба рећи да је овај речник допринос и теоријској а не само практичној лингвистици, он представља грађу за будућа истраживања српске фразеологије и за провере досадашњих знања о лексикографији и лексикологији, о лексичком систему српског језика и његовом функционисању.

Чак и наведени надостаци овог речника имају своју сврху – они наводе на дискусију, а надамо се да ће подстаћи друге лингвисте да пропуштено исправе и да се напокон ухвате у коштац са занимљивом али врло проблематичном темом – пописом и описом српске фразеологије.

*Марина М. Николић**
Институт за српски језик САНУ
Београд

[8] Извод из рецензије проф. Данка Шипке, http://www.prometej.rs/E-Knjizara/3071/Frazeoloski-recnik.shtml.

* marinanikolic769@gmail.com

Стана Ристић, *О речима у српском језику* (*творбени и лексикографско-лексиколошки аспекти*).
Београд: Институт за српски језик САНУ, 2012. – 192 стр.

У едицији *Монографије* Института за српски језик САНУ као четрнаеста по реду објављена је књига Стане Ристић *О речима у српском језику* (*творбени и лексикографско-лексиколошки аспекти*). У монографији су, према ауторкиним речима, у нешто измењеној и допуњеној верзији, предочени резултати истраживања у протекле три године који су претходно били представљени на научним скуповима и објављени у часописима. Ако се има у виду комплетан научни опус Стане Ристић (преко пет хиљада страна лексикографског текста, више од деведесет објављених радова и пет монографија), може се рећи да је ова књига очекиван наставак њеног богатог научно-истраживачког рада у области лексикологије и лексичке семантике, лексикографије и творбе речи.

Монографија Стане Ристић структурирана је на следећи начин: након *Предговора* (7), у којем се укратко указује на структуру и садржај књиге, следе три централна поглавља I. *Најновије појаве у творби речи* (9–86), II. *Речи у речницима и граматикама* (87–120), III. *Црквена лексика у лексикону савременог српског језика* (132–154). У четвртом поглављу дају се *Резимеи* на српском и енглеском језику (155–168), *Литература* и *Извори* (169–175), док последње (пето) поглавље садржи *Предметни регистар* и *Регистар аутора* (177–189).

Већ на основу назива ширих тематских целина могу се јасно наслутити три основна правца њеног истраживања, од којих први укључује бављење иновацијама у српском лексикону у области творбе речи. На самом почетку (у одељку *Творбени процеси у најновијем периоду развоја лексике српског језика*) ауторка даје сумаран преглед доминантних иновативних тенденција, истражених на

примерима из електронског корпуса нових речи Ђорђа Оташевића, које детаљније разрађује у наредним одељцима овог поглавља.

Разматрајући творбене иновације према врстама речи, и то оне које се одигравају на периферији лексикона (*Преглед најновијих процеса по врстама речи*), Стана Ристић долази до веома занимљивих закључака. Она, наиме, уочава да су иновативним процесима највише захваћене именице, а најмање глаголи. Те се промене код именица састоје у порасту броја образовања са значењем вршиоца радње, носиоца особине и занимања (*пустошитељ*, *обичњак*, *ископавач* 'археолог'), затим у порасту броја апстрактних и глаголских именица (*серијализација*, *цезирање*), које су у знатном броју примера изведене од непотврђеног глагола, те у појачаном активирању моције у области женских занимања и проширивању деминуције на нове групе именица с преовлађујућом негативном конотацијом (*гневић, звукић*). Ауторка запажа да се на периферији лексикона одвијају исте промене као и у његовом центру, тј. да у стварању нових именичких лексема преовлађују деривација и комбинована творба, те да су творбени процеси у најужој вези са жаргонизацијом и интелектуализацијом језика. Такође, уочава да се у творби речи изгубио значај порекла творбених елемената те истиче појачан процес хибридизације који некада носи стилску обележеност.

Будући да се у новијој фази српског језика лексикон најчешће иновира префиксацијом, посебну пажњу ауторка посвећује твореницама с префиксима *не-* и *анти-* (*Твореницe са префиксима не-* и *анти-*). Њено истраживање показује да су наведени префикси конкурентни у семантичком пољу негације, супротности и супротстављености, при чему је у обележавању прва два значења доминантнији домаћи префикс (*несрбин*, *неспортиста*, *немржња*), док је у пољу супротстављености чешћи префикс *анти-* (*антибирократа*, *антидржава*). Њихов потенцијал „надилази оквире лексичке творбене модификације и захвата модификацију пропозицијског, синтаксичког или дискурсног садржаја“ (стр. 47). И код твореница с префиксом *анти-* ауторка уочава изражен степен хибридизације, будући да се углавном везује за домаће основе, и констатује да се то позитивно одражава на стабилизацију лексичког система српског језика и његових функционалних стилова.

Испитивање сложеница с квантификативним творбеним елементима *велико-*, *високо-*, *ниско-*, *полу-*, *пре-*, *средње-* на корпусу нових речи (*Сложенице са творбеним елементима у значењу квантификације*) потврђује континуитет у продуктивности сложеничких

образовања, нарочито одређеног типа. У анализираном корпусу Стана Ристић примећује изразито високу продуктивност препозитивног конституента *полу-* у придевским, прилошким и именичким сложеницама, што објашњава његовим деинтензификаторским значењем сведеним на ублажавање садржаја у смислу 'и овако и онако', због чега постаје погодно средство за исказивање „друштвене и економске неизвесности" (*полуанониман*, *полунапуштен*). По продуктивности за њим следе интензификатори *пре-* и *високо-* у придевским и прилошким сложеницама, који су са значењем појачаног степена и експресивно-емотивно маркирани (*прејадан*, *препохлепан*, *високоризичан*). Са истим значењским и стилским обележјима све их више потискују јединице страног порекла *мега-*, *мулти-*, *ултра-*, *хипер-*, које се спајају и с домаћим творбеним елементима. За остале сложеничке елементе ауторка констатује ниску продуктивност.

Као нову тенденцију у творби речи Стана Ристић запажа мотивисаност творбене основе властитим именицама (*Творба речи од властитих именица*), што је условљено „прецедентима језичке личности српског језика или савременим актуелним збивањима" (стр. 65). За ову прилику ауторка је испитала творенице мотивисане називима људи, држава, народа, градова и места. У групи твореница с топонимима и етницима у творбеној основи уочава се изразита продуктивност суфикса *-изација* (*африканизација*, *београдизација*), који у таквим спојевима актуелизује конотативне компоненте речи у основи, и то углавном оне с негативним значењем, а карактеристичан је за политички дискурс и публицистички стил. У антропонимским твореницама преовлађују придеви и прилози добијени по моделу презиме (познате личности из културе, уметности и политике) + *-ски*/*-чки*, *-овски*/*-евски*, са квалитативним значењем 'који је као X / као у X-а'. Негативну конотацију имају деривати у чијој је основи име историјске личности из комунистичке и социјалистичке епохе (*брозовски*), док су позитивно обојене изведенице у чијој је основи презиме личности из области културе (*андрићевски*, *бекетовски*).

Иновације на плану семантике (*Актуелни процеси у промени значења лексике српског језика*) представљене су примерима с глаголима *уздрмати* (*задрмати*), *извући*, *докопати се*, *однети*, *ударити*, *срушити*, *инсталирати*, *гушити*, *носити*, који метафоричном трансформацијом у новом контексту престају бити глаголи физичког деловања и постају јединице експериенцијалне семантике. Стана Ристић показује како се процесима десемантизације и транссеман-

тизације мења глаголско значење, што се на плану аргументне структуре реченице одражава другачијом хијерархизацијом учесника и променом основних обележја актаната, чиме се уједно проширује лексичко-семантичка спојивост ових глагола.

У другом поглављу ауторка се бави одређеним врстама речи – функцијским и оним које се по неким својствима њима приближавају, како би указала на неке, до сада незапажене њихове особине које треба узети у обзир при њиховој обради у речницима и граматикама.

Испитујући лексикографску обраду граматичких речи – прилога, предлога, везника, партикула и узвика у *Речнику* САНУ (*Граматичке речи у дескриптивном речнику*), Стана Ристић се посебно осврнула на проблем препознавања конверзије и начина њеног представљања. Задржавајући се на речничкој обради представника сваке од побројаних врста речи посебно, уз освртање на правила обраде наведена у Упутствима за израду овог речника, ауторка констатује недоследност у примени лексикографских поступака. Она настаје због проблема у одређивању примарне функције и значења одређених врста граматичких речи, као и због непрепознавања конверзије. Тако се у неким случајевима речи добијене конверзијом обрађују као посебне одреднице, а некада се проблем решава у оквиру полисемантичке структуре исте речи.

На примерима заменице *сам*, *-а*, *-о* и неутрумских облика показних заменица *то*, *ово*, *оно* (*Неки аспекти граматичког и семантичког статуса заменичких речи*) Стана Ристић указује на важна својства ових речи по којима се оне издвајају као дискурсни маркери граматикализованог типа те тако приближавају функцијским речима, због чега би их у граматикама требало представљати не само као морфолошке већ и као синтаксичке јединице. Проширивањем описа заменице *сам* на синтаксички, дискурсни и прагматички план ауторка уочава да се њена значења заснивају на детерминацији и квантификацији. У детерминативној позицији, уз именице и друге заменице, она сигнализира значење издвајања, истицања речи уз коју стоји (*Сам аутор ... био је прави паша*). Као квантификатор заменица *сам* има улогу модификатора глагола, при чему њено значење у овој позицији може варирати: „‘*сам X P* (нико други уместо X-а)’, са модалним оквиром оповргавања пресупозиције слушаоца о правом вршиоцу радње, или у смислу ‘*X сам P* (нико не помаже X-у)’ са модалним оквиром оповргавања опште пресупозиције о радњи и вршиоцу радње“ (стр. 113). Она даље, како запажа ауторка,

може бити и кванторска реч слична партикули *чак* с компонентом ‘упрокос очекивању’ реализованом у модалном оквиру исказа. Ова заменица, као и неутрумске форме *шо*, *ово*, *оно* има деиктичку употребу која се заснива на комуникативно-прагматичком односу, што им омогућава да врше функцију тематско-рематске актуализације садржаја.

Семантичко-синтаксичка анализа глагола визуелне перцепције (*Глаголи визуелне йерцейције у срйском језику*), спроведена на репрезентативним лексемама – *гледаши* и *видеши*, показује да поткласе ових глагола функционишу у оквиру шест серија. Прву серију чине глаголи чија је лева валенца субјекат перцепције, а десна објекат. У другој су серији глаголи и изрази који се јављају у конверзивним, пасивним структурама. У трећој се налазе глаголи који подразумевају активну, циљно усмерену перцепцију да би се добиле одређене информације. Четврта серија обухвата глаголе који означавају активно деловање објекта на нечија чула. Пету чине реципрочни глаголи који обележавају напоредне и реципрочно усмерене активности субјекта и објекта. И последња, шеста серија подразумева употребе у којима ситуација активно делује на субјекат перцепције. Разматрајући дистрибуцију поменутих глаголских речи према серијама, Стана Ристић констатује да се значење двовидског глагола *видеши* реализује у свих шест серија, због чега се он може сматрати прототипичним представником глагола визуелне перцепције.

Лексици сакралног карактера, њеном статусу у савременом српском лексикону и семантичким обележјима, посвећено је треће поглавље.

На примерима из *Речника* САНУ ауторка испитује статус црквене лексике у лексичком систему српског језика и принципе њене лексикографске обраде (*Сшашус црквене лексике у корйусу савременог срйског језика*). Иако је лексика сакралне сфере заступљена у *Речнику* у подједнакој мери као и лексика осталих функционалних стилова и области (што потврђује број изворâ), Стана Ристић истиче да њена лексикографска обрада одражава „општу слику народне религије и духовности која се развијала не само под утицајем цркве и православља, него и под утицајем променљивих друштвено-историјских и културних прилика“ (стр. 135). То је видљиво на основу маркирања црквене лексике према просторној и временској засведочености, као и на основу хијерархијског распореда значења у њиховој полисемантичкој структури. Ауторка запажа да су црквенословенизми и србизми из писаних извора ранијих периода, који су изгубили

актуелност у савременом језику, најчешће оквалификовани као застарели, архаични и историјски. Неадаптиране речи (какве су *богослужениј*е, *благочастије*) обележаване су као црквенословенизми. Занимљиво је и то да код многих полисемичних апстрактних лексема значења из религиозне сфере или нису маркирана (*грех*, *кајати се*) или су хијерархијски ниже рангирана у односу на световна (*блажен*, *блаженство*). Утврђено је да црквена лексика прати опште тенденције лексичког система савременог српског језика богатећи његов семантички и творбени потенцијал. Она, наиме, испољава тенденцију ка полисемичности, најчешће подлежући процесима деидеологизације и деатеизације, односно ка ширењу деривационе парадигме (нпр. сложенице с препозитивном компонентом *бого*-) и учествовању у фразеолошким обртима (нарочито су бројни они с лексемом *бог*).

На претходан прилог надовезује се истраживање семантичког плана овог лексичког слоја (*Значења црквене лексике у општем лексикону савременог српског језика*), и то на примеру лексема: *Бог*, *Господ*, *апостол*, *јеванђеље*, *исповест*, *исповедати* / *исповедити*. Ауторка пореди семантичке описе ових речи у *Речнику* САНУ и *Енциклопедији православља* како би указала на разлике које настају због припадности корпуса световној односно сакралној сфери те због лингвистичког односно енциклопедијског приступа у лексикографској обради речи и појмова. Њена анализа показује да су примарна и деривирана значења црквене лексике „утемељена на богослужбеном језику и да чувају елементе изворног православља са свим његовим верским полазиштима. Разлике у реализацији значења разматраних примера црквене лексике у световном и сакралном језичком корпусу одражавају разлике поливалентности функционалних стилова динамичнијег световног језичког комплекса [...] и затвореног сакралног комплекса“ (стр. 153).

Као и претходне монографије Стане Ристић, књига *О речима у српском језику* (*творбени и лексикографско-лексиколошки аспекти*) доноси читав низ нових запажања у вези с одређеним појавама у српском лексикону и нуди један свеобухватан и вишестран приступ у њиховом тумачењу. Та запажања тичу се иновација у творби речи на основу којих је могуће наслутити опште тенденције у даљем току развоја српског лексикона. Даље, у тумачењу функцијских и других речи истичу се њихови семантички, синтаксички и дискурсни аспекти, што обезбеђује њихов комплетнији опис у граматикама и примеренију лексикографску обраду. Разматрање по-

себних слојева лексике, као што је она из сакралне сфере, открива њихово место у лексичком систему савременог српског језика и однос према општем лексикону. И још један аспект ове монографије ваљало би истаћи. Наиме, као велики стручњак у лексикографском послу Стана Ристић зналачки користи речнички корпус, чиме се на најбољи начин потврђује значај речникâ као извора грађе у разноврсним лингвистичким истраживањима, што би свакако требало да послужи као главни мотив у изради различитих лексикографских остварења.

И на крају можемо закључити следеће: релевантан избор тема, који прати савремено језичко стање, детаљна анализа грађе, која уважава резултате претходних истраживања обрађиваног проблема, тумачење одређених језичких појава не само с лексичко-семантичког и творбеног већ и са социолингвистичког, функционално-стилског, нормативног и прагматичког аспекта и закључци проистекли на основу тога чине ову монографију веома вредним научним делом, које, у исто време, своју примену треба да има и у факултетској настави.

*Гордана Р. Штрбац**
Филозофски факултет
Нови Сад

* strbacsn@eunet.rs

Грамматика и стилистика современного русского языка в синхронии и диахронии : очерки / Отв. редакторы С. В. Вяткина, Д. В. Руднев. – СПб : Филологический факультет СПбГУ, 2012. – 504 с.

Рецензируемый труд представляет собой коллективную монографию, посвященную 55-летию научно-педагогической деятельности Почетного профессора СПбГУ Г. Н. Акимовой – известного специалиста по исторической и современной грамматике, доктора филологических наук, профессора кафедры русского языка Ленинградского – Санкт-Петербургского государственного университета.

Являясь создателем синтаксической школы, в основном – по изучению новых грамматических явлений русского языка, Г. Н. Акимова при всей многогранности своего научного творчества целенаправленно реализует идею – выявить существенные черты грамматического строя современного русского языка и тенденции его развития.

Как отмечают соавторы коллективной монографии С. В. Вяткина и В. П. Казаков, текст докторской диссертации Г. Н. Акимовой «Очерки по синтаксису языка М. В. Ломоносова» до настоящего времени был известен лишь читателям библиотеки Санкт-Петербургского государственного университета. Однако труд, защищенный в 1973 году, не утратил своей актуальности, поскольку новых работ обобщающего характера по синтаксису М. В. Ломоносова с тех пор не появилось.

К наиболее важным научным достижениям профессора Акимовой относятся: выявление причин и закономерностей формирования синтагматического синтаксиса в период становления русского языка на национальных началах; определение изменений в синтагматическом синтаксисе в период XIX–XX вв., приведших к появлению экспрессивных синтаксических конструкций, которые сформировали актуализирующую прозу; описание основных изменений

в синтаксисе предложения и текста современной постмодернистской художественной прозы конца XX – начала XXI в.

Являясь талантливым организатором научной работы, бессменным руководителем аспирантского семинара по грамматике русского и славянских языков, Г. Н. Акимова воспитала много достойных учеников, в чьих работах впоследствии нашли отражение идеи учителя.

Рецензируемая монография и является трудом, в очередной раз свидетельствующим о плодотворности и актуальности идей Г. Н. Акимовой, ставящей перед собой задачи максимально полного рассмотрения грамматического явления, что возможно только при учете интегрированного подхода к исследованию.

Монография имеет двухчастную структуру. Первая часть – «Очерки по синтаксису языка М. В. Ломоносова» Г. Н. Акимовой – неизданные материалы рукописи докторской диссертации, публикация которых особо своевременна в связи с отмечавшимся в 2011 году 300-летием со дня рождения М. В. Ломоносова. Автором рассмотрены наиболее показательные черты в становлении синтаксиса письменного литературного языка с несомненными, присущими только ему, национальными особенностями и подчеркнуто, что они «в главных линиях развития совпадают с соответствующими процессами в становлении других национальных литературных языков» (с. 265), например, в истории немецкого и английского синтаксиса.

Вторая часть – это очерки по грамматике и стилистике русского языка в диахронии и синхронии. Она структурирована пятью главами, которые представляют описания конкретных наблюдений в указанных научных областях авторов-единомышленников Г. Н. Акимовой, ее учеников, коллег. Данные очерки явились результатом работы над грантовым проектом под руководством Г. Н. Акимовой «Исследование взаимосвязи синтаксиса и стилистики русского языка в синхронии и диахронии».

Первую главу «Динамика развития синтаксических конструкций» составляют четыре очерка, посвященные рассмотрению различных аспектов простого и составного именного сказуемого. З. К. Тарланов в очерке «Простое именное сказуемое как сигнал новой стадии в синтаксическом развитии языка» приходит к выводу, что именное простое сказуемое – один из синтаксических компонентов русского языка, складывавшийся в промежутке времени с начала великорусского периода и окончательно оформившийся в национальный период русского языка. Его формирование свидетельствует о «движении русского синтаксиса в направлении к именному строю

и открытии нового вектора расширения его выразительно-ресурсной базы» (с. 297). Очерк Д. В. Руднева «Система связочных глаголов в русском языке XVII века» является развитием темы системного описания связочных глаголов, их значения и сочетаемости, которая затрагивалась в работах Г. Н. Акимовой на материале текстов Ломоносова. В очерке В. С. Ли «Экспрессивно-коннотативные смыслы биноминативных предложений русского языка» затронута проблема коннотации как явления, в котором тесно взаимодействуют процессы сугубо семантические и собственно прагматические. Такой ракурс позволяет автору трактовать биноминативные псевдотавтологические конструкции как «синтаксические клише для репрезентации прагматического значения слова» (с. 317), включая их в число экспрессивных конструкций, пополняющих открытый ряд подобных, обозначенный Г. Н. Акимовой в работах по экспрессивному синтаксису. В очерке Е. Ю. Ивановой «Предикаты устойчивого признака в славянских языках (сопоставительный аспект)» определяются перспективы сопоставительного изучения родственных языков в аспекте типологии предикатов. На материале ряда славянских языков автор рассматривает деривационные и грамматические характеристики предикатов «качеств и свойств».

Вторая глава посвящена интерпретации новейших тенденций в русской грамматике. Данный цикл очерков является прямым продолжением работы Г. Н. Акимовой по описанию ею в свое время новых грамматических явлений. Н. Л. Шубина в очерке «Изменение метаграфических норм: «детерминированное следствие индивидуальных намеренных действий» на основе анализа разных по жанровой и стилистической характеристике текстов констатирует появление новых функций русской метаграфемики в формировании смыслового и информативного текстового пространства, новых ее системных свойств, что объясняется необходимостью автоматизации форм языковой коммуникации в современном обществе. Новые способы фиксации текстов исследуются и в очерке Т. В. Шмелевой «Визуализация синтаксиса». Автор поясняет: визуализация синтаксиса состоит в том, что воспринимаемое глазом в написанном тексте становится самостоятельным средством выражения связей и смыслов. Тенденция визуализации действует при конструировании разного рода названий и паремий, т. е. на ограниченном синтаксическом пространстве. В очерке комментируются примеры техник ксенографии, супраграфемики, квазиорфографии и обращается внимание на то, что тенденция визуализации охватывает не только синтаксис. В

числе активных, живых процессов в современном русском языке рассматривается включение придаточных частей в состав вводных и вставных предложений, а также парцелляция придаточных. Данные довольно продуктивные процессы являются объектом исследования в очерке Т. М. Веселовской «Русское сложноподчиненное предложение: каноническая и неканоническая придаточность». Автор отмечает высокий коммуникативный эффект от подобной актуализирующей манеры письма и указывает на перспективность исследования данных явлений в социолингвистическом аспекте в рамках теории сложного предложения. В главе представлен и очерк «Семантико-функциональная классификация предложений», в котором в современном коммуникативном ракурсе рассматриваются и интерпретируются вопросы, касающиеся спорных синтаксических единиц, в частности односоставных предложений, история изучения которых, как отмечает автор очерка К. А. Рогова, насчитывает около двух веков.

Третья глава «Динамика развития стилистических коннотаций» демонстрирует, как появление дополнительных оценочных смыслов обусловлено сосуществованием новых языковых единиц с традиционными, закрепленными письменной культурой. Глава содержит три очерка. «Роль стилистического комментария в синтаксическом описании» рассматривается в очерке В. П. Казакова. Понимая стилистику как учение об употреблении языка (с. 379), автор обращает внимание на то, что функционально-стилистическая характеристика сопровождает любое вхождение синтаксической конструкции в текст, и считает, что «стилистический аспект синтаксического описания не следует ограничивать конструкциями экспрессивного синтаксиса или фигурами речи» (с. 381). В очерке Т. В. Романовой «Речевые акты разрешения / запрещения с точки зрения модальности нормы» при использовании прагматического подхода исследуется когнитивная категория разрешения / запрещения, которая характеризуется автором как неоднородная и иерархически организованная. Выявляя и анализируя языковые средства оформления прямых, перформативных разрешений и запрещений, а также средства оформления косвенных речевых актов на материале современной исповедальной публицистики (мемуары, дневники, письма, записки, автобиографии и т. д.) российской творческой интеллигенции, автор приходит к выводу о жанровой обусловленности семантики разрешения и запрещения, что выражается, в частности, в приоритете косвенных речевых актов в исследуемом материале. В очерке О. А. Старовойтовой «Динамика коннотативных значений: словообразо-

вание и текст» отмечается, что в результате высокой словообразовательной активности системы русского языка XIX в. осуществляются внутрисистемные преобразования в лексике. Вследствие этого автор считает перспективным для исследования процесс создания словообразовательных гнезд, который позволяет наблюдать на протяжении всего XIX века результаты действия определенных словообразовательных моделей с их последующим закреплением в языке либо «затуханием» (с. 385). В качестве иллюстрации описана динамика семантического развития абстрактных существительных с корнем *акробат-*, обозначающих отвлеченные понятия (*акробатика, акробатия, акробатизм, акробатство*), которые, функционируя на протяжении XX–XXI вв. в публицистических и художественных текстах, обретали дополнительные оценочные смыслы.

В четвертой главе «Синтаксис прозаического текста», представленной четырьмя очерками, описываются различные аспекты синтаксической многоплановости художественного текста. В очерке «Эмоциональный подтекст в художественном тексте» Н. В. Пушкарева исследует эмоциональную составляющую текста, т. е. переданную лингвистическими средствами информацию об эмоциональном состоянии персонажей или рассказчика. Автор прослеживает динамику передачи эмоциональной информации на уровне подтекста, справедливо отмечая, что этот процесс не является спецификой новейшей литературы. Показательны комментарии из прозы Лермонтова, Чехова, Булгакова. Передача невербализованного смысла с помощью экспрессивных синтаксических конструкций и моделей предложений нарастает в прозе XX в. (например, проза Довлатова). С. В. Вяткина в очерке «Разговорно-письменный нарратив как форма современного повествования» раскрывает стилевую специфику исторического повествования Д. Гранина на фоне постмодернистской литературы. В очерке установлено, что особенности постмодернистской литературы Д. Гранин использует как приемы, демонстрирующие философское осмысление настоящего, «объективирование исторического знания» (с. 415). Автор предлагает новое терминологическое осмысление такому подходу к стилю повествования – *устно-письменный нарратив* (с. 416), который, по мнению С. В. Вяткиной, соответствует клипповому сознанию нашей эпохи. Е. С. Зорина, исследуя «Чужую речь» в структуре повествования», в очерке исходит из того, что чужая речь не только передает речь героев, но и является частью концептуального уровня художественного произведения. Автор рассматривает, как меняются формы предста-

вления «чужой речи», их пунктуационное представление и функции в тексте. В очерке В. И. Лавровой «Синтаксические особенности философской прозы» рассматривается функционирование вопросительных предложений как одного из наиболее характерных для философской прозы средств экспрессивного синтаксиса. На материале прозы Розанова и Флоренского анализируются текстовые функции вопросов. Автор демонстрирует, как в монологической речи они утрачивают интеррогативную функцию и приобретают экспрессивную нагрузку. Кроме того, соотнесенность познавательной сущности вопросов с познавательной интенцией авторов философских работ делают вопросительные предложения особо значимыми синтаксическими единицами в философском тексте начала XX века (с. 426).

Пятая глава посвящена рассмотрению современного текста как многомерного объекта исследования – «Текст как объект и инструмент анализа». В очерке «Одушевленное и неодушевленное в современной поэзии» интерес автора Л. В. Зубовой привлекают поэтические эксперименты с категорией одушевленности, которые указывают как на логику нормы, так и на логику отступлений от речевого стандарта. Категория одушевленности рассматривается в аспекте многоуровневой языковой игры, анализируются случаи ненормативной одушевленности / неодушевленности. Автор обращает внимание на то, что отклонения от нормы в современной поэзии позволяют считать категорию одушевленности – неодушевленности не столько классификационной, сколько в значительной мере интерпретационной. Т. С. Садова обращается к тексту приметы, исследуя «Механизм» сворачивания и разворачивания текста приметы в устном сновидческом рассказе». Автором установлено, что фольклорность мышления, репрезентирующая логику мистических текстов, их строение и способы трансформации, не обусловлена социальными факторами. Рассматривая способы сворачивания и разворачивания фольклорных и спонтанных устных сновидческих текстов приметы, исследователь приходит к выводу, что «механизм» и логика этих процессов идентичны по сути. Л. А. Пиотровская, автор очерка «Магический круг» и проблемы речевой деятельности», выбор проблемы для исследования связывает с интересом Г. Н. Акимовой к новым направлениям и концепциям, разработка которых предполагает сравнительно-сопоставительное изучение нескольких языков. Обращаясь к феномену сущности речевой деятельности с позиций психолингвистики, Л. А. Пиотровская выделяет и комментирует

ряд факторов, посредством которых задается взаимопонимание как между носителями одного языка, так и в процессе межкультурной коммуникации. В очерке «Vertmen: грамматика цирка» О. Д. Буренина анализирует циклическую модель времени через призму цирка как особого культурного феномена. Автор обращается к цирковым сюжетам и их динамике в изобразительном искусстве – со времен античности до первой трети XIX в. Именно к этому периоду в русской литературе появляется ряд произведений о цирке, что начинает способствовать концептуализации цирка в художественной культуре (с. 484).

Каждая из глав коллективной монографии сопровождается преамбулой, в которой определяются основные направления исследований, представленных в очерках.

Отметим, что структура монографии подчинена общему авторскому замыслу – продемонстрировать значимость и актуальность изысканий профессора Г. Н. Акимовой, плодотворные идеи которой в области сложных и дискуссионных проблем синтаксической теории проросли на благодатной почве и были бережно взращены ее учениками и последователями. Не случайно в заключительной, наиболее эмоциональной части монографии «Об учителе, коллеге, друге (вместо заключения)», содержащей воспоминания о Г. Н. Акимовой и впечатления от общения с ней, профессор Л. В. Савельева сравнивает Галину Николаевну с сеятелем, «щедрой рукой рассеивавшей семена прежде всего от «древа синтаксического познания» (с. 494).

Таким образом, представленные в рецензируемом труде размышления Почетного профессора СПбГУ Г. Н. Акимовой в области исторического синтаксиса, новейшие исследования ведущих ученых из вузов Санкт-Петербурга, глубокие аналитические обобщения и комментарии, адресованные читателю в сжатом, но информативно емком и доступном виде, представляют несомненный интерес для языковедов и открывают серьезные перспективы для дальнейших научных изысканий в области грамматики и стилистики русского языка в синхроническом и диахроническом аспектах.

*Алина Ю. Маслова**
Мордовский государственный университет им. Н. П. Огарёва

* al_mas@mail.ru

О РУСКОЈ И СРПСКОЈ ПОРОДИЦИ ИЗ УГЛА ЛИНГВОКУЛТУРОЛОГИЈЕ

Марија Стефановић, *Језичка слика породице у руском и српском језику*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2012. – 156 стр.

Књига Марије Стефановић *Језичка слика породице у руском и српском језику* има 156 страница. Садржи десет целина: 1. Увод (стр. 7–10); 2. О асоцијативним речницима као извору за проучавање језика, асоцијативно-вербалној мрежи и језичкој свести (стр. 10–16); 3. О језичкој слици света, концепту и значењу (стр. 16–22); 4. Проучавање руских и српских асоцијативних поља: породица (22–47); 5. Пословице и асоцијативна поља – слика света у развоју (стр. 47–67); 6. О константама у језичкој слици света – ка психолошком значењу лексеме *мајка* (стр. 67–77); 7. Језик о „туђима“ међу „својима“ у српској и руској породици (стр. 77–93); 8. Проучавање стереотипа: жена у руском језику (стр. 93–143); 9. Закључак (143–144); 10. Резиме (стр. 144). Након ових десет целина следи Предметни индекс (стр. 145–147) и Библиографија (стр. 148–153).

У уводном поглављу ауторка омеђује тему истраживања у овој књизи, а то је слика породице у руском и српском језику, и описује три основна извора за прикупљање језичког материјала. Велики део грађе сакупљен је из асоцијативних речника руског и српског језика. Анализирана су асоцијативна поља стимулуса којима се означавају чланови породице. Корпус је допуњен фразеологизмима, пословицама и изразима из фразеолошких речника и збирки пословица. Овакво проширивање корпуса створило је могућност, по речима ауторке (стр. 8), „да се посматра језичка слика света у развоју, јер се поређењем аспеката свакодневног живота представљеном у овим изворима са оним из асоцијативних поља може видети шта се сматра и даље актуелним у савременом свету, а шта је нестало као после-

дица промене друштвених услова“. Трећи извор представљају једнојезички речници стандардне и нестандардне лексике руског и српског језика, као и електронски корпуси.

У другом и трећем поглављу постављају се теоријски темељи емпиријских истраживања из којих се састоји остатак књиге. Разјашњавају се основни лингвокултуролошки постулати, појмови и методолошки поступци. Пажња се посвећује асоцијативним речницима као извору за проучавање језика, односу између асоцијативно-вербалне мреже и језичке свести, језичкој слици света, концепту и значењу. У трећем поглављу, ауторка је посебан интерес посветила *концепту* као једном од кључних теоријских појмова у књизи, кроз који се укршта лингвокултурологија, когнитивистика и психолингвистика, и анализирајући однос између концепта и значења, одредила полазне основе интердисциплинарног приступа свог истраживачког поступка.

У четвртом поглављу књиге, Марија Стефановић објашњава предмет свог интересовања, како у овом поглављу, тако и у целој књизи, а то је „слика чланова породице у језичкој свести говорника српског и руског језика. Непосредни повод су, поред неспорне сличности, примећене значајне разлике у садржају асоцијативних поља чији су стимулуси биле именице којима се означавају чланови породице и родбине, као и разлике у свакодневном животу носилаца руске и српске културе“ (стр. 23). Савремена слика чланова породице може се стећи на основу материјала из руског и српског асоцијативног речника, а слика ранијег стања у друштву и некадашњег система вредности који се у некој мери разликује од данашњег, може се стећи на основу анализе пословица и изрека. Ауторка је прикупила 1500 пословица, изрека и фразеологизама из релевантних српских и руских збирки и речника у којима се говори о члановима уже породице у ове две словенске културе.

Ово поглавље посвећено је анализи асоцијативних поља 14 стимулуса из асоцијативних речника руског и српског језика, 8 руских и 6 српских: *сестра* (с), *сестра* (р), *брат* (р), *син*, *сын*, *кћерка*, *дочь*, *отац*, *отец*, *мама* (с), *мама* (р), *мать*, *тата*, *папа*. У првом кораку урађена је статистичка анализа података добијених на основу података из асоцијативних поља, а затим је она прегледно табеларно представљена. Ова анализа је показала да се највећи број асоцијација испитаника може уврстити у групу названу *позитивне емоције и оцене*. Даља анализа показује да се најтоплије емоције у оба језика везују за стимулус *мама*, а затим следе други женски чланови

породице – *сестра* и *ћерка*, па тек онда *отац*. Велики број одговара испитаника може се сврстати у групу коју је ауторка назвала *веза са породицом и припадност породици*. На врху табеле, по броју реакција, налазе се пре свега називи за мушке чланове породице: *син* и *отац* у оба језика, при чему се више реакција односи на сина у односу на оца, и *кћерку* у оба језика. Да улога неких чланова породице има значаја у српској и руској култури, показује велики број одговора испитаника који су сврстани у групу *улога у породици*. Највећи број одговора из ове групе везује се за улогу оца, посебно у одговорима српских испитаника. Одговори које је ауторка уврстила у групу *генеалошка линија* везују се пре свега за мајку и њену улогу у рађању и одржавању породице и за сина. Посебну пажњу привлаче она запажања која се односе на различит однос према различитим члановима породице у руској и српској култури. Наиме, вербалне асоцијације, пословице и фразеологизми показују да је однос према мајци искључиво позитиван, добронамеран, топао, док је однос према брату и деци амбивалентан. М. Стефановић, на стр. 24, наводи као пример пословице у којима се истиче двоструко однос према деци и према брату: *Брат није мала ријеч*, али *Ако злотвора немаш, мајка ти га је родила*. Или: *Деца су Божји благослов*, али *Дјеца су невјерна дружина*. На самом крају поглавља посвећеног анализи асоцијативних поља стимулуса који означавају уже чланове породице налази се анализа структуре испитиваних асоцијативних поља. Ауторка је у свих 14 асоцијативних поља уочила центар, ближу периферију, даљу периферију и крајњу периферију. Ови слојеви се лако уочавају у структури асоцијативних поља, а изражавају се наглим падом у проценту одговора. На крају овог поглавља, Марија Стефановић (стр. 46) закључује: „Резултати добијени поређењем асоцијативних поља са стимулусима – називима за чланове уже породице у српском и руском језику говоре о постојању разлика у динамици породице које су, пре свега, узроковане чувањем патријархалних односа у српској култури, и великим бројем породица у Русији у којима доминантну улогу имају самохране мајке (било као резултат историјских услова – ратова, или као последица великог броја развода). У српским асоцијативним пољима упадљива је улога мушких чланова породице као ауторитета и оних који продужавају породицу и традицију, док су они у руским асоцијативним пољима померени на периферију.“

Пето поглавље, које носи наслов *Пословице и асоцијативна поља – слика света у развоју*, посвећено је анализи асоцијативних поља

и пословица у вези са лексемама *сын* и *син*, *дочь* и *кћерка*. Ауторкино истраживачко искуство у вези са анализом асоцијативних поља и паремија указује на то да се „поређења могу вршити између појединих чланова породице у једном језику, или између истих чланова породице у више језика. Највише података добија се паралелним приказивањима односа између чланова породице који су по суштини ствари највише у контакту. Интересантно је да су ови парови изузетно фреквентни и у асоцијативним пољима, и то су најчешће кохипоними: *отац* и *мајка*, *муж* и *жена*, *брат* и *сестра*, *кћерка* и *син*, као и парови – називи за припаднике различитих генерација који су због специфичности функционисања породице у контакту: *отац* и *син*, *мајка* и *кћерка*, *снаха* и *свекрва*, *зет* и *ташта* итд.“ Управо због тога, анализирају се лексеме *син* и *ћерка* у пару, у оба језика. Након исцрпне анализе пословица и асоцијативних поља, ауторка закључује да се знатно већи број пословица везује за сина него за ћерку. На стр. 65, ауторка запажа: „У руском и у српском патријархалном друштву није било суштинских разлика у односу према синовима: сматрало се да је пожељно имати сина због каснијег доприноса породици, али се схватало и да није једноставно васпитати сина тако да он испуни очекивања, као и да односи са сином могу да се измене због женидбе. Мајке су у односу према синовима имале већу улогу углавном у најранијем периоду, када су и могле размазити синове, и зато је друштво сматрало да су саме одговорне ако се синови касније неодговорно односе према њима. Кћерке су посматране као ’привремени чланови породице’, јер је према традицији требало да се на време удају и напусте је. До тог периода биле су повлашћене, посебно од стране мајки које су биле одговорне за њихово васпитање, али су се посматрале и као мајчине помоћнице.“ Анализа асоцијативних поља указала је на чињеницу да се данас слика помало изменила. Асоцијације испитаника показују да се и данас од ћерке очекује да буде лепа, негована, послушна и вредна. Данас отац има мањи значај у преношењу знања синовима, а и његова некадашња улога господара у кући знатно је умањена. Закључено је и да је у смислу односа између родитеља и деце српска породица традиционалнија од руске, што се види у много већој сличности у закључцима анализа пословица и асоцијативних поља на материјалу српског језика него на материјалу руског језика.

У шестом делу књиге, на примеру значења лексеме *мајка* у руском и српском језику говори се о константама у језичкој слици света. На основу извршене анализе материјала из једнојезичких речника

стандардне и супстандардне лексике, речника фразеологизама и поређења, паремија са кључном речју *мајка* и асоцијативних поља, ауторка закључује да је концепт мајке у оба народа веома стабилан. Мајка је извор доброте, топлине и доживотне бриге о потомству. На основу анализе асоцијативних поља лексеме *мајка*, комбиноване са подацима из других извора, Марија Стефановић (стр. 76) конструише следеће елементе психолошки реалног значења ове лексеме: „*мајка/мама је углавном старија особа женског пола која је у посебној вези са оцем. Она рађа децу и првенствено се њима бави у раном узрасту и има веома важну улогу у припремању хране, као и у пружању подршке другим члановима породице. Углавном се налази код куће. У оквиру породице чешће ступа у интеракцију са женским члановима. Добра је према деци, а негативне емоције и ставови се могу објаснити двојако: мајка може претерано да брине, или да буде строга у настојању да што боље васпита децу. Мајка се често види као усамљена фигура, преморена и понекад несхваћена.*“

У седмом делу књиге фокус се ставља на испитивање асоцијативних поља, фразеологизама, пословица и изрека о зету и снахи у српском и руском језику, а контролно се анализирају и *тест* и *таште*, као и *свекар* и *свекрва*. И у овом делу књиге спроведена је исцрпна анализа и, између осталог, закључује се да се у традиционалној култури српског и руског народа снаха и зет виде на сличан начин. Они су странци у породици; непоуздани су; упадљива је доминација негативних емоција и оцена над позитивним; снаха улази у породицу и чешће је у контакту са укућанима, па тако постаје мета њихове критике, док је зет (уколико није реч о домазету) неко ко само повремено улази у женину породицу, не дајући много повода за конкретне приговоре; допринос зета и снахе у породици увек је недовољан.

У осмом делу књиге, пажња се посвећује проучавању стереотипа о жени у руском језику. Анализира се лексикографска обрада ове лексеме, асоцијативно поље и паремије. У уводу овог поглавља даје се теоријска слика о стереотипима и о значају проучавања стереотипа у лингвокултурологији и сродним дисциплинама. Реченице у којима се износе стереотипни судови често (мада не и обавезно) садрже маркере стереотипности: *сав*, *сваки*, *прави*, *типичан*, нпр. *Прави Немац је вредан*, *сви Пирећанци су шкрти* итд. У овом делу књиге анализирају се конструкције у којима се појављују маркери стереотипности уз именицу *жена* (*женщина*) у руском језику. Корпус чине примери из електронског Националног корпуса руског језика

(НКРЈ), који садржи више од три стотине милиона јединица. Материјал је преузиман у периоду од краја маја до почетка септембра 2011. године. Посматране су конструкције *вс* женщин**, *типичн* женщин** и *настоящ* женщ** и конструкције које садрже синтагму *как женщ**, које ауторка касније пореди са подацима добијеним анализом асоцијативног поља стимулуса *женщина.* Анализиране конструкције са маркерима стереотипности сортиране су на *домене*, у оквиру којих су утврђени *поддомени*, а унутар њих и *појединости*. На крају испитивања сваког маркера стереотипности наведени су статистички подаци, на основу којих се може утврдити стереотип *жене* у руској култури. Конструкције у којима се говори о *правој жени* откривају да је центар поља одевање и украшавање (19,11%) и подршка мушкарцу (14,70%). Статистичка анализа конструкција са маркером *сви, сваки* указује да је у центру поља физички изглед жене (15,87%). Конструкције које садрже маркер *как женщина* откривају да је у центру поља плачљивост (25,30%). Уколико би се од посматраних конструкција са маркером стереотипности формирало поље стереотипности, његов центар би изгледао овако: одевање и украшавање (12,38%), плачљивост (10,55%), физички изглед (7,33%), слабост (5,04%). Анализа асоцијативног поља лексеме *жена* открива да се у центру поља налази физички изглед (26,47%) и повезаност са мушкарцима (19%). Анализа се наставља посматрањем паремија, а затим се спроводи испитивање садржаја и структуре стереотипа *жена* у руском језику у поређењу са садржином и структуром асоцијативног поља. На самом крају наводи се табеларни приказ систематизованог материјала према појединостима у оквирима домена.

Књига Марије Стефановић *Језичка слика породице у руском и српском језику* представља значајан допринос развоју српске лингвокултурологије. Теоријско упориште истраживања најзаступљеније је у уводном поглављу, али и у осталим, емпиријским, деловима књиге, ауторка се позива на литературу и износи полазне теоријске поставке. Ауторка се придржава схватања, пре свега, руских (Ј. Н. Караулов, Н. В. Уфимцева, И. А. Стерњин, В. А. Маслова, Е. И. Зиновјева, Е. Е. Јурков, В. И. Карасик и др.) и пољских (Ј. Бартмињски) лингвокултуролога, али износи и мишљења англосаксонских истраживача (В. А. Крофт, Д. А. Круз, Џ. Лејкоф). Њен поглед на цитирану литературу увек је критички. Она одабира схватања која сматра исправним, а често износи и властите ставове.

Емпиријска истраживања приказана у овој књизи први пут су на овај начин конципирана у српској лингвистици. Инспиративне

истраживачке методе, као и занимљиви закључци свакако ће подстаћи српске истраживаче да, примењујући сличне процедуре, обраде друге тематске групе лексема. Закључци истраживања нису изнесени независно једни од других. Тако, на пример, износећи закључке о зету и снахи у језичкој слици света српског и руског народа, ауторка се често позива на раније изнесене закључке у вези са члановима уже породице у језичкој слици света Срба и Руса. Те паралеле које ауторка стално повлачи омогућавају читаоцу да створи општу и целовиту слику о породици у језичкој слици света.

Истраживања су обављена на богатој грађи коју чине асоцијативна поља, дефиниције и примери из руских и српских описних речника, бројни фразеологизми, пословице, изреке, примери из електронског корпуса итд. Анализе су извршене компетентно и исцрпно. Књига обилује статистичким резимеима спроведених истраживања, што закључке чини објективним и поузданим. Није увек лако протумачити грађу као што су вербалне асоцијације или паремије, али Марија Стефановић то чини вешто и детаљно. Њене прецизне анализе и фина запажања представљају посебан квалитет ове књиге.

Књига представља корисно компаративно истраживање, будући да је рађена на материјалу руског и српског језика. Подаци из једног језика на посебан начин осветљавају ситуацију у другом језику, а ауторка је то умела да искористи на најбољи начин.

И теоријски и емпиријски делови књиге Марије Стефановић *Језичка слика породице у руском и српском језику* значајно ће допринети развоју српске лингвокултурологије и обогатити руску лингвокултурологију. Ова књига намењена је стручњацима за семантику, психолингвистику и друге лингвистичке дисциплине, али ће бити користан приручник и стручњацима за социологију, психологију, етнографију и друге хуманистичке науке. Стручњацима за српски и руски језик, као и њиховим студентима ова књига пружиће нов и занимљив увид у везе између ових језика и култура њихових говорника, али и на узајамне културолошке, као и језичке везе.

*Рајна М. Драгићевић**
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српски језик и јужнословенске језике

* rajnad@yahoo.com

ХРОНИКА

ТРИ НАУЧНА СКУПА О ДИЈАЛЕКТУ И ДИЈАЛЕКАТСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ У ЛЕСКОВАЧКОМ КУЛТУРНОМ ЦЕНТРУ И ТРИ ЗБОРНИКА РАДОВА СА ТИХ СКУПОВА*

Лесковачки културни центар као најистакнутија културна институција на југу Србије, са посебно високим резултатима у области афирмисања локалних и регионалних књижевних остварења на призренско-тимочком дијалекту, као издавач часописа *Наше сȑварање*, чији први број датира из 1953. године, подухватио се 2006. године још једног врло одговорног посла – промоције лингвистичких дела која се баве проучавањем неког сегмента призренско-тимочког дијалекта. Аутор ових редова с поносом истиче да је његова књига – *Речник говора јабланичког краја* – прва таква књига промовисана 7. децембра 2006. године у организацији Лесковачког културног центра, а под покровитељством Скупштине општине Лесковац и Министарства за културу Републике Србије.

Иницијатор промоције научних остварења лингвистичког (дијалектолошког) типа био је Драган Радовић, професор светске књижевности, песник и дугогодишњи, врло успешан посленик Лесковачког културног центра, с високим организационим способностима у промовисању културних и других дешавања у Лесковцу и региону. У разговору везаном за промоцију наведене лексикографске монографије, Драган Радовић и др Радмила Жугић дошли су на идеју да ту промоцију ваља обогатити и излагањем научних радова о дијалектима с различитих аспеката, превасходно о призренско-тимочком

---

* Прилог је настао у оквиру пројекта *Лингвисȑичка исȑраживања савременог срȑског књижевног језика и израда Речника срȑскохрвȑског књижевног и народног језика САНУ* (бр. 148009), који у целости финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

дијалекту. Договорено је да се организује научни скуп о дијалекту и његовом односу са стандардним српским језиком – као први темат, и о лингвистичкој и литерарној анализи књижевног стваралаштва на дијалекту – као други темат.

Почетком децембра 2006. године Драган Радовић, као технички организатор, и др Радмила Жугић, као стручни организатор скупа, остварили су своју замисао: након успешне промоције *Речника говора јабланичког краја* Радмиле Жугић, на којој су говорили проф. др Недељко Богдановић, проф. др Софија Милорадовић и ауторка, саслушано је петнаест реферата о дијалекту и дијалекатској књижевности, са општом темом – *Могућности стварања на дијалекту*. Подршку овом научном скупу дали су својим рефератима понајвише сарадници Института за српски језик САНУ, али и колеге из Новог Сада, Ниша и Сомбора. Колико је та подршка организаторима скупа била успешна, потврђује сагласност учесника скупа са предлогом организатора да одржавање оваквог, али већег скупа – уз учешће дијалектолога, посленика из других лингвистичких области, стваралаца на дијалекту и из других центара Србије – постане традиција. У складу с финансијским могућностима организатора, скуп би се одржавао сваке друге године, док би у години након одржаног скупа био публикован зборник радова изложених на скупу.

Сходно договору, 2007. године је у издању Лесковачког културног центра објављен зборник под насловом *Књижевнос(т) на дијалект(у)*, који је уредио Драган Радовић, преточивши у овај зборник своје вишегодишње уредничко искуство из часописа „Наше стварање“, који и данас издаје Лесковачки културни центар. Зборник је тематски систематизован у неколико целина. Прва од њих, насловљена са *Разматрања*, обухвата шеснаест радова петнаесторо учесника скупа (један учесник скупа приложио је и рад који није саопштен на самом скупу, али се уклапа у његове тематске оквире). Овде ћемо у најкраћим цртама представити суштину сваког рада понаособ. У раду скупа учествовао је један од најбољих савремених српских дијалектолога проф. др Недељко Богдановић. У раду *Дијалектолошка наука и дијалекатска књижевност* (9–11), професор Богдановић сагледава примарне разлике између дијалектологије као науке о народним говорима и дијалекатске књижевности која се ствара на народним говорима. Независно од различитих циљева и резултата, науци о народним говорима и књижевности створеној на дијалекту заједнички је језик који као предмет истраживања дијалеката одражава фактичко стање и животну реалност, док је у литерарном

делу на дијалекту он средство реализације и конституисања једне нове реалности, онакве какву књижевни стваралац види.

О неопходности изучавања дијалектологије, почевши од основношколског и средњошколског система образовања до педагошких факултета, о методичком приступу изучавању народних говора, о вишезначној улози познавања народних говора, почевши од неговања завичајног језика до успешнијег, лакшег и поузданијег овладавања нормама књижевног језика, пише Жарко Бошњаковић у раду *Зашто је потребно изучавање и познавање дијалектологије*? (12–18).

Јордана Марковић сагледава степен досадашњег изучавања говора Лесковца и околине у раду *Лесковачки говор и српска дијалектологија* (19–21), истиче његово место у српској дијалектологији и констатује да овај говор није детаљно монографски описан, те да у том смислу, сходно значају који има, заслужује своју монографију.

У раду *Дијалекат у електронским медијима* (22–33), Радмила Жугић истражује веродостојност интерпретације дијалекатског израза у телевизијским серијама, конкретно – у серији „Агенција за СИС“, коју је емитовала телевизија Пинк. Она на конкретним примерима документује да се сценариста и редитељ недовољно пажљиво односе према дијалекту, чиме нарушавају дијалекатску норму. Стога је за аутентично и коректно представљање дијалекта, што у неку руку води његовом очувању, неопходно ангажовање добрих лектора-дијалектолога. Радмила Жугић приложила је за Зборник и рад *Именичке сложенице с придевом као првим конституентом у призренско-тимочким говорима (паралеле са стандардним српским језиком)* (34–43). У раду су анализиране сложене именице у призренско-тимочким говорима са творбеног и семантичког аспекта, настале творбеним поступком слагања (композиције). Овај творбени тип сложеница упоређен је са стањем у стандардном српском језику. Резултати анализе су показали да у овим сложеницама у дијалекту изостаје спојни вокал *-е-*, као и то да су у њему најпродуктивнији суфикси *-ка* и *-че,* за разлику од стандардног српског језика, у коме суфикс *-ка* из дијалекта бива замењен суфиксом *-ац*, док суфикс *-че* није својствен стандардном идиому.

Радивоје Жугић у раду *Комуникативни однос говора јабланичког краја и стандардног језика* (44–46), на примерима из *Речника говора јабланичког краја* Радмиле Жугић, потврђује став да се – упркос постојећим разликама између граматичког и лексичког система ова два идиома – комуникација међу њиховим носиоцима одвија несметано.

У Зборнику су објављени и радови са скупа који се баве односом између неких других дијалеката (не само призренско-тимочког) и књижевног језика. Тако, на пример, Рада Стијовић у раду *Дијалекатска лексика Михаила Лалића и књижевни језик* (76–80), осветљава однос дијалекатске лексике зетско-сјеничког дијалекта и књижевног језика на примерима из стваралаштва Михаила Лалића, чија је лексика веома заступљена у шестотомном *Речнику српскохрватског књижевног језика* Матице српске и *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ. Лалићева дијалекатска лексика умногоме обогаћује лексику књижевног српског језика. У раду *О неким дискурсним маркерима у роману „Петријин венац“ Драгослава Михаиловића* (85–90), коаутори Мирјана Гочанин и Владан Јовановић, анализом појединих стилских и дискурсних маркера и њихове улоге у организацији структуре романа „Петријин венац“, показују изузетне изражајне могућности косовско-ресавског дијалекта, на којем је роман написан.

Владан Јовановић у раду *Улога језика и дијалекта у образовању стереотипа о Грцима (на материјалу Кир Јање Јована Стерије Поповића и Кир Гераса Стевана Сремца)* (91–96) анализира улогу језика и дијалекта у формирању стереотипа Срба о Грцима.

Неколико радова у Зборнику посвећено је питањима дијалекатске књижевности. Тако Славољуб Обрадовић у раду *Дијалектални језик у корену бића човека и песме* (47–62) надахнуто и са пуно упечатљивих детаља пише о поезији на дијалекту, показујући њену уметничку вредност на примерима песама Гордане Томић-Радојевић (Лесковац), Радета Јовића (Лесковац), Власте Ценића (Доњевац) и Зорана Вучића (Сврљиг).

Ивко Јовановић даје преглед дијалекатске прозе стваралаца са подручја призренско-тимочког дијалекта у раду *Дијалекатски говор у прозној књижевности* (63–75). Аутор нас упознаје са приповедачем, романописцем и песником Драгославом Манићем Форским, чије је књижевно дело саздано на тимочко-лужничком дијалекту. Лужничким говором пише и приповедач Момчило Антић. У приповеци „Белужанова песма“ и монодрами „Даровни ћилим Цвете Агнине“ осликана је могућност поетске функције дијалекта. Томислав Г. Панајотовић, књигом хумористичних писама „Нашинци“, оставио је лингвистички документ о пиротском говору, посебице о фразеологији омаловажавања којом се сликовито, емотивно и језгровито исмева однос према неким људима и појавама. Пажње вредан је и сатирични роман „Нула“ Светислава Шумаревића, који је радњу

сместио у Лужницу, а тема је сукоб сиромашног и богатог сељака, који се због вербалне увреде завршава на суду, а епилог је смрт увређеног парничара. Највећи домет у коришћењу сврљишко-лужничког дијалекта у књижевном стваралаштву достигао је Слободан Џунић у роману „Ветрови Старе планине“.

Роман „Ветрови Старе планине“ Слободана Џунића био је предмет истраживања Биљане Мичић. У раду *Употреба дијалекта у роману „Ветрови Старе планине“ Слободана Џунића* (97–100), ауторка показује значај пиротског говора за карактеризацију ликова, за дочаравање њиховог менталитета и начина живота, што писац постиже функционалном употребом локалне лексике.

Ђорђе П. Алексић у раду *Пословице и сродни облици из јужне Србије* (106–114) пише о језичким одликама 307 забележених народних пословица, од којих су многе недавног постања, са ововременом књижевном лексиком.

Љубиша Рајковић Кожељац у кратком али значајном раду – *Вуков однос према дијалекатским говорима* говори о томе да Вук није био против употребе дијалеката у књижевности, што се види из његовог одговора на писмо Јована Стејића, који се чува у Архиву САНУ под бр. 8552/30(20).

Иван Ивановић не прихвата чињеницу да су његови „Аризани“ и „Петријин венац“ Драгослава Михаиловића написани на дијалекту. Реч, дакле, није о дијалекту, већ о колоквијалном говору руралних Срба XX века. Његово поимање дијалекта, колоквијалног говора и књижевног језика садржано је у раду *Искуство писца са дијалектом* (103–105).

Душан Јањић у раду *Проблеми превођења са дијалекта* (81–84), скреће пажњу на проблеме који се јављају у превођењу на француски језик књижевног дела писаног на дијалекту.

Други део Зборника, насловљен са *Наслеђе*, садржи кратке приче или одломке из прича стваралаца на призренско-тимочком дијалекту (115–147).

У трећем делу – *Из живота завичаја* (148–160) место је нашло по неколико песама на дијалекту.

Четврти део – *Мишљења* (161–169) садржи ауторизоване дискусије учесника скупа и заинтересованих стваралаца на дијалекту.

У петом делу Зборника, под називом *Осветљење* (170–178), штампани су у целости текстови промотера лексикографске монографије Радмиле Жугић, промовисане у оквиру научног скупа, 7. децембра 2006.

Најзад, шести део – *Ветерница речи* (179–197) садржи награђене радове на дијалекту ученика основних и средњих лесковачких школа. Тако су учесници скупа на књижевној вечери уприличеној на крају научног скупа могли, између осталог, да чују и текстове из урбане дијалектологије.

На самом крају зборника *Књижевнос(т) на дијалект(у)* налазе се *Белешке о ауторима* (198–201), које садрже сведене биобиблиографске податке аутора.

* * *

Други научни скуп одржан је у Лесковачком културном центру 25. и 26. септембра 2008. године. Његовом значају и сврсисходности допринео је већи број учесника из претходно наведених институција, као и научна подршка професора са Учитељског факултета у Врању и Педагошког факултета у Сомбору.

Другог дана рада скупа уприличен је Округли сто, на коме су учесници износили оцене и вредности радова који су по њима били најупечатљивији. Истакнути су значај и важност овог скупа за дијалектолошка истраживања српског језичког подручја и афирмацију научних центара које су на скупу достојно представили учесници који из њих долазе. Посебна пажња била је указана сарадницима Института за српски језик САНУ, који су пажљиво и зналачки одабраним темама на најбољи начин афирмисали ову институцију, посебно *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ.

Зборник радова са другог научног скупа у Лесковцу, *Дијалекат – Дијалекатска књижевност*, објављен је 2009. године у издању Лесковачког културног центра, на 318 страна, а уредник зборника је др Радмила Жугић, научни саветник Института за српски језик САНУ. Он обухвата тридесет реферата саопштених на скупу 2008. године. Број радова у Зборнику надмашује број изложених реферата на скупу, али не ремети његову тематску структуру, тако да је у том зборнику објављено укупно тридесет седам радова.

Већу тематско-научну целину у том зборнику чине радови у којима су се учесници скупа бавили различитим структурним дијалектолошким питањима. То су радови *Полугласник у говору, писању и читању* Јордане Марковић (48–54); *Ијекавица у Потајнику Ивана Негришорца* Драгане Радовановић (130–139); *О неким фонетским особинама говора села Горње Трешњице код Љубовије* Драгане Настановић (238–242); *Акценат имена и презимена у Врњачкој Бањи*

Мирјане Гочанин (121–129); неколико радова је посвећено питањима покрајинске и дијалекатске лексике у књижевном стваралаштву писаца чији је основни израз стандардни језик: *Одлике дијалекатске књижевности на примеру романа Кобајаги Ђоке Филиповића* Жарка Бошњаковића (55–68), *О лексичким и семантичким дијалектизмима у роману Кобајаги Ђоке Филиповића* Гордане Штасни и Жарка Бошњаковића (84–100), *О покрајинској и дијалекатској лексици у приповеткама Лазе К. Лазаревића* Наташе Вуловић (104–109); *Језик и дух у народним легендама и предањима из лесковачког краја* Биљане Мичић (178–182).

Покрајинска и дијалекатска лексика у Речнику САНУ била је инспиративан предмет истраживања неколицине истраживача, сарадника на пројекту *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* Института за српски језик САНУ: Марија Ђинђић, *О покрајинској лексици турског порекла у Речнику САНУ* (110–114), Владан Јовановић, *О језичком корпусу Речника САНУ и дијалекатској лексици* (115–120), Ненад Ивановић, *Збирке речи из разних крајева, а поглавито из Војводине Јована Јовановића Змаја у грађи за Речник САНУ и њен допринос развоју лексике српског књижевног језика* (140–156), Ивана Лазић-Коњик, *О лексици народних говора у Речнику САНУ* (157–161), Данијела Радоњић, *Лексика лесковачког краја у Речнику Српске академије наука и уметности* (243–246).

Претходнима се придружују још и радови о специјализованој народној лексици, сагледаној са различитих аспеката: Марина Спасојевић, *О називима верских празника у ресавском крају* (203–214), Марија Милосављевић и Бојана Мојсиловић, *О покрајинским називима за биљке (творбени аспект)* (215–227), Милица Марјановић, *Називи шара и мотива у српском народном везу* (228–232), Наташа Марковић, *Народни називи за небеска тела* (233–237).

Наставом падежа у основним школама на подручју призренско-тимочког дијалекта бави се Марина Јањић у раду *Падежни систем у настави на дијалекатском подручју* (69–76); а значај доброг познавања дијалекта за лакше усвајање српског књижевног језика у основном и високошколском систему образовања на југоистоку Србије истражују и образлажу коауторке Радмила Жугић и Стана Смиљковић у раду *О значају диференцијалне граматике призренско-тимочког дијалекта и стандардног српског језика у настави на југоистоку Србије* (9–25).

Бранкица Марковић објавила је у зборнику рад *Употреба локатива у роману Кобајаги Ђоке Филиповића* (162–177).

Контрастивном анализом синтаксе реченице у стандардном српском језику и тимочко-лужничком дијалекту, на примерима из романа „Ветрови Старе планине“, бави се Маја Вукић у раду *Начинско-поредбене реченице и конструкције у Ветровима Старе планине Слободана Цунића* (183–189); један учесник скупа, Сања Радојчић, у раду *Интерпретација Коштане – карактеристике говора глумаца* (190–202) бави се интересантном темом одступања од дијалекта, најпре у недоследној интерпретацији глумаца, али и у самом драмском тексту; аутор Радивоје Жугић, на примерима из различитих новинарских жанрова из дописничке мреже РТС-а, показује у раду *Однос стандардног језика и дијалекта у новинарском стваралаштву дописничке мреже РТС-а* (101–103) паралелно функционисање књижевног језика и дијалекта (призренско-тимочког) и несметану комуникацију носилаца дијалекта и гледалаца РТС-а.

Другу тематску област у том зборнику представљају радови који имају за предмет литерарну, естетску функцију дијалекта у књижевном стваралаштву. Тим питањима је посвећено шест радова са српског језичког простора и један рад са македонског подручја. У најкраћим цртама ћемо прокоментарисати која су књижевна остварења представљена као примери чијој је уметничкој вредности допринела употреба дијалекта.

У раду *Дијалектизми као естетичка књижевна категорија* (247–255), Тихомир Петровић разматра употребу дијалекатских речи или конструкција које су условљене захтевима семантичког простора, односно поетског контекста. Реч је о поезији за децу и младе у којој народни говор, ритам, склоп, метафоре дочаравају разиграни свет детињства „музикалним“ песништвом, оним у коме и дијалекатске речи имају свој равноправан удео. Аутор сматра да су оваквом песништву посебан допринос дали Мирослав Цера Михаиловић, Власта Ценић, Момчило Тешић, Добрица Ерић.

У раду *Регионално-завичајно, пикарско и фолклорно у Костићевом роману „Гуте Ђубре“* (256–269), Никола Цветковић пише о својеврсном доприносу српској књижевности Слободана Костића, аутора првог српског пикарског романа. Естетску и књижевно-уметничку вредност овог књижевног жанра Костић постиже вештим преплитањем анегдотских појединости, шаљивих народних исказа, дијалекатских обрта и појединих лексичких дијалектизама, што се све стапа у типичну хумористичност јужносрбијанског миљеа и лесковачке чаршије.

Љубиша Рајковић Кожељац, на примерима стихова из Драгићевићеве збирке „Белези“ и Милошевићеве збирке „Трла трлица“, у раду *Еуфонија тимочког говора у поезији Радише Драгићевића (Белези) и Момчила Милошевића (Трла трлица)* (270–278) скреће пажњу на еуфонију тимочког говора и лепоту поетског израза ова два песника. Вешто и богато заступљена еуфонија тимочког говора умногоме је допринела укупној литерарној вредности песништва ова два даровита ствараоца који су певали на свом матерњем дијалекту.

У раду *Мајсторско писмо Радета Јовића* (279–285), Данијела Костадиновић сагледава значај ове песничке збирке (под пуним насловом „Лесковачка мајсторска писма: јеванђеље лесковачког менталитета: стихови старовремски“) не само у књижевно-историјском већ и у дијалектолошком, лингвистичком смислу. Ауторка на примерима показује да је збирка својеврстан запис о старим лесковачким мајсторима и занатлијама, о старој лесковачкој чаршији, уопште – о старим Лесковчанима, о људској судбини и трагици, о фатализму женске лепоте, а све то на призренско-јужноморавском дијалекту, коме припада и говор Лесковца. Као заљубљеник у лесковачку чаршију и лесковачки говор (који је призренско-јужноморавског типа), Раде Јовић за своје певање користи исконски народни говор, са обиљем архаизама, турцизама и фразеологизама. Велики број функционално употребљених пословица и изрека, као израз мудрости народа о природним и друштвеним појавама, доприноси дражима његових стихова, наткриљујући локално и уздижући га на универзални ниво.

О старом Лесковцу, његовој прошлости и људима у њему, пише и хроничар и књижевник Сава Димитријевић – књижевним језиком у уводним деловима прича и дијалекатским изразом који излази из уста његових јунака. Све оно што је у записима Димитријевићеве трилогије „Људи и сокаци старог Лесковца“ испричано учињено је на језику којим Лесковчани говоре, а његова дијалекатска аутентичност, са свим познатим особеностима призренско-јужноморавског дијалекта, уверљивије од било чега другог осликава карактер, менталитет, физичке особине ових људи, природне и друштвене околности у које писац смешта своје јунаке. Све ово и још понешто, на конкретним примерима из текста, разматра Милена Стојановић у раду *Стилско-поетичке одлике књижевног света Саве Димитријевића (Људи и сокаци старог Лесковца)* (286–291).

Наводећи бројне примере књижевних стваралаца на завичајном језику, Зоран Вучић у раду *Народни говори као изражајно средство савремене књижевности* (292–294) истиче значај оваквих дела

за додатно и дубље истраживање језика на коме су писана. Овде ћемо поменути нека имена прозних стваралаца и песника на које аутор рада посебно скреће пажњу: Радиша Драгићевић са романом „Самотиња“, Раде Јовић, Љубиша Рајковић Кожељац, Драган Радовић, Мирослав Цера Михаиловић, Власта Ценић, Иван Негришорац.

Убавка Гајдова из Института за македонски језик у Скопљу, у раду *Дијалектите и книжевноста во македонскиот јазик согледани низ примери на поезијата на Ристо Јачев* (77–83), даје кратак осврт на књижевно стваралаштво на дијалекту, уз опаску да су у њему најзаступљенији говори јужних македонских крајева. То је и био разлог што ауторка употребу дијалекта у књижевности сагледава на примерима из поезије Риста Јачева.

* * *

Трећи научни скуп о питањима дијалеката и дијалекатске књижевности одржан је у Лесковачком културном центру 18. децембра 2010. године. На том скупу је настављено са остваривањем концепције о дијалектолошким истраживањима с граматичког, лексиколошког, лексикографског, синтаксичког, методичко-наставног и естетско-литерарног аспекта. На скупу је саопштено двадесет девет реферата, од којих се двадесет два баве граматичким и лексичким питањима у оквиру дијалекта, а седам – питањима дијалекатске књижевности. Четири рада су написана у коауторству, а у раду скупа су учествовала тридесет три референта из Београда, Новог Сада, Ниша, Врања, Сомбора и Косовске Митровице.

Зборник радова саопштених на трећем научном скупу, под називом *Дијалекат – дијалекатска књижевност* 3, објављен је 2011. године на 325 страна, у издању Лесковачког културног центра, а финансијску подршку, како одржавању скупа тако и објављивању Зборника, пружили су Министарство културе Републике Србије и град Лесковац. У Зборник су, поред радова саопштених на скупу, уврштена и три рада Радмиле Жугић који су из исте проблемске области.

Ретроспективу досадашњих истраживања и перспективу предстојећих истраживања призренско-тимочких говора даје Радмила Жугић у прегледном раду *Резултати и перспективе истраживања призренско-тимочких говора* (9–27). Јордана Марковић у раду *Функције апострофа* (31–45) доноси занимљива запажања о писању апострофа у народној поезији и прози и у књижевним делима на дијалекту. Уз допринос који сама даје проблему начина бележења

полугласничке вредности у књижевним делима на призренско-тимочком дијалекту, ауторка скреће пажњу на неопходност да се у решавање овог проблема укључе и језички стручњаци. *О феномену лингвицизма међу србијском академском филолошком елитом* (46–54) пишу коаутори Сандра Шаре и Станислав Станковић. Аутори критички скрећу пажњу на лингвицизам у српској академској филолошкој средини, при чему носиоци призренско-тимочког и косовско-ресавског дијалекта бивају стигматизовани само зато што се њихови природни идиоми знатно разликују од стандардног идиома.

Резултате социолингвистичког истраживања у коме се износе ставови македонске националне мањине у Србији о српском и македонском језику изнели су у раду *Неки од прагматичких и естетских ставова македонске националне мањине у Србији о македонском и српском језику* (72–82) Жарко Бошњаковић и Иван Књижар. Аутори су дошли до закључка да већа асимилација припадника македонске језичке заједнице са српским језиком постоји код млађих, образованијих испитаника женског пола, и обрнуто. Када је реч о асимилацији са стандардним српским језиком или дијалекатским идиомом, прва група испитаника се опредељује за стандардни српски језик, а друга за дијалекатски идиом. Реч је о престижу књижевног идиома, па ће опредељеност прве и друге групе испитаника бити слична и када је реч о избору македонског књижевног језика и дијалекта.

Пажње је вредан и социолингвистички рад Марине Јањић *Говор младих Врањанаца: од дијалектизама до англицизама* (109–114). Ауторка, након спроведене анализе међу средњошколцима у Врању, закључује да се велика већина њих пре опредељује за дијалекат него за стандардни језик. Такође, употреба србоанглицизама је у моди и млади Врањанци их користе чешће него књижевни језик. Овакав однос према употреби дијалекта, књижевног језика и англицизама резултат је утицаја средстава јавне комуникације (штампе, радија, телевизије).

Два рада имају за предмет граматичка питања дијалеката у књижевном делу, односно – одступања од дијалекта при интерпретацији глумаца у оквиру једне позоришне представе рађене по књижевном делу. Први је рад Голуба Јашовића, *Дијалектизми у књизи „Кратке косовске каже“ Новице Китића* (83–92), у коме аутор на примеру фонетских, морфолошких и синтаксичких питања указује на преплитање књижевног језика са особинама призренско-јужноморавског и косовско-ресавског дијалекта. Други је рад Драгане Радовановић: *Грех њене маме – између дијалекта и стандарда* (173–

180), у коме ауторка анализира говор глумаца који играју сеоске ликове из околине Тршића, и на прозодијским, морфолошким и лексичким примерима показује дијалекатска одступања од тршићког говора. Она указује на неопходност ангажовања лектора-дијалектолога у оваквим серијама, како би говор глумаца био у складу са изворним, аутентичним дијалектом. По основном опредељењу том раду је близак рад Наде Торлак *Језик медија: стандардни говор и дијалекти* (102–108) мада је он више теоријски усмерен, са покојим примером из различитих дијалеката. У њему се закључује да штампани и електронски медији умногоме формирају језик реципијената, али да су, нажалост, видна одступања не само у односу на стандардни језик него и у односу на саме дијалекте.

Врло су занимљива и два рада из синтаксе падежа и један из синтаксе реченице. У раду *Из синтаксе хронике „Село Сакуле а у Банату“ Зорана Петровића* (115–122), Гордана Драгин на основу примера из књиге долази до закључка да се употреба падежа у наведеном делу поклапа са тамишким поддијалектом, коме село Сакуле и припада. Она то потврђује примерима са изостајањем разлика између падежа места и падежа правца, примерима замене употребе инструментала средства социјативом, примерима употребе предлога *код* у значењу циља кретања и примерима употребе сложених придевских образовања типа *нов новцат*. Бранкица Марковић у раду *О употреби неких спацијалних предлошко-падежних конструкција у говору староседелаца Новог Сада* (134–142) са социолингвистичког аспекта анализира употребу конструкција ПОКРАЈ+Ген, НАД+Инстр и НА+Лок. Данка Урошевић у раду *Досадашња испитивања хипотактичких структура у призренско-тимочким говорима* (123–133) износи неке основне карактеристике зависносложених реченица и указује на потребу њиховог даљег истраживања.

Рад Марине Николић *Настава језика и дијалекат* (143–153) расветљава питање бољег и бржег савладавања књижевног језика на дијалекатском подручју, уз посебно апострофирање подручја призренско-тимочког дијалекта.

Питањима дијалекатских речника с различитих аспеката (дијалекатска лексикографија и лексикологија, терминолошка лексика у дијалекатским речницима) баве се следећи радови: *Речник говора Јужне Србије проф. др Момчила Златановића – извор народног говора* (28–30) (Стана Смиљковић); *Осврт на Тимочки дијалекатски речник Јакше Динића* (55–60) (Љубиша Рајковић Кожељац); *Називи за боје у Речнику српских говора Војводине* (194–211) (Данијела

Станић и Јелена Јанковић); *Лексикографски поступци у речницима Јакше Динића* (212–220) (Милица Стојановић); *О Речнику пиротског говора Н. Живковића* (221–229) (Наташа Миланов); *Антрополошка лексика у двама дијалекатским речницима* (230–240) (Драгана Цвијовић и Ивана Маринковић). Тим радовима су блиска и четири рада у којима се анализирају поједине терминолошке, лексичко-семантичке групе на грађи прикупљеној током ауторских теренских истраживања. Тако, у раду *Из фитонимије ресавског краја (коровска флора)* (166–172), Марина Спасојевић са лексиколошког, структурног и творбеног аспекта проучава називе коровских биљака у Горњој Ресави. Коларском терминологијом из Великог Блашка код Бањалуке бави се Биљана Савић у раду *Из коларске терминологије Великог Блашка код Бањалуке* (154–165). Овај рад добија на значају тиме што је компарацијом проучаване лексичко-семантичке групе са коларском терминологијом из речника *Војвођанска коларска терминологија* ауторка дошла до закључка о знатно богатијој семантичкој диференцијацији ове лексичко-семантичке групе у Војводини. Ово се објашњава повољнијим економским и животним околностима, с једне стране, док се, с друге стране, тумачи и различитошћу између географске конфигурације села Великог Блашка (брдска конфигурација) и Војводине (равничарска конфигурација), која је директно условила различитости у изради запрежних кола, с основним циљем да одговоре својој намени у двема различитим природно-географским срединама.

Народном терминологијом кухињског намештаја у Лијевчу пољу и Жупи (северозападни део Републике Српске) бави се колегиница Дијана Црњак са Филолошког факултета у Бањалуци. У раду насловљеном *Називи кухињског намјештаја у Лијевчу пољу и Жупи* (93–101), ауторка даје лексичко-семантичку анализу тог терминолошког поља, указујући на мотивационе и семантичке аспекте ових лексема. Терминологију родбинских односа у Рађевини, пределу у сливу горњег Јадра, истраживала је Мирјана Петровић-Савић у раду *Терминологија родбинских односа насталих склапањем брака (област Рађевина)* (181–189). Номинациони термини и термини за обраћање, настали као резултат склапања брака, обухваћени су општим термином „својачко“ сродство, које ауторка разликује од термина насталих из „крвног“ сродства.

Књижевности писаној на дијалекту посвећено је седам радова. У раду Тихомира Петровића *Језик и стил школске лектире* (251–261) теоријски се сагледава језик књижевности за младе и децу. Само

излагање аутора о наведеној теми је књижевност, уметност по себи, те је једном лингвисти немогуће да такво писање преприча и искаже својим речима. Граматика је као математика, те би у том смислу казивање о књижевности било огољено, чак сурово. Због тога ћемо за приказивање суштине овог рада искористити један цитат из њега: „Дечју белетристику маркира језик раскошних визуелно-сценичних слика. Сликовитост, оно што додирује и што се тиче, надмоћ маштовитог и 'гледљивог' над рационалним обликом мишљења и језик који омогућује поимање пре стицања интелектуалне зрелости – обележја су исказа подесног деци“.

Никола Цветковић у раду *Поетика завичаја и завичајности, језик и фолклор* (262–279), истиче особен значај поетике завичаја и завичајности за језик, дијалекте, фолклор, лексикографију, неологизме и целокупну уметничку баштину.

Књижевноуметничке вредности текста басми и бајања у средњем Тимоку, на материјалу који је сам забележио, сагледава Љубиша Рајковић Кожељац у раду *Зажени се камена девојка* (280–286). Анализом текстова се сагледава обиље песничких слика, међу којима велики број датира из паганских времена, можда чак из епохе анимизма.

Сунчица Денић на примерима савременог песничког стваралаштва песника јужне и источне Србије потврђује да се и на дијалекту може стварати књижевност високе естетске вредности, да се и на дијалекту могу исказивати најдубља духовна и емоционална стања. Наведена естетска мерила, видљива у песничком стваралаштву подужег низа песника (Мирослав Цера Михаиловић, Зоран Вучић, Радиша Драгићевић, Радосав Златановић, Раде Јовић, Власта Ценић, Драган Радовић, Виолета Јовић и други), ауторка сагледава у раду *Дијалекатска књижевност југа Србије* (287–294).

Дејан Крстић у раду *Дијалект као маркер торлачког идентитета* (295–313) даје врло широк преглед аутора и њихових дела на тимочко-лужничком дијалекту. Продукција је заиста импресивна, а заслугу за афирмисање аутора и њихових дела имају издавачи – Завичајно друштво и часопис *Торлак*. Поменућемо само неке ауторе: Момчило Милошевић „Трла трлица“, Љубиша Рајковић Кожељац „Трајање“, Саша Цветковић „Приче из Торлачију“, Радиша Драгићевић „Белези“. У теоријски заснованом раду, Д. Крстић истиче да је тимочко-лужнички дијалекат маркер „торлачког“ регионалног етничког идентитета.

О дијалекатској књижевности (314–318) пише са свог аспекта, на примерима свог књижевног стваралаштва, као и стваралаштва

књижевника и академика Драгослава Михаиловића, један од најпознатијих књижевника јужне Србије – Иван Ивановић. Он говори о језику књижевног дела, те о лингвистичком дискурсу академика Драгослава Михаиловића. У завршном делу рада закључује да је стварање књижевности на нестандардном језику могуће.

Да дијалекатски текстови у дијалектолошким монографијама, дати као целовита казивања информатора о догађајима из личног живота, поред документарне могу имати и литерарну вредност, анализом потврђује Тања Милосављевић у раду *Дијалекатски текстови као могућа основа литерарног казивања* (319–325). Анализа је спроведена на текстовима из следећих монографија: *Границе призренско-тимочких говора у власотиначкоме крају* Станислава Станковића, *Говор Горње Пчиње* Марине Јуришић и *Говор Алексиначког Поморавља* Недељка Богдановића.

* * *

Уместо закључка. Три одржана научна скупа о дијалекту и дијалекатској књижевности (2006, 2008, 2010) омогућила су истраживачима да јавно, пред стручном публиком, изнесу резултате сопствених истраживања из области дијалектологије и практичне примене дијалекатског идиома у књижевном стваралаштву. То је било од посебне важности за млађе истраживаче, као прилика да афирмишу свој рад и научне институције из којих долазе, да се охрабре, стекну поуздање, да од старијих и искуснијих колега добију подршку, али и смернице за даљи рад. Од великог је значаја била и могућност размене искустава учесника скупа, као и прилика да у Лесковцу ослушну изворни, аутентични народни говор, у овом случају – говор урбаног подручја.

Сваки од три одржана научна скупа у Лесковцу пропраћен је објављивањем зборника радова изложених на скупу, у години након одржавања скупа: *Књижевнос(т) на дијалект(у)* (2007), *Дијалекат – Дијалекатска књижевност* (2009) и *Дијалекат – Дијалекатска књижевност* (2011), у издању Лесковачког културног центра.

Као што се на основу тематске структуре прегледаних зборника види, радовима који су у њима објављени није обухваћен само призренско-јужноморавски дијалекат, као „асоцијација“ на место одржавања скупа, већ су представљени и други дијалекти призренско-тимочке дијалекатске зоне, односно, и други дијалекти српског језичког простора: косовско-ресавски, шумадијско-војвођански и херцеговачко-крајишки. У тој ширини представљених дијалеката

видимо значај лесковачког научног скупа, на коме се српски дијалекти осветљавају са различитих аспеката: фонетско-фонолошког, морфолошког, творбеног, лексиколошког, лексикографског, синтаксичко-реченичног, методичко-наставног и функционално-естетског аспекта. Његов научни допринос српској дијалектологији је очигледан, о чему најбоље сведочи близу деведесет саопштених реферата, објављених у три зборника.

Научни скуп у Лесковцу, у организацији Лесковачког културног центра, посвећен у потпуности дијалектима и њиховој стилско-изражајној функцији у књижевном стваралаштву, једини је научни скуп тог типа у Републици Србији, који је намењен у првом реду дијалектолозима. Организатори настоје да Скуп прерасте у међународни, односно да прво окупе колеге дијалектологе из региона, данас осамостаљених држава некада заједничке државе Југославије. На тај начин би био омогућен слободан проток научних информација у оба смера, што је важно за сагледавање стања у дијалектима са синхроног становишта.

Имајући све то у виду, организатор Скупа и издавач зборника радова са Скупа, Лесковачки културни центар, истиче да је уз досадашњу материјалну помоћ Министарства културе и Скупштине општине Лесковац неопходна и додатна материјална подршка надлежног Министарства просвете, науке и технолошког развоја Владе Републике Србије, како би један овако значајан пројекат могао и надаље да се остварује.

*Радмила В. Жугић**
Институт за српски језик САНУ
Београд

* radezz55@gmail.com

БИБЛИОГРАФИЈА

ISSN 0350–185x, LXIX (2013)
UDK: 014.3:81 ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ „1913/2012“
ID: 199313676
DOI: 10.2298/JFI1369525G

АНА В. ГОЛУБОВИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Библиотека Катедре за славистику

БИБЛИОГРАФИЈА ЧАСОПИСА *ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ* I (1913) – LXVIII (2012)

I. Општи теоријско-методолошки проблеми и историја лингвистике

1. БАТИСТИЋ, Татјана

An Introduction to Functional Grammar / M. A. K. Halliday. – London : Edward Arnold, 1985. – 387. / Tatjana Batistić // 43 (1987), 273–278. | Приказ

2. БЕЛИЋ, Александар

Words and Their Use / Stephen Ullmann. – London, 1951. – 108. / А. Б. // 20, 1/4 (1953–54), 466–471. | Приказ

3. БЕЛИЋ, Александар

О лингвистици проф. А. Белића / А. Белић // 18, 1/4 (1949–50), 1–37.

4. БЕЛИЋ, Александар

Les partes du discours, traduction française par Pierre Neart / Viggo Brøndal. – Copenhague, 1948. – 143. / А. Белић // 20, 1/4 (1953–54), 483–486. | Приказ

5. БЕРК, Кристијан Алфонсус ван ден

Praktische Sprachwissenschaft und Linguistik : das Einfachste ist das Komplizierteste / Christiaan Alphonsus van den Berk // 30 (1973), 43–64.

6. БОШКОВ, Слободанка

Logic in Linguistics / Jens Allwood, Lars-Gunnar Andersson, Östen Dahl. – Cambridge : University Press, 1977. – 185. / Slobodanka Boškov // 34 (1978), 201–208. | Приказ

7. БОШКОВ, Слободанка

Semantic Theory / Ruth M. Kempson. – Cambridge et al. : Cambridge Textbooks, 1977. – 216. / Дана Бошков // 35 (1979), 223–237. | Приказ

8. БУГАРСКИ, Ранко

Поводом једне лингвистичке педесетогодишњице / Ранко Бугарски // 64 (2008), 35–46. | Summary

---

* ana.golubovic@gmail.com

9. ВАЈШЧУК, Јадвига

Substytucyjna i metatekstowa interpretacja zjawiska anafory / Jadwiga Wajszczuk // 36 (1980), 121–151. | Резиме

10. ВОЈВОДИЋ, Дојчил

Теорија семантичких локализација као универзални лингвистички модел : Језик и простор / Предраг Пипер. – Београд : Чигоја штампа, 1997. – 221. / Дојчил Војводић // 54 (1998), 204–213. | Приказ

11. ГРИЦКАТ, Ирена

Звук и покрет у језику / Петар Губерина. – Загреб, 1952. – 219; Повезаност језичких елемената / Петар Губерина. – Загреб, 1952. – 430. / И. Грицкат // 20, 1/4 (1953–54), 452–466. | Приказ

12. ГРОХОВСКИ, Маћеј

Parenteza i metarečenica / Maciej Grochowski // 42 (1986), 1–8. | Summary

13. ДАНЕШ, Франтишек

Values and Attitudes in Language Standardization / František Daneš // 32 (1976), 3–27. | Резиме

14. ДЕЖЕ, Ласло

Synchrony, Diachrony and Greenberg`s State-Process Model : from the Viewpoint of Typological Characterization / László Dezső // 64 (2008), 109–122. | Резиме

15. ИВИЋ, Милка

La dépréverbation / André Vaillant // Revue des études slaves. – 19 (1946), 5–45. / Милка Ивић // 18, 1/4 (1949–50), 333–335. | Приказ

16. ИВИЋ, Милка

Exploring the Syntax-Semantics Interface / Robert D. Van Valin Jr. – Cambridge : Cambridge University Press, 2005. – 310. / Милка Ивић // 63 (2007), 225–226. | Приказ

17. ИВИЋ, Милка

L'identification des topiques des dialogues / Anne Grobet. – Bruxelles, 2002. – 422. / Милка Ивић // 59 (2003), 175–176. | Приказ

18. ИВИЋ, Милка

Constructions at Work : the Nature of Generalization in Language / Adele E. Goldberg. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – 280. / Милка Ивић // 62 (2006), 367–368. | Приказ

19. ИВИЋ, Милка

Methods in Structural Linguistics / Zellig S. Harris. – Chicago : University of Chicago, 1951. – 384. / Милка Ивић // 20, 1/4 (1953–54), 474–478. | Приказ

20. ИВИЋ, Милка

О проблему падежне системе у вези са савременим схватањима у лингвистичкој науци / Милка Ивић // 20, 1/4 (1953–54), 191–211. | Résumé

21. ИВИЋ, Милка

Проблем перспективизације у синтакси / Милка Ивић // 32 (1976), 29–46. | Summary

22. ИВИЋ, Милка

Readings in Modern Linguistic. – Stockholm, 1972. – 384. / Милка Ивић // 31 (1974–75), 255–260. | Приказ

23. ИВИЋ, Милка

Théorie des prépositions, introduction à une sémantique rationnelle, traduction française par Pierre Neart / Viggo Brøndal. – Copenhague, 1950. – 143. / Милка Ивић // 20, 1/4 (1953–54), 423–429. | Приказ

24. ИВИЋ, Милка

Toward a Cognitive Semantics. 1, Concept Structuring Systems; 2. Typology and Process in Concept Structuring. – London ; Cambridge : MIT, 2000. – 565, 495. / Милка Ивић // 57 (2001), 83–86. | Приказ

25. ИВИЋ, Милка

Foundations of Language : Brain, Meaning, Grammar, Evolution / Ray Jackendoff. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – 477. / Милка Ивић // 61 (2005), 213–215. | Приказ

26. ИВИЋ, Милка

Further Insight into Contrastive Analysis. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Company, 1990. – 610. / Милка Ивић // 48 (1992), 171–176. | Приказ

27. ИВИЋ, Милка

Zeichen, Sprache, Bewusstsein / Jeff Bernard, Katlin Neumer. – Wien, 1994. – 464. / Милка Ивић // 52 (1996), 193–196. | Приказ

28. ИВИЋ, Павле

La Dialectologie / Sever Pop. – Louvain, 1950. – 1134. / Павле Ивић // 19, 1/4 (1951–52), 334–339. | Приказ

29. ЈОВИЋ, Душан

О аутономности науке о језику / Душан Јовић // 31 (1974–75), 67–77. | Résumé

30. ЈОВИЋ, Душан

О месту Ferdinanda de Saussura, Александра Белића и Leonarda Bloomfielda у лингвистици XX века / Душан Јовић // 29, 1/2 (1972), 49–80. | Résumé

31. ЈОВИЋ, Душан

О нултим вредностима у језичкој структури / Душан Јовић // 33 (1977), 17–22. | Summary

32. ЈОВИЋ, Душан

Огледи из опште лингвистике / Весна Половина. – Београд, 1992. – 241. / Душан Јовић // 49 (1993), 221–224. | Приказ

33. ЈОВИЋ, Душан

Parametric Linguistic / Louis G. Heller, James Macris. – The Hague ; Paris, 1967. / Душан Јовић // 29, 3/4 (1973), 545–551. | Приказ

34. ЈОВИЋ, Душан

Теоретические проблемы современного языкознания. – Москва : АН СССР, 1964. / Душан Јовић // 27, 3/4 (1968–69), 541–546. | Приказ

35. КЕРКЕЗ, Драгана

Введение в грамматическую семантику : грамматические значения и грамматические системы языков мира / В. А. Плунгян. – Москва, 2011. – 670. / Драгана М. Керкез, Биљана Марић // 68 (2012), 196–207. | Приказ

36. КИКЛЕВИЧ, Александр

Семантический инвариант как категория описания плана содержания лексических знаков / Александр Киклевич // 63 (2007), 47–65. | Резиме

37. КИКЛЕВИЧ, Александр

Функциональный поход в парадигмах философии языка / Александр Киклевич // 62 (2006), 169–194. | Резиме

38. КЛИКОВАЦ, Душка

History and Perspectives of Language Study : Papers in Honor of Ranko Bugarski. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins PC, 2000. – 305. / Душка Кликовац // 57 (2001), 87–95. | Приказ

39. КОЈЕН, Леон

Јакобсон и основе модерне метрике / Леон Којен // 53 (1997), 1–27. | Summary

40. МИЛЕР, Барбара

Zur Darstellung von Funktionswörtern im Wörterbuch / Barbara Müller // 43 (1987), 101–110. | Резиме

41. ПАВКОВИЋ, Васа

Језици / Ранко Бугарски. – Нови Сад : Матица српска, 1993. – 130. / Васа Павковић // 50 (1994), 249–251. | Приказ

42. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Језички знак и структура фонеме у језичким системима / Миливој Павловић // 28, 1/2 (1969), 37–73. | Résumé

43. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Limbaj şi context : Problema limbajului în concepţia experimării şi a interpretării prin organizări contextuale / Tatiana Slama-Cazacu. – Bucureşti, 1959. / Мил. Павловић // 27, 3/4 (1968–69), 519–522. | Приказ

44. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Opuscula linguistica : ausgewählte Aufsätze und Abhandlungen / Chr. S. Stang. – Oslo : Universitetsforlaget, 1970. / Мил. Павловић // 28, 3/4 (1970), 549–553. | Приказ

45. ПИПЕР, Предраг

О језику и говору са интерпретацијског становишта / Предраг Пипер // 39 (1983), 43–51. | Резюме

46. ПИПЕР, Предраг

Functional Grammar : a Field Approach / Alexander V. Bondarko. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Company, 1991. – 207. / Предраг Пипер // 48 (1992), 163–169. | Приказ

47. ПИПЕР, Предраг

Funkcionalni stilovi / Branko Tošović. – Sarajevo : Svjetlost, 1988. – 311. / Предраг Пипер // 47 (1991), 251–256. | Приказ

48. ПОЛОВИНА, Весна

Појам континуума и његова примена у лингвистици / Весна Половина // 54 (1998), 7–14. | Summary

49. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Jezik i lingvistika / Ranko Bugarski. – 2. izd. – Beograd : Nolit, 1984. – 328. / Milorad Radovanović // 41 (1985), 135–147. | Приказ

50. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

О појмовнику и терминологији фази логике у лингвистици / Милорад Радовановић // 66 (2010), 407–417. | Summary

51. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Правци у лингвистици у тумачењу Милке Ивић / Милорад Радовановић // 64 (2008), 386–390. | Summary

52. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Sound, Sign and Meaning : Quinquagenary of Prague Linguistic Circle / ed. L. Matejka. – Ann Arbor : University of Michigan, 1976. – 662. / Милорад Радовановић // 34 (1978), 193–199. | Приказ

53. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Sosir : osnivač moderne lingvistike / Džonatan Kaler ; prevod B. Hlebec. – Beograd : BIGZ, 1980. – 149. / Milorad Radovanović // 37 (1981), 281–285. | Приказ

54. РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Dinamika jezičkih struktura / Dubravko Škiljan. – Zagreb : Studentski centar Sveučilišta, 1976. – 159. / Milica Radović-Tešić // 34 (1978), 209–213. | Приказ

55. РАКИЋ, Станимир

Linguistic Categorization, Prototypes an Linguistic Theory / John Taylor. – Oxford ; New York : Oxford Press, 1995. / Станимир Ракић // 55 (1999), 137–142. | Приказ

56. РАКИЋ, Станимир

Meaning Predictability in Word Formation : Novel : Context–Free Naming Units / Pavol Štekauer. – New York : John Benjamins, 2005. – 214. / Станимир Ракић // 63 (2007), 294–299. | Приказ

57. РАКИЋ, Станимир

О номинализацији и наслеђивању структуре аргумената / Станимир Ракић // 54 (1998), 15–33. | Summary

58. РАКИЋ, Станимир

Semantics, Primes and Universals / Anna Wierzbicka. – Oxford ; New York : Oxford Press, 1996. / Станимир Ракић // 57 (2001), 101–109. | Приказ

59. РАКИЋ, Станимир

Syntax, Theory and Problems / Dona Napoli. – Oxford ; New York : Oxford Press, 1993. – 600. / Станимир Ракић // 54 (1998), 214–218. | Приказ

60. РОКОШОВА, Јоланта

Über das Problem des Antropozentrismus in der Sprache : Ein Beitrag zur Untersuchung des Genus verbi / Jolanta Rokoszowa // 37 (1981), 25–54. | Резюме

61. СТАНИЋ, Милија

Језички систем и поетска граматика / Душан Јовић. – Београд : БИГЗ : Јединство, 1985. – 157. / Милија Станић // 43 (1987), 279–291. | Приказ

62. СТАНОЈЧИЋ, Живојин

Лексическая семантика : синонимические средства языка / Ю. Д. Апресян. – Москва : Наука, 1974. – 367. / Живојин Станојчић // 32 (1976), 227–230. | Приказ

63. СТАНОЈЧИЋ, Живојин

Прилог проучавању хиперграматичности / Живојин Станојчић // 30 (1973), 611–614.

64. СТЕРНИНА, Марина

Integral Theory of Polysemy / M. A. Sternina // 62 (2006), 215–224. | Резюме

65. ТАНАСИЋ, Срето

Стари и нови списи : огледи о језику и уму / Милорад Радовановић. – Сремски Карловци ; Нови Сад : Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2007. – 249. – (Библиотека Theoria ; 70) / Срето Танасић // 65 (2009), 440–444. | Приказ

66. ТАНАСИЋ, Срето

Увод у фази лингвистику / Милорад Радовановић. – Сремски Карловци ; Нови Сад : Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2009. – 162. – (Библиотека Елементи ; 82) / Срето Танасић // 67 (2011), 312–316. | Приказ

67. ТАРЛАНОВ, Замир

К проблеме концептов в синтаксисе / Замир К. Тарланов // 56, 3/4 (2000), 1169–1177.

68. УЛИЧНИ, Олџих

Zur einigen Fragen der semantischen Ebene der Satzsyntax / Oldřich Uličný // 33 (1977), 23–32. | Резиме

II. Интердисциплинарна проучавања језика (етнолингвистика, неуролингвистика, психолингвистика, социолингвистика и сл.)

69. АЛИНЕИ, Марио

A Stratigrafic and Structural Approach to the Study of Magico-Religious Motivations / Mario Alinei // 56, 1/2 (2000), 75–92.

70. БАЊЧЕРОВСКИ, Јануш

Језичко значење и људско знање / Janusz Bańczerowski // 56, 1/2 (2000), 103–107.

71. БРБОРИЋ, Бранислав

Нација и држава са (социо)лингвистичког становишта / Бранислав Брборић // 56, 1/2 (2000), 139–147.

72. ВИГОНАЈА, Љиља

Языковые стереотипы и индивидуальное в интонации / Л. Т. Выгонная, Л. П. Морозова // 56, 1/2 (2000), 273–281.

73. ЂОКИЋ, Маја

Le storie colorate / Alina Kreisberg. – Pescara Edizioni : Tracce, 2001. – 165. / Маја Р. Ђокић // 58 (2002), 120–131. | Приказ

74. ИВИЋ, Милка

Metafore u mišljenju i jeziku / Duška Klikovac. – Beograd : Biblioteka XX vek : Knjižara Krug, 2004. – 318. / Милка Ивић // 61 (2005), 272–273. | Приказ

75. ИВИЋ, Павле

Значај лингвистичке географије за упоредно и историјско проучавање јужнословенских језика и њихових односа према осталим словенским језицима / Павле Ивић // 22, 1/4 (1957–58), 179–206. | Zusammenfassung

76. ИЛИЋ, Марија

Динамика језичке и социјалне промене : о мањинским језицима у Мађарској с посебним освртом на српски језик / Марија Илић // 65 (2009), 331–357. | Summary

77. ЈОВИЋ, Душан

Lingua in Diaspora : Studies in the Language of the Second Generation of Yugoslav Immigrant Children in Sweden. – Lund, 1983. – 233. / Dušan Jović // 42 (1986), 181–184. | Приказ

78. КУРКИНА, Љубов

Этнолингвистичаская география Южной Славии / А. А. Плотникова. – Москва : Индрик, 2004. – 767. / Л. В. Куркина // 61 (2005), 229–243. | Приказ | Уп. 87.

79. МАРИЦКИ-ГАЂАНСКИ, Ксенија

Неки биолошки аспекти Аристотелове глотологије / Ксенија Марицки-Гађански // 64 (2008), 217–226. | Summary

80. МИЛЕТИЋ, Бранко

Прилог за испитивање артикулација помоћу рендгенових зракова / Бранко Милетић // 7, 1/2 (1927–28), 160–200.

81. ПАВКОВИЋ, Васа

Jezik u savremenoj komunikaciji : naučna rasprava. – Beograd : Centar za marksizam, 1983. – 265. / Vasa Pavković // 40 (1984), 204–211. | Приказ

82. ПАВЛОВИЋ, Неда

Село и град у култури Бугара и Срба = Селото и градът в културата на Българи и Сърби. – Велико Търново : Университетско издателство „Св. Кирил и Методий“, 2011. – 202. / Неда В. Павловић // 68 (2012), 216–220. | Приказ

83. РАДЕНКОВИЋ, Љубинко

Боја као обележје митолошких бића : словенске паралеле / Љубинко Раденковић // 64 (2008), 337–346. | Резюме

– РАДИЋ, Јованка

Српски језик у контексту националних идентитета : поводом српске мањине у Мађарској | Уп. 1249.[2]

84. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Jezik i politika / Miloš Okuka. – Sarajevo : Oslobođenje, 1983. – 273. / Milorad Radovanović // 41 (1985), 163–169. | Приказ

85. РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Sociolingvistika / Milorad Radovanović. – Novi Sad : Književna zajednica Novog Sada : Dnevnik, 1986. – 304. / Milica Radović-Tešić // 44 (1988), 101–106. | Приказ

86. РЕМЕТИЋ, Слободан

Етно-културолошке теме / Недељко Богдановић. – Сврљиг : Етно-културолошка радионица, 2002. – 122. – (Културна историја Сврљига ; 1) / Слободан Реметић // 59 (2003), 182–188. | Приказ

87. СОБОЉЕВ, Андреј

О картографировании экстралингвистических признаков на этнолингвистических картах : Этнолингвистичаская география Южной Славии / А. А. Плотникова. – Москва : Индрик, 2004. – 767. / Андрей Н. Соболев // 61 (2005), 216–228. | Приказ | Уп. 78.

88. СТЕФАНОВИЋ, Марија

Язык. Сознание. Культура : сборник статей / под. ред. Н. В. Уфимцевой и Т. Н. Ушаковой. – Москва : Эйдос, 2005. – 400. / Марија Стефановић // 62 (2006), 391–395. | Приказ

– ТОЛСТОЈ, Светлана

Бренное тело, или из чего сотворен человек : этнолингвистическая заметка | Уп. 334.

– ТОМАС, Џорџ

The Role of German Loanwors in Serbo-Croatian : a Sociolinguistic Perspective | Уп. 1046.

---

[1] Библиографске јединице без редног броја испред распоређене су на два места у библиографији, а имају само један редни број.

89. ТРОЈАНОВИЋ, Сима

Прилог тајним језицима / Сима Тројановић // 5 (1925–26), 222–226.

90. ФИРЕК, Волфганг

Bemerkungen zur Kulturgeschichte Europas / Wolfgang Viereck // 56, 3/4 (2000), 1331–1342.

91. ЧАРИКОВА, Олга

О когнитивно-дискурсивном походе к изучению глагола / О. Н. Чарыкова // 62 (2006), 253–258. | Summary

92. ШУБЕРТ, Габријела

Sprache, Identität, Sprachwechel / Gabriella Schubert // 56, 3/4 (2000), 1425–1432.

III. Примењена лингвистика

а) Превођење

93. ГРИЦКАТ, Ирена

Вуков превод „Новог завета“ као споменик великог филолошког настојања / И. Грицкат // 26, 1/2 (1963–64), 219–245. | Резюме

94. ГРИЦКАТ, Ирена

О преводима Леополдових „Привилегија“ / Ирена Грицкат // 47 (1991), 45–64. | Резюме

95. ГРИЦКАТ, Ирена

Превод и оригинал / Миодраг Сибиновић. – Београд : Привредна штампа, 1979. – 191. / Ирена Грицкат // 40 (1984), 167–176. | Приказ

96. КОВАЧЕВИЋ, Радмила

Глаголи који означавају кретање бродом у словенском преводу „Новог завета“ / Радмила Ковачевић // 50 (1994), 177–187. | Резюме

– КУЉБАКИН, Степан

Euchologium Sinaiticum : texte slave avec sources grecques et traduction française / Jean Frček. – Paris, 1933. | Уп. 565.

97. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Вишезначност поетског текста и проблеми његовог превођења : „Двенадцать“ А. Блока / Радмило Маројевић // 46 (1990), 53–62. | Резюме

98. ЊОМАРКАЈ, Иштван

Srpski prevod mađarske gramatike Imrea Szalayja / István Nyomárkay // 56, 3/4 (2000), 747–750.

99. РАЈИЋ, Јелена

Слободни индиректни дискурс у шпанском и могућности његовог превођења на српски / Јелена Рајић // 52 (1996), 175–191. | Summary

100. РЕШЕТАР, Милан

Što je *skopos*? / M. Rešetar // 12 (1933), 208–210.

101. ТАРАНОВСКИ, Кирил

О Крклевичу преводу Пушкинова „Моцарта и Салијерија“ / Кирил Тарановски // 19, 1/4 (1951–52), 47–86. | Резюме

102. ЦВИЈИЋ, Олга

О неким речима у преводу „Новога завета“ / Олга Цвијић // 26, 1/2 (1963–64), 401–412. | Резюме

103. ЧАРОТА, Иван

Переводы священного писания на белорусский язык / Иван А. Чарота // 66 (2010), 497–511. | Резиме

б) Учење страних језика

104. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Учебник сербохорватского языка / В. Н. Зенчук и др. – Москва : МГУ, 1986. – 414. / Ксенија Кончаревић // 44 (1988), 107–111. | Приказ

105. ПЕЦО, Асим

Сербско-хорватский язык / Т. П. Попова. – Москва, 1986. / Асим Пецо // 43 (1987), 229–233. | Приказ

106. РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Кратка сърбохърватска граматика / Л. Лашкова. – Софија : Наука и изкуство, 1985. – 165. / Милица Радовић-Тешић // 42 (1986), 199–202. | Приказ

107. РЕШЕТАР, Милан

Serbokroatisches Lesebuch / Karl Meyer, A. Stojićević. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1927. – 216. / M. Rešetar // 6 (1926–27), 248–251. | Приказ

108. СТАНИЋ, Милија

Сербохорватский язык / И. В. Арбузова, П. А. Дмитриев, Н. И. Сокаль. – Лењинград, 1965. – 291. / Милија Станић // 27, 3/4 (1968–69), 531–540. | Приказ

в) Контрастивна и компаративна проучавања језика

109. АНТОНИЋ, Ивана

О књизи и поводом књиге : Глаголски вид и тип глаголске ситуације у енглеском и српском језику / Предраг Новаков. – Нови Сад : Футура публикације, 2005. – 148. / Ивана Антонић // 62 (2006), 376–390. | Приказ

110. БУЛАХОВ, Михаил

Сербско-хорватские имена прилагательные на *-аст* и их эквиваленты в русском и белорусском языках / М. Г. Булахов // 30 (1973), 65–72.

111. ВЕЛИЧКОВА, Славка

За еден словообразувателен тип в български и сърбски език / Славка Величкова // 56, 1/2 (2000), 187–192.

112. ВОЈВОДИЋ, Дојчил

О вокативним императивним типовима каузације у руском и српском језику / Дојчил Војводић // 59 (2003), 153–174. | Резюме

113. ВРАНА, Јосип

Utjecaj depalatalizacije i denazalizacije na razvitak vokalskih sistema češkoga i hrvatsko-srpskoga jezika / Josip Vrana // 30 (1973), 269–279.

114. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Међујезичка српско-бугарска (бугарско-српска) лексичка хомонимија / Мариана Алексић. – Београд : Филолошки факултет, 2006. – 281. / Даринка Гортан-Премк // 63 (2007), 277–282. | Приказ

115. ДЕЖЕ, Ласло

The Historical Change in Object Cases in Serbian Compared With Ukranian and Russian / László Dezsö // 56, 1/2 (2000), 329–334.

116. ДЗЕНДЗЕЛИВСКИЈ, Јосип

Ще одна карпатоукраїнсько-південнословянська лексичка паралель : укр. діал. *вересло́*, серб. и хорв. *вре́сло, врије́сло* / Йосип О. Дзендзелівський // 56, 1/2 (2000), 449–453.

117. ДОБРЕВ, Иван

Вид и характер на генетичната основа на названието в славянските и тюрските езици / Иван К. Добрев // 57 (2001), 59–77. | Резиме

118. ДРАШКОВИЋ, Владо

Хаплолошко *quf* у француском и његови еквиваленти у српскохрватском језику / Владо Драшковић // 30 (1973), 305–314.

119. ДУРИДАНОВ, Иван

Бълг. *гороцвет*, срхърв. *гороцвијет* / И. Дуриданов // 30 (1973), 107–115.

120. ЂОРЂИЋ, Петар

Трпни глаголски придев прошлог времена у старословенском језику, грчком и латинском тексту / П. Ђорђић // 9 (1930), 273–278.

121. ЂУКАНОВИЋ, Владо

Заменички прилози у српскохрватском, руском и пољском језику : семантичка студија / Предраг Пипер. – Београд : Институт за српскохрватски језик САНУ, 1988. – 189. / Владо Ђукановић // 46 (1990), 129–132. | Приказ

122. ЖУГИЋ, Радмила

Једно поређење истих или сродних глаголских лексичких јединица у бугарском језику и јужноморавском говору српског језика / Радмила Жугић // 52 (1996), 169–174. | Резюме

123. ЗАЛДЕН, Барбара

Serbokroatischen Entsprechungen zu einem Typ deutscher Komposita / Barbara Salden // 45 (1989), 90–125. | Резиме

124. ИВИЋ, Милка

Полски–македонски : граматичка конфронтација. 5 / Зузана Тополињска. – Скопје : Македонска академија на науките и уметностите, 2001. – 202. / Милка Ивић // 58 (2002), 87–88. | Приказ

125. ИВИЋ, Милка

Riječi na granici punoznačnosti / Snježana Kordić. – Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2002. – 227. / Милка Ивић // 59 (2003), 189–191. | Приказ

126. ИЉИНСКИ, Григорије

Сербо-хорватскія прилагательныя съ суффиксомъ *-ovъ* и русско-кашубскія окончанія род.п.ед.ч.м. и ср.р. *-va/-vo* / Г. Ильинскій // 5 (1925–26), 53–68.

127. КОСЕСКА-ТОШЕВА, Виолета

Konfrontativna gramatika srpskohrvatskog i poljskog jezika : metodološki aspekt / Violetta Koseska-Toszewa, Irena Sawicka // 43 (1987), 215–227. | Summary

128. ЛАШКОВА, Лили

Средства, функции и дистрибуция на синтаксичното отрицание в сърбохърватски и български език / Лили Лашкова // 32 (1976), 167–193.

129. ЛЕГУРСКА, Палмира

Проблеми на семантиката на деминутивите в руския, сръбския и българския език и представянето й в двуезичен речник : върху материал от тематичната група названия на части на тялото / Палмира Легурска, Ничка Бечева // 56, 1/2 (2000), 577–588.

130. ЛЕКОВ, Иван

За граматично-родовото поведение на чуждиците в сърбохърватския и българския език / Иван Леков // 30 (1973), 155–158.

131. ЛУПАЧОВА, Лариса

Семантическая структура соматизмов в русском и сербско-хорватском языках : на примере существительных *рука* и *хвост (рēй)* / Л. И. Лупачева // 47 (1991), 107–120. | Резиме

132. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Реченице са уопштено-личним значењем у руском језику у поређењу са српскохрватским / Радмило Маројевић // 33 (1977), 99–116. | Резюме

133. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Типолошко диференцирање руског и српскохрватског језика : из дијахронијске и синхронијске перспективе / Радмило Маројевић // 42 (1986), 21–41. | Резюме

134. МАСЛОВА, Алина

К семантическому анализу устойчивых выражений с „цветовыми“ прилагательными : на материале русского и сербского языков / Алина Маслова // 56, 1/2 (2000), 647–653.

135. МИЛИНКОВИЋ, Љубо

Конструкције са предлогом *за* у савременом руском и српскохрватском језику / Љубо Милинковић // 43 (1987), 137–171. | Резюме

136. МИРИЋ, Душанка

Контрастивна проучавања српског језика : правци и резултати / ур. Иван Клајн, Предраг Пипер. – Београд : САНУ, Одбор за српски језик у поређењу са другим језицима, 2010. – 376. – (Српски језик у поређењу са другим језицима ; 1) / Душанка Мирић // 67 (2011), 343–345. | Приказ

137. МИТРИНОВИЋ, Вера

Заменице трећег лица у српским, пољским и руским наративним текстовима / Вера Митриновић // 56, 1/2 (2000), 671–686.

138. НИКОЛИЋ, Марина

Музички жаргон младих и молодежный музыкальный сленг : компаративни поглед / Софија Милорадовић. – Београд : Етнографски институт САНУ : Институт за српски језик САНУ, 2012. – 308. / Марина М. Николић // 68 (2012), 181–188. | Приказ

139. НИКОЛИЋ, Мирослав

Binarne relacije posesije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku / Smiljka Stojanović. – Beograd : Filološki fakultet, 1996. – 500. / Мирослав Николић // 53 (1997), 221–226. | Приказ

140. ПОПОВ, Бојан

Српскохрватско *љага* – албанско *lagë* / Бојан Попов // 44 (1988), 85–86. | Резюме

141. ПОПОВИЋ, Људмила

Нова контрастивна синтакса словенских језика : Podstawowe struktury zdaniowe współczesnych języków słowiańskich : białoruski, bułgarski, polski / A. Kiklewicz et. al. – Olsztyn, 2010. – 448. / Људмила Поповић // 67 (2011), 317–325. | Приказ

142. ПОПОВИЋ, Људмила

Функције плусквамперфекта у савременом српском и украјинском језику / Људмила В. Поповић // 68 (2012), 113–145. | Резюме

– РАДЕНКОВИЋ, Љубинко

Боја као обележје митолошких бића : словенске паралеле | Уп. 83.

143. РАДИЋ, Првослав

О српско-македонским лексичким паралелама : дијалектолошки аспект / Првослав Радић // 49 (1993), 113–136. | Резюме

144. РАДИЋ-ДУГОЊИЋ, Милана

О идеографској класификацији руско-српских међујезичких паронима / Милана Радић-Дугоњић // 52 (1996), 161–168. | Резюме

145. РАКИЋ, Станимир

О метафоричком означавању људи, животиња, биљака и ствари у српском и енглеском језику / Станимир Ракић // 60 (2004), 147–176. | Summary

146. СААВЕДРА, Димка

Семантика *локализација објекта* и њено изражавање у српском и бугарском језику / Димка Сааведра // 55 (1999), 73–103. | Summary

147. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Апозиција у српскохрватском и руском језику / Богољуб Станковић // 42 (1986), 43–65. | Резюме

148. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Асиндетске реченице у руском језику и њихови српскохрватски еквиваленти / Богољуб Станковић // 43 (1987), 65–82. | Резюме

149. СТАНКОВИЋ, Богољуб

О напоредном сагледавању српских и руских синтагми / Богољуб Станковић // 56, 3/4 (2000), 1077–1083.

150. СТЕРНИН, Јосиф

Контрастивные словари : проблемы практического создания / И. А. Стернин // 62 (2006), 225–232. | Summary

151. СТИЈОВИЋ, Рада

О једном типу редукованог инфинитива у неким зетско-сјеничким говорима с освртом на стање у бугарском и македонском језику / Рада Стијовић // 63 (2007), 199–206. | Резюме

152. СТОЈАНОВИЋ, Андреј

Инклузивни императив у научном стилу руског и српскохрватског језика / Андреј Стојановић // 45 (1989), 127–136. | Резюме

153. ТАНАСИЋ, Срето

Епистоларни дискурс украјинског и српског језика / Људмила Поповић. – Београд : Филолошки факултет, 2000. – 305. – (Монографије ; 89) / Срето Танасић // 59 (2003), 192–196. | Приказ

154. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Пасивот како (семантичка и) граматичка категорија : во македонскиот и полскиот јазик / Зузана Тополињска // 59 (2003), 17–34. | Summary

155. ФЛАЈШЕР, Холм

Zur Determiniertheit/Indeterminiertheit von Substantiven unter konfrontativem Aspekt : die serbokroatischen Adjektivformen und der Artikelgebrauch im Deutschen / Holm Fleischer // 40 (1984), 45–73. | Резиме

156. ХАЈИЧОВА, Ева

Functional Sentence Perspective in the Slavonic Languages and in English / E. Hajičová, P. Sgall // 38 (1982), 19–34. | Резиме

157. ЦИХУН, Генадз

З беларуска-сербских моўных дачыненняў / Генадзь Цыхун // 56, 3/4 (2000), 1381–1387.

IV. Прасловенски језик, словенска језичка заједница и посебна питања појединих словенских језика

а) Опште (прасловенски језик и словенска језичка заједница)

158. БЕЛИЋ, Александар

Депрефиксација у словенским језицима : предлози типа *изнад* и сличне појаве / А. Белић // 18, 1/4 (1949–50), 87–101.

159. БЕЛИЋ, Александар

Essai sur la chronologie de certains faits phonétiques du slave commun / Prince N. Trubetzkoy // RESl. – II, 217–234. / А. Белић // 3 (1922–23), 138–139. | Приказ

160. БЕЛИЋ, Александар

Izabrani kraći spisi / Vatroslav Jagić. – Zagreb : Matica hrvatska, 1948. – 639. / А. Белић // 18, 1/4 (1949–50), 311–313. | Приказ

161. БЕЛИЋ, Александар

Најмлађа (трећа) промена задњенепчаних сугласника *к, г, х* у прасловенском језику / А. Белић // 2, 1/2 (1921), 19–39.

162. БЕЛИЋ, Александар

Прилози историји словенских језика / А. Белић // 4 (1924), 1–28.

163. БЕЛИЋ, Александар

Промене акцената у прасловенском језику / А. Белић // 1, 1/2 (1913), 38–66.

164. БЕЛИЋ, Александар

Recherches syntaxiques sur la Décadence de l'adjectif nominal dans les langues slaves et particulièrement dans le russe / Gunnar Gunnarson. – Stockholm, 1931. – 154. / А. Белић // 13 (1933–34), 211–217. | Приказ

165. БЕЛИЋ, Александар

Le slave commun / A. Meillet. – Paris, 1924. – XVI, 448. / А. Белић // 4 (1924), 197–202. | Приказ

166. БЕЛИЋ, Александар

Le slave commun / A. Meillet. – Paris, 1934. – 538. / А. Б. // 13 (1933–34), 189. | Приказ

167. БЕЛИЋ, Александар

Slovanské studie : sbirka statí, věnovaných prelátu univ. prof. Dr. Josefu Vajsovi. – Praha : Vyšehrad, 1948. – 266. / А. Белић // 18, 1/4 (1949–50), 293–297. | Приказ

– БЕЛИЋ, Александар

Српскохрватске гласовне групе *-jt-, -jd-* и прасловенско *-kti-, -gti-* и *-hti-* | Уп. 627.

168. БЕЛИЋ, Александар

Uvod u slovansko filologijo / R. Nahtigal. – Ljubljana : Filološka fakulteta, 1949. – 119. / А. Белић // 18, 1/4 (1949–50), 276–279. | Приказ

169. БЕЛИЋ, Александар

Vergleichende Slavische Grammatik von Dr. Wenzel Vondrák. Band I, Lautlehre und Stammbildungslehre. – Göttingen, 1924. / А. Белић // 4 (1924), 222–224. | Приказ

170. БОРИСЕНКО-СВИНАРСКИ, Вера

Славянская палеография / Степан Михайлович Кульбакин ; приредили Гордана Јовановић, Радмила Ковачевић, Виктор Савић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2008. – 170. / Вера Борисенко-Свинарская // 65 (2009), 425–432. | Приказ

– БОРИШ, Вјеслав

Srpskohrvatsko kajkavsko *skolek* (daska, daščica) i praslovensko **skoliti* (cepati) | Уп. 417.

Студије из српскохрватске и словенске етимологије | Уп. 915.

171. ВАЈАН, Андре

La désinence *–tŭ* de 2-3 personne du singuler de l'aoriste / André Vaillant // 20, 1/4 (1953–54), 29–37. | Резиме

172. ВАРБОТ, Жана

Этимологические заметки : прасл. **torkati/*tъrkati, *čerbti, *pъlkati* / Жана Ж. Варбот // 56, 1/2 (2000), 171–175.

173. ВЕНДИНА, Татјана

Мотивационный признак в лингвогеографическом пространстве общеславянского лингвистического атласа / Татьяна И. Вендина // 56, 1/2 (2000), 193–209.

174. ВИЈК, Николас ван

Les Groupes *ъr, ьr, ъl, ьl* en slave commun et en Russe / N. van Wijk // 18, 1/4 (1949–50), 39–47.

175. ВОЈТИЛА-ШВЈЕРОВСКА, Марија

Dlaczego głuchy nie słyszy? : rozważania o etymologii psł. *gluchъ* / Maria Wojtyła-Świerowska // 47 (1991), 209–220. | Резиме

176. ГАЛТОН, Херберт

Susret fonoloških sistema altajskog i slovenskog jezika / Herbert Galton ; prevod Biserka Rajčić // 47 (1991), 83–106. | Summary

177. ГРИЦКАТ, Ирена

Études sur la comparaison slave / Arne Gallais. – Oslo, 1946. – 173. / И. Грицкат // 18, 1/4 (1949–50), 324–328. | Приказ

178. ГРИЦКАТ, Ирена

Поводом једног покушаја примене структуралистичких метода на проблеме словенског глагола / Ирена Грицкат // 20, 1/4 (1953–54), 307–332. | Résumé

179. ГРКОВИЋ-МЕЈЏОР, Јасмина

Индоевропска *esse* предикација поседовања на словенском плану / Јасмина Грковић-Мејџор // 61 (2005), 33–50. | Summary

180. ГРКОВИЋ-МЕЈЏОР, Јасмина

Slavenska poredbena gramatika : I dio : uvod i fonologija / Milan Mihaljević. – Zagreb, 2002. – 242. / Јасмина Грковић-Мејџор // 60 (2004), 221–225. | Приказ

181. ГРКОВИЋ-МЕЈЏОР, Јасмина

Славянская акцентология : опыт реконструкции системы акцентных парадигм в праславянском / В. А. Дыбо. – Москва : АН, 1981. – 272. / Јасмина Грковић // 40 (1984), 177–185. | Приказ

182. ГРОХОВСКИ, Маћеј

Hyperonyms and Quotations as Components of Definitions / Maciej Grochowski // 47 (1991), 37–44. | Резиме

183. ДАБИЋ, Богдан

Конкурентност наставака за творбу глаголске именице у словенским језицима / Богдан Л. Дабић // 56, 1/2 (2000), 321–328.

– ДОБРЕВ, Иван

Вид и характер на генетичната основа на названието в славянските и тюрските езици | Уп. 117.

184. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Словенски асоцијативни речник : Славянский ассоциативный словарь : русский, белорусский, болгарский, украинский / Н. В. Уфимцева, Г. А. Черкасова, Ю. Н. Караулов, Е. Ф. Тарасов. – Москва : Министерство образования и науки Российской Федерации : Московский государственный лингвистический университет, Российская академия наук, Институт языкознания, 2004. / Рајна Драгићевић // 62 (2006), 364–366. | Приказ

185. ДУЛИЧЕНКО, Александар

Sveslovenski jezik Juraja Križanića u kontekstu slovenske interlingvistike / Aleksandar D. Duličenko // 45 (1989), 71–90. | Резюме

186. ИВИЋ, Милка

Семантика и структура на словенскиот вид III / ред. С. Каролак, Љ. Спасов. – Скопје : Катедра за македонскиот јазик и јужнословенски јазици, 1998. – 234. / Милка Ивић // 55 (1999), 124–128. | Приказ

187. ИВИЋ, Милка

Slavic Transformational Syntax / ed. R. D. Brecht, C. V. Chvany. – Michigan, 1974. – 261. / Милка Ивић // 32 (1976), 223–226. | Приказ

188. ИВИЋ, Милка

Slavolinguistica 6 : Modality in Slavonic Languages : New Perspectives / ed. Björn Hansen, Petr Karlík. – München : Otto Sagner Verlag, 2005. – 388. / Милка Ивић // 62 (2006), 358–359. | Приказ

189. ИВИЋ, Милка

Теоријско-методолошки проблеми словенске синтаксе везани за концепт фактивности / Милка Ивић // 33 (1977), 1–16. | Summary

190. ИВИЋ, Павле

Број прозодијских могућности у речи као карактеристика фонолошких система словенских језика / Павле Ивић // 25 (1961–62), 75–113. | Резюме

191. ИВИЋ, Павле

Pravci razvoja prozodijskog sistema u slovenskim jezicima / Pavle Ivić // 43 (1987), 1–16. | Summary

192. ИВИЋ, Павле

Faktori koji utiču na razvoj vokala u slovenskim jezicima / Pavle Ivić // 38 (1982), 1–18. | Summary

– ИВШИЋ, Стјепан

S-h. *vukodlak* dijal. ‚lepir' | Уп. 1185.

193. ИЛЕШИЋ, Фран

Slovenske etimologije / Fr. Ilešić // 3 (1922–23), 83–84. | Уп. 263.

194. ИЛЕШИЋ, Фран

Tak zwane perfektum w językach słowiańskih / Stanisław Słoński // Prace Filologiczne. – X (1923) / Fr. I. // 3 (1922–23), 192. | Приказ

195. ИЛИЈЕВСКИ, Петар

Од најстарата историја на писменоста : бројките им претходат на буквите / Петар Хр. Илиевски // 56, 1/2 (2000), 469–480.

196. ИЉИНСКИ, Григорије

Къ этимологіи имени *chъrvatъ „хорватъ"* / Г. Ильинскій // 3 (1922–23), 26–30.

197. ИЉИНСКИ, Григорије

Славянские этимологии / Г. Ильинский // 9 (1930), 286–296.

198. ИЉИНСКИ, Григорије

Славянскія этимологіи / Г. Ильинскій // 5 (1925–26), 184–187.

199. ЈАХИЋ, Џевад

Izoglosa i faktor međujezičkih kontakata : na primjeru sonantne geminacije *dn › nn, dn' › n'n', dl › ll* u dijalektima slovenskih jezika / Dževad A. Jahić // 40 (1984), 75–92. | Резюме

200. КАРАШ, Мјечислав

Protetyczne *s-* w językach słowiańskich / Mieczysław Karaś // 30 (1973), 135–141.

201. КОРДИЋ, Сњежана

Koordinacija i subordinacija u složenim rečenicama slavenskih jezika / Snježana Kordić // 64 (2008), 189–197. | Summary

202. КРЕЧМЕР, Ана

О књижевно-језичкој традицији до 1800. код Срба и Руса : размишљања о словенској историјској стандардизацији / Ана Кречмер // 56, 1/2 (2000), 543–559.

203. КУЉБАКИН, Степан

Акценатска питања : нова истраживања о словенскоме акценту / С. Куљбакин // 2, 1/2 (1921), 80–110.

204. КУЉБАКИН, Степан

Акценатска питања / С. Куљбакин // 2, 3/4 (1921), 240–253.

205. КУЉБАКИН, Степан

Акценатска питања / Ст. Куљбакин // 3 (1922–23), 48–70.

206. КУЉБАКИН, Степан

Повстання азбуки й літературної мови в словян / Іван Огієнко. – Друкарня О. О. Василіян у Жовкві, 1938. / С. Куљбакин // 17 (1938–39), 236–251. | Приказ

207. КУЉБАКИН, Степан

Remarques sur le groupement des langues Slaves / N. Van Wijk // RÉSl. – IV, 1/2 (1924), 5–15. / С. Куљбакин // 4 (1924), 202–205. | Приказ

208. КУЉБАКИН, Степан

Увод у историју словенских језика / О. Хујер. – Београд, б. г. – 118. / Ст. Куљбакин // 14 (1935), 236–241. | Приказ

209. КУНЦМАН-МИЛЕР, Барбара

Slowakische Konjunktionen in Adversativkonstruktionen : Erkundugen und Versbuch einer Beschreibung / Barbara Kunzmann-Müller // 47 (1991), 161–176. | Резиме

210. КУРИЛОВИЧ, Јежи

Les itératifs en -*eie/o*- en slave et en baltique / Jerzy Kuryłowicz // 30 (1973), 143–147.

211. КУРКИНА, Љубов

К этимологии слав. **voržiti* / Любовь В. Куркина // 56, 1/2 (2000), 561–567.

212. КУРЦ, Јозеф

K problematice existence a významu slov. zájmena *jь, ja, je* / Josef Kurz // 30 (1973), 149–153.

213. ЛАШКОВА, Лили

За някои актуални проблеми на съпоставителното изследване на славянските езици / Лили Лашкова // 54 (1998), 95–104. | Резиме

214. ЛИКОМАНОВА, Искра

За етимологията на *превода* (междуславянски паралели) и нейните интерпретации / Искра Ликоманова // 56, 1/2 (2000), 595–600.

215. ЛОМА, Александар

Dalje od reči : rekonstrukcija prajezičkih leksemskih spojeva kao perspektiva slovenske indoevropske etimologije / Aleksandar Loma // 51 (1995), 31–58. | Zusammenfassung

216. ЛОМА, Александар

Illyricum Slavicum : првих пола миленија словенства на северозападном Балкану у светлу лингвистике / Александар Лома // 50 (1994), 139–144.

217. ЛОМА, Александар

Монументални свеевропски подухват : Atlas Linguarum Europae : vol. I, fascicle 6. – Roma : Instituto Poligrafico e Zecca dello Stato, Libreria Stato, 2002. / Александар Лома // 60 (2004), 193–198. | Приказ

218. ЛОМА, Александар

Перинтеграција *об-* > *б-* као етимолошки проблем / Александар Лома // 56, 1/2 (2000), 601–633.

219. ЛОМА, Александар

Podunavska prapostojbina Slovena : legenda ili istorijska realnost? : uz knjigu Этногенез и культура древнейших Славян / О. Н. Трубачев. – Москва : Наука, 1991. – 272. / Aleksandar Loma // 49 (1993), 187–220. | Приказ

220. ЛОМА, Александар

Позајмљенице из непознатог језика у прасловенском : Entlehnungen aus einer bisher unbekannten indogermanischen Sprache im Urslavischen und Urbaltischen / Georg Holzer. – Wien : ÖA, 1989. – 232. / Александар Лома // 46 (1990), 87–122. | Приказ

221. ЛОМА, Александар

Праиндоевропски глагол и словенска етимологија / Александар Лома // 66 (2010), 283–295. | Summary

222. ЛОМА, Александар

Прасл. **котоńь* ’коњ’ / Александар Лома // 59 (2003), 35–38. | Summary

223. ЛОМА, Александар

**Rěčь, *slovo, *beseda* : етимологија и семантичка праисторија / Александар Лома // 64 (2008), 199–216. | Summary

224. ЛУБАШ, Владислав

Przejawy semantyzacji we fleksji południowosłowiańskiej / Władysław Lubaś // 30 (1973), 167–171.

225. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Девет̄брат̄ња сест̄ра у народној песми : о једном творбено-семантичком типу словенских посесивних придева / Радмило Маројевић // 37 (1981), 243–249. | Резюме

226. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

О реконструкцији прасловенског система посесивних категорија и посесивних изведеница / Радмило Маројевић // 43 (1987), 17–40. | Резюме

227. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Прасловенска adiectiva possessiva типа *Tvorimiŕičь* (од патронима типа *Tvorimiŕičь*), њихова судбина и трагови у словенским језицима / Радмило Маројевић // 38 (1982), 89–109. | Резюме

228. МАСЛОВА, Алина

Комуникативно-функционалне специфичности индиректних говорних чинова са значењем побуде / Алина Ј. Маслова // 66 (2010), 297–309. | Резюме

– МИЛЕТИЋ, Бранко

Поводом Егблумових радова из српске фонетике и словенске акцентологије | Уп. 646.

229. МИЛЕТИЋ, Бранко

Zur Entstehung und Entwicklung der slavo-baltischen und der nordischen Akzentarten / R. Ekblom. – Uppsala. / Б. Милетић // 10, 1/3 (1931), 237–244. | Приказ

230. МИЛОРАДОВИЋ, Софија

Лексема **korljь* и континуанти групе **tort* на словенској језичкој територији / Софија Милорадовић // 63 (2007), 83–96. | Zusammenfassung

231. МИЛОРАДОВИЋ, Софија

Теорија дијахронијске лингвистике и проучавање словенских језика / ур. Јасмина Грковић-Мејџор, Милорад Радовановић. – Београд : САНУ, Одељење језика и књижевности, 2010. – 278. – (Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија ; 4) / Софија Милорадовић // 67 (2011), 279–288. | Приказ

232. НАХТИГАЛ, Рајко

Slavische und indogermanische Intonation / K. H. Meyer. – Heidelberg, 1920. / Rajko Nahtigal // 2, 1/2 (1921), 158–168. | Приказ

233. НИКОЛИЋ, Видан

Systemy zoominiczne w językach słowiańskich. – Lublin : Uniwersytet Marii Kurie-Skłodowskiej, 1996. – 354. / Видан Николић // 53 (1997), 248–251. | Приказ

234. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Guide to the Slavonic Languages / R. G. A. de Bray. – London, 1951. – 797. / М. Павловић // 20, 1/4 (1953–54), 471–474. | Приказ

235. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Симбиоза процеса и диференцирање прасл. *tj* – *dj* / Миливој Павловић // 27, 1/2 (1966–67), 143–164. | Résumé

236. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Градуелне промене у дијахроној синтакси словенских језика : Diachronic Slavonic Syntax : Gradual Changes in Focus / ed. Björn Hansen, Jasmina Grković-Major. – München ; Berlin ; Wien : Wiener Slawischer Almanach, 2010. – 208. – (Sonderband ; 74) / Слободан Павловић // 67 (2011), 289–295. | Приказ

237. ПЕТРОВИЋ. Тања

Besedna družina iz korena **god*- v slovanskih jezikih / Alenka Šivic–Dular. – Ljubljana : Založba ZRC, 1999. – 223. / Тања Петровић // 58 (2002), 140–143. | Приказ

238. ПЕТРОВИЋ, Тања

Of All the Slavs My Favorites = Најдражи од свих Словена / ed. Victor A. Fridman, Donald L. Dyer // Indiana Slavic Studies. – 12 (2001), 83. : зборник радова у част 66. рођендана Howarda I. Aronsona / Тања Петровић // 60 (2004), 236–242. | Приказ

239. ПЕЦО, Асим

Јурај Крижанић као акцентолог / А. Пецо // 38 (1982), 51–78. | Резюме

240. ПЕШИКАН, Митар

Генеза и еволуција словенског писма / Митар Пешикан // 29, 1/2 (1972), 105–151. | Резюме

241. ПЕШИКАН, Митар

О пореклу словенских акценатских типова : осврт на студију совјетског акцентолога В. М. Илича-Свитича / Митар Пешикан // 27, 1/2 (1966–67), 237–266. | Резюме

242. ПИПЕР, Предраг

Języki słowiańskie / Hanna Dalewska-Greń. – Warszawa : PWN, 1997. – 665. / Предраг Пипер // 55 (1999), 129–136. | Приказ

243. ПИПЕР, Предраг

О вводных диалогах в славянских языках / Предраг Пипер // 61 (2005), 15–32. | Резиме

244. ПИПЕР, Предраг

О синхронном описании словообразования местоименных наречей в славянских языках / Предраг Пипер // 41 (1985), 13–23. | Резиме

245. ПИПЕР, Предраг

Реципрочност и рефлексивност у словенским језицима / Предраг Пипер // 42 (1986), 17–20. | Резюме

246. ПОГОДИН, Александар

Die gemeinslavischen Lehnwörter aus dem Germanischen / V. Kiparsky. – Helsinki : Suomalainen Tiedeakatemia, 1934. – 329. / А. Погодин // 13 (1933–34), 275–279. | Приказ

247. ПОПОВА, Зинаида

Категория славянского глагольного вида : дискусии, возможные решения / З. Д. Попова // 62 (2006), 233–251. | Summary

248. ПОПОВИЋ, Драгана

Пространство слова : лексическая семантика в общеславянской перспективе / С. М. Толстая. – Москва : Индрик, 2008. / Драгана Поповић // 67 (2011), 296–303. | Приказ

249. ПОПОВИЋ, Иван

О словенским коренима **bǫb-* и **pǫp-* и неким њиховим дериватима / Иван Поповић // 19, 1/4 (1951–52), 159–171. | Résumé

250. ПОПОВИЋ, Иван

Les Slaves en Grèce et en Dacie / Emile Petrovici // Balcania (Bucurest). – VII (1944), 465–473. / И. П. // 18, 1/4 (1949–50), 332–333. | Приказ

251. РАДОНИЋ, Јован

Митрополит Стефан Стратимировић о општем словенском књижевном језику / Јов. Радонић // 1, 1/2 (1913), 113–122.

252. РУЖИЧКА, Рудолф

Remarks on Unpronounceable Subjects / Rudolf Růžička // 64 (2008), 437–439. | Zusammenfassung

253. СИМИЋ, Радоје

О типолошким проблемима периферних структура словенске реченице / Радоје Симић // 33 (1977), 33–51. | Zusammenfassung

254. СИМИЋ, Радоје

Структурно-типолошке карактеристике исказа у словенским језицима / Радоје Симић // 34 (1978), 35–57. | Zusammenfassung

255. СИМИЋ, Радоје

Теоријско-методолошки проблеми у типологији словенске реченице / Радоје Симић // 32 (1976), 47–119. | Zusammenfassung

256. СКОК, Петар

Leksikologičke studije / P. Skok // 8 (1928–29), 88–102.

257. СКОК, Петар

O slovenskoj palatalizaciji sa romanističkog gledišta / P. Skok // 8 (1928–29), 38–64.

258. СЛАВСКИ, Франтишек

Prasłowiańskie *menǫti* 'wspominać, pamiętać, mentionem facere, commemorare, meminise' / František Sławski // 56, 3/4 (2000), 1033–1034.

259. СОБОЉЕВ, Андреј

Славянские pluralia tantum : проблема дефектной парадигмы / Андрей Н. Соболев // 61 (2005), 95–115. | Резиме

260. СОЛЕЦКА, Казимјера Марија

O definiowaniu znaczeń leksykalnych : na materiale słowiańskich czasowników denominalnych / Kazimiera Maria Solecka, Kamila Termińska // 36 (1980), 65–87. | Резиме

261. СТАНИШИЋ, Вања

О неким питањима унутрашње реконструкције прасловенског гласовног развоја / Вања Станишић // 62 (2006), 139–154. | Резюме

262. СТЕФАНОВИЋ, Димитрије

Славянское и балканское языкознание : проблемы интерференции и языковых контактов. – Москва : Наука, 1975. – 322. / Димитрије Стефановић // 33 (1977), 299–302. | Приказ

263. СТОЈАНОВИЋ, Љубомир

Допуна / Љ. Ст. // 3 (1922–23), 85. | Уп. 193.

264. ТАНАСИЋ, Срето

Граматика и лексика у словенским језицима. – Нови Сад : Матица српска ; Београд : Институт за српски језик САНУ, 2011. – 594. / Срето Танасић // 68 (2012), 169–174. | Приказ

265. ТАНАСИЋ, Срето

Нов приступ у проучавању глагола : Глагольный категориал / Бранко Тошович. – Opole : Graz, 1998. / Срето Танасић // 55 (1999), 156–162. | Приказ

266. ТАНАСИЋ, Срето

Проучавање глаголске стилистике : Stilistika glagola / Branko Tošović. – Wuppertal : Lindenblatt, 1995. – 539. / Срето Танасић // 52 (1996), 220–223. | Приказ

267. ТАНАСИЋ, Срето

Славянски езици : граматични очерци. – София, БАН, 1994. – 586. / Срето Танасић // 51 (1995), 319–324. | Приказ

268. ТАНАСИЋ, Срето

Словенске синтаксе и словенска синтакса / Срето Танасић // 63 (2007), 227–231.

269. ТЕНТОР, Мате

Prilog Bernekerovu rječniku / Mate Tentor // 5 (1925–26), 202–214.

270. ТОЛСТОЈ, Светлана

Многозначность и синонимия в общеславянской перспективе / С. М. Толстая // 62 (2006), 17–29. | Резиме

271. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Iz problematike slovenskih inhoativa / Zuzanna Topolińska // 41 (1985), 1–11. | Summary

272. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Перифрастични предикатски изрази на међусловенским релацијама / Зузана Тополињска // 38 (1982), 35–49. | Резюме

273. ТРУБАЧОВ, Олег

Славяне : язык и история как основа этногенеза / О. Н. Трубачев // 51 (1995), 291–304.

274. ХАВРАНЕК, Бохуслав

O podstatě slovanské filologie / Miloš Weingart // Sborník filosofické fakulty university Komenského. – Bratislava, 1924. / Boh. Havránek // 4 (1924), 216–219. | Приказ

– ХАЈИЧОВА, Ева

Functional Sentence Perspective in the Slavonic Languages and in English | Уп. 156.

275. ХАМП, Ерик

On Slavic Etymological Dictionaries / Eric P. Hamp // 60 (2004), 7–9. | Резиме

276. ХАМП, Ерик

A Few Words of Delight / Eric P. Hamp // 61 (2005), 11–14. | Резиме

277. ШЕВЕЉОВ, Џорџ

On the Problem of the Participation of *y* and *i* in the Loss of *jers* / George Y. Shevelev // 32 (1976), 121–141. | Резиме

278. ШИПКА, Данко

Generisanje fleksije slovenskih jezika u gramatici minimalne informacije / Danko Šipka, Nenad Končar // 53 (1997), 187–202. | Резюме

279. ШУСТЕР-ШЕВЦ, Хинц

Die Späturslawischen Makrodialekte und ihre Rolle bei der Entstehung der slawischen Einzelsprachen : Ein Rekonstruktionsversuch / Hienz Schuster-Šewc // 56, 3/4 (2000), 1433–1441.

б) источнословенски језици

280. БЕЛИЋ, Александар

Akzentbewegung in der russischen Formen und Wortbildung. I, Substantiva auf Konsonanten / R. Nachtigal. – Heidelberg, 1922. – VIII, 300. / А. Белић // 3 (1922–23), 170–174. | Приказ

281. БЕЛИЋ, Александар

Глагол / И. Н. Мещанинов. – Москва ; Ленинград : АН СССР, 1949. – 197. / А. Белић // 20, 1/4 (1953–54), 420–423. | Приказ

282. БЕЛИЋ, Александар

The Russian Word Count / Harry H. Josselson. – Detroit : Wayne University Press, 1953. – 273. / А. Б. // 20, 1/4 (1953–54), 434–437. | Приказ

283. БЕЛИЋ, Александар

Système du verbe russe : essai de linguistique synchronique : thèse présentée á la Faculté des Lettres de l'Université de Génève / Serge Karcevski. – 1927. – 167. / А. Белић // 6 (1926–27), 233–238. | Приказ

284. БЕЛИЋ, Александар

Современный русский язык / В. В. Виноградов. – Москва, 1938. – 2 т. / А. Белић // 17 (1938–39), 255–259. | Приказ

285. БЕНСОН, Мортон

Pokušaji normiranja ruskog, engleskog i srpskohrvatskog jezika / Morton Benson // 30 (1973), 31–42.

286. БОГАТОВА, Галина

От исторического словаря к исторической лексикологии русского языка / Г. А. Богатова // 51 (1995), 305–317.

287. БОШКОВ, Слободанка

Semantic Transmutations, 1. The Cardinal Semantic Structure of Prepositions, Cases and Paratactic Conjunctions in Contemporary Standard Russian / C. H. van Schoonevald. – Bloomington : Physsardt Publications, 1978. – 249. / Дана Бошков // 36 (1980), 173–177. | Приказ

– БУЛАХОВ, Михаил

Сербско-хорватские имена прилагательные на *-аст* и их эквиваленты в русском и белорусском языках | Уп. 110.

288. БУЛАХОВСКИ, Леонид

Акцентологическіе этюды / Л. А. Булаховскій // 4 (1924), 114–150.

289. БУЛАХОВСКИ, Леонид

Акцентологические этюды / Л. А. Булаховский // 5 (1925–26), 83–92.

290. ВИЋЕНТИЋ, Биљана

Теория функционального синтаксиса : от семантических структур к языковым средствам / Арто Мустайоки. – Москва : Языки славянской культуры, 2006. – 503. / Биљана Виђентић // 62 (2006), 396–399. | Приказ

291. ВОЈВОДИЋ, Дарја

Современное языковое строительство в Восточной Славии : вторая половина XX – начало XXI веков / Ж. С. Головко. – Харьков : Факт, 2010. – 176. / Дарја Д. Војводић // 68 (2012), 221–227. | Приказ

292. ГРИЦКАТ, Ирена

Квестионар из нормативне граматике руског језика / И. Грицкат // 18, 1/4 (1949–50), 335–336.

– ГРИЦКАТ, Ирена

О неким проблемима негације у српскохрватском језику : с освртом на стање у руском језику и у неким другим словенским језицима | Уп. 728.

293. ГРИЦКАТ, Ирена

Словарь современного русского литературного языка. – Москва : АН СССР, 1950–54. / И. Грицкат // 21, 1/4 (1955–56), 304–310. | Приказ

– ДЕЖЕ, Ласло

The Historical Change in Object Cases in Serbian Compared With Ukranian and Russian | Уп. 115.

– ДЗЕНДЗЕЛИВСКИЈ, Јосиф

Ще одна карпатоукраїнсько-південнословянська лексичка паралель : укр. діал. *вересло́*, серб. и хорв. *вре́сло, врије́сло* | Уп. 116.

294. ДМИТРИЈЕВ, Петар

Из наблюдений над синонимическими конструкциями в славянских языках / П. А. Дмитриев // 30 (1973), 93–98.

295. ДМИТРИЈЕВ, Петар

Придаточные предложения с двустронними синтаксическими связами / П. А. Дмитриев // 29, 1/2 (1972), 243–274. | Резиме

296. ЂОРЂИЋ, Петар

Руски књижевни језик / Дим. Ђуровић. – Београд, 1931. – 137. / П. Ђорђић // 11 (1932), 279–286. | Приказ

297. ИВАНЧЕВ, Светомир

Случай влияния румынского языка на болгарский / Светомир Иванчев // 32 (1976), 143–147. | Резиме

298. ИВАНЧИКОВА, Јевгенија

Субъектная организация авторского повествования и формы изобразительного синтаксиса / Е. А. Иванчикова // 47 (1991), 121–135. | Резиме

299. ИЈОМДИН, Леонид

Фрагмент модели русского поверхностного синтаксиса : определительные конструкции / Л. Л. Иомдин // 35 (1979), 19–54. | Summary

– ИЉИНСКИ, Григорије

Сербо-хорватскія прилагательныя съ суффиксомъ *-ovъ* и русско-кашубскія окончанія род.п.ед.ч.м. и ср.р. *-va/-vo* | Уп. 126.

300. ЈАКОБСОН, Роман

Сокол в мытех / Роман Якобскон // 30 (1973), 125–134.

301. ЈАКОВЉЕВА, Јекатерина

Фрагмент наивной картыни времени в русском языковом сознании / Е. С. Яковлева // 47 (1991), 137–160. | Резиме

302. ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Грамматический словарь русского языка / А. А. Зализняк. – Москва : Словоизменение, 1977. / Гордана Јовановић, Даринка Гортан-Премк // 37 (1981), 287–291. | Приказ

303. КАРОЛАК, Станислав

Catégorisation aspectuelle des concepts / Stanisław Karolak // 64 (2008), 143–152. | Резюме

304. КЕРКЕЗ, Драгана

Интеракција граматике и речника : Теоретические проблемы русского синтаксиса : взаимодействие грамматики и словаря / Ю. Д. Апресян, И. М. Богуславский, Л. Л. Иомдин, В. З. Санников. – Москва : Языки славянских культур, 2010. – 407. / Драгана Керкез, Биљана Марић // 67 (2011), 304–311. | Приказ

305. КИКЛЕВИЧ, Александр

Проблемы описания русского синтаксиса в семантическом аспекте / Александр Киклевич // 65 (2009), 125–151. | Резиме

306. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Језик сакралног као предмет русистичких испитивања / Ксенија Кончаревић // 67 (2011), 163–184. | Резюме

– КРЕЧМЕР, Ана

О књижевно-језичкој традицији до 1800. код Срба и Руса : размишљања о словенској историјској стандардизацији | Уп. 202.

307. КУЉБАКИН, Степан

Грамматический словарь : грамматические и лингвистические термины / Н. Н. Дурново. – Москва ; Петроград : Изд. Л. Д. Френкель, 1924. / С. Куљбакин // 4 (1924), 237–239. | Приказ

308. КУЉБАКИН, Степан

Единство русскаго языка въ его нарѣчіяхъ : пособіе къ лекціямъ по исторіи русскаго языка / Б. М. Ляпуновъ. – Одесса, 1919. / С. Куљбакин // 4 (1924), 244–245. | Приказ

– ЛЕГУРСКА, Палмира

Проблеми на семантиката на деминутивите в руския, сръбския и българския език и представянето й в двуезичен речник : върху материал от тематичната група названия на части на тялото | Уп. 129.

– ЛУПАЧОВА, Лариса

Семантическая структура соматизмов в русском и сербско-хорватском языках : на примере существительных *рука* и *хвост (рēй)* | Уп. 131.

309. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

О посесивном придеву *зятнинов* у руском језику / Радмило Маројевић // 35 (1979), 135–140. | Резюме

– МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Реченице са уопштено-личним значењем у руском језику у поређењу са српскохрватским | Уп. 132.

310. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. – Київ : Наукова думка, 1977/78. – 2 т. / Радмило Маројевић // 36 (1980), 201–207. | Приказ

311. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Суфикс *-sk-* у посесивној функцији у руском језику : у историјском развоју и данас / Радмило Маројевић // 39 (1983), 159–178. | Резюме

– МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Типолошко диференцирање руског и српскохрватског језика : из дијахронијске и синхронијске перспективе | Уп. 133.

– МАСЛОВА, Алина

К семантическому анализу устойчивых выражений с „цветовыми“ прилагательными : на материале русского и сербского языков | Уп. 134.

– МИЛИНКОВИЋ, Љубо

Конструкције са предлогом *за* у савременом руском и српскохрватском језику | Уп. 135.

– МИТРИНОВИЋ, Вера

Заменице трећег лица у српским, пољским и руским наративним текстовима | Уп. 137.

312. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Нова књига Б. А. Успенског из историје руског књижевног језика / Александар Младеновић // 43 (1987), 263–272. | Приказ

313. НЕМИРОВСКИ, Јевгеније

Существовало ли второе издание сборника „Различнїе потребїи“ (Венеция, 1572)? / Е. Л. Немировский // 47 (1991), 65–67. | Резиме

314. НОРМАН, Борис

Экспрессивно–оценочная лексика в непредикатной позиции / Борис Норман // 63 (2007), 67–81. | Резиме

315. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Языкъ, война и революція / С. І. Карцевскій. – Берлинъ : Русское университетское издательство, 1923. – 72. / М. Павловић // 8 (1928–29), 219–225. | Приказ

316. ПАВЛОВИЋ, Миливој

К основаниям функциональной стилистики / М. Н. Кожина. – Пермь : Гос.унив. А. М. Горкого, 1968. – 252; О специфике художественной и научной речи в аспекте функциональной стилистики / М. Н. Кожина. – Пермь : Гос.унив. А. М. Горкого, 1968. – 214. / Миливој Павловић // 29, 3/4 (1973), 565–568. | Приказ

317. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Словотворчі типи гідронімів : басейн сіверського Дінця / И. В. Муромцев. – Київ : Наукова думка, 1966. / Мил. Павловић // 27, 3/4 (1968–69), 515–518. | Приказ

318. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Die Univerbierenden Verkützungen der heutigen russischen Sprache / Astrid Boeklund. – Uppsala, 1940. / М. Павловић // 19, 1/4 (1951–52), 265–271. | Приказ

319. ПЕРЦОВА, Наталија

Об образованни новых значений слов на основе коннотаций / Н. Н. Перцова // 41 (1985), 25–34. | Резиме

320. ПЕШИКАН, Митар

Основне структуралне карактеристике русинског гласовног система / Митар Пешикан // 31 (1974–75), 111–135. | Резюме

321. ПОГОДИН, Александар

Этимологія слова *книга* / А. Погодинъ // 4 (1924), 185–187.

322. ПОПОВА, Зинаида

Системные отношения структурных схем русского простого предложения / Зинаида Д. Попова // 64 (2008), 323–336. | Резиме

– ПОПОВИЋ, Људмила

Функције плусквамперфекта у савременом српском и украјинском језику | Уп. 142.

– РАДИЋ-ДУГОЊИЋ, Милана

О идеографској класификацији руско-српских међујезичких паронима | Уп. 144.

323. РАДОШЕВИЋ, Наталија

L'article en russe / C. Racoviţă. – Paris, 1939. / Наталија Радошевић // 17 (1938–39), 280–282. | Приказ

324. СТАНКЈЕВИЧ, Едвард

The Expression of the Singular/Plural Opposition in the East and South-East Slavic Nouns / Edward Stankiewicz // 56, 3/4 (2000), 1059–1076.

325. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Адаптација српскохрватских географских назива у руском језику / Богољуб Станковић // 39 (1983), 145–157. | Резюме

– СТАНКОВИЋ, Богољуб

Апозиција у српскохрватском и руском језику | Уп. 147.

Асиндетске реченице у руском језику и њихови српскохрватски еквиваленти | Уп. 148.

О напоредном сагледавању српских и руских синтагми | Уп. 149.

Синтагматска иновирања у језику штампе | Уп. 854.

– СТОЈАНОВИЋ, Андреј

Инклузивни императив у научном стилу руског и српскохрватског језика | Уп. 152.

326. ТАРАНОВСКИ, Кирил

Исследования в области русского народного стихосложения / М. П. Штокмар. – Москва : АН СССР, 1952. – 419. / К. Тарановски // 21, 1/4 (1955–56), 335–363. | Приказ

327. ТАРАНОВСКИ, Кирил

Руски четворостопни јамб у првим двема деценијама XX века / Кирил Тарановски // 21, 1/4 (1955–56), 15–43. | Резюме

328. ТАРАНОВСКИ, Кирил

Четворостопни јамб Т. Шевченка / Кирил Тарановски // 20, 1/4 (1953–54), 143–190. | Резюме

329. ТАРЛАНОВ, Замир

Заметки об идиостиле Н. С. Лескова / Замир К. Тарланов // 64 (2008), 481–496. | Summary

330. ТАРЛАНОВ, Замир

Проблема типологии и функционирования евразийских и европейских заимствований в русском языке / З. К. Тарланов // 62 (2006), 155–168. | Summary

331. ТАРЛАНОВ, Замир

Структура предикатов в русских пословицах в записях XVII–XX веков / Замир К. Тарланов // 52 (1996), 123–149. | Summary

332. ТАРЛАНОВ, Замир

Тенденция к абсолютизации субъекта в русском синтаксисе : номинативное предложение как ее реализация / Замир К. Тарланов // 54 (1998), 143–164. | Summary

333. ТЈАПКО, Галина

Концепција суплетивизма у руској граматичкој традицији : на српском и руском материјалу / Галина Г. Тјапко // 66 (2010), 481–496. | Резюме

334. ТОЛСТОЈ, Светлана

Бренное тело, или из чего сотворен человек : этнолингвистическая заметка / Светлана М. Толстая // 56, 3/4 (2000), 1191–1199.

335. ТРУБАЧОВ, Олег

Из истории лингвистической географии восточнославянского распространения / Олег Н. Трубачев // 56, 3/4 (2000), 1257–1279.

336. ХАВЛОВА, Ева

К семантической мотивации некоторых ботанических названий / Eva Havlová // 56, 3/4 (2000), 1353–1357.

– ЦИХУН, Генадз

З беларуска-сербских моўных дачыненняў | Уп. 157.

– ЧАРОТА, Иван

Переводы священного писания на белорусский язык | Уп. 103.

337. ШАМАНОВА, Марина

Методы исследования коммуникативной категории / М. В. Шаманова // 62 (2006), 195–214. | Summary

338. ШАУЛИЋ, Аница

Загадки русского народа / Садовников. – Москва : МГУ, 1959. – 333. / Аница Шаулић // 24 (1959–60), 377–383. | Приказ

339. ШАУЛИЋ, Аница

Пословицы русского народа / сборник В. Даля. – Москва : Гослитиздат, 1957. – 990. / Аница Шаулић // 22, 1/4 (1957–58), 303–313. | Приказ

в) Западнословенски језици

340. БЕЛИЋ, Александар

Nauka o aspektach czasownika polskiego w zarysie : próba syntezy / Erwin Koschmieder. – Wilno, 1934. – 240. / А. Белић // 13 (1933–34), 218–226. | Приказ

341. БЕЛИЋ, Александар

O pochodzeniu i użyciu wyrazów *jeśli, jeżli* w języku polskim / Safarewiczowa Halina. – Wilno : Wydawnictwo Koła Polonistów Słuchaczów Uniw. St. Batorego, 1937. – 172. / А. Б. // 17 (1938–39), 272–275. | Приказ

342. БЕЛИЋ, Александар

Uvod do dějin jazyka českého / Oldřich Hujer. – 2. vyd. – Praha, 1924. – 91. / А. Белић // 4 (1924), 213–215. | Приказ

343. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Język w zachowaniach społecznych / Stanisław Grabias. – Lublin, 1994. – 336. / Марта Бјелетић // 51 (1995), 359–362. | Приказ

344. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Słownik etymologiczny kaszubszczyzny. A–Č / Wiesław Boryś, Hanna Popowska-Taborska. – Warszawa : PAN, 1994. – 272. / Марта Бјелетић // 52 (1996), 213–219. | Приказ

345. БУДИМИР, Милан

Redukcija čeških glasova i obimnih glasovnih skupova / M. Budimir // 15 (1936), 155–164.

346. ВЈЕЧОРКЈЕВИЧ, Бронислав

Gwara dzielnicy ochota : z rozważań nad gwarą warszawską / Bronisław Wieczorkiewicz // 30 (1973), 75–83.

– ВРАНА, Јосип

Utjecaj depalatalizacije i denazalizacije na razvitak vokalskih sistema češkoga i hrvatsko-srpskoga jezika | Уп. 113.

347. ГРОХОВСКИ, Маћеј

Operatory metatekstowe o kształcie superlatywu przysłówka / Maciej Grochowski // 64 (2008), 61–72. | Summary

348. ЂОРЂЕВИЋ, Нада

Slovanské spisovné jaziky v době obrození. – Praha : Academia, 1974. – 249. / Нада Ђорђевић // 33 (1977), 303–306. | Приказ

349. ЂОРЂЕВИЋ, Нада

Spisovný jazyk v současné komuníkaci / Alois Jedlička. – Praha : UC, 1974. – 178, 49. / Нада Ђорђевић // 32 (1976), 231–232. | Приказ

350. ЖИГО, Павол

Princip analógie v slovenskom jazyku / Pavol Žigo // 56, 1/2 (2000), 421–428.

351. ЗАРЕМБА, Алфред

Ze słowiańskich zagadnień semantycznych *czuć, słyszeć, pachnieć* / Alfred Zaręba // 30 (1973), 117–124.

352. ЗАРЕМБА, Алфред

Tendencje rozwojowe we współczesnym języku polskim / Alfred Zaręba // 35 (1979), 99–111. | Резиме

353. ИВИЋ, Милка

Grammatik der obersorbischen Schriftsprache der Gegenwart : Morphologie. – Bautzen : Domovina, 1981. – 882. / Милка Ивић // 40 (1984), 187–190. | Приказ

354. ИВИЋ, Милка

Gramatyka współczesnego języka polskiego : składnia / Maciej Grochowski, Stanisław Karolak, Zuzanna Topolińska. – Warszawa : PAN, 1984. – 397. / Милка Ивић // 41 (1985), 149–153. | Приказ

355. ИВИЋ, Милка

Mluvnice češtiny 3. Skladba. – Praha : Academia, 1987. – 746. / Милка Ивић // 45 (1989), 209–212. | Приказ

356. ИЛЕШИЋ, Фран

Słownik etymologiczny języka polskiego / Aleksandr Brückner. – Kraków : Krakowska Spółka Wydawnicza. / Fr. Ilešić // 6 (1926–27), 263–264. | Приказ

357. ЈЕНЧ, Хелмут

K južnoserbskim rěčnym slědam we łužiskoserbskej literaturje / Helmut Jenč // 56, 1/2 (2000), 481–487.

358. ЈЕРКОВИЋ, Вера

Syntax und Semantik polnischer Partizipialkonstruktionen im Rahmen einer generativ-transformationellen Sprachbeschreibung / Daniel Wiess. – 1978. / Вера Јерковић // 35 (1979), 219–222. | Приказ

359. ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Јан Кохановски и пољски књижевни језик XVI века / Гордана Јовановић // 42 (1986), 173–180. | Summary

360. ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Polszczyzna jaką znamy / A. Bogusławski, J. Wawrzyńczyk. – Warszawa : UW, 1993. – 488. / Гордана Јовановић // 51 (1995), 324–330. | Приказ

361. ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Retrográdny slovník slovenščiny / Josef Mistrík. – Bratislava : Universita, 1976. / Гордана Јовановић, Даринка Гортан-Премк // 36 (1980), 191–195. | Приказ

362. ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Studia nad morfologią współczesnego języka polskiego / R. Laskowski. – Ossolineum : PANU, 1975. – 144. / Гордана Јовановић // 40 (1984), 191–198. | Приказ

– КОСЕСКА-ТОШЕВА, Виолета

Konfrontativna gramatika srpskohrvatskog i poljskog jezika : metodološki aspekt | Уп. 127.

363. КОСТИЋ-ГОЛУБИЧИЋ, Мирјана

Polski-macedoński, gramatyka konfrontatywna : zarys problematyki / Zuzanna Topolińsla, Božidar Vidoevski. – Wrocław : Ossolineum, 1984. / Мирјана Костић-Голубичић // 45 (1989), 217–226. | Приказ

364. КОСТИЋ-ГОЛУБИЧИЋ, Мирјана

Składnia rozmowy telefonicznej / Krystyna Pisarkowa. – Ossolineum : PAN, 1975. – 228. / Мирјана Костић // 40 (1984), 199–204. | Приказ

365. КОШУТИЋ, Радован

Grammaire de la langue polonaise / A. Meillet, H. de Wilman-Grabowska. – Paris, 1921. – 222; Grammaire de la langue tchèque / André Mazon. – Paris, 1921. – 252. / Р. К. // 3 (1922–23), 195–196. | Приказ

366. КУЉБАКИН, Степан

Gramatyka polska. I, Głosownia historiczna / Jan Łoś. – Lwów ; Warszawa ; Kraków, 1922. – XX, 244. / С. Куљбакин // 3 (1922–23), 174–189. | Приказ

367. ЛЕР-СПЛАВИЊСКИ, Тадеуш

Kratak pregled rada na proučavanju poljskog jezika : predavanje na Kolarčevu univerzitetu, održano 7.11.1933. / Tadeuš Ler Splavinjski // 13 (1933–34), 142–150.

368. ЛУБАШ, Владислав

Główne kierunki badawcze polskiej onomastyki w latach : 1960–1971. / Władysław Lubaś // 29, 3/4 (1973), 523–538.

369. ЛУБАШ, Владислав

Ономастика у Пољака / Владислав Лубаш // 25 (1961–62), 365–384. | Streszczenie

370. МАТИЈАШИЋ, Фахра

Słowianskie imiona kobiece / Marija Karpluk. – Wrocław et al, 1961. – 180. / Фахра Матијашић // 25 (1961–62), 412–417. | Приказ

371. МАТКОВИЋ, М.

Podunajská dedina v Československu / Ant. Vaclavík. – Bratislava, 1925. / М. Матковић // 5 (1925–26), 314–316. | Приказ

372. МИНДАК, Јоланта

O niektórych predykatach fazowych w języku polskim / Jolanta Mindak // 37 (1981), 109–123. | Резиме

373. МИРКОВИЋ, Драгутин

Dejiny spisovnej Slovenčiny / Eugen Paulini. – Bratislava : SAVU, 1948. / Драгутин Мирковић // 20, 1/4 (1953–54), 478–483. | Приказ

– МИТРИНОВИЋ, Вера

Заменице трећег лица у српским, пољским и руским наративним текстовима | Уп. 137.

374. МОШИЊСКИ, Лешек

Czy głagolska msza świętego Floriana mogła powstać w Krakowie / Leszek Moszyński // 30 (1973), 173–179.

375. НАХТИГАЛ, Рајко

O zadnjem poskusu razlage imena českega naroda / Rajko Nahtigal // 18, 1/4 (1949–50), 49–54.

376. НИКОЛИЋ, Светозар

Wyrazy złożone nowszej polszczyzny kulturalnej / Irena Klemensiewiczówna. – Kraków : Studium Słowiańskiego Uniw. Jagiell, 1951. / Свет. Николић // 20, 1/4 (1953–54), 486–491. | Приказ

377. НОМАЋИ, Мотоки

O izostavljanju pomoćnog glagola *biti* u prošlom vremenu u lehitskim jezicima / Motoki Nomaći // 66 (2010), 335–348. | Резюме

378. НОМАЋИ, Мотоки

On the Recipient Passive in the Kashubian Language : Annex to Milka Ivić`s Syntactic Inventory for Slavonic Dialectology / Motoki Nomachi // 64 (2008), 273–281. | Резюме

379. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Kapitoly z dějin českých nářečí a místních i pomístních jmen / František Cuřin. – Praha : Universita Karlova, 1969. – 150. / Мил. Павловић // 28, 3/4 (1970), 499–500. | Приказ

380. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Nazwy barw w dialektach i historji języka polskiego / Alfred Zaręba. – Wrocław : PAN, 1956. / М. Павловић // 24 (1959–60), 374–377. | Приказ

381. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Fonetická studie o dětské řeci / Karel Ohnesorg. – Praha : UK, 1948. / М. Павловић // 19, 1/4 (1951–52), 259–264. | Приказ

382. ПАНЕВОВА, Јармила

Honorifika v češtině : české vykání – teorie a korpusová data / Jarmila Panevová // 65 (2009), 101–108. | Summary

383. ПОПОВСКА-ТАБОРСКА, Хана

O leksykalnych zbieżnościach kaszubsko-południowosłowiańskich raz jeszcze / Hanna Popowska-Taborska // 56, 3/4 (2000), 853–856.

384. РОСПОНД, Станислав

Polonica kod Vuka St. Karadžića / St. Rospond // 13 (1933–34), 170–179.

385. САВИЦКА, Ирена

Sudbina nazala u poljskom : najnovije tendencije / Irena Sawicka // 56, 3/4 (2000), 1005–1008.

386. СОЛЕЦКА, Казимјера Марија

Próba definicji semantycznych / Kazimiera Maria Solecka, Kamilla Termińska // 35 (1979), 55–64. | Резиме

387. СТЕМПЊАК, Клеменс

Polska gwara złodziejska / Klemens Stępniak // 30 (1973), 203–209.

388. ТЕРЗИЋ, Богдан

Polskie gadanie : podstawowe cechy i funkcje potocznej odmiany polszczyzny / Władysław Lubaś. – Opole : Uniwersytet Opolski : Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2003. – 576. / Богдан Терзић // 61 (2005), 267–271. | Приказ

– ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Пасивот како (семантичка и) граматичка категорија : во македонскиот и полскиот јазик | Уп. 154.

389. ФЕКЕТЕ, Егон

Једнотомни речник чешког језика / Егон Фекете // 36 (1980), 197–200. | Приказ

390. ШУСТЕР-ШЕВЦ, Хинц

Постанак и развој граматичких категорија рационалија и анимата у доњолужичкосрпском и горњолужичкосрпском језику с обзиром на стање у суседним словенским језицима / Hinz Schuster-Šewc // 33 (1977), 81–97. | Zusammenfassung

г) Јужнословенски језици, изузев српског

391. АЛЕКСИЋ, Радомир

Језик Матије Антуна Рељковића / Радомир Алексић // 9 (1930), 197–272.

392. АЛЕКСИЋ, Радомир

Језик Матије Антуна Рељковића : свршетак / Радомир Алексић // 10, 1/3 (1931), 91–165. | Уп. 400.

393. АЛЕКСИЋ, Радомир

Прилози историји кајкавског дијалекта / Радомир Алексић // 16 (1937), 1–98.

394. АНТОНИЋ, Ивана

Relativna rečenica / Snežana Kordić. – Zagreb : Matica hrvatska, 1995. – 365. / Ивана Антонић // 53 (1997), 227–236. | Приказ

395. БАРИЋ, Хенрик

По илирским траговима / Х. Барић // 2, 1/2 (1921), 50–60.

396. БЕЗЛАЈ, Франце

Stratigrafija Slovanov v luči onomastike / F. Bezlaj // 23, 1/4 (1958), 83–95. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, лингвистичка секција

397. БЕЛИЋ, Александар

Beiträge zum Čakavischen / K. H. Meyer // Arch. – 40 (1926), 222–265. / А. Белић // 8 (1928–29), 242–248. | Приказ

398. БЕЛИЋ, Александар

Галички дијалекат и питања у вези са њим / А. Белић // 15 (1936), 192–215.

399. БЕЛИЋ, Александар

Dialektološka karta slovenskega jezika / Fran Ramovš. – Ljubljana : Rektorat Univerze kralja Aleksandra I, 1931. – 72. / А. Белић // 13 (1933–34), 202–210. | Приказ

400. БЕЛИЋ, Александар

Језик Матије Антуна Рељковића / Радомир Б. Алексић // Јужнословенски филолог. – XI [sic!] (1931), 91–165. / А. Белић // 12 (1933), 265–270. | Приказ | Уп. 392.

401. БЕЛИЋ, Александар

Jezik Hrvata kajkavaca / Stjepan Ivšić // Ljetopis JAZU. – 48 (1936), 47–88. / А. Белић // 14 (1935), 241–246. | Приказ

402. БЕЛИЋ, Александар

Jezik hrvatskih protestantskih pisaca XVI vijeka / Frańo Francev // Rad. – 212 i 214 (1916) / А. Б. // 3 (1922–23), 192–195. | Приказ

403. БЕЛИЋ, Александар

Contas slaves de la Macédoine sudoccidentale / André Mazon. – Paris, 1923. / А. Белић // 4 (1924), 228–234. | Приказ

404. БЕЛИЋ, Александар

Kratka zgodovina slovenskega jezika I / Fran Ramovš. – Ljubljana : Akademska založba, 1936. – 246. / А. Белић // 18, 1/4 (1949–50), 245–252. | Приказ

405. БЕЛИЋ, Александар

Ластовечки језик / А. Б. // 5 (1925–26), 194.

406. БЕЛИЋ, Александар

O podział gwar Krku : z mapą / Mieczysław Małecki // Prace filologiczne. – XIV (1929) / А. Белић // 10, 1/3 (1931), 207–212. | Приказ

407. БЕЛИЋ, Александар

Поводом расправе проф. Б. М. Љапунова / А. Белић // 4 (1924), 44–45. | Уп. 474.

408. БЕЛИЋ, Александар

Prasłow. *ě* w ikawsko-ekawskich dialektach Istrji środkowej / Mieczysław Małecki // Archivum neophilologicum. – I (1929/30), 13–26 / А. Белић // 10, 1/3 (1931), 212–214. | Приказ

409. БЕЛИЋ, Александар

Przegląd słowiańskich gwar Istrji : z 6 mapami / Mieczysław Małecki. – Kraków, 1930. – 160. / А. Белић // 10, 1/3 (1931), 197–207. | Приказ

– БЕЛИЋ, Александар

Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници / Радосав Бошковић // Јужнословенски филолог. – XV (1936), 1–154. | Уп. 705.

410. БЕЛИЋ, Александар

Untersuchungen zur Čakavština der Insel Krk / Karl H. Meyer. – Leipzig : H. Haesel Verlag, 1928. – 135. / А. Белић // 10, 1/3 (1931), 214–222. | Приказ

411. БЕЛИЋ, Александар

Historična gramatika slovenskega jezika. II, Konzonantizem / Franc Ramovš. – Ljubljana, 1924. / А. Белић // 4 (1924), 239–244. | Приказ

412. БЕЛИЋ, Александар

Čakawizm, z uwzględnienim zjawisk podobnych, z mapą / Mieczysław Małecki. – Kraków : PAU, 1929. – 98. – (Prace Komisji językowej ; 14) / А. Белић // 8 (1928–29), 261–268. | Приказ

413. БЕЛИЋ, Александар

Čakavské nárečí v slovenskem Podunají / Václav Vážny // Sbor. Fil. Fak. (Bratislava). – V / А. Белић // 8 (1928–29), 227–229. | Приказ

414. БЕЛИЋ, Александар

Čakavski dijalekat ostrva Hvara / M. Hraste // Јужнословенски филолог XIV (1934[sic!]), 1–55. / А. Белић // 15 (1936), 251–259. | Приказ

415. БЕЛИЋ, Александар

Чакавско *zi–vi* / А. Белић // 1, 1/2 (1913), 110–113.

– БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Пабрсшиње : праславянский реликт на славянском юге | Уп. 909.

416. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Анатомска лексика у македонској географској терминологији / Недељко Богдановић // 56, 1/2 (2000), 125–130.

417. БОРИШ, Вјеслав

Srpskohrvatsko kajkavsko *skolek* (daska, daščica) i praslovensko **skoliti* (cepati) / Wiesław Boryś // 42 (1986), 165–172. | Zusammenfassung

– БОШКОВИЋ, Радосав

Евентуални трагови диспалатализације *r* вокалнога у јужнословенским језицима | Уп. 630.

Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници | Уп. 706.

418. БОШКОВИЋ, Радосав

Рефлекси група *tj, dj, tьj, dьj, stj, zdj, skj, zgj (sk*, zg*)* у дијалектима јужне и југоисточне Истре / Р. Бошковић // 27, 1/2 (1966–67), 85–142. | Résumé

419. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Карактеристике македонско-српског билингвизма / Жарко Бошњаковић // 64 (2008), 21–33. | Резюме

420. БУДИМИР, Милан

Ilirske jezičke studije / H. Barić // Rad JAZU. – 1 (1948), 1–56. / М. Будимир // 18, 1/4 (1949–50), 281–291. | Приказ

421. БУЛАХОВСКИ, Леонид

К болгарскому ударенію / Л. А. Булаховскій // 2, 3/4 (1921), 285–294.

– ВЕЛИЧКОВА, Славка

За еден словообразувателен тип в български и сърбски език | Уп. 111.

422. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Вредан допринос проучавању грецизама на Балкану : Грцизмите во македонскиот јазик / Мито Аргировски. – Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 1998. – 314. – (Посебни изданија ; 29) / Јасна Влајић-Поповић // 59 (2003), 217–222. | Приказ

423. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Zbrani jezikoslovni spisi I–II / France Bezlaj ; uredila Metka Furlan. – Ljubljana : ZRC SAZU, 2003. – 1572. – (Zbirka Linguistica et philologica) / Јасна Влајић-Поповић // 63 (2007), 267–276. | Приказ

424. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Hrvatski etimološki rječnik / Alemko Gluhak. – Zagreb : August Cesarec, 1993. – 832. / Jasna Vlajić-Popović // 51 (1995), 339–348. | Приказ

425. ГЛАВАН, Вјенцеслав

Kongruencija u jeziku starih čakavskih pisaca / Vjenceslav Glavan // 7, 1/2 (1927–28), 111–159.

426. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Od riječi do rječnika / Branka Tafra. – Zagreb : Školska knjiga, 2005. – 318. / Даринка Гортан-Премк // 61 (2005), 274–279. | Приказ

427. ГРИНБЕРГ, Роберт

The Dialects of Macedonia and Montenegro : Random Linguistic Parallels or Evidence of a Sprachbund? / Robert D. Greenberg // 56, 1/2 (2000), 295–300.

428. ГРИЦКАТ, Ирена

Slovar slovenskega knjižnega jezika : A–H. – Ljubljana : SAZU, 1970. – 844. / Ирена Грицкат // 28, 3/4 (1970), 485–492. | Приказ

429. ДАБИЋ, Богдан

Из бугарске славистичке производње : један аутор две књиге / Богдан Л. Дабић // 59 (2003), 197–203. | Приказ

430. ДЈОМИНА, Јевгенија

Первые шаги в изучении рукописи № 21 собрания Копитара в Люблянской университетской библиотеке / Евгения И. Демина // 56, 1/2 (2000), 335–341.

431. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Български асоциативен речник : прав и обратен / П. Балтова, А. Ефтимова, А. Липовска, К. Петрова. – София : Университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по славянски филологии ; Москва : Руска Академия на науките, Институт за руски език „В. В. Виноградов“. / Рајна Драгићевић // 60 (2004), 243–247. | Приказ

432. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

О синонимији и синонимичности : Sinonimija i sinonimičnost u hrvatskome jeziku / Bernardina Petrović. – Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2005. / Рајна Драгићевић // 62 (2006), 369–375. | Приказ

– ДУРИДАНОВ, Иван

Бълг. *гороцвет*, срхърв. *гороцвијет̄* | Уп. 119.

433. ЖЕЛЕ, Андреја

Приставочно–предложные отношения в словообразовательной структуре глагола : на примере словенского языка / Андрея Желе // 63 (2007), 121–148. | Резиме

434. ЖИВКОВИЋ, Сретен

Ruske riječi u Stullijevu rječniku / Sreten Živković // 22, 1/4 (1957–58), 241–264. | Резюме

– ЖУГИЋ, Радмила

Једно поређење истих или сродних глаголских лексичких јединица у бугарском језику и јужноморавском говору српског језика | Уп. 122.

435. ЖУГИЋ, Радмила

На ономастички теми / Трајко Стаматоски. – Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2002. – 199. / Радмила Жугић // 61 (2005), 302–310. | Приказ

436. ЖУГИЋ, Радмила

Честотно-етимологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия / Николай Ковачев. – Велико Търново : ПИК, 1995. – 620. / Радмила Жугић // 52 (1996), 203–207. | Приказ

437. ИВАНОВА, Најда

Kulturološki pogled na razvoj slovenskega književnega jezika / Martina Orožen. – Maribor : Filozofska fakulteta, 2010. – 529. – (Mednarodna knjižna zbirka Zora ; 74) / Најда Иванова // 67 (2011), 352–359. | Приказ

438. ИВАНОВА, Ценка

Езикова история и езикова прогностика : въз основа на съпоставителното езикознание : перспективи на балканославянския ареал / Ценка Иванова // 54 (1998), 131–141. | Резиме

439. ИВИЋ, Милка

Sintaksa hrvatskoga književnog jezika : nacrt za gramatiku / Radoslav Katičić. – Zagreb : Globus, 1986. – 529. / Milka Ivić // 43 (1987), 235–243. | Приказ

– ИВИЋ, Павле

Значај лингвистичке географије за упоредно и историјско проучавање јужнословенских језика и њихових односа према осталим словенским језицима | Уп. 75.

440. ИВИЋ, Павле

Историја на македонскиот јазик / Блаже Конески. – Скопје : Кочо Рацин ; Београд : Просвета, 1965. – 203. / Павле Ивић // 27, 3/4 (1968–69), 463–484. | Приказ

441. ИВИЋ, Павле

Štokavština Donje Podravine / Josip Hamm // Rad JAZU (1949), 70. / Pavle Ivić // 19, 1/4 (1951–52), 252–259. | Приказ

– ИВКОВИЋ, Милош

Акцентски систем српско-македонских говора | Уп. 1183, 1184.

442. ИВКОВИЋ, Милош

Вяжна фонетична особеность на единъ западномакедонски говор / Л. Милетичъ. – София, 1918. / Милош Ивковић // 2, 1/2 (1921), 146–149. | Приказ

443. ИВКОВИЋ, Милош

Единството на българския езикъ въ неговитѣ наречия / Л. Милетичъ // Български прѣгледъ. – I (1929), 3–21. / М. Ивковић // 10, 1/3 (1931), 244–252. | Приказ

444. ИВШИЋ, Јелка

Ě u senjskom govoru / Jelka Ivšić // 10, 1/3 (1931), 171–178.

– ИВШИЋ, Стјепан

Glagol *morati* 'debeo' i imperfekt *morah* 'poteram' | Уп. 774.

445. ИЛЕШИЋ, Фран

Dopuna članku o *moći* i *morati* : JF VIII 155–159. / Fr. Ilešić // 9 (1930), 282–296.

446. ИЛЕШИЋ, Фран

Zagrebački primerak Bohorićeve slovenske (slovenačke) gramatike (1584) / Fr. Ilešić // 2, 3/4 (1921), 211–216.

447. ИЛЕШИЋ, Фран

Iz istorije naših reči / Fr. Ilešić // 12 (1933), 147–186.

448. ИЛЕШИЋ, Фран

Jedna konstrukcija sa *moći* i *morati* / Fr. Ilešić // 8 (1928–29), 155–159.

449. ИЛЕШИЋ, Фран

Jedna stilistička primedba / Fr. Ilešić // 10, 1/3 (1931), 179–182.

450. ИЛЕШИЋ, Фран

Malinovac / Fr. Ilešić // 5 (1925–26), 189.

451. ИЛЕШИЋ, Фран

Moći i *morati* u slovenačkom jeziku / Fr. Ilešić // 5 (1925–26), 162–170.

452. ИЛЕШИЋ, Фран

Neke kajkavske (slovenačke i hrv.-kajkavske) jezičke pojave, naročito u prezimenima / Fran Ilešić // 16 (1937), 99–143.

453. ИЛЕШИЋ, Фран

Nešto o Jelsi na Hvaru i o jalšanskom govoru : topografske i jezičke beleške / Fr. Ilešić // 13 (1933–34), 151–160.

454. ИЛЕШИЋ, Фран

Severnoslovenski / Fr. Ilešić // 6 (1926–27), 264–265.

455. ИЛИЋ, Војислав

Језик Кирила Пејчиновића и његово стилско, уметничко ангажовање / Војислав Илић // 25 (1961–62), 197–226. | Summary

– ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Јеванђељска лексика у јужнословенској ћирилској традицији | Уп. 1381.

456. ЈУРАНЧИЋ, Јанко

Dva malo poznata kajkavska gramatičara / Janko Jurančič // 30 (1973), 357–367.

– КАЛНИЊ, Људмила

К вопросу о фонологическом значении изменения *m* > *n* в южнославянских диалектах | Уп. 1190.

457. КИДРИЧ, Франце

Trije prispevki k zgodovini slovenskeha pismenstav v 16. stol. / Fr. Kidrič // 2, 3/4 (1921), 301–308.

458. КЛАИЋ, А.

O podravskom akcentu i kvantitetu / A. Klaić // 15 (1936), 181–183.

459. КОЛАРИЧ, Рудолф

Govor dveh slovenskih vasi na Madžarskem ob Nežiderskem jezeru / R. Kolarič // 30 (1973), 369–381.

460. КОЛАРИЧ, Рудолф

Periodizacija razvoja slovenskega jezika / R. Kolarič // 23, 1/4 (1958), 17–21. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, лингвистичка секција

461. КОЛАРИЧ, Рудолф

Problemi jezikovnih srečanj v razvoju slovenskega jezika / R. Kolarič // 25 (1961–62), 65–73. | Резиме

462. КОЛАРИЧ, Рудолф

Slov. *sodražica* / R. Kolarič // 25 (1961–62), 395–398. | Резиме

463. КОЛАРИЧ, Рудолф

Sloven. in kajk. *Purga – purga* / R. Kolarić // 24 (1959–60), 359–362.

464. КОЛАРИЧ, Рудолф

Slovenska dialektologija / R. Kolarić // 24 (1959–60), 213–224.

465. КОНЕСКИ, Блаже

Лексеме у блокираној позицији / Блаже Конески // 30 (1973), 383–385.

466. КОНЕСКИ, Блаже

О развитку македонског књижевног језика / Блаже Конески // 23, 1/4 (1958), 39–44. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, лингвистичка секција

467. КРОНИЈА, Артуро

Građa o božavskom narečju / Arturo Cronia // 7, 1/2 (1927–28), 69–110.

468. КУЉБАКИН, Степан

Le développment des voyelles originarement nasalisées dans le moyen bulgare / R. Ekblom // МО. – XII (1918) / С. Куљбакин // 3 (1922–23), 155–165. | Приказ

469. КУЉБАКИН, Степан

Исторія на българский езикъ отъ проф. Б. Цоневъ. – София, 1919. – 529. / С. Куљбакин // 2, 1/2 (1921), 149–158. | Приказ

470. ЛАВРОВ, Петар

Нова служба цару бугарскоме Петру / П. Лавров // 1, 1/2 (1913), 34–37.

– ЛАШКОВА, Лили

За балканизацията на сърбохърварски и български език | Уп. 1523.

Средства, функции и дистрибуция на синтаксичното отрицание в сърбохърватски и български език | Уп. 128.

471. ЛАШКОВА, Лили

Съпоставка при типологията и типология при съпоставката / Лили Лашкова // 51 (1995), 59–81. | Резиме

– ЛЕГУРСКА, Палмира

Проблеми на семантиката на деминутивите в руския, сръбския и българския език и представянето й в двуезичен речник : върху материал от тематичната група названия на части на тялото | Уп. 129.

– ЛЕКОВ, Иван

За граматично-родовото поведение на чуждиците в сърбохърватския и българския език | Уп. 130.

472. ЛИКОМАНОВА, Искра

Опыт структурного описания двупредложных конструкций : на материале болгарской разговорной речи / Искра Ликоманова // 50 (1994), 169–175. | Резиме

473. ЛОГАР, Тине

O izgubi normalnih končnic v nekaterih primorskih govorih / Tine Logar // 23, 1/4 (1958), 35–37. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, лингвистичка секција

474. ЉАПУНОВ, Борис

Родственныя связи словенцевъ съ сербами и хорватами / Б. Ляпуновъ // 4 (1924), 29–43. | Уп. 407.

475. МАНЕВИЋ, Тодор

Grammar of the Macedonian Literary Language / Horace G. Lunt. – Skopje, 1952. – 287. / Тодор Маневић // 20, 1/4 (1953–54), 429–433. | Приказ | Уп. 513.

476. МАНЕВИЋ, Тодор

Граматика на македонскиот литературен јазик. 1, Увод, за гласовите, за акценот / Блаже Конески. – Скопје, 1952. – 184. / Тодор Маневић // 20, 1/4 (1953–54), 448–452. | Приказ

477. МАНЕВИЋ, Тодор

Прилог проучавању говора Јурука у Македонији / Тодор Маневић // 20, 1/4 (1953–54), 333–341. | Résumé

478. МАНОЈЛОВИЋ, Светозар

O supstitutima glasa *jat* u „Zadarskom lekcionaru“ i u čakavštini uopšte / Svetozar N. Manojlović // 39 (1983), 179–196. | Резюме

479. МАРКОВ, Борис

Nomina singulativa и collectiva во современиот македонски јазик / Борис Марков // 30 (1973), 391–402.

480. МАРКОВ, Борис

Проблемот на заемки и калки во современиот македонски јазик / Борис Марков // 43 (1987), 173–184. | Резиме

481. МАРКОВИЋ, Бранкица

Splitski govor : od vapora do trajekta / Dunja Jutronić. – Split : Naklada Bošković, 2010. – 474. / Бранкица Ђ. Марковић // 68 (2012), 228–232. | Приказ

482. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku : nacrt za gramatiku / Stjepan Babić. – Zagreb : Globus, 1986. – 552. / Radmilo Marojević // 43 (1987), 245–262. | Приказ

483. МАТКОВИЋ, М.

Групе *tłt* и *– oł* у источном долењском говору / М. Матковић // 5 (1925–26), 187–189.

484. МОЛОВА, Меркјуре

По етимологията на някои турцизми в български език / Меркюре Моллова // 35 (1979), 113–134. | Резиме

485. МОЛОВА, Меркјуре

Sur quelques turcismes à *d-, e-, ž-* en bulgare / M. Mollova // 42 (1986), 147–163. | Резиме

486. МОЛОВА, Меркјуре

Sur quelques turcismes en bulgare / M. Mollova // 44 (1988), 29–44. | Резиме

487. НАХТИГАЛ, Рајко

Protobolg. *ojĭm-* / R. Nahtigal // 20, 1/4 (1953–54), 81–86. | Zusammenfassung

488. НИКОЛИЋ, Мирослав

Čakavisch-deutsches Lexikon / Mate Hraste, Petar Šimunović, Reinhold Olesch. – Köln ; Wien, 1979–83. – 3 t. / Miroslav Nikolić // 41 (1985), 175–184. | Приказ

489. НИЦОЛОВА, Руселина

Проблематика на сложните изречения с комплементи в българския език / Руселина Ницолова // 64 (2008), 261–272. | Summary

490. ПАВКОВИЋ, Васа

Речник на „Бели мугри“ на К. Рацин / Тодор Димитровски. – Скопје : Култура, 1990. / Васа Павковић // 47 (1991), 269–272. | Приказ

491. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Govor otoka Suska / J. Hamm, M. Hraste, P. Guberina // HDZb. – 1956, 7–211. / Мил. Павловић // 22, 1/4 (1957–58), 332–337. | Приказ

492. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Slovenska vodna imena : A–L / France Bazlaj. – Ljubljana, 1956. – 365; Slovenska vodna imena : M–Ž / France Bazlaj. – Ljubljana, 1961. – 354. / Мил. Павловић // 27, 3/4 (1968–69), 457–462. | Приказ

493. ПЕЦО, Асим

Језик у Босни и Херцеговини / ур. Svein Mønnesland. – Сарајево : Институт за језик ; Осло : Институт за источноевропске језике и оријенталне студије, 2005. / Асим Пецо // 61 (2005), 287–293. | Приказ

– ПЕЦО, Асим

Језички контакти и језички системи : са посебним освртом на однос лексике српско-хрватског и сусједних језика | Уп. 1010.

494. ПЕШИКАН, Митар

Bednjanski govor / Josip Jedvaj // Hrvatski dijalektološki zbornik. – 1 (1956), 279–330. / Митар Пешикан // 26, 3/4 (1963–64), 556–580. | Приказ

495. ПИПЕР, Предраг

Опис и класификација на поговорките како автономен семиотичен и јазичен систем / Људмил Спасов, Зузана Тополињска, Александар Спасов. – Скопје : МАНУ, 1986. – 75. / Предраг Пипер // 45 (1989), 213–216. | Приказ

496. ПЈАНКА, Влођимјеж

Дали е возможна додржана семантичко-синтаксичка класификација на придавките? / Влоѓимјеж Пјанка // 61 (2005), 117–123. | Zusammenfassung

497. ПОЛЕНАКОВИЋ, Харалампије

Две културни традиции изразени во антропонимијата на два терена во Македонија / Х. Поленаковиќ // 30 (1973), 537–540.

498. ПОЛЕНАКОВИЋ, Харалампије

Доситеј Обрадовиќ кај Македонците / Х. Поленаковиќ // 22, 1/4 (1957–58), 273–288. | Резюме

– ПОПОВИЋ, Љубомир

Марцел Кушар о разликама између хрватског и српског књижевног језика | Уп. 1078.

499. ПУДИЋ, Иван

Немачки утицај у делима М. А. Ређковића / И. Пудић // 24 (1959–60), 265–280.

500. РАДИЋ, Првослав

Lehrbuch der mazedonischen Sprache / Vera Bojić, Wolf Oschlies. – München : Otto Sagner Verlag, 1984. – 186. / Првослав Радић, Рудолф Мајер // 42 (1986), 217–221. | Приказ

– РАДИЋ, Првослав

О српско-македонским лексичким паралелама : дијалектолошки аспект | Уп. 143.

501. РАМОВШ, Фран

O južsl. substitucijah za balk.-lat. *k*, *g* pred *e*, *i* / Fr. Ramovš // 6 (1926–27), 153–165.

502. РАМОВШ, Фран

O slovenskem novoakutiranem *o* / Fr. Ramovš // 2, 3/4 (1921), 227–239.

503. РАМОВШ, Фран

Razvoj skupin *r*+*ð* in *ð*+*r* v slovenskem jeziku / Fr. Ramovš // 2, 1/2 (1921), 40–49.

504. РЕШЕТАР, Милан

Završetak *-u* u gen. sing. muških imenica u slovenskom jeziku / M. Rešetar // 3 (1922–23), 1–6.

505. РЕШЕТАР, Милан

Ikavsko-jekavski govor M. Radnića / M. Rešetar // 5 (1925–26), 46–52.

506. РЕШЕТАР, Милан

Naša pomorska i ribarska terminologija na Jadranu / P. Skok. – Spḷet, 1933. – 194. / M. Rešetar // 12 (1933), 284–287. | Приказ

507. РОДИЋ, Никола

O prezimenima, imenima i jeziku starog Šibenika / Ante Šupuk. – Šibenik : Muzej grada, 1981. – 150. / Никола Родић // 41 (1985), 185–192. | Приказ

508. РОДИЋ, Никола

Студија о Књизи о Јову : Knjiga o Jobu u hrvatskoglagoljskoj književnosti / Antonija Zaradija-Kiš. – Zagreb : Hrvatsko filološko društvo, 1997. – 198. / Никола Родић // 55 (1999), 163–167. | Приказ

509. РУЖИЧИЋ, Гојко

Језик Петра Зоранића : задарски дијалекат у почетку XVI века / Гојко С. Ружичић // 9 (1930), 1–92.

510. РУЖИЧИЋ, Гојко

Језик Петра Зоранића : задарски дијалекат у почетку XVI века (наставак) / Гојко С. Ружичић // 10, 1/3 (1931), 1–90.

– СААВЕДРА, Димка

Семантика *локализација објекта* и њено изражавање у српском и бугарском језику | Уп. 146.

511. СКОК, Петар

O bugarskom jeziku u svjetlosti balkanistike / P. Skok // 12 (1933), 73–146.

512. СОБОЉЕВ, Андреј

Вопросы древнейшей истории южнословянских языков и ареальная лингвистика / Андрей Н. Соболев // 56, 3/4 (2000), 1035–1050.

513. СПАСОВ, Људмил

О граматици македонског књижевног језика Хораса Г. Ланта : A Grammar of the Macedonian Literary Language. – Скопје : Државно книгоиздаталство на Македонија, 1952. / Људмил Спасов // 56, 3/4 (2000), 1051–1958. | Приказ | Уп. 475.

514. СПАСОВ, Људмил

Резултативна аспектна конфигурација изражена глаголима са суфиксом *-ос-а / -с-а* у македонском језику и њени еквиваленти у српском језику / Људмил Спасов // 55 (1999), 67–72. | Summary

– СТАНКЈЕВИЧ, Едвард

The Accent and Grammatical Categories of the *-a* Stems in South Slavic | Уп. 853.

The Expression of the Singular/Plural Opposition in the East and South-East Slavic Nouns | Уп. 324.

515. СТАНОЈЧИЋ, Живојин

Jezik Ksavera Šandora Gjalskoga / Ivan Sović. – Zagreb : Školske novine, 1985. – 251. / Ж. Станојчић // 42 (1986), 209–210. | Приказ

516. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Кумановскиот говор / Божо Видоески. – Скопје : Институт за македонски јазик, 1962. – 348. / Михаило Стевановић // 26, 3/4 (1963–64), 608–614. | Приказ

517. СТИБЕР, Здислав

Izoglosa południowosłowiańsko-węgierska / Zdisław Stieber // 30 (1973), 211.

– СТИЈОВИЋ, Рада

О једном типу редукованог инфинитива у неким зетско-сјеничким говорима с освртом на стање у бугарском и македонском језику | Уп. 151.

518. СТОЈАНОВ, Ф.

Prilozi poznavanju narodnog govora u Tijesnome (na otoku Murteru) / F. Stojanov // 16 (1937), 158–165.

519. СТОЈИЋЕВИЋ, Александар

Допуна академском издању Марулићеве „Јудите“ / Ал. Стојићевић // 1, 1/2 (1913), 91–103.

520. ТОМАНОВИЋ, Васо

Прилози топономастици јадранских отока : Slavenstvo i Romanstvo na jadranskim otocima / Petar Skok. – Zagreb : JAZU, 1950. – 67. / Васо Томановић // 20, 1/4 (1953–54), 405–420. | Приказ

– ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Dlaczego *na*? | Уп. 894.

Пасивот како (семантичка и) граматичка категорија : во македонскиот и полскиот јазик | Уп. 154.

521. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Тројниот член – да или не / Зузана Тополињска // 62 (2006), 7–15. | Summary

522. ФРИДМАН, Виктор

On the Origin of Final *-e* in the Plural of the Verbal *l*-form in Macedonian : Possible Contact Influences / Victor A. Friedman // 64 (2008), 531–534. | Резиме

523. ФРИДМАН, Виктор

Pragmatics and Contact in Macedonia : Convergence and Differentiation in the Balkan Sprachbund / Victor A. Friedman // 56, 3/4 (2000), 1343–1351.

524. ХРАСТЕ, Мате

Crtice o bruškom dialektu / M. Hraste // 6 (1926–27), 180–214.

525. ХРАСТЕ, Мате

Čakavski dijalekat ostrva Hvara : s kartom uz tekst / Mate Hraste // 14 (1935), 1–55.

526. ЧАШУЛЕ, Илија

Граматичките категории на македонската глаголска именка / Илија Чашуле // 44 (1988), 59–71. | Summary

527. ЧАШУЛЕ, Илија

За ергативноста на македонската глаголска придавка / Илија Чашуле // 56, 3/4 (2000), 1389–1399.

528. ШАХМАТОВ, Алексеј

Заменички словеначки наставак : gen. sing. masc. и neutr. / А. Шахматов // 1, 1/2 (1913), 21–26.

529. ШИМУНОВИЋ, Петар

Македонска ономастика / Трајко Стаматоски. – Скопје : Институт за македонски јазик, 1990. – 336. / Петар Шимуновић // 47 (1991), 265–267. | Приказ

– ШКАРИЋ, Ђуро

Јужнословенска ријечца *ве* | Уп. 1060.

V. Старословенски језик и његове редакције

530. БАРИЋ, Хенрик

Ст.слов. *brěžda* ‚носећа' и лит. *beržďžia* ‚јалова' / Х. Барић // 2, 3/4 (1921), 310–311.

531. БЕЛИЋ, Александар

Brižinski spomeniki / Fran Ramovš. – Ljubljana : Akademska založba, 1937. / А. Белић // 18, 1/4 (1949–50), 315–317. | Приказ

532. БЕЛИЋ, Александар

Једно лингвистичко питање / А. Белић // 14 (1935), 143–150.

533. БЕЛИЋ, Александар

О промени ст.слов. *къіи „qui"* / А. Белић // 3 (1922–23), 31–34.

534. БЕЛИЋ, Александар

О старословенским трпним придевима / П. Ђорђић // Јужнословенски филолог. – XI (1931[sic!]), 89–172. / А. Белић // 12 (1933), 260–264. | Приказ | Уп. 550.

535. БЕЛИЋ, Александар

Ст.-слов. *седмъ* и *седмь* / А. Белић // 9 (1930), 279–281.

536. БЕЛИЋ, Александар

Über den Gebrauch der Präsenspartizipien von perfektiven Verben im Altkirschenslavischen Inauguraldissertation / Hermelin Ellen. – Uppsala, 1935. – 154. / А. Белић // 17 (1938–39), 252–254. | Приказ

537. БОШКОВИЋ, Радосав

Nomina agentis у старословенском језику / Светозар Николић // Јужнословенски филолог. – XXVII (1967), 1–84. / Р. Б. // 28, 3/4 (1970), 513–517. | Приказ | Уп. 602.

538. ВИЈК, Николас ван

О судьбахъ звука *dz* въ древнецерковнославянскомъ языкѣ / Н. Ванъ Вейкъ // 5 (1925–26), 43–45.

539. ВИЈК, Николас ван

По поводу местоимения *къіи* / Н. Ван-Вейк // 18, 1/4 (1949–50), 103–105.

540. ВОРТ, Дин

Avvakum as *аз* and *ja* / Dean S. Worth // 56, 1/2 (2000), 227–233.

541. ВРАНА, Јосип

Из истории возникновения первого литературного языка славян / Е. М. Верещагин. – Москва : МУ, 1972. – 2 т. / Josip Vrana // 32 (1976), 233–243. | Приказ

542. ВРАНА, Јосип

Leksičke varijante staroslavenskog prijevoda evanđelja i njihov odnos prema grčkom originalu / Josip Vrana // 40 (1984), 93–116. | Резюме

543. ВРАНА, Јосип

Nekoliko kratkih napomena o novijim proučavanjima staroslovenske azbuke / Josip Vrana // 32 (1976), 149–166. | Summary + мапе

544. ГРКОВИЋ-МЕЈЏОР, Јасмина

О семантици старословенских придева *добръ* и *благъ* / Јасмина Грковић-Мејџор // 64 (2008), 51–60. | Summary

545. ГРКОВИЋ-МЕЈЏОР, Јасмина

Развој анафоричког објекта : старословенски у индоевропској перспективи / Јасмина Грковић-Мејџор // 62 (2006), 39–52. | Summary

546. ДУРНОВО, Николај

Русские рукописи XI и XII вв., как памятники старославянского языка / Н. Н. Дурново // 4 (1924), 72–94.

547. ДУРНОВО, Николај

Русские рукописи XI и XII вв. как памятники старославянского языка / Николай Дурново // 5 (1925–26), 93–117.

548. ДУРНОВО, Николај

Русские рукописи XI и XII в. как памятники старославянского языка / Н. Н. Дурново // 6 (1926–27), 11–64.

549. ЂОРЂИЋ, Петар

Das Eugenius-Psalterfragment mit Erläuterungen / O. Grünenthal. – Heidelberg, 1930. – 47. / П. Ђорђић // 10, 1/3 (1931), 222–224. | Приказ

550. ЂОРЂИЋ, Петар

О старословенским трпним придевима / П. Ђорђић // 11 (1932), 89–172. | Уп. 534.

– ЂОРЂИЋ, Петар

Трпни глаголски придев прошлог времена у старословенском језику, грчком и латинском тексту | Уп. 120.

551. ЈЕРКОВИЋ, Вера

Glagolitische und kyrillische Handschriften in Österreich / Gerhard Birkfellner. – Wien : ÖA, 1975. – 540. / Вера Јерковић // 34 (1978), 235–243. | Приказ

– ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Синонимика заменице *іетеръ* у јеванђељима српске редакције | Уп. 1383.

552. КОВАЧЕВИЋ, Радмила

Струмички (Македонски) апостол : кирилски споменик од XIII век / под. Емилие Блахова, Зео Хауптова. – Скопје, 1990. – 398. / Радмила Ковачевић // 50 (1994), 253–254. | Приказ

553. КОНЕСКИ, Блаже

О „Маријинском јеванђељу“ / Блаже Конески // 42 (1986), 67–70. | Резюме

554. КОШТИЈАЛ, Иван

Stsl. *zajесъ* / Ivan Koštiál // 3 (1922–23), 71–72.

555. КУЉБАКИН, Степан

Altbulgarisches. 1, Die reduzierten Vocale (*ъ, ь*) in den Fremdwörtern des Altbulgarischen. 2, Der Lautwerth des glagolitischen *м* / M. Vasmer // ZSlPh. – I (1924), 156 и даље / С. К. // 5 (1925–26), 308–309. | Приказ

556. КУЉБАКИН, Степан

Altkirschenslavische Grammatik mit einer Auswahl von Texten und einem Wörterbuch. 1 / Diels Paul. – Heidelberg, 1932. – 307. / Ст. Куљбакин // 11 (1932), 223–233. | Приказ

557. КУЉБАКИН, Степан

Der altkirschenslavische Codex Suprasliensis / Alfons Marguliés. – Heidelberg, 1927. – 253. / С. К. // 6 (1926–27), 268–270. | Приказ

558. КУЉБАКИН, Степан

Altkirchenslavische Studien / Karl H. Meyer. – Halle, 1939. / С. К. // 18, 1/4 (1949–50), 317. | Приказ

559. КУЉБАКИН, Степан

Die Aussprasche des griechischen *ch* in 9. jahrhundert n. Chr. / N. Trubetzkoy // Glotta. – XXV, 248–258. / С. Куљбакин // 16 (1937), 223–224. | Приказ

560. КУЉБАКИН, Степан

Бележки върху новонайдения надгробенъ надписъ на Видинската болярка Станислава / Ст. Младеновъ. – София : БАН, 1934. / С. Куљбакин // 18, 1/4 (1949–50), 313–314. | Приказ

561. КУЉБАКИН, Степан

Wybór tekstów starosłowiańskich / Stanisław Słoński. – Lwów, 1926. – 151. / С. К. // 6 (1926–27), 273–274. | Приказ

562. КУЉБАКИН, Степан

Глаголическо письмо / И. В. Ягич // Энциклопедія славянской филолоіи. III / С. Куљбакин // 1, 1/2 (1913), 123–128. | Приказ

563. КУЉБАКИН, Степан

Две съчинения на Константина Философа (св. Кирила) за мощитѣ на св. Климента Римски / Йорд. Трифоновъ, спис. на бълг. акад. на наукитѣ, книга XLVIII / С. К. // 18, 1/4 (1949–50), 292–293. | Приказ

564. КУЉБАКИН, Степан

Замечанія о „Мариинском Евангелии“ / П. Бузук // Изв. XXIX (1924), 307–368. / Ст. Куљбакин // 5 (1925–26), 304–307. | Приказ

565. КУЉБАКИН, Степан

Euchologium Sinaiticum : texte slave avec sources grecques et traduction française / Jean Frček. – Paris, 1933. / С. Куљбакин // 13 (1933–34), 229–231. | Приказ

566. КУЉБАКИН, Степан

Изъ наблюденій въ области древнеславянской переводной литературы / Валерій Погорѣловъ. – Bratislava : Univ. Komenského. / С. Куљбакин // 5 (1925–26), 300–302. | Приказ

567. КУЉБАКИН, Степан

Index verborum do Euchologium Sinaiticum / Stanisław Słoński. – Warszawa, 1934. – 152; Altkirschenslavisch-griechisches Wörterbuch des Codex suprasliensis / Karl Meyer. – Glückstadt ; Hamburg : J. I. Augustin, 1935. – 302. / С. К. // 13 (1933–34), 231–233. | Приказ

568. КУЉБАКИН, Степан

Језичка реконструкција старословенског превода јеванђеља : Evangelium sv. Marka / Jozef Vajs. – Praha, 1935. / С. Куљбакин // 16 (1937), 203–223. | Приказ

569. КУЉБАКИН, Степан

К вопросу о древнейших переводах на старославянский язык библейских текстов : Супрасльская рукопись / Н. Н. Дурново // Изв. – XX (1925), 353–429. / С. К. // 6 (1926–27), 271–271. | Приказ

570. КУЉБАКИН, Степан

Къ вопросу о мѣстѣ написанія Маріинского Евангелія / П. Бузукъ // Изв. АН. – II, XXIII (1918) / С. Куљбакин // 4 (1924), 219–222. | Приказ

571. КУЉБАКИН, Степан

K Zografskému evangeliu / Josef Kurz // Slavia. – IX, 3/4; XI, 3/4 (1933). / С. Куљбакин // 13 (1933–34), 233–242. | Приказ

572. КУЉБАКИН, Степан

Kanon charvatskohlaholského Vatikànského misalu Illir 4 / Vajs Josef. – Praha, 1939. / С. Куљбакин // 18, 1/4 (1949–50), 309–311. | Приказ

573. КУЉБАКИН, Степан

Кирило та Методій в давньо-словянському письменстві / Петро Лавров. – Київ, 1928. – 421. / С. Куљбакин // 10, 1/3 (1931), 225–237. | Приказ

574. КУЉБАКИН, Степан

Кто былъ Черноризецъ храбръ / Г. А. Ильинскій // Виз. Обозр. – III (1917), 151–156. / С. К. // 5 (1925–26), 314. | Приказ

575. КУЉБАКИН, Степан

Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности / П. А. Лавров // Труды славянской комисии I. – Москва, 1930. – 200. / С. Куљбакин // 13 (1933–34), 242–252. | Приказ

576. КУЉБАКИН, Степан

Мысли и предположения о происхождении старославянского языка и славянских алфавитов / Николай Дурново // Byzantinoslavica. – 1 (1929), 48–85. / С. Куљбакин // 8 (1928–29), 205–210. | Приказ

577. КУЉБАКИН, Степан

„Написаніе о правой вѣрѣ“ Константина Философа / Г. Ильинскій // Сборник въ честь на Василъ Златарски. – 1925, 63–89. / С. К. // 6 (1926–27), 272. | Приказ

578. КУЉБАКИН, Степан

Нова палеографска грађа из Преслава : Эпиграфическіе матеріалы изъ Преслава / Кр. Мијатев // Byzantinoslavica. – 3, 2 (1931), 382–403. / Ст. Куљбакин // 11 (1932), 233–241. | Приказ

579. КУЉБАКИН, Степан

Ostaci staroslovenskih prijevoda u hrvatskoj glagolskoj književnosti : hrvatski glagolski fragment „Mučenja 40 mučenika“ iz XIII vijeka / Stjepan Ivšić // Zbornik kralja Tomislava. – Zagreb : JA, 1925. – 452–510. / С. К. // 6 (1926–27), 265–266. | Приказ

580. КУЉБАКИН, Степан

Отрывки евангельских чтений XI в., именуемые Куприяновскими (Новогородскими) / Ф. В. Каминский // Изв. – XXVIII (1924) / С. Куљбакин // 4 (1924), 234–235. | Приказ

581. КУЉБАКИН, Степан

Памятки старо-словянскої мови X–XI віків / Іван Огієнко. – Варшава, 1929. – 492. / С. Куљбакин // 8 (1928–29), 194–202. | Приказ

582. КУЉБАКИН, Степан

Пловдивско Евангелие : срѣднобългарски памтникъ отъ XIII в. / Йосифъ Пат. – СпБАк (София). – XXII, 208–222. / С. Куљбакин // 3 (1922–23), 141–143. | Приказ

583. КУЉБАКИН, Степан

Погодинские кирилловско-глаголические листки / Г. Иљински // Byzantinoslavica recieil pour l'étude des relations byzantino-slaves publié par la commission byzantologique de l'Institut slave. Tome 1. – Prague, 1929. – 86–117. / С. Куљбакин // 8 (1928–29), 202–205. | Приказ

584. КУЉБАКИН, Степан

Полугласници у „Синајском псалтиру“ / Ст. Куљбакин // 5 (1925–26), 69–82.

585. КУЉБАКИН, Степан

První Česko-cirkevnéslovenská legenda o svatém Václavu / Miloš Weingart. – Praha, 1934. – 228. / С. Куљбакин // 16 (1937), 228–235. | Приказ

586. КУЉБАКИН, Степан

Psalterium Sinaiticum у новом издању / Ст. Куљбакин // 4 (1924), 166–181.

587. КУЉБАКИН, Степан

Rukověť jazyka staroslověnského / Miloš Weingart. – Praha : Didaktický kruh Klubu moderních filologů, 1937. / С Куљбакин // 17 (1938–39), 234–236. | Приказ

588. КУЉБАКИН, Степан

Светітѣ братя, Кирилъ и Методий : материали изъ рѣкописитѣ на синодалния цъковенъ музей въ София / Ив. Гошевъ. – София, 1938. / Ст. Куљбакин // 18, 1/4 (1949–50), 279–281. | Приказ

589. КУЉБАКИН, Степан

Славянская кирилловская палеография / Е. Ф. Карский. – Ленинград : АН СССР, 1928. – 494. / С. Куљбакин // 8 (1928–29), 187–194. | Приказ

590. КУЉБАКИН, Степан

Starocerkovnoslavanske študije / R. Nahtigal // Razprave znanstevnega društva v Ljubljani 15. Filološko-lingvistični odsek 3 (1936) / С. Куљбакин // 16 (1937), 225–228. | Приказ

591. КУЉБАКИН, Степан

Les Feuillets du Zograph / P. Lavrov, M. Dolobko. – Paris : Institut ďÉtudes slaves, 1926. – 38. / С. К. // 6 (1926–27), 272–273. | Приказ

592. КУЉБАКИН, Степан

Hlaholské Listy Vídeňské : k dějinám staroslověnského Missálu / Miloš Weingart. – Praha, 1938. / С. Куљбакин // 18, 1/4 (1949–50), 269–276. | Приказ | Уп. 600.

593. КУЉБАКИН, Степан

Zum Lautwert der Glagolica / Alfons Marguliés // JArch. – XLI, 87–115. / С. К. // 6 (1926–27), 266–267. | Приказ

594. КУЉБАКИН, Степан

Zur Komposition des altkirschenslawischen Codex Suprasliensis / N. van Wijk. – Amsterdam, 1925. / С. К. // 5 (1925–26), 316–317. | Приказ

595. КУЉБАКИН, Степан

Die Schreiber des Psalterium Sinaiticum und ihre Vorlage / B. D. H. Von Arnim. – Leiden. – 288. / Ст. Куљбакин // 12 (1933), 242–260. | Приказ

596. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Посесивне категорије у „Слово о полку Игореве“ / Радмило Маројевић // 41 (1985), 91–123. | Резюме

597. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Studia Paleoslavica I : „Новгородски запис на оловној плочици“ / Радмило Маројевић // 52 (1996), 151–159. | Резюме

598. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Studia Paleoslavica III : старословенски облици *безоуман, бесчинан, бесїосагаја* / Радмило Маројевић // 54 (1998), 165–173. | Резюме

599. МИЛЕТИЋ, Бранко

Texty ke studiu jazyka a písemnství staroslověnského / M. Weingart. – Praha, 1938. – 176. / Бранко Милетић // 17 (1938–39), 275–277. | Приказ

600. МИЛЕТИЋ, Бранко

Hlaholské listy Vídeňské. K dějinám staroslověnského missálu / M. Weingart // Časopis pro moderní filologii XXIV (1938) 105–129 и 233–245. / Бранко Милетић // 17 (1938–39), 277–279. | Приказ | Уп. 592.

601. МОШИН, Владимир

Hipoteza Lamanskoga o hrvatskoj misiji sv. Ćirila / Vladimir Mošin // 6 (1926–27), 133–152.

602. НИКОЛИЋ, Светозар

Nomina agentis у старословенском језику / Светозар Николић // 27, 1/2 (1966–67), 1–84. | Резюме | Уп. 537.

– ПАВЛОВИЋ, Звездана

Ономастички деривати развијени из корена **roudh-* | Уп. 991.

603. ПАНИЋ, Миленко

Прасловенске ŭ-основе у старословенској именичкој деклинацији / Миленко Панић // 47 (1991), 177–199. | Резюме

604. ПЕШИКАН, Митар

Napomene o grafičkoj strukturi glagoljice / Thorvi Eckhardt // Radovi Staroslavenskog instituta. – 2 (1955), 59–91. / М. Пешикан // 23, 1/4 (1958), 282–285. | Приказ

605. ПЕШИКАН, Митар

О означавању *i* у првобитној словенској азбуци / Митар Пешикан // 24 (1959–60), 231–246.

606. ПЕШИКАН, Митар

О реконструкцији старословенског фонолошког система / Митар Пешикан // 25 (1961–62), 153–160. | Резюме

– ПЕШИКАН, Митар

Огледи обраде речи у јеванђељском речнику српске редакције | Уп. 1403.

Питања ортографске стандардизације и метода речничке обраде грађе српске редакције старословенског језика | Уп. 1404.

607. ПОПОВИЋ, Марко

О непотпуности у одређивању партиципа у конструкцији Dativus Absolutus на примерима из „Зографског јеванђеља“ / Марко Поповић // 48 (1992), 111–122. | Summary

608. РАДОШЕВИЋ, Наталија

Прилог питању члана у старословенским споменицима / Наталија Радошевић // 16 (1937), 144–157.

609. РОДИЋ, Никола

Два значајна издања јеванђељског текста : Банишко евангелие : среднобългарски паметник от XIII век / ред. Е. Дограмаджиева, Б. Райков. – София : БАН, 1981. – 517; Апракос Мстислава Великого / ред. Л. П. Жиковская. – Москва : Наука, 1983. – 526. / Никола Родић // 42 (1986), 185–198. | Приказ

610. РОДИЋ, Никола

Грчко-старословенска јеванђељска конкорданца : Греческо-старославянский конкорданс к древнейшим спискам славянского перевода евангелий. – Upsala, 1995. – 300. / Никола Родић // 52 (1996), 228–230. | Приказ

611. РОДИЋ, Никола

Изузетно лексикографско остварење : Старославянский словарь : по рукописям X–XI веков. – Москва : Русский язык, 1994. – 842. / Никола Родић // 52 (1996), 208–212. | Приказ

612. РОДИЋ, Никола

Prvi redakcijski rečnik crkvenoslovenskoga jezika / Nikola Rodić // 51 (1995), 363–367. | Приказ

613. САВЕЉЕВА, Лариса

Азбучное слово Константина Философа в языковом, историкокультурном и поэтическом аспектах / Л. В. Савельева // 53 (1997), 115–133. | Summary

614. СТЕФАНОВИЋ, Димитрије

О словенским еквивалентима грчких везничких израза *εί (ναί) εί πως* и *είτε* у црквенословенским апостолским текстовима / Димитрије Стефановић // 38 (1982), 111–122. | Summary

615. СТЕФАНОВИЋ, Димитрије

Прилог проучавању месецослова XIII и XIV века / Димитрије Е. Стефановић // 45 (1989), 137–160. | Summary

616. СТЕФАНОВИЋ, Димитрије

Untersuchungen zur Übersetzungstheorie und –praxis des späteren Kirchenslavischen : Die Abstrakta in der Hexaemeronübersetyung des Zagreber Zbornik von 1469 / Klaus Trost. – München : Wilhelm Fink Verlag, 1978. – 381. / Димитрије Стефановић // 37 (1981), 293–296. | Приказ

617. ЏУРОВА, Аксинија

Още един ръкопис на Антим от Янина от манастира в Каленич : предварителни бележки / Аксиния Джурова // 66 (2010), 209–230. | Резиме

VI. Савремени српски језик

а) Опште

– БЕЛИЋ, Александар

О лингвистици проф. А. Белића | Уп. 3.

– БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Карактеристике македонско-српског билингвизма | Уп. 419.

618. ЛАЗИЋ-КОЊИК, Ивана

Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика : примљено на скупу Одељења језика и књижевности од 21. марта 2006. године на основу реферата академика Милке Ивић и дописног члана Предрага Пипера / уредник Предраг Пипер. – Београд : САНУ, 2006. – 400. – (Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија ; 1) / Ивана Лазић-Коњик // 63 (2007), 251–260. | Приказ

– ЛАШКОВА, Лили

За балканизацията на сърбохърварски и български език | Уп. 1523.

– МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Типолошко диференцирање руског и српскохрватског језика : из дијахронијске и синхронијске перспективе | Уп. 133.

619. ПОПОВ, Бојан

Положај српскохрватског језика у балканском језичком савезу / Бојан Попов // 40 (1984), 21–43. | Резюме

620. СОБОЉЕВ, Андреј

О definiciji predmeta serbokroatistike : povodom knjige Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski / D. Brozović, P. Ivić. – Zagreb : Miroslav Krleža, 1988. – 119. / Andrej Soboljev // 47 (1991), 233–237. | Приказ

621. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Језик у Вуковом делу и савремени српскохрватски књижевни језик / М. Стевановић // 26, 1/2 (1963–64), 73–150. | Резюме

622. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Око нашег књижевног језика / А. Белић. – Београд : СКЗ, 1951. – 312. / М. Стевановић // 19, 1/4 (1951–52), 304–311. | Приказ

623. СТЕФАНОВИЋ, Димитрије

Ungarische Elemente im Serbokroatischen / László Hadrovics. – Budapest : Akadémiai Kiadó, 1985. – 591. / Димитрије Стефановић // 42 (1986), 203–207. | Приказ

б) Фонетика, фонологија, прозодија

– БЕЛИЋ, Александар

Акценат у говору села Лепетана (Бока Которска) / Васо Томановић // Јужнословенски филолог XIV (1937 [sic!]) | Уп. 1136.

624. БЕЛИЋ, Александар

Из српскохрватске акцентологије и дијалектологије / А. Белић // 19, 1/4 (1951–52), 117–131. | Résumé

625. БЕЛИЋ, Александар

O srbochrvatských intonacích v nářeči štokavskem / Branko Miletić. – Praha, 1926. / А. Белић // 6 (1926–27), 225–232. | Приказ

626. БЕЛИЋ, Александар

Српски акценти / Ђуро Даничић. – Београд ; Земун : СКА, 1925. – 320. – (Посебна издања LVIII. Филозофски и филолошки списи 16) / А. Б. // 5 (1925–26), 302–304. | Приказ

627. БЕЛИЋ, Александар

Српскохрватске гласовне групе *-jt-, -jd-* и прасловенско *-kti-, -gti-* и *-hti-* / А. Белић // 2, 3/4 (1921), 217–226.

628. БЕЛИЋ, Александар

Zur Chronologie des serbo-kroatischen Akzentes / Ferdinand Liewehr. – Prag, 1927. – 45. / А. Б. // 6 (1926–27), 232–233. | Приказ

629. БОРИСЕНКО-СВИНАРСКИ, Вера

Фонологија српскога језика / Драгољуб Петровић, Снежана Гудурић. – Београд : Институт за српски језик САНУ : Београдска књига : Матица српска, 2010. – 524. – (Прилози граматици српскога језика) / Вера В. Борисенко-Свинарски // 67 (2011), 326–332. | Приказ

630. БОШКОВИЋ, Радосав

Евентуални трагови диспалатализације *r* вокалнога у јужнословенским језицима / Радосав Бошковић // 30 (1973), 251–259.

– БОШКОВИЋ, Радосав

О природи, развитку и заменицима гласа *х* у говорима Црне Горе | Уп. 1145.

– БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Место вокалског система говора Батовца (под Пожаревца) у северном поддијалекту косовско-ресавског дијалекта | Уп. 1147.

631. БУДИМИР, Милан

Антиципација и инфилтрација пасје ликвиде / Милан Будимир // 30 (1973), 261–268.

– ВРАНА, Јосип

Utjecaj depalatalizacije i denazalizacije na razvitak vokalskih sistema češkoga i hrvatsko-srpskoga jezika | Уп. 113.

632. ВУКОМАНОВИЋ, Славко

Речи : њихова значења и гласовна структура / Славко Вукомановић // 56, 1/2 (2000), 249–259.

633. ГРИЦКАТ, Ирена

Још о трећој палатализацији / И. Грицкат-Вирк // 19, 1/4 (1951–52), 87–110. | Résumé

634. ГУДУРИЋ, Снежана

Прилог проучавању фонетске природе гласова српског језика : струјни сугласници / Снежана Гудурић, Драгољуб Петровић // 64 (2008), 73–108. | Résumé

635. ГУДУРИЋ, Снежана

Прилог проучавању фонетске природе гласова у српском језику : латерални гласови / Снежана Гудурић, Драгољуб Петровић // 63 (2007), 11–29. | Résumé

636. ДЕШИЋ, Милорад

Српски акценат и полисемија / Милорад Дешић // 56, 1/2 (2000), 343–355.

– ДРАГИН, Гордана

Лингвогеографски преглед послеакценатских дужина у Војводини. I | Уп. 1162.

– ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

Акценат именица мушког рода у говору Срба Лапачког поља | Уп. 1163.

Акценат придјева у говору ијекаваца села Бироваче из источне Лике | Уп. 1164.

Важније гласовне особине говора Срба из неких насеља у околини Дервенте у северној Босни | Уп. 1165.

О прозодијским односима у проклизи у говору Срба Лапачког поља | Уп. 1168.

637. ЂОРЂИЋ, Петар

Самогласничко *л* / П. Ђорђић // 11 (1932), 219–222.

638. ЖИВАНОВИЋ, Ђорђе

Нека запажања о носним самогласницима / Ђорђе Живановић // 30 (1973), 315–328.

639. ЗЕЦ, Драга

О месту палаталних африката *ћ*, *ђ* и *ч*, *џ* у систему гласова српског језика / Драга Зец // 59 (2003), 39–55. | Summary

640. ЗЕЦ, Драга

О прозодијској структури речи / Драга Зец // 53 (1997), 35–58. | Summary

– ИВКОВИЋ, Милош

Акцентски систем српско-македонских говора | Уп. 1183, 1184.

641. ИВКОВИЋ, Милош

О звучним сугласницима на крају речи у српском језику / Милош Ивковић // 1, 1/2 (1913), 66–72.

642. ИВШИЋ, Стјепан

Neki primjeri asimilacije dentala *t, d* palatalom *ḷ, ń* / Stjepan Ivšić // 17 (1938–39), 114–129.

– ЈОВАНОВИЋ, Миодраг

Глас *х* у паштровском говору | Уп. 1189.

– КАЛНИЊ, Људмила

К вопросу о фонологическом значении изменения *т* > *п* в южнославянских диалектах | Уп. 1190.

643. КОСТИЋ, Ђорђе

О јачини нагласка двосложних речи под (ˋ) и (ˊ) акцентом / Ђорђе Костић // 18, 1/4 (1949–50), 123–131.

644. МАЛЕЦКИ, Мјечислав

Još o razvoju *ě* > *a* u srpskohrvatskom jeziku / Mieczysław Małecki // 11 (1932), 216–219.

645. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Ријечи с двоструким (главним и побочним) акцентима : прозодијско-интонациона интерпретација текста „Луче микрокозма“ / Радмило Н. Маројевић // 68 (2012), 49–69. | Резюме

646. МИЛЕТИЋ, Бранко

Поводом Егблумових радова из српске фонетике и словенске акцентологије / Б. Милетић // 8 (1928–29), 65–82.

– МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

Место акцента именица на југозападу Косова и Метохије | Уп. 1205.

– МОСКОВЉЕВИЋ, Милош

Акценти поцерског говора | Уп. 1208.

647. НИКОЛИЋ, Берислав

Акценатске алтернације у савременом српскохрватском књижевном језику / Берислав М. Николић // 25 (1961–62), 185–196. | Резюме

648. НИКОЛИЋ, Берислав

Акценатски систем у штокавским говорима СР Србије / Берислав М. Николић // 29, 1/2 (1972), 275–303.

649. НИКОЛИЋ, Берислав

Дијалекатска основа Вукове акцентуације / Б. М. Николић // 30 (1973), 469–473.

650. НИКОЛИЋ, Берислав

Једно акценатско питање / Берислав М. Николић // 23, 1/4 (1958), 227–233. | Резюме

– НИКОЛИЋ, Берислав

Основне дијалекатске акценатске појаве у млађим новоштокавским говорима | Уп. 1215.

Придевски акценат у мачванском говору : прилог историјској дијалектологији | Уп. 1217.

651. НИКОЛИЋ, Берислав

Упитник за испитивање акцената у штокавским говорима / Берислав М. Николић // 27, 1/2 (1966–67), 307–336. | Résumé

– ПАВЛОВИЋ, Звездана

Консонантске групе *цв* и *шц* у штокавском дијалекту | Уп. 1224.

– ПАВЛОВИЋ, Миливој

Језички знак и структура фонеме у језичким системима | Уп. 42.

652. ПЕТРОВИЋ, Драгољуб

О репертоару *ИДО* у фонолошком систему стандарднога српског језика / Драгољуб Петровић // 56, 3/4 (2000), 789–802.

653. ПЕТРОВИЋ, Драгољуб

Fonetika i fonologija standardne novoštokavštine : Povjesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika / Stjepan Babić i dr. – Zagreb : HAZU, 1991. – 741. / Dragoljub Petrović // 50 (1994), 231–241. | Приказ

654. ПЕЦО, Асим

Word Accent in Modern Serbocroatian / Thomas F. Magner, Ladislav Matejka. – London : The Pensylvania State University Press, 1971. / Асим Пецо // 29, 3/4 (1973), 584–594. | Приказ

655. ПЕЦО, Асим

Елементи српскохрватске дикције / Бранивој Ђорђевић. – Београд : Уметничка академија, 1970. – 283. / Асим Пецо // 28, 3/4 (1970), 533–539. | Приказ

– ПЕЦО, Асим

Из фонетске проблематике икавскошћакавских говора западне Босне | Уп. 1233.

Именице на *-еж* у нашем језику : поријекло, значење и акценат | Уп. 1009.

Једна фонетска специфичност централнобосанске шћакавштине | Уп. 1235.

656. ПЕЦО, Асим

Неколико потврда за промјену сонанта *-љ* у вокал *-о* / Асим Пецо // 56, 3/4 (2000), 823–827.

657. ПЕЦО, Асим

О природи акцената српскохрватског језика на основу експерименталних истраживања / А. Пецо, П. Правица // 29, 1/2 (1972), 195–242. | Résumé

658. ПЕЦО, Асим

Природа африката српскохрватског језика / Асим Пецо // 25 (1961–62), 161–183. | Résumé

659. ПЕЦО, Асим

Промене непалаталних сугласника у вези са *ј* на српскохрватском подручју / Асим Пецо // 28, 1/2 (1969), 145–187. | Резюме

660. ПЕШИКАН, Митар

Вуков и Даничићев систем глаголског акцента и његове новије модификације / М. Пешикан // 26, 1/2 (1963–64), 247–292. | Резюме

661. ПЕШИКАН, Митар

О основима штокавске акцентуације / Митар Пешикан // 28, 1/2 (1969), 107–142. | Резюме

662. ПЕШИКАН, Митар

Post-Vukovian Accentual Norms in Modern Serbo-Croatian / Thomas F. Magner // American Contributions to the Sixth International Congress of Slavists. – Sofia, 1963. / М. Пешикан // 27, 3/4 (1968–69), 499–506. | Приказ

663. РАМИЋ, Никола

О једном примјеру јекавског јотовања / Никола Рамић // 56, 3/4 (2000), 925–929.

664. РЕШЕТАР, Милан

Дуги сугласници у српскохрватском језику / М. Решетар // 2, 1/2 (1921), 111–114.

665. РОДИЋ, Никола

Интерференција *Ф : П* и *П : Ф* / Никола Родић // 30 (1973), 559–563.

666. РУЖИЋ, Жарко

Акцентоване једносложенице у народном епском десетерцу / Жарко Ружић // 30 (1973), 565–578.

– РУЖИЋ, Жарко

Прозодијско-ортоепски феномени у некадашњем београдском говору | Уп. 1261.

667. СИМИЋ, Радоје

О тзв. *незамењеном јату* и около њега / Радоје Симић // 38 (1982), 131–151.

– СТАНИЋ, Милија

Акценатско путовање по ускоцима у љето 1980. године | Уп. 1270.

Глас *ј* у ускочком говору | Уп. 1271.

О неким неакцентованим дужинама (и краткоћама) у ускочком говору | Уп. 1272.

668. СТАНИЋ, Милија

Порекло гласа *ђ* у речима *уђати, кођи* и сл. / Милија Станић // 30 (1973), 605–609.

669. СТЕВОВИЋ, Игрутин

Један особити акценат придева код Вука, Даничића и у народним говорима / Игрутин Стевовић // 26, 1/2 (1963–64), 369–399. | Резюме

– СТИБЕР, Здислав

Izoglosa południowosłowiańsko-węgierska | Уп. 517.

670. СТОЈАНОВИЋ, Љубомир

Hâ, hâj / Љуб. Стојановић // 2, 3/4 (1921), 299–300.

– ТЕШИЋ, Милосав

Глас *в* у азбуковачким говорима | Уп. 1283.

Фонетске особине говора азбуковачког села Узовнице | Уп. 1284.

– ТОМАНОВИЋ, Васо

Акценат у говору села Лепетана (Бока Которска) | Уп. 1285.

671. ЋУПИЋ, Драго

Зашто је Вук у другом издању „Рјечника“ задржао дијалекатски акценат на неким ријечима из Црне Горе / Драго Ћупић // 30 (1973), 625–630.

– ЋУПИЋ, Драго

Рефлекси полугласа у говору Плавско-гусињске зоне | Уп. 1288.

672. ФЕКЕТЕ, Егон

Неке појаве систем(ат)ског нарушавања акценатске норме / Егон Фекете // 56, 3/4 (2000), 1297–1329.

в) Графија и правопис

673. БЕЛИЋ, Александар

О писању *с* и *са* у нашем језику / А. Белић // 8 (1928–29), 142–145.

674. БЕЛИЋ, Александар

Поводом расправе „О писању руских имена у нашем језику“ / А. Белић // 8 (1928–29), 137–141.

675. БЕЛИЋ, Александар

Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika / D. Boranić. – 5. izdanje prerađeno prema propisima Min. Prosvjete. – Zagreb, 1930. – 243; Правопис српскохрватског књижевног језика према прописима Министарства просвете / сас. А. Белић. – 2. прерађено изд. – Београд, 1930. – 168. / А. Б. // 8 (1928–29), 248–260. | Приказ

676. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika / Vladimir Anić, Josip Silić. – Zagreb : Liber, 1986. – 707. / Radmilo Marojević // 44 (1988), 87–99. | Приказ

677. МЕДИЋ, Мојо

Да ли „врба*ски*“ или „врба*шки*“? / Мојо Медић // 10, 1/3 (1931), 182–185.

678. МОСКОВЉЕВИЋ, Милош

О писању руских имена у нашем језику / М. С. Московљевић // 8 (1928–29), 109–136.

679. МУСИЋ, Аугуст

Budući da / A. Musić // 11 (1932), 173–178.

680. НИКОЛИЋ, Мирослав

О променама савременог српског правописа / Мирослав Николић // 50 (1994), 219–229. | Summary

681. НИКОЛИЋ, Мирослав

Правопис српскога језика / Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица. – Нови Сад : Матица српска, 1993. – 505. / Мирослав Николић // 50 (1994), 243–247. | Приказ

– РУЖИЋ, Жарко

Прозодијско-ортоепски феномени у некадашњем београдском говору | Уп. 1261.

682. ШИПКА, Милан

О српској правописној терминологији / Милан Шипка // 56, 3/4 (2000), 1411–1418.

г) Граматика (морфологија, творба речи, синтакса)

683. АНТОНИЋ, Ивана

Aspekatska vrednost predikacije s faznim/modalnim glagolom na primeru rečenice s temporalnom klauzom / Ivana Antonić // 56, 1/2 (2000), 93–101.

684. АНТОНИЋ, Ивана

Један реченични модел с предлошким акузативом као пролептичким субјектом / Ивана Антонић // 66 (2010), 109–121. | Summary

685. АНТОНИЋ, Ивана

О једном синтаксичко-семантичком моделу с локативом / Ивана Антонић // 64 (2008), 7–14. | Summary

– АНТОНИЋ, Ивана

Relativna rečenica / Snežana Kordić. – Zagreb : Matica hrvatska, 1995. – 365. | Уп. 394.

686. АНТОНИЋ, Ивана

Синтакса и семантика датива / Ивана Антонић // 60 (2004), 67–97. | Summary

687. АНТОНИЋ, Ивана

Субјекатски генитив у стандардном српском језику / Ивана Антонић // 61 (2005), 125–143. | Summary

688. БАРЈАКТАРЕВИЋ, Данило

Генитив множине именица типа *сме̏ћ̄ња, смо̀ква, мо̀лба, ло̀ћ̄ћа* / Данило Барјактаревић // 30 (1973), 237–242.

689. БАТИСТИЋ, Татјана

O aspektu vršenja, izvršenosti glagolske radnje dopunskih predikata obilježenih vršiocem upravnog glagola / Tatjana Batistić // 35 (1979), 65–97. | Summary

690. БАТИСТИЋ, Татјана

O nekim aspektima analize kauzativnih glagola / Tatjana Batistić // 34 (1978), 59–87. | Summary

691. БАТИСТИЋ, Татјана

O nekim pitanjima u vezi sa analizom glagola *morati* i *moći* / T. Batistić // 39 (1983), 99–111. | Summary

692. БАТИСТИЋ, Татјана

O nekim pogledima na presupoziciju / Tatjana Batistić // 36 (1980), 153–171. | Summary

693. БЕЛИЋ, Александар

Аорист имперфективних глагола / А. Белић // 5 (1925–26), 171–182.

694. БЕЛИЋ, Александар

Аспектна значења / Ђуро Грубор // Рад. – 293, 5–234. / А. Белић // 21, 1/4 (1955–56), 291–303. | Приказ

695. БЕЛИЋ, Александар

Двојица, *неколицина* и слична образовања / А. Белић // 3 (1922–23), 79–81.

– БЕЛИЋ, Александар

Депрефиксација у словенским језицима : предлози типа *изнад* и сличне појаве | Уп. 158.

696. БЕЛИЋ, Александар

Значења српскохрватског инструментала и њихов развој : синтаксичко-семантичка студија / Милка Ивић. – Београд : Институт за српски језик, 1954. – 234. / А. Белић // 21, 1/4 (1955–56), 288–291. | Приказ

697. БЕЛИЋ, Александар

Značenje i upotreba participa u srpskohrvatskom jeziku / A. Musić // Rad. – 250 (1935), 127–157. / А. Белић // 13 (1933–34), 195–202. | Приказ

698. БЕЛИЋ, Александар

О глаголима са два вида / А. Белић // 21, 1/4 (1955–56), 1–13. | Резюме

699. БЕЛИЋ, Александар

О значају синтагма за развитак језичких појава / Александар Белић // 20, 1/4 (1953–54), 1–27. | Résumé

700. БЕЛИЋ, Александар

О перфекту без помоћног глагола у српскохрватском језику и сродним синтаксичким појавама / Ирена Грицкат. – Београд : Институт за српски језик, 1954. – 234. / А. Белић // 21, 1/4 (1955–56), 283–287. | Приказ

– БЕЛИЋ, Александар

О реченичном акценту у каставском говору | Уп. 1141, 1142.

701. БЕЛИЋ, Александар

О употреби времена у српскохрватском језику / А. Белић // 6 (1926–27), 102–132.

702. БЕЛИЋ, Александар

Падежная система и происхождение предлогов / А. Белич // 22, 1/4 (1957–58), 1–17. | Извод

703. БЕЛИЋ, Александар

Прилози учењу о употреби времена у српскохрватском језику / А. Б. // 17 (1938–39), 179–188.

704. БЕЛИЋ, Александар

Природа и происхождение существительных субъективной оценки / А. Белич // 22, 1/4 (1957–58), 131–139. | Извод

705. БЕЛИЋ, Александар

Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници / Радосав Бошковић // Јужнословенски филолог. – XV (1936), 1–154. / А. Белић // 15 (1936), 232–246. | Приказ | Уп. 706.

706. БОШКОВИЋ, Радосав

Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници / Р. Бошковић // 15 (1936), 1–154. | Уп. 705.

– БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Треће лице множине презента у говорима Смедеревског Подунавља и дела Јасенице | Уп. 1149.

707. БРАУН, Вејлс

Two WH-Fronting Rules in Serbo-Croatian / Wayles Browne // 32 (1976), 195–204. | Резиме

– БУДИМИР, Милан

Ономасиолошко-граматички прилози | Уп. 916.

– БУЛАХОВ, Михаил

Сербско-хорватские имена прилагательные на *-асӣ* и их эквиваленты в русском и белорусском языках | Уп. 110

708. ВАЈАН, Андре

Serbo-croate *te(r)* „et“ etc. / André Vaillant // 30 (1973), 73.

709. ВАСИЋ, Вера

Kondicionalne klauze sa nekonsekutivnom apodozom / Vera Vasić // 56, 1/2 (2000), 177–185.

710. ВАСИЋ, Вера

Синтаксичка кореференцијалност / Вера Васић // 54 (1998), 79–86. | Summary

– ВЕЛИЧКОВА, Славка

За еден словообразувателен тип в български и сърбски език | Уп. 111.

711. ВОЈВОДИЋ, Дојчил

Статус футура I у књижевноуметничком и публицистичком стилу / Дојчил Војводић // 52 (1996), 107–121. | Summary

712. ВУКОВИЋ, Јован

Модални облици с имперфектом и перфектом глагола *бити* + инфинитив главног глагола / Јован Вуковић // 20, 1/4 (1953–54), 263–272. | Résumé

713. ВУШОВИЋ, Данило

Razvitak srpskohrvatskog gen. pl. na *-a* / G. Ružičić // Slavia. – 1926, 214–232. / Д. Вушовић // 6 (1926–27), 274–276. | Приказ

714. ГЕОРГИЈЕВИЋ, Светозар

Атрибутске синтагме у нашем језику / Св. Георгијевић // 20, 1/4 (1953–54), 289–306. | Résumé

715. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Начински прилози у савременом српскохрватском књижевном језику / Стана Ристић. – Београд : Институт за српскохрватски језик САНУ, 1990. – 172. / Даринка Гортан-Премк // 48 (1992), 177–179. | Приказ

716. ГОРТАН-ПРЕМК, Дринка

О еволутивним тенденцијама акузативних синтагми без предлога у српскохрватском језику / Д. Гортан-Премк // 30 (1973), 281–295.

717. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

О неким питањима двојаке глаголске рекције / Даринка Гортан-Премк // 33 (1977), 237–245. | Резюме

718. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Падежне и предлошко-падежне узрочне конструкције код Вука / Даринка Гортан--Премк // 26, 1/2 (1963–64), 437–457. | Résumé

719. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Типови и врсте речи / Даринка Гортан-Премк // 50 (1994), 117–128. | Резюме

720. ГОРУП, Радмила

The Motivation for the Fixed Order of Clitics in Serbo-Croatian / Radmila Gorup // 48 (1992), 25–34. | Резиме

721. ГРИЦКАТ, Ирена

Beiträge zur Geschichte der Nominalkomposita im Serbokroatischen. – Köln ; Wien : Böhlau Verlag, 1970. – 368. / Ирена Грицкат // 28, 3/4 (1970), 541–548. | Приказ

722. ГРИЦКАТ, Ирена

Глагол *пањкати* у вези са проблемом депревербације / Ирена Грицкат // 18, 1/4 (1949–50), 322–324.

723. ГРИЦКАТ, Ирена

Деминутивни глаголи у српскохрватском језику / И. Грицкат // 21, 1/4 (1955–56), 45–96. | Résumé

724. ГРИЦКАТ, Ирена

Експресивне синтагме са генитивима у српскохрватском језику / Ирена Грицкат // 42 (1986), 71–93. | Резюме

725. ГРИЦКАТ, Ирена

Из проблематике прелазности српскохрватског глагола / Ирена Грицкат // 30 (1973), 297–303.

726. ГРИЦКАТ, Ирена

О неким видским особеностима српскохрватског глагола / Ирена Грицкат // 22, 1/4 (1957–58), 65–130. | Резюме

727. ГРИЦКАТ, Ирена

О неким особеностима деминуције / Ирена Грицкат // 51 (1995), 1–30. | Резюме

728. ГРИЦКАТ, Ирена

О неким проблемима негације у српскохрватском језику : с освртом на стање у руском језику и у неким другим словенским језицима / И. Грицкат // 25 (1961–62), 115–136. | Резюме

729. ГРИЦКАТ, Ирена

О предлогу *за* у српском језику / Ирена Грицкат // 59 (2003), 11–16. | Резюме

730. ГРИЦКАТ, Ирена

О прилозима у српскохрватској лингвистичкој науци / Ирена Грицкат // 39 (1983), 1–41. | Zusammenfassung

731. ГРИЦКАТ, Ирена

Особенности построения сложного преложения с определительным придаточным в сербохорватском языке / П. А. Дмитриев. – Ленинград : Славянское языкознание, 1958. – 114. / И. Грицкат // 24 (1959–60), 363–374. | Приказ

732. ГРИЦКАТ, Ирена

Потенцијал у служби исказивања хабитуалности : и неколико напомена поводом ове конструкције / Ирена Грицкат // 54 (1998), 35–40. | Резюме

733. ГРИЦКАТ, Ирена

Презент у савременом српском језику / Срето Танасић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 1996. – 192. / Ирена Грицкат // 53 (1997), 215–216. | Приказ

734. ГРИЦКАТ, Ирена

Префиксација као средство граматичке (чисте) перфектизације : начелна разматрања и савремена српскохрватска грађа / Ирена Грицкат // 27, 1/2 (1966–67), 185–223. | Резюме

735. ГРИЦКАТ, Ирена

Прилошке одредбе посматране кроз феномен антонимије / Ирена Грицкат // 45 (1989), 1–26. | Резюме

736. ГРКОВИЋ-МЕЈЏОР, Јасмина

О конструкцији акузатива с партиципом : типолошки и когнитивни аспекти / Јасмина Грковић-Мејџор // 66 (2010), 187–204. | Summary

737. ДМИТРИЈЕВ, Петар

Значения определительных придаточных с относительным местоимением *који* / П. Дмитриев // 25 (1961–62), 357–364. | Резиме

738. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

О именицама у служби предлога / Рајна М. Драгићевић // 68 (2012), 91–111. | Summary

– ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

О морфосинтаксичким особинама говора Срба трију насеља из околине Дервенте у северној Босни | Уп. 1167.

– ДРАШКОВИЋ, Владо

Хаплолошко *qui* у француском и његови еквиваленти у српскохрватском језику | Уп. 118.

739. ЂОРЂИЋ, Петар

Два случаја морфолошке декомпозиције / П. Ђорђић // 12 (1933), 216–217.

740. ЂОРЂИЋ, Петар

Трпни придеви у нецеситативној служби / П. Ђорђић // 8 (1928–29), 103–108.

741. ЂУРОВИЋ, Радосав

Још о геминацијама у српскохрватском језику с посебним освртом на стање у Босни и Херцеговини / Радосав Ј. Ђуровић // 51 (1995), 267–281. | Резюме

742. ЕЛСОН, Марк

The Evolution of the Imperfect in Serbocroatian / Mark J. Elson // 44 (1988), 7–15. | Резиме

743. ЖИВКОВИЋ, Сретен

О предлогу *по* у српскохрватском језику / Ср. Живковић // 19, 1/4 (1951–52), 173–228. | Résumé

– ЖУГИЋ, Радмила

Генитивне предлошко-падежне синтагме просторне и месне семантике у говору јабланичког краја | Уп. 1174.

Еквиваленти адноминалног беспредлошког генитива и генитивних синтагми с предлозима *од* и *у* за исказивање посесивних значења у говору јабланичког краја | Уп. 1175.

– ЗАЛДЕН, Барбара

Serbokroatischen Entsprechungen zu einem Typ deutscher Komposita | Уп. 123.

744. ЗЕЦ, Драга

O strukturi sloga u srpskom jeziku / Draga Zec // 56, 1/2 (2000), 435–448.

745. ЗРНИЋ, В.

Неколико ситних прилога / В. Зрнић // 3 (1922–23), 78.

746. ИВИЋ, Милка

The Aspects of the Verb in Serbo-Croatian / Rajko Hariton Ružić. – Los Angeles : UCLA, 1943. – 150. / Милка Ивић // 18, 1/4 (1949–50), 338–340. | Приказ

747. ИВИЋ, Милка

Из проблематике падежних временских конструкција / Милка Ивић // 21, 1/4 (1955–56), 165–214. | Résumé

748. ИВИЋ, Милка

Информативне улоге *пресупозиција* и *импликација* документоване српским језичким фактима / Милка Ивић // 63 (2007), 1–6. | Summary

749. ИВИЋ, Милка

Један проблем словенске синтагматике осветљен трансформационим методом : граматичка улога морфеме *се* у српскохрватском језику / Милка Ивић // 25 (1961–62), 137–151. | Резюме

750. ИВИЋ, Милка

Још о декомпоновању предиката / Милка Ивић // 44 (1988), 1–5. | Summary

751. ИВИЋ, Милка

Квалификативна улога генитивне именичке форме с предлогом *од* / Милка Ивић // 66 (2010), 269–271. | Summary

752. ИВИЋ, Милка

Когнитивни и граматички аспекти евалуације изразом *добар (-а, -о)* / Милка Ивић // 61 (2005), 1–10. | Summary

753. ИВИЋ, Милка

Нека запажања о броју и роду у српскохрватском језику / Милка Ивић // 45 (1989), 27–44. | Summary

754. ИВИЋ, Милка

Неочекиваност и њене прагматске ознаке у стандардном српском / Милка Ивић // 60 (2004), 15–20. | Summary

755. ИВИЋ, Милка

О неким особеностима личних заменица у процесу анафоризације / Милка Ивић // 59 (2003), 1–10. | Summary

756. ИВИЋ, Милка

О неким синтаксичким конструкцијама с квантификаторима у стандардном српскохрватском / Милка Ивић // 30 (1973), 329–335.

757. ИВИЋ, Милка

О неким синтаксичким службама именица типа *човек, жена* и сл. / Милка Ивић // 40 (1984), 1–10. | Summary

758. ИВИЋ, Милка

О неким српским именицама које се употребљавају као специфични квантификатори / Милка Ивић // 65 (2009), 61–64. | Summary

759. ИВИЋ, Милка

О неким српскохрватским граматичким феноменима условљеним емпатијом / Милка Ивић // 43 (1987), 41–47. | Summary

760. ИВИЋ, Милка

О одредбама категоризовања / Милка Ивић // 47 (1991), 29–36. | Summary

761. ИВИЋ, Милка

О одредби *разговешно* и поводом ње / Милка Ивић // 60 (2004), 1–6. | Summary

762. ИВИЋ, Милка

О партикуларизаторима / Милка Ивић // 36 (1980), 1–12. | Summary

763. ИВИЋ, Милка

О појму *одговорност* и 'агресивној' улози оруђа за вршење радње / Милка Ивић // 58 (2002), 15–22. | Summary

764. ИВИЋ, Милка

О прилошкој детерминацији глаголског предиката / Милка Ивић // 54 (1998), 1–6. | Summary

765. ИВИЋ, Милка

О српскохрватским прилозима за начин / Милка Ивић // 35 (1979), 1–18. | Summary

766. ИВИЋ, Милка

О српскохрватским реченичним прилозима / Милка Ивић // 34 (1978), 1–16. | Summary

767. ИВИЋ, Милка

О теорији антропоцентризма и српским језичким датостима / Милка Ивић // 62 (2006), 1–6. | Summary

768. ИВИЋ, Милка

О тзв. *видским парњацима* : из новог угла / Милка Ивић // 57 (2001), 1–5. | Summary

769. ИВИЋ, Милка

A propos de la syntagmatique du professeur A. Bélić / Radivoj Franciscus Mikuš. – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1952. – 196. / Милка Ивић // 19, 1/4 (1951–52), 344–373. | Приказ

770. ИВИЋ, Милка

Семантика предлога : студија из когнитивне лингвистике / Душка Кликовац. – Београд : Филолошки факултет, 2000. – 430. / Милка Ивић // 57 (2001), 79–82. | Приказ

771. ИВИЋ, Милка

Синтаксичке теме / Срето Танасић. – Београд : Београдска књига, 2005. – 223. / Милка Ивић // 61 (2005), 253–254. | Приказ

772. ИВИЋ, Милка

Систем предлошких конструкција у српскохрватском језику / Милка Ивић // 22, 1/4 (1957–58), 141–166. | Zusammenfassung

773. ИВИЋ, Милка

Српскохрватски глаголски облици за исказивање појава које постоје у садашњости / Милка Ивић // 37 (1981), 13–24. | Summary

– ИВИЋ, Павле

Систем значења основних претериталних времена у говору Галипољских Срба | Уп. 1182.

774. ИВШИЋ, Стјепан

Glagol *morati* 'debeo' i imperfekt *morah* 'poteram' / Stjepan Ivšić // 10, 1/3 (1931), 166–170.

– ИГЊАТОВИЋ, Душанка

О једном незабележеном дијалекатском типу футура с освртом на будуће време уопште | Уп. 1186.

– ИЛЕШИЋ, Фран

Dopuna članku o *moći* i *morati* : JF VIII 155–159. | Уп. 445.

Jedna konstrukcija sa *moći* i *morati* | Уп. 448.

– ИЉИНСКИ, Григориј

Сербо-хорватскія прилагательныя съ суффиксомъ *-ovъ* и русско-кашубскія окончанія род.п.ед.ч.м. и ср.р. *-va/-vo* | Уп. 126.

775. ЈАКОБСЕН, Пер

Struktura sloga / Per Jakobsen // 64 (2008), 135–141. | Summary

776. ЈОВИЋ, Душан

Методолошке претпоставке изучавања морфонематике / Душан Јовић // 30 (1973), 347–351.

777. КЛАЈН, Иван

Pridevske zamenice ili pridevi? / Ivan Klajn // 34 (1978), 17–33. | Summary

– КЛИКОВАЦ, Душка

„Изокренута прича" Бранка Ћопића или о искуственој утемељености лексичких и граматичких категорија | Уп. 968.

778. КЛИКОВАЦ, Душка

О стилским, идеолошким и утилитарним аспектима номинализације у српском језику / Душка Кликовац // 64 (2008), 177–188. | Summary

– КЛИКОВАЦ, Душка

Појмовне метафоре и семантика предлога : о једном апстрактном значењу предлога *у* с локативом | Уп. 969.

779. КОВАЧЕВИЋ, Милош

О složenoj rečenici s uzročnom relativnom klauzom / Miloš Kovačević // 44 (1988), 45–57. | Summary

780. КОЈЕН, Леон

О неким глаголским конструкцијама у српскохрватском / Леон Којен // 37 (1981), 55–89. | Summary

781. КОЈЕН, Леон

Семантички параметри у синтакси / Леон Којен // 36 (1980), 13–24. | Summary

782. КОРДИЋ, Сњежана

Prilozi *ovd(j)e/tu/ond(j)e, ovamo/tamo/onamo, ovuda/tuda/onuda* / Snježana Kordić // 59 (2003), 81–103. | Zusammenfassung

– КОСЕСКА-ТОШЕВА, Виолета

Konfrontativna gramatika srpskohrvatskog i poljskog jezika : metodološki aspekt | Уп. 127.

783. КУНЦМАН-МИЛЕР, Барбара

Adversative Ausdrücke im Serbokroatischen / Barbara Kuzmann-Müller // 45 (1989), 45–69. | Резиме

784. ЛАЗИЋ-КОЊИК, Ивана

О функционално-семантичкој категорији егзистенције у српском језику / Ивана Лазић-Коњик // 65 (2009), 359–374. | Резюме

785. ЛАЛЕВИЋ, Миодраг

Прилог из синтаксичке синонимике / М. С. Лалевић // 30 (1973), 387–390.

786. ЛАШКОВА, Лили

О неким специфичним карактеристикама категорије рода у српскохрватском књижевном језику / Лили Лашкова // 42 (1986), 107–114. | Резюме

– ЛАШКОВА, Лили

Средства, функции и дистрибуция на синтаксичното отрицание в сърбохърватски и български език | Уп. 128.

– ЛЕКОВ, Иван

За граматично-родовото поведение на чуждиците в сърбохърватския и българския език | Уп. 130.

787. ЛЕНЧЕК, Радо

Some Observation on the Truncated Forms of the Imperative in Serbocroatian / Rado L. Lencek // 30 (1973), 159–166.

788. МАРЕТИЋ, Томислав

Још неколико ријечи о глаголу *мораши* / Т. Маретић // 6 (1926–27), 96–97.

789. МАРКОВИЋ, Александра

Допуне комуникативних глагола : синтаксичко-семантички и лексикографски опис / Гордана Штрбац. – Нови Сад : Филозофски факултет, 2011. – 223. / Александра М. Марковић // 68 (2012), 208–215. | Приказ

790. МАРКОВИЋ, Светозар

О промјени личних хипокористичних имена мушког рода на *-ко* / Светозар Марковић // 30 (1973), 403–406.

– МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Девет̄брат̄ња сест̄ра у народној песми : о једном творбено-семантичком типу словенских посесивних придева | Уп. 225.

791. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Облик *кући* у адвербијалној функцији : са историјског и савременог гледишта / Радмило Маројевић // 37 (1981), 237–242. | Резюме

– МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Реченице са уопштено-личним значењем у руском језику у поређењу са српскохрватским | Уп. 132.

792. МАТИЈАШЕВИЋ, Јелка

Из проблематике именица типа nomina agentis / Јелка Матијашевић // 42 (1986), 115–128. | Резюме

793. МАТИЈАШЕВИЋ, Јелка

Префиксација и двовидност глагола / Јелка Матијашевић // 56, 1/2 (2000), 655–663.

– МАТИЈАШИЋ, Фахра

Акценат и морфолошка структура двосложних антропонимијских хипокористика у области Ибра | Уп. 1198.

794. МЕЈЕ, Антоан

Bratrŭ et *sestra* / A. Meillet // 2, 3/4 (1921), 295–296.

795. МЕЈЕ, Антоан

De quelques noms nouveaux / A. Meillet // 2, 1/2 (1921), 118–120.

796. МИКЕШ, Меланија

Развој номиналне синтагме са одредбом у дечијем говору / Меланија Микеш, Свенка Савић // 29, 1/2 (1972), 305–325. | Summary

797. МИЛАНОВИЋ, Бранислав

Суплетивне основе глагола *жвакат̄и, звиждукат̄и, гурит̄ат̄и* и *гугут̄ат̄и* / Бранислав Милановић // 30 (1973), 407–422.

– МИЛИНКОВИЋ, Љубо

Конструкције са предлогом *за* у савременом руском и српскохрватском језику | Уп. 135.

798. МИЛОЈЕВИЋ, Јелисавета

Imeničke složenice sa glagolskom komponentom u srpskohrvatskom jeziku / Jelisaveta Milojević // 48 (1992), 35–66. | Summary

– МИЛОРАДОВИЋ, Софија

„Вроде развернутой в пространстве диахронии“ | Уп. 1199.

799. МИЛОШЕВИЋ, Ксенија

Jedan negramatički rečenični model u srpskohrvatskom jeziku : konstrukcija *V 3 sg n + se + O41* / Ksenija Milošević // 36 (1980), 47–63. | Zusammenfassung

800. МИЛОШЕВИЋ, Ксенија

Темпорално значење и синтаксичка вриједност конструкција Cop (praes. perf.) – part. pass. у српскохрватском језику / Ксенија Милошевић // 30 (1973), 423–437.

801. МИНДАК, Јоланта

О potrebi kompleksnog istraživanja komunikativne funkcije glagola u opoziciji sa imenskim predikatskim konstrukcijama / Jolanta Mindak // 39 (1983), 53–58. | Резюме

– МИТРИНОВИЋ, Вера

Заменице трећег лица у српским, пољским и руским наративним текстовима | Уп. 137.

802. МИТРИНОВИЋ, Вера

О неким особеностима српског компаратива : у светлу ситуације у другим словенским језицима / Вера Митриновић // 59 (2003), 57–80. | Summary

803. МИХАИЛОВИЋ, Љубомир

Дужина српскохрватских речи изражена бројем слогова / Љубомир Михаиловић // 30 (1973), 445–453.

– МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

Граматичка основа именица са номинативом множине на *-и (мужи, синови, дедови, ӣруђи, јарићи)* у јужнометохијским и северношарпланинским говорима | Уп. 1203.

Деклинација заменица ж. р. јд. у говорима југозападног дела Косова и Метохије | Уп. 1204.

Треће лице множине презента у српским говорима на југозападу Косова и Метохије | Уп. 1206.

Флексија и аналитизам именица на *-а* у говору јужнокосовског села Гатње | Уп. 1207.

– МОСКОВЉЕВИЋ, Јасмина

Лексичка детранзитивизација и анализа правих повратних глагола у српском језику | Уп. 983.

804. МОСКОВЉЕВИЋ, Јасмина

О дистрибуцији комплементизатора у савременом српском језику / Јасмина Московљевић // 60 (2004), 57–65. | Summary

805. МОСКОВЉЕВИЋ, Јасмина

О подизању негације у српском језику / Јасмина Московљевић // 52 (1996), 89–98. | Summary

806. МУСИЋ, Аугуст

Aorist imperfektivnih glagola u srpskohrvatskom jeziku / A. Musić // 5 (1925–26), 27–41.

807. МУСИЋ, Аугуст

Značenje perfektivnoga prezenta u negativnim pitanjima u hrvatskom ili srpskom jeziku / A. Musić // 1, 1/2 (1913), 27–34.

808. НИКОЛИЋ, Берислав

Функције и значења глаголских времена / Михаило Стевановић. – Београд : САНУ, 1967. – 176. / Берислав М. Николић // 27, 3/4 (1968–69), 507–514. | Приказ

809. НИКОЛИЋ, Мирослав

Основа и наставци презентских облика у српском стандардном језику / Мирослав Николић // 56, 3/4 (2000), 737–746.

– ОКУКА, Милош

Sistem zamjeničkih oblika u ramskom govoru | Уп. 1223.

810. ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Префикс *не-* са значењем искључивања / Ђорђе Оташевић // 56, 3/4 (2000), 751–754.

811. ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Tvorba okazionizama u srpskohrvatskom jeziku / Đorđe Otašević, Biljana Sikimić // 48 (1992), 67–78. | Summary

812. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Опозитно условљена деминутивност / М. Павловић // 24 (1959–60), 225–230.

813. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Савремени српскохрватски језик : граматички систем и књижевнојезичка норма. I / Михаило Стевановић. – Београд : Научно дело, 1964. – 692. / Миливој Павловић // 26, 3/4 (1963–64), 545–556. | Приказ

814. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Słowotwórstwo południowosłowianskich nazw miejscowych z sufiksami *-a, -ava, -inci*, itp. / Władisław Lubaś. – Katowice : Wyd. Uniw. Sląskiego, 1972. / Миливој Павловић // 29, 3/4 (1973), 585–587. | Приказ

815. ПАВЛОВИЋ, Слободан

О новој српској синтакси : Синтакса савременога српског језика : проста реченица / Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић ; у редакцији Милке Ивић. – Београд : Институт за српски језик САНУ : Београдска књига ; Нови Сад : Матица српска, 2005. – 1165. / Слободан Павловић // 62 (2006), 325–357. | Приказ

816. ПЕТРОВИЋ, Снежана

Турски суфикси у српском језику са освртом на стање у македонском и бугарском / Првослав Радић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2001. – 211. – (Библиотека Јужнословенског филолога, нова серија ; 17) / Снежана Петровић // 58 (2002), 132–136. | Приказ

817. ПЕЦО, Асим

Глаголи типа *крениши-кренем* у српскохрватском језику / А. Пецо // 35 (1979), 141–145. | Резюме

– ПЕЦО, Асим

Из деклинационе проблематике босанско-херцеговачких говора : датив, инструментал и локатив множине | Уп. 1232.

О nekim specifičnostima zapadnobosanske antroponimije : hipokoristici tipa *Háse, Fáte, Kádro* | Уп. 1243.

Употреба претериталних времена у књижевном делу Десанке Максимовић | Уп. 1103.

818. ПИПЕР, Предраг

Vremenska rečenica / Ivana Antonić. – Sremski Karlovci ; Novi Sad : Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2001. – 409. / Пердраг Пипер // 58 (2002), 110–119. | Приказ

819. ПИПЕР, Предраг

Граматика границе / Предраг Пипер // 64 (2008), 307–322. | Резюме

820. ПИПЕР, Предраг

О кондиционалности у простој реченици / Предраг Пипер // 54 (1998), 41–58. | Резюме

821. ПИПЕР, Предраг

О полицентричности семантичких категорија / Предраг Пипер // 56, 3/4 (2000), 829–840.

822. ПИПЕР, Предраг

О реченицама са спацијалном клаузом у српском језику / Предраг Пипер // 66 (2010), 387–406. | Резюме

823. ПИПЕР, Предраг

О семантичкој категорији степена у српској сложеној реченици / Предраг Пипер // 65 (2009), 65–87. | Резюме

824. ПОПОВИЋ, Љубомир

O dvoznačnosti konfiguracija sa potencijalno impliciranim determinatima / Ljubomir Popović // 36 (1980), 25–46. | Summary

825. ПОПОВИЋ, Љубомир

О неким типовима адноминалних реченица са везником *кад* / Љубомир Поповић // 30 (1973), 541–549.

826. ПОПОВИЋ, Љубомир

Slobodne izrične rečenice / Ljubomir Popović // 39 (1983), 59–83. | Summary

827. ПОПОВИЋ, Људмила

Таксисные значения деепричастия в сербском языке / Людмила Попович // 67 (2011), 135–162. | Резиме

– ПОПОВИЋ, Људмила

Функције плусквамперфекта у савременом српском и украјинском језику | Уп. 142.

828. ПОПОВИЋ, Марко

Kriteriji zasnovanosti ekspletivne (suvišne) negacije / Marko Popović // 50 (1994), 191–198. | Summary

829. ПРОСВИРИНА, Олга

Глагол *чинӣти* и његови синоними у функцији вербализатора / О. А. Просвирина // 39 (1983), 85–97. | Резюме

– РАДИЋ, Првослав

Глаголске *ће*- конструкције у говорима Косова и Метохије : балканистички аспект | Уп. 1250.

Именички деминутивни суфикси -*че* и -*иче* у говору села Милошева у Великом Поморављу | Уп. 1251.

830. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Декомпоновање предиката : на примерима из српскохрватског језика / Милорад Радовановић // 33 (1977), 53–80. | Summary

831. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Składnia genetiwu i wyrażeń przyimkowych z genetiwem w języku serbo-chorwackim / Kazimierz Feleszko. – Wrocław et al. : PAN, 1970. – 186. / Milorad Radovanović // 31 (1974–75), 271–280. | Приказ

832. РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Imenica u funkciji kondenzatora / Milorad Radovanović // ЗбМСФЛ. – 20, 1 (1978), 63–144; 20, 2 (1978), 81–160. / Milica Radović-Tešić // 36 (1980), 179–185. | Приказ

833. РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Lokativ u savremenom srpskohrvatskom jeziku / Tatjana Batistić. – Beograd : SANU, 1972. – 212. / Милица Радовић-Тешић // 32 (1976), 245–250. | Приказ

834. РАКИЋ, Станимир

Definicija nekih osnovnih transformacija srpskohrvatskog jezika / Stanimir Rakić // 42 (1986), 95–106. | Summary

– РАКИЋ, Станимир

О метафоричком означавању људи, животиња, биљака и ствари у српском и енглеском језику | Уп. 145.

835. РАКИЋ, Станимир

О морфолошком појму главе, конверзији и структури сложеница / Станимир Ракић // 57 (2001), 7–31. | Summary

– РЕМЕТИЋ, Слободан

Конструкције типа *шта чине с оне ђеце* у говорима источне Босне | Уп. 1256.

О посесивној конструкцији *у + генитив* личне заменице на источнобосанском терену | Уп. 1257.

О траговима црквеног језика у народним говорима : потврде именица средњег рода на *-ије* | Уп. 1258.

836. РЕМЕТИЋ, Слободан

Стварни послови и диверзије / Слободан Реметић // 38 (1982), 153–172.

837. РЕШЕТАР, Милан

Grammaire de la langue serbo-croate / A. Meille, A. Vaillan. – Paris, 1924. / М. Решетар // 4 (1924), 245–250. | Приказ

838. РЕШЕТАР, Милан

Još o 1. sing. imperativa / M. Rešetar // 11 (1932), 1–6.

839. РИСТИЋ, Олга

Лексичко-семантичке одлике творбе именица у неких српских и хрватских романтичарских песника : докторска дисертација / Олга Ристић // 28, 1/2 (1969), 219–320.

840. РИСТИЋ, Олга

Лексичко-семантичке одлике творбе именица у неких српских и хрватских романтичарских песника : наставак из претходне свеске / Олга Ристић // 28, 3/4 (1970), 387–451. | Résumé

841. РИСТИЋ, Олга

Функција префикса *не* у неким именичким и придевским композитама / Олга Ристић // 25 (1961–62), 385–393. | Résumé

842. РИСТИЋ, Стана

Илокуцијски аспекти употребе партикула / Стана Ристић // 50 (1994), 145–154. | Summary

843. РИСТИЋ, Стана

Партикуле и њихови функционални еквиваленти : лексичко-семантичке и функционалне карактеристике / Стана Ристић // 49 (1993), 75–93. | Summary

– РИСТИЋ, Стана

Прилог *постепено* као лексички квантификатор | Уп. 1024.

844. РИСТИЋ, Стана

Spisi iz sintakse i semantike / Milorad Radovanović. – Novi Sad ; Sremski Karlovci : Izd. knjižarnica Z. Stojanovića, 1990. – 221. / Стана Ристић // 47 (1991), 239–244. | Приказ

845. РУЖИЋ, Владислава

Зависне реченице са значењем циља / Владислава Ружић // 66 (2010), 419–433. | Резюме

846. РУЖИЋ, Владислава

Један вид граматикализације реченичног значења / Владислава Ружић // 64 (2008), 419–435. | Summary

847. РУЖИЋ, Владислава

Реченичне конструкције с конективним глаголима / Владислава Ружић // 62 (2006), 73–92. | Summary

848. СААВЕДРА, Димка

Опозиције неких везника и синтаксичких структура у вези са фактивношћу у српском језику / Димка Сааведра // 56, 3/4 (2000), 995–1003.

– СААВЕДРА, Димка

Семантика *локализација објекта* и њено изражавање у српском и бугарском језику | Уп. 146.

849. СЕДЛАЧЕК, Јан

Vyjadřování modality nutnosti v srbocharvátském jazyce / J. Sedláček // 30 (1973), 181–188.

850. СИМИЋ, Радоје

Прилог проучавању глаголских облика у временским реченицама / Радоје Симић // 30 (1973), 589–604.

851. СЛАДОЈЕВИЋ, Петар

О значењу аориста у српскохрватском језику / Петар Сладојевић // 21, 1/4 (1955–56), 131–136. | Résumé

852. СЛАДОЈЕВИЋ, Петар

О имперфекту у српскохрватском језику / Петар Ч. Сладојевић // 20, 1/4 (1953–54), 213–228. | Résumé

– СОБОЉЕВ, Андреј

Заметки о падежных системах сербохорватских говоров контактных зон | Уп. 1268.

– СПАСОВ, Људмил

Резултативна аспектна конфигурација изражена глаголима са суфиксом *-ос-а / -с-а* у македонском језику и њени еквиваленти у српском језику | Уп. 514.

853. СТАНКЈЕВИЧ, Едвард

The Accent and Grammatical Categories of the *-а* Stems in South Slavic / Edward Stankiewicz // 30 (1973), 193–202.

– СТАНКОВИЋ, Богољуб

Апозиција у српскохрватском и руском језику | Уп. 147.

Асиндетске реченице у руском језику и њихови српскохрватски еквиваленти | Уп. 148.

О напоредном сагледавању српских и руских синтагми | Уп. 149.

854. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Синтагматска иновирања у језику штампе / Богољуб Станковић // 53 (1997), 87–97. | Резюме

855. СТАНОЈЧИЋ, Живојин

Апозитивна категорија као језички знак / Живојин Станојчић // 56, 3/4 (2000), 1085–1089.

856. СТАНОЈЧИЋ, Живојин

О морфосинтаксичким и семантичким условима синтаксичких трансформација везника : *где, како, да* / Живојин Станојчић // 66 (2010), 435–442. | Summary

857. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Акузативне синтагме без предлога у српскохрватском језику / Даринка Гортан-Премк. – Београд : САНУ, 1971. – 180. / Михаило Стевановић // 29, 3/4 (1973), 553–559. | Приказ

858. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Глаголски облици као међусобне синтаксичке опозиције / М. Стевановић // 29, 1/2 (1972), 81–103. | Résumé

859. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Значење аориста и имперфекта у српскохрватском језику / Александар Стојићевић. – Ljubljana, 1951. – 171. / М. Стевановић // 19, 1/4 (1951–52), 272–287. | Приказ

860. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Значење аориста имперфективних глагола / М. Стевановић // 27, 1/2 (1966–67), 165–184. | Резюме

861. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Карактер значења везника као спољних знака унутарње везе међу реченицама / М. Стевановић // 28, 1/2 (1969), 75–105. | Résumé

862. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Карактер одредаба самосталних речи и разлике међу њима / Михаило Стевановић // 23, 1/4 (1958), 23–34. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, лингвистичка секција

863. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Начин одређивања значења глаголских времена / Михаило Стевановић // 22, 1/4 (1957–58), 19–48. | Резюме

864. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Осврт на Белићево учење о језику / М. Стевановић // 24 (1959–60), 15–48.

865. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Питање значења глаголских времена у релативној употреби њиховој / Михаило Стевановић // 17 (1938–39), 150–178.

866. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Попридевљавање глаголског прилога на *-ћи* / Михаило Стевановић // 18, 1/4 (1949–50), 55–85.

867. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Проблем глаголског рода и повратни глагол у српскохрватском језику / М. Стевановић // 25 (1961–62), 1–47. | Резюме

868. СТЕВОВИЋ, Игрутин

О питању конструкција падежа с предлозима / Игрутин Стевовић // 21, 1/4 (1955–56), 215–236. | Résumé

869. СТЕВОВИЋ, Игрутин

Прилози као врста речи / Игрутин Стевовић // 31 (1974–75), 79–109. | Резюме

870. СТЕВОВИЋ, Игрутин

Прилози као врста речи : функција прилога / Игрутин Стевовић // 30 (1973), 615–623.

871. СТЕФАНОВИЋ, Димитрије

Beiträge zur Syntax der Richtungsverba in den slavischen Sprachen besonders im Serbokroatischen / Arne Gallis. – Oslo : Universitetsforlaget, 1973. – 300. / Димитрије Стефановић // 36 (1980), 187–190. | Приказ

– СТИЈОВИЋ, Рада

О једном типу редукованог инфинитива у неким зетско-сјеничким говорима с освртом на стање у бугарском и македонском језику | Уп. 151.

872. СТИЈОВИЋ, Рада

Семантичко-синтаксичке одлике конструкција с предлозима *од–до* у међусобној корелацији / Рада Стијовић // 62 (2006), 93–112. | Резюме

– СТИЈОВИЋ, Светозар

О хипокористицима на *-и-* у Метохијском Подгору | Уп. 1281.

– СТОЈАНОВИЋ, Андреј

Инклузивни императив у научном стилу руског и српскохрватског језика | Уп. 152.

873. СТОЈАНОВИЋ, Јелица

Синтаксичко-семантички и морфолошки узроци губљења старог локатива без предлога / Јелица Стојановић // 56, 3/4 (2000), 1129–1140.

874. СТОЈАНОВИЋ, Љубомир

Значење глаголских партиципа / Љ. Стојановић // 8 (1928–29), 1–12.

875. СТОЈАНОВИЋ, Љубомир

О значењу и употреби глаголских облика у реченицама / Љуб. Стојановић // 2, 3/4 (1921), 187–210.

876. СТОЈАНОВИЋ, Љубомир

Реченичне конструкције без verbum-a finitum-a / Љуб. Стојановић // 3 (1922–23), 7–10.

877. СУБОТИЋ, Љиљана

Apozitivni i/ili predikativni atribut : dijahrono-sinhroni aspekt; terminološko-pojmovna razmatranja / Ljiljana Subotić, Vladislava Petrović // 56, 3/4 (2000), 1141–1160.

878. ТАНАСИЋ, Срето

Агенс у пасивним реченицама у савременом српском језику / Срето З. Танасић // 68 (2012), 71–90. | Резюме

879. ТАНАСИЋ, Срето

Безличне реченице са уопштеним агенсом / Срето Танасић // 60 (2004), 41–55. | Резюме

880. ТАНАСИЋ, Срето

Временска одредба зависне временске реченице у савременом српском језику / Срето Танасић // 65 (2009), 109–119. | Резюме

881. ТАНАСИЋ, Срето

Декомпоновање глагола и структура просте реченице / Срето Танасић // 51 (1995), 157–166.

882. ТАНАСИЋ, Срето

Зависне контрастне реченице / Срето Танасић // 67 (2011), 121–134. | Резюме

883. ТАНАСИЋ, Срето

Збирна вишекратност као синтаксичко-семантички тип мноштва радњи / Срето Танасић // 53 (1997), 99–105. | Резюме

884. ТАНАСИЋ, Срето

Изражавање агенса уз девербативне именице / Срето Танасић // 52 (1996), 79–87. | Резюме

885. ТАНАСИЋ, Срето

Један случај везе између значења глаголске лексеме и типа реченице у савременом српском језику / Срето Танасић // 64 (2008), 473–480. | Резюме

886. ТАНАСИЋ, Срето

Један тип бесубјекатске реченице у српском језику / Срето Танасић // 54 (1998), 87–94. | Резюме

887. ТАНАСИЋ, Срето

Опозиција референцијалност/нереференцијалност и пасивна дијатеза / Срето Танасић // 57 (2001), 33–40. | Резюме

888. ТАНАСИЋ, Срето

Представљање субјекта и објекта при номинализацији / Срето Танасић // 66 (2010), 465–480. | Резюме

889. ТАНАСИЋ, Срето

Семантика глагола и итеративност / Срето Танасић // 55 (1999), 37–45. | Zusammenfassung

890. ТАНАСИЋ, Срето

Упрошћавање везничких скупова у сложеној реченици у српском језику / Срето Танасић // 62 (2006), 53–71. | Резюме

– ТЈАПКО, Галина

Концепција суплетивизма у руској граматичкој традицији : на српском и руском материјалу | Уп. 333.

891. ТОМА, Пол-Луј

О употреби аориста у савременом српском језику / Пол-Луј Тома // 56, 3/4 (2000), 1201–1213.

892. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Антропоцентричка теорија језика и српски падежни систем / Зузана Тополињска // 58 (2002), 1–13. | Summary

893. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Višestruki aspekti sintaksičke relacije *broj–imenica* / Zuzanna Topolińska // 43 (1987), 91–99. | Summary

894. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Dlaczego *na*? / Zuzanna Topolińska // 67 (2011), 101–108. | Summary

895. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

О српским *нека-* конструкцијама у функцији реченичних аргумената / Зузана Тополињска // 55 (1999), 21–28. | Summary

896. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Падеж и глаголски вид : две стратегије граматикализације односа између предиката и његових аргумената / Зузана Тополињска // 52 (1996), 1–9. | Summary

897. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Рестрикција насупрот апозиције : две врсте атрибута именичке синтагме / Зузана Тополињска // 37 (1981), 1–11. | Summary

898. ТОШОВИЋ, Бранко

Prožimanje informativne i komunikativne perspektivne rečenice / Branko Tošović // 56, 3/4 (2000), 1237–1255.

899. ФЕКЕТЕ, Егон

Морфолошки и семантичко-синтаксички модели у императивном значењу / Егон Фекете // 64 (2008), 517–530. | Резюме

900. ФЕКЕТЕ, Егон

Облик, значење и употреба одређеног и неодређеног придевског вида у српскохрватском језику : докторска дисертација / Егон Фекете // 28, 1/2 (1969), 321–386.

901. ФЕКЕТЕ, Егон

Облик, значење и употреба одређеног и неодређеног придевског вида у српскохрватском језику : наставак / Егон Фекете // 29, 3/4 (1973), 339–522. | Résumé

– ФЛАЈШЕР, Холм

Zur Determiniertheit/Indeterminiertheit von Substantiven unter konfrontativem Aspekt : die serbokroatischen Adjektivformen und der Artikelgebrauch im Deutschen | Уп. 155.

902. ХИНРИХС, Уве

Anallytismus im Serbischen / Uwe Hinrichs // 56, 3/4 (2000), 1359–1369.

903. ХРИСТОВА, Данијела

Изразяване на квалификативните отношения в сърбскохърватски език / Даниела Христова // 51 (1995), 167–176. | Резиме

д) Лексикологија (лексичка семантика, фразеологија, терминологија, етимологија, ономастика и др.)

904. АДАМОВИЋ, Милан

О пореклу српскохрватских османизама / Милан Адамовић // 30 (1973), 229–236.

– АЈЕТИ, Идриз

Reč-dve o izrazu *đelak* | Уп. 1135.

905. БАРИЋ, Хенрик

Из балканског речника / Х. Барић // 2, 3/4 (1921), 296–299.

906. БЕГЛИН, Ив Едвард

Nord et *sever* / Y. E. Boeglin // 24 (1959–60), 251–264. | Резиме

907. БЕЗЛАЈ, Франце

Leksikološke glose / France Bezlaj // 30 (1973), 243–249.

908. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Из експресивне префиксације : *кочоперити се* / Марта Бјелетић // 56, 1/2 (2000), 109–124.

909. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Пабрстање : праславянский реликт на славянском юге / Марта Бјелетић // 66 (2010), 123–134. | Резиме

910. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Прилог проучавању придева типа *боговетан* / Марта Бјелетић // 65 (2009), 299–317. | Summary

911. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Терминологија крвног сродства у српскохрватском језику / Марта Бјелетић // 50 (1994), 199–207. | Резюме

912. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Turcizmi u srpskohrvatskoj terminologiji srodstva / Marta Bjeletić // 51 (1995), 203–221. | Резюме

913. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Везане лексеме у фитонимији / Недељко Богдановић // 64 (2008), 15–19. | Резюме

914. БОРИШ, Вјеслав

Srpskohrvatsko *sapi* (pl.) i njegovi slovenski i indoevropski ekvivalenti / Wiesław Boryś // 44 (1988), 17–27. | Summary

915. БОРИШ, Вјеслав

Студије из српскохрватске и словенске етимологије / Wiesław Boryś // 47 (1991), 69–82. | Summary

916. БУДИМИР, Милан

Ономасиолошко-граматички прилози / М. Будимир // 6 (1926–27), 166–179.

917. БУЛАТ, Петар

Из живота речи / П. К. Булат // 2, 3/4 (1921), 272–284.

918. БУЛАТ, Петар

Из живота речи / П. К. Булат // 3 (1922–23), 41–47.

919. БУЛАТ, Петар

Из живота речи / П. К. Булат // 4 (1924), 95–113.

920. БУЛАТ, Петар

Из живота речи / П. К. Булат // 5 (1925–26), 130–149.

– ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Грецизми у српским народним говорима : на територији Војводине | Уп. 1151.

921. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Грецизми у српском језику : осврт на досадашња и поглед на будућа истраживања / Јасна Влајић-Поповић // 65 (2009), 375–403. | Summary

922. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Идиоглотија или апоглотија : још једном о сх. *гу́мати ’јести, ждерати’* / Јасна Влајић-Поповић // 56, 1/2 (2000), 211–226.

923. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Лексичка породица *батати/ботати/бутати* „ударити и сл.“ : деривација, семантика, етимологија / Јасна Влајић-Поповић // 61 (2005), 57–93. | Summary

924. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

О неким псеудогрецизмима у новијој српскохрватској етимолошкој литератури / Јасна Влајић-Поповић // 51 (1995), 197–202. | Summary

925. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Порекло *новца* / Јасна Влајић-Поповић // 66 (2010), 163–185. | Summary

926. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Sh. *àtzān, arzòvan, ŕzān* / Jasna Vlajić-Popović // 46 (1990), 63–68. | Summary

927. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

С.-Х. *кȍса* “Dorsum montis, montis genus; clivus“ : етимолошко-семантички поглед / Јасна Влајић-Поповић // 58 (2002), 29–40. | Summary

– ВУКИЋЕВИЋ, Милосав

Коларска и качарска лексика у Гружи | Уп. 1156.

928. ВУКОВИЋ, Гордана

Етници женског рода у епској поезији / Гордана Вуковић // 56, 1/2 (2000), 241–248.

929. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Лексикологија српског језика / Рајна Драгићевић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2007. – 366. / Даринка Гортан-Премк // 63 (2007), 232–237. | Приказ

930. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Лексичка хомонимија : на примјеру савременог српскохрватског стандардног језика / Данко Шипка. – Београд : Институт за српскохрватски језик САНУ, 1990. – 173. / Даринка Гортан-Премк // 53 (1997), 237–247. | Приказ

931. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

О наредним задацима српске лексикографије стандардног језика / Даринка Гортан-Премк // 56, 1/2 (2000), 289–294.

932. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

О несамосталним семантичким елементима у структури лексема / Даринка Гортан-Премк // 52 (1996), 19–24. | Резиме

933. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

О регуларности семантичког варирања / Даринка Гортан-Премк // 49 (1993), 23–28. | Резюме

934. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

О семантичкој позицији као месту реализације једне лексеме / Даринка Гортан-Премк // 48 (1992), 12–23. | Резюме

935. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Полисемија и хомонимија у српскохрватском језику / Даринка Гортан-Премк // 40 (1984), 11–19. | Резюме

936. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику : творбена и семантичка анализа / Рајна Драгићевић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2001. – 281. / Даринка Гортан-Премк // 57 (2001), 110–121. | Приказ

937. ГРИЦКАТ, Ирена

Појаве метафоричности у прилозима / Ирена Грицкат // 56, 1/2 (2000), 301–309.

– ГРИЦКАТ, Ирена

Прилошке одредбе посматране кроз феномен антонимије | Уп. 735.

938. ГРКОВИЋ, Милица

Чрте и резе : фрагменти старог именика / Светислав Мандић. – Београд : Слово љубве, 1981. – 240. / Милица Грковић // 40 (1984), 223–224. | Приказ

939. ГРУБОР, Ђуро

Етимологије / Ђ. Грубор // 8 (1928–29), 13–37.

940. ГРУБОР, Ђуро

Значење ријечи *пособа*, f. / Ђ. Грубор // 12 (1933), 187–198.

941. ГРУБОР, Ђуро

Морати / Ђ. Грубор // 5 (1925–26), 150–161.

– ДЕШИЋ, Милорад

Српски акценат и полисемија | Уп. 636.

– ДЗЕНДЗЕЛИВСКИЈ, Јосип

Ще одна карпатоукраїнсько-південнословянська лексичка паралель : укр. діал. *вересло́*, серб. и хорв. *вре́сло, врије́сло* | Уп. 116.

942. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

О значењској подспецификованости на примеру лексеме *основа* / Рајна Драгићевић // 64 (2008), 123–134. | Summary

943. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

О значењу придева као услову и последици њихове лексичке спојивости / Рајна Драгићевић // 67 (2011), 109–119. | Summary

944. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

О могућим интерпретацијама семантичког односа придева *грд* и *горд* / Рајна Драгићевић // 55 (1999), 29–36. | Summary

945. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

О правим именичким и придевским антонимима / Рајна Драгићевић // 52 (1996), 25–39. | Summary

946. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

О српско-хрватским ономатопејским именицама с елементом *-ш-* у суфиксу / Рајна Драгићевић // 54 (1998), 121–130. | Summary

947. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Прилог проучавањима о синестезији / Рајна Драгићевић // 56, 1/2 (2000), 387–398.

948. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Семантичка истраживања Ирене Грицкат / Рајна Драгићевић // 66 (2010), 31–49. | Резюме

– ДУРИДАНОВ, Иван

Бълг. *гороцвет*, срхърв. *гороцвијеш* | Уп. 119.

949. ДУРИДАНОВ, Иван

Ein Substratname in Serbien : *Stig* / Ivan Duridanov // 56, 1/2 (2000), 407–409.

950. ЂОКИЋ, Маја

O homonimiji u fitonimiji : stgr. *Ανδράχνη* i sh. *jandrašika* / Maja R. Đokić // 56, 1/2 (2000), 411–420.

951. ЖУГИЋ, Радмила

Микротопоними доњег тока слива Јабланице мотивисани саставом и особинама тла / Радмила Жугић // 51 (1995), 283–289. | Резюме

952. ЖУГИЋ, Радмила

Микротопонимија бујановачког и прешевског краја / Јаворка Маринковић. – Београд : САНУ, Одељење језика и књижевности, Одбор за ономастику, 2002. – 169. / Радмила Жугић // 60 (2004), 248–253. | Приказ

953. ЖУГИЋ, Радмила

Мотивисаност зоонима и њихов однос према личним надимцима и личним именима / Радмила Жугић // 60 (2004), 177–192. | Резюме

– ЖУГИЋ, Радмила

Придеви који се односе на човекове особине у говору околине Лебана | Уп. 1177.

954. ИВИЋ, Милка

Бело као лингвистички и културолошки проблем / Милка Ивић // 55 (1999), 1–19. | Summary

955. ИВИЋ, Милка

О *денотативном* и *конотативном* карактеризовању / Милка Ивић // 48 (1992), 1–11. | Summary

956. ИВИЋ, Милка

О изразима *плав* и *модар* : нова сазнања / Милка Ивић // 52 (1996), 11–17. | Summary

957. ИВИЋ, Милка

О импликативној/неимпликативној семантизованости придевских и предлошких израза при исказивању информације *више од* / Милка Ивић // 63 (2007), 7–10. | Summary

958. ИВИЋ, Милка

О модификатору „улоге“ агенс / Милка Ивић // 56, 1/2 (2000), 463–467.

959. ИВИЋ, Милка

О разликовању људи по боји / Милка Ивић // 49 (1993), 1–21. | Summary

960. ИВИЋ, Милка

О речима које исказују људски створ у најнеодређенијем смислу / Милка Ивић // 46 (1990), 1–11. | Summary

961. ИВИЋ, Милка

О смислу елипсе глаголског *се* / Милка Ивић // 53 (1997), 29–33. | Summary

962. ИВИЋ, Милка

Плава боја као лингвистички проблем / Милка Ивић // 50 (1994), 99–116. | Summary

963. ИВИЋ, Милка

Полисемија и организација лексичког система у српскоме језику / Даринка Гортан-Премк. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 1997. – 188. / Милка Ивић // 54 (1998), 201–203. | Приказ

964. ИЉИНСКИ, Григорије

К этимологии имени *серб* / Г. Ильинский // 12 (1933), 204–208.

965. ЈАГИЋ, Ватрослав

Нај–нека–немој / В. Јагић // 2, 1/2 (1921), 115–116.

966. ЈОВИЋЕВИЋ, Радојица

Два тобожња придева у „Рјечнику“ ЈАЗУ / Радојица Јовићевић // 47 (1991), 201–208. | Zusammenfassung

967. ЈОВИЋЕВИЋ, Радојица

Један ономастички детаљ / Радојица Јовићевић // 30 (1973), 353–356.

968. КЛИКОВАЦ, Душка

„Изокренута прича“ Бранка Ћопића или о искуственој утемељености лексичких и граматичких категорија / Душка Кликовац // 53 (1997), 173–186. | Summary

969. КЛИКОВАЦ, Душка

Појмовне метафоре и семантика предлога : о једном апстрактном значењу предлога *у* с локативом / Душка Кликовац // 56, 1/2 (2000), 521–528.

970. КОСТИЋ, Мита

Прилог нашој лексикографији / Мита Костић // 7, 3/4 (1928–29), 213–215.

971. КОШТИЈАЛ, Иван

Етимологичке ситнице / Ivan Koštiál // 4 (1924), 182–184.

972. КОШТИЈАЛ, Иван

Etimološke bilješke / Ivan Koštial // 2, 3/4 (1921), 308–310.

973. КОШТИЈАЛ, Иван

Shrv. *kres, krijes, kris* / Ivan Koštial // 5 (1925–26), 190–192.

974. КУЉБАКИН, Степан

Још неколико речи о изразу *насушни* / С. Куљбакин // 13 (1933–34), 161–162.

975. КУРКИНА, Љубов

Исковрнути глаголи : типови експресивних превербалних форманата : на српском и хрватском језичком материјалу / Марта Бјелетић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2006. – 490. – (Монографије ; 2) / Л. В. Куркина // 65 (2009), 445–459. | Приказ

– ЛЕГУРСКА, Палмира

Проблеми на семантиката на деминутивите в руския, сръбския и българския език и представянето й в двуезичен речник : върху материал от тематичната група названия на части на тялото | Уп. 129.

– ЛОМА, Александар

Киљан „пободен камен“ : далматороманског остатак на тлу Црне Горе? | Уп. 1193.

– ЛУПАЧОВА, Лариса

Семантическая структура соматизмов в русском и сербско-хорватском языках : на примере существительных *рука* и *хвост (реӣ)* | Уп. 131.

976. МАРЕТИЋ, Томислав

Откле име *Свеӣозар*? / Т. Маретић // 2, 3/4 (1921), 296–297.

977. МАРКОВИЋ, Александра

Модификација значења и лексички модификатори у српском језику / Стана Ристић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2009. – 242. – (Монографије 10) / Александра Марковић // 67 (2011), 346–351. | Приказ

978. МАРКОВИЋ, Рајна

О неправим антонимима на материјалу Вукових пословица / Рајна Марковић // 50 (1994), 209–218. | Summary

– МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Studia Paleoslavica III : старословенски облици *безоуман, бесчинан, бесӣосагаја* | Уп. 598.

979. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Шурњаја / Радмило Маројевић // 35 (1979), 189–192. | Резюме

– МАСЛОВА, Алина

К семантическому анализу устойчивых выражений с „цветовыми“ прилагательными : на материале русского и сербского языков | Уп. 134.

980. МИЋОВИЋ, Вукић

Рујан, рујеван, рујевина, руји и сл. / Вукић Мићовић // 31 (1974–75), 165–187. | Résumé

981. МИХАЈЛОВИЋ, Велимир

Miscellanea etymologica : *сом*, *бодило* / Велимир Михајловић // 31 (1974–75), 137–164. | Резюме

982. МИХАЈЛОВИЋ, Велимир

Порекло имена наших манастира : *Бездин, Обеда* / Велимир Михајловић // 30 (1973), 439–443.

983. МОСКОВЉЕВИЋ, Јасмина

Лексичка детранзитивизација и анализа правих повратних глагола у српском језику / Јасмина Московљевић // 53 (1997), 107–114. | Summary

984. МУСИЋ, Аугуст

Netopir i *Leptir* / A. Musić // 6 (1926–27), 98–101.

985. МУСИЋ, Аугуст

Prije i *poslije* / A. Musić // 4 (1924), 151–165.

– НЕДЕЉКОВ, Љиљана

Прилог проучавању фитонима у Војводини | Уп. 1210.

– НОВАКОВИЋ, Стојан

Ва́рзило | Уп. 1221.

Цремун | Уп. 1222.

986. ПАВЛОВИЋ, Звездана

Вук као ономастичар / Звездана Павловић-Стаменковић // 26, 1/2 (1963–64), 425–436. | Résumé

987. ПАВЛОВИЋ, Звездана

Дијалекатске црте у називима микротопонимског типа / Звездана Павловић // 30 (1973), 481–488.

988. ПАВЛОВИЋ, Звездана

Лексичке и ономастичке паралеле изведене из корена **mag-* / Звездана Павловић // 51 (1995), 233–239. | Резюме

989. ПАВЛОВИЋ, Звездана

Микротопоними у области Белице / Звездана М. Павловић // 32 (1976), 213–222. | Résumé

990. ПАВЛОВИЋ, Звездана

О метонимији у ономастици : хидроним-ојконим / Звездана Павловић // 54 (1998), 105–110. | Резюме

991. ПАВЛОВИЋ, Звездана

Ономастички деривати развијени из корена **roudh-* / Звездана Павловић // 36 (1980), 101–112. | Résumé

992. ПАВЛОВИЋ, Звездана

Поводом неких ишчезлих топонима / Звездана Павловић // 56, 3/4 (2000), 755–761.

993. ПАВЛОВИЋ, Звездана

Удео Вука Караџића у ономастичким проучавањима / Звездана Павловић // 52 (1996), 99–105. | Резюме

994. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Арб. *zanë–zana* и с. *мајка Јања* : једна лексоглоса илирско-романске зоне / Мил. Павловић // 23, 1/4 (1958), 217–220.

995. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Врāпа : cf. ἁρπαξ, ἁρπάζω / М. Павловић // 22, 1/4 (1957–58), 269–270.

996. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Les concurrences des oronymes et les onomastiques nouveaux en Illyricum / M. Pavlović // 28, 1/2 (1969), 209–217. | Резиме

997. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Миксоглотске микроанализе и балканистичка ономастика / Миливој Павловић // 29, 1/2 (1972), 1–48. | Résumé

998. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Sàla – vulg. lat. sŏl(ĕ)a, sŏlum / М. Павловић // 22, 1/4 (1957–58), 271–272.

999. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Теренске ситуације и етнонимске перспективе у Илирикуму / Миливој Павловић // 30 (1973), 489–508.

1000. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Узашно – ужасно / Миливој Павловић // 7, 3/4 (1928–29), 215–216.

1001. ПЕТРОВИЋ, Снежана

Дахија и *даија* : *насилник* и *јунак* / Снежана Петровић // 66 (2010), 373–386. | Summary

– ПЕТРОВИЋ, Снежана

Дијалекти у контакту : порекло и фонетски лик шест турцизама из јужне Србије | Уп. 1229.

1002. ПЕТРОВИЋ, Снежана

Неки турцизми у српскохрватској купинарској терминологији / Снежана Петровић // 51 (1995), 223–232. | Summary

1003. ПЕТРОВИЋ, Снежана

Од именице *(х)аāтар* „воља, наклоност, милост“ до придева *безајāтрен* „необазрив“ / Снежана Петровић // 65 (2009), 319–330. | Summary

1004. ПЕТРОВИЋ, Снежана

Сх. *бàга* (обољење зглобова код коња и људи) и сродне речи / Снежана Петровић // 54 (1998), 175–185. | Summary

1005. ПЕТРОВИЋ, Тања

Хомонимија, терминологија и етимолошка пракса : сх. *чаī* ’мера, алатка за мерење раздаљине’ / Тања Петровић // 56, 3/4 (2000), 813–821.

1006. ПЕЦО, Асим

Бишће поље и село *Орāијеш* : тражење етимологије ових двају топонима / Асим Пецо // 57 (2001), 53–57. | Резюме

1007. ПЕЦО, Асим

Из наше антропонимије / Асим Пецо // 64 (2008), 297–300. | Резюме

1008. ПЕЦО, Асим

Из наше ономастике : *Нереāва – Мосāа, Буна – Благај, Брегава – Сāолац* / Асим Пецо // 53 (1997), 59–73. | Резюме

1009. ПЕЦО, Асим

Именице на *-еж* у нашем језику : поријекло, значење и акценат / Асим Пецо // 52 (1996), 41–55. | Резюме

1010. ПЕЦО, Асим

Језички контакти и језички системи : са посебним освртом на однос лексике српскохрватског и сусједних језика / Асим Пецо // 43 (1987), 57–64. | Резюме

1011. ПЕЦО, Асим

Називи долина уз реке у српскохрватском језику / А. Пецо // 30 (1973), 509–524.

1012. ПЕЦО, Асим

Српскохрватско *врхти/врти* / А. Пецо // 35 (1979), 169–176. | Резюме

1013. ПЕЦО, Асим

Hidronimi (imena voda) u lijevom slivu Drine / Dragomir Vujičić. – Sarajevo : ANIU, 1982. / А. Пецо // 39 (1983), 279–283. | Приказ

1014. ПЕШИКАН, Митар

О употребљивости ономастичких података из турских тефтера / Митар Пешикан // 37 (1981), 91–108. | Résumé

1015. ПИЖУРИЦА, Мато

Фразеологизми : (1) *Сјаши Курта, а узјаши Мурта* и (2) *Обити Скодру и Модру* / Мато Пижурица // 64 (2008), 301–305. | Резюме

1016. ПИПЕР, Предраг

Огледна свеска / ур. Павле Ивић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 1998. – 99. / Предраг Пипер // 55 (1999), 143–149. | Приказ

– ПОПОВ, Бојан

Српскохрватско *љага* – албанско *lagë* | Уп. 140.

1017. ПОПОВ, Бојан

Топоним *Кумарево* / Бојан Попов // 41 (1985), 125–126. | Резюме

– ПУЈИЋ, Саво

Кршка хидронимија југоисточне Херцеговине | Уп. 1248.

– РАДЕНКОВИЋ, Љубинко

Боја као обележје митолошких бића : словенске паралеле | Уп. 83

1018. РАДИЋ, Јованка

Кажи реч : позитивна вредност у језику / Јованка Радић // 63 (2007), 97–120. | Резюме

1019. РАДИЋ, Првослав

Из митолошке лексике / Првослав Радић // 56, 3/4 (2000), 891–900.

1020. РАДИЋ, Првослав

Суфикс *-лија* у грађењу имена становника од имена места или области / Првослав Радић // 55 (1999), 47–66. | Резюме

– РАДИЋ-ДУГОЊИЋ, Милана

О идеографској класификацији руско-српских међујезичких паронима | Уп. 144.

– РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Пејоративни називи за женску особу у једном народном говору | Уп. 1253.

1021. РАДОЈЧИЋ, Никола

Оковнице, измишљено или заборављено име за Србе / Никола Радојчић // 19, 1/4 (1951–52), 111–115. | Résumé

1022. РАЈИЋ, Јелена

Хиспанизми у српском језику и њихов третман у „Речнику српскохрватског књижевног језика“ Матице српске и „Речнику српскохрватског књижевног и народног језика“ САНУ / Јелена Рајић // 51 (1995), 241–246. | Resumen

1023. РИСТИЋ, Стана

Експресивна лексика : из историје српског језика / Стана Ристић // 56, 3/4 (2000), 951–964.

– РИСТИЋ, Стана

Партикуле и њихови функционални еквиваленти : лексичко-семантичке и функционалне карактеристике | Уп. 843.

1024. РИСТИЋ, Стана

Прилог *постепено* као лексички квантификатор / Стана Ристић // 64 (2008), 401–411. + Прилог *постепено* : граматичко-семантички услови реализације значења и функције: 412–417. | Резюме

1025. РИСТИЋ, Стана

Priručnik leksikografije / Ladislav Zgusta. – Sarajevo : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1991. – 335. / Стана Ристић // 48 (1992), 181–185. | Приказ

1026. РИСТИЋ, Стана

Типови експресивне лексике у савременом српском језику : модел особа + психичка или морална особина / Стана Ристић // 52 (1996), 57–78. | Резюме

– РИСТИЋ, Стана

Универбизација као средство експресивизације разговорне лексике : на материјалу „Речника нових речи“ И. Клајна и романа „Убиство с предумишљајем“ С. Селенића | Уп. 1108.

1027. РОГИЋ, Павле

Лично или властито име у језику у свом развојном профилу / Павле Рогић // 30 (1973), 551–558.

1028. РОДИЋ, Никола

Лексикографија и лексикологија. – Београд : САНУ ; Нови Сад : Матица српска, 1982. – 367. / Н. Родић // 39 (1983), 263–272. | Приказ

1029. РОДИЋ, Никола

О преименовању насеља у Кнежевини и Краљевини Србији до 1903. године / Никола Родић // 56, 3/4 (2000), 965–975.

1030. РОСПОНД, Станислав

Studien zur serbokroatischen Ortsnamenkunde / Otto Frank. – Leipzig, 1932. – 239. / Stanislav Rospond // 12 (1933), 270–284. | Приказ

1031. РУСЕК, Јежи

Turcyzmy w Nowym Testamencie Vuka Karadžicia / Jerzy Rusek // 60 (2004), 21–40. | Резиме

– СИКИМИЋ, Биљана

Терминологија производње дрвеног угља у селу Равна Гора | Уп. 1264.

1032. СКОК, Петар

Iz srpskohrvatske toponomastike / Petar Skok // 2, 3/4 (1921), 311–318.

1033. СКОК, Петар

Iz srpskohrvatske toponomastike / P. Skok // 3 (1922–23), 72–77.

1034. СКОК, Петар

Iz srpsko-hrvatske toponomastike / P. Skok // 6 (1926–27), 65–95.

– СЛАВСКИ, Франтишек

Czarnogórskie *гла̀дун, ћѐкун, бога̀ћун* | Уп. 1266.

1035. СПАСОЈЕВИЋ, Марина

Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма / Стана Ристић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2006. – 228. – (Монографије ; 3) / Марина Спасојевић // 62 (2006), 400–403. | Приказ

– СТАНОЈЕВИЋ, Станоје

Пуци га! | Уп. 1274.

1036. СТАНОЈЕВИЋ, Станоје

Уа! / Ст. Станојевић // 6 (1926–27), 218.

1037. СТАХОВСКИ, Станислав

Źródła węgierskie do chronologii turcyzmów w języku serbsko-chorwackim / Stanisław Stachowski // 56, 3/4 (2000), 1091–1101.

1038. СТЕФАНОВИЋ, Димитрије

Из микротопонимије насеља са српским живљем у околини Будимпеште / Димитрије Е. Стефановић // 49 (1993), 175–186. | Резюме

– СТИЈОВИЋ, Рада

„Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ“ и дијалекатска лексика | Уп. 1279.

Семантичко-синтаксичке одлике конструкција с предлозима *од–до* у међусобној корелацији | Уп. 872.

1039. СТИЈОВИЋ, Светозар

О антропонимима изведеним од назива за боје код Бошњака у Метохијском (Пећком) Подгору / Светозар Стијовић // 35 (1979), 177–188. | Резюме

1040. СТИЈОВИЋ, Светозар

О једном специфичном топономастичком моделу у сливу Белог Дрима / Светозар Стијовић // 38 (1982), 123–130. | Резюме

1041. СТИЈОВИЋ, Светозар

Преглед антропонимских типова код Бошњака у Метохијском (Пећком) Подгору / Светозар Стијовић // 36 (1980), 113–119. | Резюме

1042. СТИЈОВИЋ, Светозар

Прилог речнику српских личних имена / Светозар Стијовић // 54 (1998), 111–119. | Резюме

1043. СТИЈОВИЋ, Светозар

Развој српске ономастичке науке у последњој четвртини века / Светозар Стијовић // 53 (1997), 203–210.

1044. СТИПЧЕВИЋ, Никша

Сћргуни = сћригуни / Никша Стипчевић // 60 (2004), 11–14. | Summary

– ТАНАСИЋ, Срето

Један случај везе између значења глаголске лексеме и типа реченице у савременом српском језику | Уп. 885.

1045. ТОЛСТОЈ, Светлана

Антитеза и антонимия : на материале сербских пословиц / Светлана М. Толстая // 64 (2008), 497–507. | Резиме

1046. ТОМАС, Џорџ

The Role of German Loanwors in Serbo-Croatian : a Sociolinguistic Perspective / George Thomas // 56, 3/4 (2000), 1215–1228.

1047. ЋУПИЋ, Драго

Мужити (се) – „заборављени“ глагол / Драго Ћупић // 64 (2008), 515–516. | Резюме

1048. УДЛЕР, Рубин

The Sematics of the Term *vatra* in the Dialects of the Languages of the Balkan-Carpathian Area : Based of the General Carpathian Dialectal Atlas, vol. 1, maps 55–59 / Rubin Udler // 56, 3/4 (2000), 1285–1295.

1049. ФЕКЕТЕ, Егон

Апелативи с негацијом као лексикографске одреднице / Егон Фекете // 50 (1994), 129–137. | Summary

1050. ФЕКЕТЕ, Егон

Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе : реферати са Међународног научног скупа о лексикографији и лексикологији одржаног у Београду и Новом Саду од 10. до 12. априла 2001. – Београд : САНУ : Институт за српски језик ; Нови Сад : Матица српска, 2002. – 380. / Егон Фекете // 60 (2004), 201–208. | Приказ

1051. ФЕКЕТЕ, Егон

Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen / Josip Matešić. – Wiesbaden, 1965–67. / Егон Фекете // 27, 3/4 (1968–69), 547–560. | Приказ

1052. ХЛЕБЕЦ, Борис

Предикативни инструментал у светлу колокацијске анализе / Борис Хлебец // 64 (2008), 535–550. | Summary

– ЦИЦМИЛ-РЕМЕТИЋ, Радојка

Фитоними и зооними у топонимији дурмиторског села Црне Горе | Уп. 1290.

1053. ШАУЛИЋ, Аница

Петница или *Петњица*? / Аница Шаулић // 26, 1/2 (1963–64), 463–469. | Резюме

1054. ШАУЛИЋ, Аница

Поглед на историјски развој назива *Плевље* и *Пљевље* (*Плевља* и *Пљевља*) / Аница Шаулић // 25 (1961–62), 399–403. | Резюме

1055. ШИПКА, Данко

Лексичка динамика деведесетих : бројке и слова / Данко Шипка // 60 (2004), 99–111. | Summary

1056. ШИПКА, Данко

Novi trendovi u proučavanju leksikona / Danko Šipka // 47 (1991), 221–226. | Summary

1057. ШИПКА, Данко

Obrada homonimije u rječnicima srpskohrvatskog jezika / Danko Šipka // 46 (1990), 69–85. | Resumeé

– ШИПКА, Милан

О српској правописној терминологији | Уп. 682.

1058. ШИПКА, Милан

Фраземи гестовно-мимичког порекла / Милан Шипка // 57 (2001), 41–52. | Summary

1059. ШИПКА, Милан

Фраземи с лексемом *образ* / Милан Шипка // 64 (2008), 561–569. | Summary

1060. ШКАРИЋ, Ђуро

Јужнословенска ријечца *ве* / Ђуро Шкарић // 3 (1922–23), 81–83.

1061. ШКАРИЋ, Ђуро

Српскохрватска реч *шаслак* / Ђуро Шкарић // 5 (1925–26), 183–184.

1062. ШЉИВИЋ ШИМШИЋ, Биљана

Узвик *варда* и неке изведенице од те речи / Биљана Шљивић Шимшић // 24 (1959–60), 289–306.

1063. ШТОФЕЛ, Ханс-Петер

Srpskohrvatski i engleski u kontaktu : rečnik i morfološka analiza engleskih pozajmljenica u standardnom srpskohrvatskom jeziku i jeziku Srba i Hrvata iseljenika u Kanadi / Milan Surdučki. – Novi Sad : Matica srpska, 1978. – 370. / Hans-Peter Stoffel // 39 (1983), 235–237. | Приказ

1064. ШУСТЕР-ШЕВЦ, Хинц

Zur Frage der südoslawischen *perunika* Namen / H. Schuster-Šewc // 30 (1973), 213–221.

ђ) Паремиологија

1065. НИКОЛИЋ, Берислав

Антологија народних умотворина / Миливоје В. Кнежевић. – Нови Сад : Матица српска ; Београд : СКЗ, 1957. – 304. / Берислав М. Николић // 23, 1/4 (1958), 285–287. | Приказ

1066. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Тумачење једне народне пословице / Миливој Павловић // 16 (1937), 165–180.

1067. СИКИМИЋ, Биљана

Neke specifičnosti srpskohrvatskih narodnih zagonetaka prema opšteslovenskom kontekstu / Biljana Sikimić // 50 (1994), 155–168. | Summary

– ТОЛСТОЈ, Светлана

Антитеза и антонимия : на материале сербских пословиц | Уп. 1045.

1068. ЋУПИЋ, Драго

О језику Вукових „Српских народних пословица“ / Драго Ћупић // 37 (1981), 125–150. | Резюме

1069. ЧАЈКАНОВИЋ, Веселин

Једна исправка текста у Вуковим пословицама / Веселин Чајкановић // 2, 1/2 (1921), 130–131.

1070. ШАУЛИЋ, Аница

Јован Мушкатировић : први сакупљач српских народних пословица / Аница Шаулић // 21, 1/4 (1955–56), 237–255. | Summary

1071. ШАУЛИЋ, Аница

О издањима Вукових „Пословица“ / Аница Шаулић // 19, 1/4 (1951–52), 229–236.

е) Нормативистика

1072. БЕЛИЋ, Александар

О књижевним језицима / А. Белић // 19, 1/4 (1951–52), 1–16. | Résumé

– БЕНСОН, Мортон

Pokušaji normiranja ruskog, engleskog i srpskohrvatskog jezika | Уп. 285.

1073. КАТИЧИЋ, Радослав

O jednom odlomku u recenziji Radmila Marojevića / Radoslav Katičić // 46 (1990), 159–160. | Приказ | Уп. 1077

1074. КЛАЈН, Иван

Пуризам и антипуризам у данашњем српском језику / Иван Клајн // 64 (2008), 153–176. | Summary

1075. ЛАШКОВА, Лили

Нормирање савременог српског језика у знаку конкуренције језичких средстава / Лили Лашкова // 56, 1/2 (2000), 569–575.

1076. ЛИКОМАНОВА, Искра

Језичка ситуација на српском подручју данас : са освртом на релацију језички стандард – разговорни језик / Искра Ликоманова // 68 (2012), 147–157. | Резюме

1077. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Поводом текста „О једном одломку у рецензији Радмила Маројевића“ / Радмило Маројевић // 47 (1991), 273–277. | Приказ | Уп. 1073

1078. ПОПОВИЋ, Љубомир

Марцел Кушар о разликама између хрватског и српског књижевног језика / Љубомир Поповић // 56, 3/4 (2000), 841–851.

1079. ПРЋИЋ, Твртко

O sindromu milenijumske bube i jeziku anglosrpskom / Tvrtko Prćić // 56, 3/4 (2000), 867–873.

1080. РАДИЋ, Првослав

О два аспекта балканизације српског књижевног језика : резултати и перспективе / Првослав Радић // 59 (2003), 105–152. | Резюме

1081. РАДИЋ, Првослав

О екстерној стандардизацији српског језика / Првослав Радић // 64 (2008), 365–383. | Summary

– СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Језик у Вуковом делу и савремени српскохрватски књижевни језик | Уп. 621.

– ФЕКЕТЕ, Егон

Неке појаве систем(ат)ског нарушавања акценатске норме | Уп. 672.

ж) Стилистика

1082. БЕЛИЋ, Александар

Jezik dalmat. pisaca XVIII v. / T. Maretić // Rad 209 i 211 / А. Белић // 3 (1922–23), 143–154. | Приказ

1083. БЕЛИЋ, Александар

La langue de Dominko Zlatarić : poète ragusian de la fin du XVI siècle / André Vaillent. – Paris, 1928. – 368. / А. Белић // 8 (1928–29), 231–242. | Приказ

1084. БУГАРСКИ, Ранко

Неки аспекти жаргонизације у нашем данашњем језику / Ранко Бугарски // 56, 1/2 (2000), 157–161.

– ВОЈВОДИЋ, Дојчил

Статус футура I у књижевноуметничком и публицистичком стилу | Уп. 711.

1085. ВУКОВИЋ, Јован

О проучавању језика и стила наших писаца / J. Вуковић // 23, 1/4 (1958), 63–68. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, лингвистичка секција

1086. ВУШОВИЋ, Данило

Прилози проучавању Његошева језика / Данило Вушовић // 9 (1930), 93–196.

– ИЛЕШИЋ, Фран

Jedna stilistička primedba | Уп. 449.

1087. ЈОЦИЋ, Мирјана

Развој српског правног стила / Милош Луковић. – Београд : Службени гласник, 1994. – 164. / Мирјана Јоцић // 52 (1996), 224–227. | Приказ

1088. КОЛМАН, Отакар

Les „Piesni razlike“ de Dominko Zlatarić / André Vaillant. – Paris, 1928. – 8, 44. / О. Колман // 8 (1928–29), 269–272. | Приказ

1089. КОСТИЋ, Драгутин

И накрпат ситно арнаутски / Д. Костић // 6 (1926–27), 220.

1090. КОСТИЋ, Драгутин

Његошев *враг са два мача* / Д. Костић // 6 (1926–27), 218–219.

1091. ЛЕХИСТЕ, Илсе

Traces of Dialectal Background in Spoken Literary Serbian / Ilse Lehiste // 56, 1/2 (2000), 589–594.

1092. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Језичка тумачења у коментарима Његошева „Горског вијенца“ / Михаило Стевановић. – Београд : САНУ, 1976. – 144. / Радмило Маројевић // 34 (1978), 215–225. | Приказ

1093. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Монографија о језику Андрије Змајевића : Језик Андрије Змајевића / Мато Пижурица. – Титоград : ЦАНУ, 1989. – 455. / Александар Младеновић // 46 (1990), 133–138. | Приказ

1094. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Нека текстолошка питања „Начертанија“ Илије Гарашанина / Александар Младеновић // 46 (1990), 47–51. | Resumeé

1095. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Непознат Његошев рукописни фрагмент из „Пустињака цетињског“ / Александар Младеновић // 30 (1973), 455–467.

1096. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

О данашњем проучавању језика митрополита Петра I Петровића / А. Младеновић // 35 (1979), 201–218.

1097. ОСТОЈИЋ, Бранислав

Напомене о језику неких писаца из Црне Горе XIX вијека / Бранислав Остојић // 30 (1973), 475–480.

1098. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Основи проучавања језика и стила наших књижевника / Мил. Павловић // 23, 1/4 (1958), 51–61. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, лингвистичка секција

1099. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Стил Вука Караџића / М. Павловић // 26, 1/2 (1963–64), 1–72. | Résumé

1100. ПЕЦО, Асим

Језик Хасана Кикића / Исмет Смајловић // Рад (1971), 465–624. / Асим Пецо // 29, 3/4 (1973), 579–583. | Приказ

1101. ПЕЦО, Асим

Слика босанских говора у романима Иве Андрића / Асим Пецо // 49 (1993), 95–110. | Резюме

1102. ПЕЦО, Асим

Стеван Сремац као дијалектолог / Асим Пецо // 51 (1995), 247–265. | Резюме

1103. ПЕЦО, Асим

Употреба претериталних времена у књижевном делу Десанке Максимовић / Асим Пецо // 54 (1998), 59–78. | Резюме

1104. РАДИЋ, Јованка

Метафора и (хипер)екстензија / Јованка Радић // 64 (2008), 347–363. | Резюме

1105. РЕМЕТИЋ, Слободан

Два издања „Мемоара“ Проте Матије Ненадовића / Слободан Реметић // 46 (1990), 143–146. | Приказ

1106. РЕМЕТИЋ, Слободан

Славенизми у Његошевим песничким делима / Светозар Стијовић. – Нови Сад : Изд. књижарница З. Стојановића, 1992. – 254. / Слободан Реметић // 49 (1993), 224–229. | Приказ

1107. РЕШЕТАР, Милан

Посиловићев икавско-јекавски говор / М. Решетар // 8 (1928–29), 83–87.

– РИСТИЋ, Олга

Лексичко-семантичке одлике творбе именица у неких српских и хрватских романтичарских песника : докторска дисертација | Уп. 839, 840.

1108. РИСТИЋ, Стана

Универбизација као средство експресивизације разговорне лексике : на материјалу „Речника нових речи“ И. Клајна и романа „Убиство с предумишљајем“ С. Селенића / Стана Ристић // 51 (1995), 125–133. | Summary

– СТАНКОВИЋ, Богољуб

Синтагматска иновирања у језику штампе | Уп. 854.

1109. СТАНОЈЧИЋ, Живојин

Из истраживања језика Милоша Црњанског : лингвистичка синтеза неких примера / Живојин Станојчић // 64 (2008), 449–455. | Summary

1110. СТАНОЈЧИЋ, Живојин

Jezik i stil Mihaila Lalića / Milorad Ćorac. – Priština : Zajednica naučnih ustanova KiM, 1968. – 204. / Живојин Станојчић // 28, 3/4 (1970), 529–532. | Приказ

1111. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Значење имперфекта према употреби у језику П. П. Његоша / Михаило Стевановић // 20, 1/4 (1953–54), 39–80. | Résumé

1112. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Језик и стил Ива Андрића / Живојин С. Станојчић. – Београд : Филолошки факултет, 1967. – 330. / М. Стевановић // 28, 3/4 (1970), 519–527. | Приказ

1113. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Неке особине Његошева језика / М. Стевановић // 19, 1/4 (1951–52), 17–33. | Résumé

1114. СТИЈОВИЋ, Светозар

Књига о Његошу : студије и чланци / Александар Младеновић. – Горњи Милановац : Дечје новине, 1989. – 318. / Светозар Стијовић // 46 (1990), 123–127. | Приказ

1115. СТИЈОВИЋ, Светозар

О једном новом издању „Горског вијенца“ : Горски вијенац / Петар Петровић Његош. – Сремски Карловци ; Нови Сад : Изд. књижарница З. Стојановића, 1997. / Светозар Стијовић // 54 (1998), 219–230. | Приказ

– СТОЈАНОВИЋ, Андреј

Инклузивни императив у научном стилу руског и српскохрватског језика | Уп. 152.

1116. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

O pewnych niedocenianych bałkanizmach w systemie werbalnym języka serbskiego / Zuzana Topolińska // 64 (2008), 509–514. | Summary

1117. ТОШОВИЋ, Бранко

Оглагољеност функционалних стилова / Бранко Тошовић // 49 (1993), 57–74. | Резюме

1118. ЋУПИЋ, Драго

Геминате у Његошевом „Горском вијенцу“ / Драго Ћупић // 65 (2009), 121–123. | Резюме

1119. ФРАНГЕШ, Иво

Vrijednosti i granice stilističke kritike / Ivo Frangeš // 23, 1/4 (1958), 45–49. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, лингвистичка секција

1120. ЧАРКИЋ, Милосав

Uvod u filozofiju stila / Radoje Simić. – Sarajevo : Svjetlost, 1991. – 333. / Милосав Ж. Чаркић // 49 (1993), 249–251. | Приказ

1121. ШЋЕПАНОВИЋ, Михаило

Језик и стил Чеда Вуковића / Зорица Радуловић. – Никшић : Унирекс, 1994. – 237. / Михаило Шћепановић // 52 (1996), 231–235. | Приказ

з) Метрика

1122. ВИГОРИТА, Џон

The Antiquity of Serbo-Croatian Verse / John F. Vigorita // 32 (1976), 205–211. | Резиме

1123. ИВИЋ, Милка

Студије о српском стиху / Леон Којен. – Срем. Карловци ; Нови Сад : Издавачка књижарница З. Стојановића, 1996. – 381. / Милка Ивић // 53 (1997), 211–214. | Приказ

1124. КОЈЕН, Леон

Ненаглашене дужине у српском стиху / Леон Којен // 51 (1995), 83–124. | Summary

1125. КОЛМАН, Отакар

Njegošův deseterec / Frank Wollman // Slavia. – IX (1930) / Отакар Колман // 11 (1932), 273–279. | Приказ

1126. РЕШЕТАР, Милан

Odgovor na odgovor g. prof. Wollman-a / M. Rešetar // 12 (1933), 288–289.

1127. ТАРАНОВСКИ, Кирил

Једна Бојићева песма из његових ђачких дана и питање гласовне фактуре стиха / Кирил Тарановски // 30 (1973), 223–227.

1128. ТАРАНОВСКИ, Кирил

О тонској метрици проф. Кошутића / Кирил Тарановски // 18, 1/4 (1949–50), 173–196.

1129. ТОШОВИЋ, Бранко

Фонетика стиха / Милосав Ж. Чаркић. – Београд : Научна књига, 1992. – 349. / Бранко Тошовић // 49 (1993), 253–257. | Приказ

и) Методика наставе српског књижевног језика

1130. КОНТИЋ, Милева

Природа и мјесто наставе језика у вишим разредима средњих школа / Милева Контић // 23, 1/4 (1958), 171–175. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, природа и место наставе матерњег језика и књижевности у осмогодишњој и средњој школи

1131. МАМУЗИЋ, Илија

Природа и место наставе језика у вишим разредима средњих школа / И. Мамузић // 23, 1/4 (1958), 139–147. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, природа и место наставе матерњег језика и књижевности у осмогодишњој и средњој школи

1132. МАРКОВИЋ, Светозар

Граматика српскохрватског језика за више разреде гиманзије / Михаило Стевановић. – Београд, 1951. – 463. / Св. Марковић // 19, 1/4 (1951–52), 312–323. | Приказ

1133. ТЕЖАК, Стјепко

Nastava maternjeg jezika u suvremenoj školi / Stjepko Težak // 23, 1/4 (1958), 157–164. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, природа и место наставе матерњег језика и књижевности у осмогодишњој и средњој школи

– ЧИГОЈА, Бранкица

Кратак преглед првих српских буквара | Уп. 1312.

ј) Дијалектологија

1134. [Аноним] Х.

Топономастичка испитивања на подручју Космаја / Х. // 27, 3/4 (1968–69), 587–588.

1135. АЈЕТИ, Идриз

Reč-dve o izrazu *đelak* / Idriz Ajeti // 33 (1977), 231–236. | Résumé

1136. БЕЛИЋ, Александар

Акценат у говору села Лепетана (Бока Которска) / Васо Томановић // Јужнословенски филолог XIV (1937[sic!]) / А. Б. // 15 (1936), 246–251. | Приказ | Уп. 1285

– БЕЛИЋ, Александар

Галички дијалекат и питања у вези са њим | Уп. 398.

1137. БЕЛИЋ, Александар

Діалектологичесія замѣтки. IX, изъ наблюдеій надъ сербско-хорватскимъ литературнымъ произношеніемъ / В. Богородицкій // Русскій Филологическій Вѣстникъ. – 1912, 1–2. / А. Б. // 1, 1/2 (1913), 128–130. | Приказ

– БЕЛИЋ, Александар

Из српскохрватске акцентологије и дијалектологије | Уп. 624.

1138. БЕЛИЋ, Александар

Источноцрногорски дијалекат : с картом уз текст / Михаило С. Стевановић // Јужнословенски филолог. – XIII (1934–5[sic!]), 1–128. / А. Белић // 14 (1935), 161–181. | Приказ | Уп. 1275

1139. БЕЛИЋ, Александар

Мисли о прикупљању диалекатског материала / А. Белић // 6 (1926–27), 1–10.

1140. БЕЛИЋ, Александар

О значају западног штокавског говора за историју српскохрватског језика / А. Белић // 23, 1/4 (1958), 69–75. | Резюме | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, лингвистичка секција

1141. БЕЛИЋ, Александар

О реченичном акценту у каставском говору / А. Белић // 14 (1935), 151–157.

1142. БЕЛИЋ, Александар

О реченичном акценту у каставском говору : свршетак / А. Белић // 15 (1936), 165–169.

1143. БЕЛИЋ, Александар

Севернотимочки дијалекат / Маринко Станојевић // Српски дијалектолошки зборник. – II (1911), 360–463. / А. Белић // 1, 1/2 (1913), 136–143. | Приказ

1144. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Ризница „увелих“ речи : Из лексике Пиве : село Безује / Светозар Гаговић // СДЗб. – 51 (2004), 1–312. / Марта Бјелетић // 61 (2005), 294–301. | Приказ

1145. БОШКОВИЋ, Радосав

О природи, развитку и заменицима гласа *х* у говорима Црне Горе / Р. Бошковић // 11 (1932), 179–196.

– БОШКОВИЋ, Радосав

Рефлекси група *tj, dj, tьj, dьj, stj, zdj, skj, zgj (sk*, zg*)* у дијалектима јужне и југоисточне Истре | Уп. 418.

1146. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Досадашња истраживања утицаја румунског језика на лексику српских говора у румунском делу Баната / Жарко Бошњаковић, Михај Н. Радан // 66 (2010), 135–161. | Summary

1147. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Место вокалског система говора Батовца (под Пожаревца) у северном поддијалекту косовско-ресавског дијалекта / Жарко Бошњаковић // 63 (2007), 149–166. | Резюме

1148. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Степен испитаности шумадијско-војвођанског дијалекта / Жарко Бошњаковић, Драгана Радовановић // 65 (2009), 229–265. | Резюме

1149. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Треће лице множине презента у говорима Смедеревског Подунавља и дела Јасенице / Жарко Бошњаковић // 56, 1/2 (2000), 131–137.

1150. БУКУМИРИЋ, Милета

О неким позајмљеницама из албанског језика у говорима северне Метохије / Милета Букумирић // 56, 1/2 (2000), 163–170.

1151. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Грецизми у српским народним говорима : на територији Војводине / Јасна Влајић-Поповић // 67 (2011), 197–216. | Summary

1152. ВУЈОВИЋ, Лука

Вук као дијалектолог / Лука Вујовић // 26, 1/2 (1963–64), 413–423. | Résumé

1153. ВУЈОВИЋ, Лука

Историјски пресјек губљења глаголске рекције у црногорским говорима / Л. Вујовић // 20, 1/4 (1953–54), 87–126. | Résumé

1154. ВУЈОВИЋ, Лука

Је ли постојао екавски говор у југоисточној Црној Гори и сјеверној Албанији? / Лука Вујовић // 26, 1/2 (1963–64), 511–517. | Résumé

1155. ВУЈОВИЋ, Лука

Како се развио екавизам мрковићког говора? / Лука Вујовић // 23, 1/4 (1958), 235–246. | Резюме

1156. ВУКИЋЕВИЋ, Милосав

Коларска и качарска лексика у Гружи / Милосав Вукићевић // 56, 1/2 (2000), 235–240.

1157. ВУКОВИЋ, Јован

Говор Пиве и Дробњака / Јован Л. Вуковић // 17 (1938–39), 1–113.

1158. ВУЧКОВИЋ, Марија

Govor kajkavaca u Boki : sociolingvistički aspekt / Marija Vučković // 56, 1/2 (2000), 261–271.

1159. ВУЧКОВИЋ, Марија

Ne tu, ne tam : Srbi v Beli krajini in njihova jezikovna ideologija v procesu zamenjave jezika / Tanja Petrović ; prevod Maja Đukanović. – Ljubljana : ZRC, 2006. – 223. / Марија Вучковић // 63 (2007), 283–287. | Приказ

1160. ВУЧКОВИЋ, Марија

Савремена дијалектолошка истраживања у српској лингвистици и проблематика језика у контакту / Марија Вучковић // 65 (2009), 405–423. | Summary

1161. ГЕОРГИЈЕВИЋ, Светозар

Јаш у говору Личког Поља / Светозар Георгијевић // 19, 1/4 (1951–52), 133–149. | Résumé

1162. ДРАГИН, Гордана

Лингвогеографски преглед послеакценатских дужина у Војводини. I / Гордана Драгин // 56, 1/2 (2000), 357–378.

1163. ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

Акценат именица мушког рода у говору Срба Лапачког поља / Милан Драгичевић // 49 (1993), 155–174. | Резюме

1164. ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

Акценат придјева у говору ијекаваца села Бироваче из источне Лике / Милан Драгичевић // 44 (1988), 73–83. | Резюме

1165. ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

Важније гласовне особине говора Срба из неких насеља у околини Дервенте у северној Босни / Милан Драгичевић // 66 (2010), 231–253. | Резюме

1166. ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

О говору околине Удбине / Драган Павлица // СДЗб. – 30 (1984), 357–424. / Милан Драгичевић // 42 (1986), 211–215. | Приказ

1167. ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

О морфосинтаксичким особинама говора Срба трију насеља из околине Дервенте у северној Босни / Милан Драгичевић // 67 (2011), 217–239. | Резиме

1168. ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

О прозодијским односима у проклизи у говору Срба Лапачког поља / Милан Драгичевић // 56, 1/2 (2000), 399–406.

1169. ЂУРОВИЋ, Радосав

Говори србијанског Полимља / Мирослав Николић // СДЗб. – 37 (1991), 3–548. / Радосав Ђуровић // 49 (1993), 231–237. | Приказ

– ЂУРОВИЋ, Радосав

Још о геминацијама у српскохрватском језику с посебним освртом на стање у Босни и Херцеговини | Уп. 741.

1170. ЂУРОВИЋ, Радосав

Огледи из дијалектолошких истраживања / Милосав Вукићевић. – Приштина, 1993. – 121. / Радосав Ђуровић // 50 (1994), 255–258. | Приказ

1171. ЂУРОВИЋ, Радосав

Српски призренски говор 1 / Слободан Реметић // СДЗб. – 42 (1996), 1–296. / Радосав Ј. Ђуровић // 54 (1998), 231–240. | Приказ

1172. ЕЛЕЗОВИЋ, Глигорије

Један оглед нашег говора из Ораховца у Подрими код Призрена / Гл. Елезовић // 18, 1/4 (1949–50), 133–140.

1173. ЕЛЕЗОВИЋ, Глигорије

Мој одговор на оцену : Речник косовско-метохијског дијалекта / Гл. Елезовић // Српски дијалектолошки зборник. – IV(1932)–V(1935) / Х. Барић // Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор. – 15 (1935), 270–290. / Гл. Елезовић // 14 (1935), 181–235.

1174. ЖУГИЋ, Радмила

Генитивне предлошко-падежне синтагме просторне и месне семантике у говору јабланичког краја / Радмила Жугић // 62 (2006), 259–280. | Резюме

1175. ЖУГИЋ, Радмила

Еквиваленти адноминалног беспредлошког генитива и генитивних синтагми с предлозима *од* и *у* за исказивање посесивних значења у говору јабланичког краја / Радмила Жугић // 61 (2005), 179–189. | Резюме

– ЖУГИЋ, Радмила

Једно поређење истих или сродних глаголских лексичких јединица у бугарском језику и јужноморавском говору српског језика | Уп. 122.

Микротопоними доњег тока слива Јабланице мотивисани саставом и особинама тла | Уп. 951.

Микротопонимија бујановачког и прешевског краја / Јаворка Маринковић. – Београд : САНУ, Одељење језика и књижевности, Одбор за ономастику, 2002. – 169. | Уп. 952.

1176. ЖУГИЋ, Радмила

О компарацији неких именица у јужноморавском говору / Радмила Жугић // 56, 1/2 (2000), 429–434.

1177. ЖУГИЋ, Радмила

Придеви који се односе на човекове особине у говору околине Лебана / Радмила Жугић // 53 (1997), 135–145. | Резюме

1178. ИВИЋ, Милка

Употреба падежних облика у говору Параћинског Поморавља : балканистички и етномиграциони аспект / Софија Милорадовић. – Београд, 2003. – 365. / Милка Ивић // 60 (2004), 218–220. | Приказ

1179. ИВИЋ, Павле

Graiul Caraşovenilor / Emil Petrovici. – Bukureşti, 1935. – 270; Gwary słowiańskie w Banacie rumuńskim / M. Małeci. – Cracovie, 1938. / П. Ивић // 18, 1/4 (1949–50), 318–322. | Приказ

1180. ИВИЋ, Павле

О говорима Баната / Павле Ивић // 18, 1/4 (1949–50), 141–156.

1181. ИВИЋ, Павле

О српском говору у Батањи / Павле Ивић // 50 (1994), 33–49. | Summary

1182. ИВИЋ, Павле

Систем значења основних претериталних времена у говору Галипољских Срба / Павле Ивић // 20, 1/4 (1953–54), 229–262. | Zusammenfassung

– ИВИЋ, Павле

Štokavština Donje Podravine / Josip Hamm // Rad JAZU (1949), 70. | Уп. 441.

1183. ИВКОВИЋ, Милош

Акцентски систем српско-македонских говора / Милош Ивковић // 2, 3/4 (1921), 254–271.

1184. ИВКОВИЋ, Милош

Акцентски систем српско-македонских говора / М. Ивковић // 4 (1924), 46–71.

1185. ИВШИЋ, Стјепан

S-h. *vukodlak* dijal. ‚lepir' / Stjepan Ivšić // 2, 1/2 (1921), 132–135.

1186. ИГЊАТОВИЋ, Душанка

О једном незабележеном дијалекатском типу футура с освртом на будуће време уопште / Душанка Игњатовић // 24 (1959–60), 327–357.

1187. ИЛЕШИЋ, Фран

Demonstrativno-pronominalni glagoli / Fr. Ilešić // 4 (1924), 184.

1188. ИЛЕШИЋ, Фран

Travnik i Dolac u Bosni / Fr. Ilešić // 17 (1938–39), 130–134.

– ИЛИЋ, Марија

Динамика језичке и социјалне промене : о мањинским језицима у Мађарској с посебним освртом на српски језик | Уп. 76.

1189. ЈОВАНОВИЋ, Миодраг

Глас *х* у паштровском говору / Миодраг Јовановић // 56, 1/2 (2000), 495–507.

1190. КАЛНИЊ, Људмила

К вопросу о фонологическом значении изменения *m* > *n* в южнославянских диалектах / Людмила Э. Калнынь // 56, 1/2 (2000), 509–514.

1191. КЛЕПИКОВА, Галина

Восточно- и южносербские говоры в „Общекарпатском диалектологическом атласе“ / Галина П. Клепикова // 56, 1/2 (2000), 515–520.

– КОШТИЈАЛ, Иван

Shrv. *kres, krijes, kris* | Уп. 973.

1192. ЛАСКАРИС, Михаило

Вера у значењу *ӣрсӣен* око Сиња / Михаило Ласкарис // 5 (1925–26), 192–194.

1193. ЛОМА, Александар

Киљан „пободен камен“ : далматороманског остатак на тлу Црне Горе? / Александар Лома // 65 (2009), 89–99. | Summary

1194. МАЈНАРИЋ, Никола

Jedna zanimljiva pojava u ravnogorskom narečju / Nikola Majnarić // 3 (1922–23), 35–40.

1195. МАЈНАРИЋ, Никола

Jedno rovtarsko narječje u Gorskom Kotaru / Nikola Majnarić // 17 (1938–39), 135–149.

1196. МАРКОВИЋ, Јордана

Инвентар прозодема у говору Петровог села / Јордана Марковић, Мирјана Соколовић // 56, 1/2 (2000), 635–646.

1197. МАТИЈАШИЋ, Фахра

Акценат глагола у савременом мостарском говору у односу на Вуков и Даничићев систем / Фахра Матијашић // 26, 1/2 (1963–64), 339–368. | Résumé

1198. МАТИЈАШИЋ, Фахра

Акценат и морфолошка структура двосложних антропонимијских хипокористика у области Ибра / Фахра Матијашић // 27, 1/2 (1966–67), 337–348. | Résumé

1199. МИЛОРАДОВИЋ, Софија

„Вроде развернутой в пространстве диахронии“ / Софија Милорадовић // 64 (2008), 225–238. | Résumé

1200. МИЛОРАДОВИЋ, Софија

Grudfragen eines Südosteuropasprachatlas : Geschichte Problematik Perspektive Konzeption Methode Pilotprojekt / (Hrsg.) Helmut Schaller. – Biblion Verlag, Marburg and der Lahn, 2001. – 79. – (Studien zum Südosteuropasprachatlas / (Herausgegeben von) Helmut Schaller und Andrej Sobolev; Redaktion Stefan Baumgarth ; Band 1) / Софија Милорадовић // 58 (2002), 79–86. | Приказ

1201. МИЛОРАДОВИЋ, Софија

Истраженост српских народних говора Косова и Метохије у оквиру пројекта лингвистичке географије / Софија Милорадовић // 60 (2004), 125–134. | Резюме

1202. МИЛОРАДОВИЋ, Софија

Цртице о говору Срба у Кнежеву и Брањини (Бели Манастир) / Софија Милорадовић // 56, 1/2 (2000), 665–669.

1203. МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

Граматичка основа именица са номинативом множине на *-и (мужи, синови, дедови, ӣруће, јарићи)* у јужнометохијским и северношарпланинским говорима / Радивоје Младеновић // 61 (2005), 145–177. | Résumé

1204. МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

Деклинација заменица ж. р. јд. у говорима југозападног дела Косова и Метохије / Радивоје Младеновић // 65 (2009), 181–228. | Résumé

1205. МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

Место акцента именица на југозападу Косова и Метохије / Радивоје Младеновић // 56, 1/2 (2000), 699–725.

1206. МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

Треће лице множине презента у српским говорима на југозападу Косова и Метохије / Радивоје Младеновић // 58 (2002), 41–63. | Résumé

1207. МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

Флексија и аналитизам именица на *-а* у говору јужнокосовског села Гатње / Радивоје М. Младеновић // 68 (2012), 27–47. | Résumé

1208. МОСКОВЉЕВИЋ, Милош

Акценти поцерског говора / М. Московљевић // 7, 1/2 (1927–28), 5–68.

1209. МОСКОВЉЕВИЋ, Милош

Икавски говор у СР Србији / Милош Московљевић // 26, 1/2 (1963–64), 471–509. | Резюме

1210. НЕДЕЉКОВ, Љиљана

Прилог проучавању фитонима у Војводини / Љиљана Недељков // 56, 3/4 (2000), 727–736.

1211. НИКОЛИЋ, Берислав

Данашњи тршићки говор / Берислав М. Николић // 23, 1/4 (1958), 263–274. | Резюме

– НИКОЛИЋ, Берислав

Дијалекатска основа Вукове акцентуације | Уп. 649.

1212. НИКОЛИЋ, Берислав

Дијалектологија српскохрватског језика : увод у штокавско наречје / Павле Ивић. – Нови Сад : Матица српска, 1956. – 218; Die serbokroatischen Dialekte, ihre Struktur und Entwicklung. Erster Band: Allgemeines und die štokavische Dialektgruppe / Pavle Ivić. – S-Gravenhage : Mouton & Co, 1958. – 325. / Берислав М. Николић // 24 (1959–60), 383–386. | Приказ

1213. НИКОЛИЋ, Берислав

О говору Срема / Берислав М. Николић // 20, 1/4 (1953–54), 273–287. | Résumé

1214. НИКОЛИЋ, Берислав

Однос данашњег тршћанског говора према Вуковом језику / Берислав М. Николић // 26, 1/2 (1963–64), 151–176. | Резюме

1215. НИКОЛИЋ, Берислав

Основне дијалекатске акценатске појаве у млађим новоштокавским говорима / Берислав М. Николић // 28, 1/2 (1969), 189–207. | Summary

1216. НИКОЛИЋ, Берислав

Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji / Stjepan Pavičić // Djela JAZU. – 47 (1953), 1–356. / Берислав М. Николић // 22, 1/4 (1957–58), 316–325. | Приказ

1217. НИКОЛИЋ, Берислав

Придевски акценат у мачванском говору : прилог историјској дијалектологији / Берислав М. Николић // 24 (1959–60), 321–326.

– НИКОЛИЋ, Берислав

Упитник за испитивање акцената у штокавским говорима | Уп. 651.

1218. НИКОЛИЋ, Мирослав

Неке особине српског говора у Чипу код Будимпеште / Мирослав Николић // 49 (1993), 137–153. | Резюме

1219. НИКОЛИЋ, Мирослав

О језику некадашњем и садашњем / Павле Ивић. – Београд : Јединство : БИГЗ, 1990. – 335. / Мирослав Николић // 47 (1991), 227–232. | Приказ

1220. НИКОЛИЋ, Мирослав

Речник говора Загарача / Драго Ћупић, Жељко Ћупић // СДЗб. – 44 (1997), 1–615. / Мирослав Николић // 54 (1998), 241–246. | Приказ

1221. НОВАКОВИЋ, Стојан

Ва́рзило / Ст. Новаковић // 2, 1/2 (1921), 116–117.

1222. НОВАКОВИЋ, Стојан

Цремун / Ст. Новаковић // 2, 1/2 (1921), 117–118.

1223. ОКУКА, Милош

Sistem zamjeničkih oblika u ramskom govoru / Miloš Okuka // 39 (1983), 197–206. | Резюме

– ПАВЛОВИЋ, Звездана

Дијалекатске црте у називима микротопонимског типа | Уп. 987.

1224. ПАВЛОВИЋ, Звездана

Консонантске групе *цв* и *шц* у штокавском дијалекту / З. Павловић-Стаменковић // 27, 1/2 (1966–67), 349–356. | Résumé

– ПАВЛОВИЋ, Звездана

Микротопоними у области Белице | Уп. 989.

– ПАВЛОВИЋ, Миливој

Арб. *zanë–zana* и с. *мајка Јања* : једна лексоглоса илирско-романске зоне | Уп. 994.

1225. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Напомене о народним говорима Шумадије / М. Павловић // 20, 1/4 (1953–54), 369–376. | Résumé

1226. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Неке особине горњореканскога говора : поводом једног чланка о Горњореканцима / Миливој Павловић // 15 (1936), 170–180.

– ПАВЛОВИЋ, Миливој

Теренске ситуације и етнонимске перспективе у Илирикуму | Уп. 999.

1227. ПЕТРОВИЋ, Драгољуб

Изабрани огледи / Павле Ивић. – Ниш : Просвета, 1991. – 3 књ. / Драгољуб Петровић // 48 (1992), 145–161. | Приказ

1228. ПЕТРОВИЋ, Драгољуб

Терминологија куће и покућства у Лијевчу пољу и Жупи / Дијана Црњак. – Бања Лука : Филозофски факултет, 2006. – 417. / Драгољуб Петровић // 63 (2007), 242–246. | Приказ

1229. ПЕТРОВИЋ, Снежана

Дијалекти у контакту : порекло и фонетски лик шест турцизама из јужне Србије / Снежана Петровић // 56, 3/4 (2000), 803–812.

1230. ПЕТРОВИЋ, Тања

Етнолингвистичка грађа о *Божићу* код Срба у Белој Крајини / Тања Петровић // 58 (2002), 65–78. | Summary

1231. ПЕТРОВИЋ, Тања

Идеолошке функције управног говора у процесу замене језика : пример Срба у Белој Крајини / Тања Петровић // 61 (2005), 191–211. | Summary

1232. ПЕЦО, Асим

Из деклинационе проблематике босанско-херцеговачких говора : датив, инструментал и локатив множине / Асим Пецо // 50 (1994), 51–97. | Резюме

1233. ПЕЦО, Асим

Из фонетске проблематике икавскошћакавских говора западне Босне / Асим Пецо // 31 (1974–75), 189–254. | Zusammenfassung

– ПЕЦО, Асим

Iz hercegovačke onomastike predturskog perioda | Уп. 1398.

1234. ПЕЦО, Асим

Једна дијалекатска паралела / Асим Пецо // 40 (1984), 117–148. | Zusammenfassung

1235. ПЕЦО, Асим

Једна фонетска специфичност централнобосанске шћакавштине / Асим Пецо // 48 (1992), 95–109. | Résumé

1236. ПЕЦО, Асим

Једно поређење Вукова језика са говорима јекавске Херцеговине / А. Пецо // 26, 1/2 (1963–64), 177–218. | Résumé

1237. ПЕЦО, Асим

Јекавска оаза у западној Херцеговони / А. Пецо // 27, 1/2 (1966–67), 267–306. | Résumé

1238. ПЕЦО, Асим

Крижанићеви погледи на српскохрватски језик и његове дијалекте / Асим Пецо // 37 (1981), 151–177. | Резюме

1239. ПЕЦО, Асим

Мачвански говор / Берислав М. Николић // СДЗб. – 16 (1966) / А. Пецо // 27, 3/4 (1968–69), 523–530. | Приказ

1240. ПЕЦО, Асим

Мјесто централнохерцеговачког говора међу осталим говорима данашње Херцеговине / Асим Пецо // 25 (1961–62), 295–328. | Резюме

1241. ПЕЦО, Асим

Народни говор : у Ливањском пољу / Ђенана Чустовић // Гласник Земаљског музеја у Сарајеву. Етнологија. – XIV/XV (1961), 91–117. / А. Пецо // 25 (1961–62), 423–425. | Приказ

1242. ПЕЦО, Асим

Неколико напомена уз одговор М. Станића / А. Пецо // 34 (1978), 267–271. | Уп. 1273

1243. ПЕЦО, Асим

O nekim specifičnostima zapadnobosanske antroponimije : hipokoristici tipa *Háse, Fáte, Kádro* / Asim Pecо // 34 (1978), 89–109. | Summary

– ПЕЦО, Асим

Слика босанских говора у романима Иве Андрића | Уп. 1101.

Стеван Сремац као дијалектолог | Уп. 1102.

1244. ПЕЦО, Асим

Судбина кратког *ě* иза *р* у ијекавским говорима штокавског дијалекта / Асим Пецо // 33 (1977), 247–264. | Резюме

1245. ПЕЦО, Асим

Ускочки говор / Милија Станић // СДЗб. – 20 (1974), 1–259. / Асим Пецо // 31 (1974–75), 261–270. | Приказ

1246. ПЕШИКАН, Митар

Дијалектолошка сведочанства штокавске историјске ономастике / Митар Пешикан // 43 (1987), 49–56. | Резюме

1247. ПОПОВИЋ, Иван

Daco-slava „Dacoromania“ X, partea II / E. Petrovici. – Sibiu, 1943. / Иван Поповић // 18, 1/4 (1949–50), 328–330. | Приказ

1248. ПУЈИЋ, Саво

Кршка хидронимија југоисточне Херцеговине / Саво Пујић // 56, 3/4 (2000), 875–889.

1249. РАДИЋ, Јованка

Српски језик у контексту националних идентитета : поводом српске мањине у Мађарској / Јованка Радић, Софија Милорадовић // 65 (2009), 153–179. | Zusammenfassung

1250. РАДИЋ, Првослав

Глаголске *ће*- конструкције у говорима Косова и Метохије : балканистички аспект / Првослав Радић // 60 (2004), 135–145. | Summary

1251. РАДИЋ, Првослав

Именички деминутивни суфикси *-че* и *-иче* у говору села Милошева у Великом Поморављу / Првослав Радић // 40 (1984), 149–165. | Резюме

– РАДИЋ, Првослав

О српско-македонским лексичким паралелама : дијалектолошки аспект | Уп. 143.

1252. РАДОВАНОВИЋ, Драгана

Из лексике Качера / Драгољуб Петровић, Јелена Капустина // СДЗб. – 58 (2011), 1–336. / Драгана Радовановић // 68 (2012), 175–180. | Приказ

1253. РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Пејоративни називи за женску особу у једном народном говору / Милица Радовић-Тешић // 56, 3/4 (2000), 907–913.

1254. РАЈНХАРТ, Јоханес

Tri brata, četiri/četyre stola : једна штокавско-руска изоглоса и њен постанак / Johannes Reinhart // 56, 3/4 (2000), 915–923.

1255. РЕЉИЋ, Митра

Криптоглосија као саставни део језичког понашања славофоне популације на Косову и Метохији / Митра Рељић // 67 (2011), 243–254. | Summary

1256. РЕМЕТИЋ, Слободан

Конструкције типа *шта чине с оне ђеце* у говорима источне Босне / Слободан Реметић // 37 (1981), 265–272. | Zusammenfassung

1257. РЕМЕТИЋ, Слободан

О посесивној конструкцији *у + генитив* личне заменице на источнобосанском терену / Слободан Реметић // 64 (2008), 391–400. | Резюме

1258. РЕМЕТИЋ, Слободан

О траговима црквеног језика у народним говорима : потврде именица средњег рода на *-ије* / Слободан Реметић // 53 (1997), 75–85. | Резюме

1259. РЕМЕТИЋ, Слободан

О шћакавизму какањских и зеничких Срба / Слободан Реметић // 56, 3/4 (2000), 931–949.

1260. РЕМЕТИЋ, Слободан

Српски народни говори Косова и Метохије у светлу међујезичке и међудијалекатске интерференције / Слободан Реметић // 60 (2004), 113–123. | Резюме

1261. РУЖИЋ, Жарко

Прозодијско-ортоепски феномени у некадашњем београдском говору / Жарко Ружић // 56, 3/4 (2000), 977–993.

1262. РУЖИЋ, Радмила

Хидронимски систем Јужне Мораве / Звездана Павловић. – Београд : САНУ, 1994. – 208. / Радмила Ружић // 51 (1995), 349–352. | Приказ

1263. САВИЋ, Момчило

Порекло и значење једне речи из источне Србије / Момчило Д. Савић // 30 (1973), 579–587.

1264. СИКИМИЋ, Биљана

Терминологија производње дрвеног угља у селу Равна Гора / Биљана Сикимић // 56, 3/4 (2000), 1009–1031.

1265. СКОК, Петар

Graiul Caraşovenilor / Emil Petrovici // Studiu de dialectologie slavă meridională (Bucureşti) 1935, 258 str. / P. Skok // 18, 1/4 (1949–50), 253–259. | Приказ

1266. СЛАВСКИ, Франтишек

Czarnogórskie *гла̀дун, ћѐкун, бога̀ћун* / Franciszek Sławski // 30 (1973), 189–192.

1267. СОБОЉЕВ, Андреј

Graiurile caraşovane azi : fonetica şi fonologia = Карашевские говоры сегодня : фонетика и фонология / Mihai N. Radan. – Timişoara : Uniunea Sârbilor din România, 2000. – 328. / А. Н. Соболев // 58 (2002), 89–109. | Приказ

1268. СОБОЉЕВ, Андреј

Заметки о падежных системах сербохорватских говоров контактных зон / А. Н. Соболев // 46 (1990), 13–28. | Резиме

1269. СТАКИЋ, Милан

Деклинација именица прасловенских *Ū* основа у Врбничком и Добрињском говору острва Крка / Милан Стакић // 33 (1977), 285–297. | Резюме

1270. СТАНИЋ, Милија

Акценатско путовање по ускоцима у љето 1980. године / Милија Станић // 37 (1981), 251–254. | Summary

1271. СТАНИЋ, Милија

Глас *ј* у ускочком говору / Милија Станић // 23, 1/4 (1958), 221–226. | Резюме

1272. СТАНИЋ, Милија

О неким неакцентованим дужинама (и краткоћама) у ускочком говору / Милија Станић // 24 (1959–60), 307–319.

1273. СТАНИЋ, Милија

Одговор дру Асиму Пеци / Милија Станић // 34 (1978), 251–266. | Уп. 1242

1274. СТАНОЈЕВИЋ, Станоје

Пуци га! / Ст. Станојевић // 6 (1926–27), 220.

1275. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Источноцрногорски дијалекат : с картом уз текст / Михаило С. Стевановић // 13 (1933–34), 1–128. | Уп. 1138

1276. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Мрковићки дијалекат / Лука Вујовић // СДЗб. – 18 (1969), 73–398. / М. Стевановић // 28, 3/4 (1970), 501–511. | Приказ

1277. СТЕПАНОВИЋ, Предраг

Ијекавски елементи у екавским говорима Срба у Мађарској / Предраг Степановић // 56, 3/4 (2000), 1103–1109.

– СТЕФАНОВИЋ, Димитрије

Из микротопонимије насеља са српским живљем у околини Будимпеште | Уп. 1038.

1278. СТЕФАНОВИЋ, Димитрије

A Taxonomic Description of the Dialects of Serbs and Croats in Hungary : the Štokavian Dialect / Predrag Stepanović. – Budapest : Akademiai kiado, 1986. – 150. / Димитрије Стефановић // 47 (1991), 257–259. | Приказ

– СТИЈОВИЋ, Рада

О једном типу редукованог инфинитива у неким зетско-сјеничким говорима с освртом на стање у бугарском и македонском језику | Уп. 151.

1279. СТИЈОВИЋ, Рада

„Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ“ и дијалекатска лексика / Рада Стијовић // 56, 3/4 (2000), 1121–1127.

1280. СТИЈОВИЋ, Рада

Турцизми у српском призренском говору : на материјалу из рукописне збирке речи Димитрија Чемерикића / Снежана Петровић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2012. – 423. – (Монографије : 16) / Рада Р. Стијовић // 68 (2012), 189–195. | Приказ

– СТИЈОВИЋ, Светозар

О антропонимима изведеним од назива за боје код Бошњака у Метохијском (Пећком) Подгору | Уп. 1039.

О једном специфичном топономастичком моделу у сливу Белог Дрима | Уп. 1040.

1281. СТИЈОВИЋ, Светозар

О хипокористицима на *-и-* у Метохијском Подгору / Светозар Стијовић // 37 (1981), 255–263. | Резюме

– СТИЈОВИЋ, Светозар

Преглед антропонимских типова код Бошњака у Метохијском (Пећком) Подгору | Уп. 1041.

1282. ТАНАСИЋ, Срето

Детерминативни падежи у говору северозападне Боке / Слободан Павловић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2000. – 170. – (Библиотека Јужнословенског филолога, нова серија ; 16) / Срето Танасић // 58 (2002), 137–139. | Приказ

1283. ТЕШИЋ, Милосав

Глас *в* у азбуковачким говорима / Милосав Тешић // 56, 3/4 (2000), 1179–1190.

1284. ТЕШИЋ, Милосав

Фонетске особине говора азбуковачког села Узовнице / Милосав Тешић // 34 (1978), 169–191. | Summary

1285. ТОМАНОВИЋ, Васо

Акценат у говору села Лепетана (Бока Котроска) / Васо Томановић // 14 (1935), 59–141. | Уп. 1136

1286. ЋУПИЋ, Драго

Икавскошћакавски говор у околини Дервенте / Јосип Баотић // Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник. – 4 (1983), 7–208. / Драго Ћупић // 41 (1985), 171–174. | Приказ

1287. ЋУПИЋ, Драго

Преглед главнијих особина говора Зете / Драго Ћупић // 33 (1977), 265–284. | Резюме

1288. ЋУПИЋ, Драго

Рефлекси полугласа у говору Плавско-гусињске зоне / Драго Ћупић // 56, 3/4 (2000), 1281–1284.

1289. ХРАСТЕ, Мате

Značaj zapadnog štokavskog govora za istoriju i dijalektologiju srpskohrvatskog jezika / M. Hraste // 23, 1/4 (1958), 77–81. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, лингвистичка секција

– ЦИХУН, Генадз

З беларуска-сербских моўных дачыненняў | Уп. 157.

1290. ЦИЦМИЛ-РЕМЕТИЋ, Радојка

Фитоними и зооними у топонимији дурмиторског села Црне Горе / Радојка Цицмил-Реметић // 56, 3/4 (2000), 1371–1380.

VII. Историја српског језика

а) Опште

1291. АЛБИЈАНИЋ, Александар

Неке језичке особине у „Житију“ Герасима Зелића / Александар Албијанић // 41 (1985), 65–89. | Summary

– БЕЛИЋ, Александар

Jezik dalmat. pisaca XVIII v. / T. Maretić // Rad 209 i 211 | Уп. 1082.

La langue de Dominko Zlatarić : poète ragusian de la fin du XVI siècle / André Vaillent. – Paris, 1928. – 368. | Уп. 1083.

1292. БЕЛИЋ, Александар

Периодизација српскохрватског језика / А. Белић // 23, 1/4 (1958), 1–15. | Резюме | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, лингвистичка секција

1293. ГРИЦКАТ, Ирена

Један немачко-славеносрпски речник : препис Јована Рајића из 1741. год. / Ирена Грицкат // 29, 1/2 (1972), 153–194. | Резюме

1294. ГРИЦКАТ, Ирена

Језик књижевности и књижевни језик : на основу српског писаног наслеђа из старијих епоха / Ирена Грицкат // 28, 1/2 (1969), 1–35. | Резюме

1295. ГРИЦКАТ, Ирена

Језичка анализа јужнословенских абагара / Ирена Грицкат // 41 (1985), 35–64. | Резюме

1296. ГРИЦКАТ, Ирена

Још нека питања у вези са славеносрпском епохом / Ирена Грицкат // 43 (1987), 111–135. | Резюме

1297. ГРИЦКАТ, Ирена

О народном језику Јована Рајића / Александар Младеновић. – Нови Сад : Матица српска, 1964. – 155. / Ирена Грицкат // 26, 3/4 (1963–64), 621–623. | Приказ

1298. ГРИЦКАТ, Ирена

Одлике ресавске редакције у старим преписима „Душановог законика“ / Ирена Грицкат // 34 (1978), 111–148. | Резюме

1299. ГРИЦКАТ, Ирена

Поглавља из историје књижевног и писарског рада / Ирена Грицкат // 33 (1977), 117–155. | Резюме

1300. ГРИЦКАТ, Ирена

Српски извори „плетенија словес“ / Малик Мулић. – Загреб, 1963. – 139. / Ирена Грицкат // 26, 3/4 (1963–64), 604–608. | Приказ

1301. ДАБИЋ, Богдан

Преглед историје српског језика / Павле Ивић. – Сремски Карловци ; Нови Сад : Изд. књижарница З. Стојановића, 1998. – 344. / Богдан Л. Дабић // 55 (1999), 115–123. | Приказ

1302. ИВАНОВА, Најда

Славеносрпски језик између *простоте* и *совершенства* / Најда Иванова // 66 (2010), 255–268. | Summary

1303. ИВИЋ, Алекса

Теодор Јанковић-Миријевски у одбрану ћирилице / Алекса Ивић // 11 (1932), 197–216.

1304. ИВИЋ, Павле

Историја српскохрватског језика / Иван Поповић. – Нови Сад : Матица српска, 1955. – 164. / П. Ивић // 21, 1/4 (1955–56), 310–335. | Приказ

– КОЛМАН, Отокар

Les „Piesni razlike“ de Dominko Zlatarić / André Vaillant. – Paris, 1928. – 8, 44. | Уп. 1088.

– КРЕЧМЕР, Ана

О књижевно-језичкој традицији до 1800. код Срба и Руса : размишљања о словенској историјској стандардизацији | Уп. 202.

– МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Типолошко диференцирање руског и српскохрватског језика : из дијахронијске и синхронијске перспективе | Уп. 133.

– МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Монографија о језику Андрије Змајевића : Језик Андрије Змајевића / Мато Пижурица. – Титоград : ЦАНУ, 1989. – 455. | Уп. 1093.

1305. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Неке славеносрпске особине у језику Димитрија Исајловића 1816. године / Александар Младеновић // 37 (1981), 179–193. | Резюме

1306. МОШИН, Владимир

Старац поп Теодосије и хиландарска „братија начелна“ / Владимир Мошин // 17 (1938–39), 189–200.

1307. НЕДЕЉКОВИЋ, Јасмина

Историја српског језика : одабрани радови / Александар Младеновић. – Београд : Чигоја штампа, 2008. – 535. / Јасмина Недељковић // 65 (2009), 433–439. | Приказ

1308. НЕДЕЉКОВИЋ, Јасмина

Књига Бранкице Чигоје са прилозима о историји српског језика : Траговима српске језичке прошлости / Бранкица Чигоја. – Београд : Чигоја штампа, 2006. – 196. / Јасмина Недељковић // 63 (2007), 247–250. | Приказ

1309. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Услови развитка и периодизација историје српскохрватског језика / Мил. Павловић // 25 (1961–62), 49–63. | Résumé

1310. РОДИЋ, Никола

Јеванђељски речник српске редакције : pro et contra / Никола Родић // 54 (1998), 247–253.

1311. СТИЈОВИЋ, Светозар

Књига о славеносрпском језику : Славеносрпски језик / Александар Младеновић. – Нови Сад : Књижевна заједница ; Горњи Милановац : Дечје новине, 1989. – 163. / Светозар Стијовић // 47 (1991), 244–250. | Приказ

1312. ЧИГОЈА, Бранкица

Кратак преглед првих српских буквара / Бранкица Чигоја // 66 (2010), 513–545. | Резюме

б) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло

1313. ВРАНА, Јосип

Истина о подријетлу и постанку „Вуканова еванђеља“ : „Вуканово еванђеље“ / Јосип Врана. – Београд : САНУ, 1967. – 154. / Јосип Врана // 28, 3/4 (1970), 453–473. | Приказ

1314. ГРКОВИЋ, Милица

Повеља цара Стефана Душана за место Ливаду од 12. децембра 1347. године / Милица Грковић // 64 (2008), 47–50. | Summary

1315. ГРКОВИЋ-МЕЈЏОР, Јасмина

„Хиландарска апокалипса Јована Богослова“ (ХИЛ 474) / Јасмина Грковић-Мејџор // 56, 1/2 (2000), 311–320.

1316. ГУДКОВ, Владимир

Језичке индиције о ауторству закључне напомене у Јулинчевом „Кратком уводу у историју српског народа“ / Владимир П. Гудков // 35 (1979), 161–167. | Резюме

1317. ДЕЖЕ, Ласло

Tekstološka analiza starosrpskohrvatskih povelja / Laslo Deže // 33 (1977), 179–202. | Summary

1318. ДОЛОПКО, Милиј

„Требник“ београдске Народне библиотеке бр. 305 (488) : белешке о палеографији и језику / М. Долопко // 1, 1/2 (1913), 72–91.

1319. ДОЛОПКО, Милиј

„Требник“ београдске Народне библиотеке бр. 305 (488) : белешке о палеографији и језику / М. Г. Долопко // 2, 1/2 (1921), 65–79.

1320. ДРАГИН, Наташа

О језику надгробне речи деспоту Ђурђу Бранковићу / Наташа Драгин // 56, 1/2 (2000), 379–386.

1321. ЕЛЕЗОВИЋ, Глигорије

Турско-српски споменици Дубровачког архива / Гл. Елезовић // 11 (1932), 7–88.

1322. ИВИЋ, Павле

О језику писама султаније Маре / Павле Ивић // 30 (1973), 337–345.

1323. ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Пет векова српског штампарства : 1494–1994 : раздобље српскословенске штампе XV–XVII века. – Београд : САНУ, 1994. – 390. / Гордана Јовановић // 52 (1996), 197–202. | Приказ

1324. ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Примери српског народног језика у повељама и исправама деспота Стефана Лазаревића / Гордана Јовановић // 56, 1/2 (2000), 489–493.

1325. ЈОВАНОВИЋ, Томислав

Хиландарски медицински кодекс № 517 / прир. Реља В. Катић. – Београд : НБС ; Горњи Милановац : Дечје новине, 1989. – 508. / Томислав Јовановић // 46 (1990), 147–158. | Приказ

1326. ЈОВИЋ, Душан

О језику „Закона о рудницима“ деспота Стефана Лазаревића / Душан Јовић // 27, 3/4 (1968–69), 365–455. | Резюме

1327. КОВАЧЕВИЋ, Радмила

Језичке разлике између „Матичног“ и „Енинског апостола“ / Радмила Ковачевић, Димитрије Стефановић // 34 (1978), 149–168. | Резюме

1328. КОВАЧЕВИЋ, Радмила

Мирослављево јеванђеље : критичко издање / Никола Родић, Гордана Јовановић. – Београд : САНУ, 1986. – 344. / Радмила Ковачевић // 43 (1987), 293–295. | Приказ

1329. КУЉБАКИН, Степан

Једно јеванђеље босанског типа XIV–XV века / Рад. М. Грујић // Зборник лингвистичких и филолошких расправа А. Белића. – Београд : Млада Србија, 1937. – 267–277. / Ст. Куљбакин // 18, 1/4 (1949–50), 297–298. | Приказ

1330. КУЉБАКИН, Степан

Kilka uwag o pochodzeniu Mszału Kijowskiego / Mikołaj Van Wijk. – Lwów, 1925. – 5–7. / С. К. // 6 (1926–27), 274. | Приказ

1331. КУЉБАКИН, Степан

Св. писмо у нашим старим споменицима / Ст. Стојановић, Д. Глумац. – Београд : СКА, 1932. – 694. / Ст. Куљбакин // 12 (1933), 226–241. | Приказ

1332. КУНА, Херта

Хвалов зборник / Херта Куна // 43 (1987), 295–298. | Приказ

1333. ЛАВРОВ, Петар

Замѣтка объ Апокрифахъ въ рукописи Публичной библіотеки греч. 70. / П. Лавровъ // 2, 1/2 (1921), 61–64.

1334. ЛЕХФЕЛТ, Вернер

O jezičnoj karakteristici jednoga rukopisa iz XV stoljeća, napisanog arapskim pismom / Werner Lehfeldt // 46 (1990), 29–45. | Zusammenfassung

1335. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Филолошке белешке о једном српскословенском тексту из 1720. године / Александар Младеновић // 64 (2008), 239–246. | Резюме

1336. НЕДЕЉКОВИЋ, Јасмина

О неким језичким особинама рукописног зборника из прве половине XVI века / Јасмина Недељковић // 66 (2010), 325–334. | Резюме

1337. НЕМИРОВСКИ, Јевгеније

О некоторых опечатках в изданиях Джурджа Црноевича и Божидара Вуковича / Е. Л. Немировский // 49 (1993), 111–112.

1338. ОСТОЈИЋ, Тихомир

„Стихослов“ од год. 1717. / Тих. Остојић // 2, 1/2 (1921), 126–129.

1339. ПЕЦО, Асим

Зборник средњовековних натписа Босне и Херцеговине. – Сарајево : Земаљски музеј, 1962–64. – 4 т. / Асим Пецо // 26, 3/4 (1963–64), 614–621. | Приказ

1340. ПЕШИКАН, Андреј

Још један (четврти) препис друге верзије старосрпских тетра и однос ове верзије према „Чајничком јеванђељу“ / Андреј Пешикан // 45 (1989), 199–208. | Резюме

1341. ПЕШИКАН, Митар

Колико је писара писало „Вуканово јеванђеље“? / Митар Пешикан // 35 (1979), 147–159. | Резюме

1342. ПЕШИКАН, Митар

Писарске секције у „Струшком препису Душановог законика“ / М. Пешикан // 30 (1973), 525–535.

1343. ПИЖУРИЦА, Мато

Повеље кнеза Лазара / Александар Младеновић. – Београд : Чигоја штампа, 2003. – 367. / Мато Пижурица // 59 (2003), 177–181. | Приказ

1344. РАДОЈИЧИЋ, Ђорђе

„Ватикански свитак“ / Ђорђе Ст. Радојичић // 24 (1959–60), 247–250.

1345. РАДОЈИЧИЋ, Ђорђе

Григоровичева Ирмологија / Ђорђе Сп. Радојичић // 22, 1/4 (1957–58), 265–268. | Résumé

1346. РАДОЈИЧИЋ, Ђорђе

Друго „Посланије“ светогорског проте Гаврила угарском краљу Јовану Запољи (из 1534 год.) / Ђорђе Сп. Радојичић // 22, 1/4 (1957–58), 167–177. | Résumé

1347. РАДОЈИЧИЋ, Ђорђе

Ко је писац и када је састављена „Служба архиепископу Никодиму“? / Ђорђе Сп. Радојичић // 18, 1/4 (1949–50), 197–204.

1348. РАДОЈИЧИЋ, Ђорђе

Прве три главе „Студеничког типика“ / Ђорђе Сп. Радојичић // 19, 1/4 (1951–52), 151–157. | Résumé

1349. РАДОЈИЧИЋ, Ђорђе

Теодосијев „Канон општи Симеону Немањи и Сави“ / Ђорђе Сп. Радојичић // 21, 1/4 (1955–56), 137–150. | Résumé

1350. РАДОЈЧИЋ, Никола

Пет писама с краја XV века / Никола Радојчић // 20, 1/4 (1953–54), 343–367. | Résumé

1351. РАДОЈЧИЋ, Никола

Струшки рукопис „Душанова законика“ / Никола Радојчић // 22, 1/4 (1957–58), 49–63.

1352. РАДОЈЧИЋ, Никола

Члан четрнаести „Душанова законика“ / Никола Радојчић // 19, 1/4 (1951–52), 35–45. | Résumé

1353. РОДИЋ, Никола

Ktitorski ćirilički natpis u Humcu kod Ljubiškog / Nikola Rodić // 42 (1986), 129–146. | Zusammenfassung

1354. РОЗОВ, Владимир

Српски рукописи Јерусалима и Синаја / Владимир Розов // 5 (1925–26), 118–129.

1355. САВИЋ, Виктор

Издавање средњовековних српских ћирилских споменика и савремена електронска стара ћирилица / Виктор Савић // 62 (2006), 291–324.

1356. СТАНОЈЕВИЋ, Станоје

Када је Теодосије писао живот Св. Саве / Ст. Станојевић // 7, 3/4 (1928–29), 201–204.

1357. СТАНОЈЕВИЋ, Станоје

О „Темнићком натпису“ / Ст. Станојевић // 6 (1926–27), 215–216.

1358. СТОЈАНОВИЋ, Љубомир

„Благајски натпис“ / Љ. Ст. // 1, 1/2 (1913), 109–110.

1359. СТОЈАНОВИЋ, Љубомир

Гробни натпис требињског жупана Грда XI–XII века / Љуб. Стојановић // 1, 1/2 (1913), 104–105.

1360. СТОЈАНОВИЋ, Љубомир

Један нов текст скраћене Хамартолове „Кронике“ и један нов примерак млађег летописа прве групе / Љ. Стојановић // 7, 1/2 (1927–28), 1–4.

1361. СТОЈАНОВИЋ, Љубомир

Народни музеј у Београду. Писани споменици. I, старине, записи, натписи, листине / прикупио Влад. Р. Петковић / Љ. Ст. // 3 (1922–23), 139–141. | Приказ

1362. СТОЈАНОВИЋ, Љубомир

Нов примерак старе штампане српске књиге из млетачке штампарије од 1572 г. / Љ. Стојановић // 8 (1928–29), 147–150.

1363. СТОЈАНОВИЋ, Љубомир

„Темнићки натпис“ X–XI века : у Народном музеју у Београду, бр. 2667 / Љуб. Стојановић // 1, 1/2 (1913), 4–20.

1364. СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ, Татјана

Фрагменти службе св. Борису и Глебу у рукопису бр. 32 збирке манастира Дечана / Татјана Суботин-Голубовић // 48 (1992), 123–134. | Резюме

1365. ЋОРОВИЋ, Владимир

Биографија Св. Саве од Кирила Живковића / В. Ћоровић // 2, 1/2 (1921), 122–123.

1366. ЋОРОВИЋ, Владимир

„Завалски рукопис Хиландарског типика“ / В. Ћоровић // 2, 1/2 (1921), 120–121.

1367. ЋОРОВИЋ, Владимир

Епиграфски прилози / В. Ћоровић // 5 (1925–26), 195–202.

1368. ЋОРОВИЋ, Владимир

Опис рукописа манастира Крушедола / Сава Петковић. – Сремски Карловци : Удружење православне српске митрополије карловачке, 1914. – XVII, 262. / Владимир Ћоровић // 3 (1922–23), 165–170. | Приказ

1369. ЋОРОВИЋ, Владимир

„Поваљски натпис“ са Брача / В. Ћоровић // 2, 1/2 (1921), 123–126.

1370. ЋОРОВИЋ, Владимир

Посланица бугарског патријарха Јевтимија тисменском архимандриту Никодиму / В. Ћоровић // 13 (1933–34), 162–165.

1371. ЧИГОЈА, Бранкица

О надгробном натпису Марине Витославе (1374) / Бранкица Чигоја // 64 (2008), 551–560. | Резюме

в) Историјска фонетика, граматика, лексикологија, историја писма и правописа

1372. ГРБИЋ, Миодраг

Прилог проучавању археолошке топономастике у Србији / Миодраг Грбић // 20, 1/4 (1953–54), 379–390. | Zusammenfassung

1373. ГРИЦКАТ, Ирена

„Дивошево јеванђеље“ : фонолошка анализа / Ирена Грицкат // 25 (1961–62), 227–293. | Résumé

1374. ГРКОВИЋ, Милица

Основне карактеристике правне и економске терминологије у „Бањској хрисовуљи“ / Милица Грковић // 66 (2010), 205–208. | Summary

1375. ГУДКОВ, Владимир

„Српска грамматика“ Димитрија Милаковића и њен значај за науку о српскохрватском језику / Владимир П. Гудков // 31 (1974–75), 55–66. | Резюме

– ДЕЖЕ, Ласло

The Historical Change in Object Cases in Serbian Compared With Ukranian and Russian | Уп. 115.

– ЖИВКОВИЋ, Сретен

Ruske riječi u Stullijevu rječniku | Уп. 434.

1376. ИВИЋ, Милка

Typological Studies in Old Serbo-Croatian Syntax / László Dezső. – Budapest : Akadémiai Kiadó, 1982. / Милка Ивић // 39 (1983), 239–241. | Приказ

1377. ИВИЋ, Павле

О неким проблемима наше историјске дијалектологије / Павле Ивић // 21, 1/4 (1955–56), 97–129. | Zusammenfassung

– ИЛЕШИЋ, Фран

Iz istorije naših reči | Уп. 447.

1378. ЈЕРЕМИЋ, Драгољуб

Неке језичке и правописне црте „Ватиканског Хрватског Молитвеника“ / Драгољуб Д. Јеремић // 24 (1959–60), 281–287.

1379. ЈЕРКОВИЋ, Вера

Морфолошки систем у „Житију св. Симеона“ од Св. Саве / Вера Јерковић // 37 (1981), 195–212. | Zusammenfassung

1380. ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Вѣтрьница : демонско биће словенских веровања у „Сказанију о писменех“ Константина Филозофа (Константина Костенечког) / Гордана Јовановић // 66 (2010), 273–281. | Summary

1381. ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Јеванђељска лексика у јужнословенској ћирилској традицији / Гордана Јовановић // 43 (1987), 83–90. | Summary

1382. ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Најстарија српска четворојеванђеља у светлу неких лексичких особености / Гордана Јовановић // 36 (1980), 89–100. | Résumé

1383. ЈОВАНОВИЋ, Гордана

Синонимика заменице *іѥтеръ* у јеванђељима српске редакције / Гордана Јовановић // 33 (1977), 173–178. | Резюме

1384. ЈОВАНОВИЋ-СТИПЧЕВИЋ, Биљана

Правопис српскохрватских ћирилских повеља и писама XII и XIII века / Павле Ивић, Вера Јерковић. – Нови Сад : Филозофски факултет, 1981. / Биљана Јовановић-Стипчевић // 39 (1983), 243–257. | Приказ

1385. ЛЕЗНИБАТ, Велимир

Grafija dubrovačkih testamenata 17. vijeka / Velimir Leznibat // 31 (1974–75), 137–157. | Summary

– МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Облик *кући* у адвербијалној функцији : са историјског и савременог гледишта | Уп. 791.

1386. МИКЕЛСЕН, Ханс Кристијан

Сложена реченица у старосрпском језику : анализа реченичких конструкција у „Законику цара Душана“ („Струшки споменик“) / Ханс Кристијан Микелсен // 37 (1981), 213–236. | Резюме

1387. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

О језику писама из Ријечке нахије с краја XVII века / А. Младеновић // 33 (1977), 203–229. | Резюме

1388. МОСКОВЉЕВИЋ, Милош

Y a-t-il un substrat čakavien dans le dialecte de Dubrovnik? : contribution à l'historie de la langue serbo-croate / C. A. van den Berk. – Mouton & Co, 1957. – 251. / Милош С. Московљевић // 25 (1961–62), 418–422. | Приказ

1389. НЕВЕКЛОВСКИ, Герхард

Цивилизациона лексика у српском и хрватском језику у XIX веку : на примеру неких економских и банкарских термина / Герхард Невекловски // 64 (2008), 247–260. | Zusammenfassung

1390. НОВАКОВ, Драгана

Неки примери словенских основа с несловенским суфиксима у именима „Поменика манастира Крушедола“ (XVI/XVII век) / Драгана Новаков // 66 (2010), 349–356. | Резюме

1391. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Каузална клауза у старосрпској пословноправној писмености / Слободан Павловић // 63 (2007), 167–197. | Zusammenfassung

1392. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Кондициона клауза у старосрпској пословноправној писмености / Слободан Павловић // 62 (2006), 113–138. | Zusammenfassung

1393. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Позиционирање зависних реченица у старосрпском тексту / Слободан Павловић // 65 (2009), 267–297. | Резюме

1394. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Позиционирање субјекта, предиката и објекта у старосрпском језику XII и XIII века / Слободан Ј. Павловић // 68 (2012), 7–26. | Резюме

1395. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Правци транспоновања протолокационих параметара у старосрпским детерминативним системима / Слободан Павловић // 64 (2008), 283–295. | Zusammenfassung

1396. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Проформативи у старосрпској правноекономској писменисти / Слободан Павловић // 56, 3/4 (2000), 763–770.

1397. ПАВЛОВИЋ, Слободан

Романски утицаји на старосрпску синтаксу / Слободан Павловић // 66 (2010), 357–371. | Резюме

1398. ПЕЦО, Асим

Iz hercegovačke onomastike predturskog perioda / A. Peco // 39 (1983), 113–143. | Резюме

1399. ПЕЦО, Асим

Zur Frage der Dialektrigentümlichkeiten der serbokroatischen in Dubrovnik im XIV Jahrhundert / Irmgard Mahnken : и други новији радови о супстрату дубровачког говора / Асим Пецо // 26, 3/4 (1963–64), 581–590.

1400. ПЕШИКАН, Андреј

Лексичке одлике „Четворојеванђеља“ краља Душана / Андреј Пешикан // 43 (1987), 185–213. | Резюме

1401. ПЕШИКАН, Андреј

Партикуле уз показне заменичке речи у преписима „Душанова законика“ / Андреј Пешикан // 48 (1992), 135–143. | Summary

– ПЕШИКАН, Митар

Дијалектолошка сведочанства штокавске историјске ономастике | Уп. 1246.

1402. ПЕШИКАН, Митар

Неке напомене о фонетском развоју гласовних група *stị, zdị, skị, zgị* у српскохрватском језику / Митар Пешикан // 23, 1/4 (1958), 247–253. | Резюме

1403. ПЕШИКАН, Митар

Огледи обраде речи у јеванђељском речнику српске редакције / Митар Пешикан, Никола Родић // 33 (1977), 165–171. | Резюме

1404. ПЕШИКАН, Митар

Питања ортографске стандардизације и метода речничке обраде грађе српске редакције старословенског језика / Митар Пешикан // 33 (1977), 157–164. | Резюме

1405. ПЕШИКАН, Митар

Текстолошки састав и основне одлике текста најстаријих српских четворојеванђеља / Митар Пешикан, Гордана Јовановић // 31 (1974–75), 23–53. | Резюме

1406. РАДОЈЧИЋ, Никола

Из историје проучавања порекла назива *меропах* / Никола Радојчић // 18, 1/4 (1949–50), 157–171.

– РИСТИЋ, Стана

Експресивна лексика : из историје српског језика | Уп. 1023.

– РОДИЋ, Никола

О преименовању насеља у Кнежевини и Краљевини Србији до 1903. године | Уп. 1029.

1407. СЕДЛАЧЕК, Јан

Vybrané kapitoly ze starosrbské textové syntaxe / Jan Sedláček // 58 (2002), 23–27. | Резиме

1408. СТАНОЈЕВИЋ, Станоје

Лична имена и народност у Србији средњега века / Ст. Станојевић // 8 (1928–29), 151–154.

1409. СТАНОЈЕВИЋ, Станоје

Неколико података о изговору ѣ у XIII и XIV в. / Ст. Станојевић // 5 (1925–26), 214–216.

1410. СТЕФАНОВИЋ, Димитрије

О административном језику Сентандрејаца у другој половини XVIII века / Димитрије Е. Стефановић // 56, 3/4 (2000), 1113–1120.

1411. СТИЈОВИЋ, Рада

Неке особине народног језика у повељама кнеза Лазара и деспота Стефана : прилог српској историјској дијалектологији / Рада Стијовић // 64 (2008), 457–472. | Резюме

1412. СТОЈАНОВИЋ, Јелица

Судбина сугласника *х* у „Паштровским исправама“ : 16–19. вијека / Јелица Стојановић // 66 (2010), 443–464. | Резюме

1413. ТРИФУНОВИЋ, Ђорђе

Речник уз српске преписе „Лествице“ / Ђорђе Трифуновић // 38 (1982), 79–87. | Резюме

1414. ЧИГОЈА, Бранкица

Говор Пирота у XVIII веку / Јасмина Недељковић. – Београд : Народна библиотека Србије ; Пирот : Народна библиотека, 2004. – 424. / Бранкица Чигоја // 61 (2005), 280–286. | Приказ

г) Историја српског књижевног језика

1415. АЛЕКСИЋ, Радомир

O postanku i razvijanju književnoga jezika srpsko-hrvatskoga / Ernest Pascher. – Zagreb : Hrvatski štamparski zavod, 1926. – 35. / Радомир Алексић // 6 (1926–27), 276–278. | Приказ

1416. БЕЛИЋ, Александар

Les débuts de la langue littéraire chez les Serbes / Boris Unbegaun. – Paris, 1935. – 83. / А. Б. // 13 (1933–34), 191–195. | Приказ

1417. БЕЛИЋ, Александар

Ђ. Даничића ситнији списи. – Београд : СКА, 1925. – 467. – (Посебна издања LIV. Филозофски и филолошки списи 14) / А. Б. // 5 (1925–26), 307–308. | Приказ

1418. БЕЛИЋ, Александар

Из историје српског књижевног језика / Гаврило Јовановић // Годишњица Н. Чупића. – XXXI, 67–106. / А. Б. // 1, 1/2 (1913), 143. | Приказ

1419. БЕЛИЋ, Александар

Карактер и рад Ђуре Даничића / Р. Врховац. – Нови Сад, 1923. – 198. / А. Белић // 4 (1924), 236–237. | Приказ

– БЕЛИЋ, Александар

О значају западног штокавског говора за историју српскохрватског језика | Уп. 1140.

– ВУШОВИЋ, Данило

Прилози проучавању Његошева језика | Уп. 1086.

– ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Падежне и предлошко-падежне узрочне конструкције код Вука | Уп. 718.

– ГРИЦКАТ, Ирена

Вуков превод „Новог завета“ као споменик великог филолошког настојања | Уп. 93.

1420. ГРИЦКАТ, Ирена

Из историје борбе за књижевни језик код Срба : поводом „Землеописанија“ Павла Соларића / Ирена Грицкат // 48 (1992), 79–94. | Резюме

1421. ГРИЦКАТ, Ирена

Из историје стабилизације књижевног језика код Срба : после Вукове и Даничићеве победе / Ирена Грицкат // 50 (1994), 5–31. | Резюме

1422. ЗОГОВИЋ, Радован

Са маргина Даничићева „Рјечника“ / Радован Зоговић // 27, 1/2 (1966–67), 357–364.

1423. ИВИЋ, Павле

Kleine serbische Grammatik / Vuk Stefanović Karadžić. – München : Otto Sagner Verlag, 1974. – 104. / Павле Ивић // 33 (1977), 307–310. | Приказ

1424. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Двестота годишњица књижице „Сало дебелога јера либо азбукопротрес“ Саве Мркаља (1810–2010) / Александар Младеновић // 66 (2010), 311–324. | Резюме

1425. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Једна значајна књига о језику Јована Стејића : Jovan Stejić's Language : a Contribution to the History of the Serbo-Croatian Standard Language / Juhani Nuorluoto. – Helsinki, 1989. – 175. / Александар Младеновић // 46 (1990), 139–142. | Приказ

1426. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Језичке особине Вуковог краја из 1861. године / А. Младеновић // 26, 1/2 (1963–64), 293–337. | Резюме

1427. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Млади Јован Стејић : о српском књижевном језику и писму на почетку свог списатељског рада / Александар Младеновић // 56, 1/2 (2000), 687–697.

1428. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Над Даничићевим „Ратом за српски језик и правопис“ / Александар Младеновић // 31 (1974–75), 1–21. | Резюме

1429. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Око предвуковског и вуковског слова *ј* у књизи Миодрага Поповића : Јота / М. Поповић. – Београд : Рад, 1981. – 151. / Александар Младеновић // 39 (1983), 207–234. | Приказ

– НИКОЛИЋ, Берислав

Дијалекатска основа Вукове акцентуације | Уп. 649.

Однос данашњег тршћанског говора према Вуковом језику | Уп. 1214.

– ОСТОЈИЋ, Бранислав

Напомене о језику неких писаца из Црне Горе XIX вијека | Уп. 1097.

– ПАВЛОВИЋ, Миливој

Стил Вука Караџића | Уп. 1099.

– ПЕЦО, Асим

Једно поређење Вукова језика са говорима јекавске Херцеговине | Уп. 1236.

– ПЕШИКАН, Митар

Вуков и Даничићев систем глаголског акцента и његове новије модификације | Уп. 660.

– РУСЕК, Јежи

Turcyzmy w Nowym Testamencie Vuka Karadžicia | Уп. 1031.

1430. СЛАДОЈЕВИЋ, Петар

Неколико ријечи о значењу и употреби аориста у погодбеним реченицама и језику Вука Караџића / Петар Сладојевић // 26, 1/2 (1963–64), 459–462. | Résumé

1431. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Вук и Даничић / А. Белић. – Београд : Просвета, 1947. – 214. / М. Стевановић // 18, 1/4 (1949–50), 260–269. | Приказ

1432. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Вукова борба за народни и књижевни језик / А. Белић. – Београд : Просвета, 1948. – 274. / М. Стевановић // 18, 1/4 (1949–50), 299–309. | Приказ

– СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Значење имперфекта према употреби у језику П. П. Његоша | Уп. 1111.

1433. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Језик у Вуковом делу и савремени српскохрватски књижевни језик / М. Стевановић // 26, 1/2 (1963–64), 73–150. | Резюме

– СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Неке особине Његошева језика | Уп. 1113.

– СТЕВОВИЋ, Игрутин

Један особити акценат придева код Вука, Даничића и у народним говорима | Уп. 669.

Прослава Вука Ст. Караџића | Уп. 1661.

– СТИЈОВИЋ, Светозар

Књига о Његошу : студије и чланци / Александар Младеновић. – Горњи Милановац : Дечје новине, 1989. – 318. | Уп. 1114.

О једном новом издању „Горског вијенца“ : Горски вијенац / Петар Петровић Његош. – Сремски Карловци ; Нови Сад : Изд. књижарница З. Стојановића, 1997. | Уп. 1115.

1434. СТОЈАНОВИЋ, Љубомир

Један општи поглед на Вуков рад : посвећено стогодишњици почетка рада В. Караџића год. 1814–1818. / Љуб. Стојановић // 2, 1/2 (1921), 5–17.

1435. СТОЈАНЧЕВИЋ, Владимир

Четири писма кнезу Милошу из 1837. и 1838. године из Бугарске / Владимир Стојанчевић // 23, 1/4 (1958), 275–282. | Резюме

1436. ЋОРОВИЋ, Владимир

Живот и рад Вука С. Караџића / Љуб. Стојановић. – Београд ; Земун, 1924. – XXII, 783. / В. Ћоровић // 4 (1924), 205–213. | Приказ

– ЋУПИЋ, Драго

Зашто је Вук у другом издању „Рјечника“ задржао дијалекатски акценат на неким ријечима из Црне Горе | Уп. 671.

О језику Вукових „Српских народних пословица“ | Уп. 1068.

– ХРАСТЕ, Мате

Značaj zapadnog štokavskog govora za istoriju i dijalektologiju srpskohrvatskog jezika | Уп. 1289.

– ЦВИЈИЋ, Олга

О неким речима у преводу „Новога завета“ | Уп. 102.

VIII. Речници стари и нови српског језика односно српског и ког страног језика

1437. БАЈИЋ, Ружица

Речник српскохрватског књижевног и народног језика. XVII : одврКао–Опово. – Београд : САНУ, 2006. – 800. / Ружица Бајић // 63 (2007), 240–241. | Приказ

1438. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Асоцијативни речник српскога језика. Део 1 : од стимулуса ка реакцији / Предраг Пипер, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић. – Београд : Београдска књига : Службени лист : Филолошки факултет, 2005. – 525. / Даринка Гортан-Премк // 61 (2005), 255–260. | Приказ

1439. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Italijansko-srpski rečnik / Ivan Klajn. – Beograd : Nolit, 1996. – 988. / Даринка Гортан-Премк // 53 (1997), 217–220. | Приказ

1440. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Rečnik tvorbenih formanata : početne leksičke liste / Danko Šipka. – Beograd : Alma, 2003. – 279. – (Biblioteka Rečnici) / Даринка Гортан-Премк // 60 (2004), 226–235. | Приказ

1441. ГРИЦКАТ, Ирена

Вишејезички медицински речник / Александар Ђ. Костић. – Београд ; Загреб : Медицинска књига, 1971. – 1564. / Ирена Грицкат // 29, 3/4 (1973), 569–577. | Приказ

1442. ГРИЦКАТ, Ирена

Višejezični rečnik muzičkih termina / Vlastimir Peričić. – Beograd : SANU, 1985. – 630. / Ирена Грицкат // 42 (1986), 223–226. | Приказ

– ГРИЦКАТ, Ирена

Један немачко-славеносрпски речник : препис Јована Рајића из 1741. год. | Уп. 1293.

1443. ГРИЦКАТ, Ирена

Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik / Pavica Mrazović, Ružica Primorac. – Београд : Народна књига, 1981. – 1004. / Ирена Грицкат // 38 (1982), 173–182. | Приказ

1444. ГРИЦКАТ, Ирена

Slovensko-srbohrvatski slovar = Slovensko-hrvatskosrpski rječnik = Slovenačko-srpskohrvatski rečnik / Janko Jurančić. – Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1981. – 1406. / Ирена Грицкат // 39 (1983), 285–289. | Приказ

– ЕЛЕЗОВИЋ, Глигорије

Мој одговор на оцену : Речник косовско-метохијског дијалекта / Гл. Елезовић // Српски дијалектолошки зборник. – IV(1932)–V(1935) / Х. Барић // Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор. – 15 (1935), 270–290. | Уп. 1173.

1445. ЕЛЕЗОВИЋ, Глигорије

Српско-грчки речник. Том 3 / Никола Папастерију. – Атина, б. г. – 663. / Гл. Елезовић // 13 (1933–34), 279–280. | Приказ

1446. ИВИЋ, Милка

Велики речник страних речи и израза / Иван Клајн, Милан Шипка. – Нови Сад : Прометеј, 2007. – 1640. / Милка Ивић // 63 (2007), 238–239. | Приказ

1447. ИВИЋ, Павле

Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања : А–Н / ред. Блаже Конески. – Скопје, 1961. – 510. / Павле Ивић // 25 (1961–62), 405–412. | Приказ

1448. КЛАЈН, Иван

Rečnik ličnih imena kod Srba / Milica Grković. – Beograd : Vuk Karadžić, 1977. – 324. / Ivan Klajn // 34 (1978), 227–233. | Приказ

1449. ЛАЛИЋ, Гордана

Du ju speak anglo–srpski? : rečnik novijih anglicizama / Vera Vasić, Tvrtko Prćić, Gordana Nejgebauer. – Novi Sad : Zmaj, 2001. – 277. / Гордана Лалић // 58 (2002), 144–148. | Приказ

1450. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Два речника српскохрватског језика : за италијански и француски језик / Мил. Павловић // 22, 1/4 (1957–58), 325–330. | Приказ

1451. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika / Petar Skok. – Zagreb : JAZU, 1972. / Миливој Павловић // 29, 3/4 (1973), 539–544. | Приказ

1452. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Речник српскохрватског и немачког језика / Светомир Ристић, Јован Кангрга. – Београд, 1928. – CXVI, 1260. / М. Павловић // 8 (1928–29), 211–218. | Приказ

1453. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Речници страних речи у српском књижевном језику / Миливој Павловић // 7, 3/4 (1928–29), 217–230.

1454. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Сербско-хорватско-русский словарь / И. И. Толстой. – Москва : Гос. изд. иностранных и национальных словарей, 1957. / Миливој Павловић // 22, 1/4 (1957–58), 289–296. | Приказ

1455. ПЕНАВИН, Олга

Српскохрватско-мађарски речник. Том 1, А–М (1968); Том 2, Н–Р (1971) / Олга Пенавин // 29, 3/4 (1973), 595–599. | Приказ

1456. ПРЕМРОУ, М.

Trojezični rečnik Georgija Vidali / Mir. Premrou // 4 (1924), 187–189.

1457. ПУЈИЋ, Саво

Анача из тамног вилајета : Етимолошки речник српског језика : 1 : А / израдили Марта Бјелетић, Јасна Влајић-Поповић, Александар Лома и Снежана Петровић ; уз сарадњу Марије Вучковић и Маје Ђокић ; уредио Александар Лома. – Београд : Институт за српски језик САНУ : САНУ, 2003. – 257. / Саво Пујић // 61 (2005), 249–252. | Приказ

1458. РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika / Josip Matešić. – Zagreb : Školska knjiga, 1982. – 808. / Milica Radović-Tešić // 39 (1983), 301–306. | Приказ

1459. РИСТИЋ, Стана

Поводом изласка из штампе 18. тома „Речника САНУ“ : Речник српскохрватског књижевног и народног језика. Књ. 18, оповргавање – оцарити. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2010. – 800. / Стана Ристић // 67 (2011), 333–338. | Приказ

1460. САВИЋ, Свенка

Velika biblijska konkordancija. 1 i 2 / Tadej Vojnović. – Zagreb : Kršćanska sadašnjost ; Novi Sad : Dobra vest. – 1736. / Свенка Савић // 49 (1993), 239–247. | Приказ

1461. СТАНИЋ, Милија

Речник језика Петра II Петровића Његоша. – Београд : САНУ : Вук Караџић : Народна књига : Просвета : СКЗ ; Титоград : ЦАНУ : Обод, 1983. – 2 т. / Милија Станић // 40 (1984), 213–222. | Приказ

1462. ТЕРЗИЋ, Богдан

Руско-српски речник / ур. Богољуб Станковић. – 2. изд. – Нови Сад : Матица српска ; Москва : Русский язык, 1998. – 1001. / Богдан Терзић // 55 (1999), 150–155. | Приказ

1463. ТЕШИЋ, Милосав

Двосмерни речник српског жаргона и жаргона сродних речи и израза / Драгослав Андрић. – Београд : БИГЗ, 1976. – 466. / Милосав Тешић // 33 (1977), 315–319. | Приказ

1464. ТОШИЋ, Борисав

Вуков „Српски рјечник“ (1852) као основа „Српско-руског рјечника“ П. Лавровског / Борисав Тошић // 45 (1989), 173–197. | Резюме

1465. ФЕКЕТЕ, Егон

Leksikografsko delo koje imponuje i zbunjuje : Srbocharvátsko-český slovník. – Praha : AN. / Egon Fekete // 39 (1983), 291–300. | Приказ

1466. ФЕКЕТЕ, Егон

Srbochorvatsko-slovenský a slovensko-serbochorvatský slovník / Emil Horak. – Bratislava : Obzor-Tvorba, 1991. – 755. / Egon Fekete // 51 (1995), 331–333. | Приказ

IX. Несловенски језици

1467. АНАСТАСИЈЕВИЋ, Драгутин

Λεξικογραφικόν Άρχείον τής Μέσης καί Νέας Έλληνικής (Ίστορικόν Λεξικόν τής Έλληνικής Γλώσσης). Τόμος ε. Έν Άθήναις (Έκ τού Έθνικού Τυπογραφείου) 1920. = Атина : Народна штампарија, 1920. / Д. Анастасијевић // 3 (1922–23), 189–191. | Приказ

– БАРИЋ, Хенрик

Ст.слов. *brěžda* ‚носећа’ и лит. *beržďia* ‚јалова’ | Уп. 530.

– БЕГЛИН, Ив Едвард

Nord et *sever* | Уп. 906.

1468. БЕГЛИН, Ив Едвард

La Toponymie Française / Albert Dauzat. – Paris, 1946. – 135. / И. Е. Беглен // 24 (1959–60), 386–387. | Приказ

– БЕНСОН, Мортон

Pokušaji normiranja ruskog, engleskog i srpskohrvatskog jezika | Уп. 285.

1469. ВАЈАН, Андре

Despre „Rumân“ şi despre unele probleme lexicale vichi Slavo-Române / P. Cancel. – Bucarest, 1921. / A. V. // 3 (1922–23), 154. | Приказ

1470. ВАЈАН, Андре

Termenii slavi de Plug în Daco-Română / P. Cancel. – Bucarest, 1921. / A. V. // 3 (1922–23), 154. | Приказ

1471. ВУКОМАНОВИЋ-МОЈСИЛОВИЋ, Биљана

Du latin aux langues romanes : études de linguistique historique / Herman József. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1990. – 392. / Биљана Вукомановић-Мојсиловић // 47 (1991), 261–263. | Приказ

– ГАЛТОН, Херберт

Susret fonoloških sistema altajskog i slovenskog jezika | Уп. 176.

1472. ГЕШЕЛ, Јоахим

Der phonetische Atlas von Deutschland / Joachim Göschel // 56, 1/2 (2000), 283–288.

– ДОБРЕВ, Иван

Вид и характер на генетичната основа на названието в славянските и тюрските езици | Уп. 117

1473. ДОБРЕВ, Иван

Концепцията за семантично-функционалната двойственост на частите на речта в тюрските езици / Иван К. Добрев // 53 (1997), 147–172. | Резиме

1474. ДОБРЕВ, Иван

Концепцията за синтактико-функционалната раздвоеност на частите на речта в тюрските езици / Иван К. Добрев // 51 (1995), 135–155. | Резиме

1475. ДОБРЕВ, Иван

Разпространение и употреба на назването *Балкан* в някои от тюрските езици / Иван К. Добрев // 55 (1999), 105–113. | Резиме

1476. ДОБРЕВ, Иван

Семантично-функционалното единство и взаимна адективност при частите на речта в тюрските езици / Иван К. Добрев // 54 (1998), 187–200. | Резиме

1477. ДРАШКОВИЋ, Владо

Инфинитив иза предлога *à* и *de* као допуна финитном глаголу у француском језику / Владо Драшковић // 24 (1959–60), 85–200. | Résumé

– ДРАШКОВИЋ, Владо

Хаплолошко *quf* у француском и његови еквиваленти у српскохрватском језику | Уп. 118.

1478. ЂИНЂИЋ, Марија

Позајмљенице словенског порекла у савременом турском језику / Марија Ђинђић // 62 (2006), 281–289. | Summary

– ЂОРЂИЋ, Петар

Трпни глаголски придев прошлог времена у старословенском језику, грчком и латинском тексту | Уп. 120.

1479. ЕЛЕЗОВИЋ, Глигорије

Знатније разлике између две групе говора у арбанашком језику : гегиске и тоскиске / Гл. Елезовић // 18, 1/4 (1949–50), 107–122.

– ЗАЛДЕН, Барбара

Serbokroatischen Entsprechungen zu einem Typ deutscher Komposita | Уп. 123.

1480. КОНТИНИ, Мишел

Un sarde unitaire? La parole est aux isophones... / Michel Contini // 56, 1/2 (2000), 529–542.

1481. НИДЕРМАН, Макс

Le lien de naissance de Saint Jérôme / Max Niedermann // 5 (1925–26), 226–229.

1482. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Les kenoglossies : contributions à la psychopathologie du langue / Jaroslav Stuhlík // Philologica Pragensia. – 3 (1962); Sulle druze verbali / Jaroslav Stuhlík // Il Pisani. – LXXXIV, 2 / Мил. Павловић // 25 (1961–62), 428–432. | Приказ

1483. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Cours de langue roumaine : introduction à l'étude du romain. – Bucureşti, 1967. – 582. / Мил. Павловић // 28, 3/4 (1970), 555–558. | Приказ

1484. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Principes et méthodes d'hydronymie française / Paul Lebel. – Paris : Société Les Belle Lettres, 1956. – 389. / Мил. Павловић // 28, 3/4 (1970), 493–498. | Приказ

1485. ПАПАЗОГЛУ, Фаноула

Le langue macédonien antique / Fanoula Papazoglu // 56, 3/4 (2000), 771–777.

1486. ПЕНАВИН, Олга

Pouke iz „Dijalektološkog atlasa mađarskog jezika" u Slavoniji / Olga Penavin // 56, 3/4 (2000), 779–788.

– ПОПОВ, Бојан

Српскохрватско *љага* – албанско *lagë* | Уп. 140.

1487. ПОПОВИЋ, Иван

István Kniezsa, Ungarns Völkerschaften im XI Jahrhundert. – Budapest, 1938. – 172. / E. Petrovici // Decoromania X (1943) 517–547. / И. Поповић // 18, 1/4 (1949–50), 330–331. | Приказ

1488. ПОПОВИЋ, Иван

La population de la Transylvanie au XI-e siècle / Emile Petrovici // Revue de Transylvanie X / И. П. // 18, 1/4 (1949–50), 331–332. | Приказ

1489. РАКИЋ, Станимир

The Morphology of Dutch / Geert Booij. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 253. / Станимир Ракић // 61 (2005), 311–314. | Приказ

– РАКИЋ, Станимир

О метафоричком означавању људи, животиња, биљака и ствари у српском и енглеском језику | Уп. 145.

1490. СКОК, Петар

Decoromania. Buletinul „Muzeului limbei române" condus de Sextil Puşcariu. I. Cluj 1920. / P. Skok // 4 (1924), 224–227. | Приказ

1491. СКОК, Петар

Elementul slav in dialectul aromân / Th. Capidan. – Bucureşti : AR, 1925. – 91. / P. Skok // 5 (1925–26), 309–313. | Приказ

1492. СТЕФАНОВИЋ, Димитрије

Ungarische Einflüsse in der Terminologie des öffentlichen Lebens der Nachbarsprachen / Gabriella Schubert. – Berlin : Otto Harrassowitz, 1982. – 669. / Димитрије Стефановић // 39 (1983), 259–262. | Приказ

– ФЛАЈШЕР, Холм

Zur Determiniertheit/Indeterminiertheit von Substantiven unter konfrontativem Aspekt : die serbokroatischen Adjektivformen und der Artikelgebrauch im Deutschen | Уп. 155.

1493. ФЛОРА, Раду

Прилог питању класификације истрорумунског / Раду Флора // 25 (1961–62), 329–353. | Résumé

1494. ФРАНЦЕВ, Фрањо

O avtorstvu i postanju rječnika „Lexicon latinum...", Zagrebiae 1742. / Franjo Francev // 3 (1922–23), 11–25.

– ХАЈИЧОВА, Ева

Functional Sentence Perspective in the Slavonic Languages and in English | Уп. 156

X. Књижевност

1495. БАДАЛИЋ, Јосип

Ruski pisci u hrvatskoj književnosti : odrazi i utjecaji / Josip Badalić // 23, 1/4 (1958), 121–138. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, књижевноисторијска секција

1496. БАЈИЋ, Ђорђе

Природа и метода наставе књижевности у вишим разредима средњих школа / Ђорђе Бајић // 23, 1/4 (1958), 165–170. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, природа и место наставе матерњег језика и књижевности у осмогодишњој и средњој школи

1497. БОРШНИК, Марија

Književna gibnja kot odraz družbenega razvoja slovenskega naroda / Marja Boršnik // 23, 1/4 (1958), 113–119. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, књижевноисторијска секција

1498. БРИГЉЕВИЋ, Драгутин

Nastava književnosti u obaveznoj školi / Dragutin Brigljević // 23, 1/4 (1958), 149–155. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, природа и место наставе матерњег језика и књижевности у осмогодишњој и средњој школи

1499. БУРИАН, Вацлав

Proizvedovanje mladega Kopitarja za srbohrvatsko narodno poezijo / Václav Burian // 13 (1933–34), 129–141.

1500. ЕЛЕЗОВИЋ, Глигорије

Неколико народних песама из Јужне Србије / Гл. Елезовић // 12 (1933), 217–226.

1501. ЖИВАНОВИЋ, Ђорђе

Шеноа и Пољаци / Ђорђе Живановић // 23, 1/4 (1958), 183–216. | Резюме

1502. КОЛМАН, Отакар

Djela Marina Držića / Milan Rešetar. – 2. izd. – Zagreb, 1930. / Отакар Колман // 11 (1932), 241–273. | Приказ

1503. КОНТИЋ, Милева

Мјесто наставе књижевности у вишим разредима средњих школа / Милева Контић // 23, 1/4 (1958), 177–180. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, природа и место наставе матерњег језика и књижевности у осмогодишњој и средњој школи

1504. КОСТИЋ, Драгутин

Још једна бугарштица из 18. века у Ерлангенском зборнику / Д. Костић // 13 (1933–34), 165–169.

1505. КОСТИЋ, Драгутин

Сербский эпос / перевод Н. Берг, Н. Гальковский, Н. Кравцов. – Москва ; Ленинград, 1933. – 652. / Д. Костић // 13 (1933–34), 253–274. | Приказ

1506. КОСТИЋ, Драгутин

Старост народног епског песништва нашег / Драг. Костић // 12 (1933), 1–72.

1507. КОСТИЋ, Драгутин

Траг једној Вуковој женској песми у књижевности 16. века / Д. Костић // 6 (1926–27), 216–217.

1508. МАЛЕЦКИ, Мјечислав

Bodulske pisme / Pere Ljubić. – Šibenik : Pučka tiskara, 1927. – 45. / M. Malecki // 6 (1926–27), 295–296. | Приказ | Уп. 1522

1509. ОРХАНОВИЋ, Стјепан

Два прилога познавању старе епске поезије / С. М. Орхановић // 12 (1933), 199–204.

1510. ПАВЛОВИЋ, Драгољуб

О подели југословенске књижевности на периоде / Д. Павловић // 23, 1/4 (1958), 97–101. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, књижевноисторијска секција

1511. ПАРКОТ, Вацлав

Српскохрватска народна песма у пољској књижевности / Крешимир Георгијевић. – Београд : Задужбина Милана Кујунџића, 1936. – 347. / Вацлав Паркот // 16 (1937), 238–242. | Приказ

1512. ПЕТРЕ, Фран

Problem proučavanja jugoslavenske književnosti XX vijeka / Fran Petre // 23, 1/4 (1958), 103–111. | Реферати са Првог конгреса југословенских слависта, књижевноисторијска секција

1513. РАДОЈИЧИЋ, Ђорђе

Јован Громов из „Слова љубве“ деспота Стефана Лазаревића / Ђорђе Сп. Радојичић // 21, 1/4 (1955–56), 161–163. | Résumé

1514. РАДОЈИЧИЋ, Ђорђе

Световна похвала кнезу Лазару и косовским јунацима / Ђорђе Сп. Радојичић // 20, 1/4 (1953–54), 127–142. | Résumé

1515. РАДОЈИЧИЋ, Ђорђе

Симун из хрватске глагољске песме о моралној покварености свештенства / Ђорђе Сп. Радојичић // 21, 1/4 (1955–56), 157–159. | Résumé

1516. РЕШЕТАР, Милан

Ново издање Његошевих дјела (Биоград : Народна култура) / М. Решетар // 15 (1936), 215–232. | Приказ

1517. СТАНОЈЕВИЋ, Станоје

О неким мотивима у нашим народним песмама / Ст. Станојевић // 7, 3/4 (1928–29), 205–213.

1518. СТОЈИЋЕВИЋ, Александар

Stari pisci hrvatski, knj. IX : djela Giva Frana Gundulića. – 2. izd. – Zagreb, 1919. – 789, 112. / Ал. Стојићевић // 2, 1/2 (1921), 136–147. | Приказ

1519. ЋОРОВИЋ, Владимир

Једна народна пјесма забиљежена с краја XVIII столећа / В. Ћоровић // 1, 1/2 (1913), 108–109.

1520. ЋОРОВИЋ, Владимир

О српским народним песмама о одласку св. Саве у калуђере / Јован Н. Томић // Глас. – LXXXIV (1910) / Владимир Ћоровић // 1, 1/2 (1913), 130–136. | Приказ

1521. ХРАСТЕ, Мате

Antologija nove čakavske lirike / I. Jelenović, H. Petris. – Zagreb, 1934. – 78. / M. Hraste // 16 (1937), 235–237. | Приказ

1522. ХРАСТЕ, Мате

Povodom g. M. Maleckoga kritike „Bodulskih Pisama“ Pere Ljubića (Šibenik 1927, 1–45) u JF VI (1926–1927) / M. Hraste // 8 (1928–29), 225–226. | Приказ | Уп. 1508

XI. Балканологија

– БАРИЋ, Хенрик

Из балканског речника | Уп. 905.

1523. ЛАШКОВА, Лили

За балканизацията на сърбохърварски и български език / Лили Лашкова // 49 (1993), 29–56. | Резиме

1524. ЛОМА, Александар

Albano–caucasica pastoralia / Aleksandar Loma // 62 (2006), 31–38. | Резиме

– ЛОМА, Александар

Illyricum Slavicum : првих пола миленија словенства на северозападном Балкану у светлу лингвистике | Уп. 216.

1525. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Балканистичке смернице и нове појаве у науци о румунском и вулгарно-латинском језику / Мил. Павловић // 28, 3/4 (1970), 479–484.

– ПАВЛОВИЋ, Миливој

Миксоглотске микроанализе и балканистичка ономастика | Уп. 997.

1526. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Перспективе и зоне балканистичких језичких процеса / Мил. Павловић // 22, 1/4 (1957–58), 207–239. | Résumé

– ПАВЛОВИЋ, Миливој

Три питања значајна за балканистичку лингвистику : Bulletin de la Société de Linguistique LXI–LXIII | Уп. 1730.

– ПОПОВ, Бојан

Положај српскохрватског језика у балканском језичком савезу | Уп. 619.

– РАДИЋ, Првослав

Глаголске *ће-* конструкције у говорима Косова и Метохије : балканистички аспект | Уп. 1250.

1527. САВИЦКА, Ирена

Initial and Non–Initial Clusters of a Nasal Sonant and Homorganic Stop in the Balkanic Languages / Irena Sawicka // 61 (2005), 51–55. | Резиме

1528. СИКИМИЋ, Биљана

Ka rekonstrukciji balkanskog teksta / Biljana Sikimić // 51 (1995), 177–195. | Summary

– СКОК, Петар

O bugarskom jeziku u svjetlosti balkanistike | Уп. 511.

1529. СОБОЉЕВ, Андреј

Антибалканизмы / Андрей Н. Соболев // 67 (2011), 185–195. | Резиме

1530. СОБОЉЕВ, Андреј

О некоторых проблемах и задачах в современной балканистики / Андрей Н. Соболев // 64 (2008), 441–448. | Резиме

1531. ТАНАСИЋ, Срето

Значајан допринос балканистици : Herausgegeben von Uwe Hinrichs unter Mitarbeit von Uwe Büttner. – Wiesbaden : Harrassowitz Verlag, 1999. – 1079. / Срето Танасић // 57 (2001), 96–100. | Приказ

1532. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Односот генитив–датив во балканските падежни системи / Зузана Тополињска // 56, 3/4 (2000), 1229–1236.

– УДЛЕР, Рубин

The Sematics of the Term *vatra* in the Dialects of the Languages of the Balkan-Carpathian Area : Based of the General Carpathian Dialectal Atlas, vol. 1, maps 55–59 | Уп. 1048.

– ФРИДМАН, Виктор

Pragmatics and Contact in Macedonia : Convergence and Differentiation in the Balkan Sprachbund | Уп. 523.

1533. ШТАЈНКЕ, Клаус

Dialektologie und Balkanlinguistik / Klaus Steinke // 56, 3/4 (2000), 1419–1424.

XII. Библиографија

1534. ГОЛУБОВИЋ, Ана

О текућој лингвистичкој библиографији у „Јужнословенском филологу“ / Ана Голубовић // 63 (2007), 207–223. | Резюме

1535. ГРИЦКАТ, Ирена

Библиографија радова професора Александра Белића / И. Г. // 24 (1959–60), 49–84.

1536. ЂОРЂЕВИЋ, Нада

Библиографија радова Степана Михаиловича Куљбакина / Нада Ђорђевић // 29, 3/4 (1973), 623–632.

1537. ИЗ библиографије радова Матије Мурка // 19, 1/4 (1951–52), 239–243.

1538. КУЉБАКИН, Степан

Библиографија Јагићевих радова од 1907 год. / С. К. // 3 (1922–23), 102–111.

1539. КУЉБАКИН, Степан

Опыт систематической Кирилло-Мефодиевской библиографии / Г. А. Ильинский. – София : БАН, 1934. – 303. / С. К. // 13 (1933–34), 227–229. | Приказ

1540. КУРЦ, Јозеф

Библиографски преглед научних радова проф. О. Хујера : 1901–1930. / Јос. Курц // 9 (1930), 327–343.

1541. ЛУБАШ, Владислав

Bibliografia onomastyki polskiej do roku 1958 włącznie / opr. Witold Taszycki. – Kraków : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1960. – 336. / Владислав Лубаш // 25 (1961–62), 426–427. | Приказ

1542. МАРКОВИЋ, Милена

Библиографија академика Милке Ивић / Милена Марковић // 67 (2011), 15–99.

– МАРКОВИЋ, Милена

Биобиблиографија академика Ирене Грицкат-Радуловић | Уп. 1621.

1543. МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, Драгана

Библиографија професора Михаила Стевановића / Драгана Мршевић-Радовић // 47 (1991), 5–28.

1544. МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, Драгана

Библиографија радова професора Михаила Ставановића / Д. Мршевић // 30 (1973), 9–30.

1545. НИКОЛИЋ, Берислав

Bibliografija radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije, na području hrvatskoga ili srpskoga jezika / Mate Hraste // HDZb. – 1, 387–479. / Берислав М. Николић // 22, 1/4 (1957–58), 313–316. | Приказ

1546. РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Bibliografie von Arbeiten zur linguistischen Beschreibung der serbokroatischen Gegenwartssprache. – Mannheim : Institut für deutsche Sprache, 1979. – 180. / Milica Radović-Tešić // 36 (1980), 209–212. | Приказ

1547. РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица

Библиографија радова Бериславa Николића / Милица Радовић-Тешић // 33 (1977), 321–332.

1548. РЕМЕТИЋ, Слободан

Библиографија радова академика Павла Ивића / [Слободан Реметић] // 56, 1/2 (2000), 7–49.

– СТАНИШИЋ, Вања

Владимир Николајевич Топоров : 1928–2005. | Уп. 1655.

1549. ЋУПИЋ, Драго

Библиографија Радосава Бошковића / Д. Ћупић // 40 (1984), 235–239.

XIII. Personalia (биографије, аутобиографије, некролози и слично)

1550. АЛЕКСИЋ, Радомир

Јубилеј проф. А. Белића / Р. Алексић // 16 (1937), 187–202.

1551. АНТОАН Меје у Београду // 10, 1/3 (1931), 190–193.

1552. БАРИЋ, Хенрик

Јубилеј проф. А. Белића / Х. Барић // 2, 3/4 (1921), 320–323.

1553. БЕЛИЋ, Александар

Антоан Меје : 11.09.1866–10.09.1936. / А. Б. // 15 (1936), 184–187.

1554. БЕЛИЋ, Александар

Ватрослав Јагић / А. Белић // 3 (1922–23), 86–100.

1555. БЕЛИЋ, Александар

Велики губици пољске лингвистике : Јан Лош, Виктор К. Поржезињски, Ј. А. Бодуен-де-Куртене / А. Б. // 8 (1928–29), 178–183.

1556. БЕЛИЋ, Александар

Велики губици руске филологије : А. И. Собољевски, Петар Аљексејевич Лавров / А. Б. // 8 (1928–29), 184–186.

1557. БЕЛИЋ, Александар

Владимир Мажуранић / А. Б. // 6 (1926–27), 224.

1558. БЕЛИЋ, Александар

Вуков докторат / Милош Тривунац // Страни преглед. – 1/4 (1934) / А. Б. // 13 (1933–34), 189–191. | Приказ

1559. БЕЛИЋ, Александар

Главнији моменти из живота В. Јагића / А. Б. // 3 (1922–23), 100–102.

1560. БЕЛИЋ, Александар

Два пољска јубилеја : Јан Розвадовски, Јан Лос / А. Белић // 6 (1926–27), 221–224.

1561. БЕЛИЋ, Александар

Др Томислав Маретић : 13. X 1854 – 15. I 1938. / А. Б. // 17 (1938–39), 218–221.

1562. БЕЛИЋ, Александар

Ђура Даничић : 6. IV 1825 – 5. XI 1882. / А. Белић // 5 (1925–26), 1–26.

1563. БЕЛИЋ, Александар

Јан Бодуен де Куртене / А. Б. // 4 (1924), 190–193.

1564. БЕЛИЋ, Александар

Јан Михал Розвадовски : 7. 12. 1867 – 14. 3. 1935. / А. Белић // 13 (1933–34), 180–182.

1565. БЕЛИЋ, Александар

Јозеф Вајс : поводом његове седамдесетогодишњице / А. Белић // 14 (1935), 159–160.

1566. БЕЛИЋ, Александар

Јубилеј К. Њича, проф. Крак. универзитета / А. Б. // 13 (1933–34), 182–183.

1567. БЕЛИЋ, Александар

Љубомир Стојановић / А. Белић // 9 (1930), 297–315.

1568. БЕЛИЋ, Александар

Матија Мурко : 12. 02. 1861 – 11. 02. 1952. / А. Белић // 19, 1/4 (1951–52), 237–239.

1569. БЕЛИЋ, Александар

Милан Решетар : †јануара 1942. / А. Б. // 18, 1/4 (1949–50), 506–508.

1570. БЕЛИЋ, Александар

Олџжих Хујер / А. Б. // 9 (1930), 316–318.

1571. БЕЛИЋ, Александар

Poslanica predsedniku Slovenske akademije znanosti in umetnosti Dr.-ju Franu Ramovšu ob šestdesetletnici 14. septembra 1950. / А. Б. // 20, 1/4 (1953–54), 447–448.

1572. БЕЛИЋ, Александар

Прослава Ђуре Јакшића / А. Б. // 5 (1925–26), 230–236.

1573. БЕЛИЋ, Александар

Степан Михајлович Куљбакин : †22. XII 1941. / А. Б. // 18, 1/4 (1949–50), 504–506.

1574. БЕЛИЋ, Александар

Фран Рамовш : 14. 09. 1890 – 16. 09. 1952. / А. Б. // 20, 1/4 (1953–54), 577–578.

1575. БЕЛИЋ, Александар

Франце Кидрич : 23. III 1880 – 11. IV 1950. / А. Б. // 18, 1/4 (1949–50), 519–521.

1576. БЕЧЕВА, Ничка

Проф. др Искра Ликоманова : 1956–2011. / Ничка Бечева // 68 (2012), 163–167.

1577. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Franciszek Sławski : 13. V 1916 – 19. I 2001. / Марта Бјелетић // 57 (2001), 132–135.

1578. БОШКОВИЋ, Радосав

Никола ван Вејк : 4. X 1880 – 25. III 1941. / Р. Б. // 18, 1/4 (1949–50), 501–504.

1579. БОШКОВИЋ, Радосав

Олџжих Хујер / Р. Б. // 18, 1/4 (1949–50), 508–512.

1580. БУДИМИР, Милан

Петар Скок / М. Будимир // 21, 1/4 (1955–56), 503–505.

1581. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Ева Хавлова : 5. јули 1929 – 2. април 2010. / Јасна Влајић-Поповић // 67 (2011), 273–277.

1582. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Kenneth E. Naylor : 1937–1992. / Јасна Влајић-Поповић // 50 (1994), 277–283.

1583. ВУЈИЧИЋ, Драгомир

Јован Вуковић / Драгомир Вујичић // 35 (1979), 249–254.

1584. ВУКОМАНОВИЋ, Славко

Радомир Алексић : 1900–1978. / Славко Вукомановић // 35 (1979), 243–246.

1585. ВУКСАНОВИЋ, Миро

Девет врлина Милке Ивић / Миро Вуксановић // 64 (2008), 1–5.

1586. ГЕОРГИЈЕВИЋ, Крешимир

Успомене Матије Мурка / Крешимир Георгијевић // 19, 1/4 (1951–52), 287–304.

1587. ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка

Ирена Грицкат-Радуловић : велики лексикограф и учитељ лексикографије / Даринка Гортан-Премк // 66 (2010), 21–30. | Summary

1588. ГОШИЋ, Невенка

Драгомир Вујичић : 3. 11. 1935 – 28. 7. 1997. / Невенка Гошић // 54 (1998), 257–259.

1589. ГРИЦКАТ, Ирена

Александар Стојићевић : 15. 03. 1879 – 18. 05. 1952. / И. Г. // 20, 1/4 (1953–54), 579.

1590. ГУДКОВ, Владимир

Александр Белич и Павле Ивич в Московском университете / Владимир П. Гудков // 65 (2009), 15–19.

– ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Семантичка истраживања Ирене Грицкат | Уп. 948.

1591. ЂОРЂИЋ, Петар

Јозеф Зубати : 1855–1931. / П. Ђ. // 10, 1/3 (1931), 194–196.

1592. ЖИВКОВИЋ, Сретан

Ђуро Грубор / Ср. Живковић // 18, 1/4 (1949–50), 517–519.

1593. ЖУГИЋ, Радмила

Делото на Блаже Конески : остварувања и перспективи. – Скопје : МАНУ, 2002. – 453. / Радмила Жугић // 59 (2003), 212–216. | Приказ

1594. ЗАРЕМБА, Алфред

Tadeusz Lehr-Spławiński : twórczość naukowa i działalność organizacyjna / Alfred Zaręba // 27, 1/2 (1966–67), 225–235.

1595. ИВИЋ, Алекса

Хапшење д-ра Ватрослава Облака у Турској : март 1892. године / Алекса Ивић // 16 (1937), 181–183.

1596. ИВИЋ, Милка

André Vaillant : 03. 11. 1890 – 23. 04. 1977. / Милка Ивић // 35 (1979), 239.

1597. ИВИЋ, Милка

Arne Gallis : 29. XI 1908 – 31. I 1997. / Милка Ивић // 53 (1997), 270–271.

1598. ИВИЋ, Милка

Bohuslav Havránek : 30. 01. 1893 – 02. 03. 1978. / Милка Ивић // 35 (1979), 241–242.

1599. ИВИЋ, Милка

Др Берислав Николић : 9. XI 1928 – 22. V 1976. / Милка Ивић // 32 (1976), 259–260.

1600. ИВИЋ, Милка

Др Јован Кашић : 13. 6. 1933 – 7. 2. 1987. / Милка Ивић // 43 (1987), 299–301.

1601. ИВИЋ, Милка

Ирена Грицкат-Радуловић / Милка Ивић // 66 (2010), 11–12.

1602. ИВИЋ, Милка

Још један рођендан који не заборављамо / Милка Ивић // 32 (1976), 1.

1603. ИВИЋ, Милка

Митар Пешикан : 8. 11. 1927 – 8. 7. 1996. / Милка Ивић // 52 (1996), 237–238.

1604. ИВИЋ, Милка

Неколико мојих речи о Павлу / Милка Ивић // 65 (2009), 9.

1605. ИВИЋ, Милка

Поводом годишњице смрти Бранислава Брборића / Милка Ивић // 62 (2006), 409–410.

1606. ИВИЋ, Милка

Роман Осипович Јакобсон : 11. 10. 1896 – 18. 12. 1982. / Милка Ивић // 39 (1983), 311–313.

1607. ИВИЋ, Милка

Rudolf Kolarič : 14. IV 1898 – 7. VI 1975. / Милка Ивић // 32 (1976), 257–258.

1608. ИВИЋ, Милка

Светозар Стијовић : 22. II 1939 – 29. VII 2000. / Милка Ивић // 57 (2001), 129–131.

1609. ИВИЋ, Милка

У спомен Александру Белићу / Милка Ивић // 41 (1985), б.с.

1610. КОМЕМОРАЦИЈА поводом смрти Матије Мурка // 19, 1/4 (1951–52), 243–244

1611. КУЉБАКИН, Степан

Вацлав Вондрак / С. Куљбакин // 5 (1925–26), 237–240.

1612. КУЉБАКИН, Степан

Dílo Václava Vondráka / Miloš Noha. – Brno, 1926. – 84. / С. К. // 6 (1926–27), 273. | Приказ

1613. КУЉБАКИН, Степан

Јубилеј проф. Б. М. Љапунова / С. К. // 4 (1924), 194.

1614. КУЉБАКИН, Степан

Седамдесетогодишњица проф. Ф. Пастернека / С. К. // 4 (1924), 193.

1615. ЛАЛИЋ, Радован

В. В. Виноградов : 1895–1969. / Радован Лалић // 28, 3/4 (1970), 567–570.

1616. ЛАШКОВА, Лили

Иван Леков : 1904–1978. / Лили Лашкова // 51 (1995), 369–379.

1617. ЛОМА, Александар

Олег Николајевич Трубачов : 1930–2002. / Александар Лома // 58 (2002), 173–177.

1618. ЉУБОМИР Стојановић // 8 (1928–29), I.

1619. МАГАРАШЕВИЋ, Бранко

Свечани састанак Југословенске академије поводом 125-годишњице Даничићева рођења / Б. Магарашевић // 18, 1/4 (1949–50), 243–244.

1620. МАЈНАРИЋ, Никола

Dr August Musić / Niko Majnarić // 17 (1938–39), 228–233.

1621. МАРКОВИЋ, Милена

Биобиблиографија академика Ирене Грицкат-Радуловић / Милена Марковић // 66 (2010), 51–108.

1622. МИЛАНОВИЋ, Бранислав

Јубилеј проф. А. Белића / Бран. Милановић // 18, 1/4 (1949–50), 223–242.

1623. МИЛЕТИЋ, Бранко

Јозеф Хлумски / Б. Милетић // 9 (1930), 319–327.

1624. МИЛЕТИЋ, Бранко

Josef Chlumský : 23. I 1971–12. III 1939. / Бранко Милетић // 17 (1938–39), 221–225.

1625. МИЛЕТИЋ, Бранко

Miloš Weingart : 21. IX 1890 – 12. I 1939. / Бранко Милетић // 17 (1938–39), 225–228.

1626. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Павле Ивић у неким мојим сећањима / Александар Младеновић // 65 (2009), 11–14.

1627. НИКОЛИЋ, Светозар

Казимјеж Њич : 01. 02. 1874 – 26. 09. 1958. / Св. Николић // 24 (1959–60), 491–494.

1628. НИКОЛИЋ, Светозар

Стањислав Слоњски : 09. 10. 1879 – 08. 03. 1959. / Св. Николић // 24 (1959–60), 494–496.

1629. ОДЈЕК Јагићеве смрти у Русији // 3 (1922–23), 111–112.

1630. ПАВЛОВИЋ, Драгољуб

Антун Барац : 20. 12. 1894 – 02. 11. 1955. / Д. Павловић // 21, 1/4 (1955–56), 499–501.

1631. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Дело Александра Белића / М. Павловић // 24 (1959–60), 1–14.

1632. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Иља Иљич Толстој / Миливој Павловић // 28, 3/4 (1970), 571–573.

1633. ПЕНИНГТОН, Ана

Професор Роберт Оти : 1914–1978. / Anne Pennington // 35 (1979), 247–248.

1634. ПЕТРОВИЋ, Драгољуб

Записи о Павлу Ивићу / Драгољуб Петровић // 65 (2009), 21–35.

1635. ПЕТРОВИЋ, Снежана

Оливера Јашар-Настева : 25. новембар 1922 – 9. јануар 2000. / Снежана Петровић // 59 (2003), 239–244.

1636. ПЕТРОВИЋ, Тања

Дубравко Шкиљан : 1949–2007. / Тања Петровић // 63 (2007), 301–303.

1637. ПЕЦО, Асим

Допринос Варнера Лефелдта историјској славистици / Асим Пецо // 62 (2006), 360–363.

1638. ПЕЦО, Асим

Мате Храсте : 1898–1970. / Асим Пецо // 28, 3/4 (1970), 575–577.

1639. ПЕЦО, Асим

Уз јубилеј професора Михаила Стевановића / А. Пецо, Ж. Станојчић // 30 (1973), 1–7.

1640. ПИПЕР, Предраг

Академик Милка Ивић : 1923–2011. / Предраг Пипер // 67 (2011), 9–13.

1641. ПОЛОВИНА, Весна

Душан Јовић : 1921–1996. / Весна Половина // 53 (1997), 272–273.

1642. ПУДИЋ, Иван

Макс Фасмер : 1886–1962. / И. Пудић // 25 (1961–62), 557–559.

1643. РАДИЋ, Првослав

Блаже Конески : 1921–1993. / Првослав Радић // 50 (1994), 271–275.

1644. РАДОЈИЧИЋ, Ђорђе

Ћиро Ђенали : 1905–1959. / Ђорђе Сп. Радојичић // 24 (1959–60), 497–499.

1645. РЕМЕТИЋ, Слободан

Академик Александар Младеновић : 25. 8. 1930 – 6. 4. 2010. / Слободан Реметић // 67 (2011), 255–266.

1646. РЕМЕТИЋ, Слободан

Божидар Видоевски : 8. 11. 1920 – 16. 5. 1998. / Слободан Реметић // 55 (1999), 171–175.

1647. РЕМЕТИЋ, Слободан

Бранислав Брборић : 1. 2. 1940 – 4. 5. 2005. / Слободан Реметић // 61 (2005), 322–325.

1648. РЕМЕТИЋ, Слободан

Две и по деценије велике привилегије / Слободан Реметић // 65 (2009), 37–60.

1649. РОДИЋ, Никола

Милан Будимир : 1891–1975. / Никола Родић // 32 (1976), 261–265.

1650. РОДИЋ, Никола

Mieczysław Karaś : 1924–1977. / Nikola Rodić // 34 (1978), 277–279.

1651. РОДИЋ, Никола

František Vaclav Mareš : 1922–1994. / Nikola Rodić // 51 (1995), 383–385.

1652. СИКИМИЋ, Биљана

Никита Ильич Толстой : 1923–1996. / Биљана Сикимић // 53 (1997), 267–269.

1653. СЛИЗИНСКИ, Јежи

Z kontaktów Wuka Stefanowicia Karadżicia z Polakami / Jerzy Slizinski // 24 (1959–60), 201–212.

1654. СМИРНОВ, Константин

Два писма В. Јагића / Константин Смирнов // 12 (1933), 211–216.

1655. СТАНИШИЋ, Вања

Владимир Николајевич Топоров : 1928–2005. / Вања Станишић // 61 (2005), 325–330. + Одабрана библиографија В. Н. Топорова: 329–330.

1656. СТАНКЈЕВИЧ, Едвард

In memoriam Pavle Ivić / Edward Stankiewicz // 56, 1/2 (2000), 51–62.

1657. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Александар Белић у славистичком покрету / Богољуб Станковић // 63 (2007), 31–46. | Резюме

1658. СТАНКОВИЋ, Станислав

Уз јубилеј Радмиле Угринове Скаловске / Станислав Станковић // 53 (1997), 263–266.

1659. СТАНОЈЧИЋ, Живојин

Михаило Стевановић : 3. 4. 1903 – 14. 1. 1991. / Живојин Станојчић // 47 (1991), 1–4.

– СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Вук и Даничић / А. Белић. – Београд : Просвета, 1947. – 214. | Уп. 1431.

1660. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Миливој Павловић / М. Стевановић // 31 (1974–75), 285–292.

– СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Осврт на Белићево учење о језику | Уп. 864.

1661. СТЕВОВИЋ, Игрутин

Прослава Вука Ст. Караџића / Игрутин Стевовић // 18, 1/4 (1949–50), 205–223.

1662. СТЕФАНОВИЋ, Димитрије

Мр Никола Родић : 1940–2003. / Димитрије Стефановић // 61 (2005), 319–321.

1663. СТОГОДИШЊИЦА од дана рођења Ђуре Даничића // 4 (1924), 195–196.

1664. ТАНАСИЋ, Срето

Др Драго Ћупић : 19. март 1932 – 18. јуни 2010. / Срето Танасић // 67 (2011), 267–271.

1665. ТАНАСИЋ, Срето

Живот и дело академика Павла Ивића : зборник радова са трећег међународног научног скупа „Живот и дело академика Павла Ивића“, Београд, Нови Сад, Суботица, 17–19. септембар 2001 / ред. Томислав Бекић и др. ; гл. ур. Јудита Планкош. – Суботица : Градска библиотека ; Београд : САНУ : Народна библиотека Србије ; Институт за српски језик ; Нови Сад : Матица српска : Филозофски факултет, 2005. – 756. / Срето Танасић // 61 (2005), 244–248. | Приказ

1666. ТАНАСИЋ, Срето

Ксенија Милошевић / Срето Танасић // 49 (1993), 259–261.

1667. ТАРАНОВСКИ, Кирил

Радован Кошутић : 1866–1949. / К. Т. // 18, 1/4 (1949–50), 512–517.

1668. ТЕРЗИЋ, Богдан

С. П. Обнорски : 28. 06. 1888 – 13. 11. 1962. / Богдан Терзић // 25 (1961–62), 553–557.

1669. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Kazimierz Feleszko : 1939–2001. / Зузана Тополињска // 57 (2001), 136–138.

1670. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Teoretyczne aspekty prac syntaktycznych Ireny Grickat / Zuzanna Topolińska // 66 (2010), 13–20. | Резиме

1671. ЋОРИЋ, Божо

Академик Асим Пецо : 1927–2011. / Божо Ћорић // 68 (2012), 159–162.

1672. ЋУПИЋ, Драго

Радосав Бошковић : 1907–1983. / Драго Ћупић // 40 (1984), 231–233.

1673. ХРАСТЕ, Мате

Др Драгутин Боранић / М. Храсте // 21, 1/4 (1955–56), 501–502.

1674. ХРАСТЕ, Мате

Др Миховил Комбол / М. Храсте // 21, 1/4 (1955–56), 497–499.

XIV. Институције, научни скупови, часописи, удружења

1675. АПОСТОЛСКИ, Михаило

Међународни научни сусрет поводом 1000 годишњице комитопула и стварања Самуилове државе / М. Апостолски // 28, 3/4 (1970), 561–563.

1676. АРАНЂЕЛОВИЋ-ЖИВКОВИЋ, Бранислава

Анкета Матице српске, Новосадски договор и његови закључци о питањима српскохрватског језика / Бранислава Аранђеловић-Живковић // 21, 1/4 (1955–56), 257–262.

1677. АРАНЂЕЛОВИЋ-ЖИВКОВИЋ, Бранислава

Други конгрес југословенских слависта / Бранислава Аранђеловић-Живковић // 24 (1959–60), 389–394.

1678. АРАНЂЕЛОВИЋ-ЖИВКОВИЋ, Бранислава

Први конгрес југословенских слависта / Бранислава Аранђеловић-Живковић // 22, 1/4 (1957–58), 339–344.

1679. БЕЛИЋ, Александар

Даничићев зборник. – Београд : СКА, 1925. – 294. / А. Б. // 5 (1925–26), 298–300. | Приказ

1680. БЕЛИЋ, Александар

Други славистички конгрес у Варшави и Кракову / А. Б. // 13 (1933–34), 183–188.

1681. БЕЛИЋ, Александар

Из славистичког летописа / А. Б. // 16 (1937), 184–186.

1682. БЕЛИЋ, Александар

Јужнословенски филолог / А. Б. // 2, 1/2 (1921), 1–3.

1683. БЕЛИЋ, Александар

Први конгрес оловенских[sic!] филолога у Прагу 1929. г. од 6. до 13. октобра / А. Белић // 8 (1928–29), 160–178.

1684. БЕЛИЋ, Александар

Савез Словенских Академија / А. Б. // 1, 1/2 (1913), 144–147.

1685. БЕЛИЋ, Александар

Састанак слависта у Риму / А. Б. // 21, 1/4 (1955–56), 270–271.

1686. БЕЛИЋ, Александар

Фонолошка конференција у Прагу од 18. до 21. децембра 1930 год. / А. Белић // 10, 1/3 (1931), 186–190.

1687. БЕЛИЋ, Александар

[Четврти] IV Интернационални лингвистички конгрес / А. Белић // 15 (1936), 187–191.

1688. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Јубиларни зборник посвећен Зузани Тополињској : Славистички студии : списание на Катедра за славистика при Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ за 2001 година : 10. – Скопје : Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2002. – 529. / Марта Бјелетић // 60 (2004), 213–217. | Приказ

1689. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Међународна научна конференција „Прасловенски језик и његов распад“ / Марта Бјелетић // 53 (1997), 258–262.

1690. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Три пољска јубиларна зборника радова / Марта Бјелетић // 58 (2002), 164–171. | Приказ

1691. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Знанствени скуп „Повијесна дијалектологија“ : Загреб, 15–17. марта 1984. / Жарко Бошњаковић // 41 (1985), 199–202.

1692. БРБОРИЋ, Вељко

О Скерлићевој анкети у „Српском књижевном гласнику“ / Вељко Брборић // 56, 1/2 (2000), 149–156.

1693. БУКУМИРИЋ, Милета

Ономатолошки прилози 4 (1983) / М. Букумирић // 41 (1985), 193–198. | Приказ

1694. ВАЛЧАК, Гжегож

Prace Filologiczne, tom XVIII, część 1/2, 1963–65. / Grzegorz Walczak // 27, 3/4 (1968–69), 485–498. | Приказ

1695. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Dzieje Słowian w świetle leksyki : Międzinarodowa Sesja Naukowa poświęcona pamęci Profesora Franciszyka Sławskiego, Kraków 17–18. maj 2001. / Јасна Влајић-Поповић // 57 (2001), 123–127.

1696. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Prvi jugoslovenski naučni skup o etimologiji / Jasna Vlajić-Popović // 44 (1988), 113–115.

1697. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна

Словенска етимологија : поводом стогодишњице смрти Франца Миклошића / Јасна Влајић-Поповић // 48 (1992), 187–189. | Приказ

1698. ГОШИЋ, Невенка

Nova serija slavističkih radova : Studia linguistica Polono-Jugoslavica / Nevenka Gošić // 41 (1985), 155–161. | Приказ

1699. ГРИЦКАТ, Ирена

Лексикографический сборник I. – Москва : Институт языкознания, 1957. / И. Грицкат // 22, 1/4 (1957–58), 296–303. | Приказ

1700. ГРИЦКАТ, Ирена

Лингвистички састанци при Институту за српски језик Српске академије наука / И. Г. // 20, 1/4 (1953–54), 391–401.

1701. ГУДКОВ, Владимир

Интересовање московских слависта XIX века за народни језик Срба / Владимир П. Гудков // 30 (1973), 85–92.

1702. ДМИТРИЈЕВ, Петар

Славистика в Ленинградском университете / П. А. Дмитриев, Г. И. Сафронов // 27, 3/4 (1968–69), 561–585.

1703. ДРАГИН, Гордана

Знанствени скуп „Дијалекатска географија и дијалектолошка лексикологија и лексикографија“ : Загреб, 18. и 19. март 1982. / Гордана Драгин // 39 (1983), 307–310.

1704. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Иновације у творби речи у словенским језицима : 11. заседање Комисије за творбу речи Међународног славистичког комитета, Москва 24–26. март 2009. / Рајна Драгићевић // 65 (2009), 461–468.

1705. ДРАЈЕ, Анри

Une organisation internationale pour le développment des études onomastiques, le C.I.S.O. / Henry Draye // 30 (1973), 99–105.

1706. ДУРНОВО, Николај

Общее и славянское языковедение в России с 1914 по 1925 год. / Николай Дурново // 5 (1925–26), 240–297.

1707. ИВАНОВА, Ценка

Към историята на българо-сръбските книжевноезикови отношения : по материали от българския вестник *Въстокъ*, издаван в Белград през 1865 год. / Ценка Иванова // 56, 1/2 (2000), 455–461.

1708. ИВИЋ, Милка

Љубљанска „Linguistica“ за 2001. и 2002. годину / Милка Ивић // 60 (2004), 193–198. | Приказ

1709. ИВИЋ, Милка

Педесети број „Јужнословенског филолога“ / Милка Ивић // 50 (1994), 1–3.

1710. ИВИЋ, Павле

Slavistična Revija III (1950) / П. Ивић // 19, 1/4 (1951–52), 339–343. | Приказ

1711. ИЗ записника Друштва Српске Словесности // 5 (1925–26), 218–221.

1712. ИЛЕШИЋ, Фран

Prace filologiczne / Fr. Ilešić // 6 (1926–27), 261–263. | Приказ

1713. КАШИЋ, Јован

Зборник радова о Александру Белићу. – Београд : САНУ, 1976. – 469. / Јован Кашић // 35 (1979), 193–200. | Приказ

1714. КОЛАРИЧ, Рудолф

ZbFL IV/V / Rudolf Kolarič // 26, 3/4 (1963–64), 537–544. | Приказ

1715. КОЛАРИЧ, Рудолф

Slavica pragensia IV 1962 / Rudolf Kolarič // 26, 3/4 (1963–64), 519–532. | Приказ

1716. КОСТИЋ, Драгутин

Годишњица Николе Чупића. – Београд : Задужбина Н. Чупића, 1938. – 323. / Драг. Костић // 17 (1938–39), 260–272. | Приказ

1717. КОСТИЋ, Драгутин

Зборник за историју, језик и књижевност српског народа : прво одељење : књига XII : Ерлангенски рукопис старих српскохрватских народних песама. – Праг, 1925. / Драг. Костић // 6 (1926–27), 278–295. | Приказ

1718. КУЉБАКИН, Степан

Dobrovského Institutiones na oděčnou pamět jejich stoletého jubilca / Miloš Weingart. – Bratislava, 1923. – 232. / С. К. // 6 (1926–27), 271. | Приказ

1719. ЛАМБИЋ-БОЖОВИЋ, Љиљана

Значајан прилог нашој лексикографији : часопис „Слово“ / Љиљана Ламбић-Божовић // 39 (1983), 273–277. | Приказ

1720. ЛАШКОВА, Лили

Један значајан јубилеј / Лили Лашкова // 50 (1994), 259–265.

1721. ЛОМА, Александар

Међународни симпозијум посвећен деведесетогодишњици рођења академика Владимира Георгиева, Банкја код Софије, 21–22. октобар 1998. / А[лександар] Л[ома], Ј[асна] В-П[Влајић-Поповић], М[арта] Б[јелетић], С[нежана] П[етровић] // 55 (1999), 169–170.

1722. MEMORIAL of Profesor Pavle Ivić at the 12th Biennial Conference on Balkan and South Slavic Linguistic, Literature and Folklore, University of Kansas, USA // 56, 1/2 (2000), 63–74.

1723. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Десети међународни конгрес слависта / Радмило Маројевић // 45 (1989), 227–231.

1724. МУГОШ, Милан

Ivšićev zbornik : zbornik u čast Stjepana Ivšića. – Zagreb : Hvtaskog filološko društvo, 1963. – 423. / Milan Mugoš // 26, 3/4 (1963–64), 532–537. | Приказ

1725. НИКОЛИЋ, Берислав

Трећи конгрес Савеза славистичких друштава ФНРЈ : 18. 09. – 23. 09. 1961. Љубљана / Берислав М. Николић // 25 (1961–62), 432–436.

1726. ЊИЧ, Казимјеж

Polonica. – I (1911) / Казимир Њич (Nitsch) // 1, 1/2 (1913), 147–157. | Приказ

1727. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Mélanges André Vaillant, Revue des Études slaves 1964. / Milivoj Pavlović // 26, 3/4 (1963–64), 623–629.

1728. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Симпозијум о српско-румунским односима / Мил. Павловић // 28, 3/4 (1970), 565–566.

1729. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Слово за празниците Кирила Пејчиновића / ред. Блаже Конески. – Скопје : Култура, 1956. – 117. / Мил. Павловић // 22, 1/4 (1957–58), 330–332. | Приказ

1730. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Три питања значајна за балканистичку лингвистику : Bulletin de la Société de Linguistique LXI–LXIII / Мил. Павловић // 28, 3/4 (1970), 475–478. | Приказ

1731. ПАВЛОВИЋ, Миливој

Ľunité ďesprit et ľéquilibre des études linguistiques en France / Milivoj Pavlović // 29, 1/2 (1972), 307–338. | Резиме

1732. ПЕТРОВИЋ, Драгољуб

Holandska slavistika i istraživanje srpskohrvatskih dijalekata / D. Petrović // 41 (1985), 127–133.

1733. ПЕТРОВИЋ, Мирјана

Гласник Етнографског института САНУ. – 54 (2006). / Мирјана Петровић // 63 (2007), 288–293. | Приказ

1734. ПЕЦО, Асим

Al Lisānniyāt, Revue Algérienne de Linguistique. – 1 (1971) / Асим Пецо // 29, 3/4 (1973), 561–564. | Приказ

1735. ПИПЕР, Предраг

Зборник Института за српски језик САНУ : посвећено др Драгу Ћупићу поводом 75-годишњице живота. 1 / ур. Срето Танасић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2008. – 665. / Предраг Пипер // 67 (2011), 339–342. | Приказ

1736. ПИПЕР, Предраг

Studies in Polish Linguistics : 1. – Kraków, 2004. / Предраг Пипер // 61 (2005), 261–266. | Приказ

1737. ПИПЕР, Предраг

[Третья] III Международная научная конференция „Национально-культурный компонент в тексте и языке“, Минск, 7–9 апреля 2005 г. / Предраг Пипер // 61 (2005), 315–318.

1738. ПОЛЕНАКОВИЋ, Харалампије

Симпозијум 1100-годишнина од смртта на Кирил Солунски / Х. Поленаковић // 28, 3/4 (1970), 559–560.

1739. ПОПОВИЋ, Иван

Лингвистичке и филолошке расправе у Зборнику радова Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу (1951) / Иван Поповић // 19, 1/4 (1951–52), 323–334.

1740. ПОПОВИЋ, Љубомир

Девето и десето заседање Међународне комисије за проучавање граматичке структуре словенских језика / Љубомир Поповић // 32 (1976), 251–254.

1741. ПОПОВИЋ, Љубомир

[Седми] VII Научни састанак Међународне комисије за проучавање граматичке структуре словенских језика / Љубомир Поповић // 29, 3/4 (1973), 638–639.

1742. РАДОВАНОВИЋ, Драгана

Годишњак за српски језик и књижевност : зборник посвећен Недељку Богдановићу. – 8 (2006), 524. / Драгана Радовановић // 63 (2007), 261–266. | Приказ

1743. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

О издавању „Целокупних дела Павла Ивића“ / Милорад Радовановић // 56, 3/4 (2000), 901–905.

1744. РЕМЕТИЋ, Слободан

Научни скуп о лексикографији и лексикологији / Слободан Реметић // 37 (1981), 297–301.

1745. РЕМЕТИЋ, Слободан

Уз 56. књигу *Јужнословенског филолога*, посвећену успомени на академика Павла Ивића / Слободан Реметић // 56, 1/2 (2000), 1–6.

1746. РЕШЕТАР, Милан

Српски диалектолошки зборник 3 / М. Решетар // 6 (1926–27), 252–260. | Приказ

1747. РИСТИЋ, Стана

Рад лингвистичке трибине у Институту за српски језик САНУ / Стана Ристић // 59 (2003), 223–238.

1748. РИСТИЋ, Стана

Трећи Софијски славистички конгрес „Лингвистика и поетика“ посвећен стогодишњици рођења Р. О. Јакобсона / Стана Ристић // 53 (1997), 253–257.

1749. РИСТИЋ, Стана

Filologija 22/23 (1994) / Stana Ristić // 51 (1995), 353–359. | Приказ

1750. РОДИЋ, Никола

Друга југословенска ономастичка конференција / Н. Родић // 34 (1978), 273–275.

1751. РОДИЋ, Никола

Onomastica jugoslavica 6 / Nikola Rodić // 34 (1978), 245–249. | Приказ

1752. РОДИЋ, Никола

Пета југословенска ономастичка конференција / Н. Родић // 40 (1984), 225–229.

1753. РОДИЋ, Никола

Прва југословенска ономастичка конференција / Никола Родић // 32 (1976), 254–256.

1754. РОДИЋ, Никола

Proslava stogodišnjice od formiranja Lingvističkog društva u Parizu i stogodišnjica rođenja Antona Mejea (Pariz 1966) / Nikola Rodić, Milivoj Pavlović // 29, 3/4 (1973), 633–637.

1755. РОДИЋ, Никола

[Treći] III jugoslovensko-rumunski simpozijum / Nikola Rodić // 31 (1974–75), 281–283.

1756. СВОЈИМ сарадницима и читаоцима / Уредништво Јужнословенског филолога // 18, 1/4 (1949–50), VII–VIII.

1757. СИКИМИЋ, Биљана

Etimologija : referati sa Znanstvenog skupa o etimologiji održanog 4. i 5. lipnja 1987. u Zagrebu. – Zagreb : HAZU, 1993. – 154. / Biljana Sikimić // 51 (1995), 334–338. | Приказ

1758. СИКИМИЋ, Биљана

Sedmi međunarodni balkanološki kongres / Biljana Sikimić // 51 (1995), 381–382.

1759. СИКИМИЋ, Биљана

Скокови етимолошки сусрети : Задар, 8. и 9. 11. 1990. / Биљана Сикимић // 47 (1991), 279–280.

1760. СИКИМИЋ, Биљана

Шести Међународни балканолошки конгрес : Софија, 30. август – 5. септембар 1989. / Биљана Сикимић // 46 (1990), 161–164.

1761. СОБОЉЕВ, Андреј

Croatica et Slavica Iadertina : I / ur. Josip Lisac. – Zadar : Sveučilište u Zadru. Odjel za kroatistiku i slavistiku, 2005. – 415. / Андрей Н. Соболев // 62 (2006), 404–408. | Приказ

1762. СОБОЉЕВ, Андреј

Три књиге часописа Paleoslavica / Андрей Соболев // 58 (2002), 149–163. | Приказ

1763. СТАМАТОСКИ, Трајко

Четврто заседание на Мегународната комисија за словенска ономастика / Трајко Стаматоски // 28, 3/4 (1970), 563–565.

1764. СТАНИЋ, Милија

Друштво за српскохрватски језик и књижевност / М. С. // 20, 1/4 (1953–54), 401–403.

1765. СТАНИЋ, Милија

Друштво за српскохрватски језик и књижевност НР Србије / М. Ст. // 21, 1/4 (1955–56), 264–266.

1766. СТАНИЋ, Милија

Саветовање слависта Југославије / Милија Станић // 21, 1/4 (1955–56), 266–270.

1767. СТЕВАНОВИЋ, Михаило

Српски дијалектолошки зборник XIV (1964) / Михаило Стевановић // 26, 3/4 (1963–64), 590–603. | Приказ

1768. СТЕФАНОВИЋ, Димитрије

Десет година Старословенистичког одсека Института за српскохрватски језик у Београду / Димитрије Стефановић // 36 (1980), 213–219.

1769. СТИЈОВИЋ, Светозар

Трећа југословенска ономастичка конференција / Светозар Стијовић // 36 (1980), 221–224.

1770. СТИЈОВИЋ, Светозар

Четврта југословенска ономастичка конференција / Светозар Стијовић // 38 (1982), 183–187.

1771. СТОЈАНОВИЋ, Љубомир

Поводом покретања „Јужнословенског филолога“ / Љуб. Стојановић, А. Белић // 1, 1/2 (1913), 1–3.

1772. ТАНАСИЋ, Срето

„Босанска вила“ о српском језику / Срето Танасић // 56, 3/4 (2000), 1161–1168.

1773. ТАНАСИЋ, Срето

Wiener slawistische Almanach 57 : „Aktuelna pitanja jezika Bošnjaka, Hrvata, Srba i Crnogoraca“ / Срето Танасић // 60 (2004), 209–212. | Приказ

1774. ТАНАСИЋ, Срето

Нови славистички часопис „Славистика“ / Срето Танасић // 54 (1998), 254–256. | Приказ

1775. ТАРАНОВСКИ, Кирил

Међународни славистички састанак у Београду / К. Т. // 21, 1/4 (1955–56), 271–282.

1776. ЋУПИЋ, Драго

Девети конгрес југословенских слависта / Драго Ћупић // 36 (1980), 225–227.

1777. ЋУПИЋ, Драго

[Једанаести] XI Међународни славистички конгрес у Братислави / Драго Ћупић // 50 (1994), 267–270.

1778. ЋУПИЋ, Драго

Нов допринос нашој ономастици : „Ономатолошки прилози“ / Драго Ћупић // 37 (1981), 273–279. | Приказ

1779. ХУЈЕР, Олджих

Чешка филологија и лингвистика од 1909–1921 год. / О. Хујер // 3 (1922–23), 112–137.

1780. ЧИГОЈА, Бранкица

Љубомир Стојановић : живот и дело : научни скуп : Ужице, април 18–19. 2002. – Ужице : Учитељски факултет, 2002. – 481. / Brankica Čigoja // 59 (2003), 204–211. | Приказ

1781. ШАЛЕР, Хелмут

Die Serbische Sprachwissenschaft im 20. Jahrhundert : Ihre Beziehungen zu Deutschland / Helmut W. Schaller // 56, 3/4 (2000), 1401–1409.

XV. Разно

1782. БЕЛЕШКЕ // 1, 1/2 (1913), 158–160.

1783. БЕЛЕШКЕ // 2, 1/2 (1921), 180–186

1784. БЕЛЕШКЕ // 2, 3/4 (1921), 324–325.

1785. БЕЛИЋ, Александар

Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven / M. Murko. – Prag ; Heidelberg, 1927. – 179. / А. Белић // 6 (1926–27), 238–248. | Приказ

1786. БЕЛИЋ, Александар

Трагови најстаријег словенског соја у Банату / Јован Ердељановић // Niederlův Sborník. – Praha, 1925. – 285–308. / А. Б. // 8 (1928–29), 229–231. | Приказ

1787. ВУЛИЋ, Никола

Beiträge zur Kulturgeschichte der Thraker / Gawril Kazarow. – Sarajevo, 1916. – 123. / Н. Вулић // 4 (1924), 215. | Приказ

1788. ИВИЋ, Павле

Галипољски Срби / Миленко С. Филиповић. – Београд, 1946. – 124. / П. Ивић // 18, 1/4 (1949–50), 336–338. | Приказ

1789. ИВИЋ, Павле

Једна белешка Саве Текелије / П. И. // 20, 1/4 (1953–54), 377–378. | Résumé

1790. ЈИРЕЧЕК, Константин

Велики кнез Михаило / К. Јиречек // 1, 1/2 (1913), 105–106.

1791. НИКОЛИЋ, Берислав

Срби у Срему до 1736/7 : историја насеља и становништва / Душан Ј. Поповић. – Београд : САН, 1950. – 300; Срби у Бачкој до краја осамнаестог века : историја насеља и становништва / Душан Ј. Поповић. Пописи становништва Бачке током осамнаестог века

/ Живан Сечански. – Београд : Научна књига, 1952. – 418. / Берислав М. Николић // 20, 1/4 (1953–54), 437–446. | Приказ

1792. НОВЕ етнографске карте // 1, 1/2 (1913), 157.

1793. ПАВЛОВИЋ, Миливој

A la recherche des Scordisques / Milivoj Pavlović // 29, 3/4 (1973), 601–622.

1794. ПЕТРОВИЋ, Драгољуб

Језик повезује људе и народе / Душко Вујновић. – Ријека, 1973. – 138. / Драгољуб Петровић // 33 (1977), 311–313. | Приказ

1795. РАДОЈИЧИЋ, Ђорђе

Завида, отац хумског кнеза Мирослава / Ђорђе Сп. Радојичић // 23, 1/4 (1958), 255–261. | Résumé

1796. РАДОЈИЧИЋ, Ђорђе

Служење Доментијаном у литургичне сврхе у XIV веку / Ђорђе Сп. Радојичић // 21, 1/4 (1955–56), 151–155. | Résumé

1797. СТАНОЈЕВИЋ, Станоје

Откуда погрешна година крунисања Душанова у „Копорињском родослову“? / Ст. Станојевић // 1, 1/2 (1913), 106–107.

1798. СТАНОЈЕВИЋ, Станоје

Чокешина / Ст. Станојевић // 7, 3/4 (1928–29), 204.

1799. ТОМАНОВИЋ, Васо

Комунално уређење Котора од друге половине XII до почетка XV стољећа / Илија Синдик. – Београд : САН, 1950. – 175. / Васо Томановић // 19, 1/4 (1951–52), 245–251. | Приказ

РЕГИСТАР АУТОРА
ЈУЖНОСЛОВЕНСКОГ ФИЛОЛОГА

[**А**ноним] Х. [1134]

АДАМОВИЋ, Милан [904]

АЈЕТИ, Идриз [1135]

АЛБИЈАНИЋ, Александар [1291]

АЛЕКСИЋ, Радомир [391, 392, 393, 1415, 1550]

АЛИНЕИ, Марио [69]

АНАСТАСИЈЕВИЋ, Драгутин [1467]

АНТОНИЋ, Ивана [109, 394, 683, 684, 685, 686, 687]

АПОСТОЛСКИ, Михаило [1675]

АРАНЂЕЛОВИЋ-ЖИВКОВИЋ, Бранислава [1676, 1677, 1678]

БАДАЛИЋ, Јосип [1495]

БАЈИЋ, Ђорђе [1496]

БАЈИЋ, Ружица [1437]

БАЊЧЕРОВСКИ, Јануш [70]

БАРИЋ, Хенрик [395, 530, 905, 1552]

БАРЈАКТАРЕВИЋ, Данило [688]

БАТИСТИЋ, Татјана [1, 689, 690, 691, 692]

БЕГЛИН, Ив Едвард [906, 1468]

БЕЗЛАЈ, Франце [396, 907]

БЕЛИЋ, Александар [2, 3, 4, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 280, 281, 282, 283, 284, 340, 341, 342, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 624, 625, 626, 627, 628, 673, 674, 675, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 1072, 1082, 1083, 1136, 1137, 1138, 1139, 1140, 1141, 1142, 1143, 1292, 1416, 1417, 1418, 1419, 1553, 1554, 1555, 1556, 1557, 1558, 1559, 1560, 1561, 1562, 1563, 1564, 1565, 1566, 1567, 1568, 1569, 1570, 1571, 1572, 1573, 1574, 1575, 1679, 1680, 1681, 1682, 1683, 1684, 1685, 1686, 1687, 1785, 1786]

БЕНСОН, Мортон [285]

БЕРК, Кристијан Алфонсус ван ден [5]

БЕЧЕВА, Ничка [129, 1576]

БЈЕЛЕТИЋ, Марта [343, 344, 908, 909, 910, 911, 912, 1144, 1577, 1688, 1689, 1690, 1721]

БОГАТОВА, Галина [286]

БОГДАНОВИЋ, Недељко [416, 913]

БОРИСЕНКО-СВИНАРСКИ, Вера [170, 629]

БОРИШ, Вјеслав [417, 914, 915]

БОРШНИК, Марија [1497]

БОШКОВ, Слободанка [6, 7, 287]

БОШКОВИЋ, Радосав [418, 537, 630, 706, 1145, 1578, 1579]

БОШЊАКОВИЋ, Жарко [419, 1146, 1147, 1148, 1149, 1691]

БРАУН, Вејлс [707]

БРБОРИЋ, Бранислав [71]

БРБОРИЋ, Вељко [1692]

БРИГЉЕВИЋ, Драгутин [1498]

БУГАРСКИ, Ранко [8, 1084]

БУДИМИР, Милан [345, 420, 631, 916, 1580]

БУКУМИРИЋ, Милета [1150, 1693]

БУЛАТ, Петар [917, 918, 919, 920]

БУЛАХОВ, Михаил [110]

БУЛАХОВСКИ, Леонид [288, 289, 421]
БУРИАН, Вацлав [1499]

ВАЈАН, Андре [171, 708, 1469, 1470]
ВАЈШЧУК, Јадвига [9]
ВАЛЧАК, Гжегож [1694]
ВАРБОТ, Жана [172]
ВАСИЋ, Вера [709, 710]
ВЕЛИЧКОВА, Славка [111]
ВЕНДИНА, Татјана [173]
ВИГОНАЈА, Љиља [72]
ВИГОРИТА, Џон [1122]
ВИЈК, Николас ван [174, 538, 539]
ВИЋЕНТИЋ, Биљана уп. МАРИЋ, Биљана
ВЈЕЧОРКЈЕВИЧ, Бронислав [346]
ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ, Јасна [422, 423, 424, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 1151, 1581, 1582, 1695, 1696, 1697, 1721]
ВОЈВОДИЋ, Дарја [291]
ВОЈВОДИЋ, Дојчил [10, 112, 711]
ВОЈТИЛА-ШВЈЕРОВСКА, Марија [175]
ВОРТ, Дин [540]
ВРАНА, Јосип [113, 541, 542, 543, 1313]
ВУЈИЧИЋ, Драгомир [1583]
ВУЈОВИЋ, Лука [1152, 1153, 1154, 1155]
ВУКИЋЕВИЋ, Милосав [1156]
ВУКОВИЋ, Гордана [928]
ВУКОВИЋ, Јован [712, 1085, 1157]
ВУКОМАНОВИЋ, Славко [632, 1584]
ВУКОМАНОВИЋ-МОЈСИЛОВИЋ, Биљана [1471]
ВУКСАНОВИЋ, Миро [1585]
ВУЛИЋ, Никола [1787]
ВУЧКОВИЋ, Марија [1158, 1159, 1160]
ВУШОВИЋ, Данило [713, 1086]

ГАЛТОН, Херберт [176]
ГЕОРГИЈЕВИЋ, Крешимир [1586]
ГЕОРГИЈЕВИЋ, Светозар [714, 1161]
ГЕШЕЛ, Јоахим [1472]
ГЛАВАН, Вјенцеслав [425]
ГОЛУБОВИЋ, Ана [1534]
ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка [114, 302, 361, 426, 715, 716, 717, 718, 719, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 1438, 1439, 1440, 1587]
ГОРУП, Радмила [720]
ГОШИЋ, Невенка [1588, 1698]
ГРБИЋ, Миодраг [1372]
ГРИНБЕРГ, Роберт [427]
ГРИЦКАТ, Ирена [11, 93, 94, 95, 177, 178, 292, 293, 428, 633, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 937, 1293, 1294, 1295, 1296, 1297, 1298, 1299, 1300, 1373, 1420, 1421, 1441, 1442, 1443, 1444, 1535, 1589, 1699, 1700]
ГРКОВИЋ, Милица [938, 1314, 1374]
ГРКОВИЋ-МЕЈЏОР, Јасмина [179, 180, 181, 544, 545, 736, 1315]
ГРОХОВСКИ, Маћеј [12, 182, 347]
ГРУБОР, Ђуро [939, 940, 941]
ГУДКОВ, Владимир [1316, 1375, 1590, 1701]
ГУДУРИЋ, Снежана [634, 635]

ДАБИЋ, Богдан [183, 429, 1301]
ДАНЕШ, Франтишек [13]
ДЕЖЕ, Ласло [14, 115, 1317]
ДЕШИЋ, Милорад [636]
ДЗЕНДЗЕЛИВСКИЈ, Јосип [116]
ДЈОМИНА, Јевгенија [430]
ДМИТРИЈЕВ, Пјотр [294, 295, 737, 1702]
ДОБРЕВ, Иван [117, 1473, 1474, 1475, 1476]
ДОЛОПКО, Милиј [1318, 1319]
ДРАГИН, Гордана [1162, 1703]
ДРАГИН, Наташа [1320]
ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна [184, 431, 432, 738, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 1704]
ДРАГИЧЕВИЋ, Милан [1163, 1164, 1165, 1166, 1167, 1168]
ДРАЈЕ, Анри [1705]
ДРАШКОВИЋ, Владо [118, 1477]
ДУЛИЧЕНКО, Александар [185]

ДУРИДАНОВ, Иван [119, 949]
ДУРНОВО, Николај [546, 547, 548, 1706]

ЂИНЂИЋ, Марија [1478]
ЂОКИЋ, Маја [73, 950]
ЂОРЂЕВИЋ, Нада [348, 349, 1536]
ЂОРЂИЋ, Петар [120, 296, 549, 550, 637, 739, 740, 1591]
ЂУКАНОВИЋ, Владо [121]
ЂУРОВИЋ, Радосав [741, 1169, 1170, 1171]

ЕЛЕЗОВИЋ, Глигорије [1172, 1173, 1321, 1445, 1479, 1500]
ЕЛСОН, Марк [742]

ЖЕЛЕ, Андреја [433]
ЖИВАНОВИЋ, Ђорђе [638, 1501]
ЖИВКОВИЋ, Сретен [434, 743, 1592]
ЖИГО, Павол [350]
ЖУГИЋ, Радмила [122, 435, 436, 951, 952, 953, 1174, 1175, 1176, 1177, 1593]

ЗАЛДЕН, Барбара [123]
ЗАРЕМБА, Алфред [351, 352, 1594]
ЗГАЛ, Петр [156]
ЗЕЦ, Драга [639, 640, 744]
ЗОГОВИЋ, Радован [1422]
ЗРНИЋ, В. [745]

ИВАНОВА, Најда [437, 1302]
ИВАНОВА, Ценка [438, 1707]
ИВАНЧЕВ, Светомир [297]
ИВАНЧИКОВА, Јевгенија [298]
ИВИЋ, Алекса [1303, 1595]
ИВИЋ, Милка [15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 74, 124, 125, 186, 187, 188, 189, 353, 354, 355, 439, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 1123, 1178, 1376, 1446, 1596, 1597, 1598, 1599, 1600, 1601, 1602, 1603, 1604, 1605, 1606, 1607, 1608, 1609, 1708, 1709]
ИВИЋ, Павле [28, 75, 190, 191, 192, 440, 441, 1179, 1180, 1181, 1182, 1304, 1322, 1377, 1423, 1447, 1710, 1788, 1789]
ИВКОВИЋ, Милош [442, 443, 641, 1183, 1184]
ИВШИЋ, Јелка [444]
ИВШИЋ, Стјепан [642, 774, 1185]
ИГЊАТОВИЋ, Душанка [1186]
ИЛЕШИЋ, Фран [193, 194, 356, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 1187, 1188, 1712]
ИЛИЈЕВСКИ, Петар [195]
ИЛИЋ, Војислав [455]
ИЛИЋ, Марија [76]
ИЉИНСКИ, Григорије [126, 196, 197, 198, 964]
ИЈОМДИН, Леонид [299]

JАГИЋ, Ватрослав [965]
JАКОБСЕН, Пер [775]
JАКОБСОН, Роман [300]
JАКОВЉЕВА, Јекатерина [301]
JАХИЋ, Џевад [199]
JЕНЧ, Хелмут [357]
JЕРЕМИЋ, Драгољуб [1378]
JЕРКОВИЋ, Вера [358, 551, 1379]
JИРЕЧЕК, Константин [1790]
JОВАНОВИЋ, Гордана [302, 359, 360, 361, 362, 1323, 1324, 1380, 1381, 1382, 1383, 1405]
JОВАНОВИЋ, Миодраг [1189]
JОВАНОВИЋ, Томислав [1325]
JОВАНОВИЋ-СТИПЧЕВИЋ, Биљана [1384]
JОВИЋ, Душан [29, 30, 31, 32, 33, 34, 77, 776, 1326]
JОВИЋЕВИЋ, Радојица [966, 967]
JОЦИЋ, Мирјана [1087]
JУРАНЧИЋ, Јанко [456]

КАЛНИЊ, Људмила [1190]
КАРАШ, Мјечислав [200]
КАРОЛАК, Станислав [303]
КАТИЧИЋ, Радослав [1073]
КАШИЋ, Јован [1713]
КЕРКЕЗ, Драгана [35, 304]
КИДРИЧ, Франце [457]
КИКЛЕВИЧ, Александр [36, 37, 305]
КЛАИЋ, А. [458]
КЛАЈН, Иван [777, 1074, 1448]
КЛЕПИКОВА, Галина [1191]
КЛИКОВАЦ, Душка [38, 778, 968, 969]
КОВАЧЕВИЋ, Милош [779]
КОВАЧЕВИЋ, Радмила [96, 552, 1327, 1328]
КОЈЕН, Леон [39, 780, 781, 1124]
КОЛАРИЧ, Рудолф [459, 460, 461, 462, 463, 464, 1714, 1715]
КОЛМАН, Отакар [1088, 1125, 1502]
КОНЕСКИ, Блаже [465, 466, 553]
КОНТИНИ, Мишел [1480]
КОНТИЋ, Милева [1130, 1503]
КОНЧАР, Ненад [278]
КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија [104, 306]
КОРДИЋ, Сњежана [201, 782]
КОСЕСКА-ТОШЕВА, Виолета [127]
КОСТИЋ, Драгутин [1089, 1090, 1504, 1505, 1506, 1507, 1716, 1717]
КОСТИЋ, Ђорђе [643]
КОСТИЋ, Мита [970]
КОСТИЋ-ГОЛУБИЧИЋ, Мирјана [363, 364]
КОШТИЈАЛ, Иван [554, 971, 972, 973]
КОШУТИЋ, Радован [365]
КРЕЧМЕР, Ана [202]
КРОНИЈА, Артуто [467]
КУЉБАКИН, Степан [203, 204, 205, 206, 207, 208, 307, 308, 366, 468, 469, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 974, 1329, 1330, 1331, 1538, 1539, 1611, 1612, 1613, 1614, 1718]
КУНА, Херта [1332]
КУНЦМАН-МИЛЕР, Барбара [40, 209, 783]
КУРИЛОВИЧ, Јежи [210]
КУРКИНА, Љубов [78, 211, 975]
КУРЦ, Јозеф [212, 1540]

ЛАВРОВ, Пјотр [470, 1333]
ЛАЗИЋ-КОЊИК, Ивана [618, 784]
ЛАЛЕВИЋ, Миодраг [785]
ЛАЛИЋ, Гордана [1449]
ЛАЛИЋ, Радован [1615]
ЛАМБИЋ-БОЖОВИЋ, Љиљана [1719]
ЛАСКАРИС, Михаило [1192]
ЛАШКОВА, Лили [128, 213, 471, 786, 1075, 1523, 1616, 1720]
ЛЕГУРСКА, Палмира [129]
ЛЕЗНИБАТ, Велимир [1385]
ЛЕНЧЕК, Радо [787]
ЛЕР-СПЛАВИЊСКИ, Тадеуш [367]
ЛЕКОВ, Иван [130]
ЛЕХИСТЕ, Илсе [1091]
ЛЕХФЕЛТ, Вернер [1334]
ЛИКОМАНОВА, Искра [214, 472, 1076]
ЛОГАР, Тине [473]
ЛОМА, Александар [215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 1193, 1524, 1617, 1721]
ЛУБАШ, Владислав [224, 368, 369, 1541]
ЛУПАЧЕВА, Лариса [131]

ЉАПУНОВ, Борис [474]

МАГАРАШЕВИЋ, Бранко [1619]
МАЈЕР, Рудолф [500]
МАЈНАРИЋ, Никола [1194, 1195, 1620]
МАЛЕЦКИ, Мјечислав [644, 1508]
МАМУЗИЋ, Илија [1131]
МАНЕВИЋ, Тодор [475, 476, 477]
МАНОЈЛОВИЋ, Светозар [478]
МАРЕТИЋ, Томислав [788, 976]
МАРИЋ, Биљана [35, 290, 304]

МАРИЦКИ-ГАЂАНСКИ, Ксенија [79]
МАРКОВ, Борис [479, 480]
МАРКОВИЋ, Александра [789, 977]
МАРКОВИЋ, Бранкица [481]
МАРКОВИЋ, Јордана [1196]
МАРКОВИЋ, Милена [1542, 1621]
МАРКОВИЋ, Рајна [978]
МАРКОВИЋ, Светозар [790, 1132]
МАРОЈЕВИЋ, Радмило [97, 132, 133, 225, 226, 227, 309, 310, 311, 482, 596, 597, 598, 645, 676, 791, 979, 1077, 1092, 1723]
МАСЛОВА, Алина [134, 228]
МАТИЈАШЕВИЋ, Јелка [792, 793]
МАТИЈАШИЋ, Фахра [370, 1197, 1198]
МАТКОВИЋ, М. [371, 483]
МЕДИЋ, Мојо [677]
МЕЈЕ, Антоан [794, 795]
МИКЕЛСЕН, Ханс Кристијан [1386]
МИКЕШ, Меланија [796]
МИЛАНОВИЋ, Бранислав [797, 1622]
МИЛЕТИЋ, Бранко [80, 229, 599, 600, 646, 1623, 1624, 1625]
МИЛЕР, Барбара в. КУНЦМАН-МИЛЕР, Барбара
МИЛИНКОВИЋ, Љубо [135]
МИЛОЈЕВИЋ, Јелисавета [798]
МИЛОРАДОВИЋ, Софија [230, 231, 1199, 1200, 1201, 1202, 1249]
МИЛОШЕВИЋ, Ксенија [799, 800]
МИНДАК, Јоланта [372, 801]
МИРИЋ, Душанка [136]
МИРКОВИЋ, Драгутин [373]
МИТРИНОВИЋ, Вера [137, 802]
МИЋОВИЋ, Вукић [980]
МИХАИЛОВИЋ, Љубомир [803]
МИХАЈЛОВИЋ, Велимир [981, 982]
МЛАДЕНОВИЋ, Александар [312, 1093, 1094, 1095, 1096, 1305, 1335, 1387, 1424, 1425, 1426, 1427, 1428, 1429, 1626]
МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје [1203, 1204, 1205, 1206, 1207]
МОЛОВА, Меркјуре [484, 485, 486]
МОРОЗОВА, Л. П. [72]
МОСКОВЉЕВИЋ, Јасмина [804, 805, 983]
МОСКОВЉЕВИЋ, Милош [678, 1208, 1209, 1388]
МОШИН, Владимир [601, 1306]
МОШИЊСКИ, Лешек [374]
МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, Драгана [1543, 1544]
МУГОШ, Милан [1724]
МУСИЋ, Аугуст [679, 806, 807, 984, 985]

НАХТИГАЛ, Рајко [232, 375, 487]
НЕВЕКЛОВСКИ, Герхард [1389]
НЕДЕЉКОВ, Љиљана [1210]
НЕДЕЉКОВИЋ, Јасмина [1307, 1308, 1336]
НЕМИРОВСКИ, Јевгениј [313, 1337]
НИДЕРМАН, Макс [1481]
НИКОЛИЋ, Берислав [647, 648, 649, 650, 651, 808, 1065, 1211, 1212, 1213, 1214, 1215, 1216, 1217, 1545, 1725, 1791]
НИКОЛИЋ, Видан [233]
НИКОЛИЋ, Марина [138]
НИКОЛИЋ, Мирослав [139, 488, 680, 681, 809, 1218, 1219, 1220]
НИКОЛИЋ, Светозар [376, 602, 1627, 1628]
НИЦОЛОВА, Руселина [489]
НОВАКОВ, Драгана [1390]
НОВАКОВИЋ, Стојан [1221, 1222]
НОМАЋИ, Мотоки [377, 378]
НОРМАН, Борис [314]

ЊИЧ, Казимјеж [1726]
ЊОМАРКАЈ, Иштван [98]

ОКУКА, Милош [1223]
ОРХАНОВИЋ, Стјепан [1509]
ОСТОЈИЋ, Бранислав[1097]
ОСТОЈИЋ, Тихомир [1338]
ОТАШЕВИЋ, Ђорђе [810, 811]

ПАВКОВИЋ, Васа [41, 81, 490]

ПАВЛОВИЋ, Драгољуб [1510, 1630]
ПАВЛОВИЋ, Звездана [986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 1224]
ПАВЛОВИЋ, Миливој [42, 43, 44, 234, 235, 315, 316, 317, 318, 379, 380, 381, 491, 492, 812, 813, 814, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000, 1066, 1098, 1099, 1225, 1226, 1309, 1450, 1451, 1452, 1453, 1454, 1482, 1483, 1484, 1525, 1526, 1631, 1632, 1727, 1728, 1729, 1730, 1731, 1754, 1793]
ПАВЛОВИЋ, Неда [82]
ПАВЛОВИЋ, Слободан [236, 815, 1391, 1392, 1393, 1394, 1395, 1396, 1397]
ПАНЕВОВА, Јармила [382]
ПАНИЋ, Миленко [603]
ПАПАЗОГЛУ, Фаноула [1485]
ПАРКОТ, Вацлав [1511]
ПЕНАВИН, Олга [1455, 1486]
ПЕНИНГТОН, Ана [1633]
ПЕРЦОВА, Наталија [319]
ПЕТРЕ, Фран [1512]
ПЕТРОВИЋ, Владислава [877]
ПЕТРОВИЋ, Драгољуб [634, 635, 652, 653, 1227, 1228, 1634, 1732, 1794]
ПЕТРОВИЋ, Мирјана [1733]
ПЕТРОВИЋ, Снежана [816, 1001, 1002, 1003, 1004, 1229, 1635, 1721]
ПЕТРОВИЋ, Тања [237, 238, 1005, 1230, 1231, 1636]
ПЕЦО, Асим [105, 239, 493, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 817, 1006, 1007, 1008, 1009, 1010, 1011, 1012, 1013, 1100, 1101, 1102, 1103, 1232, 1233, 1234, 1235, 1236, 1237, 1238, 1239, 1240, 1241, 1242, 1243, 1244, 1245, 1339, 1398, 1399, 1637, 1638, 1639, 1734]
ПЕШИКАН, Андреј [1340, 1400, 1401]
ПЕШИКАН, Митар [240, 241, 320, 494, 604, 605, 606, 660, 661, 662, 1014, 1246, 1341, 1342, 1402, 1403, 1404, 1405]
ПИЖУРИЦА, Мато [1015, 1343]
ПИПЕР, Предраг [45, 46, 47, 242, 243, 244, 245, 495, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 1016, 1640, 1735, 1736, 1737]
ПЈАНКА, Влађимјеж [496]
ПОГОДИН, Александар [246, 321]
ПОЛЕНАКОВИЋ, Харалампије [497, 498, 1738]
ПОЛОВИНА, Весна [48, 1641]
ПОПОВ, Бојан [140, 619, 1017]
ПОПОВА, Зинаида [247, 322]
ПОПОВИЋ, Драгана [248]
ПОПОВИЋ, Иван [249, 250, 1247, 1487, 1488, 1739]
ПОПОВИЋ, Љубомир [824, 825, 826, 1078, 1740, 1741]
ПОПОВИЋ, Људмила [141, 142, 827]
ПОПОВИЋ, Марко [607, 828]
ПОПОВСКА-ТАБОРСКА, Хана [383]
ПРАВИЦА, Петар [657]
ПРЕМРОУ, М. [1456]
ПРОСВИРИНА, Олга [829]
ПРЋИЋ, Тврто [1079]
ПУДИЋ, Иван [499, 1642]
ПУЈИЋ, Саво [1248, 1457]

РАДАН, Михај [1146]
РАДЕНКОВИЋ, Љубинко [83]
РАДИЋ, Јованка [1018, 1104, 1249]
РАДИЋ, Првослав [143, 500, 1019, 1020, 1080, 1081, 1250, 1251, 1643]
РАДИЋ-ДУГОЊИЋ, Милана [144]
РАДОВАНОВИЋ, Драгана [1148, 1252, 1742]
РАДОВАНОВИЋ, Милорад [49, 50, 51, 52, 53, 84, 830, 831, 1743]
РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица [54, 85, 106, 832, 833, 1253, 1458, 1546, 1547]
РАДОЈИЧИЋ, Ђорђе [1344, 1345, 1346, 1347, 1348, 1349, 1513, 1514, 1515, 1644, 1795, 1796]
РАДОЈЧИЋ, Никола [1021, 1310, 1350, 1351, 1352, 1406]
РАДОНИЋ, Јован [251]
РАДОШЕВИЋ, Наталија [323, 608]
РАЈИЋ, Јелена [99, 1022]
РАЈНХАРТ, Јоханес [1254]

РАКИЋ, Станимир [55, 56, 57, 58, 59, 145, 834, 835, 1489]
РАМИЋ, Никола [663]
РАМОВШ, Фран [501, 502, 503]
РЕЉИЋ, Митра [1255]
РЕМЕТИЋ, Слободан [86, 836, 1105, 1106, 1256, 1257, 1258, 1259, 1260, 1548, 1645, 1646, 1647, 1648, 1744, 1745]
РЕШЕТАР, Милан [100, 107, 504, 505, 506, 664, 837, 838, 1107, 1126, 1516, 1746]
РИСТИЋ, Олга [839, 840, 841]
РИСТИЋ, Стана [842, 843, 844, 1023, 1024, 1025, 1026, 1108, 1459, 1747, 1748, 1749]
РОГИЋ, Павле [1027]
РОДИЋ, Никола [507, 508, 609, 610, 611, 612, 665, 1028, 1029, 1310, 1353, 1403, 1649, 1650, 1651, 1750, 1751, 1752, 1753, 1754, 1755]
РОЗОВ, Владимир [1354]
РОКОШОВА, Јоланта [60]
РОСПОНД, Станислав [384, 1030]
РУЖИЋ, Владислава [845, 846, 847]
РУЖИЋ, Жарко [666, 1261]
РУЖИЋ, Радмила [1262]
РУЖИЧИЋ, Гојко [509, 510]
РУЖИЧКА, Рудолф [252]
РУСЕК, Јежи [1031]

СААВЕДРА, Димка [146, 848]
САВЕЉЕВА, Лариса [613]
САВИЋ, Виктор [1355]
САВИЋ, Момчило [1263]
САВИЋ, Свенка [796, 1460]
САВИЦКА, Ирена [127, 385, 1527]
САФРОНОВ, Герман [1702]
СЕДЛАЧЕК, Јан [849, 1407]
СИКИМИЋ, Биљана [811, 1067, 1264, 1528, 1652, 1757, 1758, 1759, 1760]
СИМИЋ, Радоје [253, 254, 255, 667, 850]
СКОК, Петар [256, 257, 511, 1032, 1033, 1034, 1265, 1490, 1491]
СЛАВСКИ, Франтишек [258, 1266]
СЛАДОЈЕВИЋ, Петар [851, 852, 1430]
СЛИЗИНСКИ, Јежи [1653]
СМИРНОВ, Константин [1654]
СОБОЉЕВ, Андреј [87, 259, 512, 620, 1267, 1268, 1529, 1530, 1761, 1762]
СОКОЛОВИЋ, Мирјана [1196]
СОЛЕЦКА, Казимјера Марија [260, 386]
СПАСОВ, Људмил [513, 514]
СПАСОЈЕВИЋ, Марина [1035]
СТАКИЋ, Милан [1269]
СТАМАТОСКИ, Трајко [1763]
СТАНИЋ, Милија [61, 108, 668, 1270, 1271, 1272, 1273, 1461, 1764, 1765, 1766]
СТАНИШИЋ, Вања [261, 1655]
СТАНКЈЕВИЧ, Едвард [324, 853, 1656]
СТАНКОВИЋ, Богољуб [147, 148, 149, 325, 854, 1657]
СТАНКОВИЋ, Станислав [1658]
СТАНОЈЕВИЋ, Станоје [1036, 1274, 1356, 1357, 1408, 1409, 1517, 1797, 1798]
СТАНОЈЧИЋ, Живојин [62, 63, 515, 855, 856, 1109, 1110, 1639, 1659]
СТАХОВСКИ, Станислав [1037]
СТЕВАНОВИЋ, Михаило [516, 621, 622, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 1111, 1112, 1113, 1275, 1276, 1431, 1432, 1433, 1660, 1767]
СТЕВОВИЋ, Игрутин [669, 868, 869, 870, 1661]
СТЕМПЊАК, Клеменс [387]
СТЕПАНОВИЋ, Предраг [1277]
СТЕРНИН, Јосиф [150]
СТЕРНИНА, Марина [64]
СТЕФАНОВИЋ, Димитрије [262, 614, 615, 616, 623, 871, 1038, 1278, 1327, 1410, 1492, 1662, 1768]
СТЕФАНОВИЋ, Марија [88]
СТИБЕР, Здислав [517]
СТИЈОВИЋ, Рада [151, 872, 1279, 1280, 1411]
СТИЈОВИЋ, Светозар [1039, 1040, 1041, 1042, 1043, 1114, 1115, 1281, 1311, 1769, 1770]
СТИПЧЕВИЋ, Никша [1044]

СТОЈАНОВ, Ф. [518]
СТОЈАНОВИЋ, Андреј [152]
СТОЈАНОВИЋ, Јелица [873, 1412]
СТОЈАНОВИЋ, Љубомир [263, 670, 874, 875, 876, 1358, 1359, 1360, 1361, 1362, 1363, 1434, 1771]
СТОЈАНЧЕВИЋ, Владимир [1435]
СТОЈИЋЕВИЋ, Александар [519, 1518]
СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ, Татјана [1364]
СУБОТИЋ, Љиљана [877]

ТАНАСИЋ, Срето [65, 66, 153, 264, 265, 266, 267, 268, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 1282, 1531, 1664, 1665, 1666, 1772, 1773, 1774]
ТАРАНОВСКИ, Кирил [101, 326, 327, 328, 1127, 1128, 1667, 1775]
ТАРЛАНОВ, Замир [67, 329, 330, 331, 332]
ТЕЖАК, Стјепко [1133]
ТЕНТОР, Мате [269]
ТЕРЗИЋ, Богдан [388, 1462, 1668]
ТЕРМИЊСКА, Камила [260, 386]
ТЕШИЋ, Милосав [1283, 1284, 1463]
ТЈАПКО, Галина [333]
ТОЛСТОЈ, Светлана [270, 334, 1045]
ТОМА, Пол-Луј [891]
ТОМАНОВИЋ, Васо [520, 1285, 1799]
ТОМАС, Џорџ [1046]
ТОПОЛИЊСКА, Зузана [154, 271, 272, 521, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 1116, 1532, 1669, 1670]
ТОШИЋ, Борисав [1464]
ТОШОВИЋ, Бранко [898, 1117, 1129]
ТРИФУНОВИЋ, Ђорђе [1413]
ТРОЈАНОВИЋ, Сима [89]
ТРУБАЧОВ, Олег [273, 335]

ЋОРИЋ, Божо [1671]
ЋОРОВИЋ, Владимир [1365, 1366, 1367, 1368, 1369, 1370, 1436, 1519, 1520]
ЋУПИЋ, Драго [671, 1047, 1068, 1118, 1286, 1287, 1288, 1549, 1672, 1776, 1777, 1778]

УДЛЕР, Рубин [1048]
УЛИЧНИ, Олџих [68]

ФЕКЕТЕ, Егон [389, 672, 899, 900, 901, 1049, 1050, 1051, 1465, 1466]
ФИРЕК, Волфганг [90]
ФЛАЈШЕР, Холм [155]
ФЛОРА, Раду [1493]
ФРАНГЕШ, Иво [1119]
ФРАНЦЕВ, Фрањо [1494]
ФРИДМАН, Виктор [522, 523]

ХАВЛОВА, Ева [336]
ХАВРАНЕК, Бохуслав [274]
ХАЈИЧОВА, Ева [156]
ХАМП, Ерик [275, 276]
ХИНРИХС, Уве [902]
ХЛЕБЕЦ, Борис [1052]
ХРАСТЕ, Мате [524, 525, 1289, 1521, 1522, 1673, 1674]
ХРИСТОВА, Данијела [903]
ХУЈЕР, Олџих [1779]

ЦВИЈИЋ, Олга [102]
ЦИЦМИЛ-РЕМЕТИЋ, Радојка [1290]
ЦИХУН, Генадз [157]

ЧАЈКАНОВИЋ, Веселин [1069]
ЧАРИКОВА, Олга [91]
ЧАРКИЋ, Милосав [1120]
ЧАРОТА, Иван [103]
ЧАШУЛЕ, Илија [526, 527]
ЧИГОЈА, Бранкица [1312, 1371, 1414, 1780]
ЏУРОВА, Аксинија [617]

ШАЛЕР, Хелмут [1781]
ШАМАНОВА, Марина [337]
ШАУЛИЋ, Аница [338, 339, 1053, 1054, 1070, 1071]
ШАХМАТОВ, Алексеј [528]
ШЕВЕЉОВ, Џорџ [277]

ШИМУНОВИЋ, Петар [529]
ШИПКА, Данко [278, 1055, 1056, 1057]
ШИПКА, Милан [682, 1058, 1059]
ШКАРИЋ, Ђуро [1060, 1061]
ШЉИВИЋ ШИМШИЋ, Биљана [1062]
ШТАЈНКЕ, Клаус [1533]
ШТОФЕЛ, Ханс-Петер [1063]
ШУБЕРТ, Габријела [92]
ШУСТЕР-ШЕВЦ, Хинц [279, 390, 1064]
ШЋЕПАНОВИЋ, Михаило [1121]

РЕГИСТРИ КЊ. LXIX

РЕГИСТАР КЉУЧНИХ РЕЧИ

Ћирилица

аналитизам 417
Антон Безеншек 223

балканистичко-аналитички процеси 429
Банатска Црна Гора 429
болгарский язык 185

валентность 91
везник *пошто* 319
везници 245
вид и вводность 49
вид и модальности 49
вид и отрицание 49
вид и управление 49
вокатив 185
время 185

глагольный вид 91, 169
говор Горње Ресаве 417
граматика 91, 277
граматички падежи 255
грамматика глагола в словаре 49
грамматическая форма 185
грамматическое значение 185

да-конструкција 417
дешерме 391
дијалектологија 13, 429
дијахронија 391
допуна 245

Ђура Даничић 255

еекспликативна реченица 245
етимологија 391

зависна реченица 245
зависносложена реченица 319
заседања МК ОЛА 367

имагологија 223
именице 277
императив 169
интерференција 429
инфинитив 417

јужнокосовски 401
јужнометохијски 401
Јужнословенски филолог 13, 33

катафора 347
категория вежливости 169
кластери 401
когнитивни статус 347
компаративно-историјска метода 33
косовско-ресавски дијалекат 417

лексика 91
лексическое значение и вид 49
лексическое значение и время 49
лексическое значение и залог 49
лексическое значение и наклонение 49
лингвистика 335
линеаризација 401
логичко-граматичка падежна теорија 255
локалистичка падежна теорија 255

Љубомир Стојановић 391

месна реченица 245
микросинтаксис 137
модификација временског односа 335
монографије 13
морфологија 277
мрежа пунктова 367

наклонение 185
неодноместные союзы 115
неутрална општепредметна заменица 347
новогреческий языки 169

одредба 245
Општесловенски лингвистички атлас 367
основе 277

партицип 245
полемички текстови 13
прагматика 115, 185
предикатскофразне енклитике 401
прикази 13
прономинална редупликација 429
просторни падежи 255

расцепљена реченица 347
релативна реченица 245
русский 149
русский язык 137

савремени српски језик 319
сербский 169
синтакса 115, 319, 429
синтакса и семантика сложене реченице 335
синтаксические фраземы 137
синтаксический конфликт 115
синтаксичко калкирање 401
славистика 33
слика Србије 223
словарь 91
словесные единицы 137
сочинение 115
србистика 33
српска дијалектологија 367
српска синтакса 255
српски језик 335, 391, 429
српски књижевни језик 277

теорија доступности (Accessibility Theory) 347
темпорална / временска клауза 335
транспозиција перфективног презента у будућност 429
трансформ 245
турцизми 391

узрочна реченица 245

фонетско-граматички и лексичко-творбени томови ОЛА 367
формална ознака 245
футур I уместо футура II 429

чешский 169
число 185
чланци и расправе 13

Латиница

abstract nouns 149
aorist and imperfect 203

Bulgarian 149

current relevance 203

diateze pasivní 75
diminutive-formation 149
dispoziční 75

gramatika 75

koreference 75

l-participle 203

modalita 75
morphological change 203

morphology 149

past tenses 203
perfect 203

recipientní 75
rezultativní 75

Russian historical grammar 203

semantics of diminutives 149
slovník 75

valence 75
valenční rámec 75

РЕГИСТАР ИМЕНА

Ћирилица

Аванесов, Рубен И. 73, 368
Авилова, Наталия С. 112
Адамец, Премысл 98, 112
Адамовић, Милан 596 [904]
Адрианова-Перетц, Варвара П. 220
Ајдуковић, Јован 437
Ајети, Идриз, в. Ajeti, Idriz
Албијанић, Александар 625 [1291]
Алексић, Радомир 25, 555 [391–393], 635 [1415], 647 [1550]
Алинеи, Марио, в. Alinei, Mario
Анастасијевић, Драгутин 640 [1467]
Андрејчин, Љубомир 166
Антонић, Ивана 272, 321, 324–325, 333, 335–345, 533 [109], 555 [394], 578–579 [683–687]
Апостолски, Михаило 654 [1675]
Апресян, Юрий Д. 49–73, 76, 88, 91, 112, 115, 138, 143, 145–146, 186, 199
Аранђеловић-Живковић, Бранислава 654 [1676–1678]
Аретов, Николай243
Аркадьев, Петр М. 97, 112

Бабаева, Елизавета Э. 72
Бадалић, Јосип, в. Badalić, Josip
Бајић, Ђорђе 643 [1496]
Бајић, Ружица 637 [1437]
Бањчеровски, Јануш, Bańczerowski, Janusz
Бара, М. 404, 409, 413
Барић, Хенрик, в. Barić, Henrik
Барјактаревић, Данило 409, 413, 579 [688]
Батистић, Татјана 525 [1], 579 [689–692]
Беглин, Ив Едвард, в. Boeglin, Y. E.
Безлај, Ф[ранце], в. Bezlaj, France
Белић, Александар 9–11, 13–15, 23–24, 26–27, 31, 34–39, 41–44, 46–47, 272, 368–369, 409, 413, 525 [2–4], 537–538 [158–169] , 546 [280–284], 551 [340–342], 555–557 [397–415], 566 [531–536], 572–573 [624–628], 577–580 [673–675, 693–705], 609–610 [1072, 1082–1083], 614 [1136–1143], 625–626 [1292], 635 [1416–1419], 647–648 [1553–1575], 654–655 [1679–1686], 661 [1785–1786]
Бенсон, Мортон, в. Benson, Morton
Берк, Кристијан Алфонсус ван ден, в. Berk, Christiaan Alphonsus van den
Бернштејн, Самуил Б. 368–369
Бечева, Ничка 659 [1576]
Бјелетић, Марта 551 [343–344], 557, 596–597 [908–912], 614 [1144], 659 [1577], 655 [1688–1690]
Богатова, Галина 546 [286]
Богданов, Владимир В. 197, 199
Богдановић, Недељко 29, 404, 413, 557 [416], 597 [913]
Богуславская Ольга Ю. 72
Богуславский, Игор М. 76, 88, 115–135, 145
Бодуен де Куртене, Јан, в. Baudouin de Courtenay, Jan
Бондарко, Александр В. 96, 102, 105, 112

Боп, Франц, в. Bopp, Franz
Борисенко-Свинарская, Вера 538 [170], 573 [629]
Бориш, Вјеслав, в. Boryś, Wiesław
Борунова, Светлана Н. 73
Боршник, Марија, в. Boršnik, Marja
Бошков, Слободанка 525 [6, 7], 546 [287]
Бошковић, Јован 272
Бошковић, Р[адомир] 11, 18
Бошковић, Радосав 557 [418], 566 [537], 573–574 [630], 580 [706], 614 [1145], 649 [1578–1579]
Бошњаковић, Жарко 23, 371, 376–377, 403, 414, 431, 433, 437–438, 557 [419], 572, 574, 614–615 [1146–1149], 655 [1691]
Браун, Вејлс, в. Browne, Wayles
Брборић, Вељко 655 [1692]
Брборић, Бранислав 530 [71]
Бригљевић, Драгутин 643
Брозовић, Далибор, в. Brozović, Dalibor
Бугарски, Ранко 452–458, 525 [8], 610 [1084]
Будимир, Милан 11, 551 [345], 557 [420], 574 [631], 580, 597 [916], 649 [1580]
Букумирић, Милета 414, 615 [1150], 655 [1693]
Буланин, Л. Л. 102, 112
Булат, Петар 597 [917–920]
Булахов, Михаил Г. 11, 533 [110], 546, 580
Булаховский, Леонид А. 11, 546 [289–290], 557 [421]
Буриан, Вацлав, в. Burian, Václav
Буров, Стојан 161, 166

Вајан, Андре, в. Valliant, André
Вајшчук, Јадвига, в. Wajszczuk, Jadwiga
Валчак, Гжегож, в.
Варбот, Жана 538 [172]
Вареника, Светлана 431, 433, 437–438
Васева, И. 197, 199
Васић, Вера 580 [709–710]
Вежбицкая, Анна, в. Wierzbicka, Anna
Величкова, Славка 533 [111], 557, 580
Вендина, Татьяна 538 [173]
Выгонная, Л. 530 [72]
Вигорита, Џон, в. Vigorita, John
Видоески, Божидар 373, 404, 414
Вијк, Николас ван, в. Wijk, Nicolaas van
Вилнер, Франц в. Wüllner, Franz
Виноградов, Виктор В. 49, 149, 167
Вићентић, Биљана 546 [290]
Вјечоркјевич, Бронислав, в. Wieczorkiewicz, Bronisław
Влајић-Поповић, Јасна 21, 397, 557 [422–424], 597 [921–927], 615 [1151], 649 [1581–1582], 655 [1695–1697]
Војводић, Дарја 546 [291]
Војводић, Дојчил 182, 526 [10], 533 [112], 580 [711], 610
Војтила-Швјеровска, Марија, в. Wojtyła-Świerowska, Maria
Ворт, Дин, в. Worth, Dean
Врана, Јосип, в. Vrana, Josip
Вујичић, Драгомир 371, 373, 649 [1583]
Вујовић, Лука 20, 28, 373, 615 [1152–1155]
Вукадиновић, Зора 349, 363
Вукићевић, Милисав 29, 598, 615 [1156]
Вуковић, Гордана 598 [928]
Вуковић, Јован 11, 13, 16, 368, 373, 581 [712], 610 [1085], 615 [1157]
Вукомановић, Славко 574 [632], 649 [1584]
Вукомановић-Мојсиловић, Биљана 640 [1471]
Вуксановић, Миро 649 [1585]
Вулић, Никола 661 [1787]
Вучковић, Марија 23, 438, 615 [1158–1160]
Вушовић, Данило 27, 333, 581 [713], 610 [1086], 635

Гадомский, Александр К.459–463
Галактионова, Ирина В. 72
Галтон, Херберт, в. Galton, Herber
Гамкрелидзе, Тамаз В. 261, 272
Гаравалова, И[лияна] 189, 199

Георгијевић, Крешимир 649 [1586]
Георгијевић, Светозар 581 [714], 615 [1161]
Гешел, Јоахим, в. Göchel, Joachim
Гирфанова, А[льбина] Х. 397
Главан, Вјенцеслав, в. Glavan, Vjenceslav
Гловинская, [Марина] Я. 72, 199
Голубовић, Ана 525–662 [1534]
Гортан-Премк, Даринка 534 [114], 557 [426], 581 [715–719], 598 [929–936], 635, 638 [1438–1440], 649 [1587]
Горуп, Радмила 581 [720]
Гошић, Невенка 649 [1588], 656 [1695]
Грбић, Миодраг 631 [1372]
Гринберг, Роберт, в. Greenberg, Robert
Грицкат, Ирена 11, 526 [11], 532 [93–95], 538 [177–178], 546–547 [292–293], 558 [428], 574 [633], 581–582 [721–735], 598 [937], 626 [1293–1300], 631 [1373], 635 [1420–1420], 638 [1441–1444], 646 [1535], 649 [1589], 656 [1699–1700]
Грицкат-Радуловић, Ирена 37–39, 47
Грковић, Милица 598 [938], 627 [1314], 631 [1374]
Грковић-Мејџор, Јасмина 261, 273–274, 448, 539 [179–181], 566–567 [544–545], 582 [736], 627 [1315]
Гроховски, Маћеј, в. Grochowski, Maciej
Грубор, Ђуро 598 [939–941]
Губерина, Петар, v. Guberina, Petar
Гудков, Владимир 628 [1316], 631 [1375], 649 [1590], 656 [1701]
Гудурић, Снежана [634–635]

Дабић, Богдан 539 [183], 558 [429], 626 [1301]
Данеш, Франтишек, в. Daneš, František
Даничић, Ђуро 255–266, 272, 273, 653 [1663]
Деже, Ласло, в. Dezső, László
Демина, Евгения 558 [558]
Держански Иван 167
Десницкая, Агния В. 261, 273
Дешић, Милорад 574 [636], 599
Джурова, Аксиния 572 [617]
Дзендзелівський, Йосип 534 [116], 547, 599
Димитрова, Милка 150, 167
Димитрова, Ст. 186, 192, 199
Дмитриев, Петар 547 [294–295], 582 [737], 656 [1702]
Добрев, Иван 534 [117], 539, 641 [1473–1476]
Долопко, Милиј 628 [1318–1319]
Драгин, Гордана 19, 371, 376–377, 403, 414, 574, 615 [1162], 656 [1703]
Драгин, Наташа 628 [1320]
Драгићевић, Рајна 33–48, 502–508, 539 [184], 558 [432], 582 [738], 599 [942–948], 649, 656 [1704]
Драгичевић, Милан 22, 28, 574, 582, 616 [1163–1168]
Драје, Анри, в.
Драшковић, Владо 534 [118], 582, 641 [1477]
Дуличенко, Александар 539 [185]
Дуриданов, Иван 11, 534 [119], 558, 599 [949]
Дурново, Николай Н. 11, 567 [546–548], 656 [1706]

Ђинђић, Марија 641 [1478]
Ђокић, Маја 530 [73], 599 [950]
Ђорђевић, Нада 552 [348–349], 646 [1536]
Ђорђевић, Пера 256–257, 261–262, 265, 273
Ђорђић, Петар 11, 534 [120], 547 [296], 567 [550], 574 [637], 582–583 [739–740], 641, 649 [1591]
Ђукановић, Владо 534 [121]
Ђуровић, Радосав 29, 409, 414, 583 [741], 616 [1169–1171]

Елезовић, Глигорије 19, 27, 616 [1172–1173], 628 [1321], 638 [1445], 641 [1479], 643 [1500]

Елсон, Марк, в. Elson, Mark
Еськова, Н[аталья] А. 73

Желе, Андрея 91–114, 558 [433]
Живановић, Ђорђе 574 [638], 643 [1501]
Живковић, Сретен 558 [434], 583 [743], 632, 649 [1592]
Живов, В[иктор] М. 222
Жиго, Павол, в. Žigo, Pavol
Жугић, Радмила 21, 23, 509–524, 534 [122], 558 [435–436], 583, 599–600 [951–953], 616–617 [1174–1177], 649 [1593]

Заимова, Рая 223, 243
Залден, Барбара, в. Salden, Barbara
Зализняк, А[ндрей] А. 72, 207, 222
Заремба, Алфред, в. Zaręba, Alfred
Зец, Драга 574 [639–640], 583 [744]
Зоговић, Радован 636 [1422]
Зрнић, В. 583 [745]

Иванов, Вячеслав В. 210, 221, 261, 272
Иванова, К. 199
Иванова, Найда 223–244, 443–446, 558 [437], 626 [1302]
Иванова, Ценка 558 [438], 656 [1707]
Иванчев, Светомир 189, 199, 547 [297]
Иванчикова, Јевгенија 547 [298]
Ивић, Алекса 626 [1303], 650 [1595]
Ивић, Милка 11, 29, 38, 47, 255–257, 270, 273, 324, 333, 526–527 [15–27], 530 [74], 534 [124–125], 539 [185–189], 552 [353–355], 559 [439], 583–585 [746–773], 600 [954–936], 617 [1178], 632 [1376], 638 [1446], 650 [1596–1609], 656 [1708–1710]
Ивић, Павле 11, 13–14, 16–21, 27–28, 30, 369, 389, 371–372, 376–377, 403, 414, 423, 427, 431, 434, 438, 527 [28], 530 [75], 539–540 [190–192], 559 [440–441], 585, 612 [1123], 617 [1179–1182], 626 [1304], 628 [1322], 632 [1377], 636 [1423], 638 [1447], 661 [1788–1789]
Ивковић, Милош 15, 40, 417–418, 427, 559 [442–443], 574–575 [641], 617 [1183–1184]
Ившић, Јелка, в. Ivšić, Jelka
Ившић, Стјепан, в. Ivšić, Stjepan
Игњатовић, Душанка 585, 617 [1186]
Илешић, Фран, в. Ilešić, Fran
Илиевски, Петар Хр. 414, 540 [195]
Илић, Војислав 560 [455]
Илић, Марија 530 [76], 618
Иљински, Григорије 534 [126], 540 [196–198], 547, 585, 600 [964]
Иомдин, Леонид Л. 72, 137–147, 547 [299]
Исаченко, Александер В. 93–94, 98–99, 112–113
Истрина, Евгения, С. 207, 221

Јагић, Ватрослав 44, 600 [965]
Јакобсен, Пер, в. Jakobsen, Per
Якобсон, Р[оман] О. 11, 213, 221, 547 [300]
Яковлева, Екатерина 547 [301]
Якубинский, Лев П. 24
Јахић, Џевад 26, 540 [199]
Јенч, Хелмут, в. Jenč, Helmut
Јеремић, Драгољуб 632 [1378]
Јерковић, Вера 552 [358], 567 [551], 632 [1379]
Јиречек, Константин 661 [1790]
Јовановић, Гордана 547 [302], 553 [359–362], 560, 547, 628 [1323–1324], 632 [1380–1383]
Јовановић, Јелена 319, 325, 333
Јовановић, Миодраг 575, 618 [1189]
Јовановић, Томислав 628 [1325]
Јовановић-Стипчевић, Биљана 632 [1384]
Јовић, Душан 527 [29–34], 530 [77], 585, 628 [1326]
Јовићевић, Радојица 600 [966–967]
Јуранчић, Јанко, в. Jurančič, Janko
Јоцић, Мирјана 610 [1087]
Јуришић, Марина 404, 414

Каль Т. 404, 409, 413

Калнынь, Людмила Э. 560, 575, 618 [1190]
Кант, Имануел, в. Kant, Imanuel
Караш, Мјечислав, в. Karaś, Mieczysław
Каролак, С[танислав], в. Karolak, Stanisław
Карский, Евфимий Ф. 207, 221
Катичић, Радослав 609 [1073]
Кашић, Јован 656 [1713]
Керкез, Драгана 527 [36], 548 [304]
Кидрич, Франце, в. Kidrič, France
Киклевич, Александр 527 [36–37], 548 [305]
Клаић, А., в. Klaić, A.
Клајн, Иван 350, 363, 585 [777], 609 [1074], 638 [1448]
Кликовац, Душка 528 [38], 585–586 [778], 600 [968–969]
Клепикова, Галина 618 [1191]
Климов, Георгий А. 261, 273
Крылова, Т. В. 72
Ковачевић, Милош 319, 325, 333, 434–435, 438, 586 [779]
Ковачевић, Радмила 532 [96], 567 [552], 628 [1327–1328]
Којен, Леон, в. Kojen, Leon
Коларич, Рудолф, в. Kolarič, Rudolf
Колман, Отакар 610 [1088], 613[1125], 626, 643 [1502]
Конески, Блаже 11, 560 [465–466], 567 [553]
Контини, Мишел, в. Contini, Michel
Контић, Милева 613 [1130], 643 [1503]
Конюшкевич, М[ария] И. 186, 199
Кончаревић, Ксенија 459–463, 533 [104], 548 [306]
Косеска-Тошева, Виолета, в. Koseska--Toszewa, Violetta
Костић, Драгутин 610 [1089–1090], 643 [1504–1507], 657 [1716–1717]
Костић, Ђорђе 575 [643]
Костић, Мита 601 [970]
Костић-Голубичић, Мирјана 553 [363–364]
Коштијал, Иван, в. Koštiál, Ivan
Кошутић, Радован 553 [365]
Кречмер, Ана 540 [202], 548, 626
Крысько, Вадим Б. 273
Кронија, Артуро, в. Cronia, Arturo
Куљбакин, Степан М. 11, 41, 44, 532, 540–541 [203–208], 548, 553 [366], 561 [468–469], 567–570 [555–595], 601 [974], 628–629 [1329–1331], 646 [1539], 650–651 [1611–1614], 657 [1718]
Куна, Херта 629 [1332]
Курилович, Јежи, в. Kuryłowicz, Jerzy
Куркина, Любовь 530 [78], 541 [211], 601 [975]
Курц, Јозеф, в. Kurz, Josef
Куцаров, И[ван] 199

Лавров, Пётр Л. 41, 45, 561 [470], 629 [1333]
Лазарова, Емилия 224, 23
Лазић-Коњик, Ивана 572 [618], 586 [786]
Лалевић, Миодраг 586 [785]
Лалић, Гордана 638 [1449]
Лалић, Радован 651 [1615]
Ламбић-Божовић, Љиљана 657 [1719]
Ласкарис, Михаило 618 [1192]
Лашкова, Лили 535 [128], 541 [213], 561 [471], 572, 586 [786], 609 [1075], 645 [1523], 651 [1616], 657 [1720]
Лајонс, [Џон], в. Lyons, John
Ляпунов, Борис В 11, 561 [474]
Левин, Ю[рий] И. 134
Левонтина, И[рина] Б. 72
Легурска, Палмира 535 [129], 548, 561, 601
Лезнибат, Велимир 632 [1385]
Леков, Иван 11, 535 [130], 561, 586
Ленчек, Радо 586 [787]
Лер-Сплавињски, Т[адеуш], в. Lehr-Spławiński, Tadeusz
Лехисте, Илсе, в. Lehiste, Ilse 610 [1091]
Лехфелт, Вернер, в. Lehfeldt, Werner

Ликоманова, Искра 541 [214], 561 [472], 609 [1076]
Логар Тине, в. Logar, Tine
Лома, Александар 21, 371, 541–542 [215–223], 601, 618 [1193], 645 [1524], 651 [1617], 657 [1721]
Лопашов, Ю. А. 397
Лубаш, Владислав, в. Lubaś, Władysław
Лупачева, Лариса 535 [131], 548, 601

Магарашевић, Бранко 651 [1619]
Мајнарић, Никола 618 [1194–1195], 651 [1620]
Малецки, Мјечислав, в. Małecki, Mieczysław
Мамузић, Илија 613 [1131]
Маневић, Тодор 561 [475–477]
Манојловић, Светозар 24, 561 [478]
Маретић, Томо, в. Maretić, Tomo
Марицки-Гађански, Ксенија 531 [79]
Марков, Борис 562 [480]
Марковић, Александра 586, 601 [977]
Марковић, Бранкица 25, 562 [481]
Марковић, Јордана 404, 414, 618 [1196]
Марковић, Милена 646–647 [1542], 651 [1621]
Марковић, Рајна 601 [978]
Марковић, Светозар 587 [790], 613 [1132]
Маровска, В[ера] 199
Маројевић, Радмило 532 [97], 535 [132–133], 542 [225–227], 548 [309–311] , 562 [482], 570 [596–598], 572, 575[645], 578 [676], 587 [791], 601 [979], 609–610 [1077–1092], 627, 632, 657 [1723]
Маслов, Ю[рий] С. 112, 150, 167, 196, 200, 206, 210, 221
Маслова, Алина 495–501, 535 [134], 542 [228], 549, 601
Матијашевић, Јелка 587 [792–793]
Матијашић, Фахра 553 [370], 618 [1198]
Матковић, М. 553 [371] , 562 [483]
Медић, Мојо 578 [677]
Меје, Антоан, в. Meillet, A[ntoine]
Мельчук, И[горь] А. 76, 89, 142, 146
Микеш, Меланија 587 [796]
Микелсен, Ханс Кристијан, в. Mikkelsen, Hans Kristian 633 [1386]
Миклошић, Франц, в. Miklosich, Franz
Милановић, Бранислав 417, 422–423, 427, 587 [797], 651 [1622]
Милер, Барбара, в. Müler, Barbara
Милетић, Бранко 531 [80], 542, 571 [599–600], 575 [646], 651 [1623–1625]
Милин, Живко 438
Милинковић, Љубо 535 [135], 549, 587
Милојевић, Јелисавета 587 [798]
Милорадовић, Софија 23, 26, 29, 367–390, 430–434, 439, 542 [230–231], 587, 618–619 [1199–1202]
Милошевић, Ксенија 320, 325, 333, 587 [799–800]
Миндак, Јоланта, в. Mindak, Jolanta
Мирић, Душанка 535 [136]
Мирковић, Драгутин 554 [373]
Митриновић, Вера 535 [137], 549, 554, 588 [801–802]
Мићовић, Вукић 601 [980]
Михаиловић, Љубомир 588 [803]
Михајловић, Велимир 393–395, 397, 602 [981–982]
Младеновић, Александар 11, 371, 549 [312], 610 [1093–1096], 627 [1305], 629 [1335], 633 [1387], 636 [1424–1429], 651 [1626]
Младеновић, Радивоје 401–415, 575, 588, 619 [1203–1207]
Моллова, Меркюре 562 [484–486]
Московљевић, Јасмина 588 [804–805], 602 [983]
Московљевић, Милош 17–19, 24, 575, 578 [678], 619 [1209], 633 [1388]
Мошин, Владимир 571 [601], 627 [1306]
Мошињски, Лешек, в. Moszyński, Moszyński
Мразовић, Павица 319, 321, 324–325, 333, 349, 363

Мршевић-Радовић, Драгана 481, 647 [1543–1544]
Мугош, Милан 657 [1726]
Мусић, Аугуст 578 [679], 588 [806–807], 602 [984–985]

Нахтигал, Рајко, в. Nahtigal, Rajko
Недељков, Љиљана 602, 619 [1210]
Недељковић, Јасмина 627 [1307–1308]
Недич, Елена 459–463
Немировский, Евгений 549 [313], 629 [1337]
Нидерман, Макс, в. Niedermann, Max
Николаев, Б. 198, 200
Николић, Берислав 17, 20–21, 28, 575 [647–651], 588 [808], 608 [1065], 619–620 [1211–1217], 636, 647 [1545], 657 [1725], 661 [1791]
Николић, Видан 542 [233]
Николић, Марина 481–487, 535 [138]
Николић, Мирослав 277–318, 535 [139], 562 [488], 578 [680–681], 588 [809], 620 [1218–1220]
Николић, Светозар 554 [376], 571 [602], 651 [1627–1628]
Никулеску, Р. И. 112
Ницолова, Руселина 98, 102, 112, 149–168, 186, 188, 190, 196, 199–200, 562 [489]
Новаков, Драгана 633 [1390]
Новаковић, Стојан 11, 46, 602, 620 [1221–1222]
Норман, Борис Ю. 185–201, 473–480, 549 [314]

Њич, Казимир, в. Nitsch, Kazimierz
Њомаркај, Иштван, в. Nyomákay, István

Окука, Милош 588, 620 [1223]
Орхановић, Стјепан 644 [1509]
Осолник, Владимир 243
Остојић, Бранислав 611 [1097], 636
Остојић, Тихомир 629 [1338]
Оташевић, Ђорђе 481–487, 588–589 [810–811]

Павковић, Васа 528 [41] , 531 [81], 562 [490]
Павлица, Драган 29
Павловић, Драгољуб 644 [1510], 651 [1630]
Павловић, Звездана 571, 575, 602 [986–993], 620 [1224]
Павловић, Миливој 11, 24, 414, 528 [42–44], 542–543 [234–235], 549 [315–318], 554 [379–381], 562 [491–492], 576, 589 [812–814], 602–603 [994–1000], 608 [1066], 611 [1098–1099], 620 [1225–1226], 627 [1309], 636, 639 [1450–1454], 641–642 [1482–1484], 645 [1525–1526], 651 [1631–1632], 657–658 [1727–1731], 662 [1793]
Павловић, Неда 531 [82]
Павловић, Слободан 255–276, 402–403, 405, 414, 543 [236], 589 [815], 633 [1391–1397]
Падучева, Елена В. 97, 112, 122, 134, 182
Панић, Миленко 571 [603]
Папазоглу, Фаноула, в. Papazoglu, Fanoula
Паркот, Вацлав 644 [1511]
Пековић, Слободанка 223, 243
Пенавин, Олга 639 [1455], 642 [1486]
Пенингтон, Ана, в. Pennington, Anne
Пергошић, Иван, в. Pergošić, Ivan
Перцова, Наталија 549 [319]
Петре, Фран, в. Petre, Fran
Петровић, Гајо 267, 275
Петровић, Драгољуб 13, 29, 371, 374–377, 576 [653], 620–621 [1227–1228], 652 [1634], 658 [1732], 662 [1794]
Петровић, Емил, в. Petrovici, Emil
Петровић, Мирјана 658 [1733]
Петровић, Снежана 391–399, 589 [816], 603 [1001–1004], 621 [1229], 652 [1635]
Петровић, Тања 543 [237–238], 603 [1005], 621 [1230–1231], 652 [1636]

Петрухина, Елена 176, 182
Пецо, Асим 13, 21–22, 25, 30, 371, 373, 417, 422–423, 427, 533 [105], 543 [239], 562–563 [493], 576 [654–659], 589 [817], 603–604 [1006–1013], 611 [1100–1103], 621–622 [1232–1245], 629 [1339], 633 [1398–1399], 636, 652 [1637–1639], 658 [1734]
Пешикан, Андреј 629 [1340], 634 [1400–1401]
Пешикан, Митар 11, 13, 17, 19, 25, 543 [240–241], 549 [320], 563 [494], 571 [604–606], 576 [660–662], 604 [1014], 622 [1246], 624 [1340], 629 [1341–1342], 634 [1402–1405], 636
Пижурица, Мато 371, 375–378, 604 [1015], 629 [1343]
Пипер, Предраг 9–11, 41, 47, 245, 252, 269, 273, 275, 348, 350, 356, 364, 464–466, 528 [45–47], 543 [242–245], 563 [495], 589–590 [818–823], 604 [1016], 652 [1640], 658 [1735–1737]
Пјанка, Влађимјеж 563 [496]
Погодин, Александар 543 [246], 549 [321]
Поленаковић, Харалампије 658 [1738], 563 [497–498]
Половина, Весна 349, 364, 528 [48]
Подлесская В[ера] И. 139, 146
Попов, Александр В. 261, 273
Попов, Бојан 535 [140], 573 [619], 604 [1017], 642, 645
Попова, Зинаида 543 [247]
Поповић, Драгана 543 [248]
Поповић, Иван 544 [249–250], 622 [1247], 642 [1487–1488], 658 [1739]
Поповић, Љубомир 333, 349, 362, 563, 590 [824–826], 609 [1078], 658 [1740–1741]
Поповић, Људмила 467–472, 536 [141–142], 549, 590 [827]
Поповић, Марко 571 [607], 590 [828]
Поповска-Таборска, Хана, в. Popowska-Taborska, Hanna
Потаенко, Наталия А. 102, 112
Премроу, М., в. Premrou, Mir.
Просвирина, Олга 590 [829]
Прћић, Тврто 609 [1079]
Първев, Хр[исто] 189, 200
Птенцова, А[нна] В. 72
Пудић, Иван 563 [499], 652 [1642]
Пујић, Саво 604, 622 [1248], 639 [1457]

Радан, Михај 23, 29, 431–433, 438–439
Радева, П. 188, 200
Раденковић, Љубинко 531 [83], 535, 604
Радић, Јованка 350, 362, 531, 604 [1018], 611 [1104], 622 [1249]
Радић, Првослав 21, 535 [143], 563 [500], 590, 604 [1019–1020], 609 [1080–1081], 622 [1250–1251], 645, 652 [1643]
Радић-Дугоњић, Милана 336–338, 344, 536 [144], 550, 604
Радовановић, Драгана 29, 432, 438, 622 [1252], 658 [1742]
Радовановић, Милорад 261, 263 273, 528–529 [49–53], 531 [84], 590 [830–831], 659 [1743]
Радовић-Тешић, Милица 529 [54], 531 [85], 533 [106], 590 [832–833], 604, 622 [1253], 639 [1458], 647 [1546–1547]
Радојичић, Ђорђе 629–630 [1344–1349], 644 [1513–1515], 652 [1644], 662 [1796]
Радојчић, Никола 604 [1021], 630 [1350–1353], 634 [1406]
Радонић, Јован 544 [251]
Радошевић, Наталија 550 [323], 571 [608]
Рајић, Јелена 532 [99], 605 [1022]
Рајнхарт, Јоханес, в. Reinhart, Johannes
Ракић, Станимир 529 [55–59], 535 [145], 590–591 [834–835], 642 [1489]
Ракић-Милојковић, Софија 439
Рамић, Никола 576 [603]

Рамовш, Ф[ран], в. Ramovš, Fran
Рассудова, Ольга 177, 182
Рахилина, Е[катарина] В. 138, 146
Рељић, Митра 623 [1255]
Реметић, Слободан 13–32, 368, 371–372, 374–375, 377, 389, 423, 531 [86], 591 [836], 611 [1105–1106], 623 [1256–1260], 647 [1548], 652 [1645–1648], 659 [1744–1745]
Решетар, Милан 11, 13, 27, 532–533 [100, 107], 563 [504–506], 577 [664], 591 [837–838], 611 [1107], 613 [1126], 644 [1516], 659 [1747–1749]
Ристић, Олга 591 [839–841], 611
Ристић, Стана 233, 243, 334, 336–338, 342–344, 488–494, 591 [842–844], 605 [1023–1026], 611 [1108], 634, 639 [1459]
Рогић, Павле 605 [1027]
Родић, Никола 564 [507–508], 571–572 [609–612], 577 [665], 605 [1028–1029], 627 [1310], 634, 652 [1649–1651], 659 [1750–1755]
Розов, Владимир 630 [1354]
Рокошова, Јоланта, в. Rokoszowa, Jolanta
Роспонд, Станислав, в. Rospond, Stanisław
Руднев, Д[митрий] В. 495–501
Ружић, Владислава 349, 362, 591–592 [845–847]
Ружић, Жарко 577–578 [666], 623 [1261]
Ружић, Радмила 623 [1262]
Ружичић, Гојко 27, 564 [509–510]
Ружичка, Рудолф, в. Růžička, Rudolf
Румпел, Теодор, в. Rumpel, Theodor
Rusek, Jerzy, в. Русек, Јежи

Саведра, Димка 535 [146], 564, 592 [848]
Савельева, Лариса 572 [613]
Савић, Виктор 630 [1355]
Савић, Момчило 623 [1263]
Савић, Свенка 639 [1460]
Савицка, Ирена, в. Sawicka, Irena
Санников, В.З. 72, 116, 145
Седлачек, Јан, в. Sedláčak, Jan
Сикимић, Биљана 431, 439, 605, 608 [1067], 632 [1264], 645 [1528], 653 [1652], 659–660 [1757–1760]
Симић, Зоран 403, 409, 414, 443–446
Симић, Радоје 30, 319, 325, 333, 544 [253–255], 577 [667], 592 [850]
Скок, П[етар], в. Skok, Petar
Славски, Франтишек, в. Sławski, František
Сладојевић, Петар 592 [851–852], 636 [1430]
Слизински, Јежи, в. Slizinski, Jerzy
Смирнов, Константин 653 [1654]
Соболев, Андрей Н. 29, 404, 413–414, 531 [87], 544 [259], 564 [512], 573 [620], 592, 623 [1267–1268], 645–646 [1529–1530], 660 [1761–1762]
Соболевский, А[лексей] И. 207, 222
Солецка, Казимјера Марија, в. Solecka, Kazimiera Maria
Спасов, Људмил 564 [514], 592
Спасојевић, Марина 473–480, 606 [1035]
Стакић, Милан 623 [1269]
Стаматоски, Трајко 660 [1763]
Станић, Милија 20, 29–30, 529 [61], 533 [108], 577 [668], 624 [1270–1273], 639 [1461], 660 [1764–1766]
Станишић, Вања 544 [261], 647, 653 [1655]
Станкјевич, Едвард, в. Stankiewicz, Edward
Станковић, Богољуб 535 [147–149], 550 [325], 592 [854], 611, 653 [1657]
Станковић, Станислав 389, 653 [1657]
Станојевић, Станоје 14, 606 [1036], 624 [1274], 630 [1356–1357], 634 [1408–1409]
Станојчић, Живојин 47, 245–253, 324–325, 333, 349, 362, 529 [62–63], 564 [515], 592 [855–856], 611 [1109–1110], 653 [1659], 662 [1797–1798]
Станојчић, Славко 452–458
Стевановић, Михаило 11, 16, 26, 29, 39, 42, 47, 246, 253, 321, 324, 333, 564

[516], 573 [621–622], 593 [857–867], 609, 612 [1111–1113], 624 [1275–1276], 636–637 [1431–1433], 653 [1660], 660 [1767]
Стевовић, Игрутин 21, 577 [669], 593 [868–870], 637, 653 [1661]
Стемпњак, Клеменс, в. Stępniak, Klemens
Степанов, Љубомир 439
Степановић, Предраг [1277]
Стернин, Јосиф 535 [536]
Стернина, Марина, в. Sternina Marina
Стефановић, Димитрије 544 [262], 572–573 [614–616, 623], 593 [871], 606 [1038], 624 [1278], 634 [1410], 642 [1492], 653 [1662]
Стефановић, Марија 502–508, 531 [88]
Стефчева, Росица 443–446
Стијовић, Рада 417–428, 535 [151], 565, 594 [872], 606, 624 [1279–1280], 634 [1411]
Стијовић, Светозар 594, 606 [1039–1043], 612 [1114–1115], 624–625 [1281], 627 [1311], 637, 660 [1769–1770]
Стипчевић, Никша 606 [1044]
Стојанов, Стојан 150, 167
Стојанов, Ф., в. Stojanov, F.
Стојановић, Андреј 535 [152], 550, 594, 612
Стојановић, Јелица 594 [873], 635 [1412]
Стојановић, Љубомир 9, 11, 13, 26, 34, 36, 38, 42, 45, 368, 397, 391, 544 [263], 577 [670], 594 [874–876], 630–631 [1358–1363], 637 [1434], 651 [1618], 660 [1771]
Стојановић, Стефан 447
Стојанчевић, Владимир 637 [1435]
Стојићевић, Александар 565 [519], 644 [1518]
Стојков, С. 368–369
Суботин-Голубовић, Татјана 631 [1364]
Суботић, Љиљана 253, 349, 362, 594 [877]
Супрунчук, Никита В. 473–480
Сухачев, Н[иколай] Л. 397

Талми, Л[еонард], в. Talmi, Leonard
Танасић, Срето 319–334, 436, 439, 464–466, 529–530 [65-66], 535 [153], 545 [264–268], 594–595 [878–890], 606, 625 [1282], 646 [1531], 653 [1665–1666], 660 [1772–1774]
Тарановски, Кирил 11, 532 [101], 550 [326–328], 613 [1127–1128], 654 [1667], 660 [1775]
Тарланов, Замир 530 [67], 550 [329–332]
Тежак, Стјепко, в. Težak, Stjepko
Тентор, Мате, в. Tentor, Mate
Терзић, Богдан 555 [388], 639 [1462], 654 [1668]
Тешић, Милосав 577, 625 [1283–1284], 640 [1463]
Тпяко, Галина 550 [333], 595
Толстая, Светлана 531, 545 [270], 551 [334], 607 [1045], 608
Тома, Пол-Луј, в. Thomas, Paul-Louis
Томановић, Васо 565 [520], 577, 625 [1285], 662 [1799]
Томас, Џорџ, в. Thomas, George
Томић, Миле 432, 439–440
Тополињска, Зузана, в. Topolińska, Zuzanna
Тошић, Борисав 640 [1464]
Тошовић, Бранко 595 [898], 612 [1117], 613 [1129]
Трифуновић, Ђорђе 635 [1413]
Трнавац, Радослава 347–365, 353, 364
Тројановић, Сима 532 [89]
Трубачев, Олег Н. 11, 545 [273], 551 [335]

Ћирић, Љубисав 404, 414
Ћирковић, Светлана 467–472
Ћорић, Божо 654 [1671]
Ћоровић, Владимир 631 [1365–1370], 637 [1436], 644 [1519–1520]
Ћупић, Драго 21, 28–29, 373, 389, 577 [671], 607 [1047], 608 [1068], 612 [1118], 625 [1286–1288], 637, 647 [1549], 654 [1672], 661 [1776–1778]

Ћупић, Жељко 29

Удлер, Рубин, в. Udler, Rubin
Улични, Олџжих, в. Uličný, Oldřich
Урысон, Е[лена] В. 72
Урошевић, Атанасије 403, 415
Успенский, Б[орис] 207, 222
Ушаков, Д[митрий] Н. 73

Фекете, Егон 555, 577 [672], 596 [899–901], 607 [1049–1051], 609, 640 [1465–1466]
Фирек, Волфганг, в. Viereck, Wolfgang
Флајшер, Холм, в. Fleischer, Holm
Флора, Раду 642 [1493]
Франгеш, Иво, в. Frangeš, Ivo
Францев, Фрањо, в. Francev, Franjo
Фридман, Виктор, в. Friedman, Victor
Фортунатов, Филип Ф. 46

Хавлова, Ева, в. Havlová, Eva
Хавранек, Бохуслав, в. Havránek, Bohuslav
Хајичова, Ева, в. Hajičová, Eva
Хам, Јосип, в. Ham, Josip
Хамп, Ерик, в. Hamp, Eric
Хинрихс, Уве, в. Hinrichs, Uwe
Хлебец, Борис 607 [1052]
Храковский, Виктор С. 91, 112
Христова, Данијела 596 [903]
Храсте, М[ате], в. Hraste, Mate

Царан, Маца 439
Цвијић, Олга 533 [102], 637
Цицмил-Реметић, Радојка 607, 625 [1290]
Цыхун, Генадзь 537 [157], 551, 625
Црњак, Дијана 29

Чајкановић, Веселин 608 [1069]
Чарыкова, Олга 532 [91]
Чаркић, Милосав 612 [1120]
Чарота, Иван 533 [103], 551
Чашуле, Илија 565 [526–527]
Чернокожев, Николай223, 243
Чешљар, Мирјана 440
Чигоја, Бранкица 613, 627 [1312], 631 [1371], 635 [1414], 661 [1780]

Шалер, Хелмут, в. Schaller, Helmut
Шаманова, Марина 551 [337]
Шаулић, Аница 551 [338–339], 607 [1053–1054], 608 [107–1071]
Шахматов, Алексей А. 11, 37, 41, 46, 565 [528]
Шевељов, Џорџ, в. Shevelev, George
Шипка, Данко 545 [278], 607 [1055–1057]
Шипка, Милан 578 [682], 607–608 [1058–1059]
Шкарић, Ђуро 565, 608 [1060–1061]
Шљивић Шимшић, Биљана 608 [1062]
Шојат, Антун, в. Šojat, Antun
Штајнке, Клаус, в. Steinke, Klaus
Штибер, Зђислав, в. Stieber, Zdzisław
Штофел, Ханс-Петер, в. Stoffel, Hans-Peter
Штрбац, Гордана 488–494
Шћепановић, Михаило 612 [1121]
Шуберт, Габријела, в. Schubert, Gabriella
Шустер-Шевц, Хинц, в. Schuster-Šewc, Hienz

Латиница

Abeillé, Anne 76, 88
Adrianova-Peretc, Varvara P., в. Адрианова-Перетц, Варвара П.
Ahrens, [Heinrich] 271, 273
Ajeti, Idriz 613 [1135]
Alinei, Mario 530 [69]
Almor, Amit 353, 362
Andrejčin, Ljubomir, в. Андрејчин, Љубомир 149, 152, 167
Antonić, Ivana, в. Антонић, Ивана
Apresjan, Jurij D., в. Апресян, Юрий Д.
Ariel, Mira 347–348, 352–353, 360, 362

Arnold, Jennifer 353, 362

Bachmannus, Ludovicus 270, 273
Badalić, Josip 643 [1495]
Bakker, Willem 171, 182
Bańczerowski, Janusz 530 [70]
Barić, Henrik 11, 27, 555 [395], 566 [530], 596 [905], 640, 645, 647 [1552]
Bates, Elizabeth 348, 352, 363
Baudouin de Courtenay, Jan 39–41, 47
Bémová, Alla 77, 89
Benacchio, Rosanna 169–183, 220
Benson, Morton 546 [285], 609, 640
Berk, Christiaan Alphonsus van den 525 [5]
Bezlaj, France 11, 94, 96, 112, 555 [396], 596 [907]
Bjørnflaten, Jan Ivar 203–222
Bloomfield, Leonard 76, 88
Boeglin, Y. E. 596 [906], 640
Bolinger, Dwight 348, 350, 362
Bol Har, Alojzij 224, 243
Bopp, Franz 256, 270, 272–273
Boryś, Wiesław 538, 557 [417], 597 [914–915]
Borkin, Ann 350, 362
Boršnik, Marja 643 [1497]
Breu, W. 220
Brown, Penelope 170, 182
Browne, Wayles 580 [707]
Brozović, Dalibor 373
Bubeník, Vít 271, 274
Bugarski, Ranko, в. Бугарски, Ранко
Burian, Václav 643 [1499]
Burov, Stojan, в. Буров, Стојан
Bytel, Antoní 349, 362

Carden, Guy 348, 362
Chomsky, Noam 76, 88–89
Comrie, B[ernard] 211–212, 220
Contini, Michel 641 [1480]
Cranefield, Paul 267, 273
Cronia, Arturo 560 [467]
Cross, S. H. 209, 220
Curtius, Georg 274

Dahl, Ö[sten] 221
Daneš, František 88, 526 [13]
Delbrück, Bertholod 260, 274
Derganc, Aleksandra 102–103, 105, 113
Deržanski, Ivan, в. Держански Иван
Dezső, László 526 [14], 534 [115], 547, 628 [1317], 632
Dimitrova, Milka, в. Димитрова, Милка
Dizdari, Tahir 395, 398
Doeleke, W[ilhelm] H[einrich] 269, 274
Draye, Henry 656 [1705]
Dressler, Wolfgang 150, 152, 155, 164–165, 167

Elson, Mark 583 [742]
Enčeva, Nikolina 149, 167

Fillmore, Ch[arles] 138, 146, 187, 200
Fleischer, Holm 536 [155], 642
Fónagy, Ivan 260, 274
Francev, Franjo 642 [1494]
Frangeš, Ivo 612 [1119]
Friedman, Victor 565 [522–523], 646

Galton, Herbert 171, 182, 538 [176], 640
Giger, Markus 83, 88
Gilliom, Laura 362
Glavan, Vjenceslav 557 [425]
Gordon, Peter 353, 362
Göchel, Joachim 640 [1472]
Graffi, Giorgio 274
Greenberg, Robert 558 [427]
Grice, Paul 362
Grković-Major, Jasmina, в. Грковић--Мејџор, Јасмина
Grochowski, Maciej 526 [12], 539 [182], 552 [347]
Grosz, Barbara 353, 362
Guberina, Petar 24
Gundel, Jeanette 347–348, 350, 353, 355, 363

Hajičová, Eva 76, 90, 537 [156], 545, 642
Halupka-Rešetar, Sabina 363
Ham, Josip 24, 28
Hamp, Eric 545 [275–276]

Harris, Catherine 348, 363
Harris, James 269, 351–352, 274
Hartung, Johann Adam 270, 274
Havlová, Eva 551 [336]
Havránek, Bohuslav 82, 88, 211, 221, 368–369, 545 [274]
Hedberg, Nancy 347–348, 350–351, 353, 355, 358–359, 363
Heine, B[ernd] 221
Hesse, Rolf 171–172, 174, 182
Hewson, John 271, 274
Hinrichs, Uwe 596 [902]
Hjemslev, Louis 266, 269, 274
Hraste, Mate 23, 565 [524–525], 625 [1289], 637, 644 –645 [1521–1522], 654 [1674]

Isačenko, Aleksander V., в. Исаченко, Александер В.
Istrina, E[vgenija] S., в. Истрина, Евгения, С.
Ivanov, V. V., в. Иванов, В[ячеслав] В.
Ivić, Milka, в. Ивић, Милка
Ivšić, Jelka 559 [444]
Ivšić, Stjepan 11, 25, 540, 559, 575 [642], 585 [774], 617 [1185]
Ilešić, Fran 540 [193–194], 552 [356], 559–560 [445–454], 585, 610, 617 [1187–1188], 632, 656 [1712]

Jakobsen, Per 585 [775]
Jakobson, R[oman], в. Якобсон, Р[оман] О.
Jakopin, Franc 102, 113
Jedlička, Alois 82, 88
Jedvaj, J[osip] 26
Jenč, Helmut 552 [357]
Jespersen, Otto 274
Je Zer Nik, Božidar 243
Junghans, Uwe 349, 363
Jurančič, Janko 560 [456]
Jurafsky, Daniel 152–154, 167
Jutronić, Dunja 25

Kant, Immanuel 266–267, 273–274
Kay, P. [aul] 146
Karaś, Mieczysław 540 [200]
Karskij, E[vfimij] F., в. Карский, Евфимий Ф.
Karolak, Stanisław 11, 547 [303]
Kettnerová, Válava 78–80, 89
Kidrič, France 560 [457]
King, Tracy 349, 363
Klaić, A. 560 [458]
Klajn, Ivan, в. Клајн, Иван
Klenin, E. 208, 221
Knott, Alistair 353, 364
Kojen, Leon 528 [39], 586 [780–781], 612 [1124]
Kolarič, Rudolf 560 [459–464], 656 [1714–1715]
Kordić, Snježana 349–350, 363, 540 [201], 586 [782]
Korošec, Tomo 113
Koschmieder-Schmid, Kathe 171, 182
Koseska-Toszewa, Violetta 193, 196, 200, 534 [127], 553, 586
Koštiál, Ivan 567 [554], 601 [971–973], 618
Kovačec, August 364
Krastev, Borimir 150, 167
Kuryłowicz, Jerzy 274, 541 [210]
Kurz, Josef 541 [212], 646 [1540]
Kuteva, T[ania] 221

Lakoff, George 154, 167, 275
Langacker, Ronald 363, 347, 363
Leech, Geoffrey 170, 183
Lehfeldt, Werner 629 [1334]
Lehmann, Winfred 261, 267, 275
Lehr-Spławiński, Tadeusz 11, 553 [367]
Leibniz, Gottfried Wilhelm 268–269, 275
Lencek, R[ado] L. 221
Levinson, Stephen 182
Lindstedt, J[ouko] 211–212, 221
Logar, Tine 26, 373, 376, 561 [473]
Lok, Džon 267–268, 275
Lopatková, Markéta 76, 78, 89
Lubaś, Władysław 542 [224], 553 [368–369], 646 [1541]
Lunt, H[orace] G. 221
Lyons, John 248, 252–253

Mackridge, Peter 171, 183
Małecki, Mieczysław 11, 24, 27, 575 [644], 644 [1508]
Maldžieva, V[jara] 200
Mann, William 363
Manova, Stela 150, 167
Maretić, Tomo 324, 586 [788], 601 [976]
Maslov, Jurij S., в. Маслов, Ю[рий] С.
Mathesius, Vilém 83, 89
Meillet, A[ntoine] 587 [794–795], 647 [1550–1551]
Mellish, Chris 364
Melčuk, Igor A., v. Мельчук, И[горь]
Merlini-Barbaresi, Lavinia 150, 152, 155, 164–165, 167
Merše, Majda 97, 113
Meyer, K[arl] H. 24, 27
Mieszek, Aleksandra 349, 363
Mikkelsen, Hans Kristian 633 [1386]
Miklič, Tjaša 97, 113
Miklosich, Franz 255–256, 259–262, 266, 273, 275
Mikulová, Marie 77, 81, 89
Mindak, Jolanta 553 [372], 588 [801]
Mirambel, André 171, 183
Moszyński, Leszek 11, 554 [374]
Mrazović, Pavica, в. Мразовић, Павица
Mønnesland, S. 93–94, 97, 113
Müler, Barbara 528 [40], 541 [209], 586 [783]

Načeva-Marvanová, Mira 85, 89
Nair, Veena 353, 362
Nahtigal, Rajko 11, 542 [232], 554 [375], 562 [487]
Neweklowsky, Gerhard 440, 633 [1389]
Nedjalkov, Vladimír P 81, 89
Nicolova, Ruselina L., в. Ницолова, Руселина Л.
Niedermann, Max 641 [1481]
Nitsch, Kazimierz 11, 41, 44, 657[1726]
Nomachi, Motoki 83, 89, 447–451, 554 [377–378]
Nyomárkay, István 532 [98]

Oberlander, Jon 353, 364
O'Connor C[atherine] 146
O'Donnell, Mick 364
Orešnik, Janez 107
Otten, F. 221

Panevová, Jarmila 75–90, 554 [382]
Papazoglu, Fanoula 642 [1485]
Pennington, Anne 651 [1633]
Pergošić, Ivan 25
Peti, Mirko 350, 364
Petre, Fran 644 [1512]
Petrović, Gajo, в. Петровић, Гајо
Petrovici, Emil 27
Piper, Predrag, в. Пипер, Предраг
Pisarkowa, Krystyna 83, 89
Pleteršnik, Maks 223, 231, 243
Pollard, Carl 76, 89
Polovina, Vesna 364
Popowska-Taborska, Hanna 554 [383]
Premrou, Mir. 639 [1456]
Prince, Ellen 350, 353, 364

Rambow, Owen 76, 88
Ramovš, Fran 11, 26, 99, 101–102, 109, 113, 563 [501–503]
Reeve, Matthew 349–350, 364
Reinhart, Johannes 622 [1254]
Reinhart, Tanya 347–348, 352, 364
Robins, Robert H[enry] 275
Rokoszowa, Jolanta 529 [60]
Ross, John 347, 364
Rospond, Stanisław 554 [384], 605
Rumpel, Theodor 269, 271, 275
Rusek, Jerzy 605 [1031], 636
Růžička, Rudolf 544 [252]

Sag, Ivan A 76, 89
Salden, Barbara 534 [123], 583, 641
Sawicka, Irena 554 [385], 645 [1527]
Scalise, Sergio 150, 167
Sgall, Petr 76, 89–90
Schaller, Helmut 661 [1781]
Schellander, Anton 113
Schleicher, Aug[ust] 256, 275
Schmidt, [Karl Ernst August] 271, 275
Schooneveld, G.H. van 207, 210–211, 221

Schubert, Gabriella 532 [92]
Schuster-Šewc, Hienz 545 [279], 555 [390], 608 [1064]
Sedláčak, Jan 592 [842], 634 [1407]
Shevelev, George 545 [277]
Seiler, Hansjakob 171–172, 183
Siecke, Ernestus 260, 275
Skok, Petar 11, 544 [256–257], 564 [511], 605–606 [1032–1034], 623 [1265], 642 [1490–1491], 645
Skoumalová, Hana 90
Sławski, František 544 [258], 606, 623 [1266]
Slettnes, K. 222
Slizinski, Jerzy 653 [1653]
Smolej, Tone 223, 244
Sobolevskij, A.I., в. Соболевский, А. И.
Solecka, Kazimiera Maria 544 [260], 554 [386]
Spitzer, Leo 155, 166–167
Stachowski, Stanisław 393, 398, 606 [1037]
Stankiewicz, Edward 11, 550 [324], 564, 592 [853], 653 [1656]
Stępniak, Klemens 555 [387]
Steinke, Klaus 646 [1533]
Steinthal, [Heymann] 271, 275
Sternina, Marina 529 [64]
Stieber, Zdisław 564 [517], 577
Stoffel, Hans-Peter 608 [1063]
Stojanov, Stojan, в. Стојанов, Стојан
Stojanov, F. 565 [518]

Škaljić, Abdulah 398
Šmilauer, Vladimír 83, 90
Šojat, Antun 373, 381

Taboada, Maite 353, 364
Talmi, Leonard 186, 200
Tentor, Mate 545 [269]
Tesnière, L. 117, 134
Težak, Stjepko 613 [1133]
Tietze, Andreas 398
Timberlake, A[lan] 222
Thomas, George 531, 607 [1046]
Thomas, Paul-Louis 595 [891]
Thompson, Sandra 353, 363
Topolińska, Zuzanna 350, 362, 373, 375, 536 [154], 545 [271–272], 555, 565 [521], 595 [892–897], 612 [1116], 646 [1532], 654 [1669–1670]
Toporišič, Jože 98, 100, 102–104, 113

Udler, Rubin 607 [1048], 646
Uličný, Oldřich 530 [68]
Uspenskij, B[oris], в. Успенский, Б[орис]

Valliant, André 11, 222, 538 [171], 580 [708], 640 [1469–1470]
Važny, Vaclav 24
Vendler, Z[eno] 73
Vescu, Victor 431, 440
Vidovič Muha, Ada 91, 100, 113
Vigorita, John 612 [1122]
Viereck, Wolfgang 532 [90]
Volek, Bronislava 155, 167
Vrana, Josip 533 [113], 552, 566 [541–543], 574 , 627 [1313]

Wajszczuk, Jadwiga 526 [9]
Walczak, Grzegorz 655 [1694]
Wieczorkiewicz, Bronisław 552 [346]
Wierzbicka, Anna 153, 167, 243
Wijk, Nicolaas van 11, 538 [174], 566 [538–539]
Wojtyła-Świerowska, Maria 538 [175]
Worth, Dean 566 [540]
Wüllner, Franz 270, 275

Xhelal, Ylli 414

Zacharski, Ron 363
Zaliznjak, A[ndrej] A., в. Зализняк, А[ндрей] А.
Zaręba, Alfred 552 [351–352], 650 [1594]
Zidarova, Vanja 149, 153, 167

Žabokrtský, Zdeněk 76, 89
Žigo, Pavol 552 [350]
Živov, V[iktor] M., в. Живов, В[иктор] М.

Регистре урадила:
Драгана Радовановић

УПУТСТВО ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА ЗА ШТАМПУ

1. Часопис *Јужнословенски филолоī* објављује оригиналне радове из области лингвистичке теорије, словенске филологије, историје и дијалектологије јужнословенских и других словенских језика, историје лингвистике и сродних научних области, научну критику, хронику и библиографију. Радови који су већ објављени или понуђени за објављивање у некој другој публикацији не могу бити прихваћени за објављивање у *Јужнословенском филолоīу*. Ако је рад био изложен на научном скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), податак о томе треба да буде наведен у посебној напомени, по правилу при дну прве странице чланка.

2. Радови се објављују на српском језику, екавским или ијекавским књижевним изговором, ћирилицом. Уколико аутор жели да му рад буде штампан латиницом, треба то посебно да нагласи. По договору са Уредништвом, рад може бити објављен на енглеском, руском, немачком или француском језику.

Рукопис треба да буде исправан у погледу правописа, граматике и стила. У *Јужнословенском филолоīу* за радове на српском језику примењује се *Правоīис срīскоīа језика* Митра Пешикана, Јована Јерковића и Мата Пижурице (Матица српска: Нови Сад, 2010). Поред правописних норми утврђених тим правописом, аутори треба да се у припреми рукописа за штампу придржавају и следећег:

а) Наслови посебних публикација (монографија, зборника, часописа, речника и сл.) који се помињу у раду штампају се курзивом на језику и писму на којем је публикација која се цитира објављена, било да је реч о оригиналу или о преводу.

б) Пожељно је цитирање према изворном тексту (оригиналу) и писму. Уколико се цитира преведени рад, треба у одговарајућој напомени навести библиографске податке о оригиналу.

в) Страна имена пишу се транскрибовано (прилагођено српском језику) према правилима *Правоīиса срīскоīа језика*, а када се

страно име први пут наведе, у загради се даје изворно писање, осим ако је име широко познато (нпр. Ноам Чомски), или се изворно пише исто као у српском (нпр. Филип Ф. Фортунатов).

г) У уметнутим библиографским скраћеницама (парентезама) презиме аутора наводи се у изворном облику и писму, нпр. (БЕЛИЋ 1941), (KAROLAK 2004);

г) Цитати из дела на страном језику, у зависности од функције коју имају, могу се наводити на изворном језику или у преводу, али је потребно доследно се придржавати једног од наведених начина цитирања. Уколико су наводи дати у изворном језику, аутор у фусноти може дати њихов превод.

д) Цитати из дела на страном језику, у зависности од функције коју имају, могу се наводити на изворном језику или у преводу, али је потребно доследно се придржавати једног од наведених начина цитирања. Уколико су наводи дати у изворном језику, аутор у фусноти може дати њихов превод.

3. Рукопис треба да има следеће елементе: а) наслов рада, б) име, средње слово, презиме, назив установе у којој је аутор запослен, в) сажетак, г) кључне речи, д) текст рада, ђ) литературу и изворе, е) резиме, ж) прилоге. Редослед елемената мора се поштовати. Радови који представљају краће прилоге, грађу, приказе и сл. поред основног дела текста садрже име аутора, афилијацију, електронску адресу аутора и наслов.

4. Наслов рада треба да што верније и концизније одражава садржај рада. У интересу је аутора да се користе речи прикладне за индексирање и претраживање. Ако таквих речи нема у наслову, пожељно је да се наслову дода поднаслов. Наслов (и поднаслов) штампају се на средини странице, верзалним словима.

5. Име, средње слово и презиме аутора у студијама и чланцима штампају се изнад наслова уз леву маргину, а у приказима испод текста уз десну маргину, курзивом. Имена и презимена домаћих аутора увек се наводе у оригиналном облику, независно од језика рада. Назив и седиште установе у којој је аутор запослен наводи се испод имена, средњег слова и презимена аутора. Називи сложених организација треба да одражавају хијерархију њихове структуре (нпр., Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за српску књижевност). Ако је аутора више, мора се назначити из које установе потиче сваки од наведених аутора. Функција и звање аутора се не наводе. Службена адреса и/или електронска адреса аутора даје се у подбелешци, која је звездицом везана за презиме

аутора. Ако је аутора више, даје се само адреса првог аутора. Назив и број пројекта, односно назив програма у оквиру кога је чланак настао, као и назив институције која је финансирала пројекат или програм наводи се у посебној подбелешци, која је двема звездицама везана за назив установе у којој је аутор запослен. Код хронике, приказа и критике име аутора, афилијација и електронска адреса дају се после текста хронике, приказа или критике.

6. У сажетку, који треба да буде на језику на коме је написан и рад, треба језгровито представити проблем, циљ, методологију и резултате научног истраживања. Препоручује се да сажетак има од 100 до 250 речи. Сажетак треба да се налази испод наслова рада, без ознаке *Сажетак*, и то тако да му је лева маргина увучена 1 cm у односу на основни текст (тј. једнако увучена као први пасус основног текста).

7. Кључне речи су термини или изрази којима се указује на целокупну проблематику истраживања, а не може их бити више од десет. Препоручљиво их је одређивати са ослонцем на стручне терминолошке речнике, а у интересу је аутора да учесталост кључних речи (с обзиром на могућност лакшег претраживања) буде што већа. Кључне речи дају се на језику на којем је написан сажетак. Кључне речи се наводе испод сажетка, са ознаком *Кључне речи*, и то тако да им је лева маргина уравната с левом маргином сажетка.

8. Библиографска парентеза, као уметнута скраћеница у тексту која упућује на потпуни библиографски податак о делу које се цитира, наведен на крају рада, састоји се од отворене заграде, презимена аутора (малим верзалом), године објављивања рада који се цитира, те ознаке странице са које је цитат преузет и затворене заграде, на пример:

(Ивић 1986: 128)	за библиографску јединицу:	Ивић, Павле. *Српски народ и његов језик.* – 2. изд. Београд: Српска књижевна задруга, 1986.

Ако се цитира више суседних страница истог рада, дају се цифре које се односе на прву и последњу страницу која се цитира, а између њих ставља се црта, на пример:

(Ивић 1986: 128–130)	за библиографску јединицу:	Ивић, Павле. *Српски народ и његов језик.* – 2. изд. Београд: Српска књижевна задруга, 1986.

Ако се цитира више несуседних страница истог рада, цифре које се односе на странице у цитираном раду, одвајају се запетом, на пример:

(Ивић 1986: 128, 130)	за библиографску јединицу:	Ивић, Павле. *Српски народ и његов језик.* – 2. изд. Београд: Српска књижевна задруга, 1986.

Уколико је реч о страном аутору, презиме је изван парентезе пожељно транскрибовати на језик на коме је написан основни текст рада, на пример Џ. Марфи за James J. Murphy, али у парентези презиме треба давати према изворном облику и писму, нпр.

(Murphy 1974: 95)	за библиографску јединицу:	Murphy, James J. *Rhetoric in the Middle Ages: A History of Rhetorical Theory from Saint Augustine to the Renaissance.* Berkeley: University of California Press, 1974.

Када се у раду помиње више студија које је један аутор публиковао исте године, у текстуалној библиографској напомени потребно је одговарајућим азбучним словом прецизирати о којој се библиографској одредници из коначног списка литературе ради, на пример (MURPHY 1974a: 12).

Уколико библиографски извор има више аутора, у уметнутој библиографској напомени наводе се презимена прва два аутора, док се презимена осталих аутора замењују скраћеницом *и др.*:

(ИВИЋ, КЛАЈН и др. 2007)	за библиографску јединицу:	ИВИЋ, Павле и Иван Клајн, Митар Пешикан, Бранислав Брборић. *Српски језички приручник.* 4. изд. Београд: Београдска књига, 2007.

Ако је из контекста јасно који је аутор цитиран или парафразиран, у текстуалној библиографској напомени није потребно наводити презиме аутора, нпр.

Према Марфијевом истраживању (1974: 207), први сачувани трактат из те области срочио је бенедиктинац Алберик из Монте Касина у другој половини XI века.

Ако се у парентези упућује на радове двају или више аутора, податке о сваком следећем раду треба одвојити тачком и запетом, нпр. (Белић 1958; Стевановић 1968).

9. Подбелешке (подножне напомене, фусноте), обележене арапским цифрама (иза правописног знака, без тачке или заграде) дају се при дну странице у којој се налази део текста на који се подбе-

лешка односи. Могу садржати мање важне детаље, допунска објашњења и сл. Подбелешке се не користе за навођење библиографских извора цитата или парафраза датих у основном тексту, будући да за то служе библиографске парентезе, које – будући повезане с пописом литературе и извора датих на крају рада – олакшавају праћење цитираности у научним часописима.

10. Прилози којима је илустровано научно излагање (табеларни и графички прикази, факсимили, слике и сл.) обележавају се римским цифрама, прилажу се на крају текста рукописа, а њихово место у тексту се означава одговарајућом цифром.

11. Цитирана литература даје се у засебном одељку насловљеном *Цитирана литература*. У том одељку разрешавају се библиографске парентезе скраћено наведене у тексту. Библиографске јединице (референце) наводе се по азбучном или абецедном реду презимена првог или јединог аутора како је оно наведено у парентези у тексту. Прво се описују азбучним редом презимена првог или јединог аутора радови објављени ћирилицом, а затим се описују абецедним редом презимена првог или јединог аутора радови објављени латиницом. Ако опис библиографске јединице обухвата неколико редова, сви редови осим првог увучени су удесно за два словна места (висећи параграф).

Свака библиографска јединица представља засебан пасус који је организован на различите начине у зависности од врсте цитираног извора.

У *Јужнословенском филологу* у библиографском опису цитиране литературе примењује се MLA начин библиографског цитирања (*Modern Language Association's Style - Works cited*), с том модификацијом што се презиме аутора наводи малим верзалом, а наслов посебне публикације наводи се курзивом.

Примери таквог начина библиографског цитирања:

Монографска публикација:

ПРЕЗИМЕ, име аутора и име и презиме другог аутора. *Наслов књиге.* Податак о имену преводиоца, приређивача, или некој другој врсти ауторства. Податак о издању или броју томова. Место издавања: издавач, година издавања.

Пример:

БЕЛИЋ, Александар, *О језичкој природи и језичком развитку: лингвистичка испитивања*. Књ. 1. – 2. изд. Београд: Нолит, 1958.

МИЛЕТИЋ, Светозар. *О српском питању.* Избор и предговор Чедомир Попов. Нови Сад: Градска библиотека, 2001.

MAŠIĆ, Branislav i Ranko Lončarević. *Menadžment – škole i novi pristupi.* 2. proširenо izd. Banja Luka: Ekonomski fakultet, 2004.

Фототипско издање:

ПРЕЗИМЕ, име аутора. *Наслов књиге.* Место првог издања, година првог издања. Место поновљеног, фототипског издања: издавач, година репринт издања.

Пример:

СОЛАРИЋ, Павле. *Поминак књижески.* Венеција, 1810. Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2003.

Секундарно ауторство:

У *Јужнословенском филологу* зборници научних радова се описују према имену уредника или приређивача.

Презиме, име уредника (или приређивача). *Наслов дела.* Место издавања: издавач, година издавања.

Пример:

BUGARSKI Ranko (ed.). *Language Planning in Yugoslavia*. Columbus: Slavica Publishers, 1992.

РАДОВАНОВИЋ, Милорад (ур.). *Српски језик на крају века*. Београд: Институт за српски језик САНУ – Службени гласник, 1996.

Рукопис:

ПРЕЗИМЕ, име. *Наслов рукописа* (ако постоји или ако је у науци добио општеприхваћено име). Место настанка: Институција у којој се налази, сигнатура, година настанка.

Пример:

НИКОЛИЋ, Јован, Песмарица. Темишвар: Архив САНУ у Београду, сигн. 8552/264/5, 1780–1783.

Рукописи се цитирају према фолијацији (нпр. 2а–3б), а не према пагинацији, изузев у случајевима кад је рукопис пагиниран.

Прилог у серијској публикацији:

Прилог у часопису:

ПРЕЗИМЕ, име аутора. „Наслов текста у публикацији.“ *Наслов часописа* број свеске или тома (година, или потпун датум): стране на којима се текст налази.

Пример:

РИБНИКАР, Јара. „Нова стара прича.“ *Летопис Матице српске* књ. 473, св. 3 (март 2004): стр. 265–269.

Прилог у новинама:

ПРЕЗИМЕ, име аутора. „Наслов текста.“ *Наслов новина* датум: број страна.

Пример:

КЉАКИЋ, Слободан. „Черчилов рат звезда против Хитлера.“ *Политика* 21.12.2004: 5.

Монографска публикација доступна on-line:

ПРЕЗИМЕ, име аутора. *Наслов књиге.* <адреса са Интернета>. Датум преузимања.

Пример:

VELTMAN, K.H. *Augmented Books, knowledge and culture.* <http://www.isoc.org/inet2000/cdproceedings/6d/6d.> 02.02.2002.

Прилог у серијској публикацији доступан on-line:

ПРЕЗИМЕ, име аутора. „Наслов текста.“ *Наслов периодичне публикације*. Датум периодичне публикације. Име базе података. Датум преузимања.

Пример:

TOIT, A. „Teaching Info-preneurship: students' perspective.” *ASLIB Proceedings* February 2000. Proquest. 21.02.2000.

Прилог у енциклопедији доступан on-line:

„НАЗИВ ОДРЕДНИЦЕ.“ *Наслов енциклопедије.* <адреса са Интернета>. Датум преузимања.

Пример:

„WILDE, Oscar.” *Encyclopedia Americana.* <...> 15.12.2008.

12. Извори се дају под насловом *Извори* у засебном одељку после одељка *Цитирана литература* на истим принципима библиографског описа који се примењује у одељку *Цитирана литература.*

13. Резиме не би требало да прелази 10% дужине текста, треба да буде на једном од светских језика (енглеском, руском, немачком, француском). Уколико аутор није у могућности да обезбеди коректан превод, треба да напише резиме на језику на коме је написан и рад, а Уређивачки одбор *Јужнословенскої филолога* ће обезбедити

превод. Уколико је рад написан на страном језику, резиме мора бити написан и на српском језику. Уколико аутор није у могућности да обезбеди резиме на српском језику, треба да напише резиме на језику на којем је написан рад, а Уређивачки одбор ће обезбедити превод резимеа на српски језик. После резимеа треба на језику резимеа навести кључне речи за дати рад.

14. Текст рада за *Јужнословенски филолоī* пише се електронски на страници A_4 формата (21 x 29,5 cm), с маргинама од 2,5 cm, увлачењем новог пасуса 1,5 cm, и размаком међу редовима 1,5. Текст треба писати у фонту *Times New Roman*, словима величине 12 pt, а сажетак, кључне речи и подножне напомене словима величине 10 pt.

Штампане рукописе треба слати на адресу: Уређивачки одбор Јужнословенског филолога, Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 54, 11000 Београд. Поред штампане верзије рукописа, треба послати и електронску верзију рукописа, идентичну штампаној, у Word формату на компакт диску или на електронску адресу piperm@eunet.rs или rajnad@yahoo.com с назнаком да се ради о рукопису за *Јужнословенски филолоī*. Штампана верзија рукописа може бити замењена електронском верзијом у PDF формату.

Уређивачки одбор *Јужнословенскоī филолоīа*